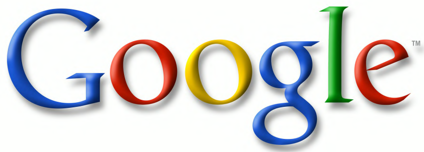



VE RI
TAS

OSVĚTA

LISTY PRO ROZHLED V UMĚNÍ, VĚDĚ A POLITICE

REDAKTOR A VYDAVATEL

VÁCSLAV VLČEK

ROČNÍK XII — DÍL I

1882

V PRAZE

TISKEM FRANTIŠKA ŠIMÁČKA — NÁKLADEM VLASTNÍM

1882

Obsah dílu prvního.

Str.

R. 1882. Čís. I.

OSVĚTA



První pokusy o společný parlament
pro všechny země rakouské.

Napsal

Antonín Rezek.



Obecně kladl se sněm Linecký z r. 1614 za první pokus společného sněmu pro všechny země rakouské, ale nám nutno poustoupiti ještě dále do minulosti, hned k počátkům monarchie Habsburské, a tam hledati první pokusy pro společné zastoupení ve společných interesech panovníka i jeho národů.

Když arcikníže rakouský Ferdinand stal se králem českým i uherským, a tím i vlastním zakladatelem říše rakouské skoro v nynější její podobě, neproměnilo se mnoho v životě těch národů, kteří prve o sobě stáli a nyní panovníka společného obdrželi. To, co Ferdinand spojil v jedno, spojeno zůstávalo jen osobou jeho: byla to nejčistší unie personálná. Ale ne na dlouho. Země rakouské, české i uherské k společnému králi ponenáhlu sice ale zcela pravidelně nabývaly také společných interesů, unie personálná dostávala reálných přímětků. Zahraniční politika první byla na řadě; tať za spojení tolika zemí v jeden státní celek nutně přestávala býti specificky rakouskou, českou neb uherskou a stala se politikou *dynastickou.* Ovšem vždy s příslušným vlivem jednotlivých zemí, jehož Ferdinand ani zbaviti se nechtěl ani také nemohl, poněvadž jednotlivé země k operacím se zahraničnou politikou souvisícím povolovaly neb také nepovolovaly berní.

Nastalyť však hned při nastoupení Ferdinandově zápletky zahraničné toho druhu, že na jich urovnání mělo a musilo záležeti nejen králi než i jeho národům; bylyť to *války turecké.* Zadržeti moc tureckou od hranic zemí uherských a vnitrorakouských, upevniti vojensky hranice proti Turkům tak, aby země okolní mohly od nich požívati obecného míru: toť bylo přáním dynastie, ale také přáním všech zemí pod žezlem Ferdinandovým spojených; tu jeví se počátky zahraniční politiky všerakouské, jež nebyla specificky ani českou nebo uherskou nebo štyrskou,

ale specifickou dynastii Habsburské a všem zemím pod vládou této dynastie spojeným.

Války turecké vyžadovaly peněz, velkých peněz, jichž král při smutném stavu komory své nemohl sám vynakládati a také nechtěl: vždyť zachování země uherské od návalu hord tureckých nebylo jenom interesem jeho, ale také těch národů, jimž on vládl. A proto také na vedení válek tureckých přispívala komora královská, kolik vůbec mohla; a co bylo za hranicemi její možnosti, to se vymáhalo na národech berněmi.

Povolovati berně ve všech zemích rakouských, českých a uherských příslušelo sněmům těch zemí, k těm se tedy král v nesnázích svých utíkal, nebezpečenství turecké živými barvami líčil a příspěvků na vedení války prosebně se dožadoval. Ale tito stavovští sněmové zdlouhavým středověkým spůsobem projednávání nebudí v nás veliký respekt vůbec; ještě menší pak, přihlížímeli k hrozné úzkoprsosti, s jakou privilegovaní stavové pohlíželi na události zahraničné a jak chladně odmítali požadavky královské, dokud hořel *teprve* dům sousední, pro jehož obyvatele jevila se sice slušná několikavětová útrpnost, ale skutečné pomoci hrozně málo. Stavové všech zemí Ferdinandových nebezpečí turecké uznávali naprosto, ale každá země jenom na kolik mohlo se dotýkati jich hranic a statků; stavové přes to nahlíželi potřebu hojné a výdatné pomoci, ale zřídka se k ní odhodlávali: poněvadž povolování a placení berní nebylo tehdáž věcí každoročně se opakující, ale mimořádnou; když pak Ferdinand tuto mimořádnost povýšiti chtěl a také povýšil na řádnost vyžadováním berní každoročních, bouřili se stavové proti té novotě a odpírali jí všemi silami, na jedno při tom zapomínajíce: když jednoho roku berní svolili méně neb žádných, král zůstával proti Turkům bez dostatečné pomoci a ztrácel jednu posici za druhou; následujícího roku nebezpečí turecké vzrostlo měrou mnohem větší, a stavové obyčejně byli nuceni svoliti pak k daleko hojnější berni a přece Turka z blízkého sousedství nevypudili.

Král Ferdinand obyčejně otevíral sněmy v jednotlivých zemích sám, osobou svou předložil stavům proposici a osobního vlivu užil na všech stranách, aby stavy obměkčil. Tu obyčejně aspoň část proposice byla přijata, a král věda, že berni dostane, mohl již napřed na účet povolené daně vypůjčiti sobě potřebných peněz u některého z tehdejších Rothschildů, u bohatých Fuggerů, Welserů, Pimblů, Baumgartenů a jiných „kupců“ v Augspurku neb v Norimberce. Ale když králi samému bylo táhnouti do Uher v čele vojska, nebo když jiné diplomatické záležitosti volaly ho do říše německé, kdež císařoval bratr jeho Karel V., tu Ferdinand, nemoha sněmům ve svých zemích osobně býti přítomen, posílal na svém místě královské komisaře, kteří v jeho jmeně proposici předložili a za berni žádali. Tu pak vedlo se z pravidla královské proposici zle. Komisařům stavové neostýchali se nepovoliti vůbec ničehož anebo sumu pranepatrnou. — Král Ferdinand brzy to poznal a proto dle potřeby každého roku jednou, dvakráte, ba i vícekráte, snažil se vykonati Odysseu po všech zemích svých. Musil tu do Prahy, do Brna, do Vratislavi, do Budišína, do Lubna (Lübben v Dolní Lužici), pak do Vídně, Lince, Innsbruku, Štyrského Hradce, Lublaně, Celovce, pak do

Prešpurka i Záhřeba a nejednou i do Virtemberska, které tehdáž (až do r. 1534) k zemím Ferdinandovým příslušelo. Byloli nebezpečí veliké, jako ku př. r. 1529, byly věru tyto jízdy po sněmích velikým mařením času; všude se nějaký čas sněmovalo, nejlepší čas k obraně zatím ušel, a k podzimu stavové povolená vojska odvolali domů. — Těmto poměrům hleděl Ferdinand odpomoci, napřed tak, že svolal do určitého místa generální sněm pro všechny země koruny české, pak zase společný sněm všech zemí německo-rakouských, tak že z jednotlivých sněmů zbývaly toliko země uherské. Ale i tento spůsob měl své obtíže. Před každým generálním sněmem koruny české odbývaly se předběžné sněmy v jednotlivých zemích, kdež se volili zástupcové pro sněm generální a spisovaly instrukce; taktéž dělo se i v zemích německo-rakouských před každým sněmem společným: a tudy konečně vznikla myšlenka svolati sněm všech zemí pod vládou Ferdinandovou stojících.

Moment k tomu nalezen byl velmi vhodný. Roku 1529 sultán Soliman II. dostal se až k Vídni. Morava byla v největším nebezpečí, země rakouské zakoušely těžké strasti loupením Turků, kteří od Vídně na všechny strany plenice a pálíce se rozjížděli. To věřilo se obecně, padneli Vídeň, že Turci mají do zemí koruny české i do říše německé cestu otevřenou bez překážky. Soliman II. musil sice od Vídně s nepořízenou odtáhnouti, ale po celé zpáteční cestě tisíce žen, mužů i dětí zabíráno do zajetí a odvedeno do Cařihradu. Dojem tohoto tureckého tažení byl ohromný; největší nepřátelé, jako papež Kliment VII. a císař Karel V., smířili se, ba i král francouzský František I., který všechny snahy protihabsburské vřele podporoval, radil nyní Janovi Zápolskému, z milosti sultánovy králi uherskému, aby zanechal pravého krále Ferdinanda na pokoji, aby s Turky proti němu se nepojil, a zastavil i měsíční podporu, již mu byl dosud na válku proti rodu Habsburskému vyplácel. Zápolský byl hotov s králem Ferdinandem se smluviti. Arcibiskup Várday prostředkoval, pak také Sigmund, král polský, a Jiří, kníže saský. Sjezd plnomocníků z obou stran odbýván v létě r. 1530 ve Vratislavi a pak přeložen do Poznaně. Na místě Ferdinandově jednali dva páni čeští, Vojtěch z Pernšteina, nejvyšší hofmistr, a Hanuš Pflug z Rabšteina, nejvyšší kancléř království českého. Ale král Ferdinand, mladý sice muž, byl starý diplomat a věděl dobře, že nejlépe zjedná s nepřáteli, když jim zahrozí velikou armádou. Si vis pacem para bellum platilo zde lépe i více než kdekoliv jinde. Teď anebo nikdy byla nejkrásnější příležitost u stavů, zastrašených obléháním Vídně, domoci se veliké podpory; teď, když u všech dvorů v Evropě ostýcháno se podporovati snahy Zápolského a tím Turky, mohly Uhry i Sedmihradsko úplně býti dobyty Ferdinandovi; boj mohl skončiti vítězně i mírem čestným, jehož král nade všecko si přál i potřeboval. V této chvíli uchopil se tedy Ferdinand myšlenky svolati *sněm společný ze všech zemí své říše* a sice do hlavního města hornorakouské země, do *Lince.* Netajeno se s obtížemi, ale doufáno přece. Ferdinand svolal v prosinci r. 1529 sněmy v zemích vnitrorakouských i v tak zvaných venkovských zemích Habsburských a v předložené proposici žádal, aby stavové zvolili ze sebe v každé zemi několik osob, ty aby opatřili plnou mocí a odeslali je ke 13. lednu 1530 do Lince, kdež stavové ze všech zemí

1*

toho času budou pohromadě, a kde má se jednati i zjednati společná pomoc k ochraně Uher a k zabezpečení proti všem dalším nájezdům tureckým.

V Čechách, na Moravě, ve Slezsku i v Lužici také svolány sněmy předběžné v prosinci 1529, v nich žádáno za volbu zástupců pro *generální sněm koruny české,* který rozepsán byl od krále do Českých Budějovic na sv. tři krále (6. ledna) r. 1530. Zároveň žádal král, aby stavové čeští, moravští, slezští i lužičtí také přijeli *s plnou mocí,* neboť dosti možno prý, že bude potřebí, „aby generální sněm Budějovický přeložil se do Lince, kdež stavové ze všech ostatních zemí rakouských pohromadě se nalézati a rádi se se stavy koruny české o pomoc společnou proti společnému nepříteli smluviti chtíti budou.“ Patrně tu král stavům zemí českých méně důvěřoval a poněvadž nepochybně se obával, že by plnomocných poslů přímo do Lince nevolili, šel na ně oklikou přes generální sněm Budějovický.

Jak mnoho králi na tom záleželo, aby sněm Linecký se pořádně sešel, viděti z toho, že k zahájení jeho poslal manželku svou, královnu Annu, a sestru svou Marii, vdovu po zemřelém králi Ludvíkovi. Anna i Marie přijeli do Lince 13. ledna, an zatím Ferdinand osobně hned po třech králích zahájil generální sněm z koruny české v Budějovicích. Ale oběma královnám v Linci se nedařilo. Čekali na příjezd poslův o tři dni déle přes ustanovený čas, pak již určitě viděli, že se země úplně nesjedou a nesúčastní. V čas do Lince přišli poslové horno- i dolnorakouští, štyrští, korutanští, krajinští a goričtí, jak na nich bylo žádáno, s plnou mocí. Bez plné moci přišli poslové z Tyrol, kteří v instrukci své oznamovali, že o nějaké pomoci proti Turkům nemůže býti ani řeči, ba naopak Tyrolané přišli do Lince se žádostí, aby jim pomoženo bylo proti spříseženstvu švýcarskému a proti Graubündským. Habsburští poddaní z Elsasu a Breisgova vůbec poslů do Lince nevyslali, a stavové Virtemberští na sněmě předběžném, doma odbývaném, usnesli se do Lince s plnou mocí nikoho nevysílati, poněvadž jest to proti jich svobodám, jmenovitě proti smlouvě Tubinské z r. 1514, aby za hranicemi své země měli bez uzavření celého sněmu prostředkem pouhých plnomocných poslů o nějakou pomoc se snášeti.

Královny Anna a Marie tedy 16. ledna zahájily sněm prosbou, aby aspoň ti, kteří s plnou mocí do Lince se sjeli, nerozjížděli se, nýbrž počkali, až král smluví se v Budějovicích se stavy koruny české o příjezd do Lince. Shromáždění poslové byli hotovi počkati, ač nad tím pozastavovali se, že instrukce jim od stavů doma dané zněly tak, aby jednali *se všemi* zeměmi, a to již ovšem nebylo možno. Že přece jevili ochotu čekati, toho nejpodstatnější příčina byla, že nebezpečí turecké na ně doráželo nejblíže; poslové z Krajiny, Štyrska a Dolních Rakous uměli mnoho o tom vypravovati a byli úplně připraveni přinesti jakoukoliv oběť, jen když nebude se opakovati podobný nájezd turecký, jako právě r. 1529. Ale čekání na stavy ze zemí českých bylo marným. Moravané, Slezané i Lužičané byli opatřeni i pro případ jízdy do Lince dostatečnou instrukcí; ale stavové *čeští* na předběžném sněmu v Praze zvolili posly na generální sněm s velikou nevolí, neboť stáli na tom, že sněmy mají odbývati se tam, kde složeny

jsou desky zemské, totiž v Praze, a ne v Budějovicích; o nějakém pak obeslání sněmu Lineckého nechtěli ani slyšeti. Poslům svým dali v té příčině instrukci následující: „Jakož pak od poslův krále J. M. jest mluveno, bylali by potřeba oznámena, aby poslové z tohoto království a z jiných zemí k tomuto království příslušejících jeli do Lince, a tu se sjeli s posly jiných zemí J. M. královské, tak jakž ta věc šíře mluvena: *i k tomu vůle nedáváme pro ublížení našich svobod*, a za to J. M. královskou, pána našeho milostivého, prosíme, aby nám v tom za zlé míti a toho sobě do nás obtěžovati neráčil; *než jestliže chtí z těch zemí poslové do Budějovic přijeti* a kteříž od nás poslové budou s nimi chtíti míti jaké rozmluvení anebo pojednání *tu v Budějovicích*, k tomu dáváme vůli na takový spůsob, aby naši poslové *proto s nimi nic nezačínali*, nežli aby to *prve* na stavy tohoto království vznesli, a oč bychme se v stavích srovnali a svolili, anebo k čemu přistoupili všichni stavové společně, to bychme J. M. královské potom oznámiti chtěli.“ Toť byla ovšem pro krále těžká rána, když stavové čeští nejen že poslům svým jízdu do Lince zakázali, ale i pro ten případ, že by stavové v Linci shromáždění *přišli* do Budějovic, zapověděli jim jednati; nejvýš dovolovali vyslechnouti jich ad referendum na nějakém příště svolaném sněmu českém.

Nyní nastalo dopisování mezi králem a oběma královnami v Linci. Co dělati? Stavové v Linci shromáždění byli úplně hotovi zvoliti ze sebe deputaci a poslati ji do Budějovic; jim velmi na tom záleželo, jak stavové zemí českých co do povolení pomoci se zachovají. Ale král Ferdinand, který tolik píle vynaložil, aby sněm všem zemím společný se uskutečnil, nepřál tomu dokonce — z dobrých příčin. Kdežto totiž stavové zemí rakouských neštítili se obětí a chtěli dle instrukcí poslům svým daných povoliti i velikou „berni tureckou“; stavové čeští v té příčině, oddávajíce se toho času vlivu nejvyššího purkrabího Zdeňka Lva z Rožmitála, podplacovaného od Bavorů Ferdinandovi nepřátelských, usnesli se jednati s králem o berni jen tehda, když by napřed „otec svatý papež, císař římský J. Mt., král francouzský a jiní králové křesťanští, též i svatá říše“ pomoc poskytli a stavové „v skutku to poznali,“ že od nich peníze dány a vojsko do pole postaveno jest. Pro případ pak ten, že by císař turecký „až ku pomezí království českého přitáhl aneb vojsko jeho,“ očekávali, že král podle přísahy své pomůže jim; ostatně dokládali, „že by s boží pomocí podle svobod svých dovedli pomezí ubrániti.“ Za to položili do instrukce na sněm Budějovický četná gravamina proti vládě Ferdinandově, žádajíce dosti hurtovně za jich odstranění. Král tudy obával se, kdy by poslové z Lince přišli do Budějovic, že se zde ještě pokazí a dobrou vůli povoliti berně ztratí, když oposici Čechů uvidí. I psal o tom všem královně Marii do Lince s velikým nářkem na všemocného pana Zdeňka Lva i s prosbou, aby poradila, co by činiti bylo. Královna Marie, která dobře znala pány české strany Rožmitálské ještě z těch dob, kdy nešťastný manžel její v Čechách kraloval a stavové jemu panovali, odpověděla Ferdinandovi charakteristickými slovy: „Car certes, entretant que *cette bande* florisse, il n'est possible que vos affaires peulent bien aller!“ Ale nicméně 23. ledna přišla deputace stavů rakouských z Lince

do Budějovic, dovolávala se prosebně pomoci u stavů českých, ukazujíc k tomu, že bude pak pozdě, až Turek přiblíží se ku pomezí českému; Moravané, Slezáci i Lužičané byli hotovi dáti se do jednání, ale Čechové za vedení pana Lva, ukazujíce na instrukci svou, jednání odmítali. Král tedy žádal, aby poslové opatřili si nové instrukce, že chce ihned druhý *společný sněm* rozepsati, že stavové čeští nemusí ani tam *hned svolovati*, nýbrž jenom po úradě s ostatními zeměmi o nějakou určitou kvotu se snésti, vlastní pak svolení vždy že pozůstavuje se sněmu českému; ale vyslanci čeští i toto králi naprosto odřekli a opustili Budějovice. Stavové moravští, slezští i lužičtí bez Čechů nemohli se v žádné jednání dáti, ani peněz povoliti, poněvadž vždy jim bylo čekati na usnešení země předcházející; i tedy oni rozejeli se k domovům. Sněm Linecký, který měl býti společným pro všechny země Ferdinandovy, nebyl po všech těchto věcech ničím jiným, než sjezdem zemí vnitrorakouských; ale když již pohromadě byl, snesl se o pomoc dosti hojnou. Na místě pak „nového sněmu společného“ rozepsal král ihned sněmy v zemích jednotlivých po spůsobu dřívějším. První pokus o svolání společného sněmu pro všechny země rakouské skončil úplným nezdarem.

Ale Ferdinand nedal se odstrašiti. Myšlenka, že by na *jediném* sněmu mohl dosíci svolení berní, byla příliš lákavou králi, který až dosud musil objížděti rozsáhlé země jednu po druhé, chtělli něčeho na stavích dosíci. Mimo to byl Ferdinand v této snaze hojně podporován od uherských stavů, na kolik k říši Habsburské náležely, a pak od stavů zemí rakouských. Těm vedlo se při válkách tureckých nejhůře, ti nesnáze nepokojných časů snášeli s touže trpkostí jako král a proto nejenom byli s panovníkem, co společného sněmu se týče, jedné mysli, ale šli často v horlivosti ještě dále nežli on.

Zatím roku 1530 působením kongresu Poznaňského učiněno mezi Ferdinandem a Zápolským příměří, které sice brzy bylo přetrženo, ale již v lednu 1531 zase obnoveno a od sultána potvrzeno. Trvati mělo do 9. května 1532. Ale sultán příměří užíval k novému zbrojení ve velikých rozměrech; Soliman, který sebe za jediného císaře na zeměkouli považoval, hodlal r. 1532 osobně vytáhnouti proti králi Ferdinandovi, jehož „místodržitelem v Němcích a velitelem ve Vídni“ tituloval, i proti císaři Karlovi V., jenž v jeho očích byl toliko „králem španělským.“ Ferdinand od svých špehů a jednatelů v Cařihradě brzo byl zpraven o věcech budoucích a strojil se také s celou silou k válce. Svolal napřed sněmy v zemích vnitrorakouských, žádaje za zvolení poslů ke sněmu společnému pro všechny tyto země. Ale stavové dolnorakouští zvolili posly jen s tou výminkou, když král postará se o sněm ze *všech království* i zemí svých. Ač přání to úplně se shodovalo s vůlí královskou, nebylo přece jemu vyhověno, poněvadž r. 1531 nebylo naděje, že by v Čechách stavové k obeslání všeobecného sněmu dali se pohnouti. Pomoc na sněmích jednotlivých zemí rakouských i českých povolena byla léta tohoto i následujícího dosti hojná. Ale Solimanovo vítězné tažení nebylo jimi zadržáno; toho docílil statečný chorvátský hrdina Mikuláš Jurišić výtečným hájením pevnosti Kyseku. Vojsko pomocné z říše německé i od stavů zemí Ferdinandových povolené stálo zatím nečinně u Vídně, očekávajíc příchodu

sultánova; ale když Soliman, dobýváním Kyseku nejlepší čas ztrativ, obrátil se skrze Štyrsko a Chorvátsko na cestu zpáteční, nestíhalo jeho, nýbrž klidně se ubíralo ku svým domovům. Neboť doba, na kterou bylo povoleno, vypršela, a krátkozrací stavové pro zachování principu zbavili se nejkrásnější příležitosti k vítězství. Mezi Zápolským a Ferdinandem zase jednáno bylo o mír v Prešpurce; ze zemí českých se této diplomatické akce ve jmeně královĕ účastnili Vojtěch z Pernšteina, Hanuš Pflug z Rabšteina a Jan Litoborský z Chlumu *z Čech*, Stanislav Thurzo, biskup Olomucký a Jan z Kunovic na Uherském Brodě *z Moravy*. Zároveň jednáno také o mír v Cařihradě, který uzavřen 14. července 1533. Uhry zůstaly rozděleny na část Zápolského východní, s hlavním městem Budínem, a na část Ferdinandovu západní se sídlem vlády v Prešpurce.

Nebezpečí turecké na některou chvíli přestalo, a tím i také touha a potřeba společného parlamentu pro země rakouské. Ale ne na dlouho. Jan Zápolský trpce pociťoval nadvládí turecké a byl hotov, nějak definitivně s Ferdinandem o vládu v uherských zemích se narovnati. Vyslal také v březnu 1536 legáty své, Brodariće a Frankepana, do Neapole k císaři Karlovi V., aby byl prostředníkem mezi stranami. Poslové u Karla V. dobře pochodili, a i návrh míru, jejž s sebou přinesli, byl celkem za dobrý uznán. Ale přece nic více se nepořídilo, než že bylo učiněno příměří do konce září 1536. Zápolský totiž s mírem nemyslil to upřímně, a jakmile se mu z jiné strany trochu ulehčilo, zrušil příměří sotva uzavřené, vystoupil v Sedmihradsku válečně proti Ferdinandovi, dobyl Brašova a porazil královského vůdce Baltazara Bánffyho u Szatmára rozhodně. Mezi tím také 20.000 Turků vpadlo do Chorvátska, pleníce a pustošíce pověstným spůsobem celou zemi. Ferdinand stěžoval si v Cařihradě na to porušení míru r. 1533 uzavřeného, ale tam již Zápolský vzácnými dary získal si úplně velikého vezíra, a poslům Ferdinandovým odpověděno, že jich pán sám mír porušil, a proto aby se třásl před hněvem sultánovým. To bylo novým vyhlášením války. Ferdinand zase svolával sněmy, prose o pomoc. Opět byl to sněm zemí vnitrorakouských a hrabství gorického, odbývaný ve Vídni v prosinci 1536, který stál na svolání sněmu všeobecného, ze všech království a zemí Ferdinandových; k přání tomu přidávali se i Uhři, kteří tohoto jednání ve Vídni se účastnili. Král však, nepochybně nových nesnází se obávaje, přál si, aby oni sami se napřed o náležitou berni snesli, pak aby se s ním vydali do *Prahy* a předložili stavům zemí českých usnešení své, tím že spíše i je také pohnou k pomoci. Stavové rakouští se s tím spokojili, zdali však v skutku na generálním sněmu koruny české, v Praze v měsíci březnu 1537 odbývaném, najíti se dali, pověděti neumíme,[1]) a nezdá se býti pravdě podobno. Král totiž předložil generálnímu sněmu proposici, v níž žádal, aby Čechové povolili 100.000 kop míš. (= 50.000 kop č. = 125.000 zl. rýnských = 100.000 tolarů) a zaplatili berni, již králi r. 1534 na tři léta povolili, však dosud platiti zanedbávají. Ale stavové tuto nezaplacenou berni chtěli

[1]) Akta sněmovní z těch dob nezmiňují se o tom; *Dimitz* Gesch. Krains II. 159 tvrdí to sice, ale možno dosti, že se zmýlil s rokem následujícím.

míti odpuštěnou, a pak teprv chtěli králi povoliti novou, o něco menší než v proposici žádáno. Tu král, doufaje stavy k větší ochotnosti pohnouti, vrátil se k staré myšlence: svolati všeobecný parlament; teď zase uvažoval opačně než r. 1530, že snad Čechové, vidouce ochotnost zemí ostatních, dají si také říci. Proto předložil sněmu druhou proposici, v níž pravil, že již několikráte byl žádán od poddaných svých ze zemí rakouských a uherských, „aby všem poddaným z království i zemí svých společného shledání dopříti ráčil,“ a proto že žádá stavů českých, „aby k takovému společnému zemí shledání, k rozvažování a zavírání toho artikule, kterak by Turku a jiným těžkostem odepřeno býti a jedna země druhé retuňk a pomoc učiniti mohla, *mezi sebou osoby volili a s plnou mocí k tomu jednání a společnému shledání vypravili;* tak aby, což při témž společném zemí shledání jmenované osoby volené *zavrou a na čem se snesou, tomu aby od stavův království českého vedle jiných zemí bez odporu dosti se stalo* . . . jakož pak J. M. královská té celé naděje k stavóm království českého býti ráčí, když k tomu svolí, tehdy jiné země k témuž království českému příslušející bez pochyby také s plnou mocí posly své k takovému společnému zemí shledání a jednání a skutečnému zavírání ze sebe vypraví.“ Tedy král přál si viděti společný parlament ne takový, aby poslové z Čech přišli jen k vyslechnutí, oč běží, ale aby také jednali a *platně* uzavírali, zároveň pak jim v proposici jasně naznačil, že ví, kterak na nich to závisí, nebo onili zvolí k společnému sněmu posly, stavové zemí korunních, Moravy, Slezska a Lužice učiní též tak beze vší pochybnosti.

Stavové čeští vyhnuli se odpovědi ke druhé proposici úplně. Povolili totiž dle první proposice berni, menší než král žádal, a na druhou proposici *vůbec neodpověděli,* tím se zastírajíce, že král, když sněm rozepsán byl, o tom artikulu strany toho společného shledání žádné zmínky v listech svolávacích neučinil; i odložili odpověď až do sněmu budoucího. Král se příště v skutku této formální chybě vyhnul, a když 4. ledna 1538 svolával nový sněm, nezapomínal podotknouti, že má se jednati na něm také o „společném shledání všech stavů ze všech zemí.“ Bylo pak také o to jednáno v lednu 1538, král svou žádost z předešlého roku ještě jednou opakoval skoro týmiž slovy, stavové v principu projevili také ochotu, ale chtěli přijíti jen zase ad referendum. Neboť odpověděli králi: „My tomu odporni nejsme, aby poslové od stavů království tohoto neměli s V. K. Milosti zeměmi, knížetstvími dědičnými, se sjeti v místě příležitém, však ty posly vyslati chceme, aby vyrozuměli, jaká žádost a potřeba těch zemí jest, a ti poslové tomu vyrozumějíce, *v to aby se nedávali, aby co jednati a zavírati měli,* než vyslyšíce a vyrozumějíce jich potřebu a usnešení, aby se zase navrátili a stavům tohoto království na obecném sněmu to, což by na ně vznešeno bylo, oznámili.“ — Pak teprve chtěli se stavové čeští dáti o to v jednání doma, na svém sněmě, a králi odpověděti, na čem se usnesli. Králi Ferdinandovi zdála se tato odpověď býti příliš tvrdou, aby ji bez repliky ze své strany zanechal. Poněvadž pak i jinak se stavy se nepohodl, svolal nový sněm na 20. března 1538, kdež pravil v proposici, že k žádosti jeho za „společné shledání“ dostalo se mu odpovědi „negruntovní,“ a žádal jich rozhodněji než dosud, aby

vyjádřili se v té věci jasněji a určitěji. Při tom ovšem jako vždy jindy nezapomínal podotýkati, že i pro ně bude „společné shledání" s prospěchem, poněvadž se stane rozhodnutí o berni na základě rovnoměrnějším, dle rozsahu a bohatosti jednotlivých zemí, což až dosud ztěžka státi se mohlo. V té příčině ovšem byla při králi pravda úplná. Ale i tento sněm rozešel se nějakým podivným spůsobem bez pořádných usnešení, ani vyslanci benátský a papežský u dvora královského se nacházející nedovedli stavů přiměti k povolnosti. Král svolal na 29. dubna r. 1538 hned zase sněm nový do Prahy a obeslal k němu osoby s plnou mocí ze všech zemí svých, tak že skutečně *první společný parlament byl pohromadě — v Praze.* Ale spůsob jeho jednání zůstává úplně neznámý; stavové čeští po dvou již zmařených sněmích tohoto roku odhodlali se nyní po třetí k slušné berni, což snad přičísti sluší vlivu těch poslů, kteří z ostatních zemí byli sněmu přítomni; ale stav rytířský, v němž oposice byla nejživější, všelijak se vzpíral proti usnešení, tak že král o sv. Jiří r. 1539 zase svolával sněm a sice o napravení některých nedostatků, které se při předešlém sněmu zběhly a které brzkého a spěšného opatření potřebují.

Zatím však udály se v Uhrách věci, které ještě více rozčilily země sousední než obléhání Vídně r. 1529. Mezi Zápolským a Ferdinandem umluvena byla ve Velikém Varadině r. 1538 smlouva o držení království uherského tak, že Zápolskému zůstalo, čeho právě toho času v držení byl, než s tou výminkou, že po smrti jeho mají celé Uhry i Sedmihradsko náležeti Ferdinandovi i tehdáž, kdy by Zápolský zanechal mužských potomků. Ale když r. 1540 Zápolský zemřel, zanechav synka Jana Sigmunda, tu Isabella, vdova po něm, i poručníci nehodlali smlouvu Varadinskou uznati a dovolávali se proti Ferdinandovi pomoci turecké. Sultán Soliman přitáhl roku 1541 do Uher, zmocnil se nejkrásnější části té země, ale pro sebe, a poručil Isabelle, aby se synáčkem vystěhovala se do Sedmihrad, jež s některou částí uherského Zátisí svěřil její vládě; sám pak podržel si celou krajinu mezi Dunajem a Tisou s hlavním městem Budínem, kamž dosazen za vladaře Soliman paša, renegát uherský. Zpráva ta pobouřila celou Evropu. Moc turecká, která osobovala si dosud jenom vrchní právo nad Uhry, zmocnila se nyní panství tam se sídlem v Budíně; odtud mohli jezdci turečtí býti v několika dnech v Rakousích, na Moravě, v Čechách, ba i v říši německé.

Všecky záměry Ferdinandovy byly ztroskotány; po tolika jednáních a bojích naděje na získání království uherského a na zjednání čestného míru s Turky zničeny naprosto, mimo to pak všecky země ostatní pro blízké sousedství Turků byly v nebezpečí mnohem větším než posavad. Volání o pomoc ozývalo se ze všech stran. Ještě před vzetím Budína od Turků svolal král Ferdinand na rychlo generální sněm na 28. března 1541 do Prahy; sám tentokráte neotevřel sezení, než poslal komisaře, prose velmi za pomoc před blížícím se nepřítelem. Podivno dosti. Stavové čeští, kteří tak nepřátelsky chovali se ke všem snahám o svolání společného parlamentu, nyní najednou toužili po něm, chtíce prve dorozuměti se se stavy uherskými a rakouskými, než o pomoc se snesou. To ovšem bylo těžko, když Uhři i Rakušané v největším

jsouce nebezpečí na svolání nějakého společného sněmu ani nepomýšleli, než s veřejnou hotovostí stáli při hranicích, aby odporovali Turkům, kdy by snad od Budína dali se na výboje další. Stavové čeští tentokráte nepovolili ničehož, a sice proto, že se mezi sebou o kvotu dohodnouti nemohli. Hlavní vina bezúčelného sněmování byla zase na stavu rytířském. Když ale Budín padl, a Ferdinand znovu vypsal sněm na 12. září 1541, nahlíželi stavové, že nyní nesluší se odříkati pomoci, zejmena když Moravané, jakožto přední úd království českého, prosili shromážděných stavův, aby jich neopouštěli. Stavové povolili teď pomoc hojnou, a když král skrze komisaře své již po tolikráte žádal za zvolení plnomocných poslů k jednání a uzavírání na společném sněmu všech zemí rakouských, tu stavové čeští odvětili, že dokonce proti tomu nejsou a chtí *plnomocně* jednati se všemi stavy všech zemí Ferdinandových, jen když tento společný sněm svolán bude do Prahy.

Že konečně stavové chtěli vůbec jednati na společném sněmu, přijal král vděčně, ale s určením místa se nesnášel. Neb již byl svolal stavy zemí vnitrorakouských do Lince a doufal, že tentokráte i stavové zemí českých pro nebezpečí tak hrozivé zanechají odporu dosavadního a přijdou tam. Nebyla v tom nechuť proti *Praze* ze strany královy, ale oprávněný strach, že stavové zemí vnitrorakouských nebudou chtíti na tak dalekou cestu se vypraviti a tak daleko od domovů svých sněmovati. Byloť od stavů bez toho velmi na to touženo, že častým sněmováním zmeškávají své záležitosti a utrácejí mnoho peněz; král z toho také měl škodu, neboť stavové útraty sněmování sráželi sobě z povolené berně. Ferdinand byl by proto rád určil místo pro společné sněmy tak asi uprostřed zemí svých, pro všechny stejně spravedlivé, i rozhodl se pro Linec.

Stavové dědičných zemí rakouských sněm Linecký obeslali, a poněvadž „pánů Čechů“ také očekáváno, dali svým poslům zvláštní vítací listy pro ně. Pozdravovali jich jakožto sousedů svých se zeměmi rakouskými společným pánem a králem spojených, prosili jich za pomoc ve společném nebezpečí, k tomu ukazujíce, že i Čechům každá povolená pomoc jest k užitku, a kdy by potřeba větší kázala, že země rakouské nechtěly by Čechův také opustiti. Ale stavové čeští, dle svrchu zmíněného snešení sněmovního se zachovavše, sněmu Lineckého neobeslali, nýbrž odpověděli králi: „I jestliže J. M. královská sněm obecní *v království českém položiti ráčí*, a z jiných zemí, buďto ku království tomuto příležících aneb svých dědičných osoby, aby naň přijely, zříditi a způsobiti ráčí, to při vůli a mocnosti J. M. královské se zůstavuje.“ Moravané, Slezáci i Lužičané odpověděli týmž spůsobem. Sněm Linecký tudy toliko země vnitrorakouské representoval, a král předkládaje jemu 29. října proposici, vyčetl všecky pokusy o společný sjezd všech poddaných k uzavření společné pomoci proti Turkům, a trpce stěžoval si, kterak „některá“ království a země odporem svým všecky takové pokusy zmařila. Nicméně potřeba společné úmluvy byla příliš nutná; *státopravní postavení* koruny české vyžadovalo ohledů větších, než *přání* dědičných zemí Ferdinandových, a proto král, když Čechové nepřišli do Lince, žádal stavů rakouských, aby odebrali se do Čech. On ovšem přál si, aby hned v Linci o pomoc se snesli a s hotovou

věcí před stavy české předstoupili, ale stavové rakouští odpověděli, že chtí s tím počkati, až uvidí, mnoholi Čechové povolí. Pak v skutku, ač s nevelikou chutí pro útraty s tím spojené, odebrali se s plnou mocí k jednání do Čech.

Král svolal zde generální sněm na 4. prosince 1541 do — *Kutné Hory* a oznamoval, že k němu dostaví se sem nejen stavové zemí korunních, ale i „z jiných zemí dědičných, z rakouských i z království uherského." Do Kutné Hory položil král sněm proto, že r. 1541 hrad Pražský, chrám sv. Víta i celé skoro Hradčany a Malá Strana vyhořely, a nebylo kde vzíti byty pro krále a jeho úředníky i komonstvo. Když však v Kutné Hoře sousedi všemi potřebami k sněmu se zachystali, změnil král úmysl svůj; dal na rychlo připraviti aspoň nejnutnější pokoje v poloshořelém hradě a oznámil veřejnými listy, že sněm ne v Hoře, ale v Praze se odbývati bude. Zde v pondělí po sv. panně Barboře (5. prosince) společný sněm všech zemí rakouských byl otevřen, a královská proposice za pomoc na penězích i vojsku žádající stavům předložena. Výsledek sněmování byl pro krále velmi uspokojivý, praktičnost společného parlamentu se výborně osvědčila. Stavové usnesli se na společném pošacování svých majetků, což mělo do Hromnic l. 1542 býti vykonáno; k tomu času měly se sejíti plnomocné výbory ze všech zemí zase do *Prahy* aneb do Kutné Hory a dle „šacunků" rozvrhnouti, mnoholi která země dáti a jak těch peněz užito býti má. O Hromnicích r. 1542 výbory se sešly a předložily šacunky. Ze Štyrska, Korutan, Tyrol a Gorice nikdo nepřišel. I čekáno na ně celý týden. Král Ferdinand již se strachoval, že tím zase jednání i svolení se zmaří a proto pod trestem nemilosti poručil zástupci Krajiny, aby také zastupoval ty země, z nichž výboři v čas nepřišli. Tak se také stalo.

Nyní svolili stavové čeští 367.000 zl. rýnských, Moravané skoro 200.000 zl. r., Slezané více než 200.000 zl. r., Horno- i Dolnolužičané 50.000 zl. r., a všechny země rakouské se zeměmi venkovskými dohromady 400.000 zl. r.[1]) Ještě důležitější bylo však, že výboři povolenou berni dle skutečné potřeby hned rozvrhli, mnoholi z toho má na lehkou a těžkou jízdu, mnoholi na pěchotu a na opatření nábojů vynaloženo býti, což až dosud nikdy bylo se nestalo; nebo stavové porůznu sněmujíce povolovali králi vojsko buď pěchotu neb jízdu dle libosti, čímž se dělo, že král někdy jednoho druhu vojska měl nad potřebu a druhého nedostatek. Pak obyčejně povolovali vojsko, starost o puškaře, prach a koule králi samému ponechávajíce; když pak nepodařilo se jemu v rychlosti peněz sehnati, stávalo se, že vojsko hlavně pro nedostatek náboje ničehož nesvedlo. Rovnoměrným rozdělením nyní učiněn konec nerozumnému až dosud povolování berní. Výboři z rakouských zemí tvrdili sice potom, že by byli ještě více povolili, když však viděli, jak prý ostatní země šacunky své nízko drží, svolili toliko 400.000 zl. r. I z této poznámky viděti jest, že společný sněm pro

[1]) O Uhrách neděje se při svolení zmínka a to proto, že uherští stavové již doma snešení učinili a s věcí hotovou přišli na sněm do Lince. Odtud odebrali se na Moravu, kdež přítomni byli předběžnému sněmu, na němž volili se poslové pro sněm generální do Prahy. S těmi nepochybně Uhři také sem přišli a celému jednání sněmovnímu přítomni byli.

všechny země rakouské při tolika výhodách, jež králi poskytovati mohl a r. 1541—42 také poskytl, měl a pro budoucnost tím více mohl míti i stinných stránek svých, zejmena když potřeba nebyla tak naléhavá jako právě nyní.

I také stavové říše německé tentokráte velikou pomoc dali k vysvobození Uher, ale s tou výminkou, že Joachim, kurfiršt braniborský, učiněn byl vrchním vojevůdcem celé výpravy. To bylo neštěstí. Joachim byl muž starý, ve vojenských věcech naprosto nezkušený, a z té chyby zrodilo se mnoho jiných. Vojsko loudavě se scházelo, peníze ze svolených berní nedosti pořádně odváděny, ve vojsku vypukly nemoci, ale přes to přese všecko vedl kurfiršt Joachim proti Turkům větší vojsko než kdykoliv před tím kterýkoli vojevůdce. Ale on teprv počátkem srpna 1542 vypravil se do Uher. U Komárna byl 15. srpna, kdež zcela nečinné celý měsíc ležel. Konečně 26. září ocitlo se vojsko u Pešti, a jalo se města dobývati, chtíc teprve, až jeho se zmocní, udeřiti na pevnější Budín. Nejvyšší velitel poručil 8. října ponejprv stříleti na město ze 60 děl. Slabé zdi byly dosti brzo prolomeny, ale útok liknavostí německého vojska přece se nepodařil. V noci na to kurfiršt Joachim oznámil, že jest tažení — *skončeno*, poněvadž zima se blíží, a jemu vyzvědač jistou zprávu přinesl, že Ahmed, beglerbeg Rumelský, s 25.000 muži táhne proti němu, což ostatně nebylo pravda. Všickni členové vojenské rady byli proti tak hanebnému odtažení, avšak nejvyšší velitel provedl svou. Druhého dne bylo vojsko rozpuštěno, a všechny naděje na poražení Turkův zničeny. Z celého vojska zůstalo v Uhrách přes zimu pouze 7000 mužův, nebo více jich nemohl král ze svého platiti. Ferdinand v listech ke svému bratru Karlovi V. trpce naříkal na neschopnost vrchního velitele, jehož mu říšský sněm byl vnutil.

Nejsmutnějším následkem zbabělosti Joachimovy bylo, že na r. 1543 strojil se sultán Soliman II. osobně vytáhnouti do Uher a sliboval, že v dubnu již se vypraví s vojskem jako moře velikým a jako mořské vlnobití zhoubným. A slibu svému dostál. Z Drinopole vytáhl dne 23. dubna a počátkem května byl již v Uhrách. Cestu měl úplně otevřenou, nebo země byla téměř bez vojska. Učinil veliké výboje v Chorvátsku, a v Uhrách zmocnilo se vojsko turecké četných měst, zejmena *Ostřehomu* (10. srpna) a pak *Bělehradu* (1. září), čímž hranice turecké moci v Uhrách opět pošinuty dále na sever i na západ. Tenkráte nejvíce Moravané toužili po svolání sněmu, jim nebezpečí hrozilo nejvíce. Ve všech zemích na sněmích jednotlivých povoleny pomoci, ale všechno marně; vítězný pochod sultánův nezastaven. Ferdinand, který s vojskem českým stál u Prešpurku, neodvážil se útoku pro přílišnou moc Solimanovu, nýbrž couvl k Vídni. Sem svolal k sobě nejvyšší úředníky všech svých zemí, soudce zemské z Čech a rady království českého a jich se tázal, co by se nyní díti mělo? Všichni odpověděli, že jeví se potřeba společného shledání zemí Ferdinandových; i svolal král nový společný parlament zase do *Prahy* 26. listopadu 1543, jehož súčastnili se stavové z koruny české, z krajin rakouských a z království uherského. Král v největší úzkosti postavený pověděl zde stavům v proposici, kde že jest hlavní vina dosavadních nezdarů vojenských, i propověděl to slovy dosti ostrými takto: „Jakož také stavové o tom

dobrou vědomost mají, jací jsou se až posavad neřádové a nerovnosti, když jaké pomoci lidmi svolené byly, při vypravování, při tažení i zase toho lidu odtažení i jinak dály, tak že druhdy jedni svou pomoc svolenou spěšně, a zase jiní později, a někteří pak zhola nic a ne v jedno místo, a mnozí dosti nespůsobný a k válce nezvyklý lid vypravovali, a tak veliká nerovnost při tom se zbíhala, a skrze to takové pomoci a vydávání beze všeho užitku přicházely: protož za vysoce potřebné a důležité jest, aby valná pomoc, kteráž od stavův království českého a jiných J. Milosti královské království a zemí poddaných vypravena bude, ne tak sebraným lidem, než penězi se obmyslila a svolila." V té příčině mluvil král trpkou pravdu. Stavové, když povolili berni, a vybrali ji, najali sami za ni vojsko, které na tolik měsíců, jak bylo povoleno, stálo králi k disposici. Bylo to však v skutku vojsko hrozně nespořádané, nevycvičené, nepořádnými zbraněmi ozbrojené, zkrátka armáda neschopných nováčků po vesnicích a městech sebraných, kteří po vyplacení žoldu nejlépe dovedli desertovati. Tu král v ničem nenadsazoval a se stanoviska čistě vojenského měl v tom úplnou pravdu, když chtěl, aby se mu povolily a odvedly peníze, za něž by si byl vystrojil a najal vojsko sám, kde by byl chtěl. Vítězilli v 15. století král uherský Matyáš, dělo se tak pověstnou černou rotou, sestavenou z otužilých starých vojáků Táboritských, vítězilli v Italii císař Maximilián a králové francouzští, dělo se to hlavně vycvičenými vojsky švýcarskými, anebo i vojsky *stálými*, která se tehdáž zaváděti počala. Ty časy, kdy bojovalo se zemskými hotovostmi, již pominuly, užívání pušek se střelným prachem a užívání děl žádalo vojáků jiných, než jakými mohli býti měšťané a sedláci, kteří uměli dobře zacházeti se svými nástroji domácími, ale novým spůsobům zbraní a války vedení hrubě nerozuměli. Proto také chtěl Ferdinand tento společný parlament přiměti k rozhodnému kroku; chtěl, aby mu byly povoleny peníze, s nimiž by si pak najal aneb na stálo zřídil lid vojenský, jakého by potřeboval. Jen o ponejprv jednalo se králi při takovém svolení, do budoucnosti vůbec byl by se již nějak postaral, aby svolení peněz na sněmích se stalo pravidlem.

Ale stavové na povolení vojenských berní pohlíželi z jiné stránky. Když již peníze povolili, chtěli míti kontrolu, zdaž jich také na vojnu v skutku užito bude; proto berně odváděly se ne do královské komory nýbrž berníkům od stavů k tomu zvoleným; ti pak smluvili se s hejtmanem vojenským, také od stavů voleným, a najali sami vojsko, při němž to bylo principem, že se mělo co možná v zemi samé sehnati, tak aby povolených peněz domácím lidem se dostalo. Pak odvedli peníze stavovskému „colmistrovi," a ten sám vyplácel žold vojsku najatému od stavův. Jindy zase stavové nepovolili peněz, než usnesli se, že každý dle svého jmění musí vystrojiti určitý počet pěších a jezdců: a to pak bývalo to *pravé* vojsko! Že však tím spůsobem účelu, k němuž berně na válku neb na vojsko byla povolena, se nedosáhlo, a musilo se rok jak rok k povolování nových berní sahati, to zdá se, že jen malá část stavů v zemích českých i rakouských nahlížela, a ta ovšem ráda chtěla novému přání královskému vyhověti. Ale veliká většina stavů o povolení peněz, s kterými by král dle vůle své naložiti mohl, ne-

chtěla ani slyšeti. Proposice královská přijata byla docela vlažně; ba v polovici prosince páni čeští rozejeli se na svátky, ač byli králi slíbili, že se nerozejdou, dokud proposice vyjednána nebude. Ferdinand jedva utajil rozmrzelost, zejmena když viděl, že poslové zemí rakouských, kteří s plnou mocí vypravili se na dalekou cestu do Prahy, zde nyní nečinně čas trávili a nepochybně sami také rozejeti se chtěli. Ferdinand tedy již o vánočních svátcích rozeslal listy po zemi a žádal, aby stavové se sjeli a ve sněmování pokračovali již po třech králích r. 1544, výslovně dokládaje, že na tom sněmu poslové s plnou mocí ze zemí korunních i dědičných „zde očekávajíc přítomni budou, proto aby Čechové bez odkladu v Praze najíti se dali.“ To se sice stalo, ale k usnešení *společnému* nepřišlo; z jakých příčin, nevíme. — Stavové koruny české požadavek králův o povolení peněz zamítli, svolivše k berni dle starého spůsobu tak, aby zase sami vojsko najímali.

Po tomto nezdaru a z četných příčin jiných král Ferdinand dále o svolání společných sněmů se nepokoušel. Ostatně stavové rakouských zemí již také velmi počali v horlivosti ochabovati; ba i sjezdy ze zemí vnitrorakouských ve Vídni nebo v Linci špatně se scházely; neúspěchem dosavadních výprav proti Turkům stal se separatismus heslem stavovských sněmů úplně; když nedotýkalo se nebezpečí zrovna nejbližších hranic některé země, stavové již, jako by jim do celé věci nebylo, nepovolovali pomocí aneb sněmů králem svolávaných neobesílali. I také mezi králem a Čechy přicházelo vždy k větším neshodám, až propukla bouře zjevná — povstání r. 1547. S Turky učinil král toho roku příměří, pak s celou silou vrhl se s císařem Karlem V. na Šmalkaldský spolek v Němcích a po porážce jeho pokořil a ztrestal také odboj stavovský v Čechách. Ale povolnosti na sněmích tím nedosáhl, jakož následující události s dostatek svědčí.

R. 1549 uzavřena totiž v Prešpurku smlouva mezi králem Ferdinandem a vdovou po Zápolském Isabellou v ten rozum, že Isabella postoupila Sedmihradsko Ferdinandovi, syn její Jan Sigmund Zápolský měl za to zůstati v držení svých dědičných statků v Uhrách, pak měl dostati knížetství Opolské a Ratibořské jakožto léno od koruny české, a pro větší utvrzení míru měla jemu býti zasnoubena jedna z dcer Ferdinandových. Isabelle za věno její mělo se postoupiti panství Minsterberské a Frankenšteinské ve Slezsku. Kdy by se bylo povedlo vykonání této smlouvy, byl by rod Habsburský po tolika nesnázích nabyl pojednou v Uhrách postavení velmi pevného. Západní a severozápadní Uhry držel Ferdinand, nyní nabýval Sedmihradska se Zátisím a měl Turky uprostřed mezi Dunajem a Tisou, tak že ze dvou stran na ně doráženje mohl je dokonce z Uher vypuditi. Ale Isabella musila býti teprv dlouhým jednáním a domácí válkou ze Sedmihrad vypuzena, pak uvázal se v ně Ferdinand a svěřil správu země kardinálu Utěšenovići a generálu svému Jiřímu Castaldovi. Mezi oběma správci přišlo k četným sporům, v nichž Utěšenović konečně (1551) úkladným spůsobem zbaven života k nenabyté škodě krále Ferdinanda. Castaldo pomýšlel potom již jen na své obohacení; proti Turkům, kteří smlouvu o Sedmihradsko považovali za vkračování do svých práv, válčeno neštastně, a k tomu ke všemu Isabella pomýšlela s pomocí tureckou navrátiti se do Sedmi-

hradska i se synem svým, zastírajíc porušení smlouvy tím, že Ferdinand výminek ve smlouvě obsažených nedodržuje. Tomu nebezpečí musilo býti zabráněno, buď jednáním mírným aneb obnovením války. Již koncem r. 1552 a počátkem 1553 sněmováno ve Št. Hradci, kdež byli pohromadě stavové zemí německo-rakouských a království uherského; na účastenství Čechů nepočítáno; teprv když se stalo v Štyrském Hradci dohodnutí, svolán na den 20. února 1553 sněm do Prahy, kdež usnešení to předloženo a za svolení podobné pomoci žádáno. Sněmu tomu předsedal jmenem královým arcikníže Ferdinand, manžel Filipiny Welserové. Stavové svolili sice pomoc, avšak v Sedmihradsku stíhala krále nehoda za nehodou; počátkem r. 1555 Ferdinand věděl již s jistotou, že Isabella vyčkává jenom vhodné příležitosti, aby se synem do Sedmihrad se vrátila a s pomocí tureckou vlády se ujala. Proto král svolal k poradě přední úředníky a rady ze všech zemí svých do Vídně a sám opustiv Innsbruk odebral se mezi ně. Poradu počali někdy v prvních dnech listopadu 1555.

Ferdinand předložil stavům obšírný spis, vylíčil diplomatické jednání s portou i s Isabellou a žádal o dobré zdání, jak by se zachovati měl. Z obsahu předloženého spisu jest patrno, jaké odpovědi sobě král míti přál: Sedmihradska aby se nevzdával, a přijdeli k válce, že nejvyšší úředníci a radové královští se přičiní, aby u sněmů vymohli mu hojnou pomoc. Porada také odpověděla v ten smysl, zástupcové z Čech, z Moravy a Slezska šli pak ještě dále radíce králi, aby ihned svolal sněmy v Uhrách, Sedmihradsku, na Moravě, ve Slezsku, v obou Lužicích i ve všech zemích rakouských, tam aby dal zvoliti plnomocné posly ke společnému sněmu do Prahy, který měl od krále samého zahájen býti, a na němž mělo také plnomocně a platně uzavíráno býti. Více sobě král přáti nemohl, a že nejvyšší úředníci a radové z koruny české takovou radu králi dávali, bylo tím pro něho významnějším, čím více Čechové se jindy společným sněmům bránívali. Ovšem byla v tom také politika. Spis od krále poradě předložený jasně narážel na svolání podobného sněmu; úředníci z Čech rychle tedy navrhli Prahu, aby jich nepředešli radové z ostatních zemí a nenavrhli za sídlo sjezdu některé město mimo hranice české. Ale návrh rad českých přijat *nebyl* z důvodův neznámých, jak domýšlíme se pro odpor ostatních zemí, které nechtěly vyslati posly k dlouhému sněmování do vzdálené Prahy. Možno dosti, že i král nepřál Praze z příčin, které později sám jasně vyslovil. Odbývány tedy sněmy v Uhrách zvlášť (v Prešpurku), pro země rakouské zvlášť (ve Vídni) a pak svolán generální sněm do Prahy (15. března 1556). Aby snáze přivoděni byli stavové k povolnosti, vysláno sem menší poselství z Uher, ze zemí rakouských a z baňských měst uherských, které „s velikými žalostmi, s pláčem volajíce a žádajíce“ prosilo, aby „království české, markrabství moravské a jiné země k témuž království příslušející jich jakožto údův křesťanských neopouštěli.“ Ale dříve než z pomocí povolených něco mohlo podniknuto býti, Isabella již do Sedmihradska se vrátila, a mladý Jan Sigmund Zápolský počal se psáti králem uherským. Ferdinandovi nastávala válka, ale on vyhýbal se jí seč byl. Stálé doprošování o pomoci u stavů, bezvýsledná často jednání a neúspěšná válka,

to vše vedlo ho k tomu, aby jednal o mír. Kdy by aspoň královská komora byla mohla nějak se povznesti, ale na to nebylo pomyšlení. Ferdinand sám byl jedním z nejšetrnějších panovníků, co jich vůbec známe, sám přehlížel všecky účty komorní, každé i sebe nepatrnější vydání musilo dříve jemu býti sděleno, než mohlo býti učiněno, a přece rok od roku komora zápasila vždy s větším nedostatkem. Příčiny toho byly mnohé. Král převzal veliké dluhy po císaři Maximiliánovi I., pak převzal ještě větší dluhy po králích Vladislavovi a Ludvíkovi, z nichž jenom v Čechách na 500.000 zl. zaplatiti musil, pak byl obdařen četnou rodinou 4 synů a 11 dcer, čímž při největší spořivosti, jakou i Anna, manželka Ferdinandova, se vyznamenávala, útrat na vychování tak četného a velikého dvora přibývalo, a k tomu ke všemu po celý život vedl Ferdinand války s Turky, z nichž často, když berně od stavův povolené nedostatečně se sešly, byl nucen vlastními penězi vypomáhati. Peníze, jichž komora královská si půjčila, úročily se deseti ze sta, a k tomu ještě věřitelům zastavovány statky komorní, čímž na všech stranách příjmů ubývalo.

Když král to vše uvažoval, hleděl ovšem vystříci se válce každým spůsobem. Počal jednati s Isabellou i s portou tureckou; byl již i hotov Sedmihradska se vzdáti; ale Isabella vidouc povolnost, žádala více; chtělať, aby král postoupil jí i také *celých severních Uher*, pokud někdy k podílu sedmihradskému náležely. Téhož přála si také porta. Ferdinandovi bylo odhodlati se k válce. I svolal novou poradu všech nejvyšších úředníků zemských a rad královských do *Vídně*. Účastníci sešli se v podzimu r. 1556. Král předložil jim dvé věci: 1. vyložil jednání o mír na novém základě a neústupnost Isabellinu, pro kterou přál si, aby syn její i ona byli zbaveni knížetství i panství slezských, jež za Sedmihradsko byly jim odstoupeny; — 2. vyložil smutný stav komory královské a udav v obšírném spise příčiny, proč ona tak velice zadlužena jest, žádal rad svých, aby uvážili, *jak* by komora těchto dluhů mohla býti sproštěna, *kde* by nejlépe bylo možno sehnati peníze k nastávající válce, a *kdy* by nejlépe bylo v těchto příčinách svolati sněmy zemské. Proč sobě přál král, aby se mu poradilo, jak by se komora zbavila velikých dluhů? To jest na snadě. On uvažoval, že všechny ty dluhy povstaly následkem válek se zahraničnými nepřáteli, a proto domníval se, že by bylo slušno, aby stavové dluhy ty vzali na sebe, či jinými slovy, aby dluhy komorní obráceny byly v *dluhy zemské či státní.* [1]) Sám netroufal si stavů za to žádati, i naznačil to tak pozdálečí radám svým ve Vídni, očekávaje, že mu sami poradí to, čeho si přál. Ale radové se tomu vyhnuli. Účastníci ze zemí českých, „pánem bohem se dokládajíce,“ že nic lepšího si vymysliti nemohli, radili králi jako loňského roku, aby svolal „*valný sněm*“ ze všech svých zemí do Prahy, ten aby osobně i se synem a dědicem svým Maximiliánem zahájil, a tam aby předložil shromážděným stavům proposice „strany pomoci proti Turku i také o dluzích;“ stavové jistě že se uradí, jak by obojímu nejlépe mohlo odpomoženo býti. Svolání společného parlamentu důrazně králi radili a zráželi ho z toho, aby sněmů po jednotlivých zemích

[1]) Povedlo se to v Čechách částečně teprv r. 1569.

nesvolával, když o tak důležité věci jednati se má. Král v principu zase úplně souhlasil s radou tou, ale odpověděl, na hrad Pražský že ani jemu ani poslům z dědičných zemí nebude se možno vypraviti, proto že by raději na stavy české vznesl žádost, aby oni se sešli na předběžný sněm, tam zvolili plnomocné posly a vypravili je ke *společnému sněmu do Vídně, „poněvadž to město uprostřed zemí J. M. královské jest.“* K tomu zase odpověděli radové čeští, to prý by bylo marné, „že stavové království českého i jiní oudové k němu příslušející ze starobylých zvyklostí a obyčejů se vyvesti nedají a k tomu *nepovolí;*“ a proto, máli co zjednáno býti, to aby v království českém se zjednalo zmocněnými k tomu stavy z ostatních zemí králových.

Krále odpor tak příkrý zarazil; že i nejvyšší úředníci země a radové jeho, kteří r. 1547 při povstání stavovském zůstali jemu věrni, tak rozhodně hájiti budou státoprávní stanovisko české, na to král *po* pokoření stavů připraven nebyl. Čeho bylo mu teprv očekávati, kdy by v skutku s takovou proposicí do Čech byl přišel? Jednal tedy znovu; doufal přemluviti a k jinému mínění přivesti účastníky porady, ukazuje předkem k tomu, že právě tak jako Čechové nechtí do Vídně, stavové uherští a zemí rakouských nemají chuti jíti do Prahy. To ovšem bylo pravdou a pro krále v tísni jeho velmi smutné, že stavové místo v ochotě předstihovali se v neochotnosti; ale nechtělili stavové *dědičných* zemí rakouských do Prahy, byla v tom *pouhá nechuť*, ať již z příčin jakýchkoliv; kdežto nechtělili stavové čeští sněmovati mimo vlast, byl toho příčinou *právní* poměr mezi zemí a panovníkem; já ovšem netajím se s přesvědčením, že při *dobré vůli* bylo by se dalo leccos dobře zříditi. ale té právě nebylo, a sice na straně žádné. Proto také král o jinou radu ucházel se marně. Ještě jednou vyžádal si písemné odpovědi, odpověděno však jako ponejprv, k tomu, aby stavové čeští do Vídně měli jíti k jednání, že raditi nemohou, zavírajíce odpověď svou slovy: „Neb nejmilostivější králi! ráčíte toho V. Kr. Milost sám milostivě dobře povědomý býti, že stavové království českého, i také jiní oudové k témuž království příslušející, své obzvláštní obyčeje, pořádky v jednáních sněmovních mají, a naposledy což se koli zavře a na místě postaví, to že skrz přiznání a relací dskami tvrdí, ježto aby mimo ty obyčeje a pořádky zde ve Vídni bez takových starobylých zvyklostí to mělo k dokonalému stvrzení skrz vyslané přivozováno býti, žádná naděje naše není, aby to přátelé naši podniknouti chtěli.“ Nechtíli pak páni uherští a jiní poddaní z dědičných zemí zase do Prahy se vypraviti k jednání, že jim v tom ovšem stavové čeští brániti nemohou; ale chtějíli z Čech dosíci pomoci, že dobře bude, když ke generálnímu sněmu Pražskému přijdou aspoň ad referendum. K tomu ostatně byli uherští radové této porady se účastnící hotovi, a hned také ústně, že přijdou, radám českým oznámili.

Ještě jednu věc žádal král, jak by totiž rychle bylo možno sehnati peníze? Odpovědi se radové čeští také vyhnuli, a když byli upomenuti, řekli, že se doma poptají, zdaž kdo nějakých peněz, jichž by půjčiti mohl a chtěl, pohromadě má.

Naděje na svolání společného sněmu staly se ovšem úplně marnými, když každý chtěl, aby sněmováno bylo *jen* v zemi jeho a nikde

jinde, a Ferdinand musil se uteci k rozepsání sněmů v jednotlivých zemích, jako činíval před r. 1530. Když ale povolené pomoci z daleka se nerovnaly potřebám válečným, a jednání o mír v Cařihradě vždy více bylo ztěžováno pro stále nové výminky sultánovy, který dokonce i rozboření pevnosti *Sigeta* (která jediná ještě Uhry západní udržovala v rukou Ferdinandových) žádal, odhodlal se král ještě jednou svolati poradu nejvyšších úředníků svých do *Vídně* na den 1. prosince 1557. Zde vyložil stav věci a žádal za radu, zdaž by mohl 1. ledna 1558 svolati společný sněm všech zemí do *Prahy?* Král tedy sám couvl, nestál více o společný sněm ve Vídni, ale teď už i to bylo marno; nechuť zemí ostatních proti Praze byla známa; u stavů českých pak vůbec nebylo ochoty k povolení berně, ba teď ani touhy, aby společný sněm všech zemí rakouských se sešel v Praze, nač ještě roku předešlého tak rozhodně bylo nastupováno. Proto králi odpověděli, že by bylo nejlépe, aby „takovou věc, na kteréž všemu křesťanstvu vysoce a znamenitě záleží," poddaným svým na *sněmích obecních* oznámil. Navráceno se tím úplně ke spůsobu sněmování předešle obvyklému. Král Ferdinand, stíhaný tolika nesnázemi, namáhal se všemi prostředky o dosažení příměří a pak konečně i míru s Turky. Když ho (1562) dosáhl, nepokusil se více až do konce života svého o svolání žádného „valného sněmu" ze všech zemí svých, ježto až dosud, mimo roku 1541, nabyl při těch pokusech zkušeností dosti trudných. [1])

Nové písně.

Od

Adolfa Heyduka.

Skvosty nejkrásnější.


tratilo se kvítí z luhu,
zřídly špačků sbory,
opadala bujná lípa,
došuměl dub chorý.

Jeseň v hávu mlhovitém
pokraj hvozdu sedla,
aby rukou mrazem skřehlou
předivo své předla.

---

¹) K sepsání užito: *rukopisu* c. k. dvorní knihovny Vídenské č. 13718: *Sněmů českých* díl I. a II.; *Gevayových* Urkunden u. Aktenstücke etc.; *Verančičových* děl v novém vydání Pešťské akademie; pak *Bucholtze* Gesch. Ferd. IV. díl; *Pritze* Gesch. Oberöst. II. díl; *Eggera* Gesch. Tirols II. díl, *Dimitze* Gesch. Krains II. díl; *Fessler-Kleina* Gesch. Ungarns III. díl; *Stälina* Gesch. von Würtemberg IV. díl; *Oberleitnera* Gesch. der öst. Finanzen im XVI. Jahrh. a j.

Přede, přede neustále,
přede ruče, hbitě
a se stromu na strom věsí
šedivé své nitě.

Na buk, jedli, přízi váže
povždy víc a více
z tajemného kolovrátku
sporé na přeslice.

Komu přede, komu váže,
komu v pásma skládá?
Zda na jemné plenky chystá,
nebo rubáš spřádá?

Nevím, srdce tušit nechce,
ale přece tuší:
a mně trudno v sivé hlavě,
a mně teskno v duši.

Však proč věčně s trudnou hlavou
teskná hruď má hádku?
všickni budem rubáš míti
pěkně po pořádku.

Předeli dnes jeseň pro mne,
víc jí neubráním;
ale moje srdce vroucí
plno jedním přáním.

Ať mne vetká do rubáše, —
tam kde srdce asi,
k osvětlení temné koby
jediné tři vlasy.

Totě skvosty nejkrásnější
ze všech, jež mi byly:
kadeř matky, kadeř ženy
s kadeří mé Lily.

Pták a píseň.

Pták vylít z křoví, bez vnady mu les;
a letí, letí,
by v širém poli do lipových snětí
již bez lupenů — bylť při podletí —
mdlou perutí svou kles.

Aj, zda to asi ptáka volný let
a křídel síla,
jež vzdušné vlny v ústup přinutila,
či to, co neslo ho, jen bouře byla,
táhnoucí za ním v svět?

Tak píseň pěvce, když jak holá stráň
se klene čelo,
v němž všecko zhasíná, co plamenělo,
a s nebe, v němž dřív na sta hvězd se chvělo,
sníh na těžkou pad skráň!

Podsněžka.

Jeseň v lesích ptačí hovor tlumí,
pod nohou mi rudé listí šumí,
outlé větévky se chladem třesou,
šedým mračnám s kovovými křídly
rosné kapky v těžkých ňadrech stydly;
přes noc hvozdu na skráně je snesou.

Tak i mně již maně při jeseni
sesypala jíní na temení
různých mraků žití sivá tíseň;
leč pod krytbou zdumaného čela,
podsněžkou přec svěže vypučela
pro mou malou Lilu malá píseň.

V štěstí úsměvu a v blaha tuše
i s kořínkem vyňal jsem ji z duše,
plna rosy je a plna zvuku,
snad jsem pouze já — ach, jak to bodá —
kdo ti, Lilo, v živobytí podá
s takou upřímností kvítí v ruku!

Můj útulek.

Můj útulek je polou v sadu,
mně protiven je ulic ruch,
strom květnatou mi vrže vnadu,
pták zvučný zpěv a vůni luh;
a z okna v dálku pohlednuli,
zřím Pošumavských vrchů lem,
kruh vesnic, města dobrou půli
a kostel s malým hřbitovem.

Síň má je nevelká a prostá.
leč tolik zbývá místa přec,
by vítaného skryla hosta,
když přijde v zpěvákovu klec;
skříň temná různé knihy svírá,
část kryje sedadla, část zem,
a za lipou, jež v okno zírá,
skryt kostel s malým hřbitovem.

V kraj okna, květináče zdola
své bujné listy svlačec zved,
snad úsměv oblohy jej volá
či pták, jenž římsy na kraj sed
a prostoduchou píseň zpívá
všem známou, přec však milou všem,
již zapomíná duše snivá
ten kostel s malým hřbitovem.

Nad stolkem z krásných mládí časů
blíž otcovy je matky tvář,
mne tíží padlý sníh těch vlasů
a pálí pohledů těch zář;
já nedočkám let takých dobu,
mne žití záhy stihlo zlem,
a k Jarmilčině volá hrobu
ten kostel s malým hřbitovem.

Hle v koutku tam — ó blahé chvíle,
jak líbezný je ten váš vděk, —
na Jungmannově arcidíle
mé Lily bílý králíček;
kol hrdla na stužici rudé
se houpá zvonek tam a sem,
by Lile zněl; mně zníti bude
ten kostel s malým hřbitovem. —

S tou síňkou srostla duše zcela;
sem nezabloudí lestný klam,
svých ňader květ a křišťál čela
těm děkuji v ní besedám,
zde všecko upraveno vděkem:
když srdce bolí, prchnu sem,
kde s květinami kyne lékem
i kostel s malým hřbitovem.

Ty květiny, ó jak mne blaží,
květ každý jeden z přátel mých,
buď objal jsem je někde paží,
buď v ústret vyšli srdci z knih;
jsem šťasten oněch květů pelem,
ač nevelký jich milý tém;
tak zapomínám zdumán čelem
i kostel s malým hřbitovem.

Když se ženou si pohovořím,
v ten úkryt sednu sám a sám
a svoje drobné světy tvořím
a Lile zpívám je a vám;

i jásám, když se za mnou točí
můj skvost a sladkým žvatlá rtem,
že nezřím pro perly mdlých očí
ni kostel s malým hřbitovem.

Leč jedno přání srdce pálí:
kéž Lile mé je růží svět,
v něm hvězdy krás by rosou plály
a mírem vlažily jí ret;
pak vím, že v blaha upomínce
jak anděl klekne na tu zem,
kde v temné pohostí mne síňce
ten kostel s malým hřbitovem.

Zvykem.

Vy ptáte se, kde pro svou malou dceru
ty svěží květy drobných písní beru?
Aj, v starém ňadru vesna vzešla mladá!
když Lila ručky na mou hlavu vznese
a prosivělou kšticí hravě třese,
květ písní sám jí do peřinky padá.

Vy divíte se, že vzdor času přece
šíj neskláním a neshýbuji plece?
aj, vězte přec, že kdekoliděk prodlím,
své ňadro stísněné a sivé lebí
výš s těžkým povzdechnutím zvedám k nebi
a písněmi se za své dítě modlím.

Tak plece přímosti, duch květu zvyká,
a jako čarným proutkem kouzelníka
ve stáří zastaven, dál kráčím světem;
má cesta v štěstí líbeznější kraje
starostmi o mé dítě zaváta je —
leč srdce mé je obaleno květem.

Na zvonici.

Kdys horské vísky navštívil jsem chrám
a na věž vystoup, vždy tak činívám,
bych z klenby oken potěšil se krajem;
chci poznat vše: jak doba sílu maří
a nápisy a zvučných zvonů stáří,
jichž hlásným zvukem zvolna k hrobu zrajem.

Vše spustošeno! Z hluboka jsem vzdech,
když spuchřelých jsem kráčel po schodech;
lid prostý děl, že na zvonici straší;

snad starce kostelníka, jenž zde zvoní,
stesk žití různý po půdě se honí,
či kavky snad a rorejsové plaší.

I všel jsem na věž, zvonů tré jsem zhled;
jak otec se synem a s vnukem děd,
tak vedle sebe upoutány stály,
i zdálo se, že v podzimkovém vzduchu
pláč jejich tichý zaznívá mi v uchu
a mře a hyne, tlumen sivou dálí.

Leč děd už nezněl; ňadrem puklý byl,
pták v hůře k srdci hnízdo přilepil
a z něho zkazku štěbotal mi svíží:
„Ty divíš se? Zde časy trávím drahné,
páž chlapce na mláďata nedosáhne
a starý kostelník jim neublíží.

Hlas toho zvonu, tak dím tobě v jev,
už dávno přešel v rodu mého zpěv,
sem v páru jdem a sbory nazpět vedem,
a při svém jarním po krajině letu
vše po krůpějích roznášíme světu,
co on kdys prozpěvoval v čase šedém.

Kéž s tvojí písní někdy taky tak!
Ať květ ji pěje, když ne právě pták,
to přál bych ti, můj zadumaný druhu!“ —
Já z hloubky vzdech, a vzdech ten v pozdním chladu
se v rosné kapky slil, jež v ručím pádu
v květ napadaly hřbitovního luhu.

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

Kniha první.

Sladké nesmysly.

I.

Slavný hlahol zvonův a dojemné akkordy smutečného pochodu rozléhaly se po krajském městě. V slunojasu letního odpoledne ubíral se vážně a zvolna dlouhým náměstím pohřební průvod stranou k hřbitovu, hned za městem ležícímu, nad jehožto branou z daleka jej vítal zlatý a významný nápis: „Zde jsme, ó Pane, čekajíce hlasu Tvého.“

V důkladné dubové rakvi, již nesli vybraní měšťané mezi čtyřmi řadami plápolajících pochodní na marách, černým aksamítovým příkrovem pokrytých, spočívala u věčném snu mrtvola pana Vavřince Hajného, Kroesa to našeho města. Průvod všecek dojímal spíše jako vážná nádhera nežli jako pohřeb. Nedoprovázelyť zesnulého muže na poslední po zelené zemi cestě ani pláč ani nářek: za samou rakví kráčela prostinká panička, věkem i prací sešlá, mezi dvěma muži hřmotných kostí a šedivých hlav, jak se zdálo, nebožtíkovo služebnictvo. Ti, kdož zrovna za nimi ve smutku šli, byli asi vzdálenější příbuzní; neboť z nalíčeného jich smutku prosvítala zřejmě, ano drze naděje na tučné dědictví.

Zesnulý pan Hajný byl již dobrý sedmdesátník, když odstupoval s nepokojného života jeviště; odstupoval neohroženě, vážně a klidně, rovněž tak, jak za života na něm povždy vystupoval. Spořádav se prve za zdravé paměti nadobro se světem, rozkázal ráno, v den úmrtí svého, hospodyni své, paní Hložkové, jež jediná jej po čas nemoci opatřovala, by arch, na němž do podrobna vypsal, jak si přeje býti pohřben, dodala panu děkanovi a přinesla od něho stvrzení, že řádně odevzdán byl. Dostav žádanou stvrzenku, přečetl si ji zvolna a opatrně, a dodal: „Všecko jest dobře.“

To byla poslední jeho slova. Asi za hodinu po nich zastavil se slabý jeho dech, oko pohaslo, tělo zmrtvělo.

Život pana Vavřince Hajného byl dílem vlastní jeho síly, vlastní jeho duše, a třeba v obecném mínění hlasy o něm na různo šly, v tom povážliví lidé do jednoho se shodovali, že byla to povaha samostatná, v sobě uzavřená, prázdná všeho hrubého, všedního kalu. Narodiv se z rodičův, za vezdejším chlebem se plahočících, byl již ve dvanáctém roce věku svého sám sobě zůstaven. Tehdy již učil se na kupectví v rodišti svém u pána z každé stránky správného a hodného, ale při tom ostrého. V domě, v němž připravoval se pro život, nebylo místa pro rozkoše mládí: jako nekonečný proud vlnila se v něm práce den ke dni, rok k roku, a hojná žeň z ní sypala se hospodáři do klína. Mladý Vavřinec nebyl z tupých a vida, kam stálá a neúmorná práce vede, zamiloval si ji a ctil ji za prostředek, jenž neomylně blahobytem se odplácí. I pán jeho pronikl střízlivou útrobu chlapcovu a přivinul se myslí k učňovi, v němž patrně se ukazoval duch v pravdě obchodnický. Proto také, když úmrtím rodičů Vavřincových rozprchla se naděje jeho na umluvenou peněžitou odměnu za učení, hocha od sebe nepropustil, anobrž usilovněji jej pobádal, aby zvýšil činnost svou, maje ovšem z toho sám pro sebe lepší užitek. Mladý Hajný nebyl nevděčníkem: beze lsti, poctivě stál při pánu svém a srovnával vlastní zájmy své se zájmy svého živitele, a bylli kdy v pravdě v nitru svém pohnut a rozrušen, bylo to zajisté tehdáž, když opouštěl dům dobrodince svého, by jako kupecký mládenec v Praze si vyhledával vlastní chléb a v oboru svém zdokonalení. Škola, již mu zde bylo vychoditi, byla nemálo krušna, poněvadž opírati se mohl jen na svou hlavu a své ruce, a nikoliv o nějaké vydatnější doporučení. Z počátku bylo mu i kupecký vozíček po ulicích strkati: ale Hajný bral všecko pokojně tak, jak se mu právě podávalo; za to, když mu štěstí počínalo sedati, touž měrou o to dbal, aby mu nikdy neuletělo. I po dne lopotě a znoji, za večerních hodin,

nedopřával si prázdně a odpočinku, veda slušnou o to péči, by skrovné své literní vzdělání z domova pro potřeby své náležitě rozšířil a doplnil, tak že za několik let byla po něm mezi obchodnictvem pilná poptávka. Místnosti, kde stejnověcí s ním soudruzi v živnosti po zábavách a rozkoších se proháněli, znal jedva podle jmena, za to byl povždy mezi prvními tam, kde nějakou užitečnou vědomost mohl pro sebe vytěžiti. K ideálům, v pojmu obecnějším, se pro praktickou povahu svou nikdy nepropracoval; jediná hvězda, s níž oka nespustil, byla, poctivým spůsobem zjednati si jmění, a na jeho počest budiž již zde připomenuto, že po celý dlouhý život svůj své jednání dle toho spravoval i za okolností sebe svůdnějších statečně vší nepoctivosti se vyhýbaje. Patnácte let byl mladý Hajný na zkušené v Praze i v jiných větších obchodních městech, nežli si z vlastní práce tobolku tak naplnil, že úplně neodvisle, na svůj vrub, mohl si založiti samostatný obchod tak, jak si jej dávno již v mysli upravil. Přišed do rodiště svého jen tak na rozhledy, uváznul tam nadobro po celý ostatní život. Převzaltě tam po zemřelém jednom kupci obchod se vším zbožím a vůbec příslušenstvím a jal se jej čile a rázně zvelebovati. Pověst, jež městem se roztrousila, že sám vládne pěkným jměním a že jenom dobré zboží na spravedlivou váhu a za přiměřenou cenu prodává, klestila odběračům cestu do jeho krámu a mařila pletichy a pomluvy, jimiž ostatní kupci ze soutěže a nepřízně jej v obecenstvu zostuditi se snažili. Mladý podnikatel šel svou cestou: pomluv si nevšímal, sebe nechválil. Správnost jeho a zboží začaly proň mluviti, lidé si naň zvykali a obchod jeho rozkvítal přes to, že lišil se od svých kollegů věcí, jež málo jeho krám doporučovala před očima jisté části obecenstva: Hajný neprodával na dluh, rovněž tak jako on sám nic od svých dodavatelů na dluh nevzal. Neošidil sám nikoho, ale nedal se také od nikoho ani o zrno kávy ošiditi. Jiní kupci viděli v tom podivínství, ale podivínství šlo Hajnému k duhu. Za několik krátkých let ukazovalo se, že živnost Hajného má v pravdě zlaté dno, že nový obchodník kupeckou svou povahou všecky své soudruhy přepanošuje a že kolem do kola vzato jest mezi lepšími kupci nejlepším a nejmajetnějším, nehledě k úvěru.

Kromě krámu nebylo Hajného téměř nikde viděti. Od bílého rána do tmavého večera byl jako vojín na svém stanovišti, a narážellí někdo před ním na to, že není dobře tak důsledně zábav a vůbec lidí se straniti, odpovídal klidně:

„Mé největší potěšení jest krám a prodávání; čemu ohlížeti se po jiném?“

Záhy se roznášelo po městě, že Hajný jest lakomcem, a v pravdě všecek spůsob jeho života jaksi sám sebou přiváděl na tu myšlenku. Tak byl střídmý v šatstvu, jídle i pití, zábavám s výdaji spojeným se vyhýbal a bez platné potřeby ani krejcaru nevydával. I kde šlo o věc za obecně dobrou uznanou, sahával jen zdráhavě do váčku a projevoval mnohdy mínění, obecnému odporné. Žebravou chudinu propouštěl z pravidla s prázdnou, říkávaje, že žebrota jest nemocí líné kůže, za čež jej chudina po domích za zaschlého stuchlíka vykřičela.

Naproti tomu proskakovaly však i pochvalné hlasy o Hajném. Tak chváleno na něm, že nezámožným, ale přičinlivým řemeslníkům, o nichž byl přesvědčen, že jsou počestni a pořádni, v nesnázích jejich penězi beze všech úpisův i svědků vypomáhal, toliko toho přísně dbaje, by v určitý den a hodinu půjčku odváděli. Nějakých úroků prý nebral od nich, spokojuje se vědomím, že umožnil jim pilnější a výnosnější práci. Vůbec zdálo se, že Hajný svět i lidi jen podle práce měří a že práce usilovná a rozmyslně prováděná mu byla polovičním pánem bohem. I co do náboženského smýšlení lidem byl ještě po mysli. O dnech svátečních, kdy odpoledne krámy se zavíraly, býval z pravidla na požehnání, sedaje v koutě pod kůrem a modle se nepřetržitě z opotřebovaných modlicích knížek. Leč sbírek, jakéž pobožné duše ob čas za kostelními účely pořádávaly, nikdy se neúčastňoval.

V jedné věci zvláště zajímalo se město o mladého kupce: byloť lidem na div, že nepomýšlí na ženitbu. Jedni vykládali si záhadu tím, že prý z lakomství by ani ženě ani dětem nepopřál se najísti, proti čemuž jiní platný důvod pronášeli, že stůněli již na peníze, právě oženěním má nejkrásnější příležitost dobrého a snad i skvělého věna se doženiti. Hajný nebyl nesličen a co do mravů těšil se výborné pověsti. Matky i dcerky z domův i nejbohatších házely po něm pozdálečí udice; ale kapr nešel na vnadu, sebe opatrněji nalécenou. Na dotazy vymlouval se, že nemá posud kdy na ženitbu pomýšleti, jakož vůbec nechutenství k stavu manželskému nikdy zřejmě neprojevoval, ale příčina, že na svobodě zůstával, vězela asi hlouběji a nevyplynula nikdy z tajemné hloubi své na vrch jiným na podívanou. Snad byl Hajný tak samostatný člověk, že ani svazky manželskými se nechtěl obmezovati. Jisto jest tolik, že nikdy ani oženiti se nepokoušel a že až do hrobu zůstal starým panicem.

Časem rostlo Hajnému jmění zrovna do honu, dodávajíc mu v očích spoluobčanův i váhy i lesku. On však zůstával týmž jednoduchým člověkem, jakým byl za svého příchodu do rodiště, vyhýbaje se bedlivě všemu, co by nechuť k němu vzbuzovalo, a nevyhledávaje nikterak obecné přízně. Nikdo ho nemiloval, ale lepší, povážlivá část spoluobčanstva si ho vážila; to mu úplně postačovalo. Stav se padesátníkem, vyšinul se poněkud z obvyklých kolejí; hotové jmění obracel v hmotný majetek. Tak koupil sobě výhodně největší dům na náměstí, kupoval sobě pole v nejlepší poloze a zjištěné úrody a potřebná k nim hospodářská stavení a posléze koupil i nejkrásnější při městě vinici, již proměnil takořka v zelinářský ráj. I polní hospodářství, jímž nyní vedle kupectví se obíral, Hajnému svědčilo. Bystrý jeho duch již dávno před tím, nežli počal polařiti, všeho si dobře v tomto odvětví všímal, a brzy říkáno o Hajném, že na poli rovněž tak dobrý jest jako v krámě. Také dovedl sobě lidi, jichž potřeboval, velmi vhodnými spůsoby zavazovati, tak že i zkušení hospodáři se mu v té věci divili.

Pan Hajný nebyl v městě bez příbuzenstva, ale byli to, jedinou rodinu vyjímaje, vesměs dalecí příbuzní a lidé neli nejistých, aspoň neurovnaných existencí. Jest na bíledni, že se o bohatého pana strýčka horlivě starali, snažíce se pro sebe z něho těžiti. Leč přetvářky sebe hladší a sladší, tůčky sebe obmyslněji zosnované, doléhání, prosby a

nářky míjely se z pravidla s cílem při Hajném, jenž život i lidi ze všech stran znal a jemuž protivili se lidé, jižto více ústy nežli rukama pracují, ze dne do dne, neprohlédajíce k budoucnosti, žijí a vůbec více očekávají od příhodných okolností a náhody, než od vlastní síly, kterou z pohodlnosti a lenošivosti neradi řádně napínají. Že s ním byli do přízně, vydávalo u něho málo na váze, to jako praktický člověk považoval za věc nahodilou, a hlídal před nimi svůj měšec tak opatrně, že si z nich učinil nejhorší své tajné nepřátele. Lidé tito kalili nejvíce veřejné mínění o něm, prohlašujíce jej po hospodách i ulicích za bezcitného sobce i zavilého lakomce, jenž místo srdce má kus žuly v prsech, jenž pro lásku k mamonu nebude ani moci umříti.

Nejbližší příbuzná, jíž měl pan Hajný v rodišti svém, byla vdova po nebožtíku jeho bratrovi a synek její Prokop.

Ač z jednoho hnízda ptáci, byli bratří Hajní povah velice různých. Prokop, jenž byl o několik let starší nežli Vavřinec, zažil v otcovském domě mnohem radostnější mládí, poněvadž tehdy ještě nedostatek a nespokojenost nezasedaly s rodinou k domácímu stolu. Otec a matka hověli prvorozenci za oněch let, kdy povaha lidská se zakládá a tvoří, a proto nevyspěl Prokop tolik, aby byl důstojně a úspěšně řešil vážné a nesnadné úlohy životní. Nezvyknuv nikdy náležitě práci a starostem a považuje pohodlí a rozkoš za nejvyšší cíl lidského života, zůstal Prokop až do té rakve polovičatým a nespokojeným člověkem, jemuž a kolem něhož růže nikdy nerozkvetly. Ač byl dobře nadán, seběhl pro nechuť k pravidelné práci se studií, chytal se tu i onde u úřadův, až stal se obecným úřadníčkem. Rád poseděl si při sklenici a kartách a ač měl ženu dosti hodnou a hospodárnou, zavlekl rodinu do dluhův, z nichž nikdy se nevyvadil. Pan Vavřinec s Prokopem nikdy z jedné mísy nejedl a ač mu podpory neodříkal, přece mezi sebou se znesnadili tak, že posléze bratr o bratru nechtěl slyšeti. Mělť Prokop přirodilou hrdost v sobě a nežli by se byl dal od mladšího bratra „mistrovati a žáčkovati,“ chtěl raději „bídu s nouzí třiti.“

Když Prokop Hajný předčasně odešel k otcům, nemínil pan Vavřinec vdovu a osiřalého chlapečka zrádným příhodám světa ponechati a neskrblil ani radou ani pomocí. Když však viděl, že švakrová na jeho jmění hřeší, dovolil si jí dáti spasitelné naučení, jež ji tak pohněvalo, že se od bohatého pana švakra i s dítětem odtrhla a odhodlala, vlastní cestu neutěšeným životem si hledati. Tento rázný její krok vydal časem dobré ovoce, a paní Hajná získala si tak úcty i soucitu při panu Vavřinci, ale nedávala mu příležitosti, aby jí obé projevil. Bylať vůbec jediná z příbuzných jeho, jež mu žádných nepříjemností nenaplozovala. I když se potkali, pozdravovali se jen všedním spůsobem, a paní Hajná pospíchala po každé po svých, jen aby se nezdálo, že s panem Vavřincem míní se dáti do řeči. I Prokůpek nikdy k strýčkovi nedocházel, a když jednou pan Vavřinec jej potkal, s ním se zastavil a desítník mu na papír a péra dával, odpověděl hoch bez toho že po návodu matčině, avšak zdvořile a pevně, aby si pan strýček proň škodu nedělal.

Pan Vavřinec se zastavil a díval se chvilku za sličným chlapcem v duchu k sobě povídaje: „Ten hoch se mi líbí. Má tak něco po mně. Z toho by něco mohlo býti.“

Šelli Prokůpek mimo krám, nikdy jej pan Vavřinec nepropásl. Po každé utkvělo oko jeho po několik mžiků na dítěti bratrově a po každé bylo na té strnulé kupecké tváři viděti, že duše lahodně jest dojata. Nevidělli Prokůpka dva, tři dni po sobě, ohlížel se nepokojně po ulici, jako by někoho hledal a hledal skutečně Prokůpka, jehož obraz vůbec se počínal mísiti do kupeckých i hospodářských jeho sestav a rozpočtův, přizdobuje nudný suchopar jich svěžími květinkami poesie. Ano, chtělli si pan Vavřinec vystrojiti myšlenkový kvas o budoucnosti, pozval si v duchu k němu Prokůpka za prvního hostě a ukazoval se k němu jako pečlivý otec k synáčkovi.

Jednou strhl se na ulici povyk a všecko horem pádem utíkalo nahoru. Pan Vavřinec vyběhl z krámu a spatřil dole splašeného býka zběsile si počínajícího přes všecka úsilí několika řezníkův, jižto se snažili mohutné zvíře zmoci. Opodál zahlídl Prokůpka, nebezpečenství snad ani netušícího. Pan Vavřinec nechal krám krámem, rozběhl se po chlapci a v náručí si jej přinesl do krámu, kdež jej za pult postavil. Sám vzav sekeru zastavil vchod. Kousek pod krámem konečně strhli rozvášněné zvíře k zemi; bylo po nebezpečenství. Pan Vavřinec si oddechl a setřel pot na čele vyvstalý. Obrátil se k hochovi, osykou se třesoucímu.

„Jak se ti líbí za kupeckým pultem?“

„Lépe je ve škole,“ odvětil Prokůpek bez rozmýšlení.

„Ovšem, dítě, dokud je třeba školního učení, ale pak jest všudy dobře, kde je práce a sladké ovoce z ní.“

Hoch upíral naň s podivením oči.

„Já tomu, pane strýčku, nerozumím,“ dodával krátce pomlčev.

„Dobře odpovídáš, Prokope, poněvadž pravdivě. Nyní jdi rovnou domů; matka bude o tebe v úzkostech.“

II.

To bylo někdy v létě; nějaký čas před sv. Václavem dověděl se pan Vavřinec, že Prokůpek půjde na studie do latinských škol. Krátce po tom jda na vinici potkal švakrovou. Zastavil se s ní a oslovil ji sám od sebe:

„Pravdali, švakrová, že myslíte s chlapcem do latiny?“

„Pravda, pane švakře,“ odpověděla chladně paní Hajná.

Pan Vavřinec pozatřásl hlavou.

„Je to na pováženou. Rozmyslila jste dobře?“

„Doufám, že dobře.“

„Studie stojí více peněz nežli se na první pohled zdá a úroky z nich jsou v dalekém poli.“

„Učiním poslední. Je to mé jediné dítě a jediná starost a radost. Bůh mi pomůže.“

Pan Vavřinec hleděl pokojně před se čekaje chvíli, zdali švakrová jej o podporu neosloví. Soudil, že nápověd z jeho strany daná jí může postačiti. Ale paní Hajná nebyla z podajných. Porozuměla mu sice napolo, ale činila se nevědomou a nepokračovala.

„Nu, dá bůh, že to na dobré vyjde s těmi studiemi,“ ujal se pan Vavřinec znova slova.

„Mám doma poněkud obnošený, ale dobrý a trvanlivý oblek; Prokůpek může míti z něho zcela slušný a teplý šat na zimu. Pošlete si pro to odpoledne.“

„Pošlu, pane švakře, a děkuji za svého chlapce.“

Odpoledne, když paní Hajná uzlík s darovanými šaty rozvázala a vše náležitě prohlížela, nalezla v náprsní kapse zalepenou obálku s nápisem tužkou napsaným: Prokopovi Hajnému na studie od Vavřince strýce. Kromě toho bylo pod tím dátum zcela v pořádku. V obálce byla desítka. Matka Prokopova se zamyslila, pak k sobě propověděla:

„Nu, jednou ho dobrá napadla. Peněz mu nevrátím, k vůli chlapci. Snad časem bude naň více pamatovati. Dobře jsem asi jednala, že jsem se k němu neměla. Aspoň to viděti z té desítky, s kterou se asi těžce rozloučil.“

O masopustě, když skončil se první běh školní, čekal pan Vavřinec zcela bezpečně, že Prokůpek mu přinese vysvědčení ukázat. Leč zmýlil se; bratrovec nepřicházel a nepřišel. Pan Vavřinec šel se po něm pozeptat a dověděl se, že hoch se výborně učí, že jest mravný a spůsobný, ano roztomilý. I bylo mu, jako by mu byl někdo medu dal, a lámal si ještě více hlavu, proč hoch nepřišel; ano ani ve spaní nedalo mu to pokoje. Na štěstí namanul se mu hned druhého dne Prokůpek. Strýc se ho tázal, proč nepřinesł vysvědčení.

Studentík odvětil, že by byl přišel, ale že matka se obávala, aby strýček v tom neviděl dotíravost.

„Jen přijď s každým vysvědčením jako domů,“ vysvětlil mu kupec; „já to nebudu za dotíravost považovati.“

Při tom obdaroval chlapce za pilnost.

Od těch dob byl led mezi panem Hajným a švakrovou i jejím synáčkem prolomen. Každé půlletí přinášel Prokůpek vysvědčení, a čím dále, tím vydatněji pamatoval strýc na zdárného bratrovce. Lidé si toho povšimli a říkali, že lakomý Hajný již asi nebude dlouho živ; paní Hajná setrvala z rozmysla v trpném svém odporu.

Čas míjel, a Prokůpek vynikaje čím dále tím patrněji bystrostí i snaženstvím nad své spolužáky dokončoval již čtvrtou třídu na gymnasii. Strýce sice nemiloval, ale čím více se mu otvíral rozum, tím upřímnější úctou vzhlížel k té vážné, starostlivé hlavě jeho, jež ani jednou se nezamračila, kdykoliv s ním mluvil, a z níž slyšíval časem myšlenky, jež mladou jeho mysl k přemýšlení důrazněji vyzývaly. Tak na sklonku měsíce června, kdy všecko bylo plno jarní lahody, rozstonala se povážlivě paní Hajná, prve již po delší dobu ochuravělá. Truchlivé její řeči i vážná zamlklost lékařova polekaly tak rozumného hocha, že uchýlil se k strýci o radu. Pan Vavřinec posílil jej několika větami zdravé životní moudrosti, položil mu po otcovsku pravici na hlavu a slíbil, že zítra hned z rána se přijde na švakrovou podívat. Slib nedal nikdy na prázdno a sotva že hoch do školy odešel, byl již v chudobném příbytku paní Hajné. Usedl k ní k posteli a zkoumavě prohlížel nemocnou. Zkušený muž viděl na první pohled, že žena po

jeho bratru béře již za kliku u hřbitova, a že jest příhodný čas, aby počal jednati.

Vyptav se jí proti zvyku svému laskavým spůsobem na to a ono zatočil rozprávku k Prokopovi.

„O Prokopa," rozpřádal hovor zcela pokojně a určité, „buďte, švakrová, beze vší starosti. Kdy by vás bůh k sobě povolal, má tu mne. Zastoupím při něm i otce i matku a myslím, že tolik mne znáte, že mé sliby nejsou ve vodě ryby, nehledě ani k tomu, že skládám je do ruky starostlivé matce, jež na tom je svět tento opustiti."

Paní Hajná chvilku s odpovědí otálela. Bylo na ní viděti, že jest rozrušena vnitřním bojem, jejž návrh páně Vavřincův v ní rozdmýchal. Konečně, hlasitě sobě oddechnuvši, povídala rovněž pokojně i určitě:

„Myslím, pane švakře, že Prokop má na sobě tolik dobrých vlastností, že i beze mne ve světě se neztratí. Představení jeho mají jej v lásce i přízni, o tom jsem přesvědčena, a budou mu po ruce i radou i pomocí, tak že si již svýma vlastníma nohama svou pěšinku v tom širokém světě vyšlapá. Všecko mi povídá, že mohu s pokojným srdcem od něho odejíti."

Pan Vavřinec sklopil hlavu, sepjal na klíně ruce a odvažoval odpověď vdovinu. Po chvilce promlouval:

„Milá paní švakrová! Považte, že hochovi jest teprve čtrnácte let a několik měsícův, a že na jeho mladá a útlá ramena nakládáte tolik, že břímě to sotva unese. Mluvíli z vás snad nechuť ke mně pro minulost, to prosím vás, odložte ji stranou. Není člověka, aby neměl svých křehkostí, a člověk, jenž takořka od peřinky si razil svou cestu jako já, bývá z pravidla tvrdší nežli jiní lidé. Ale považte, že i starý, tvrdý dub mívá uvnitř svou měkkou duši, na niž nikdo při jeho tvrdosti nepomýšlí."

„Pane švakře, to všecko jest možná, ale já bych z Prokůpka nechtěla míti tvrdého člověka, a třeba seděl při tom až po krk ve zlatě. A pod vaším vedením sotva by jinak vyrostl. A dejme tomu, že bych vám jej svěřila po své smrti, co byste z něho chtěl míti?"

„Kupce."

„K tomu nepotřeboval studií; i bez těch mohl býti již vyučen."

„K tomu právě potřeboval tolik studií, kolik jich má, a svým časem jich bude potřebovati ještě více, milá švakrová. My kupci zde, ani mne nevyjímaje, nejsme žádní kupci, my jsme jen kramáři; my jsme jen otroci jmění, které zakládáme, a já chci z Prokopa učiniti kupce, jenž pánem jest nad svým jměním, jenž mírně, rozumně a poklidně pravých rozkoší, jež svět neodvislým lidem poskytuje, může užívati a požívati. Kdy by začal Prokop od a, jako já začínal, dále by to nepřivedl nežli já; ale když bude rozumně pokračovati v tom, co já mu v potu a lopotě vystavěl, nebude lakomcem Vavřincem Hajným, ale bude samostatným, neodvislým pánem Prokopem Hajným, jejž Vavřinec Hajný na svých ramenách do výšky vyšinul."

„Vaší řečí jde mi hlava kolem, švakře; vy jste podivný člověk."

„Jsem praktický, rozumný a prohlédavý člověk a proto podivný, milá švakrová. A abych již dlouhému výkladu konec učinil, musím vám pověděti, že mně nemohlo o to běžeti, bych si na stará kolena pokoj

a blahobyt svou prací zjednal; vždyť mohu dnes neb zítra umříti a bylo by po všem. Já hledím o kus dále, za hrob, já potřebuji nástupce, který by do půdy mnou vzdělané jen vsadil si strom a trhal s něho zlaté ovoce práce pro sebe, rodinu svou i potomstvo. A toho nástupce jsem si vyhlídl. Je to váš Prokop. Dejte mi ho, a dům Hajných jest vystaven a pojištěn pro budoucnost."

Paní Hajná hned neodpovídala, ač ve mdlých očích jejích rozesmál se zásvit pravé mateřské radosti. Pan Vavřinec čekal netrpělivě, jak kostka padne.

„Pane švakře," přetrhla posléze traplivou pomlku nemocná; „Prokop jest útlých, měkkých povah; nevím, hodíli se k tomu, co vy mu v duchu ukládáte. Říznosti a bezohlednosti, kterými vy jste zbohatnul, v něm není."

„Ale je v něm láska k práci, milá švakrová, je v něm skromnost a šetrnost. Co týče se útlé povahy, tu já rozumně ztužím a upevním. Nic se nebojte, že mu v něčem ublížím. Abyste věděla, jak poctivě s ním myslím, povídám vám, co jsem chlapci nikdy neřekl a co mu také do očí nikdy neřeknu, ale co říkám vám, jeho matce, a co musíte pro sebe nechati: já toho chlapce už po léta mám rád, ano tak jej mám rád jako otec vlastní dítě. Ne jmění, ne mamon, ale Prokop je moje největší radost na světě."

Matka obrátila se k Hajnému a podívala se mu do očí. Ty oči, povždy suché, měly v koutcích po slze. Nemocná vztáhla k němu pravici a promluvila slastí se zajíkajíc: „Dávám vám, švakře, Prokopa beze všech podmínek. Ach! nepomyslila jsem, že bůh všecko štěstí schoval pro mne až na poslední dni a hodiny. Ó bože, bože, jak šťastna po tolikerých trpkých zkouškách odevzdám ti duši!"

Paní Hajná se nevystonala; počátkem žní ji pochovali. Prokop přestěhoval se k panu strýci do pokojíčku prostě zařízeného, ale čistého a zdravého. Bylo mu krušno okolo srdce, když po prvé klesl na židli při okně, jež vedlo do postranné ulice. Opustiti studie přicházelo snažnému jinochovi velice za těžko. Ale jaké porady a pomoci. Bylť nyní odkázán ve všem všudy na strýce, a vůle matčina byla mu svata. Strýc ovšem za dní největších jeho strastí mluvil a jednal s ním vždycky po otcovsku, ne sice chladně, ale také nikoliv laskavě, poněvadž to neuměl. Ctil jej, poněvadž toho zasluhoval, ale do jisté míry zůstával mu přece jen cizím. Mladé srdce jeho potřebovalo se na někom ohřáti a nikoho neměl, kdo by jej na okamžik aspoň k teplému srdci přivinul. Z krásných očí jinochových ukáply slzy, veliké a horké a kapaly mu do klína jedna za druhou. Nepozoroval ani, že strýc vstoupil do pokojíčka a že chvíli soucitně k němu vzhlíží. Konečně si ho Prokop všiml a všecek se rozmrazil.

„Milý synu," promluvil k němu pan Vavřinec vážně a poměrně jemně; „slzami se ve světě nic nespraví. Ruka a hlava, to jsou ti praví čaroději. Pojď, podíváme se do skladů."

Prokop prohledl oknem ven a líce jeho se rozradovalo, jako by kouzelná jiskra chladnoucí srdce byla zažehla. Naproti v okně zahlídl krásnou, šťastnou, věčně směvnou tvář svého nejmilejšího kamaráda ze školy, Jaroslava Javorníka.

III.

Čtyři léta byl Prokop Hajný u pana Vavřince na učení a smířil se zplna se svým údělem. Za ten čas bylo mu ovšem mnohou hořkou hnětinku snísti a zvláště zimního času vzdychával v netopeném krámě za tichou a teplou školní síní jako za ztraceným Eldorádem, ale dobrá vůle a milovnost práce zvykne sobě třeba v Sibiři, a mladá krev a obrazivost učiní si i z pustiny útulný domov. Ostatně nebyl dům páně Vavřinců žádnou pustinou, naopak bylo v něm živo a hovorno jako v úle, jen že každý šel svou určitou cestičkou, jak při práci účelně vedené ani jinak nemůže býti.

Prokopovi se ani ve snách nezazdálo, že se strýcem bude tak dobře vycházeti. Ovšem když uloženou věc dobře konal, marně očekával z úst jeho pochvaly, ale když někdy pochybil, neuslyšel také od něho pokary. Strýc zajisté spokojoval se pak s vážným poučením a vyslovoval důvěrnou naději, že budoucně chyba se nestane. A táž chyba zřídka dvakrát se opakovala; bylť Prokop bystrý a ochotný učeň a byl kromě toho opatřen průpravou, jež v kterém kolivěk oboru praktického života vydatnou jest oporou.

Nelze upříti: pan Vavřinec uměl vychovávati, a třeba Prokop nevěděl, proč jej vychovává, těžil přece vděčně a upřímně z této výchovy, tak že starý kupec si potají mnul radostí nad bratrovcem ruce. Proto však ze své ohrady nevystupoval a jen jednou přesvědčil se Prokop, že má strýc přece srdce v těle. Jednou totiž Prokop postonával. Pan Vavřinec byl jako by ho někdo proměnil. Úzkostlivě dohlížel k bratrovcovi, ptal se po všech jeho přáních a pokud bylo lze jim vyhovoval, ano i celé hodiny v noci při něm proseděl, po otcovsku jej těše a jemu posluhuje. Když Prokop ozdravěl a jemu z vděčnosti ruku líbal, podržel pan Vavřinec ruku jeho nápadně dlouho ve své pravici a pravil měkce a jemně:

„Ale, milý hochu! Vždyť jsme svoji a nikdy se zajisté neopustíme.“

Pan Vavřinec nemluvíval nikdy v množném čísle, a Prokop, jenž každé hnutí na něm měl vyhlednuto, všimnul si dobře toho, jakož i měkkosti hlasu a závažného přízvuku, jímž slova: „jsme svoji“ a „neopustíme“ sesílil. Od této chvíle byl přesvědčen, že mu strýc nejen činí za pravé, nýbrž že i on došel u něho lásky, sice slovy neprojevované, ale v pravdě účinné. I vážil si nyní strýce dvojnásob a nosil k němu vzájemnou, právě synovskou lásku, a jako že láska vše sladí, tak oslazovaly se mu potom všecky nepříjemnosti a potíže, bez nichž ovšem v strýcově domě nebylo.

Jiný živel, jenž dosti neutěšenou zahrádku povolání Prokopova úrodně ovlažoval, bylo přátelství s Jaroslavem Javorníkem, jež zaklíčivši v školských lavicích přes ně i do života obou jinochů se zaplétalo, a jak časem uvidíme, velmi těsně se zapletlo. Jaroslav pocházel z bohaté rodiny a byl jediným synkem po vojenském lékaři Javorníkovi, jenž někde ve Vídni za oběť padl horlivosti u vědě své. Jaroslavovi bylo tehdy asi sedm let a matka jeho, velevzdělaná a líbezná to dáma,

přestěhovala se se sirotkem do rodiště svého, kde tehdáž matku měla posud na živě. Tam, mezi svými, uvázla nadobro, odmítla všecka nabídnutí k sňatku a věnovala se veškerou bytostí svou výchově spanilého chlapce, jejž ona i domácí okolí téměř zbožňovalo. Javorník i Hajný sedávali ve škole vedle sebe, byli asi stejného nevšedního nadání a lišili se jen co do povahy. Jaroslav byl mysli živější a vzletnější a nedával se vpraviti do užších rubrik, jako klidnější a střízlivější Prokop. I hravostí svou a občasnou roztržitostí zavdával příčinu, že v úspěchu nebyl s Prokopem na rovni. Hoch přivedl si chudého spolužáka někdy domů, a pečlivá matka byla tomu ráda vidouc, an spůsobný Prokop ustálenější svou povahou úspěšně v jejího synáčka působí. Tak návykli oba hochové na sebe a přirostli k sobě pozvolna srdcem, a Prokop vynesl si z domu Javorníkových ten užitek, že přiučil se tam společenskému libomravu a jisté lahodě, s níž potkáváme se jenom u lidí, jež o vezdejších starostech nevědí, a jež ve všech všudy poměrech dobře doporučuje.

Když Prokop Jaroslavovi pověděl, že musí jíti na kupectví, pozdvihla se z toho u Javorníků malá bouře, v níž Jaroslav byl hřímavým Perunem, a již paní Javorníková jen slibem spokojila, že sama se starým panem Hajným promluví. A skutečně hned druhého dne poprosila písemně pana Hajného k sobě na slovíčko. Pan Hajný ochotně se dostavil a rozprávěli spolu asi půl hodinky o osudech Prokopových. Starý kupec poděkoval se co nejzdvořileji za vzácnou přízeň a náklonnost, jimiž milostivá paní opuštěného sirotka oblažuje, nevytasil se s pravdou a připomenul toliko, že jistotně doufá, že Prokopovi při kupectví aspoň takovou existenci zjedná, jaké by asi domoci se mohl mnoholetými studiemi, a prosil ku konci jmenem bratrovce svého, by tohoto i jako kupce ze své přízně neráčila vylučovati.

Určitý kupecký tón a otcovská vážnost, s kterou pan Vavřinec při vší zdvořilosti vystupoval, zarazily útlocitnou paní tak, že nenabízela se ani s podporou k dalším studiím, jak prvotně učiniti zamýšlela, myslíc si, že jest věcí přece jen ožehavou, chtíti spoluurčovati osud lidí, již nejsou z naší krve.

Když Prokop stal se kupcem, nenadcházel nikterak Jaroslavovi, soudě dle střízlivé skromnosti své, že student, již pro své ideálné snahy, nemůže po přátelsku upřímně se k pouhému živnostníkovi míti. Také přátelství, zvláště první léta, se mezi oběma jinochy ochlazovalo, ale neutuchlo. Jaroslav nešel nikdy mimo krám, aby Prokopovi přívětivě hlavou nezakýval, a kdykoli se potkali, potiskli si vždy ruce a učinili sobě na chvilku stojánky, aby si důvěrně pohovořili. Zřídka kdy, ale přece někdy, zašel si za prázdně své Prokop k Javorníkům a byl tam povždy jako starý známý rád viděn. Nejčastěji však viděli se přátelé u okna a za letních večerů si přes tichou ulici spolu i porozprávěli a dobrou noc dávali. Jednou dovolil si Prokop z přátelství Jaroslavovi řádně domluviti. Přišlať do města divadelní společnost, z níž jedna mladá a vnadná herečka studentům učená kolečka mátla. Jaroslav, jenž byl již v oktávě a horlivě divadlo miloval, vzňal se k ní slaměným plamenem a začínal si s ní zamilované pletky zaplétati. In camera sinceritatis rozevřel své plápolavé útroby Prokopovi, svěřil mu,

že má již slíbeno dostaveníčko pod lipami na kozím plácku, při měsíčku, a že dostal již od své dulciney psaníčko láskou jen jen páchnoucí, kterýžto předrahý předmět mu také ukázal na přečtěnou. Prokop, jenž byl již načichlý praktickým duchem páně Vavřincovým, psaníčko mu k největší žalosti jeho skonfiskoval domlouvaje mu, že takovým pokoutným a neslušným jednáním by dobré matce své způsobil nepříjemnosti, mrzutost i zármutek, a žádal na něm rukou dání, že herečku pustí s nebeskými oblaky. Jinak že by vše vyjevil matince. Z této události vznikla trhlina v přátelství obou jinochův, jež se teprve po čase zacelila, když Jaroslav se přesvědčil, že Prokop nešťastnou jeho lásku matce nezradil.

Po čtyřech letech, když se Prokop řádně a důkladně kupectví doučil a i s polním hospodářstvím dostatečně obeznámil, poslal pan Vavřinec mladého Hajného na zkušenou do Prahy, doporučiv jej ku starým svým známým do většího obchodu. Po dvě léta zkoušel a tužil Prokop mladé síly své v české metropoli, scházeje se častěji s Jaroslavem, jenž v příčině studií svých se tam s matkou docela přestěhoval. Mladý Javorník oddával se studiím historickým a filosofickým, zamýšleje časem, jak mladým vědcům bývá obecno, při některých vysokých školách učitelskou stolici zaujati. O divadlo a slovesné umění zajímal se čím dále tím upřímněji, a mladý kupec rád se za prázdné své kochával v ideálném ovzduší, jež šířila kolem sebe povaha přítelova a z něhož čerpal poučení, blahodárně obzor jeho kupecký produševňující a osvěžující. Nerad odcházel od Jaroslava do Vídně, kdež po další dvě léta dle přání strýcova pro zdokonalování své měl tráviti. Odchod jeho od ladných břehů Povltavských zkrušoval tím tížeji jeho duši, poněvadž zanechával tam útlá kvítka první své lásky. Bylať to dcera samého jeho chefa, děvčátko v prvním máji panenství stojící, jejížto milostný obrázek utkvěl v hlubině mysli jeho. Zdali i v slečně Marii podobný k němu rozchvíval se cit, bylo Prokopa tajno; nebyl by však milencem, kdy by se byl podobné zlaté pravdy nedohadoval. On sám sice každého dne, aspoň v poledne i večer, dívku při tabuli viděl, leckdy s ní i porozprávěl, avšak vždy ve společnosti. Leč i kdy by byl měl příležitost soukromí s ní pohovořiti, sotva by byl míval tolik ráznosti a smělosti, setříti s panenské lilie krůpěj tajemné rosy, jež zavírala její srdéčko před ním. Nepodjatý divák by si byl ovšem všimnul, že slečnino oko častěji úkradkem obrací se ku sličným a jímavým rysům jeho tváře a k ztepilé jeho postavě, nežli k jiným mužům při tabuli, a že zhusta déle při něm prodlévá, jako by bylo kouzlem přitahováno: ale i z toho by byl soud o citu jejím nejistý a vrátký. Bylť Prokop v celém domě víc oblíben nežli jeho soudruzi pro příjemné obcování své, hlava domu sám vážil vysoko jadrné jeho vědomosti a zběhlost při prodeji i v písárně, při jeho mládí neobyčejnou, ano sama domácí paní, jež byla neúnavnou strážkyní dobrého tónu a v slovích i jednání až úzkostlivě odměřena, nejednou projevila, že kloní se přízní k jinochovi, jenž jistou salonní líbezností se krasochuti její zamlouval. Proč by tudíž i slečna nebyla pozornější k Prokopovi nežli k ostatním mladíkům, v obchodě jejího otce zaměstnaným? Kromě toho znal se pan Hostka, otec Mariin, s panem Vavřincem z dřívějších let a i nynější

stav jeho jmění byl mu povědom, byl tedy docela přirozený jeho soud, že Prokopu Hajnému kyne neli skvělá, aspoň dobrá budoucnost, a proto všímal si mladého kupce více. nežli jiných svých podřízencův. Možná, že za důvěrnějších chvil i s paní svou o něm mluvíval a že i nejmladší dcerušku svou do podobných hovorů přibírali, leč mysli mládcově, láskou po prvé vznícené, podobné myšlenky nepřipadly. Naopak zdálo se mu, že spanilá i bohatá dívka jeho touze příliš vysoko visí, a poněvadž jako kupec zvyklý byl jen s věcnými poměry počítati, snažil se ubrániti citu, jenž nebylli naprosto bezúčelný, jen stěží a teprve po delším čase a vážných bojích mohl dojíti ukojení. Leč lásky rozumem nepřemeleš, a když mu bylo rozloučiti se s domem Hostkovým, propadalo se nitro Prokopovo v bezladí, plné pochyb, tísně i bolů.

Byl konec měsíce října, den pošmourný, sychravý, větrný; den zrovna tak k umírání a těžkému loučení. Prokop vstoupil do návštěvny, aby se rodině poroučel. Byli všichni pohromadě, Hostka, paní i dcera; ostatní rodiny členové byli již ve světě. Hovor, od domácí paní zavedený a řízený, se přese všecken její takt trhal, jako by nějaká neznámá a nevlídná mocnost dnes návštěvnu prochvívala. Prokop nebyl dnes pánem svých očí; upínalyť se stále na bledou Marii, aby obraz její do duše na věčnou památku uložil. Krátko pohovořivše vstali, a Prokop rozloučiv se s domácí paní a s panem Hostkou, přistoupil k slečně Marii. V tom okamžiku promluvily jejich pravice, mluvou pravdivou, úchvatnou, společenskými ohledy neobmezovanou. Tlumený v srdci žár vystřelil jiskrou do spanilých lící dívčiných a zažehl je plamenným ruměncem, blankytný její zor se operlil a měkká a horká její ručka stiskla křečovitě jeho pravici. K tomu všemu postačil jediný okamžik. Prokopa přecházela paměť. Sebrav všechnu sílu svou přemohl se aspoň tolik, že slečnu k srdci nepřitiskl. Jak z návštěvny odešel, později se nepamatoval; leč odjížděje do Vídně byl přesvědčen, že nejkrásnější života svého úděl zanechává v matičce Praze.

IV.

Plán, jejž pan Vavřinec bratrovci svému předepsal, nekončil se dvouletou zkušenou ve Vídni. Muž, jejž obecně považovali za lakomce, vystrojil Prokopa prostředky více nežli dostatečnými potom do Němec, aby tam na proslulé akademii zcela bezstarostně vyšším kupeckým studiím se mohl oddati. Prokop Hajný, jehož duch i povahy na zkušené ve světě utěšeně uzrávaly, vděčně uznával důmyslné plány strýcovy a prováděl je ze své strany nejen horlivě a svědomitě, nýbrž i s patrným zalíbením z trojích příčin. Předně předmět jeho studií měl proň skutečný půvab, pak viděl, že strýc chce z něho míti vyššího průmyslníka, jemuž by bezpečně svěřiti mohl po smrti své jmění, a posléze přibližoval se takto k Marii, jež zůstávala jasným jeho srdce ideálem, k tomu určeným, aby štěpy blaha a štěstí ovruboval dráhu jeho života.

Vraceje se z Vídně ku strýci, zastavil se u Hostkův a promluvil nejprve mezi čtyřma očima s bývalým svým chefem. Rozloživ a vyloživ

mu po kupecku jasně a stručně plán svého života, svěřil se mu nepokrytě se svou láskou k dceři jeho a prosil ho za otcovský jeho úsudek o té věci a možnáli za přibliživé aspoň vyřízení; aby aspoň poněkud věděl, na čem jest. Hostek vyslechl jej pokojně a přívětivě a vyslovil se, že by po jeho mínění mladý muž rázu Prokopova byl zcela příhodným ženichem pro Marii, kdy by byl již průmyslníkem. „Tak, jak nyní se věci mají,“ dokládal, „třeba ještě vyčkati; neboť na nadějích se blaho rodinné těžko a nejistě zakládá. Ostatně záležitosti srdce náležejí vlastně před forum paní mé. Jděte si, Hajný, k ní a promluvte si s ní. Ujišťuji vás, že podjata proti vám není, naopak že chová k vám sympatie z minulosti.“

Nedosti spokojen s tímto výsledkem ubíral se Prokop do hořejšího poschodí, aby vyprosil si slyšení u matky Mariiny, a budeli mu dána naděje, vymohl si soukromnou rozmluvu s Marií. Leč na chodbě potkal Marii s krásnou slečnou, Junonské postavy a s obličejem po řecku úměrným, již mu domácí slečna představovala jakožto slečnu Amélii Měřinskou, nejlepší svoji přítelkyni. Slečna Amélie byla právě na odchodu a Marie ji doprovázela. Když jí, ovšem nikoliv bez rozpaků, Prokopa Hajného představovala, přeletěl ladné a kypré rty Améliiny sarkastický poněkud úsměvek, jehož si Prokop nevšimnul, poněvadž byl vlastním nepokojem všecek zaujat.

Doprovodivši slečnu Měřinskou několik schodův dolů vrátila se Marie k Prokopovi a podávala mu ruku jako starému známému. Mladý kupec byl tak zaražen, že ani k pozdravu příhodného slova pro první okamžik nalezti nemohl. Však mluvil za něj zrak, jenž spočíval na dívce za poslední dvě léta rozkošně rozvité. Slečna začervenala se jako jahoda a pohlednuvši stranou prohodila, že matinka zajisté ráda jej uvidí.

„A vy, slečno?“ otázal se Prokop, zarážeje posud v řeči.

Marie, již posud držel za ruku, vzhledla jaksi vyčítavě k němu a odvětila:

„Což bych tak dlouho tu s vámi stála, pane Hajný, kdy bych vás ráda neviděla?“

„Měl jsem úmyslem,“ rozmlouval se Prokop, „poprositi milostivou matinku, by dovolila mi s vámi v soukromí porozprávěti. Za věcí důležitou, pro mne velmi důležitou.“

Mariiny zraky svezly se rozpačitě k zemi. Neodpovídala.

„A bůh mně vás přivedl dříve v ústrety,“ pokračoval Prokop vzmužuje se. „Směl bych nyní, slečno . . .“

„Vím, pane Hajný, že jste dobrý muž a že, co vám tane mysli, jest i slušné i dobré.“

„Slečno, miluji vás.“

Marie mlčela oči nepozvednuvši; jen prudší zavlnění ňader věstilo mohutný vnitřní rozruch.

„Jděte, pane Hajný, k matince,“ odpovídala po chvilce hlasem, jenž zněl zvučně jako stříbrný zvonek; „a dovolíli vám se mnou promluviti, buďte jist, že vás velmi ráda uvidím.“

To pravivši odbíhala ku své komnatě. Při dveřích se obrátila, a z očí jejích svítilo do duše Prokopovy nebe se sedmerem blahoslavenství.

Uvolněn a posilněn na duši předstoupil Prokop před domácí paní. Hovor jich protáhl se téměř na hodinu, byv jen na několik minut přerušen odchodem paní Hostkové, jež odešla k dceři, by potřebnou poptávku sama u ní učinila. Když mladý kupec odcházel, měl Marii na polovic slíbenu. Štěstí jeho lásky záviselo jen na dvou podmínkách: předně měl jeho strýc s ním býti stejného mínění stranu jeho volby, a za druhé měl si teprve Marii odvesti, až samostatný závod bude míti založen. Ostatně bylo mu povoleno se slečnou si dopisovati a nabídnuto, považovati mateř Mariinu za druhou svou matku, jejíž upřímné rady se ve všech života okolnostech mohl dohlašovati.

Spokojen odjel k strýci svému, u něhož hodlal několik dní před odjezdem svým do cizozemska pobyti. Svěřil se mu zcela upřímně a doprošoval se po synovsku jeho rozhodnutí.

Pan Vavřinec vážil a vážil, až odvážil. Pak pravil, jako by četl z knihy:

„Obával jsem se, že se chytíš ženských, leč příliš zle to podle všeho nedopadlo. Nemíti groše a žádati s úspěchem za dceru kupce, jaký jest Hostka, k tomu patří duch. Máš ducha, Prokope, a děláš vychování mému čest. Znám Hostku, stojí pevně a k šmejdu se nesníží. Dcera jeho není na zahození, poněvadž je ze spořádané, majetné rodiny. Nevidím na volbě tvé žádné chyby, ač měl jsi dosti času ještě, pomýšleti na ženitbu. Nyní půjdeš do akademie, pak podíváš se na nějaký čásek do Terstu a Hamburka a ke konci do Nového Yorku."

Prokop zbledl.

„Ano," pokračoval pan Vavřinec, dobře si Prokopa všimnuv, zcela pokojně. „Pak založíš si po rozumu svém vlastní hnízdo a uvedeš si do něho družku. O prostředky buď bez starosti. Slíbil jsem ti, že budu ti otcem i matkou; tys jednou můj a já svůj plán s tebou musím provesti. A co se týče mého svolení, odevzdám ti krám a hospodářství do správy a zítra si zajedu do Prahy, bych na své oči všecko viděl. Nerad bych, abychom koupili zajíce v pytli. Pozejtří přijedu a povím ti. Jsili spokojen?"

„Jsem."

„Dobře mluvíš, Prokope. Nyní podíváme se po krámě. Třeba, aby se ti paměť občerstvila, zapomněls asi trochu na drobný obchod."

Druhého dne záhy z rána odjel pan Vavřinec do Prahy a šel zrovna k Hostkovi. Vyjednávání jich bylo krátké a zábavné.

„Víte, pane Hostko," pravil starý kupec, „že Prokop Hajný stojí za jedenkrát sto tisíc, v samých jistých realitách a úpisech?"

Hostka, jenž věděl, že Hajný před několika lety znamenitý los vyhrál, pozoroval, že prodává Prokopa pod cenou. I pravil:

„A má dcera stojí při oddavkách aspoň za šedesát tisíc."

„Dobře. Podejme si ruce."

Stalo se.

„A nyní podívejme se k milostpaní a slečince," navrhl starý Hajný.

V saloně sice samorostlý stařec mnoho effektu neučinil, a zkoumavý jeho pohled Marii až znepokojil, rovněž jako jeho plán s Prokopem, jejž zcela suše před paními rozvinul. Leč matince osnova páně

Vavřincova nebyla proti mysli. Mohlať tak ještě po několik let dceru doma míti, což jí bylo velmi milo.

Přes noc již pan Vavřinec v Praze neostal, aby ušetřil peněz, a přišed domů složil Prokopovi, jenž nedočkavostí div neumíral, za tepla účty ze své návštěvy u Hostkův.

„Všecko je v pořádku, Prokope; leč byl bych raději viděl, abysi sobě byl vybral co do těla silnější nevěstu. Zdravá žena, hochu, stojí za dukáty. Po obědě viděl jsem u Hostků jinou slečnu, její přítelkyni. Kdy by ta byla Hostkova, bylo by mně to milejší.“

Za několik dní odjel Prokop přes Prahu za dalším povoláním svým do cizozemska. S nevěstou svou i s Jaroslavem udržoval stále živou korrespondenci; se strýcem jen, pokud bylo umluveno. Rozumí se, že jak mu bylo jen poněkud možno, do Prahy k milované Marii dojíždíval, aby v přítomnosti její nalezl úlevy v strastech, srdce jeho již povážlivě hnětoucích. Leč strýc stál na svém jako ukován. Však nebylo mu také popřáno, aby se dočkal ovoce ze štěpu tak pilně pěstěného. Když Prokop dokončoval svou zkušenou daleko za oceánem, odehrával pan Vavřinec, ošetřován starou svou hospodyní, paní Hložkovou, a dvěma dělníky u něho sešedivělými, poslední scénu životního dramatu ve svém jednoduchém pokoji. Stařec náš býval vždycky zdráv a byl na se velmi pozoren a počítal ještě na několik aspoň let života. Leč přepočítal se a bylo to snad po prvé a jistě naposledy, co se za svého života přepočítal. Nemoc, vystupující z počátku jen mírně jako vánek do listí zadouvající, obořila se za několik dní do vetchého jeho těla jako vichřice do starého stromu, převalila jej na zemi a odklidila s dějiště. Víme, že ukládal se do věčného pokoje sám sebou spokojen, odhodlaně a tiše. Poslední jeho slova byla: „Vše v pořádku,“ a v pravdě neostavil po sobě nic v nepořádku. Nenamítejte, že nedočkal se blaha, jež mnoholetou neúnavnou prací chystal bratrovci svému: vždyť všecky plány jeho, jako paprskové v ohnisku, sbíhaly se v Prokopovi, a o tom byl zúplna přesvědčen, že jest zcela „v pořádku.“

Spoluobčané považovali pana Vavřince za boháče, ale teprve když závěť jeho byla soudně otevřena, podivili se, jakého bohatství zanechal. Hostka dobře a bystře soudil, že prodává mu Prokopa pod cenou: ženich jeho dcerušky stál za mnohem, mnohem více, než mu jej pan Vavřinec cenil. Kromě dvou legátův po tisíci zlatých, z nichž jeden připadal městskému chudobinci a druhý měl býti základní jistinou, z níž úroky na okrašlování města se měly obracovati, a kromě nepatrných celkem odkazův, jimiž vzdálenější své příbuzné obmyslil za to, že dotíravostí svou mu mrzutosti zplozovali, bylo všecko dědictví Prokopovo.

Dědic, jenž za několik neděl po smrti strýcově do svého rodiště přijel, nedal se štěstím, jež v klín mu padlo, nikterak osloniti, ba nevyšel hrubě ani ze své míry a ještě téhož dne pokračoval v osnovách, po léta již skládaných, jak by totižto nejvhodněji jistiny své ve smyslu svém i strýcově umístil. Po tom zašel si na hřbitov. Zde vyptav se, kde strýc leží, poklekl k pahorečku, na jehož hlíně, dešti zrýhované, již tu i onde travička se zelenala, a zatonul v přemýšlení. Fantastiky a filosofování v smýšlení jeho bylo poskrovnu; vystupujíce z hlubiny

duše na vědomí skládaly se myšlenka za myšlenkou v pásmo jasné a průhledné, jehož provodnou nití byl výrok, jejž jednou po nemoci jeho, když byl ještě na učení, strýc k němu učinil: „Jsme svoji a nikdy se zajisté neopustíme.“

Odcházeje od prostého hrobu strýcova byl Prokop přesvědčen, že vstupuje na práh nového, samostatného života, jehož prostor štěstí manželské po boku Mariině tak prohřívalo, jako první sluníčko krajinu k úrodě připravenou.

V.

Krajina, v níž po několika letech se svými přáteli a kromě toho ještě s hloučkem lidí, již bohdá časem se nám stanou také milými, se shledáváme, není krajinou, jež by barvojasem oko nám oslňovala, nebo mohutnými obrysy krasocit náš vděčně jímala. Jest to územíčko, příjemné a útulné, železnicí nedotknuté, napolo již v horách. Nad rovinu předčí tím, že pouhá pšenka a polnosti, více méně jednotvárné, v ní nepřevládají, a že vzduch jest čerstvější, prosycený pryskyřičnou vůní blízkých lesin; před horami má to, že obrysy jsou jemnější, rozhled volnější, půda úrodnější, lid zámožnější a měkčí a ponebí lahodnější a stálejší. Jsoutě v krajině naší světlejší stránky roviny s výhodami hor takořka v jedno slity a pravda přísloví, že kdo chce štěstík trhati, musí sirotkem býti, dotvrzovala se na Prokopovi Hajném i v krásných letech jeho mužství, když volil pro rodinu svou sídlo, kde mínil rozvíjeti praktickou činnost svou. Štěstí si již jednou při něm zalíbilo a šlo již za ním jako věrný stín.

Záhořany byly třeba vesnice, jako jsou jiné vesnice, ale jistá aerugo poetica přimlouvala se za ně k srdci jemnocitného diváka. Ty střechy kryté došky, větrem a sluncem, deštěm a sněhem zhnědlými; ty světlé zahrady s polorozpadlými ohradami ze dřev, jen aby ten boží dobytek a husy do nich nemohli; ta okénka zeleně natřená s bazalkami, balzamínami a s muškáty a sem a tam s poetickou rozmarýnou, libě rozehrávala obrazivost i básníka i malíře a každého, kdo smysl má pro idylickou rozkoš národní poesie. Sem, do milého českého závětří, uvedl Prokop spanilou choť svou, ne snad aby po sybaritsku zde trávili dni své, nýbrž aby při průmyslné práci požívali z darův boží přírody v pokoji a lásce.

V Záhořanech byla již od let padesátých přádelna na hedvábné látky, řízena zvláštním správcem; dům, jemuž náležela, byl sídlem ve Vídni, a majetník jeho přicházíval sem jen ob čas na prohlídku. Zboží z ní mělo dobré jmeno i živý odbyt, a závod odchoval si časem v Záhořanech i okolních osadách spolehlivé dělnictvo. Chef domu skoupil časem asi tři lepší usedlosti v rozsáhlé vesnici, sloučil polnosti jich a založil dvorec. Mělť na mysli syna svého, jenž postonával a jemuž dle ohledání lékařova ponebí v Záhořanech dobře mohlo svědčiti. Kromě toho vystavěl mu při továrně úhledný a pohodlný dům a založil při něm dvě zahrady, jednu zelinářskou a druhou pro zábavu. Syn netěšil se dlouho v Záhořanech ze čerstvého vzduchu a zdravé vody a po dvou letech cítě na sobě, že poslední věci se blíží, odjel i s rodinou

do Vídně, kdež zemřel. Na jaře po tom odklidila Morana i starého a osvědčeného správce z přádelny, a počala tato i s dvorcem pustnouti, hlavně proto, že i sama hlava domu snad pro stáří, snad i pro trapné upomínky na syna a snad i pro jiné nahodilé nepříznivé okolnosti o Záhořany náležitě nedbala. Leč i k prodeji se starý pán neodhodlával, snad také pro upomínky na syna, jenž liboval si ten krátký čas velmi v Záhořanech.

Oženiv se prodal mladý Hajný výhodně všecek majetek svůj po strýci v rodišti svém a rozhlížel se čile po poli, jež by prací svou zaujal. Uslyšev o Záhořanech zajel si tam, prohledl zkušeným okem předmět a zavezl tam pak i ženušku svou, jíž Záhořany a předkem zámeček, zahrady i dvorec velmi se zalíbily. Uváživ, že hedvábné zboží má svou stálou cenu i jistý odbyt, a že při dostatku jistiny Záhořany co do výnosu znamenitě by se daly zvelebiti, pustil se opravdově do vyjednávání s Vídenským domem, odklízel opatrně překážky, jež v cestu se mu stavěly, a přivedl posléze koupi k místu za výminek obstojných. Vládna hojnými prostředky dal se čerstvou silou i chutí do obnoveného díla, rozšířil přádelnu, opatřil ji stroji, podle moderní vědy technické i průmyslové zdokonalenými, a upravil ji vůbec tak, že přísné oko jeho v částech i celku uspokojovala. Opatřiv ji pak dobrými technickými silami, přístojným dělnictvem i vhodnou hmotou výrobní vpustil do ní duši průmyslu, páru, a zahájil s ní práci s týmž asi požehnáním, jakýmž posílá do světa spisovatel knihu, do níž uložil, co pracně vydoloval ze samých dolův duše své, a od níž doufá, že okryje jmeno jeho ctí a uznáním. Aby i dělnictvo podniku svému naklonil, pracovalo se téhož dne jen tři hodiny za plnou mzdu denní, a o poledni bylo přiměřeně, beze vší okázalosti a zbytečné zábavy vyčastováno. Vůbec zjednával si nový pán u podřízeného lidu sympatie jednak tím, že práci důkladně rozuměl jako nejzkušenější dělník, že vlídně a spravedlivě ke každému se měl a že nedával na sobě onen horečný hlad po bohatství a zisku viděti, jenž hltavě se ukájí z mozolův a potu dělnictva. I paní Hajná milojemným zjevem svým, i něžná láska mladých manželův prospěšně působila v rolníky i dělníky a otupovala hroty nespokojencův, bez nichž ovšem ani závod Hajného nebyl.

I hospodářskému dvorci, jenž sám sebou byl pěknou živností, věnoval Hajný příslušnou péči, aby postavil jej na výši časového pokroku a učinil z něho vůbec rolnictvu svítivý příklad. Že z vědomostí o polním hospodářství, jichž nabyl hned u strýce svého, výdatně těžil, bylo zcela přirozeno, a starší rolníci ze vsi, jižto na svých zkušenostech si zakládali, hned první rok přikyvovali uznale hlavami, když na panských polích spatřovali úrodu, jaké se docilovalo. Na nové, nevídané stroje chodili se dívat jako na divadlo, a statný, tučný skot budil jich zálibu. Jen hospodyně broukaly, že panští kromě slepic drůbeže nechovají, ale rozumné hospodáře neobrátily ku své víře. Vůbec šel o Hajném jeden hlas, že i jako polní hospodář nikde by neprodělal, a jeho jmeno vyslovovalo se hned první rok po Záhořanech i okolí s úctou.

Leč opusťme již místa práce, přádelnu a dvorec, i vstupme do panského domu, kde z této práce zlaté uzrávalo ovoce podle výroku

páně Vavřincova, a kde vévodské žezlo leželo v útlých a bílých rukou mladé paní Hajné.

Panský dům byla budova moderní, dosti rozsáhlá a velmi pohodlná. Četné komnaty byly vesměs vkusně a nikoliv se židovsko-kupeckým přepychem zařízeny a jevily příjemnou shodnost. V každém pokoji bylo viděti libý rozměr, souhlas barev, jednoduchost, pohodlí a eleganci. Mladý Hajný viděl mnoho ve světě a vytříbil si i z té stránky krasochuť, a i jeho paní chodila při matince své do dobré školy. Místnosti pro všední potřeby, jako kuchyně, špižírny a příbytky pro služebné, byly v přízemí do zadu umístěny a nerušily v ničem celkový dojem. I zvenčí dům pěkně vypadal; byl k jižní straně průčelím obrácen, o jednom poschodí a beze všech přízdob. Od jara až do sv. Václava měla okna vesměs zelené žaluzie, jež od stěny, bílé jako křída, malebně se odrážely; v přízemí přikrýval zeď s valnou část loubinec. Na písečné prostoře před domem stálo souběžně s domem šest ještě mladých lip, a mezi nimi bylo po kole s květinami. Za domem a v levo i v pravo byly zahrady. K domu přijíždělo se velikým dvořištěm mimo přádelnu; v pravo vedla cesta ke dvorci. Přádelna stála zrovna při silnici okresní, jež dělila Záhořany ve dvě polovice valně nestejné; od silnice v levo, kde větší část vsi ležela, šla poloha do kopečka, na druhé straně, kde panský dům i dvorec stál, s kopečka. Nejníže byly lučiny řádně rýhované, tudíž bez mokřin. Na pahorcích a dále na kopcích zelenaly se jehličnaté háje a lesy; i ve vsi samé byla hojnost stromoví.

Od těch dob, co jsme ji v otcovském domě, v Praze, viděli, změnila se mladá paní Hajná valnou měrou. Nebyla to již ona vzdušná dívka s panenským ostychem v líci a s pohledem takořka do neznámého ráje zírajícím. Lepě urostlá její postava zmohutněla poněkud, ale i nyní nebyla by asi podle realistického gusta nebožtíka pana Vavřince. Bylať posud slaba, jak lidé říkají, ale nebyla žádnou křehotinkou; formy těla jejího časem přece zplněly a sesilněly, a ze všeho jejího zjevu prosvítala ona něžnost a rozmilost mladých ženušek, jež bezděky rozhřívá mysl každého muže, a i v zaschlém srdci starých paniců tytýž var i klokot způsobívá.

I oko již neklopila jako druhdy: zíralať přímo a otevřeně, jako by si byla vědoma té síly, že blaho kolem sebe rozsívá každičkým pohledem, jako by věděla, že jest povinna oblažovati každého, kdo před oči jí přijde, a jako by jí milo bylo, aby každý podíval se do ráje jejího nitra. Selští lidé povídali si o ní, že vypadá jako ženská z nějakého svatého obrázku, a prostomyslné přirovnání toto dosti připadalo ku pravdě. Účes nosila nyní volnější a malebnější nežli za svobodna, a hojné, plavé její vlasy s tím přísvitem do zlatova výborně slušely k bělostné pleti, jíž každinké duše hnutí jemným růžovým nádechem proráželo. Linie její hlavy vystupovaly nyní určitěji a lepěji, a rtové jen jen kynuli luzným blaženstvím.

Aby břímě domácnosti mladou paní příliš neunavovalo, dala jí matinka sebou do Záhořan paní Turečkovou. Tato byla padesátnice a vdovou po nějakém úřadníčkovi. Osiřevši s jediným chlapečkem Zdenkem v třicátém svém roce, hledala si výživu jako kuchařka a hospodyně

v lepších domech a dovedností, počestností a uhlazeností svou získala si časem dobré jméno, starajíc se při tom pečlivě, aby ze Zdenka se něco pořádného stalo. Mladý Tureček byl nyní zaměstnán v písárně Hajného a byl to mladík živé letory a řeči měl jako voda a byl pravým opakem matky své, jež byla zamlklá a od rána do večera plna starostí, tak že jí Hajný říkal „pečlivá Marto.“ Panstvo chovalo se k Turečkové vlídně a otevřeně, ona však nikdy ani o vlas nepřestoupila meze odvislého svého postavení, trvalé přízně si takto dobývajíc. Zdenka držela stále „pod metlou,“ jak on říkával, i míval s ní často pravý kříž a kde mohl uklízel se opatrně z jejího dohledu. Hajný, jenž na podřízence své měl ostré oko, byl s ním spokojen.

První rok minul Hajným v Záhořanech v práci, lásce i nezkaleném blahu. Učiniv výroční rozvahu, byl Hajný i s průmyslným závodem i s dvorcem spokojen, žádná obchodní nehoda ho nepotkala, ač nebyly časy nejpříznivější, a kojil se opodstatnělými nadějemi, že v budoucnosti bude ještě lépe. Po roce přerušily jednotvárný proud dvě nové rodinné události; jedna radostná, druhá žalostná. Na masopustní neděli povila ženuška Prokopovi synáčka, zdravého a roztomilého, jemuž dáno bylo po přání jejím jméno Jaroslav. Než pokřtěn byl, byla stranou jména malá šarvátka s matinkou v Praze, jež churavíc poněkud v zimě dle slibu svého do Záhořan se nemohla odvážiti a jež viděla v tom nechvalitebné uchýlení od dobrého libomravu, že prvorozenci nemá se dostati jména na prvním místě podle děda a na druhém podle otce. Leč na přímluvu pana Hostka i Prokopa, by obmezováním přání jejího Marie se nezarmucovala, stala se posléze povolnější a vzala za vděk s Jaroslavem, za to však otalovala poněkud se slibem, že do Záhořan co nejdříve přijede. Ale proto musili jí přece nejprve Prokop a pak Marie každého dne zprávu dávati, jak daří se jejímu vnukovi.

Druhá událost žalostná bylo úmrtí starého pana Hostky, jenž asi půltřetího měsíce po narození Jaroslavově ze světa rychlým způsobem vykročil. Poněvadž obchod v Praze nejstarší syn po něm přejal — mladší byl při vojště — a manželka jeho nenáležela k miláčkům paní Hostkové, nedala se babička dlouho prositi, aby nadobro odstěhovala se do Záhořan, posud odstrkovaných. Pro dobrý tón zůstala, ač s nechutí, ještě dva měsíce v Praze u syna a pak dala se zetěm Hajným do Záhořan odvezti. Do Jarouška zamilovala se prvním pohledem, a musili dítě i s kojnou do jejího pokoje přestěhovati; byla to první podmínka, již si předpisovala. Prokop již se obával jiných nových, tužších, ale k radosti své se zmýlil. Jaroušek babičku všecku přeměnil a jaksi na měkko a povolno naladil, tak že ji skoro nepoznávali a srdečně se tomu těšili, že úzký kruh rodinný příjemně rozšířila. Vůbec nebyla stará paní žádnou paní tchýní z veseloher. Prokopa považovala nejen před světem, nýbrž i ve skutečnosti za neobmezeného pána a hlavu domu, a vidouc kolem sebe to krásné štěstí manželské, delikátně o to dbala, aby přítomností její ani stínem se nepřichmuřovalo, a namanulali se příležitost, spíše zeti nežli dceři stranila, vidouc, ana povaha Prokopova, na venek po kupecku odměřena, v domácím županu posuzována pravdivé úcty hodna jest. Hajný se jí odvděčoval tím, že na venek jí prokazoval úctu jako první dámě domu a doma k ní

i v nepatrnostech projevoval příkladnou pozornost. Jmění její spravoval svědomitě jako své vlastní a bedlivě odhrnoval všecky všední starosti od ní, by stáří její plynulo u něho zcela pokojně. Po bývalém hlučnějším a pestřejším životě se jí nestýskalo; Jaroušek jí poskytoval zábavy i zaměstnání s dostatek, a chtělali tomu, i starostí.

Kromě cest, jež bylo Hajnému za obchodními záležitostmi častěji podnikati a z nichž obyčejně něco zábavné oživy do rodinné selanky na Záhořanech přinášíval, málo kdy zahýbal čerstvější vánek z venku domácí tišinou. Několik návštěv z vybranějšího sousedstva, jež se první léta v domě Hajného vystřídalo, nezanechalo tam po sobě trvalejších stop a nevystupovalo celkem z mezí společenské zdvořilosti. Jen pan Mamert Borovec, statkář z Vražna, potomek nějakých staročeských zemanů, neodešel, jak přišel. Byl to asi padesátiletý panic s lysou hlavou, očí mžouravých a potutelných, obdařený samorostlým humorem a podávající se bez ohrádky tak, jakým právě byl. Pro vzdělání se za svého mládí právě neupotil, a chování jeho nebylo beze hran, kterými tu i onde „šťouchl“ — byl to jeden z terminův z jeho slovníka; ale upřímnou povídavostí svou, osolenou žertíky, a vůbec jistou původností svou přichýlil si hned první návštěvou Záhořanské. Zdržel se tam dobrou hodinu a obeznámil mladé manžely dokonale s letopisy všech svých tří lásek, jež vesměs nešťastně proň se skončily, a s pamětihodnějšími nimrodskými kousky svými. Bylť náruživý myslivec a hrozně rád jedl křepelky s rejží. Hovoře užíval velmi rád slovíčka „račte,“ a okolní elita říkala mu „pan Račte,“ z čehož ostatně jeho čest „nedostávala rýmu.“ Pan Račte přicházel častěji do Záhořan, třeba Hajný mu každé návštěvy neodplatil, a aby byl u Prokopa v zcela jasném světle, vyložil mu, proč přichází, tak upřímně jako svaté písmo:

„Víte, pane Hajný, mně se u vás líbí pro vaši milostpaní. Já takto pro ženskou zástěru ani palcem bych nehnul, ale pohovořiti si čtvrt hodinky s vaší milostpaní, je přece jenom gusto! Ale nemusíte žárliti! Já vím, že by vzala na mne pohrabáč, a zasloužil bych toho. Takový dub chvála bohu nejsem! Ale kolem ní svítí vždycky sluníčko, a našinec se také rád zahřeje — tak pozdálečí!“

Hajný se musil přívětivě pousmáti. Věru, takového seladona nebylo by se báti! A pak mu chvála ženušky jeho lichotila, poněvadž byl přesvědčen, že vychází ze srdce upřímného. Od té chvíle přál panu Mamertovi Borovci a škádlíval jím ženušku svou. Tato si dobře pamatovala, že ji přirovnává k sluníčku, a kdykoli zavítal do Záhořan, svítila mu tím lahodněji. Ano o svátku svém pozvala jej i k obědu a na důkaz milostné přízně své dala mu předložiti i křepelky s rejží, jež mu paní Turečková tak upravila, že se chválou div nezalknul.

(Pokračování.)

In hoc signo!

Nám třeba víry, naděje a lásky!
Nás spasí svatá trojice jen ctností:
pryč tedy s bledou pochybností
a chabou bázní!
Probuďte víru v naši sílu,
jen z ní se rodí muži rázní,
v budoucnost buďte naděj zlatou.
a lásku svatou,
jíž ke každému třeba dílu!
Nás spasí svatá trojice jen ctností:
pryč tedy s bledou pochybností
a chabou bázní!
Nám třeba víry, naděje a lásky!

Otakar Červinka.

Výlet do Skandinávie.

Píše

Josef Kořenský.

Kdo proputoval kraje, kde ve tmách loubí zlatá oranž prosvítá, kde od blankytu vánek jemný dchne, kde myrta klidná, vzhůru laur se pne — kdo prochodil rajským jihem, kde kyklopové a giganti žhavé kují kamení a chrlí lávu ohnivou, ten prožíti chce potom rozkošné noci teplého léta tam na dálném severu.

Ovšem mocným kouzlem jsou ty velebné a zářivé noci nordické nám, kteří nevykupujeme poesii luzného toho kosmického zjevu děsivou tmou krutého času zimního. Tam na severu není půlnoci jako u nás za léta, tam temný stín neuhání plašně za pozdním poutníkem, tam nekmitají se světla po báni nebes rozsetá, tam lesklá záře měsíčná neplane. Tvář jeho chorou a bez lesku zatlačují tisíceré pablesky vyšších a mocnějších světův světelných. Hvězd neuvidíš tam za léta, vybledly, vyhasly na delší čas. Od posledních dnů májových slunce rozlévá svou záři přes skandinávské hory a fjordy, přes pláně jezer, přes dědiny a města, posílá odlesk vzplanulého večera ze severu ještě dalnějšího, vykouzluje v lehkém soumraku tóny teplé a žluté, osvěcujíc dřímající kraj slavnějším, tklivým ozářením.

Kdo pak plavil se až do Tromsö, na severozápadním pobřeží norském, nebo do Haparandy, nejsevernějšího města švédského v Botnickém zálivu, ten ani o půlnoci nerozloučí se s tváří sluneční. Svítí tam přejasně za dne i za noci: ve Tromsö od 18. května do 25. července, ve Vardö od 14. máje do 28. července, v Hammerfestu od 13. máje do 29. července, na Kapu od 11. máje do 1. srpna. Již ve

Throndhjemu neliší se světlo denní valně od lehounkého šera nočního v letních měsících.* Tam za letní „noci“ o hodině jedenácté hraje si mladý svět na ulici, kdy naše mládež dávno sní. U nás ovšem stěží dovedeme si představiti půlnoc v záplavě sluneční. A přece jí tam užívají; však té radosti brzy bývá konec. Rolníku sotva stačí chvíle, aby bídnou úrodu sklidil. Léto je tak krátké, že listnatým hájům sotva dopřáno zazelenati se; teplé dni přerychle ubíhají, tak že z osení sotva vzejde plod, hospodáři pak krušná chvíle nastává, schvátíli mráz všecku úrodu na poli. Již počátkem srpna studený vane vítr po pláni skandinávské. Sotva že lístek běličké břízy vypučel, žloutne, červená a opadává, zeleň travnatého koberce vůčihledě mizí, a vadne všeho jara půvab. U nás srpnové slunce praží ještě nad hlavami, ale tam ve středním Švédsku a Norsku již jinovatkou skví se lesů ratolest. Vlaštovky rozloučily se již s tím nehostinným krajem, táhnouce ve kraje vlažnější. Potom za krátko zajde za obzor i zářivé slunce, zmizí též měsíc, a hvězdy hasnou před glorií záře severní. Přišla jako vykupitelkyně potěšit těch krajů severních, prorážejíc temnotu dlouhých nocí zimních. Zjev ten tlumočí nordická báje: Baldur, bílý bůh, miláček dnův jarních, přichází na sever, teplým vánkem celuje zemi a svítí září sluneční. Ale jeho štěstí jen krátké jest. Bratr Hödur, černoboh slepý a krutý, přikvačí, než se Baldur naděje, usmrtí ho, a čirou nocí přikrývá širý kraj. Toť den a noc na severu.

To kouzlo nordického světa vylákalo i mne do krajů skandinávských, do zelených plání švédské nížiny, do modravých fjordů, do zasmušilého labyrintu v rozmetaném úskalí norského pobřeží.

Koncem července minuvše vábné údolí Labské zaměřili jsme přes Drážďany a Berlín do Štětína, abychom odtud přepluli do severních Athén, do Kodaně. Na dánském parníku Uffo opouštěli jsme brzy po polednách přístaviště plné života; skoro 80.000 duší oživuje přístav jakožto hlavní město provincie Pomořanské. Jenom na krátko náleželo v letech 1648—1720 Švédsku, od té doby jest nejvýznamnějším městem pro obchodní zájmy pruské. Loď prodere se zponenáhla směsicí plachet a stožárů, mine rozsáhlé loděnice a několik výletních míst, pluje súženou a kalnou Odrou, jejíž útroby stále rozrývají četné baggry, udržujíce koryto její asi na pět metrů hluboké, že i těžké koráby zámořské pohodlně vnikati mohou až do přístavu Štětínského. Asi za dvě hodiny víří šroub ve Velikém limanu (Haff), jejž svírají na sever ostrovy Volín a Usedom klikatě roztrhané mořským vlnobitím. Kormidelník zatáčí potom loď mezi úzké jejich břehy. Po pravé straně vynikají chlumnaté vrchy pískové, ostatky z někdejších výspů na pobřeží vyvržených. Ve Svinemündě, okresním městě obou ostrovů, zakotvují příliš těžké koráby zámořské. Přes čtvrt hodiny dlouhá móla kamenná chrání dno před výspy písečnými. Přece však obrovské baggry neustávají v činnosti. Svinemünde může se pochlubiti také doky, ovšem menšími, nežli jsou Londýnské, ale povídavý Prušák nepřestával mi o nich na lodi vyprávěti. Vysoký maják na východní móle dlouho do pozdní noci vysílá světlo do širé pláně vodní. Maně pohroužíme se v historické doby, kdy statečný Gustav Adolf r. 1630 přirazil tam s 28 fregatami, 200

výpravními lodicemi a 17.000 mužů, aby německým protestantům přispěl ku pomoci proti císařským a ligistickým zbraním.

Koráb náš spěje dále, jako by měl křídla, a večerní červánky tkaly nach ve plachty jeho. Ještě na chvíli kyne nám břeh pevniny, z citadel Svinemündských šklebivý jícen ocele vyzírá z náspův a hradeb, a kolébáme se v širých vodách Baltických. S večerní table d'hôte zahájena byla dánská kuchyně (kjökken); nemáme jí čeho vytýkati. Dánové hledí své tělesné schránky lépe, než u nás činíme. Pak opouštíme nitro lodi a spěcháme na palubu. Po několik hodin ostrov Rujana neboli Rana svítí u večerním šeru, šedinami svých křídových boků tam, kde před chvílí slunce stápělo se na sklonku své denní pouti. Obrysy temných bukovin na Jasmundě jen ostrým sklem lze rozeznati. Rujana někdy slovanská tone v bouřlivých vlnách odvěké pulsace, znenáhla ale jistě mizí trosky někdejší pevniny, jako zaniklo tam plémě dřevních Slovanů Polabských.[1]) Ještě před půlnocí vidíš, poutníče, tam na západ výšiny Arkonské se spásným majákem, jehož pablesky jako kmit lampy pronikají temnotou.

Na lodi posléze všecko utichlo.

Ranní zorou bělají se již břehy dánského ostrova Möena, potom znenáhla pobřeží Seelandu, a k východu pevnina švédská vynořuje se z obzoru. Plujeme Öresundem (krátce Sundem), jenž spojuje vzkypělé proudy divokého Kattegatu s Baltem. Krutou vybírá daň z roztříštěných korábů. Hlubiny jeho tají nebezpečné výspy na záhubu a hrob zbloudilého plavce. Však za nedlouho budeme u cíle. Vidíme již točivou věž kostela Spasitelova (Vor-Frelsers-Kirke), jediné toho způsobu stavitelské dílo. Spirální schodiště s ballustradou o 397 schodech vede zevně kolem věže až k belvederu 90 m. vysokému. Tvůrce jeho Thuraha již dávno není mezi živými, ale přece dočkal se provedení svého plánu. Král Kristian V. sám léta 1682 položil základní kámen. Kapitán ukazuje nám ještě massivní zámek Christiansborg, v jehož základech pochován jest celý les; mohutné zdi spočívají asi na desíti tisících pilot. Však mají také co nésti, neboť dům o šesti poschodích representuje již slušnou výšku. Před portálem jeho na stráži stojí obrovské sochy bronzové, vyšlé z ducha Thorwaldsenova: Herkules, Minerva, Nemesis a Aeskulap. Ale jenom prvý kolos stvořen byl rukou nordického mistra, nejznamenitějšího sochaře našeho století, který pojav s vroucí opravdovostí ducha antického vykouzlil ideály nové, originální v prostotě, naivnosti a humoru. Ve Christiansborgu také umístěna jest Kongelige Malerisamling, která kromě obrazů školy vlaské, mistrů francouzských, španělských, nizozemských a německých obsahuje asi dvě stě děl domácích. Z dáli vyniká též barokní ale malebného rázu bursa, s věží o čtyřech dračích obludách, z kuté mědi provedených, jejichž ohony ve vysokou špici se skrucují; potom zaleskne se nám zlatý kříž Vor-Fruekirke, metropole dánské církve. Tento kostel přežil již mnoho požárů. Naposled l. 1807 bodří Angličané zapálili jej, bombardujíce po druhé město. Vypálili přes 400 domů, přes 2000 jich spustošili a 3000 lidí o život připravili; nad to odvlekli všecko dánské loďstvo,

[1]) O Rujaně viz Osvětu 1875 číslo 10. a 11.

které málo kdy ve válkách mělo štěstí. Nitro dómu chová v sobě skvostné poklady dánského umění, Thorwaldsenova Krista a dvanácte apoštolů, provedené v nadpřirozené velikosti z bílého mramoru; apoštol Pavel jest jediný, na němž dláto slavného mistra vytvořilo všecky detaily; ostatní svěřeni byli dovednosti jeho žákův, kteří za dozoru Thorwaldsenova věrně nápodobili originály modelované.

Za nedlouho přistává naše loď v místech, kde l. 1801 krutá bitva námořská svedena byla mezi Angličany a Dány. Ze strany dánské bylo bojováno s neobyčejnou hrdinností, ale přece jen nešťastně. Teď vlny mořské opět klidně omývají obrněné velikány válečného loďstva dánského, zakotveného ve Flaadens Leie. Staré lodi řadové pokryty jsou střechou, sloužíce za kasárna. Kterak to uvnitř vypadá, mohou vyprávěti studenti a turneři Kilští, kteří r. 1848 chtěj nechtěj byli ubytováni v lodi Dronning Marie.

Zatáčíme kolem odděleného bassinu pro loďstvo válečné, plujíce rejdou Kodaňského přístavu. Zvolna oddechuje si stroj mezi sterými stožáry, na nichžto v závratné výši třepetají se vlajky všech národův a zemí. Mezi nimi bělá se kříž v červeném poli; toť pověstná korouhev Danebrog Národní podání vypravuje, že vojska dánského krále Valdemara II. neboli Vítězného porazila nepřátele v zemi estonské bílým křížem v červeném poli. Dánský arcibiskup Ondřej prý vroucí modlitbou ono svaté znamení přivolal, tak že v rozhodném okamžiku bitvy korouhev s bílým křížem s nebe sletěla a vojsko křesťanské k vítězství vedla. Historie praví: Roku 1219 Valdemar II. sebral veliké množství válečného lidu, totiž Dánů, Němců a Slovanů ze své říše, a obdržev od papeže korouhev svěcenou, vydal se na křižácké tažení do estonské země. Lid estonský podrobiv se žezlu dánskému, křest svatý přijíti slíbil; avšak když dánští biskupové a kněží počali křtíti zástupy pohanské, vyřítily se ze všech stran davy odbojných Estonů tak mocně, že již vojsko dánské i německé obrátilo se na útěk. Toliko Viclav, syn knížete Ranského Jaromíra, se Slovany svými na břehu mořském se zastaviv, statečný odpor nepřátelům učinil, je porazil a zahnal, až potom i Němci a Dánové se obrátivše na utíkající se vrhli a tak slavného vítězství dobyli. Od té doby Danebrog vlaje na stožárech.

Našemu korábu vstříc teď vesluje utužilý plavec na malé lodici, uchycuje vržený jemu provazec, letem zabočuje opět ke břehu, odevzdávaje osmahlým synům Neptunovým přivleklá pouta ze silného lanoví. Poslední komando kapitánovo „Stop“ mžikem utiší stroj, a hnedle vyrazíme z lodi jako ptáci z klece. S prohlídkou na blízké celnici brzy jsme u konce. Hotel Union popřeje nám útulku k zotavení, a potom vzhůru do města! Po plavbě osmnácti hodin milá bude procházka po Kodani.

Zaměříme nejprve na blízké náměstí královské (Kongens Nytorv); náleží k největším a nejkrásnějším v Evropě, avšak olověný oř i s Kristianem V. uprostřed něho v sadu postavený není mu valnou ozdobou. Královské divadlo má prázdniny a renovuje se. Netušíme, že za málo dní stihne nás hrozná zpráva o požáru našeho národního divadla. Náměstí Kodaňské nemůže se měřiti s živostí Pražských Příkopů, ač město samo má asi o pětinu obyvatelů více než Praha, soustřeďujíc

v sobě přes desetinu všeho obyvatelstva dánského, totiž asi 250.000 lidí. Kdysi byla tam pouhá osada rybářská Höfn, ale již ve dvanáctém století Valdemar I. za město ji povýšil. V tradici posud udrželo se jmeno Kaupmannahöfn, to jest přístav kupecký, neboli Kjöbenhavn. V celém Východním moři a Kattegatu není nad přístav Kodaňský, z něhož vypučelo město samo.

Z velikého někdy panství Dánům teď mnoho nezbylo, ale lid posud živě si připomíná slavná jmena Valdemar a Dagmar. Duch náš nesnadno již postihne té doby dávno minulé, ale srdce české zaraduje se, zadíváli se do počátku věku třináctého. Tehdy spanilý květ z českého sadu královského přesazen byl do vzdálené ciziny dánské, stal se tam ozdobou a útěchou všeho národu. Šťasten, kdo šlechetností lásky hrdinského národu sobě dobyl! Štěstí takového proud času neuchvátí. „Přes půl sedma století uplynulo," píše nadšeně dánský dějepisec Peterson,[1]) „a posavad oko každého Dána při zvuku jmena Dagmar radostně září a srdce jeho blahý cit proniká. Obraz takový tím živěji v paměti se zachovává, připomínáli blaženou dobu vlasti, tak že nestojí o samotě, ale snáší se uprostřed rajské krajiny, růžemi něžně ověnčen a ozářen blažícím leskem nebeského slunce. Valdemar Vítězný a Dagmar jest slavný hlahol, nejkrásnější v celé historii dánské. Valdemar a Dagmar — vítězství a milost, síla a dobrota, rekovnost a nábožnost!"

Tak mluví cizinec o dceři českého krále, Přemysla Otakara I.[2]) Přišla potěšit dánského lidu a dovršit jeho světské slávy. Říše Valdemarova byla tehdy nejmocnější na severu evropském a převýšila síly tenkráte rozdrobené Polsky a Rusi, aniž se jí rovnati mohlo Švédsko a Norsko, tím méně pak Anglicko, jehož moc námořská tehdy byla nepatrna. Mimo půlostrov Jütland, ostrovy Seeland, Fünnen, Laaland, Falster, Ranu a j. náležely k říši Valdemarově téměř všecky země v nesmírném polokruhu na březích Baltských. Severní Polabané byli Dánsku podrobeni, hrdé a dotíravé požadování císaře německého se nevyplňovalo, moře bylo prázdno loupežnických lodí, nová města se zakládala, rolnictvo se zmáhalo, obchod kvetl, národ byl bodrý a zmužilý a zbraň jen tenkráte skládal, dobylli vítězství. Za té doby přišla Dagmar do dánské země, a sláva vlasti za živobytí milostné královny ještě skvěleji se množila. Dagmařina paměť posud v dávných národních písních dánských se oslavuje. Starý básník napsal o ní:

Neb v míru, v nevinnosti přišla blahost poddanému nést:
O kdy by vždycky Dánsko mělo také kvítko, jaká čest!
A lidé v celé dánské zemi Dagmaru jsou velebili,
a dokud na té zemi byla, všichni v blaženosti žili.
— — — — — — — — — — — — —
A Dagmar přišla do vlasti, i plesá Dánsko věrné,
a rolník, měšťan blaze žil, bez daň a z platu berně.[3])

[1]) Dronning Dagmar. Annaler for nordick oldkyndighed. Musejník 1846.

[2]) Dr. Dudík vyslovuje domněnku, že Dagmar byla dcerou Otty IV., ne pak Otakara I. Viz jeho Mähr. Geschichtsquellen I. p. 78 a Forschungen in Schweden für mähr. Gesch. p. 373. V Brně 1852.

[3]) Původní texty obsaženy jsou v díle: Abrahamson, Nyerup og Rahbek Udvalgte Danske Viser fra Middelalderen.

Podobalo se, že po smrti Dagmařině zoře slávy se promění v přejasné slunce dánské velebnosti; ale na místě toho mimo vše nadání zase čirá tma po Dánsku se rozložila.[1]) Se smrtí Dagmařinou opadal věnec dánské slávy a více nerozpučel. Dagmar zemřela po osmiletém manželství dne 24. máje 1212.[2]) Lid ctil ji jako světici, položiv do národní tradice tuto zpověď její v umírání:

. . . . . . vždyť jsem nezhřešila,
jen jsem rukávek hedvábný v neděli vroubila.

Pověst dále praví, že jí to milý bůh odpustil, že nebeští andělé po ní touží, zvonky nebeské příchod její oznamují, a nebešťané radostně vítají přemilou dušičku. Leží pochována v městečku Ringstedu, po boku svého manžela. Kdo ubírá se do Kodaně přes ostov Fünen nebo z Kielu do Korsör, neopomine navštíviti hrobku její s náhrobním nápisem: *Dagmar Regina.* Povstala pochybnost, zdali Dagmar jest jmeno vlastní (někteří i Dánové je vykládají *Drahomíra*), aneb zdali velebné královně v Dánsku dáno jest pro krásu tělesnou a milostnou povahu její.[3])

Tu památku zůstavila dcera vlasti naší v cizině. Zbožný lid dánský, přicházeje k náhrobku jejímu v Ringstedě, žehná jí šeptaje: Bůh tě pomiluj! Jmeno Češky Dagmary tím jasněji skví se v historii dánské, čím horší pověst druhá manželka Valdemarova, Berengaria portugalská, hrdá, lakomá a nelidská žena, po sobě zanechala.

Takové myšlenky pronikly duší mou, když zadíval jsem se do emailovaného zlatého křížku chovaného v museu nordických starožitností (Nordiske Oldsager) v Kodani. Nalezen byl ve hrobce Dagmařině a uložen v jedenácté síni musejní středověkých ostatků (číslo 162 m). Je to práce byzantinského rázu.[4]) Byl nepochybně přinesen zbožnou Dagmaří z Čech do Dánska.

[1]) Valdemar učinil bezpráví manu svému Jindřichu Šverinskému, začež se tento krutě pomstil: přepadl v noci na ostrově Lyöe krále, jenž lovem unaven se synem svým odpočíval, a odvlekl oba do vzdáleného vězení. Císař Fridrich II. a německá knížata nejhojnější kořisti nabyla z události té, neboť Nadpolabské a Pobaltické země od Dánska odtrhnuvše, k německé říši je připojili. Nadto nesmírné peněžité pokuty na zemi dánskou za osvobození krále a králevice uložili. Ztýraný Valdemar byv teprve po půl třetím roce z vězení propuštěn do spustlého království svého se navrátil.

[2]) Rok jejího sňatku souhlasně udává se ve všech historických pramenech, ale den a rok úmrtí neshodují se. V díle Genealogiske Tabeller over Danmarks, Norges og Sveriges Kongefamilier af Königsfeld (Kjöbenhaven 1833) připomíná se dátem 24. máje 1212.

[3]) Dagmar, či jak starší též podávají, Dagmaar, znamená tolik co denní panna. Na skandinávském severu krásným děvám i ženám podobná příjmení zhusta se dávala.

[4]) Pojednání o něm zavírají v sobě: Mémoires de la société royale des antiquaires du Nord 1844. Téže podoby, jako jest křížek Dagmařin v Kodani, vykopaly se křížky u Opočnice mezi Poděbrady a Chlumcem. Roku 1858 vyryl majetník hospodářství, p. Jiří Vrbenský, na poli svém pět křížků a rok později ještě šestý křížek. Některé z nich byly měděné a bronzové, některé pozlaceny. (Viz o tom Památky archeol. III. p. 363 r. 1859.) Zlatý křížek Kodaňský složen je též ze dvou částek, maje nahoře dutý okrouhlý článek s navlečeným kruhem pro řetěz. Nad hlavou Kristovou jest žehnající ruka a vedle ní slunce i měsíc. Na konci příčného břevna

Museum nordických starožitností jasně před oči nám staví kulturní dějiny skandinávského severu. Projdi všecken svět a nenajdeš nikde takových dokladů a pamětí o kultuře národů pravěkých, jaký toho obraz podávají sbírky Kodaňské. — Člověk, chtěje řešiti dějiny svého bytí a svého původu, hledá ve prošlých dnech kulturního svého mládí památky, jež svědčí o rozvoji lidstva vůbec. Úsilovně sbíráme ty zbytky a výtvory práce národův a kmenů vymřelých nebo vymírajících, zakládáme musea anthropologická, v nichž čteme o dějinách svého plemene. Zachraňujeme, co můžeme, jen aby prvotiny lidského ducha zachovaly se nám v přítomnosti, neboť každá civilisace, působíc valnou měrou ve přetvary ethnologické, ničí a boří zjevy z dob kulturního dětství.

O minulosti severních praobyvatelů dánských vypravují ctihodní svědkové z různých věků až po naše časy dochovaní. Skandinávie byla první, jež paměti těch dávných dob ze země vyvážila a novověkému lidstvu na odiv vystavila. Kulturní dělidlo, známá trilogie lidské práce, jmenem kámen, bronz a železo, původ svůj vzalo v těchto severních zemích. Profesor Nyerups, jehož poprsí zdobí předsíň musea nordického, zůstavil po sobě památník trvalý, založiv prvou sbírku starožitností r. 1807. Soudruh a nástupce jeho Thomsen půl století sloužil dánské archeologii; jeho důmyslem rozdělen byl pravěk v trojdobí, na jehož základech se stavělo a posud, ovšem jen na hlavních rysech, staví. Za jeho správy Prindsen-Palais vykázán byl nordickým starožitnostem. Učený Worsaae, královský komoří a ředitel musea, nyní na vysoký stupeň povznesl archeologii dánskou. Vykopané antikvity jsou majetkem státu, ale šťastný nálezce jejich nepřichází zkrátka; královské museum nordické dobře za ně zaplatí, pošta dárky pro sbírky darmo dopravuje, ředitelství pak samo stará se, aby lid o významu a starobylé hodnotě vykopanin byl poučován. Nejednou viděti lze stařičkého Worsaae, an zástupu prostých venkovanů vykládá o pokladech musejních; vyzývá je, aby nezapomínali na nordické museum své vlasti, a bodří prosťáčkové slibují rukou dáním, že co nejdříve s něčím přijdou.

Jděmež tedy prohlednout si nejstarší památníky práce lidské. Rozhlížíme se po síni, v níž skříně ze všech stran kamením jsou naplněny; ale co kámen, to zbraň jest nebo nástroj pazourkový. Skandinávské země byly skladištěm a dílnou nástrojů kamenných, jež importovány byly po vší ostatní Evropě. Sever oplývá bílou křídou, a kde skály křídové se bělají, tam i pruhy pazourku neboli křesacího kamene (flintu) se černají. Kdo navštívil západní břehy Francie a protější pobřeží půvabného Albionu, nebo kdo plavil se Baltem kolem Seelandu, Möenu, Rujany a středního Jütlandu, tomu z paměti nevyjde bělošedý

jsou malé postavy panny Marie a sv. Jana. Na druhé straně kříže vyryta je podoba rodičky Páně, po stranách poprsí dvou svatých a nahoře pták. Skvostný ten kříž je vzorem, dle něhož poznati lze, kterak krucifixy na řetězích byly zavěšovány zdobíce prsa vysokých hodnostářů církevních. Vyobrazení kříže toho obsaženo je v díle: Nordiske Oldsager i det kong. Museum i Kjöbenhaven, af J. Worsaae. Bližší zprávy o něm zavírá v sobě: Antiquarisk Tidsskrift 1851, potom monografie The cross of queen Dagmar, Copenhagen.

svit skalisek a svahů křídových. V nich uložen jest materiál, jímž lidstvu vzešla epocha kamenná. Na pobřeží Haverském vlnobití mořské vyvrhuje z utonulých skal křídových hromady oblázků flintových, jimiž příboj a odboj od věků si pohrává, hrkotem je valíc dolů i nahoru a šíříc ovzduším hudbu divokou. Na takovém pazourku člověk nejprve zkoušel důmysl a ostrovtip vynalézavý. Pozorujíce kamenný nožík, který prvotní lidstvo si strojilo, sotva pomyslíme také, že mnoho věků přeletělo, než byl vymyšlen, jakkoli jest nůž pouhou projekcí prstu, kladivo projekcí pěsti, sekera průmětem obou, a každý ústroj v našem těle malý svět neboli mikrokosmos objevův a vynálezův. Zbraně pazourkové, jako palice, mlaty, sekery, dláta, šípky, nože, obratným udeřením na křehký pazourek člověk tehdejší dovedně uměl vytvořiti a užívati k potřebám životním. Nástroje broušené a hlazené ukazují již k pokročilejší době, kdy člověk poznav, že pazourek z hloubky měkčí jest než z povrchu, vyhledával ho v podzemních chodbách. Takové chodby objeveny byly zvláště ve Francii, kde také kvetl obchod s praehistorickým zbožím kamenným. Odkryté haldy s kamennými výrobky hotovými nebo napolo zdělanými (nucleus) a odprysknuté třístky pazourkové i nakupený materiál flintový zřejmé vydávají svědectví o pravěkých dílnách severních.

Nejstarší paměti o kultuře skandinávské vyneseny byly na světlo z pravěkých odpadků kuchyňských, jež tu někdejší labužníci pro naše časy zůstavili. Hody odbývaly se na pobřeží mořském. Tam také stály nejspíše prvotní osady, o nichž však žádných pamětí nemáme. Ale zajisté osadníci prožili tam mnoho věků, ježto zůstavili po sobě na miliony skořápek ustřicových a slavčích (Mytilus edulis) v mohutné haldy — *kjökkenmöddingy* — nakupených. Lastury pocházejí vesměs z odrostlých exemplářů, na nichž posud lpí známky ohně a uhlí. Svazy, jež ustřicové skořápky těsně k sobě pojí, pozbyly ohněm působnosti, že potom snadno bylo volné lastury vyprázdniti.

Navštívil jsem takovou praehistorickou osadu v Havelse při Isefjordu na Seelandě. Vlak za dvě hodiny odveze nás z Kodaně do Friedrikssundu. Měl jsem list od učeného Worsaae, a ten způsobil, že hned tu stál povoz objednaný chefem nádražním, aby nás dopravil do Havelse. Za městem opouštíme vůz a vybíráme něžné skořápky zmizelého života mořského z hromádek silničních; mezi pískem a drobným štěrkem rozmetány jsou domečky někdejších měkkých tvorů. Vyhasli, zašli. Kdo dovedl by tu sčítati mrtvoly! Kde nové vzrůstá, staré hyne, a celá země je mrtvých údolí. Troskami těch tisícerých skořápek štěrkují teď cesty, a každým krokem praskají rakvičky pod nohama. Kopej a ryj v půdě kdekoli na Seelandě, všudy bývalého dna mořského se dokopáš. Zbyly po něm mocné náplavy, v nichž pochován život vedle života. Ve mělkém Isefjordu plachty v dáli se dmou, protější břehy zelení se skvějí, a hejna racků lemují klidnou zátoku.

Nezapomeňme na kjökkenmödding. Tam, kde jako stráž na mírném pahrbku stojí větrník, před věky míhaly se divoké postavy v nočním šeru při plápolajícím ohni, postavy prvotních osadníků, nahých tělem, nahých duchem. Tam hodovalo pokolení za pokolením, robíc zároveň kamenné a koštěné nástroje. O ty nouze nebylo. Přilož ruce k dílu,

kopni v návrší tu nebo onde a jistě odkryješ kus pravěké minulosti. Tu leží před námi výsady jeleních parohů, jež pevným byly držadlem k sekerám a mlatům pazourkovým. V hojné směsi kostí a skořepin poznáš koštěné šídlo, vedle zubatý nebo ostrý nožík kamenný, tam ve hnátu přepevně zarytý šíp z flintu dovedně vyštípaný, střepy nemotorných nádob hliněných s křemenem setmelených, zuhelnatělé kamení, zde opět podél rozražený hnát jelení, sobí, medvědí nebo z divokého zubra a vepře. Z domácích zvířat pouze ostatky psí se vyskytují; byl už tehdy věrným pračlověka soudruhem. Bezčetné kůstky vymřelé alky veliké (Alca impennis) vypravují o pomíjejičnosti druhu a dočasné existenci všeho živého. Kdož by tušil, že tolik ostatků kryje hrob pažitem posetý! Teď tráva vyrůstá na tom pomníku severní kultury a zastiňuje pohled do daleké minulosti. Kjökkenmöddingy u Havelse obrubují úpatí několik set kroků zdélí, asi čtyřicet kroků na šíř a asi metr do výše. Téhož rázu jsou kjökkenmöddingy při Kattinge-sö nedaleko Roeskilde v zahradě tamějšího mlynáře, v Meilgardu v Jutsku a jinde. Prozkoumáním kjökkenmöddingů dánských vzešlo archeologii jasné světlo o pravěké kultuře skandinávských severanů, kteří prožili život v honbě a rybaření. Již tehdy zdobil člověk tělo své šperkem. Z močálův Aggerského ostrůvku vyneseny byly na povrch korálky jantarové s četným materiálem; zbyly tam po nějakém obchodníku jako odkaz člověčenstvu pozdějšímu. Tehdejší obchodníci s jantarovými ozdůbkami zajisté měli veliký odbyt. V Baltu pochováno je mnoho sosen neboli borovic jantarových. Odtud všecken orient čerpal poklady jantarové, severané pak nejspíše dopřáti si mohli okras z pravěké pryskyřice, ký div, že tolik jantarových šperků hotových i nehotových bylo v Baltickém kraji objeveno. Obdarovávali jimi také své zemřelé. Z hrobů, do nichž vkládalo se před tisíci lety, co člověku bylo milé, poznáváme teď, co vůbec bylo. Divné jsou ty severní památníky, jež zdobí rovy zašlých pokolení. Spíše hrobkám se podobají. Pečlivě byly jakožto komora kamennými plotnami v zemi obloženy a zasypány, mohyla pak balvany poseta. Menší rozestaveny jsou kolkolem navezeného hrobu, veliké pak balvany uprostřed náspu trčí do výše. Jsou to *dolmeny*. V nich uloženy jsou kosti někdejší aristokracie. Rodinné dolmeny zavírají v sobě druhdy mnoho komor s četnými kostrami. V dolmenu odkrytém nedaleko Borreby na Seelandě našlo se přes sedmdesát koster člověčích. Nebožtíkům vkládány bývaly do hrobu kamenné nože, sekery, dláta, koštěná šídla, jantarové perličky, provrtané špičáky, hliněné střepy a j. Ty doprovázeti měly ducha nebožtíkova tam, kde nemine noc, nevstane den, kde času neubývá.

Kdo zadívati se chce do té kamenné epochy, nechť jde a navštíví nordické museum v Kodani. Tam zjeví se mu obraz jasný a živý jako zmizelá skutečnost.

Bronzem vykvetla severu kultura nová. Dva veliké sály skví se v ušlechtilé zeleni bronzové. Něžné šperky bronzové pokryl čas rzí patinovou, že lesklý někdy kov ani kovu se nepodobá. Vlastí bronzu jsou daleké kraje snivého orientu; také vzory bronzových výtvorů skandinávských, jakož i jejich dekorativní ráz hledati dlužno na jihu, ač neznáme posud těch cest, jimiž bronz, prvotně výkvět asijské kultury,

dostal se na sever. Po surovinách samých (rudě měděné a cínové) anebo po nějakých spůsobech výroby cínu nikde v Evropě není památky. Kovolitectví a kovářství povzneslo se za doby bronzové na vysoký stupeň; svědčí o tom umělecky vyvedené meče, dýky, štíty, přilbice, obroučky, spínadla neboli fibule, palstavy, celty, jehlice a j. Navštěvovatelův zrak utkví zvláště na kmenové rakvi uprostřed síně položené; věk její spadá do doby bronzové. Po staletí ležela v nasypané mohyle, tajíc v sobě mrtvolu někdejšího pozemčana. Dubové dřevo přečkalo věky, až i kostra se rozpadala. Zde v rakvi z dubového kmene vyhloubané odpočívají ostatky dívky zvířecí koží obalené. Ruce i nohy ozdobují bronzové obroučky, jehlice spíná kožený rubáš, a prsténky rozkutálely se po rakvi. V rakvi chudého chudě to vyhlíží; do rakví boháčů vkládaly se šperky zlaté a stříbrné. V páté síni překvapí archeologa zlaté talířky, baňaté nádobky z vytepaného zlata a jiné památky z drahocenného kovu. Ostatní síně věnovány jsou periodě železné. Opouštíme nordické museum — památník zašlých národů.

Naproti Prindsen-Palais věčný dřímá sen veliký Thorwaldsen. Uprostřed mausolea břečtan přikrývá jeho rov. Poutník ve hlubokém mlčení vstupuje do prostorné dvorany, kde jednoduchý kámen klene se nad rakví Thorwaldsenovou. Ostatky největšího sochaře naší doby ve tklivém odpočívají zátiší, ve středu slavných jeho výtvorů postaven jest jeho sarkofag. V Kodani Thorwaldsen světlo světa spatřil (1770), v Kodani náhle smrtí byl uchvácen. Večer dne 24. března 1844 shasl jeho život před počátím divadelní hry Griseldis. Smrt jeho oplakal všecken národ. Královský byl jeho průvod pohřební, smutek pak pronikl všecky třídy národa. Rodáci jeho vděčni byli za odkaz, kterým stali se dědici jeho uměleckých sbírek a hezkého kapitálu na hotovosti. Mausoleum jeho jest zároveň museum všech uměleckých prací nordického mistra. V zádumčivé budově, provedené v řeckém a etruském rázu a zdobené quadrigou, uschováno jest osmdesáte soch stvořených rukou Thorwaldsenovou, z nichž třetí díl jest v nadpřirozené velikosti, kromě toho tři veliké řady vlysů, 130 poprsí a 220 jiných reliefů. Přes sto výtvorů vytesáno jest z mramoru. —

O zábavy Kodaňského světa stará se především Tivoli. Tam je všecko, tam denně koncerty se odbývají, hraje se divadlo, tančí balet, jezdí se na koni, leze se po provaze a na provaze, tam září ohňostroje a vypalují se rakety, v Tivoli se střílí, pije, jí, ukazují se věci živé i neživé, hravé i dravé, jsou tam panorama, vodomety, kuželníky, bazary, menažerie, květnice atd. — Jako Vídeňané do Prateru, vyjíždí si Kodaňští výletníci do obory (Dyrehave). Užijeme parníku, ve Skodsborgu vystoupíme a dáme se pěšky oborou. Staleté buky střídají se s dubinou, přítulné srnčí ve stádech tu pobíhá. Tam zase několik rodin dančích rozložilo se pod stromovitými hlohy. Na sta parohačů kmitá se při milé procházce. S takovou idylou měřiti se může jenom Hampton Court nedaleko Londýna, kde vysoká zvěř až do oken nahlíží. Živěji bývá v oboře Kodaňské v červnu a v červenci; na výšině její (Dyrehavs-Bakken) rojí se zástupové výletníků Kodaňských mezi sterými krámy v národní slavnosti. —

Šest dní uplynulo na Seelandě v radostech, i je čas baliti cestovní raneček na pouť po švédské nížině. Na protější švédský břeh, do Malmö, plují parníky několikráte za den. Dopraví nás tam za půl druhé koruny (1 koruna = 64 kr.). Plavba Öresundem zjeví nám kus námořského života; kolkolem hemží se vodní pláň rybářskými plachtami a velikány zámořskými. Šroubové parníky rozvážejí výletníky na všechny strany. Rackové v houfech obletují koráb, a noví houfové zvedají se z čeřivých vln. Na břehu švédském zneenáhla vynikají svítivé skály křídové, červenají se střechy, a zelenají se chlumy.

V Malmö dlouho se nezdržíme. Malmö jest třetím městem švédským co do počtu obyvatelstva, čítajíc přes 30.000 duší a vynikajíc dobře založeným přístavem. Jakožto hlavní město kraje neboli länu Skaanského jest středištěm bohatého území, kde zemané se usadili. Ač dobří Švédové, přece liší se od ostatních krajanů, číníce přechod k Dánům, jichž blízkými jsou sousedy.

Skaane je švédskou Lombardií: kvetoucí zahradou v opuštěné Skandinávii. Po širých toho kraje lánech haluze bukovin se zelenají jako na půdě dánské, a úrodná prsť stonásobný přináší užitek hospodáři. Staré dánské rýmy nadšeně opěvují požehnání bohatého kraje toho: „Den tid Christus lod sig föde — Stod Lund och Skanör i fagreste gröde,“ t. j.: Již než Kristus přišel na svět, Lund a Skanör v nejkrásnějším byly květu. „Gröde“ znamená nejen osení, vzrůst, výkvět, než také krupici; ta jest starým skandinávským symbolem pozemského blahobytu, jako nám pečeně a koláče.

Již za středověku slynulo město bohatstvím a blahobytem. Nevyčerpatelným zdrojem byl Öresund, kde někdy sledi se lovívali se skvělým výsledkem. Teď ovšem švédští rybáři severněji zaveslovati by musili ke břehům pokrevných Norů. Na pobřeží Malmö dobře znamená se, jak moře ustupuje pevnině. Opuštěné výspy se zastavují nebo zdělávají v úrodný kraj. Samo slovo Malmö značí tolik jako písečný ostrov. Malmö vedle vlastního významu „ruda“ též prach nebo písek znamená. Ve spisech někdejší Hanzy připomíná se Malmö jmenem „Elnbogen.“ Vzalo snad jmeno své od poloostrova, majícího podobu ohnuté ruky, v jejíž lokti Malmö leží?

V Malmö po prvé okusíme švédské kuchyně. Zvolíme výborný hotel Kramrův na náměstí a spěcháme s ostatními do matsalu — jídelny. Uprostřed stojí tabule vystrojena jako k nějakým hodům. Však také má odbyt. Všickni příchozí obklopí stůl nečekajíce, až by je někdo obsloužil; každý chápe se nožíku, béře kus chleba za kusem a notně si máslem pomazuje. Ale podivný je ten švédský „knäckebröd;“ upomíná na macesy, je černý, tenounký, z nekvašeného těsta žitného. Ve Švédsku si nepotrpí na pečivo; o mouce nulové nebo dvojnulce kuchařky švédské málo vědí; za to je knäckebröd živný, vydrží měsíce na bůlkách v komoře zavěšený. Přimísený anýz dodává mu chuti perníkové. Sáhneme po něm a děláme, co jiní dělají. Po stole je poseto všeho druhu zákusků: uzený losos, kaviar, rozkrájená vajíčka, sardinky, kýta sobí, telecí, kuře, připravený slaneček a j. Nabodneme ode všeho kousek, neprohřešíme se proti švédským zvykům. Však k čemu jsou asi ty hezounké pohárky kolem jakéhosi samovaru po-

stavené? Již víme. Zavalitý potomek starých Normanů naplnil číši a jedním douškem vyprázdnil výbornou „renadt“ nebo „pomerančovou.“ Nečastuje nás sice Mefisto jako v nějakém sklepě Auerbachově, ale proto přece nevyčerpatelný pramen vytéká otočením kohoutku — „appetitsup.“ Ovšem neopomineme připíti si také na zdraví a ťukáme si rovněž jako stateční naši severané slovy: Skaal brother! Zapíjetí jídlo douškem kořalky („sup“) jest při švédské tabuli všudy obyčem. Jak v hotelích tak i v soukromé domácnosti „smörgaas“ předchází oběd. Všudy, i ve veských hospůdkách, hostitelka švédská úhledně má vystrojený stolek se zákusky — smörgaasbord. Tam jest entrée k nastávajícímu dîner nebo souper. Teprve po tom, když jazýček asi za 30—40 örů [1]) zbrousil si chuť u smörgaasbordu, sáhneme pro „maatsedel“ — jídelní lístek. Jsme sice již nasyceni, ale činíme, co jiní činí. Na jídelním lístku zřídka scházívá mezi jiným zvěřina sobí, losí, tetřev, kambala, losos, treska říční a mořští raci a j. K tomu ještě za 25 örů malou lahev výborného švédského piva, a přejeme si na vzájem „wälbekommet“ — dobrého zažití.

K večeru každý hostinec — källare (čti čelare) nebo kavárna (svitzeri) poslouží rozhlášeným punčem. Ve Švédsku pije se punč na místě drahého vína, a sice s ledem smíšený. Švédský punč má povahu jako jeho rodáci: jest sladký a milý, pokud mírně s ním se nakládá, ale ukrutný pro toho, kdo si více přihnul. Švédové dovedli punč náležitě zkrotiti, že jim zřídka jen ublíží. Nejen Mithridates rozuměl, kterak jedům zvykati.

Švédové rádi nazývají se severními Francouzi. Mají z nich mnoho do sebe. Jsou živí, zábavní, milí, zdvořilí, hovorní, švédské pak gracie ztepilého jsou vzrůstu, libé tváře, čilého hovoru, bez drahých šperků, bez hedbávu na odiv vystaveného. Řeč jejich líbezně zní i tomu, kdo jí nerozumí. Ale sousedi Norové Švédům jich ctnosti ve zlé vykládají; vytýkají jim lehkomyslnost, neupřímnost, povrchnost a j.

Ale oběma společna jest pracovitost. Chudobu dovede Švéd statnou přičinlivostí obrátiti v pravé požehnání. Potomci starých Normanů podnes mluví: Nevěříme v modly ani v moc duchů, ale spoléháme se s plnou důvěrou na sílu vlastního těla a duše své. Zmužilým náleží svět. Buď najdeme cestu hotovou nebo si ji proklestíme, toť heslo chrabré neodvislosti skandinávské. Všudy, ve všech koutech i v chatě rybářské vidíš s přičinlivostí blahobyt a spokojenost. Žebráka tam nepotkáš. Mnohý Švéd má jen své ruce, ale proto nebývá otrhancem. Stateční Švédové nestrpí pobudů ve svém středu. Výbojná Švédů moc teď utuchla a zaznívá jen v historii. Pokojná léta od r. 1814 přinesla zemi národohospodářské zpružení a vlasti duševní blahobyt. Poroba lidského ducha vyměněna tam dávno za svobodu, modrá krev vysychá, stavy se vyrovnávají. Od roku 1865 zvláštní politické výsady panstva vymizely; šlechtictví přechází pouze na nejstaršího syna po smrti otcově dle usnešení komor z roku 1809. Ve Švédsku pozůstalá šlechta oslovuje se Grefve-Grefvinna, Friherre-Friherrinna a nejnižší välborne Herr-Fru. —

---

[1]) V Dánsku, Švédsku a Norsku dělí se koruna na 100 örů.

Z rána opustili jsme Malmö. Asi čtyři hodiny cesty na sever leží Lund s dvanácti tisíci obyvateli. Někdy tam byla metropole církve celého skandinávského severu a v jistém smyslu metropolis Daniae, kde králům holdovalo se na výšině sv. Liborina (Sliparebacken). Léta 1658 Lund a celý kraj Skaane postoupen byl Švédům. Z neblahé války za Karla XI. i XII. zpamatovalo se město teprve, když tu r. 1668 universita zřízena byla; budovy její rozptýleny jsou teď po městě. Studenti, počtem asi 500, dělí se jako Upsalští ve krajinské spolky, všichni pak spojeni jsou v akademický spolek, scházejíce se v prostranných místnostech svého gotického dómu. Omšený dóm v Lundu, pocházeje z věku 12., mluví k nám tváří zasmušilou jako současníci jeho ve staré Italii. Všecko je kolosální, jako pro věčné časy postaveno. Ještě památnější je krypta jeho (krattkyrka). Pro klidné její spáče postaráno bylo v ní také o studnici. Vážíme z ní trochu vody nálevkou na tyči zavěsenou; jen do pola vody vytáhneme tím divným pokálem, ostatek padá zpět do posvátného pramene. Zajisté významné to vztahy křesťanské doby, jimž pohanské zvyky u svatých pramenův odbývané ustoupily.

V dómu Lundském ukončují se slavnosti při promoci universitních studujících. Novosvěcení magistrové (doktoři) seřaďují se před oltářem s věnci vavřínovými (lagerkransar). Mluví se tu k srdci, ze srdce sliby slavné se skládají. Zde ozývaly se rozplanulé řeči někdejšího promotora Tegnéra. Vyjdi z velebného dómu a uzříš místo posvěcené památce E. Tegnéra, největšího básníka švédského, bývalého učitele řeckého jazyka na universitě Lundské; tam prožil mládí své a mužný věk v poesii. Proslavenou jeho Frithjofs-Sagu čísti lze ve všech jazycích evropských. Úhledná socha zdobí jeho náměstí, dům pak, ve kterém žil, ve veliké chová se uctivosti i s památkami po něm ostavenými. Na hřbitově Wexiöském bílý kříž s granitovým soklem jest jeho náhrobek: „Esaias Tegnér född 1782 död 1846.“ Zelenající se javor klen stíní jeho zátiší. Kolem hřbitovní zdi vesele hopkuje mládež, ssajíc život v paprsku slunečním.

Vlak šumí potom krajem lesnatým, v němž rozseto jest na tisíce skalních trosek, balvanů a oblázků. Mezi Elmhutem a Liatropem zachytíme zrakem obraz prostého obelisku, jenž tam postaven jest velikému Švédovi, Karlu Linnéovi. Něžná jeho máť i otec Karlův s láskou lnuli oba k dítkám Flořiným. Mladistvá pak matka s takou horoucností nachýlila se květinám, že v zádumčivost upadala, když časný mráz setřel a spálil prchlého léta květ. Za to však jako jiskrou byla povzbuzena k živějšímu rozmaru, když s májem první vykvetly anemonky. R. 1707 nejmilejší přinesl květ do kaplanky Raashultské. V měsíci květnu uzřel tam světlo světa Karel Linné. A sotva že zavanuli větrové teplí v sadě, již vynášen býval do vonné zahrádky, kde kvítím se bavíval. V dětských letech neznal jiných hraček. Sousedé s obdivem zastavovali se u chlapečka, an si hrával kvítím lučním obsypán. Noc jak noc spával s kytičkou za hlavou. (Dokončení.)

Boka Kotorská.

Od

Josefa Holečka.

I. Kraj.



První dojem, jejž má poutník na slovanském břehu Adrie, je dojem smutné, zádumčivé jednotvárnosti. Zvláště živě tento dojem zmocňuje se mysli příchozího ze západní Evropy, která se naučila pozírati na vše, co leží pod boží oblohou mimo ni, jako na barbarské, zatemnělé, sprosté. Zastýská se mu po ruchu a ryku, panujícím v jeho domově na trhu života. Předsudky a podjatost obestírají oko jeho. Co vidí, zdá se mu nedokonalé, nedostatečné, ano špatné, proto že nikterak se nehodí na brdo, na něž by západní Evropa ráda veškeren svět narazila. Avšak znenáhla poutník počíná se smiřovati s osudem svým. A čím více se smiřuje, tím rychleji mizí jeho nevidky, záclona se pozdvihuje, oko prozírá — a najednou mu jest, jako by se s ním byl stal div divoucí. Tam, kde dosud spatřoval pouze únavnou jednotvárnost, otevře se mu pohled na nepřebranou rozmanitost kraje i lidu. Vše je tu nové, nebývalé, nevšední, překvapné. Každý kout poskytuje něco nevídaného, každá ves má své zvláštnosti, každý člověk jest o sobě zajímavým. A již poutník ani oka ani srdce neodtrhne od kraje tak podivu hodného. Dříve zrak jeho s nevolí míjel pusté skály a hory — nyní jest mu na nich každý kámen vzácným a drahým; dříve utíkal od neútulných měst — nyní vyhledává i horské chatrče a salaše, jež proň z nenadání nabyly více půvabu, nežli královské paláce.

Avšak dva nejmocnější effekty příroda si zůstavila naposled: Dubrovník a Boku Kotorskou.

Kdo chce Boku oceniti, nechť vypluje z Dubrovníka za notné bouře. Spisovatel promluví z vlastní zkušenosti a stručně takovou plavbu popíše. Jeli moře ticho, vykoná se plavba na parníku z Dubrovníka do Kotora za půl dne. Za bouře trvá déle, má do sebe mnoho nepříjemností, ale když ji poutník přestál, honem nepříjemností zapomíná a bouři je vděčen, neboť jinak nebyl by poznal rozdílu mezi Bokou a světem ostatním, ano jejím nejbližším sousedstvím.

Letního dne v poledne hrne se parník z Gruže, přístavu Dubrovnického. Od rána zuřila prudká bora, která se však před polednem poněkud usadila. Na parníku sešlo se hojně cestovníkův obojího pohlaví. Každý spoléhal, že cesta není daleka a že vlny mořské stále se budou tišiti. Jakmile můstek byl vyzdvižen a parník počal pracovati, opřela se oň bora nad míru násilně. Zároveň rozběhly se vlny na bok lodi, jako by ji překotem chtěly vzíti. Loď zastenala ve všech svazech, naklonila se na druhou stranu, ale hned zase hledala rovnováhu, z níž na okamžik byla vyšinuta. Ruch na lodi umlká. Lodníci chápou se díla svého němě a vážně, ale čím jsou pokojnější, tím úsilovněji napínají všecky své síly. Kormidelník utkvěle patří na jakýsi bod na obzoru, otáčí řídícím kolem a krůpěje potu roní se mu z čela

při práci na pohled tak snadné. Cestující zpytavě na sebe pohlížejí. Co to znamená? Nejsou dále ode břehu, než by kamenem dohodil, a vidí kolem sebe přípravy, jako by byli někde uprostřed širého oceánu. Tváře blednou, oči zmateně a zarmouceně klopí se k zemi. Mořská nemoc dostavila se na loď. Jeden za druhým ztrácí se s paluby a hledá útočiště v kajutě. Bortivé pohyby lodi jsou tak náhlé a mocné, že nelze učiniti kroku bez pomoci lodníka, a oba, vůdce i vedený, vrávorají přes těla cestujících třetí třídy, kteří nemají místa v kajutě a hledajíce ochrany proti mořské nemoci neb úlevy v ní, kladou se na palubu po šířce i délce. Svíjejí se bolestmi a přece podávají klopýtajícím ruku, aby se zadrželi a nebyli snad vyklopeni přes zábradlí do moře. Dvě nebo tři mladé, ztepilé Dalmatinky chtějí bouři vzdorovati a setrvávají na palubě. Lodníci s cynickou galantností staví k jejich nohám majolikové táce, schválně k této příležitosti určené. Za nedlouho odnášejí lodníci stenající krasavice s pole; sličné hlavinky tulí se ke brunatným prsům námořníkův jako se něžné děti přivíjejí ke hrudi laskavého otce.

Loď zatím ještě se nedostala z přístavu.

Paluba je vyprázdněna ode všech, kdož na ni nepatří, až na tři mladé muže, kteří na zadě usedli do ohromného kotouče lanoví a vypadají v něm jako ptáčata ve hnízdě. Nechtějí rozkaceným živlům ustoupiti a kdy by jeden či druhý chtěl, bojí se výsměchu třetího. Vlny si lodí pohrávají jako míčem. Vystupují před ni ze hlubin jako obrovské potvory, hrozné a netvorné, které jsou si svou kořistí jisty, ale dříve, než ji rozsápou a pohltí, chtějí z ní míti šprým a kratochvíli. Některé vlny podobají se horám, které před očima z mořského povrchu vyvstávají a rostou i rostou, až dosahují výše stožáru: tu se temě jejich rozpukne, a jako láva z jícna sopečného valí se z něho stříbrné čeřenky; vodová hora mizí právě tak, jako vznikla. Jiné vlny rozeženou se jako dravci a přiblíživše se lodi, smrští se, vklouznou pod ni, naberou ji na hřbet a vyzdvihnou ji po straně, aby ji převrhly. Na stěžni a ráhnech usedají rackové. Bouře hučí, lomozí, řve. Pravé boží dopuštění.

Ke čtvrté hodině loď šťastně dostala se úzkou a nebezpečnou branou, jež tvořena jsouc dvěma ostrými skalisky, vede z přístavu Gružského. Oko nevidí rozdílu mezi nebem a mořem. Šedé mraky spustily se tak nízko, že se dotýkají vln a splývají v jedno s mlhavou jejich prškou. Ačkoli zbývají do konce dne ještě asi čtyři hodiny, nastal úplný soumrak.

Šedivý pop z Kotora ví ze zkušenosti, že s bouřemi na této části dalmatského pobřeží není radno žertovati. Domluvil se se starou dámou, která je v úzkostech o zbytek svého života a jde s ní žádat kapitána, aby pro dnešek neplul dál a vrátil se raději do přístavu Gružského. Kapitán si zachoval nejvíce humoru ze všech. Jest už stařičký, bezzubý a hubený, kost a kůže; ale vpadlé oko jeho zpod šerého obočí svítí dosud zmužile. Kroutí si netrpělivě šedivé kníry a připíjí si rumu, jehož barva zůstala mu na nose i na tvářích. Směje se potupně žadatelům, kteří mohou býti rádi, že jich nevypeskoval. „Tak! Nyní mám obrátit, když jsem překonal tak těžkou překážku, jako je skalisté

hrdlo přístavu Gružského? Čtyři hodiny trvalo, nežli jsme tudy propluli, a opět čtyr hodin bychom potřebovali, abychom se vrátili na staré stanovisko. Do té doby budeme bůh ví kde. Jsem za loď i za cestovníky zodpověden, a řeknuli jim, že není, čeho by se měli obávati, mohou se spolehnouti na mé čestné slovo. A konečně, komu nejsou mé disposice vhod a není mu libo se mnou plouti, nechť se vydá nazpátek pěšky."

Cestující poručili se do vůle boží a hledali úlevu pro své bolesti v nitru lodi. I trojlístek z lanového klubka se odklidil. Nejprve utichli, stali se smutnými a předstírajíce jeden druhému závrať, aby se nemusili přiznati k mořské nemoci, odstranili se v minutě všichni tři za ostatními. Jeden z nich našel ve svém vaku opijové kapky. Napadá mu, že by to mohl býti výtečný prostředek proti mořské nemoci. Přihnul si a nabídl i jiným trpitelům — nejprve dámám. Za chvíli umlklo stenání lidí a slyšeti pouze stenání lodi. Pasažeři bez rozdílu pohlaví tvrdě usnuli.

O půl noci, kdy již dávno měli býti v Kotoru, probudilo opiem omámené úpěnlivé volání. „Hyneme!“ — „Pomoc!“ — „Bože, smiluj se!“ — „Honem kotvy spustit!“ Ženy zmateně pobíhají sem a tam a lomí rukama. Muži stojí jako kamenné sochy anebo se marně ohlížejí po pomoci. Přátelé se objímají, jako by se loučili před smrtí. Jekot vln a vřavu lidskou přehlušuje zlostný hlas kapitánův, jenž uděluje rozkazy námořníkům.

Co se stalo?

Spáči se dovídají, že je loď bez podmínky ztracena. Nemůže déle vzdorovati rozlíceným vlnám a zběsilému vichru, jenž ji žene na skalnaté pobřeží. Jediná spása je možná, zarejdujeli kapitán do malého divokého přístavečku, o němž domorodci dobře vědí, že v těchto místech leží; v přístavu dlužno loď zakotviti a čekati až se rozední, neboť moře se dříve neutiší, byť i vichr ustal. Kapitán živou mocí nechce svoliti. Čím důtklivěji naléhají naň prosebníci, tím zarputileji stojí na svém, že vlnám neustoupí a kdy by s nimi měl zápoliti ještě dva dni.

Šedobradý pop konečně našel prostředek, jímž kapitána přinutí, aby učinil nezbytné opatření k zachování životů. Svolává cestující kolem sebe a radí, vyváznouli z nebezpečí živi a zdrávi, aby podali správě Lloydu písemnou stížnost na tvrdohlavého kapitána. Kapitán ihned hlasem mnohem mírnějším vysvětluje, že nebezpečí není tak veliké a že je lépe, hledati spásu v zátoce Kotorské, která jest už velmi blízko, než utíkati se do bídného přístavečku, jenž může poskytnouti bezpečí pouze částečného. Ale pop a spiklé obecenstvo jsou již úzkostí smrtelných syti a nechtějí o další plavbě slyšeti. Noc musí se již obětovati tak jako tak. I když loď ještě v noci dorazí do Kotora, cestujícím bude setrvati do rána na lodi. Boka jest ovšem před samými ústy, ale nechť kapitán je pamětliv, že skalnatá výspa *Oštri rt*, sužující hrdlo Kotorského zálivu, je nejnebezpečnější překážkou po celé cestě. K zahynutí není vždy třeba dlouhé doby, a jediný náraz lodi na skálu postačí, aby se rozkotala.

Kapitán dal zarejdovati za vítr a tam spustiti kotvu. Loď se již nekolísá tak mocně, jako dosud. Kde byl před chvilkou pláč, ozývá se

nyní smích. Ženy se objímají a líbají, muži se rozpomínají, že již dávno nekouřili. Cameriere (lodní sklepník) vaří honem kávu, čaj, grog a přináší zákusky. Celá společnost jest najednou jako jedna rodina. Lidé, kteří se před tím nikdy neviděli a snad už nikdy neuvidí, jsou k sobě sdílnými až do důvěrnosti. Poháry ťukají, všichni jsou jako znova zrozeni.

Pop je hrdinou dne — vlastně rekem té noci. Každý chvátá, aby mu stisknul ruku a poděkoval, že mu zachránil život. Rádi by si i kapitána spřátelili, aby nevrčel a nerušil všeobecné veselí. Kapitán se nechává pěkně prositi, ale pohled na ohnivý grog je mocnější než jeho vůle — totiž nekonáli právě svoji úřední povinnost. Přisedá k ostatním, připíjí si, ale přece protestuje proti zastávce. Překonal už jak živ na moři strašlivější bouře, tato mu nepřipadá o nic větší nežli vzruch, jejž způsobuje ruka pradlenina v neckách. Pro starého námořníka je bouře příjemnou zábavou. Co pak je do plavby, když loď ujíždí jednou čarou a bez překážky jako železnice, jež kapitán z hloubi duše nenávidí jakožto pozemní sokyně parních lodí. Plavba pokojná je jednotvárná, nudná a může se líbiti jen člověku, který jednou za dlouhý čas ji podniká; kdo však na pevninu po celá léta téměř ani nevstoupil, upřímně si bouře přeje, aby se pobavil a dokázal, co umí. Starý námořník miluje bouři tak náruživě, jako krotitel své dravce, kteří každodenně jeho život ohrožují a s nimiž je přece zápas tak milý a zábavný. Jen musí míti námořník přítomnost ducha a nesmí se zaleknouti, když se naň uvolněné smečky vln útokem vyřítí, vyjou a tlamy naň šklebí. Kdo řídí loď za tišiny, jako by jel s drožkářskou kobylou, ale kdo ji za kruté bouře spravuje, jako by s malým hloučkem tisícům rozvzteklených nepřátel odolával.

Takovými a podobnými slovy snažil se kapitán bouři okrášliti a z toho, že společnost tolik smrtelných muk vytrpěla, ještě bezmála dobrý skutek udělati. A společnost, jak byla dobré míry, ano blaženou se cítila, začínala se vžívati do kapitánových myšlenek a jemu přikyvovati. V tom vichr, jenž dosud dlel za skalami v záloze a chtěl prve, než provede na loď nový útok, ukolébati cestovníky v pocit bezpečnosti, učinil nový náběh. Loď se naklonila na bok, zastenala a začala se sama pohybovati a moci vichru se poddávati. Námořníci se již také z velké části oddali odpočinku. Kapitán zatroubil. Lodníci spěchají na svá místa.

„Neřekl jsem to?“ praví kapitán popovi. „Věděl jsem dobře, že zde nenalezneme útulku. Kotva se vytrhla a bora žene nás na břeh.“ Hlas jeho jevil úplné uspokojení nad tím, co se stalo; bouře sama dala mu zadostučinění naproti popovi a ostatním cestujícím.

„Jak člověk může býti zlomyslným, jeli tak zvrhlý, jako vy, kapitáne!“ děsil se pop. „Radujete se z něčeho, co i vás může zahubiti; na to však nehledíte, jen můžeteli své zlobě uleviti.“

„A co na tom,“ usmál se kapitán, „najduli v moři hrob? Bez toho mne nic lepšího nečeká. S čím člověk zachází, tím i schází.“

„Nechte žvastu a starejte se, aby byla katastrofa odvrácena.“

„Není nic platno. Pára je vypuštěna. Snad bůh pomůže.“

Jen šťastné náhodě dlužno děkovati, že loď se nerozkotala zrovna před samým cílem své plavby. Kotva, záchvatem bory ze dna vytržená,

sama se opět zachytila. Loď se zastavila. Kapitán dal k vůli větší jistotě spustiti ještě jednu kotvu.

Až do rána se ani jediné oko na lodi nezamhouřilo; trapné rozčilení veškeré společnosti nechtělo již zmizeti. Ani vínu, ani punči, ani grogu nepodařilo se zapuditi tesknost, zmocnivší se duší všech. Za prvního zábřesku ranního byly kotvy zdviženy a loď se vydala na další plavbu. Bouře zuřila jako včera. Výhoda byla pouze, že bylo na cestu viděti. Je vybráno. Útulná zátoka Kotorská lodi přívětivě kyne. V bezvětrné Boce nebude žádných obav o život. Tváře se vyjasňují každým okamžikem víc. Všichni se hrnou na přídu lodi a nedočkavě měří každý sáh, jejž loď urazila blíže ku hrdlu zálivu.

Boka Kotorská nazývána byla za stara *sinus Rhizonicus.* Nynější jmeno pochází od Italův, kteří však užívají plurálu a říkají *le Bocche di Cattaro* (la bocca = ústa, huba, záliv). Původ názvu italskeho nesmíme hledati snad v tom, že záliv Kotorský složen je z více zálivů menších, nýbrž v tom, že ústí jeho je rozděleno dvěma ostrůvky na tři části, na tři „bocchy.“ Levý břeh celého ústí tvoří zmíněná již výspa *Oštri rt* (ital. Punta d' Ostro). Na této výspě nalézá se stálá vojenská hlídka, která bdí nad loďmi, do zálivu vplývajícími. Dělo této hlídky jest namířeno na ostrůvek *Žanjicu* (Scoglio di Zagniza), jenž ve vzdálenosti 900 kroků z moře vyčnívá. I zde je hlídka, jejíž dělo je navzájem namířeno proti Ostrému rtu. Moře mezi oběma místy je tak hluboké, že lodi mohou plouti při samých březích, aniž jest jim báti se úrazu. Něco přes 500 sáhů za ostrůvkem Žanjicou jest jiný, ještě menší, nazvaný *Úskalí sv. Paní Žanjické* (Scoglio della Madonna di Zagniza). Moře mezi oběma ostrůvky má hloubky 30 sáhů, tak že i tudy největší lodi mohou bez závady proplouti. Od Úskalí sv. Paní na pravý břeh, nazvaný *Výspou Žanjickou* (Punta di Zagniza), není dále než asi 30 sáhů. Moře je zde tak mělké, že za odlivu lze tudy přejíti po suchém písku.

Na ostrůvku Žanjici stojí tvrz *Mamula,* kteréžto jmeno v novější době na celý ostrůvek bývá přenášeno. Záze za Výspou Žanjickou jsou dva ještě menší ostrůvky, či lépe úskaliny, *Rondoni* a *Martello.*

Záliv se odtud kroutí na sever. Bora tu utichá, vlnobití se zmírňuje každým honem. Vlny nebezpečné do zátoky nemohou. Co tu ještě korábem houpá, je pouze reflexe onoho vzruchu mořských vod, jenž ohrožoval život plavců před branou zátoky. Vlny v zálivu mají se k oněm před zálivem asi tak, jako šelma zavřená v menažerii ku dravci na svobodě. Zde z nich nejde strach. Spíše vyloudí na tváři úsměv, jak se k bokům lodi vinou a ji olizují.

Když venku na Adrii musejí se velké lodi báti zkázy, v Boce mohou i nepatrné bárky bez úrazu křižovati sem a tam. Poutník, jenž tu po prvé nalezl útulek před zlobou bouře, nemůže se okamžitě z překvapení vzpamatovati. Bere se za hlavu a ptá se sama sebe, jeli ještě živ, či vzalli v bouři za své a dostal se nyní do nějakého kraje báječného. Zajisté se někdy laskavému čtenáři snilo o nebezpečí života, z něhož neviděl vyváznutí, tak že aspoň ze sna zná, kterak srdce buší, kterak oko plaše hledí záhubě vstříc a do poslední vteřiny těká kolem, pátrajíc po spáse, i když už všechna naděje z duše prchla. Nechť si

tedy připomene, jak mu bylo, když se z takového strašného sna probudil a první ne ještě zcela jasná myšlenka v něm vznikla: To byl sen — jsem živ a zdráv — bohu díky!

Podobná blaženost opanovává cestovatele, když za největší bouře veplul do vlídné Boky. Dojem se nesmírně zvyšuje tím, že všude, kamkoli se oko pošine, jímá je vzácná, sotva kde jinde vídaná přírodní krása. Cestovatelé praví, že krása břehů Boky Kotorské vysoko vyniká i nad slavný a nesčíslněkráte popsaný Bospor. Příroda byla básnířkou, když tvořila Boku Kotorskou. Pohlednemeli zde na bujné lesy jižního stromoví, domníváme se míti před sebou ráj. Naproti tomu popatřímeli onde na holé a strmé hory, na něž nikdy lidská noha nevkročila, kam by se ani smělý kamzík neodvážil, kde ode dne, kdy se tato nebetyčná temena z povrchu zemského vydobyla, nezachytila se kořínkem ani suchoparná travička, kde ani lišejníky trvale utkvěti nemohou, proto že deště záhy je smývají, — představil se zraku našemu obraz pouště, která nás děsí, proto že nestala se živitelkou žádnému životu, zvířecímu ani bylinnému, a přece nás vábí svým přísným, zasmušilým, nepřístupným majestátem.

Hory a stěny, obklopující záliv Kotorský, zdají se tím vyššími, že pozorovatel dívá se na ně přímo s hladiny mořské, z níž jako by vyrůstaly.

Avšak přehledněme po řadě, co vše se oku našemu naskytuje, když jsme propluli ústím zálivu.

Nedaleko od ústí na levé straně jest úzký pruh země, známý pode jmenem *Sutorina.* Sutorina je pozoru hodna tím, že tak jako Klek pod Neretvou, přerývá území dalmatské, patříc Hercegovině. Stály tu turecké kasárny, které již roku 1875 byly od povstalců Hercegovských zbořeny a spáleny.

Sutorina i Klek patřívaly druhdy republice Dubrovnické. Republika Benátská chtěla obchod Dubrovnický s krajinami Balkánskými zničiti. Podařilo se jí zmocniti se obou přístavů, Sutorinského i Kleckého. Dubrovník pochopoval, na čem jest: žeť ohrožen ne pouze jeho obchod, nýbrž i jeho samostatnost. I nabídl oba zálivy Turecku i s proužky území, které tyto zálivy spojovaly s Hercegovinou. To se stalo r. 1699. Turecko návrh přijalo a zavázalo se, že přístavu Kleckého a Sutorinského nebude užívati ani k účelům obchodním, ani vojenským. Tak zůstalo až do r. 1815, kdy vznikl mezi Tureckem a Rakouskem, novým držitelem veškeré Dalmacie, první spor o Klek a Sutorinu. Turecko chtělo se státi úplným pánem obojího území a zrušiti jeho neutrálnost, což ovšem Rakousko nehodlalo jen tak zhola připustiti. Konečně porovnaly se oba státy v ten smysl, aby Klek a Sutorina zůstaly majetkem Turecka, avšak moře, je obtékající, aby patřilo Rakousku jakožto mare clausum. Podle znění této úmluvy nesměla žádná cizí loď, ani turecká, vplouti do přístavů na Kleku a Sutorině bez předchozího dovolení Rakouska. Tak zde krásně jeden soused druhému nohy podrážel: Turecko mělo zemi, ale nesmělo užívati moře k ní náležejícího; Rakousko zas mohlo dělati, co mu libo na moři, ale nesmělo vstoupiti na souš vedle tohoto moře, z čehož mu vzcházely nemalé svízele a škody.

Od Sutoriny přes území bývalé republiky Dubrovnické až k Metkovičům na ústí Neretvy, Klek protínajíc, vede jediná silnice dalmatská. Vystavěli ji Francouzové, když pod Napoleonem dobyli celé dnešní Dalmacie. Mimochodem řečeno, vzbuzuje důkladnost, pracnost a smělost této silnice dosud obdiv, a Dalmacie dlužna je za ni netrvalému panství francouzskému nad sebou upřímný dík, tím spíše, že Rakousko, které po Francouzích vládu nad Dalmacií přejalo, neodhodlalo se podnes, aby ve stavbě silnice pokračovalo a leda že nedopouští, aby monumentální dílo Napoleonových inženýrů bralo příliš rychlou zkázu. Tato silnice má pro neschůdnou a hornatou Dalmacii důležitost neocenitelnou. Tím nepříjemnější bylo, že část silnice po šířce Kleku, ačkoli neveliká, nebyla majetkem Rakouska, které jí smělo užívati v míru, nikoli však ve válce. Rakouské vojsko, které by táhlo po délce Dalmacie, musilo by před Sutorinou a Klekem se zastaviti, obeplouti oba zemské proužky po moři a teprve za nimi mohlo by v pochodu pokračovati. Je tudíž pochopitelno, že jeden stát jako druhý číhal na nejbližší příležitost, aby mohl se sebe svrci takovou svěrací kazajku.

Turecko chopilo se iniciativy r. 1850, když Omer paša v Hercegovině nešťastně bojoval s Černou Horou a povstalci. Omer potřeboval posily, a to na rychlo. Vláda turecká dlouho se nerozpakovala. Poslala mu posilu po moři, uloživši jí, aby přistála ve přístavu Sutorinském a odtud nejkratší cestou spěchala k Omerovi. Pro ponejprv, na zkoušku, bylo to jen malé oddělení, pouze 1400 mužů, jemuž tento rozkaz dán. Rakousko protestovalo proti svévolnému porušení smlouvy v lednu 1851. Odpověď porty nebyla uspokojivá, pročež Rakousko vidělo se nuceno poslati do obou přístavů válečné lodi. Zároveň jalo se opevňovati ústí Kotorského zálivu. Turecko, to vidouc, počalo stavěti opevnění na výspě Sutorinské, nazvané *Kobyla* (Punta Cobila). Vznikaly vzájemné třenice, které by byly možná vedly k vážnějším zápletkám, kdy by porta nebyla musila obrátiti všechnu svou pozornost na stranu Ruska. Potřebovala, aby měla prozatím s Rakouskem pokoj, anebo ještě lépe získala si je za věrného spojence. Mimořádný vyslanec hrabě Leiningen byl vypraven z Vídně do Cařihradu, aby portu přinutil k potvrzení smlouvy o Sutorinu a Klek. Turecko nad to dovolilo, aby Rakousko mohlo po silnici přes Klek a Sutorinu vojsko dopravovati, kdy by to kázala „pilná potřeba,“ což jest ovšem široký a neurčitý pojem.

Tímto ústupkem vtisklo Turecko Rakousku do ruky zbraň proti sobě. Kdykoli potom Turecko „usmiřovalo“ Hercegovinu, nastávaly mu současně mrzutosti s Rakouskem, které střehlo přístavy pod Klekem a Sutorinou, aby v nich nemohlo turecké vojsko přistáti, a kdy by přistálo, aby nesmělo na břeh vystoupiti. Jen v nejhorších okamžicích, když už portě dech docházel, Rakousko se smilovávalo a propouštělo turecké posily, aby prosto bylo výčitky areopagu velmocenského, že se spojuje s rebely. (Pokračování.)

Dr. Jan Bleiweis.

Posmrtná vzpomínka

od

Jana Hudce.



době, v níž urputná germanisace byla ještě napjala poslední sílu, aby znovu zjitřila přemnohé a hluboké rány bratrského národu slovinského, dokonal pouť pozemskou, krátce jenom stonav, první muž, první bojovník tamorodý, vůdce Slovinců, otec jich vlasti, dr. Jan Bleiweis. Bylo právě o jedné hodině s půlnoci dne 29. listopadu t. r., když bílou Lublaň zachvátila ona zpráva, jež zároveň jako blesk šířila se do všech zemí slovanských. Všichni sice věděli, že dnové drahého kmeta jsou spočteni, ale nikdo neočekával, že počet onen tak záhy dospěje míry. Ruka věčné sudby nezná rozdílu mezi velikými a malými, sáhne stejnou chtivostí na korunkový lístek prosté chudobky, jako na list vznešeného a hrdého vavřínu.

Vykopali hrob, jenž pojal opět jednoho z proroků, patriarchů Slovanstva trpce zkoušeného. Jako mohutný dub stál on v půdě rodné, a šťáva kořenů jeho rozlévala se daleko po slovinských zemích. Kdykoliv nepřítel metal napouštěné šípy na ubohou Slovenii, on jenom nastavoval prsa a zachycoval smrtící hroty, nejevě bolestí. On vzpružoval mysl a ducha bojácných čet, jimž pak v čele stával za bojův o vlastní hrdla, o vlastní krb a kus chleba. On vštípil strom osvěty v domovině své, okopával půdu kolem něho a zaléval jej potem tváří, chránil květ ode mrazův, a když potom zlaté ovoce uzrálo, sám je trhal a dával lačné mládeži, hladovému lidu. Nade smrtí jeho zapláčí a zachvějí se jen ti, kdož pocítili a pochopili osud malých národů v plen vydaných příkré zlovůli silnějších.

Jan Bleiweis narodil se dne 19. listopadu r. 1808 v Kranji na Gorensku, starodávném sídle vévodův a markrabat krajinských. Jeho otec Valentin pocházel ze selského rodu ve vsi Trsteniku, ležící nedaleko pramenů sivého Steržiče a modré Zaploty, na hranicích krajinsko-korutanských. Přišed odtud do Kranje, neúnavnou prací a známou poctivostí získal si neobmezené vážnosti a značného jmění. Zemřel r. 1866 v Lublani. Choť, již byl ztratil r. 1826, porodila mu šestero dítek, pět synův a dceru, jež dobře vychovával. Nejstarší ze synů, z nichž jeden ještě žije jakožto zámožný kupec ve Vídni, byl Jan. Věrohodná podání tvrdí, že pravé jmeno Bleiweisovo bylo slovinské *Plávež*, ale němečtí úředníci nerozumějíce mu, změnili je na německé Pleiweis čili Bleiweis.

Do národních škol Jan chodil ve svém rodišti, odkud r. 1819 přestoupil na gymnasium Lublaňské a dokončil je i s filosofií r. 1826. Z tehdejších představených a učitelů Bleiweis nejraději vzpomínal si na spisovatele Matěje Ravnikara, posléze Terstského biskupa, na přírodozpytce Fr. Hladnika, dále na Zupana, Pavška, Dagarina a Kersnika. Vystudovav školy latinské, odebral se do Vídně na universitu

a dal se zapsati na lékařskou fakultu. Po šesti letech napsal již prvý vědecký spis (latině [1]), jímž jakožto dissertací nabyl hodnosti doktorské a čestného uznání lékařských kruhů. Byla mu tehdy dvacet čtyři léta. Mladý lékař nešel ihned do vlasti, nýbrž dále zůstávaje v hlavním městě rakouském, vzdělával se co nejdůkladněji, v prázdných dobách čta i staré spisy vlastenecké. Se zálibou potom věnoval se zvěroléčitelství na zvěrolékařských školách Vídenských a doplňoval si potřebné vědomosti. Za nedlouho stal se assistentem téhož ústavu. Ještě plných jedenácte let prožil ve Vídni a oženil se tam v čase onom se slečnou Karolínou Fellnerovou, jež mu byla po všechen život věrnou družkou a láskyplnou chotí. R. 1836 vydal druhý odborný spis (německy [2]) a tu již jmeno jeho bylo navždy zapsáno do neveliké řady autorit zvěroléčitelských. Jaké obliby dočkala se kniha ta, svědčí okolnost, že v šestnácti letech po páté vyšla.

Leč významným pro všechen slovinský obrod jest rok 1843, když Bleiweis vrátil se z Vídně do jižních vlastí, byv povolán pro jmeno své do Lublaně za profesora na chirurgický ústav. Záhy potom byl zvolen tajemníkem c. k. krajinské společnosti zemědělské. Přesídlením oním počalo nové období činnosti jeho. Známo jest, že dlouho a dlouho se naprosivši, za přispění i vznešeného arcivévody Jana, bratra bývalého císaře Františka I. a strýce císaře Ferdinanda, zemědělská společnost dostala svolení vydávati slovinský časopis věnovaný vlastním zájmům. Časopis byl nazván *Novice* a za redaktora dán mu tajemník dr. Jan Bleiweis. První číslo jich vyšlo na podzim r. 1843 a bylo uvítáno s největším nadšením od uvědomělých vlastenců krajinských, dolnoštyrských a v krátce korutanských a isterských. Novice především byly určeny orbě a průmyslu, ale bystrozraký redaktor ihned poznal, že pole činnosti této nikterak nevyhoví všem potřebám národním, a proto přijímal a uveřejňoval i práce básnické, historické a j.

Při péči, s jakou staral se Bleiweis o svěřený úkol, měly Novice za čtyři měsíce svého trvání již přes 800 odběratelů, počet na tehdejší poměry neobyčejný. Ani netuše, shromáždil kolem praporu svého všechny slovinské spisovatele, všechny nadějné hlavy, a bratrský svět pozdravoval počínání Bleiweisovo s nejvřelejší radostí. Po čtyřicet let pracoval na roli dědičné s pilností neúnavnou, obětavostí rovněž nadšenou jako skromnou. Povahou nebyl toho přesvědčení, by vystoupil na jeviště veřejného života u všem lesku a hluku. Ačkoliv mu nebylo určeno, aby vybojoval svému národu všechna jeho práva, přece cítil se povolána, aby tichou, klidnou, ale železnou prací povznesl domovinu, osvítil ji a ukázal jí cestu ku blahobytu. Vše ostatní mělo potom následovati, vše ostatní záviselo na okolnostech, jež nebyly v rukou jeho. Bleiweis věděl, odkud může vzejíti vlasti jeho lepší hvězda budoucnosti — z lidu, a proto lid slovinský byl mu miláčkem.

Pokud jen zpět ohledneme se do dějin, všade přesvědčíme se, že pouze oni národové mohou věřiti ve svou existenci, kteří kromě sta-

[1]) De hirundine officinali.

[2]) Praktisches Heilverfahren bei den gewöhnlichen innerlichen Krankheiten des Pferdes nach den Grundsätzen der praktischen Thierarzeneischule in Wien. Stran 373.

rostí o hmotu, také mají svěží mysl a cit pro duševní poklady lidskosti. Nikoliv počet, nýbrž idea sama a za jejího přispění moc nad přírodou rodí onu živou sílu, jež omlazuje národ od pokolení ku pokolení a vítězně jej vyvádí i z nejtěžších útrap. Svět myšlenkový to jest, jenž zachovává potomstvu upomínky na národ, nad nímž třeba vlny časové se již dávno zavřely, a zabezpečuje mu aspoň ideálné trvání. Postůjme chvíli u národů, jimž se poštěstilo dospěti k nejvyššímu stupni vzdělanosti, a shledáme, že úkol poslání jich jedině proto byl vyplněn, poněvadž prozřetelnost obdařila moudrostí mnoho mužů takových, kteří časovému povolání svému dobře porozuměli, všechen život mu věnujíce.

Slovinci, jedna z nejmenších větví slovanského stromu a často zapomínaná, měli slavnou minulost, ač krátce jen trvala. Tisíc let již uplynulo, co připjati jsou ku kolosu Němectva, jemuž všechna politická jich samostatnost byla obětována. Šlechta a měšťanstvo dílem zvrhalo se v nepřátele, dílem bylo odchováváno v jich duchu, jenom lid při vší holubičí povaze poněkud odolal sžíravé hlíze. Doliny kolem řek Drávy, Sávy a Soče nepřestaly sice hlaholiti mateřskou řečí a zpívati písně slovinské, leč nic více nebylo lze říci ku chvále jejich. Národní vědomí ponenáhlu také odumíralo, a blíž a blíže kvačila nevyhnutelná záhuba. Proto Bleiweisovo úsilí nejprve směřovalo k onomu lidu. Bleiweis po věcích opět promluvil k němu řečí srozumitelnou, sladkou řečí mateřskou a tak čistou, že vzbudil v něm potuchlé sebevědomí, lásku k rodnému jazyku a nadšení ku slovinské knize. To však nestačilo. Chudý národ bývá hříčkou v rukou bohatšího souseda, a proto Bleiweis vynasnažoval se vštípiti lidu svému všechny prostředky, jimiž by dobyl si a zabezpečil trvalý blahobyt, první to podmínku politické svobody. A myšlence té potom posvětil své péro i duši svou, a to za takového ticha a tajení, že blahý převrat národu udál se téměř nepozorovaně. Nepřátelé viděli jen, jak duch slovinský po staletém těžkém spánku již volně vzletěl z úmorného žaláře nad zuboženými luhy a horami smutkem zahalenými.

Kdy by Bleiweis nebyl dal svému lidu než Novice, byl by si již proto získal nesmrtelných zásluh. Listem tím ho učil čísti, listem tím ho poučoval o všech odborech hospodářství a tak přesvědčivě a mile, že Novice staly se nerozlučným druhem slovinského rolníka, jenž je nejenom četl, nýbrž dle nich i hospodařil. Kromě toho Bleiweis vykládal jimi vše, co mohlo jen pobádati k rozumnému národnímu úspěchu, připravuje tak duši čtoucích pro politický život. A třeba by list onen byl největší zásluhou nebožtíkovou, přece není jakožto jediná zaznamenána v dějinách domorodých. Bleiweis napsal ještě dlouhou řadu rozličných poučných knížek, zejmena „Bukve za kmeta“ a „Milosrčnost do živali,“ vesměs rady rolnictvu v rozličných příčinách hospodářství. Za tuto vyznamenal ho bavorský vévoda Maxmilian záslužnou medailií.

Zatím nadešlo období ilyrismu, zprvu jako slabá bludička tu a tam probleskujíc, ale za nedlouho záříc již jako velká vlasatice na nebi jihoslovanském. Dr. Ludevít Gaj vyzýval všechny pobratimy jižní, by sestoupli se v „kolo ilyrské,“ jež mělo býti čtvrtým pevným a ne-

zdolným sloupem Slovanstva. Myšlenky ty sice rozohnily mnohou hruď slovinských jinochů, ale jediný z nich Stanko Vraz konal jim platné služby. Jiní zase, jako Prešern a Kopitar chtěli, by slovinský národ byl samostatným článkem velké, společné rodiny příbuzné, leč nadšení jich hned nesrovnávalo se s jich tvrzením; raději činili ústupky němčině, než ilyrismu. Je známo, že Kopitar psal téměř výlučně po německu, a také první básník slovinský užíval jazyka Schillerova a Göthova, buď tvoře v něm, anebo překládaje. Ve znělce své: „An die Slovenen, die in deutscher Sprache dichten," uveřejněné v časopise Illyrisches Blatt r. 1838, přeje si, by Slovinci dávali sice přednost mateřskému jazyku, ale by také nezapomínali vděčnosti ku své kojitelce — němčině. Štokavština, upravená Gajem dle českého pravopisu, měla býti společným jazykem Ilyrův. Leč Slovincům těžko bylo odhodlati se ke kroku tomu; v každém případě chorvátská nářečí, béřemeli zřetel třeba k nejvzdálenějšímu, bližší jsou štokavštině nežli slovinská kajkavština. A kdy by ilyrismus byl přijal za jazyk svůj kajkavské nářečí kolem Záhřeba rozšířené a v literatuře více méně známé, úmysl spojiti Slovince s Chorváty byl by býval mnohem snadnějším, nebylli by se totiž rozbil o překážky jiného druhu. Jediný dobrý a praktický účinek ilyrismu na Slovince byl, že Bleiweis zavedl do spisovného jazyka pravopis českoilyrský místo švabachu sestaveného dle Bohoričovy dobropísemnosti. Na prvý pohled zdá se, že to byla věc nepatrná, ale v následcích důležitosti nesmírné.

R. 1844 Bleiweis také přejal redakci slovinského kalendáře pro rolníky: „Velika stratika" a za přispění a ponuknutí jiných sil také poučné statě byly přidány do knihy té. Kalendář onen byl potom tak oblíben, že ho kolovalo mezi slovinským lidem 40—50.000 výtisků. V l. 1852—56 Bleiweis opět vydával jiný kalendář, a sice „Koledarčik slovenski," jenž byl tak pořádán, jako dnešní kalendáře Družstva sv. Mohora. Kromě obyčejného obsahu byly tu vytištěny životopisy a přidány podobizny spisovatelů: Valentina Vodnika, Jurije Japla, Valentina Staniče, Stanka Vraza, největšího učence slovinského Frant. Miklošiče, dějepisce krajinského bar. Valvazora a mecenáše bar. Cojzy. Dále Koledarčik přinesl písně Frant. Prešerna, Jana Koseského, Dragotina Dežmana, Matije Valjavce, Rodoljuba Ledinského, Frant. Cegnara, Luk. Svetce, Jana Mencingra, Petra Hicingra a j., jakož i mnohé příspěvky z péra Bleiweisova, Trstenjakova a Vertovcova. Nejlepší články Bleiweis potom vyňal z něho a vydal o sobě pode jmenem: „Zlati klasi." Než Koledarčik byl ještě jiné důležitosti. Když Bleiweis r. 1854 věnoval tehdejší ročník jeho, v němž byl životopis i podobizna Val. Vodnika, biskupu Lublaňskému, knížeti Wolfovi, tu vzpomněl si kníže biskup na svého bývalého učitele Vodnika a při té příležitosti ptal se, kam věc dospěla s načatým slovníkem jeho. Bleiweis nemeškal ihned užiti vhodné chvíle a pravil, že jedině podporou nějakého mecenáše mohlo by ono dílo dokončeno býti. Vznešený příznivec literatury znova se probouzející ustanovil dále vydávati slovník, jemuž potom dostalo se jmena slovníku Wolfova. Nedočkav se ukončení slovníku, odkázal na ně závětí ještě značnou sumu peněz, kteráž vztahovala se i na vydání druhého dílu, čili slovinsko-německého. Suma ona vzrostla

do našich dnův až na 100.000 zl., a druhý díl slovníku počne se již brzy tisknouti.

Když i společenský život mezi Slovinci zkvétati se jal, Bleiweis množícím se „čitalnicím“ poskytoval buď původní, nebo přeložené kusy divadelní ku provozování, čímž vlastenecké smýšlení lidu velmi se osvěžovalo. Také Matici Slovinské od jejího vzniku r. 1864 až do nedávna Bleiweis byl duší, působě za posledních let neúnavně a skvěle jakožto předseda. V Letopise jejím uveřejnil statě a rozpravy týkající se předních pohlavárů slovinských: Slomška, Prešerna, Jarnika a také Stanka Vraza, a připravil tak mnoho látky příštímu literárnímu historikovi slovinskému. Jak vidíme, práce Bleiweisova byla mnohostranná a vždy důkladná. Nejhlouběji zasáhly ovšem Novice do života národního. Svou zralou, zdravou praktičností, již zahřívala vřelá láska ku všem vrstvám lidu od urozenějšího měšťana až do posledního nádenníka poctivce, dobyly sobě přemnohých srdcí, a počet čtenářů den ode dne vzrůstal. Zvláštním citem k onomu zdravému jádru národního pokroku, jenž se bohužel za nynějška valně liší od lesklých plev, kterýmiž Evropa tak ráda se chlubí, Novice byly tepnou společné práce, zřídlem lásky k vlasti, pokladem zdravých myšlenek, jež vlévaly nadšení do příštího života.

Počátek politické činnosti Bleiweisovy padá do r. 1848, když pouta feudalismu se lámala a národům rakouským, jak se zdálo, svítali jasnější dnové. Bleiweis byl tehdy povolán do sboru sesílených stavů krajinských a účastnil se deputace na císařský dvůr vyslané, v níž byli hrabě Ondřej Hohenwart, otec nynějšího Karla Hohenwarta, baron Codelli-Fahenfeld a řada jiných slavných vlastenců slovinských. Deputace měla dvůr ubezpečiti věrností a oddaností lidu krajinského a zároveň přednesti své prosby. Ve Vídni přijal ji arcivévoda Jan, a když ji vyslechl, předstoupil před něho dr. Bleiweis a srdcem otevřeným přednášel prosbu svou, by vláda milostivě sloučila všechen slovinský národ Krajiny, Štyrska, Istrie a Korutan v jediný administrativní celek, *Slovenii*, by tak z Kranjců, Dolenců, Gorenců, Gorostanců, Polanců, Pogorců, Goričanů, Pesničarův a Šavničarů byl jeden souvislý národ se svou zvláštní správou. Především opíral se o ten důvod, že by sjednocená Slovenie byla pevným úskalím, o něž by se všechny agitace italské proti Rakousku rozbíjely.

Leč Bleiweis neměl jen co hájiti svého národu proti vnějšímu násilí, také vnitřní spory podrývající sílu společnou nejednou odstraňoval. Tak v l. 1850—53 mnozí počali psáti jakousi chorvátsko-slovinskou směsí, jíž nikdo nemluvil a lid nerozuměl, kterou však chtěli přiblížiti se jazyku chorvátskému. Ale bylo tu snadno poznati spíše dobrou vůli nežli praktický výsledek. Byl to pokus, jemuž nebyly příznivy ani okolnosti, ani lid nebyl naň připraven. Bleiweis však dobře a hned věděl, co jediného lze v této věci činiti — totiž zanechati směsi, jež by byla ponenáhlu odháněla čtenářstvo od Novic, a pevně přidržeti se jazyka spisovného.

Roku 1856 Bleiweis byl jmenován c. k. zemským zvěrolékařem. Když potom po pěti letech ústavověrná doba opět počala ukazovati svou moc, Bleiweis bojoval v čele národní menšiny s umělou většinou centralisační a jevil takový charakter, takové vědomosti a takovou vytrvalost,

až imponoval i samým nepřátelům. Když osud vlasti bývá na vahách, když cizí živel nemilosrdně doráží na hráze národního života, tu obyčejně nenedostává se hotových diplomatův, administrátorů, lidí dosti rozumných, generálův, ale nouze bývá o nezlomné charaktery. Ty jsou ona hvězda na nebi zastřeném mračny, s nimi pracně ale přece vítězně zápasí, a prodírajíc se mlhovými spoustami, roznécuje k vytrvalosti chabnoucí a klesající. Kde mužové pravého charakteru za takových okolností třímají žezlo politiky v rukou, tam ona nikdy nedočká se bankrotu. Pravá politická dráha Bleiweisova počíná r. 1861. Národ slovinský již tehdy dokázal svou důvěru v Bleiweisa, že ho jednohlasně zvolil do sněmu zemského za Lublaňské okolí a pak za Kranj a Kamnik. Bleiweis přijal mandát za okolí Lublaňské. Co po dlouhou řadu let od té doby učinil pro svou vlast, ptejte se lidu slovinského, ptejte se dítek v národních školách a úřadů. Maje dost příležitosti ku povznesení sebe sama, nikdy nepokálel cti své tím, aby stavěl osobu svou na odiv a vyhledával svého zisku. A ctnost taková zasluhuje uznání v našich znemravnělých dobách. Bleiweis neodpovídal nepřátelům planými frásemi, ale slovy jadrnými, odměřenými a přece vřelými přesvědčoval ty, jež chtěl přesvědčiti a přiměti na svou stranu. Do říšské rady nikdy nedal se voliti, věda, že čas svůj lépe zužitkuje doma.

Práce s uznáním zřídka kdy chodívají ruku v ruce a zvláště za živobytí pracujícího. Leč stařičký Bleiweis mohl s úplnou spokojeností na to hleděti, jaké vážnosti všude dochází. Nejen domovina vyznamenávala svého vůdce, kde jen mohla, nýbrž i jiné země a četná města slovanská. Ruský car Alexandr II. udělil mu r. 1866 za literární práce rytířský řád sv. Vladimíra, a téhož roku císař rakouský rytířský kříž Františka Josefa. Při tom jednu poznámku. Bleiweis byl jednou obviněn u arcivévody Jana, příznivce svého, a pak u c. k. krajinské společnosti zemědělské, jejímž tajemníkem byl, že agituje pro Rusy v Novicích, jež prý rediguje dle své vůle a ve smyslu výhradně vlasteneckém. Když krátce potom *arcivévoda Jan* přišel do Lublaně na valnou hromadu společnosti zemědělské jakožto protektor její, tu ukázav na Bleiweisa, připíjel oněm mužům, kteří zasazují se o vzdělání a pravou osvětu lidu krajinského, a skončil řeč svou těmito významnými slovy: *„Jest povinností každého muže, by miloval vlast svou a mateřského jazyka si vážil.“*

A tak vítězně vyšed ze všech bojů, jsa šťasten v kruhu rodinném, po boku manželčině a syna sebe důstojného, Bleiweis slavil r. 1878 19. listopadu sedmdesátileté narozeniny, byv ještě povýšen téhož roku za náměstka zemského hejtmana. Slovinský národ dal svému stařičkému otci vše, co mohl: srdce svá. Bleiweis byl tehdy poctěn, jako po tu dobu nižádný domorodec. Ke dvěma stům obcí a měst ze všech zemí, v nichž jen slovinská píseň hlaholí, od Adrie do Drávy, od Soče do Mury a Cily, odevzdalo mu čestné diplomy občanské a měšťanské. I četní poutníci národností sbratřených přišli vidět neohroženého jubilanta a potěšit se pohledem jeho. Byli tam také zástupcové národu, jehož zemí protékají Vltava a Labe a jehož vytrvalost, jakou po věky odráží nátlak poněmčování, byla mu pravým vzorem a pevnou zárukou ovoce vlastního namáhání. Chorvátě, jež oslavenec taktéž vřele

uvítal, z pobratimů dostavili se počtem nejhojnějším a nejvybranějším. Chtěli mu osvědčiti všechnu svou lásku za důvěru, jakou v ně míval, když poukazoval své rodáky na nejbližší východ . . . Tlumočníkem jich byl slovutný August Šenoa, jenž promluvil v tato slova před shromážděním:

„Jak vzpomněl již ctihodný Nestor vašeho národu, přišli jsme i my Chorvátě. Mnohý zeptá se, proč? — V letu dávných i blízkých časů mnohokráte jsme k sobě stáli. Druh při druhu, Chorvát se Slovincem stojíme na území tomto již přes tisíc let, a díky bohu, jsme posud živi! Stáli jsme k sobě před věky, když Ludevít Posávský vznesl prapor svobody proti Frankům. Vy jste bojovali za nejsvětější úděl, jenž jest dán lidstvu, společně s námi. Spojili jsme se, t. j. náš lid a vaši sedláci na obranu vlastních práv pod Matijem Gubcem; sešli jsme se přede třemi sty lety u města Siska, když svěřepý Turčín vtrhl k nám, aby zničil tyto krásné luhy, aby kopytem rozmetal, co jsme ode dávna nazývali svým. Tam Slovinec i Chorvát potřel surového pohana, a kdy by k nám oběma historie byla spravedlivější, zajisté svědomitěji ocenila by vítězství ono, než se oceňuje. A nedávno u města Jajce, kde tolik vyteklo krve, opět spolu hnali jsme útokem na nepřítele a šťastně ho zahnali. Pánové! I dnes jsme tu, bychom také slavili vítězství, ale ne takové, při němž krev se prolévá a zbraně hlučí — dnes oslavujeme vůdce, jenž vykopal ze země zlatý meč, meč ducha, meč, jenž nikdy nerezaví, jenž zvítěziti musí, veda nás ke šťastnějšímu životu. Dnes oslavujeme vůdce našeho i vašeho; on jest nám jedním, neboť stejně jest nám brániti svých hrdel. Společně budeme se hájiti, společně buď zvítězíme, nebo zemřeme! A vůdce onen jest člověk moudrý, jenž mohl býti velkým pánem, ale nechtěl. Stal se však větším v dějepise. On dotkl se kouzelným prutem sterých omšených skalisk, a hned z nich vyvířil čistý proud lásky — on sáhl do srdcí národu, jenž se zachvěl blažeností pod oním zlatým prutem. On jednou rukou řídil pluh a přeorával staré úhory, by nové plody na něm vzešly, a druhou třímal knihu osvěty. On jest charakter, pevný jako sloup žulový, a popřej vám bůh, abyste mnoho měli takových. Hle, jeho šediny! Každý vlásek je svědkem poctivosti jeho, a taktéž o dnech jeho života lze říci. Jeho heslem bylo: Nulla dies sine linea, a každá linie ona byla posvěcena službě národní. On dokázal, že osvěta jest oním zlatem, jež lze překovávati z formy do formy, a že národu slovinskému není potřebí sháněti se po zlatě tom v cizině, nýbrž že může je dobývati v půdě své. Takovému muži budiž čest! Bůh ho dlouho zachovej! On probudil svůj národ tak, že jest nyní silným stožárem Slovanstva. Přinesli jsme mu totéž srdce, jako Slovinci. Rozumíme si bez tlumočníka... Vaše krev jest naší krví, mezi námi protéká Sutla, dělíc nás od sebe — Sutla jest chladná voda, ale krev není chladná!“

A když hosté se rozcházeli, tu každý byl již každému přítelem, druh tiskl ruku druhovi, známý známému, a v nesčetných očích skrývaly se slzy lásky bratrské. Nikoho snad nebylo, jenž by nebyl přál slovinským zemím zároveň s bystrozrakým pěvcem:

Vremena bodo Slovencem zjasnila,
jim milše zvezde kakor zdaj sijale!

Při zasnoubení korunního prince Rudolfa byl Bleiweisovi udělen řád železné koruny III. třídy s titulem „rytíř Trsteniský."

Zárodek nemoci Bleiweisovy byl starý. Každou zimu míval plicní zánět, jenž asi dvacet dní přede smrtí jeho nebezpečně vzrostl. Nemoha již tak věnovati se rozličné práci, jako chtěl, zabýval se jí aspoň duševně. Vycházel si ještě někdy na malou procházku, ale jednoho dne sotva že domů přišel. Napadl ho těžký kašel, a nemocný jal se chrliti krev. Na jídlo již neměl chuti. Dne 28. listopadu chtěl ještě prohlednouti číslo Novic. Jasná paměť opustila ho po prvé v noci s neděle na pondělek; tehdy pojal ho dlouhý spánek, a zdálo se, že se mu uleví po něm. Leč byl to již jako počátek spánku věčného. Odpoledne mluvil ještě s poslancem dr. Poklukarem. Když nadešla noc, rozloučil se s drahou chotí; potom pocítil dosti veliké bolesti při dýchání, načež nedlouho po půlnoci tiše zesnul.

I byl za všeobecného účastenství a velikého smutku pochován na hřbitově Lublaňském dne 1. prosince poblíž mladého Jurčiče. Nad otevřeným hrobem promluvil ku Slovincům poslanec Luka Svetec řečí mohutnou a dojemnou, a když ji končil slovy: „Všichni odejdeme od čerstvého hrobu s přesvědčením, že duch oslavenců povede kroky naše, a s přísahou, že do těch hrdel budeme milovati vlast svou," po lících truchlícího lidu kanuly horoucí krůpěje.

A. A. Kotljarevskij †

Slovanská věda ztratila na Rusi krátce za sebou dva znamenité pěstitele. Před rokem na jaře zesnul slovutný a daleko za hranicemi ruskými známý I. I. Sreznĕvskij, a na podzim letošního roku opustil své druhy horlivý badatel a vřelý přítel Čechů, A. A. Kotljarevskij. Kdežto o Sreznĕvském možno říci, že vykonal svůj životní úkol, an zanechal nám nejen celou bibliothéku vynikajích prací, ale vychoval i nejedno pokolení ruských slavistů za svého úspěšného působení od r. 1829 do 1880: opustil nás Kotljarevskij v plné mužné síle, kteráž tak skvělé výsledky slibovala.

Kotljarevskij narodil se r. 1836 v Poltavské gubernii, pocházeje z téže schudlé šlechtické rodiny maloruské jako slavný soujmenovec jeho, Ukrajinský básník a spisovatel Ivan Petrovič Kotljarevskij (od r. 1769 do 1838), vrstevník otce Gogolova. Z Kijeva odebral se na universitu do Moskvy, kdež po jejím absolvování přijal místo profesora na vojenské akademii. Avšak dráha jeho učitelská a vědecká byla náhle přerušena. R. 1860 byl zatčen a dopraven na pevnost Petropavlovskou v Petrohradě, kdež s jinými ještě osobnostmi vyšetřován byl pro tajné pikle, jež prý strojily se platnému na Rusi řádu. Byl sice za nedlouho propuštěn na svobodu, avšak jakožto muž podezřelý, jenž nemohl dostatečně prokázati svou nevinu, zbaven byl práva nastoupiti jakéžkoliv státní úřady. Kotljarevskij užil doby té ke studiím a již tehda byl v důvěrném styku se Sreznĕvským. Nebyl sice jeho žákem jako Sucho-

mlinov, bratří Lavrovští, Korkin, Skvorcov, Petkovič, Dobroljubov, Pypin, Mordovskij, Makušev, Majbov, Pisarev, Budilovič, Voskresenskij a jiní učenci zvučných jmen, avšak náležel ke škole té, a Srezněvskij byl mu rádcem, přítelem a otcem jako Palauzovu, Hilferdingovi, Potebujovi, Popovu, Viktorovu, Pavlovu a jiným.

Teprve r. 1867 byl Kotljarevskij sproštěn osudných následků vyšetřování a jmenován profesorem slovanských jazyků na universitě v Derptu, kdež setrval do r. 1872. Za svého zde pobytu r. 1868 stal se magistrem slovanských jazyků a literatur a později, r. 1874, doktorem téhož oboru. Pobytu svého v Derptu používal Kotljarevskij k pilným studiím poměrů přítomnosti i minulosti Baltických provincií ruské říše. Jeho práce o tomto předmětu jsou vedle Samarinových nejznamenitější. Obdržev státní stipendium odebral se r. 1872 po skončení universitního běhu za hranice. V letech 1873 a 1874 zdržoval se zejmena v *Praze*, kdež ostal v nejlepší paměti všem, kdož měli příležitost s ním obcovati. Kotljarevskij znal nejen dobře český jazyk, ale i slovesnost českou od nejstarších památek do nejnovějších objevů a s velkou zálibou zanášel se věcmi českými.

R. 1874 nastoupil Kotljarevskij místo profesora slovanských jazyků a literatur v Kijevě, v městě povolání a vědeckým jeho snahám mnohem příznivějším než Derpt. V Kijevě octnul se ve svém živlu, zde, v starém sídle ruské vzdělanosti a ohnisku života národního v zaniklých minulých dobách, oddal se studiu jihoruských nářečí a jihoruských starožitností. Velký počet drobnějších jeho prací z oboru jazykozpytu, archeologie a dějepisu roztroušen jest v rozličných periodických spisech a publikacích, jako v časopisu ministeria osvěty, akademie, některých ruských měsíčnících, ve slovanském almanahu (Slovanskij Ježegodnik), jejž vydává slovanský spolek Kijevský, a j.

Bohužel, že nevyléčitelná choroba velmi vadila horlivému badateli v pilných jeho studiích. V létě 1881 dostoupila té míry, že mizela naděje v uzdravení Kotljarevského. Lékařové odporučili mu mírné jižní podnebí, a Kotljarevskij odebral se na počátku podzimu do Italie. V Pise však ulehl a již více nepovstal. Zesnul zde 11. října.

Úmrtí jeho jest nejen citelnou ztrátou pro vědu slovanskou, jež za poslední doby na Rusi značnějšímu těší se vývoji než ve kterémkoliv národě slovanském, alebrž pro Slovanstvo celé. Každý pokrok a úspěch vědy slovanské jest spolu i novým vítězstvím slovanské myšlenky; poznání vede ku sblížení a oblibě. Jak mnoho mohl Kotljarevskij vykonati v tom směru, kdy by osud byl mu popřál života!

J. J. Toužimský.

Divadelní rozhledy.

Podává

František Zákrejs.

V Praze, dne 10. prosince 1881.

Kdežto v první dobu po zatímném otevření velikého národního divadla repertoir složen byl toliko z prací původních, hudebních i činoherních, čím zároveň prakticky proveden důkaz, že naše divadlo za příznivých okolností toliko z domácí produkce existovati může, a kdežto původní operní literatura posud velmi horlivě a velmi úspěšně se pěstuje, nebyla od počátku této zimní saisony v zatímném divadle do dneška provedena ni jediná původní novinka činoherní, tak že nejpříznivější neděle saisony pro naši produkci naprosto jsou ztraceny, ačkoliv značný počet původních novinek jest zadán. Či byl snad okázale daný slib, že po vyhoření národního divadla až do obnovení jeho hráno bude neustále ve slohu velikém, pozapomenut? Proč horlivěji se nezužitkuje poslední lhůta, by důstojné přípravy pro obnovené národní divadlo se ukončily?

Kterak i jinak činnost naší činohry zůstala pod stupněm sebe mírnějších požadavků, seznati lze z toho, že nám do dneška nemožno referovati než o dvou novinkách, ovšem jen přeložených.

Dvě dámy, veseloherně zabarvený vážný kus ve třech jednáních, sepsaný Pavlem Ferrarim, jedním z předních současných divadelních spisovatelů vlaských, a poctěný první dramatickou cenou italského ministerstva, měl dosti tuhou práci, by sobě získal obecenstvo naše, ale jako hračkou dosáhl pochvaly až velebící u většiny našich referentů. Lituji, že s nimi tak neobmezeně souhlasiti nemohu. Ferrari si mnohde ve Dvou dámách počíná po Goldoniovsku, ale zároveň až protivně podléhá v nich působení hnilobní literatury francouzské. Osoby vystupující v popředí činí dojem, jako by nikdy nebyly seznaly normální poměry společenské, ale jako by nebyly viděly než jen monstrosní hry Dumasa mladšího, jako by nebyly četly než jeho ještě monstrosnější brošury a jako by ve spisech těch nalézaly evangelium nové doby. Jak to již u epigonů bývá, následuje a zvětšuje též Ferrari vady svého vzoru. Dumas obmezuje se v Polosvětě nebo třeba v Ideách paní Aubrayové toliko na zobrazení jedné kleslé dívky, která z nešťastné situace své láskou se vybavuje, a toliko na zobrazení jednoho muže, jenž ji svou láskou povznesti má, však Ferrari nám ve své práci předvádí hned dvě takové dámy polosvěta a dva takové obětavé muže, čím spisovatel úkaz bez toho nejvýše výjimečný jaksi již generalisuje. Rosalie, jež byla v mládí dámou polosvěta, později za šlechetného markýza Ludvíka Permansa-Dariberta, jenž o její minulosti věděl, se provdala a dobrým vychováním svých a jeho dítek, Markety a Viktora, očisty sobě dobyti se snažila, ocitúje se pojednou vůči osudné náhodě, že také její syn Viktor láskou k dámě polosvěta Emmě Stuartově vzplane a ji sobě za choť vzíti chce. Rosalie staví se tomu v cestu, Stuartova chce její odpor zlomiti vyhrůžkou, že Viktorovi matčino tajemství z mládí vyzradí, a Rosalie vidí se tím přinucenu, sama se mu

ze všeho vyznati, by ho přesvědčiti mohla, jak podlým prostředkem Emma se ruky jeho domáhá. Viktor zavrhne Stuartovu, ano donutí ji, aby matku jeho pokorně odprosila. Celý děj, jak jsme jej vypravovali, vykoná se v třetím jednání tak, že se exposice vleče až do samy katastrofy. Teprve v katastrofě dovídáme se totiž, jaké provinění svírá markýzu Rosalii, což je spůsob koncepce svrchovaně rozlaďující. Dvě dámy nejsou tedy ani dramatem, nýbrž románem. Románopisec může napínati z přítomnosti do minulosti, ale dramatikovi jest bezvýjimečně na základě exposice v začátku dramata skončené vyvíjeti děj do budoucnosti, zásada to, které všichni přední dramatikové šetřili a kterou všichni osvědčení esthetikové hlásají. Hledíce k charakterům, podotýkáme, že markýz Permanso-Dariberto není obdařen rysy takovými, abychom porozuměti mohli heroičnosti, s jakou své jmeno dal dámě polosvěta; vévoda di Roveralta je trochu nadbytečně zkarikován tak, že jej nikterak nemůžeme uznati za povolaného soudce ve sporných otázkách rodiny markýzovy. Nepoměrně šťastněji založena jest postava dámy velikého světa Gilberty markýzy Permansové-Rinaldiové. Jinak chová Ferrariova práce mnoho zdárného vlaského humoru do sebe a sepsána jest dikcí namnoze duchaplnou. Však sumou: když jsme si přetrpěli francouzské kusy hnilobní, máme si snad nyní ještě také odstonávati vlaské jejich původní překlady? V jediném našem ústavě činoherním, jenž výhradně uměleckým býti má?

Naše ženy, veselohra v pěti jednáních, již napsali G. z Moserů a F. Schönthan, došla u nás veliké obliby, poněvadž oplývá dějem i komickými situacemi a nenutí diváka, by se přílišným přemýšlením namáhal. Patrně by si také ráda přiosobila zásluhu reformátorskou, že vybočuje z veseloherní tradice, jež líčívá ženy jako nechutné karikatury, a že je líčí podle zásluhy jakožto dobré a šlechetné. Četli jsme, že je to práce kaleidoskopického rázu, postrádající vnitřní jednoty. Nemůžeme s tím souhlasiti. Všecky dějové osnovy v Našich ženách uspůsobeny jsou zajisté podle principu: Co mužští a trochu také ženské nepředloženým jednáním kazí, to ženy skutky srdcem diktovanými napravují. Boháč Penízek ku př. míjí rodinný život, spisovatel Orlovský napsal veselohru, v nížto tchýně satiricky zobrazuje, jeho přítel, architekt Švehla, přijíždí uskutečnit sňatek ze spekulace, podnikatelé Veselý a Konvalinka nerozmyslným podnikem přicházejí na mizinu: a vše zase do pravého proudu přivádějí resolutní manželka i tchýně Penízková, romantická slečinka Ella Hvězdecká, panička do světa Klára Konvalinková, a nezlomně oddaná choť Emma Veselá. Obor drastické komiky zastoupen jest posluhou Peprným. Celkem postrádají Naše ženy hlubšího propracování a mají tedy menší cenu literární než divadelní.

Po víceleté přestávce byly sehrány Bozděchovy veselohry Z doby kotillonů i Světa pán v županu a jeho truchlohra Baron Görtz. Jejich úspěch byl opět úplný. Jak *české* obecenstvo, tak i všecky *české* časopisy vyslovili se o nich opětně s největší pochvalou. Položme vedle toho úsudek listu *německého!* Známý obrázkový týdenník Über Land und Meer v čísle 9. ročn. 1881—82 píše: „V Drážďanském dvorním divadle byl König Cotillon, veselohra ve třech jednáních od Emanuela Bogdecha (sic!), na jeviště uveden. Spisovatel měl s dřívější veselohrou:

Der Welttyrann im Hausrock, u tamního obecenstva štěstí: Napoleon I. zůstane vždy, jestliže herec jeho masku a pohyby dobře podá, vděčnou divadelní postavou, a pro několik představení aspoň vystačily též malé, od jeho příbuzných proti němu sehrané úklady, jimiž ho přepadají. Nová veselohra postrádá onoho druhu portretovacího půvabu; král Spodnička, Ludvík XV., sám nevychází z kulisy a byl by také asi sotva zajímal; ostatní osoby však nepřinášejí ze známé té hnilobní periody o mnoho více s sebou než hezké pudrové kostymy, bez kterých by kus již na první jednání byl umřel. Skutečně jest obsah příbuzným látkám příliš podoben, aby průběh jeho měl nárok na účastenství. Mladý poctivý důstojník zamiluje se do mladého, jej ihned na vzájem milujícího děvčete, a když byly dvě dvorní dámy svými pokusy, aby jej na svůj vítězný povoz přikovaly, prodlením dvou jednání mnoho drahého času promrhaly, stane se milující pár v posledním jednání šťastným.“ Toť přec úvaha z míry nepříznivá.

Z tohoto soudu plyne dvojí naučení. Předně, jak lichými nadějemi kojí se ti, kdo myslí, že se nám na ten čas podařiti může, abychom svým písemnictvím výdatně a vítězně do ciziny pronikli, nebo kdo se dokonce domnívají, že teprve soud cizinský naší domácí produkci vtisknouti může pečeť pravé, nade vši pochybnost povznešené hodnoty. A druhé, co se zvláště Bozděcha týče, že též on pouze u *českého* národa plného došel uznání a že Němci dokonce ho žádnými sirenskými hlasy do kruhu svých spisovatelův nelákají, ačkoliv jest engažován v redakci žurnálu německého. Tu máme za svou již neodkladnou povinnost dáti výraz veřejnému požadavku. Přejeme si, aby Bozděchovy hry nyní už trvale zůstávaly na repertoiru českého divadla; zdali však při tom Bozděch může zůstávati spolupracovníkem listu, který jest orgánem našich národních odpůrců a jehož příkrým vystupováním proti nám všecka česká veřejnost stále jest pohoršována: — toť otázkou, na kterou po našem mínění odpověď ani na okamžik není pochybna. Posud v naší národní společnosti povždy zachováno bylo pravidlo, že každý náš výtečník, spisovatel, politik atd. k ní náležeti musil celý, veškerou duší svou, veškerým jednáním svým, a že ona jen takového našince za svého uznávala, jen takovému našinci svou lásku a úctu i oslavu věnovala. Takového případu, aby český politik, spisovatel a p. směl zároveň býti politikem spisovatelem protičeským nebo s protivníky našimi jakkoliv spolčeným a při tom aby od české národní společnosti vynášen a vyznamenáván byl — takového případu jsme se ještě nedožili, všecky podobné pokusy skončily *stejným* spůsobem, takovým, jak toho vyžadovala národní kázeň a národní čest. V tom ohledě není žádného zamhuřování očí, neřku dokonce nějakého doprošování . . . Víme určitě, že se Bozděchovi opět a opět nabízela velmi čestná a výnosná místa ve vlasteneckých časopisech, při vlasteneckých ústavech; teď, když vešel zase ve spojení s českým divadlem, nastává mu nezbytně rozhodnouti se: sem anebo tam! Tertium non datur.

Úřad českého dramaturga při zemském divadle našem stíhá krise za krisí. Po několikaměsíčním interregnu svěřen J. J. Kolárovi, jenž jej však v posledních dnech také zase složil. Kéž by tím předlouhá řada experimentů již byla skončena! Kéž bychom konečně již měli dra-

maturga pro svůj obor tak povolaného, jako pro svůj herecký a režisérský obor povolán jest *František Kolár*, jehož jubileum třicítileté činnosti při zemském divadle českém právě slaveno bylo. Jest nám tu přestati na pouhé připomínce, protože Osvěta již r. 1876 z péra Jana Nerudy přinesla o Kolárovi delší studii. Konstatujeme tedy toliko, že František Kolár je duší našeho divadla, k němuž přilnuv s nejryzejší láskou, osvědčoval ji po všechna léta činy vele záslužnými. Přejeme mu z celého srdce, aby ve své chvalné horlivosti všemi faktory úsilovně byl podporován.

Téhož upřímně přejeme i našemu divadelnímu intendantovi dr. Jak. Škardovi, rozhodně souhlasíce se zásadami, jež nedávno u veřejnosti pronesl. Bylo mu vytýkáno, že prý jest i on hlavní příčinou, proč české divadlo neprospívá. Následkem toho dr. Škarda vystoupil s osvědčením, v němžto výtky veřejně jemu učiněné důrazně a vítězně vyvrátil, prohlašuje se zároveň pro zásady, jež Osvěta po celé desítiletí hájí: že jest české divadlo k tomu, aby se v něm pěstovalo *české umění*, že nemají pěstovány býti v té míře kusy francouzské, jak se to u nás děje, ale že *větší zřetel obracen býti má ke kusům slovanským a zvláště českým*. „Ale s těmi kusy českými je pravý kříž!“ podotýká dr. Škarda. „Ředitelství jako by se jich bálo, stále se jim vyhýbá a právě nyní má v archivu *celou řadu* původních kusů českých k provozování již před měsíci schválených, a přece se jim vyhýbá k vůli všelikému překladu, mnohdy dost chatrnému.“ Totéž podotýká ohledně nově upravených kusů klasických z cizích literatur. Ano ty překlady, ty chatrné překlady! Původní kusy nechať hezky čekají, až se některý protežovaný překlad vypraví, zatím se najde — nový protežovaný překlad. Zvláště vytýkáno dr. Škardovi, že prý kusy dávané na všech světových jevištích zapovídá z ohledu na veřejnou mravopočestnost. O tom pronáší se pan intendant takto: „Já zapověděl před provozováním *jen* Princeznu z Bagdadu proto, že kus ten, v němž ve všech aktech jedná se o cizoložství, k našim poměrům se nehodí, a mimo to, že mi dodán byl v překladu plném chyb pravopisných i slohových. Po provozování zapověděl jsem kusy Tatínkova ženuška a Jonathan, oba proto, že příčí se mravnosti. Nechtěl jsem ani přivoliti k jich provozování a učinil jsem tak, až když pan ředitel slíbil, že k tomu přihledne, aby choulostivá místa přehrána byla lehce spůsobem francouzským, ale brzy pozoroval jsem, že se tak neděje, že naopak choulostivá místa zvláště se vyznačují, by si jich každý všiml,“ a proto oba tyto kusy zapověděl. „Pravili se, že Princezna z Bagdadu řediteloví Švandovi plní domy, odpovídám k tomu, že ve Vídni propadla, a že našemu divadlu není se říditi divadlem zabranským, nýbrž že sluší se mu bráti směrem vlastním, důstojným ústavu zemského a přiměřeným důležitosti, jakou má ten ústav v našem životě sociálním a národním.“ Uvedená prohlášení p. intendantova považujeme za docela důstojná bývalého mnoholetého starosty Umělecké besedy, která důsledně stejný úmysl pronášela; bude nám potěšením, když s ním budeme moci vždycky tak souhlasiti.

Tedy také Princezna Bagdadská měla na ubohé jeviště naše vypravena býti! Máme ji před sebou, tuto tříaktovou hru, v sedmém vydání originálu. Ovšem začíná s velikou pietou. Spisovatel Alexander

Dumas syn věnuje ji své drahé dceři paní Colletě Lippmanové s heslem z kusu sama citovaným: „Buď povždy počestnou ženou; hle, toť základem všeho!“ Ale dílo samo pořízeno jest podle dokonce jiného Dumasova hesla, totiž podle hesla: *„Divadlo má býti nemravné!“* Lionetta, dcera kurtisány a královice, později krále Bagdadského, připravila svého manžela, náruživě ji milujícího hraběte Jana z Hunů, o všechno, její ctitel, čtyřicateronásobný milionář Vídeňan Nourvady, zaplatí jeho dluhy, hrabě zuří, neprávě podezřívá Lionettu, že se Nourvadyovi zaprodala, a Lionetta končí první akt nazývajíc chotě svého hlbcem. Nourvady vystavěl Lionettě pro případ, že by se chtěla, matka šestiletého Rudolfa, státi jeho kurtisánou, zvláštní dům v Polích Elysejských, jejž opatřil všemožným přepychem a kromě toho milionem zlata schválně pro Lionettu raženého. Do této jí v prvním dějství od Nourvadya nabízené nádhery přichází v druhém jednání Lionetta přinutit milionáře, by odčinil smělost, jíž dopustil se tím, že zaplatil Hunovy dluhy. Její manžel ji však stopuje, zajde si pro policejního komisaře, vnikne s ním a s jeho lidmi do komnaty, v níž se Lionetta s Nourvadyem domlouvá, a Lionetta, po orientálsku rozzuřena manželovou k ní nedůvěrou, mstí se mu tím, že si přivádí oděv a vlasy do podezřivého nepořádku a že se sama před policejníky prohlašuje za Nourvadyovu kurtisánu. Roztržka i rozvod mezi manžely jsou nezbytny, a Lionetta chystá se v třetím dějství odejíti od chotě k Nourvadyovi, když jí tu do cesty vstoupí její synáček Rudolf a nikterak ji pustiti nechce, pročež jej Nourvady násilně odhodí tak, že hošík zůstane bez sebe. Tím procitne v Lionettě matka, jež Nourvadya zavrhuje a s chotěm se smiřuje. Hlavní čin Lionettin v druhém jednání není tedy než nejdrzejší lež, k tomu ke všemu psychologicky nemožná, což i sám Pavel Lindau, známý obhajce francouzské dramaturgie hnilobní, uznal. Kus oplývá vadami, kterými se jiné Dumasovy kusy tak neutěšeně skvějí a které jsem v úvahách svých *Dramatické práce A. Dumasa syna* v Osvětě z r. 1876 (str. 666 nn.) šíře vylíčil. Řeč postrádá poesie ano i francouzského espritu tou měrou, že jsem sotva kdy něco tak suchoparného ve francouzském jazyce četl. Věru, našemu divadlu scházelo ještě pokoření, aby se na něm byla dávala Princezna Bagdadská, prohnilá, bezcenná a hned na Théâtre-Français dne 31. ledna r. 1881 propadlá! —

Jedná se o to, aby vypsány byly na nová dramata pro národní divadlo tyto ceny: 1. ruská cena 1000 rublů (1510 zl.), darovaných r. 1868 Dobročinným komitétem Moskevským na nejlepší tragédii nebo drama z dějin slovanských, zvláště pak českých, s akcesitem 600 zl.; 2. cena 1000 zl. na nejlepší veselohru historickou nebo moderní, s akcesitem 500 zl.; slovanská cena 1000 zl. na nejlepší činohru, dramatický obraz ze života nebo veselohru, s akcesitem 500 zl.; a posléze cena p. Ludvíka Grabovského 2000 zl. polských (s úroky celkem asi 400 zl.) na nejlepší drama z dějin slovanských, jehož rek by zástupcem byl myšlenky usilující o sloučení některých kmenů slovanských. Bylo by žádoucno, aby cena pana Grabovského vypsána byla odloučeně od ostatních cen, poněvadž je zajisté intencí vypisovatelovou, by zadána býti mohla co nejdříve. Aby se ceny od poroty přisuzovaly teprve

po provozování konkurrujících prací na jevišti, až by také vyslyšeny byly úsudky obecenstva i kritiků časopiseckých, tomu nikterak přisvědčiti nemůžeme, poněvadž se takovéto vypisování cen dle vší pravděpodobnosti mine s účelem, poněvadž se tím beze vší pochyby vyvolá toliko ještě několik věčných cen literatuře a divadlu zhola neprospívajících, a poněvadž se přece v obnoveném národním divadle nebude moci po několik čtvrtletí experimentovati kusy hodnot různých, snad i pochybných. Vypsané ceny nemají účel pouze divadelní, ale hlavně literární, a proto nikoli ten neb onen časopis, jenž by třeba politickým strannictvím podjat byl, nikoliv obecenstvo, jež raději cizím soudem voděno bývá než aby samo rozsuzovati chtělo, nikoliv klaka, které by takto byly otvírány dvéře, spolu nerozsuzuje, nýbrž nestranní, přísně poctiví znalci ať bez ohledu na kterékoli jiné poměry, zejmena tedy také bez ohledu na možný policejní zákaz, podle literární ceny a toliko podle této nález pronesou.

Nové písemnictví.

Dějiny a zeměpis.

Počneme přehled historické literatury tím, čeho nám za minulý rok poskytla produkce původní nebo tomu podobná. Dlouho a toužebně očekávané Sedláčkovo veliké dílo, *Hrady a zámky české*, počalo letos vycházeti, a již jest deset sešitů před rukama. Podle toho, co o přípravách k tomu podniku bylo již dříve známo v kruzích literárních, vzbuzoval ovšem naděje veliké; počátky však jeho, které již na světlo vyšly, namnoze předstihly všeliké naděje, a to v nejednou ohledu. Byli jsme věru mile překvapeni hned prvním sešitem, a každý nový sešit utvrzuje v nás přesvědčení, že dílo, jehož se nám dostává, jest nejen historicky důkladné, na pramenech založeno a tedy původní, jakož se očekávalo, nýbrž že bude mnohem všestrannější, krásnější a nádhernější, nežli jsme očekávati směli; slovem, že Hrady budou svou hodnotou vědeckou i uměleckou náležeti mezi nejpřednější díla literatury české. Zásluha toho náleží nejen spisovateli Augustu Sedláčkovi, ale i illustrátorovi Karlu Liebscherovi a nakladateli Františku Šimáčkovi.

Celé dílo bude také objemem svým veliké a bude vycházeti několik let; nakladatel doufá, že při dostatečné přízni u vzdělaného obecenstva, kteréž jest to dílo hodno i potřebno, mohlo by se ukončiti v šesti letech. Rozděleno jest v díly, z nichž každý má obsahovati jeden bývalý kraj. Počátek učiněn se Chrudimskem, v druhém pak díle následovati bude, tuším, Hradecko. Uvnitř každého kraje zachovává se ten chvalitebný pořádek, že vylíčí se obšírně některý znamenitý hrad, potom pak podávají se krátké historické zprávy o drobnějších hradech a všech tvrzích, ježto stávaly v jeho okolí. V dosavadních sešitech vypsány jsou hrady Litomyšl, Pardubice, Kunětická Hora, Rychemburk, Košumberk, Svojanov, Žumberk, Oheb a j., a skoro každé z těchto slavných

sídel panských opatřeno jest družinou tvrzí a hradů méně proslulých. U každého hlavního hradu spisovatel podává popis, jak kdy byl zřízen, a co z něho zbývá; vedle toho běží historie držitelův, kterým kdy náležel; slavní rodové mají zde i rodokmeny v tabulkách, jež spisovatel sestavil a jimiž historikům velice se zavděčí. Soudruhům prof. Sedláčka jest pověDoma mravenčí pilnost, se kterou již za let studentských sbíral a dosud stále sbírá ze všelikých archivů dáta ke svému předmětu, jemuž celý život zasvětil; co se teda tkne archivářských pomůcek k místopisu a rodopisu, bylo vědomo, že nacházejí se u Sedláčka co možná v úplnosti dokonalé, tak že žádný předchůdce ani vrstevník nevyrovná se mu v tom ani zdaleka. Na těchto pramenech tak pracně snešených a na jejich zpracování záleží vědecká hodnota jeho díla. Jakož však ono není určeno toliko pro historiky, nýbrž pro široké obecenstvo, pro všechnu vzdělanější část českého čtenářstva, pročež spisovatel podává v něm také zajímavé pověsti, a na vhodných místech vkládá souvislé zprávy a úvahy obecnějšího obsahu, jako o rozdíle mezi veřejnými hrady staroslovanskými a pozdějšími hrady panskými, o někdejším životě v obojích hradech, o tvrzích a životě v nich, o působení klášterů ve středním věku, o poměrech mezi poddanými a vrchnostmi, o činnosti vynikajících osob atd. Takovými partiemi vědecká kostra historického místopisu a rodopisu nabývá takořka masa a krve, celek pak stává se půvabnějším a živějším.

K okrášlení a k oživení díla ještě více napomáhají znamenité a četné illustrace L i e b s c h e r o v y. Některé zaujímají celou stranu, poskytujíce všeobecného pohledu na hrad, město nebo krajinu; jiné na počet hojnější, ukazují jednotlivé částky hradů, domy, brány, kostely, náhrobky, znaky, podobizny plány atd. Zásadou vydavatelstva jest, aby obrazy byly původní, kresleny jsouce umělcem dle skutečnosti; i dlužno přiznati, že mladý architekt a malíř Karel Liebscher výtečně se k tomu úkolu vydařil: vše od něho jest vkusné, malebné, poučné a zajímavé. Několik obrázků podávají pohled ideální, tak jak věc někdy vypadati mohla; i takových jest ovšem k názornosti zapotřebí; nescházejí ani obrázky schematické, ježto vysvětlují některá zařízení středověkých hradů. Jak umělecká a krásná jest část illustrační, tak nádherná jest i ostatní zevnější úprava, kteráž dělá čest firmě Šimáčkově. Radujíce se opravdově z díla tak zdařilého a skvělého, poroučíme je vřele všemu vzdělanému čtenářstvu českému, zvláště pak studující mládeži, jejíž povaze výborně svědčí ponořovati se do oněch oborů, do kterých nás unáší každá jeho stránka.

K žádoucímu zdokonalení tohoto velikého vlastenského díla dovolím si hned při této první recensi projeviti některá přání; týkají se toliko stránek, abych tak řekl, manipulačních, a může jim vyhověno býti dílem hned, dílem v následujícím svazku. Za příčinou obrazů, aby se nelámaly, zvolen při Hradech formát foliový, a tu by se slušelo, aby strana byla rozdělena ve dva sloupce, neboť dlouhé řádky čtou se obtížně, zvláště v částech drobnou literou tištěných. Nad stránkami stojí titul stálý, ku př. Litomyšl hrad; přehlednosti by prospělo, kdy by tento stálý titul tiskl se toliko nad levou stranou, nad pravou pak stranou aby stál tak řečený živý titul, jenž by se měnil list po listě

a udával obsah něco podrobněji. Umístění obrazů dělá tiskárně ovšem mnohou nesnáz, zvláště když spisovatel žije od ní daleko; ale přece jest možno toho docíliti, aby obrazy tak často nenacházely se při textě, k němuž nenáležejí, ku př. obrazy Pardubské v textě o Litomyšli: pokud nejvíce možná, obrazy stůjte při svém náležitém textě, a kdekoliv to možná není, obraz vždy budiž opatřen buďto vysvětlením v drobném písmě, anebo poznamenáním strany, na které najde se text k němu náležitý. Cokoliv umělec vykreslil, o všem tom spisovatel má se zmíniti; co která vynikající budova jest, má se říci nejen při plánech, nýbrž i při všeobecných pohledech. — Uváděti plný a doslovný obsah starých dopisů a jiných listů, to hodí se v takovémto salonním díle jenom tehdáž, jeli takový list kratinký a jeli zároveň jeho obsah neobyčejně zajímavý. P. Sedláček uveřejnil v dosavadních sešitech Hradů některý počet starých listů, ale ne všechny vyznamenávají se tou obojí vlastností, i jest si přáti, aby se v tom příště ještě více uskrovnil; ale ovšem každý historik bude mu vděčen, jestliže listy a listiny, kterých zajisté v archivech opsal si hojnost, jednou vydá ve zvláštním díle na spůsob Archivu Českého vydávaného někdy Palackým. — Nevyplnili jeden kraj foliový svazek přiměřeně silný, radil bych, aby dva nebo více krajů bralo se do jednoho dílu. Na konci každého dílu budiž podán netoliko obyčejný přehled obsahu, nýbrž i seznam rytin, seznam rodopisných tabulek a abecední seznam míst a osob se zřetelnějším vyznačením hradů, tvrzí a osob, o kterých pojednává se obšírně. V poměru k ohromné práci, kterou p. Sedláček sice koná, jsou všecka tato opatření pouhou maličkostí, ale ta maličkost, u nás pohříchu často zanedbávaná, učiní jeho monumentální dílo dvojnásob přístupným a užitečným.

Fridricha Bernaua *Album der Burgen und Schlösser im Königreiche Böhmen* dospělo k sešitu 20., kterým ukončen jest díl první. Promluvili jsme o tomto pěkném spise již opětovně, a to pochvalně; nyní pak, když vycházejí Hrady Sedláčkovy, nemíníme, že by jedno dílo valně překáželo druhému. Album Bernauovo vychází pro obecenstvo německé a německy čtoucí, a liší se i vnitřním plánem od spisu Sedláčkova; tento počíná s kraji východními, Bernau pak nepřidržuje se postupu podle krajův. I Album Bernauovo budí u svého obecenstva interes k historii české, a s národního stanoviska můžeme býti jen rádi, že obecenstvu německému dostává se do rukou zase jednou veliké dílo o minulosti české, kteréž nechová se k ní nesympaticky. Celé Album jest rozpočteno na 6 nebo 8 dílů. Hrady, zámky a tvrze, o kterých pojednává se v tomto prvním díle přítomného Alba, jsou tyto: Hertenberk, Konopiště, Waldštein, Mašťov, Habštein, Blatná, Radina, Egerberk, Hauštein, Skvorec, Ronov, Rabštein, Klášterec, Tuchoraz, Dražice, Černý Kostelec, Bezdružice, Červený Hrádek, Helfenburk u Bavorova i u Ouštěka, Švihov, Rabí, Toužím, Vysoký Chlumec, Svojanov, Krchleby u Čáslavě, Vimberk, Leštno, Šumburk, Vintířov, Ralsko, Zvíkov a j. v. Veliké obrazy, kreslené dle skutečnosti p. B. Kutinou, jsou skutečná díla umělecká, provedená svědomitě a pěkně; archeologická zevrubnost patrně v nich má převahu nad pouhou krajinářskou malebností. Do textu vtištěn jest značný počet menších rytin, kteréž představují dílem též

celistvé pohledy, dílem plány, znaky, podobizny a jiné podrobnosti. Velikou cenu má hojná sbírka nástěnných obrazů ze Zvíkova. Zvláštní pozornost věnuje p. Bernau znakům šlechtickým, jichž uveřejnil dle starých originálů již nemalý počet, a poskytuje tudy platnou pomůcku české heraldice, která nedošla dosud takového vzdělání, jakého zasluhuje. Text Bernauův svědčí netoliko o píli a lásce ku předmětu, nýbrž i o nevšední obratnosti a vzácných vlohách vypravovatelských; archeologický popis zachovaných částí a památek vyniká původností, stránka historická však nikterak se nezanedbává.

Dějepisu města Prahy vydal prof. V. V. Tomek díl pátý, který však není knihou ke čtení, nýbrž toliko k nahlédání. Při prvním svazku Dějepisu Pražského nachází se na 35 stranách letopisný přehled událostí dle posloupnosti knížat a králů českých, a schematický popis úředníků a důstojníků světských a duchovních v Praze od nejstarších časů až do r. 1348. Nynější pátý svazek obsahuje na 270 stranách pokračování tohoto schematismu za dobu necele stoletou, totiž od roku 1348 do 1446; již z toho jest viděti, kterak hojné jsou historické prameny této doby naproti dobám starším, a zároveň s jak vzornou, ba zrovna bezpříkladnou pilností p. spisovatel používá jich ke svému účelu až do poslední krůpěje, a to vždy, nechať prýští se skrovně nebo vydatně. Přehled letopisný jest přehledem obsahu ku předešlým třem svazkům, neboť odkazuje na stránky, kde o čem jest obšírně psáno; zároveň jest v něm zevrubně udáno, kdy kde král se zdržoval, což při posuzování pochybných listin bývá důležito věděti. K témuž účelu (k určování listin) poslouží historikovi schematismus osob. Avšak i obecný čtenář nejednou s potěšením i s užitkem nahledne do knihy, ve které najde v pořádku vyčtené úředníky a služebníky dvorské a zemské, úředníky městské v Praze, osoby duchovní při všech kostelích a klášteřích Pražských, i správce vysokých škol. — Ve spisování dílu šestého, jenž bude obsahovati první doby po válce husitské, p. spisovatel pilně pokračuje.

Dudíkových *Dějin Moravy (Mährens allgemeine Geschichte)* vyšel loni svazek devátý. Vypisuje se v něm stav vzdělanosti na Moravě mezi lety 1197—1306, kterémužto předmětu byl také věnován svazek předcházející, a věnován bude ještě svazek následující; tak sice, že v 8. svazku popsány jsou země a lid, v 9. svazku stát a národnost, a 10. svazek bude jednati o církvi, školách, uměních a vědách. Tato partie Dudíkova dějepisu jest obzvláště zajímavá; šířiť se soustavně o otázkách vnitřního života v zemi, které v dějepisích při vypravování hlučných příběhů bývají jen příležitostně zmiňovány a jen potud osvětlovány, pokud mívaly zjevný a přímý účinek na veliké události; avšak i ty stránky, které takové důležitosti nenabyly na jevišti válek a proměn státních, náležejí k celkovému obrazu života dávno minulého, a milovník minulosti, tázaje se po nich, zůstával větším dílem bez pomůcky k snadnému poznání jich. Bohatost látky Dudíkem zpracované vysvitne z pojmenování několika předních kusů; pojednáváť v 9. svazku o markrabovi a jeho dvoře, o ústavě státní, zejmena o poměru Moravy k Čechám, o vládě, správě a sněmích, o soudech, řádě soudním a právě soukromém, o úřednících zemských a župních, o markrabské kanceláři

a listinách moravských, o daních a jiných důchodech zeměpanských, o zřízení branném, o národnosti, o mravích a spůsobích i o krojích různých tříd obyvatelstva.

O Právích městských M. Brikcího z Licka a o poměru jich k starším sbírkám právním. Pod tímto titulem vydal dr. Jaromír Čelakovský knížku malou ale výsledky svými znamenitou. Práva městská, jež tiskem vydal r. 1536 Brikcí z Licka, byla dosud v literatuře pravou záhadou. O původu té knihy právní nebo zákonníka byla pronešena mnohá různá mínění, dílem docela lichá, dílem málo důvodná. Čelakovský přišel té záhadě na dno. Ukázalť, že hlavním substrátem Brikcímu byla česká právní sbírka, kterou způsobil (vlastně z latiny přeložil) okolo r. 1468 Kutnohorský písař Vít; Brikcí většinu článků Vítových opsal, některé vynechal, jiné opravil nebo doplnil ze staršího latinského rukopisu. Práva Brikcího mohou se nazvati pátou recensí sbírky právní, kterou prvotné složil okolo r. 1353 Brněnský písař Jan, a to dílem z privilegia Brněnského od r. 1243, dílem z práva horničího krále Václava II., dílem z práva římsko-kanonického i ze zrcadla švábského. Druhá skrácená recense vznikla též v Brně, rozšířila se po Čechách, a soudě dle rukopisu Pražského z let 1413—1419, měla platnost i v Praze. Třetí recensi udělal ve druhé polovici 14. století Jihlavský písař Jan z Gelnhusen, přidav některé články z práva Jihlavského z roku asi 1300 i četné nálezy Jihlavské ze 14. století; tato sbírka dostala se z Jihlavy do Kutné Hory, a tam ji potom Vít překládal do češtiny, pořizuje tak recensi čtvrtou. Původu vlastně Pražského jest u Brikcího asi 50 článků, jež byly vyhlášeny v Praze okolo r. 1380. Po práci Emlerem a H. Jirečkem počaté a Čelakovským dokonané zbývá u Brikcího jen několik málo článků, o kterých dosud se neví, odkud pocházejí; prameny všech ostatních jsou objeveny, a objeveny jsou také trouby, po kterých dostaly se do sbírky Brikcího. Podle toho, které články Brikcí do své sbírky ze starších vybíral a které vynechával, hleděl Čelakovský také dopátrati se účelu, k jakému Práva městská byla od Brikcího vydána; a účel ten byl, aby moc královská nad městy, byvši převratem husitským valně do pozadí posunuta, zase rozmnožila se a byla navrácena do kolejí předhusitských. Tím zároveň vysvětlena jest nechuť, kterou města česká projevovala naproti Právům Brikcího, i příčina, proč ta kniha nenabyla zákonné platnosti ani činem zákonodárným ani skutečným užíváním na soudech městských, nýbrž byla jen pobudkou k tomu, aby cestou zákonodárnou vydán byl zákonník městský — pozdější Práva městská Koldínova. Právní historie česká učinila spiskem Čelakovského valný a bezpečný krok ku předu.

V Politické bibliothéce, kterou Český klub nákladem Ottovým vydává, počal vycházeti spis od dr. Jindřicha Šolce: *Národnost a její význam v životě veřejném.* Dílo toto spadá dílem do historie, dílem do theorie státního práva. Spisovatel ukazuje, kterak idea národnosti, jevíc se jako právo k existenci národní nebo jako právo určovati o sobě, zápasila s ideou universální monarchie i s jinými překážkami odvozovanými z theorií státoprávních i církevních, a jakými cestami bral se nenáhlý ale vítězný vývoj její až po naše časy; to vysvětluje na

příkladech vážených dílem z historie všeobecné, dílem z dějin českých. Nejzajímavější a nejdůležitější partie tohoto spisu počíná se v sešitě šestém, ve kteréž do podrobna vyloží se všecky obměny, kterými procházel náš český národní zápas o bytí a nebytí od doby Bělohorské až podnes; tato část vyhoví praktické naléhavé potřebě, kterou pociťujeme v nynějších bojích politických. Celé dílo rozpočteno jest na 13 nebo 14 sešitů; dosud jich vyšlo šestero. Dovolujeme sobě na ně upozorniti zvláště ty kruhy vlastenecké, které zabývají se politikou.

Jan B. Miltner, profesor gymnasia v Hradci Králové, vydal r. 1877 v programu toho gymnasia zajímavou monografii: *Kašpar Zdeněk hrabě Kaplíř svobodný pán ze Sulevic, obránce Vídně proti Turkům 1683.* Jest to stručný životopis toho českého pána, v němž pak podrobně vypisuje se obrana Vídně proti Turkům při druhém obležení tureckém r. 1683. Císař Leopold, ujížděje se dvorem z Vídně na západ před Turky, zřídil ve Vídni k řízení její obrany mimořádnou vládu o pěti členech; předsedou jejím byl hrabě Kaplíř, tehdáž polní zbrojmistr a vicepresident vojenské rady dvorské; třetím členem jejím byl Arnošt Rüdiger hrabě ze Starhemberka, velitel městský. Pan Miltner ukázal z nejlepších pramenů, jak důležitý úkol měl hr. Kaplíř při obraně Vídně, a že tedy zasluhuje, aby i v dějepisích vedle hr. Starhemberka byl jmenován jakožto hlavní obránce císařského sídla v oné hrozné tísni. Bylo dobře, připomenouti a dokázati tuto věc, zvláště nyní, když Vídeň připravuje se oslaviti dvoustoletou památku svého vybavení z obležení tureckého; i jest ovšem potřeba, aby Čechové pamatovali při té příležitosti na svého někdy slaveného válečníka, neboť Němci ode dávna zvykli sobě umlčovati jeho české jméno. Pan Miltner, jenž první vynasnažil se vzdáti Kaplířovi spravedlnost, byl těmito studiemi veden také k bádání o prvním tureckém obležení Vídně, i vydal loni spisek samostatný pod názvem: *Účast Čechů v obraně Vídně proti Turkům 1529.* S velikou pilností vypisuje se v něm první obležení Vídně od Turků, a podávají se zprávy o velikém počtu osob šlechtických ze zemí koruny České, které bojovaly u Vídně. Účastenství vojů českých v této obraně bylo sice znamenité, ale žádná osoba nevynikla r. 1529 tak, jako Kaplíř r. 1683.

Na tomto místě zmínili jsme se již jednou pochvalně o *Dějinách středověkých*, jež nákladem Ottovým vydává prof. Fr. Šembera. Dosud vyšlo deset sešitů, ve kterých ukončen jest díl první (do Karla Velikého), a v posledním sešitě počíná se díl druhý. Patrna jest snaha spisovatelova, aby vědecké výsledky historického bádání o všech důležitějších zjevech byla v jedno snesena, tak aby kniha hodila se netoliko ke čtení vzdělanému čtenáři vůbec, nýbrž i za rukověť pro studenty a učitele obecného dějepisu. Takové knihy ovšem potřebujeme. Co se týče spůsobu podávání látky, ježto jest spisovateli po ruce, jest žádoucno, aby byl více jednolitý, tak aby nelišil se slohem dle různých autorů, od kterých látka sem se přenáší. Krom toho kdo užívá historického spisu za vědeckou rukověť, musí vždy litovati, neníli hledání v ní náležitě usnadněno.

Prof. Justin Prášek počal u Hoblíka v Pardubicích vydávati *Všeobecný dějepis občanský*, opatřený illustracemi. Čtyry sešity, jež mi

jsou po ruce, jednají o starověkých Indech, Irancích, a počínají vypravovati o Egypťanech. V novinách prošlo návěští o tomto dějepise, že bude prostonárodní; zpráva tato ukazuje se býti mylnou, neboť dle prospektu jest úkolem nakladatele a spisovatele, podati obraz dějin lidského rozvoje „spůsobem i užším vrstvám příhodným;“ a obsah dosavadních sešitů skutečně se srovnává s tímto programem. Pan Prášek pomíjí sice citovati spisy autorův, ze kterých vypravování své přejímá, kterýmžto opomíjením liší se od obyčeje, jímž p. Fr. Šembera se spravuje v Dějinách středověkých; jinak však spis p. Práškův má nátěr učenější, jehož nabývá jak uvozováním případné literatury z celého světa, výběrem látky, zejmena v pojednaných dosud partiích zeměpisných, národopisných a mythologických, kdež učené kombinace a hypothesy mívají převahu nad věcným obsahem, tak i povýšenou, často strojenou dikcí, cizojazyčnou terminologií i pravopisem učeným někdy až s nadbytkem (ku př. Aigyptos místo Egypt, toliko schází ještě spiritus lenis a akcent). Dle toho všeho p. spisovatel určil svůj spis pro vzdělanější část českého obecenstva a nepomýšlí při tom na širší vrstvy obecného čtenářstva. První díl Práškova Všeobecného dějepisu věnován býti má dějinám národů východních se zvláštním zřením k dějinám egyptským a assyrským. O též částce dějin starověkých máme v české literatuře spis, jejž v nedávných letech vydal p. Fr. Šembera v Budějovicích, a jehož indickou partii p. Prášek uznává za výbornou; i přejeme p. Práškovi, aby jeho dílo dopadlo ještě výborněji a došlo také plnějšího zevního úspěchu.

Památky archeologické a místopisné dle titulu svého mají v literatuře zastupovati dvojí obor; skutečně však pro nedostatek prostředků i sil, které by se jim věnovaly, nebývá jim možno, aby obojímu rozsáhlému úkolu náležitě dostály. Jako za předešlých redaktorů pěstovaly hlavně historický místopis, v druhé řadě historii umění, a teprva ve třetí řadě archeologii předhistorickou, tak zase nyní za redakce p. Smolíkovy věnovány jsou po výtce archeologii předhistorické; a ježto objem Památek se zmenšil, zbývá v nich málo místa na historii umění čili na archeologii dob křesťanských, a téměř žádné na historický místopis. Větší rozpravy, které spadají do doby historické, jsou z péra redaktorova o knížecích mincích českých; výtečné tyto články znamenají veliký pokrok, ba při zanedbanosti této náuky u nás jest téměř říci, že jest to jediný opravdový pokrok, jenž učiněn byl v numismatice české za našeho století; výsledky srovnávacího bádání p. Smolíkova jsou velice zajímavé a namnoze překvapující. Také co Památky přinášejí z archeologie předhistorické, jest záslužné; neboť jest skutečná potřeba toho, by vyobrazením a popisem bylo uveřejněno, co v tom oboru u nás se našlo, aby také české nálezy z dob, o nichž historie téměř nic neví, mohly býti pojaty do srovnávacího zkoumání, které snad někdy v budoucnosti povede ke spolehlivějším nežli dosud výsledkům. Ježto však předhistorická archeologie má u nás méně milovníků nežli historie a její náuky pomocné, bývá také méně těch, kteří s nynějším spůsobem Památek jsou spokojeni, an druhý jejich bývalý obor nemá dostatečného místa, kde by se rozvíjel. Historii umění křesťanského pěstuje sice dle sil svých měsíčník *Method*, orgán akademie křesťanské vydávaný

p. P. Lehnerem; v něm i historická církevní topografie obdržela útulek. Ale to vše přece není plnou náhradou za bývalé Památky archeologické a místopisné a nevyhovuje obecné potřebě, které uvyklo spisovatelstvo i čtenářstvo české. Ozývají se hlasové, že bychom měli míti v literatuře české zvláštní *časopis historický*. Někteří radí, aby spolek historický v Praze té myšlenky se uchopil a ji uskutečnil. Dle mého mínění, jež se opírá o zkušenost, mohl by časopis historický prospívati jakožto podnik soukromý lépe, nežli kdy by byl vázán k některému vědeckému sboru, i mám za to, že by dobře obstál beze škody. Při nynějších poměrech literatury české jediná nesnáz v tom, tuším, jest ta, aby se našel dobrý redaktor, jenž by se časopisu historickému věnoval; když ten tu bude, najde se snadno i nakladatel i spolupracovníci i dostatečné čtenářstvo.

Kdy bychom mohli věřiti nadpisu, takový časopis, jehož si přejeme a jehož potřeba se pociťuje, byl by již zde. Počal totiž letos nákladem Hoblíkovým v Pardubicích vycházeti čtvrtletník, jehož titul jest: *Časopis historický* se zvláštním zřetelem k duchovnímu vývoji našeho lidu. Redaktorem jest dvojíctihodný p. J. Dobiáš, evangelický farář v Bukovce u Bohdanče. Tři sešity dosud vyšlé obsahují tyto články: dějiny reformované církve v Bukovce, příspěvek k dějinám reformované církve ve Chlebích; rozpravu o učení ze 14. věku o častém přijímání, dva husitské traktáty o přijímání pod obojí (tištěné již v Rozmanitostech, vydaných r. 1880 Menčíkem v Jičíně, o čemž redaktor nevěděl), výpisky z české bible Schafhauské, bratrský traktát Prokopův z Jindřichova Hradce o modlářství (t. j. o ctění svatých), o zatknutí p. superintendenta Blažka roku 1797, o počátcích lutherských sborů v Čechách od r. 1781; konečně pak některé drobnosti, mezi nimiž toliko pohádky a pověry z okolí Bukovky jsou jiného obsahu než protestantského, což, jak se dovídáme ve druhém sešitě, mnohým čtenářům se nelíbí. Soudě dle toho obsahu, p. redaktor má zvláštní zřetel toliko na jednu stránku duchovního vývoje, a to na takovou, která nezasahala našeho lidu vždycky, a také nikdy nezasáhla všeho našeho lidu; na časopis historický jest to program těsný a jednostranný, a spravedlivěji by tomu slušel titul: Časopis ku pěstování historie protestantismu v Čechách. Pominemeli nepřiměřený nápis, má časopis takový také svou oprávněnost v literatuře české; historie protestantismu zdejšího jest součástkou dějin českých, a může ovšem nejlépe býti pěstována od protestantských duchovních. Že však p. redaktor stálou roztrpčenou polemikou s jinověrci patrně jde za cíli protestantsko-dogmatickými a církevnickými, tím vystupuje z mezí časopisu historického a vymyká se kritice v Osvětě, která náboženskými neshodami se nezabývá. Toliko radíme p. redaktorovi, aby zanechal Prusům samotným, jmenovati Fridricha II. *Velikým* (str. 154); do *českého* spisu se to nehodí, a takovým pěstováním duchovního vývoje našeho lidu potkal by se ještě s jinými odpůrci nežli s jinověrnými dogmatiky.

Kdokoliv uváží, kterak zpomínky historické byly mocnou zpruhou při probuzování českého vědomí národního, ten uzná také velikou důležitost takových spisů, které mají za účel popularisovati historii, činiti ji přístupnou všemu lidu. V pracích toho spůsobu stojí u nás na nej-

přednějším místě illustrovaná *Česko-moravská kronika,* kterou nebožtík K. Vl. Zap založil a až do r. 1526 dovedl, a ve které nyní pokračuje J. J. Kořán. Redakcí Kořánovou vyšel svazek čtvrtý, v němž vypisuje se doba od zvolení krále Ferdinanda I. r. 1526 až do přemožení povstání českého roku 1620; jest to hrubá kniha o 870 stranách, ozdobená 98 dřevorytinami dle původních výkresů, ponejvíce od J. Scheiwla, a dvěma ocelorytinami. Knihkupectví Kobrovo dohodlo se s redaktorem, aby vydány byly ještě dva díly, kteréž by pokračovaly ve vypravování dějin českomoravských až do nynějška. Dílu pátého vyšly již tři sešity, ve kterýchžto vypisují se hrozné následky pohromy Bělohorské. Rádi věříme nynějšímu redaktorovi, že mu bývá zápasiti s nesnázemi velikými, poněvadž dějiny české po roce 1526 nejsou ještě od nikoho v celosti vědecky zpracovány; Zap pracoval většinou na základech Palackým položených, Kořánovi však není ku pomoci žádný podobný spis, o nějž by se mohl ve všech náučných záhadách opírati. Však nicméně nynější redaktor přemáhá tyto nesnáze se značným zdarem, a při vší různosti a nesouměrnosti svých pomůcek podává dílo soustavné, zaokrouhlené a jednolité. Sloh jeho jest prostorozumný, výběr látky k účelu přiměřený, směr úvah vlastenecký, uspořádání vhodné, přehlednost celku dokonalá. Také illustrace jsou dobře voleny, zajímavy a slušně provedeny.

Tři jsou podmínky, jichž vyplnění tomu napomáhá, aby dějepisná kniha u lidu vešla v oblibu a našla hojnost čtenářů i odběratelů; jsou to populární výklad, vhodné illustrace a láce. Prvější dvě podmínky jsou vyplněny u Českomoravské kroniky, první a třetí sešly se zase při *Vypravování dějin domácích,* jež p. E. Tonner vydává v Matici lidu. Dosud vyšly čtyry svazky, ve kterých obsažena jest doba Přemysloviců a počátek doby Lucemburské. Škoda že dílky tohoto prostonárodního dějepisu českého nevycházejí rychleji za sebou. — Setníci Thille a F. Čenský vydali v Matici lidu tři dobré spisy o *Válce české a třicetileté,* kteréž jsouce samostatnými vojensko-historickými studiemi, ponášejí se k literatuře vědecké, při tom však svým prostonárodním výkladem jsou přístupny každému čtenáři.

Počet historicko-místopisných *monografií* rozmnožil se letos o jeden znamenitý kus. Profesor V. Vl. Tomek, jenž za posledních let trávívá prázdniny v Polici, použil této příležitosti k sepsání objemné knihy, jejíž nápis jest: *Příběhy kláštera a města Police nad Medhují* (u Otty, str. 368 v 8°). Dvě okolnosti sjednotily se, aby tomuto spisu dodaly obzvláštní ceny, kterou vyniká nad jiné práce toho druhu: předně spisovatel sám, starosta historiků českých nyní žijících, jest mistrem proslulým a nevyrovnaným ve sbírání a skládání historických zrn v celistvý a zevrubný obraz; za druhé pak historické prameny, jež se zachovaly o Polici a okolí jejím, jsou poměrně hojné a vydatné; což nejvíce pochodí odtud, že v krajině Policko-Broumovské již od počátku 13. století stále vládl benediktinský klášter Břevnovský. V Polici samé ve 13. století vznikl klášter spojený se Břevnovským; u benediktinů nikdy nezanikla snaha, aby věci pamětihodné byly zaznamenány, a klášter Břevnovský nikdy nepodlehl pohromě tak úplné, aby, jako drahně jiných starých klášterů v Čechách, zahynul i s pamětmi svými. Spisovatel

maje zření k osudům kláštera i k obecným dějinám země, rozdělil Příběhy Polické v šestero dob; první oddíl obsahuje dobu od počátku kláštera Polického až do vypuknutí války husitské, čili léta 1213—1420; druhá doba pokračuje odtud až do bitvy Bělohorské 1620; třetí oddíl obsahuje válku třicítiletou, čtvrtý vypravuje o letech 1648—1740, pátý o válkách pruských do r. 1763, a šestý o příbězích až do zrušení kláštera Polického r. 1786. Z následujících časů až do nynějška zmíněny jsou toliko v krátkosti některé zevnější události. Nejvíce příběhů hlučných, vypravovaných pořádkem let, naskytly v Polické krajině války husitské, válka třicetiletá a války pruské; dílem při těchto příbězích, a ještě více v následujících potom oddílech vyličují se do podrobna smutné spousty, jež tyto války ve městě Polici a v jeho okolí způsobily, a jejichž následky dlouho se pamatovaly; poustky vzniklé válkou husitskou po vsích počaly se nově vzdělávati dílem teprva o sto let později; ve městě Polici udány jsou dle nynějších čísel domy, které ve válce třicítileté ostaly, i které za své vzaly. S touž zevrubností vypravuje se o městě, jak kdy zkvétalo, jakou správu mělo, které živnosti obyvatelé provozovali, a jaké nesnáze měli v dobách Pobělohorských s vrchností o svobody své. Vedle toho běží dějiny kláštera Polického, zevnější i vnitřní, světské i církevní; při čemž obzvláště zajímavé jsou různice, vzniklé z odstrkování národnosti české v řádě tom za minulého století. S dějinami kláštera jakožto vrchnosti těsně souvisí dějiny panství Polického a jeho selského obyvatelstva. V prvním oddíle ukazuje se, kterak hvozd pomezní v té straně se zalidňoval; dovídáme se, jaké kdy bylo právní postavení lidu poddaného k vrchnosti, kterak válkou husitskou i třicítiletou měnilo se jeho náboženství i poměry hmotné, která břemena kdy tížila lid, která míjela a kterých nových přibývalo, kterak útisk konečně nesnesitelný vedl ke zpourám selským, a jaký účinek měl robotní patent z r. 1775. V pravdě může se říci, že prof. Tomek plně dosáhl dvojího účelu, jejž si vytknul ve předmluvě, a jejž klade za požadavek při každé podobné monografii: napsalť knihu především ku potřebě a k zalíbení obyvatelů místních, zároveň však podal vítaný příspěvek k dějepisu zemskému; dějiny obecné nabývají takovouto prací jasnějšího světla, protože se tu jeví ve svém určitém působení na poměry jednoho místa.

Ještě jiné historicko-místopisné monografie nám za minulý rok přibyly. *Města Ústí nad Orlicí dějepisné památky* vydal E. K. Zeiner, učitel měšťanské školy v témž městě. Slušný spisek tento, kterým p. Zeiner mohl by býti za příklad svým kollegům po venkově, dělí se v část místopisnou, jež se vztahuje ku přítomnému stavu, a v část dějepisnou. Ve zprávách o nejstarších osudech města a okolí jsou sice omyly, ostatně však jest to práce dosti zdařilá. Minulost města Ouští souvisí s dějinami hradu Landšperka, k němuž náleželo; krom poměru k vrchnosti objasňují se též záležitosti církevní, školství i řemesla a obchody za starších dob.

O chvalitebné i obětovné snaze svědčí také podobný spisek o městečku *Častolovicích nad Orlicí*, jejž sepsal i vlastním nákladem vydal G. J. Lašek, učitel v Častolovicích. V části dějepisné byl spisovateli četnými staršími zprávami nápomocen prof. Aug. Sedláček; i ostatní

zprávy, jichž p. Lašek dobře umí užívati, váženy jsou větším dílem z pramenů jiných než místních; o živnostech obyvatelstva dovídáme se málo, o bývalých poměrech poddanských téměř ničeho, a řada purkmistrův a jiných hodnostův obecních přestává počátkem tohoto století! Příčina těchto nedostatků, jichž p. spisovatel želí, jest ta, že archivy panský i městský (jak se dovídáme z poznámek) byly v nedávných časích rozházeny a prodány; co krom gruntovních knih z archivu obecního se zachovalo, to nenachází se na radnici, nýbrž v rukou osob soukromých, kteréž ovšem jsou starých pamětí milovné, sice by jich byly neuchovaly, ale přece jsou lidmi smrtelnými; staré knihy a listiny obecní měly by býti v bedlivém opatrování osoby nesmrtelné, totiž obce samé. — Obšírnější jsou *Dějiny města Vsetína a okresu Vsackého* na moravském Valašsku, kteréž sepsal M. Václavek, správce školy na Vsetíně (str. 350 v 8ce). Dobrá čtvrtina této knihy věnována jest obecným dějinám moravským; pak pojednává se o vrchnostech, kterým kdy Vsetín náležel, o vpádech nepřátelských na Valašsko a obraně proti nim, o bývalých církevních poměrech v té krajině, načež popisuje se statisticky nynější město a okolí s častými pohledy do minulosti, při čemž věnována náležitá péče bývalým poměrům poddanským a živnostenským. Spis jest psán tak, že může v okolí, pro něž jest především určen, nejedním směrem dobře působiti. I co se týká stránky náučné, jest dobrý, a mohl vydařiti se ještě lépe, kdy by byl p. spisovatel o několik let déle o něm pracoval.

Persekuce Hory Kutné po bitvě Bělohorské. Pod tímto titulem Petr M. Veselský vydává spis, k němuž sebral původní příspěvky z archivů Kutnohorských. Dosud vyšlo šest sešitů (u K. Šolce), a ještě dva jsou slíbeny. Předmět sám jest ovšem velmi poutavý; nátisky, jež nastaly Horníkům po bitvě Bělohorské, náležejí k nejhlučnějším a nejdůležitějším zjevům toho smutného druhu ve vlasti naší, a neupadly v zapomenutí, jako se stalo na mnohých jiných místech, nýbrž mohou na základě zachovaných hojných pramenů býti dostatečně vylíčeny. P. Veselský složil svůj spis z největší části právě z těchto původních pramenů, jež otiskuje v celém znění, tak jak je našel. Tento spůsob u něho zasluhuje chvály. Není to sice historie, ale jest to dobrý materiál k dějepravě, kterému historik vždy dá přednost před dějepravou nedokonale zpracovanou. I novelistovi tento spůsob prozatím postačí, a obyvatelé města i okolí zajisté rádi sáhnou po knize, ve které téměř na každé straně ozývají se vlastní žalostná slova týraných jejich předků nebo rozkazy týravých držitelův moci nad nimi.

Kutnohorských příspěvků k dějinám vzdělanosti české, vydávaných od prof. Jana J. Řeháka, vyšel sešit třetí (u K. Šolce v K. Hoře). Obsah jeho jest rovněž tak látkou zajímavý a formou vytříbený jako v prvějších sešitech. Nejpěknější jest v něm článek o stavění kostela sv. Barbory ve druhé čili pohusitské době stavební (r. 1482—1565), sestavený dle register stavebních a dle knih městských. Údaje Kořínkovy (od r. 1675) o té stavbě jsou tu dílem potvrzeny, dílem doplněny, vůbec pak tímto zevrubným vypsáním, na původních pramenech založeným, postavena jest historie toho znamenitého chrámu do světla jasnějšího a spolehlivého; tím aspoň s valnou část bude učiněna přítrž

matným hypothesám navzájem se potýkajícím, kteréž o té stavbě rojily se u techniků i historiků. Poučný jest článek o tom, kterak doly stříbrné dle staročeských zákonů byly podnikatelům vyměřovány. Dále, krom četných drobností, jsou popsány obrazy z někdejších skládacích oltářů v kostele sv. Barbory, a ze starého českého rukopisu podán zábavný obrázek středověkého lékaření; kdo si stěžuje, že nynější lékaři nemocem nerozumějí a pomáhati často nedovedou, přesvědčí se z toho obrázku, že nynější nevědomost naproti středověké vševědoucnosti jest přece velikým pokrokem k lepšímu.

V Plzni začala vycházeti *Kniha pamětní král. krajského města Plzně od r. 775—1870;* sestavil ji Martin Hruška, městský archivář již zemřelý, a vychází nákladem dědiců jeho. Vyšel sešit první, jenž přináší zprávy pořadem let až do roku 1500; celé dílo má vyjíti asi v 15 čtyrarchových sešitech. Soudě dle dosavadní ukázky, text Hruškův jest tím, čím ho jmenuje titul: pamětní knihou, ničím více a ničím méně. Místní obyvatele mohou zajímati všechny zprávy o Plzni, nechť jsou vzaty odkudkoli; avšak i historikovi budou vítány listiny, ježto se v něm uvádějí v plném znění, zvláště pak ty, které Hruška opsal v originále. Spis však bude ozdoben také illustracemi, kteréž v prvním sešitě jsou velmi pěkné; jsou tu dva obrazy památných budov Plzenských a tři snímky písma, totiž rukopis Palackého, jenž Hruškovu pamětní knihu pochválil a k následování poručil, nejstarší český list z archivu Plzenského od r. 1397, a ukázka nejstaršího tisku Plzenského z r. 1468. Přejeme Knize pamětní hojné podpory, aby mohla celá vyjíti na světlo; Plzenští měli by si jí vážiti tím více, ježto z mála toho, co o historii města Plzně bylo dosud psáno (nejvíc jesuitou Tannerem), dosud málo jest tištěno.

O pohřebišti a podobě kněze Prokopa Velikého vydal prof. J. Šafránek malý spisek; snaží se v něm dokázati pravděpodobnost toho, že hrob vykopaný r. 1864 u Kolína, v němž nalezly se dvě kostry, stříbrný kalich a jiné věci z pozdního středověku, byl hrobem jmenovaného vůdce Táborského; možná, že tato domněnka jest pravdiva, ale na ten čas není lze dokázati toho jistotu. Co se týče podoby Prokopovy, přidává se p. Šafránek k mínění, že nebyl lysý, ale míval bradu oholenou; o té věci nyní není radno mluviti; zdvihlť se rytěřující odpor proti dotčenému mínění, vedený na jakémsi frenologickém základě, dle něhož by plný dlouhý vous byl jediným sídlem ráznosti a vlastenectví; čímž ten spor propadl takové směšnosti jako latinská lana caprina aneb německý Streit um des Kaisers Bart.

Historické hovory o našem Slezsku, jež vydal Bohuš Lepař, jsou sbírka několika pěkných pojednání o bývalých státoprávních poměrech a soudních obyčejích v nynějším rakouském Slezsku; co tu podáno, jest vesměs spolehlivé a namnoze nové, neboť ty rozpravy jsou psány na základě výpisův, jež sobě z archivů slezských učinil otec vydavatelů, p. ředitel Jan Lepař.

Obrátíme se nyní k publikacím pramenů historických. *Sněmů českých,* vydávaných kr. českým archivem zemským, vyšel loni svazek druhý, nemálo objemný (str. 831 ve 4ci); obsahuje akta sněmovní z let 1546—1557; otištěn jest tu také spis, jenž již r. 1548 byl

tiskem vydán pod názvem Akta těch všech věcí atd., a obsahuje vládní vylíčení o revolučním pokuse r. 1547. Dlužno chváliti, že redaktoři do této monumentální publikace pojímají netoliko akta, vztahující se ke sněmům českým vlastně tak řečeným, nýbrž i spisy jiných sjezdů stavovských se týkající a jiná akta veřejná podobné povahy a důležitosti. Docíliti úplnosti při programu tak širokém jest ovšem věc tím nesnadnější, anoť v podrobnosti může býti i různé mínění o tom, co do toho programu patří a co nic. Referent by dal vždy přednost tomu výkladu, který vykazuje přítomnému dílu meze širší. Ku př. když otištěna jest žádost krále Ferdinanda I. ke stavům slezským, aby přijali syna jeho Maximiliana za krále českého (str. 579), mohla přidána býti take odpověď stavů slezských k tomu, i mohly se také otisknouti spisy, které týkají se podobného jednání r. 1549 se stavy moravskými, a jichž opisy nacházejí se v archivu zemském v Praze. Bylo by neškodilo otisknouti také testament krále Ferdinanda z roku 1543 i kodicill z r. 1547. A tak jiný zase leccos jiného přál by si tu viděti. Však nicméně to, co jest podáno, jest veliký a znamenitý materiál historický, a milovníci historie české musejí býti vděčni redaktorům p. Gindelymu a p. Dvorskému za toto veliké dílo, které až se někdy dovede ku konci, bude jako stěžejným sloupem dějepravy české od roku 1526. Rejstřík u druhého dílu jest zdělán úplněji a praktičněji než u dílu prvního; položeny jsou také nadpisy nad stránkami, jež oznamují, ku kterému sněmu neb roku obsah patří. Aby následující díly byly ještě přehlednější, jest radno k listinám dlouhým, které zaujímají několik stran, pokládati nad stránku kratinký regest a netoliko sněm neb rok; a každý díl měl by býti opatřen seznamem listin v něm obsažených, tak jak činil Palacký v Archivě českém.

Loni vydal p. Truhlář Urbář zboží Rožmberského z r. 1379, t. j. popis statků i všelikých dávek, platů a robot, jimiž poddaní rodu Rožmberského byly vrchnosti povinni. Jest to jediný urbář zachovaný z doby předhusitské, který popisuje statky pánů světských; ostatní všecky z té doby vztahují se ke statkům duchovenským. Neúnavný vydavatel pramenův k dějinám českým, p. archivář dr. J. Emler, sebral všecky tyto urbáře, dosud nikdy netištěné, a vydal je nákladem kr. české společnosti náuk; vyplnily hezký svazek (str. 435 v 8ce). Titul zní: *Deset urbářů českých z doby před válkami husitskými.* Jsou to urbáře biskupství a arcibiskupství Pražského, proboštství kostela Pražského, a pak klášterův Roudnického, Pohledského, Chotěšovského, Ostrovského, Břevnovského, Strahovského a Zbraslavského; nejstarší pochází z r. 1290, nejmladší z r. 1410. Jakožto kus jedenáctý přidán jest rejstřík berničný arcibiskupství Pražského z r. 1379. Vydání jest zcela věrné, pěkně upraveno a rejstříky k snadnému hledání opatřeno. Urbáře psány jsou vesměs latinou tehdáž běžnou, a budou znamenitou pomůckou badatelům v historii vnitřního života v Čechách, zvláště pak v historii stavu selského v době předhusitské, o které podepsaný referent nyní pracuje.

František Dvorský vydává u Fr. A. Urbánka *Paměti o školách českých* čili listář školství českého v Čechách a na Moravě od r. 1598 do r. 1616 s doklady starší a pozdější doby. Hlavním nalezištěm

těchto listů jsou pamětné knihy, psané někdy při rektorátě akademie Pražské, která tehdáž měla vrchní správu nad valnou částí nižších škol po Čechách i po Moravě. Pan Dvorský srovnal je do pořádku chronologického a přičiňuje k nim příležitostné doplňky z jiných archivů. Dva sešity dosud vyšlé obsahují listy z let 1598—1602, ostatek má následovati asi v šesti dalších sešitech. Hlavní praktický úkol tehdejší akademie, zbytkův university Karlovy, byl ten, že vychovávala učitele ke školám kališnickým; právo dosazování jich náleželo rektorovi, jenž se při tom spravovával přáním rad městských. Listy zde podávané týkají se ponejvíce dosazování učitelův a toho, co s tím souviselo; dovídáme se z nich příležitě, kde jaké školy byly, o kolika učitelích, čemu a jak se vyučovalo, jaké byly příjmy učitelů, které zlořády při školách se ukazovaly a jak hleděno je napraviti, jaké bývaly nesnáze mezi učiteli a obcemi i zase potržky mezi školami utrakvistickými a jesuitskými. Listy těmito přímo nazíráme do světlých i stinných stránek školství českého, jehož historie v té době bude moci na tomto základě všestranně se studovati a objasniti. Vychází na jevo, že není odůvodněna ani naprostá chvála, kterouž vzdávají školám Předbělohorským někteří spisovatelé staří i noví, ani že se nesluší, aby tehdejší školství české bylo doprosta odsuzováno a opovrhováno. V obcích městských i při vrchním řízení škol v akademii jevila se nepopíratelná snaha o zvelebení a povznešení škol; listy nyní uveřejňované ukazují nejeden příklad obětovnosti, bez které ovšem nebylo lze k tomu cíli se přiblížiti. Ale nejmenší chválu bohužel zasloužili sobě stavové, tehdejší zastupitelstvo zemské, kteříž při všech krásných řečech a velikých i chlubných slovech nechávali akademii v mizerii živořiti. I to objasní se tímto listářem, v němž četné kusy týkají se také university Karlovy. Uspořádání i zevnější úprava této sbírky jsou velmi pěkné; vydavatel také se postará, aby používání její bylo jak náleží usnadněno.

Cancellaria Arnesti nazývá se sbírka formulí k listinám, kterou ve spisích Vídenské akademie věd vydal Ferd. Tadra, skriptor v císařské knihovně Pražské. Formule této sbírky ve 14. a 15. století sloužily za vzor písařům kanceláře arcibiskupské; prvotně byly sepsány ponejvíce za prvního arcibiskupa Pražského Arnošta z Pardubic, organisátora metropolie české, i osvětlují hojně církevní poměry, jakož i některé jiné stránky vnitřního života, jaký byl v Čechách v posledním století předhusitském; a poněvadž v těchto formulích obyčejně vepsána jsou také jmena vlastní (toliko dátum všude schází), budou také pomůckou k historickému místopisu i rodopisu. P. Tadra učinil toto vydání dle rukopisného kodexu 14. věku, jenž se chová v universitní knihovně v Praze, a dosud toliko od jediného historického badatele (profesora Otta) byl poněkud použit. Vydání jest v každém ohledu pečlivé, a s potěšením oznamujeme, že p. Tadra pracuje k vydání ještě jiných rukopisných pramenů z doby předhusitské.

V aktech kr. české společnosti náuk vyšly letos dva nevelikė ale zajímavé příspěvky k dějinám českým. Pan Ferd. Menčík vydal tam životopis *Konráda Waldhausera*, prvního předchůdce Husova; připojeno jest 16 listů, psaných od Konráda anebo k němu, jež dosud chovaly se toliko v rukopise, ponejvíce ve Sv. Florianě v Hořejších

Rakousích. — *Paměti o bouři Pražské r. 1524* vydal dr. Ant. Rezek z rukopisu zemského archivu Brněnského. Vedle Bartoše písaře a Jiřího Píseckého jest to třetí původní zpráva očitého svědka o oněch bouřlivých událostech, ve kterých rozmíšky náboženské plichtily se s účely politicko-strannickými i sprostě sobeckými.

Německo-historický spolek v Čechách vydal v posledních časích dvě staré místní německé kroniky v Čechách psané. Jedna jest kronika Loketská *(Chronik der Stadt Elbogen)* z let 1471—1504, druhá Trutnovská *(Simon Hüttels Chronik der Stadt Trautenau)*, kteráž se vztahuje k letům 1484—1601. Opis kroniky Loketské konal již Palackému dobré služby. Obě kroniky upravil k tisku dr. L. Schlesinger, a sice velmi pečlivě a příhodně. Tou dvojí publikací, jakož i listářem města Mostu, jenž vyšel před pěti lety, zjednal si Schlesinger opravdovou a trvalou zásluhu o dějiny Němců v Čechách a o českou historii vůbec. Časopisu téhož spolku (Mittheilungen) nelze vzdáti takové chvály, aspoň ne všeobecně; zabývát se po přednosti překrucováním historie české, a jen zřídka kdy si vzpomene, že by mohl osvětlovati minulost německých krajin a německých obyvatelů v Čechách.

Matice lidu počala letos vydávati dvě díla *národopisná.* Jedno jest překladem znamenitého spisu, jejž pod názvem Russia sepsal Mackenzie Wallace. Tento spisovatel, obdařený všímavostí a podnikavostí pravého anglického turisty, za svého několikaletého pobytu v Rusích nasbíral si velmi bohatou látku, kterouž pak vzorně rozvrhl a uspořádal dle spojitosti věcné, a vykládá ji čtenářům s feuilletonistickou lehkostí a vtipností; poučně a zároveň zábavně popisuje život ruský na venkově i po městech, u obecného lidu i u šlechty, poměry společenské i církevní, správu veřejnou v nejnižších i v nejvyšších oborech. Správa Matice lidu s dobrou se potázala, odhodlavši se k tomu, aby toto rozkošné dílo uvedla do české literatury. Název mu dán: *Rusové doma.* Dosud vyšly dva svazečky o 15 kapitolách; celý spis v originále má 34 kapitoly. Překladatel J. Váňa na první pohled dobře se hodil k tomu úkolu, ježto zná nejen jazyk anglický, ale i ruský. Avšak překládati dílo tak klasické, v pravdě umělecké, není věc snadná, zvláště uvážímeli tu okolnost, že anglický originál psán jest pro čtenářstvo učenější, nežli jakým jest většina odběratelstva Matice lidu. Tu musí býti dovoleno překladateli, některá místa tlumočiti volněji, aby se stala srozumitelnějšími a češtějšími. Pan Váňa sice také užívá volnosti překladatelské, ale častěji ku pohodlí svému nežli čtenářovu; jindy zase držívá se originálu víc nežli by slušelo. Ku př. anglický čtenář větším dílem porozumí francouzskému výrazu petit maître, jehož užil Wallace, ale většina čtenářů Matice lidu nebude věděti, co si při těch nepřeložených slovech má mysliti (II. 107). A zase nemístná licence jest v chybné větě: Jelikož vlídný a sdílný, požádal jsem ho (II. 64); zde doslovnější překlad originálu (finding him amiable atd.) byl by správnější a srozumitelnější (shledávaje ho vlídným a sdílným, požádal jsem ho). Vůbec jest přáti, aby p. překladatel na pokračování toho spisu vynaložil více píle. Terminologie nemá tak kolísati, aby ruský újezd jednou slul okresem, po druhé krajem, a újezdné zemstvo jednou okresním sjezdem, po druhé pak újezdním shromážděním (II. 63, 65).

Národopis, jejž píše dr. Jaroslav Vlach pro Matici lidu, chce ve stručnosti vyložiti výsledky novějšího bádání o lidstvu vůbec i o jednotlivých národech. V prvním svazečku jedná se o původu, stáří a prabydlišti lidstva, o tělesné i duševní povaze člověka, o počátcích vzdělanosti lidské, o vývoji řeči lidské, o náboženství národů nevzdělaných, pak o náboženství šamanském, brahmanském a Buddhově. Dlužno uznati, že p. spisovatel podujal se nesnadného úkolu svého s opatrností chvályhodnou, zejmena že domněnky, kterými národopisná véda se hemží, nevyhlašuje za jisté pravdy, nenásleduje v tom četných jiných spisovatelů na tom poli, kteříž tím matou lehkověrné čtenářstvo. Z druhé strany však nemohu potlačiti obavy, že leckteré partie, zvláště ve všeobecném oddíle národopisu, o němž pojednává tento první svazek, spůsobem prostonárodním vůbec vyložiti se nedají, a v té krátkosti, ve které zde se podávají, jsou někdy nedosti srozumitelny i vzdělanému čtenáři, neníli sic o nich poučen odjinud. Ne poměrná úplnost, ale výběr látky byl by, tuším, v takovém prostonárodním spise na svém místě. Dikce p. Vlachova není vždy dosti prostorozumná, upomínajíc někdy na německý abstraktní spůsob vyjadřování myšlenek. — Dotýkámli se stránek jazykové a slohové, doufám, že mi nebude nerozuměno; lzeť člověku, aby se vadám znenáhla odnaučil — pilným přihlížením k dobrým vzorům českým. V té stránce my všichni spisovatelé čeští musíme se stále přiučovati. I mistrové slohu českého, Jungmann a Palacký, psali ve stáří správněji česky nežli ve mládí; ale snad žádný v našem století nedospěl k té dokonalosti, aby se mu poklesky vytýkati nemohly.

S pravým potěšením hledím ku poslední — dle řady, ne dle hodnoty — knize, o které chci tentokrát oznámení učiniti. Jest to *Všeobecný zeměpis*, jejž nákladem Šimáčkovým vydává dr. F. J. Studnička. Prospekt uvádí ji do světa jakožto spis populárně vědecký. Tenkrát to jmeno nebylo vzato nadarmo, jakož bývá bráno na trhu knihkupeckém, nejhouřněji ovšem na nejhlučnějším trhu knihovém, v Němcích, v posledních však letech také nezřídka u nás. Referent tentokrát není v nesnázi, ve které nejednou při nevděčném úkolu svém bývá, aby napověděl a přece neřekl, že nedostatečná příprava, nebo nedostatečné nadání spojené s nedostatečnou pílí fabrikuje lehkomyslně knihu, která může jen překážeti jiné dobré knize, aby nevznikla nebo na světlo nepronikla. Prof. Studnička vedle mathematického povolání svého po mnohá léta sbíral vědomosti, kterých jest potřeba k dílu, v něž se nyní uvázal; četnými pěknými rozpravami z oboru astronomie a fysikálního zeměpisu osvědčil svou znamenitou spůsobilost k jasnému a co možná prostorozumnému vykládání těch předmětů náučných; zevrubnost a píle, se kterou pracuje, jest až podivuhodna. Všecky tyto vzácné vlastnosti zjevují se pospolu ovšem také ve přítomném jeho díle, kteréž i co do obsahu i co do formy vyniká přesností, vytříbeností, a pokud předmět jeho to snáší, i lahodností. Všeobecný zeměpis Studničkův dělí se ve tři části. První jest hvězdářská, kdež vykládá se o hvězdnaté obloze, o zdánlivém denním i ročním pohybu hvězd a jak se ho užívá k měření času, o skutečném pohybu stálic, a o soustavě sluneční. Druhá část, zeměpis mathematický, jedná o tvaru, měření, velikosti i o zobrazování země. Ve třetí části, zeměpise fysikálním,

bude meteorologie, stručná geologie, horopis, vodopis a nauka o rozšíření rostlin, živočišstva i plemen lidských. V šesti čtyrarchových sešitech dosud vyšlých obsaženy jsou první dvě části skoro docela, vyjma totiž theorii map. Výklad v těchto dvou částech jest takový, že všemu může porozuměti člověk, jenž někdy studoval nižší mathematiku, třeba by z ní v paměti již mnoho nesnášel; pro mathematiky jsou toliko pod čárou některé formule, ale jen pokud k tomu dostačí trigonometrie, neboť návodem ke hvězdářským výpočtům běhův planetárních tato kniha není a býti nechce. Že Studnička dopřál astronomii většího místa, nežli se jí obyčejně dostává ve všeobecných zeměpisích a fysikách, to nebudiž jí počítáno na špatnou nýbrž na dobrou stránku; učinilať astronomie v posledních stoletích ohromné pokroky, jež jsou povědomy zasvěcencům jejím, kterýchžto kruh bohužel spíše se ouží nežli rozšiřuje; musíť tato stará věda ve školách ustupovati svým četným novým družkám, tak sice, že základné astronomické vědomosti jsou nyní u vzdělaného i učeného obecenstva méně rozšířeny nežli byly před půl tisícem let; potkávámeť se v kronikách středověkých, které byly psány od kněží, s takovými pojmy a výrazy astronomickými, kterým nyní mezi studovanými lidmi, kromě hvězdářů, málo kdo rozumí. Terminologie dělala p. spisovateli některé obtíže, a není divu, byloť o těch věcech dosud málo po česku psáno. Šťastně zdá se mi býti utvořeno jmeno letavice místo nepohodlného i nerozumného čištění hvězd. Čáry (kruhy) rovnoběžné k rovníku měly by se, tuším, krátce jmenovati rovnoběžkami a ne rovnoběžníky, neboť slovo rovnoběžník jest již v geometrii okkupováno jiným ustáleným významem (= parallelogram). Končicí sloveso pošinouti mělo vedle sebe trvací pošívati; toto trvací však nyní sotva se nám hodí, a sloveso pošinovati, jež uvádějí do geometrie, jest chybně tvořeno; pročež užívejme dobrého slovesa souznačného: posouvati (vedle posunouti), anebo někdy pro rozmanitost pomykati. Předložka *pro* jest v nové češtině bez toho již přetížena přerozmanitými funkcemi, a mathematikové neměli by na ni bez potřeby ještě více nakládati; chtějíli naznačiti podmínku, mohou to rovněž tak krátce ale srozumitelněji vyjádřiti předložkou *při* nebo jinými předložkami nebo i prostými pády; ku př. při $\varphi = 9^0$ platí $\omega = 15^0$; v Praze (místo: pro Prahu) platí $\varphi = 50^0$ a dne 6. listopadu (místo: pro 6. listopad) $\delta = -16^0$; obdržíme (bez pro) svrchní kulminaci polárky $HV = 51^0$ atd. Příhodné jsou tabulky číselných hodnot, jež p. Studnička do své knihy vkládá; ty velice zvyšují její užitečnost; ku př. tabulka ukazující, jakou délku mají stupně poledníkové i rovnoběžkové v rozličných vzdálenostech od rovníka, tabulka ustanovující, kolik mají ukazovati hodiny o slunečném poledni. V tabulce, která srovnává novou míru francouzskou s jinými měrami, neměla býti opomenuta míra česká; dle nařízení vyšlého r. 1764 o poměru míry české k rakouské, a dle nového zákona o poměru míry rakouské k metru, jest možno vyjádřiti délku české míry v metrech aspoň na čtyry místa desetinná zevrubně; jestiť český loket čili dvě české stopy = 0·5927 m. — Zevnější úprava jest tohoto krásného díla důstojna, rovněž krásná; četné nové dřevorytiny i mapky, jichž jest k názornosti potřeba, dokazují, že nakladatel neméně než spisovatel se vynasnažuje, aby dílo bylo dokonalé.

Dr. *J. Kalousek.*

Plutarch přispěl k dějepisnému vzdělání netoliko svých současníkův, nýbrž i pozdějších pokolení až na nynější dobu neméně, než na příklad Herodot a Tacitus, abychom těmito dvěma krajnostmi zahrnuli celou stupnici soustavné vědy dějepravné. Jeho životopisy a charaktery vynikajících mužů řeckých a římských byly a navždy zůstanou zejmena dorůstající mládeži zdrojem důležitého naučení o životě a osudech obou staroklasických národův. Zvláště jeho pečlivé přihlížení k vnitřní, *mravní* stránce dějinných osobností, dějepisnou vědou nezřídka zanedbávané; jeho plastická kresba všech podnětův, plynoucích z ducha jednotlivce a poháňějících veliké společenské sbory, ano i celé národy k velikým, rozhodným činům; rovněž jako jeho vlastní zanícenost pro vyšší, ušlechtilejší stránky lidského života, pojišťují jeho dějepravnému dílu vždy svěží, nepomíjející půvab. Nová doba poučného a vzdělavatelského písemnictví evropského pěstuje Plutarchův způsob dějepisného líčení s nemalou oblibou a s rovným štěstím. Nejpřednější v tom směru literatury anglická a francouzská mají už celé knihovny dějinných charakterův, jichžto blahodárné působení ve všeobecnou vzdělanost domácího občanstva, zejmena v politickou a humanitní, co den jest zjevnější. S chvalným uznáním a s opravdovou radostí můžeme ukázati už také na podobný spis v literatuře vlastní. Karel Tůma obral sobě studium a líčení *Dějinných charakterův* z nové doby některých západoevropských národů za hlavní úkol své spisovatelské činnosti a dnes už dospěl u nás v tom směru na šťastného specialistu. Jeho Dějinné charaktery jsou kniha, jejížto co možná nejhojnější rozšíření v národě našem sobě upřímně přejeme. Těšíme se z toho, že náklad na vydání její věnoval politický spolek Velvarský. Dalť tím pěkným skutkem na srozuměnou, že dovede oceniti důležitost jejího obsahu pro politické vzdělání našeho národa. *Osvěta* při té příležitosti cítí zdvojené potěšení, poněvadž v jejích sloupcích po prvé vyšly některé z výborných prací, kteréž K. Tůma pod společným, případným názvem Dějinné charaktery sebral. Jest jich tu osm: Jiří Washington, Giuseppe Mazzini, Daniel Manin, Camillo Cavour, Léon Gambetta, William Ewart Gladstone, Ludvík de Potter a Americký husita John Brown. Můželi sestaviti se z novověkých dějin italských, francouzských, belgických, anglických a severoamerických řada osobností, kteréž by mocněji byly zasáhly v život a osudy svých národův, kteréž by výše vynikaly ve světodějném proudění národních a státních útvarův, jichžto snahy a skutky by mocněji byly hnuly nejdůležitějšími otázkami národních práv, občanské svobody, opravdové osvěty a ušlechtilé lidskosti? Už tímto výborem zřejmě dokázal Tůma, že postihl nejhlubší jádro novověkých dějin státův italského, francouzského, belgického, anglického a severoamerického, tedy právě oněch, jichžto rozvoj stanoví hlavní ráz státotvorné činnosti a kulturního směru v tomto století, ano i v naší době. A jaký byl jeho úkol při tomto výboru Dějinných charakterův? Podati svým krajanům věrné a jasné zrcadlo, v čem záleží opravdový politický život a důstojnost každého národa, jaké boje podnikaly a provedly se jinde za ony duchovní statky, za jichžto dobytí namnoze také my zápasíme; poučiti je, že toliko hrdinskou vytrvalostí, apoštolskou nezištností a neúhonnou poctivostí zakládá se čestná a šťastná budoucnost národní

a státní pospolitosti; posilniti je vzory velikých cností občanských a vštípiti jim vědomí, že mají stejný cíl s mnoha jinými národy. Tento úkol K. Tůma v Dějinných charakterech naplnil. Jest to dílo *tendenční*; ale nad takovou tendenci neznáme žádné oprávněnější a šlechetnější. A slovesná forma Tůmova? Spisovatel jest sám nadšen svým předmětem, proto slovo jeho sálá ohněm a vzbuzuje nadšení i zápal i v čtenáři. Řeč Tůmova jest malebná, plastická, květnatá, hledíc mysl čtenářovu všemi spůsoby slovesné techniky zaujati pro látku, z jejíhožto poznání a prozkoumání mu kyne nemalý prospěch pro vlastní praxi. Na některých místech stylisace Tůmova dostupuje účinkův umění dramatického. Připomínáme na příklad vypravování o americkém husitovi, jež náleží k nejzdařilejším v celé sbírce, jsouc psáno se zvláštní vroucností. Vedle úchvatného obrazu Johna Browna klademe co do stylistické dokonalosti nejblíže Ludvíka Pottera. I až někdy dostaneme ve svém jazyku zevrubné a správné zpracování celých dějin Italie, Francie, Belgie, Anglie a soustátí severoamerického, Tůmovy Dějinné charaktery nepozbudou ničeho ze své poučné a vzdělávací důležitosti; na ten čas jsou i intelligenci české nejlepším po česku psaným dílem, z něhož lze čerpati poznání novověkých dějin od Tibery až po Michiganské jezero. Jestli dějepis učitelkou života, Dějinné charaktery Tůmovy ukazují, jak toho vzácného učiva se má užívati; máli nějakou cenu netoliko pro učence, ale i pro národy, Dějinné charaktery ji staví na oči.

Zajímavý příspěvek k důležité otázce z dějin českých podal prof. dr. Josef Kalousek ve stati *O historii kalicha v dobách předhusitských*. (Otisk z výroční zprávy obecního reálného gymnasia v Praze, 1881.) Prozkoumav všecky dotýčné prameny domácí i zahraničné, starší i novější, dr. Kalousek zahrnuje konečný výsledek své rozpravy v následující věty. Prvotné přijímání pod obojí vymizelo v Čechách tiše a dávno, snad asi sto let před reformátorským ruchem, jenž se počal u nás ve druhé polovici 14. století. Mistr Jakoubek ze Stříbra a jeho vrstevníci, obnovujíce podávání z kalicha, nečinili tak z nějaké tradicionálné oposice proti té proměně, kterou dávným předkům jejich byl odňat kalich, neboť r. 1414 nebylo již po té proměně žádné paměti ani v myslech ani ve spisích tehdáž známých. Toliko zbožné hloubání, zvláště M. Matěje z Janova o tom, jaké spasitelné účinky má požívání večeře Páně, a že jest radno často ji přijímati, vedlo nástupce jeho k uvažování, jak ta svátost byla ustanovena a v prvotné církvi přijímána; z toho pak uvažování vzešla u nich obnova podávání pod obojí spůsobou.

F. Schulz.

R. 1882. Čís. 2.

OSVĚTA



Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)

VI.

iná osobnost, již častěji bylo v komnatách domu pana Hajného vídati, byl Suchotínský farář, Drahokoupil, do jehož pastýřského stáda Záhořany náležely. Byl to dobrý čtyřicátník, vysoké postavy, rumných tváří, havraních vlasův a otylého těla, jehož zevnějšek byl poněkud zanedbán. Dlouholetým pobytem mezi lidem selským byl zdrsnělý poněkud a ve společnosti obcoval trochu nesměle a hranatě. Kromě toho šňupal. Co do povah byl Drahokoupil dobrák, pohodlný v myšlení i jednání; byl sám se sebou i se světem spokojen a farizejského neměl na sobě nic. Labužníkem nebyl, ale chutným a vybraným darům božím přál, a ideálem jeho byly zlaté hodinky, na něž za duchovní praxe své, nepříliš výnosné, se nemohl zmoci. Borovec si jednou o svátku jeho dovolil s ním žert. Vyčenichal někde u nějaké modličky staré modlicí knihy s názvem „Zlaté hodinky“ a přinesl mu je v úhledné krabici darem ke svátku. Byla právě na Suchotínské faře větší společnost, a Drahokoupil věřil upřímně, že mu zlaté hodinky přináší, dokud se pravý obsah krabičky zklamaným jeho očím neobjevil. Nevykládal žert ten Borovcovi ve zlé, ale měl naň přece trochu s vrchu a když se sešli, vynasnažoval se poctivě, nějaký bodlavý vtipec vystřeliti, před nímž však Borovec nezalézal „za borovici.“

Drahokoupil vlastně teprve po příchodě staré paní více se ukazoval v Záhořanech. Nabídnuv se jí, že za nebožtíka pana Hostka zádušní mše sloužiti bude, byl od ní vlídně přijat a byl od těch dob u nábožné stařenky v jasných očích. Pozorovala ovšem, že co do dobrého tónu a společenského cviku mnoho se faráři nedostává, ale cti-

hodný stav jeho, jakož i vlastní její zbožná mysl měly ji k tomu, by shovívavě již oko jedno při něm zamhouřila. Mimo to zamlouval se farář staré paní, jež při svých výdajích velice byla šetrna a licoměrnosti nenáviděla, svou nezištností a prostoduchostí, a tak mnohý klípek z okolí přijala od něho také za vděk. Na konec zvolila si jej také za svého almužníka, poněvadž chudinu již ze svého povolání dobře znal a ona nerada někomu almužnu udílela, o kom nebyla přesvědčena, že jí hoden jest. Tu i tam povídali si lidé pošeptmu, že Drahokoupil jen proto u staré paní Záhořanské omítá liščím ocasem, že peníze u ní čije, a Borovec vypustil někde peroutné slovo, že prý se snad nyní přece zlatých hodinek domodlí, ale to byly všecko jen pamlsky utrhačných jazyků. Drahokoupil vševlády peněz ani neznal aneb aspoň neuznával; i nepřipadlo mu ani ve snách, že babička Záhořanská lichou směnku jeho ideálu promění ve zvučný kov. Spíše přimlouvalo se ku pravdě, že zdravá poesie domu Hajného přitahuje k sobě jeho mysl, jež poesie milé domácnosti nikdy před tím nepoznala a neochutnala. Ostatně nebýval nikdy obtížným hostem v panském domě a stavíval se tam obyčejně, když míval nějaké zaneprázdnění ve vsi, a poněvadž i tvar i obsah jeho myšlenek byl krotký, neprobuzoval v nikom živější sympatie, aspoň toho času.

Ze dřívějších poměrův udržoval i Hajný i roztomilá jeho paní každý po jednom a těšili se z nich posud tak vroucně, jako za svobodna, ač dělo se to jenom dopisováním. Paní Hajná nezapomněla pro manželské své štěstí na svou zlatou, veselou Mély, a muž její při vší práci a činnosti pro rodinu na nejstaršího a nejmilejšího svého přítele Jaroslava. Za zimních večerů, kdy rozpásané živly kol panského domu své divoplesy prováděly a na tabule v oknách zlobivě dorážely, jako by chtěly dobyti se na lidský blahobyt uvnitř: bývalo pochoutkou mladým manželům, přemítati listy v knihách paměti své. V komnatě, příjemně vytopené a mírnou vůní prostoupené, sedávaly v měkkých křeslech v zamilovaném svém koutečku při lampě a očima, ať tak dím, se líbajíce povídávali, Marie o Mély a Prokop o Jaroslavu, že často nepozorována minula hodina, v níž odcházívali do ložnice. To bylo první rok, ale i potom, když mamá a Jaroušek do hospodářství přibyli, nebylo téhodne, aby nebyli v hovor pojati nepřítomní přátelé, a i sama stará paní ráda o nich poslouchala a sama svým příspěvkem ochotně se účastnívala. Došloli psaní od slečny Amélie nebo Jaroslava, byl den v domě Hajného jasnější a výměna myšlenková plynnější a jímavější, a kořenívaly ji častěji potyčky, vzniklé z manželův různého mínění o těch neb oněch myšlenkách ve psaní obsažených. Marie stranila přítelkyni, Prokop příteli, ač oba v tom se snášeli, že oba jsou povahy nevšední, pro něž jeviště skutečného života jest poněkud kluzko.

Slečna Amélie Měřinská žila posud v Praze a ucházela se, jak Hajný někdy vtipkoval, o to, aby do cechu starých panen přijata byla. Poněvadž neměla již rodičů, bydlela u své staré tety, paní to z nejlepší společnosti, jež krásné a rozmarné neteři činila pomyšlení a v duchaplnosti její se zhlížela. Jsouc jměním svým zcela neodvisla, odbývala četné nápadníky, jižto všudy směle mohli zaklepati, ocelivým výrokem, že dokud jí nebudou dvacet čtyři léta, své šíje pode jho man-

želské neohne, a kdy by jí sám turecký padišah nabízel pantofel. Vzdělání její, jímž se věru pro pouhou okázalost v společnosti nenamáhala, bylo i obsáhlé i hluboké a nevtipkováno o ní na licho, že čte Ovidia a Horatia bez slovníku a že by se úspěšně měřiti mohla s mnohým graduovaným synem Aeskulapovým. O vzdělání v obecném smyslu mluvívala s pohrdou; úctu chovala jenom k vědění a vyhledávalali společnost mužův, byli to jistě učenci nebo mužové prakticky činní. Hladcí a sladcí bohatýři parket nešli jí ani k oku ani k mysli. Klepalo se o ní, že jest mužatkou, ale spanilou, půvabnou a rozumnou mužatkou, a mělcí salonní lvové věru nevyhledávali s ní souboje. Krásná pleť kárala ji z výstřednosti a starší, zkušené dámy nevěstily jí šťastných osudův. To vše slečně Amélii nebylo neznámo, ale kritikou tou nehnětla se na srdci a jednala vždy tak, jak sama za dobré uznávala, nepřestupujíc však nikdy meze obvyklé konvenience.

Že snad nejvroucnější láskou v životě svém k slečně Marii Hostkové se přivinula, lze z toho vysvětliti, že neshledávala při ní mělkosti jako při jiných stejnověkých dívkách ze své společnosti, a že mužnější její povahu vábila asi ona tichá, čistá ženskost, jež z nitra Mariina v přirozené ryzosti se vyvírala. Marie naproti tomu uznávajíc spravedlivě duševní převahu Améliinu jako slabší květina připínala se důvěrně k silnějšímu kmeni její duše. Přátelství obou dám datovalo z ústavu a potrvalo i za let panenských, a stará paní Hostková ráda je viděla, poněvadž slečna Měřinská měla bezúhonnou turnyru a nikdy se nepokoušela v útlou duši Mariinu něco ze svých výstředností vštěpovati, nebo tolik připouštěla i matinka Mariina, že při dobrém jádře svém není Amélie bez výstředností.

Když Marie se zasnoubila a všecko to štěstí panenské lásky před přítelkyní důvěrně odhalovala, poletoval častěji úsměšek po ladných rtech Améliiných, ale ostřejšího posudku o manželském stavu nikdy nepronesla, aniž kdy o tom pochybovala, že Prokop není hoden té vzácné lásky, poněvadž viděla v něm muže v práci vyrostlého a pro práci zaujatého, třeba obor kupecký byl celým jeho světem. Za družičku však Marii nešla tvrdíc, že tento úkol poetický k její mužné povaze se dobře nehodí. Leč svatební slavnosti se účastnila zároveň s Jaroslavem, jenž Prokopovi byl za svědka. Znala se s ním již od vidění, ale posud nevzala si práci nějak jej oceniti, třeba věděla o jeho poměru k ženichu přítelkyně své. V očích jejích byl jenom mužem téměř dokonalé krásy a uhlazeného zevnějšku, jehož kníry, patrně se zálibou pěstované, jsou z nejpěknějších v Praze. Pan Javorník, jak se zdálo, byl již zpředu proti ní podjat, poněvadž za hovoru s ní tu i tam poněkud pichlavě latinskou floskuli prohodil, což mu slečna Amélie tím odplácela, že za vhodné příležitosti mu posloužila s bodlavě zkomoleným veršem z jeho básní, jež znala z časopisův. Kromě těchto špiček, jež u ostatní společnosti povšimnutí nedošly, nesblížili se sobě o Prokopově svatbě ani za mák, a pan Javorník soudil asi tak o slečně Amélii jako ona o něm, že jest totižto krasavice v pravdě Junonské postavy, jež kromě toho svou řeckou hlavu má vyšperkovánu duchem, na němž si nemálo zakládá. Dále uznával jako ona o jeho knírách,

že oči její jsou z nejpěknějších v Praze. Více aspoň o ní Prokopovi neprojevil, když potom jednou o ní se rozhovořili.

Jaroslav byl tehdáž již profesorem a doktorem filosofie, a matka jeho nebyla již na živu. Vzletné jeho plány o stolici učitelské na některé universitě se scvrkly v téměř pošetilou naději, poněvadž přes všecko nadání své měl něco z motýla na sobě, a rád těkal od předmětu k předmětu, nemaje dosti mravní síly v sobě, by zahloubil se celou duší v jedinou vědu. Hlava jeho byla více universálního rázu, ale nejraději kochávala se v umění všech tvarů, popředně v slovesném umění, v němž se sám i vlastní silou pokoušel. leč více jako krasoumný ochotník nežli jako opravdivý dělník. Nebylť zkrátka mužem práce, a bez vážné a úsilovné práce neobejde se umění rovněž tak, jako věda a jako všecko na světě. Dramatická poesie a divadlo byly posud jeho Rosinantou, a on sám, jakkoliv již třicátník, byl Donem Quijotem, jenž kopím svým do větrných hradův míří. Bylo snad také vadou při něm, že nedostávalo se mu žádosti po zevnější cti a slávě. Pobídky z této strany byly by asi hlavu jeho pobodly k snaze i práci účinnější a zdárnější. Také i jmění jeho bylo mu asi na závadu: přebytek, pohodlí a vybraný stůl ještě málo znamenitých lidí člověčenstvu odchovaly.

Jaroslav nevycházel nikdy z učení a o prázdninách náruživě rád cestoval. Znalť Švýcarsko i Norsko, matku umění Italii, matku moderní kultury, Francii. Po zemi práce, Anglicku, a zemi spekulace, Německu, netoužil. Vlast svou, Čechy, Moravu i Slezsko, znal dosti podrobně a pro zájmy národní měl živý cit i jasné porozumění a v lichoskvělou světoběžnost nezapadal. Byl přesvědčen, že jako jen ve vlastní mluvě lze jest modliti se a básniti, jen v uvědomění národním lze býti něčím samostatným. Kdy by jej byla slečna Amélie z té stránky znala, více vřelosti by se bylo přimísilo k jejímu o něm soudu.

Že i Hajný i paní jeho hned první rok Jaroslava i Amélii k sobě zvali do Záhořan, bylo podle toho, co posud vypravovali jsme, zcela přirozeno. Leč slečna Měřinská vymluvila se Marii tím, že prý svou osobností, nepříliš poetickou, nechce prvoroční líbánky její přikaliti.

„Myslím,“ pravila zcela zjevně v dopise svém, „že vy dva úplně sobě letos postačíte. K čemu k lepému celku přivěšovati zbytečný přídavek!“

Javorník předstíral cestu do Paříže, dávno již zamýšlenou, ale myslil asi zrovna to, co jasně pověděla slečna Amélie.

Druhý rok byl považován pro smrt starého pana Hostky za rok smutečný, a slečna Amélie i pan Javorník již z dobrého tónu návštěvu odřekli. Třetího roku přijel Jaroslav na několik dní, jen tak na ohlídku. Kašlal trochu a liboval si velmi v Záhořanech. V roztomilé komnatce své složil idylu nadepsanou: „Na čerstvém vzduchu.“ Líbila se v kruhu rodinném, a on podle jejího nadpisu pokřtil dům Hajného. Nápad ten se ujal, šířil se pozvolna a zůstal pak již domu. Téhož roku v létě měla slečna Amélie tetu poněkud chorou a nemohla do Záhořan. Však slíbila svatosvatě, že na přesrok ji na Čerstvém vzduchu budou míti tak dlouho, pokud jim bude libo a pokud jich vůbec neomrzí.

Hned ze začátku června pak skutečně slovu dostála. Měla také k tomu zvláštní příčinu. Zamilovalť se do ní pán skvělého postavení, jenž nedal se nikterak odbyti, jí všudy na paty se věšel a rázností svou a neoblomnou trpělivostí mermomocí neli srdce, aspoň ruky její se chtěl zmocniti. Slečně Amélii stala se tím Praha v pravdě protivnou. Vzchopila se k činu a předstírajíc cestu do lázní tajně se uchýlila na Čerstvý vzduch. Tam byla jista a svobodna, a Prokop jí rukou dáním slíbil, že chrániti ji bude pavezou domácího práva, kterému slibu také svědomitě dostál, hned jak první psaní od ženicha z Prahy došlo.

V červenci potom dostavil se Jaroslav, tenkrát na celé prázdniny. Před tím doufala slečna Amélie, že jest jista.

Život na Čerstvém vzduchu se rozvolnil a rozproudil.

„Zrovna jako by hrsť hráchu mezi holuby hodil,“ podotkl jednou případně pan Račte.

VII.

Ano pan Račte!

On takto pro ženskou zástěru ani palcem nehnul, ale taková ženská jako slečna Mély, to je rozprávka zcela jinšího kalendáře! Borovec nebyl sice světem zběhlý, ale panen světu podobných viděl dosti, že by jich ani za hodinu nespočítal. A jeho bývalé milenky, Anička, Katuška i Filoména byly panny jako z růže květ a z lilie stonek, ale proti slečně Mély byly přece jen slepice proti labuti. Tak zobrazoval si v duchu pramáteř Libuši, tak spanilou Majolenu, tak Marii Terezii císařovnu!

Ten den, když po prvé ho svedla Fortuna na Čerstvém vzduchu se slečnou Mély tváří v tvář, měl pan Borovec noc nepokojnou, zrovna jako by zítra měl jíti na jeleny, kteréžto vrchovaté rozkoše myslivecké posud neokusil. Druhého dne po tom vybral se na křepelky, dal pět ran a ani jednu netrefil. Sám věrný jeho nohsleda, ohař Imam, postavil se po páté ráně a podíval se naň, jako by řekl: „Styď se, starý hochu!“ Pan Račte se také před psem zastyděl, ale co to bylo platno. Sedl si na mez a rozumoval:

„Inu, nějaký dojem jsem přece učinil! Smála se, až se řehtala! Slečna Mély je svobodna, já jsem svoboden. A Vražno není také na zahozenou a šlechtictví. Inu ovšem, ale tak . . .“

Podíval se na Imama, jenž vedle seděl. Co to bylo? Ten pes se mu opět smál. Pan Račte napřáhl ruku. Imam se opatrně odklidil.

Kdy by bylo šlo po jeho, byl by zaměřil rovnou na Čerstvý vzduch. Kdy by aspoň byly křepelky! Takto . . . Třeba bylo opatrnosti; třeba sečkati, vyčkati, nezadávati si; to hlavní věcí při ženských!

Pan Račte zaměřil k Vraženskému dvoru; zadumán, všecek nesvůj.

Téže skoro chvíle, co Borovec na mezi první nitky své čtvrté lásky si shledával, seděly na Čerstvém vzduchu všecky tři dámy po snídaní v jídelně a bavily se včerejší návštěvou. Pan Račte učinil skutečně dojem na slečnu Mély. Aspoň se ještě dnes pomyšlením naň srdečně „řehtala,“ strhujíc i mladou i starou paní do veselého tercetta, jehož thématem byla zjevná zpověď Améliina, že kdy by byla

aspoň o dvacet let starší a pan Račte neměl lysinky, že by si jej i Vražno opravdově nadcházela.

Přišed včera v pravidelnou hodinu na návštěvu, aby se ohřál na svém „jasném sluníčku,“ usedl si jako obyčejně v návštěvně opodál něho „na kousek povídaniny.“ O novém hosti na Čerstvém vzduchu nevěděl posud pranic. Maje jako obyčejně na pilno se svou řečí nepustil paní Hajnou ani k slovu, tak že mu návštěvu novou ani oznámiti nemohla. V tom zavzněla ve vedlejší komnatě hra na klavír umělá a líbezná. Borovec překvapen se odmlčel, a když kousek schýlil se ke konci, odvedla jej paní Hajná do vedlejšího pokoje, kdež na prahu stanul starý panic jako přimrazen. Od piana zvedala se naproti němu slečna Mély ve všem svém půvabu, proň zrovna opojném. Z těsně přiléhavých šatů šedé barvy a mdlého lesku, na ňadrech do čtyř rohů vystřižených a na rukách jen k ohbí loktův sahajících, svůdně vystupovaly plné tvary jejího těla plasticky krásného; kol obnaženého hrdla měla šňůrku perliček a kol bělostných loktův luzné oblosti po zlatém kruhu. V hojnu kaštanových vlasů, jež přirozeně zkadeřeny zpředu do úzkého čela se hrnuly, měla vetknuta dvě polorozvitá růžová poupata tmavonachové barvy. Popošedši asi na krok stanula při pianě, a postavou její, rovněž tak imposantní jako půvabnou, dovršil se spanilý její zjev v jednotný, úchvatný dojem.

Zraky upjala zvědavě a přívětivě na příchozího pána.

Borovec nevěděl samým podivením, kde jest. Oči jeho se vyvalily a ústa se nepoeticky rozevřela. Bylo mu, jako by prudkovonný zápach ze žapanských lilií jej z nenadání omámil. I když paní Hajná vzájemné představení vykonala, nemohl se k dobré paměti sebrati. Slova se mu v divné směsi pletla na jazyku, jindy tak ochotném, a kdy by se byl nestyděl, „byl by sobě hned jednu dal,“ že dělá ze sebe tak dřevěného panáka.

Slečna Mély se potutelně pousmála.

Borovec se vzpamatoval a krokem španělského granda šel jí ruku políbit, při čemž se jeho lysina u vší své velebnosti očím slečniným presentovala. Rtové její sebou nelibě škubli, hned však přišpulili se k humoristickému úsměchu, jenž rozhodnou dostal převahu.

Borovec rozvázal, zavěsiv pásmo své výmluvnosti na ruce, již právě byl slastí se rozplývaje líbal. Vychvaloval do nebe ty „zlaté ručičky,“ jež umějí tak mistrně na klavír hráti; vypravoval, že sám jest „ohromný“ milovník a ctitel hudby, a litoval, že aspoň rok slečnu nezná; neboť pak že by „se opovážil“ ji za nějaký nový kousek prositi. Slečna Mély domnívajíc se, že jest hudebník, nabídla mu, aby jí nějaký kousek jmenoval.

Borovec nepřišel do rozpakův.

„Andulko, mé dítě,“ pravil, „je tuze krásná píseň.“

„Však on, pan Borovec, nadarmo právě tuto píseň nevolí,“ prohodila škádlivě paní Hajná.

Slečna nevzpomněla hned na první nešťastné jeho lásky předmět a rozuměla, že přítelkyně naráží na druhý verš jmenované písně, a že pan Račte vtipně takto napověděl pod barvičkou, jak se mu zalíbila. I pousmála se naň koketně a zahrála mu variaci na požádané théma.

Borovec se rozehřál až na dno samého srdce, a když poodešli do návštěvny, natáhl všecky kolíky svého umu, aby před slečnou svou osobnost do nejlepšího světla postavil. Dámy uhodly jeho úmysl a na vzájem se přičinily, aby nevyšel z proudu, a starý panic byl sám na sebe hrd, že činí dojem. Rozpovídal se o všech možných i nemožných věcech, ale o nešťastné své tři lásky ani nezavadil z dobré příčiny; vždyť jediný vroucný pohled z krásných hnědých očí slečny Amélie stál aspoň za půl kopy minulých milůstek. A slečna věru zraků svých od něho neodvracela, a zdálo se mu zcela určitě, že se oň zajímá. Také „jarní sluníčko“ nazvalo jej dnes asi třikrát „milým“ hostem, ano zaprosilo si ho i k obědu, což blaženost jeho dovršilo; neboť pomyšlení, že posedí si hodinu a více se zbožňovanou slečnou, bylo mu průzorem do ráje neskonalého štěstí. Při tabuli seděl zrovna vedle „čarokrásné víly“ a jedl dnes za tři; neboť ta byla již zvláštní jeho přirozenost, že každou vznikající láskou i hladu mu stejnou měrou přibývalo. Leč co do pití byl opatrný, aby snad nevyvedl nějakou hloupost, těše se v duchu, že doma již dorazí, co na Čerstvém vzduchu promeškal. K slečně Mély byl učiněná pozornost, tak že ostatní si skoro na to naříkali, a ona se mu za to odvděčovala i laskavými pohledy i přívětivými pohovory, z nichž však místy vykukovaly jemné špičky, ostatním patrné, jeho osloněným očím však neviditelné. Leč nadšení jeho pro slečnu dospělo chlumu téměř závratného, když pan Hajný po tabuli navrhl, projíti se v zahradě mezi růžemi. Návrh byl radostně přijat, a Hajný podal rámě matince. Ženuška jeho potutelně se usmívajíc zmocnila se střelhbitě druhého ramene a slečna Mély zůstala Borovcovi. Vsunuvši s gracií přímo okouzlující svůj měkký a bělostný loket mu do nabízeného ramene přivedla všecku jeho nervovou soustavu do elektrického omamu, a když dokonce loket svůj pohodlně na ruku jeho položila, prochvíval teploučký dotyk jejího těla starého panice blažeností téměř šílenou. Jak do zahrady sestoupili, později ani nepamatoval, jen to věděl, že vedli se za ostatními poněkud dále než měli, neboť i Prokop i jeho paní několikrát se k nim obrátili se škádlivým dotazem, proč tak daleko zůstávají pozadu. Když čas byl se poroučeti a dámám ruku líbal, cítil neomylně, že prsty slečny Mély ruku jeho stiskly; jen tak na čtvrt vteřiny, ale stiskly ji.

„Doufáme,“ prohodila mladá paní, „že nenecháte nás dlouho na sebe čekati!“

„Ó, hned bych se na Čerstvý vzduch přestěhoval,“ odvětil dvorně panic; „neb dnešní den byl z nejkrásnějších mého života.“

Radosten, že s poznámkou tak trefnou dojem své osobnosti v Záhořanech dovršil, Vraženský odešel.

Když byl z doslechu, připomenul Prokop:

„Věru, naší Mély prší štěstí zrovna do zástěry. Sotva před jedním utekla, rozvírá již druhý před ní toužebné náručí!“

Upřímný smích rozezvučel se po zahradě mezi růžemi.

Několik dní po tom vrazil pan Račte se svým Imamem do fary Suchotínské.

„Viděl jste ji?“ bylo první jeho slovo.

„Koho?“

„Inu ji, ji . . . Slečnu Mély, na Čerstvém vzduchu.“

„Viděl, předvčírem.“

„Co jí říkáte?!“

„Je to zralá krása.“

„Zralá krása! Co! Je to ženský anděl!“

„Snad naposledy vaše staré srdce nechytilo?“

„Příteli! S padesáti lety není srdce žádný škvarek! A pak jsem statkář; krásné postavení!“

Drahokoupil viděl, kolik bilo. Příležitost se mu sama podávala. aby Borovce dopálil pro zlaté hodinky.

„Povídali také o vás,“ prohodil ledabylo.

Borovec sebou trhl.

„Povídali!? A co, příteli, prosím vás, co?“

„Inu něco o vaší pleši.“

Pan Račte sežloutnul, jako by polykal rebarboru.

„Tak, tak, inu tak . . . a co ještě, příteli?“ otazoval se chladněji.

Farář si myslil, že mu pán bůh již nevinnou lež odpustí. Zalhal si, aby Borovce znepokojil, a pravil: „Povídali, že se podívají k vám do Vražna. Pan Hajný vypravoval slečně, že máte tam polohu romantickou.“

Borovec se vzpřímil radostí a nadějí.

„A kdy, příteli, kdy?“

„To nevyjednáno, ale zdá se, že brzy. Máme nyní nejpříhodnější počasí.“

„Pravda. Zrovna tak na výlety. Děkuji vám, příteli, za tu zprávu. Musím domů; buďte tu zdrávi, jak na lukách trávy!“

Odkvapil do Vražna, objednal ještě téhož dne dva zedníky, truhláře a přibral z dvora lidi, by myli, drhli a smejčili. Téhož ještě dne poslal do města pro sedláře, aby dal nový povlak nábytku v parádním pokoji, a vůbec zpřevracel ctihodné sídlo své, po léta zanedbané, na ruby.

Paní Marjánka, hospodyně jeho, hořela jen jen nepokojem i strachy. Vždyť všecko podobalo se na vlas tomu, jako by její velitel se chtěl oženiti a čekal návštěvu ze strany nevěstiny. Ptala se přímo a nepřímo a vyzvídala, dala pána svého stopovati, ale upokojení nenabyla. Vzdychala a hubovala, kudy chodila. Konečně! Když již Vražno mělo nový kabát i prádlo, došlo psaníčko ze Suchotínské fary. Co by byla za to dala, kdy by je byla mohla pro sebe podržeti, nebo aspoň pro sebe dříve přečísti. Nešlo to, nešlo . . . Zmalomyslněla.

„Děj se vůle boží,“ vzdychla bojem zkrušena a donesla je pánovi.

Borovec si v duši zavýsknul; myslil nejinak, nežli že odpoledne bude výlet na Vražno. Přehledl samou radostí na nápisu ruku Drahokoupilovu. Roztrhnul obálku a četl.

Farář psal, že hrozí jeho lásce nebezpečenství. Včera že přijel z Prahy na Čerstvý vzduch onen doktor a profesor, jenž loni již tam byl, a není prý žádné pochyby, že přijíždí za slečnou Mély, a že asi v brzce bude něco slyšeti o zasnoubení. On, totižto farář, že nemůže za to státi, ale zdá prý se mu, že uhodil zrovna na pravdu.

Pan Mamert Borovec vrhl sebou na duši podlomen na pohovku nově potaženou, o níž snil, že zbožňovaná Mély první bude na ní seděti. Sklopil hlavu, že lysinu její bylo v celém rozsahu a obsahu viděti, a vzdech za vzdechem utrhoval se z jeho sklíčeného srdce do prostory parádního pokoje. Nepozoroval ani, že vstoupila paní Marjánka a že jej v pravém slova pojmu studuje.

„Zaplať pán bůh!“ oddychla si hospodyně; „dostal špatnou novinu. Ze ženitby nebude nic.“

Jaroslav byl na Čerstvém vzduchu.

VIII.

Že dr. Javorník, jehož návštěva již po celý rok u Hajných ohlášena byla, přibyl, nevyrušilo slečnu Mély z Olympského blahobytu, jehož nyní plným douškem požívala. V domě Prokopa Hajného bylo bohudík dosti prostory i dosti podmínek, že dva hosté, a byť i sobě nebyli příliš milí, tam zcela volně, vedle sebe, mohli žíti. Kromě toho bylo nyní nejpěknější letní počasí, a tudíž oprávněna byla naděje, že společenský život rozprostraní se do luhův i lesův i okolních dědin. Také se profesor, vyjímaje předpisy v domácnosti platné, těšil na Čerstvém vzduchu plné svobodě a první týden se kromě stolování hrubě ani doma nezdržel, vyhledávaje si zábavu v přírodě. Ač byl již červenec, nepokročilo léto v okolí Záhořanském jako v rovině. Vzduch v otevřeném kraji již příliš teplý provívaly chladnější vánky z hor, vůní lesní prosycené; rostlinstvo tu ještě neodkvétalo, nýbrž pestřilo se posud v barvách svatebních. Na lukách byla senoseč, a živé barvy šatů dělnického lidu, po lučinách roztroušeného, odrážely se v příjemném pohybu od zelené půdy. Zlato sluneční a nezkalená modrost oblohy rozjasňovaly mysl i prohřívaly hlubinu citův.

Dr. Javorník znal již z lonského roku zajímavější partie kolem Záhořan, letos však pouštěl se dále na výzkumných svých cestách, a nebylo téměř půldne, aby si nebyl našel nějaký malebný koutek, nebo vděčnější vyhlídku. Výzkumné ty vycházky a výsledek jich poskytovaly pak čerstvou potravu i koření zábavám popoledním i večerním, a Hajný říkával pod žertem profesorovi „náš poetický dodavatel,“ ač při mnohých dodávkách byl dodavatel poněkud liknavým poetou, nestaraje se hrubě o to jimi oblibu vzbuzovati. S část byla příčina toho také ta, že dr. Javorník na venkově se jal vážněji přírodními vědami popisnými obírati, jež nebyly právě skvělými stránkami jeho vědění; zejmena zajímal se o botaniku a hmyzosloví a nudil někdy něžná ouška svých posluchaček věcmi, na nichž se libosti doslechnouti nemohly. Nějakou vtipnou výčitku slečny Mély nebo mladé paní snesl již z horlivosti vědecké, nebo mstil se za ni pohovory, školou ještě více páchnoucími. Jinak byl k mladým dámám delikátním společníkem, ale nic více, a zacházeje se slečnou Mély byl zvláště na se pozorným. Před starou paní hrál si na dokonalého kavalíra nikoli bez příměšku ironie, což však jejímu zraku, stářím již oslabenému, ucházelo.

Asi po témdni přišed na svých vycházkách do Suchotína zastavil se na chvíli u Drahokoupila. Za řeči vyzradil mu tento, jak pan Račte na Čerstvém vzduchu o slečnu Mély chytil; svěřil mu, jak dovolil si s Vraženským žertík nalhav mu, že Záhořanští ovšem i se slečnou do Vražna se chystají; jak Borovec upřímně na vějičku usedl a aby královnu srdce svého v domovině své důstojné mohl uvítati, sídlo své panické za dost drahý peníz, podle svých nejlepších vědomostí, vyšňořiti dal.

Jaroslav se rozesmál, až se za boky popadal. Skvostné tyto noviny byly tučnými mandely pro jeho mlat, právě prázdný. Nerozvažuje dlouho odhodlal se činně připojiti k intrice, jež již divadelním rázem svým se mu do duše zrovna zamlouvala. I přemýšlel již o tom, jak by osnova se s úspěchem rozpřádati dala, z čehož farář jej vytrhl znova poznamenávaje:

„Nesmím vašnostem ještě jedné věci zamlčeti. Pan Račte se svatě domnívá, že jste vy sám za slečnou Mély přijel, sumou, považuje vás za svého soka, velice nebezpečného.“

Dr. Javorník změřil očima faráře.

„Zdá se,“ připomínal, „že i mne bez dovolení vplétáte do pletek.“

„Mea culpa, pane doktore,“ omlouval se farář. „Neměl jsem nic zlého na mysli.“

„Nuže, mějte si pardon,“ odvětil zase přívětivě Jaroslav; „ale prosím, aby se to bylo stalo naposledy.“

„Dávám ochotně slib, že naposledy.“

„Víli někdo kromě vás a Borovce o té intrice?“

„Ani živá duše.“

„Sedněte, velebníčku, a pište.“

Drahokoupil poslechl, Jaroslav mu říkal do péra:

„Velectěný příteli! Dnes dopoledne byl u mne profesor Javorník návštěvou. Tloukl jsem u něho opatrně na keř, však víte, že stranu slečny Mély. Accipe, care amice, sinceram gratulationem: je to zarytý bezženec, jenž svatý stav manželský považuje za putnu pošetilosti. Ipsissima verba! Před touto bouřkou netřeba zalézati do boudy. Bůh požehnej Váš úmysl se slečnou Mély. Chci v modlitbách na dobrý jeho zdar pamatovati.“

„Poslední věta jest trochu příkrá pro mne,“ namítal Drahokoupil.

„Beřte ji za pokutu za hřích na mně spáchaný.“

„Nereptám, pane doktore.“

„Dopis pošlete ještě dnes dopoledne panu Borovcovi.“

„Pošlu; poslíček je právě po ruce.“

Když psaníčko nastoupilo cestu svou, Jaroslav se rozloučil. Vraženský panic měl právě senoseč, a poslíček přinesl je za ním na luka, znepokojiv prve příchodem svým v panském domě paní Marjánku až do dna srdce.

Doktor vracel se polními cestami domů. Měl hodný kousek cesty před sebou a pokdy k rozjímání. Podél cesty vlnilo se žloutnoucí obilí a charpy, vlčí mák a koukol v jednotvárné žluti připadaly mu jako dětská poesie v prose životní. Odkud se vzala v mysli jeho tato myšlenka? Drahokoupil nevědomky ji v ní probudil. Psalť Borovcovi, že

on za slečnou Mély přijel, že tedy uchází se o její lásku. Věru, Jaroslav divil se své vlastní povrchnosti, že myšlenka tato, přece tak přirozená, posud mu ani nenapadla, sama od sebe že mu nenapadla. Snad mají myšlenku tu i manželé Hajní, snad stará paní, snad Záhořany a celé okolí, snad i slečně Mély není cizí, třeba jí nebyla právě sympatická. Rozpomínal se, zdali by některý projev myšlenek na Čerstvém vzduchu k ní neukazoval, ale nedomyslil se žádného kladnějšího výsledku.

Zastavil se. Proti němu přicházelo vesnické děvče s hráběmi, čerstvé jako malina a sličné jako polní růže. Sklopilo oči, pozdravilo a šlo dále. Jaroslav se obrátil, když popošla, a děvče se také po něm obrátilo.

Patrně se líbil dítěti přírody, proč by se i slečně Mély nelíbil? Žena jako žena, a kdy by měla učeností i fantastikou hlavu napěchovánu, srdce se nedá venkoncem přestudovati.

Všecka veselost, jež přírodní silou mysl jeho v Suchotíně projala, vytratila se z ní, a vážné pomysly, druh za druhem, vystupovaly z ní, snujíce se vespolek v střízlivé rozjímání.

Jaroslavovi byla třicet a tři léta; byl tudíž v nejjařejších letech svého mužství. Byl zdráv, bohat, osvícen, samostaten. Zahrada života stála před ním rozevřena; mohl sáhnouti po tom i onom ovoci a do syta si ho natrhati. Hladověti nebylo mu usouzeno; před nemírou chránila ho jeho osvícenost a mravné jádro, jíž z domova v něm vypěstěné. Cestu životem určoval si sám; překážek, s něž by nebyl, posud nepoznal. Jen jednomu stromu posud se vyhýbal: stromu manželské lásky a účinné, obětovné práce pro rodinu. Proč? Zde stanul. Théma, jež předstoupilo před něj, žádalo volné, neúkvapné rozvahy.

V okruhu, v němž žil, viděl dosti dívek s pěknými a vzácnými vlastnostmi, z nichž kynuly naděje, že budou z nich dobré ženy a řádné matky. Věděl, že kdy by té neb oné si byl přál a přání projevil, by nebyl býval oslyšen. A přece nikdy nepronesl určitého přání, ač láska nebyla mu knihou cizojazyčnou.

Sladké nesmysly!

Sladký nesmysl mu byl, když muž za větru a mrazu celé hodiny po ulici přešlapává, aby jen několik vět mohl promluviti se svou milenkou, anebo docela na deset, dvacet krokův ji jenom spatřiti.

Sladký nesmysl, když muž v dílně, v písárně neb při psacím stole se pachtí, aby žena jeho mohla šustiti v hedvábí a dávati se okoukávati v divadle, v koncertní dvoraně a po promenádách.

Sladký nesmysl, když prostý muž větší polovici své skývy ženě a dětem dává a s menší sám se spokojuje, ač žaludek jeho má dosti místa pro skývu celou.

Sladký nesmysl, když výtečný muž perly umu svého na cestu hází, aby je krásná nožka jeho ženy pošlapala, táž nožka, jež dobře by choditi mohla po písku a v prachu.

Sladký nesmysl, když muž úkol Parčin sám na sobě páše, neb jiným hasí života svíci skrovnou, že jistou ženu nemůže dostati, nebo že žena ta ho nechce.

A čím byl život jeho bez lásky až posud?

Sladký nesmysl! Ale slast zůstávala jemu, a nesmysl ztrácel se v tom obecném poli nesmyslův, jež slove život.

A kde mravnost této filosofie?

Vzdejme čest tomu, co necti hodno není. Jaroslav nebyl blaseovaný hejsek ani bradáč, a věděl jen tolik, že neví, máli pravdu čili nic. Že pravdu má, netvrdil sobě. Podstata jeho vniterná nebyla prázdna zdravého jádra, což i z toho viděti bylo, že skoro toho litoval, že okamžitou náladou se dal strhnouti a říkal do péra Drahokoupilovi dopis, jenž musil pošetiti mysl Borovcovu, směšnou láskou rozjitřenou. A nestálli pan Račte i se svou pošetilou láskou na podstavci lidském o hodný stupeň výše nežli on, filosof sladkého nesmyslu? Již že otázku tu k mysli připustil, právem lze jest souditi, že nebyl Jaroslav beze mravnosti. Leč aby byl k Borovcovi šel a řekl mu: „Člověče, my chystáme vám čapku s rolničkami,“ k tomu nebylo v něm dosti odvahy a síly. Aspoň posud. Posud byly sladké nesmysly proň mocným magnetem, posud míchal do sladkých nesmyslův sebe, Borovce, slečnu Mély a snad i celý svět. A když vstupoval do Záhořan, měl již uzavříno, že půjde odpoledne na kus sladkého nesmyslu do Vražna. Po obědě vypravoval o Suchotíně a prohodil, že má chuť odpoledne se podívati do Vražna, a tázal se poněkud pichlavě, nechtělali by slečna Mély s ním výlet podniknouti. Slečna se lehce nevolí zarděla a odpověděla, že posud nikoliv, snad že časem.

Staré paní se otázka jeho nelíbila; nezdála se jí býti zcela nahodilou. Zbystřila zrak i sluch, leč pro dnes bez úspěchu. Hravě otočil doktor hovor na jiné pole.

Odpoledne, když Jaroslav odešel, Prokop v továrně byl a mladé dámy s nejnovějším modním listem uchýlily se někam do stínu zahradního, vyjela si s malým Jaroušem stranou k Suchotínu. Najednou se jí staré oko zajiskřilo: kus před Suchotínem, z lesíka vycházel jí Drahokoupil v ústrety. Dala se s hochem s faetonu sundati a popošla kus s farářem. Vyptávala se ho opatrně, o čem dopoledne s profesorem rozprávěli. Farář již z úcty k domu Hajných neprozradil ani slovíčka o tom, co projednávali o Borovci. Když odjížděla domů, byla stará paní upokojena; ne však docela. Zdálo se jí přece, že farář nemluvil dnes tak prostě jako jindy, a nebylo nemožno, že více zamlčel nežli proslovil.

Čest domu šla jí nade všecko; umínila si, že bude na stráži.

IX.

V besídce, v libém chladu položené a popínavými růžemi popjaté, seděly v rákosových křeslech mladá paní a slečna Mély proti sobě. Zabíraly se v důvěrný hovor.

„Jsi nějak nepokojna, Mély,“ prohodila krásná paní.

„Jsem. Dnešní otázka dr. Javorníka jest toho příčinou.“

„Myslím,“ pokračovala paní Hajná, „že otázka byla nahodilá.“

„Nemyslila bych. Cit vlastní mně to praví a z desíti případů jen jednou cit klame.“

„Cit?“ otazovala se mladá paní, upřevši na přítelkyni vyzvídavý zrak.

Slečně Mély povyskočil na lících lehký ruměnec. Sklopila oči.

„Což myslíš, Maruško, že jsem bez citu?“ odpovídala novou otázkou zraky pozvedajíc.

„Ach nikoli! Však myslím, že citem nedáváš se ovládati.“

„Citem ani pojmem, nýbrž vyšší jich potencí, vůlí. A proto jsem nepokojna, že mi k citu chybí pojem.“

„Tys od jakživa filosofka. Ale já chodím prostou cestou a musím ti říci, že tě ta Javorníkova otázka zamrzela.“

„Mrzí mne.“

„A víš proč, má zlatá dušičko? Protože doktor není ti lhostejný. Nebo kdy by ti byl lhostejný, proč by tebe otázka, na pohled přece nevinná, mrzela?“

„Protože někde slyšel něco zvoniti, že starý troud Borovcova srdce zde o mne chytil, a protože chce mne tím nabírati. Samo o sobě vzato, nic zlého v tom není, a může to býti neškodné koření pro domácí zábavu; ale k soběli hledím, nerada bych nesla útraty té zábavy. Neupřeš, že v Javorníkovi jest žíla satirická, jest kousek Asmodiho; já vím, že satirou proskakuje duch, ale sama bych ráda stála mimo terč a nerada bych, aby dnešní jeho pichlavá otázka byla snad začátkem celé neutěšené litanie.“

„Jsi příliš důtkliva, drahá Mélinko, a svědčí to jen o tom opět, že doktor není ti tak cizí, jak bysi ráda tvrdila.“

„Vidím, že chceš mne, Maruško, dnes již dopichovati. Připouštím, že jest Javorník krásný muž, že má krásné . . .“

„Kníry.“

„Budiž, a nadání a že má ducha. Ale třicet let již mu minulo, a pověz mně, co posud dokázal, co dokazuje? Či vzchopuje se k nějakému činu, muže důstojnému? Ó, podívej se jen na svého muže! Mnoholetou prací, odříkáním, sebezapíráním i bolestným strádáním provedl, že starý, bezcitný lakomec přízeň i všecko jmění naň vnesl; po léta toužil a vzdychal po tobě ve světě a zachoval svou lásku v původní ryzosti a spanilosti; založil rodinu, pro niž dnem i nocí radostně péči vede; zjistil vám blahobyt pro budoucnost a zemi vám proměňuje v malý ráj. Co jest Jaroslav proti tvému Prokopovi? Pídimužík proti bohatýru!“

Slečna Mély se odmlčela; vřelý zápal rozléval se po ušlechtilých jejích lících. Kroky v písku zašustěly; přicházel Hajný.

Mladá paní vyskočila jako laňka a běžíc mu v ústrety volala: „Přicházíš v nečas, mužíčku, mohl jsi tam ještě chvíli zůstati.“

Při tom chopila oběma rukama jeho hlavu a vtiskla mu polibek na tvář. Prokop ji k sobě přižehl a zvednuv ji od země zatočil jí do kola tak prudce, že šaty jí létaly.

„Přijdu později,“ pravil slastí rozjařen; „klepejte si, děvčata, do vůle boží. Musím bez toho podívati se do dvorce k Velemínovi.“

Stisknuv Marii ručku, odkvapil ze zahrady.

Slečna Mély vidouc ten upřímný projev šťastné lásky oslzela.

„Vidíš, Maruško,“ pokračovala tónem měkkým, ano litostivým, „ty máš muže se srdcem, vůlí a mravní silou. A co mně jest usouzeno? Buď povadnouti anebo vzíti za vděk s loutkou nějakou, při níž to nejlepší jest moderní její šat.“

Mladá paní sedla si do svého křesla. Pravila: „Víš co, Meloušku, povím ti pohádku. Konec nebude míti příliš vzadu a prosta jest jako popěv pěnkaví. — Přijel vlak. Pocestní již většinou vystoupili a poodešli. Vzadu z vagonu třetí třídy vystupovala obtížně nějaká paní. Na sychravé podzimní počasí byla dosti nedostatečně ustrojena, a kufřík, jejž v ruce nesla, byl lehký. Krok její nejist byl a na zapadlých tvářích zardívaly se květiny hřbitovní. Z velikého oka vyzírala jí smrt. Proti paní šel mladý muž, lepě urostlý, z lepších stavů. Zadíval se do paní a pozdravil ji. Paní se zastavila a pravila: Ráčíte mne znáti? — Mladý muž odvětil: Viděl jsem vás, tuším, jako mladou dívku na venkovském divadle hráti. — Ach, ano. Jsem herečka, vlastně byla jsem, byla; nebudu více. Ó, pane, jsteli citelný, račte se ustrnouti nade mnou. Mám jen skrovničké přání. — Mluvte upřímně, paní, pobídl ji muž. — Ó, račte mne dovezti do všeobecné nemocnice. Nemám jiného přání, než umříti v teple, v pokoji, ošetřována. Jsem bez peněz! Ach, kdy bych měla jen tolik, aby mne tam přijali. — Muž pravil: Pojďte. — Sedli do drožky a on zavezl ji do soukromého domu, kde právě věděl o prázdném pokojíku. Zaopatřil jí obsluhu, silnou potravu, do níž se hltavě pustila, a lékaře. Odešel. Druhého dne přišel opět. Nemocné se silně přitížilo po cestě. Fantasovala a každé desáté slovo její bylo: Víte! Když útrpností hnut na večer opět přišel, byla při sobě a poklidna a projevila dobrodinci svému, že má ještě jedno přání než umře. Vypravovala, že má muže, také herce, s nímž se náruživě milovala. S ním že před půlrokem se rozestanula, a on že ji proklel z domnění, že porušila mu věrnost manželskou. Že všecko zdání bylo proti ní, ale ona že čista jest před boží tváří. Svého Víta přála si jen na minutu ještě spatřiti a snad s ním se smířiti, a při tom tak usedavě vzlykala, že mladý muž soustrastí se rozplakal. Slíbil jí, že bude muži jejímu psáti, by přišel. — Ó, psaní nepomůže, zvolala nemocná, stokrát již jsem psala. — Přivezu vám jej tedy, upokojoval ji muž. A přivezl jej, ale stálo ho to mnoho práce. Vít vstoupil mlčky do pokoje a spatřiv prokletou ženu, již již umírající, sklesl na kolena k stolici při oknu a zakryl oběma rukama tváře. Mladý muž pošeptal mu, že po výroku lékařově hodiny jeho manželky jsou sečteny, a pobádal jej sníti kletbu s ní a dáti jí posilu na krušnou její cestu se světa. Vstal, zavrávoral k loži nemocné a omdlel. Nemocná přese všecko zadržování sebravši všecky síly své, slezla s lože, sedla na podlahu k manželu svému, vzala jeho hlavu do svého klína, obemkla ji křečovitě rukama svýma, a déšť horkých slz kapal jí z očí na hlavu Vítovu a přivedl jej k sobě. Vzchopil se, vzal ji do náručí, políbil ji na čelo a položil ji jako matka dítě na lože. — Mrtva! vykřikl v srdcerývné bolesti, zalomil rukama a svalil se po druhé ve mdlobách k nohám jejím. Bylo skutečně po ní. Pochovali ji a když jeli ze svatého pole, pravil herec k dobrodinci své manželky: Pane, my herci mluvíme

vždycky úlohy, ale v této svaté chvíli nemluvím úlohu, ale mluvím z hlubiny duše své: Pane, vy jste vykonal čin! Vy jste sňal kletbu s opuštěné duše lidské, vy jste jí urovnal strmou cestu na věčnost, vy jste z života mého vytrhl hnus a bol, jenž by jej byl až do hrobu užíral, a co nad to vše, vy jste v ní i ve mně utvrdil víru, že svět i lidé nejsou naprosto špatni, že jest ještě na světě cit, pravý, vroucný, obětovný, po křesťansku lidský, vznešený, svatý."

Mladá paní se odmlčela.

„A ten mladý dobrodinec?" doléhala na ni slečna Mély v slzách se rozplývající.

Paní Hajná hned neodpovídala. Pak pravila vážně: „Neuhodnešli jej sama, neměla jsem ti ani událost tu vypravovati."

„Jaroslav!?"

„Uhodla jsi."

Slečna Mély vyskočila, objala prudce přítelkyni a ukryla jí na ňadrech hlavu slzami smočenou. Vzlykala, a srdce její bušilo kladivem na útlá ňadra paní Hajné. Tato políbivši ji vroucně v témě hlavy zašeptala k ní hlasem nevýslovně měkkým a něžným: „Ty jej miluješ, Meloušku?"

„Miluji," odvětily jedva slyšitelně rty slečniny a přitiskly se k ústům paní Hajné.

Chvíli setrvaly obě dámy v objetí, pak ponavrhla mladá paní, aby šly trochu do polí, osušit slz.

Vystoupily z besídky. Od domu viděly přicházeti pana Hajného. Paní jeho rozběhla se proti němu prosíc jej, aby jim přinesl slunečníky. Nežli se vrátil, zotavila se zatím slečna Mély z omraku citův ji obstírajícího a vděčně vzhlížela k přítelkyni.

„Nyní přicházíš, mužíčku, vhod," oslovila Hajného jeho paní s koketnou laskavostí, „a půjdešli s námi kousek do polí, můžeš se nadíti naší vděčnosti."

„Pojďme naproti babičce," odvětil Prokop; „jela s Jarouškem nahoru po silnici."

Za hodnou chvíli spatřili kočár. Když jich stará paní dojela, vzala slečna hošíka z kočáru a nesla ho v náručí před manžely, tisknouc dítě k srdci.

„Dnes vine k srdci Jaroslávka," pomyslila si paní Hajná; „kdy přivine Jaroslava?" (Pokračování.)

Zimní pohádka.

Od

Josefa Jakubce.

I.

Bílý svět, kraj pohádkový,
srdce zhaslé, bílé rovy,
slunce v obzor jižní padá,
a již země, panna mladá,
věnec hází dolů s hlavy
a za sluncem do dálavy
volá, pláče, a kde jaký
pošle za ním všecky ptáky,
pošle toužíc: Bodejž zhasne
to tvé oko žhavé, jasné!
Ono zhaslo, a ti ptáci —
žádný se k ní nenavrací.

Srdce chladné, umořené,
v svadlých květech pohozené,
chmura krajem — listí padá
jako s dívčí tváře vnada.
Listí spadlo, a jen hoře.
Slunko v mraku po obzoře
kolem kráčí, nevšímá si,
jak tam hynou mladé časy.
Mladé časy zledověly,
už je konec — sníh je bělí,
strnulo i nebe bledé. —

A hle, svatý Martin jede,
na bílém on jede koni,
zlaté zvonky polem zvoní,
a on vidí jezdec svatý,
jak přiletly větrů chvaty
a jak perou stuhlou líci.
Vidí stromy skuhrající,
jak žebračky vedle cesty,
jak jim praští skřehlé klesty:
a tu svatý politoval,
a tu slzu rukou schoval,
neváhá a šavli tasí,
a plášť bílý roztíná si;
půl si nechal, krotit mrazy,
druhou půli bídě hází.
Bílý plášť se sype k zemi
bělounkými peřejemi —
milosrdí padá dolů.
Radují se lidé spolu,
na bílém k nim jede koni
svatý Martin, zvonky zvoní,
bílým sněhem saně běží,
polem, dolem se jen sněží.

A u kamen ve světnici
děva dumá nad přeslicí.
Otec čte a máti přede.
„Pohleďnéte, kdo to jede?
Kdo to slézá s rychlých saní?
Honem hosta k uvítání
od přeslice vstani zlatá,
vyjdi máti přede vrata!“

Vyšla máti, přišla s hostem,
uvítala v bytě prostém,
vybíleném — usedli si.
Obrázků tam plno visí,
a s nich dolů svatí hledí,
jak by chtěli odpovědi
od hosta, co domu nese;
ale žádný nepohne se
v rámci svatý, a host taky
jinam vede svoje zraky.
S hospodářem promlouvají,
ale host se dívá v taji
na protější často stěnu
a s ní zvolna na přadlenu;
na přadlenu smutnou, mladou.
Smutná, a tak září vnadou.
Jemná, tichá u přeslice,
bez holoubka holubice.

Kolovrátek vrčí živě
a máti se přívětivě
dívá nad svým kolovratem,
a tu hlavu zvedne chvatem,
kolovrátek rázem stane,
a té dívce zadumané
pozvednou se oči vnadné,

vřeteno jí z ruky spadne,
zakulí se k hostu zrovna,
ten je zvedne, niti srovná,
po niti jde ku přadleně.

A to slovo, neprodleně
kolovrat již zastavilo,
dívce potáč vyrazilo,
opakuje host jim znovu;
děva klopí k jeho slovu
modré oči na zástěru;

„Dáteli mi svoji dceru?“

A tu děva povzdychla si,
matka s čela stírá vlasy,
hospodář vstal od lavice
a host dí: „Mám rád tě více,
Haničko, než myslila jsi.
Víš, že jsem se dálil chasy,
sám jsem chodil do kostela,
domů sám. Tys nevěděla,
že jsem stával ukryt v křoví
a záviděl Jeníkovi,
když ti utrh růži z keře:
to jak když z mé krve béře.
Já bych tě byl v růže vložil,
všecko byl bych vynaložil,
jenom jednou na potoku
usednout si k tvému boku,
kde jste často spolu dleli,
scházeli se na neděli.
A když jsem vás vídal spolu,
smutně šel jsem v lesy dolů
a tam nejhloub v měkkém mechu
sklonil hlavu, hledal těchu.
Haničko! A pán bůh milý
chtěl, byste se rozloučili.
Plakal jsem, tě plakat vida.
Teď ať srdce odpovídá:
táži se tě, Haničko má:
Nemám chodit? Mám být doma?
Nesmím přijít nyní ani?“

Dívka vzdychla, zrak se straní,
vyšla z jizby na komoru.

Host se nutí do hovoru,
máti na hruď líci kloní —
bílá slza kane po ní —
zástěrou si utřela ji,
ústa pak jí šepotají:
„Nevím, nevím, s dcerou naší!
Už mne holka věru straší.
Stále smutná, zarmoucená.
ráno, večer — žádná změna.
Nikam nejde. V podjeseni
chodívala po modlení,
u kostela za zeď sedla
uslzená a ubledlá,
kytičky na nízkém rově
nasázela Jeníkově,
ruce sepne, k nebi hledí,
a tak sama dlouho sedí,
zachvěje se, slyšíc pěti
kohouta, jenž s břádu letí
a nad její hlavou pinká
ptáče. Tak je samotinká.
A teď jde i do závěje,
na hrobě sníh rozehřeje,
nepláče a smutná stojí . . .
V ruce, bože, jsme my tvoji.
ale pomoz, svatá panno!
Tobě vše buď ponecháno!“

A tu všichni skloní hlavy,
host dá s bohem, přeje zdraví,
vzdychaje jde ze světnice,
zapřáh. Venku chumelice.

Smutný kraj a smutná jízda.
Chumelí se, vítr hvízdá,
vidět jen, jak smutek vstává —
černý les, a zapadává
sněhem bílým. Sněží, sněží.
sněhem bílým saně běží,
zvonky zvoní, mizí v poli,
mizí, mizí — jak to bolí!
Jenom dál, jak vítr věje.
saně letí do závěje.
Paprsky, jež bloudí v kraji.
pod větrem se ohýbají.
Jezdec mhouří smutně oči.
ale koní nezatočí.
Jiskry sněhu pod saněmi,
samý třpyt — a kraj je němý.
A když mraky roztrhané
vítr v západ černý svane,
slunce bleskne, divy dělá,
palác země vystavěla

tak vysoko, jak je nebe;
samý lesk, však zebe, zebe!
Mrak skryl slunce, tmí se v kraji,
černé vrány krákorají,
malé ptáče do vsi letí,
na bílé si sedne sněti,
se sněti pak na okénku,
ťuká, pinká: Zima venku.
A ta panna, co tam přede,
podepře si líce bledé,
zdá se jí, v tom sněhu v dáli
jak by saně zapadaly,
zapadaly — ujížděly.
A kol smutně vše se bělí.

II.

Zima dál své lesky páše.
Svatého dnes Mikuláše,
přinese nám jabka sladká.
Dnes to říká dětem matka,
když se tmí už za vsí lesy:
„Do okénka klekněte si,
modlete se, buďte tiši,
ať bůh vaše prosby slyší,
na zem pošle Mikuláše,
co počítá otčenáše,
kolik jste se namodlili;
a jeli vám pánbůh milý,
dostanete marcipány,
slívy, perník malovaný;
ale jsteli nezvedeni,
modlitbičku svoji denní
odříkat jste zapomněli,
nic vám svatý nenadělí.
A ti všichni ať se chvějí,
co se modlit neumějí:
v pravé ruce drží metlu.“

Děti postrach tlačí k světlu,
a za chvilku v okně klečí.
Zatím ve vsi pozdáleči
sněhem brodí ku stavení
matný stín se, stopu mění
od stavení do kostela, —
jenž se chmurně ve vsi bělá —
a zpět zase, tam kde svítí
okénka dvě. Chce se skrýti
za strom sněhem obalený
pod okénka vedle stěny.
Se stromu se snížek trousí
a tam jinoch hledí do vsi.
Nikdo nejde, v nebi samý
měsíc v mračnech nad horami —
jak by zmizel v nebi rázem
a zas jde zpět svítit na zem.

Pod okénko osvětlené!
A teď skrze rámce sklenné
na ráj tichý smuten hledí.
Ó, kéž o něm tam uvnitř vědí,
ó, kéž slyší: ptáče pěnká,
smutně ťuká do okénka.
Neviděli, neslyšeli,
jak se venku rty dva chvěly
blahé jmeno šeptajíce.
Děva sedí u přeslice,
oči kalné, líce bledé;
otec čte a máti přede,
a tam v koutě za rámečky
po stěnách jsou pod věnečky
starší svatí, ti ho zřeli,
Ježíšku to pověděli,
který mezi nimi visí.
Řekl jim, by vzpomněli si,
Mikuláš že přijde svatý
a pak jako na pochvaty
svatá noc že přijde za ním,
srdce vzbudí požehnáním.
A ti svatí za rámečky
oklepou se pod věnečky
a z těch jeden zašelestí —
spadl, nesa tajné zvěsti.

Ohledla se děva bledá,
co to spadlo, jde a hledá —
suchý věnec spadl k zemi.
Kéž novými haluzemi
hlavu tobě ověnčíme,
obrázku! Nu uvidíme!
Nad věnečkem suchým stojí
a tam jinoch s hlídky svojí
div na okno nezabuší —
ale kdož ho, kdož ho tuší!

Odskočil a hlavu níží —
svítilna se ze vsi blíží,

se svítilnou chumáč bílý
přišel měřit noční chvíli.
Jinoch skočil od stavení,
již ho vidět, již ho není.
Ale vidět, pod kožichem
jak se plouží nočním tichem
s troubou dlouhou zakroucenou
noční hlídač. Psi ho ženou,
bafnou, lehnou ku stavení.
Trubač dá se do troubení.
Trouba hučí, srdcem třese:
Vy, kdo spíte, probuďte se!
Kolik se jich odtroubilo,
o tolik míň nám jich zbylo.
A tu leckdo protře oči,
hlava se mu ve snu točí;
zdálo se mu, kterak chvatem
na zámku se octl zlatém
a jak prchal před dračicí,
princeznu jí unes spící,
prchá, prchá — troubit slyší,
jestliže si nepospíší,
veta po něm; — protře oči,
hlava se mu ještě točí,
obrátí se, usne zase:
princezna mu dostala se . . .

Poslední zvuk ve vsi zmírá,
zachvívá se země širá,
něco tuší: Mikuláše!
Děti skočí s okna plaše,
na něž metla udeřila.
Běží k matce, by je skryla.
Mikuláš otvírá dvéře,
světec již se v jizbu béře,
Mikuláš už ve stavení.

Ó, vy všichni zarmoucení!
Ó, ty dívko milá, prostá,
vzácného tu máme hosta;
v bílé říze po světnici
kráčí přímo ku děvici.
A ta drží věnec suchý,
ještě dumá, mluví s duchy,
se svatými pod svatými.

A tu před ní duch se vzpřímí
velký bílý s vážným čelem.
On je svatým učitelem,
a jí ptá se, rozbírá ji:
Kolik svatých panen v ráji?
Plakajíli v nebi svatí?
Jak dlouho tam putovati?
A když svatý vyptal se jí,
věnec béře z ruky její
a tak dí a usmívá se:
„Pro čerstvý si přijdi zase!“
A jí při tom metlou tkne se —
srdce se jí divně třese
a za svatým stále hledí,
a jí šepcí rtové bledí
slova touhy, jemných stesků.

Hledne, a tam na nebesku
oblakovým širým polem
běžel měsíc nad údolem
a za bílou lesklou horu
s mraky v trudném rozhovoru.
Zašel, zmizel: hora bílá
jak by teď se postavila,
hora bílá dívce v oči.
A té hoře na úbočí
černý les, jenž zemi hlídá,
tam kde den se s nocí střídá.

Dívka sedla ku přeslici,
slzička jí chví se v líci.

III.

Když se ráno probudíme,
dušička nám ještě dříme,
za včerejškem chceme jíti;
a to nové slunko svítí,
a to dnešek na nás volá!
Dnešku nikdo neodolá.

Drůbež kdáče, křičí v dvoře,
a panenka na komoře
ustlala a poklečela,
ustrojí se do kostela.
U kostela udivená:
stopa v koutek zakřivená,

v koutek známý — ku hrobečku.
Dívce krev jde ku srdéčku.
Pozoruje, němá stojí.
Od hrobu jde cesta dvojí,
odtamtud, a tam jde jedna.
Kdy by anděl? . . . Stopa ledná
nezbyla by po něm v sněhu,
ale v letném kmit by běhu,
poplakal a ulít zase.
Dívka tajně zachvěla se,
kročí blíže, tam kde stává,
obě stopy porovnává
a jde po nich. Kam ji vedou
rozechvělou, celou bledou?
Přivedly ji nazpět domů —
diví, nediví se tomu —
pod okénko dovedly ji.
Divná věc. A klid ji mijí,
pojímá ji vytržení.
Je to pravda čili není?
Miláček to? Bože milý!
Jaké sny ji polapily!

„Dceruško má, co ti, drahá?“
Na hlavu jí máti sahá:
„Nebolí tě? Chcešli v lože?
Ale bože, milý bože,
čím tě těšit aspoň řekni;
sundej šátek, kabát svlekni,
pojď a sedni vedle mne tu.
Drahá dcero, buď jen k světu.
Vidíš holka, já jsem jednou —
už ty časy v mysli blednou,
zapomínám — já jsem byla
děvče k světu, dcero milá.
Z pěti vesnic ženichové
za mnou šli, a stále nové
namlouvali, radili mi.
Povrhla jsem všemi jimi.
Vidíš, děvče, ty jsi mláda,
ale vem si, koho ráda;
nemusíme v pořád bráti.
Máli rád, však on se vrátí.

Podej mi sem kužel nový!
Vem si potáč!
Svět vše poví.
Tak se všichni dověděli
sousedovic o Jiříku,
ponocný že na žebříku
na našem ho chytil dvoře —
spávala jsem na komoře —
a že Jiříka mám ráda,
že se ke mně tajně vkrádá.
Snesla jsem ty všechny řeči;
láska má, ta byla větší!
do ohně bych pro Jiříka
byla šla; a tatík říká,
že jsem půl mu duše dala,
pro muže půl ponechala;
že jsme s Jirkou s půdy spadli —
ale tím mne jenom škádlí,
když připálím někdy vdolky.
Ó, má zlatá, všechny holky
žárlily a záviděly,
a tu máš! Hleď, vlas můj bělí,
šedne, šedne. To jsou časy!
Tak jsem zas dnes vzpomněla si.

Dceruško, ten len mi zvedni!

Ach, co tady nesevšední?
Bůh nás trestej! Vidíš milá,
vidíš, jak jsem bloudek byla.
Zašel ten — ó stárnu! — časy!
Jenom tak jsem vzpomněla si.
Hleď, tys ještě nerozumna — —
Chodila jsem za ta humna,
plakala jsem — i co oči,
ty se hnedle v slzách smočí!
Ale já si umínila:
Neprovdám se! To bych byla!
Také ne. A holka drahá,
nevíš, kde se dočkáš blaha.

Bylo to kdys na neděli.
Z kostela jdou; svatí chtěli —
bylo pěkné odpoledne —
a tam v koutku, kdo to sedne
na hrob celý uslzený?
Bože můj, tam vedle stěny
tatík tvůj si stýskal tiše,
sám a sám a sotva dýše!
Kdo by řekl; od té doby,
že nás navždy spojí hroby!
Kdož pak ví, jak dálo se to.
Ó, to bylo, holka, léto!
Což, kdy já jsem byla mladá . . .

Vidíš, jak tam sníh zas padá;
přilož, ať nám nevyhasne.

Však zas bude nebe jasné.
Vidíš, jak nám okna kvetou;
říkají, že z těchto pletou
duchové svým dívkám kytky.
Když jsme byly ještě dítky,
co ti lidé nevěděli!
Teď je jiný svět už celý.
Ale nic, jen kdy bys ty mi
šťastně vyšla z této zimy.
Na nové ti koupím šaty,
a na hrdlo křížek zlatý,
půjdem spolu do kostela.
Jenom, dcero, kdy bys chtěla
smáti se zas, červenati.
A tak se ti líčko tratí.
Buď mou milou, milovanou!“

A hle, dívce slzy kanou!
„Nevíte vy, matičko má, —
vždyť mne těší všecko doma,
ale co že nevíte vy,
co mne trápí — ó ty zjevy!
Nedočkava jsem; a trudu,
bože, matko, kéž se zbudu!
A dnes večer — kéž se setmí!
Co to je? Dnes celý svět mi
jasnější je, teplejší je,
srdce div mi neunyje!
Nepláču, ach, matičko má!
Vždyť mi blaze u vás doma!“

„Tak, tak; vždyť to tak být musí;
večer půjdeš na přástvu si
požertovat, viď Haničko;
však se zrumění ti líčko,
jenom počkej! Přilož v kamna,
dnes je zima přenáramná.“
Kolovrat se rychle točí;
matce naděj zírá z očí,
a dceruška oknem hledí,
čeká; co, to svatí vědí;
čeká ráno, odpoledne,
po večeři však se zvedne,
kužel vezme se vřetenem.
V obličeji vyjasněném
naděje a touha šeří.
S bohem dala, vyšla z dveří.

Stanula pak před kostelem,
na těle se chvěla celém;
s vytržením hledí ve tmu,
slova divná rce pošeptmu,
zahledí se za zeď nízkou,
rozhledne se vůkol vískou,
patří k nebi — sotva dýše:
„Přijď jen přijď!“ — a zajde tiše.

Ve vsi vešla do stavení,
odkud slyšet hovor, pění,
kde ji pěkně uvítali,
mezi sebe v kolo vzali;
pohádky a žerty, zpěvy.
Člověk věru ani neví,
jeli pravda, co tu vidí,
odkud beseda těch lidí,
z pohádkyli nebo ze snu.
Tu se duše v sladkém těsnu
objímají, zahřívají,
první láska roste v taji,
v kamnech praská, mrzne venku,
okna kvetou, a v srdénku
rozhřeje se první touha.
Jak jim krátkou noc je dlouhá!
Tam dlí Hana, dumá cosi,
smutné oko se jí rosí,
a hned vstává, sedá zase,
ku podivu celé chase.
V okno zírá, potáč v ruce,
trhne sebou — vstane prudce.

Vešlo děvče, bouchlo dveřmi:
„Věř mi, kdo chceš, neb nevěř mi,
viděla jsem sněhuláka,
jak od okna na dvůr skáká,
ten, co vy jste udělali,
hoši, a tam na dvůr dali.
Chraň nás pán bůh — buďte tiši!“

Sotva že to Hana slyší,
hledne v okno, zrak jí plane,
chopí přádlo rozcuchané,
už je venku! Všichni hledí
pomateni, strachem bledí.
A tam venku děva stojí,
vědomí už minulo jí,
rozhlíží se — sama, sama . . .
Sníh se leskne pod nohama,
němé nebe, němá země,
světla mlčí, sněží jemně,
sněží víc — už chumelice. —

Dívka vešla do světnice.
„Matičko, ach srdce bolí!“

A tam někde v širém poli
hlavu k předu, prchá ve tmu,
před očima mizí svět mu,
a on světu v sněhu mizí,
zapadá ten poutník cizí,
tam, kde bílá hora stojí
s černým lesem, smutnou chvojí.

IV.

Nebesa se otevřela,
zachvěla se země celá.
Archandělé s nebe letí
k Ježíškovi, ku dítěti,
prozpěvují, budí lidi.
A kdo zbožný, ten dnes vidí
zlaté stíny temnou nocí,
a dnes každý božskou mocí
doví se, co rok mu nese:
na chvilku tma otevře se,
až se dítě světu zjeví.

A už slyšet svaté zpěvy
pod okny — už večer tady,
štědrý večer, čas ten mladý,
plný světla, plný tuchy,
celá země mluví s duchy,
povídá si tajné věci,
nebe svítí, zem rozsvěcí —
tajný ruch! Toť otřesení!
Svatá noc!
Tam ve stavení
hospodář si za stůl sedá
s čeledí svou, dobře věda,
co dnes světí. Po večeři
matka radí svojí dceři,
jak se doví, co se doví. —
Kdo z nás umře ten rok nový,
chceme vědět, jabko dejte,
jak je zkrojím, podívejte!
Hvězda celá! Nuže panno,
rozkroj jabko, co ti dáno
v roce novém. Rozkrojila:
Hvězda! — „Vidíš, dcero milá!“

Hanička si drží čelo.
Co jí hlavou přeletělo?
V ruce drží hvězdu svoji,
v hlavě se jí hvězdy rojí
na blankytnou její duši.
Ó, jak jí to nyní sluší
v tajemné té noci boží! —
Zamyslí se, ruce složí.

A to právě za té chvíle
sešel poutník s hory bílé.
V nebi hvězdy, sníh se leskne,
ale srdce jeho teskné.
Pospíchá a v nebe hledí;
co si myslí, tam jen vědí.
A pak hledne po vůkolí
a kam vidí, sněhu v poli —
leskne se. A zdálo se mu,
že ta země mluví k němu;
tak bolestně hnula sebou.
Ó, snad že jí líce zebou,
chulí hlavu do klína si;
tuší, že ji někdo spasí?
Mladý poutník v plášť se halí,
poslouchá, co slyší zdáli,
vyjeveně hledí k zemi.
Vidí, jeho šlépějemi
tajný stín že v zadu kráčí —
měsíc není. Co dech stačí,
rozběhne se polekaný,
ohledá se na vše strany,
vidí, napřed někdo spěje —
za ním kvapí do závěje
ztrativ cestu v pomatení.
Či to stín jen, člověk není?
Dohání ho, už je blízko;
stane: — patří na křovisko.
Peň omrzlý jen se klátí,
jak by dál chtěl utíkati,
ale uvíz v sněhu tady,
jej to stihnul poutník mladý,
a ten stane, zadumá se.
Ó, to bylo v lepším čase;
pod tou vrbou tady v dolu,
tu je viděl sedět spolu,
viděl, a šel smutně dále.

Teď tu stál a nenadále
trhnul sebou, kráčí v pole,
zašel v dumy — stíny holé.
Nad ním nebe hvězda samá,
a dole pak mu pod nohama
země důl pln světel dřímá —
nebe zemi obejímá,
hvězdy v nebi, hvězdy dole.
K dolením jde: kráčí v pole.

A než došel do dědiny,
tam se vzbudil svět už jiný.
Na záhrobni děvy stojí,
provádějí vědu svoji,
naslouchají, do tmy hledí:
ještě dnes svůj osud zvědí.

Hana vyšla přede dvéře;
chvěje se, a v pološeře
hledí tam, kde kostel bílý.
Napne ucho, stojí chvíli,
z které pes se ozve strany,
odkud její milovaný.

U srdce jí bodlo rázem,
jabko z ruky padlo na zem.
Slyší: ztamtud, od kostela
pes se ozval. Jak se chvěla!
Úzkostlivě rozběhne se —
kam ji to, kam touha nese?
Za Jeníkem! V kroku stane,
srdce buší rozpoutané.
Děsno, touhy vypuknutí,
k předu ji to dále nutí.
Šla, a tam, hle, od kostela —
dívka jak by zkameněla —
před ní kráčí volně kdosi;
zastavil se, snad ji prosí,
sklonil hlavu, kráčí k předu —
bledá dívka jemu v sledu.

Přišli za ves. Jasno všude.
Co to, bože, co to bude?
Větve stromů dlouhé lysé
diamanty hustě skví se,
země celá podlaha je,
leskem bílým jen jen hraje,
sníh se od hvězd zlatých třpytí.
Oko pátrá, kde jsou skrytí
ti, co tvoří také divy.
A tam v mlze obzor sivý —
sukně záhyb zeměpanny
v šedém temnu z jižní strany.
V něm se kloní nebe k zemi
a s ní splývá peřejemi,
v kterých s nebe na kraj země
duchové se kradou temně;
v nebi jenom hvězdy zbyly
a nad nimi pán bůh milý.
Hvězdy jako andílkové,
blíž se tlačí: věci nové,
nevídané. — A tam dole,
za duchem jde Hana v pole.

Pod obzorem vítr vstane,
vzepne křídlo rozpoutané,
od východu západ celý
přeskočí; a nevěděli,
za zlatým že slunkem běží;
ale což, je stihne stěží.
Ale vím, že od východu
nové slunko od porodu,
sladké dítě, světlo denní
v peřince nám po modlení
přinese a lásku mladou. —
Duchové se s nebe kradou,
a pod jasným nebem dole
za duchem jde Hana v pole.

Ještě krok, a živa zpola:
„Kam mne vedeš?“ dívka zvolá.
Zastavil se, ona taky —
utkví na se jejich zraky,
a tu Hana kročí, stane,
srdce vzkřikne rozervané.

Žádný duch to, Vítek živý!
Dívka vidí a se diví.
Pryč, pryč! Hana prchá v zmatku,
Vítek za ní. — V prvním statku
dohonil ji ve vsi svojí;
skrýt se v statku napadlo jí,
tak se skryla. Ale cože,
jak by nenašel jí, bože,
vždyť se právě u nich skryla.
Jindy by se podivila,
kam to přišla, k hoře bílé.
Teď je konec její síle.
Přišel Vítek, táže se jí,
bera ruce, jež se chvějí:
„Ty jsi u nás? Pojď jen blíže,

ohřát se!“ Jde bez obtíže,
nebrání se jemu více.

Dovedl ji do světnice.
Za stůl doved; za ním děti,
štědrý večer ještě světí.
Tak tu vlídno, tak tu milo!
Vše by srdce opustilo
a si sedlo do světničky,
na ty zřelo na lidičky.
Na stromečku světla hoří.

Babička tu zahovoří
líčka hladíc v klíně dítku:
„Kohože k nám vedeš Vítku?
A tak pozdě?“ — Vítek na to:
„Babičko má, moje zlato,
nevím, koho si to vedu;
viděl jsem ji sobě v sledu,
zabloudila někde s cesty.
Vždyť jdu jako od nevěsty
celý blažen! — Anděl je to,
z Betlema šel v dívce této.
Ale dříve, než se vrátí,
dejte něco pro zahřátí!“

Babička už nese v míse.
Dívka zvolna ruměni se,
ale nejí, němá sedí,
v jedno místo před se hledí,
až jí Vítek řek, že spolu
na půlnoční půjdou dolů.

Za ruku ji vzal, i vstala.
Kdož ví, zdali s bohem dala.
Vyšli; — on jde zvolna před ní,
do vsi míří, do sousední.
Ohledla se — hora bílá.
Kterak se jí poděsila!
Jako bílý duch tu stojí
velký, bílý, v říze svojí.
Zachvěla se Hana mrazem,
hledne v před, a prchne rázem;
prchá napřed. Vítek žasna
kráčí za ní; noc je jasná.
Na obzoru v mlze šedé
nebešťanů sbor se vede.
Na půlnoční ve vsi zvoní.
Dnes jí Vítek nedohoní.
Jak ty zvony slavně zvučí:
nebe zem zve do náručí,
jako by se právě bylo
božské dítko narodilo.

(Dokončení.)

Josef Škoda.

Píše

prof. **Ed. Albert.**



Na východě české vlasti, kde divoká Orlice do Labe vtéká, v Hradci Králové, vztýčili jsme pomník muži, jehož vědecká pověst po celém světě se rozšířila, jehož slovanské jmeno bude oslavováno, dokud historie lidská potrvá. Naproti chrámu sv. Ducha, jejž dostavěl nejslavnější král český Jiřík z Poděbrad a v němž složeny byly kosti největšího válečníka českého Jana Žižky, vztýčen pomník jednomu z největších učenců, kteří z krve české pošli, a pozdnímu potomstvu oznamuje nápis: Zde se narodil Karel Rokytanský.

Na západě české vlasti, kde Radbuza do Berounky padá, v staroslavné Plzni, honosící se jak velikou minulostí tak i rozkvětem moderního života průmyslného, narodil se muž, jehož vědecká pověst současně a stejnou měrou světem se rozšiřovala, jako sláva Rokytanského, a brzo bohdá bude i v Plzni vztýčen pomník nad kolébkou tohoto muže, zvěstující: Zde narodil se Josef Škoda.

Josef Škoda přežil svého přítele Rokytanského o tři léta; zemřelť dne 13. června 1881 po poledni. Působení obou těchto mužů nadobyčejných bylo nejen současné ale i tou měrou harmonické, že se může považovati takořka jako jediný celek. Asi jako v dějinách básnictví německého kdo na Schillera pomyslí, ihned i Götha má v paměti, tak i v dějinách lékařství kdykoli Rokytanského bude vzpomenuto, i o Škodovi se zmínka učiní, a naopak. Týž řečník, jenž nad rakví Rokytanského mluvil, slavil i působení, povahu a význam Josefa Škody, když tělo tohoto krajana našeho bylo vyveženo na hřbitov Hernalsský u Vídně a pronesl tato významná slova: „Rokytanský a Škoda — *dvouhvězdí Dioskurů široko daleko zářící* — pošli oba z téže vlasti, již oba stejně milovali, oba se zrodili takořka v chudobě, oba se zasvětili vědě lékařské s rovným zápalem, s ostrovtipem rovným a podivuhodným, s rovnými silami a stejnou vytrvalostí a proto i oba s prospěchem stejně velikým a požehnaným. A jakož oba nedlouho po sobě do života vstoupili, tak oba i v krátké lhůtě za sebou z tohoto světa vykročili; nyní oba mužové tito, kteří v životě společně působili a pracovali, na témže místě jsou pochováni a vedle sebe složeni ku spánku věčnému.“ Jistě slovutný řečník, předseda císařské akademie věd, jíž oba zemřelí náleželi, rytíř z Arnethů, vhodně vyslovil význam a poměr obou našich krajanů slovem „dvouhvězdí Dioskurův.“ Jako dvě jasné hvězdy na nebi, tak zářiti bude památka obou mužů na obloze vzdělanosti lidské; jako souhvězdí Dioskurův zářilo plavcům v temnotách, tak methoda obou mužů zářiti bude i pozdním badatelům; a jakož Dioskuroi tolik znamená, co synové nejvyššího boha, tak i tvůrčí síla obou našich geniů má do sebe ráz božského daru, ježto za přední attribut božství považujeme moc tvůrčí.

Josef Škoda narodil se 5. prosince 1805 v Plzni z otce Jana a matky Anny. Gymnasijní studia a filosofické ročníky odbyl v Plzni a odebrav se do Vídně, studoval zde lékařství. R. 1831 byl na doktora lékařství promovován a pobyv nějaký čas v Čechách, kam proti choleře byl vyslán, byl sekundárním lékařem ve všeobecné nemocnici Vídenské od r. 1832 až do r. 1837. Za těchto pamětihodných let vykvetla v bádavé mysli Škodově ta soustava objektivního pozorování a střízlivého soudu, která Škodovi zjednala slávu reformátora lékařství. Toutéž dobou stavěl Rokytanský základy pathologické anatomie. Je zjištěno, že Rokytanský Škodovi dal pokynutí a příklad, kterým směrem reforma měla býti provedena.

V Německu tehda lékařství zabloudilo na bezcestí tak zvané přírodní filosofie a zanášelo se více spekulací, než pozorováním. Myslitelům tohoto rázu běželo především o to, aby v nemocech vypátrali platnost soustavy filosofické, již sestavil Schelling. Proti směru tomuto ozvali se přívrženci tak zvané školy přírodovědecké, která se snažila sestaviti soustavu nemocí na základě a dle obdoby soustav přírodopisných, především soustavy botanické. Avšak i této škole nedostávalo se objektivně vyšetřených elementů, jež by mohly vůbec v soustavu býti uvedeny.

Naproti směrům těmto systemisujícím vystoupili zakladatelé Vídenské školy se zásadou, že všemu systemisování předesláno musí býti vyšetření a objektivné zjištění nemocí samých, tedy *pozorování,* a sice

pozorování přírodnické. Zásada tato hlásala, že život organismu jak zdravého, tak i chorého je řada dějů přírodních, jichž pozorování a vyšetřování se musí díti touž methodou a týmže způsobem, jakým se ostatní děje přírodní pozorují. Základ a začátek všeho pozorování musil býti vážen z nálezů pytevních. Na mrtvole především musilo býti vyšetřeno, jakými materielními změnami se liší ústrojí chorobné od ústrojí zdravého; na mrtvolách mohlo být i pozorováno, jaké změny ústrojí nastávají v rozličných dobách a fásích téže nemoci; z nálezů takto vyšetřených bylo lze sestaviti genetickou řadu, tak že byl vydobyt anatomický obraz nemoci. Úkolu tomuto žil Rokytanský. Na klinice musilo zase býti vyšetřeno, jaké podstatné a objektivné známky poskytuje ústrojí chorobné za živa. Srovnáním pak nálezů klinických s nálezy pytevními mohlo se pátrati po *vysvětlení* těch úkazů, které se byly za živa vyskytly. Této úloze se zasvětil Škoda.

Škoda především se chopil těch prostředků, kterými bylo lze za živa vyšetřiti proměny jednotlivých ústrojí nemocných. Dejme tomu, že se pátralo po zánětu plic. Pytevní nálezy zněly, že část plic zanícená neobsahuje žádného vzduchu, anobrž zacpána je výpotkem zánětu. Jak medle je možná — tázal se Škoda — za živa zpozorovati, že některá část plic je vzduchu prázdna. Škoda se tudíž netázal, jak je možno zánět plic poznati; toto poznání nebylo starších lékařů tajno. Škoda se tázal, jak je možná poznati, že některá část plic je vzduchu prázdna.

Už r. 1761 učil Vídenský lékař Auenbrugger, že klepajíce na prsa zdravá, nad oběma plícema shledáváme zvuk plný; jakmile tedy poklep na prsou nám zjevuje někde ozvuk prázdný, musí na místě tom býti proměna plic chorobná. Avšak nález Auenbruggerův byl zapomenut a teprv 50 let později ve Francii oceněn. Byl to šlechetný Corvisart, jenž upozorněn spisy Stollovými na vynález Auenbruggerův, poklep pěstovati se jal a zkoumav po 20 let, výsledky svých pozorování uveřejnil. Nesmrtelný Laënnec, všimnuv si, že již Hippokratikové naslouchali, jaké chřesty a šelesty slyšeti je v plicích nemocných, přiložili se ucho k prsoum, pěstoval zase naslouchání a stal se tak zakladatelem auskultace, jako se Corvisart po Auenbruggerovi stal zakladatelem perkusse.

Ti byli předchůdcové Škodovi. Krajan náš nadán jsa neobyčejnou bystrostí sluchu a soudností nad míru jasnou, spozoroval, že v perkussi a auskultaci je poklad; že z výsledků pozorování těchto se může zbudovati diagnostika nemocí, která se zakládá na premissách nepochybných, objektivních. Srovnávaje nálezy, jež na nemocných za živa pozoroval s nálezem pytevním na mrtvole, vysvětlil si příčiny těch fysikálních zjevů, které lze pomocí perkusse a auskultace pozorovati. Aby se konkretněji mluvilo, dejme tomu, že se na některém nemocném objevilo pod pravou lopatkou dýchání docela zvláštní; tuť Škoda po smrti vyšetřoval toto místo a hleděl poznati, z jakých fysikálních podmínek změna v dýchání se může vysvětliti.

Neúnavným zkoumáním a srovnáváním poznal Škoda jisté kategorie ozvuků, chřestů a šelestů a podmínky, za kterých se objevují. Již po čtyrech letech neustálé práce dodělal se výsledků tak pevných, že r. 1832 napsal první své pojednání Ueber die Percussion. Téhož roku uveřejnil i Rokytanský první svou práci vědeckou. R. 1839 pak vydal

Škoda hlavní a jediné dílo své Abhandlung über Percussion und Auscultation.

Reformu, která v dílech těchto je obsažena, můžeme charakterisovati takto. Škoda definoval především jisté kvality akustických zjevů, jež pomocí perkusse a auskultace pozorovati můžeme. Kategorie těchto zjevů jsou sestaveny podle znaků fysikálních. Badatelé francouzští sestavili tyto kategorie jinak, mluvíce o zvuku plicním, o zvuku jaterním atd.; Škoda mluví o zvuku plném a prázdném, o zvuku jasném a temném, o zvuku tympanitickém a netympanitickém, o zvuku vysokém a nízkém při poklepu. Učít pak Škoda dále, že objevením akustických zjevů nemoc nikterak nepoznáváme, anobrž jen fysikální změnu ústrojí. Tak na př. shledávajíce, že na jistém místě poklep nad plicemi vydává zvuk prázdný, víme jen tolik, že na místě tom plíce vzduchu prázdny jsou; zdali výpotkem zánětu, zdali pro infiltraci tuberkulemi, jest otázka jiná, která z poznatků dalších teprve vyšetřena býti může. Už z toho vidno, jaký smysl má „objektivní" methoda Škodova.

Tímto způsobem se stal Škoda zakladatelem objektivního vyšetřování. Přesná logika, které Škoda v oboru auskultace a perkusse byl zvykl, měla za následek, že Škoda se stal i reformátorem diagnostiky vůbec. Jen tam, kde lze příznaky nemoci cestou objektivní zjistiti, jest diagnose možna. *Důkaz* musí býti proveden! Co není dokázáno, neplatí; je domněnka, je hádání. Tím se stalo lékařství vědou. Touto methodou odkojen, stal se Hebra reformátorem kožního lékařství.

Přirozenou měrou vedla táž logika Škodu dále. I v hojení smí platiti jen to, co je dokázáno. Jak si Škoda počínal v tomto ohledě, objasniž jeden příklad. Za jeho doby bylo dogmatem, že při zánětu plic je třeba pouštěti žilou. Nikdo ani nepochyboval, že se tak musí díti; jediný Škoda pochyboval. I začal léčiti zánět plic tím, že nemocným dával léky lhostejné, nějaké občerstvující šťávy ve vodě. Z toho povstala veliká bouře, a Škoda byl úřadům udán, že lidem dává zahynouti. Škoda se klidně vykázal svými protokoly a protokoly v ústavu anatomickém. Jistý počet nemocných ovšem mu zemřel, ale větší počet se vyhojil bez léků; udavačům jeho však, jak se shledalo, zemřel počet relativně větší, a dokázalo se, že pouštěli žilou i lidem, kteří zánětu plic neměli, poněvadž diagnose byla chybná, kdežto diagnose Škodovy byly potvrzeny nálezem pytevním.

Tak se Škoda stal i reformátorem therapie; on byl původem kriticismu v lékařství; mylně se pravilo, že původcem skepticismu. Neboť Škodovi záleželo na pravdě; bylť největším nepřítelem klamu a bludu. Dokázav, že veliký počet nemocí se hojí sám sebou, během přírodním, zasadil ovšem smrtelnou ránu obecnému klamu, že rozličné prášky a koření pomohly. Avšak Škoda nebyl skeptikem; skepticismus má za to, že nemůžeme pravdy ani poznati. Škoda však hleděl pravdy a jen pravdy. Kde prostředek skutečně pomáhá, tam Škoda to uznával a sám navrhl prostředky nové a platnost jich dokázal.

Neklamná logika, neoblomná pevnost povahy, nejsvětější láska ku pravdě byly ve Škodově duchu takou měrou vyvinuty, že později Rokytanský s nadšením pronesl o něm tato slova: „Škoda je pochodní žákovi, vzorem a příkladem snaživému, skalou zoufajícímu!"

Snadno pochopiti, že dílo tak reformátorské, ba revoluční Škodovi způsobilo mnoho nepřátel; co jen bylo lze, činili Škodovi na příč. Avšak pravda nalezla i přátel mocnějších. R. 1840 byl Škoda ustanoven za lékaře ordinujícího na oddělení pro nemoci prsní, které k vůli němu zvláště bylo zařízeno. Roku pak 1846 byl ustanoven za řádného profesora lékařské kliniky. Byl to nesmrtelný Rokytanský, jenž toho dovedl, že Škodovi důležitý úřad ten byl svěřen vzdor intrigám všech odpůrců a zlomyslných nepřátel. Klinika Škodova stala se nyní oficielně středištěm vyučování, kam se ze všech konců světa lékařové hrnuli, aby náuku poznali od mistra samého.

Na výši vědeckého svého postavení setrval Škoda až do konce r. 1870, plných tedy 24 let. Sláva a pověst jeho neklesala. Co on vynalezl a dokázal, to zůstalo v platnosti. Tisíce a tisíce nemocných, které každého roku vyšetřoval, o kterých na své klinice přednášel, byli tisíci a tisíci nových dokladů, že náuka jeho pravá byla od počátku, v samé své koncepci, ve svých prostředcích, ve svých konsekvencích. Škoda neutrpěl porážky. Cokoli se i proti jednotlivostem jeho náuky namítalo, neobstálo před jeho kritikou, neobstálo před jasným náhledem střízlivých vrstevníkův. Neobyčejný to zjev, že náuka ta už z počátku byla hotová a dokonalá, že nemohla býti ohrožena, že původce její zůstal v právu po celý běh svého veřejného působení, ba po celý běh svého života. Rokytanského sem tam zavedla plastická, tvůrčí fantasie, ač i jeho pobloužení bylo vždy plodným; Škodova logika se neuhnula ani o vlas s cesty, a tak tento neobyčejně přesný a bystrý duch mohl na sklonku svého života říci, že náuka jeho byla pravou od počátku a pravou zůstala. Toto přesvědčení rostlo od roka k roku; jaké váhy dodalo každému slovu, jež Škoda pronesl, netřeba blíže doličovati. Škoda se stal takořka appelačním tribunálem; kdokoli v kruzích vědeckých nové myšlenky v sobě kojil, jistě na to pomýšlel, zdali obstojí před kritikou Škodovou.

Byl to neobyčejný myslitel! Malý mužík, tváře nehezké, na první pohled Slovan, v obleku starodávním, suchopárný v obcování, beze vtipu, bez humoru, bez řečnického aparátu, s výslovností pračeskou — a jakmile u lože nemocného usedl a přednášku svou začal, naslouchalo množství lékařův i studujících s napjatostí neobyčejnou. Škodovy přednášky se mohly dáti na místě do tisku, beze vší korrektury. On na místě, nepřipraven, jak se zdálo beze všeho rozmýšlení, vyložil řadu myšlenek tak přesně spontanou, že nikde nebylo mezery, nikde námitek; kde byly pochybnosti, tam je Škoda sám vyslovil. Každá ta přednáška byla celek jednolitý, uzavřený, páskami nejpřesnější logiky spřežený. Jako když čočkou spojíme paprsky světelní a vrháme ostře omezený kruh světla na jistou plochu, tak i Škoda jasností svých myšlenek osvětlil svůj předmět tak ostře, že vedle byla čirá tma. S klidností vrozenou připojil: zde je tma; s bystrostí úžasnou řekl: až sem sahá světlo. Škoda byl pochodní žákovi!

Neobyčejná píle jeho byla s to, vykonati úkol tak ohromný v době tak krátké; během několika let byla jeho práce hotova. Co následovalo, byly tisíceré doklady, že výsledky jeho bádání byly pravé. Od počátku byl Škoda nakloněn methodě mathematické a fysikální.

Škoda se nestaral o theorii počínající atomy a molekuly: jeho otázka byla: Z kterých *očividných* podmínek můžeme vysvětliti úkaz podaný? Jeho dedukce nešla od axiomů, anobrž začínala úkazem nepochybným a kráčejíc odtud dále nepřeskočila nikde námitky hypothesou. Škoda byl takto vzorem a příkladem snaživému, vzorem a příkladem přírodozpytci lékařskému!

Vůči problému therapeutickému dbal Škoda jen o spolehlivost. Nebylo mu o prostředky, ale bylo mu o prostředky nepochybné, jisté, o prostředky takové, jichž úspěch lze dokázati. S resignací vznešenou uznal vždy, že se mýlíme, domnívajíce se, že běh přírodních úkazů zastavujeme therapeutickými kouzly; ale s přísností povznášející uznával to, co v lékařství vykonati dovedeme opravdu a skutečně. Škoda byl skalou zoufajícímu!

Nebude od místa, vytknouti tuto, jak si Rokytanského mysliti máme vedle Škody. Rokytanský byl duch mnohem objemnější nežli Škoda. Z prohlubně smrti, kterou Rokytanský na mrtvolách zpytoval, vznášel se duch jeho až do nedohledných výšin spekulací filosofických: Rokytanský měl humor, měl vtip, měl i vášeň: Škoda měl před sebou obor přesně omezený, z něhož nevykročil; měl kritiku, měl klidnost, měl střídmost, měl ostrost a jakousi zdánlivou tvrdost v sobě. Rokytanský nás povznesl k nebesům; Škoda nás přikoval ku problému pozemskému. Rokytanského jsme milovali; Škodu jsme ctili.

Takto působil náš krajan po čtvrt století. Neúhledná osobnost jeho ozářena byla leskem slávy neobyčejné. Je málo hlav, které omylům nepodléhají; je málo duchův, jichž práce je tak spolehlivá jako Škodova; z vrstevníků nebylo nikoho, jehož hvězda by byla plála tak dlouho, leskem tak tichým, stejným a stálým. Nejen v kruzích lékařův a žákův, ale v celé residenci vyslovovalo se jmeno Škodovo až do posledního dne s úctou takovou, jako by mu byla přisouzena neomylnost.

Čta jednou — po stakrát — zamilované své Symposion Platonovo, zastavil jsem se při místě, kde se o Sokratovi tvrdí, že vypadá jako sošky Silénův, které když otevřeme, obsahují v sobě božské krásy, podobiznu některého boha. Bylo to minulého léta, právě kdy Škoda byl těžce nemocen, a mysli celého města se zanášely zprávami o jeho nemoci. Kdo Škodu znal, pochopí, že mi v tom okamžiku napadlo, jak dobře se hodí přirovnání ono i na Škodu. V této neúhledné schránce skryt byl duch neobyčejné síly, světlo boží, svítící na tento svět. Kdo ve klidné, mírné a jasné oko Škodovo se zahleděl, uviděl, že s bystrým duchem tímto v jednom těle bydlí i zlaté, upřímné a soustrastné srdce. A když toto tělo bylo stíženo nemocmi tak bolestnými, útrapou tak hroznou, že Josef Škoda, nejslavnější lékař naší doby, se stal i jedním z největších mučedníků: tuť velikost tohoto smrtelníka objevila se spůsobem nade vše pamětihodným. Bylo to za strašné noci. Škoda myslil, že musí zemříti samou bolestí; vědomí ho opouštělo. I napsal honem na lístek papíru: „Já jsem ničehož nevzal.“ Konečně usnul. A když se ho potom tázali, jaký smysl těch slov napsaných, vysvětlil jim, že to napsal proto, aby nemyslili, že se snad otrávil, kdy by byl v bolestech svých sešel. A doložil: „Člověk musí ten boj dobojovati a vytrpěti.“

Když se zvěst o jeho smrti roznesla, každý si oddechl, kdo o jeho bolestech pravou vědomost měl. S úctou jsme složili jeho kosti do lůna země, a není člověka, jenž by naň byl zanevřel. Památka jeho je velebná.

Duševní hnutí národa českého počalo teprve tehda, kdy Rokytanský a Škoda byli už na dráze, která se směrem tohoto hnutí se nestýkala. Osudy Jana Purkyně byly jiné; působení jeho přineslo ovoce i písemnictví našemu.

Spolek českých lékařův usnesl se na tom, že vydá překlad spisu Škodova. Snad i toho se dočkáme, že některý spis Karla Rokytanského pro památku bude přeložen na jazyk, v němž tento velikán první myšlenky svého dětství vyslovoval. A tak tito čeští Dioskurové zaskví se i v pamětech písemnictví českého.[1])

Privátní povaha Škodova byla nad míru ryzí, zasluhujíc téže úcty, jako působení jeho vědecké. Srdce jeho bylo plno dobroty, ač chování se zevnější bylo velmi suchopárné a poněkud drsné. Dobročinnost Škodova byla veliká, ale — tajná.

Škoda upřímně miloval svou vlast, ale politiky si nevšímal. Do užšího kruhu jeho přátel počítali se větším dílem Češi, jako Rokytanský, Dlouhý, Bednář, Michálek, Chrastina, Fritz a j. Národ český počítá jej mezi nejslavnější hlavy, jimiž se Slovanstvo může honositi.

---

[1]) Budeť, tuším, krajanům mým s potěšením, připojímli tuto kratičkou, ale zajímavou památku, již národ náš po Škodovi chová.

Když Škoda r. 1841 do rodného města zavítal, složil jemu na počest prof. Smetana, požehnané paměti, tuto báseň:

Vysoce učenému Pánu, Panu Josefovi Škodovi, Doktoru v lékařství atd. u přítomnosti v Plzni roku 1841 od přátel a ctitelů jeho.

Vzhůru bratří! nežli mine
Bytu Jeho drahý čas,
Zpěv náš ať mu ještě plyne
A zní čistý srdce hlas,
Synu Plzně slovútnému,
Duchem jasným výtečnému.
Zbor: Jemu sláva, jemu čest,
On náš slavný krajan jest!

Vše, co v prsích se ozývá,
Jeví bystrý jeho sluch,
Příroda co jiným skrývá,
To proniká jeho duch,
Co všem jiným zatajeno,
Před ním leží odhaleno.
Zbor: Jemu sláva, jemu čest,
Výborný on lékař jest.

Ať jej Němci chtí neb Vlaši,
On jen Čechům zůstane,
Nade všecko vlast mu dražší,
Ctíti ji nepřestane.
Za to vije díků věnce
Sláva pro svého milence.
Zbor: Jemu kvítí na věnec,
On jest pravý vlastenec.

Také s námi rád přebývá,
Otčinu svou miluje,
Věrných přátel v lásce mívá,
Srdce s nimi sděluje,
Kde upřímnost nelíčená,
Zábava je oblíbená.
Zbor: Jemu láska, jemu čest,
On náš drahý přítel jest.

Ať nám tedy kvete stále,
Vždy požívá blaženost.
A na cestách vědy dálí
kráčí v nesmrtedlnost.
Tam, kde slávy chrám se třpytí,
Má se Jeho jmeno skvíti.
Zbor: Vzhůru číše: Ať žije,
A nás stále miluje.

Báseň tato byla v Plzni vytištěna. Bratr nebožtíka profesora Škody, dvorní rada František Škoda ukázal mi i následující básničku, kterou

Výlet do Skandinávie.

Píše

Josef Kořenský.

(Pokračování.)



Jak prošlo Linnéovi útlé mládí, až byl poslán do gymnasia ve Wexiö. Tam mnoho času nezbývalo mu k učení. Pro sbírání květin zapomínal na ostatní. Žalovali na něho, že se nic neučí. Pečlivý otec svěřil malého Karla svému příteli dr. Rothmannovi, který otci o Karlovi napsal, že nebude z něho sice farář, ale snad lékař, neboť ani Cicero ani Livius radosti mu nepůsobili. Proto byl jako mladý strůmek do nové půdy přesazen — do Lundu. Tam měl Karel příbuzného a spoléhal v jeho pomoc. Vjížděje do města slyší vyzváněti hrana. Za chvilku pohřební průvod béře se kolem něho. „Čí to pohřeb?" táže se Karel. „Probošta Humeria" — zněla odpověď. Tenť byl, ve kterého skládal naděje. Teď teprve nastávají Karlu Linnéovi útrapy, nedostatek, žal a zoufání. Opouštěje Lund a ubíraje se do Upsaly dovídá se, že mrtvice ranila jeho otce. Když se tento poněkud pozdravil, volá k sobě Karla a radí mu, aby ve květinách jen trní a žahavky viděl a od nich upustil. Ale Karel neupustil. Probošt Celsius srovnal života jeho cesty a vychoval hvězdu nehasnoucí, tvůrce nomenklatury přírodnické, slavného botanika Karla z Linné. —

Neúrodné lány s močály lesními nepřestávají. Jedeme od božího rána. Podél trati červenají se roubené chaloupky s bílými rámy v oknech; vystavěny jsou celé ze dřeva, jen spodek spočívá na kamenech prostě položených. Doškových střech málo je ve Švédsku. Pěkně natřená střecha šindelová sluší chaloupce (torpa), kolem níž daleko táhne se plot vroubící pole a luka. Baráčník švédský (torpare) nešetří dřívím; máť on svůj les a chce míti své pozemky od sousedních ohrazeny. Před chaloupkou batolí se mladý svět s rusými vlásky — okamžik potom vyzíráme opět v opuštěnou pláň, v těžký a trudný kraj. Tam v dáli i na blízku, v levo i pravo, hromady rozmetaného kamení

---

zvěčnělý, když se r. 1846 stal profesorem, od svého stařičkého otce vlastní jeho rukou napsánu obdržel:

„Našemu milému synu Josefovi Škodovi na jeho nastoupení za c. k. profesora kliniky na vysokých školách hlavního sídelního města Vídně.

Opět nám, o Synu drahý,
Radostný vysvítal den,
Žes dosáhl cíl své snahy,
Že jsi znova povýšen.

Na stupeň, kde obzor vědy
Širý se Ti otvírá,
Před bystrými ducha hledy
Celou krásu prostírá.

Vznešený na chlumu jasném
Uměny chrám vystavíš
A ve přírody věhlasném
Učení se oslavíš.

Při tom chovej lásku k vlasti,
Rodičům a přátelům,
Život Tobě buď pln slasti,
Přízeň Tvá všem krajanům!

Milý dobrý synu, já bych si přál, abys moje řádky s takovou radostí přijal, jakou já jsem psal. My Ti přejeme všichni spokojenost a stálého zdraví, ostáváme Tvoje vždy vděční rodiče Jan a Anna."

jako vrch vynikají z močálovité půdy lesní, podél pak trati jako vysoké brázdy a valy kupí se úlomky a valouny prahorního kamení kříž na kříž. Již dávno tomu, co leží tam na suchu. Přeletěly je věky jako mžik, a tvrdé balvany žulové klidně tam stojí na stráži neporušeny jako před dávnými, dávnými časy. Jen divoký příval omývá tetovovanou jich tvář. My nyní s bázní čteme z kamenů, co někdy ssálo žití vzruch. Také omšený povrch švédských kopců jako uměle je zakulacen a vyhlazen; nikde kostrbatých boků a skaliska hranatého. Za to však ostré rýhy a pruhy pronikají ohlazený jejich tvar.

V těch rýhách čteme velmi mnoho. Vážíme si jich, že se podnes zachovaly. Rýhované valouny, balvany a omleté kopce švédské jsou pamětníci těch věků, kdy všecka Skandinávie byla zaledněna. Pod tíží ledovců a ker omlely se trosky žulové a pošinujíce a otírajíce se o sebe pro věčnou paměť vtiskly toho znamení. Toť rýhy ledovcové, jakožto bezpečný doklad pro stanovení někdejších ledovců. Teď ovšem Švédsko ledovců nemá, ale mělo je jako někdy Tatry, kdež zbyly pouhé balvanité hráze, *morény*. Bývalé morény švédské rozneseny jsou po celém Švédsku. Vlnobití mořské, jež potom, když ledovce byly zmizely, burácelo po vší Skandinávii, rozmetalo nánosy štěrku a balvanů a seřadilo je podél bývalých svých břehů ve dlouhé valy a dýny, kterým Švédové *asar* říkají. Dle těchto valů lze stopovati obrysy bývalého moře. V širém moři usazoval se písek jemný, hlína a skořápky měkkýšů. Po době povšechného zalednění skandinávského severu přišly tedy časy, kdy nynější poloostrov utápěl se ve vlnách mořských. Ponořoval se ovšem znenáhla, až utonul ve hlubině. Ale změna je času údělem. „Tisíce let před očima Tvýma jest jako den včerejší, kterýž pominul, a jako jedno bdění v noci!“ Utonulá pevnina vynořovala se opět nad hladinu mořskou, a z bývalých hlubin vyšla země mladá, nová, ale bez zeleně, bez pažitu, plná divokých skupin a trosek kamenných, z nichž teprve časem bařinaté lesy vypučely. Mezi nimi na sta, snad na tisíce jezer a jezírek leskne se za jasného dne, kdy slunce shlíží se v jejich hladině; jsouť ona pouhými zbytky někdejšího moře. Zvířena mořská, v jezerech pozůstalá, přivykala od pokolení k pokolení svému novému vůkolí i tehdy, když jezera prvotně slaná, slanosti pozbyla potoky a řekami do nich se vlévajícími. Ale potomci bývalých mořských forem, jež vyskytují se v nynějších sladkých jezerech švédských a norských, ukazují zřejmě svým tvarem, že pocházejí z rodu a forem mořských. Důvtip lidský dovede zobraziti vztahy mezi tehdejším mořem a pevninou. Jako moře roznáší z nynějšího Grónska plující ledovce daleko z původního místa zároveň s úlomky hornin, tak i v předvěkých dobách veliké kry ledové, obtěžkané žulovými balvany, pluly širým mořem ze Skandinávie do teplejších vod, kde se rozplynuly. V těch místech prahorní balvany utonuly a zmizely ve hlubině. Tam dlouho čekaly, než teplý paprslek osvítil jejich tvář; a přece dočekaly se vykoupení. Moře, jež někdy přikrývalo ty severní kraje evropské, nynější Německo, západní Rusko, Skotsko a Anglii, stahovalo se, a nad bývalým dnem mořským modrala se jasná nebes báně. Projdi těmi kraji a všudy najdeš zanesené svědky z těch dávných věků. *Bludné balvany* skandinávských hornin zaneseny byly

až k nynějšímu Krakovu, kde rozestaveny jsou na úpatí Tatranských odnoží jurských. Osiřelý, osamělý daleko od vlasti své. Také bludné balvany, roztroušené po nížinách severoněmeckých a holandských, přišly ze Švédska. Žulová mísa před museem starožitností v Berlíně, majíc v průměru přes sedm metrů, zdělána byla z bludného balvanu, jenž po staletí odpočíval v písku na vrchu Fürstenwaldě nedaleko Berlína. Tím způsobem dostal se do Pomořanska u Belgardu balvan 14 m. dlouhý, 12 m. široký a 5 m. tlustý. Podobné erratické balvany stopovati lze v obvodu asi 300.000 kilometrů.[1])

Teď Skandinávie pomalu ale stále se vyzdvihuje nad hladinu mořskou. Již před 140 lety švédský astronom Celsius znamenal, že hladina Baltického moře se mění. Staří rybáři vypravovali mu, že nejedno místo v Botnickém pobřeží bylo za mladosti jejich vlnami splakováno, ale že teď mnohem výše octlo se nad hladinou. Na základě věrohodných údajů vyslovil r. 1730 domněnku, že hladina Baltického moře prodlením století klesá asi o 111 cm. Rok potom vyryl se svým přítelem Linnéem znamení do skály ostrova Löffgrunda nedaleko Gefle (na pobřeží severním od Štokholmu) a již po 13 letech bylo znamení o 18 cm. výše, což činilo by za století asi 138 cm. Celsius byl ovšem theology Štokholskými a Upsalskými obžalován, ale theologie jejich neměla do sebe tolik moci, aby zastavila běh přírody, i když zástupci tehdejšího duchovenstva vyhlásili učení Celsiovo za kacířství (A. v. Etzel: die Ostsee). Nynější geologie přesně stanovila místa, kde pevnina se vynořuje (ne pak, že hladina klesá), a kraje kontinentální se potopují.

Mlčky hlavu skláním. Minulost skandinávské půdy, toť předmět, který v nás budí nejvážnější přemítání o věcech zemských a lidských; vytrhneme se z něho teprve, když slyšíme provolání konduktorovo: „Alfvesta!“

Zastávka 20 minut tu postačí k občerstvení. Nová zkouška švédských obyčejů; spěcháme s ostatními do matsalu, kde podlaha je čistá jako sklo a klid jako v kostele: nikdo nevolá, neklepá, nezvoní. Pouze tam za pultem „fröken“ kvituje účet náš s pěknou poklonou a zdvořilým „tack“ (děkuji). Kdo by čekal na posloužení, špatně by tu pochodil. Na velikém stole, kde studené zákusky všeho druhu jsou vyloženy, visí nápis: 75 ör. Opodál vystrojena je tabule s bohatším výběrem; kdo při té si postojí, zaplatí půl druhé koruny a jistě nelituje. Z nádherného nádobí, z křišťálového skla a stříbrného náčiní chutnají tím více polévky, zelenina, čerstvá kýta telecí, sýr, ryby, puddingy, gelée, kompoty, jahody, angrešt, maliny a j. Nikdy neschází konvice nebo džbán se smetanou nebo s podmáslím a cukrovka s roztlučeným cukrem. Malin a jahod Švéd nepožívá jinak než s mlékem rozdělaných a cukrem posypaných. Pořádek jídel nespravuje se tu žádnými zákony; chutě nabírá si Švéd polévky za pečení, začíná sýrem nebo končí hody polévkou, sype cukr na pudding rovněž jako na brambory. Ovšem než tabuli zahájí, nezapomíná na „brändvinsbord“ (stolek s lihovinami), kde teče pravá švédská „sup,“ jako v Holandsku

[1]) Štěrkové nánosy s oblázky flintovými pocházejícími z křídových skal Baltických zasahují až do severních Čech. Hojnost objevil jsem jich loni v řečišti Labském u Děčína. Také kolem Fridlandu u Mimoně se vyskytují.

„zoepje.“ Po obědě následuje hodný doušek podmáslí nebo mléka. Švédský žaludek je v pravdě tristo sacco, che merda fa di quel che si trangugia (Dante). U třetího stolečku pije se černá nebo bílá káva. Také o suchary (skorp — småbröd — kaffebröd) je tu postaráno. Ale všecky stoly vyzdobeny jsou kyticemi a ratolestmi; všudy samá lahoda. Plivátko u kamen naplněno jest nikoli pilinami nebo pískem, ale zelenou chvojí jalovcovou. Dobře pověděl Disraeli, že nejlepším strážcem vzdělanosti jest obydlí; a toho hledí si švédské hospodyně ve veřejnosti i v soukromí bedlivěji než kde jinde, ani nejchudší nevyjímajíc, jako by si vědomy byly anglického přísloví, že čistota jest elegancí chudých. — Však již k odjezdu je čas. Kdo si nepospíšil okusiti připrojeného punče ve velikém měděnci nalitého (bowle), naplňuje jím svou láhev a spěchá do vagonu. V parných dnech příjemně chladí. Jeť s ledovou vodou smíchán, nabývaje přídavkem šampaňského a vytlačené šťávy z pomorančů lahodné chuti limonádové.

A teď opět přesmutným jedeme krajem, chaosem kamení, v němž vede se boj o existenci: všudy omšený balvan na balvanu, kámen na kameni se sporou drobnou vegetací. Kamenné valy a hráze doprovázejí vlak jako telegrafický drát, v nich červenají se brusinky, plazí se borůvky, prodírá se jalovec, rojovník (Ledum palustre) a kloní se zvonky vřesu. Nikde velikolepost, nikde vznešenost přírody, jako tam v modravých Alpách norských. A když lesní šum zanese k nám hlahol švédské písně, tu jako by tíseň vylévala se ze srdce unylého. Rozumíme hořkému žalu, jenž vane z každého refrainu: „Mig tyckes det är tungt till att lefva“ — vidím, že těžko jest mi žíti!

Švédsko je nejbohatší země — kamením, nejchudší — úrodnou prstí. Širý, bídný les, chladné bařiny a štěrkové nánosy staví překážky kulturnímu hospodářství, které Švéd slovem „skog“ označuje. A ve Smålandě neschází skog nikde. V severních Němcích kámen v prsti hledají, ve Švédsku skrovný humus pod kamením se ukrývá. V potu tváře zrývá tam člověk neúrodnou půdu, sekerou drva kácí neb ohněm lesy stírá a v úrodnější obrací lány. Vyryté bahnisko a močálovité drny na slunci se suší a potom spalují, že daleko široko doutnají útroby budoucího pole. Té práci říká se ve Švédsku svedja, t. j. mizení. Ovšem usazuje se hospodář nejvíce tam, kde rovinné a sušší táhnou se lesy, kde je „lund“ (les s úrodnější prstí), ale na trochu skogu narazí všudy. Do té sporé prsti nebo mezi trosky zvětralých skalin zasévá žito nebo sází brambory, sbírá po poli rozseté valouny, vyrovnává je ve hromady nebo lemuje jimi chudičký svůj pozemek, chráně jej proti zvěři a dobytku.

Uprostřed valů (stendige) vyniká útulná chaloupka jako v nějakém hradě. Z kamenné ohrady pučí plno milého kvítí, jež zardívá se k radosti hospodářově. Vídáme je brzy ve skogu nebo na hrázi, brzy na osamělém balvaně nebo na střeše a v zahrádce. To kvítí neopustí nás ve Švédsku. Ač pouhá je to vrbka (Epilobium), přece nad ostatní povýšena jest. Vrbku nazývá Švéd vždycky jenom blomman (květina), kdežto ostatní jich jmeny označuje. Sběratele rostlin zvláště zajímá tu hojná Linnaea borealis.

Stádo skotu málokdy tam uvidíme; dva nebo tři kusy toulají se v ohrazeném lese (grind), kde spokojiti se musí s bídnou travinou a pupeny stromovými. Usušené seno nevystačuje přes zimu až osm měsíců dlouhou, tak že ubohé dobytče (kreatur) i pod sněhem sousta vyhledávati je nuceno. Bohatství neměří se tam podle lánů a zvorů, ale podle počtu dobytka, který hospodář chová přes zimu. V zahrádce před chaloupkou pěstuje švédský domkář něco fasolí nebo zeleniny, také něco kvítí, ale nikdy stromů ovocných. Básník švédský nemohl by s naším Kollarem pěti o svém mládí:

> Pod lípou mě anděl kolébával,
> dokud jsem byl malé děťátko;
> pod ní jsem, ó sladká památko!
> v chlapectví si nejraději hrával.

Nad červenou chaloupkou bodrého Švéda nikdy stověká lípa se nekošatí, nikdy štíhlý javor stínu nevydává. Domkář švédský po chladu stromovém nezatouží, máť stínu i chladu dosti mezi skogem a vlhkou lesinou. Domnívá se, že stín by mohl přivoditi houbu dřevokaz, a proto vídá nejraději svůj milý domov (hemma) ve sluneční záři. Nicméně sněhobílé záslony visívají téměř v každém domečku.

Chvílemi přestávají smrčiny nebo zakrnělý bor a míjíme jezero za jezerem. Kdož by je chtěl spočítati! Více než osmý díl rozlohy švédské náleží smutným jezerům, kteréž množství jen Finsko převyšuje. V Södermanlandě platí přísloví, že když pán bůh odděloval vodu a zemi, zapomněl na Södermanland. Ale švédská jezera plna jsou zádumčivosti, bez života, bez potěchy. Zřídka kdy dme se rybářská plachta po jejich hladině, pobřežní vegetace jako by utuchla pohroužena jsouc v mlčení: nikde hlas ptáčete, jezerní pláně vlaštovky nelíbají. Jen časem krouží osamělý racek nad vodou, že jen stesk a bol proniká mysl naši. Zde plných růží dech nevane, slavičí zpěv se nerozléhá.

V Nässjö dostupuje železnice nejvyššího místa s nejvyšším vrchem Smålandským Hjeltsölaberget (380 m.). Málo je ve Švédsku míst, odkud přehlednouti lze širé kraje skandinávského severu. Neníť Švédsko zemí hornatou, ale kamenitou. V Nässjö křižují se trati Malmö-Štokholm a Göteborg-Oscarshamm, která spojuje moře severní s Baltem.

Komu třeba hospodařiti s časem, ten z Nassjö dá se na Štokholm přes Linköping a Norsholm. Jede odpůldne, jede celou noc, a teprve z rána vyzírá na severní Cařihrad. My zdržíme se několik hodin v Nässjö; čekáme na vlak, který nás zaveze do vábného kraje, k jezeru Wetternskému. „V německých cestopisech“ — píše Passarge ve svých Wanderstudien — „marně pátráš i po skrovném vylíčení jižních břehů Wetternských, jehož snivý obraz jímá mysl naši jako báječný kraj Hesperidek. Zřídka kdo zaletí v útulný Jönköping (čti Jönčöping), o kterém se tak málo ví, jako o nějakém místě ve Východní Indii.“

U Tennhulta otvírá se nové panorama. Železnice náhle padá, tak že za sebou lze zříti do kopce, před námi pak unikají zraku dubiny, háje březové, jilmy, jasany. Se závratné výše pohlížíme ve hlubokou kotlinu, plnou lahodné zeleni, jež přikrývá úrodný povrch skalisek.

Vlak ubíhá vysoko na rozhraní vod, jež buď k jihu se ubírají nebo v kotlinu Wetternského jezera spějí. Ještě zahýbá se vlak trochu k západu, a jeví se nedozírná perspektiva vodnaté pláně Wetternského jezera, vroubena kolem krajinou půvabnou, kde štědrou rukou naseto je přírodních krás: chlumnaté hory se svěžím lesem, lesklá jezerní hladina, prokmitající osady v zátoce dálné v jeden splývají obraz vykouzlujíce zpomínky na břehy Ligurské. Takovou polohu má Jönköping. Tam kdysi mluvil veliký básník Tegnér k mládeži pronášeje tato slova vzletná: „Jako vodní pták zhlíží se Jönköping v Götajském středomoří, v jezeře Wetternském, v divotvorné jeho hladině. Toť Ariost mezi jezery, bezedné, plno tajemných propastí a sluji vedoucích až do nitra země, nejčistší co křišťál, ale potměšilostí kypící. Kolkolem stojí mocní velikáni horstva na stráži jak obři, zelené jejich chocholy ve větru vlají. Velebný to přírody kraj! Šťasten, kdo zrak svůj v něm stápí, kdo cítí s nebeskými vánky, kdo rozumí písni ptačat v modravém ovzduší, kdo sluch svůj šepotu kvítí nakloní!“

Jönköping [1]) je krajským městem Götlandu. Leží mezi nejjižnější zátokou jezera Wetternského a mezi jezerem Mnichovým (Munksjö) náležejíc k nejstarším osadám švédským. Teď má asi 13.000 obyvatelů. R. 1612 bylo vypáleno a pobořeno jako později Moskva, aby přístřeší neposkytlo nepřátelským vojům dánským. Jönköpingské Säkerhets-Tändstickor utan svafvel od fosfor zobecněly v dalekém světě, i když z české továrny pocházejí. Téměř osmina obyvatelstva vyrábí tu výborné sirky; přes 100 millionů škatulek vysílá se odtud do obchodu. Vyjeď si kamkoli městem nebo za město, všudy suší se přede dveřmi a pod okny krabičky na švédské sirky. Jönköping jest jejich pravlastí. Tajemství jejich důvtip chemiků hravě odhalil, že v samém jen Švédsku více než třicet továren zabývají se výrobou „pravých“ švédských.

Velice by se mýlil, kdo by soudil, že ve Švédsku snad jen dřeváky se nosí, knäckebrod jídá a supem zapíjí. Jönköpingský hostinec prostě „hotellet“ se nazývá, ale knížecím zařízením a rozsáhlostí nejen všem švýcarským se vyrovná, než v nejedné příčině i nad ně předčí: šlapeš po těžkých kobercích a piješ z drahého náčiní stříbrného; luxus ten není ojedinělý, než obecně platí ve Švédsku.

Kromě nepatrných výjimek všecky domy města vystaveny jsou ze dřeva, jako vůbec ve Švédsku. Jen Štokholm a Göteborg z pravidla mají domy kamenné. Na granitový zpodek domku obyčejně o jednom poschodí postaví se roubení, pobije se prkny uvnitř i zevnitř a polepí se zevnčí černým dehtovým papírem, jenž svislými latěmi se připevní. Stěny a strop nitra vkusnými čalouny se vylepí, že čistota a klid z každého koutečku vyhlíží. Projíždíme širokými ulicemi, chodíme ve stínném parku a usadíme se na balvanech, jež tu nakupeny jsou, aby vzdorovaly vlnám rozbouřeného jezera a chránili přístavní hráze. Daleko na severu nebe spojuje se s jezerní hladinou, a bělají se plachty nákladních lodí. Připluly, aby odvezly drva z lesnatého kraje někam do Skåne. Za krátko opustí zase Jönköping, berouce se po jezeře Wetternském, prů-

[1]) Köpa = koupiti, köping = koupě, tržiště. Jmena mnohých švédských míst tak zakončují: Falköping, Norrköping, Enköping, Linköping, Nyköping Söderköping a j.

plavem Götajským do jezera Wenerského a z tohoto přes Trollhättu do Göteborgu.

Než opustíme jižní břehy luzného jezera Wetternského, zajedeme ještě na Taberg. Sen mého mládí se vyplnil. Slýchával jsem o magnetových horách, o kterých šedovlasý kmet nám vypravoval, když o zimních táčkách kolem něho jsme se nakupili. Ovšem Taberg není báječnou horou magnetovou, jež by lodi železem pobité k sobě přitahovala z veliké dáli, ale naše útlocitná jehla magnetická nápadně měnila svůj směr, čím více blížili jsme se k hoře složené ze samé rudy magnetové a vzdálené od Jönköpingu asi 15 kilometrů.

Rosné jitro otevřelo nám radosti dne, když vyjeli jsme k Tabergu. Na úpatí lesnatých strání, u potoků nebo u lesní cesty střídají se osamělé chaloupky natřené obvyklou švédskou červení (kopparröd), ale u každé samoty čeká stařena (gumma) nebo sestárlý kmet (gubbe) otvírajíce povozu našemu „grind“ (ohradu), nebo nám tu švédské pachole ochotnou prokazuje službu, již mu odměníme několika öry. Připomínáme si tu mládí Esaiáše Tegnéra, an jakožto hošík často otvírával četné grindy svému otcovskému pěstiteli, Brantingovi, doprovázeje ho lesy Wermlandskými a otazuje se ho tak významně, že nejednou v rozpaky přivedl milého ošetřovatele, který konečně malého Esaiáše původně k písařství určeného k vznešenějším cílům duševním dovedl.

Pod Tabergem je teď smutno. Již od delší doby utuchly tam železářské hutě ve svém způsobu velmi prostě zbudované. Vrch sám 335 m. vysoký vyniká nad ostatní chlumnatou hornatinu. Skrz veskrz složen je z hutné rudy magnetové, kterou i silnice a cesty se štěrkují. Bohatství magnetické rudy jest pro Švédsko neocenitelným pokladem. Dobyté železo surové vyváží se z četných hutí do Anglie jakožto nejlepší ocel anglická.

Rozhled s příkrého Tabergu je utěšený. Na sta jezer leskne se za poledního slunce kol a kol jako očka Tatranská, pod námi bělají se háje březové, na půlnoc pak končí obzor na jezeře Wetternském, kde zakotvený čeká „Per Brahe.“ Vyplujeme s ním o půlnoci na Štokholm.

Jezero Wetternské jest po Wenerském největší ve Švédsku, majíc v délce asi 200 kilometrů, v šířce asi 50 km. a hloubku až 125 m. Leží asi 88 m. nad hladinou Baltického moře. Větší řeky ho nenapájejí, ač i za tišiny mžikem vlny jeho citlivě zmítají korábem, že není radno daleko vyjížděti si naň pro zábavu. Obecně vykládá se, že na dně jeho voda se pramení. Nasvědčuje tomu periodické klesání a opadání jeho vody. Rybáři pak s hrůzou vypravují o jeho vírech, jež i čluny pohlcují a v hlubinách utracují, jako jezero Bodamské. Samo sebou se rozumí, že vody jezera Wetternského spojeny jsou v pověstech lidu s vodami moří, kteráž báj v obecné vešla užívání také o jezerech Tatranských. Ovšem původ její hledati jest ještě dále, nežli kam sahají antické mythy o řece Alfeu v Peleponnesu. Občas viděti lze na jezeře „hägringar“ — vzdušný přelud jako na poušti fata morgana: jezera pláň se chvěje, slunce třpytí se v nachu opálovém, mráček světlý vyrůstá u velikého obra nebo příšeru děsnou, mění barvu, mění podobu, zjevuje kostrbatý hřbet, rozplývá se ve věžatý dóm, potom v báječný

zámek přechází, září v purpurovém červánku nebo zlatem se leskne v blankytné obloze, naposled pak vidíš jenom dým a mlhu nad hladinou jezerní. Vše zmizelo jako sen.

Uprostřed širých vod Wetternských zelená se rajská oasa Wisingsö, malý ostrov v srdci jezera, půl hodiny cesty široký a sedmkrát tak dlouhý. Bujná pastviska, doubravy a úrodné lány jeho jsou tím kouskem požehnané země, kde i duševní kultura lidského vědění pučela a ke blahu národa rostla. Wisingsö byl někdy sídlem starých švédských králů. Magnus Ladulaas podnes tam ve hrobce odpočívá od 13. století. Později přešel Wisingsö v majetek hraběcí rodiny Brahe, po níž zbyly tu ostatky shaslé slávy její. zříceniny Wisingsborgu a kostelík ze 17. věku. Po bývalé tiskárně, z níž tehdy tolik slavných děl vyšlo do světa, není ani památky. Teď ostrov zase je statkem korunním. Péčí švédské vlády byly duby na Wisingsö vysázeny pro potřebu loďstva, třeba obrněné monitory zatlačily lodi dřevěné. K témuž účelu rostou dubiny na Kållandsö v jezeře Wenerském, a daří se jim výborně v té půdě ostrovní. Ve Švédsku bez milosrdenství lesy se kácí a hubí, aniž kdo stará se o jich vysazování. Nejednou narazili jsme tam na mýtiny, kde před málo lety šuměl háj, a veliký prostíral se les, ale teď jen kamenné moře zbylo, že v něm ani bídná travina kořínků nezapustí. Ty spustošené kraje Švédové nazývají „svälter,“ t. j. země hladové. A na těch kletba přírody spočívá, kletba nad nerozumem lidských tvorů.

Z rána vítáme Waldstenu, městečko na severozápadních březích Wetternských. Blízko přístaviště stojí starodávný Wettersborg. Jeho valy, mosty a hradní věže posud jsou zachovány. Náleží k nejznamenitějším památkám z doby reformace. V něm Gustav Vasa třetí svatbu svoji slavil a hrad za občasné sídlo si vyvolil. Ze žulových základů, jež v pevnostní skálu se pojí, vyniká někdejší residence jako symbol švédské kultury: nejzpodněji s prstí zemní jako srostlý, tlačený ale neutlačitelný stav selský co vzdorný granit proti panským živlům, nahoře pak šlechta nádherou a v slávě se pyšnící. Teď je Wettersborg satirou romantické minulosti: špýcharem na žito.

Nepatrné zbytky z bývalého kláštera Waldstenského slouží za ústav choromyslným, v mohutném pak chrámu plno památníků středověkých ozdobenými erby přikrývá kostelní chodbu. V sakristii přechovávají se ostatky svaté Brigity a dcery její sv. Kateřiny. Sv. Brigita je zakladatelkou četných řádů, jež zvláště kvetly v prvé polovici 15. století nejen na skandinávském severu než i v ostatní katolické Evropě. Ztrativši r. 1344 muže vydala se na pouť do Říma, odkud přinesla svolení papežovo zakládati kláštery. Prvním byl Waldstenský, jemuž král vykázal starý královský hrad. Novou konfirmací nabyl řád r. 1379 nového jmena (řád spasitelův) a chtěje šířiti idey sv. Brigity a převrátiti svět v tehdejších názorech zakládal se zápalem spolky svatých pozemšťanů.

Ve Waldstené je tržnice pro mnohé vůkolní osady. Tam přicházejí švédští sedláci a továrníci, aby zboží na loď naložili nebo aby dary z moře přivezené domů zavezli, ježto továrny nejvíce na venkově se zakládají. Ač má Waldstena jen asi $2^1/_2$ tisíce obyvatelů, přece má

také telegraf, který nescházívá v městečkách ještě menších, neboť nejedno město švédské jen tisíc duší čítá (ku př. Haparanda).

Stanicí Motalou ukončena byla desítihodinová plavba po rozbouřeném jezeře Wetternském. Před několika lety povýšena byla tato osada za městečko. Nyní proslavena je mechanickými dílnami ve Švédsku největšími. Z někdejšího prostého dozorce pracoven Motalských, tehdy ovšem velmi skrovných, stal se později ředitel velikolepých železáren, talentovaný, nyní šedivělý kmet, kapitán Carlsund, který skvělého jmena švédské práci vydobil. Šum spádu vodního, syčení strojů, bušení kyklopů a pekelný žár v železných pecech v divoké scéně otvírají se na hlučném jevišti, že záhy opouštíme burácející síně a stopujeme velemocný proud vody, jenž vrhá se rourou na obrovské vodní kolo spádem desítimetrovým žena všecky stroje Motalské veledílny.

Jdeme podél proslulého průplavu Götajského. Vyhledáváme stinné loubí, jež klene se nad památníkem nezapomenutelného muže, který Balt i moře Severní Götajským průplavem spojil.

Hned blízko jeho břehů, vedle cíle svého myšlení, pochován je hrabě Platen. Nad hrobem jeho šelestí háj, jehož listí teď již vadne a opadává, přikrývajíc chladný mramor uprostřed železného zábradlí. Tam posvětíme památku jeho lidskou myšlenkou, již slova Tegnérova v nás roznítila:

Mannen med det fasta sinnet,
Med sin Romarviljas magt,
Tillhör nu allena minnet,
Som vet mera än det sagt.

Lefvande han oldrig svigtat,
Derför död han hvile tryggt
Vid de vågor sjelf han diktat,
På den strand han sjelf har byggt.[1])

Ale před časem ustláno bylo mu na věčnóst. Baltzer Bogislaus Platen nedočkal se zralého plodu, jehož květ z tvůrčí jeho síly vypučel; skonal krátce před ukončením svého díla, významného v dějinách stavitelství vodního.

Za stanicí Motalou počíná světoznámý průplav Götajský v přetvrdé žule vyhloubený. Smělá myšlenka spojiti jezera, spojiti moře a vysoké skalní stěny tak; aby po nich od stupně ke stupni koráb se vyplížil a povznesl. Tu pocítíš respekt před důvtipem lidským. Celkem asi osmdesáti vraty vyzdvihuje se loď po obrovských stupních žulových. Tisíc a jedna noc odehrávají se tu v útrobách skalních. Vlajky na stožáru se třepetající symbolem jsou tvůrčího ducha lidského nad titanskými vzdory přírody. Dlouho to trvalo, než slavné dílo bylo ukončeno. Spojiti moře Severní a Baltické umělou cestou vodní bylo již Linköpinským biskupem Janem Braskem r. 1516 navrženo. Leč bouřliví časové nebyli podle toho. Co Brask začal, brzy bylo překaženo, zničeno. Teprve za Karla XII., ke konci 17. století, nově bylo provedení toho svěřeno mechanikovi Krištofu Polhemovi, ale smrtí pa-

[1]) Muž povahy pevné a síly římské zvůle teď jen památce žije, jež více ví, než povídá. Živ nikdy neustoupils, nuž i v smrti klidně u vln dřímej, jež jsi vykouzlil, u břehu, jejž jsi vytvořil.

novníkovou zastavila se práce na delší čas. Když pak r. 1800 ukončena byla stavba průplavu Trollhätského spojující vody moře Severního s jezerem Wenerským, svobodný pán Platen, narozený r. 1766 na Rujaně, za úkol svého života si vytkl zbudovati velikolepý systém kanálový, kterým snažil se dosáhnouti ukrácené námořské plavby z moře Severního do severnějšího Baltu, chtěje kromě toho zvelebiti obchod a blahobyt v nitrozemí švédském. R. 1810 počalo se hloubati současně na několika místech, a již po dvanácti letech jezero Wenerské a Wetternské spojeno bylo průplavem, který veden jest prve do malého jezera Wikenského, ležícího o 50 m. výše než hladina jezera Wenerského. Po slapu převádí se voda potom do Bottensee, jež stokou 460 m. dlouhou pojí se u Karlsborgu k jezeru Wetternskému. Na východní straně slučuje se průplavem několik jezer: Borenské, Roxenské, Asplångenské, až potom dosáhne se zálivu Slätbaken v Baltickém moři. Tato cesta otevřena byla 26. září 1832, tři roky po smrti hraběte Platena, místodržitele království norského. Náklad na zbudování Götajského kanálu páčí se na 14 milionů tolarů, jakkoli práci většinou vojsko vykonávalo. Délka samého průplavu jest asi 97 kilometrů, cesta pak z Göteborgu přes řečená jezera až do moře Východního asi 440 kilometrů. Průplav má zšíří 15·5 metru na dně, na povrchu 26—29 m. a hloubku 3·3 m. Na jedenácti místech rozšiřuje se kanál v přístavy. Koráb pluje brzy jako v šírém moři, brzy zvolna kolébá se ve stinném loubí, jež provází nás po obou stranách průplavu, nebo zase mezi boky skalními ke předu se plíží; s vysokého návrší dolů vyhlížíme v zelený luh, kde kyne nám jezerní hladina, k níž loď co nejdříve sestoupí, brzy vidíme se pod kopcem, míhají se před námi hrady, zámky, dílny, letohrádky, kostelíky, zřícené trosky. Jen tyto měnivé půvaby jsou s to, aby v rozkoši plynula zdlouhavá cesta z Jönköpingu do Štokholma, která vyžaduje dvou nocí a celého dne.

Podivením naplňují cestovatele ohromné slapy kanálové neboli vodní vrata (Schleusen, Slussarna), jimiž koráb níže se spouští nebo opačně do výše vznáší, aby dosáhl hladiny jezerní nad sousední jezero vynikající. Ovšem nežli koráb projde několika dvojkřídlými vraty, mnoho hodin uplyne. A místy (ku př. u Bergu) bývá až 15 obrovských vrat. Mezi tím procházíme se na pobřeží průplavu Götajského. Podél něho cesta jako mlat upravená slouží k vlečení nákladních lodí plachetních. Koráb, ubírající se níže, sestupuje stupeň ke stupni. Každý stupeň je velikou nádržkou pro koráb, jsa těsně uzavřen od následujícího bassinu přiléhavými vraty železem pobitými. Šroubovými stroji otvírají se znenáhla stavidla ve vratech udělaná, že voda dolejškem vrat uniká do následujícího nižšího bassinu potud ještě prázdného. Potom i vrata pomalu se šroubem rozevírají, koráb zároveň s hladinou klesá, až niveau obou nádržek je vyrovnáno. Teprve teď koráb projede vraty, jež hbitě se za ním zavírají, aby vrata v následujících slapech, vždy asi o 4 m. níže položených, se mu otevřela. Délka každého slapu jest asi 38 m., tedy jen o něco málo větší než délka nejstatnějších korábů. Otevírání a zavírání vodních vrat má na starosti „slusswachter.“ Tlak na otvory ve vratech slapových je tak mocný při plné nádržce, že vytryskují proudy hukotem, víříce ještě později hluboko pod hladinou. Před chvílí

vyzírals ještě s paluby vysoko nad skalopevné zdivo kvadrové, ale za nedlouho vidíš pouhé skalní stěny drobnozrné žuly a oblohu. Tak opadla hladina, a s ní i koráb náš níže postoupil.

Ještě pochopíme možnost, aby loď plula s vrchu níže k dolu, než příčí se mysli prosté, aby z dola plula do výše. Ale pluje přece. Naproti nám přichází koráb; cestující již z dáli pozdravují nás mávajíce šátky. Ve Švédsku žádná loď neopouští přístaviště, aby známí i neznámí, cizí i domácí nerozešli se tímto posledním „s bohem.“ Díváme se na své „protivníky“ s vysoka. Ještě jeden slap, — patnáctý a poslední — a vyměníme se Štokholmským korábem svá místa: my ke Štokholmu, on na horu, do vrchu, přes patnáct slapů. Ohlížíme se ještě dlouho za ním. Vjel do slapu prvního a zmizel na chvíli v těsných jeho stěnách; slusswachter uzavřev za ním vrata jako nad hrobem, spěchá, aby stavidla a západy hořeních vrat zodmykal. Šumotem valí se pěnivé proudy z plného bassinu hořeního, že za malou chvíli povstává loď z hlubin do výše až nad pobřežní hráze. Hladiny obou slapů jsou vyrovnány, effeta! a loď jest o stupeň blíže u cíle. Opět vrata za korábem se zavrou, on pak za chvíli, když rozvázána byla pouta jeho, aby proud ho nestrhl, k novému stupni se povznáší. Zajisté šťastně až k vrcholu své pouti dospěl. Hbitěji se ubírá potom k vodám Wetternským.

Než veplujeme do Baltu, berouce se ještě několika spojenými jezery, zaletneme v mysli do nedalekého Norrköpingu, švédského Manchestru. Tam vystěhovalec, Holanďan Ludvík de Geer, přítel Komenského, oloupen byv ve vlasti své o statky a zbaven šlechtictví pro víru svou, usadil se jakožto obchodník a hospodář. Pozemské statky jeho, jichž za nedlouho nabyl poctivou prací, dovolovaly, že nejednou vytrhl Švédsko z nesnází. Nejen že penězi pomáhal, ale vypravil i válečné loďstvo ze svých železáren. Když pak choť († 1636) žádala jeho, aby odpočinul konečně po práci a zanechal obchodu, protože již dosti bohat jest, aby 13 dětí slušně opatřiti mohl, odvětil: „My ovšem máme požehnání na svých statcích, ale našim bratřím v Kristu mnohého se ještě nedostává.“ [1]) Podporoval církev galikánskou, seč byl, nezapomínaje na české bratry. Komenský, který u Geera v Norrköpingu dlel návštěvou, nazývá ho velikoalmužníkem evropským. Píšeť jemu takto: „Budeme Tě uznávati i uznáváme za patrona a budeme za Tebe každodenní vysílati k bohu modlitby. Úmyslové naši budou tak se zpravovati, aby cokoliv počneme, s Tvým se srovnávalo přáním.“ [2]) Podpora de Geerovy rodiny dochovala pečlivě šedého stáří i poslední hodinky Komenského.

Za Söderköpingem u Liljesty mineme poslední slap Götajského průplavu. Slunce již dávno zašlo za obzor, ale za jasné noci severní bylo lze rozeznati trosky královského Stegeborgu, již za středověku mocnými hradbami obehnaného a často dobývaného. V 16. a 17. věku Stegeborg bývaje residencí královské rodiny, skvěl se v rytířské slávě jako jeho obyvatelé; teď pouze nakupené kamení vzdoruje živlům, jež

---

[1]) Zoubek: Komenský's Lebensgeschichte.

[2]) Komenského snahy pansofické od K. Štorcha. Musejník 1851 sv. 3.

hrad udolávají a minulost jeho smývají. Čeho ve hradě nezrušil čas, to ruka lidská urychlila: přepevné balvany hradu odvezeny byly k zbudování zámku Štokholmského; brzy se tam s nimi shledáme.

Pomalu smířeny noc a den, šero a světlo, noční klid a vír života denního. Okříváme z chladné noci strávené ve vlnobití Baltického moře, pozdravujeme ranní pablesky hasnoucího majáku Landsort v moři od světa opuštěného a plujeme do zálivu Himmerfjärden.

Za nedlouho přirazíme k přístavišti Södertelge, kde zároveň sejdeme se s vlakem do Štokholmu se beroucím. Tam počíná průliv Södertelgeský asi 2 kilometry dlouhý, spojující moře Východní s klikatým jezerem Mälarským. Za stavby průlivu toho nalezeny byly ve hloubce 20 metrů pod hladinou mořskou zbytky dřevěné chýše, loděk, kotvic a jiných památek lidské práce pokryté nánosy mořských skořápek a chaluh. Z toho patrně jde na jevo, že pobřeží švédské za času lidského obydlení pod hladinu mořskou se ponořilo, aby opět ze dna mořského vyvstalo, tak jak se nám nyní jeví. Kdy by se ta místa švédská pravidelně vyzdvihovala o metr za jedno století, bylo by k nynějšímu povýšení Švédska bývalo třeba asi 2000 let. Tak staré jsou ony ctihodné paměti, vytržené z knihy lidského věku a myšlení.

Kraje kolem severních břehů Baltických vůbec zdvíhají se znenáhla nad hladinou mořskou. Ježto pak jižní břehy švédské stále se snižují a utápějí, představuje kontinent skandinávský dvojramennou páku, jejíž jedno rámě se níží, druhé pak nad moře vystupuje. Čím jsou věky v přírodě, a čím lidé?

Mälarské jezero, perla švédské krásy, tone v půvabech a svěžesti lesní. Poseto je skalinami, chlumnatými ostrohy, vyzdobeno letohrádky a vesskou idylou tam, kde větrný mlýn nad chaloupkou se otáčí, kde zvonky skotu se rozléhají, kde rusovlasý mladý svět v zahrádce radosti hledá. Stesky vodní vinou se klikatě, a novým obratem přemnohé míhají se ostrůvky. Prozrazují skandinávskou povahu: jsou zasmušilé, zadumané v ranním zjevení.

Hodina ubíhá za hodinou, a skaliny jako příšery vodní nepřestávají trčeti nad hladinu. Či plujeme v labyrintu rozsetých ostrovů nebo pronikáme steré průplavy rukou přírody vytvořené? Voda a ostrovy, ostrovy a voda střídají se bez ustání, kraj zajímavý ale tíží obraznost naši jako píseň v noci bezsenné.

Asi 1400 ostrovů a ostrůvků vyniká z jezera Mälarského. Některé sotvaže z jezera prodraly se ke světlu, jiné příkře a vysoko vypínají se nad zrcadlo vodní, že jejich břehy ani rákosím a rykytím se nazahalují. Ty malé, obrovským krtinám a kupám rovné, kamennou jen ukazují tvář, na níž tu neb onde suchý lišejník neb rodina mechů se usadily. Na větších zelená se melancholický bor nebo zakrnělé smrčí, v něm kostelíků věže se pnou, a pod ním u povlovného břehu rybářská chýše se člunem vítá poutníka. Loďkou na táčky se jezdívá v lagunách Mälarských jako u pobratimů našich ve blatách Sprévských. Na ostrovech Mälarských 16 osad farních je rozloženo s 900 statky.

(Pokračování.)

Za dědictvím.

Povídka z venkova

od

Frant. Heritesa.



hodil s vagonu kožený kufřík a v jedné ruce cestovní vak, v druhé žlutý slunečník, seskočil sám dolů s veselým smíchem ohlížeje se nazpět do vozu, kde stydlivě krčila se do kouta venkovská kráska plných kulatých tvarů.

Nejsme zmocněni vylíčiti scénu předcházející a opakovati snad tuto všechny galantní fráse a poklony, jimiž velkoměstský švihák v rukavičkách, se zlatým skřipcem na nose, viržinkou v levém koutku úst a pomádou vyleštěnými vlasy, rozdělenými v zadu od krku na temeno hlavy bezvadnou cestičkou ve dva ozdobné záhony — přiváděl nezkušenou venkovanku z jednoho uzardění do druhého.

Hranatý muž s rukama jako lopaty chopil se hned kufru a pečlivě jal se ho přehlížeti. Pohladil jednou z lopat všechny plochy i hrany a objeviv povážlivou trhlinu, pozdvihl káravě oči a zakýval pak několikrát hlavou, asi jako by říci chtěl: „Tak se s tím zachází? Hle, nynější mládež! Jest to lehkomyslnost!“

Mladý pán z Prahy dal se do hlasitého smíchu a přendav slunečník do ruky s vakem, poklepal uvolněnou pravicí blahosklonně muži na rameno. „Vy se mi líbíte, starý,“ prohodil v rozmaru výborném.

Pochválený pohledl na úsměvnou tvář s jemnými knírky němě, ale proto neméně výmluvně. „Za to se mně ty valně nelíbíš, holečku,“ pravily zcela srozumitelné rysy, které se byly objevily po obou stranách hrubých rtů, na osmahlých tvářích. Čelo hromotlukovo svraštilo se až k výrazu zlosti.

„No! no! — pst! pst! — no!“ chlácholila mrzouta jeho elegance, šermujíc mu hebkou rukavičkou ženské skorem útlosti před ježatým vousem. „A kdo pak jsme vlastně — he? Donesete mi tento kufr, muži — —“

„Vzácný pán posílá kočár!“ zabručel nezdvořák.

„Aj, toť znamenité! Jak vidím, tedy posílá mi starostlivý dědeček naproti svého služebníka anděla — poněkud ovšem ďábelského vzezření a pekelných spůsobů — hahahaha!“ Mladý pán smál se vtipu svému co nejsrdečněji. „Nuže — ku předu!“ zvolal pak postaviv se do posice velmi účinné. Srazil k sobě oba výběžky moderních nankýnek rozbíhajících se dolů k botě v podobě dvou hluchých zvonů a vztýčiv pravici, zamával slunečníkem do vzduchu. „Ku předu!“ Zdálo se mu snad, že barevný výložek lajtnantské uniformy, složené pečlivě tamo v útrobách kufru, oděl se třpytem zlata, a on stoje před svými vítěznými pluky vede je do boje maršálskou hůlkou.

Důkladné boty s železnými hřebíky a těžkou podkovou na podešvech daly se do pádného pohybu; za nimi v drobných a rychlých krůčkách půvabně kladly se lakýrky nepřekonatelně jemné ševcovské

práce. Nerovné dvojice prošly nádražní budovou a druhým vchodem vykročily zase ven. Lakýrky spočinuly na stupátku vozu.

„To jest tedy váš kočár?!“ zvolal a otázal se zároveň jejich majitel i jal se vonným kapesním šátečkem oprašovati polštáře, vybledlé stářím na barvu docela neurčitou a prohlodané tu a tam hluboko dovnitř zubem času, snad i myší.

„Ano, to jest náš kočár!“ odpověděl muž z lidu rozhodně, nepříliš laskavě. „Vzácný pán jezdí v něm každou neděli na mši svatou.“ Pochopil patrně myšlenky, které pohled na starobylou venkovskou archu vzbudil pod koketním kloboučkem pána z Prahy, a odrazil ostří panského posměchu svým jadrným spůsobem. „Také jemnostpana faráře vozívám v našem kočáru,“ dodal hlasem sesíleným, stupňuje tak účinek své obrany. „A Osvícenost, hrabě Modřanský jednou použil našeho kočáru o výletu.“

Mladý pán kapituloval. Obrátiv se na stupátku, poklonil se posměšně, zakrývaje rozhodnou mravní porážku, již právě byl utrpěl, lahodným úsměvem.

Za chvíli spočívalo svižné tělo elegánovo v loktech venkovské bryčky spůsobem velice malebným. Otevřel neprodleně slunečník, aby jemná pleť sličného obličeje neutrpěla nešetrnými paprsky k západu se klonícího slunce. Kufr octl se na kozlíku, a když se vedle něho hranatý hřbet byl umístil, hnul se povoz ku předu.

Krajina, kterou jeli, nedovedla mladého pána z Prahy upoutati. Rovina, samá rovina, a daleko v pozadí teprve lemovalo ji pásmo hor vystupujících tak mlhavě v obzor, že jejich obrysy splývaly skorem s blankytem. Po jedné straně vystupovalo z roviny několik kopců, a na vrcholku nejpřednějšího z nich trůnil kostelík s červenou střechou a baňatou vížkou, vystavený v neznámém slohu venkovského nějakého mistra. Několik vesnic hledělo usměvavě ze šťavnatých luk a polí, na nichž vlnily se kolébány větrem plné klasy dozrávající boží úrody. Žito na mnohých místech podlehlo již kosám ženců, a snopy sestavené „do vojáků“ vypadaly ve třpytu zapadajícího slunce jako kopice zlata. Řada švarných hochů, bez kabátu, s osmahlými tvářemi a vypjatýma prsoma, pod velením pantáty ubírala se domů z polní práce skončené pro dnešek, a veselý zpěv jejich ozýval se vzduchem. Před nimi kyprá dívčina s trakařem plným jetele dovedně balancovala po úzké mezi. Pipot ptactva. chystajícího se již k odpočinku do milých svých hnízd, mísil se v štěkot psů z blízkých vesnic . . .

Pohled na tuto prostou idylu vzbudil v elegantním lvu salonů sice některé myšlenky, ale jejich pochod krásnou jeho hlavou skončil viditelně dlouhotrvajícím zívnutím. Několikrát pokusil se ukrátiti si dlouhou chvíli společenskou zábavou i oslovil milostivě hranáče na kozlíku. Ale tento odpovídal úsečně, mrzutě a hleděl si výhradně obou běloušů svých a oblaků dýmu, jež z krátké lulky ssál do sebe a s mlaskotem vypouštěl z úst do večerního vzduchu.

Asi po čtvrt hodině uchýlila se silnice stranou; zaměřili přímo k tlupě kopců z roviny vystupujících. Objeli první a — změnila se pojednou scenerie. Rovina zmizela jako za hradbou, a před očima cizince objevilo se rozkošné údolí, jehož středem protékala říčka s hustým

olšovím po březích. Za říčkou rozkládalo se přívětivé městečko a to obklopovaly zahrady táhnoucí se až na konec údolí, kde přecházely pak v listnatý les, jenž táhl se až na vrchol pahorku z druhé strany údolí zavírajícího.

Přejeli řeku po dřevěném mostě i octli se v městečku. Mladý pán z Prahy nebyl ani teď přílišně překvapen.

Celé město sestávalo z jediné ulice nesoucí ve skutečnosti pyšné jmeno „náměstí.“ Na několika místech přetržena řada domů, učiněn pokus založiti opravdovou ulici — ale nedospěla nad pouhý rudiment; po třech, čtyrech číslech přešla ulice zcela po vesnicku v bramboříště anebo zelné pole. Po levé straně náměstí byly uličky častější ale nikoli delší; konec jejich však byl poněkud jiný — vedly všechny k řece, táhloť se městečko souběžně s jejími břehy.

Zajímavý povoz zdlouhavě kolébal se ku předu. Mladému pánu podařilo se konečně nalezti předmět, jenž ducha jeho dovedl na chvíli příjemně zaměstnati. V okně jednoho domu objevilo se asi tucet dívčích hlaviček různého střihu, různých vlasů i očí. Vzdal jim čest slunečníkem, který osmělil se zavříti, když se byl přesvědčil, že poslední paprsky sluneční lámou se již kdesi nad jeho hlavou, na střechách domů, a že tváři jeho netřeba se jejich potměšilosti více báti. Pozdvihl švihácky klobouček, usmívaje se při tom líbezně vzhůru do oken.

Dlužno vyznati, že učinil rozhodný dojem. Hlavinky nahoře tlačily se jedna přes druhou, a zdá se, že strhla se mezi nimi i hádka o to, které z nich vlastně pozdrav hezkého cizince platil.

Vynořilo se i z rámců jiných oken několik půvabných poprsí, a cizinec neopomenul také jejich kráse vzdáti patřičný hold posunutím kloboučku, svůdným přimhouřením očí a skloněním slunečníku.

Příjemně překvapeny dívaly se maloměstské slečinky a paničky za ním pozorně a se zalíbením. Z mnohých stran ozval se i toužebný povzdech. Nahýbaly se ještě z oken, když kočár klátil se již na samém konci náměstí a také města.

„Kam mě to vezeš, Charone?“

Muž na kozlíku ohledl se zpola a pohledl na pána v kočáře kosmo, zlobivě. Patrně nevyznal se valně v klasické mythologii a neporozuměl vtipné narážce, maje ji ve své prostotě snad i za urážlivý přezděv.

„Kam mě to vezeš ze světa krásy do říše stínů?“

Ani toto duchaplné opsání nepadlo na úrodnou půdu. Tázaný obrátil se o několik stupňů dále, ale pak se zas odvrátil a mrzutě odplivnul si dolů na silnici, do prachu.

Mladý pán vztýčil se v kočáře a chopil se ramene nemluvného vozky. „Kam pak to jedeme?“ zvolal. „Kam mě vezete . . . K čásu! Což bydlí dědeček někde v osamělém doupěti?“

To znělo také sice dosti urážlivě, ale konečně byla to přec řeč lidská. Ukázal bičem na určité místo.

Byla to skutečně samota, ale doupěti málo se podobala. Hezký domek o jednom patře skrýval se zpola bokem z nich vykukuje v korunách agátů a jilmů, jichž táhla se celá alej směrem k řece, končíc

tu skupením olší a dvěma obrovskými topoly. Za domkem prostíral se ovocný sad a v jeho pozadí vyhlédala střecha stodoly.

Mladý pán postihl tyto jednotlivosti jen velmi zběžně. „Tedy zde — v té poustevně!“ mluvil polohlasitě, bolestně stahuje rty. „Kam osude mě to zanášíš? Heu, me miserum!“ A s povzdechem sklesl na sedadlo. „Vždyť zde nebude pražádná společnost! Ó, bozi! Myslím, že se tu ukoušu dlouhou chvílí . . .“ Sepjal zoufale rukavičky na prsou. „Jakou oběť přináším sobě samému!“

Myšlenka skrytá v této poslední větě povznesla opět skleslého jeho ducha. Vyjasnil poněkud zasmušilou tvář, a když po chvíli povoz cíle dojev se zastavil, ovládal již mladý pán dokonale špatnou duševní náladu. Zahalil ji v neodolatelný úsměv, který tak výborně vždy se mu daříval.

Hranáč pomalu sestupoval s výše kozlíku.

„Aj, aj, Matýsku — již zde? I toť jste si pospíšili! Vítám tě, vítám!“

Z domu vyšel muž oděný v krátkou hnědou čamarku s černými valně již odřenými šňůrami. Na hlavě spočívala kulatá sokolská čapka, lemovaná na spodu vínkem šedivých kučer. Vous rovněž barvy již docela zimní splýval až do pola prsou. Čelo bylo vrásčité, brázda na brázdě, ale nečinilo dojem zasmušilosti, smutku, sešlosti; jasné, těkavé oči a vlídné tahy na tváři a kolem dobrácky úsměvných rtů svědčily výmluvně, že za ním, za tím čelem přeletují dosud jaré myšlenky, že v hlavě starcově jakož i v srdci jeho dosud kvete jaro, a sníh, který poházel jeho vlas i vous, bouře, které zbrázdily čelo jeho, nedovedly udusiti a vyhubiti tam uvnitř všechnu zeleň . . .

Stařec přistoupil k vozu a vztáhl proti mladíkovi bodrou svou pravici. „Vítám tě! Vítám! Dobře došel!“

„Dojel! Dojel tvou laskavostí,“ opravil mladý pán, chystaje se položiti ozdobnou lakýrku na stupátko vozu — „pod ochranou tohoto muže zde, hrubé sice slupky ale zajisté výtečného jádra.“

„Ano,“ dosvědčil stařec. „Mates slouží u mne již málem třicet let. Nemáme si, myslím, jeden na druhého co stěžovati. Ale — tak pak přece slez s vozu!“

„A na tvé drahé srdce! — Dědečku! Můj výtečný dědečku!“

Seskočil s kočáru, a v patrném nebezpečí, že ztratí elegantní svou façonu, tiskl se již drobný klobouček na široká starcova prsa. Ruce končící sněhobílou manšetou, z níž jako z kornoutového obalu kolokasie květný klas, vznořovaly se tmavé rukavičky, ovinuly se kolem svalnaté šíje. „Ach, jaké štěstí, že tě poznávám! Předměte mnoholeté mé touhy! Drahý dědečku!“

„Nu dobře, dobře,“ ozval se stařec poněkud netrpělivě. „Buď mi poznovu vítán! Buď vítán srdečně!“ Vyvinul se dosti pracně z přátelského objetí.

„Matýsku, opatřete všecko našemu hostu! A teď — pod střechu!“

Stařec popošel několik kroků i zastavil se na prahu domovních vrat. Mladý pán ponechal kufřík i vak cestovní pod ochranou hranáče a ozbrojiv se pouze slunečníkem, pospíšil hbitě za dědečkem. Ovinul loktem svým jeho rámě a důvěrně k němu se tule, kráčel po jeho

boku průjezdem. Vystoupili po schodech a vešli do příjemné světlé jizby. Zde opakovalo se dojemné vítání.

„A teď dost!" přerušil konečně stařec nadobro všechno další objímání a líbání. „Odlož a — jako doma, hochu!" Sám vzal mu z rukou klobouk i slunečník a pečlivě položil oboje na postel. „Jeli ti horko, svlekni třeba kabát."

Mladý pán nevyjádřil slovy dojem, jaký poznámka ta na něj učinila. „Ale — dědečku" — řekl pouze, vrhnuv na něj pohled plný udivení a také útrpnosti, jako by nutil se k shovívavosti se starcovými zanedbanými spůsoby.

„Nu — jak ti líbo, jak ti líbo!" — řekl bodrý venkovan, sám učiniv, k čemu dříve mladíka byl vyzval. „Jen žádné ohledy! Dělej, co ti libo! Chovej se, jak ti libo! Budeš mít zvláštní pokoj pro sebe. Ve dvanáct obědváme, v sedm večeříme. To jsou jediná tvá pouta. Ostatně jsi úplným pánem času. Barka uklízí tvůj pokoj, Matýsek cídí boty. A teď — he hola Marto! Kde pak vězíte? Hosta zde a dosud žádná mísa pro něho na stole! My už jsme večeřeli, hochu — v sedm pravidelně, jak jsem pravil. Odpusť! Nemohl jsem na tebe čekat — můj starý žaludek — —"

„Ale, dědečku, co ti napadá?" zvolal mladý pán s živým posunkem. „Co o mně myslíš? Byl bych věru nešťasten, kdy bych v pohodlí a zvycích tvých — —"

Planou frási přerušil příchod ženštiny mající plnou náruč mis a talířů. Za ní kráčela se džbánkem v pravici, ukrývajíc druhou ruku stydlivě pod zástěrku, drobná zavalitá osůbka v krátkých sukních, strakatým šátkem přes ňadra a opálenými lokty kynoucími chutně z vykasaných rukávů hrubé košile.

Hosti představena Marta, hospodyně, výborná kuchařka a dědečkova pravá ruka . . . Prominul blahosklonně málo obřadný a důstojný, více jaksi důvěrný spůsob, jakým zde se služebnou ženštinou se zacházelo, a snížil se i k jakési nucené pokloně. Průvodkyni se džbánem, klopící ostýchavě oči, ale po očku hezkého mladíka bedlivě si prohlížející, věnoval z vlastního popudu větší pozornost; změřil ji od hlavy k patě, a zrak jeho spočinul s patrným zalíbením valnou chvíli na smělých liniích některých forem jejího těla.

Prostřeno čistě na stůl; rozestaveny talíře i mísy v patřičném pořádku; výborným perlícím pivem naplněny dvě sklenice a džbán umístěn vedle. Marta s průvodem zmizela v kuchyni. —

— — — — —

Starý pán posadil hosta za stůl a pobídnuv jej k jídlu, sedl naproti němu. Vzal do ruky sklenici a podržev ji proti světlu, znaleckým okem prohlížel obsah její.

„Na tvoje vzácné zdraví, dědečku!" pronesl host, vztýčiv se do výše a přiblíživ sklenku svou k dědečkově.

Dědeček přiťukl.

„A teď, milý hochu — co dělají vaši? Zdrávo všecko? Otec? Matka...? Nu, nu, nehleď na mne tak podezřele! Slyšel jsi snad o mé nepřátelské zarytosti mnohé ostré slovo, ale já vzpomínal jsem na vás

vždy — vždycky vlastně přátelsky, ačkoli jsem málem dvacet let s nikým se nesešel, sejíti nechtěl, s nikým z vás slova nevyměnil . . . Neznáš tu historku? K čemu vše opakovat. Malá neshoda — pro hloupost, jak to ve světě již bývá. Neústupnost — tvrdá česká lebka!"

Starý pán poklepal si na čelo, jako by tvrdost té své hranaté lebky znova zkoušel.

„Zkrátka," pokračoval, když byl učinil notný doušek, „byl jsem s celým příbuzenstvem na štíru. Nechtěl jsem o nikom z nich slyšeti. Tvoje teta, sestra matky tvé, posílala mi ovšem dlouhé listy — — a co pak dělá, prosím tě? — milá naše Lenorka!"

Host prohodil několik slov o chatrném zdraví tety Lenory, o častém bolení zubů, hlavy a žaludku, o křečech a četných starostech.

„Rád bych ji přece ještě do smrti spatřil, dobrou tu duši!" vzdychl starý muž v náhlém vzplanutí bývalé lásky. „Vždyť trávily jako děti v domě mém obě mé neteře, Lenorka s Louisou, tvou matkou, spolu s Fankou a Fricou, neteřemi ze strany ženiny. Miloval jsem je celým srdcem, čiperný ten čtverlístek, a moje nebožka jsouc daleko starší všech, chovala je jako matka. Vždyť od nás také odvedl otec tvůj nevěstu svou k oltáři — chodil do domu celý rok než možným bylo mu vlastní krb domácí si zaříditi. Tam pohleď! U toho okna sedával s andílkem svým, skrývajíce se spolu za záclonu, kde asi ten šibal ošidil ji o mnohou hubičku! A z této síně také nejmladší z čtverlístku, černovlásek Bedřiška vykročila s myrtovým vínkem ve vlasech na radostnou cestu po boku milovaného muže. Zlaté dítě! Než rok skončil, skončila také ona veselou tu cestu — vykvetla jí na ní routa! Zemřela v jednom měsíci jako můj Jan — můj jediný syn — — mé jediné dítě . . ."

Stařec se zajiknul. Nepřestal pohybovati rtoma, ale zvuku z nich nevycházelo; slova dusila se v prsou a v hrdle. Svraštělá ruka vztáhla se po sklenici, a když okraj její přiblížen k ústům, vytryskla náhle slza z očí starcových a skanouc po tváři zachytila se na okamžik v šedivých knírech i ztratila se nadobro v pivní pěně . . .

Protějšek pokusil se ránu, již bolestná upomínka v dědečkově srdci otevřela, zhojiti veršem ze Schillera.

Dědeček však, zdá se, že dobře míněnou útěchu přeslechl. Seděl tu hledě němě před sebe, pohřížen v myšlenky, zadumán. Konečně však přejel si rukou čelo, a na rtech jeho objevil se zas úsměv, který chvíli ještě bojoval tu s rysy značícími žal, ale pak úplně ovládl pole. Stařec laskavě pobídnul hosta svého, aby s chutí a s odvahou pustil se ještě do poslední mísy, jejíž modře pomalované dno pokrývaly delikátně růžové řízky uzené kýty.

Promluvil také při té příležitosti o obtížích a starostech s chovem domácího dobytka, netaje se však s radostí, kterou pociťuje hospodář, provázíli práci jeho zdar a štěstí. Hravě přešel pak na hospodářství vůbec — dotekl se prospěšnosti neb neprospěšnosti různého druhu hnojiv, letošních nadějí na úrodu a pěstování cukrovky.

„Ach, ty nevíš, drahý dědečku," přerušil z nenadání mladý pán proud starcovy výmluvnosti, patrně v úmyslu, aby směr jeho myšlenek na jinou dráhu svedl — „nevíš, kterak jsem touhou umíral, abych při-

vinouti se mohl jednou k tvému výtečnému srdci!“ A rozpřáhl náruč, jako by hotovil se tak učiniti.

Starý pán pohledl naň kosmo, nedůvěřivě. „Aj, aj,“ zvolal pak. „I hleďme! Tolik lásky najednou!“ A usmál se potutelně do vousů. Avšak dobrý doušek zahnal rázem dědečkovu nedůvěru, tak jako též náhlý milostný záchvat vnukův schladil.

Mladý pán usedl pokojně zas na místo a uchopil klidně nit hovoru. Naskytla se mu příležitost zasvětiti udiveného dědečka v některé zajímavé podrobnosti svého Pražského života.

Starý pán sdělil na vzájem stručně venkovský svůj — zdá se, že pro druhou stranu málo zajímavý — denní program.

Popíjeli při tom oba statečně, a také modrá krajina na míse vynořila se z červánků uzených řízků skorem docela. Netrvalo dlouho a dědeček zapadl poznovu v upomínku na minulost.

„Bůh stíhal mě těžkými ranami, milý hochu!“ zvolal hladě si kníry a šilhaje oběma očima po špičatém provázku, který si byl ukroutil z jednoho konce šedého toho přediva. „Ano, ano, hochu! Za nedlouho po Janově smrti ovdověl jsem . . .“

Mladý pán pozdvihl oči k nebesům, jako by nebožce babičce posílal tam své vzpomínky.

„Tvoje matka,“ pokračoval dědeček, „nebyla tenkráte již u nás. Lenorka a Fany zůstaly však při mně a řídily mé hospodářství.“

„Oho!“ zvolal mladý pán dědečkovou sdílností povzbuzen k chování jaksi joviálnímu. „Snad nějaké romantické zápletky mezi strýcem a — — hehehe! Nic neobyčejného. Snad láska dokonce . . . Nedurdi se, nedurdi! Nepravím nic určitého . . . Proto tedy teta Lenorka, vypravujíc o časech oněch ráda halívá je v závoj prázdných slov a básnických obratů! — Nehněvej se, prosím, nehněvej, nechci urážeti . . . Jest to již váš spůsob — vás starých — vyjadřovati se . . . Chápu již, kde hledati příčinu vašich neshod v minulosti!“

„Mýlíš se, hochu!“ odpověděl starý pán vážně na rozmarně pronešená slova mladíkova a umlkl. Ale několika novými doušky neodolatelně k důvěrné sdílnosti povzbuzen, pokračoval po chvíli dále.

„Byl jsem tedy,“ hovořil, provázeje slova svá živými posunky, „vdovcem a — nuž nezapírám! Člověk vyvádí na světě někdy hloupé kousky! Byl jsem starý muž, ale konečně ještě pln síly. Pojednou počaly mé milé dvě hospodyňky stříci bedlivě každý můj krok, viděl jsem, kterak úzkostlivě pečují o to, abych se znova neoženil . . . Opravdu neměl jsem to z počátku na mysli. Ale — což nejsem svým pánem? Nemám svobodnou vůli? Nemohu činiti, co sám chci, co za dobré uznám? . . . Myšlenky ty a takové mě pobuřovaly. Všetečné neteře všade za mnou a všade nade mnou ochranné jejich ruce . . . Také Louisu, tvou matku, ano i muže jejího přivedly do pole. Přijeli sem a — všichni pak spojenými silami útokem na mne! Oho — nejsem ještě bezmocným starcem! Následoval bouřlivý výstup. Křik a nářek! Prosby a hrozby! Znáš to! — Konečně odešly ode mne, opustily mě v hněvu, celý trojlist odvrátil se ode mne . . . Litoval jsem v zápětí všech přenáhleností, jichž jsem se dopustil, ale — vzdory nad vzdory! To víš . . . Nebylo ze všeho nic; z mračna nepršelo. Mé zálety skončily

střízlivé, bohudíky! Přišel jsem k rozumu sám a brzy," skončil starý muž po chvíli s patrným uspokojením hladě si bradu. „Avšak propast — propast, která se byla rozevřela mezi mnou a — jimi, zůstala zející. Čas dvaceti let ji nezasypal... Celou tu dobu hospodařím tu se starou Martou a žiju jako starý, opuštěný vdovec — jak vidíš, hochu."

Stařec se zamlčel.

„Byli by vaši později," chopil se zase slova, „rádi přiblížili se opět ke mně, ale já jsem byl roztrpčen, nepřístupný, nesmiřitelný. Nehněval jsem se vlastně — vzpomínal jsem na všechny rád a často, ano toužebně — ale zapomenout, zapomenout jsem nemohl. Nejednalo se jim," doložil s trpkostí, „o nic než o dědictví . . ."

„Nuže," zvolal mladý pán: hlavou jeho projela myšlenka, která zdála se mu tak vtipnou, tak originální, že nemohl ji zamlčeti. „Nuže! Co rozvedlo strýce a neteře, to svádí po dvaceti letech zas děda a vnuka. Nehleď tak udiven na mne, dědečku! Chci představiti se ti v pravé své dračí podobě!... Ne nadarmo posílala ti teta Leonora dlouhé své listy... Gutta cavat lapidem! Činily svoji povinnost ty obrovské inkoustové výlety! ‚Přijeď!' telegrafoval jsi mně, když jsem na radu tetinu a naléhání vlastnoručně s prosbou na tebe se obrátil, abych směl prázdniny u tebe stráviti, přiloživ vysvědčení šťastné odbytých zkoušek. — ‚Přijeď!' A po dvaceti letech člen rodiny vklouzl do tvého domu — hradby tvé neústupnosti jsou ztečeny! Zde jsem, dědečku! Účel mé cesty nebudiž tobě tajemstvím. Mám od tety Leonory celý rejstřík instrukcí . . . Zde jsem, abych získal si tvoje srdce, tvou lásku, důvěru."

„Pak ovšem potkáte se tu s nebezpečnou soupeřkou."

Mladý pán ohledl se po hlase a spatřil u dveří státi dívku, která na jeho vybroušený vkus mžikem učinila rozhodný dojem.

Dědeček, zaražen náhlým obratem, který byl vnuk dal hovoru jejich, zatleskal teď rukama a dal se do veselého smíchu. „Aj, aj!" zvolal. „I toť výborné!" Zprávy tvé, hochu, z počátku snad i bolestně se mne dotekly, ale konečně nemohu upřímnosti tvé odepříti uznání. Jedná se o stejnou věc jako před dvaceti lety, ale aspoň nehrajem jeden před druhým na schovávačku. Boj o dědictví! Nuž — vítejte mi dědicové! A chutě v zápas o moji přízeň! Zdá se, že jsem jako Kopeckého dřevěná loutka v prvním jednání Fausta octl se před osudnou volbou mezi hlasem z levé a hlasem z pravé strany . . . Kterého mám poslechnouti? Tvého andělského šepotu, Boženko, anebo mámivých zvuků . . . no, no! Zapletl jsem se poněkud — jest viděti, že jsem špatný řečník . . . Jak mohl bych našeho milého sličného hosta do opravdy přirovnati k pekelnému Mefistofelovi s koňskými kopyty a černými rohy, vyčnívajícími z ježatých vlasů... Haha! Odpusť, Roberte — tvé lakýrky a tvé parfumované kadeře . . . hahaha!" Starý pán propukl v hlučný smích. „Teď však," zvolal pojednou vážně, „žerty stranou! Jste mi oba stejně vítanými — stejně, rozumíte? a milými, věřte! Sem na mé srdce, děti!"

Dívka skokem od dveří octla se v rozpjaté náruči, a také mladý pán z Prahy nalezl na širokých dědečkových prsou dosti místa, aby lepokadeřavá hlava jeho vedle hlavinky dívčí mohla zde odpočinouti,

Bodrý stařec zářil blažeností. Dvacet let trval hněv jeho s rodinou a on zarputile vyhýbal se všemu s ní styku. Tak dlouho mučil se v opuštěnosti ode všech druhdy mu milých, v osamělosti, kterou přerušit pobízelo jej srdce, ale zbraňovala mu vzdorovitá hlava. Konečně zvítězilo srdce! Zajásal nad tím štěstím, jež vlastně dávno spočívalo jedině v jeho rukou. Vinul oba vnuky k sobě pln lásky, a slzy radosti tekly mu z očí.

„Bůh dopustil," šeptal hlasem, jenž se chvěl hlubokým pohnutím, „ty snad v moderním svém důmyslu to nazveš náhodou, Roberte, ale já, stařec, vidím zde všemocnou ruku boží. Bůh učinil, že jsem jedním dnem, zároveň s listem, který jsi poslal mně na radu tety Lenorky, obdržel list ještě jeden — téhož obsahu — psaný přičiněním tety Fany... Měl jsem odříci? Měl jsem vytrvati ve své přísné zarputilosti? Vari! Jest to pobídka prozřetelnosti! Ostatně ti, již ke mně se obracejí, nikdy mi neublížili — ó, to byla šťastná myšlenka potutelných vašich tet, že nechaly vás mluviti samy za sebe . . . ‚Přijeď!' oznámil jsem tobě, Roberte, a ‚Přijeď!' oznámil jsem . . . ale vždyť se ani ještě neznáte, tuším?"

A stařec vyvinuv se z náruče objímající jej dvojice, chopil hezkou dívčí ruku do své dlaně.

„Moje Boženka!" volal, hledě jí upřeně do očí, „jediné poupě krásné, uvadlé tak záhy růže — mé drahé Bedřišky . . ."

Náhlý výbuch pláče udusil další jeho slova; vnučka sklonila hlavu k jeho ruce i steklo na vrásčitou tu pravici hojně jasných krůpějí. Nelze upříti, že také mladý pán z Prahy byl dojat. Nicméně dovedl se tak dalece opanovati, že nedal nemužně pohnutí své na jevo. „Mám tu čest," řekl a poklonil se obřadně, zcela dle pravidel společenského řádu, platného pro celou civilisovanou Evropu, „Robert Zelený, kandidát práv a poručík v reservě."

Slečna Božena pozdvihla hlavinku a ze třpytných slz na její tváři prosvítalo již zase čtveráctví. Odpověděla úklonou půvabnou, ale značně staromodní, rokokovou.

„Jsem šťasten," pokračoval sladce dvorný švihák, ale tu zavířil v slova jeho hlas dědečkův.

„Dosti toho!" volal starý pán. „Jaké nechutné, salonní uvítání! Takové zvyky nepanují u nás na venku! Kolem krku jeden druhému, děti! To by bylo krásné! A upřímnou hubičku ve vší počestnosti! Tak! Tak!"

Mladý pán přišel opravdu do pokušení překročiti dovolený počet a dotknouti se každé tváře spanilé sestřenky aspoň ještě jednou. Ona však obratně vyvinula se z jeho loktů. Učinil pokus ochladiti prahnoucí své rty stykem s ručkou její a uchvátil také šťastně hezké prstíky, ale než donesl je k ústům, vymknuly se čtyři z nich jako háďata, i musil spokojiti se s jediným jedním růžovým nehtem. Rozumí se, že políbil jej s očima k nebi vděčně obrácenýma. Za to chopila se sličná sestřenka sama pak pravice jeho oběma svýma rukama a stiskla ji tak bodře, že by to ani starý pán vedle lépe nedovedl, a tak po venkovsku, že švihák z Prahy nemohl se opanovati, aby nezměřil ji káravým jaksi, ale při tom velikomyslné shovívavým pohledem.

Dědeček v tom ze světa citů se vymaniv, obrátil zřetel svůj ku věcem praktičtějším. Chopil se džbánu, jehož nitro znova naplněno pěnivým mokem, a vyprázdniv sklenici svou na doušek, povzbudil vřelými slovy vnuka svého k následování; ano i Boženka musila chtějíc nechtějíc podanou ji sklenku vypiti do poslední kapky a obrátiti dnem vzhůru za hlučného potlesku dědečkova. Následky toho násilí zjevivše se v zvýšeném lesku očí a v stupňované švitořivosti, způsobily bodrému starci nemalou kratochvíli. Posadil obě vnoučata k sobě, každé po jedné straně, a srdce jeho omládlo o několik jar. Vyptával se jich na tolik různých věcí, že nestačili odpovídati.

Boženka trávila svůj věk, kam až sahala paměť její, u sestry matčiny. Teta Fany odstěhovala se, roztrhnuvši se strýcem svým všechny svazky k svému švakrovi, který tenkráte již postonával a za nedlouho odešel za svou ženou. Sirotka ujala se dobrá tetička a uvázala se v jeho vychování. Zůstaly v místě, kde byly hroby jejich milých; v jednom z okresních měst moravských. Zde žily nikoli v zámožnosti ale také ne v chudobě, v příjemné jakési odloučenosti od světa, samy pro sebe, nehledajíce styku s širší společností. Teta sledovala s láskou zrovna mateřskou znenáhlý rozkvět své drahé chráněnky a sníc bez přestání o štěstí jejím, zapomněla na své vlastní, nepozorovala, že naděje, jež bouřívaly kdysi jejím nitrem, nadobro zatím vyhasly — léta uplynula a ona stala se starou pannou.

Ostatní příbuzní, zejmena teta Lenorka, brzo počali hledati cestu k rozhněvanému strýci. Příčina, jež je rozvedla, byla odstraněna; zálety vdovcovy — „bohu díky,“ podotkl vždy starý pán, vzpomínaje toho — skončily s nezdarem. Obava, že novým svazkem s nepředvídanými následky přijdou jednou o dědictví, byla na ten čas zažehnána. Opatrnost a prospěch rodinný vyžadovaly teď, aby dostali se členové její zas na blízko starého muže a vlivem svým zabránili možnému opakování se nebezpečí. Snažili se všemožně získati starcovu přízeň a byli hotovi jej i odprositi z minulosti a vzíti vinu celého sporu na sebe. Starý pán však prohledl tajné pobídky náhlé té změny v chování příbuzenstva i obedňil se nedobytnou hradbou . . .

Z počátku pohřešoval zajisté rukou pomocných, na něž tak byl uvykl, ale konečně dovedl si vdovskou svou domácnost i bez přátel svých zaříditi. Necítil vlastně potřebu nijaké změny i odmítal zatvrzelým mlčením každý podobný návrh z jejich strany.

Teta Fany nesúčastnila se ani jediného z těch smířlivých kroků, jež proti rozhněvanému vdovci podnikalo ostatní příbuzenstvo. Z toho v nedůvěřivé Lenorce vznikla myšlenka, že snad podniká něco na vlastní pěst, pro sebe, ve prospěch dítěte po své zemřelé sestře a na škodu pravých přímých dědiců, Lenory a Louisy a rodiny této poslední — že snad chce vetříti se v strýcovu přízeň a operovati pak proti nim. Starost o dědictví nabyla teď jiné tvářnosti. Starý pán nevzbuzoval nijakých obav, že by snad „rozumu zase pozbyl,“ ale ona, ta nemluvná teta Fany zajisté pracuje již tajně, aby strhla na sebe a svou chráněnku lví podíl dědictví . . .

Podezření proti druhé straně proměnilo se v trpkost, nedůvěra stupňována v nepřátelství. Teta Lenorka pokročila tenkrát již značně

do let staropanenských, vrhla všechnu činnost svoji na rodinnou intriku. Mezi ní a obyvatelkou na Moravě vyměněno mnohé trpké slovo.

Ve skutečnosti dobrá Faninka nepodnikla praničeho ve prospěch svůj a neteře své u strýce — podezření, jež na ni padlo, zostřilo její výlučné postavení k němu. Ona tenkrát účastnivši se společných kroků rodinných k zabránění strýcovy ženitby, nečinila tak ze strachu o možné zkrácení hmotné, ji na tu cestu dovedly jiné city, které ovšem skrývala a o nichž domnívala se, že nikdo neví, nikdo nemá tušení . . . Robert prve rozmarnou svou poznámkou přiblížil se pravdě dosti blízko.

Teď teprve nebude hlásiti se k strýci aby nemohl snad říci, že lakota odvedla ji od něho a lakota že přivádí ji zase k němu. Tak stalo se, že „tábor na Moravě" octl se vzhledem k strýci úplně v trpném odporu. Ale konečně: „Churavím a stárnu," přišel dopis. „Jaká budoucnost kyne u mne dítěti ubohé Bedřišky? Ne za sebe prosím, ale za ni . . ."

Tato dobře mířená střela z tábora na Moravě učinila snad více než bomby, jaké na statek vysílány z Prahy pomocí dovedného slohu tety Leonory. Hlas srdce promluvil pojednou k rozhněvanému starci.

A zde přiletěly již ty holubice smíru! Zde jsou jeho vnoučata!

Seděl uprostřed nich záře štěstím . . .

Zůstali pohromadě pozdě do noci. Marně objevila se několikráte stará Marta a jala se se stolu uklízeti, postel odestýlati a jinými výmluvnými znameními dávati na jevo přání své. Přišla také Barka v krátké spodničce a s nahými lokty a stanuvši u dveří, zívla vyzývavě, čechrajíc si vlasy rozcuchané k toilettě už noční.

Ale na starého pána mělo zjevení přec tak výmluvné účinek docela opačný než jaký byl zamýšlen. Napadlo ho, že mohla by Barča přinesti ještě ze sklepa aspoň polovic džbánu, aby dnešní krásný den skončen byl spůsobem co nejdůstojněji slavnostním.

Konečně nadešel okamžik rozchodu. Dědeček objal obě vnoučata a tiskl je vřele k prsům. Pak vedl jej mrzutě už bruče strážný duch jeho domácnosti, stará Marta, s voskovou svíčičkou do jeho ložnice. Boženka odhopkovala nečekajíc na světlo, sama na druhou stranu. Mladý pán z Prahy svěřen kormidlu ospalého Matýska, který dopluv s ním šťastně do vykázaného pokoje, nehrubě zdvořile požádal o boty. Neohrabané jeho ruce chopily se něžných lakýrek spůsobem věru žalostným.

- — -

Slunce stálo již dosti vysoko na nebi, když Robert Zelený se probudil.

Dlouho protíral si oči nemoha probrati se z mrákot polosna a pochopiti, kde se nalézá. Nelze zapříti, že konečné poznání skutečného stavu věcí nenaplnilo jej přílišným blahem. „Na venkově! — Na venkově!" zvolal sepjav ruce a zabořiv hlavu zoufale do peřin. Ale v tom kmitla se před ospalým zrakem jeho vzdušná vidina roztomilé sestřenky. Vyskočil z postele a počal se oblékati.

Snídaní přinesla Barka zaklepavši dříve spůsobně na dvéře a klopíc stydlivě oči. Vyznamenal ji štípnutím do buclaté tváře a několika laska-

vými slovy, na něž odpověděla uzarděním a stočením levého cípu květované zástěry.

S chutí pustil se pak do jídla i shledal předně kávu výbornou. Některé nedostatky pečiva hostitelům svým velikomyslně prominul. Lehce pochopitelno, že drahnou chvíli věnoval prohlídce pokoje vykázaného mu za obydlí. Podlaha, rozumí se, nebyla vyleštěna, jako byl pokoj jeho v Praze, a také pestré koberce plné prachu, vlekoucí se tam od okna ke dveřím a od lože ku pohovce, pohřešil zde velmi citelně. U postele rozložená červeně lemovaná srnčina smířila jej konečně jakž takž s osudem. „Aspoň při vstávání se nenachladím,“ zašeptal dodávaje si zmužilosti.

Nábytek sestával z almary, stolu a tří židlic, postele a zasklené skříně, to by v celku i dostačilo. Ale ta nemotorná massivnost všade! Z toho dřeva zde zhotovili by moderní truhláři nábytku pro deset nejnádhernějších salonů. Starý dubový stůl spočívá na nohách podobných nohám stolu jeho v Praze, asi tak jako hnát předpotopního ssavce štíhlým běhům chrta nebo gazelly. Almara vypadá jako středověká pevnost. A což postel!

Stanul s úsměvem před tím skladem peří uloženým v nitro obrovského čtverce, v němž by vedle sebe tři olbřímové z báje zcela pohodlně nalezli místo. Zasmál se nápadu tomu srdečně. Nicméně musil uznati, že i jemu, dítěti trpasličí naší doby, v náruči té peřinové spousty spalo se dosti dobře.

Před zasklenou skříní též se zastavil. Bylo tu směstnáno sklenic a jiného náčiní stolního i kuchyňského celá zajímavá výstava, od vzácného porcelánu Sevrèského až k starobylým cínovým konvím na pivo, jejichž víka zdobily reliefy staročeské práce. Nezajímalo ho to valně. Vždyť viděl již tak mnoho podobných věcí! Vždyť navštívil Vídenskou světovou výstavu a také zelený sál v Drážďanech si vloni prohledl!

Ani ty různé hračky a filigránské ozdůbky, jež nalézaly se tu a tam za sklem mezi nádobím, nemohly ovšem vzbuditi jeho pozornost a zájem. Obrázek panny Marie za olověným rámečkem přinesený odkudsi a kdysi z pouti, skleněné vajíčko se zlatými arabeskami na skořápce a uvnitř proužek papíru s nápisem: „S bohem, mé srdce!“ — ořech rozevřený ve dvě poloviny, a uvnitř skořápkových půlí, sepjatých z jedné strany zlatou sponou, nalézá se výjev z umučení Kristova, zhotovený z různě barveného vosku — růženec s jantarovými kuličkami, z Říma a dotýkaný: samé to památky někomu zajisté milé a drahé, ale — což mohl on jiného než věnovati té veteši shovívavý úsměv!

Také obrazy po stěnách rozvěšené si prohledl; nepotřeboval k tomu mnoho času; zrak jeho přeletěl po nich letem. Starodávná Madonna s černou tváří, zlatou drahokameny posázenou korunkou a rouchem z ryzího stříbra — podobizna nějakého praděda s výrazem zcela šosáckým — výjev z bitvy u Asper, jehož hrdinou kyrysník bránící se přesile Napoleonských střelců, snad také člen rodiny — ale co konečně po tom! A co s tím vším? Nad ložem obraz Husův, rytina beze vší zajímavosti, a proti dveřím olejový obraz představující Slávii — svěží a krásnou, s hvězdou ve vlasech a očima kouzelnýma, ale šat upjat cudně až ke krku — kdy by to raději byla Venuše!

Robert octnul se u okna. Otevřel je a díval se ven.

Bylo červencové jitro, plné lahody, plné vůně. Vzduch byl čistý a samá mateří douška. Klenba oblohy byla jasná, a jen v dáli na obzoru sbíhaly se drobné mráčky.

Okno bylo rožní, nejkrajnější v stavení, byl odtud rozhled po celém údolí. Mladíkovo oko přeletělo ten obraz rozložený před ním — co vábných předmětů pro vnímavého pozorovatele! Zastavil se na jednom místě té pestré mosaiky. Byla to silnice, po které včera přijel.

Nepůsobila na něho snad zvláštní svou krásou. Po obou stranách vysázeny byly višně, a rozložité jejich koruny plné zralých červených bobulí podobaly se obrovským kyticím; nad stromy i ve stromech hemžila se hejna mlsných vrabců. Obraz konečně i dosti pěkný snad, ale pozornosti jeho na dlouho se nedotekl. Ta soustředila se na silnici samu, na klikatou tu prachovou pásku ztrácející se tamo za vrchem.

Cesta vedoucí k ztracenému světu! Vzbudila v mysli jeho náladu neveselou. Vzdychával v kruhu přátel často po venkově; také každoročně na několik týdnů nebo aspoň dní opustil Prahu, zajížděl si do lázenského některého města, s četnou společností a množstvím zábav — a to, co jmenovali „venkovem,“ byla villa v okolí Prahy, kam aspoň jednou týdně veselí soudruzi zavítali a odkud snadno bylo zajeti si i do opery.

Ale zde! Není tu ani divadla, ani podvečerních promenad, ani kavárny, ani kulečníku! Do jaké pouště to zapadl! Pocítil k tetě Leonoře v srdci chvilkovou hořkost. Ona vyrvala jej zvyklému životu a poslala sem! Ovšem byly její úmysly nejlepší. On sám není žádným děckem a schválil její plány. Jedná se o věc důležitou; bylo nevyhnutelně zapotřebí osobního jeho zakročení; o tom nemůže býti sporu — nutno kouti železo, dokud jest žhavé. Zde jest! Na tom nedá se ničeho změniti; prospěch jeho vyžadoval tu oběť. Nepřipadlo mu ani teď, že by bylo možno bývalo jinak jednati. Vždyť, kdy by chtěl, mohl by snadno v dědečkově arše po silnici, po níž včera se kolébali, dnes nebo zítra klátiti se zase opačným směrem — jak hloupá to myšlenka!

Pokáral se sám v duchu za ni; nicméně sledoval chvíli ještě zrakem toužebným směr bílé pásky vinoucí se středem zelených luk a žloutnoucích polí — a vzdychal dosti hlasitě.

Pak odstoupil od okna a usedl na pohovku. Zapálil si doutník a natáhl pohodlně nohy, složiv obě dlaně pod hlavu. Sledoval vonné dýmové kotouče vznášející se od úst jeho vzhůru, kterak řídnou a šíří se a na konec rozplývají se ve výši docela, mizíce beze stopy ve vzduchu.

S klidem filosofa oddal se této činnosti. Snažil se nemysliti na nic, přiblížiti se co možná k brahmínské nirvaně. Nevím, jak daleco podařilo se mu rozřešiti tuto záhadu. Vím však, že pojednou vynořil se před ním z dýmu obraz sestřenčin.

Viděl mnoho děvčat, krásných, překrásných. Kdy by měl rozhodnouti se, jako kdysi Paris, jí by nepodal zajisté jablka. Jal se kriticky rozbírati a vypočítávati některé vady — čelo jest poněkud vysoké a příliš klenuté, a venkovská ta husička nepocítila dosud potřeby, aby krátkými vlásky dolů sčísnutými nemoderní ten nadbytek zakryla — ach, bože, nepovznesti se ani k toupé! Oči jsou plny ohně a svůd-

nosti, pravda, ale k bezvadnému dojmu schází jim stín uměle pěstěných dlouhých řas. Nos nemá nikterak klasické formy — také tváře jsou poněkud přes míru a málo aristokraticky zbarvené.

V tom ozval se z dýmu rozkošný smích sestřenčin, a kritický pozorovatel zapomněl na všechny jednotlivé nedostatky — obraz úplný, celý zjev sestřenčin působil naň přímo kouzelně — pásl své oči s rozkoší na těch roztomilých dívčích půvabech.

Připadlo mu teď, že vlastně pobyt jeho na venku nebude tak hrozný — v její společnosti. Zaradoval se z toho na chvíli. Ale tu octly se myšlenky jeho na jiné cestě, ve směru jaksi praktičtějším. Vždyť jest mu to děvče zde vlastně na překážku! Až sdělí tetě Lenoře, že ji zde zastihl, bude ona zarmoucena k neutěšení a rozmrzelá — a on by se z nehody té radoval? Pro zábavu nezapomene svého prospěchu! Což pak jest snílek nějaký? Vždyť jest mu šestadvacet let a pošetilé ty doby má již za sebou. Sestřenka jest hezké děvče, příjemné, pravda, bude se s ní bavit — snad se do ní i zamiluje — pohladil si samolibě knírky — ale jinak pozor!

Ona křižuje jeho plány, to jest dosti mrzuté. Dědeček přivítal jej co nejlépe — doufá, jest jist, že učinil na něho dojem dobrý, příznivý, velikolepý. Ale také ona — ó, to jest nebezpečná ještěrka! Aby tak vyhodila jej ze sedla dědečkovy přízně! Třeba jednati s rozvahou a opatrně. Jinak však — bah! Má se lekati toho nezkušeného dítěte — on, muž, člověk světa znalý! Vyprosí si mimo to neprodleně od tety Lenory některé rady, ženské mívají v takových věcech pronikavé oko. „Nuž uvidíme, spanilá dědičko! Nezapomeneme, proč jsme vlastně přijeli na venek, nadarmo neradi bychom přinesli — tu oběť...“

Pronesl slova ta nahlas i vzchopil se z nedbalé své polohy. „Zdá se, že jest na čase, abych vyhledal ‚vzácného pána‘ a tajné nepřítelkyni učinil poklonu — snad budou v jídelně.“

Česal se pečlivě před zrcadlem, a také odstranění několika drobtů peří a prachu s kloboučku dalo mu dosti práce — konečně vtiskl jej do kadeří. Usmál se spokojeně na svou vlastní podobu a měl se k odchodu. Náhodou vrhnul pohled ještě oknem.

„I hleďme!“ zvolal, spatřiv dole slaměný širák a pod ním zpola skrytý zardělý obličej Boženčin. „Dobré jitro!“ — poslal jí oknem. „Již vzhůru?“

„Již?!“ smála se ona dívajíc se nahoru. „Vždyť jest málem deset hodin. Byla jsem již na poli a teď mám hlad, náramný hlad — proto jdu domů. Vy jste však, zdá se, neviděl dnes východu slunce.“

„Mně vyšlo slunce teprve teď — v tomto okamžiku — vámi,“ odpověděl švihák galantně.

„Snad jste neměl můj žlutý klobouk za slunce?“ zasmála se rozpustile a zmizela již v domě.

Chvíli nerozhodně stál, pak opustiv ložnici vešel do jizby, do níž jej dědeček včera byl uvedl.

Zastihl tu Boženku. Seděla ve výklenku, v němž nalézalo se okno, jak bývá v starých rytířských hradech. Hověla si tu zcela nenuceně. Loket měla opřený o lenoch židle a dlaní podpírala skráň. Klobouk sesunul se s hlavy a houpal se na ramenou, zachytiv se kolem krku na černé šňůrce, jíž připevněn byl pod bradu. Nohy měla natažené a klepala o sebe špičkami zarousaných botek. Ve volné ruce držela ohromný krajíc chleba s máslem a ukusovala z něho sousto po soustu.

Mladý elegán stanul na prahu v němém úžasu. Jak zanedbané to způsoby! Co by tomu řekla paní z Horských, kdy by tak spatřila v této nevázanosti dívku více než dvacetiletou! I ten lokaj v bílých punčochách a s bílou páskou kolem krku, jenž hlídal dvéře jejího salonu, zdřevěněl by překvapením ještě více, ač byl už dosti dřevěný. Věru, neškodilo by, aby tu malou divošku výborné té paní aspoň na několik měsíců svěřili — snad možno bylo mnohé ještě napraviti v pokaženém jejím vychování. Přemýšlel o tom, neníli vlastně jeho povinností dědečkovi to poraditi . . .

Boženka zatím beze všech rozpaků vyzvala jej, aby sdělil s ní svačinu. Ubezpečila jej, že jest máslo znamenité, a že sama pomáhala při vrcení; také chléb venkovský z bělounké výražky že chutná výborně. Aby jen okusil. Odpoledne, chceli, že dostane podmáslí; bude čerstvé.

Švitořila tak roztomile a tak půvabně se smála, že vrásky na čele přísného mravokárce brzo se rozptýlily. Zde k tomuto rámci hodí se konečné ta prostota její docela dobře! K té venkovské síni s dubovým nábytkem, řadou přeslic v koutě, hromadou mrkve a kapusty na stole, kočkou na krbu, kuřaty sbírajícími pod stolem drobty — ano, mladému pánu napadlo také, jak asi podivně musila by vypadati v sousedství všeho toho odměřená, slavnostně vážná, obřadně důstojná tvář paní z Horských, toho pravzoru dívčí mládeže velkoměstského vznešeného světa. Nezdržel se úsměvu.

Usedl naproti sestřence i dal se s ní do hovoru dosti důvěrného a prázdného vší okázalosti; nemluvil tak nikdy ještě s dívkou. Bez okolků přijal také z rukou jejích namazaný chléb a pustil se s chutí do něho. A smál se tomu skorem tak srdečně jako ona, že několik drobtů másla zůstalo vězeti mu ve vousech.

Besedu jejich přerušil dědeček, vlastně ji doplnil. Přišel uhřátý a zapocený, utíraje si čelo modrým šátkem. „Je to horko, je to horko, děti, co? Uf! A jak jste se vyspali?“

Mladý pán podotknul něco o ráji a božském spánku v Morfeově náruči.

„Tedy — spal jsi dobře!“ překládal starý pán květnatou mluvu vnukovu na hubenou venkovskou prósu. „A budeš každodenně! My zde u nás nevíme ničeho o vašich bezsenných nocích, vaší nervosnosti, migréně, vašem spleenu a jak to všechno jmenujete podobnými divnými slovy. My pracujeme, děkujeme bohu za to, co máme, a jsme spokojeni. A jak pak se ti líbí krajina?“ otázal se pojednou, ukazuje otevřeným oknem.

Vyhlídka byla jiná než z hostovy ložnice. Pokoj nalézal se na druhém rohu budovy. Bylo viděti na ovocný sad se starými hrušemi a jabloněmi, s besídkou uprostřed. Nad koruny stromů vystupovala střecha

stodoly průčelím obrácená na silnici, která tudy vedla do krajského města. Na pravo od sadu a stodoly rozkládala se až k řece zahrada na zeleninu; při samém domě věnováno několik záhonů květinám. Za tím vším prostírala se obrovská šachovnice s pestrými kostkami — stříbrem a zlatem zralých a zrajících klasů lesknoucí se pole, tmavá zeleň brambořišť, len, cukrovka, řepka a luka s nádechem tu do žluta, onde do růžova.

Zrak páně Robertův dosti lhostejně těkal po té směsici. „Nuž," pravil konečně, „pěkné dosti, ale trochu jednotvárné." Zdálo se mu, že musí těm venkovanům dáti na jevo svou převahu. „V Čechách vůbec," řekl tónem neomylného soudce, „nenalezne se krajiny, jež by uspokojila požadavky opravdového, abych se tak vyjádřil, cestovatelského gourmanda. Měli byste viděti — ku příkladu Išl. Ó, to jest něco jiného! Projížďka po jezeře Gmundském patří k mým nezapomenutelným upomínkám. A velikolepost břehů jezera svatého Volfganga! Těm ovšem nemohou vyrovnati se hráze jihočeských rybníků — hahaha! A pak — ta štafáže zde a tam! Zde ten lid . . ."

„Ten hloupý, český lid!" doložil starý pán nemoha zatajiti trpkost, jež vzbudila vnukova slova v jeho srdci.

„Ale — snad nejsi uražen, dědečku?" zvolal mladík. „Vždyť já nehaním hnízdo! Konečně neupírám i jisté přednosti vaší krajině. Jest úrodná, nikde neplodných skal, jako tam." Ironický úsměv na jeho rtech náhle zmizel. „Člověk musí býti zde opatrný," řekl si pohlednuv na zlobný výraz starcovy tváře. „Nu, snad jsem nic nepokazil . . ." Mrzelo ho, že dal se unesti tak neprozřetelně svými myšlenkami.

„Snad se nehněváš opravdu, dědečku?" zvolal hlasitě s tím nejsladším úsměvem, jaký se mu kdy povedl. „Vždyť jsem nemyslil nic zlého — naopak! Ach, ty nevíš, jak rád jsem zde — jak těšil jsem se na pobyt u tebe — jak minutu po minutě okřívám!"

Slova ta pronešena byla tónem nad míru vřelým, plným ohně, ale starcovo srdce patrně zůstavila chladným.

„Dědečku," zašeptala tu Boženka, neobracejíc oči, hledíc snivě do krajiny. „Ta rodná půda a ten lid, jenž ji vzdělává, zasloužili by více štěstí!"

Svraštělé ruce chopily se hezké dívčí hlavinky; chvějící se rty starcovy přitiskly se na vysoké opálené čelo Boženčino.

„Žába," zabručel Robert. „Předstihla mě v metě aspoň o délku hlavy . . . Musím býti opatrnějším. Ztraceno není nic!"

Nelad, jejž scéna tato v malé společnosti na statku způsobila, nepotrval dlouho. Při obědě bavili se všichni tři pospolu v dokonalém souhlasu. Robert oživil rozmluvu vyprávěním některých zeměpisných zajímavostí, zvláštností krajinných a lidových, národohospodářských a politických i kulturních snah těch kterých zemí a národů i vzbudil vůbec vědomostmi svými nejen Boženčin nelíčený obdiv, ale i netajený dík dědečkův.

Odcházeje z jídelny, poklonil se své sestřence s přehnanou uctivostí; nerozuměla ironii, kterou v poklonu tu vložil. „Abych tak nebyl s tebe!" zašeptal.

(Pokračování.)

Naše řeč.

Jak oslaví tě písní prostou lesku,
jež zaznívá jen v dobách slz a stesku,
zpěváček český mdlý a chudičký,
ty zdobo nádherná a pýcho naše,
jež lidu mému dalas mesiáše,
ty mluvo sladká mojí rodičky?
Kde slov nabrati pro to citův moře,
kdy vzedme vlnou blaha se i hoře?

Ty mateřštino, řeči moje vroucí,
tvůj slyším ševel ve svém srdci tlouci
jak v rodné vísce známý s věže zvon;
tvé zvuky drahé, jež mou hrudí třesou,
mi nevýslovné blaho ráje nesou,
a v slast se mění každý srdce ston.
Ty řeči vlídná, věčný štěstí zdroji,
kdo z tebe pije, všecky touhy skojí!

Tvůj slyším šepot ze rtů nemluvňátka,
jež k sobě tulí v tajné slasti matka,
když první slovo vznikne nesmělé!
Zazáří oči dítěte i matky,
i otcův mračný zor se mění v sladký
a radost zazní v jizbě veselé.
A slovo k slovu v myšlenku se splétá,
až zahlaholí první dětská věta.

Oj, jak jsi líbezna, jak něžna, krásna!
Jak slunce skvoucí, jak studánka jasna
jsi, mateřská ty zlatá řeči má!
Když první lásky první klíčí květy
a v mladém srdci nové rostou světy,
a dětský věk se náhle vydřímá:
tvá zaznívají líbezněji slova,
nežli ta letní píseň slavíkova.

Jak velebna jsi ve svém prostém šatě,
když kolébáš se v klenby chrámu svaté:
ať zachovává lid svůj hospodin!
Teď žalm se zbožný od úst k ústům nese
a zástup uklání se v hoři, v plese,
s dceruškou otec a s matičkou syn.
I žebrák bědný v neumělé sloce
si otčenášek český zašepoce.

Ó, tak jsi mocna jako vichrů příval,
když tokův tvých se nádherný proud slíval,
kdys od úst našich českých Zábojů!
Ej, každé slovo bylo mečem, pěstí
avšak i míru hebkou ratolestí —
Čech vítězíval také bez bojů!
Zněl český zpěv jak s vozů Táboritů
tak v pyšných síní lepotvárném krytu.

A bohatá jsi! Širé plodné pláně,
hluboké démantův a zlata báně,
křišťálná citův a ponětí říš!
Ochotna sloužiti jsi srdci, duchu,
myšlenek našich každičkému ruchu,
nás z hroudy zemské k světlu povznášíš!
Ó mateřštino, královno i služko,
národa mého nejvěrnější družko!

Přec vyštvali tě, popelko ty vlídná;
jen v místa poroby směl, chudá, bídná
tvůj podvrácený uchýlit se krok!
Do síní hrdých paláců i hradů
a na balkony, do myrtových sadů
se drzým slovem cizí vetřel sok!
Jen ve vesnické chudé naší chatce
tvá slova zněla bolestně a sladce.

Dvě století! A přece hudbě tvojí,
ač v koutě šeptala jen píseň svoji,
nemohl národ odolati víc;
on pohnut svědomím své těžké viny
šel hledati tě dcerami i syny
a s českou písní pospíchal ti vstříc.
On vyvolal tě z chatek na výsluní,
kde pýcha tvá zas po královsku trůní.

Ó líbezná ty věčná spáso naše,
jež lidu mému dalas mesiáše,
ty drahá mluvo mého národa!
Ó bratří, jen ji věrně v srdci noste,
ať její část i lesklá chlouba roste —
a věčná bude Čechám pohoda!
Ty řeči česká, mohutná i sladká,
tys naše královna i naše matka.

Em. Miřiovský.

Lidstvu.

Hle, orel v slunce jasné patří,
kdo dal mu křídla?
Kdo spoutá moře neobsáhla
nezměrná vřídla?
Čí ruka k hvězdám dálným sáhla
tam na nebesku?
Kdo určí po vesmíru dráhu
jasnému blesku?
Kdo spoutá duchů lidských snahu
a určí stezku?
Vy, duchové, vy, moji bratři!

Otakar Červinka.

Ve prospěch českého čtení.

V zápasu o zachování a utužení naší české národnosti jest pěstování a podpora našeho písemnictví pakou nejmocnější. V nejtrudnějších dobách našeho národního života jediná kniha zůstala nám přítelkyní vždy věrnou, udržujíc paměť na lepší minulost, povzbuzujíc k naději a sílíc nás v utrpení nejkrutějším.

Doba beznaděje minula; český národ přetrvav nepřízeň věků stojí tu opět ve své mužné bujaré síle, dychtiv práce na poli osvěty a pokroku. Co naši otcové zaseli v potu tváře a v očekávání spíše zhoubné bouře nežli pohody pro vzcházející osení, vyráží nyní v bohaté klasy, na které pohled naplnil by křisitele naše radostí.

Čilý ruch, který zvláště za posledních let zavládl v českém životě duševním, v literatuře i umění, jest tak jarý, opravdový a krásný, že nikdo z našinců nemůže ubrániti se pocitu hrdosti nad tím, že národ nepodporovaný nikým, ano zápasící o každý krok na cestě svého vývoje vlastním nadáním, vlastní silou a vlastním přičiněním řadí se opět důstojně mezi vzdělané národy světa.

Český národ nechce býti déle popelkou; on rukou pevnou ujímá se své vlastní domácnosti, myslí, tvoří, pracuje, a co krásného vzejde z jeho dílny, o to začíná se děliti s jinými ne jako někdo z podruží, ale jako rovný s rovnými.

Národ, který již tolik svízelů překonal vítězně a tak statečně si vede ve své duševní práci, dobude si, ať chce kdo nebo nechce, místa, jež mu přísluší.

Jestli národ ve světě, jemuž všechny poměry velí, aby spoléhal na sebe, jenom na sebe, aby přičiněním společným, jednomyslností a vroucností ku věci národní zasazoval se o svůj byt a blaho své, jestli národ ve světě, který, chceli velikým býti před světem, musí býti dříve v sobě jedinou rodinou milující a podporující se ve všem

dobrém, velikém a ušlechtilém, jest to národ náš, národ český. Jestli národ, jemuž, co má, nepřinesly šťastné poměry, nýbrž jenom vlastní klopotná práce a vlastní nadšení, jest to opět národ náš. *My nikdy od nikoho ničeho nedostali: vše co máme, jest naše tím božským i lidským právem v potu a krvi dobytého majetku.* Kde český pluh nezoral brázdu, tam nevyrostl český klas.

Rodáci, zachovejme to, co zdědili jsme po otcích, nestenčené, přičiňme se, aby půda boje změnila se v půdu úrody pro nás i pro naše potomstvo! Ať jakákoli různost nás dělí ve smýšlení a citech, v tom jsme všichni za jedno, že vlast potřebuje synů uvědomělých, hrdých na svůj národ i jeho čest, v tom jsme všichni za jedno, že takých synů nelze odchovati než vzděláním, všechny vrstvy našeho lidu pronikajícím. Zde *každý* může býti vojínem, *každý* ochráncem, *každý* dělníkem. Povinnost jest jedna, hlasme se k ní *všichni!*

S týmže zápalem, který projevili jsme již stokrát ve věcech národních, přistupme k dílu nejskvělejšímu, k šíření osvěty mezi svým lidem. *Zde jest ještě mnoho neblahých mezer.* Nikdy dříve nevycházelo tolik dobrých knih jako nyní, nikdy nebylo naše časopisectvo na stupni tak dokonalém. Spisovatelstvo činí plnou měrou svou povinnost k národu. Nechť *národ* koná *k sobě* povinnost svou!

Česká kniha a časopis proklestětež si dráhu do všech našich rodin, *po celé zemi buďtež zřizovány obecní knihovny* přístupné každému, i nejchudšímu. Odbírání dobrých českých spisů přestaň býti obětí, staň se potřebou i povinností.

Jednoho jest potřebí: aby vzbuzena byla ve všech vrstvách české rodiny, od prvního vzdělance do posledního vesničana ta vroucnost k české mluvě i věci, s jakou pracovali pro ni Kollar, Jungmann, Šafařík, Čelakovský, Palacký a sta jiných méně proslavených, ale neméně vřelých srdcí, jimž národ náš byl první myšlenkou ve všem jich konání, a myšlenkou poslední!

Každý z nás má kolem sebe kruh, ve kterém může působiti slovem i příkladem, jeden více, druhý méně, ale všichni s tou velikou vroucí láskou, která činí i v neštěstí národ šťastným, neboť staví jeho bytnosti baštu nerozbornou!

Kde jest kdo v českých vlastech, ke komu tato slova promluví pravdou, nechť ujme se odporučování a šíření českých spisů ve svém okolí. Ať najdou hojné čtenářstvo každá *kniha*, každý *beletristický a odborný časopis*, jen když jsou dobré a vlastenecké. Každý nový čtenář jest novým české věci získaným bojovníkem. Vlast musí nás míti celé, uvědomělé, hrdé. Vyhosťme konečně od sebe nerozhodnost a polovičatost, jako ze srdcí svých vyhostiti musíme vlažnost. Napřed svou věc, pak cizí, napřed knihu českou, pak teprve jinou!

Ty doby minuly, kdy knihy a časopisy cizí poskytovaly více poučení a zábavy než naše. Naše spisy jsou stejně dobré, cizí však berou si naši českou věc až příliš často za terč své zlovůle a svých útoků. Toho nesmíme déle trpěti mezi sebou. *Kdo knize a časopisu z cizí ano nepřátelské strany přicházejícím dává přednost před českými, není našincem:* neboť zrovna tak snadno bude mu pak milejší cizota ve smýšlení, než ryzí české vlastenectví.

Plňme svou povinnost k národu plně a cele! Vše, co jest národům velikým podporou přirozenou, nám schází; dobuďme si podpory té v sobě, a bude nezlomna!

My podepsaní zástupcové českých politických kruhů, žurnalistiky, spisovatelstva i knihkupectva měli jsme za svou povinnost, promluviti tato slova k české veřejnosti vůbec a každému věrnému Čechu zvlášť. Vyšla ze srdce českého, nesoucího trpce každé zanedbávání naší národní věci a prahnoucího po tom, *aby lid náš věrně a pevně stanul pod národním praporem, při národním díle jako jeden muž.* My napsali slova ta *v naději, že najdou ohlas u všech, kdož s naší národní věcí vřele cítí,* přejíce jí zdaru a rozkvětu, u všech, jimž naše věc jest drahou, naše minulost svatou a blaho vlasti a její šťastná budoucnost nejvyšším a nejkrásnějším cílem života!

V Praze, o svátcích vánočních 1881.

Karel Adámek. — *J. Arbes.* — *J. Barák,* redaktor Národních Listů. — *Frant. Bartoš.* — *Václav Beneš Šumavský,* redaktor Mor. Orlice. — *Václav Beneš Třebízský.* — *Vinc. Brandl.* — *Svatopluk Čech.* — Dr. *Lad. Čelakovský.* — Dr. *Jar. Čelakovský.* — Dr. *Tomáš Černý.* — *Ot. Červinka.* — *Fr. Doucha.* — *Fr. Dvorský,* starosta literár. odboru Umělecké besedy. — Dr. *Josef Emler.* — Dr. *Ant. Frič.* — *Jos. V. Frič.* — *B. Frida.* — Dr. *Jul. Grégr.* — Dr. *Edv. Grégr.* — Dr. *S. B. Heller.* — *Fr. Herites.* — *Adolf Heyduk.* — *Jos. Holeček.* — Dr. *Ot. Hostinský.* — *Fr. Hovorka.* — MUC. *V. Hübner,* starosta akademického čtenář. spolku. — *Fr. Chalupa.* — *Jiljí V. Jahn.* — *Ed. Jelínek.* — Dr. *Fr. V. Jeřábek.* — *Alois Jirásek.* — *Al. Kalenda,* redaktor Čecha. — Dr. *Josef Kalousek.* — *J. K. Kořán.* — Dr. *J. Kučera,* předseda národního klubu. — *Jos. Kummer,* redaktor Českých Novin. — *Jan Lepař.* — *Jan Lier.* — *Jan Neruda,* předseda spolku českých žurnalistů. — Dr. *Jan Podlipný.* — *Sofie Podlipská.* — *Rud. Pokorný.* — Dr. *Ladislav Quis.* — Dr. *Antonín Rezek.* — Dr. *Fr. Lad. Rieger,* předseda státoprávního klubu českých poslanců a starosta Svatoboru. — *Antonín Rybička.* — *Ferd. Schulz.* — *Frant. Schwarz.* — *J. V. Sládek.* — *Josef Smolík.* — *A. H. Sokol.* — *Ad. Srb,* redaktor časopisu Politik. — *Antal Stašek.* — Dr. *Jan Strakatý,* starosta Umělecké besedy. — *Al. Studnička.* — *Karolina Světlá.* — *Fr. Šimáček.* — *A. V. Šmilovský.* — Dr. *Jindřich Šolc,* náměstek starosty českého klubu. — *Ervín Špindler.* — Dr. *Josef Štolba.* — Dr. *Z. Strobach.* — *Václav Štulc.* — *Fr. Ad. Šubert.* — *V. V. Tomek.* — *Em. Tonner.* — Dr. *Pravoslav Trojan.* — *J. L. Turnovský.* — *Fr. Tilšer.* — Dr. *M. Tyrš.* — *Jos. R. Vilímek.* — *Václav Vlček.* — *Jaroslav Vrchlický.* — *Fr. Zákrejs.* — *A. O. Zeithammer.* — *Julius Zeyer.* — *Fr. J. Zoubek.*

Za spolek českých knihkupců a nakladatelů: *Jaroslav Pospíšil,* předseda: *Ant. Řivnáč,* místopředseda; *J. Otto,* jednatel. — *J. Kytka.* — *Ferd. Dattel.* — *Em. Petřík.*

Boka Kotorská.

Od

Josefa Holečka.

(Pokračování.)



Blízko za Sutorinou leží město *Erceg Nový*, chorv.-srbsky Ercegnovi, ital. Castelnuovo, kterýžto název pochodí ze staršího Neocastrum. Je to v Boce první město po Kotoru, obyvatelstva, skoro vesměs pravoslavného, má na 2000. Erceg Nový je vedle Dubrovníka nejmalebnějším městem Dalmacie. Dubrovník je sličný, úhledný, uhlazený, a kdo jej vidí, an směle a bodře patří na otevřené moře, jehož pánem druhdy býval, pomyslí sobě: bude zas. Jinak Erceg Nový, jenž zdá se býti sirou, pronásledovanou rájou hercegovskou, která se dala na útěk před svými katany. Na prahu moře stanula. Užívajíc krásného oddechu, jala se budovati příbytky a je opevňovati. Nepřítel ji přepadl, zdi obrátil v ssutiny, střechy v popel. Na černých rozvalinách zčenáhla zachytil se zelený břečťan, aby hrob uštvaných obětí ověnčil. Pozdní potomek přiklonil na zbytky ruin krovy nové a dumá ve stínu jižních sadův o strastné minulosti svého rodu.

Takový je dojem, jejž činí na poutníka Erceg Nový. Je ti smutno, teskno, v duši se ozve mimoděk elegická struna.

Dubrovník je mladá, pěkná vdova, která se chystá, aby svůdné údy stopila ve blankytných vlnách Adrie a přičarovala si ženicha, jenž by se jí ujal po nebožtíku. Erceg Nový podobá se vdově jiného rázu, hluboce zarmoucené, do smutku zahalené, plačící po celý věk nad hrobkou manželovou a nemohoucí se utěšiti ani tím, že příroda užila veškeré moci a síly své, aby oko její k sobě zvábila, odloudila je smrti a znova získala pro půvaby života.

Erceg Nový byl založen r. 1379 od bosenského krále Tvrdka I., jenž odtud hodlal činiti konkurrenci obchodu Dubrovnickému. Dubrovčané stěžovali sobě u cara srbského Lazara Grbljanoviče, jenž obchodní výsady jejich potvrdil r. 1387. Totéž byla již r. 1383 učinila Marie, dědička Uher, manželka Sigmunda Lucemburského, která dokonce zapověděla, aby na jejich loděch bylo do přístavu Ercegnovského přiváženo víno a sůl. Aby se ochránil proti nepřátelství Dubrovníka, obehnal se Erceg Nový na své severní straně pevnou zdí, která dosud stojí. Tvrdko přestal se o Erceg Nový starati, až zase skoro po stu letech ujal se ho velký vojvoda hercegovský, Herceg Štěpán, jenž do něho přeložil sídlo své vlády a jsa nepřítelem Dubrovníka pečoval, aby tím spíše svoje hlavní město zvelebil, které po něm zdědilo nynější svoje slovanské jmeno. Když ale r. 1483 Turci Hercegoviny se zmocnili a ji na svou provincii ponížili, uvázali se i v držení Ercegu Nového, výstavnějšího než prve a dobře opevněného.

Touž dobou dala se ostatní Boka pod protektorát republiky Benátské. Erceg Nový zůstal v držení Turkův až do r. 1687, kdy ho Benátčané na Turcích dobyli.

Než přistoupíme k líčení bojův o toto město, je nutno, abychom se obeznámili s jeho opevněním.

Opevnění Ercegu Nového má podobu obdélníka, jehožto strany opatřeny jsou baštami a věžemi. Při moři stojí „tvrz mořská“ (castello di mare), mající as 30 sáhů délky; stavba její jest nepravidelná, má množství kasemat a nepravidelné podzemní chodby. Na moře vede branka a schody, aby tudy buď mohla vstoupiti pomoc válečná, nebo aby v okamžiku nevole mohli obhajci města prchnouti a na lodích se spasiti. Pod pevností vybíhá do moře husté a ostré bradlí, tak že tu nemožno přistáti. Na hořejší straně města v nepřístupné posici vypíná se „tvrz zemská“ (castello di terra). Tvrz mořská je vysoká 164 stopy, tvrz zemská jest ještě vyšší. Na severní straně stojí zmíněná již pevná hradba naproti Dubrovníku. Na jižní straně nalézá se mezi oběma tvrzemi dvanáct rozpadlých bašt a věží. Před nimi stojí „srub svaté Kláry“ (forte St. Chiara). Z té strany, jakožto nejslabší, podnikány útoky na město. Naproti leží kaple sv. Anny, kde jsou pohřbeni Maltští rytíři, kteří tu padli jakožto spojenci Benátčanů. Asi 230 sáhův ode tvrze zemské stojí na výšině, která vévodí nejen Ercegu Novému, nýbrž i celému okolí, „tvrz španělská“ (forte Spagnuolo). Tvrz tato tvoří malý čtverhran, jehož každá strana má asi 30 sáhů délky. Na každém rohu trčí kulatá věž. Tvrz španělská byla vystavena r. 1539 od Španělův jakožto spojenců Benátčanů k vůli lepšímu opevnění města; odtud i její jmeno.

Benátčané častěji se pokoušeli, aby Erceg Nový Turkům vyrvali, ale vždy marně. Konečně r. 1538 vzali si na pomoc Španěly a Maltské rytíře. Benátčanům velel admirál Vincezo Capello, Španělům generálkapitán Ferdinand Gonzaga. Dne 27. října přistálo spojené loďstvo před Ercegem Novým. Ze strany srubu sv. Kláry podniknut a zdárně proveden prudký útok. Město padlo do rukou spojencův a s ním 1700 zajatých a 70000 tolarů válečné kořisti. Španělé jali se město lépe opevňovati a zbudovali řečenou tvrz španělskou. Posádkou zůstalo v Ercegu Novém 4000 Španělů, jimž velel Tramesco Sarmiente. Již 1. ledna 1539 přitáhli Turci, aby posádku vypudili a v držení města znova se uvázali; dříve však, než po prvé vystřelili, Španělé na ně vypadli a je zahnali. Turci odtáhli, aby sebrali větší moc. Dne 17. července téhož roku objevili se znova před městem a jali se je obléhati ze strany mořské i zemské. Vojsku pozemskému, 60.000 mužů silnému, rozkazoval Chozrev paša rumelský. Loďstvo, 200 galejí na počet, bylo pod velením Chaireddina paše, jemuž italští letopiscové dali příjmí Barbarossa. Boj počal opětným pro Turky nezdarem. Barbarossa vyslal část vojska, aby přineslo ze studen u města vody, jíž se na lodích nedostávalo. Španělé vypadli ze hradeb a 400 Turků porubali. Nyní teprve nastalo pravidelné a tuhé obléhání. Dne 7. srpna hnali Turci útokem a již se přesile jejich podařilo vniknouti do dolní části města, když posádka se zmužila k zoufalému odporu a vypudila nepřítele, jenž tu zůstavil 800 mrtvých. Na zejtří den přeběhli dva Španělé k Turkům a vyzradili jim, že posádka města scvrkla se jedva na desátý díl. Dne 10. srpna opětovali Turci útok se zvýšenou zuřivostí a s jistotou, že hrstku statečných obranců města přemohou. Tak se i stalo. Tramesco

Sarmiente musil se vzdáti, neboť neměl už ani 300 mužů. Erceg Nový stal se obětí vítězů. Turci porubali všechno dospělé obyvatelstvo a jen dítek ušetřili. Od té doby po sto padesát let úpělo město bez přerušení pode jhem tureckým.

Teprve když Soběský Turky u Vídně potřel, odhodlala se republika Benátská, že užije příhodné chvíle ve svůj prospěch a na škodu Turků rozšíří svoji moc na březích východních. Učinila spolek s Rakouskem a Polskem a zavolala na pomoc i Černohorce. Na dané znamení povstali Dalmatinci, aby setřásli Tureckou nadvládu. Turkům počalo se dařiti velmi zle. Rakouské zbraně vytiskly je z Liky, Krbavy, Slavonie a skoro ze všech částí koruny sv. Štěpána. Benátský vojevůdce Morosini vytlačil Turky z Moreje. Po této předpravě zdvihl se Benátský gubernátor v Zadru, Cornaro, s 12000 mužů vojska a plul do Boky, aby opanoval Erceg Nový. Topal paša chvátal na obranu města, veda s sebou 6000 mužů z Bosny a Hercegoviny. V klanci *Kamenném* poblíž Ercegu Nového očekávali Topala pašu Černohorci. sedíce v záloze. Vyřítili se na Turky nic netušící a tak na hlavu je porazili, že sám Topal paša jedva vyvázl živ. Odrubavše pobitým Turkům hlavy, Černohorci je ponatýkali na koly kolem města na postrach turecké posádce, která nicméně ještě trojí útok Benátčanů vydržela, konečně pak, vidouc nezbytí, vzdala se na milost a nemilost v měsíci září. Odtud zůstal Erceg Nový Benátským až do pádu republiky.

Jen mimochodem budiž řečeno, že Černohorcům jak obyčejně dostalo se špatného vděku za vydatnou pomoc v tomto boji. Sulejman paša Skaderský, aby dal Černé Hoře za své souvěrce odvetu, vpadl do ní ještě téhož roku a pronikl až na Cetyň, kde spálil chrám a monastýr do povětří vyhodil. Zde zašly mnohé drahocenné památky starosrbské literatury a umění. Zradní Benátčané své spojence opustili a vydali je nepříteli na pospasy.

Po pádu republiky sv. Marka přešel Erceg Nový s ostatní Bokou na Rakousko.

R. 1806 svedena byla u Ercegu Nového bitva mezi Francouzi a Rusy. Rusové prohráli, ale Francouzové musili si vítězství krušně vykoupiti, ztrativše mnoho mužstva a generála Soulié.

Erceg Nový utrpěl mnoho krutých pohrom nejen válkami, nýbrž i zemětřeseními, jichžto zkázonosné stopy po celé jižní Dalmacii dosud možno zříti. Zámožnost a význam města tím poklesly, ale půvabnost jeho získala. Erceg Nový je nejúrodnějším bodem Dalmacie. Jižní slunce koná tu pravé zázraky. Kam se oko šine, potěšují je husté a stinné háje olivové, sady pomerančové, citronové, bobkové a granátové, řady štíhlých cypřišů, palmy s pernatými korunami, které se již v Dubrovníce vyskytují ale zde značně větší výše nabývají. Podle stezek vydávají občerstvující vůni bujné keře rozmarínové, které tam tak divoce rostou. jako u nás trní a hloh. Tajemné aloe rozestírá po zemi dužnaté listy a trpělivě čeká, až po uplynutí věku vytryskne z něho vzácný květ. Kde na kamení jediný prášek prsti ulpěl, již se ho zmocnila rostlinka a kořínky do něho zapustila. Na ssutinách pevností a hradeb upíná se temnozelený břečťan a zdobí je věncem nikdy nevadnoucím.

Blízko města leží monastýr sv. Sávy čili *Savina*, ukryt neproniklou houští jižního stromoví, kde se chovají mnohé vzácné památky, knihy, manuskripty a listiny pravoslavné církve. Netoliko Bokelci, nýbrž i Černohorci a Hercegovci pohlížejí k němu se zvláštní pietou. Když r. 1695 zrušen byl monastýr Tvrdoš ve Trebini, přeložil sem vladyka hercegovský své sídlo.

Za Ercegem Novým směle k nebesům téměř vypíná se hora *Dobrostica*, vysoká 4993 stopy. Její bělošedé vápencové stěny třpytí se na slunci jako sníh.

Na stranu hercegovskou vede průsmyk *Kamenno*, zajímavý geologům tím, že jeho půda poseta jest oblátky, na nichž jsou otisky mořských živočichů. Tudy bývalo bráti se tureckým vojům, táhnoucím proti Ercegu Novému. Zde je obyvatelé čekávali v zásedách a vysypavše se na ně, když vešli do klance, způsobili jim nejednou krvavou porážku. Turci na památku svých padlých vyryli do měkkých skal množství turbanů, které po dnes možno spatřiti.

V těch místech ční vrchy a stěny: Tajno brdo, Jalový grad, Junakov dol, Djevojačka greda a Crkvica.

Jmeno *Tajno brdo* odvozuje se odtud, že zde v záloze utajeni seděli r. 1687 Černohorci, pasouce na Topala pašu.

Jalový grad proto prý se tak nazývá, že za některé války s Turky silné Benátské oddělení jalově tu dřepělo v úkrytu a nevyšlo, až obyvatelstvo samo nepřítele zahnalo.

O *Junákovu dolu* vypravuje pověst: Dva svatební průvody ubíraly se z různých stran a zde se potkaly na úzké stezce. Jedni ani druzí nechtěli se vyhnouti, považujíce to za hanbu. Strhlo se pobití, v němž oba ženiši zahynuli, nevěsty pak, tak nenadále ovdovělé, běžely na blízkou strmou skálu, s níž vrhly se zoufale dolů. Skále té na památku dáno jmeno *Djevojačka greda*. Zmrzačené trupy nešťastných nevěst pohřbeny na sousedním vrchu a nade hroby jejich vystaven kostelík — *Crkvica*.

Na Kamenném leží čtyři pravoslavné vesničky, mající dohromady as 430 duší obyvatelstva: *Draževiči* s kostelíkem sv. Štěpána, *Zabrdje* s kostelíkem sv. Nikoly Divotvorce, *Piperi* s kostelíkem sv. Jana Křtitele a *Nugalj*.

Blízko Kamenného na břehu zálivu leží ves *Sv. Neda* se dřevěným chrámem byzantinského slohu, jenž napolo v zem zapadl. Nedaleko vesnička *Djurići*.

Na východ od Ercegu Nového skoro na samém moři leží rovinka *Kúty*, velmi úrodná, hotový ráj. Je nejen přírodou nejhojněji obdařena, ale i pilná ruka lidská se přičinila o její zvelebení. Prostřed teče potok, ženoucí několik mlýnů. Potoku tomuto není bohužel vykázáno určité řečiště, pročež vystupuje za deštivého počasí ze břehův a spustošuje rozkošné svoje okolí.

Vrátímeli se po této procházce na moře, všimneme si na pravé straně poloostrůvku *Lustica* na úpatí vrchu stejného jmena. I stejnojmennou vesničku zde najdeme. Při moři leží přístavní místo *Porto Rosa* s celnicí a strážnou lodí, jejímuž kapitánu musejí se lodi plující

zálivem legitimovati. Rosa bývala za dávných dob znamenitým městem, které bylo r. 865 od Saracenů vyvráceno. Nyní má pouze několik domů.

Záliv je na těchto místech velmi úzký, ale když jsme po levé straně minuli *Meljiny* (Meljine) a výspu *Kumbur* (Punta Kumbur), otevřela se náhle před námi nová lokva, která se táhne po délce až do Verig, po šířce do Solil.

Dlouhé, čarokrásné pobřeží po levé straně nazývá se *Běla* (Bianca). Domek na domku, každý pěkný bílý, zahalený révou a stromy ovocnými. Není tu země neobdělané ani za jedno kopnutí motyky.

Na pravé straně prostírá se polokruhem *Solidelské pole* (Soliljsko polje, Saline), na jehož dnu stará solidla, z nichž nyní staly se močály, kde rostou rákosiny vysoké jako les.

Prostřed tohoto oblouku vybíhá do moře úzká *Převlaka*, kde se nalézají staré rozvaliny pravoslavného monastýru archanděla Michala. Benátčané nejprve kaluděry otrávili, potom jejich klášter se zemí srovnali.

Za Převlakou po straně pravé jsou obce Tivad a Lastva, za nimi Krtoly.

Tivad (Teodò) patří k nejpůvabnějším místům Boky. Leží na pobřeží úrodném a dobře obdělaném. Víno Tivadské („marcemin") rovná se španělskému. Bohatí kupci Kotorští, Dobrotští a Prčaňští mají zde letní sídla, s nimiž se střídají domy a paláce opuštěné nebo rozvalené, dodávajíce pobřeží romantické malebnosti.

Lastva vznikla vedle rozvalin hrádku stejného jmena (castello Lastua), jenž za vpádů tureckých za své vzal.

Krtoly bývaly záduším monastýru sv. archanděla Michala na Převlace, odkudž nosí jmeno „Michalský (Miholski) sbor." Pálí se tu dobré cihly, jež byla obec za vlády Benátské zavázána na důkaz poddanství laciněji eráru prodávati. Podobný závazek měla Lustica, co se týče páleného vápna.

Najednou se záliv tak náramně súžil, že si oba břehy téměř podávají ruce. Toto úzké hrdlo, vedoucí do lokvy Risanské, nazývá se slovansky *Verigy* (vlastně Verige), italsky *le Catene*, kterážto obě slova znamenají řetězy. Za vlády Benátské býval prý nočního času záliv na tomto místě přehražován řetězy, aby byl zabráněn přístup mořským loupežníkům. Na pravém břehu úžiny leží obec *Lepetany* (slov. Lepetane, ital. le Pettane).

Přidržíme se nyní levého břehu, a parník nás za krátko donese do přístavu Risanského, v němž se nám naskytnou dva ostrůvky: sv. Gospa a sv. Djordje.

Sv. Gospa (t. j. sv. Paní), jinak otok (ostrov) Bogorodičin, ital. la Madonna d'agosto nebo del Scalpello, jest ostrůvek, posvátný všemu obyvatelstvu Bokelskému bez rozdílu vyznání. Na ostrůvku stojí starobylý chrám Matky boží, při němž slaví se dne 15. srpna každého roku pouť (odtud italské jmeno „d'agosto"), nejlepší to příležitost, aby sobě cizinec prohledl obyvatelstvo celé Boky. První neděli sejdou se na pouť katolíci, za čtrnácte dní na to pravoslavní. Jaká to utěšená kytice lepých, ztepilých zjevů ženských i statečných a bohatýrských postav mužských! A jaká to pestrá a nepřebraná rozmanitost krojů zde prostých,

onde nádherných, ale vždy velevkusných! Poutníci Bokelští netáhnou ke svaté Paní ve procesích s korouhvičkami a pobožným prozpěvováním, nýbrž sjíždějí na bárkách ze všech konců; muži popěvují písně junácké, dívky milostné. Domorodec na první pohled podle kroje a rázu tváře pozná, ze které obce poutníci připlývají. Vše se ozývá zpěvem a veselím. Boka odložila na chvíli svou jednotvárnou vážnost a oddala se plesu. Poklonivše se před oltářem a odvedše sv. Paní oběť, poutníci nezdržují se ve chrámě, chtíce postoupiti místo jiným, a vycházejí ven, kde ve stínu košatých stromů súčastňují se národní zábavy. Mládež tančí kolo, mužové kupí se kolem guslarů, ženy pak obdivují se bohatým obětem, které ctitelové sv. Paní snesli a jež nyní jsou před kostelem vyloženy na odiv. Naši poutníčkové přinášejí zázračným obrazům oběti voskové, Bokelci zlaté. Zlatých nožek, ruček a především ovšem srdeček je tu před našima zrakoma nahromaděno na opálky. Námořníci věnují sv. Paní oběti, aby je provázela zdarem na cestě po mořských hlubinách; sestry, aby jim zachovala bratry; matky, aby jim nedala odníti syny; ženy, aby neovdověly; dívky, aby jim naklonila toho, po němž v tajnosti duše touží a prahnou.

Sveti Djordje (Jiří) jest ostrůvek mnohem nepatrnější a pustý. Slouží obyvatelům sousedního Perastu za pohřebiště. Prostřed hrobů stojí kaplička. Lidského obydlí tu není.

Před námi leží v cípě zálivu Risan. Na levo na strmé stěně bělá se ves *Morinň*, nyní často jmenovaná. Na pravo zůstává Perast, nahoře nad Risnem spatřujeme první Krivošijskou ves, Ubly.

Risan, ital. Risano, slul římským a řeckým letopiscům Rhizinium, Risinum, Rhizonis, Rhisena. Okolnost, že záliv po něm nazýván sinus Rhizonicus či Ricinius, nasvědčuje tomu, že Risan je nejstarším městem Boky a spolu že býval neznamenitějším, jakož známo jest, že sinus Rhizonicus byl za starověku předním přístavištěm na východním pobřeží Adrie. Ve dnešním Risnu není starožitných památek, ukazujících na dávnou minulost města, kromě zbytků mostu, jenž zdá se býti staršího původu nežli římského. V paméti obyvatelstva dosud živě se udrželo vědomí, že bývali příslušníky státu římského. Jsou horlivými Srby a Slovany, ale římské předky sobě připomínají s úctou a chloubou, jako se potomci staré šlechty honosí svými praotci.

Nyní má Risan obyvatelstva 1500 duší.

O Risňanech kolují různé úsudky. Každý Bokelec rád jim přizná chválu, že jsou na Boce nejlepšími junáky, a dodá: Jen Risňanům a Krivošijanům děkujeme, že jsme neplatili Turkům hanebný harač. Jediní Paštroviči myslí, že se Risňanům junáctvím vyrovnávají.

Štěpán Ljubiša chválí Risan, že zachoval neporušené národní obyčeje a pyšní se jimi jako páv skvostným peřím, kdežto do ostatních měst Bokelských už vloudila se cizota.

Němkyně Ida Düringsfeldova zaznamenává, že Rakušáci titulují Risňany: „Spojenci Černohorců a přijímači jejich lupu“ (!) A dále praví, že vysoce postavený rakouský úředník v Kotoru k ní se pronesl: „Najdete v Risnu krásné lidi, krásné kroje a krásné zbraně, ale žádnou věrnost.“

Těžko Risňanům předpisovati, ke komu chtí své srdce naklonit a od koho je odvrátit. Spisovatel však podotýká, že se mu jako Čechu dostalo od Risňanů přijetí vřelého a upřímného, což jej v tomto odlehlém koutě světa slovanského velmi mile překvapilo, tím spíše, že pohnutkou toho nebyla jeho národnost.

Naproti výroku německé cestovatelky může spisovatel konstatovati, že byl svědkem přátelského poměru mezi rakouským vojskem a Risanským obyvatelstvem. Obě strany dobře si rozuměly. Rakouští důstojníci byli jako důvěrníky Risanských předáků, kteří jsou známi svou ostražitostí, nepřístupností a uzavřeností. Nevídaný tento zjev snadno se vyloží tím, že jedni i druzí byli Slované.

Z toho, že Risňané tak houževnatě se drží zděděných mravů, národnosti a víry své, snadno uhodneme, kam je srdce nejvíce táhne: k Černé Hoře a Rusku. Černohorský kroj, jehož charakterní částí je svrchní kabát z bílého sukna, nazvaný „guň“ či „bělača,“ v Risnu rozhodně převládá. Kdo je chudší, zaopatří sobě aspoň černohorskou čapku s monogramem knížete Nikoly. Povšimnutí budí kavárna „u knížete Nikoly,“ tuším jediná firma na domě vyvěšená.

Když ve druhé polovici minulého století mnozí Černohorci uchylovali se do Ruska, aby tam lépe rozvinuli své spůsobnosti, než jim doma bylo možno, zároveň pak udržovali spojení mezi Ruskem a domovem, následovali příklad svých pobratimův i Risňané. Oddávali se nejraději, jakož pochopitelno, vojenství a námořnictví. Rusko si z nich vychovalo několik osvědčených generálů. Zmínky nejhodnějším je generál poručík Ivelić, syn Risanského protopopa, jenž na počátku našeho věku toho se domohl při ruském dvoře, že vyslána branná síla, aby Boku vybojovala Černohorcům.

Risan jest jako přední stráží Krivošije, Risan je městem, Krivošije jeho venkovem. Protože města a jejich okrsky bývají na vzájem na sebe odkázány ve všech případnostech života, není divu, že Risan a Krivošije těsně se k sobě přivinují a jeden za druhého stojí.

Již v dobách pradávných, ještě za králů římských, zatoužily Risan a jeho okolí po svobodě a neodvislosti, i daly se v ochranu Říma, jenž je prohlásil za svobodné a všech poplatků prosté. Později této svobody pozbyli a byli poddanými nejprve římských, potom řeckých císařův a sdíleli osudy národů sousedních. Po přistěhování Slovanů srbských patřilo toto třislo země ke knížectví Terbunii či Travunii, nynější Trebini v Hercegovině. R. 865 či 867 byl rovně s jinými městy na Boce od Saracenů rozbořen. R. 976 stihla jej tatáž rána z ruky Bulharů. Na to byl podroben knížatům Rašským, králům uherským a bosenským, až r. 1420 dal se s Kotorem pod ochranu Benátek. Když r. 1539 Turci zahladili posádku spojenců v Ercegu Novém, zmocnili se i Risna a drželi jej až do r. 1648. Toho léta opanovali jej Benátčané, kteří k vůli tomu, aby se již nikdy Turci za hradbami města hájiti nemohli, zničili všecka jeho opevnění. Učinili tak všude po Dalmacii, kde moc jejich vůli měla, a proměnili celou zemi ve hroznou poušť. Uhodivše r. 1669 s Turky o mír Kandijský, Benátčané znova jim Risan vydali. Teprve r. 1687 po dobytí Ercegu Nového Risan stal se trvale Benátským a Risňané stali se nejzuřivějšími stihateli Turků.

Z Risna vede serpentinová cesta dosti širokým korytem vzhůru na Krivošiji. Za městem ostiňují cestu bujné jižní sady, které znenáhla řídnou. Asi po půldruhé hodině, jedemeli koňmo, staneme na půdě tolik rozhlášené, nezkrocené Krivošije. Horský větřík nám ovívá tváře. Obrátímeli se, naskytá se oku našemu velikolepý, čarokrásný výhled na záliv Kotorský a přes pravé křídlo Boky na širé moře. Kolem nás prostírá se několik nevelikých, ale úrodných polí, na nichž se dobře daří obilí všeho druhu. Na dosti opozdilé vegetaci vidíme, do jak značné výše jsme vystoupili. Vzduch se ozývá letního času zvonci stád, píšťalami pastevcův a písněmi, které střídají se s houkáním, jímž mužové na větší vzdálenost se srozumívají.

Krivošije má bez pochyby jmeno od křivých šijí tamních hor. V srbštině a chorvátštině je toto slovo plurale tantum. Prostora její sahá k území Zubcův a k černohorskému Grahovu. Vypínají se tu hory: *Orjen* na hranici hercegovské, vysoký 1898 metrů či 6004 stopy (snad je to Ormos či Hormos Konstantina Porfyrogenety, čemuž váhá Šafařík ve Starožitnostech přisvědčiti, zmýlen latinským jmenem Hurona); *Goli vrh*, 1317 metrů, na východ od Risna; *Parma*, 1776 m. na vých. od Orjenu. Mezi nimi vyčnívá hor a vrchů nesčíslné množství.

Hory krivošijské jsou z bělošedého vápence a tak uspůsobeny, že i vedle skalnaté Černé Hory a Hercegoviny jsou specialitou. Hory černohorské a hercegovské jsou mnohdy sráznější a nepřístupnější, ale jsou celistvější. Hory krivošijské sestávají z ohromných balvanův a desek, které jsou na sebe nakupeny a nahrnuty. Představímeli si hromadu truhlářských odřezků, tak jak byly z nůše vysypány, máme model krivošijské hory. Balvany se spolu dotýkají, ale na sebe nepřiléhají. Tím spůsobem vzniká mezi nimi na tisíce otvorův, úkrytů, jeskyní a průchodů, které mohou býti známy jen domorodci, jenž se tu od maličkosti pohybuje; cizinec se v nich nevyzná nikdy. Tyto úkryty jsou bojovnému Krivošijanu na veliký prospěch a činily jej posud nepřemoženým, protože může najednou do země se propadnouti a zase z ní vyvstati, když nebezpečí minulo. Nad to každá doba roční a každé počasí zvyšuje Krivošijanu výhodnost jeho hor. Jeli náledí, napadneli sníh nebo pršíli, nedovede se na skalách nikdo kromě Krivošijana udržeti a nemáli křídel, přes ně se nedostane. Jinou výhodu přináší mu léto. Kde balvany spolu se dotýkají, nanesl se štipeček prsti, která pod paprsky jižního slunce dychtivě zachycuje každý kořínek a každé semínko. Pro velké stromy není tu prsti dostatek, ale stačuje pro křoviska, která hustými ratolístkami a listím s dobrou polovinu nahé skály zahalují, a cizinci jest ještě méně možno, aby pronikl do úkrytův a děr zeleným závojem přírody zastřených.

Tyto vlastnosti terrainu činily posud Krivošiji nedobytným hradem: marno bylo naň útočiti, škoda každého života, každé krůpěje krve. Dobyvatelé hledí takové hrady hladem přiměti, aby se vzdaly. I ten spůsob stěží se tu osvědčí, protože životní potřeby Krivošijanů tak jako Černohorcův a Hercegovcův jsou báječně nepatrny, tak že našinec ani uvěřiti nemůže, dokud se nepřesvědčí.

Spisovatel si tu připomíná, kterak pochodili konsulové evropských velmocí, když na podzim roku 1875 vypravili se k povstalcům Herce-

govským, aby je přemluvili — k poddání se Turkům. Když všechny výklady selhaly, baron Lichtenberg, německý konsul v Dubrovníce, jenž u nich nejvíce lásky požíval, zalomil rukama a div nepláče zvolal: „Lidé tvrdohlaví! Považte, že zima se blíží: co budete jísti?“ Na ta slova jeden z Hercegovců klidně se shýbl, nabral do hrsti země, spolknul ji jako ústřici a ruce si oprašuje pravil: „Hleď, pane! třeba zem jísti budeme, ale nepoddáme se Turkům!“

Než i kdy by se vyhladovění Krivošije podařilo a hrad jejich hor byl nucen vzdáti se — jakž potom? Aby vítěz měl pojištění, že budou pokorni a poslušni a že se mu nezbouří, jakmile se k nim zády obrátí, musil by Krivošijany předělávati nejméně po dvě generace, území jejich musil by tak hustě vojskem obsaditi, až by zrovna na každém balvanu stálo po vojáku, jenž by musil míti stále zbraň pohotově a pozor dávati nejen na to, co se děje kolem něho, nýbrž i co nad ním a pod ním.

Taková methoda by ovšem Krivošijany zdrtila, ale nehledě na nákladnost její jest se obávati, by nevolili Krivošijané raději, aby byli do jednoho vyhlazeni, než aby jim vzata byla nevázaná volnost, jíž na svých horách od časů nepamětných požívají.

Že by do takových konců dospěti mohlo, přisvědčí každý, kdo poměry poněkud zná a zejmena kdo ví, jak nelichotivou úlohu hraje v tamních krajinách „lacmanství.“ Při pátrání po příčinách odporu v Krivošiji, Hercegovině a Bosně nebyla dosud nikde zmínka učiněna o záští, jež chovají nejen oni kmenové, nýbrž veškero obyvatelstvo Balkánu k „lacmanům.“

Lacman je člověk, který nosí těsné spodky, klobouk rozmanitých, směšných forem (pročež bývá jinak i „klobučar“ nazýván), mastí si vlasy pomádami, napouští se voňavkami. Slovem lacman pozbyl vlastností mužských, a srdce jeho stalo se ženským; není schopen bohatýrských ctností, je nadutý, úskočný, falešný, panovačný; s ním spojuje se pojem všeho podlého, odporného a zároveň bezcitného, bezohledného a krutého. Do jednoho pytle s lacmany „Franky“ a „Šváby“ strkají tu i takové Slovany, kteří se jim připodobnili. Turek není lacman, a proto se s ním spíše srozumějí, i když se nejlitéji pobili. Lacman si nikdy nezíská jejich důvěry a lásky; jest v očích jejich ne představitelem vzdělanosti, nýbrž jejím zvrhelcem. I darů jeho budou se báti a jich se zhosťovati, jakmile budou nestřeženi. Ani škol od něho nechtějí, ačkoliv jsou přírodou neskrovně nadáni, rozumu bystrého, ducha pronikavého: bojíť se, že by z nich větší újmu vzali nežli užitek. Takové předsudky chrání je proti všelikému vlivu cizímu rovněž jako příkladná solidárnost, jež mezi nimi panuje a tím se vysvětluje, že jsou kmen malý a příbuzenstvem mnohonásobně spojený; jeden druhého nikdy nevydá a nezradí, spíše sám se obětuje. (Pokračování.)

Nové písemnictví.

Básně.

Epika ujímá vždy důležitější místo v současném básnění českém. Od posledního přehledu našeho přibylo několik nových skladeb. Adolf Heyduk sepsal tři, z nichž dvě: *Dřevorubec* a *Za víru a volnost* vyšly v Osvětě (1880—1881), třetí: *Pod Vítkovým kamenem* ve Květech (1881). — Jaroslav Vrchlický složil *Hilariona* (u J. Otta v Praze) a *Tvardovského* (v Lumíru 1881); Otakar Červinka *Alše Romanova* (u V. B. Čecha v Praze) a Jan Jakubec povídku z kraje *Nový sad* (v Osvětě 1881). Za krátkou dobu pěkná řada nových výpravných básní. Dle látky pět domácích, dvě z cizích krajů; dle času čtyři novověké, jedna dějinná, dvě legendářské. Převládá tedy obsah domácí a novověký.

Adolf Heyduk vůbec už ani jinak nezapěje, leda ze srdce překypujícího dojmy slovanskými, hlavně českými. Krajina i lid musejí pro něho míti půvab rodinný, musejí dotýkati se jeho strun kouzlem upomínek dětských. Pro děj novověký zvolil sobě Šumavu, jejížto posvátné šero nám ve spojení s El. Krásnohorskou a A. V. Šmilovským posunul literárně ku Praze blíže. I *Dřevorubec* i *Pod Vítkovým kamenem* dýší svěžím a silným vzduchem Šumavských hvozdův. Při Dřevorubci Šumava ovšem jest hlavní věcí, ano podstatou básně; ve skladbě Pod Vítkovým kamenem toliko vedlejší přikrasou, neboť co tu se přihodilo, nevyrostlo z jejího lůna, nesouvisí těsně s jejím smyšlenkovým rázem, jako v Dřevorubci, v němž Šumava sama o sobě vystupuje jako předmět zpěvu. Z toho plyne i rozdíl v básnickém účinku obou těchto skladeb. V Dřevorubci působí na nás více příroda, Pod Vítkovým kamenem poutá nás více dějem. V obou líčí se zajímavý zápas; onde prvotního klidného úkrytu horského s vnikajícím do něho hlomozem ruchu velkosvětského; zde štěstí manželského s láskou ke vzdálené vlasti. Oba vylíčil nám básník se vší silou a něhou, se vší nádherou a plností svého zpěvu. Dřevorubec uvádí nás do nedotknutých tajemných hlubin Šumavského kraje. Pod Vítkovým kamenem patříme do nitra lidské duše, neméně tajemného a hlubokého. Horal český, který při věrnosti a lásce k svému rodnému kraji ztratí veškero své životní blaho, a horalka slovenská, která puzena tesknotou po vzdálené vlasti opouští svého šlechetného zachranitele i dobrého muže, jedno i druhé jest velice vhodný předmět poetického zpracování, a Heyduk vládne oním uměním, kteréž v balvanech skalních vidí utajeny lepotvárné sochy, a kteréž je z nich kouzelným pokynem také vyvádí.

V básni *Za víru a volnost* Heyduk skvěle závodí s Čechovým Václavem z Michalovic. Pro správné posouzení obou těchto skladeb třeba věděti, že každá vznikla zcela odloučeně od druhé, že Heydukův zpěv už byl dokončen, když Čech svůj počal uveřejňovati, že tedy o nějakém vlivu nebo nápodobení není možno mluviti. A přece jak veliká, podivuhodná podobnost, nýbrž shoda mezi oběma básněmi i co do formy! Totéž básnické produševnění nejbolestnější kapitoly z českých

dějin, táž síla ve vytvoření děje, vyhovujícího účelům uměleckým. Sedmnácté století v dějinách českých slaví básněmi Čechovou a Heydukovou svůj vítězný vjezd do epické poesie. Na něm oba dosvědčují svou tvůrčí sílu uměleckou, která záleží v tom, aby pochmurnost, děsnost, divokost a krvavost děje mírnily se jasnějšími, lahodnějšími, lidštějšími a blaženějšími stránkami života. Láska mezi Hanušem z Říčan a sličnou dcerou starého žalářníka Hradčanského není v Hejdukově básni toliko obyčejný přípletek romantický, nikoliv nějaká koncese té neb oné části čtenářstva, která nejvíce pase po milostných poměrech, nýbrž skutečný a nevyhnutelný požadavek esthetický. Z tohoto vřídla proudí a rozlévá se po celé básni světlá záře lidskosti, nezmařitelná ani v nejrozlícenějších krutostech dějinných; ze šťastné lásky mezi hrdinou děje a dcerou Blažejovou pochází dokonalá rovnováha umění v rozbouřených vlnách epického zpěvu. Co do stránky dějinné, Heyduk shrnul na malém místě všechno, z čeho poznati lze osudy národa našeho v první polovici století sedmnáctého; zápas myšlenky české, života českého s vítěznou cizotou jest tu vylíčen s nejsprávnější věrností, a básník může býti ujištěn, že mocná ozvěna jeho zpěvu zachvívá srdci všech pravých Čechův. Bylo by nespravedlivo, vyčítati básníkovi, že vidí věci tak, jak ve skutečnosti byly. Kdo by sobě přál slyšeti ze sedmnáctého století báseň obsahu *národního* takovou, aby cizáctvo při tom pochodilo čestně a slavně, tomu nezbývá, než říci, že z oněch dob vůbec nesmíme se ničeho dotýkati. Však jest povědomo, že český básník musí všechno své umění napjati k tomu, aby holou *dějinnou pravdu* jen *učinil umělecky možnou*, že zákony slovesné krásy vymáhají při zpracování nějaké látky z dob velikého mučednictví českého zřetelův mnohem vyšších a povinnějších, než jakákoliv autorita na světě . . .

V ryzím, národním humoru sepsaný *Dudák* Ad. Heydukův potkal se i v druhém, celkovém vydání s obecnou oblibou.

Hilarion Jaroslava Vrchlického uvádí nás v zápas prvotního křesťanství s řeckým pohanstvím, či vlastně už jen s troskami jeho. A přece i tyto trosky měly ještě tolik krásy a síly v sobě, že zvítězily nad myslí muže tak svatého, jakým byl Hilarion. Na poušti africké žil mnich, jemuž se zdálo, že všechna kázeň, kteréž se podrobil, nedostačuje, aby z něho udělala dokonalého člověka, že všechno umrtvování těla nezaručuje mu cestu do nebeské říše. Chtěl býti mnohem dokonalejší, opustil své bratry, vydal se hloub do pouští na úplnou samotu, aby žil toliko duchem a dostal se blíže k bohu. Snaha jeho se dařila. Stal se z něho strůjce zázrakův, divotvorný dobrodinec lidstva. Hilarion mocí své víry potřel draka, jenž spustošil celý ostrov — ale jak sám skončil? V rozvalinách chrámu Venušina v Pafu, uspán vůní kvetoucích růží. Pohanství se svou krásou a radostí života zvítězilo nad sestárlým asketou křesťanským. Báseň Vrchlického založena jest na motivech, čerpaných z legendy o sv. Hilarionu; ale neváháme tvrditi, že nejkrásnější, ano nejvznešenější část její jest ta, která vyšla z vlastního myšlenkového pokladu pěvcova. A to jest hlavně zpěv závěrečný, nadepsaný Pomsta Venušina. Tento oddíl náleží k nejzdařilejším plodům Musy Vrchlického a zároveň ke skvostům poesie vůbec. Řecký svět bájeslovný a umělecký zaujímá vedle subjektivní lyriky

nejpřednější místo v básnickém tvoření Jaroslava Vrchlického; však v Pomstě Venušině jeho umění rozřešilo jednu z hlavních záhad řeckého ducha způsobem dokonale krásným.

Příběhy roku 1848 poskytly Otakaru Červinkovi vhodný rámec pro výpravnou báseň *Aleš Romanov*. Kus romantiky národní dobře se tu spojuje a proplétá s romantikou soukromou. Podobalť se národ náš tenkráte valnou měrou rozjařenému mladíku, snílkovi, idealistovi, Alši Romanovu, nad nímž nejobyčejnější praktický smysl a klidná prosa Hanušova ve snahách životních dodělaly se rozhodného úspěchu. Toto podobenství snad ani není účelem básně, ale vzniká z ní samo sebou. Otakar Červinka osvědčil už ve svých dřívějších skladbách z české minulosti nepopíratelné nadání k poesii výpravné; sáhnuv nyní k době, tanoucí současníkům ještě v živé paměti, měl před sebou úskalí, odíti reálnost tak blízkou v duhové roucho poesie, rozvinouti děj na půdě nedávné skutečnosti a přece propůjčiti mu půvab vzdálenější báje. Tu jen zkušený plavec na tůních slovesného umění zručně zavládne veslem a znikne nebezpečí. I Červinka dosti šťastně proplul mezi Charybdou a Scyllou. Osobnosti všeobecně známé z roku 1848 vystupují před námi, a přece jakmile chceme zavolati na ně pravým jejich jmenem, náhle mění se, a máme před sebou postavy, zrozené toliko z obraznosti básníkovy. I známá česká krajina rozkládá se před naším zrakem, ale chtějte do ní vstoupiti! Bude pod vaší nohou unikati, naskytujíc vždy jiný a jiný obraz za sebe. Tato idealisovaná skutečnost činí podstatu celé básně Červinkovy, ačkoliv pěvec v proslovu nás ujišťuje:

kreslit chci, jak z rána do večera
ten každodenní život nám se jeví,
jak vznikají a mizí jeho zjevy.

Krajinářská malba a vetkané úvahy politické vhodně splývají s osnovou děje, udržujíce jeho bouřlivost v pevných mezích. Psychologická stránka jest bohatá a vine se zajímavými obraty, kteréž v Doslovu nalézají svého souměrného rozřešení. Ve výpravné formě s potěšením zaznamenáváme při Ot. Červinkovi značný pokrok. Jest jasnější, nehledanější, přirozenější, než ve starších básníkových plodech; proto také jistější její účinek. Až autor ještě dospěje k větší plastice, k dokonalejší stavbě děje a k jednotnější komposici, stane se dojista platným vzdělavatelem epiky na půdě domácí.

Velmi šťastné bylo hned první vystoupení Jana Jakubce ve výpravném básnictví našem. Jeho *Nový sad* zavdal některým pilným čtenářům novověké literatury domácí podnět i k domněnce, že za jeho jmenem se tají jeden z předních už všeobecně proslulých pěvcův našich. Tento omyl jest Jakubcovi zajisté jen ke cti, však jsme povinni na tomto místě konstatovati, že Nový sad není ani žádným nápodobením básně, kteráž vedla k domněnce o jeho pseudonymitě. Přihodilo se poprostu, že básnické vřídlo z hlubin mysli *národní* vytrysklo na literárním luhu našem několika prameny zároveň. Tak se stalo, že ony mohutné a dojemné zvuky české, kterými Svatopluk Čech nás uchvátil a okouzlil ve svém Václavu z Michalovic a v povídkách vypravovaných Ve stínu lípy, znějí také Heydukovým zpěvem Za víru a volnost a Ja-

kubcovým Novým sadem, který už také byl dopsán, když Svat. Čech nás zvábil do Stínu lípy.

Jakubec zná venkovský život český až do nejjemnějších částic a umí všude postihnouti básnickou stránku jeho. Zejmena idylické zjevy v přírodě i v srdci a duchu našeho lidu mají v něm bystrého pozorovatele a výborného líčitele.

V *lyrice* Jaroslav Vrchlický má v tu chvíli jediného soupeře, totiž sebe sama. Však čím nebezpečnější tento konkurrent, tím slavněji závodí s ním. *Pouti k Eldoradu* (Salonní bibliothéky číslo XX., u J. Otta v Praze 1882) dále zní a sesiluje se onen rozkošně velebný akkord, jejž Vrchlický udeřil nejprve v Eklogách a písních a pak pro-znívati nechal v Dojmech a rozmarech. Ples, jásot šťastné, vítězné lásky řine se plným proudem z jeho srdce.

Rozvržena pak jest tato sbírka na tři oddíly, nazvané Eros, Pan, Psyche. První jest věnován básníkově blažené lásce manželské, jež zvláště krásně se vyjadřuje v básni Vyplnění těmito slovy:

Zas kráčeli jsme spolu parkem tmavým,
nad námi byly lípy v květu právě,
jim v snětích uleh západ svitem smavým,
a plným zlatem utkvěl na tvé hlavě.

Zas kráčeli jsme spolu parkem dlouhým,
jenž bez konce byl jako štěstí naše,
my po místech šli, kde dřív citem pouhým
své lásky zlekán stíhal jsem tě plaše.

Jen doupňák časem lkal ze skalních lomů,
hlas cvrčků v trávě pokosené zmíral,
a hustou tísní dávnověkých stromů
jak tvoje oko nebes azur zíral.

Ó dnové, léta, snové minulosti!
Teď mým jest vše, kam spěl jsem křídlem touhy!
Teď vím, když všeho člověk se už zhostí,
zas vše mu vrátí pohled ženy dlouhý!

Lem řízy noci ku zemi se shýbal,
a hvězdy spaly v snětích starých buků,
tu „ženo má!“ jsem v ústa tobě vlíbal
při vůni luk a při slavičím tluku.

Též báseň Bohyně, kdež básníkovi žena se objevuje postupně jako Diana, Venuše, Ceres a Proserpina, silou myšlenky, pravdivostí a žárem citu, jakož i lepostí formy náleží k nejzdařilejším. A koho by nedojalo kouzlo malého lásky popěvku, jenž zní:

Cesta ořeším
tak úzká byla, že dva motýli
jen těsně letět mohli vedle sebe,
že paprsky jen po ní tančily,
hlemýžď, jda přes ni, přepažil ji celou.
Sem tam se kmital modrý kousek nebe;
my spolu šli tou její klenbou ztmělou,
a zázrak! ač to přece pravda jistá,
vždy oba na ní dost jsme měli místa.

Oddíl s nápisem Pan obsahuje zpěvy, v kterých básník nadšen jest krásami přírody, ovšem stále ohlížeje se po člověku, jeho srdci

a osudu. Zde vynikají básně: Z lesa, Co dělat z jara, Večer ve žních, Obzory, Tůně a Zas kvete kaštan. V části Psyche nejvíce uchvacuje nás hymnus *Poesii.*

Z básníkův, kteří skorem současně s J. Vrchlickým před desíti lety začali zpívati, dva nyní vydali sbírku svých veršův. J. Čas (Nečas) učinil tak zajisté jen pro milou upomínku na minulé doby, do r. 1876, až kam jeho básně *Ze srdce* (v Brně, nákladem V. Thumy 1882) sáhají. Lyrika jeho také ani v čase mladistvého žáru vysoko se nenesla, nyní tím více jest prosta pretensí.

K. L. (Karel Leger) v *Zapomenutých snech* (v Kolíně u Jos. Karníka 1882) podává už druhou sbírku svých básní, z nichž jsme nabyli přesvědčení, že by byla veliká škoda, kdy by na své sny zapomínal! Ať pilně je pěstuje dále, máť k nim rozhodný talent, jenž už kráčí po dráze úplně samostatné. Poesie Legerova vyznačuje se svým vlastním, silným a ostrým přídechem satiry, ano i sarkasmu, jenž číhá na svou oběť pravidelně až v posledním řádku, nýbrž i v posledním slově celé básně. Celkem jest pěvec pessimismu, jenž mysl čtenářovu hluboce rozrývá, však forma jeho básní svou novotou, svěžestí a zvláštní pečlivostí vábí nás do chmurné říše jeho pomyslův a citův. K romanci a baladě Leger má velmi krásné nadání. Jmenujeme tu na předním místě: Z pusty, Král, Krajina, V krčmě. V oddílech: Z denníku satanova a Z dob utrpení už dle nápisu každý bude tušiti satiru a sarkasm ještě stupňované; najde je tu také v takové míře, jako posud neobjevily se u žádného básníka českého. Všechen starší světobol v poesii české vedle názorův a obrazův Legerových jest milostný úsměv. Co tesknotě, zachmuřenosti Legerově dodává vyššího významu a básnické ceny: ona jest opravdová, smutečně cítěna, nikoliv modně nápodobena a nalíčena. Básník pěje ji opravdu z hlubin svého srdce, nikoliv jen z hrdla, jako tak mnozí pěvci, když chtějí býti interesantní.

Sociální a politický pessimism hlavně soustředěn jest v oddílu: Z dob utrpení.

Z mladších básníkův, jichžto verše už po některou dobu se vyskytovaly v rozmanitých časopisech, v tom onom almanahu, nejnověji dva vystoupili se sbírkami svých prací. Na Moravě Jos. Kallus (Písně, v Brně 1882), v Čechách Ant. Šnajdauf (Intimní listy, v Praze, nákladem A. Reinwarta 1882). Kdykoliv na Moravě ozve se nový český pěvec, vítáme jej se zdvojenou radostí. Náležíť k nejvroucnějším našim národním tužbám, aby Morava literárně mocně se rozezvučela a zpěvný sbor český novými akkordy a melodiemi sesílila.

Jos. Kallus jest lyrik, který co samouk dosáhl pěkného úspěchu. Aby pak příště nemařil své nadání v oborech, jímž ono přirozenou měrou ani dostačiti nemůže, upozorňujeme jej, že tklivá píseň ve slohu prostonárodním dobře se mu daří. Též v popisné poesii přírody má několik pěkných prací. Z druhu prvního stůjž zde píseň:

Mnĕl jsem, že to vidím
růži prchat s keře,
a to dívka spěje
zrovna v chýžky dvéře.

A já stojím zmaten,
srdce ve mně tluče —
Chtěl bych ji i s chýžkou
vzíti do náruče.

Zanes bych ji do hor
jako v kleci ptáčka —
lásce bych tam učil
svého jedináčka.

Tam bych pootevřel
dvéře chýžky ruče,
a vzal teprv samu
dívku do náruče.

Mezi Dumkami jest zejmena zdařilá V. (Hory drahé!..); v písních z Beskyd: Horská bystřina, Lípa na návsi, Aj husy...

Intimní listy Ant. Šnajdaufa vzbuzují nemalé naděje, že nám přibude pěvec vyšší literární ceny. Umělecká opravdovost, ušlechtilá snaha a až na některé poklesky v rýmech už také dosti vytříbena forma slovesná, ve spojení s patrným pokladem nových básnických motivův, uvádí jej ve sbor přednějších vzdělavatelův české poesie. Idyla, milostná dumka a i skutečný hymnus jsou tu zastoupeny zdařilými skladbami: Tatranská idyla, Mně bude teskno, List, V bouři a Neznámé.

Na Moravě dva básníci, Jos. Vl. Hrubý a Otakar Sadovský obrali sobě současně týž předmět svého zpěvu: Pohádku o králi Kojatě. Hrubý vydal svou práci pod jmenem: *O čem král neví;* Sadovský s názvem: *Studánka podzemního krále*, oba v Brně (u V. Thumy). Zpracování jest ovšem u každého jiné: Hrubý psal ve slohu prostonárodním, Sadovský více ve spůsobu poesie umělé.

Hlavně týž druh básnění obral sobě na Moravě také Fr. M. Vrána ve své nové sbírce *Nad proudem žití* (v Brně 1882). Kytice Erbenova jest mu zde vzorem. V *kresbách* jeví se Fr. M. Vrána co jemnocitný a dosti samostatný lyrik. (Pokračování.) *Ferd. Schulz.*

Slovanský sborník.

Eduard Jelínek, známý z posledních let pěstitel vzájemnosti slovanské, vydal *Sborník slovanský,* obsahující články z oboru národopisu, kulturní historie a dějin literárního i společenského života (u J. Otta v Praze, str. 182 v 8⁰). Titul a přijaté heslo (Poznejme se!) dostatečně označují účel této knihy: seznamovati české obecenstvo s ostatním světem slovanským, zvláště s ruchem literárním v něm. Bohdejž ten účel se vydařil! Bohdejž, by slovanský sborník, k jehož vydání dal popud literární a řečnický spolek Slavia, nezůstal toliko vydán, nýbrž mohl býti vydáván každoročně. Sborník všímá si všech slovanských větví a ratolestí, velikých i malých, blízkých i vzdálených; přihlédá k jejich archeologii, kterou pěstují, k národopisu, dějinám, k umění, v němž vynikli, k osvětě, kterak kde školami se šíří, k životu společenskému, jakými zvláštnostmi se jeví, zvláště pak k literatuře Slovanův a o Slovanech, o které hledí podávati úplné přehledy. Co do formy jsou tu náučné rozpravy a zprávy, avšak i beletrie jest zastoupena. Články pocházejí dílem od spisovatelů českých, dílem od jinoslovanských, ty však jsou do češtiny přeloženy (neboť spisům mnohojazyčným nikde se nedaří). Redakci hned při tomto prvním pokusu slušně podařilo se vyhověti programu. V řadě pěkných statí dal bych první místo redaktorovu článku o Polských paních a dívkách, jejichž světoznámé ctnosti jsou zde věrně líčeny, a zasluhují, aby českým ženám a dívkám byly vloženy na srdce k následování.

Dr. *J. Kalousek.*

Literatura chemická.

V oboru tomto nyní čile a mnohoslibně se pracuje. Prof. Ant. Bělohoubek jal se vydávati *Rukověť mikroskopie technické:* posud vyšly dva sešity, v nichž vypisují se nejprve dějiny a vývoj drobnohledu jednoduchého, složeného i slunečného, a případně vložena jsou vhodná pokynutí pro mikroskopika; pak vykládá se theorie mikroskopu, jeho výkonů a zřízení na základě četných pramenův i bohatých zkušeností spisovatelových. Do textu položeno 26 pěkných obrazců. Do té doby postrádali jsme spisu podobného ve své literatuře. Mikroskopie nabývá čím dále tím větší důležitosti ve škole i v životě, zavedena jest již jako povinný předmět na vysoké školy technické, a Bělohoubek jsa prvým učitelem předmětu toho s českým jazykem vyučovacím, zavděčuje se velice prací svou nejen odborníkům, ale i všem, jimž činiti jest s mikroskopem.

Týž spisovatel vydal pozoruhodný spis: O vlivu geologických poměrů na chemické složení vody pramenité. Spis stává se tím zajímavějším, že prohlédá hlavně ku poměrům země české, obsahujeť výsledky 136 podrobných rozborů chemických z 82 rozličných míst, z nichž jest 77 v Čechách a jen 5 na jiné země rakouské připadá. Nejčetnější jsou rozbory vod z útvaru prahorního (18), silurského (15), permského (23) a křídového (42). Na základě rozborů posuzuje autor jakost vod, jež prýštějí z jednotlivých útvarů. Tak chovají na př. vody z prahor málo rozpuštěných látek, jsou měkké a nejlepší, ze siluru jsou již horší, drží uhličitany neb sírany, z útvaru kamenouhelného jsou bohaté na sírany a tudíž tvrdé, z permu jsou velmi měkké a čisté, z křídového útvaru jsou vody tvrdé, bohaté na uhličitany. V závěrku výslovně dokládá autor, že nelze na základě sta a několika rozborů úsudky o vodách zkoumaných generalisovati; určitý úsudek lze vynesti teprve na základě tisícerých chemických rozborů vodních z rozličných útvarů českých. Spis končí pokynutím, že bylo by záslužno pojati mezi výzkumné práce Čech též hydrochemii, — kteráž by poskytla věrný obraz chemického složení všeho vodstva českého.

Dr. Milan Nevole a doc. Bohuslav Raýman vydávají důležitý spis: *Organická chemie pro vysoké učení české.* Podavše v úvodě obšírný výklad chemických theorií a fysikálných vlastností i elementárného rozboru organických sloučenin, jednají podrobně o určování skutečné veličiny molekulárné, o terminologii, charakteristice a j. poměrech ústrojnin. Tato obecná část dokonale vyplňuje těžce pociťovanou mezeru nejen v chemické ale i fysikálné literatuře české, a jakkoliv zavírá nejtěžší partii ústrojné chemie, sluší vyznati, že zpracována jest velmi obratně a pečlivě. Část zvláštní počíná sloučeninami kyanatými, jež činí přechod od sloučenin neústrojných k ústrojninám. Po té probírají se nejvíce prozkoumané ústrojniny, o nichž přednášejí spisovatelé, a sice dr. Nevole na universitě o sloučeninách mastných a B. Raýman na technice o sloučeninách aromatických. Odborníci tak povolaní a pečliví dokonale vystihli látku, uvádějíce všude bohaté prameny původní, z nichž čerpali. V závěrku vypisují ještě stručně, ale systematicky sloučeniny z říše

rostlinné a živočišné, jichžto vniterné složení posud buď málo nebo zcela neznámo jest. Do textu položeny jsou na patřičných místech úhledné obrazce původní. Spisovatelé podávají nám dílo, jakým literatura naše právem se honositi může. Sluší chváliti, že dbali nejen důkladnosti vědecké, ale že spis jejich i po stránce jazykové vyniká. Přáli bychom jediné, aby byli užili methody historicko-genetické, jížto užívá mistrným způsobem prof. V. Šafařík ve své *Rukověti chemie pro vysoké učení české.*

Od té doby, kdy v Osvětě o ní promluveno, vydány jsou dva nové sešity, jež končí se vypsáním prvků halových. Pojednáno pak v nich zvláště o vzduchu a vodě způsobem velezajímavým a důkladným; nemůžeme sobě odepříti malé ukázky: „Voda i vzduch, kdysi pokládané za živly, jsou podnes ještě důležitými živly vážných náuk, obzvláště hygieny (zdravovědy). Jakou měrou Římané už přede 2000 lety ocenili vliv vody na zdraví a blahobyt, ačkoli neměli našich vědomostí přírodovědeckých, o tom svědčí velikolepé vodovody, kterými přiváděli do svých měst zdravou vodu, někdy z dálek velikých. V tom ohledě my jsme zůstali daleko za Římany; vždyť po celá století v městech svých přestávali jsme na vodě studničné a na nedostatečných stokách; teprve novější doba všimla si poněkud pozdě, že hlavní vina našich hojných epidemií tyfových a cholerových spadá na vodu. A přece i dnes pojednává o této palčivé otázce vodní příliš váhavě a příliš bez rozumu. Ještě více je zanedbána otázka vzdušná, t. j. opatření našich domův a komnat svěžím vzduchem. Jestiť vůbec známo a uznáno, kterak záhubno lidskému zdraví dlení v prostorech zavřených, lidmi přeplněných, v nichžto vzduch přesycuje se kysličníkem uhličitým, parou vodní a ostatními výpary těla. Rovněž známo jest, jak snadno pomoci tomu zlu přiměřenou ventilací, t. j. hojným přítokem vzduchu zdravého, svěžího, a odváděním nezdravého zkaženého; a přece do dneška stavějí se školy všeho druhu, akademické posluchárny, kasárny, paláce spravedlnosti atd. s ventilací nuznou, nejčastěji s nižádnou. Úlohou chemika, vůbec přírodozpytatele jest, aby šířil osvícení v tomto ohledě a bojoval proti netečnosti.“ Vyslovujeme zajisté přání nejen četných žákův a ctitelův p. profesorových ale i všech přírodozpytců a lékařů českých, jimž čerpati jest z chemie, aby rychleji se pokračovalo s vydáváním spisu, jehož potřeba tak naléhavou se jeví.

Novým důkazem chvalného ruchu, který jeví se při české vysoké škole technické v odboru chemickém, je spis prof. K. Preisa: *Navedení k chemickému rozboru, I. analysa kvalitativná,* určený hlavně k potřebě v analytickém laboratoriu, jež řídí spisovatel. Ač zavírá jen 100 stran malého formátu, jsou v něm přece uloženy rozsáhlé a dlouholeté zkušenosti nejen výborného učitele ale i obratného analytika. Mluvou úsečnou ale jasnou vypsán tu systematicky rozbor sloučenin hlavně neústrojných. Jednotlivé reakce vyjádřeny jsou schematy chemickými tak patrně a methodicky, že to i knihám určeným pro vyučování na školách středních v příčině didaktické příkladem býti může. Sličně vypravený spisek bude zajisté vítán nejen od praktikantů v laboratoriu technickém ale též v dílnách chemiků po celých vlastech českých. Kéž následuje brzo část druhá, analysa kvantitativná.

Čilý ruch, který z české vysoké školy technické šíří se jako z ohniska na všecky strany Čech, strhl již do proudu i učitelstvo škol odborných a středních jakož i jednotlivé zástupce průmyslu chemického, čehož dokladem jsou i následující spisy.

České vinařství, jež sepsal Josef Šimáček, správce vinic a vinných sklepů v Dolních Beřkovicích, zasluhuje plného uznání, jelikož přihlíží zvláště ku poměrům českým. Kdo jako referent měl příležitost poznati vinice a vinné sklepy v Dolních Beřkovicích, zajisté uzná, že spis věrně líčí vzorné tamější hospodářství vinařské. Počíná dějinami, z nichž vychází na jevo, jak výnosné a rozsáhlé bylo druhdy vinařství české; příkladem uvádí urbář panství Roudnického z r. 1592, že vinice Sovická výměry 35 korců ročně 100 sudů vína dávala, což činí dle míry naší 40 hektolitrů vína po hektaru vinice. Někteří tvrdí, že za největšího rozkvětu vinařství českého za Karla IV. těžilo se na 2 miliony věder či 1,142.857 hektolitrů vína ročně, tedy asi tolik, kolik produkují Dolní Rakousy do roka. Je s potěšením, že české vinařství v době novější opět se zmáhá a zajisté budoucnost má, budouli příslušné podniky opatrně a znalecky spravovány. Nové usnesení sněmu českého (ze dne 17. října 1881), dle kterého zřízeny budou vinařské školy a sice na Mělníce česká a v Litoměřicích německá, uvítáno bylo s radostí; jeví se toho pilná potřeba, aby vedle cukrovarství, pivovarství i jiné odbory průmyslu hospodářského se pěstovaly. Práce p. Šimáčkova vypsavši dějiny líčí pěstování révy vinné a vytýká druhy ku přípravě vína v Čechách se hodící, načež mluví o vinobraní a přípravě vína dle nejnovějšího spůsobu. Výklady jsou jasny a četnými obrazci provázeny. Celý spis svědčí o bohatých zkušenostech spisovatelových, má veskrze ráz původní práce a poslouží vydatně odborové literatuře české.

K němu druží se čestně *Nový Poupě, katechismus pro sladovníky* a každého, kdož snadným spůsobem o základech vaření piva poučení hledá; na památku neocenitelného reformátora českého sladovnictví Frant. Ond. Poupěte sepsal Jos. Suk. Záhy zesnulému Sukovi nebylo popřáno, aby dokončil spis svůj, i uvázali se prof. Ant. Bělohoubek a sládek Frant. Chodounský ve zpracování neúplného rukopisu. Šťastně volená forma katechismu činí spis i širším kruhům přístupným, četné obrazce původní jsou okrasou jeho.

Zajímavá jest práce řed. Frant. Farského: *Zpráva o hospodářsko-chemickém ústavě zkušebném v Táboře.* Zavírá četná pojednání založená na pokusech z oboru hospodářství a hospodářského průmyslu, jako: o vzduchu, vodě, půdě, mrvení a pěstování rostlin atd. Poslouží zvláště hospodářským školám a úředníkům jakožto návod, kterak lze příslušné pokusy konati.

Z oboru rolnické chemie důležitý spis vydal řed. Ad. Eckert v Chrudimi: *O výživě rostlin.* Sestaven jest na základě nových výzkumů a svědčí o bohatých zkušenostech osvědčeného učitele hospodářských náuk. V přítomném novém vydání velice jest zdokonalen. Poslouží vůbec každému, koho baví rostlinstvo, zvláště pak školám hospodářským a vzdělanému rolnictvu.

V novější době nabývá zvláště v městech otázka zdravotní vždy větší důležitosti. V té příčině mnohým přišla vhod objemná práce: *Návod ke zkouškám strany nečistot a strojidel potravin,* jejž pro soudní znalce lučebné a chemiky vůbec, jakož i lékárníky, mediky a ohledatele potravin zvláště sepsal prof. Karel Sýkora. Tuto lze nám z ní vytknouti jen hlavní statě. V úvodě vypisují se reagencie, jichž třeba ku zkoumání potravin, načež počíná se ohledáním cukru a cukrovinek strany porušení. Najmě vylíčeno přesné ohledání barev, jež slouží k barvení cukrovinek a potravin, ve kteréžto příčině tak často bývá chybováno. Po té následuje ohledání čaje, chleba, čokolády, kávy a cichorie, rozličného koření, líhovin, másla, masa, mléka, mouky, octa, olejů, piva, vína, vody a j. V závěrku sneseny jsou všecky zákony a nařízení strany dohledu k potravinám. Výklady jsou podány mluvou správnou a jasnou a provázeny všude vhodnými obrazci, kreslenými dle skutečnosti. O vkusnou úpravu spisu postarali se nakladatelé, oba lékárníci Jičínští; zasluhuje právem hojného rozšíření.

Továrnám vítány budou jakožto zvláštní otisk z V. ročníku Listů chemických vydané *Technologické příspěvky* od Františka Šebora, zavírající v sobě plyn vodíkový, kysličník uhličitý a výrobu spodia. Bohaté zkušenosti z praxe a vlastní vynálezy vypisuje spisovatel kriticky a jasně.

Pro úplnost podotýkáme, že loni také dokončen cyklus učebnic chemických pro střední školy, založených na pokusech. Jsou to zejmena: Hofmanno-Hejzlarova zkušebná chemie pro čtvrtou školu reálnou, Hejzlaro-Hofmannova zkušebná chemie pro čtvrtou školu gymnasií a reálných gymnasií, pak referentova chemie minerálná jakož i chemie organická pro vyšší školy reálné. Všem čtyřem dostalo se úředního schválení. Ku potřebám ústavů učitelských vydal učebnici chemickou dr. Müller, sepsanou dle spisů dr. Kauera, tolikéž na základě pokusů; chvály hoden jest spis tento po stránce didaktické, méně po stránce vědecké.

Vyšel nyní také I. ročník kalendáře chemiků českých, vydaný v Kolíně techn. chemiky Jettmarem a Kořánkem. Obsahuje vedle kalendaria hojně črtů a tabulek z chemie theoretické, cukrovarství, pivovarství, lihovarství, vinařství a j. Bohatým a přesným obsahem vyrovná se podobným podnikům cizojazyčným.

Čilý ruch chemiků českých projevený veřejně na sjezdu lékařův a přírodozpytců českých mocně podporován a živen jest zvláštním orgánem, Listy chemickými, jež pečlivě a obratně rediguji prof. K. Preis a doc. K. Kruis, a jež pěstujíce všecky odbory technické i obecné chemie mají téměř pro každý obor zvláštní povolané referenty.

Zavírajíce rozhled o novější literatuře chemické sdílíme naději nedávno v Listech chemických pronesenou: Nebude na konec odboru chemického, jenž by neměl českého pěstovatele nadšeného a obezřetného, a není odvětví chemického, jež by nebylo zastoupeno v literatuře spisem důkladným.

Prof. *M. Hofmann.*

Průvodce po Čechách.

Knihkupectví Františka Řivnáče uvázalo se v úkol velmi vhodný a praktický: podati obecenstvu pomocnou knihu k cestování po Čechách. Po několikaletých přípravách vyšel nyní na světlo *Řivnáčův Průvodce po království českém*, opatřený 12 mapami a plány. O potřebě takové knihy netřeba šířiti slov. Cizojazyčných průvodců po zemí evropských jest sice dostatek, ale k cestování po Čechách nepostačuje z nich žádný, alespoň ne nám domácím. A přece vlast naše má tolik krás přirozených a míst historicky památných nebo uměleckými znamenitostmi se honosících, že zajisté zasluhuje, aby od svých synů hojněji byla putováním poznávána nežli dosud se dělo. Průvodce Řivnáčův učiní cestování snadnějším, poučnějším a užitečnějším. — Kniha přítomná přináší nejprve na 26 stranách zprávy o sobě samé a povšechný úvod. Pak na 157 stranách následuje část věnovaná Praze a jejímu okolí, kdež kromě rad, jak sobě příchozí má počínati, najde se popis památností Pražských v abecedním pořádku, a návod ku procházkám a výletům v okolí Pražském. Ostatní text provádí čtenáře po venkově, a sice podle železnic, vždy z Prahy ke hranici zemské; kromě míst u železnice stojících popisují se všudy také místa, která lze ze stanic železničních navštíviti; krom toho Krkonošům a Šumavě dostalo se souvislých popisů. Na konci jest abecední seznam všech popsaných míst. Zprávy o hostincích, příležitostech cestovních a podobných pro pocestného nejpraktičtějších věcech jsou všude podány; popis míst vztahuje se ku krajinné poloze, k poměrům geologickým, k rostlinopisným zvláštnostem, k historické minulosti i ke stavitelským a jiným památkám; vůbec upozorňuje se na všeliké věci, jež tomu nebo onomu poutníku, neli všem, mohou státi za podívanou. Celý tento program spisu, jak co do rozvržení tak i co do stránek jeho obsahu, zasluhuje pochvaly. — Mapy a plány jsou svázány do zvláštního svazku; jest tu mapa železničná celých Čech, pak čtyři podrobné mapy hornatějších končin, a sedm plánů větších měst. Technické provedení těchto map a plánů jest velmi krásné a přesné, jakož vůbec zevnější úpravu celého spisu dlužno nazvati sličnou.

Nesnáze, se kterými jest zápasiti při sestavování takovéto knihy, jsou velmi mnohé a veliké. Redakce sama vyznává, že jest si vědoma mnohých nedostatků, jichž dílo toto jako první pokus svého druhu uvarovati se nemohlo. Při tolika tisícících a tisících přerozmanitých údajů ovšem není možno požadovati, aby v nich nebylo omylů anebo aby nebylo nic opomenuto, co zasluhuje zmínky. Prozatím můžeme býti spokojeni a povděčni, že Průvodce vyšel a vydařil se, tak jak jest: aby se zdokonalil, to musí býti úkolem dalších vydání, jichž mu jest přáti. Mně zdá se býti při něm jedinou podstatnou vadou okolnost, kterou u jiné knihy vytýkati bylo by směšné, ale která při Průvodci, jejž má člověk v létě nositi u sebe, padá velice na váhu, a to jest právě váha jeho. Vážíť svazek samého textu o 645 stranách 706 gr., k tomu svazek map 114 gr., dohromady 820 gramů. Mám po ruce Baedekrovy Švýcary od r. 1865; ta kniha o 512 stranách váží i s mapami 340 gramů; dle proporce mohl by Řivnáčův Průvodce vážiti asi

o 300 gramů méně, jen kdy by měl papír tak tenký a lehký, jako Baedeker, a kdy by nebylo tak širokých prázdných okrajů. Další úspory by se docílily, kdy by byl tištěn vesměs petitem a kdy by se odstranily některé východy, pokud jsou zbytečné. Také by se mohly v textě některé partie vynechati, jako hospodářský obraz Čech, nebo skrátiti, jako přehled dějů Pražských. Sloh budiž všude úsečný a přesný. Za to měly by se přibrati některé číselné údaje, jako výšky míst nad mořem, více letopočtů historických a j. v. Část historická a archeologická měla by býti vesměs revidována znalcem; pak by odpadla lichá tvrzení, ku př. že Český Brod byl povýšen za město od arcibiskupa Arnošta, an byl městem dlouho dříve; že sv. Prokop poustevničil u Prahy (místo u Sázavy); že Čáslav a Kostelec nad Orlicí byly sídly Slavníkoviců; že brána na Liticích (vystavěná králem Jiřím) má znak pánů z Potenšteina; že kostel v Záboři vystavěn byl od krále Vratislava roku 1088 a j. v. Mohlo by se vynechati i leccos jiného historického, zejmena příhody, na něž neupomíná žádná památka hmotná, a za to mělo by se bedlivěji ukazovati na starý původ a uměleckou cenu památek dosud viditelných, ku př.: kostela Sedleckého, jenž r. 1699 nebyl nikterak znova vystavěn, nýbrž jen sklenut a restaurován; kostela Polického, jenž pochází z konce 13. století a ne z roku 1712; a podobně u kostelů sv. Salvátora a sv. Tomáše v Praze, ač mají zevnějšek renaissanční; u Kojic měla se učiniti zmínka o románském kostele, a u Kouřímě o Slavníkovicích, že tamější valy jsou pozůstatkem jejich hradu. Také nomenklaturu jest potřebí místy opraviti. Řeka, kterou Němci jmenují Biela, slula po česku opravdu Bílina a ne Běla; falešné jmeno hradu Zlenického Hláska má na svědomí, tuším, Heber; Rusín místo Ruzyně, Měely místo Mcely a Záměly místo Záměl (za starodávna Záměli), jsou chyby z Popisu Palackého; potok u Nymburka slul Mrlina a ne Mrdlina; Litice byly a jsou plural a nikoli singular. Také dva mrzuté zmatky v pojmenování hor dostaly se odjinud do tohoto díla; Železné hory nikdy nejmenovaly se a nejmenují se u lidu Kaňkovými horami (hory Kaňkovské existují, ale ne v Železných horách); a rovněž co někteří chtějí nazývati Žaltmanskými horami, to se opravdu jmenuje Stěny již od pradávna, a věru nemohl by tomu býti vymyšlen název případnější.

Dr. *J. Kalousek.*

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 18. ledna 1882.[1])

V české naší domácnosti rok 1881 byl by náležel k nejkrásnějším, jimž v paměti své žehnáme, kdy by byly vydařily se v něm dvě hlavní naděje, jichžto naplnění zdálo se nám už tak blízké a jisté. Chystali jsme se, že oslavíme dokončení *stavby divadelní* a zahájení *české university*. Divadlo nám shořelo na čtyři neděle před slavností (12. srpna) a universitu nemáme posud.

Požárem budovy divadelní netoliko zmařila se značná část národního majetku hmotného, a sice právě toho, jejž na oltář vlasti radostně položily třídy méně zámožné, nýbrž chudé, ale i odročil se čilejší rozkvět naší literatury dramatické a života našeho společenského, což v našich kulturních a národních poměrech jest škoda dvojnásobně bolestná. Hmotná stránka pohromy ze dne 12. srpna dala ovšem podnět k novému velikolepému projevu vlasteneckého nadšení a národní obětavosti mezi námi. Veškera ztráta uhradila se ze společné zanícenosti pro nádherný pomník obnoveného života českého téměř jedním rázem. Za šest neděl sešlo se příspěvkův na opětné vyzdvižení národního divadla tolik, kolik se jich sebralo po prvé za třicet dvě léta.

Otázka české university putuje posud cestou křížovou. Když loni ministr vyučování, baron Conrad, oznámil akademickému senátu v Praze obsah *císařského rozhodnutí ze dne 11. dubna*, nebylo asi mnoho lidí v Čechách, kteří by zřízení vysokých škol českých nebyli pokládali za věc téměř hotovou. Oním rozhodnutím rozdělila se universita Pražská na českou a německou tím spůsobem, že obě university mají podržeti staré jmeno vysokých škol Karlo-Ferdinandových, a že universita česká záležeti má prozatím ze dvou fakult: filosofické a právnické, kteréž vstoupí v život dnem 1. října 1881. Stran státních zkoušek nařizovalo se, aby ministr navrhl prostředky, kterak by při zkouškách, na nichž závisí kvalifikace pro služby státní, zjistila se znalost německého jazyka mezi posluchači české university. Kdy a jak císařskému rozhodnutí ze dne 11. dubna 1881 se vyhoví, o tom propůjčila se moc více než poradní právě oněm lidem, kterým právo jazyka českého na vysokých školách domácích není svato, nýbrž kteří mu ode dávna kladou zjevné, úmyslné překážky a tuhý odpor. Ani nynější většina v panské sněmovně Vídenské, vedena prof. Hasnerem, ani posavadní německá většina universitních profesorův Pražských nepospíchá se spravedlivým vyřízením jednoho z nejjasnějších a nejdůležitějších práv českého národa, ani s naplněním císařské vůle, národu českému blahosklonně projevené.

Ústavácká většina ve sněmovně panské stěžovala a odkládala vyřízení universitní otázky české pouze z příčin národně-politických,

---

[1]) Zahajujeme tuto rubriku, abychom v ní naplňovali jednu, nikoliv nedůležitou část programu svého.

neboť o nějakých příčinách kulturně-finančních neopovažuje se už ani nejzarytější nepřítel a odpůrce národa českého mluviti, nechcemeli mezi ty příčiny finanční počítati obavu německých profesorův na universitě Pražské, aby odchodem českých studentův, kteří zajisté činí převážnou většinu veškerého posluchačstva akademického, k profesorům českým, neutrpěli ve svých posavade tučných důchodech citelné újmy. Jinak otázka české university jest už všemi směry dokonale probrána a jasna; nevadíť spravedlivému vyřízení jejímu zřetele ani k státu, ani k osvětě a vzdělanosti, ani k právům německých našich krajanův; zbývá toliko kmenovní nenávist a panovačnost, která vedle sebe nerada vidí vzkvétati český život a české právo. Sbor německých profesorův žádá předně, aby universita česká v Praze úplně vystěhovala se z Karolina a všechno posavadní jmění universitní (mimo budovu také všechny fondy a sbírky vědecké) aby zůstalo universitě německé; za druhé, aby státní zkoušky na universitě české, která by měla své sídlo v Klementině, odbývaly se po německu. První žádost čelí k tomu, aby pak se mohlo říci, že starší, prvotní, z nadání Karla IV. zřízená universita v Praze přece jen jest německá, jak nepravdivě se to proti nám tvrdí ode dávna, a druhá směřuje k tomu, aby universita česká při nynějších poměrech v pokladně státní jen nuzně a nedostatečně byla vypravena, tak že vedle ní, chudičké dělnice, universita německá by vypadala jako velice bohatá dáma . . .

Po dlouhých průtazích a k opětovným přímluvám vládním školní výbor sněmovny panské konečně dne 14. ledna snesl se na spůsobu, kterým má se vyhověti i většině i menšině sněmovny poslanecké, i právům národa českého i pretensím německých profesorův na vysokých školách Pražských. Zamítnut byl v něm návrh, aby státní zkoušky na universitě české konaly se jazykem německým, ale prošel návrh na úplné místní rozdělení university české a německé.

Vládní výklad těchto usnešení sněmovních vyznačuje stanovisko, s kterého ministerstvo samo k otázce university české pohlíží, a přináší některá další sdělení o spůsobu, jakým ve smyslu panské sněmovny vysoké školy Pražské co nejdříve zaříditi se mají. Wiener Abendpost totiž píše: „Komise postavila se při svých poradách na stanoviště, že *slušnost* vyžaduje, *aby se naplnilo dlouho chované horoucí přání národa československého pro zřízení vysokých škol s vyučovací řečí českou.* Proto otázka zřízení takovéto university došla všeobecného souhlasu všech členů komise, a různost mínění objevila se toliko stran spůsobu, jakým by se to mělo provesti. Většina měla za nevyhnutelně potřebné, aby nová universita měla všecky attributy samostatných vysokých škol a aby dostalo se jí potřebných prostředků organisace, schopné života, třeba by se tím rozpočtu ministerstva vyučování přitížilo. Při úplné paritě obou příštích universit většina komise uznala za přiměřené, aby nadace rozdělily se tak, aby každá, která obsahuje věnování ku podpoře studujících slovanských, přidělila se universitě nové, ostatní pak aby zůstaly nepopíratelným vlastnictvím starých vysokých škol. V témž smyslu rozřešena také otázka místností a stalo se usnešení: dokud nebudou zřízeny zvláštní místnosti pro bezodkladné aktivování nové university, že mají se jí vykázati potřebné místnosti

v nynějších budovách university Karlo-Ferdinandovy. Ohledně *zkušební řeči* uznala komise za slušné, odporučiti vládě ve zvláštní resoluci, aby záležitost tu upravila.“ — Zároveň oznamuje se, že pravice (menšina) panské sněmovny hodlá setrvati na nezměněném přijetí usnešení sněmovny poslanecké.

Nyní dostane se usnešení školního výboru do plné sněmovny panské, a pak bude se teprv jednati o docílení shody mezi usnešeními obou sněmoven. Poslanci čeští, jak patrno, musejí ještě přiložiti velmi pilnou ruku, aby dobyli české university v takové spůsobě, jaká jedině se shoduje s potřebami, právy a důstojností českého národa. Universita česká musí zůstati universitou *Karlovou* a nesmí se státi ani žádnou filiálkou ani popelkou university německé! Dvacet let otázka vysokých škol českých už se vleče cestou ústavácké politiky. Trnitá to zajisté cesta a dlouhá doba, porovnámeli ji s předmětem, o který tu jde.

Z ostatních pro národ náš důležitých událostí roku minulého zaznamenáváme na předním místě zřízení *ústřední matice školské* a sebraný pro ni základ peněžní. Zimničné úsilí našich národních odpůrcův, podporované zcela zjevně i penězi pruskými, aby netoliko na rozhraní obou národních kmenův, ale i v ryze českých vesnicích a městech po Čechách, na Moravě a ve Slezsku zakládaly se německé školy na *poněmčování české mládeže,* vzbudilo také v nás větší péči a ostražitost o zachování rodné krve, a dalo podnět k založení spolku, který má úkol po celé koruně Svatováclavské zřizovati české školy obecné a mateřské pro dítky české tam, kde by bylo nesnadno, dosíci jich nákladem veřejným. Tato vlastenecká myšlenka potkala se hned za první rok se skvělým zdarem ve svém provedení. Ústřední matice školská vládne (sečteno do 13. ledna 1882) jměním 85.226 zlatých, jež sešly se opět z vlasteneckého nadšení a národní věrnosti našeho lidu. Dohromady s druhou sbírkou divadelní jest to zajisté částka peněz tak značná, že na ní síla národních ctností dobře měřiti se může. Nyní pak, když sbírky pro nové zbudování národního divadla lze pokládati za ukončeny, horlivost a obětavost česká ober sobě za hlavní úkol, opatřiti ústřední matici školskou tak, aby velice důležitému, nýbrž v životním rozvoji našeho národa rozhodnému určení svému úplně dostáti mohla.

Ze jmění ústřední matice školské založily a vydržovaly se roku 1881 tyto školy: v Liberci opatrovna (dvě oddělení se 149 dětmi); v Liberci škola obecná (třída první ve dvou odděleních se 121 dětmi); v Nýřanech opatrovna (68 dětí); v Prachaticích škola obecná (tři třídy se 103 dětmi); v Brně opatrovna (dvě oddělení se 168 dětmi); ve Znojmě škola obecná (třída první s 34 dětmi). Založila tedy ústřední matice školská prvním rokem svého trvání 6 škol (4 v Čechách, 2 na Moravě) s 11 světnicemi školními (8 v Čechách, 3 na Moravě), kdež působí 11 učitelských sil (6 učitelek, 5 učitelův) a vyučovalo se mateřským jazykem 643 českých dětí (441 v Čechách a 202 na Moravě), kteréž by jinak byly musily choditi do škol německých, aby tam buď duchovně zakrněly, nebo se odnárodnily. — Do konce prvního roku správního (konec měsíce září 1881) vydalo se z jmění matičního 14.865 zl. 86 kr. Od té doby pak matice otevřela nanovo opatrovnu

v Prachaticích (koncem prosince 1881), chystá otevření druhé opatrovny v Brně, pro kterouž už jsou najaty místnosti a zápis dítek vykonán, a dostala úřadní povolení, aby otevřela pětitřídní školu obecnou v Jihlavě, kde už koupila pro sebe zvláštní dům (za 25.000 zl.), poněvadž nebylo lze najati tam ani jedinou světnici příhodnou pro školu.

Na působení ústřední matice školské můžeme patřiti s upřímnou radostí. Jen se přičiňujme, aby jí přibývalo štědrého členstva po veškerém národě našem. Méjme ji stále na paměti a sbírejme pro ni všude tak horlivě jako dříve pro národní divadlo!

A vedle *české školy* budiž nám stále na mysli *česká literatura*, na jejížto obranu proti trvající záplavě německého čtení v krajinách a rodinách českých sbor mužův a žen vlasteneckých ze všech oborův životního působení (politikové, spisovatelé, žurnalisté, profesoři, lékaři atd.) na sklonku minulého roku vydali srdečné provolání ke všem věrným rodákům českým v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. V tom ohledu zejmena poukazujeme na *Prahu a nejbližší její okolí se všemi předměstími*, kde soustředěnější intelligence česká zajisté by měla jeviti se především značnou neb aspoň slušnou spotřebou českých knih, ale kde odbyt českého písemnictví, zábavného i poučného, dle výkazův knihkupeckých jest úžasně chatrný, nýbrž pro nás přímo zahanbující, zvláště když se pováží, jaké žně právé ve hlavním městě království českého slaví spisovatelé a nakladatelé němečtí. A přece dle sčítání lidu, vykonaného počátkem minulého roku, v Praze vedle 130.000 Čechův žije toliko 17.565 Němcův, kteří, i když k nim chceme počítati všechny zdejší židy (16.172), činí teprve pětinu veškerého obyvatelstva.

Tyto číslice velmi smutně illustrují poměry českého písemnictví v české Praze, a jest svrchovaný čas, aby měšťanstvo naše v „hlávě království“ rozpomenulo se nad sebou samým, a z povinných zřetelův i k vlastnímu vzdělání i k předůležitému prospěchu, nýbrž ke cti celého národa vymklo se z posavadní své hlavní chyby, která se nazývá *netečnost a nevšímavost k české literatuře.*

Jest věcí úplně zjištěnou, že skromné náklady, v jakých vycházejí knihy a časopisy české, mohly by se rozebrati jediné v Praze, kdy by zde bylo jen poněkud více *skutečného* vědomí národního a *opravdové* snahy po vzdělání, touhy po životě *duchovním.*

K domácím důležitostem roku minulého náleží také *slavnost Lipanská*, která za hojného účastenství, zejmena okolního lidu rolnického, konala se dne 4. září a podala skvělý důkaz, že lid český vděčně vzpomíná oněch velikánův, kteří před čtyřmi sty lety za lidskou důstojnost a občanskou svobodu jeho hrdinsky bojovali a své životy položili.

Rovněž k světlým zjevům prošlého roku počítáme účastenství *deputace české ve sjezdu lékařův polských v Krakově* (21. července). Bratrské city polsko-české vzplály tu v nadšených projevech. Zde třeba s radostí připomenouti, že společný pobyt národních zástupcův polských a českých v parlamentě Vídenském má na žádoucí rozkvět účinného srdečenství mezi oběma k sobě nejbližšími kmeny slovanskými vliv velmi blahý.

Do širšího rámce událostí, jež v Čechách minulého roku se sběhly, klademe *manifest německých poslancův z Čech,* vydaný dne 3. července po výtržnostech Chuchelských (28.—30. června). Následovalo (7. července) jmenování podmaršálka barona *Krausa* správcem c. k. náměstnictví v Čechách po baronu Webrovi, nad jehožto odchodem z nejvyššího státního úřadu v tomto království politikové ústaváčtí nemálo se rozhořekovali. Baron Kraus přijal k sobě dne 20. července představení nejvyššího samosprávného orgánu, zemského výboru, jenž v souhlase s posavadní německou většinou na zemském sněmě království českého skládá se z německé většiny a české menšiny, a k proslovení dr. Schmeykala, nyní vůdce ústavácké společnosti v Čechách, odpověděl, že „v úřadě svém nebude prováděti žádnou politiku, nýbrž že bude nepředpojat a spravedliv ke všem stranám, a že snahou jeho bude, aby v této krásné vlasti zavládly mír a pokoj."

Dle těchto zásad baron Kraus opravdu až posud jednal; chceme rádi doufati, že i na dále jich šetřiti bude, přišed do Čech co prohlášený *důvěrník samé koruny.* První jeho veřejné vystoupení úřadní stalo se ve vlastnosti vládního komisaře na sněmě zemském (24. září až 24. října), a vyjádření, kteréž učinil k obžalobám poslancův českých proti c. k. zemské radě. Baron Kraus pravil, pokud *on* předsedá tomuto úřadu (od 7. července), že nestalo se tam nic na úkor národa českého. O činnosti c. k. zemské školní rady z doby svého předchůdce v úřadě místodržitelském nemluvil.

Sněm zemský, ačkoliv z mnohých stran se věstily bouře hlavně pro příběhy Chuchelské, prošel tenkráte ve vší tichosti.

Také na Moravě úřad c. k. náměstníka obsazen (6. listopadu) mužem, do něhož tamější české občanstvo, dvě třetiny veškerého obyvatelstva, naděje se spravedlivějšího šetření svých národních a politických práv, než jaké s výminkou krátkého úřadování barona K. Korba-Weidenheima po tolik let bylo zvykem v místodržitelské budově Brněnské. Dr. Fridrich hrabě *Schönborn,* člen šlechtické rodiny, která i svým spravedlivým smýšlením národním, jakož i vzácným vzděláním a vzornou lidumilností v Čechách se těší obecné úctě a oblibě, převzal v sesterské naší vlasti české ve mnoha stránkách veřejné správy dědictví velmi smutné. I nadánli jest skutečně všemi vlastnostmi, jakých úřad náměstníka panovníkova na Moravě nevyhnutelně vymáhá, bude míti co dělati, aby napravil křivdy, pod jichžto nátiskem české obyvatelstvo v oné zemi trvá. Nejdříve ať sobě prohledne, jak to vypadá v tamějším školství; ihned bude zpraven o celé situaci. Ústaváci zajisté všude usilovali především osáhnouti školu, vědouce, z ní že pak samo plyne všechno dobro i zlo. C. k. zemská školní rada má ještě ono složení, které jí dal Possinger, a činnost její namnoze velmi příkře dotýká se přirozených práv národnosti české na Moravě. Nový náměstník dobyl by sobě velikých zásluh o spravedlivou věc, kdy by v tomto úřadě bez odkladu provedl potřebnou změnu; jinak jest obávati se, že i nejlepší jeho úmysly, zjednati právu jazyka českého na Moravě průchod, narazí na překážky ze strany úředníkův jemu podřízených, ano že budou i mařeny. Jedné důležité okolnosti hrabě Schönborn už se ujal.

Náleželoť mezi přední články ústavácké politiky, mluviti na Moravě vedle německého jen vždycky o jazyku slovanském, nikoliv českém, ačkoliv jinak v celém světě vše, co slovanského jest, krutě nenávidí, zlehčují a popírají. Ale na Moravě láska k jazyku slovanskému měla konati službu proti jazyku *českému;* chtěloť se tím v samém občanstvu moravském vzbuditi, šířiti a udržovati domnění, že jeho jazyk jest jiný než český, že není žádné jazykové jednoty, žádné duchovní sourodosti mezi Moravany a Čechy. Moravané titulem jazyka slovanského měli býti udržováni v odloučenosti od Čechův, jen aby osamoceni mohli pak tím spíše býti utlačováni a potíráni záhladnou politikou ústaváckou. Do těchto praktik hrabě Schönborn nyní zadal ránu. Předsedaje (dne 10. ledna) poradám c. k. zemské školní rady v Brně, způsobil, že při vypisování konkursu na místa učitelská ve školách národních nebude příště mluviti se o vyučovacím jazyku slovanském, nýbrž českém. Tím *úřadně* prohlašuje se jazyková jednorodost a totožnost Čechův a Moravanův; a stanoví se pokrok v politice vládní na dráze spravedlnosti k jazyku českému. Důvěrníci a zástupci národa českého na sněmích Pražském a Brněnském, jakož i na radě říšské mějtež jen stále na pilném zřeteli, aby tento pokrok se dostal do nějakého *rychlejšího tempa,* jakož aby se rozšířil už také na třetí korunní zemi českou, na Slezsko, kde prospěch říše a dynastie rakouské také jest v nejtěsnějším sdružení s jazykovými a politickými právy národnosti české, prospívaje a klesaje s nimi.

Sprovázejíce poslance české z vánočních prázdnin do Vídně k dalším zasedáním *říšské rady* (20. ledna), shledáváme, že tam naleznou situaci v jedné důležité věci změněnou. Ústavácká strana v sněmovně poslanecké i panské hnala totiž po celý minulý rok proti ministerstvu Taaffovu útoky stupňovanými, až v nich dostoupila vrcholu nezřízenosti. Od 15. ledna 1881, kdež na místě barona Streita povolán byl ke správě ministerstva spravedlnosti dr. Alois *Pražák,* a od 18. ledna, kde pro sněmovnu panskou jmenováno bylo dvanáct nových peerův, mezi nimi několik poněkud smířlivějšího smýšlení národního a politického, možno stopovati prudší, vášnivější a jízlivější chování se celé ústavácké strany parlamentární proti vládě. Strana ústavácká vydala se tou dobou na dráhu *výtržnosti,* které měly patrný účel, jednak aby mařily parlamentární práce, jednak aby rozdmychovaly rozčilení a rozsévaly bouře v německém občanstvu zejmena v Čechách, jednak aby unavily ministerstvo a přiměly je k odchodu. První znamení, že politika ústavácká tímto žalostným směrem se pouští, dal už dne 11. března hrabě *Coronini,* když po opětovných bouřích, způsobených ve sněmovně ze strany levice, složil svůj poslanecký mandát, aby přestal býti předsedou sněmovny. Předsednictví přešlo na to v ruce pravice (dr. Smolka), a ústaváci pokládali se od té chvíle už za úplně zbaveny a prosty všech povinných slušností a zřetelův k parlamentu, pravici i vládě. Z chlapecké pranice Chuchelské, — k níž zase jen prušácká vyzývavost, osvědčující po Praze svou nelibost nad císařským rozhodnutím ze dne 11. dubna stran university české, zavdala hlavní podnět, — obrali sobě záminku k manifestu (dne 3. července), jímž hleděli rozčiliti domácí občanstvo německé a poplašiti také zahraniční svět německý, jako

by německý živel v Rakousku byl ohrožen a nenalézal zde ochrany a zastání už ani při vládě. V parlamentárních prázdninách následovaly pojížďky německých poslancův z Čech po voličských okresích, a řeči, pro jichž opakování některé venkovské časopisy německé byly úředně zabaveny. Tato okolnost, jakož i přesvědčení tím časem vzešlé, že někdejší c. k. náměstník baron Weber k svému úřadu v Čechách už se nevrátí, způsobily zvýšenou teplotu hned v prvních dnech nově svolaného parlamentu (14. listop.). Výbuch byl už neodvratitelný. Stal se právě za příčinou pobuřujících poutí německých poslancův z Čech a přiměl ministra Pražáka v obraně vykonaných konfiskací nazvati dotyčné poslance *přestupníky zákona* (3. prosince). Nezřízená panovačnost a vášeň strannická rozvlnila se v straně ústavácké ještě výše, až v rokování o podaném a vyřízeném dotazu stran banky pro rakouské země vyšlehla plným plamenem. Zde nepřátelství ústavácké levice proti nynější vládě objevilo se ve vší nahotě. Však nedosáhlo účelu svého. Strůjcové jeho naopak brzy se přesvědčili, že sázka *„svrhnouti vládu Taaffovu,“* jest nadobro ztracena. Nebylili ústaváci spokojeni s tím, že ministr Pražák nalezl mezi nimi jen přestupníky zákona, za několik dní potom dověděli se, zač pokládá je sám panovník. Dne 21. prosince J. V. přijal deputaci obchodní komory Terstské, zastoupené na říšské radě třemi poslanci, kteří jsou členy levice, a ujistiv ji svou péčí o rozkvět obchodu Terstského, propustil ji těmito slovy: „Lituji, že poslanci Terstští činí mé vládě *buřičskou* (faktiös) oposici. To už není obyčejná, nýbrž *buřičská* oposice.“ Pod ohromujícím dojmem těchto slov panovníkových ústavácští politikové vracejí se do sněmoven poslanecké i panské.

Ještě v jiném směru změnila se prodlením posledních několika neděl situace pro Vídeň. Zpoly vnitřní, zpoly zahraničná otázka hercegovsko-dalmatská nabyla větší palčivosti a značnějších rozměrův. Povstalecký ruch v obsazených zemích, Bosně a Hercegovině, neutuchl nikdy; ale koncem měsíce září m. r. projevoval zmnoženou sílu. Na domnělé podněcovatele a vůdce jeho, Kovačeviće a Petka Pavloviće, byly vypsány ceny 1000 a 500 zlatých; však marně. Až do počátku měsíce listopadu nezazněl ostatně ani v Hercegovině, ani v jižním Dalmatsku výstřel povstalecký, ačkoliv Rakouskem prohlášený nový zákon branný pro Bosnu a Hercegovinu způsobil v těchto zemích nemalé rozechvění a kvašení myslí, podporované i z Cařihradu, kde posud se tvrdí, že prý Rakousko nemá žádného práva vybírati z obyvatelstva bosensko-hercegovského pro sebe brance, poněvadž obě tyto země dle smlouvy zjednané ještě ministrem Andrassym, příslušejí pod státní svrchovanost sultánovu. Ale tu vyšel rozkaz, aby se zřídila zemská obrana v zátokách Kotorských. Okres Kotorský vydal své brance, toliko Krivošije odepřela vydati své 33 muže, a z tohoto odporu vyrostla pro Rakousko už malá *válka,* za níž objevuje se hrozivý obzor celé posud nevyřízené otázky východní.

Po opětovaných politických a vojenských poradách, jež odbývaly se ve Vídni za předsednictví samého císaře, usnešeno, vypraviti proti odbojným Krivošijanům, kteří ve své moci drží pevnost Dragalj s celou skalnou vysočinou, zatím 6 plukův pravidelné pěchoty, několik praporův

myslivcův a několik horských baterií, osamotniti je silným vojenským řetězem od sousední sopky hercegovské a zabrániti jim spojení s obyvatelstvem černohorským, jež nedbajíc na diplomatické styky, jednání a závazky svého knížete, vidí v povstalcích Bokelských toliko své bratry a odvěké pomocníky proti Turkům, a nyní jim pomáhá, jak může. Však dne 17. ledna už stihly do Vídně ze všech stran zprávy, že i celá Hercegovina jest vzrušena a že kolem Mostaru očekávati jest co nejdříve větší boj povstalcův s rakouskou posádkou. Následkem těchto zpráv, jež samy úřadní a vládní listy nazývají nepříznivé, oznamuje se, že koncem tohoto měsíce budou svolány do Vídně delegace, aby povolily asi prý dvacet milionův zlatých na značnější výpravu válečnou do Dalmatska a obsazených sousedních zemí slovanských. Patrno, že odpor v Krivošiji není lze kvalifikovati ani dle 33 nedostavivších se brancův, ani dle nějakého zajatého skotu, jak zejmena některé časopisy Vídenské napořád činí. Otázka jest mnohem vážnější a spletenější a vyžaduje ještě něčeho více než vypravení asi 20.000 vojáků na potlačení její. Hrabě *Kálnoky*, nástupce barona Haymerla († 10. říj. r. 1881) bude s ní míti zajisté neméně co dělati, než c. k. náměstník a vrchní vojenský velitel v Dalmacii, baron Jovanović, který, jak se zdá, zavázal se zjednati v Krivošiji poslušnost a mír nákladem moci branné. Upomínky na r. 1869 vznášejí se nad oním krajem, pohříchu ne ku posile růžových nadějí.

V Uhrách stále trvá kruté pronásledování nemaďarských národních kmenův ve chrámu, ve škole i v rodině, a přiznává se zřejmě, že násilné maďaření musí býti jedním z předních a podstatných úkolův uherského státu. I časopis mírné levice hlásal tuto náuku ve svých novoročních úvahách. Ještě roku 1872 Deak se vší rozhodností dokazoval, že uherský stát musí pro všechny své občany dle národností zříditi svým nákladem střední školy; ale dnes už možno v listě, který o sobě praví, že jest věrným strážcem Deakovy politiky, dočísti se úmyslu, aby státu uherskému zákonem se zapovědělo, zřizovati střední školy s vyučovací řečí nemaďarskou. S jakou láskou mají nemaďarští národové k takovému státu lnouti? Odpověď k této otázce podává úžasně vzrůstající počet vystěhovalcův z Uherska. Slováci, Rumuni, Srbové, Bulhaři a Němci co rok četněji opouštějí zemi, v níž vedle přibývajících státních břemen a velice nedostatečné správy ještě všeliké národní útrapy snášeti jim jest. Nejnovější sčítání obyvatelstva ve státu uherském vyneslo na jevo pravdy velice smutné. Značný úbytek lidstva, zvláště v Sedmihradsku, co nejostřeji odsuzuje nynější veřejné poměry v oněch končinách rakouské monarchie. A při tom rok co rok větší schodek v rozpočtu státním, rok co rok více dluhův a úrokův z nich. Vedle 301 milionů zlatých, jež činí řádné důchody státní pokladny uherské, potřebuje se tam na placení úrokův nyní už 107 milionův zl., kdežto ještě r. 1875 bylo k tomu účelu potřebí jen 71 milionů. Nicméně nikdo tam nemyslí na opravdové šetření a na zřízení veřejné správy, která by záležela v něčem jiném, než v utlačování nemaďarských národností a ve zvyšování daní. I vládní list Peštský tvrdí, že Uhersko musí „zlepšiti“ své hospodářské poměry zřízením samostatného celního obvodu, politické rozštěpením společného vojska a národní zrychleným

maďařením. Když takto smýšlí mírná levice, můžeme uhodnouti, za jakým státním ideálem touží Košutovci. — Maďarstvo se přecenilo. Opojeno politickými výsledky r. 1867 zahájilo správní soustavu, která přesahuje síly jeho hmotné i duchovní; proto vzrůstá jeho schodek i v pokladně státní i ve hlavách.

V sousedním císařství německém r. 1882 počal prohlášením *absolutního* panování *císaře Viléma.* Den 4. ledna přinesl národu německému krutou odvetu Bismarckovu za velikou nedůvěru, projevenou strůjci národní jednoty posledními všeobecnými volbami pro říšský sněm. Ve výnosu, svědčícím státnímu ministerstvu a knížetem Bismarckem spolu podepsaném, císař Vilém praví, že *vláda se musí říditi vůlí jeho* (nikoliv vůlí národa) a očekává ode všech svých úřadníkův, kteří se mu zavázali přísahou úřadní, že při volbách nebudou proti *jeho* politice. Ústavnosti a svobodě sjednoceného Němectva, bez toho už železnými kleštěmi sevřené, zadána rána smrtelná. Další parlamentování v císařství německém jest od teďka *prázdnou formou.* Císař tam netoliko panuje, ale i vládne, a veškera oposice proti jeho ministrům pokládati se má příště za vzdor proti jeho vlastní osobě. Jest to státní převrat tak jasně vyložený, jak jich málo bylo v dějinách. Císař Vilém zaštítil nenáviděnou diktaturu Bismarckovu svým dynastickým právem, a těžiště říše německé, zbudované na bodácích a dělech, octlo se zase z lůna národa v rukou samovládce. Za tolik peněz a krve, obětovaných na přemožení dvou sousedův (1866, 1870) manifest ze dne 4. ledna jest odměnou velmi smutnou. Vítězům Sadovským a Sedanským absolutism domácí nyní tiskne těžkou železnou patu na šíji.

Co od 4. ledna na říšském sněmě německém a na zemském sněmě pruském se děje, značí všeobecnou *reakci.* Vláda i liberálové národní závodí v úsluhách klerikálům, od nichž jedna i druhá strana očekává svou spásu. Tak zvaný kulturní boj, zahájený květnovými zákony r. 1874, prohlašuje se už z obou stran za ukončený, a klerikálům nabízí se odevšad dostiučinění a náhrada za příkoří tím časem utrpené. Ano Bismarck, aby je ulovil pro své nové národem německým odsuzované záměry berní a politické, vyhodil mezi ně velmi tučnou návnadu. Vzkřísilť otázku světského panství papežova a dělá jí netoliko doma, ale i za hranicemi veliký hlomoz. Ovšem bez žádoucího úspěchu tam, kde nejvíce mu záleží na účinku. Klerikálové a zpátečníci v Němcích nedůvěřují nedávnému úhlavnímu nepříteli svému a mají dobré tušení, že s nimi provozuje toliko klamnou hru, když jim ukazuje v růžových červáncích obnovený obraz papeže krále. Proto také jsou posud velice skoupí svými dobrými službami, jichž Bismarck na potření svých nejvěrnějších spojencův a obětavých pomocníkův, národních liberálův, od nich vymáhá. Protestantské Prusko co obnovitel světského panství papežova nezdá se jim býti bezpečná firma, a odnikud jinud nekyne jim naděje, že by se Lvu XIII. vrátilo, co Piu IX. bylo odňato. Z velmocí katolických Španěly a Rakousko mlčí. Francie pak prohlásila se zjevně, že nikdy nesvolí, aby Řím království a národu italskému opět byl odňat; ano ve zvláštním poselství (Emil Ollivier) dala papeži věděti, že pro něho nemůže učiniti více, než že nestenčí doma položky ve státním rozpočtu pro katolické duchovenstvo, než

i to jen tehda, když nebude papež církevní politice republiky francouzské dělati nijakých překážek. Majíc právě nyní sama plné ruce práce v Irsku, Anglie bude se chrániti, aby schvalováním nebo podporováním odvážné hry Bismarckovy neztratila v Středozemním moři spojence, jehož pomoc jí každý den může býti velice žádoucí v tamější její politice obchodní. A na Rusi ve vládních i národních kruzích neberou papežskou politiku Bismarckovu do pravdy.

Proto také Italie již se upokojuje z rozechvěnosti, kterouž v ní vzbudil za odměnu neocenitelných služeb jejích proti Rakousku 1866 a proti Francii 1870 veliký pletichář na Sprévě. Italie slyší ze všech stran potvrzení svého vlastního výroku, že otázka papežská jest její vnitřní starostí, do které nikdo jiný nemá co mluviti. Papež pak sotva osud svůj svěří slibům protestanta i cizince, jemuž posud žádný závazek nebyl svatý, a jenž svému vlastnímu národu nezachovává daného slova. Posud Lev XIII. neudělil „dovolení“ dvěma v Němcích nejpřednějším, Bismarckem sesazeným arcibiskupům, Melchersovi v Kolíně nad Rýnem a Ledochovskému v Poznani, aby svých stolic se zřekli, a takto aby se odstranila největší překážka opětného míru mezi státní a církevní mocí v císařství německém.

Ve Francii vyvinula se situace z poměrův zcela přirozených. Nové všeobecné volby pro sbor zákonodárný svým výsledkem samy ji založily. Dne 30. října, hned třetí den po zahájení nové sněmovny, předseda republiky, Grévy, nabídl sestavení nového ministerstva Gambettovi. Ten přijav nabídnutí, už 15. listopadu představil sněmovně poslancův novou vládu, která se jeví co vláda oprav a pokroku ve všech odvětvích vnitřní správy. *Oprava ústavy* dle návrhův Gambettových stojí na předním místě. Tyto návrhy, čelící vesměs k utvrzení a zabezpečení republikánského zřízení státního jakož i k politickému vychování obecného lidu, mají nyní tím větší naději, že budou přijaty a provedeny, když i ve druhém zastupitelském sboru, v senátě, politika republikánská novými volbami domohla se většiny (175 proti 125 hlasům, jež skládají se z 95 monarchicko-bonapartistických a 30 všelikých nespokojencův).

Také severní velestát slovanský vymaňuje se z vnitřní těžké choroby, jejížto žalostnou obětí se stal dne 13. března na ulici Kateřinské šlechetný car Osvoboditel. V generálu Ignatěvu, s jehožto diplomatickým důmyslem a slovanskou vroucností Alexander II. vykonal veliké dílo osvobození na Balkáně, Alexander III. nalezl důvěrníka poctivého a rádce nejspůsobilejšího, aby s jeho politickým věhlasem a *vlasteneckou* zaníceností, jakáž na Rusi náleží bohužel ke vzácnostem, provedl neméně slavné osvobození vnitřní. Stát ruský nastupuje dráhu vnitřního přerození, přechází od absolutismu panovnického k samosprávě národní. A tato veliká proměna jeho nemá státi se dle žádných vzorův cizích, nýbrž na základě domácím. Z obce ruské, od věkův svobodné, má vyvinouti se svobodný stát; na prvotní ústavnosti ruské vesnice má se zbudovati *ústavnost celé veleříše ruské.*

Generál Ignatěv, nyní ministr vnitra, chce tuto velikolepou myšlenku provesti pomocí *zemstev*, orgánův gubernské samosprávy, jež

vycházejí ze svobodné volby lidu vesnického, městského a šlechty. Zemstva mají vykonati očistu státu a národa ruského od vydíravé a nenapravitelné byrokracie. Za tím účelem budou zřízena na *veškerém* prostranství monarchie, působnost jejich vztahovati se bude mimo obor místního hospodářství, školství a soudnictví také na věci *politické*, a odpoutány od krajinské byrokracie, v níž hlavní kořen všeho státního a občanského zla na Rusi vězí, budou uvedena ve přímé spojení s ústřední vládou Petrohradskou, jako nějaký poradní sbor. Takovým spůsobem zajisté chystá se na Rusi zřízení velikého zastupitelstva národního, valný sněm říšský. Nejnovější rozhodnutí carské, že koncem r. 1882 náležeti budou sedlákům ruským do úplného vlastnictví i všechny pozemky, o kteréž by do té doby se šlechtici se neshodli, a pak propuštění ze Sibiře více než tisíce trestníkův, kteří tam jen z libovůle byrokratické zavlečeni byli, nasvědčuje tomu, že nynější vláda Petrohradská nastoupila dráhu spravedlnosti a humanity.

V **Americe** úkladná vražda *Abrahama Garfielda* (raněn 2. července ničemným úřadolovcem † 19. září 1881) vehnala unii opět do rukou oněch dobrodruhův a vyděračův, kteří tam už po několik desítiletí drancují občanstvo i stát a vypěstovali politickou porušenost na úžasnou výši. Šlechetný Garfield stal se mučedníkem veřejné poctivosti; ale odporné divadlo, kteréž soudcové ve Washingtonu už tolik neděl provozují s jeho vrahem, svědčí, že jeho krev byla prolita marně. Generál Arthur, Garfieldův nástupce na stolci prvního občana v soustátí severoamerickém, zvolna se spouští zpět do náruče „politikův lupu."

V **Irsku** hříchy otcův spůsobem strašným mstí se na synech. Pokus, opatřením jakési *vyrovnávací spravedlnosti* zaceliti ránu osmi století a z vyděděných synův zeleného ostrova udělati pány na rodné půdě, spokojené, věrné občany státní, až posud potkává se s nezdarem. Nájemci v Irsku žijí i s vlastníky pozemkův, i celým národem a státem anglickým v krvavém boji, jejž šlechetný předseda ministerstva anglického, Gladstone, *pozemkovým zákonem* ze dne 7. dubna 1881 marně doufal odvrátiti. Tento zákon vzhledem k ústavním a právním poměrům anglickým dlužno nazvati ovšem revolučním, poněvadž změnil základ občanské společnosti anglické, podstatu soukromého majetku. Statkáři angličtí v Irsku přestali býti vlastníky půdy, kterou tak dlouho neobmezeným právem drželi, a srozumíme, že v parlamentu napjetím všech sil opírali se vyrovnávací politice Gladstonově. Nyní už není jim volno, aby svůj irský statek dávali do nájmu komukoliv a začkoliv by chtěli, nýbrž musejí na něm nechati posavadního nájemce, pokud jim platí nájemné, jehožto výši k jeho žádosti musí vyšetřiti a ustanoviti zvláštní soud. Dle pozemkového zákona ze dne 7. dubna 1881 každý nájemce může soudním nálezem dáti sobě vyměřiti nájemné pro příštích patnáct let. Po uplynutí této lhůty může žádati, aby soud na stejný počet let znova mu vyměřil, co z najatých pozemkův platiti má, a tak dle libosti dále. Tento zákon zabezpečuje nájemci nájem statku pro všechny časy pod podmínkou, že nájemné za patnáct let snad se změní, ale že nikdy nesmí se zvýšiti, když se dokáže, že statek dává větší užitek proto, že nájemce sám jej zlepšil. Ustanovení pozemkového

zákona jsou tak příznivа pro nájemce, že posavadní nájemné se snižuje o čtvrtinu, o třetinu, ano i na polovici, ačkoliv na mnohých místech jest patrno, že by mohlo býti zvýšeno, kdy by na místě nedbalého a schudlého vzdělavatele statku zasedl přičinlivý, zkušený hospodář. Také se myslilo, že několik nálezův soudních dostačí, aby mezi ostatními vlastníky a nájemci stala se dobrovolná dorozumění. Ale více než polovina nájemcův žádá za rozhodnutí soudní, a očekává se asi sto padesát tisíc návrhův na ustanovení nájemného. Soudní komise rozdělila se už na množství sekcí, ale bylo by potřebí, pro každé z 32 hrabství irských zříditi takovou komisi, aby všechny soudní pře vyříditi se mohly. Jak nyní věci se mají, bude míti soudní komise 15 let co dělati. Dovolávajíce se její pomoci, mnozí nájemci jen se snaží, aby nynější nejistý stav prodloužili. Po největší části Irska rozléhá se heslo zemského spolku: „No rent! — Žádné nájemné!“. A kdo se odváží platiti nájemné, vydává se v nebezpečí, že bude zavražděn. Zemská liga vládne v Irsku více než Londýnské ministerstvo, a zločiny množí se tou měrou, že pokoj a pořádek posavadními prostředky donucovacími zjednati nelze. Vláda anglická jest a zůstane v Irsku malomocná, nepřispějouli jí tamější soudy na pomoc. Ale kde by se nalezlo nyní v Irsku dvanáct porotcův, kteří by nad některým agrárním zločinem vyřkli „vinen“? Proto pomýšlí se v Anglii nyní na to, aby irské porotní soudy pro agrární zločiny na některý čas se odstranily. Však ani to opatření nezpomůže. Aby třebas anglické porotní soudy nějakého irského zločince odsouditi mohly, musejí býti po ruce svědkové jeho viny. Ale takoví svědkové jsou v Irsku nyní rovněž vzácní, jako porotcové. Zločin střídá zločin, v jednotvárné žalostné řadě množí se násilnické skutky, a státní umění britské osvědčuje se napořád neschopné, aby učinilo přítrž těm zoufalým poměrům, kteréž z největší části samo zavinilo. Anglii asi nezbude, než buď podniknouti proti Irsku velikou záhladnou válku, nebo dáti mu — samosprávu se zvláštním parlamentem a ministerstvem.

R. 1882. Čís. 3.

OSVĚTA



August Šenoa.

Podává

Jan Hudec.

Kdo se ohledne po životě velikých duchů slovanských, shledá u všech cosi společného: že buď umírají v nejlepším věku, v rozkvětu tvůrčí síly loučí se s národem, pro nějž tolik toho ještě učiniti chtěli a — nemohli, aneb že za života svého nebyli pochopeni, jak pro práci a snahu svou zasluhovali. Obého údělu dostalo se také Augustu Šenoovi, po naše dni prvnímu romanopisci chorvátskému a jihoslovanskému vůbec.

Těžce nemocen leže, hořce zaplakal, když uslyšel o smrti svého věrného přítele dr. Bleiweisa a když četl zprávy o pohřbu, jejž národ uchystal svému „otci.“ Nepomyslil, že ještě téhož měsíce také jemu zatlukou na rakev zmrzlé hroudy!

Neuplynulo posud ani padesáte let, co si Chorvátě sestavili abecedu, a hle, dnes již zná chorvátské péro Polák i Čech, Ital i Rus, Slovinec, Slovák i Maďar, Němec i Francouz, a to namnoze jen z prací Šenoových. Pro národ, který počal teprve před nedávnem žíti svůj literární život, je smrt takového muže nenahraditelna.

August Šenoa narodil se v Záhřebě dne 14. listopadu 1836 z měšťanských rodičův. Otec jeho, rodilý Francouz, býval cukrářem u zesnulého kardinála Jiřího Haulika. Do národních škol Šenoa chodil v rodišti svém. Zajímavo jest, co sám píše o své mladosti a o prvním sblížení se s literaturou domácí prostřednictvím dr. Ludevíta Gaje. Mladost ona a počátečná studia Šenoova připadala do doby Bachovského absolutismu, snažícího se vyhladiti všechny národní tradice a přikryti celou říši jedním pláštěm, centralisticko-německým. „Jsa hochem,“ píše sám,[1]) „neměl jsem pojmu o chorvátské knize. Došed z maďarských škol na Záhřebské gymnasium, nemálo jsem se divil, když mi spolužáci vypravovali o chorvátských básnících. Sedal jsem tehdy u Vu-

---

[1]) Kn. pisma g. 1879. Vienac.

kiće, mladíka nadaného (zemřel asi před šesti lety jakožto vysoký hodnostář církevní v Banatě). Jednoho dne ukázal mi dosti tlustou knihu, v níž byla podobizna krásného člověka s dlouhou vlásenkou. ‚To je náš básník Gundulić,‘ pravil, ‚a toto jest báseň jeho *Osman.*‘ Což jsem věděl ubožák o Gundulićovi a jeho Osmanu! Jal jsem se čísti první řádky, ale velmi málo jsem rozuměl. Bylo mi, věřte, do duše hanba. Tehdy znal jsem sice poněkud Schillera, Bürgra, Mathissona, leč chorvátského docela nic. Snažně poprosil jsem Vukiće, by mně půjčil knihy té. Nerad svolil. Doma sednuv do kouta, znova četl jsem a ze slovníčku slova vyhledával. Knihu tu mám posud. Vukić musil mně ji prodati. Potom pojala mne mocná touha čísti verše a psáti je, a vím, že se nebudu moci od nich odloučiti až ke hrobu. To bylo v druhé a třetí latinské. Učitelem dějepisu byl zemřelý Mesić a po něm Katkić, kteří věděli, jak mají probouzeti vědomí vlastenecké v mladých srdcích. Mesić rozdával nám i knihy. Ze spolužáků vzpomínám Niemciće, Peroka, Napoleona Špuna, Tkalčiće, Jelušiće, Kolariće i j., a všichni vespolnými rozhovory pobádali jsme se ku čtení a psaní. Téměř všichni profesoři Chorvátě povzbuzovali nás a kazili tak plány řediteli Premru. Touže, kde bych uzřel co nejvíce chorvátských knih, byl jsem poukázán ke Gajovi. Knihovna jeho slynula jako nějaký mythologický poklad zakletý, a v skutku ve skříních jeho byly velmi drahocenné výtisky rozličných a všelikých knih. Přišel jsem ke Gajovi, nevím již, čím přičiněním. Jakási tajemná uctivost mne pojala, když jsem vstupoval do komnaty, v níž po kobercích uzřel jsem výjevy a obrazy z války za osvobození Řecka. Šel jsem v levo dveřmi do knihovny. Bylo dopoledne. Slunce vesele pokukovalo do oken, a ve skříních za sklem leskly se celé řady a pluky rozličných knih a knížek. Na plafonu zářil chorvátský znak a ilyrský poloměsíc s hvězdou; na zdech viděl jsem obrazy Zrinského, Černého Jiříka, kraleviče Marka a na stole vypínalo se Gajovo poprsí ze sádry. Vše bylo ticho, tajemno, i sám vzduch byl podivný, jak obyčejně v knihovnách bývá. Přede mne vyšel člověk neveliký, poněkud silný, s dlouhou hlavou, jejíž prosivělé vlasy byly pečlivě učesány. Čelo bylo úzké a vysoké — znak bystré a živé obrazotvornosti. Vůbec všechno vzezření Gajovo bylo kavalírské. Leč silněji dotklo se mne jasnomodré oko jeho. Nebylo veliké, ale modrota ona tajila žár, jenž každého rázem ovládl, když pohled jeho se oživil a proud řeči mu vyplynul z úst. Pozdravil mne neobyčejně zdvořile a přátelsky, ruku mi podav. A když jsem plaše pronášel své přání, promluvil ještě přátelštěji, že jsem byl téměř úplně v rozpacích, co dále. Gaj však chopil mne za ruku a vedl ku skříni. Tu stanul a jal se vypravovati o minulosti naší literatury a jejím významu. Tajemně otevřel skříni a vyňal z ní dosti velikou a starobylou knihu — prvé vydání Lucićových *Skládaní*. ‚Čtěte,‘ pravil ukázav prstem na letopočet vydání r. 1520. ‚Tři sta let!‘ pokračoval, ‚a nyní slyšte!‘ Otevřel založenou stránku a s největší pýchou přednášel krásnou píseň starého Hvaranina: ‚Jur nijedna na sviet vila ljepotom se već neslavi.‘ A člověk ten jako by byl rostl. Hlas jeho zněl vždy zvučněji, oko zářilo silněji a ruka jako by byla měřila rythmus veršů. ‚Můželi, mladý příteli, býti něco jemnějšího, elegantnějšího? A to je

psáno před třemi sty lety, psáno jazykem naším!" I uvedl mne ke druhé skříni a ukázav *Sirenu mora Jadranskoga* s vlastnoručním podpisem Petra Zrinského, vyložil mi část z ní, kde Petr v čajce pluje ku břehu, na němž je město s chorvátským praporem, a víly z moře nabízejí mu žezlo a korunu, co druhý bratr plul ku břehu maďarskému. Co mi tu Gaj povídal, můžete si mysliti. Šli jsme dále. Uzřel jsem na pergamenech znaky ilyrských zemí, rukopis Alexandreidy a písní Gjorgjićových, uzřel jsem kroniku popa Vranića. A když jsme navštívili všechny zvláštnosti, z Gajových úst vyřinul se proud ohnivé řeči, v níž se mísila poesie, historie, ethnografie, zvěsti o starých památkách a o jazyku, vše najednou. Poslouchal jsem ho jako slovo boží, stál jsem němý, obraznost má byla rozchřáta živým ohněm hrdosti a pevně se tu ustanovila následovati příkladu tak vznešeného."

Takové bylo vstoupení Šenoovo do literatury domácí. Od té doby býval velmi často v domě Gajově a vždy nevýslovně ctil svého učitele. Scházíval se potom s ním, kde jen mohl, když byli pryč druh ode druha, anebo Gaj přicházel za ním. Asi tři léta před smrtí svou Šenoa navštívil za svým povoláním střední hřbitov Záhřebský, by si prohledl jeho stav. Dříve bývala to Gajova villa. Díval se na mrtvý rybník, na smutné stromy — poznával je dobře — a vstoupil také do domku hrobařova, do téže jizby, v níž před lety sedával s Gajem, za číší Bukovského a naslouchával za krásných nocí vypravování jeho o znovuzrození národa chorvátského, kde mu Gaj vypravovával, že ilyrismus musí býti obnoven, a kde nevýslovně se zlobívával na Kopitara a na Šafaříka, kteří tvrdili, že staří Ilyrové nebyli Slované. Kudy druhdy vesel skákal s druhy, nyní ležely tam polámané kříže náhrobní a v jich sousedství také přenesené kosti nesmrtelného Preradovića.

R. 1858 ukončil Šenoa gymnasium a dal se zapsati na právnickou akademii v Záhřebě a po dvou letech odebral se do Prahy. Krátce tu pobyv, počal již literárně vystupovati, a časopisy Naše gore list a Slavonac první přinesly básnické plody jeho pod pseudonymem Veljka Rabačevića. Pod vlastním jmenem uveřejnil báseň *Věčný žid* v chorvátském Pozoru, v níž vylíčil vše, co srdce jeho posud zakusilo a čím trpělo, když hleděl na německou byrokracii v Chorvátsku hospodařící. Jeho vlohy k satiře objevily se tu v plné síle, jíž velmi často potom užíval, když psal proti nepřátelům vlasti. Do Prahy na vysoké školy provázel ho spolužák Napoleon Špun-Strižić, a oba se tu ponořili do studia slovanských jazyků. I bylo s podivením, jak záhy zvláště Šenoa naučil se česky, že mohl v brzku býti spolupracovníkem Národních Listův a Zlaté Prahy. Také Špun psal česky.

Když pouta Bachovská na čas se uvolnila, zavál v Čechách svěžejší vzduch a život národní plynul veselejším tokem. Tu Šenoa živou účast brával ve všech veřejných záležitostech našich a býval proto velmi vážen od svých druhů českých, od Hálka, Nerudy, a j. Jsa vzrostu pěkného, tváře ušlechtilé a ducha bystrého, všude ve společnostech a rodinách Pražských vřele byl přijímán. Při pohřbu Hankově ubíral se v čamaře chorvátsko-ilyrské a v červené čapce v zástupu chorvátských akademiků. Báseň jeho na oslavu Hankovu napsaná rychle se šířila na všechny strany, zvláště mezi krásnou pletí.

Tímto časem počal životu jeho hroziti prsní neduh, vzniklý z přílišné práce; i nedostatek přidružil se k jeho chorobě. Překonal šťastně jedno i druhé a pracoval znova. Z této doby pochází také jeho překlad Klicperova Soběslava, životopis Havlíčkův, historie slovanského kláštera v Praze a j. práce původní k nám se vztahující. Můžeme s dobrým svědomím říci, že Praha Šenoou v sebezapírání a ve všem šlechetném snažení povznesla i utužila. Země a poměry naše uprostřed živlu německého poskytovaly jemu podobný obraz, jako v rozervané vlasti jeho, jen že tam lidu vedle germanisace snášeti bylo i útisk maďarský. Burcovati lid svůj z lethargie, hřímati mu prorockými slovy do duše, pracovati ze vší síly k jeho zachránění — to vytknul sobě za úkol životní, jemuž do posledního vzdechu věren zůstal.

Z Prahy odebral se do Vídně, byv povolán r. 1865 Abelem Lukšićem za redaktora listu Glasonoše a Slavische Blaetter. Znalost všech slovanských jazykův a literatur pomáhala mu, že oba časopisy za nejtěžších okolností na nějakou dobu udržel, ovšem jsa nucen mnohá čísla sám vyplňovati. R. 1866 stal se spolupracovníkem Pozora a po dvou letech Dragoljuba pod redakcí Gjura Deželiće. Tehdy zároveň obdržel místo koncipistské u magistrátu Záhřebského i zůstal v namáhavém úřadě tom po třinácte let až do své smrti.

Když ke konci r. 1867 sestoupil se kruh starších spisovatelů chorvátských (Preradovića, Perkovce, Jagiće, Dežmana, Pacela), aby vydávali beletristický časopis, nastalo literatuře chorvátské nové, nadějné období. V lednu r. 1868 skutečně vyšlo prvé číslo Vience, jenž ještě více půdu si zabezpečil, když za spolupracovníky přihlásili se Marković, Trnski a Šenoa, který v té době napsal jeden ze svých nejlepších románů, duchaplné *Zlatarovo zlato.* Po smrti Dežmanově r. 1874 Šenoa sám přejal redakci Vience a odtud byl život jeho ustavičnou úmornou prací. Ve dne sedával v úřadovně magistrátní svědomitě vykonávaje povinnosti své, večer scházíval se s přáteli, spisovateli chorvátskými, buď v místnostech soukromých, nebo v literárních spolcích a zejmena v Matici hrvátské, jejímž místopředsedou se stal, a v noci teprve skládal své krásné písně, jež se po celém Chorvátsku rozléhaly, a své zdařilé romány, jež národ jeho s takovou radostí čítal.

Poesie Šenoova jest tendenční v nejušlechtilejším slova smyslu. Musa jeho neoblékala se do prosvitavého, muselínového šatu, neobnažovala svých vnad, aby smysly čtenářův opájela a na svých ňadrech je ve sladký spánek ukolébala — nýbrž mluvila vážná slova, poučovala a povzbuzovala k šlechetnému životu, předváděla na odiv vlastenecké skutky nejen národa vlastního, nýbrž i jiných slovanských bratří. Takového obsahu jsou kratší lyricko-epické básně: Smrt Petra Svačića, Mije Gojslavica, Biskup Borković, Vinko Hreljanović, Junakinja Sofa a Zmijska kraljica. Jeho balady, romance a elegie dojímají opravdovým citem a pojetím, jeho písně jako: Hrvatska pjesma, Munja od Gabele, Pokladna noć a j. dávno vnikly do srdcí lidu.

Ale ještě mnohem větší cenu mají jeho povídky a romány. Tu zásluha i sláva jeho vzrůstá tím výše, že neměl žádných vzorův ani předchůdcův, že takořka musil stvořiti chorvátský román sám. Vzdělán velikými literaturami románskými a germánskými, důkladně obeznámen

s písemnictvím slovanským, dovedl použiti všech předností spisovatelských, jichž nynější technika vyžaduje a poskytuje; spojoval s ohnivou obrazností hluboký cit, vznešené myšlenky, skvělou látku a veškeru sílu i zvučnost překrásného jazyka chorvátského. A tak napsal Chorvátům *Zlatníkova zlatouška, Diogena, Selskou bouři* a jiné výtečné povídky, jež budou hřáti srdce lidu jeho navždy. Látku k nim vybíral si s větší pečlivostí, než bývá zvykem u mnohých spisovatelů evropských. Jakožto pravý básník znal svou povinnost, že jest historický románopisec také osvětlovatelem dějin, věděl a cítil s hrdostí, že svým poetickým nadáním jest schopen, aby podal obraz lidu a země, jehož historik domáhá se teprve hlubokým a dlouhým zkoumáním.

Zlatníkovým zlatouškem vylíčil značnou část XVI. věku, jejž doplnil Selskou bouří. Poměry národa chorvátského k sousední Venecii měla vysvětliti povídka *Chraň se Senjské ruky.* Veliká válka národa chorvátského koncem XIV. a počátkem XV. století vypsána jest v románu *Kletba,* který bohužel pro nenadálou smrt autorovu nebyl dokončen; však dodatky a doplňky k dílu tomuto v rukopisech zanechané pohnou bohdá některé povolané péro, by počatý román dokončilo. Největší práci Šenoa, tuším, věnoval na román *Diogenes.* Byl si svědom nesnadného úkolu, by jakožto nadšený vlastenec podal chorvátské společnosti i méně vzdělanému lidu dobrý vzor zušlechtění a polepšení, aby každého nadchnul a stavěl hráze proti cizím vlivům. Zdá se, že Šenoa chtěl vlíti celého ducha svého do této práce a s hrdinou povídky se stotožniti. Jsou to zlatá slova, jež Šenoa do úst Diogenovi vložil, aby přece pohnul otupělými srdci odnárodnělých velmožů chorvátských. V této příčině Diogenes cení se nade všechny práce jeho. Šlechtic jmenem i duší, Antonín Janković z Bribiru — Šenoův Diogenes — dlouho žil v samotě, vyhýbaje se všem politickým stykům; byl proto považován za podivína, a když mu pro to i přítel jeho, také jeden z chorvátských pohlavárů, domlouval, on odpověděl: „Ve světě jsem viděl mnoho dobrého a užitečného a v kronikách nalezl jsem starou chorvátskou slávu. Jesuité nazývají mne svobodným zedníkem, šlechta jesuitou, Němci chorvátským vrtohlavcem a Chorváté mi spílají, že jsem francouzská loutka. Jsem však, pane hrabě, Diogenes; se svítilnou hledám pravé domorodce, kteří by mohli zapomenouti na prospěchářství, kteří by měli tolik síly, aby pochopili, že štěstí všeobecné jest také štěstím jednotlivců, kteří by rozuměli, že nejlepší podíl v nesmrtelnosti jest prospěch otčiny a všeho člověčenstva. Hledal jsem, hledal, ale ničeho nenašel. Tu zřekl jsem se světa, zatarasil se do svého sudu a z něho dívám se na tento svět. Do duše mne bolí, když vidím, co druzí konají a co by mohli konati, neboť chvála bohu, jsou i ještě u nás bystré hlavy a silná srdce. Jen kdy by hořký osud nezatínal své jedovaté drápy do našeho těla! Ale k čemu mluviti. Známe jen cizí bůžky a zapomněli jsme na starého svého boha. A já abych se míchal do vašich sněmů? do vašich disputací a do vašich hádek, abyste se mi pak smáli? Nikdy, nikdy! Dívám se na vás ze zákoutí, nerušte mne z něho. Jsem prorok a to po divotvornosti svého zdravého rozumu, jenž mi praví, že všechno musí se vrátiti do prvotních mezí a zákonů přírodních.“

Ze slov těchto vysvítá veškera tendence románu, jež jako zlatá nitka od počátku až do konce táhne se pásmem děje. Jak smutný byl stav tehdejší, jak povaha a mravnost hluboce poklesly, vykládá Janković dále příbuznému svěřenci svému, šlechtici Pakići, zosobněnému zastanci všech práv vlasteneckých, a posvěcuje ho na hlasatele nového života v zemi. „Pohleď kolem sebe, viz vrstevníky své, naši omladinu. O čem přemýšlí toto budoucí pokolení? Musím žíti," praví, „poněvadž žiji, a proto chci žíti pohodlně a dobře. Co jest žíti pohodlně? Míti co nejméně péče, co nejméně trudu, co nejméně práce a učení, neboť mnoho mysliti olupuje o tuk a barví vlasy na bílo. Práce prý vysiluje a učení tíží. Život prý jest jak žebřík, po němž čím výše lezeš, tím šťastnějším máš býti. A jest potřebí k tomu práce? Nikoliv, nýbrž rozhodnosti, smělosti a drzosti. Že se učením a námahou dobývá štěstí, jest lichou útěchou jen selskému synkovi. Úspěch vládne všemu světu a proto může se díti jen za pomoci oněch, jež urozená matka ku štěstí na svět přivodila. Přátelství, příbuzenstvo, protekce jsou hlavní pakou světa, a proto každá vědomost jest zbytečna, jež sní o cíli životním. Konec konců musí uplynouti určitý počet let a hodin, a příroda pak hlásí se ku svému právu. Nikdo se neptá po cíli životním, nýbrž po dovednosti, s jakou by každý žil. V ten smysl as rozumuje naše omladina. Pohleď jen do praktického života a viz následky. Každý jinoch vysokého rodu ví, že jest mu zachováno místo v zemi. Považuje to za své zvláštní právo. Neptá se, jaké to místo jest, nýbrž kolik z něho procent zlata. Nabídni mu hodnost generálskou, přijme ji, nabídni mu hodnost velikého župana, přijme ji, učiň ho opatem, bude opatovati, a zvol ho banem, bude banovati. Z povinnosti nedělá si těžké hlavy, o povinnosti jeho nechť se starají synkové selští; vždyť vědomostí není třeba. Vědomost bývá nahrazována násilím, a násilí protiviti se nesmíš. Lhostejně svlékají a oblékají lidé ti každým dnem nové roucho, lehkověrně přebíhají s místa na místo. Rodinné svazky nejsou jim než prostředkem, jímž utužují svůj násilný cech a jejž jmenují národem, vlastí pak hromady luk, polí a vinic, a svobodou neobmezenou bezuzdnost. Kde jest ona všeobecná láska, kde jest ono hrdinství, by druh obětoval štěstí své za druha, kde nynější smrtelník pracuje pro blaho budoucích věků, kde ono posvátné sebevědomí, že i boháč jest povinen pracovati ve společnosti pro společnost a že mu přísluší vytrvati a opravdově působiti na onom místě, k němuž pobízí ho duch, a k němuž vědomosti schopnost mu udělují? Málo, přemálo jest všeho toho v zemi této. Za to však všechno kráčí opačnou cestou. Každý snaží se jen sám kořistiti ze všeobecných předností a z úřadů svých, neboť mní, že to jest jeho právo. Sobeckost nakazila celé naše království. Naše země jest vírem náruživostí, a každý jest hotov bez výčitek svědomí zničiti druhého pro svůj osobní zisk. Svár bují mezi šlechtou, malé spory rozněcují plameny smrtelné nenávisti, nejlepší síly se umořují, a země naříká, neboť boží blahostná ruka odvrátila se od ní a ničemu nežehná. A cizinec o tom ví, cizinec to vidí. Dychtiv plenu, jako vlk pokradmo se sem plíží a číhá, komu by své drápy zaťal do prsou. A co již plenu si odnesl! Jakmile uzří slabocha a sobce, připne se k němu násilím a činí pak z ubohé oběti

svého otroka. Proč máme tak málo úcty a ceny? Poněvadž sami kopáme si hrob za cizí plat. Proto nám nezkvétá země, poněvadž sami slepi jsouce, nedbáme prospěchu své vlasti. Však já jej vidím . . . Utkvělou myšlenkou mého života jest, aby z mé ruky do převrácené této doby vyšel člověk dokonalý, ducha osvíceného, srdce vlasteneckého a pro dobro nadšeného, člověk nade vše milující onu zem, v níž ho matka zrodila, člověk, jenž se neohlíží v pravo ni v levo, nýbrž statečně jde ku předu rovnou cestou, člověk, jemuž jest povinností milovati lid!"

Veškeren děj, který se rozvíjí v románě tomto, ve hlavních částech skutečně odehrál se v Chorvátech před sto padesáti lety, a autor čerpal k němu látku z rozličných starých listin a zaprášených pergamenů. Šenoa počínal si tu svědomitě a se vší elegancí svého tvoření a dokonal dílo k velikému zisku nejen literatury domácí ale dojista i mnohem širších kruhů.

Pro společenské povídky, jako jsou *Žebrák Luka*, *Mladý pán*, *Přítel Lovro*, *Pruský král* a j., brával si zvláštní typy a přiodíval hrdiny své v jednotlivých momentech poetickým žárem. Plodný spisovatel ten v krátkém životě svém podav přes třicet románův a povídek, povzbuzoval a rozněcoval hruď mladého pokolení domácího, vléval do jeho duše nejsvětější city, jimiž jest povinno své vlasti, a ukázal cestu, jakou se mají bráti jeho stoupenci. Avšak i občanstvo hojně se poučovalo ze spisů Šenoových a nyní snáší kámen ku kameni na novou velikou budovu uvědomělosti a národní samostatnosti, k níž ruka Šenoova základy kladla.

Šenoa byl téměř po sedm let redaktorem Vience, jejž velmi často musil sám vyplňovati, jsa mimo to nucen čísti spousty planých veršův a povídek, jež se mu hrnuly do časopisu a na něž mu bylo odpovídati. Aby něčeho přece mohl použiti, musil to opravovati, předělávati.

Byl také dramaturgem Záhřebského divadla, a tu bylo mu přemáhati nové obtíže. Kolik překladů podal z největších básníků dramatických a jiných! A co se dále napracoval při Matici chorvátské i jakožto spisovatel i jakožto místopředseda její! Při tom nezapomínal na své přátele Pražské a na jazyk, jímž tak rád mluvíval se známými Čechy v Záhřebě.

Mnohé plány k zamýšleným pracím bohužel s ním lehly do hrobu — mnohou osnovu utkával ještě za poslední doby, v níž vysílení, kašel a prsní neduh poutaly ho na lože; tu přes deset měsíců zakoušel těžké bolesti, a přece ani tu neustával ve své rozsáhlé činnosti. Jakmile cítil úlevu, psával sám, když jeho drazí již dřímali; jindy diktoval s lože choti své, která ho s nejpečlivější něžností ošetřovala. Zejmena Šenoa chtěl ještě proslaviti národní dynastii chorvátskou velikou trilogií, dále pak podati dojemné obrazy ze života Polabských Slovanů. V nemoci své po požáru našeho divadla psal Jos. V. Fričovi, když mu dával autorisaci ku překladu své povídky *Prosjaka Luky*: „Já jsem právě překonal smrtelnou bolest. Půl roku ležel jsem na mukách a teď mi choroba pomaloučku přestává, že budu asi za měsíc moci do Italie, kde zůstanu tři měsíce. Požár Vašeho divadla bolně se dotkl nás Chorvátů. Já jsem skutečně plakal."

Avšak již neokřál. S pérem v ruce několik chvil před smrtí zapřísahal lékaře, aby mu nedal umříti, že toho má tolik ještě dopracovati. Ale vysílení jeho bylo přílišné; zesnul ráno dne 13. prosince, nemaje ani ještě 44 let věku svého — hoden, abychom s bratrským národem i my nad hrobem jeho hluboce truchlili.

Zimní pohádka.

Od

Josefa Jakubce.

(Dokončení.)

V.

Stopy v sněhu! Pohleďněme!
Studené jsou, ne však němé.
Stopy bílé! — Kdo je vidí,
kady šlo dvé mladých lidí,
z rána vyjda na výzkumy,
ze šlépějí porozumí,
kady chodí osud lidí.
Kdo ty stopy, kdo je řídí?
Spletení jich v různé směry,
tajné písmo, smysl šerý,
kdo je přečte, divné čteny?
Osudný plán rozevřený!
Stopy v sněhu, bílé stopy,
však vás každý nepochopí!
Kráčeli to andělové?
Tak se chvějí naši rtové.
Noc se v Betlem proměnila;
pastýři a stáda bílá,
všechno spěchá ku Betlemu,
s dary dítku zrozenému,
všecko zpívá, všecko hraje
na dudy a na šalmaje.
Ztrnula noc udivena,
jaká se to stala změna?
A den bílý ptá se žasna,
odkud jaro z čista jasna.
Libého snu dozvuk slyší,
snu od bdění nerozliší.
Nebyl sen to, pravda bylo,
Jezulc se narodilo.

Od jihu se slunce shýbá,
spící zemi jemně líbá,
a zas hlavu v obzor kloní,
poledne se s nocí honí,
odpoledne nad vesnicí.

Na podlaze na třpytící
mramorové, sněžné, bílé,
stavení dlí roztomilé;
bílá střecha, oken rysy,
a nad nimi dolu visí
rampouchy jak zlaté střile:
z pohádky to sídlo bílé.

A jak mrak se hrne časem,
zatmí se, — a leskne jasem,
když tam anděl křídlem mávne,
a odhalí nebe slavné;
ptáků zlatých tlum se žene
na stavení osvětlené:
světlo sype modré nebe.

A tam uvnitř vedle sebe
matka s dcerou pilně předou.
Zas tě vidím, dívku bledou,
roztržitou, zadumanou.
Ticho; okna v slunci planou,
kolovrat jen vrče běží;
na podlaze v slunci leží
starý pes, a na pecini
kočka přede. Pryč jsou jiní.
Matka hledí k svojí dceři,
nevěří a přece věří,
kývá hlavou: dcera milá
v předení se zastavila,
hledí k zemi osloněné,

plno myšlenek se žene
do hlavy jí, hledí, hledí,
zdá se jí, že do popředí
vystupuje, s země vstává
zlatý muž a rukou mává,
kyne jí a s sebou zove.
Ona jde s ním v kraje nové;
kudy kročí, všude zbude
po stopách mu zlato rudé,
cesta jeho světem třpytí,
a tu léto, a tu kvítí,
a tu ptáci — hleďte divy!
Teplo, chládek přívětivý,
slunce v nebi, láska dole,
a ty stráně nejsou holé,
ale plné fial, květů,
motýl zved se ku povzletu,
pod listem se zrodiv právě,
a tam běží brouček v trávě,
lesklá křídla rozepíná,
bzučc si, a květu z klína
mušky zlaté krouží vzduchem,
usadí se na kři suchém,
jako ptáci hovoří si,
a v to zvuků co se mísí!
Ale nejvíc divno je jí,
že si všecky rozumějí;
a co více, tomu všemu,
tomu stromu zelenému,
broučkům, ptáčkům porozumí.
Poznává ty vonné dumy,
jimiž myslí všecky květy,
patří na strom tisícletý;
s toho padá listí k zemi,
ale odtud haluzemi
opět vzhůru k nebi pne se,
a výš ještě pták se nese . . .

Kam to přišla Hana naše?
Ohlédá se kolem plaše,
vzpíná ruce, mluví v stesku:
„Pane bože na nebesku,
kam jsem přišla?“ Jen to řekla,
a tu chudák — jak se lekla:
vždyť k ní počne mluvit bříza,
u níž stála. Vše se slízá,
ruch povstane v celém světě,
všecko volá: Vítáme tě!
A to slyšíc, divem trne,
krev jí k hlavě jen se hrne,
v srdci se jí touha líhne,
v nebe zří, a ptáka stihne,
volá naň a vece jemu:
„Jak daleko ku milému,
v nebe k mému Jeníčkovi?“
A ten ptáček jí to poví:
„Daleko je, tam kde tvora
není vidět; sedmá hora,
za sedmerou velkou řekou,
kudy ztamtud slzy tekou,
tam je vidět nebes bránu
na východní světa stranu.“
Sama kráčí smutná panna,
východní kde září strana,
ale brzy zabloudila.
Vidí potok, voda čilá
přes kameny lesklé běží,
a jde po ní, ač jen stěží,
po potoku v tmavém houští;
naděje jí neopouští.
Hledí v temno chladných stínů,
už tu tma, a v jejím klínu
větrem chvoj se černá kývá,
a v ní tvář se poukrývá,
zahučí a cení zuby:
„Co tu chceš? Jdeš do záhuby!“

„Do nebe jdu, ku milému!“

„Donesu tě k hochu tvému,“
vece stařec. „Za to ale,
budeš potom se mnou stále,
a mou šedou česat hlavu.
Lesky dám ti za potravu,
budeš bydlet ve křišťálu,
v osvětleném bílém sálu.
Zachovášli dobře se mi,
s miláčkem vás pustím k zemi.“

Dívka ráda přisvědčila,
a již v modru nebes byla,
vzduchem letí, slyší šumy,
zvukům ptáčat porozumí.
Jedno mluví v krásném zpěvu:
„Vidím tamhle letět děvu;
kdy by řekla, že s ní mohu,
řek bych, kudy k pánu bohu.
A ta děva, kdy by chtěla
v nebe přijít, tam by směla,

kdy by hadu, ráj co hlídá,
najíst dala, co rád jídá,
on jí dále v nebe poví."

Potěšena těmi slovy
dívka letí, a tu slyší,
jak jí velí rozkaz vyšší:
„Draka necháš na pokoji,
sicé ztratíš duši svoji.
Toho ptáka neposlechni,
ale nyní na mne dechni."

Dechla, a jsou sto mil dále.
A tu vidí, k velké skále
přikouzlený pes jak stojí
a tak rce: „Znám cestu tvoji! .
Kdy bys na mne promluvila,
do nebe bys nezbloudila."

Promluvila, a on vece:
„Až přiletíš k sedmé řece,
strhni tomu, jenž tě nese,
bílý plášť; on spadne v lese,
ty však s pláštěm půjdeš sama,
prostřeš si jej pod nohama,
dostaneš se, kam ti milo!"

Tu to pod ní promluvilo:
„Toho blázna neposlechni,
ale opět na mne dechni!"
Dechla, a jsou sto mil v předu.
Holý strom jim ku pohledu,
zarachotí suché větve:
„Duše naše žije ve tvé,
dej nám, ať se zelenáme.
Cesty tvoje jsou nám známé.
Nežli přijdeš k nebes bráně
k pohledu té lité saně,
co tam stojí, k tomu hadu,
dojdeš dole na zahradu,
na zahradě studánka je,
sluníčko s ní v duhách hraje,
napiješ se, strachu zbavíš,
od cesty se neunavíš!"

Dechla na ně a tu slyší:
„Teď jsi panno v mojí říši;
těch šelestů neposlechni,
ale na mne opět dechni!"

Nedechla, však plášť mu strhla —
spadl; ona v dál se vrhla,
za řekou zří bílou bránu.
Bohu dá se pod ochranu,
hodí před se plášť ten bílý,
a hle, před ní hned v tu chvíli
bílá cesta, most se klene.
Zraky její roztoužené
vidí onen svět a žasnou.
Děva kráčí s lící jasnou,
ve studánce umyje se,
a ji naděj vzhůru nese.
Přišla vzhůru, vidí sani,
lekla se; však svojí dlaní
dotkne se jí, dá jí v ústa
lupení, jež nad ní vzrůstá,
a hle dive! Co z té saně?
Pěkný jinoch kráčí k panně,
děkuje jí, zeptá se jí,
béře ve svou ruku její:
kam jí cesta, chceli říci?
Jemu dívka růžolící
sotva hýbe růžným rtíkem:
do nebe že za Jeníkem;
ptá se ho, jak daleko má.

„Ó, to jsi již skoro doma!"
dovedl ji k nebes bráně,
a tak vece bludné panně:
„Poznášli mne, poznáš jednou?"
Zmizel už, a z brány hlednou
zraky na ni, svaté oči,
svatý Petr klíčem točí.
„Co tu hledáš, panno mladá?"

„Ach ty svatý! Koho ráda!"

Pustil ji, a před ní tady,
koho chtěla: anděl mladý,
duše z těla potkala ji . . .
Což to Jeník? Vždyť se znají.
Ale bože, jaká změna!
Dívka stojí omámená.
„Což jsi Jeníček můj milý?
Jak tě tady proměnili.
Tváři tvou jsem potkávala,
tys to byl — já nepoznala!"
Sedli si a odpočali,
pak se nazpět na zem dali.

Došli. Dívka zvedá oči,
procitla, a blíž k ní kročí

onen, jehož přivedla si!
Vítek se k ní blažen hlásí.
Právě vstoupiv skrze dvéře
zdraví ji, za ruku béře.

Hana ještě u vidění
hledí naň, pak do předení
hned se dala, na spěch měla,
jak by hosta neviděla.

VI.

Tedy slyšel jsi nás, Pane!
Už tvůj dech k nám s hůry vane.
Přišli lidé, povídali,
že se v kraji divy staly.
Lidé že prý chodí bosi,
a že dívky květy nosí
za vrkoči, za živůtky.
Lidé praví: boží skutky!
Tak to lidé povídají,
jaro že prý už je v kraji.
Jistě, jistě mrak se šerý
roztrh, zašel za večery,
a z něho se — lidé vizte! —
vynořilo nebe čisté,
se sluněčkem. A tu všecko
z domu leze: brouček, děcko,
sedá na práh před stavení;
bílá tvář se v růže mění
na sluněčku. Zem vysýchá,
a k nám nebe dolů dýchá.
Kdož by zůstal dnes už doma?
Teplýma zve nebe rtoma.

Přišel Vítek na návštěvu,
uvidět chce bledou děvu.
Vedle otce máti sedí,
a ta dívka oknem hledí.
Odtrhla se z okna zpátky,
zapýřila, a hlas matky
za chvíli už hosta vítá.
Ó, teď už tu všechno svítá,
srdéčka se na se smějí,
na sluněčku sebe hřejí.
Matka řekla: „Už tam léto!"
A jí Vítek: „Táhlo mne to!
A že počasí tak pěkné,
myslím, Hanička že řekne,
by jí máti dovolila,
aby k nám mne provodila,
na naši se projít horu."

Vítek děl, a do hovoru
s Hanou máti hned se dala,
jak tam krásně, povídala:
„Dceruško, už dlouho tomu,
co jsi nekročila z domu;
vidíš, tamhle svatí mají
suché věnce — mně se zdají,
jak by chtěli nové míti.
A dnes tam tak slunce svítí,
fialky už kvetou jistě!
Poskoč a se ustroj čistě!" —
vece matka — „jdi si trochu!"

Srdce skočí v těle hochu,
ale dívka smutná, bledá
zas jen vřeteno si hledá.

„Haničko!" tu Vítek prosí,
obě oči se mu rosí,
že jak lístek zachvěla se
při tom jeho teskném hlase;
a když vzdychnuv lomil ruce,
chopila ho za ně prudce,
leknuvši se jeho žalu,
šla konečně, šla pomalu
ustrojit se na komoru
s Vítkem v tichém rozhovoru.

Truhlici svou otevřela.
A tu šátků co se bělá,
co tu pěkných sukní leží,
šněrovaček barvy svěží,
červeňoučké, květované,
levandul z nich vůně vane.
A tu řekne tiše Vítku,
aby doběh, přines nitku,
a s ní jehlu, že chce šíti:
chtěla se jen uzavříti,
obleknout si košilečku,
růžovanou sukenečku.
A když Vítek marně hledá,
proč šel pryč, už dobře věda,
na komoru ťuká zase.
Již v to všechno oblekla se,
kabáteček jenom zbývá.

A Vítek se na ni dívá,
usmívá se, pospíší si
tam, kde její kabát visí,
pomáhá jí, obléká ji,
celý šťasten, celý v ráji,
rozděluje, narovnává,
šáteček na hlavu dává. —
A již zavrou spolu dvéře.
Šťastných lidí dvé se béře —
kam to? Inu v nebe kráčí;
za hodinu za nejsladší
budou v nebi. Pojďme s nimi.
Nebojte se lidé zimy,
ani smrti nebojte se!
Hledněte, co jaro nese,
slunce hřeje. Ó, ty země!
Cosi šepce přetajemně,
že jsi byla v divném snění,
a tvá líc, jež teď se mění,
že nahledla do zrcadla
všehomíra — a že svadla.
Divná tucho! Povstala jsi
krásná opět v mladé časy,
žiješ s námi, dýcháš lásku.

Ti dva vyšli na procházku,
za vsí jsou. A země holá
sněhu prosta ještě zpola
jako tváře ustrnulá
ze mdloby by procítnula.
Milenci se berou výše.
Každá hrouda žitím dýše,
a vyráží stéblo z hrudi.
Hleďte, hleďte! Vše se budí!

Hanička se zastavila.
Švebol, píseň roztomilá
zvučí s nebe, vidět není
ptáčka, ale šveholení
slyší dívka; srozuměla,
pohádka je vše to celá —
dole tam se dívá zvěři,
vidí pučet lístky v keři,
a ji všechno cestou vede,
ji, co byla děvče bledé.
Dovedlo ji k hoře s Vítkem.
Kráčejí už v sněhu řídkém,
a tu Hana opět stane.
Ohledne se: vítr vane,
bílý plášť ten shltit s nimi,
ústy klutá zpěněnými,
hltá sníh, a břich mu vzrůstá,
pod nimi už jeho ústa,
a tu pukne břich mu rázem,
voda proudem teče na zem,
teče dolů příkrým břehem.
Hana posledním tu sněhem
umyla si bledou líci,
a hle div! Ty růže spící
z lilií se vynořily,
tváře se jí zrůměnily.
A pak šli; a poslouchají,
co to šumí, co to v kraji,
i jdou vzhůru, vidí, žasnou,
na skleněnou horu jasnou,
k bráně nebes pohlížejí.
Šelesty se duchem chvějí.
Ohledli se — zástup ptačí
letí z jihu v podoblačí,
naděj lítá pod nebesy,
lehne v srdci, zavýskne si,
vzduch se plní zpěvnou zvěstí,
a tu křídlo zašelestí,
ptáci sletnou k jejich patě;
a hle, nebe v samém zlatě.
Kam dřív hlednout? Zázrak nový.
Černý les, a holé křoví
promění ze smutku svého
v myslivce se zeleného.
A hle, jarní měsíc letí —
uviděl je, svoje děti,
běží za svým za pometlem,
z paprsků, jež září světlem,
se strání sníh zametává,
shodil peřinu, ať vstává,
dýchá do ní, tiskne k hrudi,
vřelým retem svým ji budí —
vylíbal jí modré oči.

Hanička tu rychle vzkočí.
Fialky tam! Vítek zatím
tady hory nad úpatím
pod šedivým stromem stoje
pupenců jak mušek roje
vidí, jak se z kůry tlačí —
jemná zeleň! To nám stačí.
A tu dívka přistoupila,
celá pružná, celá čilá,
podává mu modré květy.

Život! Láska! Světy, světy!
Za ruku chtěl vzíti děvu
bodrý Vítek, ta však v hněvu
nebo strachu prchá plachém
v líci hoříc svěžím nachem.
Vzhůru běží. Vítek za ní,
jak ji spatřil v holé stráni.
Než jí dostih, zmizela mu,
a zas v divném zřel ji mamu
na protější stráni stoupat;
stíhá slep i zaběh v oupad.
Hana zatím, pestré ptáče,
vzhůru letí, spěchá, skáče.
A když nejvýš vystoupila
udýchaná, bujná, čilá,
hledla nebes do zrcadla,
kterak jako země zmladla,
chtěla výsknout, ale v líce
vítr sfoukl z bujné kštice
vlasů proudy. Postanula,
bílou rukou oči mnula,
neviděla, uviděla —
v nebes zrcadle se bělá
velká tvář a hledí dolů,
plná smutku, plná bolu.
Bílá tvář a kolem hlavy
leskne se vlas kučeravý,
jak zář svatá nebešťanů.
V dlouhé říze v onu stranu
pluje v modré nebes pláni
sklamané jak milování.
Jak se slunko časem skrylo,
zjevení se zamračilo
od jihu jdouc ku severu.
Skryla líce pod zástěru,
zaplakala opět děva:
„On se mračí, on se hněvá!“
A v tom Vítek dostihne ji,
ve svou chytí ruku její,
k jihu vztáhne ruku druhou,
na ten pruh, jenž hraje duhou,
ukazuje, poučuje:
„To k nám jaro z jihu pluje!“
A čím blíž ten zjev k nim letí,
počíná se obraceti
z obličeje v řasy mraků
a pak v třepot křídel ptáků.
A dřív, než by v otčenáši
spočet slova, už se vznáší
hejno černých vlaštoviček.
A tu děvě zmizel s líček
stín, jenž padal s mraku na ni;
dá se s nimi v rozmlouvání,
anyť nad hlavou jí krouží,
štěbetají, proč se souží,
za družičky že jí přišly.
A již Hana nepřemýšlí,
plným hlasem v nebe výskne,
výskl Vítek též a tiskne
pevně ve své ruku její —
vzhledla na něj přítulněji.

Stoupli výš a dívka ptá se,
když stanuli v jara kráse:
„Jak daleko ještě v nebe?“
Stáli tady vedle sebe;
on jí rukou ukazuje,
jak se nebe ozařuje,
zlaté zámky povstávají
a ti dva jim na pokraji.

Výš a výš — a z brány skvělé
stoupá slunce rozechvělé —
milí sobě v náruč klesli.

Více duch můj nevykreslí.
Slyším, země oddychla si:
„Nuže vizte! Tak jdou časy!“

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)

X.



hruťte se kamna! Totě pan doktor z Čerstvého vzduchu!" zvolal již z daleka pan Račte, pospíchaje co mu dech stačil s louky, kde byl u lidí, přese všecko k pěšině, po níž se dr. Javorník zvolna do Vražna ubíral. Doktor se v duchu nad tím uvítáním zachechtal; nebo bylo by asi zcela jinak vypadalo, kdy by nebyl dnes dopoledne Borovec Drahokoupilův dopisek dostal. Jaroslav se zastavil a počkal, až k němu došel. Podali si ruce.

„Račte přece, velectěný pane doktore, na Vražno míti namířeno?" otazoval se statkář.

„Skutečně, pane Borovče," odpovídal klidně doktor; „hodlal jsem nějakých deset minut u vás si poodpočinouti. Slunce dnes pořádně topí."

„Což deset minut," namítal Borovec; „však loni to bylo bez toho jen tak mimochodem, jen jako by sirkou škrtnul, velectěný pane doktore a profesore!"

„A seno?"

„Chvála bohu, letos je jako thé. A sklízí se jako po másle. Co nového račte míti v Záhořanech?"

„Zpomínají na vás," pravil významně doktor.

Pan Račte třikrát rychle po sobě mrknul, což bylo mu zvykem, když slyšel něco radostného.

„A stará milostpaní, a mladá a . . . a slečna Mély?"

„Děkuji, zdrávy jsou," odvětil diplomaticky doktor Javorník.

Vstoupili do dvorských vrat a popošli v levo k panskému domu, jenž vypadal tak čistě, jako by jej ze škatulky vytáhl.

„Máte tu pěkně," podotknul doktor, zastaviv se před domem a rozhlížeje se; „jak náleží pěkně."

„Ó, prosím, nestojí za řeč, velectěný pane doktore a profesore. Račte, prosím, račte dál," pobízel hostě; „račte do mého skrovného Taskulum."

„Tuskulum," opravoval doktor, usmívaje se.

„Tuskulum, Tuskulum, račte míti pravdu. Mně se ten konsek boží latiny již vykouřil! Ó, račte, prosím, račte."

Pan Borovec vedl doktora přímo do parádního pokoje, a usadili se v křeslech, nově potažených, leč fasony již staromodní. Doktor se stále rozhlížel a chválil na plná ústa byt pěkně zařízený. Pan Račte mrkal vícekráte po sobě a vykládal, že ovšem nějakou míli musí zůstati za vkusem Čerstvého vzduchu a Prahy, ale že za čas také nějakou stovečku do svého bytu strčiti může, a že ho jen ty záslony, z kterých

prý ovšem zvláštní má radost, dobrých třicet zlatých stojí, nepočítaje ani práci za zavěšení.

Doktor taje v sobě smích zpíval dále do svého tónu, připomenuv na konec, že mu jest přece s podivením, že pan Borovec jsa takový milovník pěkného příbytku, si do své roztomilé klece již dávno kanárka neuvedl.

Hostitel jeho třikráte zamrkal a odpověděl cukrově se usmívaje: „Doufáme v dobrotivé nebe, že nejsme k věčnému celibátu odsouzeni."

„Nemluvte v množném čísle," namítal doktor, „aspoň co do mne, skládám vyznání, že není mně nad stav panický a že sotva kdy zatoužím po známosti s pantoflem."

Pan Račte div si radostí oči nerozmrkal. Tedy Drahokoupil doktora dobře prohledl! Nyní mohl zcela bezpečně řeč přitočiti k slečně Mély. Třeba bylo jen doktora pěkně k sobě nakloniti. I přinesl vkusně vykládanou krabici s doutníky, jak pravil „ctihodného věku a výborně odleželými, z nichž jenom za božíhodových příležitostí kouřívá," zapálil svíčku v příručním stříbrném svícnu a vyptával se s dotíravostí téměř sklepnickou, čím by mohl hosti svému posloužiti, zda pravým ruským čajem a Lomnickým sucharem, či kávou černou; nebo sklenicí piva či lahví vínka, červeného nebo bílého, oboje prý, jak doufá, neučiní mu hanbu. Při černé kávě v závorce podotknul, že nepřeje jí příliš, poněvadž prý po ní, jak kdesi spolehlivě se dočetl, červená nos.

Doktor Javorník vyslechl trpělivě celý seznam nápojů, připomenul mu, že zlý ten účinek černé kávy mu také není neznám, a vyslovil se, když již jiné spásy není, pro sklínku bílého vína s vodou. Pan Račte zatrhnul zvoncem, a paní Marjánka, jež ostatně při dveřích poslouchala, přišla si devotně pro rozkaz. Za chvíli bylo tu víno i mísa se řízky delikátní studené zvěřiny. Zlatožlutý mok perlil se brzy v křištálových sklínkách, pan Borovec jednu z nich pozvedl proti světlu a hrouže zrak svůj v milovábný její obsah pravil:

„Račte, velectěný pane doktore a profesore, si se mnou ťuknouti po staročesku na dobrou vůli."

„Na dobrou vůli," opakoval doktor, ťukaje s ním.

Pan Borovec vypil jedním douškem svůj díl až do kapky, vždyť byla senoseč, čas obecné žízně, a Jaroslav do polovičky. Neznal se patrně jako Pražan náležitě v staročeských spůsobích. Leč panic Vraženský přimhouřil již oko a nabízel mu zvěřinu, jež hostovi výborně zachutnala, kteréž cti se ostatně i lahodnému vínu dostalo; nebo brzy po první láhvi nastoupila druhá svou pouť do útrob besedníkův. V Jaroslavově mysli rozkvétal humor do samých růží, a Borovec nebyl již s to, aby udržel v hradbě ňader svých city ke slečně Mély, jež se mu již ze vší kázně vymykaly.

„Ach," povzdychl, snímaje roucho tajemství s duše své. „Dámy jsou zdrávy a slečna Mély také?"

„Jako pstruh!" připomenul doktor.

„A je to pstroužek, neníli pravda? Já vím, že v Praze udice po něm lítají."

„Ne tolik, jak byste myslil. Ona jest vážné povahy, a zdá se, že jí Pražští mladí pánové jsou trochu mělcí. Myslím, že více by jí byl k oku i k mysli jadrný muž z venkova, muž oddaný počestné práci, upřímné mysli, a třeba nestál ve květu mládí. Vždyť dospělejší strom lepší vydává ovoce.“

Pan Račte přišoupnul ochotně křeslo své k doktorovi; vždyť to, co slyšel, byla zrovna jeho fotografie. Nyní nemohl přece mlčeti.

„Ó, příteli,“ pravil, „nemohu vám déle tajiti, jaký dojem slečna Mély na mne učinila. Od těch dob, co jsem ji viděl, vidím jen ji; co jsem ji slyšel, slyším jen ji; slyšímli pěnkavu zpívati, zpívá ‚Mély‘; slyšímli vítr hučeti, slyším ‚Mély.‘“

„Jste do ní, příteli, zamilován.“

„Uhodl jste.“

„Škoda, že nemám žádných vlastností k namlouvání; věru, ztratil bych již za vás slovo.“

„Ó, ztraťte, příteli, ztraťte a učiníte mne šťastným a vděčným až do smrti. Vždyť vy na Čerstvém vzduchu mnoho vydáte. Můžete o mně mluviti, že jsem muž jadrný, poctivé mysli, počestné práci oddaný a třeba nebyl nejmladší, bůh ví a nejsvětější trojice, že srdce mé jest upřímné a zachovalé, a že oheň, kterým plápolá, není žádný oheň ze slámy a z natě. Sám jste pravil a ještě jste o mé lásce nevěděl, že můj dům jest jako klec pro kanárka. A pole moje rodí zlato, příteli! A ta jistota, příteli: domy a továrny mohou shořeti, obchody sebe lepší bankrotáři niveč uvedeny býti, ale úrodnou půdu nezničí ani živel, ani vojna, ani úskoky. Ó, kdy byste ráčil Mély pro mne připraviti, ó, věřte vděčnějšího dlužníka v Čechách byste nenalezl. Ó, já vím, že slečna Mély jest hodna takové lásky, jakou já k ní mám.“

Jaroslav se jaksi sám nad sebou zastyděl. Upřímné výlevy srdce Vraženského panice, třeba nebyly prázdny humoru, zasluhovaly přece jen úcty nepodjatého člověka, a třeba věděl bezpečně, že jsou a budou bezúspěšny. Leč filosofie jeho obdržela opět vrch. Řekl si v duchu: Sladké nesmysly, pane Račte!

Dobrák Borovec, vínem poněkud rozjařený, ovšem něco podobného při něm by nehádal; naopak myslil, že host jeho přemýšlí o prostředcích, kterými by mu při slečně Mély posloužiti mohl. Nechal mu chvíli na rozmyšlenou a otázal se jen: „Přemýšlíteli, příteli?“

„Přemyslil jsem,“ odvětil doktor. „Pře vašeho srdce, milý pane Borovče, nebude tak snadna, jak by se myslilo. Že jste muž úcty hodný, o tom, tuším, nepochybuje slečna Mély rovněž tak jako celý svět; ale že jste i lásky hodný, o tom se musí teprve slečna Mély přesvědčiti, neb jinudy nevede žádná pěšina k jejímu srdci.“

„A co mám učiniti?“

„Odpusťte mé upřímnosti, ale vy nejste z nejmladších, a slečna Mély jest mlada. Nebo co jest nějakých dvacet a pět let?“

„Ovšem, ovšem.“

„Vy tedy jí musíte ukázati, že jste posud mlád. Bohu díky, humor máte, a ten jest dobrý k tomu prostředek. Ukažte jí, přesvědčte ji, že jste posud mlád.“

„Ale jak, aie jak?“

„Nežli jsem poznal tajemství vašeho srdce, připadla mi na mysl zábava, a bavím se jí na procházkách svých již mnohou hodinu."

„Zábava! Já proti zábavám nikdy nebyl."

„Na druhý měsíc, tuším patnáctého, připadá výroční den sňatku pana Hajného s paní Hajnou. Byl by to den pro význačnou zábavu jako stvořený."

„Byl. Myslíte ples?"

„Nikoliv, divadlo."

„Ó, já jsem ohromný milovník divadla; račte věřiti, drahý příteli!"

„Tomu jsem z té duše rád; nebo na vás počítal jsem také v předběžném rozpočtu. Vy musíte také hráti."

„Hráti!? Ale, příteli, snad byste nechtěl mně na hlavu bláznovskou čapku posaditi?"

„Tak nesmíte, příteli, mluviti, chceteli před slečnou Mély dokázati, že posud jste jinoch na duchu."

„Hm, hm . . . ale, příteli, považte! Paměť má jest již děrava, žiju tu jako poloviční poustevník a jaktěživ jsem veřejně, před obecenstvem, nevystoupil. Fiasko by bylo skoro jisto."

„Veřejně! Vždyť myslím jen na domácí divadlo, v nejužším kruhu. Obecenstvo by bylo skrovno a že shovívavo do míry největší, rozumí se samo sebou. Byla by to rodina Hajných, Drahokoupil, správce Velemín a starší úředníci, z cizích bychom nepřibírali. Jaká, prosím vás, bázeň před fiaskem?"

„A slečna Mély? Budeli také hráti?"

„To nevím jistě. Myslím, aby dělala orchestr. Bez toho přece nemůže býti představení?"

„Ovšem, to náleží k celku jako komín ke chalupě; ale dobře by bylo, kdy by hrála. Kdy bych měl s ní nějakou delší scénu, buďto pohnutlivou, nebo hodně veselou, třeba tak s nějakým padnutím do náruče . . ."

„Tak do podrobna nemůžeme ještě dnes jíti. Já sám bych byl napovědou a režisérem a sepsal bych tak dva kousky schválně pro slavnost; jeden vážný, druhý veselý. Rozumí se, že všecku starost o představení bych naložil na svá bedra. Ještě to není, ale budeli, engažuji vás za herce, příteli. Ruku na to, nebo bez vás bychom, příteli, uvázli s prámem na mělčině; jest nás tuze málo i na nejskrovnější personál. Vy, mladý Tureček, Gábinka Velemínovic, Svach . . ."

„Slečna Mély."

„Nu třeba. Leč při tom všem mně chybí jedna osoba, intrikán. Snad se nalezne. A kdy by bylo nejhůře, sem tu ještě já."

„Já bych se na to těšil, ale . . ."

„Žádné ‚ale' ještě nic nedokázalo, příteli. Však si to rozmyslíme; prozatím hrobové tajemství! Já myslím, že vaše intence se slečnou Mély se tímto představením shledá s nejlepším výsledkem."

„Ó, kdy by to dal pán bůh!"

„Neříkejte nikomu nic, ani před Drahokoupilem. Čemu prodávati, dokud není trh."

„Ovšem, ovšem."

„Ale já tu zůstal a vy máte práci na lukách. Slunce jest již hodně dole; musím do Záhořan.“

„Není zmeškáno. Přijdete brzy, viďte, příteli, a ráčíte mi pověděti již stranu slečny Mély?“

„Přijdu a dá bůh, že nikoli s prázdnou pro vás.“

Pan Borovec doprovodil doktora Javorníka hodný kus cesty, až ke kamennému kříži pod smrkem a svěřil mu po cestě ještě ledacos, co jeho srdce buď nechtělo nebo nemohlo samo nésti. Nežli se rozloučili, měl Jaroslav nejpěknější kapitolu z bytosti Vraženského panice zcela přečtěnu. Přišed na místo, odkud bylo Záhořany, přádelnu a kus Čerstvého vzduchu viděti, zastavil se Jaroslav. V růžové záplavě červánkův ležela krajinka před ním jako plastický obraz, a v hájku, někde nad ním, pohvizdovala žluva měkkým, plným tónem. V okně nárožním Čerstvého vzduchu, kde bydlela slečna Mély, zdálo se mu, že vidí obě mladé dámy z libé večerní nálady se těšící. Z hladiny mysli jeho vynořil se obraz slečnin v řecké toze a hned vedle něho pan Račte, s čapkou s rolničkami.

„Sladké nesmysly!“ pravil mladý muž k sobě a sestupoval chutě po mírném svahu dolův.

Téže asi chvíle stál Borovec mezi vraty svého dvora a myslil si: „Ten doktor je řádný a upřímný člověk. Fortuna mi jej sem zanesla. Když on tomu nastrčí nohy, půjde to pomocí boží ku předu.“

XI.

Některý den po tom — obloha byla zatažena a strojilo se asi k dešti — vyprosil si za příhodné chvíle dr. Javorník na slečně Mély pohovor v soukromí. Slečna, jež jinak zřídka z klidné rozvahy své vystupovala, se zarazila, a oči její svezly se rozpačitě na koberec, když k přání jeho svolovala. Dle úmluvy sešli se v zahradě na odlehlejší cestičce, zákrslíky napolo zakryté. Oba dva naši přátelé byli stejně velicí a kdo jich neznaje, by je byl viděl vedle sebe kráčeti, byl by jistě soudil, že jest to dvé milencův. Slečna po delším čase byla dnes opět tak ustrojena, jako tehdáž, když po prvé při pianě ji pan Borovec spatřil. Jistou měrou byla dnes ještě vnadnější; slaměný klobouk se širokou střechou, za nějž zatknuta byla dělaná kytička z vlčího máku, zvyšoval půvabný její zjev snad tím, že jej jaksi přispůsoboval k zahradnímu okolí. I oko Jaroslavovo jiskřilo ohnivěji. Vzácné vnady krasavice, po boku jeho kráčející, musily každé mladé srdce mužské rozhoupati z obvyklé rovnováhy. Utrhnuv se stromku list a pohrávaje s ním, snad aby myšlenky své v klidný směstnal tok, pravil Jaroslav hlasem zcela pokojným: „Slečno, prosím za vaši mlčenlivost u věci, již budeme projednávati, a spoléhám také zúplna na ni.“

Po tomto úvodu slečna Mély poněkud zbledla a nutíc se k tónu klidnému a určitému, odpovídala: „Buďte zcela ubezpečen, pane doktore.“

„Jde tu o věc,“ pokračoval Javorník, „s mého hlediska aspoň veledůležitou, a ač časem bez toho u veřejnost vejde, přece bych tomu byl rád, aby prozatím zůstala mezi námi.“

Slečna se uzarděla a odpověděla: „Poslouchám, pane doktore!"

Jaroslav jal se nyní široce vykládati, jakým spůsobem by výroční den sňatku jejich přátel dal se oslaviti, a že by takto na Čerstvém vzduchu mohli si otevříti pramen zábavy nevyčerpatelné. Pustiv se do podrobna plánů svých, vymaloval je slečně živými a jímavými barvami, probíral řadou po sobě osobnosti, jichž by bylo potřebí, nedotýkaje se jen jaksi z dobrého taktu Borovce, ač jí napověděl, že by snad i z okolí se vhodná některá síla dala vybrati. Pak ji prosil, by za tímto účelem k němu se připojila, poněvadž sám o sobě netroufal by si dobře pochoditi, ano bez jejího účinného přispění se ani jeho zámysly na Čerstvém vzduchu provesti nedají. Připomenul pro příklad starou paní, o níž sice ví, že jest mu nakloněna, jež však mnohem ochotněji a přívětivěji předlohu přijme a posoudí, nepodáli ji podnikatel sám, nýbrž spojené družstvo „Mély a doktor," poněvadž první člen družstva mysli a srdci jejímu mnohem jest bližší a lahodnější než on, člen druhý. Manželé Hajných mají prý dosti času o podniku se teprve tenkrát dověděti, až nebude lze jej před nimi tajiti.

Slečna chvíli odvažovala. Pak odpověděla: „Nevidím příčiny, proč bych na návrh váš nepřistoupila a proč by i při staré paní podnik váš se shledával s nějakým odporem."

„Náš podnik, prosím," opravoval doktor.

„Budiž, ač úloha, již mně přidělujete, jest poměrně skrovná."

„A přála byste si větší, slečno? Přálali byste si zahráti?"

„Nikoliv, spokojuji se s orchestrem. Vždyť i vy sám zůstanete za kulisami a já věru netoužím před ně. Ostatně jest osnova vaše vesměs jasna, až na jedno místo. Připomenul jste, že by i některá osobnost z okolí se dala přibrati."

„Myslil jsem na pana Borovce. Jest v domě dobře znám a rád trpěn; snad i viděn."

„Mluvilli jste již s ním o navržené zábavě?" vyzvídala slečna.

„Nemluvil," lhal doktor, jako by psal od jakživa do novin.

„Ondyno jste u něho byl?"

„Byl."

„Dovolte mi něco v závorce pronesti. Jest to věc i nepatrná i patrná, podle případnosti. Tázal jste se mne tehdy, zdali nepůjdu s vámi na Vražno. Směla bych prositi, proč?"

„Nevím již. Tuším, že mi tak za řeči otázka ta z úst vyklouzla."

Slečna Mély se naň zpytavě podívala; Jaroslav se lehce zarděl.

„Víte, pane doktore," odpovídala i pichlavě i laskavě, že umím také latinsky. Fiat benigna interpretatio. Doufám, že budete spokojen tímto rozřešením?"

Jaroslav se zarazil; cítil, že slečna dobyla nad ním převahy. Nežli na příhodnou odpověď uhodil, ujímala se již slečna Mély hovoru další otázkou.

„A co by měl pan Borovec po mínění vašem při divadle hráti? Nějakouli zamilovanou partii?"

„Nepomyslil jsem posud."

„Odpusťte mému žertu: kdo ví, zdali by ji lépe neprovedl nežli na příklad vy."

Doktorovi se hnala krev do tváří; netroufal si, slečně do očí se podívati.

„Když již spolu tvoříme divadelní družstvo, jest věc nás obou jej získati. Tuším, že přece spolu jednou půjdeme na Vražno. Co myslíte?“ otazovala se slečna zdánlivě nevinně.

Jaroslav viděl, že třeba rázného obratu. Pravil odhodlaně:

„Vidím, slečno, že není jasno mezi námi a že tudíž smlouva naše stojí na vratkých nohou. Podejme si upřímně ruce.“

„Za jakým účelem?“

„Pro život.“

Slečna Mély ustoupila na krok a sbírala všecken um, aby nepozbyla rozvahy. Odpovídala zajíkajíc se: „A co vás, pane doktore, z čista jasna k tak — vážnému výroku přimělo?“

„Vy sama. Když již tehdejší otázka má, sama v sobě nepatrná, ve vás nepokoj vzbudila, jest viděti, že vám na mně v pravdě záleží, že se srdce vaše o mne zajímá, že mne — milujete. Již v pouhé narážce na Borovce, jenž podle všeho do vás se zamiloval, hledáte z mé strany úsměšek, jenž vás hněte. Při vás to není bublina rozmarné mysli, není prchavý vrtoch; znám vaši povahu. Podejme si ruce.“

„Pane doktore, pro boha! — Vždyť nehrajeme ještě divadlo.“

„Nehrajeme, pravda; a proto si nepodáme ruce.“

„Doktore! Pouštím mimo všecky pokoutní myšlenky. Tu jest má ruka; prozatím — pro divadlo.“

Podali si ruce a potiskli je. Doktor držel ruku její nad slušnost dlouho ve své pravici a nepouštěl jí. Slečna Mély mu ji vymykala.

Prudce ji pustil pomysliv: Sladké nesmysly!

„Tedy pro divadlo, platí. Beze všech pokoutních myšlenek,“ ujal se doktor znova hovoru.

„Platí,“ odvětila určitě slečna.

„Kdy půjde družstvo k staré paní o guberniální povolení?“

„Zítra k poledni, stavte se pro mne.“

„Před dvanáctou jsem na místě.“

Obrátili se k domu. Doktor doprovodil slečnu až ke schodům a odešel ven na dvořiště. Slečna ubírala se nápadně rychle do své komnaty. Tam odložila klobouk a postavila se k oknu. Jaroslav zahýbal právě za přádelnu na silnici. Slečna dívala se chvíli do prázdna a usednuvši pak do křesla k psacímu stolu, opřela hlavu do zadu. Ňadra její bouřlivě se zdvíhala. Zdálo se, že nepokoj, před Jaroslavem uměle tlumený, nyní teprve se rozpoutává. Veliké, tmavé, nyní blouznivé oko upjalo se na obraz na stěně. Byla to tišina při měsíčku. Park z dob rokokových, z jehož vzdušné prostory táhla se uprostřed lesem dlouhá cesta. Téměř na konci jejím, v pozadí, odcházeli pán a dáma, patrně v zajímavém hovoru zabráni; za nimi stál plavý chrt k měsíci vzhlížeje. Krásná hlava slečnina probírala se ze směsi k jasnu myšlenkovému. Pohnula se a naklonila v levo.

„Zvláštní člověk; zvláštní, posud neprůhledný,“ šepotali rtové její. „Jednala jsem správně, obezřetně; ale jen jediná ještě svůdná minuta, jeden vřelý pohled, dvě, tři dojemná slova a byla bych bývala beze zbraně! Prudce odtrhl ruku, jako by řekl, když ty vymýkáš svou,

k čemu se oddávati pošetilosti. Ó, že nemohu se hned s Maruší poraditi! Byl to týž muž, jenž nešťastné herečce, nešťastné manželce z čisté lidské lásky upravil strmou cestu na věčnost? Ale on ji znal, snad ji někdy i miloval! Budiž! On jednal krásně! Co jsou proti takovému činu činy Napoleonovy? On uhodl, že jej miluji, on nabízel mi ruku, pro život — pro život! To bylo celé vyznání jeho lásky. Zda která žena takové slyšela!? Bylo tak zvláštní jako on jest . . . labuť v poušti, démant v písku, palma na severu! Jak dále s ním ku předu?! Třeba vpraviti se do něho, plouti podle jeho plachty, bez pokoutních myšlenek. Popluji s ním, popluji . . . na kraj světa, do spásy nebo zmaru. Popluji!"

Hlava slečnina svezla se za rozjímání k ňadrům; ruce měla na klíně sepjaty. Malíř spatře ji byl by zajásal. Nebesům známo, jak dlouho by byla slečna tak seděla. V tom zatahala ji ručka za šaty, a hlásek dětský vykřikl: Baf!

Slečna vyskočila. Byl to Jaroušek, jenž za ní přiběhl. Vzala si chlapce na klín a zulíbala ho. Chlapec se jí vyvinul, nebylo mu to tuze milo.

„Nevíš, kde je doktor, tetičko?" tázal se Jaroušek. „Někde v pravo, viď?"

„Proč v pravo?"

„Protože ondyno řekla babička k mamince, že když jsi ty v levo, on že je v pravo. A protože jsi ty v levo, jest on v pravo. Já vím, že jsi v levo; tohle je levá ruka, protože se jí nejí."

„Ó, ty máš rozumu!"

„Kolik asi, tetičko?"

Slečna Mély ukázala mu to ukazovači svých rukou, jež dala k sobě asi na centimetr. Jaroušek byl tím množstvím svého rozumu asi málo spokojen; neboť hnal se jí s klína jako povětří.

XII.

Druhého dne šla slečna s doktorem ku staré paní o „guberniální" povolení. Bylo na nich viděti, že jest mezi nimi jasno a že oba se nesou se stejnou myšlenkou. Stará paní se významně a vlídně pousmála; nemyslila jinak, než že ti dva divní lidé se shledali z čista jasna, a že jdou k ní na radu v záležitosti srdcí svých. Leč brzy nahledla, že uhodila vedle a že má jen před sebou družstvo pro komedii. Vyslechla pokojně nejprve hlavní přednes pana principála a potřebné výklady a přídavky slečny principálky, a lahodilo jí, že jí první svěřují své nevinné tajemství a že na jejím svolení činí všecko provedení závislým.

Urovnavši si odpověď na supliku vážně jako nějaký policejní ředitel, odvětila, že ona popředně velice daleka jest toho, aby snad za paní v domě se považovala; ale že ji těší, že přišli nejprve k ní, poněvadž její zeť i dcera přirozenou měrou musí prozatím zůstati před oponou. Dále připomenula, že ona takto divadlu mnoho nepřeje, poněvadž s jeviště rozsívají se tytýž myšlenky společenskému životu a blahu neprospěšné, anobrž i nebezpečné; ale proti domácímu divadlu

prý není, jednak proto, že má býti oslavou památného dne jejich dítek a že při takovém družstvu má toho plnou jistotu, že při zamýšleném představení zachovají se i v částech i v celku meze dobrého tónu a předpisů v domě i rodině platných. Přes to všecko že by však přece prosila, by předloženy jí byly k censuře oba kusy, jež pan profesor hodlá složiti, a v čas jí bylo oznámeno, které osobnosti hráti budou, a jaké úlohy.

Družstvo se vpravilo beze vší odmluvy do jejích podmínek, poděkovalo se sutou měrou za její blahosklonnost, a Jaroslav zejmena připomenul, že nemohou zrak její, věkem již poněkud dotknutý, namáhati obtížným čtením rukopisův, a že kdy by dovolila, rád a ochotně by jí kusy v soukromí přečetl. Stará paní přijala vděčně návrh, dala mu však ten tvar, aby jeden kus slečna a druhý doktor jí přednesl; nebo pro jednoho předčitatele že byla by to námaha poněkud obtížná, již by ona nerada brala si na odpovědnost. Na tom zůstali a umluvili, že ohlásí v čas napřed, kdy bude lze hotové kusy předčítati.

Tak skončil se šťastně první moment přípravy, a hned odpoledne osedlával si doktor svého Pegasa, by prohnal jej po vyměřených cestičkách. Byla to projížďka trochu pracná; neboť doktorův Pegasus by rád si byl vyhodil z kopýtka; ale jezdec si počínal jako starý kyrysník: sepjal komoně do jambických pětistopců, pyšně na vysokých kothurnech si vyšlapujících, a nedal mu k posluze více figur, než kolik jich bylo možno sehnati, i pana Borovce v personál počítaje. Jedna figura mu pořád chyběla, ale on se bez ní obešel; neboť u divadelních ředitelův jest všecko možno; ti jsou jako Napoleonové. Přes to by to bylo s dílem Musy doktorovy přece bledě vypadlo, kdy by téhož dne nebyl se spustil déšť, a kdy by se nebyl Jaroslav do své práce zrovna zajedl. Večer se ani dramopisec náš do jídelny nedostavil; ostýchalť se tam objeviti se svými počerněnými prsty. Když odbíjela hodina duchův, odložil Jaroslav se srdečným „zaplať pán bůh" péro: první kus byl z hruba hotov. Třpytil se mu na čele název: „Ještěr v ráji, čili Meč a dýka. Obraz z české dávnověkosti o jednom jednání."

Vykonav lopotnější úlohy své polovinu zívnul si básník po olympsku blaženě a vyhledal své klidodárné lože. Spal tak tvrdě, že by ho byli mohli i s postelí třeba až do Vražna odnesti. K jeho cti budiž řečeno, že se mu o vínku vavřínovém ani nezazdálo.

Druhého dne přinesl sešit slečně Mély ke kritice do zahrady. Ta se s prvorozencem dramatické fantasie Jaroslavovy uklidila do odlehlého místečka, by se s ním po kriticku pomazlila. Když dočetla až k „opona zvolna spadne," byla celkem uspokojena. „Ještěr" byla činohra trochu krvavá, trochu pohnutlivá, se šťastným koncem. Dlouha a zdlouhava nebyla i měla na sobě ráz rytířský, již pro kostymy, neboť ty byly napřed předepsány. Co předzvídala, nalézala splněno: pro mlsné obecenstvo byla to zábavná satira na škrobený dramatický pathos a sloh; pro hladové obecenstvo solidní pečeně. Že od staré paní dostane své imprimatur, bylo nad pochybnost; v Ještěru nebrousily se nože ani na stát, ani na církev nebo rodinu. Jednající osoby se od sebe dosti odrážely a každá měla po nějakém vděčném místu.

Třetího dne po tom položil pan dramaturg druhou knížku na pytevný stůl slečny kritikářky. Byla to fraška se znamenitým názvem: „Kopyto na zamilovaných cestách.“ Prvním rekem v ní byl „obstarožný“ švec panic Benignus Neděle, jenž měl za pořekadlo: „I ty moje kopyto!“ Obsah i situace nebyly příliš původní, ale byly vtipně sestaveny a dost účinně stupňovány a o smích nebylo zle. Leč čím dále slečna Kopyto studovala, tím více naskakovala jí husí kůže před censurou staré paní. Hra sice netepala slušnost ve tvář, ale byla rozpustilá a výraz i myšlenky někdy trochu předměstské. Nic platno, Kopyto potřebovalo trochu ořezu a ostruhu. Slečna vzala tužku, ale ostýchala se škrtati. Benignus Neděle byl zrovna ušit pro pana Račte. To nepotřebovala ani slečna od doktora slyšeti. Ale že po té úloze Borovec jen tak beze všeho sáhne, slušně pochybovala. Leda snad jí k vůli, a doktor asi v duchu na to počítá. Slečnino čelo se zakabonilo. Ale brzy opět se na něm rozjasnilo. Vždyť dala ruku, že s doktorem půjde bez pokoutních myšlenek, a danému slovu chtěla i musila dostáti. Hraj si již s pánem bohem Borovec Kopyto; effekt musí učiniti, jen když úlohu trochu pochopí, a Jaroslav provede svou králku. Obrazivost slečnina se rozehrála: viděla před sebou Borovce-Kopyto na jevišti, a veselí skřítkové, kde který v ní byl, se rozpoutali a rozchechtali. Slečna vypukla v hlasitý smích, že se jí oči zalévaly. V tom div leknutím nevykřikla. Kdy by jí byl někdo u ucha vystřelil, nebyla by více strnula. Před ní stál ne Benignus Neděle Kopyto, nikoliv výtvor doktorův, nýbrž pan Borovec, tak jak žil a tyl ve skutečnosti a k tomu ještě ve vybrané letní strůji. Prádlo bylo na něm jako křída a vkusné šaty z brusu nové.

Políbil slečné ruku a omlouval se prose tisíckrát za odpuštění, že ji asi vyrušil z veselé četby. Dále vypravoval, že měl v Záhořanech něco na práci a že nemohl přes srdce přenesti, aby slečně nesložil povinné poklony. Že mu řečeno bylo, že jest v zahradě, on že ji hledal po všech všudy cestičkách, až „líbezný zvonek jejího smíchu“ mu úkryt její „čarodějné“ prozradil.

Slečna nevědouc ani překvapením co mluví, přestřihla mu výmluvné pásmo od úst, podotýkajíc, jak se naň hněvá, že tak na své přátele na Čerstvém vzduchu zapomíná, a že by mu do smrti nebyla odpustila, kdy by jsa v Záhořanech u Hajných se nestavil.

Borovec si pomyslil: Doktor už pro mne pracoval, díky mu! Ukaž, že jsi mlád! Poděkoval se za vzácnou přízeň slečninu a na důkaz pravosti svých slov políbil jí ruku po druhé. Dívka se lehce zapálila; bylo jí té dvornosti trochu mnoho.

„Neníli libo trochu po zahradě, nebo do domu?“ otazovala se ho posud v rozpacích.

Pan Račte jen zářil jako španělský topas. Všecka duše jeho sršela mu z očí na slečnu, již rozkošný ruměnec činil ještě milostnější než jindy bývala. Nitro jeho rozjásalo se velmi smělými nadějemi. Předeslav, že si velmi rád zablouzní v přírodě, prosil naléhavě, zdali by nesměl na tomto poetickém místečku si k ní na minutku přisednouti, a když slečna přívětivým posunkem mu ukázala na sedadlo naproti, složil se na ně, jak nejozdobněji uměl, veda stále svou o přírodě, že

je hrozný milovník její i za ranních červánkův, kdy skřivánkové se budí ze sna, i na večer, když mu větřík přináší ze Suchotína klekání; a po celý den že je vůbec s přírodou v tuhém přátelství na polích, lukách i v lese. Také prý proto volil si za metu života svého polní hospodářství; nebo polní hospodář žije prý dvojnásob proti obyvateli nezdravých měst a lékaře prý zná skoro jen dle jmena. Krajina kolem Vražna jest prý také neli krásná, aspoň velmi milá, a že by se radostí až chytal stropu, kdy by slečna se ráčila na ni podívati a svou návštěvou krajině té ráčila dáti jaksi poetické posvěty.

Slečna Mély byla básnickou jeho licní na oko unešena, ale zdálo se jí v duchu, že má svou řeč dobře naučenu, a že by tudíž co do paměti aspoň se hodil pro Benigna Neděli v „Kopytě.“ Při tom se však pod stolem něco přihodilo, co všecken rajský pel s dojmu setřelo, a slečnu dopálilo: pan Račte totiž, jako by mané se stalo, dotkl se důvěrně nohou svou jejích botek. Slečna reterovala nožkou a pomyslila na Jaroslava, a ruměnec i studu i hněvu zaplanul jí v líci. Vida ten ruměnec, vykládal si jej Vraženský ve svůj prospěch a opakoval svou prosbu o návštěvě svého sídla určitěji a důvěrněji přidávaje opět velmi poeticky, že bez toho obraz její dnem i nocí komnaty jeho Tuskula oživuje. To bylo dosti zřetelně řečeno; v slečně se ženský rarášek vymrštil na jazyk.

„Jste velmi dvorný společník,“ prohodila, „a kdy bych byla ješitna, skoro bych se mohla domnívati, že jste do mne zamilován.“

Vraženský div slastí neshořel; přemysliv vteřinu vhodnou odpověď, pravil skromně oči klopě: „Domněnka taková učinila by ze mne nejšťastnějšího muže na několik mil v okolí.“

„A smíli se vám věřiti?“ zahrávala s ním dále slečna.

Pan Račte bouchl se pravicí do srdce a odvětil velebně:

„Slečno, račte se ptáti kohokoliv na mne; nikdo jistě neřekne, že Vraženský Borovec lže.“

„Svým časem se třeba přesvědčím; ostatně není posud příčiny, proč bych pochybovala, nebo nepochybovala,“ odvětila slečna.

„Slečno,“ rozpaloval se pan Račte; „račte se o mně přesvědčiti, račte na mně co chcete, vše jsem hotov pro vaši přízeň podniknouti. Račte poručiti: skoč se skály! Skočím. Skoč do hlubiny vodní! Skočím. Nekuř! Nebudu kouřiti. Ano ráčíteli říci: nechoď na honbu! Nepůjdu.“

„Měla bych zkoušku pro vás.“

„Jen jedinou? Toť málo. V desíti troufám si obstáti.“

„Mám pro vás tajemství.“

Borovec położiv ruce na stůl přiblížil hlavu.

„Chceme hráti divadlo; domácí divadlo. Budeteli spolu hráti?“

„Jeli přání vaše, třeba stokrát.“

„Jakoukoliv úlohu?“

„Jakoukoliv, jen bych prosil, nesmíte mi přidělovati intrikána. K němu nemám srdce.“

„Intrikán to nebude, pane Borovče. Tedy mám vaše slovo?“

„Tu ruka na to.“

Slečna mu přes stůl podala zdráhavě ruku. On ji chtěl políbiti, slečna nepřipustila.

„Však připomenu vám slib."

„Stojím v něm, slečno, jako maják v moři."

„A nyní, prosím, musím k paní Hajné. Prosila bych za vaše rámě."

Borovec měl již na jazyku, že jí třeba srdce dá, ale pomyslil si, že pro dnešek již třeba se uskrovniti. Doprovodil slečnu Mély do domu a na pozvání paní Hajné strávil tam asi hodinku.

Po odchodě jeho vyprosila si slečna doktora Javorníka na poradu a otevřela mu bez ohrádky své mínění, že tak jak jest, „Kopyto na zamilovaných cestách" se nemůže dávati, že třeba leckterých výpustkův i proměn. Jako každý básník posadil se doktor na odpor dokládaje, že změnami těmi by hra na účinu byla oslabena. Leč slečna kritikářka jako druhá v družstvu podmílala svými důvody jeho důvody dosti trpělivě a když pozorovala, že zvedá se v něm již nevole, slibovala mu, že se mu za ty změny něčím velmi milým odvděčí. Jaroslav zadíval se do jejích kyprých rtův, že se všecka zapýřila a chvíli do rukopisu dívati musila, nežli mohla suchoparně dále vyjednávati.

Doktor se vyslovil, že jest volen „Kopyto," jež kladl nad „Ještěra," po jejím přání zkomoliti. Dali se tedy do společného díla, panice Benigna Neděli přeměnili ve vdovce po třech manželkách, tu i onde vypustili fráse a zkrotili jednotlivé výrazy; jeden výstup docela a jeden s část vypustili a jeden více prohloubili a propracovali.

Když byli práci dokončili, tázal se doktor po odměně.

„Ta jest," pravila laskavě slečna Mély, „že mám pro Benigna Neděli herce již získaného."

„Ah! A smímli se tázati?"

„Pana Račte."

Doktor popošel sem tam v komnatě.

„On mně dnes v zahradě," vykládala slečna se zardívajíc, „učinil in optima forma vyznání lásky."

Jaroslav sebou škubl a podíval se přísně na ni.

„A já jsem za pokutu získala ho pro Benigna Neděli. Jsteli se mnou spokojen, doktore?"

„Slečno, všecka čest. To bylo jednáno bez pokoutních myšlenek."

„Anebo obráceně," připomenula slečna oči sklopivši.

Jaroslav přistoupil k ní a stiskl jí ruku, že ji prsty zabolely. Podívav se významně na ni, mlčky odešel.

Slečna se chvíli dívala na dvéře, když se za ním zavřely. Snad myslila, že se vrátí, snad něco jiného. Bůh milý ví.

XIII.

Censura u staré paní vypadla dobře. „Kopyto," jež slečna Mély předčítala, učinilo větší účinek, a stará paní shledávala je za příliš veselé; ale aby se neprovozovalo, nezmínila se ani slovem. Ptala se, kdo bude ševce Neděli představovati, a když slečna Mély dle úmluvy propověděla, že získala pro tu úlohu pana Borovce, kývala sice mamá podivujíc se hlavou, ale nenamítala nic. Slečně Mély prošlo, co by doktorovi bylo uvázlo; bylo viděti, že doktor má rutinu v divadelních

věcech. Takovým spůsobem se tedy kára Thespidova na Čerstvém vzduchu šťastně rozjela. Ale bylo jí ještě naraziti na dvě překážky. Jednu zavinily sladké nesmysly doktorovy; druhou pan Račte. Jednu po druhé po příkladě poctivých dějepisců vyložíme.

Dvorec pana Hajného byl pod zprávou pana Velemína, muže to prostředních let, jenž měl jedinou dceru Gábinku, dívku jako z vody vyrostlou, sedmnáctiletou, s černýma jiskrnýma očima a s kudrnatými vlasy, krátce ustřiženými a povždy trochu rozcuchanými. Mladý Tureček Gábinku rád viděl. Děvče neříkalo tak ani tak, ale jsouc veselých povah, ať tak dím, jako vrabčisko o žních, rádo se s ním bavívalo. Pan správec Velemín byl vdovec i nevdovec. S první paní měl Gábinku, s druhou se dlouho nepotěšil. Utekla mu se svým přítelem, a věru, Velemín pro ni slzí neproléval, poněvadž byl přesvědčen, že s ním jednala jako všední žena, jež nehodna úcty. Velemín někdy prožil krásné časy. Bylť správcem u kavalíra starého jmena, jenž úředníkům svým byl nakloněn. Ale časem potřeby jeho se zvýšily a on shledal za dobré, dvory své soukromým nájemcům pronajati, již pak si je sami spravovali, a několik úředníkův, pro něž kavalír neměl místa, přišlo z chleba. Mezi nimi byl Velemín, jenž krátce před tou událostí se po druhé byl oženil. Přestěhoval se s rodinou do Prahy mysle, že odtamtud nalezne si snáze nové místo, ale věci se netočily po přání jeho. Nedostatek počínal klepati na dvéře jeho, paní jej obsypávala výčitkami a zplozovala mu v domácnosti mrzutosti, a konec konců byl, že s majetným svým přítelem odešla do světa, kde Velemín více jí nehledal, ač nic ho tak nehnětlo, jako pomyšlení, že ona jmeno jeho nosí. Když mladý Hajný Záhořany koupil a i pro dvorec se po řádném správci ohlížel, naskytl se mu Velemín, jemuž před jinými přednost dal, poněvadž byl nejspůsobilejší. Poznavši, že rodinné poměry Velemínovy nejsou bez úhony, postavila se již tehdáž stará paní mladému zeti na odpor a žádala určitě, by Velemína do služby nebral. Kryla se tím důvodem, že člověk ten s manželkou svou nežije, a že by nebylo jeho domu se ctí, kdy by jej vzal za správce. Leč mladý Hajný setrval při vší oddanosti a zdvořilosti na odpořích se svou paní tchýní tvrdě, že neběží tu ani o rodinu ani o manželku, nýbrž o Velemína, nad nějž lepšího a spolehlivějšího člověka na ten čas nemůže dostati, a že, jak sám se přesvědčil, nikoli Velemín, nýbrž druhá jeho manželka naprosto jest vinna oněmi rodinnými nesnázemi, a že Velemín jest muž docela solidní i ze stránky rodinné. Ač nerada, ustoupila přece paní tchýně zeti, a ač později na Čerstvém vzduchu nabyla přesvědčení, že správec jest muž řádný a pilný a upřímně se o zájmy pána svého stará, nezbavila se přece jistého nechutenství k němu a Gábince. Děvče samo nerada viděla v domě, poněvadž jí bylo zřejmo, že vyrostlo za let, kdy největší toho byla potřeba, bez náležité péče mateřské a doma nic dobrého nevidělo. Nedalo se také upříti, že Gábinka není bez výstředností a že jest vůbec svobodomyslnější nežli jiná děvčata téhož věku z rodin spořádaných, třeba posud nic se nenaskytlo, co by nějaký stín i jen z daleka na ni vrhalo. Známost její s mladým Turečkem byla posud v plénkách, a kromě toho byla paní Turečková rázná i opatrná matka.

Velemín bydlel ve dvorci a užíval tam také pěkné zahrady. Byl náružívý štěpař a včelař a působil v tom smyslu blahodárně v celém okolí. Plot zahrady jeho byl při samé vozové cestě do Čerstvého vzduchu vedoucí, a Gábinka bývala v létě v zahradě pečená vařená. Některý den po vykonané censuře na „Ještěru" a „Kopytě" šel doktor Javorník mimo dvorec a zastavil se na několik slov s Gábinkou, jež stála při plotě a černýma svýma očima na krásného muže vlídně se usmívala. Co hovořili, přišel kolovrátkář a spustil skočnou polku. Do doktora vjel sladký nesmysl a připomenul žertem, že to kousek od podlahy a tázal se, co nožky Gábinčiny tomu říkají? Gábince byl tanec vrcholem blaženosti, a myšlenka proskočiti se s krásným a vzácným svobodným mužem rozvířila jí hlavičku chtivou zábavy. Odvětila touhou se rdíc, že kdy by tu byl tanečník, hned by s ním byla v kole. Doktor nerozmýšleje se vyčetl jí z očí, co srdečkem jejím zmítá, a rázem přivinul k sobě štíhlé děvče a vytočil ji několikrát okolo jasanu na pažitě před stavením. Pak chvíli s ní ještě pohovořiv odešel.

Doma se o tom nezmínil, ale zpráva o tom ještě téhož dne dostala se do Čerstvého vzduchu i přádelny a pobouřila zvláště tři hlavy: starou paní, slečnu Mély a mladého Turečka. (Pokračování.)

Trní a růže.

Přišel ke mně Osud různobarvý,
masku démona měl na líci,
mraky sypaly se s jeho larvy,
z očí blesky zlostně sršící.

„Tisícům dnes dal jsem ze svých skladů
rozkoší vděk, zlato, perly v plen;
tobě hrstku trní v srdce kladu.
Chceš?" — Já hlavou kývnul spokojen.

Za čas přišla panna Poesie,
v tváři lilje, v oku slunka jas,
na rtu nesla ptačí melodie,
ambrou voněl její zlatý vlas.

„Tisícům jsem dnesky odepřela
přivoněti k mojí květnici;
ty mé růže nosiž kolem čela.
Chceš?" — A já ji objal, světici.

Od té doby nosím rovnou měrou
blaha slast i hluboký svůj žel:
hroty běd mi srdce na krev derou,
ducha blaží písní vonný pel.

František Kyselý.

Za dědictvím.

Povídka z venkova

od

Frant. Heritesa.

(Pokračování.)



Parné hodiny odpolední strávil mladý pán příjemnou siestou, jíž oddal se ve svém pokoji natáhnuv se nedbale na divan. Zdá se, že ukolébán nezvyklým venkovským tichem velkoměšťák náš dokonce si i zdřimnul.

Nevšímal si, co děje se mimo čtyři zdi, jež jej obkličovaly. Rachot hromu vyrušil jej pojednou z odpočinku dosti nevlídně. Překvapen vyskočil s pohovky.

Drobné bělavé mráčky, které z rána v prostoru vzdušném těkaly, srazily se v šiky, jež napadeny teď jinými nepřátelskými mračnými pluky, s nimi se pustily v zápas. Právě zahájena střelba. Po obloze valily se černé spousty sražených par, a podobalo se konečně, že jest to dým, kouř, zahalující vlastní, neviditelné nadzemské bojiště.

Čas od času šlehl tím temnem blesk a osvítil prostor daleko do hloubky — někdy zdálo se, že celá obloha vzplanula v jediný obrovský požár. Shůry ozýval se praskot, jako by tam kdesi v nekonečnu řítily se zbytky shořených světů.

Křivdil bych zajisté hrdinnému mladíku, kdy bych řekl, že se ho zmocnil pocit bázně. Připomenul si hned všechny své vědomosti z fysiky a opakoval si výsledky neocenitelných dotyčných výzkumů několika století. Později ovšem zmátly se ty myšlenky poněkud v jeho hlavě a smísily se s tuchami a představami něčeho neznámého, tajemně velikého, nedostíženého a snad nedostížitelného lidským duchem.

Zachvěl se podléhaje těmto citům, ale dodal duchu svému zase pevnosti, uveda celý úkaz přírodní šťastně opět na pravou míru. „Vyrovnání různých elektřin — boj dvou sil," řekl k sobě nutě se k úsměvu jaksi pohrdlivému. „Čeho se tu lekati?" Pak ale prohledal všechny kapsy a vyndal nůž a kde jaký klíček, odstranil z vesty hodinky i kovový řetízek, sundal prsteny a uložil vše do stolku — ano, když chvíli na to otevřel dvéře jídelny, nehoupal se na jeho prsou ani zlatý skřipec na černé šňůrce.

Domácí lidé byli všichni pohromadě. Marta seděla u kamen a za každým zablesknutím dělala do vzduchu kříž. „Jen nikdy na čelo!" napomenula pasku, jež klečíc jí u nohou tulila se v záhyby jejích šatů. „Božímu poslu nikdy nemá se ukazovat cesta. Pán bůh s námi a — zlé pryč! Zlé pryč!" opakovala žehnajíc znova vzduch. „Za všechny ubohé pocestné, jež nejsou pod střechou" — šeptala pak a věnovala jim několik klokočových kuliček svého růžence.

V druhém koutě síně u postele viděti bylo Barušku; vlastně vynikaly jen některé tvary jejího těla. Měla hlavu zastrčenou do peřin, chráníc se tak před nebezpečím po způsobu pronásledovaného pštrosa; zdá se však, že o zvycích a obyčejích afrického toho ptáka nikdy

nečetla ani neslyšela a že v okamžiku onom jednala dle vlastního přirozeného pudu.

Mladší děvečka, Kačka, umístila se na své pestře malované truhle a majíc celý majetek svůj pod sebou, tvářila se asi jako kvočna, která spatřivši vznášeti se s výše luňáka, shromáždila pod křídla svá šťastně všechna kuřátka i čeká teď, co díti se bude. Za ní přikradl se čeledín Bárta a uloživ tělo své v těsné blízkosti s jejím tělem, vzal družku svou soustrastně za ruku, jež ovšem vzhledem k nebezpečí okamžiku ponechána byla do libovůle jeho konejšivému tisknutí.

Pod stolem, sedě na trnoži a obstupuje bosýma nohama hlavu domácího psa, nalézal se poslední ze služebných duchů statku, Kuba, pohůnek, nadějný výrostek s pučícím již chmýřím na bradě a s otevřenými vždy ústy. Díval se na staršího a šťastnějšího kollegu s okem závistivým, a důvěrné jeho chování k děvčeti vzbudilo v probouzejícím se srdci jeho snad i pocity žárlivosti. Zavřel konečně oči před těmi svůdnými obrazy na truhle i oněmi žhavými blesky venku a v jakési málomocné náladě dal se do žvýkání černého chleba, jehož důkladný krajíc vytáhl z kapsy plátěných kalhot.

Matýsek zaujal místo u okna vedle hlavy domu. S tváří starostlivou sledovali oba mužové pohyb mračen, jejichž hlavní voj valil se z druhé strany oblohy zrovna přes střechu, kdežto obě křídla zrychlivše let, po obou bocích budovy se táhla a k sobě se blížila, hrozíce sraziti se v nejbližší blízkosti dohromady i s hlavním vojem v jeden veliký bouřný chaos.

Mladý pán překročiv práh, pokusil se o to rozveseliti společnost jakýmsi zdařilým žertem, ale smích, kterým výstřel ten provodil, přerušil sám náhle uprostřed — všeobecné ticho, jímž pokus jeho přijali, byl mu výmluvným k tomu pokynem.

Přistoupil k sestřence sedící o samotě u stolu, s rukama složenýma v klín.

„Bojíte se?“ otázal se s výsměvným pohledem.

„Ano,“ odpověděla upřímně, „nezapírám; nejsem prosta hrůzy, ačkoli některou chvíli zdá se mi, že převládá v duši mé dojem velebnosti. Také vám bylo o samotě teskno?“

„Mně?“ zvolal on a vložil v přízvuk slova toho celou svou povznešenost nad podobné domněnky. „Hrůza! Velebnost! Hm!“ Sáhnul po skřipci, aby osedlaje jím svůj nos hrdě mohl se kolem rozhlednouti; zapomněl, že schoval jej do stolku s prsteny, hodinkami a ostatním nebezpečně přítažlivým kovem. Učinil sestřence své několik poklon, kterými vynasnažil se přesvědčiti ji, že ona — péče o ní, byla vlastně magnetem přivábivším jej sem z jeho pokoje — „kde by se mi tak sladce bylo dřímalo při té ukolébavce matky přírody,“ řekl dosti poeticky, ačkoli snad ne zcela dle pravdy.

V tom obloha venku zarděla se krvavou září. Několik klikatých blesků fialové barvy zčeřilo rudé to moře a zmizelo zase mžikem v ohnivé záplavě. Z planoucích vln vynořil se obrovský had oslňujícího světla, s rychlostí nesmírnou proletěl nadzemskou prostorou a svezl se pak dolů s děsným rachotem.

„Toť přece hrozné i velebné zároveň!“ zvolala Boženka, vzchopivši se se sedadla.

„Boží posel!“ zaúpěla Marta u kamen. „Buď milostiv nám bůh!“

Ve světnici následovala chvíle hrobového ticha; jenom pes pod stolem temně kňučel. Většina přítomných skupila se u okna kolem starých mužů, a v nejistotě, v očekávání, dívali se všickni ven. Na štěstí nikdo nevšimnul si vzezření mladého pána z Prahy. Zdá se, že jeho hrdinnost v rozhodném okamžiku neudržela se na stejné výši, a že by mu bylo zejmena v očích slečny Boženky vážnosti ubylo, kdy by slabost jeho byla spozorovala.

Nestalo se. A tak mohl pan Robert Zelený, vzpamatovav se z leknutí, osedlati zpupného koně cynismu a vyjeti si na sám vrchol okázalého hrdinství. Překvapil hloupé venkovany laciným vtipy a dával jim duševní svou převahu znáti velmi citelně; poučil je také, že člověk, jenž slyší rachot hromu, nemůže býti zachvácen bleskem, a že jest konečně smrt elektrickou jiskrou jedna z nejlepších a nejkrásnějších smrtí vůbec.

Nikdo však neodpověděl; upjatě upíraly se dosud zraky všech do krajiny. Z obrovského topolu na břehu řeky vyšlehl plamen, a pak jej zahalil hustý, černý dým.

Společnost sborem si oddychla.

Bouře počala se tišiti. Mračna se vzdalovala, a nad hlavami již se vyjasňovalo. Také déšť se zmírnil, voda přestala z oblak líti se proudem, snášela se dolů již v oddělených kapkách.

První opustil světnici Kuba, jako havran vypuštěný z archy Noemovy. Vrátil se za krátko; bílé plátěnky jeho nalézaly se v stavu dosti povážlivém, a kráčeje k stolu na předešlé své místo, zanechal k zděšení přísné Marty na podlaze řadu blátivých šlépějí.

Barušce bylo popřáno převzíti úkol bílé holubice. Vynořivši hlavu z peřin, vytratila se ven. Podívala se do stáje na své dojné svěřenky a provázena jejich přátelským bučením obešla spokojeně dvůr, navštívila sněm slepic shromážděný pod kolnou na trámech krovu a na žebřinách ukrytých tu vozů — prohledla v zahradě okurky, neuškodilli jim liják, sebrala do zástěry něco spadlých jablek a hrušek; pak s úsměvem na rtech a dešťovými jako démanty se lesknoucími krůpějemi ve vlasech, vstoupila zas do světnice k shromážděným, místo olivové ratolesti v zubech větvičku resedky.

Starý pán spatřiv poselkyni míru, otevřel okno.

Déšť již ustal docela, a jenom se střechy padaly v odměřených přestávkách těžké kapky dolů na zem do tekoucích tu louží a pojily se se špinavou jejich hladinou s hlučným pleskotem. Mračna mizela již s obzoru, a rachot hromu změnil se v bručivé dunění. Blesky podobaly se teď již jen mihotu bludiček; někdy přeletěla jiskra celou tou zatmělou v dálce oblohou, a tu jako by svatojanská muška byla se vznesla letní nocí.

Vzduch voněl líbezně; dusivý prach letního dne splákl déšť, a vlhké osvěžující páry vznášely se nahoru. Paprsky sluneční vyprostivše se z hustých mraků, osvěžovaly zase krajinu.

Čeleď odešla po své práci; Marta vyměnila růženec za vařečku a ujala se vlády nad ohromnými hrnci seřaděnými na plotně. Boženka vylákala zdráhajícího se bratránka do zahrady a s veselým smíchem setřásala na hrdinnou hlavu jeho z korun jabloňových občerstvující sprchu.

Také dědeček vyšel přes práh a starostlivá jeho tvář oděna byla již zase v rysy bodré spokojenosti. Nebezpečí minulo bez značné pohromy. Vzdal bohu prostý a upřímný svůj dík a oddal se zcela radosti. Ani příchod věrného Matýska, který s obličejem, jako by přinášel najednou všechny Jobovy zvěsti, vyřizoval, že pole za vrchem zasáhly kroupy a široký pruh zlaté pšenky nemilosrdně stloukly — nedovedl starého pána přivesti z dobré míry. „Nu Matýsku, bohu poručeno! Jen když jsme ještě tak vyvázli,“ jal se sám těšiti zarmouceného posla, „mohlo to býti horší.“ Vykresliv si hrůzy toho, co by se bylo mohlo státi, snesl snadno nepříjemnost toho, co se stalo. Naši venkované přijímají tím způsobem i nejtěžší rány osudu vůbec snadno, s obdivuhodným optimismem.

Večeře chutnala všem jak náleží. Asi hodinu ještě strávil starý pán ve společnosti obou vnoučat, pak dal heslo k odchodu a k odpočinku.

Robert Zelený octnuv se o samotě ve svém pokoji, prošel se několikrát sem tam od okna ke dveřím, pak skleslo tělo jeho na divan i začal zívati. Co dělati? Má snad vzít knihu do ruky? — Ach! Nedávno natrápil se do sytosti haldami pandekt a římských institucí. Nebylo ještě devět hodin. V tu dobu bývá v plném proudu zábavy; před ním na jevišti baletní sbor udržuje oko jeho v stálém napjetí, nebo se pase zas ucho jeho na trilkách oblíbené primadony. Někdy koncert navštíví, někdy i veselohru; také salon paní z Horských pomáhá mu často udržeti se nad vodami toho moře, jež dlouhou chvílí nazýváme. Zajde tam každý čtvrtek a promluví s tím, oním — s tou, onou; pobaví se, zkrátka; doví se vždy něčeho, co jej dovede upoutati. Často přibude společnosti nový člen, cizinec, i seznámí se s ním, někdy usedne s některým přítelem do výklenku okna a skryti dopola záclonou pozorují shromážděné, kritisují dámské toiletty, smějí se nevkusu té oné, již před chvílí do očí byli pochválili, stopují půvaby dívčích nožek vynořujících se při tanci z vln dlouhých vleček, opíjejí se žárnými pohledy ve svůdnou vyzývavost nahých ženských ramen. Ó, toť přece rozkoš!

V nejhorším případu podívá se do hostince neb do kavárny; nalezne vždy několik známých a přátel, usednou k zvláštnímu stolu a zapálí si dobré doutníky, zasmějou se, pomluví celý svět, každý ví něco, něco zná — nějakou novinku, klep, zahrají si také na kulečníku nebo karty, stráví příjemnou hodinku, dvě i více — ó, to je přec život! Ale zde?

Otevřeným oknem donášel sem větřík hukot blízké řeky, a s tím splýval šumot a šelest stromů v zahradě. Někdy pípot probuzeného ptáka oživil ty jednotvárné zvuky — celý sbor zděšených výkřiků od-

pověděl na výstrahu soudruha; kdesi v křoví nebo v korunách stromů vypátrala sova odpočívající ptačí tábor, nebo přepadla jej kuna: tam ten ubožák jistě se octl v dravých spárách, křičí a úpí a volá pronikavě na pomoc. Teď zalkal tónem beznadějně zoufalým — několik temných a slabých zvukův ještě a zas je ticho venku, a slyšeti jenom hukot řeky a šelest listů a štěkot psa dole ze dvora.

„Venkovská idyla!" usmál se mladý pán. Všechno již v domě spí. Kdy by zde byla aspoň teta Lenora, vyložili bychom si patience."

Teta Lenora! Vzpomínka na ni vzbudila v hlavě Robertově myšlenku. Vzchopil se a usednuv ke stolu, začal jí psáti list.

Psal o svém příchodu sem, o dědečkově uvítání, o bouři. „Ti lidé v té zdejší Sibiři nemají dosud ani hromosvodu, považ!" Hroznou tu žalobu obsahovala mezi jiným zdrcující jeho kritika — a hlavně psal o sestřence. Vylíčil ji dokonale, popsal její tvář i toilettu, zvážil její dobré i špatné vlastnosti . . .

V celku bylo by ovšem lépe, kdy by jí zde nebylo. „Srdce dědečkova dobyl jsem, jak myslím, prvním útokem, ale druhou branou vtáhla do pevnosti té již snad ona dříve než já — nesmíme zapomenout, že přišla sem na statek den přede mnou. To byl ovšem malheur! K tomu jest ta žába čiperná, ví, co chce, a ačkoli jest jak se říká venkovsky jednoduchá, není hloupá. Nebude to práce snadná vytlačiti ji zase z bran dědečkova srdce.

Robert nedopsal list; zívnul několikrát po sobě a mrzutě odložil péro. Zavřel okno a začal se svlékati.

Před ulehnutím čekalo na něj ještě překvapení. Nevěnoval dosti pozornosti komárům, kteří lítali sem z venku za světlem lampy; teď spatřil s hrůzou, kterak aristokratická jeho ruka poseta jest ranami jejich ostrých sosáků. Podíval se spěšně do zrcadla a — byl by málem zavrávoral. Také jeho bílé čelo a hebká tvář i ušlechtilý nos byly zbarveny a naběhly úsilím těch drzých okřídlených krvežíznivců. „Ó venkove, ó venkove!" vzdychl žalostně, klesaje v náruč peřin. „Hle, tvé radosti!"

V neděli ráno Matýsek v čisté košili, krátké hnědé kazajce, červený šátek kolem krku a sojčí peří za kloboukem, vyvedl ze stáje oba bělouše ozdobené vyleštěným svátečním řemením s mosaznými přeskami a sponami. Před vraty statku stál již kočár, v jehož nitru mladý pán držel sem ondy vjezd svůj.

Koně zapřaženy, poklepány po šíji i po plecích, na kozlíku vztýčen bič s růžovými a zelenými mašličkami. Matýsek držel náručního za úzdu dávaje mu na cestu některé rady. Muž i koně chovali se s důstojnou vážností.

Nejdříve přiběhla Boženka v růžových letních šatečkách, bez vlečky, nezahalujících zcela hbité její nožky; na hlavě bílý slaměný klobouček s věncem hnědé travky a v předu nad čelem pestrou kytičku polních květů.

Pozdravila důvěrně Matýska a kouskem cukru, který běloušům podala, vzbudila radostné dueto jich řehtotu a němý, ale neméně radostný úsměv na oholené tváři strážce jejich.

Za slečnou v patách přibelhala se stará Marta s celým ženským personálem svěřeným jejímu žezlu; Baruška, Kačka i Nána pasačka — přinesly plné ruce košíků a košů, škatul, ano i nůši zavázanou pečlivě modrou zástěrou. „Ať na nic nezapomenete, Matese! Maso hovězí a telecí! Víte mnoholi? A cukr i kávu u kupce! Jen aby nedal zase obarvenou hlínu místo kávy, jako posledně — žádné chuti neměla, žádné vůně. Pak u hokyně slíbené semeno tymiánové! U žida čtvrt lokte černého sametu — musím si přece spraviti božíhodovou jupku, a do lékárny zajděte pro to mazání na mé nohy! Kdy pak se toho zbavím? Ó bože, bože! A jen mi nezapomeňte, prosím vás, dojíti k Procházkovům, chtějíli ten med anebo nechtějí, že se oň hlásí také Veselý ze Záboří! Nůši donesete na faru panně Korduli, že jsem vybrala nejtvrdší hlávky, aby jemnostpánovi dobře chutnaly — a že ji pozdravuju, a také pannu Lízi. A co dělá jen ten barvíř, pro boha nebeského! Zeptejte se, prosím vás, budeli ta sukně ještě letos — vždyť nemám hnedle co nosit. Jsou to řemeslníci!“

Pečlivá Marta i s průvodem zmizela v domě, a Matýsek pracně ukládal rozkazy její do paměti a košíky i škatule do kočáru pod sedadla i do zadu za vůz; obvázanou nůši umístil na kozlíku a upevnil ji provazem; pak se vyhoupl nahoru a usadil se vedle nůše.

Z domu vyšel vzácný pán s vnukem. Pan Souček měl na sobě černou čamaru s širokými pentlemi od brady až dolů ke kolenům, se stojatým límcem, tak jak se nosívala v nejprvnějších dobách její módy, pouze šňůra, jež se ovíjela druhdy kolem beder, byla opravnou rukou Martinou po dlouhých bojích odstraněna. Vesta byla bílá s červeným lemováním a stříbrnými knoflíčky. Nohy starcovy vězely ve vysokých botách s červenobílou rozetkou na předu holinky. Hlavu zdobil klobouk, jakým se kdysi říkalo slovanské: nízký, se širokou střechou a dvěma černými střapci houpajícími se vzadu. V pravici držel pádnou žižkovku. Byl to zjev z pozdních padesátých a prvních šedesátých let, zde utkvělý, v tom venkovském zákoutí jako na památku zachovaný v neporušené ryzosti.

Po boku starého vlastence hopkoval mladý pán z Prahy v ozdobné uniformě reservního lajtnanta. Na šatu nebylo ani prášku, a knoflíky leskly se zcela dle předpisu.

Oba mužové vstoupili neprodleně do kočáru; Boženka druhou stranou již přelezla zavřená dvířka a zaujala své místo. Dědeček vedle ní, bratránek naproti.

Matýsek škubl opratěmi. V tom vyběhla z domu zas Marta sotva dechu popadajíc. „Pro pána krále! Ó, moje stará hlava zapomětlivá! Matýsku! Nemáme v domě kouska křenu! Kupte na náměstí otýpku — ale silné kořeny, rozumíte — a pravého Malínského, ať se nedáte ošidit! Potřebuju ho k smaženým kuřatům, a pak — což kdy by se někomu něco stalo a potřeba bylo obkladku, křenové placky! Při zapálení, píchání, mrtvici!“

Matýsek s výše kozlíku kýval přisvědčivě a dovednou rukou přivedl pak koně k pochodu. Kola již hrčela po silnici. Tu přiběhla také Barča mávajíc deštníkem ve vzduchu — vzácný pán zapomněl, a mohlo by se státi, že by opět sprchlo, ačkoli ani mráčku nebylo na obloze.

„A také zázvoru se nedostává!“ volala starostlivá hospodyně ještě za vozem. „A květu! A vanilky do kulaté buchty, Matýsku! Bábovka bez vanilky? Ó! — A kapek Hofmanských není —“

Matýsek už neslyšel, nechtěl slyšeti; pobídl běloušе k poklusu.

Bylo krásné jitro. Po včerejší bouři zčistil se vzduch a ochladilo se příjemně. Ptáci s jásotem poletovali od stromu k stromu a s rozkoší koupali se v dešťových krůpějích, jež skoky svými s listoví na sebe setřásali. Švitořili a škádlili se. Tu a tam zajíc vyskočil z brambořiště, zastavil se, švihl ušima a zmizel v ječmenu; za ním úprkem trojice mladších, nadějných ušáků. Všade zpěv, všade bezstarostné veselí. Letní jitro!

Paprsky sluneční s úsměvem spočívaly na krajině. Obilí skleslé pod tíží deště počalo se zdvihati, a mokré klasy leskly se jako ze stříbra. Větřík zlehka čeřil třpytnou tu hladinu. „Radostná podívaná!“ zvolal starý pán v kočáře.

Boženka odvrátila zrak od růžových výložek bratránkovy uniformy, jež, nelze zapříti, dosti dlouho ženský její vkus poutaly, a zadívala se na tu krásu kolem. Úsměv její mlčky projevil souhlas s dědečkem.

„Ano,“ přisvědčil také Robert, „radostná podívaná! Žně budou letos jak patrno výborné. Obilí,“ pokračoval vyhýbaje se pečlivě jmenovati druhy, „obilí klesá pod tíží zrn — hle, zde ty plné klasy! Zajisté budou sypat náležitě. Myslím, že také brambory se urodí.“

Mladík pohledl na svůj protějšek, jako by zkoušel, jaký dojem slova jeho naň učinila. Nu co? Trefil jsem ti do noty? tázal se pohledem tím starého muže. Ó, vím já, kterak s tebou zacházet!

Dědeček byl opravdu překvapen. „Ty mluvíš,“ zvolal, „jako by na světě nic tě nezajímalo, než plné stodoly. Myslil jsem —“

„Že pro hospodářství nemám smyslu?“

„To zrovna ne, to jsem nechtěl říci, ale myslil jsem —“

„Nuže co jsi myslil, výborný můj dědečku? Protože jsem právník a tudíž hledím si hlavně svého odboru, nejsem přec zabedněn pro jiné věci.“

„Myslil jsem,“ odpověděl stařec po krátkém váhání, „že na vše hledíš jako básník.“

Mladík dal se do smíchu. „Haha,“ volal rozmarně. „Co ti připadá? Snad nemáš za to, že píšu verše? Hahaha!“

„Ovšem za to mám,“ řekl stařec, „ba vím to bezpečně. Teta Lenorka ve svých listech nejednou o tvém nadání se zmiňovala.“

„Ó, nadání! Toť je něco jiného! Snad nemám zrovna příčiny brániti se proti takovému domnění . . .“

„A poslala mně kdysi několik ukázek.“

„Jakže?“

„Tištěných,“ odpověděl starý pán. „Tvým plným jmenem podepsaných. Musím ti učinit poklonu, byly to věci pěkné, psané ze srdce.“ Upřel laskavě a se zalíbením oko na svého vnuka; také Boženka obrátila se s planoucím pohledem k Robertovi, ale tenkráte nebyla pozornost její věnována růžovým výložkům, bylo to něco zcela jiného,

co ji tak náhle zaujalo pro bratránka, něco neviditelného, tajemného — on je básník!

„Či chceš snad hráti si před námi na schovávačku?“ otázal se stařec rozmarně.

Robert podobal se školáku, který byl postižen při nějaké nezbednosti a stojí teď kajicně před kathedrou, věda, že kantorovy brejle na něm spočívají a zarývají se do jeho svědomí.

„Milý, drahý dědečku!“ zvolal, červený po uši. „Proč to staré haraburdí vytahuješ na světlo? Nejsem příliš vděčen tetě Lenoře, že uznala za dobré posílati tobě tu — makulaturu . . . To jsem ovšem psal a rozumí se, že byly hlouposti ty kdysi mou pýchou — kdysi, dědečku, kdysi — ale teď! Podobné pošetilosti mám, bohudíky, za sebou — básnická zimnice patří už u mne k přemoženým stanoviskům.“

„Jak to?“ otázal se dědeček. „Tvé patrné nadání —“

„Obrátil jsem jinam.“

„Ku pří-kla-du,“ řekl dědeček pomalu, slabiku odděluje od slabiky. „Ku příkladu — studia právnická?“

„Nuž, dejme tomu! Ačkoli — přiznám se, není ani bohyně Themis vlastně vyvolenou srdce mého — volil jsem službu v její říši jedině proto, že — nuž, volil jsem, co se mně zdálo nejprospěšnějším. Zkrátka: přišel jsem k rozumu — jako ty kdysi, dědečku, haha! Díky nebi, že také já dosti záhy a ještě v čas — mám kollegy, kteří dosud se nevyléčili. Či měl jsem snad státi se spisovatelem?“

„Zajisté! Kdo cítí pravé povolání, posvěcení —“

„Hm, povolání — posvěcení. Ale co s tím vším? Nutno starati se o budoucnost — zabezpečiti si stáří. Či možno snad pérem uživiti se, zaopatřiti sebe, rodinu . . . u nás! v Čechách?“

„V těch slovech jest mnoho trpké pravdy,“ řekl starý muž s povzdechem. „Okolnosti jsou mocné a brání i nejlepší vůli. Ale i jinak! Člověk i při jiném chlebovém zaměstnání nalezne vždy několik chvil, které může věnovati sobě.“

„Ovšem, že nalezne takových chvil,“ odpověděl mladík, „a já věnuju je sobě — své zábavě, svému zotavení, svému — pohodlí...“

„A nejsi nepraktický snílek? . . .“

„Ó nikoli.“

„A nejsi více básník?“

„Ne — opravdu — jaké to podezření!“

„A stydíš se za to, že jsi jím kdysi byl?“

„Tak trochu — ovšem — inu, v mládí vyvádí člověk rozličné hlouposti. Mea culpa!“ řekl mladý pán, žertovně bije se v prsa.

„V mládí! Teď jsi už dávno odpřisahl ideály!“

„Mnohé zajisté — snad všechny tehdejší. Nicméně nezůstal jsem zcela bez nich.“

„A jaké jsou tvé — nynější — ide-á-ly?“ tázal se stařec, s podivením dívaje se na mladého muže.

„Státi se,“ zněla rozhodná odpověď, „váženým občanem, nabyti zámožnosti, vésti bezstarostný život — zkrátka: udělati karieru.“

„A k tomu netřeba psáti veršů?“ řekl dědeček s ironií.

„Nikoli," odpověděl vnuk určitě, „netřeba jich ani čísti. Není také ani času! A k čemu to vůbec? Bylo by to, jako by někdo zcela do pravdy chtěl na tobě, abysi zabýval se poesií — ty, praktický hospodář! Či snad chtěl bysi býti básníkem, haha? Odpusť, dědečku můj drahý, toť bláznovský nápad — odpusť . . . myšlenka absurdní!"

Mladý pán smál se srdečně. Boženka odvrátila se od něho a zadívala se ven do vzduchu, do neurčita. Starý pán neodpověděl hned, zakašlal několikrát, jako by něco pálilo ho v krku.

„Aj," zvolal pojednou, „ty jsi, brachu, otevřel mi oči! Vidím, že jsem stařec, že jsem hlupák — směšný v očích nynější mládeže."

„Ale dědečku — drahý, dobrý, jediný —" chlácholil jej Robert. „Kterak si vykládáš můj nevinný žert? Hlupák! Směšný! Fi! Jakým bych musil býti surovcem! Tak se vyjádřit o tobě! Fi! Fi! — Tys mi nerozuměl. Řekl jsem pouze, že v nynější střízlivé době člověk rozumný nemá času na blouznění, sny, neprospěšnosti — poesii, jak to jedním slovem jmenujeme. Toť přece není urážka tvé osoby. Naopak. Ty zajisté s takovými pošetilostmi nemáš co dělat — tyť přece nepíšeš —"

„Verše? Ne, nepíšu, nikdy jsem jediného nenapsal," řekl pan Souček hlasem vážným. „Já jsem, jak jsi dobře pravil, praktický hospodář. Také opravdu mnoho nečtu, nepřečetl jsem snad vůbec v životě dohromady ani tolik knih, co bych unesl v náruči. Jsem obyčejný, všední člověk. Ale abych tím, co ty nazýváš pošetilostí, opovrhoval, toho jsem dalek! Nejsem ovšem básníkem, znám oceniti prospěšnost plné stodoly — více zajisté než ty — chodím denně ráno na pole, abych přesvědčil se o jakosti a množství pšenice; se zalíbením potěžkávám plné klasy, ano, ošetřuji i brambory s obzvláštní starostlivostí: ale abych necítil nikdy a nikde v boží přírodě jiného než naději na plnou stodolu, abych neviděl v ničem než zisk, chleba — k takové dokonalosti jsem ještě nedospěl, můj milý, opravdu . . . Mně zůstala krása krásou, a co nazýváme poesií, není u mne přemoženým stanoviskem. Mám šedý vlas i vous, ale jsem blouznil, snílek — hlupák v tvém smyslu . . . Ach, jaké to jitro!"

Robert nevěděl co říci. „Hrome," pomyslil si, „toť mrzuté! Zdá se, že jsem nepokročil valně v dědečkově přízni. Kdo by se byl toho v něm nadál! — Pokusil jsem se o to jej bavit — kterak mé nevinné hospodářské poznámky obrátil! Chtěl jsem vpadnouti obezřele v akkord vlastního jeho myšlení, a zatím on! Jest to opravdu — nuž pomysliti to mohu — dokonalý hlupák. Měl jsem mluviti s ním o větérku, blankytu a hvězdičkách, slasti a strasti, lásce a pásce — k prasknutí! Komu to mohlo připadnout! Ale co teď? Ó teto Leonoro! Oběť stává se mi nesnesitelnou . . . Kdy by se jen nejednalo o tak značný prospěch! Jaká pomoc, musím vytrvat. Zle není. Okamžitý nezdar napravím snadno . . ." Usmál se sebevědomě.

Dojeli mlčky až do města. Kočár zastavil. Matýsek s obvyklou vážností zastrčil bič a upevňoval opratě ke kozlíku. Pak zvolna, opatrně slezl.

Galantní mladík zatím seskočiv hbitě s kočáru pomohl již sestoupiti dědečkovi i rozpřáhl náruč naproti sestřence, aby obejma ji,

snesl ji lehce dolů. Neopominul prohoditi několik příjemných slov o sladkém břemenu a nevýslovné slasti okamžiku, v kterém spočívalo na jeho prsou . . .

Shledalo se, že pan Souček má v městě některá nutná řízení; Božence že bude nejlépe jíti neprodleně do kostela, aby dostala v lavici místo.

Bratránek nabídl jí svůj průvod a zmocniv se přes všechno sestřenčino zdráhání modlicích jejích knížek, kráčel po jejím boku, bavě ji rozmarně a lesklou šavlí řinče po dláždění.

U dveří chrámových podal jí s úsměvem líbezným knížky a poručiv se jí s lehkou úklonou, otočil se svižně na patě.

Přiblíživ zvolna k očím zlatý skřipec, osedlal jím pečlivě ušlechtilý nos a rozhlížel se po okolí. Vesnická děvčata stála tu v menších, větších houfech čekajíce na začátek mše a těšíce se na odpolední muziku. Rozumí se, že hezkého důstojníka okamžitě spozorovaly a toužebně obrátily k němu oči. Pravice jako na povel sesmekly se k cípům zástěrek. Stydlivý úsměv objevil se na rtech.

Mnohý ze stojících tu chasníků pocítil as v srdci osten žárlivosti; narazil si čapku s kokardou a černožlutým prýmkem na levé ucho, cinknul podkovou o dláždění, švihl ozdobně rákoskou do vzduchu a poklepal si několikrát holinku — těmi a jinými úskoky snažili se obrátiti k sobě pozornost. Zdá se však, že dvojbarevné sukno páně Robertova kabátu, řinčící šavle a jemné knírky pod nosem zvítězily nade všemi těmito jinak vždy neodolatelně působivými podniky vesnických šviháků. Děvčata strkala hlavy dohromady a pohřížila se v tajemný šepot, po očku pokukujíce po neobyčejném zjevu.

Pan Robert odplácel venkovským krasavicím jejich pozornost plnou měrou. Zasklené jeho oko těkalo s jedné na druhou, zde hbitě přeletělo, tam utkvělo chvíli; některé zardělé tváři věnoval i pokus úsměvu.

V celku výsledek této přehlídky nebyl valný. Shledal, že děvčata v zdejší krajině jsou dosti sice čiperná, ale že jim schází život italské selky, jsou kyprá, plná, ale ne tak vyzývavě svůdná jako ohnivé Maďarky; Arabky pan Robert Zelený nikdy neviděl, nicméně usnesl se na tom, že by české děvče vůbec nepodalo jí ani vody — tak nízko stojí pod ní co do zajímavosti. Avšak proto přece nezůstal přísný kritik zcela chladným, a tvář jeho vzplanula v některém okamžiku dosti podezřele.

S věže ozval se hlahol zvonu, a věřící shromáždění před kostelem hrnuli se dovnitř. S politováním jest poznamenati, že četné příslušnice krásné pleti kolísaly povážlivě dlouho mezi magnetem lajtnantské uniformy venku a očekávaným slovem božím v kostele. Konečně ovšem zvítězila ctnost na celé čáře. Prostranství před dveřmi chrámovými zůstalo prázdné.

Také Robert Zelený dal se na pochod. Přešel náměstí sem a tam, poznal tedy vlastně celé město. Díval se do oken a do krámů, zašel si do trafiky pro doutníky, konal heraldická studia zastaviv se před panským zámkem, nad jehož vraty vztýčen byl šlechtický znak; také obecní kašně věnoval chvíli důkladné pozornosti.

Potkávající uctivě jej pozdravovali. Děkoval jim blahosklonně. V celku zdá se, že se nudil. Setkav se s Matýskem konajícím po městě obchůzky a vlekoucím se právě s modře obvázanou nůší na faru, otázal se s milostivou důvěrností, kdy bude zapřáhati k zpáteční cestě.

Pojednou stanul udiven. „Jak? Ty zde?“ zvolal a již spočíval reservní důstojník v objetí civilisty. Dali si přátelsky dvě hubičky.

Známost jejich pocházela od paní z Horských. Pan Vilém Moravec uveden byl osobou vynikající do jejího salonu, a mladý svět přijal jej v střed svůj s otevřenou náručí. První noc zasvětili na jeho účet šampaňským a připili si vespolek na bratrství.

„A co pak zde děláš, prosím tě?“ vítal Robert nalezeného přítele. „Opustil jsi nás před rokem tak z nenadání, tak neočekávaně, tak tajemně, že jsme nemohli se ani vzpamatovati. A teď tě nalézám — jaké to překvapení! Hle, kam jsi se nám ukryl. A co, prosím tě, odňalo nám tenkráte tvou milou společnost?“

„Nutnost, příteli, nutnost, nezbytí,“ odpověděl pan Moravec. „Byl jsem v Praze zaměstnán v obchodě pana — to snad víš?“

Robert Zelený nevěděl o tom ničeho a byl dosti vyznáním tím překvapen; měl opravdu přítele svého za něco lepšího, vznešenějšího. Stal se také hned značně chladnějším. Nicméně potakal na otázku zdvořile.

„Otec náhle zemřel,“ vypravoval přítel dále, „i musil jsem nastoupiti dědictví. Mohlliž jsem si pomoci?“ otázal se krče jako v odpověď sám ramenoma. „Jmění jest slušné,“ pokračoval nedbale, jako by ho okolnost ta v celku málo zajímala, „jest zde kupecký obchod, výborně zařízený — nemusím tam být celý den, mám k tomu své lidi; dále dědil jsem dva domy, rozsáhlé hospodářství, vlastní revír; žádných bratří ani výměnku, vše bez krejcaru dluhu.“

„A tys dosud svobodný?“ otázal se Robert rozmarně; náhlá chladnost jeho chování posledními slovy přítelovými zas počínala se rozehřívati.

„Prosím tě! příteli!“ zvolal pan Moravec a odskočiv na několik kroků dal se do smíchu. „Užívámliž tuze dlouho zlaté svobody?! Ostatně,“ pokračoval chopiv se Roberta důvěrně za rameno, „není zde nic, brachu.“

„Málo hezkých děvčat — jak?“ otázal se Robert.

„Aj! Což!“ řekl Vilém. „Hezkých děvčat! Těch jest konečně všade — člověk musí se právě spokojit, zmírnit v požadavcích, nesmí chtít naprostou dokonalost, žádnou Medicejskou Venuši — vždyť víš! Což o hezká děvčata — bah! Ale jinak, brachu! Špatné poměry mezi lidem — samá chudoba. Nikde nic kloudného pro mne — opravdu. Třicet, čtyřicet tisíc — toť nejvyšší, co se nabízí . . . a co s tím, prosím tě? V nynějších časech!“

Mladí mužové vedouce se pod paží procházeli se po náměstí. Robert Zelený byl opravdu rád, že našel společnost. Myšlenky jeho povznášely se chvílemi až k opojení. Vítal neočekávaného přítele jako dar nebes. Netajil se také před ním s těmito svými city.

„Musíš mě častěji navštíviti," povzbuzoval jej Vilém. „Mnoho zábavy u nás nenalezneš — mizerné hnízdo! Ale přec jest tu lépe, nežli na samotě. Co tam celý den? Skorem tě lituji. Pan Souček —"

„Můj dědeček jest muž výborný," přerušil jej Zelený boje se, aby snad přítel nezapletl jej do rozmluvy o rodinných záležitostech.

„V každém ohledu!" přisvědčil pan Moravec ochotně. „Výborný, dobrosrdečný, hostinný, ale — odpusť — to jeho naivní vlastenectví! Brachu, z těch dětských košilek jsme už bohu díky se vyzuli u nás v Čechách — nad ty nápadné pentličky a střapečky už jsme teď povzneseni vysoko. Nechceme lišiti se na sto kroků od svých německých krajanů; nechceme, aby nám každý vyznání naše četl na nose. Jak směšno! Všade, brachu! A jakž teprve u nás, kde jest s takovými pošetilostmi spojeno tolik nepříjemností. Tvůj dědeček — ach, odpusť! pardon! Do jak nechutných rozborů jsem se pustil! Ačkoli vím, že se mnou souhlasíš, vím také, že o takových malichernostech nerad mluvíš. Nechtěl jsem také urážet — ó weit entfernt dem guten alten Manne, tvému dědečkovi, nahezutreten — nemohu se vždy česky vyjádřit, nenapadne mi případný význam. Naopak, vážím si výtečného pana Součka velice, dal jsem mu také do výboru svůj závažný hlas, on mně zdvořilost tu neoplatil — pardon, to jen tak mimochodem připomínám — volím v prvním sboru, rozumí se, jsem z předních zdejších občanů a stojím jaksi v čele všeho ruchu. Ach, odpusť, odpusť, že tě stále obtěžuji — das dürfte dich wenig interessiren, lieber Freund. — Jak? Ach, o čem pak jsme mluvili? . . . A tak! O spanilomyslném panu Součkovi. Co dělá? Zdráv? Neviděl jsem ho dnes jíti do kostela. Scházíváme se vždy v neděli ve vinárně, na víně, jak se u nás říká, a míváme spolu obyčejně malou debatu, rencontre, nekrvavý, rozumí se, haha — ale dosti urputný někdy. On jest houževnatý Staročech! Versteht sich, nicht im neupolitischen Sinne. Jinak — všechen respekt — vážím si ho velice, opravdu, milý brachu. Nepřeháním, cenímli jej na půl milionu! Proslýchá se, že chce odkoupiti celou partii sousednímu panskému statku, která co nejdříve nezbytně přijde do prodeje — a za hotové, považ! Podle toho můžeš si o svém dědečkovi učiniti pravé ponětí — — A máli pak dosud tu hezkou služku? Viděl jsem ji jednou u řeky, když nabírala vodu. Das waren Formen!"

Oba přátelé vzali se zase pod paží a pokračovali v procházce. Sdělili si na vzájem mnoho zajímavých věcí.

Předně vzbudil Vilémův oděv zaslouženou sensaci. Robert nazval přítelova krejčího božským; požádal také hned o jeho adresu — rozumí se, že byly šaty z Vídně. „Ta elegance! Ten střih!" horoval důstojník. „Ten imposantní záhyb v lokti rukávu! Ty ozdobně dolů k lýtkům splývající šosy!" Zastaviv se, prohlížel přítele svého s netajeným obdivem. „Mistrovská ruka!" Byl by málem Vídenského kmotra Cihličku nazval Rafaelem krejčovství — ale snad nebyl vůbec mistr

Urbinský v očích jeho dosti vznešeným k takovému lichotivému porovnání.

Dále vyprávěl Robert o životě v Praze. Nejdůležitější novinky z hlavního města od těch dob, co ubohý přítel neúprosným osudem odvolán musil je opustiti, vzaty na přetřes. Slečna Flora není již při baletu; husarský poručík odvedl ji kamsi do uherských pust. Arthur Eder se oženil, dostal vdovu s velikým domem na Starém městě — s píhovatými tvářemi a falešnými zuby, takto ne právě mladou, ale to nic nedělá — má ten chlapík štěstí!

Jiný člen společnosti Otto Butschell měl tolikéž oženiti se, ale zhatilo se vše — udržuje dodnes poměr s paní Normannovou; jest to už opravdu k omrzení s tím člověkem — takovou dobu! Strašná fadessa.

U bílé lilie není více sklepnice Katinka; od těch dob vystřídaly se už asi čtyři — žádná se nelíbila — teď mají Rosu, ta ještě ujde, ale je upejpavá.

Panu radovi Brunerovi zaběhl se pes, nejmilejší z jeho milých; nabízel sto zlatých odměny tomu, kdo ho přivede nazpět — marně; byl to ten pudlík, co uměl sedět na bobku a jedl cukr — rozkošné zvíře. Uměl také skákat přes hůlku — podívaná!

„Škoda, škoda! A není žádné naděje, že se nalezne?“ žalostivě zvolal Vilém, který přítelovým výkladům živou pozornost věnoval. „A co pak jest v Praze dále nového?“ otázal se, když byl Robert na první otázku odpověděl zdrcujícím pokrčením ramen. „Co se přihodilo ještě v naší stověžaté matičce za ta dvě léta, co jsem neviděl ani jediný její kámen?“

Přítel přemýšlel chvíli pozdvihnuv levici k čelu, jako by myšlenky chtěl tu soustřediti. „Co se přihodilo ještě?“ opakoval pomalu a třel se po spáncích, jako činívají lidé, přemýšlejíli o něčem namáhavě. „Nic“ — řekl pak — „nic zvláštního více, nic pozoruhodného dále, myslím — opravdu pranic, co by stálo za zmínku — ach, ano, přece! Byl bych málem zapomněl — avšak to bez toho víš z novin: o posledních dostizích zvítězila rytmistra Doblhofova klisna — sám byl v sedle — považ tu radost, to nadšení! Slavili jsme vítěznou tu událost v kruhu našem celý týden! — A teď: dosti z mé strany! Jak vedlo se tobě? Co tys robil po celý čas?“

Pan Vilém Moravec vzdychl truchlivě. „Ach“ — pravil — „co mohu já vypráveti? Byla to hubená léta egyptská! Co jest proti životu tvému život můj zdejší — vlastně živoření? Co jest vůbec život na venku? Slovem: nuda. Jaká společnost? Jaké zábavy? Prosím tě! Večer schůzka v hostinci — chodím k zlaté štice; mám tam svou sklenici, pěknou, s podpisem mým na víčku a kouřím tam z čibuku. V létě chodíme na raky a — v zimě jsou na štěstí zase hony, a pak je den kratší, snáze uteče. Někdy zavítá kočující společnost — ale to víš, jaký dámský personál mívají takové společnosti — smutno, k zoufání! V masopustě několik plesů, též o prázdninách, když přijdou studenti . . . aj, vždyť máme příští neděli výlet a na večer pak věneček! Toť výborné! Aspoň něčím se pobavíš, spatříš pohromadě celý náš maloměstský svět!“

Robert slíbil, že se zábavy súčastní. Proč ne? Jen kdý by měl dědeček lepší kočár! Pak jal se přemýšleti, máli jíti v civilu či obleci uniformu: oboje má své přednosti. Zadumal se, stal se skorem nemluvným octnuv se na vážném tak rozcestí; proto však přece otázku neodvratně nerozhodl.

Přítel Vilém upozornil jej, že jest právě po mši a že honorace města vychází již z kostela. Robert stál prve u dveří, jimiž chodí jen lid, neměl tudíž příležitost spatřiti někoho z „lepších" tříd společnosti, které zaujmou místo na kůru a vcházejí do chrámu druhou stranou.

Teď za to seznal celé město. Suďovic, berňová, adjunktovic, správců, kontrolorka, poštmistrovic, notářova, lékárníků, a jiné paní i slečny, hezké více méně, kvetoucí i odkvětlé, mladé, dorůstající i uzralé; všechny kráčely kolem mladých mužů a zvědavě pozorovaly zajímavého cizince. Vilém nepostačil sundavat klobouk; Robert zdvořile a půvabně salutoval.

„Seznámím tě v neděli se všemi," zvěstoval mu přítel. „Budou se o tebe trhati! Učinil jsi rozhodný dojem. Ujišťuji tě, že v okamžiku tomto všechna ženská srdce v městě bijí pro hezkého důstojníka — my všichni druzí, kteří jsme byli posud na výsluní přízně, upadli jsme napolo v zapomenutí." Vilém dávaje výraz této myšlence, usmíval se vlídně a lahodně, přejícně a bez závisti — byl to přítel pravý a nezištný. — „Ano, brachu! Ty jsi hrdina okamžiku!" zvolal s překvapujícím vzmachem rukou. „Však stůj!" stanul pojednou. „Co to znamená? Toť něco nového! Odkud pak jde? — Z kostela? Aj, aj! A zde mezi lidem... Mám jako Faust neznámé krásce nabídnouti svůj průvod?"

„Chcešli, představím tě!" podotknul Robert.

„Kterak to? Ty žertuješ! Tyť přece neznáš —"

„Jest to moje sestřenka."

„A!"

„Přijela o den dříve než já k dědečkovi."

„A!"

„Osud odsoudil ji k stejnému se mnou očistci — zůstane zde celé prázdniny."

„A! A! Toť bude tvoje venkovská robinsonáda dosti zajímavá! du Glückskind! A on se nepřizná, nepochlubí! Egoisto! Ale toť čarovná nožka! Ta zrovna tancuje! A ten štíhlý pás! — A rtíky, nosík, oči! Ja, ich bin sterblich verliebt, ich verschmachte!" — Zrychliv krok táhl přítele zrovna za sebou.

Za chvíli byla Boženka tak šťastna, že pan Vilém Moravec ubezpečil ji o svém vytržení nad andělským jejím zjevem, že prohlásil svoji hotovost klesnouti okamžitě, zde na náměstí, k nohám jejím a že požádal ji na neděli o první čtverylku. Mluvil také o nejkrásnějším okamžiku života, o věčnosti a příbuznosti duší; svůdně klonící se jeho oči, jeho úsměvy, jeho vzdechy pověděly ještě mnohem, mnohem více.

Pan Souček velice se podivil spatřiv svou vnučku ve společnosti. Vysvětlení, kterak se to stalo, že pan Moravec nabyl již k ní jakéhosi práva, představiv se co Robertův přítel, přijal starý pán s málo vřelým „Tak?" — Pohledl na oba pány s jednoho na druhého okem zkoumavým a pak zakývav několikrát hlavou, usmál se — asi jako by

chtěl říci: „Věřím, věřím, že jste přáteli, hodíte se k sobě, zdá se, dobře.“ V celku byly tyto projevy starcovy ovšem snad málo lichotivé.

Vyzval Boženku, aby poděkujíc mladým pánům za průvod, následovala jej. Páně Moravcův slavný protest zůstal úplně nepovšimnut; prohlásil, že učiniv se slečniným rytířem, bude následovati ji kamkoli, nehodlaje vzdáti se štěstí zářícího mu z její blízkosti.

„Dovedu tě k paní Kroupové,“ řekl pan Souček tónem dosti nedbalým. Podivno, proč mladý pán při těch slovech umlkl. Vzdal se okamžitě všeho dalšího odporu. Učinil ještě několik kroků v průvodu společnosti a pak vzdychnuv a přimhouřiv zarmoucené oči, sáhl po cylindru.

„A kam pak nás povedeš, milý dědečku?“ otázal se Robert.

„Ty nemiluješ návštěv?“ odpověděl starý pán otázkou na otázku. „Nuž,“ pokračoval s vlídným úsměvem, „chci jedině, aby Boženka s někým v městě seznámila se, můj milý; pro tebe nebylo by to opravdu nic — stará paní a churavá dcera. Jdi jen s přítelem svým. Nechci oloupiti tě o požitek jeho společnosti . . .“ Při posledních slovech zostřil se úsměv na starcově tváři k výrazu poněkud podezřelému.

Robert nepozoroval to snad ani. „Jsem ti vděčen, dědečku, za tvé dovolení!“ — řekl salutuje.

Pan Souček s Boženkou kráčeli sami dále. Zmizeli v jednom z posledních domků města. Vilém nehnul se s místa, dívaje se za nimi; přítelova netrpělivost marně odrážela se od jeho vytrvalosti. „Jsou to nápady!“ zvolal pak. „K paní Kroupové!“

„Což? Málo fashionable?“ otázal se Robert.

„Eh, dej pokoj! Šička! Kdysi snad bývala i pradlenou.“

„A jak pak slečna? Mluvilo se též o dceři, tuším.“

„Prosím tě! zvolal Vilém. „Slečna! Pracuje pro lid za denní mzdu, na objednávku.“

„Hezká?“ prohodil Robert, kterému se přítelovy kastovní náhledy zdály poněkud úzkoprsými, maloměstskými.

Vilém mlčel chvíli, jako by teprve přemýšlel. „Co se toho týče,“ odpověděl pak, „inu, jakž takž — ujde. Přiznám se, že jsem se jí sám nějaký čas dvořil — z dlouhé chvíle — pro zábavu — — jakž by mně mohly napadnout vážnější úmysly! Uznáš sám . . . A ony — považ! — chtěly mě lapiti — v tenata manželská, cheche — nenliž to k smíchu?“

„A ty jsi vítězně protrhl sítě?!“

„Jak pak ne! Mohlliž jsem jinak? Měl jsem si ji snad vzít? Co pak by tomu svět řekl?“

„Všední historie,“ podotknul pan Zelený vážně pozdvihnuv ruku k ústům, jako by potlačiti chtěl zívnutí.

„Ovšem!“ přisvědčil Vilém. „Co na tom? Odpusť, jestli jsem tě sdělením tím nudil. Vše nestojí věru za řeč . . . K paní Kroupové!“ zvolal pak zalomiv rukama, hlasem plným mravného rozhorlení. „Jako by nebylo zde purkmistrovic, direktorovic a sto jiných rodin, jež by páně Součkovu vnučku s radostí uvítaly v domě svém . . .“

„Nuž — jaká pomoc!“ řekl Robert. „Zanech reflexí a mysli na přítomnost Řekni raději, kam teď půjdeme?“

Tato otázka uvedla v myšlení Vilémovo potřebnou míru klidu. „Kam půjdeme?“ opakoval. „Na víno! Vždyť jest čtvrt na dvanáct!“ zvolal chytiv se oběma rukama za hlavu. „Gott im Himmel! Hle, jak jsem zamilován! Zmeškám o celou čtvrt hodiny — k neuvěření!“

A mladí mužové chopivše se zase pod paží, zaměřili do vinárny.

Pan Souček nepřišel za nimi. Učinil dnes výminku z každonedělního zvyku. Z návštěvy na konci města odebral se s Boženkou přímo do zájezdného hostince, před jehož vraty slaměným zvonem ozdobenými rovnal již Matýsek do kočáru ovoce namáhavých svých obchůzek. Zdá se, že vzpomínky, které při práci té pečlivé Martě věnoval, nebyly druhu příliš milostného.

Bělouši vyvedeni jsou z konírny a zapřaženi dovednou Matýskovou rukou. Starý pán hotovil se již položiti nohu na stupátko kočáru, když objevil se Robert před vchodem vinárny.

„Nechal jsem vás čekati?“ tázal se přikvapiv zrychleným krokem. „Nikdy nemohu si to odpustit! Do smrti bude mě svědomí —“

„Nu, nu, nelpíli na něm nic horšího,“ chlácholil jej pan Souček s úsměvem ironickým, „buď uspokojen. Čekali jsme chvíli — co na tom? My zde na venku nejsme tak skoupi na minutku času — jako vy. My jsme starosvětští. Známe sice také oceniti čas, ale život náš není jako jízda po dráze. U nás není každý krok vypočtěn na vteřinu. Zdržímeli se zde, jinde dohoníme. Vážíme si času, ale svrchovaným pánem naším není.“

„Times is money,“ podotknul pan Moravec, šťasten, že mohl tak příhodným slovem vmísiti se v rozmluvu. „Ano, vážený pane Součku,“ pokračoval skoro s nadšením, jako by mluvil z nejhlubšího svého přesvědčení člověk, jemuž je drahým každý okamžik, „čas jsou peníze.“

Známé anglické pořekadlo proneseno těmito ústy mělo na všechny přítomné, i na Roberta účinek přímo komický. Sám Matýsek zasvěcen překladem ve smyslu cizích slov, usmál se a polehtal růžovou mašličkou, na konci biče zavěšenou, náručního žertovně po hřbetě.

„A teď ku předu!“ zvolal pan Souček rozhodně, a tělo jeho dopadlo těžce na sedadlo kočáru. Boženka hbitě vyšvihla se nahoru. Pak vystoupil Robert ozdobně a elegantně, jako činil vůbec všecko, a oprášiv napřed polštář, usedl také. Kočár se pohnul.

„Loučení,“ vzdychl pan Moravec, „ach, jak bolestné! Nezapomeňte, slečno, v neděli první čtverylku. Zemru blahem. V neděli. Věčnost! Ach!“

Boženka neslyšela nic dále. Jen Robert sedě po koních, viděl ještě delší dobu svého přítele, který stál uprostřed cesty a mával kloboukem.

Ruka Robertova opětovala tento pozdrav; pohnul jí několikráte na prázdno. „Adieu!“ zvolal hlasitě. „A revoir! — Protivný chlap!“ dodal obrátiv se k dědečkovi.

„Jak? Kdo? Tvůj přítel?“ tázal se pan Souček.

„Přítel!“ opakoval Robert stáhnuv rty k pohrdlivému úšklebku. „Snad nemyslíš do pravdy? „Přítel! Hm! Známost z veřejnosti.“

„Ale vždyť jsi choval se k němu —“

„Prosím tě! Společenský mrav, ohledy —“

„Ach ovšem,“ řekl pan Souček, „zapomněl jsem. Vaše názory jsou jiné než bývaly naše.“

Pronesl poslední větu dosti trpce, ale byl dalek toho, aby na vnuka svého se hněval. Naopak, zvěděv z vlastních jeho úst, že k prázdnému všeho vzdělání, titěrnému švihákovi není poután užšími svazky, pocítil i nepochybné vnitřní uspokojení.

„Nuž, časy se mění,“ řekl po chvíli starý pán dosti vesele, „a lidé s nimi.“

„Máš pravdu, dědečku,“ odpověděl Robert, „vy jste byli jiní než my; totiž — vy jste byli otroky jiných pošetilostí.“

Tento pessimistický projev ozářil pana Zeleného v očích Boženčiných jakýmsi tajemným nimbem. Spatřila v slovech jeho význam, kterého tam snad ani nebylo. Patrně mluvila z nich trpkost, i zdálo se jí, že tuší vznik té trpkosti: nemůže jinak býti — smutné zkušenosti životní, rány osudu, zklamání, nešťastná láska. Pozdvihla k Robertovi soucitné oko.

Také pan Souček pohledl na vnuka svého dosti potěšen. Myšlenky jeho nebyly snad v souhlasu s Boženčinými, ale výsledek byl stejný. On neviděl, jako ona, v Robertovi hrdinu životních klamů, ale poznal v něm, zcela správně oběť vychování, okolností, poměrů, v nichž žil. Odpouštěl mu, cokoliv mu u něho bylo nemilým. „Zda může za to?“ pomyslil si. „Dítě doby své, jako my jsme dětmi minulosti. A budoucnost? . . . Co nám přinese budoucnost?“

Stařec se pojednou zadumal.

Také Boženka němě pohlížela do krajiny. Robert ticho nerušil. Bylo poledne a slunce pálilo. Višně podél cesty jako muž v Andersenově povídce, nevrhaly žádného stínu, a ptáci skrývali se v korunách stromů mezi listím. Koně frkali občerstvujíce si žhavé nozdry.

Matýskovo hlučné „prr!“ polehtalo zajisté příjemně jejich uši. Také v kočáru vzbudilo radostný a čilý ruch. Všickni pospíšili si v osvěžující chládek jídelny.

Marta vyběhla z kuchyně s vařečkou v pravici. „Křen, Matýsku!“ volala hned na prahu, utírajíc si zástěrkou rozpálené líce. Kuřata jsou smažena a jenom křen schází.“

„Křen?“ opakoval zdlouha a táhle Matýsek.

Shledalo se, že zapomněl nejen na křen ale na dobrou polovici svěřených mu komisí.

„Není divu,“ bručel odváděje koně do stájí. „Čert aby —“ Dokončil větu spůsobem ne právě salonním. — (Pokračování.)

Mořské oko.

Ze sbírky „V Tatrách“
od
Adama Asnyka.

I.

Nad černou řízou hvozdů, uzavřeno svorem
stěn příkrých, obrovských, jež kruhem kol se tměly,
jezero posupné své vody chmuří vzdorem
a ztápí v lůno své těch skal svět odumřelý.

Balvany sřícené, v mech zevšad kryté skorem,
po břehu rumniště své srázné rozestřely,
kdež křivé, skroucené jen kleče pruty čněly
a nahoru poušť svým nízkým zahalily borem.

Žulová, příkrá hradba, pnoucí se až v mraky,
jen zřídka pablesk slunce k vlnám kalným vpouští,
a stichlou tůň stín chmurný skrývá přede zraky.

Tiš — v dáli jen kdes potok šepce, šumí v houští,
neb vichr, letě v skalách vírem nad oblaky,
svým úpěním jen množí hrůzu divých pouští.

II.

Zde tvůrčí myšlenka svou děsnou krásou pučí,
tou vnadou bezměrné vždy moci, strašné síly,
jež, blesky vbita do skal zvrácených, nás učí
o hrozných převratech, v hruď země jež se vryly.

Směs divoká! Skal koryta, v nichž příval hučí,
jsou bojiště, kde bozi severní se bili,
když mrtvých obětí se krví napojili
z poháru, roztříštěn jenž pad vln do náručí.

Vše v drsný, ostrý tón se bystří zde a vtíná:
hor zryté čeřeny a vody s tváří stmělou,
skaliska, led a sníh i houšť a mlha siná.

Kol přísná velikost jen, před níž v prach se stelou
sny plaché člověka, jak děcko když se vzpíná
před epopejí dávných bohů zkamenělou!

III.

Když slunce na západě zlatý štít svůj kloní,
skal koruny pak ještě purpurem si zlatí —
duhových světel tisíc vrcholky se honí,
tu siví, tam v žár blýsknou, na to v mrak se vrátí.

A níže, skalená tůň o skály kde zvoní,
lesk rudý krvaví vod šero nad závratí,
vln stříbro pokud zas háv mlhy nezacloní
a ruměn večera než poslední se ztratí.

Vše zhaslo! Celý svět pln chmur a v dáli šeré
žuloví tonou obři, mizí a se chvějí,
vzrůstají v nezměrnost a pnou se v tvary steré.

Mhou tmí se propasti, mrak vstal vod na peřeji,
skryl jezero — leč ztad šum vln se k sluchu dere
a proud s hor letící, jenž lká vždy žalostněji.

IV.

Noc kraluje — hvězd korunu si ve vlas vpletla;
skrz blankyt proráží zář nejistá a snivá
bludného měsíce, jež v něm se oku skrývá;
mhy letí do výše jak haluz mráčků zkvětlá.

Vše v bledou noří se síť paprsků a světla,
a nad propastmi jen se temnost chvěje divá.
Skal trhlinou tvář luny nad vodopád sletla,
proud stříbra vrhá tam, v tůň s vlnami jej zrývá.

Tak celá kotlina i spících vod síň zlatá
se zvedá, knihy kouzelné jak obraz kleslý.
Pláň břehu příšerným hvězd odleskem je spjata

jak mrtvých rubášem, jež právě k hrobu nesli;
proud černý v plamenné se pruhy nořit chvátá
a kruhy pekelné jak Dante do nich kreslí.

V.

Ó velká básni přírody! Kdo v tužeb hoři
smí spěti za fantomem tvojí krásy vnadné?
Kdo chytí červánky, když z jitra letí k zoři,
a vznítí zlatý nach, když v nebe hvězdné padne?

Kdo v žule omšené kdy kaskad lože stvoří,
a vichrem promluví neb šeptem vlny chladné?
Kdo mráčky zavěsí tam v safírovém moři
a na vod zrcadlo skal hroty vdechne ladné?

Ó básni nesmírná! Lze cítit, slavit tebe
jen srdce zachvěním, jež každou plaší chmuru,
když oko užaslé zdroj paprsků všech střebe

a v tichém nadšení slz proudem tryskne vzhůru,
když touhy na křídlech duch s báznı letí v nebe
a vlastních zlatých snů se kryje do lazuru!

Z polského přeložil *Frant. Kvapil.*

Výlet do Skandinávie.

Píše

Josef Kořenský.

(Pokračování.)

ad jezero Mälarské není ve Švédsku nikde živějšího, zvláště blíže k hlavnímu městu. Mezi četnými lodicemi, koráby plachetními a parníky, jež tu jako o závod krouží ve všech směrech, těžce pohybují se lodi s vypouklými boky, odvážejíce z ostrova tvrdé valouny do základů staveb Štokholmských. Měšťané pak na vzájem posílají ostrovanům Mälarským mrvu na jich neúrodné lány, na sporou prsť zvětralé žuly. Obraz nynějšího jezera Mälarského jest zároveň obrazem minulosti švédské. Mysleme si nížinu švédskou jen asi o 70—100 m.[1]) níže položenou, a již by se vodami Baltickými zalila, ze kterých by vyčnívaly takové balvany a ostrovy, jako v Mälaru.

O rozervané zemi skandinávské vypravuje nordická báje: Když veliký stvořitel všehomíra dokončil dílo své, tu ďábel, který tehdy ještě svržen nebyl s výšin nebeských, se rozzuřil a uchopiv ohromný kámen mrštil jím proti mladé zemi. Seraf vida, co zlý duch učinil, spustil se na perutích za kamenem. Letěl rychleji nežli padající kolos, srazil jej s cesty, že nepadl na zemi, kterou by byl jistě rozdrtil, ale vletěl do vlnobití mořského, těsně vedle břehů. Roztříštil se v tisíce kusů, které vyčnívaly potom z pěnivých vln propleteny nesčetnými proudy nepokojného oceánu. Ohromná skaliska z nepřehledné dáli prostírala se až ke krajům věčného ledu, pustá, nehostinná. Tu smiloval se stvořitel nad tou pouští kamennou a vysypal zbývající ještě prsť na tvrdý zemský přírůstek. Ale prsti zbylo pouze tolik, že jenom částka pustých trosek mohla býti posypána, aby skrovně přinesla požehnání. A přináší je nynějším obyvatelům, leč teprve po práci tuhé a neúnavné.

Na ostrově Lofö v úzké zátoce vynořuje se z loubí imposantní palác, letní sídlo královského dvora, Drottningholm, t. j. ostrov králové. Je v zátiší v půvabné samotě a přece nedaleko reje velkoměstského. Čelo jeho shlíží se v Mälaru za ranního odlesku, k jihu pak háje stínem pokrývají zelený pažit, a lehký vánek přelétá kmitající hladiny rybničné. Bronzové sochy rozestavené na křižovatkách a stezkách jsou našimi krajany. Již tomu dávno, co Čechy opustily, v dobách, když všichni všem vypovídali boj. Již tehdy, za třicítileté války, Švédové k umění a vědě se nesli, s výbojem pak neobraceli památek uměleckých v ssutiny, než vášnivě jich dobývali a do vlasti své dopravovali. O překot i v naší vlasti poklady do beden skládali, stříbro, zlato, knihy, obrazy a jiné umělecké výtvory ze země kvapně odváželi. Všecko jednalo dle

[1]) Asi třetina švédské půdy leží níženji než 90 metrů nad hladinou Baltického moře, a jen 8 procent jde na 600 metrů. Nejvyšší místa v jižním Švédsku (Kullen, Taberg, Omberg, Kinnekulle) nepřesahují výše 400 m. Jenom na západní a severní straně vyskytuje se hornatina s vrchy Städjan (1176 m.), Åreskutan (1472 m.) a jediný ledovec Sulitjelma (1875 m.) v Laponsku.

slov Wrangelových. „Den som tar han har — kdo tu bere, ten má,“ radil starý generál svému synu. Z královské knihovny Pražské, někdy Rožmberské, odvezena byla kořist ve 30 bednách, které přezimovaly r. 1649 v malé pevnůstce v Meklenbursku (Dömitz). A věcí jednou sebraných nebylo lze ani velikým výkupným zemi české získati opět. Všecko s chvatem posíláno bylo na sever, že ani toho živého lva, za něhož hrabě z Buchheimu 18.000 říšských tolarů Königsmarkovi nabízel, nebylo lze vykoupiti.

Válečné kořisti uměleckých a historických památek v Čechách vydrancovaných jímaly mysl učené panovnice Kristiny švédské tou měrou, že nemohouc se rychlého věcí poslání dočkati, napsala list nejvyššímu veliteli ve Wismaru, kam se trofeje dostaly, aby s odesláním neotálel. Došly šťastně do Štokholma, kde kolem králové lidé nejučenější se kupili. Přicházeli ke dvoru v zástupech s problémy filologickými a se starožitnostmi všech časův, ukazovali tam své umění, psali vznešené dceři Gustava Adolfa veliká věnování, šířice o ní chvalořeči, překládali a skládali spisy a byli štědře odměňováni. Kdo ví, kolik slavných památek českých vzalo tam prodlením časů za své, nebo jak Passarge praví „ganz Schweden ist voll von solchen *deutschen* Werken.“

Zámek Drottningholmský upomíná na Versaillský, ovšem jen v míře skrovné, jak jej geniální Nikodem Tessin navrhl. Jmeno své dostal na počest Kateřiny Jagellonky, choti Jana III. (1569—1592). Vnitřek zámku obsahuje rozličné památky umělecké. Kromě maleb představujících heroické činy a válečné výjevy z dob Karla XI., XII. a XIII., ukrývá se tam množství bronzových figur větší i menší velikosti. Malé sošky na ebenovém pidestalu, jakož i mramorové výtvory v bibliothéce vystavené byly větším dílem z Čech vyvezeny; 13 velikých soch a sousoší, potom 4 vásy v parku umístěné jsou dílem nizozemského Adriana Friesa, tehda v Praze usedlého, majíce zřetelný nápis Adrianus Fries Hagiensis Batavus fecit s letopočty 1617, 1622, 1623, na dvou 1624, na pěti 1629, na jedné 1627; kde pak jmeno není, ty označeny jsou monogramem — čápem o jedné noze stojícím. Že tyto památky jistě pocházejí z kořisti Pražské, k tomu vede nás týž monogram na Neptunu, v přirozené velikosti vyvedeném a před zámkem umístěném. Kromě nápisu výše uvedeného jest na něm lev ze znaku Valdštejnského. Zmíněné vásy jsou z bronzové slitiny a opatřeny erbem téhož rodu. Dudík (Drottningholm, Forschungen in Schweden, p. 333) domnívá se, že pocházejí z Valdštejnského paláce Malostranského.

Nedaleko zámku stojí v parku bizarní letohrádek Čína ve slohu čínském zbudovaný r. 1752. Král Adolf Fridrich, vévoda Holštejn-Gottorpský, postavil jej k oslavě narozenin své choti Louisy Ulriky. Jakkoli stavba trvala 4 léta, přece prováděla se po všecken ten čas v tajnosti před královou; za noci přiváželi kamení a věci stavitelské do Drottningholmu. Klepoty kladiva zednického ovšem neušly Louisy v blízkém sídle letním, ale upokojila se, slyšíc, že tam bažiny zavážejí. V den slavnosti připraven byl veliký ples, a dvorní panstvo v čínských maskách hemžilo se z večera ozářeným parkem. Princezna Louisa komicky si připadala ve dlouhých špičatých střevících, více pak ještě

princ Adolf jakožto mandarin s předlouhým copem. Poklekna potom odevzdal své královské matce klíče od Číny, načež následovaly divadelní hry francouzských herců, dvě opery, hlučný tanec a ples za tisícerých světel a ohňů bengálských.

Zpomínka na čínskou slavnost přivodila v krátké době založení osady Kantonu, pojmenované podle známého čínského přístavu. V Drottningholmském Kantoně každý domeček uchystán je pro blízké velkoměšťáky, a celá osada osazena je výletníky. Ti sedí pěkně přede dveřmi, kolébají se v pohodlných lenoškách, narovnávají své tělo ve trávě, prožijí tam léto v radostech. Není pochybnosti, že mají v hlavním městě dům svůj jako palác vyzdobený a vystrojený, mají i svěží a chladivý vzduch z moře i Mälaru, ale v Kantoně spokojí se v létě i vznešenější rodina se skrovnou světničkou. Tráviti za léta na venku v zelené přírodě, dále od ruchu hlučného města, je ve Švédsku modou i nutností. Kdo jen trochu může, vytáhne na léto z města. Tu vídati skla v oknech bílou barvou potřená jakožto znamení, že páni odjeli na venek. Cizinec z počátku diví se těm způsobům města; snad také zahledne mezi natřenými jedno jasné a průhledné: tímto vyhlíží ostalý správce domu nebo stará služka na ulici. Možná, že rodina ani z města nevyrazí, ale nabíliti okna neopomíjí buď pro palčivé paprsky letního slunce, nebo že alespoň na oko zdá se prodlévati někde na dalekém pobřeží mořských lázní. Tam nebo kdekoli jinde ve svěží přírodě jen si všickni hoví, dýchajíce zdravý vzduch a koupajíce se v blízkých vodách Mälarských. O těch půvabech pěje mladší švédský básník Sehlstedt:

Hvad härlig tafla, hvad lek och löjen!
Uthus och lador på tusen sätt
Utpyntas präktigt till sommarnöjen,
Och sämsta skrubb blir ett kabinett.[1])

Výletníci severního Kantonu dobře vědí, že jejich panovníci nyní nemohou skvíti se v takové pýše a nádheře, jako jejich předchůdcové; stenčeno je panování jejich spočívajíc v rukou národu. Za Karla XII. přešla moc s koruny v ruce velmožných šlechticů, že z krále zbyla jen „dubbel Excellens“ — jak Fridrich o sobě říkával, protože král ve státní radě dva hlasy míval.

Pojednou se ve slávě a velebnosti zjeví *Štokholm.*

Polohu jeho horliví vlastenci snad až příliš do nebe vynášejí, srovnávajíce jej s Neapolem, Cařihradem nebo Janovem. Však Štokholmu schází amfitheatrální ráz jižních měst, on také nevyniká zvláštní velikolepostí v architektonickém zřízení. Ale tím nemíníme ubrati Štokholmu ani drobtu evropské pověsti, jež jen chválu zvučnou šíří o něm ve světě. Štokholm není ani Baltickým Janovem, ani Mälarskou Ženevou, ani nordickou Venecií. Štokholm je královnou v jezeře Mälarském a nesnese vedle sebe žádného srovnání. V ulicích jeho procházíme se jako ve známé Praze, Vídni, Paříži, Bruselu. Neliší se od našich v ničem. Zvláštnostmi švédské residence jsou protivy: paláce a holé skály,

[1]) Jak krásný obraz, jaká hra a radovánka! Stodoly a stáje v tisícerých způsobách pro skvělé letní sídlo se ozdobují, a nejhorší koutek v čistou sedničku se mění.

úrodný lán uprostřed pustiny, stověká doubrava a listnatý háj u kamenného moře. Zajdi jenom na Södermalm, na Kungsholm, k observatoři Norrmalmské nebo na Skeppsholm, všudy mezi domy omletá skála žulová ukazuje nevlídnou svoji tvář. Tu palác zrcadlí se v plouhavých vodách, vedle pak srázné strmí úskalí, rozervané, bez odění, bez svěžího hávu. Taková jest z pravidla formace Štokholmského vůkolí, že mysl naši jen stesk a žalost jímá, zadíváme-li se v šedou nebo nahnědlou pustinu žulových pahrbků Södermalmských příkře k Mälaru a Baltu se klonících. Z nich k vysoké výši povznáší se kostel svaté Kateřiny, na jehož místě byla vzplanula hrozná hranice z nešťastných obětí odpravených krutým Kristianem II. Kopule chrámové v ovzduší Mälarském vévodí jako dóm St. Maria di Carignano ve vlažném zálivu Janovském.

Södermalmské ulice stráním a bokům skalisek se nevyhýbají, než přímo vzhůru se táhnou, nebo náhle níže padají, že vyhlížeje zdola nahoru spíše modravé nebe uzříš, než konec daleké perspektivy. Věru zdá se, jako by omletá skaliska Štokholmská teprve před chvílí z moře byla se vynořila. Jiná města prodělala všecka stadia svého vzrůstu, šíření a rozvoje: srovnala vrchy s dolinami, propasti sklenula, močály vysušila a v parky proměnila; v jiných evropských městech daleko v jejich vůkolí rozkládají se nivy, role a zahrady, letohrádky a továrny, že těžko říci, kde vlastně město počíná a kde jeho jest konec. Ale Štokholm takovým vývojem neprošel až na srovnané návrší Norrmalmské „Katthafvet,“ [1]) nyní vysušené a v rozkošný Berzeliův park přetvořené bahnisko.

Původ Štokholmu je prastarý. V dávných dobách byla tam pouhá rybářská ves. Když pak r. 1187 estonské voje přepadly švédské kraje plenice je a hubíce, kázal král Knud Erichson stavěti proti loupeživým hordám hrad, z něhož znenáhla vyrostla osada, kterou odvážlivý Birger Jarl, „bezejmenný král“ a zakladatel dynastického rodu Folkungerů, r. 1255 za město povýšil.

Jmeno Štokholma odvozeno jest z laponského steg = stäk = stock (t. j. úzká tekoucí voda, průliv, sund) a ze slova holm = ostrov. Teď rozkládá se město na osmi ostrovech, dělíc se v Norrmalm, Staden a Södermalm. Obývá v něm asi 140.000 duší.

S heslem „Grand hôtel“ sedáme do vozu. Za chvíli octneme se před nádherným palácem; leží na břehu, jejž slané vody (Saltsjön) zátoky Baltické omývají. Tam na krátko bude naše obydlí. Grand hôtel Štokholmský řadí se k nejskvělejším hôtelům evropským; před ním bije tepna mořského proudu, i zaznívá za klidné teplé noci až k ložnici naší jako cvakot hodin. Za dne až do pozdní noci míhají se venku rybářské čluny a o závod ubíhají drobné parníky. Nesčetní charonové převážejí pozemské chodce na protější břehy za nový obolus, 5 švédských örů. Vstříc kyne nám velikolepá residence královská, vévodíc na výšině, kde někdy středověký vypínal se hrad Birgera Jarla,

---

[1]) Katthafvet překládá se slovy kočičí moře, leč spíše za význam tu sluší přijmouti staré kati = kocábka. Rovněž tak jest se slovem Kattegat; gata = cesta.

Po terase Blasieholmské ubíráme se k náměstí Gustava Adolfa II., který 6. září 1632 hrdinný svůj život dokonal v bitvě Lützenské. Památku jeho oslavuje lid co rok, scházeje se u jeho obrovské sochy a zpívaje nadšené písně vlastenecké. Zvláště rozléhá se tu válečná píseň „Forfäras ej du lilla hop — Nezoufej hloučku přemalý,“ složená Gustavem samým v předvečer nešťastné bitvy.

Upřeme zraky na blízkou budovu, na níž čteme nápis „Patriis Musis.“ Nitro její bylo jevištěm pověstného maškarního plesu, kde Gustav III. rukou vrahovou k smrti byl poraněn. Neutěšené byly tehdy poměry švédské. Šlechta byla prodejná, oligarchie panských stavů jen zkázu a záhubu zemi přinášela. V té době neblahé Gustav III. chtěje učiniti konec nesvárům mezi stavovskými stranami postřelen byl při plesu spiklencem Anckaströmem dne 16. března 1792. Za 14 dní potom vypustil ducha. Před zámkem, hned vedle přístavu, kde vítězné vojsko přirazilo s králem svým vracejíc se z tažení finského, stojí jeho socha. Občané Štokholmští žádali svého „čarovného krále,“ aby směli postaviti jemu památník na kamenném mostě (Norrbro), jenž spojuje Norrmalm se Stadenem. Ale Gustav, ostýchaje se dívati se tváří v tvář svému slavnému předku Gustavu II., jehož lid Velikým zove, stanovil jiné místo. Tam podpírá se jeho levice o veslo — král býval statečný v bitvách námořských — pravice pak drží ratolest olivovou.

Gustav III. chtěl nejen získati si lásky lidu, než i státi se mužem znamenitým jakožto panovník, vojevoda i básník. Ale dále než ke hříčkám francouzským nedospěl. On také vymyslil „švédský kroj,“ přiléhavé spodky, kabát s nabíranými rukávy a dlouhý plášť. Pařížské dámy velebily jeho důmysl, ale nebezpečná sousedka Kateřina II. nazývala ho jenom le pétit comédien. Přese všecky své malichernosti náleží Gustav III. ke slavným panovníkům švédským, který přivodil ve všem státě nový vzruch a probudil síly duševní. Leopold, Bellmann a Sergel, umělečtí jeho přátelé, jen přízní a královskou podporou jeho významné ujali místo v plastice a poesii švédské. Král sám jsa dramatickým spisovatelem, založil a vystavil divadlo. Proto opěvuje ho Tegnér ve slavnostních zpěvích švédské akademie: Velicí duchové utvářejí i ráz věků, a doba Gustavova (Gustavianska tidehvarfvet) působení ducha jeho zřejmě jako pečeť nese na sobě.

Stojíme na Norrbru (= severní most), kde někdy rozhlížel se nesmrtelný pěvec národu švédského, aby zřel obraz prchlého mládí. Vyzíral tam, kde mořské proudy pojí se s vodami sladkými, jako hry bezstarostného mládí s trampotami mužného věku. Jak velebně lesknou se v proudech věž, postavy hrdin, hrad a chrámy Mus, a tam dále u večer v červánkách Riddarholm, kde Švédův sláva pod chladným mramorem dřímá. (Tegnér.) Hladina Mälarského jezera zajímajícího přes 1200□ kilometrů leží asi o 2 metry výše než sousední hladina mořská (Saltsjön), kterýž rozdíl vyrovnává se slapem (Slussen) jako v průplavu Götajském. Nicméně vlny mořské vydmou se občas, a proud jejich až do sladkých vod Mälarských pod Norrbro vniká. Příčinu toho zjevu hledati jest v nerovném atmosferickém tlaku způsobovaném na moře a jezero.

Pod mostem, kde Mälar loučí se s nitrem švédským vylévaje se do zátoky Baltického moře, a kde protivný mořský proud usazuje nové a nové vrstvy náplavů, leží rozkošné místo Strömparterren. Tam pod vonnými lipami a ve stínu košatých topolů rozvíjí se večerní život jako v pohádce. Nad námi drnčí vozy v čilém ruchu, kolem nás u břehu Helgeandsholmského šplýchají vlny Baltické, a o kus dále čeří se klidná hladina Mälaru.

Po těžkých schodech Strömparterru z pevné žuly pro věčné časy vystavených vzhůru stoupáme ke královskému zámku. Massivní jeho stavba, jsouc dílem geniálního Nikodema Tessina, tvoří ohromný čtverec, v základě překonávajíc velikolepými rozměry všecko ostatní. Návštěva skvělého hradu královského je každému volna, jeli panovnická rodina mimo palác. Dlužno jen ohlásiti se u sluhy a navlcci svrchní obuv. Potom projíti lze všechny apartementy residence a prohlédati pracovny, ložnice, jídelny, audienční síně, kresby a malby rukou princovou právě počaté a na stolku vyložené. Nejednou stává se, že navštěvovatel v komnatách s panovníkem samým maně se sejde. Král jest Švédům osobou jako z lidu vyvolenou.

Plno strašlivých zpomínek je staré tržiště nedaleko zámku ležící, Stortorg. Historické události z r. 1520 již jen jako děsivý sen zmítají myslí naší, ale přece dovedou i silnými nervy otřásti. Tam životy mnohé v malé chvíli schváceny byly tyranskou vůlí dánského Kristiana II. Někdejší radnice, odkud vyhlížel na krvavé divadlo, nahrazena je sice krásnou bursou, ale kamení, jež povrch půdy kryje, mluví ještě jako slova srdce rozrývající a svědčí o krvelačnosti lidské šelmy. Vlastenci švédští pokořeni byli v boji za vlast proti vojům dánské strany, Štokholm nepřáteli dobyt u na milost i nemilost Kristianovi vydán. Ale ani nejslavnější počest, kterou nejbohatší občan Štokholmský, Gorius Holst, připravil k uvítání Kristianově, nezdržela vítězc od kruté pomsty. Dne 10. listopadu vykonán byl ortel na odsouzencích. Mnoho šlechticů, duchovních a měšťanů bylo zatčeno a bez odkladu odpraveno. 94 hlavy padly mečem katovým. Krev s deštěm smísená potokem tekla s návrší, a hlavy na tyče jsou nabodány, kromě hlavy biskupa Strengnäsského, jemuž „pro dřívější zásluhy“ hlava k nohám byla uložena. Večer prohlášen byl v městě mír. Když pak mnohé osoby, jež prve ukryly se před zkázou, nyní v městě se objevily, počalo stínání nanovo. Hlavy a trupy po dvou dnech spáleny byly na hranici. Ano k rozkazu zuřivého Kristiana i mrtvola Stena Sturea ml. z hrobu byla vyhrabána a s ostatními v plamenech upálena. Praví se, že Kristian ve své rozlícenosti i mrtvolu svého nepřítele vztekle kousal. Zvěst o strašném krveprolití vlastenců Štokholmských bleskem rozletla se po všem Švédsku. Počátkem byl lid ohromen nevěda si rady ani pomoci. Však stateční dolané severu (Dalarne) rázem potom povstavše vedli boj za vlast a život svůj. Táhli na Štokholm zpívajíce:

I Guds namn farom vi
Hans naad begärom vi!
Nu dragom vi till Stokholms by,
Gud gifve konung Christian ej ville bortfly! [1])

[1]) Ve jmenu Páně táhneme, pomoci jeho žádáme, teď k Štokholmu se dáme. Dej bůh, by Kristian král neutekl nám!

Avšak krvavá pomsta byla již vykonána. Ještě vyslán zámožný Gorius Holst, u něhož král při hostině dlel, aby postaviti dal šibenice v Söderköpingu; než sám prvý houpal se na provaze. V Jönköpingu také synáčkové zavražděného Ribbinga, pacholátka o šesti a osmi letech k rozkazu Kristianovu byli odpraveni, převor pak kláštera Nydalského s 11 mnichy utopen. Na 600 životů lidských padlo na popravišti pro vlast.

Mezi tím byl Gustav Erichson Vasa shromáždil kolem sebe několik set věrných oddaných z kraje Dalarnského a před svátky vánočními jakožto neohrožený a výmluvný vůdce velel již lidu, jemuž svítala naděje na šťastnou spásu zubožené vlasti. A hned v srpnu příštího roku provolán byl Gustav Vasa na sněmu Waldstenském za správce země velkým dílem již od nepřátel osvobozené, roku pak 1523 dne 7. června působením selské strany za krále švédského prohlášen.

Stavové panští scházívali se až do r. 1866 v rytířské sněmovně (Riddarhus), v budově ze 17. století pocházející. Sál její pokryt je na stěnách erby šlechtických rodů, jinde pak uchovány jsou podobizny maršálků. Teď scházívají se zástupcové švédského národu vždy 15. ledna ve Štokholmě na říšskou radu, jež skládala se prve ze šlechty, duchovenstva, měšťanů a sedláků. Od r. 1865 dělí se ve dvě komory. Členy první komory (128) volí hromada krajská (landsting) na devět let nehledíc k bydlišti voleného poslance, kterému jest se vykázati nejméně s 80.000 korunami jmění. Poslancové první komory nedostávají za sněmování diet. Poslancové druhé komory (198) volí se na tři roky buď volbou přímou či nepřímou, a berou za čtyřměsíční sněmování každý 1200 korun. Předsedy obou komor (talmän, mluvčí) jmenuje král v každém zasedání.

Širokým mostem vedoucím ze Stadenu na Riddarholm dostaneme se k památnému kostelu (Ryddarholmskyrkan) s věží, jehož špice 47 m. vysoká složena je z prolamované litiny. Chrámová stavba z cihel vyvedena ve 13. století dožila se našich časů. Však služby boží již se tu nekonají, „tam Švédů sláva dřímá pod chladným mramorem.“ Kostel Riddarholmský jest mausoleum vznešených rodin panovnických a vysokých hodnostářů švédských. Velebné zvuky varhan tu nezaznívají, jen šlépěje poutníkovy ozvěnou se rozléhají. Kromě oltáře jedinou v kostele jsou ozdobou tisíceré prapory a vlajky válečné, v hrdinských bitvách na nepříteli dobyté. Asi 6000 trofejí ve svatém pokoji pokrývá starobylé nitro chrámové. Na mramorovém sarkofagu lesknou se slova: Gustavus Adolfus Magnus, pod oknem pak: In angustiis intravit. Pietatem amavit. Hostes prostravit. Regnum dilatavit. Moriens triumphavit. V postranních kaplích leží veliký generál z třicítileté války Lennart Torstenson, vojevoda Banér a j. Všudy známá jmena vzbuzují zpomínky historické.

Znamenitým dílem stavitelským jest spojovací dráha vedoucí z nádraží ústředního na Norrmalmu ke stanici Liljeholmen, majíc délku 4000 m. a ubírajíc se přes Mälarské jezero po třech viaduktech. Základy pilířů založeny byly v Mälarských vodách teprve ve hloubce 35 m. pod hladinou. Kromě toho bylo třeba prokopati tunel 420 m. dlouhý v žulových skalách, na nichž čtvrt Södermalmská je vystavena.

Tu po prvé švédský inženýr Alfred Nobel užil r. 1862 nitroglycerinu k trhání skal, při čemž byl usmrcen.

Zpáteční cestou užijeme tramwaye. Za 10 örů zaveze nás až na pokraj města; tak laciné bývají jen omnibusy Londýnské. Konduktora ve voze nenajdeš, který by peníze vybíral, a přece nejezdí se ve Štokholmu zadarmo. Vozka řídí koně, nás si nevšímá. Komu poplatek odevzdati? Čekáme na nové příchozí. Vstoupivše vkládají desítiör do skleněné kassy. Rádi bychom také tak učinili, leč máme pouze koruny. Návodem švédského souseda prostrčíme ruku i s korunou do otvoru v předních dveřích udělaného s nápisem „wexling." V tom zvonek cinkne, a již obrací se k nám vozka odevzdávaje nám v zapečetěné obálce náležité drobné. Z těch vybereme 10 örů a rovněž jako jiní pouštíme do pokladny. Potom ještě kus pěšky a vcházíme do národního musea.

Toto majíc rozkošnou polohu na pobřeží Blasieholmském nedaleko Grand hôtelu náleží vedle zámku k nejkrásnějším budovám Štokholmským. Již za poručenské vlády Karla XI. zaraženo bylo Antiquitets-Collegium, na kterou společnost také vzneseno bylo „postarati se o místo pro uschování dávných památek ze země vykopaných." Sbírky rozhojňovaly se tehdy velmi nepatrně, ač již r. 1734 vydaný zákon zabezpečoval nálezcům vykopaných věcí z drahého kovu ještě osminu nad absolutní cenu. R. 1786 svěřeno bylo opatrování antikvit královské akademii krásných umění, ale teprve r. 1866 byly sbírky z královského hradu přeneseny a ve vlastní budově, vystavené v Benátském slohu renaissančním, k veřejnému studium vyloženy. Vestibul její ozdobují nordičtí bohové Odin, Thor a Baldur. Souterrain zavírá v sobě starožitnosti egyptské, přízemí archeologické paměti skandinávského severu spravované milým přítelem naším, ředitelem Hildebrandem.

Doba kamene bohatě tam zastoupená ukazuje rozvoj dávné práce lidské, výhradně švédské půdy se týkajíc. Jen něco málo vzorů náleží zemím cizím pro kulturní srovnání s vyrobeninami domácími. Perioda tato trvala ve Švédsku již dávno, asi před 3000 lety, kdy s pokročilejší dobou bronzové věci tam se ocitily. Odkryté hroby z periody kamenné hlavně v jižním Švédsku se vyskytující podaly obraz dávné minulosti. Mrtvoly tehdy vkládaly se mezi veliké kamenné plotny, na něž nasypána jest země a štěrk, že v podobě kopečků ze země vynikají. Nebožtík uložen v nich leže nebo sedě, maje při sobě rozličné ozdoby a zbraně a v hliněných nádobách nějakou potravu na dalekou cestu do věčnosti. Kosti zvířecí, jež v hrobech se objevují, pocházejí asi z pohřebních hodů a slavností. Kulturou východní, z Asie přes pevninu evropskou, přišlo ke břehům Baltickým mnoho nového, a tehdejší památky došly až časů našich. Vedle mědi a cínu také zlato vešlo tehdy v užívání v těch severních krajích. Že všelikého druhu ozdoby v zemi samé byly vyráběny, nasvědčují dílem nalezené kadluby a napolo rozdělané věci k odlévání připravené, dílem samostatné tvary jiným zemím scházející. Z těch věků pocházejí také rytiny v plochých stěnách skalních (hällristningar). Figury ty ukazují, že tehdy koně k jízdě již se užívalo, že lid pole vzdělával, korábů bez plachet potřeboval, neznaje písma, jehož místo zastupovala znamení obrazová. V oděvu pře-

vládala kožešina, ač oděv vlněný nebyl neznámý. Z plátna zřídka něco se nalézá. V pozdější době bronzové skončili nebožtíci na hranici; konec této periody padá ve Švédsku na počátek křesťanství, kdy poznány tam jsou železo, stříbro, sklo, slonovina, mince, nejstarší písmo, runy, utvořené z římské abecedy a objevující se nejen na plotnách kamenných, ale také na ozdobách kovových.[1])

V prvém poschodí národního musea vystaveny jsou mědirytiny a skulptury, mezi nimiž nejvzácnější jest socha dřímajícího Endymiona vykopaná ve ville Hadrianově r. 1750 a koupena v Italii Gustavem III. za 2000 dukátů.

Ve sbírce odění a krojů setkáme se s mnohými, jež náleží světovým, starým známým hrdinům. Jest tu šat krví potřísněný, jejž odíval někdy tělo statečného Gustava Adolfa v bojích u Gdanska, i loktuše, na níž oloupená mrtvola jeho spočívala na bojišti u Lützena. Věrný jeho soudruh, kůň, na němž v bitvě velel, vycpán tu stojí na památku. Také maškarní oděv Gustava III. vyvěšen je tam pro truchlivou upomínku. Opodál jako svaté ostatky chovají se v uctivosti Karla XII. modrý kabát, žlutá vesta, obé se žlutými knoflíky, žluté spodky, krvavá košile, černý prostřelený klobouk, pár krvavých rukavic a ohrnuté boty s ostruhami, ve švédských písních tak často opěvované: „Då drog jag mina stöflar på — Tu své obuji boty.“ Jedlová lavice přes 2 metry dlouhá teprve r. 1856 dostala se mezi ostatní památnosti; kdysi spal na ní Karel XII. ve vsi Östervallskogu v kraji Wermlandském u hranic norských. Sedláci osamělé vesnice opatrovali tu ohoblovanou lavici jako nejdražší klenot a nechtěli se jí zříci ani za velikou náhradu.

Ve druhém poschodí umístěna jest obrazárna s výtvory škol domácích i cizích. Mysl naši nejvíce jímá Žižkova přísaha od Rembrandta, podmalování nedokončeného obrazu. Představuje okamžik, kdy Jan z Trocnova, obklopen svými soudruhy přísahá, že pomstí smrt velikého mistra Husa. Kolem stolu jest jedenáct osob, hlavní pak postavou jednooký Žižka pozvedající meč k přísaze. Vedle něho sedí mnich a prelát, potom několik bojovníků, kteří své meče vkládají na meč Žižkův, kdežto oba kněží dotýkají se ho rukama. Na levo na stole nalézá se malá krabička (hostie?) a kalich před starým mužem sedícím na konci stolu. V popředí a k diváku zády obrácen sedí stařec v ruce číši držící, u něho pak dva mladíci, z nichž jeden jest obrněn. Lampa na stole stojící osvětluje celé skupení. Tento zajisté znamenitý obraz — tak psáno jest v katalogu obrazárny — náleží král. akademii a byl darován r. 1798 jakousi vdovou Teilovou, rozenou Grillovou.

V živé ulici Norrmalmské, řečené královské (Drottninggatan) uloženy jsou skandinávské sbírky ethnografické, jichž tvůrcem a ochrancem je dr. Arthur Hazelius. Kultura nynějších národů skandinávských představuje se tu ve všech rysech národního umění. Kroj, zbraně, náčiní,

---

[1]) Více o tom obsahují tyto spisy: Dr. Hildebrand, Das heidnische Zeitalter in Schweden. — Nilsson, Die Ureinwohner des Skandinavischen Nordens. — Wiberg, Der Einfluss der klassischen Völker auf den Norden durch den Handelsverkehr. — Montelius, Führer durch das Museum vaterländischer Alterthümer in Stockholm. Všecky přeložila slč. J. Mestorfová, dozorkyně arch. mus. v Kielu.

nářadí nejsou tu pouze osaměle urovnány, než v harmonickou domácnost jednotlivých krajů i s typy švédského lidu jako v pravé skutečnosti představeny. Modely a masky skandinávských obyvatelů v jich kroji a zařízení domácím překvapují navštěvovatele v té míře, že vidí se státi vedle živého Švédy kraje Dalarnského nebo Skånského nebo vedle Laponce, an v napodobeném sněhu uhání na lehkých saních sobem tažených. Tu zase nitro chalupy z kraje Södermanlandského jeví se v pravé skutečnosti. Starý dědoušek u kamen sedící a k zemi nachýlený naslouchá vyprávění své dcery nebo vnuka svátečně přistrojených, vedle pak dívky vlasy k slavnosti si upravují. A kolkolem na stěnách, na podlaze a na stropě umístěné nářadí hospodářství domácího dokona předvádí nám před oči kraje daleko od nás vzdálené, s věcmi, se zvířaty i lidmi. Fotografie švédských typů, jež vídáme ve sbírkách ethnografických, jsou podobizny modelů Hazeliových, na něž pamatují se navštěvovatelé světové výstavy Pařížské r. 1867 a Vídenské r. 1873.

Z ethnografického musea zajdeme do učené akademie (Wetenskapsakademie), jejímž prvým presidentem byl r. 1739 Linné a později Berzelius. Přírodovědecké sbírky její chovají v sobě největší povětroň, těžký 28.000 kilogramů. Slavný plavec Nordenskiöld přivezl jej r. 1871 z polární výpravy z Grönlandu.

V blízké polytechnické škole (Teknologiska institutet) spojené se školou hornickou umístěny jsou v prostorných dvoranách výborně osvětlených sbírky geologické, založené, jak jsem seznal, po spůsobu znamenité školy Londýnské, řečené Museum of Practical Geology. Tam nejen mluví zkamenělé doklady o minulosti naší planety, než s vědeckými zájmy hloubavého zemězpytu praktický účel jeho vzájemně se doplňují znázorňujíce vedle věcí z hlubin na světlo vynesených technologické zpracování minerálních surovin s udáním ceny a vyrabitele. Geologické prozkoumání půdy švédské zračí se v dokonalých mapách zemězpytných provedených ve měřítku 1 : 50.000. Leč dlužno vyznati, že paleontologický pavillon našeho českého musea, hledíc ke skrovným prostředkům, není co do srovnání a bohatosti forem domácích překonán sbírkami Štokholmskými ani z posledních mezi kollekcemi evropskými.

Rozumí se, že neopomineme navštíviti královskou bibliothéku, abychom na vlastní oči uviděli, co jsme slýchali a čítávali o velikém divu světa, o Gigas librorum neboli Codex giganteus, o němž Dudík praví, maje zření k jeho stáří, obsahu a formě, že jest jediným obrovským dílem na světě. Švédové nazývají tu knihu biblí ďábelskou (fans bibel), protože jest v ní rarášek vymalován.[1]) Leží rozevřena na zvláštním stole uprostřed sálu, skládajíc se ze 309 listů a majíc zdélí téměř 1 metr, zšíří pak více než polovičku. Vázána jest od r. 1811 v bílé kůži s vytlačenými kvítky a s korunkami v řádkách. Listy jsou pergamenové, tvořící dva a dva list jediný. Písmo rozděleno je ve dva sloupce, z nichž každý má 106 řádků. Všecken obsah psán jest jedinou rukou. Roku 1697 hořel královský zámek i knihovna, jež v něm tehdy

[1]) Dobrovský's Reise nach Schweden und Russland 1796. — Pečírka, Zpráva o rukopisech českých v král. bibl. Štokholmské. Musejník 1851. — Dudík, Forschungen in Schweden 1852.

se přechovávala, a písmo kodexu toho utrpělo, ač jest posud velmi dobře čitelné, obsahujíc v sobě latinské vypsání všech tehdáž známých vyšších vědomostí. Nejstarší dějiny té knihy vysvítají z několika řádků napsaných uvnitř na desce. Z těch vyšlo na jevo, že Gigas librorum náležel někdy benediktinskému klášteru v Podlažicích v Chrudimsku. Klášterníci Podlažičtí sami velikých příjmů nebo zvláštní pomoci cizí nemajíce, bývali často v nesnázi peněžité a musili si dlužiti i prodávati a zastavovati rozličné skvosty a majetky klášterní. Tak zastavili r. 1245 jmenovaný kodex klášteru Sedleckému, od něhož jej později vykoupil Bavar, opat kláštera Břevnovského, kde se choval až do r. 1648, kdy od Švédů byl nalezen a do Štokholma poslán.[1]) Kdo znamenitou onu knihu psal, povždy snad zůstane tajemstvím, ale jisto jest, že ji psal písař obratný a cvičený, řeči německé, ale sotva jazyka českého znalý mnich. S kodexem přišla do Švéd také následující pověst o původu té obrovské knihy. Jakýsi mnich kláštera Podlažického — tak se vypravuje — k smrti byl odsouzen za spáchaný zločin. Chtěje se před smrtí zachrániti, zavázal se, že za jedinou noc sebe větší počet pergamenových listů, které mu budou předloženy, popíše. A tu přineseny mu byly pergamenové kože nynějšího kodexu. Však vida, že síly jeho nejsou s to, volal ku pomoci satanáše, který mu ku pomoci přispěl s podmínkou, že také čertův obraz v knihu musí býti namalován. Tak byla kniha v určitý čas napsána. V inventárních poznámkách někdejší královské pokladnice na hradě Pražském z r. 1648 stojí psáno o ní: „Veliká kniha, kterou čert zazděnému mnichovi přinesl."

Co českého v bibliothéce Štokholmské bylo — píše historiograf moravský, p. dr. Dudík, v listu mně zaslaném — to jsem byl obdržel. Všecky rukopisy české byly jeho přičiněním nedávno do Moravy navráceny. Seznam jich udán jest v jeho Forschungen in Schweden.

Štokholm má také oboru (Djurgården), ale bez čtyrnožců, asi kilometr od města vzdálenou. Parníček za parníčkem se honí; každých pět minut odvážejí výletníky. Ráno je v těch vodních omnibusech dosti místa, ale po obědě nemohou ani všech pobrati. Jediná vůle řídí šroubovou lodici, kapitán a kormidelník jest tu v jedné osobě, a loďka otáčí se mrštně na všecky strany jako bujný ale dobrý oř, přistávajíc ku břehu nosem, ne pak na dél, tak že jen po jednom stupuje se na loď a po jednom z lodi se vychází. Chlapec zastává místo výběrčího obcházeje v lodi pasažery. Ale při tom všem nikde ani hlesu, ani žert ani vtip tu místa nemá, že jsme jako mezi trappisty. Hlasitě a živě hovořiti není ve Švédsku obyčejem, aniž sluší se společnosti vzdělané. Cizince Švéd sotva osloví, a z důvěrného hovoru zaletne k sluchu našemu pouze „jaså," tolik jako přisvědčující naše aha! Ale ani tohoto slova neuslyšíš úplného jeho vyslovení, zazní jenom lehké -så, nebo vyrazí se chromatická stupnice hlásky å, jako povzdech začínající *a* dvakráte čárkovaným a končící velikým *C*. Pán nepán, služka na trhu a vznešená dáma ve společnosti ještě vznešenější, všickni tím vzdechem přisvědčují. Ovšem že při podivení, zaražení, překvapení,

[1]) Viz Ant. Rybičky Procházky archeologické a místopisné v okolí Chrasteckém. V Památkách 1868.

při smutné nebo veselé novině, ve věku mladším nebo starším, jinak a jinak modulace „jaså“ zaznívá.

Střelhbitě podjíždíme železný most slučující Skeppsholm s Blasieholmem. Z přístaviště na západním břehu obory jdeme ve stínu košatých stromů, překročíme koleje tramwaye, jež ubírá se přes Djurgårdsbro do města, a již jsme mezi skalinami a staletými duby, kde villa Byströmova staroitalského slohu se ukrývá. Sochař Bildström zbudoval ji k ozdobě obory s velikým nákladem, okrášliv průčelí její mramorem kararským. V parku Hasselbacken, kde roztomile položena je restaurace s čarovnou vyhlídkou na Štokholm, hledáme starý dub, pod nímž Bellmann, švédský Anakreon, sedávaje básně skládal. Bellmann jest vlastně genius loci, duší Štokholmské obory. V tváři jeho bronzového poprsí věnčeného révovím milý zahrává úsměv, jako lahodou dýše jeho vůkolí. Za léta, když Bellmannův den slaví se v oboře, proudy poutníků valí se k jeho památníku, a tisícové s radostnou tváří zasedají na trávník a vůkolní skaliny. Socha Bellmannova plna je kvítí a ratolestí. Za ní a před ní veselé zvuky dvou hudebních sborů střídavě lesem se šíří, a melodie krásných Bellmannových písní ve skalách ozvěnou zaznívají. Jiných písní toho dne neuslyšíš. Bellmann byl nejen básníkem, ale také své improvisované verše hned v hudbu uváděl, slovo a tón v jednu harmonii pojil. A těm písním lid naslouchá s vroucím pohnutím, neúnavně, zamyšleně, aby mu tón neušel. Svět mladý, stařec, lid pěší nebo slavnostně přistrojené krásky na elegantních vozích, všickni s touže velebností v klidu radostném kochají se toho dne, zraky své obracujíce k milostné tváři oslavencově, osvícené září sluneční. Dále od památníku Bellmannova táboří v doubravě lid, jemuž nebylo popřáno dostati se blíže. Baví se za hudby vlaských dudáků, flašinetářů, huslařů, pije čerstvou vodu nebo pivo, kdežto před boudami všeliké komedie se provozují.

Ovšem před časy bylo jinak v oboře. Tehdy Bellmannův dub nerozkládal své koruny nad sedátky a lavicemi, tehdy lid nehověl si u stolů, ale vzal za vděk s balvanem mechem spoře pokrytým. Ale — jak Švédové dí: anständigheten kom och sederna försvunno, t. j. slušnost přišla a obyčeje zmizely. (Dokončení.)

Boj o češtinu.

Napsal

Václav Prasek.

Když nynější dobou lid český vůbec a zvláště na Opavsku tuhý boj vede o rovnoprávnost jazykovou, nejsou takové spory nic nového ani v národě našem vůbec aniž také na Opavsku.

Nebo kterak bychom mohli sobě vysvětliti onu houževnatost, s jakou národ náš český na nejméně tři sta let zápasil o slovanskou liturgii, kdy bychom v tom zápase nespatřovali náchylnost lidu našeho a lásku k rodnému jazyku? A když ve 13. století vědomí národní začalo se zpouzeti cizotě u nás ovládnuvší, nelze pochybovati, že z toho jitření zrodila se i láska k domácímu jazyku, ač ovšem pochopitelno bude, proč od vzplanutí národního vědomí trvalo takořka 100 let, než národní jazyk odvážiti se mohl boje se dvěma velemocnýma soupeřema svýma, s latinou a němčinou zřízením městským tak úžasně rozšířenou: latina byla řečí chrámovou, školskou i úřední; němčiny v úřadech a soudech netoliko města užívala, ale i šlechta a králové. Tím více by nás tento zápas, jaký podstupovala čeština, vábiti měl, abychom pro své poučení zvěděli, kterak se krok za krokem bašty za baštou dobývalo.

Nelzeť totiž mysliti, aby od první listiny české úřední až do přirozeného uznání jazyka českého za řeč státní v království českém, t. j. od roku asi 1360 až asi do l. 1490, přechod z latiny a němčiny na češtinu se byl udával hladce anebo aspoň bez pobídky od mužů vynikajících, kdy bychom již ani odporu a zápasu, bez něhož jistotně nebylo, nechtěli připouštěti.

Tak jako při cudě Olomoucké a Brněnské l. 1480 k návrhům teprve pánů Václava z Boskovic a Viléma z Pernštejna i z desk zemských výhost dán latině a jakož se na Krnovsku takové počeštění desk zemských, do kterých se vklady psaly dosti husto i německy, sběhlo již r. 1426, což jistotně snešení sněmovní předpokládá: tomu podobně že všude jinde, zejmena při městech, jisté nám neznámé osoby příčinou byly, aby čeština před latinou a němčinou přednosti nabyla, toho upírati nemůže, komuž povědomo, že takořka každé město české latinsky a německy úřadovalo dříve než po česku. Opak toho nalezlo by se dosti krajin a měst, v nichž čeština němčiny nemohla vytlačiti, poněvadž tam obyvatelstvo české platnosti nikdy nenabylo, ač ovšem podle skrovných vědomostí připouštíme, že i taková města německá, když toho potřebí bylo, jakési, jak my pravíme, rovnoprávnosti se neprotivila.

Budeli tedy jakýkoli příspěvek k tomu zápasu češtiny s latinou a němčinou sám o sobě, ať nedíme vítaným, ale zajisté časovým předmětem: zajímavý ten rozvoj, kterak čeština úřední na Opavsku ovládla a ovládnuvši tam odtud se rozšířila po knížetstvích slezských od Poláků obývaných, zejmena pak ústavní boje o češtinu na Krnovsku, o nichž tuto zevrubně mluviti míníme, zůstanou zajisté na všecky časy budoucí památnými událostmi v dějinách našich českých.

Ježto pak nynější dobou obrací se poněkud zřetel k osudům českého lidu na Slezsku, nebude nepříhodno, zpomenouti oněch zvláštních zjevův, že Čechové na Opavsku řeči české všeobecný průchod dali netoliko o celé půlstoletí dříve než v Čechách a na Moravě, ale také sobě tuto řeč českou jakožto první zemskou dochovali až do druhé polovice 18. století, a za třetí, že šlechta Krnovská již před 300 lety provedla boj o češtinu nemálo podobný k zápasům nynějším o rovnoprávnost.

Aby se zjevům těmto, mnohému čtenáři snad podivným a neuvěřitelným, lépe porozumělo, třeba nám předeslati několik předběžných událostí historických.

Pro uvarování pak všech zmatků budiž podotčeno hned zprvu, že český lid na Slezsku jest jedna a táž krev jako Čechové a Moravané, poněvadž Opavsko a Krnovsko, ač se nyní do Slezska počítá, od jakživa k říši české náleželo, kdežto *vlastní* Slezsko teprve ve 14. století ke koruně české připadlo. Že pak Opavsko r. 1680 od Moravy pryč a ke Slezsku přiděleno bylo, jest chybou našich starých diplomatův, jak každý spravedlivý historik uzná, politování hodnou, poněvadž již jednou odpykána jest říší Habsburskou; i nedej bože, aby ji někdy bolestně odpykal národ český konečným umořením větve své bez odporu nejhouževnatější.

Kdo si tedy na mapě rakouského Slezska papírem zakryje knížetství Těšínské na východní straně a nejzápadnější cíp, Frývaldovsko, až po čáru s hory Sněžky, jináče Praděd zvané, vedenou na Cukmantl, kteráž část hleděla někdy ke knížetství Nišskému: zbývající prostřední díl bude jednou polovicí Opavska, k němuž druhá půlka nyní v Prusách se rozkládá po levém břehu řeky Opavy.

Celý tento kraj, jak ještě nyní k diecesi Olomoucké hledí a svými enklavami dotud k Moravě patří, byl kdysi krajem moravským na roveň Brněnskému, Znojemskému a j., i slul nejdříve Holasickem, později Opavskem. O které příslušnosti svědčí také to, že obyvatelstvo jak v rakouské, tak v pruské polovici sebe Moravcem a řeč svou moravskou nazývá.

Jak se podobá, žilo v tomto nejsevernějším kraji moravském, k říši polské (potomnímu Slezsku) pohraničném, jelikož boje mezi říší českou a polskou jeho nejvíce dotýkali, obyvatelů poněkud řídčeji, z čehož lehko si vysvětlíme štědrost zeměpánů, s jakou rozsáhlé statky na Opavsku udělovali kostelu Olomouckému a klášterům (Velehradskému, Hradišťskému a j.), ano i velmožům za výsluhy dávali, na př. proslulému Bavorovi ze Strakonic, který tu založil a po sobě nazval město Bavorov. Následkem této štědroty bylo, že biskupové Olomoučtí a klášterové tu osazovali Němce, a v politických příčinách stalo se, pro manské zřízení, že všecky statky biskupské zůstaly při Moravě až po tuto chvíli jakožto enklavy po celém Opavsku roztroušené, tak že na příklad nejsevernější výběžek do Pruska, Osoblažsko, náleží k Moravě, ač nyní od několiknácti let na mapách rakouského Slezska těch enklav nevyznačují.[1])

[1]) Z toho pochází, že mladší pokolení vzdělancův na Moravě ani neví, co všecko k Moravě náleží, a zeměpisné některé knihy o enklavách moravských ve Slezsku se ani nezmiňují.

Za krále Přemysla Otakara II. Holasicko čili Opavsko tak značně bylo vyspělo, že týž král manželce své Kunhutě město Novou Cerekev ve věně zapsal; brzy potom synu svému levobočkovi Mikuláši celý ten kraj (vyjma ovšem statky biskupa Olomouckého) na vychování knížecí udělil, odkudž se pokládají příčiny ku pozdějšímu zřízení knížetství Opavského a konečnému odtržení od Moravy.

Po smrti krále Přemysla Otakara II., když Čechy ve správu dány Otě braniborskému, a Morava celá v držení přejíti měla na několik let Rudolfovi Habsburskému, tento náhrady válečné nebral ze všech krajů moravských, nýbrž Opavsko jediné vykázal královně Kunhutě na vychování vdovské, odkudž se ona počala psáti paní země Opavské. Tento kraj, že královna z Bezděze na Opavsko se uchýlila, učiněn na několik let hlavou království českého, nebo odtamtud vycházelo ono hnutí politické, kteréž hospodářství Braniborův mělo učiniti konec.

Jakmile napotom vdově královské jinde vykázány důchody, kníže Mikuláš přibylý ze zajetí uherského zase se uvazoval v držení svého údělu jemu druhdy vzdaného, ale nadarmo se o to pokoušel, neboť zemřel v Brně, a Opavsko zůstalo krajem moravským, jako jiný který.

Teprve král Jan dal se pohnouti, a čeho odpírali otci králové Václav II. a III., to dal synu jeho Mikuláši II.: l. 1318 Opavsko učiněno *knížetstvím* z Moravy vyzdviženým, nikoli odloučeným. Že při tom nepomýšleno na nějaké odtržení od Moravy, nýbrž na podobný úděl, jakými před tím bývaly jiné kraje moravské, svědčí sám skutek Karlův, že na stejných s Opavskem podmínkách ze statků biskupa Olomouckého ať na Moravě ať na Opavsku položených učinil knížetství se sídlem v Kroměříži. Šlechta na Opavsku nechtěla novému pánu svému poslušenství učiniti, dokudž jí reversem nezapsal stejná se šlechtou českou a moravskou práva a dokud jí i co do berny rovnosti s ostatní šlechtou v království českém osedlou nepřislíbil.

V této okolnosti třeba hledati příčinu pro onu politiku šlechty Opavské, kterou se napotom vždy a všude spravovala, *že úzkostlivě se řídila příkladem Moravanův* až i v maličkostech, na př. že opravený kalendář Řehořův zamítla po Moravanech a jej konečně přijala zase po Moravanech, ano že nedbajíc své samostatnosti v 16. století *domáhala se navrácení knížetství Opavského do Moravy.*

Ačkoli brzo po smrti kněze Mikuláše II. synové jeho r. 1371 Opavskem se podělili, z čehož napotom vznikla dvě knížetství, Opavsko zmenšené a Krnovsko od něho oddělené: ani tato okolnost neudusila, neutlumila vědomí, že Opavsko i Krnovsko hledí k Moravě. Šlechta na Krnovsku osedlá, tak jako Opavská, měla svoji *cudu, svoje desky zemské* po příkladě moravském: ano nezpírala se nic, když šlechtici práva svého hledali v Olomouci před pány Moravany. Vždyť teprve v polovici 15. století páni stavové na soudě Olomouckém strany sporné odkázali do Opavy, „poniž ta rychta pod tím právem Opavským jest.“

A jestli která věc jiná o vzájemnosti šlechty Opavské s moravskou svědčiti může, jest to zajisté onen skutek, že nebránila, aby si šlechtici své *statky* v deskách cudy Olomoucké zapisovali.[1])

[1]) Takovým způsobem Fulnecko, že zapsáno bylo v deskách Olomouckých, přišlo zase k Moravě od Opavska.

A netoliko šlechta Opavsko-Krnovská považovala se za příslušníky moravské a naopak moravská šlechta obyvatele Opavské za Moravany pokládala, vždyť kníže Opavské jako jiný pán této země mohl zasedati na sněmě moravském: také *měšťanstvo* podobněž smýšlelo a jednalo. Nebo když okolo r. 1350 měštěnín Krnovský před právem městským v Brně užiti chtěl „hostinského práva,“ páni Brňané vynesli nález pro budoucí časy pravodatný, že obyvatelé z jiných zemí, jako z Čech, Rakous, Uher a odjinud na Moravě, mají býti považováni za hosty před právem městským, avšak měštěnín Krnovský hostem (cizincem) že není, poněvadž tato země Opavská není cizí zemí, „nýbrž jen jako okřídlí země moravské.“

Mělyli se ty věci takto, pochopitelno bude, jakož šlechta Opavsko-Krnovská ve všech potřebách se obracela jen na Moravu a nikam jinam, že také co do řeči následovala pánů Moravanů.

Když tedy v knihách půhonných cudy Olomoucké (viz V. Brandlovo vydání) na sám konec 14. století buď jednotlivá slova. buď celé věty české se vyskytují, od roku pak 1405 takořka nepřetržitě půhony *se zapisovaly po česku*, kdežto ještě desky zemské latinské jsou, a také na krátko potom i nálezy latinou se zapisují: ku podivu jest, že na Krnovsku již r. 1413 první český nález se vyskytuje, což předpokládá i půhony české. Pro Opavsko nelze té věci sledovati, poněvadž nejstarší desky zemské i soudní knihy shořely.

Jakmile tedy Moravané přijali češtinu do půhonů a nálezů, brzo potom po nich učinili tak páni Opavští a Krnovští, ale šli ještě o krok dále, ježto sobě *počeštili i desky zemské,* počeštili *o 54 let dříve než páni Moravané, o 70 let dříve než páni Čechové!*

Na Krnovsku stalo se tak r. 1426 za úřadování pánů Hanuše Košíře ze Žibotic a Bartoše z Držkovic, kteráž věc tím nápadnější jest, že dotud dosti často i po německu zapisovali vklady. Na Opavsku počeštili desky zemské nepochybně o dvě tři léta dříve, což hádáme ze vkladu pana Jana z Kravař, který roku 1431 po česku obnovil v nových deskách, i soudíme, bylli by jej r. 1424 buď latinsky buď německy do shořelých desk vložil, že by jistotně zachovaného opisu na česko byl nepřekládal.

Tímto jsme ukázali, kdy řeč česká na Opavsku a Krnovsku učiněna jest přední řečí zemskou čili státní. Na Opavsku jí zůstala od r. 1424—1755, kteréhož posledního roku komorník František Karel svob. pán Viplar z Ušic pánům prohlásil z nařízení vyššího, že vkladové do desk zemských knížetství Opavského činěny býti mohou jakoukoli řečí. Rozumí se samo sebou, že za změněných časů a okolností čeština potom úplně ustoupila němčině.

Na Krnovsku bylo češtině, dříve než podlehla němčině, podstupovati tuhé boje, jež jsme sobě obrali za předmět své rozpravy. I předešleme, nemohouce jináče, krátký přehled dějinných událostí, bez nichž ony boje vůbec ani by byly nenastaly.

Když se tedy synové knížete Mikuláše II., z rodu Přemyslova, byli podělili Opavskem, dostal v držení knížetství Krnovské i s Ratiborskem kníže Hanuš I., který panoval do roku 1380; po něm vládl Hanuš II. a zemřel r. 1423; po Hanuši nastoupil Mikuláš, za něhož

událo se počeštění desk zemských. Od r. 1452—1483 žil sice Hanuš III., ale stoje věrně ke králi Jiříkovi z Poděbrad od Matiáše uherského potrestán jest pozbytím svého panství. Poslední Přemyslovně ná stolci knížecím v Krnově, Barboře, vráceno sice Krnovsko, ale s ní přešlo na zetě pana Jiříka Šelnberka z Kosti, kterýž je s volí krále českého r. 1523 prodal markrabí braniborskému Jiříkovi, z Onolzbachu, z rodu Hohenzollerův. To jest první příčina ústavních bojů o češtinu na Krnovsku, to jest také první příčina do dalších rozmíšek politicko-náboženských, jejichž následkem jest pozbytí pruského Slezska, k němuž r. 1742 připadla i polovice kraje druhdy moravského. Markrabí Jiří držel knížetství Krnovské do r. 1543, že však se dosti málo zdržoval v zemi, sedě větším dílem na Onolzbachu či Anšpachu, neměl příliš času starati se o záležitosti panské, za to tím více zabředl ve spory náboženské. Jsa horlivým stoupencem Luthrovým zaváděl protestantismus po Krnovsku dosti násilně, posílal tam učitele a kazatele protestantské z Němec. Nad to zřizoval cizince za hejtmany zemské. Ba pomýšlel dokonce i na nové zřízení zemské pro knížetství Krnovské. Všecky tyto věci způsobily v zemi nemalé kvašení, a čím více nadržoval měšťanstvu proti šlechtě, tím tužší utvrzovaly se spory mezi oběma stranama. Nicméně panstvo drželo se svých starých zvyků, drželo se i řeči české.

Při své smrti poručil to knížetství synu svému pětiletému Jiříkovi Fridrichovi. Jakmile zemřel, stavové píšíce soustrastné psaní markrabince vdově, žádali, aby jim místo *cizince* Hanuše Jordana ze Starého Pačkova za hejtmana nařídila obyvatele této země. Což se nestalo, an hejtmanský úřad svěřen jest později Fridrichovi z Knoblsdorfu. Tento když měl k městu „Moczy“ (Mohuči?) jeti, dožádal se toho při panu Václavu Bílovském z Fulštejna, aby za něho úřad ten spravoval, a ježto na té cestě zemřel, zůstal ten úřad na panu Bílovském. V tom však z Onolzbachu poslány dvě osoby do Krnova, dr. Krescher a Bartel Perkil, aby správu knížetství Krnovského přejali. Pan Václav Bílovský chtěl se toho úřadu vzdáti i jednal s dotčenými osobami, než stalo se naopak: kníže Jiří Fridrich v tom úřadě jej potvrdil, tak že stavové na krátko měli zase obyvatele hejtmanem zemským. Brzo potom, když mladý kníže sudího a komorníka k cedulím voleného potvrzoval, učinil tak „do dalšího uznání.“ Rok na to (1558), že se pan Václav Bílovský hejtmanského úřadu vzdal, na jeho místě nařídil „vrchním hejtmanem“ zase cizince, France Schweinocha z Kolbnic, a jemu k ruce přidal nařízené dva rady, aby to knížetství spravovali.

Stavové nejsouce s takovými novotami spokojeni a nemajíce ještě svých svobod od něho potvrzených, vyslali k němu pány Albrechta z Fulštejna, Jiříka Vysockého z Vysoké a Jana Šponara z Blimstorfu, aby mu předložili, jaká škoda vdovám a sirotkům pojíti může, jestliže by hejtmana zemského, statku v knížetství Krnovském nemajícího, nenařídil. Nepořídili nic, toliko jim nového komorníka, pana Beneše z Drahotuš, jmenoval.

Zatím brzo potom zemřel nejvyšší sudí, pan Bartoloměj Kravarský ze Šlevic, na jehož místo opět stavové volili jiného, ale vrchní hejtman nechtěl cedul knížeti na potvrzení poslati, že prý sobě toho nemá po-

ručeno cedul odesílati na útraty knížete. Vidouce nezbytí, dali peníze na posla, ale odpověděl jim kníže (3/8 1560), že pro mnohé zaměstnání jim sudího jmenovati nemůže, že se to však co nejspíše možná stane. Kam tou omluvou kníže směřoval, stavové nevěděli, aniž tušili: že soud zemský plných jedenácte let přerušen bude.

Místo potvrzení sudího psal kníže stavům výhrůžné psaní, aby mu všecka privilegia a svobody předložili a tím prokázali, že mají obdarování na svůj zemský soud. Stavové omlouvajíce se (28/11 1560), že mu již všecka privilegia zaslali, mezi nimi také potvrzení na všecka práva a dobré obyčeje, kterých panstvo a rytířstvo v Čechách a na Moravě užívají, i přiložili mu ještě pro lepší správu druhé zřízení zemské markrabství moravského, *ku kterémuž že náležejí a jím se spravují.*

Ačkoliv potom (r. 1561) stavové knížete i ústně i písemně o nařízení zemského soudce žádali, ano i dvakráte k jeho ujci Jiříkovi, knížeti Lehnickému a Břežskému se obrátili, „poněvadž od přísedících knížetství a jiných zemí dosti přísloví a posměchu již snášejí, protože řád a práva v tom knížetství průchodu nemá“: nedostalo se jim vyřízení žádoucího, nýbrž jen odpovědi (11. srpna 1562) knížete, že žádal knížete Lehnického, aby s nimi i strany jejich dřívějších stížností i také strany piv vaření a vystavování jednal. Při tom dušuje se kníže, že jeho „mysl a zdání nebylo a není je na justicí a spravedlivostech hynouti dopouštěti, ačkoliv se prý při soudu mnohé nepořádky sběhly, jež musil zastaviti.“

V zimě na to (okolo sv. Lucie) stavové vyslali ke knížeti Lehnickému pány Beneše z Drahotuš a na Benešově a Albrechta z Fulštejna, aby s ním o ty všechny věci jednali.

Kníže Lehnické jim přislíbil, že přijede a také příjezd svůj (12/2 1563) oznámil, než brzo potom pánům dal věděti, že mu rady Krnovské, Řehoř Lachnit a Jan Petrach, psali, aby nejezdil, jelikož hejtman jest mrtev, a dr. Jeronym Reinwald, bez jehož přítomnosti nic jednáno býti nesmí, v zemi není.

V ty časy způsobili knížecí rady Krnovské jinou rozmíšku s panem Alexandrem Bírkou [1]) z Násile a na Štandorfě. Tento, maje v knížetství Krnovském ves Vídov, za provinění dal vsaditi fojta; rady mu psali, aby ho na rukojemství propustil; on tak učiniti chtěl do 4 nedělí na postavení. Tomu zase nechtěl fojt, že, budeli mu rok položen před hejtmanem a radami, chce odpovídati. Rady tudíž psali panu Bírkovi, aby fojta pod průpadkem 20 zl. propustil. Když pan Bírka fojta na svůj způsob propustiti chtěl, rady nemeškajíce učinili psaní do Vídova, poroučejíce lidem, aby p. Bírky v ničem poslušni nebyli. Pan Bírka na to s panem Žopovským přijel do Krnova k radám, žádaje, aby toho poručení odvolali, než rady mu odpověděli, až zaplatí 20 zl. pokuty a fojta propustí, že jemu lid zase v poddanství uvedou. To bylo více, než snésti mohl šlechtic, i domáhal se toho pan Bírka, aby pan komorník pány stavy svolal. Pan komorník ovšem nemohl

[1]) To jest poslední potomek Bernarta Bírky z Násile, slavného hejtmana knížetství Opavského, stoupence krále Jiříkova a krále Vladislavova komorníka.

toho předsevzíti, jakkoli uznával, kteraké to nebývalé věci rady před se berou a šlechtice jako chlapy pokutují. Pan Bírka nemoha robot nechati státi a ležeti, zaplatil radám 20 zl., načež poddaným zase nařízeno, aby jeho poslušni byli.

Konečně tedy k žádosti markrabí Jiří Fridricha přibyl do Krnova kníže Lehnický maje plnou moc, aby se stavy jednal, jak stran zřízení zemského, tak i stran piv vaření a j. Kníže Lehnický žádal věcí přílišných předkládaje stavům jakési nové zřízení zemské, žádaje po pánech stavích, aby mu desky zemské otevřeli a také, aby město z práva zemského propuštěno bylo.

K těmto požadavkům dali mu stavové odpověď písemnou nazejtří dne 10. března r. 1564. 1. Strany nařízení soudu zemského a obnovení úřadu hejtmanského a sudího, že on jako křesťanský pán tomu rozumí, jaká těžkost a trestání boží té země jest, kde soud, řád a právo průchodu svého nemá. Sirotkové že se neopatřují; vdovy, poněvadž se k otevření desk bez soudu zahájeného přijíti nemůže, věny opatřovány býti nemohou; ani obyvatelé, že se nemohou o věci zemské ku právu poháněti . . ., že z okoličných krajin za ně v potřebách jejich v rukojemství slibovati ani jich za rukojmě přijímati nechtí. Prosí tedy, aby hejtmana a sudího nařídil. — 2. Co se týče měst Krnova a Hlubčic, jež se praví k soudu zemskému nenáležeti, poněvadž statků svých v deskách zapsaných nemají, že jim to postačiti nemůže, poněvadž podle svobod . . . všecky statky pozemské drž jich kdo drž ku právu zemskému náležejí, však města ze statků šosovních ku právu zemskému se nepotahují. — 3. Svobody své pod majestáty, originály, že mu ukázati chtí; desk zemských ale že mu otevříti nemohou, poněvadž desky zemské podle pořádku toho práva nemají otvírány býti, než při soudu zahájeném, a nad to komorníkovi bez sudího desk otvírati nenáleží. — 4. Že jim rady (knížecí) mimo řád a právo lidi z poddanosti vytahují a pokuty peněžité na ně jako by na sedláky své ukládají, prosí aby jim to zastavil. — 5. Co se pak dotýče žádosti knížete, aby se jednalo s ním o zemské a jiné potřeby po německu, odpovídají: *toto knížetství užívá řeči „moravské"* [1]) *a řídí se již ode dávna moravským právem ve všech věcech soudních i zemských.* Nás je velmi mnoho, jenž německy neumíme, jiní umějí a rozumějí velmi málo, ale mezi námi není žádného, *aby se opovážil ve řeči tak vážné a obecné německy mluviti* atd.

Kníže Lehnický odejel a markrabí Jiří Fridrich ráčil k tomu spisu odepsati pánům a rytířstvu (z Onolzbachu 12/5 1564), že bude o té věci dále přemýšleti, zatím pak aby se páni k jeho nařízeným radám poslušně zachovali!

Vidouce tedy stavové, že není jiné rady, sepsali k JM. císaři supplikaci, prosíce za přímluvu u markrabí, aby kníže tím déle prodlévati neráčil a zase hejtmana i sudího v knížetství Krnovském vedle svobod a pořádku nařídil, „že soud v tom knížetství od několika let pro nedosazení nejvyššího sudího a nyní i hejtmana držán nebyl a že ti dva

[1]) Aby příslušnost k Moravě zřejmější byla, nazývali také řeč českou řečí moravskou.

písaři ze stavu městského Lachnit a Petrach, kteří se hlásí nařízenými radami domu Krnovského býti od markrabí, jako jmenem a právem jeho mnoho těžkosti některým osobám z prostředku jejich činí, pokuty peněžité ukládají, také k vyslyšení některých různic a rozepří, což hejtmanskému úřadu a soudu náleží, roky pokládají a k žádnému soudu přísahou zavázáni nejsou, ježto to všecko proti pořádku jest . . ."

Tato stížnost datována jest z Opavy (v pondělí před sv. Bartolomějem) a to z té příčiny, že jednatelem všech těch věcí byl pan Jiřík z Tvorkova a Kravař, komorník knížetství Opavského, který radil, skládal stížnosti a prosby, opravoval koncepty, kdežto pan Beneš z Drahotuš jen činil, co mu bylo raděno. Ostatek pan Jiřík z Tvorkova téhož roku koupil ves Rovné v knížetství Krnovském, nepochybně proto, aby jakožto obyvatel té země konati a jednati mohl.

JMC. Maxmilian tuto stížnost milostivě vyslyšeti a hned (3/10) z Vídně odepsati ráčil knížeti Jiří Fridrichovi, aby soud zemský bez prodlení nařídil. Také pánům stavům z Vídně (ve středu po sv. Jeronymu) jest odepsáno, pakli by se toho od markrabí nestalo a on té věci na dalších průtazích stavěti chtěl, tehdy že JMC[i] o tom dále oznámiti moci budou.

Zatím nařízené rady Krnovské (dne 22. září 1564) pánům a rytířstvu byly oznámili, *že mají poručeno od markrabí, aby žádných českých listů od nich více nepřijímali.*

K takové neslýchané věci komorník p. Beneš z Drahotuš nemlčel, nýbrž napsav psaní důstojnému knížeti Kašparovi biskupu Vratislavskému a nejvyššímu hejtmanu horní a dolní Slezi oznámil, „že radové nařízení knížete Krnovského listů českých od něho bráti nechtí a jestliže by vždy na svém předsevzetí státi a listů takových přijímati nechtěli, za to prosí, že jim to obšírně předložiti a je poučiti ráčí, aby od takového neobyčejného předsevzetí ustoupili a jemu strany té věci k jiné větší v tom stížnosti příčiny více nedávali." V témže listě stěžovali si také do nezachovávání starého obyčeje, aby se berně JMC[i] svolená při obeslání pánů a rytířstva oznamovala, tak aby panstvo výběrčího samo nařiditi mohlo. [1])

Jak se podobá, původ toho nepřijímání českých listů, jakož i pozdějších kyselostí, jest vlastně rada Jiří Wambach, od knížete schválně do Krnovska a jiných statků ve Slezsku (Bytomi) vyslaný, který odtud markrabí Jiříkovi hrozné zprávy podal.

Píšeť také kníže stavům (ze Švabachu 23/11), že jej Jiří Wambach zpravil o mnohých neposlušnostech, vzdorech a svévolnostech, [2]) jichž se byli dopustili proti radám, pročež přísně rozkazuje, aby těch rad poslušni byli. Strany soudu píše, že je to v pilné práci, aby se právo zařídilo nestranně rovně a „förderlich", což aby v trpělivosti očekávali.

Když tedy stavové, jak JMC[i] byli oznámili, že soudu nařízeného ještě nemají žádajíce, aby jich v nových zase těžkostech milostivě litovati a ochrániti ráčil, a když i knížeti byli odpověděli, jak jim ne-

[1]) Tehda již knížetství Krnovské i Opavské bernu podle Slezáků a nikoli podle Moravanů dávala, což také příčina jest konečného zavedení obou knížetství do Slezska.

[2]) „Mit besonderem Trutz und Muthwillen."

milé a lítostivé jest, že ty rady je u JM. oškliviti usilují, právě proto, že hejtmana a sudího nemají, kníže listem daným ve Švabachu (23/2) nařídil jim za hejtmana Jachyma von der Damen (sám se psal v. d. Dhamo).

Za jakým účelem nový hejtman na Krnov přibyl, hned porozumíme: běželoť již jen o *násilné přelomení odporu* a hlavně o *otevření desk zemských*, bez nichž ani nařízená rada nic spraviti nemohla.

Pan Beneš z Drahotuš ke dni 4. června obeslán jest od nařízených rad na zámek Krnovský a když tam přišel s některými jinými pány, poslali k němu, aby k nim nahoru šel *sám*, a tu k němu *německým jazykem* obšírně řeč učinili. I srozuměv, že se desk zemských tuto chce dotýkati, žádal, *aby jemu tím jazykem oznámeno bylo, kterým on rozumí, aby jim na jejich dlouhou řeč odpověď dáti mohl.*

Tu Lachnit [1]) po artikuli jest tlumočil a oznámil: Jakož se páni obyvatelé Krnovští strany práva v zemi od starodávna užívajícího (!) na JMC[e] v mnohé žalobě vznášeli, aby JCM. poručila markrabímu, by ten soud zase nařízen a jim puštěn byl, kdež nikde na jiném kníže nebyl, než ten soud jim nařiditi, však aby spravedlivost jak bohatému tak chudému udělována byla, z té příčiny že jej obeslati poroučí, aby desky zemské otevříti a je přepsati dali pro spravedlivost a výmluvu mnohých, když které obešlou a ortel mezi stranami učiniti chtí, že se dskami vymlouvají . . . a on (pan Beneš) aby při tom byl a přihledl, aby se to věrně a neporušitelně stalo.

Odpověděl pan komorník, že mu nijak možné není k tomu povolovati, neb že nemalou přísahou JM. i stavům zavázán jest, nic toho mimo řád a právo zemské nedopouštěti; že desky žádným vymyšlením a obyčejem otvírány býti nemají, leč při zahájeném soudu. Žádal a napomínal, aby ve dsky se nevkládali, nevtírali a jich odmýkati nedali, leč všecky pány obyvatele obešlí. (Dokončení.)

Boka Kotorská.

Od

Josefa Holečka.

(Pokračování.)



Nabyvši r. 1869 neschůdností a nepřístupností území krivošijského nepříjemných zkušeností, Rakousko pečovalo o to, aby si pro příští doby pojistilo snadnější vstup do něho. I vystavělo se značným nákladem dobrou cestu, která je prodloužením serpentiny, vedoucí z Risna na Krivošiji, již protíná a za Dragaljem dotýká se hranice černohorské, kdež se spojuje s krkolomnou cestou, po níž dospějeme do Grahova.

Cesta přes Krivošiji je tak široká, že soumarové mohou se na ní snadno vyhnouti; ale šířka její by nepostačila, kdy by se náhodou

[1]) Patrně odrodilec, jehož pravé jmeno Nesmějsa.

potkaly dva povozy. To Krivošijanům nevadí, protože vozův neužívají, bylo by však na nemalou překážku vojsku, kdy by se ubíralo s trainem nebo děly z obou konců cesty a střetlo se někde uprostřed. Oběma oddílům by asi nezbývalo, než aby se obrátily nazpět, protože s cesty nikterak nelze ani na pravo ani na levo. Aby se potkání tak nepříjemné předešlo, musil by oddíl vojska, jenž by po cestě nejprve bráti se chtěl, nabyti dříve jistoty, že po celé dráze nepotká oddílu druhého.

Jakožto komunikační prostředek za doby míru cesta přes Krivošiji zúplna dostačuje, ale nemůže se o ní říci, že by zabezpečovala vojsku volné pohyby, když nastane boj.

Přirovnána k monumentální silnici francouzské od Sutoriny ke Kleku, cesta přes Krivošiji činí dojem polní stezky. Silnice francouzská jest jako se skalami v jedinou litinu slita a bude rovně s nimi vzdorovati ještě pozdním věkům a vinouti se v závratné výši po horských srázech nad hlubinami mořskými; cesta přes Krivošiji bude asi trvati, dokud se bude Krivošijanům líbiti, či dokud jí budou potřebovati. Postačí, aby na několika místech, kde je podtarasena, aby nemusila sestupovati do propasti a držela se pokud možno v jednom niveau, byla podtrhána a rázem přestala být upotřebitelnou.

Přiznáme, že cesta přes Krivošiji ani nemohla býti vedena jinudy, aby územím nejkratším směrem protínala a usnadňovala spojení s Grahovem a jižní Hercegovinou; avšak už po prvním pohledu přiznáme jí zároveň, že tak, jak jest, je pro výpravu vojenskou nebezpečna. Nad ní pozdvihují se vysoké nepřístupné a rozervané hory, pod ní rozevírají se propasti, do kterých mohou obrancové území vojsko srážeti, svalíli jim s hůry na hlavy náležitý počet balvanů.

Propasti po pravé straně cesty jsou velmi hluboké. Jsou to větší menší kotliny podoby trychtýřovité, na jichžto dně nalézá se palouček nebo políčko. Horopádní Krivošijané, kteří dole pracují, zdají se nám s výše jako trpaslíci. Kde je dno širší, vidíme po několika malých proutěných kolibách. Cizinec nemůže se nadiviti choutce Krivošijanů, že rozbíjejí stánky své na dnech propastí, které jsou neméně nepřístupny než temena hor; ale podává prospěšné svědectví o lásce lidu slovanského k polnímu hospodářství, že Krivošijané vyhledávají každou mrvu země, aby ji rolnicky zdělali. Lidé na dnech propastí žijou jako v zakletí; musí se dostaviti naléhavá potřeba životní, aby vážili namáhavou cestu nahoru po strmých stráních; jinak celý čas bez proměny tráví v chatrné kolibici a na maloučké prostoře kolem ní.

Rozumí se snad samo sebou, že cizinec nepůjde do Krivošije bez průvodčího. Průvodčího mu není třeba pro jistotu osoby a majetku, přicházíli jako přítel, ale je mu nezbytný za tou příčinou, aby mu před každým nedůvěřivým Krivošijanem dosvědčil, že je „dobar čo'ek“ (dobrý člověk). Kdo není „dobar čo'ek,“ marně se do Krivošije namáhá; již v Risnu mu to řeknou.

K průvodčímu připojí se za nedlouho nějaký Krivošijan; jest ozbrojen puškou, handžárem a bambitkami. Oba popojdou stranou a zticha spolu hovoří. Cestovatel znamená, že je předmětem rozmluvy. Kdy by nebyl „dobar čo'ek“ a měl hlavu naplněnou povídačkami o loupežnících a hlavořezech, naháněl by mu ozbrojený průvod smrtelných

úzkostí; ale že je „dobar čo'ek" a má svědomí jako sklo, není mu se báti, tím méně, že nový společník neumlouvá se o život ani o měšec jeho, nýbrž přichází se pouze přesvědčit, jeli krivošijský host „dobar čo'ek."

Pohovořivše šeptem, průvodcové dají se do zpěvu. Nepřednášejí dlouhé písně junácké, nýbrž jen kratinké popěvky, jednotlivé verše nebo vlastní myšlenku, která se jim právě v hlavě zrodila. Táhlé „oj" letí krajem a brzy jako na hlas ptáka volavce ozývá se zádumčivé „oj" z několika stran. Nevíli cestovatel, co to znamená, služiž mu na vědomí, že není ještě docela proveden důkaz, jeli „dobar čo'ek" a že je k tomu zapotřebí soudů povolanějších, nežli jsou oba průvodčí.

As uprostřed cesty tulí se ku skalám vysoké Bílé hory malá koliba, o nic větší obyčejné tabáčnické boudy. Průvodčí cestovatele upozorní, že je to han. Neptají se o dovolení a vstupují dovnitř hanu, aby se posilnili. Cestovatel, aby se neukázal malomocným, sleze s koně a jde za nimi. Handžija, muž nemluvný a zpurného pohledu, dívá se na neznámého nejen nevlídně, nýbrž skoro zlostně. Má jej za nenáviděného lacmana a mysle, že lahodný jazyk srbský je příliš posvátný a vznešený, aby se propůjčil ústům ledajakého úzkokalhotáče, jme se kárati své rodáky, že na panenskou půdu Krivošije vodí světoběžníky, kteří sem za jinou příčinou nepřícházejí, leč aby se tu obživili nebo špehovali. Ačkoli hubuje, obslouží oba Krivošijany vším, čeho si žádají: vínem, sýrem, chlebem, pršutem (sušeným masem); ale cizince zůstavuje bez povšimnutí, aniž se ptá, jeli mu čeho libo. Teprva když jej průvodčí opětovně ujistili, že je cizinec „dobar čo'ek," že není ani škodný ani podezřelý, pohled handžijův se povyjasní a tvář jeho jeví ochotu poskytnouti hostu něčeho k občerstvení. Můželi cestovatel promluviti s handžijou srbsky, nemá již o jeho dobrotě žádných pochybností a prodá mu vše, čeho si jeho srdce ze zboží handžijova přeje.

Ale důkaz, že je cestovatel „dobar čo'ek," ještě není dokonán.

Najednou přibylo do hanu několik nových hostí. Mají lepší oděv a zbraně, než průvodčí a handžija, a jsou ctihodného stáří. Cestovatel se ihned dovtípí, že má před sebou hlaváry a uznané junáky krivošijské. Uctivost, kterou jim prokazují průvodčí a handžija, v tom jej potvrzuje. Hlavárové srdečně vítají cizince. Vyptávají se, jak se má on sám, jak jeho otec, matka a celá rodina; zajímá je, odkud je, proč přichází a kam jej cesta vede. Cestovatel na vlídné otázky odpovídá stejným způsobem, a teprva když se s nimi přátelsky rozloučil a slyší za sebou, kterak si Krivošijané na vzájem o něm dosvědčují, že je „dobar čo'ek," srovnává v mysli prozpěvování průvodčích i náhlé objevení se náčelníků kmene — a již se mu rozbřesklo, že hlaváři na dané od průvodčích znamení přikvapili, aby konstatovali, že jest jejich svěřenec v skutku „dobar čo'ek."

Takovým způsobem vykonávají si Krivošijané doma službu policejní. Ačkoli jen sobě samým jsou z toho odpovědni, jsou opatrní a bdělí tak, že by nemohl od nich žádati více, kdo by jim za to dobře platil. Oku a dozoru jejich neujde nikdo, kdo vstoupí do Krivošije. I člověk známý, o němž vědí, že je netoliko jedné s nimi národnosti, nýbrž i upřímným jejich přítelem, ano jenž jinde u nich autority po-

žívá, navštívíli je, musí se jim vyzpovídati, jaký jest účel jeho cesty. Kdy by se jim host nelíbil anebo jim nebyla příčina jeho příchodu po chuti, nepustí ho dále. Hledí ho nejprve odstrašiti. „Víš, pane," řeknou, „po Krivošiji není radno cizinci putovati; lidé jsou tu nevzdělaní, bezuzdní, divoši; hlavárové jsou u nich bez moci a nemohou ti ručiti, že tě nepotká nic nepříjemného; s Krivošijany nejsou žádné žerty." Cizinec zrazování nevěří; byloť to pronešeno tak dobromyslně a bezelstně, že se nezdá možným, aby bylo míněno do pravdy. Myslíli však cizinec podle zdvořilého tónu hlavárů, že jsou Krivošijané vrkající holoubkové, kteří si pouze šprým tropí a dávajíce sobě tituly, jimiž je Vídenské listy obmýšlejí, nechtí než učiniti ironickou na ně narážku, a hodláli na vzdor varovnému hlasu odebrati se dále: hlaváři pořád stejně zdvořile ale resolutně pojmou jeho koně za uzdu, obrátí jej hlavou k Risnu a vyprovodí jej až z obvodu Krivošije, stále ujišťujíce, že jest u nich nebezpečno.

Nejen charakteristickou nýbrž i památnou je ve příčině této návštěva, kterou v listopadu r. 1881 učinili Krivošijanům pravoslavný biskup Petranović a profesor Risto Kovačić z Kotora.

Risto Kovačić je rodem z Risna, dobrý Srb a pravoslavný. Rodić, onou dobou ještě náměstek Dalmacie, vznesl naň úlohu, aby Krivošijanům domluvil a přiměl je k pokoře. Kovačić poslání přijal a dne 5. listopadu octnul se ve Krivošiji. Krivošijané se kolem něho skupili a chtěli věděti, proč přišel mezi ně. Kovačić se tázal: „Pochopujeteli, lidé, jak nebezpečnou dráhu jste nastoupili svým odpíráním domobrany?" — „Neučili jsme se z tvých knih, ale to víme." — „Tedy nechcete dáti brance a nechcete?" — „Ne." — „Spoléháteli se na Černou Horu, sklamete se; ona vám pomoci nemůže, a byť i poněkud pomohla, jakmile Rakousko vytasí proti vám zbraň, spořádá vás jako spořádalo prve naše Hercegovce. Spoléháteli se na Rusko, ještě jest hůře; Rusko má tolik práce doma, že Rakousko snadno se může na ně obořiti a je zakřiknouti: Stůj! Požehnejte se, bratři, svatým křížem a jako dobří a svědomití lidé zákonu se podrobte." — „Ty sám se, bratře, svatým křížem požehnej a nemášli nic lepšího, co bys nám radil, seber a kliď se, odkud jsi přišel!" Kovačić pokrčil rameny a pravil: „Když jste takoví, bratři, pomoz vám bůh! Mohuli zůstati mezi vámi do zítřka?" — „Můžeš, jak dlouho ti libo." Na to jej Krivošijané počastovali. Večer se roznesla novina, že zítra přispěje vladyka Petranović na Krivošiji, aby nad ní vyřknul církevní kletbu, před níž jedině mají Krivošijané strach. „Že nás přichází proklít? Víšli pak o tom co, provesure?" — „Přísahám při víře, že nic víc, než vy." — „Dobře tedy; a vladyku do chrámu nepustíme." — „Nikoli, bratří; řekneme mu, aby se do ‚pulitiky' nemíchal, a slíbíli, nechať si jde do chrámu."

Krivošijané naručest konali přípravy, aby vladyku důstojně a slavnostně uvítali. Nazejtří skutečně přijel vladyka, provázen protopopem Perašićem, purkmistrem Risanským Jurkovićem a ještě několika Risanskými předáky. Po celé Krivošiji už rozneslo se, že vladyka přináší církevní kletbu. Kolem hlavárů shromáždilo se na 300 ozbrojených Krivošijanův a šli vladykovi v ústrety. Když se vladyka přibližoval, dva Krivošijané na koních popojeli mu vstříc, smekli čapky,

políbili mu ruku a pravili uctivě, avšak přímo: „Vladyko, národ nechce, abysi šel dále, nýbrž abysi se vrátil.“ Vladyka, přiveden tímto přivítáním z rovnováhy, obrátil bez meškání koně a řekl pouze: „Snad je to boží vůle.“ Protopop Perašić bručel na zlou pořízenou. „Otče protopope,“ děl mu jeden z Krivošijanů, „když mlčí svatý vladyka, mohl bys mlčet i ty.“

Na to doprovodili vladyku do obce Ledenice, kteráž leží u cesty nad Risnem. Vladyka odsloužil ve chrámě mši a vešel potom pode střechu parochovu (farářovu). Paroch se staral, aby vzácného hosta a jeho průvod jak se sluší pohostil. Hlaváři krivošijští byli s ním; ozbrojený zástup zatím se roztábořil venku. Vladyka byl dojat, jakou Krivošijané chovají úctu k němu a jeho posvátnému úřadu. Nabyv znova mysli a naděje, vybídl hlaváry, aby ještě jednou se pokusili, zdaž by nesklonili lid k pokoji. Hlaváři učinili mu po vůli, chtějíce jej bez pochyby přesvědčiti, na jak neúrodnou půdu každé takové slovo padá. Lidé venku jali se volati jako jedním hrdlem: „Dejte nám jiné hlaváry! tito nás chtějí prodati!“ A již se hrnuli dovnitř, aby uspíšili odchod vyslanců. Jeden z průvodu vladykova, Vaso Čatović z Risna, osmělil se postaviti se jim na odpor. Krivošijané již se naň sápali, a bůh ví, jaký by byl konec jeho býval, kdy by vladyka nebyl honem ohroženého svým tělem zaštítil a vezma zlatý kříž, jenž mu na prsou na řetěze visí, Krivošijany nepožehnal a nezvolal: „Neprolijte, bratří, krev bratrskou!“ Načež Krivošijané se umírnili a řekli: „Svatý vladyko, darujeme ti jeho život, ale po druhé nám takových hostí do Krivošije nevoď.“

Zatím Risto Kovačić neměl už na Krivošiji stání. Oznámil hlavárům, že zamýšlí se vrátiti, a tázal se, jeli jeho hlava bezpečna. „Jest,“ odpověděli hlaváři, „jakož i každého poctivého.“ A tak přijel domů zdráv, ale trochu prý bled. —

Řečený han je památen tím, že tu r. 1869 generál Auersperg od povstalců utrpěl citelnou porážku.

Cesta znenáhla sestupuje dolů, až sejde na rovné *pole Dragaljské*, kteréž leží 1200 stop nad mořem, jest asi hodinu dlouhé a čtvrt hodiny široké. Půda vysočiny Dragaljské jest jemná a černá, ale zůstává téměř úplně nevykořistěna, což dlužno snad přičísti nedostatku vody. Sem tam vidíme nepatrnou kolibu pastýřovu, uplácanou z proutí a bláta.

Na severní straně pole stojí známá tvrz *Dragalj*, která cimbuřím a padacím mostem upomíná na středověký rytířský hrádek. Jsou to spíš opevněné četnické kasárny. Vedle tvrze stojí asi patnáct domků.

Hned za Dragaljem vede cesta dál přes hranici černohorskou. Terrain jest opět hornatý a skalnatý, cesta neschůdná. Hranice jest označena kamenem podivně vymletým, o němž domorodci bájí, že je to hřebík z podkovy Šarce, koně Marka kraleviče.

Krivošije má pokračování v území Zubců v Hercegovině, jehožto kraj i lid má stejný s Krivošijí ráz. Zubci jako Krivošijané vždy žili v neskrocené svobodě a byli Turkům pouze dle jmena poddáni; ano turecký stát sám jim odváděl jakýsi roční poplatek, jen aby se tiše chovali a nedělali povstání.

Z obcí krivošijských dlužno jmenovati: *Krivošiji* (215 kuč a 1453 duše), *Ubly Horní* a *Dolní* (120 kuč a 721 duše), *Ledenice* (45 kuč a 292 duše) a *Orahovac* (164 kuč a 518 duší). Kromě nich jsou tu vesničky: *Poljica* s pravoslavným chrámkem sv. Paraskevije, *Zvečevo* s pravoslavným chrámkem sv. Jana Křtitele, *Markov Dol* s pravoslavným chrámkem přesvaté Bohorodice, *Knežlaz*, (nikoli Knezlac; laz = mýtina, kopanina, malá niva; srv. na Černé Hoře Carev laz) památný mírem s povstalci r. 1869.

Vsi krivošijské netvoří hromadné skupiny, nýbrž jsou roztroušeny v chomáčích větších menších po průsmycích a stráních, souvisíce jedna s druhou.

Do pole může Krivošije vyslati 700 bojovníků, ale v tomto počtu je zastoupeno vše mužské od 14 do 60 let. —

Vraťme se nyní do Risna, abychom pokračovali ve procházce po Boce.

V sousedství Risna leží na úpatí hory Kasonu, 2783 stopy vysoké, město *Perast* (Perasto), mající na malé prostoře kolem 2000 obyvatelstva. Cesta, vedoucí z Risna podél moře do Perasta, jest vylámána ve tvrdé skále; uprostřed se nalézá monastýr *Banja*. Jako jest Risan po výtce pravoslavným, je Perast výhradně katolickým. Rozličnost víry a závodění o junáckou přednost neučinily z Risňanův a Perasťanův svorné a na vzájem se milující sousedy. Chlubili se Risňané, že zadrželi turecký příval, když hrozil zaplaviti celou Boku, Perasťané se honosí, že nikdy nebyli půlměsíci poddáni. Republika Benátská velmi si vážila udatenství Perasťanů jakož i jejich věrnosti, kteráž je tím vysvětlitelna, že republika sv. Marka byla stejného s nimi vyznání. Junáctví Perasťanů nejskvěleji se osvědčilo dne 15. května r. 1654. Téhož dne přistálo před jejich městem silné turecké loďstvo s mnoha děly a 6400 vojáky. Perast, ačkoli není ohrazen, netoliko šťastně útok nepřátelský přestál, nýbrž i rozhodnou porážku Turkovi způsobil a tři jeho prapory ukořistil, z nichž jeden dosud na památku chová. Vítězství toto přineslo Perasťanům velkou slávu. Hrdina chorvátský, Petr Zrinský, schválně z Bakru do Perasta cestoval, aby statečné obyvatelsto osobně seznal. Benátský proveditor Francesco Battagia odevzdal jim pochvalnou listinu republiky, v níž vítězný čin jejich vděčně uznán. Mimo to jim Benátky poslaly válečný prapor (vesillo del gonfalone) a deputovaným města dali právo, aby se nazývali „vyslanci“ (ambasciatori). Po pádu republiky Benátské Perasťané tento prapor za smutečných obřadův a obecného zármutku zakopali pod hlavní oltář.

Perast je vystaven amfitheatrálně, což mu dodává s moře vzhledu velmi sličného. Holé, černé zdi starých paláců, které buď byly ve válkách porouchány, aneb od majitelů, když se od nich štěstí odvrátilo a oni schudli, dobrovolně opuštěny, obetkávají město půvabem romantismu. Jinak je, vstoupímeli do města. Domy jsou na sebe stlačeny, uličky tak uzounké, že z oken dvou protějších domů mohou si lidé ruce podávati; nedostatek čistoty činí je odpornými, náhlé stoupání do vrchu nepohodlnými.

Ve výši 200 stop nad městem stojí hrad, mající podobu obdélníku a ze strany města trojnásobnou pevnou zdí obehnaný. Byl vy-

staven pro případ, že by se město nemohlo déle hájiti. Mohlo se do něho směstnati pouze 100 mužův a 6 děl. Bezprostředně nad hradem vztyčuje se příkrá skalní stěna, která činí nemožným všeliký přístup shůry. Hrad tedy potřeboval býti jen z jedné strany hájen. Nyní jest opuštěn.

Perast nemá téměř ani pídě plodné půdy; proto postrádá sadův i vinic — o polích ani mluviti nehodno. Byl od počátku odkázán jenom na obchod a plavbu. Obé provozoval se zdarem takovým, že proslul bohatstvím, které však bylo soustředěno v rukou jednotlivců, kdežto valná většina obyvatelstva zůstávala v chudobě a službách boháčů. Perast měl druhdy pověst evropskou. Petr Veliký zajisté, zvěděv, kterak jsou Perasťané výborni ve plavectví i stavbě lodí, posílal sem své lidi jako do přístavů holandských, aby se tu obojímu učili. Na radnici v Perastu dosud chovají obraz, který představuje Rusy v loděnici pracující a se učící.

Za Perastem leží chudá obec pravoslavná, *Orahovac*, jenž nemá ani polí, ani sadův, ani obchodu, ani lodí, pročež jsou obyvatelé odkázáni na výdělek rukou.

Mezí Parastem a Orahovcem minuli jsme obcičku *Dražin vrt* (nikoli Drazinert; vrt = zahrada), jenž je lidu srbskému památným proto, že zde stála kula slavného junáka Baja Pivljanina, rozeného na planině Pivě v Hercegovině a často opěvaného národními písněmi.

Za Orahovcem následuje obec *Ljuta* (it. Gliuta), prozvaná od stejnojmenného potoka, jenž letního času vysychá, ale od podzimních dešťův až do tání sněhů na horách ze skály se valí, lítě ječe. Zde je pravoslavný chrám sv. Jiří, vystavený r. 702.

Za Ljutou, již v samém sousedství Kotora, leží veliká a bohatá obec *Dobrota*, mající 280 domů a přes 1100 obyvatelů. Založili ji Černohorci, kteří tlačeni jsouce z domova od Turků, hledali si nová obydlí a živnosti. R. 1351 daroval ji srbský král Uroš městu Kotoru. Později se Dobrota pokatoličila a stala se krutou pronásledovatelkou všech pravoslavných. Statut obecní ustanovoval: žádný pravoslavný, ani sám, ani s rodinou, nesmí se v obci zdržeti déle 24 hodin; nikdo v obci nesmí podržeti pravoslavného sluhu déle 3 let, byť byl sebe věrnější a ke službě potřebnější. Toto nesmyslné ustanovení ovšem bylo podle toho, aby Dobrotě vzbudilo nepřátelství pravoslavných. A tak musila stále býti na stráži, aby se z předu obhájila proti pravoslavné obci Prčni, z boku proti Orahovci, z týlu proti Černohorcům, kteří viděli svou povinnost v tom, aby mstili odpadlictví Dobroťanů, kteříž nad to netěšili se ani přátelství katolíků. Aby totiž nahromaděné statky nevycházely z obce, stalo se zvykem Dobroťanů, že se manželstvím spojovali toliko mezi sebou. Neblahým následkem sňatků mezi velmi blízkými pokrevenci bylo, že obyvatelstvo jen nepatrně se rozmnožovalo. Když pak muži odpluli za obchodem do dalekých krajin zámořských, nezůstal na obranu domova nikoho kromě žen. Aby ženám obranu usnadnili, Dobroťané stavěli své domy na způsob pevností s ochrannými zdmi a střílnami. Ženy, hroziloli jim nebezpečí, se zatarasily a položivše do střílen pušky trombony, mající ústí cévy jako trychtýř rozevřené, chrlily na přepadatele déšť kulí, jako z mitrailleus.

Jsou příklady, že dvě ženy tak odolaly celé četě. — Pobřeží jest u Dobroty poněkud širší, než bylo dosud; největší šířka jest asi 150 sáhů. Tedy na zemědělství tu místa není a obyvatelstvo může se živiti toliko námořnictvím a obchodem; přece však tu spatřujeme dosti zeleně, aby učinila pohled na domy, které se nevyznamenávají vkusem a stavitelskou umělostí, příjemnějším. — Dobrota má tři chrámy, z nichž onen sv. Eustacha jest velmi krásný a bohatě nadaný.

Ohlednemeli se na protější břeh, vidíme, že jsme minuli dvě obce: Stolivo a Prčaň.

Stolivo jest obydleno od katolíků, jichž je tu asi 400. Patřívalo druhdy k obci Prčaňské, od níž se později oddělilo.

Prčaň (Perzagno) souvisí se Stolivem. Je převahou pravoslavný. S katolickými sousedy v Dobrotě a Perastu závodíval i obchodem i zbraní; nyní toliko obchodem. V Perastu stávala na břehu baterie se třemi děly, naproti Prčni namířenými. Hory nad Stolivem a Prčněm nejsou tak příkré, jako na straně černohorské a svah může být as do dvou třetin výše obdělán. Zelené pozadí jižních sadů dodává Prčni vzezření velmi sličného; ještě ve výši, kde již není prsti pro olivy, spatřujeme porůznu ztepilé cypřiše, které se zdají holé skály směle slézati. Obyvatelstva má Prčaň asi 1600.

V koutě zálivu leží místo *Mula*.

Naposledy zbývá nám prohlednouti ve vodách zátoky Kotorské město Kotor samo. (Pokračování.)

Veteráni ruského románu.

Jak řídnou řady jejich! Stáří a smrt odstraňuje ponenáhlu z literárního proudu ta slavná jmena, kterými se v míře vysoké honosí celá Rus jakožto dědici a stoupenci směru, jejž tak znamenitě zahájil Gogol a zastupoval Bělinský. Ze spisovatelů, jimž byl posvěcen Bělinským památný přehled ruské literatury za r. 1847 (v Sovrjemenniku r. 1848), vyniklo zvláště trojhvězdí: Dostojevský, Turgeněv, Gončarov; žel, že valně již ubylo společné záře jeho na nebi literárním. Také Grigorovič, výborný spisovatel ze života prostonárodního, nepíše již ničeho. Dostojevský zemřel předčasně, žalář násilně zastavil jeho literární rozvoj a učinil jej současníkem nové pozdější doby; Turgeněv a Gončarov byli příliš znamenitými spisovateli, srostlými příliš těsně se svou dobou, aby nyní v době nové mohli přetvořovati své nitro a tvořiti díla zcela dle požadavku této doby.

Ivan Sergějevič Turgeněv před pěti lety svým románem Nov upoutal pozornost ruského obecenstva, které však mu velikým dílem vytýkalo, že románem tím jen k veliké radosti Němců pravých a nepravých haní a obviňuje celou ruskou společnost, že již více nerozumí nové Rusi, jež dle slov Gončarova již se probudila a vstoupila na jinou dráhu, než jak ji paroduje Turgeněv ve známé satirické písni své.

Turgeněva soud kritiky o jeho Novi tak nemile se dotekl, až vyslovil úmysl, že docela péro odloží. Z rozmrzelosti té bohdá se vyléčí; k jeho cti budiž připomenuto, že přijíždí teď každoročně do své otčiny a zajisté opět synům jejím věnuje péro své, z něhož v poslední době vyšlo jen italské romanetto Píseň vítězné lásky. Avšak i tento rok jsou mu Rusové velice povděčni za nové krásné vydání jeho spisů v 10 svazcích.

Zakončení své literární pouti ohlašuje vlastními ústy Ivan Alexandrovič Gončarov, jenž se vyznamenal svým neobyčejně svědomitým a důkladným tvořením; jest již nyní 60 let stár, jest již 35 roků spisovatelem, a přece při svém znamenitém nadání daroval Rusi pouze tři romány: r. 1847 Obyčejnou historii, r. 1858 Oblomova, r. 1868 Obryv. Celých deset let potřeboval po každé k tomu, aby vytvořil nové dílo; za to však jaká to díla! Předmět ve své úplnosti z počáteční mlhy v nejmenších podrobnostech vyrůstá před námi, a my nevidouce nikde čaroděje spisovatele, obdivujeme se této podivuhodné skutečnosti. Jest to umělec, jenž z ničeho umí udělati vše, jenž umí silou svého talentu ozářiti taková místa, po nichž novomodní naturalism svými drobnohledy darmo pátrá. Ilja Iljič Oblomov leží téměř průběhem celého románu na pohovce, přece však i tato lenost Gončarovu postačila, aby v ní zobrazil celý život ruského člověka oné doby. Od r. 1870 Gončarov mlčel; což divu, že obecenstvo, jež už přivyklo jeho desetiletím, s toužebným napjetím očekávalo nový zralý plod jeho musy; vždyť již každý cítil, že Oblomovština mizí víc a více z ruské společnosti. Ale vyjímaje tři znamenité kritické statě, ostrou parodii panských románů — v nichž ekypáže, rukavičky, parfum, lóže divadelní a p. hrají hlavní úlohu, a kde hlavním hříšníkem je Avsějenko, jenž nedbaje latinského přísloví: quod licet Jovi atd. je horlivým nápodobitelem Tolstého z románu Anna Karenina; — pak statě o Čackém Gribojedova a o svém učiteli Bělinském nenapsal Gončarov ničeho, co rodáci jeho očekávali, za to však překvapil je literární zpovědí, již pod názvem: *Lépe pozdě než nikdy* vydal ještě s oněmi třemi statěmi roku právě minulého. Roku 1880 vydal znova cestopis *Fregata Pallada* prvně v letech 1856 i 1857 uveřejněný, vypsání to cesty, již byl konal k rozkazu mořského ministra na lodi Palladě kolem světa, a jež se ukončila procházkou po lesích a horách sibiřských.

Máme za svou povinnost zmíniti se šíře o posledních slovech jeho. Píšeť: „Dávno jsem odložil péro a netiskl více ničeho nového. Tak myslil jsem ukončiti svou literární činnost, maje za to, že má doba minula, a zároveň minuly i mé spisy, t. j. jejich doba. Romány žijí pouze ve své době a umírají zároveň s ní, jen díla velikých mistrů přežijí svůj věk a stávají se historickými pomníky. Ostatní, vysloužíce putují v archiv a věčné zapomenutí. Očekával jsem tento osud i pro své spisy, když již vyšly ve dvou, ve třech vydáních, a nehodlal jsem a nehodlám ani teď znovu je tisknouti.“

Ponévadž však přátelé i obecenstvo neustále zahrnují jej otázkami o jeho tvoření, odhodlal se prý „jednou navždy vyložiti svůj názor a vytisknouti dávno již hotovou stať,“ jež měla býti předmluvou ke zvláštnímu vydání románu Obryv r. 1870. Musí prý býti svým vlastním kritikem, ponévadž po smrti Bělinského a Dobrojlubova nebylo nikoho,

jenž by našel spojovací nit mezi jeho spisy, jenž by četl tak dobře mezi řádky, jako kdysi Bělinský Obyčejnou historii a Dobroljubov Oblomova, a přece Oblomov a Obryv jsou těsně a důsledně spojeny mezi sebou, jako jsou spojeny zrcadlící se v nich dvě doby ruského života. Dále ukazuje nám spisovatel svou vnitřní duševní práci a doznává, že tvoří nevědomě. „Při líčení zřídka vím, co znamená můj obraz, podobizna, povaha: vidím jej pouze živý před sebou . . . Spěšně, abych nezapomněl, kreslím scény, povahy na kouscích papíru — a kráčím do předu jaksi hmatem, píši z počátku zvadle, neobratně, rozmrzele, až pojednou zasvitne světlo a ozáří cestu, kam jíti. Vždy mám jeden obraz, zároveň pak hlavní motiv, jenž mne vleče ku předu, na cestě pak mimoděk uchvacuji vše, co mi padne do rukou, t. j. co blízko směřuje k hlavnímu obrazu. Pak již pracuji živě, bodře, ruka sotva stačí psáti, pokud opět neoctnu se před stěnou. Práce mezi tím pokračuje v mé hlavě, osoby nedají mi pokoje, doléhají na mne, odehrávají scény, slyším úryvky z jich řečí — a často se mi zdálo, odpusť mi bože, že vše to nevymýšlím, ale že vše to lítá vzduchem kolem mne, mně pak je pouze třeba hleděti a vhloubati se.“ Vidí ve svých dílech ne tři romány, nýbrž jediný, vyrostlý z toho prostředí, v němž se narodil, v němž byl vychován a jež proti jeho vůli se otisklo v jeho fantasii. Motivem prvého románu bylo „slabé vědomí o potřebě práce, opravdové beze vší rutiny, skutečného díla v zápasu se všeruskou stagnací.“ Mrtvý, nehybný život, plazení se z jednoho dne do druhého bylo zosobněno v Oblomovu, a všichni uznali obraz ten za pravdivý, za svůj. „Ukončil jsem druhý obraz ruského života — sna, nikde neprobudiv hrdiny Oblomova.“ Poslední román byl mu dílem nejtěžším, musil psáti více než jindy instinktivně a neustále ptáti se přátel na radu, aby jen se nedopustil hrozné nespravedlivé falše. Vznikl on z ovzduší Volžského, a perspektivou jeho byl — obraz probuzení. Rajský, hrdina tohoto románu, jest pravým synem Oblomova, „hrdinou následující, t. j. přechodné doby. Jest to probuzený Oblomov: nové silné světlo zazářilo mu do očí. On se však ještě leníve protahuje, dívá se kolem a pohlíží na svou Oblomovskou kolébku.“ Již r. 1849, když byl spisovatel návštěvou na březích Volhy, celý plán románu zaujal jeho mysl a neopustil jí více. Dvacet let bylo posvěceno tomuto románu, dvacet let trval tento zápas mezi starým a novým věkem na Rusi. Teprv carské slovo: „Byť po semu“ (ať bude tak) ukázalo všem, kam jíti k světlu, k novým a rozumným cílům, do předu. „Tam však v předu jest jiné nové dílo, není to již Oblomovský sen a Volochovské (Volochov, typ nihilisty) vrátké blouznění. O tom novém psáti nemohu a neumím! To jest nemohu a neumím psáti jináče než pomocí obrazů, velikých obrazů, k tomu pak je třeba mnoho času, práce a namáhání . . . Vše má svou dobu; ku konci své pouti člověk umdlívá, nechce se mu více zápasiti se všemi a se vším, co mu překáželo, co mu nerozumělo, co ho nenávidělo . . . Nemohu a neumím! Co nevyrostlo a neuzrálo v nitru mém, čeho jsem neviděl, nepozoroval, čím jsem nežil — toho nedostihuje mé péro! Mám nebo měl jsem svou nivu, svou půdu, jako jsem měl a mám svou domovinu, svůj domácí vzduch, své přátele a nepřátele, svůj svět názorů, dojmů a zpomínek, — a psal jsem

pouze to, co jsem přežil, myslil, cítil, co jsem miloval, co viděl a znal z blízka — slovem psal jsem život svůj a co k němu přirostlo.“ Gončarov mluví tu arci příliš skromně, nezhynouť jeho spisy, anyť jsou historií národního probuzení, a probuzení bylo i bude vždy nejdůležitějším momentem v životě každého národa. Doba ta byla šťastna, že nalezla své zrcadlo v duši tak skromné a veliké.

Od vychovanců a miláčků Bělinského obrátíme se nyní k mužům vrstvy novější. Mezi nimi rozhodně prvé místo zaujímá Lev Nikolajevič Tolstoj, největší realista ruský. Po vydání své *Anny Kareniny* připravuje větší historický román z doby dekabristů, v němž tedy bude pokračováno o době i lidech *Vojny a míru*. Nemůžeme nepokárati převrácenost, s jakou my Čechové chováme se k tomuto znamenitému Rusovi; cizina dávno jej zná; my však jsme se zmohli jen na překlad Anny Kareniny, bohužel ještě zkomolený! Bolestně dojalo mě, když jsem před několika týdny četl překlad *Dětství a chlapectví* — byl to prvý spis Tolstého uveřejněný r. 1852 — v Neue Freie Presse, a pomyslil jsem si, co by asi řekly naše vlastenecké listy, kdy by jim někdo nabídl tyto rozkošné dětské a rodinné obrázky? Ovšem Jokai, Eötvös, celý tucet jinde neznámých Angličanů a p. mají v českých žurnálech přednost před prvým ruským realistou, jenž dal světu takové slovanské epos, jako je ohromný svým obsahem román Vojna a mír, kde ruská duše, jmenovitě duše ruského vojáka — jíž se všichni diví při pohledu na Vereščaginskou galerii — je snad nejlépe vylíčena. Názor jeho o vojně je tak originální, jako Vereščaginův; nehledí na nás z každého řádku paráda, než lidskost nejušlechtilejší. Kdy asi se vyplní jedna z našich největších tužeb, abychom pracovali ve své národní osvětě soustavně a — *slovansky?* Pak ovšem L. N. Tolstoj zaujme též u nás místo důležité a čestné.

Mezi tím, co Tolstoj se připravuje k nové práci, jejíž děj se odehrává v předvečer Oblomovštiny, zápasí mladší jeho druh v literatuře Ščedrin statečně se zlobou dne, s veškerým tím dědictvím, jež nám zanechalo abské právo. Michajl Jevgrafovič Saltykov (narozen r. 1826) pode jmenem Ščedrin co rok v Otěčestvenných Zápiskách, jež od smrti Nekrasova rediguje, podává ruskému obecenstvu novou satiru, kousavou, zvláštní, Ščedrinskou, neboť jest na Rusi původcem a jediným zástupcem jejím: ostatní soupeři musili před ním brzy s bojiště ustoupiti. Satira sice na Rusi vždy kvetla, byla to však více satira officiální, jež ve svém smíchu nad neřestmi lidskými nedotýkala se zlořádů byrokracie v samém jich zdroji. Se svolením veliké carevny Kateřiny vycházely satirické žurnály, a tehdejší znamenitý satirik N. I. Novikov těšil se nemalé její přízni. Později Fon Vizin a jiní parodovali mnohé stránky ruské společnosti; ale teprva Gribojedov a Gogol rozhodně udeřili na společnost celou, pouze vládní, činovnický organismus zůstával ušetřen. Teprve Krimská vojna objevila v plné nahotě veškero to zlo, jehož zosobněním byl v tu dobu „činovník.“ Byla to doba, jak dí Dobroljubov, „kdy na jevišti při prostých slovech: ‚Křikněmež na veškeru Rus, že přišla doba vyrvati zlo z kořene!‘ nebylo konce nadšení a tleskotu; byla to doba všeobecného rozohnění a všeobecné píle. Mysli vesměs byly jaksi přístupnější všemu dobrému, vše

vůkol se usmívalo; zrovna jako by teplý dech jara zavál na zmrzlou, ztuhlou zemi a každá živá bytost počala i radostí dýchati čistý vzduch, řeč rozléhala se hlasitě a svobodně, zrovna jako řeka zbavená ledu. Slavná byla to doba!" Tehdy právě Saltykov — sám činovník, jenž z Petrohradu byl pro svobodomyslnost svou r. 1849 odpraven do Vjatky, aby tam sloužil u gubernátora — vrátil se do Petrohradu a počal vydávati (1856) své *Gubernské Očerky,* kde vylíčil celý ten činovnický svět gubernského města Krutogorska, v němž poznávala se snad všechna gubernská města celé Rusi. Satira hrozná, jedovatá, typů až na zbyt. Byla to prvá léta panování Alexandra II., a proto obecenstvo s upřímným a smělým souhlasem přijalo novou knihu, kterou mu kommentoval Dobroljubov. Tento spis jest asi nejlepším dílem Ščedrinovým, byltě plodem jeho života i doby; ostatní jeho spisy, jichž vydáno posud asi 15 svazků, často přílišně plýtvají karikaturou a pro svou bizarnost nás hned nezajímají. Mimo to, jak dobře poznamenává Annenkov, mnohá z nich mohou se považovati za posmrtná díla toho, čeho už není; hojné satirické přemítání též ne vždy nám odporučuje spisovatele. Avšak přivyknemeli mu, zamilujeme si ho jistě, ovšem musíme žíti na Rusi aneb ji velmi dobře znáti.

Nechceme však šířiti se o Ščedrinském směru vůbec, než jen promluviti o posledních jeho plodech. Minulého roku byly znovu vydány téměř veškery jeho spisy, po prvé pak uveřejněny o sobě romány *Rodina Golovljevých* a *Za hranicemi* (Za rubežom). Prvý román je jaksi poslední dozpěv rabského práva: jest v něm vylíčen úplný rozklad, bankrot mravní i fysický rodiny, jež tyla z mozolů lidu, avšak úplně shnila ve svém vlastním nitru. Tvář jejího výkvětu Judušky (židáčka), jak jej všichni zvali, je příšerná. Poutá nás román ten od počátku až do konce, přece však po přečtení si přejeme, aby se staly na Rusi nemožnými takové romány, aby doba ta i se svými následky byla pro nás vždy více a více jen těžkým snem, jejž jsme měli kdysi dávno v dětství na úsvitě života. Však právě v záři nového dne, svobody „křesťanů," zrodilo se tak mnoho židů v ruských kaftanech, a Ščedrin byl jen svědomitým i pravdivým svědkem všeho toho. Arci uplynulo od toho již celých 20 let, proto příliš tu cítíme puch mrtvoly. Dostojevský (jak jsme ukázali v lonské Osvětě) vylíčil též cosi podobného v Karamazovštině, avšak tam zároveň nám ukázal na zárodky nového života, vzbudil v nás novou víru, a my hledíce na budoucnost potomků Fedora Pavloviče neklneme jemu, než odpouštíme, těšíce se na novou budoucnost.

Druhý spis Ščedrinův, Za hranicemi, zabývá se cestou Rusa do Paříže a líčí nám život Rusů tam v cizině. Ovšem ruští rodáci nalézají tam tak málo práce a užitku, jako kdysi rodák z provincie nalezl v Petrohradě, kde hlavní účel jeho cesty — o němž měl sám velmi nejasný pojem — utonul ve vodce a prázdném mluvení. Znamenité jsou zde popisy Berlína a Paříže; umít Ščedrin o Němcích tak kousavě a zároveň i zdařile psáti, jako o svých rodácích.

Nyní píše *Psaní k tetičce,* z nichž jedno však mu censura z Otěčestvenných Zápisek vyřezala.

Když jsme se již zmínili o Dostojevském, podotýkáme ještě, že počalo vycházeti nové souborné vydání jeho spisů.

Libujeli si Sčedrin v ostré kritice zvrácených ruských poměrů, jeli nejostřejším *obviňovatelem* (obličitel) nynějšího pořádku, platí pravý opak toho o spisovateli, jenž minulého roku ukončil a vydal vzláště veliký román z Přívolžského života. Mluvíme o Pečerském, jehož pravé jmeno jest Pavel Ivanovič Melnikov. Je to snad jediný vynikající spisovatel ruský, jenž dalek jest veškeré tendence i píše jedině z lásky k umění a ryzímu národnímu životu. Napsal i on sice někdy dávno několik pověstí „obviňovacích“, brzy však našel v životě ruského Povolžského kupectva tolik látky, že mu nezbylo více času někoho obviňovati, chtělli nám představiti ryzí ten ruský život, kam posud cizota vniknouti nemohla. Jako je Ostrovský historikem Moskevského kupeckého života, tak Andrej Pečerský Přívolžského. Volha má své lesy a hory, jež vychovaly své zvláštní obyvatelstvo: tam v těch pralesích zachovala se starodávná víra, jež v pravoslavné vidí kacířství, zachovaly se čisté ruské zvyky a čistý ruský typ. Slovanský kořen toho lidu jest posud tak nedotknut, jako jsou posud nedotknuty Přívolžské pralesy. Pověsti národní, názory lidu vetkané v osnovu jeho románů, zvyky, celé řady podrobností o staroobřadcích, rozkolnících a jiných sektářích, vypsání rozličných spůsobů tržby atd. činí z práce Pečerského téměř dílo vědecké. Rozdělena jest ve dvě části: román *V lesích*, vydaný r. 1875 a román *Na horách*, vydaný r. 1881. Dílo veliké — osm silných svazků, psaných překrásným ruským jazykem národním; celku však trochu vadí, alespoň v druhé části díla, rozvláčnost a nad míru váhavý rytmus děje. Mimo to zdají se nám býti všichni ti lidé až příliš hodnými v očích spisovatelových, ač sám jich neřestí netají; onť umí idealisovati rovněž lidi, jako umí líčiti tu divokrásnou přírodu. Pečerskému jest nyní už 63 let; posud slouží v Moskvě v kanceláři gubernátorské, kde měl hojnou příležitost seznámiti se s celým vnitřním stavem rozličných rozkolnických sekt. —

S jiným veteránem ruského románu jsme se loni navždy rozloučili. Alexěj Theofilaktovič Pisemský předešel Dostojevského jen o několik dní na věčnost. Smrt velezasloužilého spisovatele toho v Moskvě způsobila poměrně malý dojem, zvláště v přirovnání s tou slávou, jakou poctil Petrohrad památku Dostojevského. Rakev jeho provázeli jen přátelé literární, a noviny dosti chladně oznámili smrt tohoto druhdy slaveného spisovatele. Zavdalo to opět podnět k nářkům na netečnou stařenku Moskvu, zvláště pak novomodní, čilý Petrohrad nemálo se vychloubal tím, jak on rozumí geniům svého národa. Třeba i v tom bylo dosti pravdy, přece rozdíl v posmrtné úctě oběma velezasloužilým spisovatelům prokázané sotva lze vysvětliti pouze růzností krve u Petrohradského a Moskevského obecenstva.

Pisemský narodil se r. 1820 v Kostromské gubernii, navštěvoval gymnasium ve svém gubernském městě a universitu v Moskvě, kde byl zapsán na fysicko-mathematické fakultě. Již r. 1846 napsal větší román *Bojarčinu* (Velkopanstvo), který však byl rozšířen pouze v opisech, jako všechno, čemu na Rusi protiví se censura. Od r. 1850 byl spolupracovníkem Moskviťanina, kde uveřejnil některé pověsti a romány:

Tjutjuk, Brak po strasti (Ženitba z vášnivé lásky). *Batmanov* a pěkné kresby ze života národního: *Pitěrščik* (Petrohradčan), *Komik, Lěšij* (Lesní duch), *Fanfaron, Plotničja* (tesařská) *artěl*. V tu dobu spadá i jeho větší román *Bohatý ženich*. R. 1856 byl poslán od ministerstva námořnictví do Astrachanské gubernie a odtud přivezl s sebou několik ethnografických obrazů. Po té r. 1858 byl uveřejněn nejlepší román *Tysjača duš* (Tisíc duší), jenž učinil na obecenstvo veliký dojem a získal spisovateli všeobecné sympatie. Jsa redaktorem Bibliothéky čtení, napsal oblíbenou posud komedii *Gorkaja sudbina* (Hořký osud); tolikéž byl v Biblithéce uveřejněn prvý jeho román, druhdy zapovězený. R. 1863 vydal román *Vzbalamučennoje morje* (Vzbouřené moře), který však ochladil k němu sympatie obecenstva i vzbudil mu nepřátele. kteří v této historii probuzení (1840—1860) spatřovali nespravedlivé pomlouvání ruské společnosti, Moskevské university a veškeré intelligence současné Rusi. Romány následující: *Lidé let čtyřicátých*, *Ve víru* (V vodovoroté), *Měšťané Maçonové* (1881) byly mnohem slabšími prvých plodů. Přeložen byl z jeho románů jeden na německý jazyk (Tisíc duší), a líbil se ovšem velice, hlavně snad proto, že většina recensentů mohla pod dojmem tohoto románu děkovati osudu za to, že nebydlí v zemi, kde jsou možny takové poměry. Ovšem s nimi by sotva souhlasilo to množství Němců, které žije na Rusi.

De mortuis nil nisi bene! Člověk umřel, spisy zůstaly. Spisovatel obvinil ve svých spisech celá pokolení, tato pokolení pak svým vnitřním ústrojím, jehož výsledkem jsme my a celé naše okolí, viní spisovatele z nepravdy, z klamu, jenž zastřel jeho soudný zrak. Jest povinností naší nad hrobem jeho protestovati proti té vnitřní nepravdě, zároveň však i nad veškeru pochybnost vyznačiti tu pravdu, že vše to pošlo z horoucí touhy sloužiti otčině a uviděti ideál svůj dříve uskutečněným, než toho dopouští běh dějin. Ač veliký talent ničen tu byl vnitřní nepravdou, přece skví se často plnou krásou v jeho spisech, jež budeme čísti s živým účastenstvím, jsmeli hotovi se svým soudem o jich hlavní tendenci.

Neřest společenských a činovnických kruhů jest věčné thema Pisemského. Onť jako státní zástupce, jenž nelítostně strhuje roušku s tváře svých obětí a sbírá fakta v takové skupiny, které musí dokázati vinu; tu postrádáme obhajce umělce, jenž by všecko to zlo osvítil paprskem své lásky. Pisemský vidí jen vnějšek společnosti, a ten je zajisté vždy mnohem horší. Dobroljubov, jehož duše snad nejlépe srostla s ruským národem, nechtěl mluviti o nejlepším románě Pisemského ve zvláštní stati, poněvadž prý nehodlá mluviti o dílech, v nichž život se neproudí sám sebou, nýbrž dle programu, vymyšleného už dříve spisovatelem. Jinde praví Dobroljubov: „Ze světového názoru Pisemského na př. vysvítá, že ruský člověk nezná v ničem pravé míry: hyneli hladem, opíjí se; neníli u ženy pod pantoflem, bije ji; nebojíli se odnikud ani rány, ani biče, vrhá se sám na všechny, jako divoké zvíře; nebéřeli úplatků v úřadě, usiluje o to, aby každého vkoval v okovy za každý nespravedlivě nabytý šesták.“ Což jest ten svět opravdu tak špatný, což lidé tak zkažení, jako ti hrdinové v románu? Kde jest ta jiskra boží, o kteréž mluvil Dostojevský? Zde jest tolik

zla nahromaděno, že všeliká náprava jest nemožna. Hynou hrdinové v tragédiích, hynou v románech lidé ideální, my však se s jich osudem smiřujeme, poněvadž z jich ideí vzroste nové pokolení, jež svou tíhou přemůže zvrácené pojmy o člověku, o mravnosti: zde však myšlenky jsou vyhnány ze světa a nám ponechány ošklivé, byť i vyfintěné loutky. Stvořil sice Pisemský i několik typů mravně krásných, ty však jsou jaksi násilně vetkány v to pletivo hlouposti, lži a padoušství. Jest to jen protest vlastního srdce spisovatelova proti jeho názoru.

Jiná hlavní jeho vada jest, že u něho není duševní analyse, jíž jsme přivykli u ostatních ruských spisovatelů: tam každý čin proudí z hlubokého vnitřního procesu, zde však jest jen zevnější kaleidoskop dějů často a z pravidla bez úplné spojitosti příčinné. Umí sice Písemský výtečně líčiti zevnější průběh děje a tvářnost osob, poněvadž se však příliš málo zabývá duševním životem svého věku a jeho osob, jest jeho svět strakatinou, jeho osoby bajacové, jichž oděv jest sešit ze samých neřestí. Spisovatel nedbá toho, že i náhoda má svou logiku, že právě takové nestvůry, jaké on stvořil, musí všemožně býti odůvodněny, že každá choroba společenská, máli býti vyléčena, musí býti přísně rozpoznána. Že toho opomíjel, upřímně litujeme, poněvadž by takový talent zajisté vytvořil mnoho děl, z nichž by dlouho ještě po jeho smrti na nás zářila jeho jinak sympatická tvář. Čtětež jen jeho menší spisy, kde není tendence, a zajisté budete úplně spokojeni se spisovatelem i se člověkem.

Josef Mikš.

Nové písemnictví.

Básně.

Báseň o Irmě (v Praze, nákladem knihkupectví dr. Grégra a F. Dattla, 1881), pěvcem N. Otakarem Paroubkem za příčinou požáru divadelního věnována *Národu*, opravňuje nás k nadějím, že budeme míti o jednoho dobrého básníka více, jakmile jen mysl jeho osáhne bouře, které posud jí zmítají, a jakmile obzor jeho umění se vyjasní. Děj v Básni o Irmě úplně zanikl v divokém, ještě všechno kolem sebe porývajícím proudu přirovnání, obrazův a reflexí, upomínek a tužeb, o sobě samých zajisté z největší části krásných a působivých, ale v tomto množství a kvapu na vzájem sebe pohlcujících. Otakar Paroubek má čistou ušlechtilou snahu básnickou, zná půvaby přírody a hlubiny lidského srdce, umí líčiti nejblaženější poklid jakož i závratnou zoufalost citu; třeba jen, aby víno jeho Musy se vykvasilo; doufejme, že už se to stalo v Básni o Irmě.

Pěkný lyrický příspěvek jest *Chýžka*, báseň Josefa Kuchaře (v Praze, nákladem vlastním 1881). Dojemná idyla. V osamělé chaloupce žije babička s vnučkou, děckem ještě v kolébce, v největší chudobě. Stařenka chodí krajem po žebrotě, aby zachovala život poupátka, které jí zbylo po milé dceři, vdově. O štědrý večer všecka skřehlá a unavená

dobrodí se vysokým sněhem domů, nesouc vnučce hračky: ale nalezne ji v kolébce pod rozbitým okénkem zasypanou sněhem a stuhlou. Šílená tiskne mrtvé dítko v loktech, hřeje, hýčká, volá nejsladšími jmeny, líbá, ustýlá mu do kolébky, klade mu všecky hračky do klína a umírá podle něho. Kratičký děj, vypravovaný prostosrdečným spůsobem. Drobný obrázek ze života, příběh zcela všední, ale ozářen opravdovou poesií. Upomínky z mládí jsou vonnou kyticí v ruce umírající babičky — žebračky.

Podobnou, celkem elegickou, štědrovečerní náladou dýše i v prosaické i v básnické své části *Vánoční album.* (Uspořádal Gust. Dörfl, v Praze 1882, nákladem vlastním.) Eliška Krásnohorská (Vánoční pozdrav), J. V. Sládek (Pod sněhem), Jaroslav Vrchlický (Zimní jízda), A. E. Mužík (Zvony štědrovečerní), Adolf Heyduk (O štědrém večeru, Návrat), Irma Geisslova (Vánoční duma), Rudof Pokorný (O vánočním svatvečeru), Boh. Forman (Vzdech vánoční), Gustav Dörfl (Vánočnímu duchu, Krejčí rybák) podávají důkaz, že motiv štědrovečerní poesie i v lyrice i v epice jest nevyčerpatelný. Jakkoliv pak zejmena naši přední pěvci podali tu skladby zdařilé myšlenkou i formou, přece bychom se přimlouvali, aby Vánoční album příště dopřálo příspěvkům svým více volnosti u výboru látek. Myslímeť, že už ani příštím rokem letošní přispěvatelé do Vánočního album by nechtěli zase všichni jen o vánocích pěti; rozmanitostí svého obsahu (ovšem také v prosaické části) tento pěkný podnik zajisté získá a také se udrží.

Irma Geisslova hned první sbírkou svých básní dala na jevo, že nehodlá kráčeti po cestách lyriky už dávno zjištěných a osvědčených, nýbrž že se pustí, kudy ještě nikdo před ní nechodil. Sbírka druhá, vydaná pod jmenem *Divoké koření* (v Praze 1881, nákladem vlastním), ukazuje nám básnířku ve zdarném postupu lyrické samostatnosti a zvláštnosti. *Poesie nádražní* vidí v ní svou zakladatelku. Irma Geisslova dovedla i v předním typu naší velice všední a praktické doby vypátrati stránku poetickou. Nádraží co pravzor ledově střízlivého slohu stavitelského; koleje, pravzor nekonečné jednotvárnosti v pedanticky přihrabaném písku, v němž ani jediné travinky ani jediného kvítku býti nesmí; lokomotiva, telegraf, viadukt, strojvoda, hlídač ve strážném domku, dělník na štěrkovce: věci a lidé na pohled od ničeho na světě více nevzdálení než od poesie, dovedli naladiti její lyru ke zpěvu. Jestliže pak už v prvních básních Irmy Geisslovy převládal chmurný názor životní, elegie, sarkasm a satira: v Divokém koření opřádá každou myšlenku a každý cit tak pevně, že ani pro sebe menší kousek jasné modré oblohy nezbylo tu žádného místa. Zejmena oddíl *Poesie všelijaká* jest jediný zpěv nezhojitelného životního bolu.

Ferd. Schulz.

Výpravná prosa.

V poslední době vyšla o sobě v oboru původní výpravné prosy české řada spisův, buď nových, buď sebraných z čísel časopiseckých. Vydaloť tou dobou své povídky, novely a romány v samostatných knihách 21 spisovatelův a spisovatelek českých a sice: P. Albieri, J. Arbes, V. Beneš Třebízský, J. Dunovský, Fr. Herites, Ed. Herold, Jos. Holeček, Al. Jirásek, V. Lužická, B. Mühlsteinová, Karel Pleskač, Fr. Pravda, Fr. Procházka, S. Podlipská, A. H. Sokol, J. J. Stankovský, L. Stroupežnický, K. Světlá, A. V. Šmilovský, Jos. Štolba a F. A. Šubert.

Hlavní podnět ke sbírání prací dříve už v některém z našich předních literárních časopisův vyšlých, a tedy už známých, dílem i ke spisování nových dávají u nás nakladatelské podniky, pěstované pode jmeny: knihovna, bibliothéka, matice, atd. Takovýchto pro rozšíření literárních plodův našich po všech vrstvách českého národa velice důležitých zřízení máme nyní, vesměs v Praze, sedmero a sice: Lacinou knihovnu národní (J. Otto), Salonní bibliothéku (J. Otto), Národní bibliothéku (I. L. Kober), Ústřední knihovnu (I. L. Kober), Knihovnu pro český lid (V. B. Čech), Matici lidu (dr. Ed. Grégr) a Libuši (Frant. Šimáček). Z těchto mimo Matici lidu všechny ostatní pomůcky literárního rozvoje našeho výhradně vzdělávají čtení zábavné, a mimo Salonní a Národní bibliothéku a Ústřední knihovnu toliko v prose. Považímeli ještě, že Ottova Laciná knihovna národní a V. B. Čechova Knihovna pro český lid vydávají po sešitu týdně, vidíme, kterými cestami nejvíce zábavného čtení po národě našem se rozchází.

Dle látky máme tu až na pranepatrnou odchylku do — měsíce a do Ameriky před sebou naskrze svou českou vlast; jakož vůbec s potěšením vyznačiti dlužno, že výpravná česká prosa zachovává svému domovu větší věrnost než vypravování veršované, kteréž sobě rádo a častěji do ciziny zabrousí. Staré i nové časy v Čechách poskytují našim novelistům a románopiscům stále hojnost látky; nýbrž zdá se, jako by jí právě jejich vzrůstajícím počtem přibývalo. Tolik vzdělavatelův původní novely jako nyní písemnictví české nemělo současně ještě nikdy, a žádný z nich nemá nouzi o domácí látku.

Promluvíme nejdříve o skladbách dějepisných a nemajíce na mysli žádné roztřiďování počneme Aloisem Jiráskem. Jeho román *Na dvoře vévodském* (v Laciné knihovně národní, prvotně ve Světozoru) stojí jaksi na rozhraní látek dějinných a novověkých. Poslední léta minulého století (1795—1800) byla také pro národ český velice důležitá. Od západu vysílaly sem svou záři myšlenky politické svobody a občanské rovnosti; zde klíčily první zárodky vlastenectví, procitoval národní cit a řády feudální probouzely proti sobě hlasité už reptání, ano zjevný odpor porobeného lidu. Současně křísilo se u nás bádání vědecké a rozkvétali někteří geniové umělečtí; slovem nadcházela také v Čechách doba nová, puzena jsouc ku předu i velikou revolucí francouzskou i silami domácími, probírajícími se ze svých dlouhých mrákot. V Náchodě, na dvoře Petra vévody Kuronského a Zahaňského srážejí se tito zahraniční i vnitřní živlové, a ze vzájemného pronikání, proplétání, zdržování a pohánění jejich zakládá, rozvlňuje, stupňuje a vyřizuje se velmi zajímavý děj,

obsahu *kulturně národního.* Náchodský zámek jeví se nám co střediště velikých zápasův mezi dobou poroby a svobody, temnoty a osvěty, kosmopolitismu a vlastenectví. Užší románová, milostná látka rozpřádá se bohatě i na zámku i kolem něho i mezi ním a vesnicí, spojujíc všechny politické a kulturní části v souladný celek. Rozvržení děje stalo se velice šťastně mezi vesnici, město a hrad, tak že všechny tři stavy jasně z něho vystupují. Červená nit lásky a vzdělanosti víže k sobě, co poměry politické odlučovaly. Náležejíc k větším pracem Jiráskovým, celé dílo se nese vyšším směrem vlasteneckým a oplývá slovesnými krásami. Závěrečný akkord zní myslí naší kouzelně dále, až nás převede v blahostnou říši, v níž vládne Babička Boženy Němcové. Princezna Kateřina, dcera Petra Kuronského, jestiť paní kněžna ze známostí Babiččiných. Rozkošná vzpomínka, která velezdařilý román Jiráskův lemuje září jednoho z našich předních literárních pokladův!

Ottova Laciná knihovna národní právě sebrala také *druhou* řadu historických obrázkův Al. *Jiráskových,* pod jmenem *Z bouřlivých dob.* Jest tu pět povídek: Zámecký hejtman; O lovu; U rodného prahu; V Pekle a Host. Až na poslední, v níž se líčí příběh z r. 1866, ostatní zasahují do století sedmnáctého a osmnáctého; všecky pak mají za své dějiště krajinu Náchodskou a obsah válečný. Povíme ihned, že všechny čtou se velice pěkně a že by bylo nesnadno, vybrati z nich jen jednu nejkrásnější. Nocleh prchajícího krále zimního na hradě Náchodském a ubírající se tudy proud vystěhovalcův českých s Amosem Komenským v čele; zahynutí pana Vojtěcha Vobětického z Vobětic a jeho milostnice, poutají nás svým malebným líčením rovněž jako obraz bramborové vojny, osudy pekelského mlýna a smrt bratra Poláka ve válce prusko-rakouské. Jirásek s obdivuhodnou bohatostí dějinného i místního detailu, s neunavitelnou lehkostí a stálou svěžestí slovesného uměni ovládá látky nejrůznější a podobným propůjčuje novoty. Nepřestávaje studovati dějiny české a místní podání, člověka a přírodu, stoupá v dokonalosti svého básnického tvoření téměř před našima očima. Všechny povídky a novely jeho jsou provanuty duchem ryze národním, a jako díla opravdového básníka slučují reálnost všude s ideálností. Nejmenší Jiráskova povídka svědčí, že původce její píše s jasným vědomím vznešených úkolův, jež písemnictví v životě svého národa naplňovati má. Proto také jemný a ušlechťující směr neméně než živé a plastické líčení děje a osob činí novely Jiráskovy celému národu našemu velice milé.

Vůbec dlužno připomenouti s nemalým potěšením, že zúmyslné, okázalé a chlubivé zanedbávání stránky poetické, jež by jistá moderní škola chtěla učiniti modou, do naší historické novelistiky posud ještě nevtrhlo a bohdá ani nevtrhne. Chráníť studium dějin, jako každé opravdové studium, ducha před sevšedněním, a proto povýšenost myšlenek nad holou všednost jeví se u nás v oboru historické beletrie naskrze, i tam, kde silnějšího poetického základu není: i zde zajisté lze znamenati pilnou snahu, zakryti a nahraditi ten nedostatek něčím jiným, a byť to byla třeba jen vnější forma. Historická naše novela posud stejně vzdálena jest i od literárního „pečiva z přepychu,“ které, hovíc toliko libůstkám svých původcův, vykládá se na krám více pro

pohled než pro požitek a dodělává se jen takového úspěchu, že sice mnoho se chválí, ale málo čte; jakož i na druhé straně od onoho psaného zboží, které v myšlenkové prázdnotě a i úžasné formální zanedbanosti své chce dělati nějakou konkurrenci — přírodě, nemajíc pak ještě ani tolik odvahy, aby přímo řeklo, že na světě vůbec není pranic jemného, ušlechtilého, krásného a povznášejícího, tím časem zastavuje se na poloviční cestě, totiž tam, kde počíná — literární nudnost. Středověk učil, že dějiny jsou králové a rytíři; v souhlase s novým věkem také historická naše novela hlásá, že dějiny jsou lid. Středověk tvrdil, že příroda jest hřích; ta jistá „škola“ novelistův, kteří sobě nyní rádi říkají naturalisté, jde ještě mnohem dále, dokazujeť, že příroda jest nuda a hnus. Proti vyrabitelům literárního kaviaru i proti roznašečům slupek z vlastních literárních brambor skladatelé našich dějepisných novel a románův jako vždy byli tak i nyní zůstávají mezi svědomitými strážci vyšší národní myšlenky a poskytovateli zdravé i živné stravy duchovní pro věrného českého člověka, který čtením chce se ušlechťovat a vzdělávat, a nikoliv surovět.

V tom ohledu pokládáme to za skutečné štěstí, že historická novela u nás poslední dobou opět s obnovenou zálibou se pěstuje a že nových a nových vzdělavatelův jejích přibývá. Novověká novela s obsahem básnickým a směru ideálního, která se u nás bohudík také honosí řadou nejpřednějších literárních jmen, dostává v ní mocnou posilu proti onomu žalostnému způsobu psaní, který pod usurpovaným jmenem naturalismu na zlehčení a urážku vší skutečné duchovní práce neštítí se pěstovati až i jalový, neotesaný, krčmářský žvast, tropě sobě při tom ze všeho myšlenkového vzletu, z každého hlubšího a jemnějšího citu, z každé lidštější a vznešenější snahy bohopustý smích. Taková bezduchá a bezforemná literatura stojí na stejném stupni s literaturou krvavou, neli níže!

Jak vysoko pak vznášejí se nad ní slovesné skladby, obsahu buď dějepisného aneb novověkého, ve způsobě ušlechtilé a se vznětem poetickým, k nimž z poslední doby dále počítáme novelistické práce Václava Beneše Třebízského! Vyšlyť od něho tím časem v samostatném vydání: *Z letopisů Sázavských*, historický román, prvotně ve Světozoru, nyní v Ottově Laciné knihovně národní; *Na Štítném*, historický obrázek, v Ústřední knihovně Kobrově a *Levohradecká povídka* v Matici lidu. Beneš Třebízský svým velice jemným a vnímavým citem národním umí rázem vniknouti k duchovnímu jádru každého století domácích dějin.

Doba, když učení křesťanské ve vlasti naší zapouštělo první své kořeny a když ještě musilo krutě zápasiti s prvotními náboženskými názory našich předkův, leží před jeho básnickým okem rovněž jasná a ozářená, jako první počátky a poslední konce veliké náboženské reformace české. Ve třech spisech výše jmenovaných jsou všechny tyto tři důležité kapitoly z osudův našeho národa zastoupeny. V Letopisech Sázavských vidíme opata Božetěcha v boji s pohanskými zřeci; na Štítném host páně Tomášův, mladý bakalář Jan z Husince, pojal myšlenku státi se knězem, aby na sobě dal příklad pravého života křesťanského; a na Levém Hradci odehrává se jedna závěrečná scéna ze světodějné smutnohry českého národa, vzplanuvšího za opravu společnosti církevní a svobodu lidského ducha.

Každá z těchto tří hlavních myšlenek jest provedena s velikou zásobou časových, místních a osobních podrobností a s bedlivým šetřením národního ducha českého a dějinné pravdy. V klášteře Sázavském básník velmi vhodně obnovil památku velikého vlasteneckého apoštola Prokopa, vylíčil nám jeho nástupce Božetěcha také co zakladatele českého umění výtvarného a obrance slovanské bohoslužby proti germánskému latinismu. Na Štítném vidíme šlechetného rytíře Tomáše, jak v úkrytu a v odloučenosti od světa píše knihy vzdělavací pro svou rodinu i pro obecný lid český, jehož jest upřímným rádcem i přítelem. Na Levém Hradci pak se dovídáme, jakým spůsobem přecházel pozemkový majetek český do rukou cizincův. Zároveň pak i zde i na Štítném se nám vypravuje o porobě lidu a přepychu panstva. Mezi těmito třemi novelami Václava Beneše Třebízského táhne se mocné vnitřní spojidlo duchovní: vlastenecká zanícenost, láska k obecnému lidu českému, věrnost k domácí půdě, touha po čestném životě občanském i po volnosti přesvědčení náboženského. Zvláštní příkrasy dodávají Levohradecké povídce živé upomínky na starověkou pohanskou minulost našeho národa.

Novelistický a románový obsah v užším smyslu jest všude ve vhodném poměru ke klidu nebo bouři hlavního děje národního. V Letopisech Sázavských nalézáme milostných stykův a zádrh nejvíce, poněvadž doba byla ještě dosti přízniva pro utkávání a pěstování soukromých otázek; na Štítném už vidíme vznikající lásku mezi mladým bakalářem z Husince a sličnou Anežkou obětovánu vyšším prospěchům národním; a v Levohradecké povídce zhoubná vichřice, pod kterou klesl a zmíral celý národ, rozervala všechny jemnější svazky, jimiž dvě mladá srdce k sobě lnula; v ohromném neštěstí národním zapadla a zhynula i nejmenší soukromá radost. Ve všech těchto třech Benešových povídkách jest celé bohatství nejdůležitějších upomínek národních, vzrušujících obrazův, úchvatných dějův, hojnost vlasteneckých pravd a zkušeností — a to vše v lahodné, ušlechtilé, správné spůsobě slovesné. Čtení takové nemůže minouti se v národě našem účinku nejlepšího. Veliká oblíbenost také Benešových novel po všech končinách našich vlastí svědčí o tom, že třeba jen opravdu psáti v duchu českém a pro srdce české, a že se nepíše nadarmo.

V Knihovně pro český lid vyšla Fr. A. Šubertova historická „povídka“ z r. 1364, *Zajetí krále Václava.* Vším právem mohl a měl spisovatel tuto svou skladbu nazvati román. Jesti tu založen a rozvinut děj všeobecného významu národního, s množstvím případných a charakteristických episod, sbíhajících se vesměs k jedinému středu. Práce většího rozměru, provedená s obratným ovládáním bohaté látky i stilistického umění, ve vážné, povznešené náladě, a čelící k plastickému vyjádření myšlenky, na níž rozkvět a blaho národního celku se zakládá: jednota a vnitřní mír všech jeho částí.

Konstatujeme hned zpředu, že Fr. A. Šubert v komposici děje, v rozloze hlavních a vedlejších charakterův jakož i v prohloubení a uhlazení umělecké formy činí rychlé pokroky. Zajetí krále Václava jest dílo v každém ohledu zdařilé, mohouc měřiti se s historickými romány jiných národův, v písemnictví českém pak náležejíc do přední

řady. Mohutné pružiny života státního a politického, kruté zápasy rodinné, žár vášní veřejných i ztajených, v malebném rámci krajin, s obrubou národního tělesa, tíhnoucího přes všechnu vnitřní rozmetavost a bouři přece jen neustále k sjednocenosti a klidu: to vše vyjádřil F. A. Šubert v Zajetí krále Václava nepoměrně dokonaleji, ostřeji a s urovnanější ekonomií uměleckou, než na příklad ve svém králi Jiřím z Poděbrad. Historické věrnosti tu šetřeno do podrobna. Vlastenecká tendence a všechen románový outek vychází z mysli a srdce Elišky Rožmberkovny, čímž básník netoliko založil řadu dějův pobočných a episodních, ale zároveň udržuje nýbrž i stupňuje pozornost čtenářovu až do samého konce svého vypravování. Duchovní roztržka v rodině Rožmberkově, hlavního nepřítele Václavova, jest parallela s roztržkou mezi panstvem a králem českým. Jedna i druhá vyřídí se šlechetností a odhodlaností Eliščinou. Eliška vysvobodí krále Václava ze zajetí svého otce a smíří oba tyto muže, čímž navrátí jednotu a mír celému národu.

Dle toho jest mladá Rožmberkovna hlavní osobou románu. Však nikoliv snad co milenka krále Václavova. Šubert s uměleckým taktem povrhl onou tradicionelní románovou fakturou, která na hanbu českého jmena obvykla líčiti Václava IV. buď co krvežíznivého zuřivce nebo co prostopášného záletníka, který jen ve svých řídkých jasnějších a střízlivých chvílích si zpomněl, že jest také českým králem. Taková ohyzdnost byla u mnohých domácích a také u většiny zahraničních spisovatelův při králi Václavu IV. romantikou už tak dědičnou a obnošenou, jako nějaký divadelní kostym. Šubert ten nečeský, nehistorický a neumělecký ošumělý aparát literární dle zásluhy hodil do kouta. Jeho Václav IV. netoulá se v noci po nejsprostších krčmách Pražských v průvodu psa a opilých kumpánův, neodbývá v královském paláci porady s katem, není ani podivínem ani dobrodruhem, nýbrž tím, čím ve skutečnosti byl: králem mravův rytířských, dle tehdejší doby uhlazených. Poměr jeho ke královně Sofii nemůže se sice nazvati vzorem manželské lásky a něžnosti, ale jeho galantnost k jiným dámám nikde nepřekračuje meze manželské věrnosti. Poměr jeho k Elišce Rožmberkovně při velmi zjevném nádechu trubadurské nebo minnesängerské romantiky není milostný. Z tohoto počátečního klamu spisovatel vyvede čtenáře velmi brzy. Elišku nepoutá k zajatému Václavovi a nepohání k dílu osvobozovacímu láska, nýbrž vlastenectví. Její srdce náleží otčině a mladému muži, podobnou věrností k národu nadšenému, Bořku z Ryzmburka, kterýž za účastenství své ve smiřovacím díle mezi jednotou panskou a králem konečně také dochází odměny nejkrásnější: její ruky.

Tento čistý, ideální poměr hlavních osob jest nemalou předností Šubertova románu. Spisovatel nepracuje nevěrou, ani manželskou ani nemanželskou, k dosažení svého vznešeného úkolu. Jeho vlastenecký ideál má k své pomoci také mravní ideály, a tím jeho literární dílo nabývá zdvojené umělecké ceny. Co jsme v králi Jiřím z Poděbrad ještě pohřešovali, soulad mezi historií a poesií, jest v Zajetí krále Václava už zdařile proveden.

Rozhodně pěkný talent pro historickou povídku má František Procházka. Jeho *Miroslava z Lestkova* (v Ottově Laciné knihovně

národní) na první vystoupení spisovatelovo pro budoucnost mnoho slibuje. Plynný a malebný sloh vypravovací, čistá a dosti bohatá obraznost, jemný smysl pro krásy přírodní, vroucnost národní, svěží, přirozený humor zajisté dodělají se brzy větších úspěchův, jakmile se k nim přidruží také umění a vycvičenost komposice, která jako by nejdříve byla se zkoušela toliko na postavách, výjevech a příbězích episodních. Tyto jsou zde šťastně založeny a působivě provedeny, jen že jim věnováno až příliš mnoho pozornosti a místa, tak že postup a rozvoj hlavního děje tím utrpěl. Mladistvá mysl spisovatelova patrně tíhne k romantice, kteréž zvolená látka také hoví. Láska junáckého kališnického rytíře ke krásné dceři starého katolického protivníka není sice v literatuře naší už nic nového, ale může se ještě nejednou vypravovati a bude vždy opět baviti, když se to stane způsobem básnickým. Stránka obecně národní a politická jest vedle toho chuději obmyšlena a slaběji kreslena, projevujíc se skorem v neustálém tasení meče.

Sofie Podlipské historický román *Jaroslav Šternberk* (4 svazky v Libuši) jest pokračování Anežky Přemyslovny, v osobách i ve věci. Co tuto napověděno a nastíněno, vyličuje se tam zevrubně a všestranně v částech historické i přibásněné. Čtenář poučí se důkladně o mnohých velice zajímavých příbězích v panovnické rodině domácí, jakož i o světodějné porážce Tatarův vojskem českomoravským na Hostýně. Rozsáhlá studia vědeckých spisův historických jakož i dějepravných básní, táhnoucích se k témuž předmětu, jsou podkladem objemného díla. Bitva Hostýnská zejmena vylíčena s malebnou dramatičností a s působivým užitím všech románových živlův ze strany křesťanské i tatarské. Na vynalezení a seskupení těchto věnovala spisovatelka velikou péči a dosáhla jimi také žádoucího účinku. Národní a kulturní směr vyniká v Jaroslavu Šternberkovi z celé osnovy i z provedení děje, a čtenářstvo Libuše zajisté sledovati bude knihu s vytrvalým napjatím své pozornosti.

Eduard Herold má o původní dějepisnou novelistiku nepopíratelnou zásluhu, že ji s láskou pěstoval, když jí bylo velmi zle. Bez jeho horlivého přičinění byl by býval Mikovcův Lumír v první polovici svého trvání co do původní novelistické tvořivosti hotový suchopár. Na Ed. Herolda Mikovec mohl mezi tehdejšími novelisty českými nejbezpečněji se spolehnouti. Před r. 1860 Lumír přinesl z péra malířova řadu dějepravných novel a románův, které se potkaly v tehdejším i čtenářstvu i spisovatelstvu našem s opravdovým úspěchem, ano s nadšením, i udržovaly původní beletristickou produkci českou nad vodou, až jí vzešlo nové pokolení vzdělavatelův. Už s tohoto stanoviska Heroldovy literární práce budou míti vždycky svou cenu, a bylo by holým nevděkem, kdy by nyní už se to neuznávalo nebo zapomínalo. Však ani obsahem svým nejsou čtením, jak se říká, odbytým, a nynější pokolení literárního obecenstva našeho zajisté také se pobaví skladbami, kteréž před třičíti lety v Čechách byly literární událostí a těšily se všeobecné oblibě. V Matici lidu učiněn počátek s vydáváním Heroldových dějepravných novel. Stavitel Karlova udržel se v paměti našeho lidu po půl páta sta let; vypravování o jeho nešťastném konci zajisté najde i nyní četné čtenářstvo. (Pokračování.)

Ferd. Schulz.

O českém sklánění cizích jmen.

Rychlý rozvoj písemnictví a jmenovitě též časopisectva českého i to s sebou přináší, že téměř co den do jazyka našeho nová cizí slova se vyrojují, a otázka, jak s nimi zacházeti, octla se tu v popředí těch, jež nazýváme palčivými.

Jedni myslí, aby se cizí jmena v češtině nechávala beze změny, a píší: Nepřítel zmocnil se Poitou, hrozil Poitou vypálením, obléhal Poitou, vládl Poitou atd. Anebo: Nepřítel obrátil se u města Tours na západ, a dobyv města Angers, táhl podél řeky Loire k městu Nantes. První je nemotorné, druhé rozvláčné a nevkusné, aniž pak ve mluvě básnické může míti místa.

Zcela jinak soudili o sklánění cizích jmen a slov v češtině důmyslní filologové a výborní znalci povahy slovanského jazyka, jako Šafařík a Čelakovský. Onen (v Časopise Musejním 1852, I. sv., str. 116 a 117) praví: „Mně se zdá, že na tom stupni vyvinutí, na kterémž jazyk náš stojí, povinnost naše, spisovatelův i učitelův, jest, hájiti přirozeného ústrojí jazyka jak všudy jinde, tak zvláště, co se skloňování cizojazyčných jmen dotýče, pokud se jen hájiti dá; neboť jsem přesvědčen, že ztratíli kdy jazyk náš ústrojnou svou ohebnost, jak ji na př. již dávno ztratil bulharský, *začátek se stane od neskloňování cizích jmen a slov.* Potřeba hledání k tomu dobrých cest a prostředkův nikdy snad nebyla větší nežli teď, kdežto čeština z jedné strany do škol a úřadů vždy víc a více se uvozuje, z druhé pak strany nesprávností, anobrž nekázností a bezuzdnosti ve tvoření, ohýbání a vázání slov, jakož v nejedněch novějších spisech, časopisech a novinách s bolestí znamenáme, vždy víc a více, a to klopotem se kazí. Kdo zde zlému vstříc vycházeti může, nepomíjej!“

Čelakovský pak ve své Srovnávací mluvnici (str. 170, 171) píše: „Tak jako se to v jazycích staroklasických dělo, že každé cizí jmeno, buď ono obecné nebo vlastní, organismu jejich podrobiti se musilo a na jejich spůsob bylo skloňováno, touž povahu má do sebe i naše slovanská mluva, a zajisté každé jmeno, které by se v ní beze sklonění ponechalo, rušilo by tok její a nepříjemně v sluch by doráželo.

Avšak toť jest právě přednost jazyka našeho, pro kterouž nemáme příčiny stěžovati sobě, ale spíše z ní se těšiti. Tím během tedy nesmíme ani vlastních jmen cizích novověkých ponechávati beze skloňování, nechcemeli sic ve vlastním jazyku svém barbařiti.“

Cizí jmena a slova sluší tedy v češtině skláněti. Nuž, ale jak?

Mínění, že to každému Čechovi při vůli má býti zůstaveno, netřeba zajisté teprve vyvraceti; tato cesta vedla by jen k babylonskému zmatku.

Dle jiného náhledu mají se cizí jmena tak ohýbati, jak bývají slyšena. Však tu se ihned vyskytují závady. Jmena Seine, Garonne, Vienne, Bayonne na př. po česku zní jako Sän, Garon, Vien, Bajon, a přece nebudeme jich skláněti podle vzoru Beroun, nýbrž podle ryba, anať jsou rodu ženského. Jmena Ardennes a Cévennes se vyslovují: Ardänn a Sevänn, že však jsou to plurály, neskláníme jich podle Beroun,

ale píšeme: v Ardennách, Cévennách. — Různá jmena místní, na př. Gastine a Gastines, Varenne a Varennes, Pignol a Pignols, Besson a Bessons, Chalon a Chalons, Verger a Vergers jednostejně se vyslovují a protož ne dle dotčeného pravidla by se jednostejně deklinovati musila, a to by zajisté bylo na újmu zřetelnosti, ježto jmena: Gastine a Gastines, Pignol a Pignols, Chalon a Chalons znamenají *šestero* míst zcela rozdílných. — Kromě toho v cizích jazycích, na př. ve francouzštině, naskytují se koncovky, jichže v češtině nenalézáme, jakož: *ai, ay, ey, eau, eu, u, ue, oi, ou, oue.* Kdy by prostý člověk chtěl skláněti jmena těmito samohláskami zakončená, na př. Coudrai, Fontenay, Ney, Boileau, Richelieu, Trochu, Sue, Charleroi, Sardou, Bourdaloue, nelze pochybovati, že by si žádné rady nevěděl.

Sluší tedy po jiném pravidle se ohlížeti.

Když r. 1851 Šafařík k sobě dožádal Čelakovského, Erbena, Štorcha, Hansgirga, Šohaje a níže podepsaného (viz Čas. Musejní 1852, str. 116), stalo se usnesení na dvou hlavních pravidlech: 1. abychom v češtině cizí jmena a slova, vzatá ze staroklasických, románských a germánských jazyků, psali pravopisem původním, při čemž jest ovšem dovoleno, psáti řecká jmena a slova také tím způsobem, kterým je psávali latinští spisovatelé; — 2. abychom, sklánějíce cizí jmena a slova bedlivě si všímali jejich *kmene, rodu* a *čísla.*

Prvního pravidla proto třeba šetřiti, že chtějíce psáti cizí jmena a slova pravopisem českým, musili bychom je často až k nepoznání změniti, působíce tím i vzdělanému čtenáři obtíže, ježto by na př. o slovích: Bröf, Brum, Lí, Týč, Líc, Kó, Oser, ké, anket nucen byl teprve přemýšleti, zdali má skutečně před sebou cizí jmena a slova: Brough, Brougham, Leigh, Teach, Leeds, Caux, Auxerre, quai, enquete. Pravidlem tím řídil se také úplně Šafařík, spisuje článek o skloňování cizích jmen (vytištěný v Čas. Musejním 1852, str. 116—134).

Co se týče druhého pravidla, pronáší se o něm týž slovutný spisovatel (ve jmenovaném článku na str. 120), „že klasičtí jazykové, jsouce ve tvoření slov našemu slovanskému veskrz podobni, t. j. majíce rozdíly kořene, kmene a přípon, a majíce také mnoho společné látky se slovanským, dosti pohodlně ve skloňování s českým jazykem spojiti se dají, jakmile rozdílu mezi kmenem a slovem již koncovkou opatřeným přísně šetřiti budeme.“ — Jakož nám jest na př. v češtině potřebí znáti kmeny: knížet, pacholet, mateř, neteř, semen, temen, chcemeli správně ohýbati slova kníže, pachole, máti, neť, símě, témě: právě tak nám musejí býti povědomy cizí kmeny Thalet, Ajant, Fryg, Cerer, Pallad, Artemid, hodlámeli v češtině řádně skloňovati slova Thales, Ajas, Fryx, Ceres, Pallas, Artemis. Žádá toho zajisté dotčená příbuznost jazyků, aby pádové koncovky naší mateřštiny připínaly se ku kmenům jazyků klasických, nikoli ke slovům celým. Dlužno tedy nám deklinovati: gen. Thaleta, Ajanta, Fryga, Cerery, Pallady, Artemidy. Pročež hlavní úlohou naší bude rozeznávati kmen ode slova koncovkou ohýbací již opatřeného.

Dále třeba znamenati, abychom snad neskloňovali jmen: Sinope, Dodone, Mitylene, Arelate, Praeneste, Soracte, majíce je všecka za slova středního rodu, podle vzoru slovo, nýbrž toliko tři poslední: z Arelata,

z Praenesta, se Soracta, tři pak první podle vzoru ryba: do Sinopy, k Dodoně, za Mitylenu. — Někdy ovšem budeme nuceni připustiti výminku a změniti rod jmena, ježto nelze na př. říci: Vystoupili jsme na vysoký Juru, nýbrž na vysokou Juru; naopak zase jmena měst, ostrovů a zemí zakončená v *os, us:* Farsalos, Korinthos, Amathus, Samos, Naxos, Epirus, Aegyptus, Peloponnesus vyměňují ženský rod za mužský: do Farsala, Amathunta atd.

Konečně musíme také k tomu prohlédati, zdali cizí jmena jsou jednotného či množného čísla. Jinak zajisté budeme skláněti Creta než Athenae, jinak Abydus nežli Filippi, jinak Beneventum, Heraion než Leuctra, Megara.

Druhé pravidlo má též svou platnost, co se týče jazyků románských a germánských; neboť i v těchto lze rozeznati kmen, rod a číslo, zvláště v románských jakožto dcerách řeči latinské. Ježto *ă*-ové kmeny románských a germánských řečí a slovanského jazyka se shodují, tudyž jest dovoleno v příčině sklonby s nimi nakládati spůsobem jednostejným.

Co se týče jmen a slov, jež náležejí jazykům slovanštině nepříbuzným, „sklad jejich," jak praví Šafařík, „jest od našeho docela rozdílný, a dobývání kmene jednak pro větší částku českých spisovatelů přeobtížené, nercili nemožné, jednak pro praktické potřeby obecenstva jak mluvícího tak píšícího nepotřebné. Pročež nejlépe učiníme, když každé slovo, kteréž se nám vyskytne, hned za kmen počteme a pravidlům našeho skloňování, podle příbuzného zakončení jeho se zakončeními našich slov, rozdílu rodu a životnosti nebo bezživotnosti při tom ovšem náležitě šetříce, podrobiti se vynasnažíme."

Z té příčiny jsou jmena: Adam, David, Isák, Betlém, Jordán, Eva, Sára, Jericho, Kafarnaum již hotové kmeny a sklánějí se podle holub, Beroun, ryba, Brno.

Vyložená dvě základní pravidla prohlášena jsou také za pravá od profesorských sborů gymnasiálných, s nimiž níže podepsaný o skloňování cizích jmen a slov v konferencích pojednával; dále schválena jsou od učencův a přátel školství: pp. archiváře Erbena, bibliothékáře Vrťátka, universitních profesorů Kvíčaly a Tomka, gymnasiálných profesorů Eduarda Novotného, dr. Šohaje a Zikmunda, gymn. ředitele Vácsl. Zeleného, ředitele vzdělavatelny učitelské J. Lepaře, kteří dožádáni byvše od níže podepsaného, ve Staroměstské radnici ke mnohým a dlouhým poradám se scházeli, aby skloňování cizích jmen a slov náležitě upravili. Konečně uznána jsou též ona pravidla od komise, která širším sborem Matice České zřízena byla, za náležitá a věci přiměrná.

Podle řečených pravidel, zvláště druhého, probrala se ve Staroměstské radnici sklonba cizích jmen z řecké a latinské řeči dosti zevrubně; avšak o deklinaci cizích jmen z novějších jazyků, zejmena z vlaského, rokovalo se jenom jednou, a to ve školní budově Malostranského reálného gymnasia.

Uživ Šafaříkova článku a řečených porad, níže podepsaný sestavil materiál, jejž v delší době nasbíral, v systematický celek a zbudoval takto na jednostejných základech náuku o skloňování cizích jmen a

slov, jež pojata jest do Brusu jazyka českého (II. vydání str. 24—74, k tomu slovníček na str. 280—295). Pojali ji též profesoři M. Blažek, horlivý badatel českého tvarosloví, a Fr. Bartoš, důkladný znatel češtiny, učinivše výtah, ve svou Mluvnici jazyka českého, vydanou r. 1878 pro střední školy a ústavy učitelské. Podle náuky té vyučuje se zvláště sklonbě staroklasických jmen na pouhých a reálných gymnasiích.

Podepsaný měl k tomu zření a pozor, aby ničeho v příčině té nebylo opominuto neb obmeškáno, zvláště také, aby ohýbání cizích slov všem, jichž se týče, co nejvíce bylo usnadněno. V náuce jeho při deklinacích uvedeno veliké množství příkladů, jež pro náramnou rozmanitost svých koncovek zavírají v sobě všechny možné případy a způsoby příslušného skloňování. Tyto příklady obrány jsou z velikých zeměpisných děl Balbiových a Klödenových, z rozličných cestopisů, z Náučného slovníku českého, z Konversačního slovníku Brockhausova, ze spisu Augusta Müllera: Wörterbuch der Aussprache auslaendischer Eigennamen, ze slovníku Jana Heysa: Allgemeines Fremdwörterbuch, z francouzských rozprav: Origine et formation des noms de lieu par Hippolyte Cocheris, a pak: De la formation française des anciens noms de lieu, par J. Quichérat, — z dějepisů literatur a umění a z jiných pomůcek.

Zvláště také k tomu bylo prohlédáno, aby kromě příkladů ve knize přivedených vřaděna byla do slovníčku jiná jmena, která pro své neobyčejné koncovky ke sklánění zdají se býti méně příhodnými.

Sbírání a třídění materiálu a sestavování v systematický celek stálo nemalou práci a námahu. Veliká zásoba skláněných jmen a slov jesti čtenářům již k užití připravena, cizí jmena a slova, která čtenáři deklinovati hodlají, jsou buď ve slovníčku již umístěna, a pakli nejsou, zaznamenáno tam zajisté mnoho jiných jmen a slov, kteráž se hledanými jmeny a slovy jednostejné mají koncovky a s nimi podle téhož vzoru se skloňují. Kdy by někdo na př. nevěděl, jak má skloňovati jmeno *Hechingen*, které ve slovníčku není uvedeno, potřebí mu toliko zpomenouti si na jmena *Gröningen*, *Lothringen*, *Sigmaringen*, která ve slovníku jsou vřaděna a při kterých poznamenáno, podle jakého vzoru dlužno je ohýbati. I není pochybnosti, že na jmena hledanému jmenu podobná, byť jich sobě nemohl v paměť uvesti, ve slovníčku brzo uhodí.

Pravda, musíme podniknouti jistou práci, přemoci jisté obtíže, abychom s cizími jmeny a slovy v češtině náležitě zacházeti se naučili. Ale obtíže překonávati musíme při každé z těch vědomostí, kterými se stáváme vzdělanými lidmi.

Kdo by pak se domníval, že jest mu v celku anebo v jednotlivostech znám *jiný snadnější spůsob* ohýbati cizí slova: takového každého snažně prosím, *aby jej buď veřejnými listy ohlásil* aneb aspoň soukromným dopisem laskavě mi o něm zprávu podal a tudyž k tomu přispěl, aby věc tato konečně a náležitě vyřízena byla. Je k tomu již svrchovaný čas!

Měli by k tomu jmenovitě spisovatelé naši potřebnou péči obraceti, aby písemnictví naše z posavadních nešvar i zmatků v té příčině vy-

břadlo. Tak často v básních i v prostomluvě vyhlašujeme — a to vším právem — jazyk český za nejdražší poklad a dědictví předků svých, i jest tedy dluhem naším, nejen ústy nýbrž i skutky prokazovati lásku svou k němu, totiž horlivou snahou, abychom, jak dí Čelakovský, v něm nebarbařili, alebrž jak tomu chce přirozená jeho povaha, abychom náležité a řádné ohýbání cizích jmen sobě osvojiti hleděli. Onť zajisté „hoden jest potu všech národovců šlechetných.“

Václav Svoboda.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 20. února 1882.

Nejhlavnější událostí, kterouž na tomto místě zaznamenáváme, jest *zřízení české university.* Daleko z rámce českého tato událost vyrůstá k důležitosti rakouské, nýbrž i světové. Český národ po dlouhém strádání a nevyslovitelných trpkostech konečně vidí naplněno jedno ze svých nejpřirozenějších práv: právo svého jazyka k vysokým školám domácím!

S rozechvěním téměř zimničným pohlíželo se od nás k obnoveným dne 20. ledna poradám parlamentárním, které měly přinesti rozhodnutí českého národního a kulturního sporu. Po dlouhých odkladech, jež školní výbor sněmovny panské vzhledem k otázce české university sobě oblíbil, vznešena na plnou poradu tohoto parlamentárního sboru volba mezi dvěma návrhy. Dle jednoho (ústavácká většina, zastoupena prof. Ungrem) vůle panovníkova, projevená na prospěch české university, měla naplniti se tím způsobem, že národ český od university Karlovy by býval úplně odříznut, a tento staroslavný, v největší kapitole českých dějin velepamátný ústav pro vyšší život duchovní že by se prohlásil za majetek, už od samého vzniku svého věnovaný výhradně živlu německému a po všechny doby v minulosti a budoucnosti své toliko tomuto živlu příslušející. Dle druhého (samosprávná menšina zastoupená hr. Fr. Schönbornem) universita Karlova měla, jakož bylo posud vždycky, také nyní a navždy týmž právem náležeti oběma národním kmenům v království českém, a nové upravení její na zvláštní oddíl, jeden s vyučovacím jazykem českým a druhý s německým, nemělo v odvěkém společném vlastnictví jejich mravních a hmotných práv mezi národy českým a německým dělati ani nejmenšího rozdílu. Tento druhý návrh zněl úplně tak, jak byla se na něm usnesla roku minulého samosprávná většina sněmovny poslanecké. Každý poctivý a rozumný člověk vidí, který z obou návrhův se srovnává s právem a spravedlností, který lépe vyhovuje myšlence bratrského spolužití obou národních kmenův v této krásné vlasti, který spíše připravuje cestu ke zjednání konečného a trvalého zemského míru v koruně Svatovácslavské, který více se shoduje s dějinnou pravdou českou a se státní myšlenkou rakouskou, ježto není a nemůže býti jiná leda myšlenka rovného práva pro všecky národy, žijící v této říši.

Však při posavadním složení sněmovny panské nebylo lze na jisto předpovídati, na kterou stranu rozhodnutí se kloní. Napjatí bylo všeobecné. netoliko v národě českém a v bratrských kmenech slovanských, ale i v ostatním občanstvu rakouském, v kruzích parlamentárních i vládních, nýbrž i daleko za hranicemi soustátí rakouského, kdekoliv veliká politická a kulturní pře šestimilionového, v dějinách hrdinsky proslaveného, o založení této říše velice zasloužilého a k udržení i rozkvětu jejímu duchovně i hmotně skvěle a bez reptání přispívajícího národa českého známa byla.

Dni 9. a 10. února přinesly rozhodnutí. Dopadlo ve smyslu naší národní cti a důstojnosti, ve shodě s naším přirozeným a dějinným právem. Návrh menšiny ze školní komise dosáhl vítězství v plném shromáždění sněmovny panské. Stalo se tak za pomoci vlády a za velice šlechetného přátelství, kteréž národu českému v této zajímavé, osudné hodině prokázali členové nejpřednějších šlechtických rodův v Čechách a na Moravě, v jichžto čele stáli Richard hrabě *Belcredi*, Karel kníže *Schwarzenberg*, a dr. Fridrich hrabě *Schönborn*, nový náměstek císařův na Moravě. Tito tři ve středu národa našeho usedlí a k politickým i jazykovým právům našim povždy věrně stojící šlechticové vybojovali dne 9. a 10. února ve sněmovně panské českou universitu v tom způsobu, jak jsme si přáli.

Národ český také už jal se projevovati řečeným šlechticům, z nichž hlavní část vítězství náleží hraběti Belcredimu, svou upřímnou vděčnost. Richard hr. Belcredi zanechal po sobě v myslech našich velmi čestnou památku už jakožto c. k. náměstek v království českém (po hr. A. Forgáčovi) r. 1864, a potom co státní ministr a předseda ministerské rady (po Schmerlingovi) r. 1865—1867; nynější jeho horlivá, z hlubokého přesvědčení o dobré naší věci vyplynulá přímluva v otázce české university navždy mu zjednala vděčnou naši úctu. Karel kníže Schwarzenberg odrazil poslední šíp, který na vysoké školy české byl vyslán z tábora nepřátelského. Důrazem svého bystrého rozumu a slavného jmena přivedl k pádu návrh, aby na universitě české odbývaly se státní zkoušky z části jazykem německým. Hrabě Fr. Schönborn počal jakožto zpravodaj samosprávné menšiny z komise školní svou veřejnou dráhu parlamentární a politickou velmi šťastně a slibně.

Sněmovna poslanecká už také přistoupila k nepatrné celkem odchylce v usnešení sněmovny panské, aby totiž universita česká se otevřela teprv počátkem příštího roku školního, v říjnu 1882, a tak lze očekávati, že zákon pro další duchovní a státní život našeho národa velmi důležitý v brzce dojde schválení císařského, aby v čas mohlo se zaříditi všechno a řádně, čeho Karlova universita s vyučovacím jazykem českým má potřebí.

Po takovém právním a spravedlivém vyřízení universitní otázky české není s žádným podivením, že ústavácká menšina ve sněmovně poslanecké pod ohromujícím dojmem své nadobro poražené politiky jen tím více se rozpálila a rozsápala proti ministerstvu Taaffovu, pod jehožto přímým a zjevným vlivem právo jazyka českého od bitvy Bělohorské v Rakousku opět po prvé vzdviženo bylo. Porada o rozpočtu

státním na rok 1882, zahájená dne 13. února, zavdala jí k novým výbuchům zloby proti vládě vyrovnávací vítanou příležitost. Skutečně zazněly toho i následujícího dne z levice řeči překypující nepřátelstvím. Rozumí se samo sebou, že národ náš v nich byl hlavní osobou. Ústaváci vidí z university české nadcházeti počeštění a tím dle svého rozumu zároveň neodvratitelnou zkázu celého Rakouska, všechno jen za tím účelem, aby měli nějakou omluvu pro svou další politiku, která té doby vzala na sebe podobu odepření státního rozpočtu. Takové jejich nevlastenecké pokřikování a nespravedlivé jednání přimělo konečně (dne 15. února) hraběte Taaffa, že jim dal zasloužené naučení. Předseda ministerstva jinými slovy opakoval zdrcující výrok císařův o buřičské oposici a pravil, že ani co Němci ani co Rakušané nemají žádné příčiny, odpírati své svolení k předloženému rozpočtu státnímu; Rakousko že nikdy nebude ani německé ani slovanské, nýbrž rakouské, útulek a záštita rovného práva různých národův. V dalším svém vyjádření připojil pak ještě důraznějším hlasem, pokud na něm bude, že on do posledního vydechnutí svého chce a bude hájiti korunu proti všem zjevným i tajným nepřátelům jejím! Pod tíží těchto velmi významných slov předního rádce koruny nezbylo faktiosní oposici v říšské radě nic, leda aby se pod ní — svíjela ve vědomí, že doba jejího neobmezného panství v Rakousku, doba svévole, provozované se životními prospěchy této říše, nadobro minula a už nikdy se nevrátí. A poněvadž tato někdejší nadvláda ústavákův nad právy zemskými a národními opírala se hlavně o velkostatkářskou kurii v Čechách, v které od pohoršlivých voleb chabrusových z r. 1872 její politika zavládla, srozumíme, jaký poplach způsobil mezi nimi návrh českého poslance A. O. Zeithammera, aby, na ten čas ovšem jen k vůli volbám do rady říšské, tato kurie dle krajův se rozdrobila na několik volebních sborův, a takto aby na příště se odstranila nepřístojnost, dle které vždy jedna celá veliká strana velkostatkářstva z Čech z politické činnosti byla vylučována. Tento poplach ještě se zvětšil, když jsa jimi přímo vyzván hrabě Taaffe veřejně prohlásil, že vláda návrhu Zeithammerovu na změnu volebního spůsobu v kurii velkostatkářské v Čechách přeje.

Jest to nový krok, aby ve složení zastupitelstva říšského poměry právní dostaly volnější průchod. Co s tím souvisí ve směru vnitřní politiky rakouské, není třeba teprv široce vypisovati. Politika chabrusová jest patrně v posledním tažení. Ještě snad několikrát sebou škubne, a bude po všem.

Jedno takové nepochybné znamení jejího konce událo se právě tam, kde před desíti lety počala její moc a sláva. Dne 18. února konala se u nás v Praze *doplňovací volba jednoho poslance z kurie velkostatkářské* pro Vídenskou sněmovnu poslaneckou, na místě Františka hraběte Thuna, který po smrti svého otce co dědic rodinných statkův přešel do sněmovny panské. Vedle otázky o české universitě poutala k sobě z veřejného života českého ano rakouského tato volba největší všeobecnou pozornost. Zvláště od té hodiny, když ústavácká strana ve zdejším velkostatkářstvu pod vedením Karla knížete Auersperga a pod zjevným nátlakem dr. Herbsta učinila osudné usnešení, že se necítí dále vázána smlouvou, v kterou ohledně podílův obou politických stran

v počtu poslancův této kurii společně vyměřeném vešla před třemi lety se svými kollegy historickými. Po prvé po desíti letech strana velkostatkářův s programem samosprávy zemské vystoupila opět na kolbiště volební proti straně panství chabrusovského. Nešlo tu patrně o to, která strana tím jedním poslancem ve sněmovně poslanecké se sesílí; ale o vážné poznání, jak vůbec vypadají nynější politické a strannické poměry v celé velkostatkářské kurii v Čechách. A toto poznání vypadlo na prospěch politiky vyrovnávací, na prospěch národních práv a zemského míru. Většinou 28 hlasův vyšel z volebního osudí kandidát strany autonomní, Ferdinand kníže Lobkovic. Ústaváci, chtějíce slaviti nad nenáviděným ministerstvem Taaffovým za tolik porážek ve sněmovnách Vídenských vítězství v Čechách, byli i zde poraženi na hlavu. Hlavní zkouška pro *příští volby do zemského sněmu českého* dopadla velmi skvěle. Výsledek volebního zápasu v kurii velkostatkářské odstranil všechny rozpaky, které snad vláda Taaffova měla, když zemský sněm český s nepřirozenou většinou ústaváckou posud nerozpustila. Od 18. února jest v Čechách i stran té otázky jasněji.

Když pak vyrovnávací politika vládní a státní myšlenka rakouská uvnitř říše činí takové utěšené pokroky, jest tím více litovati, že hlavně vinou někdejšího ministra politiky zahraničné, hr. Andrassyho, Rakousko octlo se s částí jižního Slovanstva v zápletkách tak vážných, že na rozřešení jejich tasen už meč a prolévá se drahocenná krev občanská a bratrská. Odpor v Krivošiji proti novému zákonu brannému proměnil se už v *povstání* celé sousední *Hercegoviny* a *Bosny*. Slovanstvo od zátok Kotorských až po Srbsko stojí ve zbrani proti Rakousku, jež do oněch krajin už vypravilo značnou sílu válečnou. Téměř co den srážejí se menší a větší sbory povstalcův s vojskem rakouským. Horská partisánka vyžaduje velikého namáhání a žalostných obětí. Stanné právo vládne v Bosně a Hercegovině a dle nejnovějšího návrhu vládního má se prohlásiti také v jižním Dalmatsku. Každý upřímný přítel říše rakouské hluboce želí, že ze smlouvy Berlínské takové krvavé ovoce jí vzešlo. Srdce slovanské cítí při pohledu na neblahou tuto válku bolest dvojnásobnou.

Z událostí mimorakouských za dobu, o níž tuto podáváme stručnou zprávu, nejvíce zajímavosti pro nás má náhlá změna ve vládě francouzské. Gambetta nedosáhl se svým programem souhlasu sněmovní většiny a ustoupil od vlády dne 26. ledna. Nástupcem jeho stal se Freycinet, který vládne ve smyslu republiky konservativní s největší opatrností.

Oprava. V 2. čísle Osvěty na str. 166 v řádce 5. shora má státi: *nebyla osobnost, nýbrž národnost jeho;* — na str. 167 v řádce 18. shora místo *Parma* má státi: *Pazua.*

R. 1882. Čís. 4.

OSVĚTA



Generál M. D. Skobelev.

Podává

Pavel Albieri.



Dne 27. června 1877 chystal se velkokníže Mikuláš k pochodu přes Dunaj mezi Zimnicí a Švištovem. K provedení důležitého toho pohybu určeny byly dvě divise osmého armádního sboru generála Radeckého. V předvečer osudného dne vydal velkokníže provolání, aby hlásili se z kozácké divise dobrovolníci, kteří by chtěli se pod pláštěm noci pustiti na koních přes rozvodněný mohutný proud, aby obhledli turecký břeh a na něm vojenské přípravy k uvítání Rusů. Výprava byla dvojnásob nebezpečna: pro dravé vlny a pak pro koule tureckých stráží ukrytých v bahnitém břehu; to bylo asi také příčinou, že se přihlásilo jen deset mužů, mezi těmi však jeden generál. Byl to mladý velitel kozácké brigády, dvaatřicetiletý Michal Dimitrijevič Skobelev.

Sedě na svém výtečném turkmenském bělouši vrhl se Skobelev v čele svého malého komanda do Dunaje. Na krku měl kříž svatého Jiří, v ruce pak čestnou šavli se zlatou rukojetí, dar to za udatnost. Dobrý kůň zápasil zmužile s vlnami a přenesl jezdce bez pohromy na druhý břeh, kamž ho později následovala i pěchota po člunech. Přepadení Turků se sice úplně nezdařilo, ale hlavní účel výpravy byl přece dosažen. V několika dnech nalézalo se vojsko ruské větším dílem na pravém, bulharském břehu a ve Svištově. Dne 28. června přijel do Svištova odpoledne sám car a vyznamenal odvážného generála řádem svatého Stanislava, načež se Skobelev vydal rychle s kozáky na další obhlídku hlouběji do Bulharska.

Od té doby datuje se známost generála Skobeleva v širších, ba nejširších kruzích. Jedinou válkou získal si světového jmena. Z ruských generálů jest on nejpopulárnější a požívá ve vojště nejvíce obdivu i úcty. Sbory, které jsou mu podřízeny, platí v ruské armádě za vzorné, a velitel jich jest jim pravou modlou. Turkům pak byl „ak-paša" — bílý generál, jak ho nazývali pro jeho bílý kabát i koně bělouše — vůdcem

nejstrašnějším; věřili, že jest neranitelný, když sta kulek naň vyslaných minulo se cíle. Skobelevu však přálo už tehdy prostě jenom vzácné štěstí, které ho také posud nikdy neopustilo.

Narozen v roce 1845 jest Skobelev nyní nejmladším generálem ruským a snad všech evropských armád. Pochází z vojenské rodiny. Děd jeho povznesl se z prostého kozáckého důstojníka udatností svou ve válkách proti Napoleonu I. za generála. Otec jeho jest v ruské armádě divisním generálem. Michal Dimitrijevič stal se důstojníkem již 12. dubna 1862. R. 1871 byl jako rytmistr generálního štábu vyslán s malým sborem z Krasnovodska na obhlídku k východnímu pobřeží Chvalinského jezera a dále do Hyrkánské pouště, aby zde pátral po vodních stanicích ve vyprahlých těch končinách. Bylať to přípravná práce pro nastávající výpravu proti Chivě. Píli a vytrvalosti, jakož ve mnohých případech i ráznosti Skobeleva podařilo se úloze té dostáti. Dosáhl krásného úspěchu, odkryv staré řečiště Oxu, jakož i mnohé nové cesty, mnohé dosud neznámé oasy, a prokázal tím ruskému generálnímu štábu veliké služby. Můžeme říci, že téměř vše, co víme o Hyrkánské poušti, jest ovocem přičinění Skobeleva.

V nastalé pak válce byl Skobelev již majorem a vtrhl útokem do sídla samého chána Mehemeta Rehima. Stál v čele útočníků a vnikl první do města, začež se mu dostalo Svatojirského řádu čtvrté třídy. Když vypuklo povstání v Chokandu proti chánu Chudojarovi, oddanému Rusům, byl vyslán v roce 1875 proti vzbouřencům, které také zkrotil. Na to podmanil Rusku ve vítězném tažení Ferganah, ráj střední Asie, a zahnal odtud pretendenty Abduramana a Pulada. Za vítězství toto obdržel téhož roku, dne 30. října, generálské epauletty, řád sv. Jiří třetí třídy a čestnou zlatou šavli s diamanty. Mimo to bylo mu projeveno uznání také tím, že se stal guvernérem nové provincie, což mu však přineslo mnohé nepříjemnosti. Skobelev dovedl země dobyti, ale v administrativní správě se hrubě nevyznal. Z dalších mrzutostí vysvobodila ho zpráva o nastávající válce s Tureckem. Dne 29. března r. 1877 obdržel rozkaz, aby se odebral do Evropy, kdež byl přidělen k Dunajské armádě velkoknížete Mikuláše.

To byla jeho činnost před tím, než se k němu obrátily po prvé zraky celého vzdělaného světa. Mladý generálmajor objevuje se nyní v průběhu války téměř na každém listě, a každý den přinesl i novou zprávu o něm. Zprávy tyto pak zněly jako pověsti o starých hrdinách slovanských zpěvů. Byly téměř k víře nepodobny a přece pravdivy.

Po přechodu přes Dunaj ohrožoval od severu, od Gabrova, průsmyk Šipku, zatím co Gurko táhl od jihu. Šipka padla a Skobelev se vrátil. V čele svých dvou kozáckých pluků súčastnil se bitvy u Plevna dne 30. července 1877, kde měla býti napravena chyba generála Schilder-Schuldnera před desíti dněmi učiněná, kde však dostalo se Rusům porážky ještě hroznější. Skobelev měl krýti ústup levého křídla vedeného knížetem Šachovským. Tu se stalo, že by byl nejmladší generál napravil celý nešikovný útok nejstaršího ruského generála, barona Krüdenera. Smělým nájezdem, provedeným za husté mlhy, dostal se až na tři sta sáhů od města a k večeru vnikl do samého předměstí a tu setrval až do soumraku, načež teprve ustoupil, vida ohromnou přesilu

a nemaje naděje na přispění, ježto ostatní oddíly sboru Krüdenerova nacházely se již na ústupu. Dne 6. srpna podnikl obhlídku u důležité pro Rusy Lovče, obsazené od Turků. Za tou příčinou, aby poznal tureckou sílu, podnikl útok na oko. Pomalu však byl by se rozpředl boj skutečný, čemuž se mu podařilo zabrániti. Účelu svého dosáhl a nabytá zkušenost přišla mu velmi vhod při opravdovém dobývání Lovče, jehož se súčastnil s generálem Imeretinským dne 3. září.

Lověa za strategickou důležitost, jakou měla v této válce, děkuje té okolnosti, že se nachází téměř na přímé čáře od Nikopole k Šipce. Turci, obsadivše Plevno, které leží na téže čáře, zprvu na Lovči zapomněli, generál Levicki pak zapomněl na ni též. Teprve když potom Turci Lovči obsadili, poznali ruští generálové hroznou chybu svou. Přišli k nezvratnému přesvědčení, že obě místa musí padnouti jim do rukou, aby byla cesta k Šipce volna, Plevno bez Lovče a Loveč bez Plevna neměly pro ně významu. Po zdařilé obhlídce našeho bohatýra u Lovče — o níž se vyjadřuje Forbes, že byla nejlepší obhlídkou v celé válce i provedena nad míru důkladné — přikročeno dne 2. září k dobytí důležité posice. Bylo to opět první zahájení offensivy po druhé bitvě u Plevna. Skobelev postupoval se svým sesíleným létacím sborem přímo na město. Velitel turecký Adil paša se mu 3. září s celou silou svou — 20.000 m. — vrhnul v střic. Jízda Skobeleva činila divy udatnosti a po několikahodinném boji zatlačila Turky nazpátek. Sbor generála Imeretinského učinil pak útok na turecké postavení, které Skobelev s jízdou a dělostřelectvem zatím obešel; útok se zdařil, Turci musili ustoupiti na západ. Po této akci teprva mohli Rusové pomýšleti na úplné obklíčení Plevna. Vítězství toto mělo větší ještě váhu morální než strategickou. Byla to první lepší zpráva od dobytí Nikopole, ode dne 15. července, po tolika zvěstech nešťastných. Sám ruský úřední bulletin pravil: „Hrdinou dne jest generál Skobelev."

V hrozných těch bojích před Plevnem dne 11. a 12. září mohl mluviti zároveň o štěstí i neštěstí. O carových jmeninách prvního toho dne hnal divokým útokem na jižní postavení turecké u Plevna, na reduty na Zelené hoře před městem, jakož i proti vsi Radiševu, na pravo od silnice vedoucí z Lovče. Zmocnil se velmi důležité reduty Dubnické a Krušinské a usadil se v ní pro celou noc. Avšak přes opětovanou naléhavou žádost nedostalo se mu od místochefa velkého generálního štábu, Levického, ani nejmenší pomoci, a když druhého dne octl se v křižové palbě ze tří stran, musil s obrovskými ztrátami ustoupiti. Prvního dne dostalo se mu také povýšení za generála divise a generálního pobočníka carova. Sláva jeho pak vzdor porážce této rozšiřovala se stále. Můžeme říci, že porážka u Plevna byla pro Skobeleva vítězstvím. Dne 10. listopadu, když octli se Rusové před Plevnem v dostatečné již síle, dobyl konečně náhlým přepadem a s bodákem v ruce důležité Zelené hory. Dne 10. prosince padlo posléze pevné postavení Osmanovo. Turci učinili celou silou výpad, chtějíce se protlouci ruským obléhacím kruhem. Když viděli nemožnost toho, couvali zpět do města. Zde však nalézal se již Skobelev a stál jako skála. Osman musil se vzdáti!

Dobyvše Plevna, či strategicky řečeno, dobyvše přímého spojení mezi Dunajem a Balkánem, mohli Rusové pomýšleti na opravdový přechod mohutného horského pásma. Skobelev přidán byl k sesílení Radeckému, jenž měl demonstrovati proti Šipce. Skobelev postupoval přes Imedli, východně od Šipky. Vojsko bylo zásobeno na osm dní. Panoval třeskutý mráz a chumelice. Děla naložena byla na saně, které postupovaly s velikou obtíží; na mnohých místech bylo až na půldruhého sáhu sněhu. Zásoby musily býti dopravovány po soumarech; vojáci zapadali po krk do sněhu. Ale ruskému vojsku v překonávání obtíží není rovného. Dne 6. ledna byl Skobelev v Karadli, tři dni po tom hnal za husté mlhy útokem na vesnici Šipku, k nížto se byl přiblížil večer na tři versty. V šest hodin ráno počal boj, v jedenáct hodin přispěl generál Radecký od sv. Mikuláše ku pomoci, a ve čtyři hodiny odpoledne vzdalo se 32.000 Turků na milost a nemilost. Skobelev hnal zde útokem s vlajícími prapory a s hudbou v čele, jako na nějaké přehlídce, a pohyby oddílů jeho byly provedeny s takou přesností a chladností, jak málo kdy přihodí se na samém cvičelišti. Tím způsobem vzato bylo všech osm tureckých redut.

Rychlými pochody dospěl pak do Drinopole a odtud až do Čataldže, několik hodin od samého Cařihradu, dne 7. února. Oddíl jeho byl se dostal nejdále. Celá válka rusko-turecká vzala mírem Svatoštěpánským dosti náhlý konec, a evropská diplomacie s lordem Beaconsfieldem v čele zmařila celý ten krásný cíl tolika hrdinně bojovaných bitev, tolika nadlidských pochodů. Slovanské naděje byly vyplněny jen z polovice. Zištnost anglická a německý strach zvítězili nad šlechetnými záměry ruskými. Vojsko ruské vrátilo se domů nespokojeno a s ním i Skobelev, rozmrzený snad nejvíce, třeba že válka ta jej tolik povznesla. Nesetrval však dlouho v nečinnosti; odebralť se opět na své dřívější působiště, do asijského Ruska.

Když nepřátelství Tekinců ve Střední Asii nebralo žádného konce a ruské karavany byly loupeživými jezdci toho národa stále přepadány, musili Rusové pomýšleti konečně r. 1880 na jich zkrocení. První výprava se nezdařila pro nemoci a špatné zásobení potravou v neúrodné poušti, kudy jest vojsku táhnouti, aby se dostalo do tekinských osad. Sám generál Lazarev podlehl nemocem. Důležitost pak ruského rázného vykročení byla veliká, poněvadž jednalo se o vliv na všecky středoasijské národy. Vliv ruský ohrožen byl tu vlivem anglickým, i nastával tu vlastně zápas mezi těmito dvěma velmocemi, jejž vedli Rusové zbraní a veřejně, Angličané lstí a potají.

Přípravy k výpravě nové činil zprvu generál Tergukasov a po něm převzal je Skobelev, jehož veřejné mínění označilo za nejschopnějšího vůdce k takové válce. Skobelev počínal si s velikou obezřelostí a znalostí poměrů. Od moře Chvalinského až ku bráně državy tekinské, k pevnosti Geok-Tepe, zřizoval dlouhou řadu vodních a potravních stanic, kdež uloženy zásoby až do července r. 1881. Každou studni musil opevňovati před Tekinci, jichž roje stále kolonu jeho objížděly. Přípravy ty trvaly celé léto roku 1880; v září a říjnu dopravovalo se střelivo a zvláště veliké množství dobrého oděvu, aby bylo vojsko chráněno před škodlivým podnebím, načež ku konci listo-

padu dal se teprve Skobelev asi s 12.000 mužů na pochod. Generál Annenkov stavěl za vojem jeho železnici. Po nesčíslných menších bitkách a nájezdech, v nichž Skobelev osvědčil svou neobyčejnou zkušenost v boji s barbarskými vojsky a po nadlidském namáhání v unavujících pochodech vyprahlými pouštěmi, svedl dne 24. prosince větší boj, kdež však musil ustoupiti, poněvadž neužil celé síly své. Bojoval zde stále proti hrozné přesile. Dne 4. ledna počal však již obkličovati Geok-Tepe a založil první parallelu.

Tvrz Geok-Tepe jest klíčem k hlavní osadě tekinské, Mervu, a proto velmi důležitou posicí. Má velmi výhodné položení na svahu hory Geoku. Tekincům ji dosti slušně opevnil anglický major Buttler a naučil také divoké jezdce obsluhovati těch několik děl, jež se ve tvrzi nalézala. Geok-Tepe mělo i venkovské hradby, celý systém drobných tvrzí a posádku, která čítala přes 30.000 bojovníků. Proti těm stál zde Skobelev se svou hrstkou; statečně pokračoval v kopání útočných příkopů a střelbě na pevnost. Každý den musil zápasiti s celým tím vojem, jenž činil vzteklé útoky proti svírajícím je příkopům. Boje byly děsné, a zápasil zde vždy muž proti muži. Rusové stáli jako zeď a neustoupili ani na krok. Dne 10. ledna ukončena byla třetí parallela, a vše chystalo se k hlavnímu útoku. Výpady Tekinců zdržely však katastrofu až do 24. ledna. Toho dne Skobelev po krvavém, devítihodinném boji dobyl tvrze, zmocnil se veškerých zásob a zbraní a rozprášil celou nepřátelskou moc. Tekinci prchali směrem k Mervu. Skobelev stíhal je až k Ašabadu a Badadumě, načež nemaje dalších rozkazů, či spíše maje zakázáno dále táhnouti, vrátil se v měsíci únoru do Ruska. V odměnu za svou hrdinnost byl jmenován generálem pěchoty, kterýžto stupeň odpovídá u nás veliteli armádního sboru, a obdržel Svatojirský řád druhé třídy.

Nyní jest Skobelevu třicet sedm roků; ohromné namáhání v tolika taženích a v různých podnebích nezanechalo na něm nijakých patrných stop. Jest vysoký, štíhlý, svaly jeho jsou jak z ocele. Má přívětivý pohled a bledé, po anglickém spůsobu zastřižené vousy. Zvláště civilní oděv mu znamenitě sluší. Jest vždy zdvořilý, srdečný, v chování jeho není vojenské škrobenosti a neohebnosti. Pařížané byli překvapeni takovýmto ruským generálem. Umí sobě dobyti srdce všech, kdož se ho nebojí, a jak jsme se zmínili, jest vojsko ruské, i které mu není bezprostředně poddáno, pro něj nadšeno. Ruský lid pak nechtěl ani uvěřiti zprávě, že musil se vzdáti u Plevna dobytých již posicí tureckých.

Rozvážný Němec, který osobně súčastnil se turecké války pod jeho velením, napsal o něm za dnů právě minulých v Kölnische Zeitung: „Vůbec pokládá se za to, že prostý voják utvoří si dle pudu svého nejlepší mínění o vůdci. Zde naskytuje se nám zajímavý úkaz. Vůdce, jemuž vojsko slepě, bezohledně a v každém případu důvěřuje, nemůže býti nikdy špatným vůdcem. Ale jaké potřebí je schopnosti, aby se neobmezené důvěry té dostalo vojevůdci poraženému! Skobelev však stal se od bojů Plevenských (v září 1877) modlou vojáků, a zbytek pluků, rozbitých v Krušinské redutě byl pro svého generála úplně zfanatisován. Tehdáž vzmáhala se ve vojště nedůvěra k vůdcům. Vojáci

a důstojníci pravili otevřeně: Však by to šlo, kdy bychom měli své generály, generály jako Skobelev!“

Velmi dobrým dokladem, kterak Skobelev zná lidi k sobě upoutati, jest jeho známý pobočník. Jest to mladý turkestanský hoch, jejž si přivedl ze svého prvního pobytu v Asii. Hoch ten oddán jest mu celou duší a neodstupuje od něho ani na krok, nemáli zakázáno. Bojoval i v nejprudších sečích podle něho. Při útoku dne 11. září 1877 poraněn byl do ramena; při obhlídce u Lovče raněn byl pod Skobelevem kůň, pocházející rovněž jako chlapec z Kokandu. Tento vyvedl koně z bitevní vřavy, pak se nad ubohým krajanem vyplakal a konečně prohnal mu hlavu kulí, aby se netrápil. Můžeme z této lásky ke zvířeti, jež byl, sám raněn, vyvedl z nejprudšího boje, posouditi, jakou láskou oddán je svému pánu, k vůli němuž opustil svou vlast.

První prostředek, jímž Skobelev jako kouzlem působí na své sbory, jest jeho osobní udatnost a odvaha. On nevšímá si hvízdajících kulí a vrhá se směle v seč. O tomto jeho spůsobu panují velmi různá mínění. Jedni praví, že se vyšší důstojník, velitel samostatného sboru, nemá vystavovati za terč kulím, poněvadž smrt jeho může býti rozhodující pro celý boj. Naproti tomu praví plukovník Forbes, známý zpravodaj časopisu Daily News: „Skobelev jest generál, který se staví proto blízko bojiště, aby cítil puls bitvy.“ Musí se však říci, že Skobelev vykonal osobní svou stateěností divy a mnohokráte prospěl jí nekonečně více, než kdy by byl zůstal tiše velícím generálem. Vojsko potřebuje příkladu, a ztěžka by byly asi útoky bývaly podniknuty s tím důrazem, jakého vyžadovaly, kdy by byl Skobelev nestál s vytaseným mečem v čele kolon, ženoucích útokem. A že počínání jeho nebylo pouhou bravurou, svědčí okolnost, že do 12. září zabito bylo pod ním v Bulharsku pět koní, kdežto jezdec — báječné zajisté štěstí! — zůstal neporušen. Zásluhu jeho uměl asi velmi dobře oceniti také ruský štáb, vysílaje Skobeleva vždy tam, kde se podnikalo něco velkého. Za tou příčinou obdržel také generál mezi cizími důstojníky a zpravodaji jmeno „buřnák“ boje.“

Při druhé bitvě u Plevna, 30. července, zachránil, jak praveno, řídkou svou odvahou couvající sbor generála Krüdenera. Učinil s hrstkou svého lidu osobně vpád až do samého předměstí Plevenského a tím zdržel Turky od pronásledování. Sama úřední zpráva ruská praví o tomto činu: „Skutky tohoto oddílu (Skobeleva) byla armáda Krüdenerova zachráněna před velkým nebezpečenstvím tureckého útoku v boku; zásluha toho patří generálu Skobelevu, který poznal stav věcí a dle toho učinil opatření. Svým klidem a rozvahou v pekelném ohni, svým hrdinným vystoupením nadchl vojsko k divům chrabrosti.“ Jeden kůň pod ním tehdy zabit, druhý raněn.

Věc jinou provedl u Lovče na obhlídce své. Pěchota jeho, rozohněna hněvem na Turky, dostala se proti úmyslu generálovu do prudkého boje, z něhož nechtěla se žádným spůsobem vrátiti. Turci byli nejméně třikráte silnější, i hrozilo nebezpečenství, že celý oddíl bude zničen. Tu pustil se Skobelev v bílém svém kabátci a na bílém koni přímo Turkům vstříc do prvního řetězu svých střelců. Byl při tom skutečným cílem tureckých ručnic. Bělouš byl pod ním raněn. Ze šesti

mužů, kteří jeli s ním, zbyli již jen tři. Najednou klesl i druhý kůň. „Střelen!“ volali uděšené kozáci. Skobelev však vyskočil pod zabitým koněm zdráv! Koule pršely jako kroupy. Generál vsedl na koně třetího a na tom konečně podařilo se mu zahnati vlastní své lidi zpět. Vůbec neváhal nikdy nasaditi život pro své lidi.

Před Plevnem bojoval Skobelev osobně i dne 9. září a nalézal se mezi pěchotou, pronásledující vypadlé Turky nasazeným bodákem. Dva dni na to pak svedl zoufalý ten zápas, jemuž v dějinách válečných není takřka rovného. Se slabým svým sborem zmocnil se pevné reduty, obětovav na to *dvě třetiny* mužstva. Nevěděl ovšem, že se mu nedostane pak pomoci! S posledními dvěma prapory octnul se vůči svému sboru takřka již couvajícímu. Bylo to dne 11. září kolem 5. hodiny odpolední. Jednalo se o druhou redutu na pravo od lunetty. „Co to, děti? Pluk v před! Za mnou!“ Přítomností svou vzbudil nadšení i odvahu. Šavle jeho přeražena byla granátem v půli; a právě když skákal přes příkop, obdržel kůň smrtící ránu. Skobelev vylezl z příkopu a hnal se se zoufalým rykem pěšky dále, až se octl na parapetě opevnění. Reduta Krušinská byta vzata. A druhého dne, když po šestém tureckém útoku ji musil opustiti, po dvoudenním nepřetržitém zápasu, byl děsný! Uniforma jeho roztrhána, poblácena, zamazána krví, šavle rozbita, Svatojirský kříž zohýbán a skroucen, tvář pokryta čoudem prachovým, ruce zkrvaveny. Sípal jen, nemoha mluviti. Ztratil tři děla, hrozné to pro něho pomyšlení! Nevinil nikoho, že neposkytli mu pomoci: „Byla to vůle boží!“ V tom značí se celá ta jeho věrně ruská povaha.

Při útoku na Zelenou horu, dne 9. listopadu, dostav první zprávu o nastalém zmatku mezi jeho oddíly, skočil rychle do sedla a zmizel v husté mlze. Turci učinili útok na ztracené posice. Mezi Rusy roznesla se pověst, že Skobelev padl. Právě když první Turek octl se na ruském náspu, vyskytl se tu v první řadě bojovníků pohřešovaný generál, a Turek řítil se dolů, proboden bodákem. Mezi celým obležením pak konal stále obhlídky i na nejpřednějších strážích, na sto kroků od stráží tureckých, kde koule pršely.

Že pak nezapomněl na tento svůj spůsob boje, dokázal i při poslední výpravě proti Tekincům. Dne 24. prosince 1880 zabit byl pod ním opět kůň a také v příkopech před Geok-Tepem súčastnil se činně boje. Zde však pochopoval již celou svou velikou zodpovědnost, i musily to asi býti okolnosti velmi důležité, jež přinutily vrchního generála celé výpravy vmísiti se v ruch bitvy.

Žádným spůsobem nesmí se na Skobeleva hleděti jako na nějakého zarputilého bojovníka, „sekáče,“ jenž se vyzná v boji jen se šavlí v ruce. Dle vlastního přiznání svého ani války nemiluje. Dopisovateli Daily News pravil nedávno: „Nenávidím války, válka jest mi, na mou čest, hnusna! Jeden a dvacet tisíc mužů padlo pod mým velením v jediném tažení, a zakusil jsem všeho, co přináší vojenské povolání s sebou děsného, ukrutného a hodného opovržení. Účelem mým jest tedy docíliti pravdou oněch výsledků, jichž míní krajané moji docíliti válkou.“ A skutky potvrdily mnohonásobně tato slova. Celý spůsob jeho boje mluví za něho.

Taktika jeho byla od plukovníka Forbesa takto posouzena: „Skobelev zdá se mezi ruskými generály býti jediným, který studoval s prospěchem válku severoamerickou. Zná ji takřka z paměti; ti, kdož rovněž pozorně sledovali tuto velkou občanskou válku, budou znamenati, že Skobelev v útoku na redutu Krušinskou pokračuje dle plánů amerických generálů, jednáli se o podobné posice, jako byla tato. Posílá totiž stále za kolonami, ženoucími útokem, nové čerstvé sbory.“ Výhody toho jsou veliké a váha jich objeví se tím více, povážímeli, že v ruském vojště vládne posavad hrozná ona bodáková taktika, kde lidské životy pozbývají úplně své ceny. V tom směru pohybuje se Skobelev v jakémsi středu mezi útočnou taktikou ruskou a pruskou. Ztráty jeho mužstva dne 11. a 12. září byly by zajisté bývaly ještě větší, kdy by byl celou sílu svou sešikoval a hnal ji vstříc najednou proti tureckým redutám, a konečně by snad byl nedosáhl ve vražedné té palbě ani oněch, třeba malých, výsledků. Skobelev pošle k útoku jeden pluk a ten takřka obětuje. Zvítězíli, dobře, couváli, spěje mu druhý pluk ku pomoci a náhlou tou posilou nabude útočná kolona opět kusa půdy dále. Pak následuje třetí pluk a tak to pokračuje. Tak aspoň jednal dne 11. září 1877. Měl čtyři linijní pluky a čtyři prapory střelců. Útok podnikl pluk Vladimírský a hned za ním Zápolský. Pak táhly dva prapory střelců; později hnal do boje ještě pluk třetí a konečně čtvrtý, Libovský. Posledními dvěma prapory rozhodl pak boj.

Když počalo pravidelné obléhání Plevna, stal se ze Skobeleva „krtek,“ jakých jest velmi málo mezi evropskými generály. Stanovisko jeho před Plevnem bylo nejlépe opevněným místem celé obléhací čáry. „Sekáč“ není nikdy „krtkem.“ Stráže jeho byly bezpečně ukryty před tureckým ohněm. A když se dal na pochod proti Zelené hoře, byl každý vojín kolony jeho opatřen rýčem, tak že za několik minut byly útočné kolony chráněny. V útoku tom ztratil sotva sto mužů. Divise jeho vynikala jak v přímém útoku, tak i v polním opevňování. Před Geok-Tepem pak kladl hlavní váhu na kopání parallel, doufaje stále, že mu bude tím ušetřen přímý útok na pevnost, což se mu ovšem při divoké zarytosti Tekinců nepodařilo.

O této poslední výpravě jeho máme zajímavé výroky rozličných znalců. Svět zapomněl na rozmanitá opatření bezpečnosti, jež vykonal Skobelev v rusko-turecké válce, a měl jen na paměti hrozné ty jatky jeho divise. Nyní se opatrnosti jeho velice divili i sami soudruhové jeho i ruské listy; Ruský Kurýr praví s udivením: „Skobelev nebéře věc na lehkou váhu a jedná s největší obezřelostí, aby se zbytečně neprolévala krev, doufaje, že přinutí Tekince ku kapitulaci bez útoku.“ Dále pak již vysvětluje: „Skobelev jako Fabius Cunctator nepřekvapuje nikoho, kdo ví, že u něho je vše jen prostředkem k cíli. Útoky ve válce turecké, ježto vše s sebou strhly, neprováděl snad jen z pouhé pochoutky k vojenským rvačkám, nýbrž proto, že byly jediným správným prostředkem a měly mladému generálovi zjednati jmeno.“ Když pak roznesla se zpráva, že dne 24. prosince 1880 zabit byl opět pod Skobelevem kůň, radí generálovi nepřímo: „Skobelev rozumí dobře, jak velice vážná úloha mu svěřena. Proto doufáme, že uznávaje velikou zodpovědnost svou, nevydá života svého náhodám bitev.“ Skobelev

však věděl asi dobře, co činí, spíše než jeho rádce sedící pohodlně u psacího stolku. Za obezřelost jeho mohly ručiti již přípravy, jež vykonal k tomuto tažení. Trvaly celé léto, a výsledek byl, že zásoby stačily by na deset měsíců pro 16.000 mužů, a pro každou ručnici uchystáno bylo 800 nábojů.

Jako dobrý voják zná Skobelev také oceniti udatnost cizí. Když při pádu Plevna čekali ruští generálové na příchod raněného Osmana, pravil Skobelev: „Pozdravíme jej, a vojáci mu vzdají zbraní čest. Je to nejlepší generál z celé turecké armády, neboť zachránil čest své vlasti. Podám mu ruku a řeknu mu to sám!“ Večer pak připil na zdraví Osmanovo.

Sňatkem sestry své s velkoknížetem Eugenem z Leuchtenberga, vnukem knížete Eugena de Beauharnais a synovcem cara Alexandra II., stal se Skobelev příbuzným carské rodiny. Otec jeho, divisní generál, jmenuje se ve vojště buď Skobelev starší, neb Skobelev I. Slávou synovou jest však dávno zastíněn. Jmeno matky slyšeli jsme pak často ve velikém procesu vražedníků jejích. Cestujíc po knížetství bulharském zavražděna byla úkladně návodem a pomocníky Usatovými, bývalého to ruského důstojníka, jemuž syn její pomohl k přestoupení do bulharské služby a k povýšení. Usatis býval jeho pobočníkem.

Mladý generál infanterie velí nyní čtvrtému armádnímu sboru, jehož sídlem jest Minsk. Na Rusi, jmenovitě ve vojenských kruzích, zaujímá důležité místo.

Nechtějíce hráti si na proroky, můžeme přece otevřeně říci, že přikládáme Skobelevu velikou váhu pro budoucnost. Citujeme zde hlas onoho spravedlivého Němce, o němž jsme se již nahoře zmínili, a jenž jako starý zkušený bojovník súčastnil se rusko-turecké války. Němec ten, i po posledních řečech generálových, které způsobily tolik zlé krve, píše v Kölnische Zeitung: „Za příčinou nejnovější politické činnosti generála Skobeleva vypukl mezi mnohými časopisy spor o jeho vojenských zásluhách. Jedni praví, že jest smělým, udatným sekáčem, ale ničím více, a jeden německý list staví se ve článku, psaném jak se zdá, od nějakého vojáka, na jich stranu, tvrdě, že Skobelev nepodal nikdy důkazů, zda by uměl vésti armádní sbor. Jiní jmenují ho nejlepším generálem ruské armády a vítězem Plevenským. Obě strany stojí vášnivě na svém tvrzení, ale ani jedna ani druhá posud důkladným rozborem válečných činů Skobeleva neodůvodnily své náhledy.“ A vypověděv krátce činnost generálovu na Balkánském půlostrově, praví na konec: „To jsou činy Skobeleva ve válce rusko-turecké, jež snad nebyly vždy právě nejšťastnější, ale proto byly vždy provedeny s rovným poklidem a důmyslem, jako odvahou a rázností. Skobelevu se vyčítá, že nevedl posud žádných „vojsk,“ ale při tom zapomíná se, že ve své tehdejší důstojnosti celá vojska vésti nemohl. Nikdo si nepovšiml toho, že při jednotlivých příležitostech, na příklad při posledním přechodu přes Balkán, stálo pod jeho velením více vojska nežli armádní sbor. Nebylo podniknuto jediné těžké operace, aby nebyl se jí súčastnil a svou hřivnou přispěl.“

Myslíme, že to jest soud spravedlivý, a německý časopis nemá nejmenší příčiny vynášeti zásluhy generálovy, jenž tak veřejně projevil

své nepříliš přátelské city vůči celému německému národu. A ve tvrzení, že Skobelev dovede vésti armády, podporováni jsme vítězným a tak obratně jako rychle provedeným zaskočením turecké armády v Šipce, jakož i pochodem na Cařibrad v lednu 1878. Pod velením jeho stály v Čataldži tři divise pěchoty, dvě brigády střelců a potřebná k tomu jízda i dělostřelectvo: zajisté slušná to armáda. Však jej ostatně dříve či později uvidíme v čele armády mnohonásob větší.

Josef Ehrenberger.

Jsou po našich vlastech hroby, v nichž staré hlavy už dávno setlely, a rty zvěčnělců klíčem Morany uzavřeny jsou dobrého půl století; ale kdykoliv si k nim zajdeme, ať jarem, kdy všecko bují svěžím životem, ať jesení, kdy i ta travička se úzkostlivě choulí před studeným větrem, vždy se zdá, jako by nám vstříc milým pozdravením letěla slova: „My tu spíme — a vy, živoucí?“

Těžko dopověděti vysoce významné pozdravení. Mámeť na mysli ty staré pracovníky na roli, kterou zdědili nezoranou, nezkypřelou a již vzdělávali, oseli i pěstovali, abychom z bohaté úrody a zlaté žni jednou měrou nejplnější těžiti mohli my, — ony „budíčky,“ kteříž jsouce povoláním kněži, stali se opravdovými apoštoly lidu, s nímž sdíleli všecku jeho bídu i utrpení: radosti bylo tenkrát po našich vlastech pramalounko. A těchto mužů, žel, pořád ubývá. Snad bychom zbylé již spočítali na prstech rukou svých.

Josef Ehrenberger byl jeden z nich. Dne 10. února t. r. uložili ho na Vyšehradě ku starým, dobrým známým, mezi nimiž se mu zajisté nezasteskne.

Život sedmi desítiletí leží před zrakoma našima jako kniha, v níž popsán každý list až na okraj. Projdeme stránku za stránkou pouze letmo a zastavíme se toliko, kde řádky psány pevnými tahy písmem velikým, že na nich spočine oko již pozdálí.

Ehrenberger narodil se dne 22. července 1815 v Korouhvi u Poličky, kdež měli rodiče jeho živnost hospodářskou. Se svým dětstvím, jež prožil pod milým krovem otcovským, seznamuje nás dojemným spůsobem v obrázku: *Smutné posvícení.* Tenkrát se velmi děsil zlé jakési bytosti, jejíž jmeno měli doma neustále na jazyku; a kdykoliv je vyslovili, vždycky čelo svraštili a divně se k panským dvorům podívali. A zrovna když zasedli o posvícení za stůl, přišel pro otce i čeledína obročenský písař s dráby, aby oba odvedli do šatlavy za to, že jim napadlo: „Nejdřív naše pole a potom teprve cizí!“ Tím časem se také chystal po prvé do školy. Otec mu přinesl z trhu lístek, čtverhrannou tabulku opatřenou držátkem a z jedné strany polepenou papírem, na němž nalézaly se červené i černé písmenky s obrázkem, jak pan učitel maje napřaženou metlu žáčka z knihy odříkávajícího vyslýchá. Strach před školou dovedl mu však nejlépe vymluviti čeledín Pavel, jenž ho na-

učil abecedě. A potom se stal z něho čtenář, že mu v Koroubevské škole nebylo rovného.

Ve světnici, kde se lavice podél stěn sbíhaly do rohu, byla umístěna almárka, a v té chovány knihy, v nichž Josífek věděl o každém řádečku. A bývalo mu nejmilejší zábavou, mohlli se k nim dostati a z nich říkati. Ze starších se tam nalézali Hájek s Beckovským i bible; a jelikož byl otec, přísný a vážný hospodář, horlivým čtení milovníkem, zajisté že tam nescházely ani knížky Krameriovy, které právě za těch časů putovaly po Čechách z ruky do ruky a k majetníkům vracely se k nepoznání.

A když potom, aby prý ho jednou neodvedli, šel do škol, očekávala ho tu právě ta bytost zlá, které se v domově i jeho rodičové báli, jen že poněkud v jiném šatě. Nenadarmo mu matička říkávala, chtělli vší silou věděti, co to za ženu ta *robota:* „Ani se neptej, milé dítě! Až dorosteš, zvíš a zkusíš toho.“ Co robota v polích a při panských dvorech přestala, tomu je už sice přes třicet let; ale poznal ji předobře mnohý z nás, jenž nezaslechl ve škole vřelého slova českého, leda tak někdy po česku řádnou útržku. Ehrenberger ji poznal na hlavní škole Poličské, kde mu bylo podstoupiti s němčinou přehořký zápas, což trefným spůsobem svým vylíčil v obrázku: *Jak jsem se stal z Čecha Němcem a pak zase z Němce Čechem.*

Gymnasium s filosofií odbyl v Litomyšli; potom vstoupil do semináře ve Hradci Králové, kdež 25. července 1841 byl vysvěcen na kněžství.

Prvním jeho působištěm byla německá vesnička Květná, kdež se však dlouho nezdržel, byv poslán za kaplana do Skuhrova a odtud do Solnice. Obyčejně zněla Ehrenbergrova jurisdikce na fary, kdež dosti obtížná duchovní správa poncjvíce na jeho bedrách spočívala. Ze Solnice vrátil se do Skuhrova co farář, i byl odtud praesentován opět na faru Solnickou. R. 1868 jest zvolen kanovníkem starobylé kollegiátní kapitoly Vyšehradské, kdež také dne 7. února t. r. shasl život jeho.

První dva obrázky jeho: *Hrob Sasíků* a *Půl zlatého prsténku* byly uveřejněny ve Květech r. 1838 a 1840, a potom se s Ehrenbergrovým jmenem objevovala povídka za povídkou, a všechny prostomilým nádechem svým docházely u čtenářstva nejhojnější obliby. Velmi cenné příspěvky od něho uveřejňoval Blahověst a Pečírkův Národní kalendář; pro Hlasy katolického tiskového spolku psal hlavně brošurky časové, v nichž střídá se peprná satira s jadrným vtipem: *Široké řemeny z cizí kůže, Zkáza z tebe Israeli!* atd. Povídky jeho nemohly lépe vniknouti až do nejodlehlejší české dědinky, než na listech kalendáře.

Dědictví maličkých i Dědictví Svatojanskému jsou práce Ehrenbergrovy pravou okrasou i chloubou: prvnímu *Kaplička pod lipkami*, vysoce dojemná povídka z let sedmileté války, *Invalida*, kdež zvláště trefným spůsobem vylíčen život dětský, *Bratr Benat* a *Dar Arnošta z Pardubic;* druhému *Čermákova rodina*, pak *Boj a vítězství pravdy boží v Čechách.* Čermákova rodina vyniká výtečným líčením vesnických poměrů, do nichž umělou rukou vpletena válka prusko-rakouská, živým slohem, někde až příliš pichlavým vtipem a svou nanejvýše působivou tendencí. Na tomto poli péro Ehrenbergrovo osvědčilo se nejdokonaleji.

Bylť co kněz s lidem den co den, bystrým okem prohlédal až do dna dobrých a ryzích duší, slýchával jejich stesky a býval svědkem i blahých jejich dnů. Jeť opravdu třeba oka jen poněkud vnímavého a ruka může fotografovati. Takovými fotografiemi, nad něž by věrnějších musil pohleďati, jsou následující: *Excurrendo mládenec* — učitelský život se všemi těmi trampotami ze zašlých dob nikde jsem nečetl vylíčený věrněji než v tomto obrázku; pan mládenec připadá našim časům již jen jako pohádka z let, jimž jedni zlatá říkají a druzí nemohou přijíti na jmeno; — *Tři králové z Bukoviny, Medák a Voštinák*, při kterých obou povídkách, ač jsou ze starších dob, přece čtenáři připadá, že se kmitají před ním zcela známé tváře, na nichž trefen jako nejdovednějším štětcem každý, i sebe nepatrnější rys. *Zamrzlé ohlášky* a *Staři Houkalovi na živnosti a na výminku* patří tolikéž k nejzdařilejším pracím Ehrenbergrovým.

Povídky a pověsti historické, zasahující do rozličných dob naší minulosti, označují se ryzou řečí a ušlechtilou tendencí — opět důkaz, že vnímavá mysl v okolí svém, na něž člověk po nějaký čas odkázán, může odkryti nejednu už zapomenutou událost a nejeden příběh, byť i byl přioděn rouchem báječným. Dřímá to dosud v těch stařečcích, a třeba jen srdečného pohledu, laskavého slova, i rozpovídají se, rozhovoří, a kolem skrání našich letí minulost tajemným šelestěním.

Mimo svrchu podotknutou největší jeho práci historickou Boj a vítězství pravdy boží v Čechách a na Moravě — jež před očima čtenářovýma rozvíjí obrazy ze šedověku křesťanského v Čechách, kdy pohanství vzepjalo se proti kříži posledním odporem — ještě uvádíme tyto: Tataři na Moravě, Ostruha krále Jana, Menší pečeť kapitoly Vyšehradské, Karel a Blanka u Potštejna, Poslední opat kláštera Podlažického, Vítězství u Hořínč, Zkamenělá svatba pod Ústupem, Švéda s rozbitým čelem, Knap a písař, Kovář a mečíř a j. v.

Veškery spisy Ehrenbergrovy vyšly souborem v tiskárně Cyrillomethodějské v Praze (1875—76) ve slušné úpravě.

Z archivu Solnického podal Ehrenberger české veřejnosti některé velezajímavé příspěvky ke kulturním dějinám našim a sice v Časopisu Českého Musea: Půtka Solnických s J. Katovcem, Jednání Solnických s J. Kraftem, Přátelský poměr měšťanstva ku šlechtě 1548 do 1620, Vypovědění jednoty bratrské, Svár knapů s mistry od pořádku soukennického v Solnici 1592, O nesnázích měst šosních 1610, Výpisky ze Smolné knihy, Stav školy Solnické 1585—1683 a Soudy městské.

Nemenší obliby a neobyčejného rozšíření došla i jeho kázaní, jež byla naposled vydána o třech svazcích v Praze u Stýbla. Ehrenberger byl proslulý kazatel.

Toť kratičkými jen rysy označena zvěčnělcova činnost literární. Jeden ráz prací jeho vytknouti ponechali jsme sobě k posledku. Jestiť to ona vřelá, nelíčená, z útrob věrné duše řinoucí se láska k lidu, z něhož vyšel, k zemi, v níž působil a k jazyku, kterýmž tak zlatá slova promlouvati dovedl. Touto láskou prodchnuta skorem každičká ta knížka, každičký ten obrázek, a byť ani nebyla zřejmé vyslovena, člověk ji tuší každým řádkem, a není divu, že čtenář se potom cítívá za jedno se spisovatelem, že s ním takořka sroste v jednu duši a že

se pak po všem shání, co vyšlo z péra jeho, že čte řádku za řádkou. slovo za slovem s takovou rozvahou, a k hlavě stesk se plíží, když knížka u konce, nejinak než jako když nám přítel, na kteréhož jsme si zvykli každým pohledem, odchází, třeba se měl za krátko opět vrátiti.

Ehrenberger dopsal. Oko shaslo, ruka stuhla, hlava si odpočine a péro —? Kdož je bude z mladých děditi!

A zase letí nám k hlavě ze starých hrobů pozdravení: My mrtví už spráchnivěli — a vy, živoucí?"

České *kněžstvo* bývalo prvním sloupem českého písemnictví a prvním sloupem české národnosti. Jmena těch drahých, stříbrovlasých hlav zapsána na věčnou památku v každé knížce, jednající třeba jen povrchně o našem probuzení. A kolik jest těch, o kterých nevíme a jichž jmen ani neznáme? Bývaly na těch českých farách dřevěné příhrádky, v těch příhrádkách vedle knih velikých malé a menší, zevnějškem rok od roku neúhlednější. Bílá hlava se nad nimi skláněla, ruka je tiskla k srdci, slza horká s oka na ně skanula, a lidé přicházeli, dlužili si je a doma čítávali, až jim oči zčervenaly. Zdaž jsou na českých farách tyto příhrádky do dneška?... A bývali kněži, kteříž s uzlíčkem pod pláštěm pečlivě ukrytým putovali od vesničky k vesničce, tu nechali knížku, tam knížku, a všude jim vděčná ústa blahořečila. Vždyť stály jejich kolébky také pod střechami doškovými; bylit sami krev krve toho lidu, kost kostí jeho a zasvětili svůj život jeho probuzení, jeho vzdělání...

Časy se valně změnily. Oko se kalí, ruka se chvěje, a k čelu přilétá myšlenka: „Což tak opět býti nemá, nemusí?" Zajisté! Jen vůli pevnou a láskou čistou! Kde kdo jsi, přilož ruku k pilné práci! Kde který český kněz, nechť pracuje za příkladem těch starých vlastenců na roli, kterouž mu odkázali, s tím věrným, českým svědomím, jakéž se i v hrudi jejich ozývalo. Jesti dosud mnohé pole úhorem, dosud na něm cizí bejlí se sveřepcem, dosud kopce koukole, kteréhož nasel nepřítel, když nad vlastí naší za temné, nepřečkatelné noci ani jediná hvězdice nesvítila. A pracujíce na této drahé, zděděné roli, každý co mu stačí síly, za tím čistým, vznešeným účelem pod korouhví, před níž druhdy rtové lživí oněměli, před níž jak by v zem se nepřátelé propadali a havěť jedovatá do všech uhlů světa rozmetena, splácíme jen povinný dluh. Komu? Těm, kteříž tu půdu milou slzami svými kypřili a zkypřenou v dědictví nám se svatou povinností odkázali. Slibmež jim nad jejich hroby, že v řady zřídlé kde který z nás se dostavíme. Nestačí jen hlavy milé oplakati, k myšlenkám, jimiž celý život jich byl prodchnut, hlavou přikývnouti, však ruce skládati v klín: nechť opět kněžstvo české na roli národní má jeden z nejpřednějších dílů!

Na svatém našem poli na Vyšehradě odpočívá nyní také už Josef Ehrenberger. Kladouce jemu na hrob tuto pomněnku slyšíme z něho zaznívati slova: „Pak si lehce odpočineme, uvidímeli vás v našich stopách do jednoho! Ku poctivé, věrné práci jarého dorostu z kněží českých, o nichž se nám zdávalo jen v šeru ranní záře, věků věčných požehnání neskonalé!"

Václav Beneš Třebízský.

Boj o češtinu.

Napsal

Vincenc Prasek.

(Dokončení.)



Po dalším hovoru odpověděli nařízené rady, poněvadž při otvírání desk býti nechce, aby jel tou cestou, kudy přijel.

Pan Beneš vrátil se na svou hospodu, kdež, tuším, drahně osob panských a rytířských bylo přítomno, aby se radili, co činiti? Nařízené rady to dobře pozorovali i poslali k němu na hospodu s otázkou, proč on pány a rytířstvo k sobě do domu svého obesílá a proti markrabímu? Odpověděl jim p. Beneš: Kdož jim koli tu zprávu dal, že je omylně a negruntovně zpravil, a jestliže se na to ptají, co on v *domě svém* píše neb působí, že jsou mu ty otázky s podivením, a on se po tom neptá, co oni na Krnově píší a působí.

Potom obeslal purkmistra Krnovského a jej od osoby své, tolikéž na místě všech stavů napomínal a přátelsky žádal, aby desk (na radnici uložených) žádnému nevydávali ani co v nich vartovati nedopouštěli, než věrnou ruku, kdo jim je schovati dal. A jestliže toho dopustí, že nic dobrého z toho nebude a nevyroste. Na otázku purkmistrovu, máli to hejtmanovi oznámiti, odpověděl pan Beneš, že to sám také hejtmanovi na zámku pověděl.

Běželli purkmistr hned od pana Beneše na zámek anebo teprve, když desky otvírati přišli, jim slova páně Benešova opakuje překroutil, neví se. Zkrátka, hejtman obeslal pana Beneše nanovo na zámek a jemu za vinu dával, že purkmistru poroučí desk nevydávati, a že jemu pohrožuje, „jestliže se toho dopustí, že z toho bude čerstvá vojna a nic dobrého.“

Panu Benešovi nedopuštěno žádných omluv, žádného slyšení, ani když zprávu purkmistrovu se sebe sváděti chtěl, nýbrž žádáno po něm, aby listem pode ctí a věrou se zavázal, že nic zlého před se bráti nebude proti tomu otvírání desk atd. Nepomohlo nic: *„Kázali zámek i brány zamknouti, potom obeslali drahně osob s polúháky a tak v slib jej sobě uvedli.“*

Tím stala se neslýchaná na ty časy věc, že desky zemské v Krnově dne 4. června násilně otevřeny. Touže dobou dopustili se nařízené rady ještě jiných násilí, na př. pana Jiříka Vysockého z Vysoké nočním časem na svobodné cestě a na jeho gruntě vzíti dali a na závazek sobě uvedli! A panu Jiříkovi z Tvorkova dokonce zabrali celou ves, kterou si byl koupil od pana Jiříka Supa z Fulšteina! Konečně pánům a rytířstvu *pod ztracením statků* zapověděli, aby se nikdy nesjížděli, než když je oni, radové, obešlí!

Toto poslední ovšem pánům nevadilo nic, aby v Opavě (tu středu po seslání ducha sv.) sepsali novou supplikací k JMC[1], že soud jejich dosud průchodu nemá; na to že rady obeslali komorníka a s ním tam podle vůle své nakládali, že desky od nich bez pochyby otevřeny a zvartovány jsou, i prosí, aby JMC. jim s markrabím rok položiti ráčil.

A jelikož takové věci před se berou, jako se přihodilo pánům Vysockému, Tvorkovskému, Bírkovi, a že některé osoby z nich beze slušné příčiny pod ztracením statků obesílají, což vše jest proti lantfrýdu, pročež prosí, aby jim JMC. glejt před mocí ku právu poslati poručil, aby nařízené rady na žádného z nich více mocí nesáhali, a komorníkovi obzvláštní glejt dáti ráčil, na ten spůsob, když by od nich obeslán byl, aby na něho žádnou mocí více sacháno nebylo, pokudž ta věc od JMC[e] slyšena nebude. Konečně stěžují si do nařízených rad, že jim sjíždky pod ztracením statků zapovídají, leč by je sami obeslali.

Zatím markrabí pospíšil novým dvorským zřízením soudním pro knížetství Krnovské a dal je JMC[i] Wambachem předložiti, ale nepochodil valně, jelikož hned v české kanceláři jemu odepřeno bylo, tak že netoliko schválení nedošel, anobrž se mu nařídilo, zemský soud podle starého spůsobu *obnoviti do tří měsíců.*

Takového odbytí nenadál se markrabí i podal brzo potom zase skrze Wambacha k JMC[i] omluvu, kterou vlastně jen svůj „hofgerichtsordnung" vychvaluje a staré zřízení zemské tupí.

Tresť onoho omluvného spisu jest tato: „Že kníže to nové dvorského soudu zřízení k vůli spravedlivosti a s císařským věděním zříditi chtěl a že tím zřízením JMC[e] reputací a výsosti ani toho nejmenšího předsudku způsobiti, nýbrž toho dosáhnouti chtěl, co všem *rozumným* císařským a *slezským* právům přiměřeno jest, a co dle svých privilejí od králův obdržených, ba i každý zeměpán i bez privilejí učiniti a nařiditi moc má. Naproti tomu, že ten starý soud ve mnohých věcech neslušný a nesnesitelný a jím každý, hrubým nerozumem, až k neslušnosti mučen a trápen jest. Protož že nemůže císařskému nařízení zadosti učiniti z těchto příčin: 1. Že je v starém zřízení (stavovském) mnoho hrozných a obtížných nedostatkův, ježto ‚ganz unvernemlich, unbescheidentlich, unrechtmässig' ba i ‚erbärmlich' s chudými právo hledajícími — prostírajíce se domnělým právem — a obzvlášť s chudými poddanými hanebně zacházejí, čemuž jiné pomoci není, než novým zřízením, *ježto se s právem slezským srovná*, zabrániti. Že by bylo podivno, kdy by zeměpán . . . musil na to hleděti, jak s chudými zarmoucenými lidmi tak bídně a žalostně a skoro hůře než v Turcích, s chudými vdovami a sirotky, s jejich statky zacházejí, je mučí a drou . . . — 2. Že proti těm velikým privilejím, kterými se stavové honosí, od té doby, co Krnovsko od Moravy odděleno a zase (?) ke Slezsku a jeho právům přivtěleno, knížata své privileje a jich potvrzení mají od králů jinak znějící, a že se o to jedná, které privileje druhým ucouvnouti musí. — 3. Že i české i moravské obyčeje (nehledíce k tomu, že jakožto pouhý zvyk psanému právu rovnati se nemohou) jakož dříve s vědomím řádné vrchnosti zavedeny a přijaty jsou, pokud v nich neřády a neslušnosti vězí, přes privileje změněny býti mohou, a že by takové nepořádné obyčeje, kde slezské právo před rukama jest, neměly místa míti, jelikož všechny zvyky psanému i přirozenému právu, rozumu a slušnosti odporují a k tomu proti dobrým mravům jsou, nýbrž vždy více proškrybovány a nikoli za stálé obyčeje jmíny býti mají. — 4. Že tím novým zřízením císařské reputací ani to nejmenší ublížení se neděje, nýbrž že by tím jen zvýšena byla, po-

něvadž kníže stranám appellací a provokací k JMC[i] zůstavuje . . ., což v starém zřízení stranám nerozumnou a nespravedlivou konstitucí zapovězeno. — 5. Že nařízení císařské (aby markrabí soud zase nařídil) vydáno začátečně k nestejné zprávě a mocným výmluvám rytířstva, což jest proti privilejím knížecím, obzvláště proti konfirmací krále Ludvíka, v niž se dí, cožkoli JM. král v té příčině na nestejnou zprávu odporníků statuovati poroučí, že to má kasirováno a zničeno býti (!). — 6. Kdy by kníže stavovskému právu měl zase průchod dáti, že by mu bylo nemožné, nějakou jurisdikcí, regiment a právo zachovati, ježto rytířstvo dali si záležeti na všelijaké svévoli a na „frevlích“ proti radám a proti chudým lidem, tak že, když měli nařízenému hejtmanu Jachymu von der Dhamenu poslušnost a věrnost učiniti, uštěpačně o odstoupení žádali a z domu šli ničehož neodpověděvše a že se tam všelijakými výhrůžkami slyšeti dali. A když někteří z nich pro veliké neposlušenství a svévolné opovržení pokutováni jsou, pouze se srotovali, JM. knížete poddané zbili, zajali a radám vzdorná a uštěpačná slova vzkázati dali, a že až posud při svých schůzkách hejtmana a rady zastřeliti a tak celou Krnovskou vládu vyvrátiti hrozí. A konečně, že věrné poddané, zejmena města, zbuřovati chtí a k mínění svému přivesti. — 7. Co se týče toho, že stavové chtí *býti privilegováni na jazyk český*, že privileje i jiné odpory toho ukazují. Že Krnov leží docela v německém kraji a že je tam tuze málo obyvatelů českých, leč co si oni v krátkém čase chudé německé sedláky ze statků svých odehnali a místo nich co mohli pro zastření svého tvrzení, Čechů a Poláků nasbírali a nasadili (!).“

Konečně markrabí Jiří Fridrich prostřednictvím Wambachovým JMC[e] žádal o konfirmací toho dvorského zřízení soudního, anebo aby pány stavy k vrchnímu knížecímu právu do Vratislavi odkázati a zatím jim přísně nařiditi ráčil, aby jeho rad Krnovských i hejtmana poslušni byli.

Bylo v neděli po sv. Ondřeji (1565), v Kravaři u pana Adama Kravarského ze Šlevic slavili právě křtiny a hostů z okolí bylo tu drahně, zejmena pánů z Krnovského knížetství (Jiřík z Tvorkova, Fridrich Beřkovský, Jiřík Vysocký, Petr Oderský, Alexander Kravarský, Jiřík Rotumberk, Vavřinec Kravarský): když pánů došlo psaní arciknížete Ferdinanda i s tím Wambachovým spisem, z něhož jsme obšírný výpis učinili. Jakmile tomu spisu Wambachovu vyrozuměli, učinili ihned psaní hejtmanu a radám Krnovským, poněvadž arciknížeti na místě JMC[e] na takové psaní všickni, kteří do knížetství Krnovského náležejí, odpověď psanou a spěšnou dáti mají, že žádají hejtmana a rad, aby je na místě knížete Jiříka Fridricha k takové potřebě zemské obeslali.

Ale co se nestalo? Toto psaní jejich jim od nařízených rad (4/12 1565) zase *vráceno, aby je podali německy!*

Nečekajíce tedy stavové na svolání ze strany rad, poněvadž „by se toho neskoro dočekali,“ sjeli se soukromně a k Wambachovým „divným domyslům a k věcem smyšleným a nerozmyšleným,“ kterýmiž se „jim na cti jejich vysoce utrhuje a ubližuje,“ odpověděli velmi důstojně, že se v tom spise „netoliko právo zemské Krnovské podle výsad starodávných chvalitebně nařízené, než také zejmena právo české

a moravské k ublížení důstojenství JCM. potupuje, dvorní pak právo pro Krnovsko nařízené vychvaluje.“ I jmenují ten spis Wambachův „pyšný a zuřivý,“ tak že toho všeho vymyšlování opakovati a odpovědi na to dávati zapotřebné není a lidí prázdných dílo by bylo; toliko toho že se nemůže pominouti a že jest s podivením, kterak v tom celém spisu JMC[e] nemálo často se dotýkajíce vyměřují, co by se od JCM. v té věci činiti i nechati mělo.

Strany té nedůvodné důtky o právu zemském v knížetství Krnovském, že ten dobrý člověk (Wambach) nemusí tomu rozuměti, aneb pro nějaké jiné příčiny, než se vypisuje, že se to právo jemu nelíbí, kdežto takové dotýkání práva zemského netoliko jim obyvatelům toho knížetství, ale i také království českému a markrabství moravskému, na kteréž se jejich svobody vztahují, k nemalému ublížení, anobrž že jest i k újmě důstojenství JMC[e], neboť že JCM. neb jeho předkové táž práva nadali, nýbrž i při nich sedali, je stvrzovali, pečeť svou k lantfrýdu téhož práva přidavovati dali: ježto kdy by to právo k nekřesťanské záhubě chudoby se vztahovalo, nebylo by se toho dálo.

Co se toho nového komorního práva dotýče, že jsou k tomu tři osoby, aniž se dobře ví, kdo z nich co jest, nařízeny a té zemi že nejsou žádnou přísahou zavázány, na statku pozemském nic nemají, aby z toho mohly viněny býti. A z toho, co před sebe berou někdy v jedné osobě nebo ve dvou a řídko kdy ve třech osobách, proti všemu řádu nikdež, k žádnému právu odpovídati nechtějí a chudé lidi, majíli kteří dosti nuzné věci se svými pány činiti, ku konšelským stolicím podávají.

A jelikož se Wambach odvolává ke právu knížecímu ve Vratislavi, že ten soud Vratislavský k tomu se vztahuje, jestliže by jedno kníže druhé z čeho viniti chtělo, že se tam při tom právě viniti mají; sice ve všech jiných krajích slezských svá zvláštní práva mají. A poddaní, když proti svému pánu stížnost mají a to takovou, že jim právo zastaví, ke komuže se uteci mají, než k vrchu práva, k nejvyšší vrchnosti křesťanské jakožto k císaři křesťanskému? Neb poněvadž práva v zemích rozdílná jsou, nemůže jedno právo druhého souditi. Protož prosí — ježto právo české a moravské podle přirozených rozumů v křesťanských spůsobích vrchnost a pána svého ctí, spravedlivost obhajují, křivdu tupí a bez uznání na nikoho sahati nedopouštějí, — aby jich JMC. od svého spravedlivého soudu jinam neukazoval.

K jednotlivým výtkám Wambachovým odpověděli ještě takto a sice: Ad 1. Strany škaredých zvyků a nedostatků, jež Wambach v zřízení markrabství moravského u mnoha kusích nalézá, že JMC. a jeho předkové s lepší radou, nežli Wambach, to napravovati umějíce toho práva zemi moravské potvrdili a chvalitebně před bohem i lidmi země moravská i jiné země toho práva že užívají. Že oni lidi své hůře Turek stěžují, loupí a drou a na pláč vdov a sirotků se neohlídajíc: toho Wambach že za pravé nikdy neudělá a měl by se za to styděti, před JMC. tak nedůvodně psáti, an toho provesti nemůže, že žádného z nich obzvláště, kdo by tak činil, jmenovati nesmí. Než jaký on řád s jinými radami na Krnově nad přáteli jejich vedli a ještě vedou, že jest k tomu, z čeho je viní, daleko podobnější . . ., neb oni na duše

své a svědomí své neméně pomní než ty rady. — Ad 2. Kdež se dokládá, když to knížetství Krnovské od Moravy odděleno bylo, že toho času ku slezskému připojeno bylo právem, toho bohdá poslední privileje JM. krále neukazují; nebo oni o svobodách markraběte, jaké by byly, na ten čas nevědí; jsouli jaké, tedy že by bez vědomí jejich vyjednány byly a poslední věci prvních kaziti nemohou, leč by ten první od svého práva dobrovolně ustoupil.

Pokudž to knížetství Krnovské od Moravy za zvláštní kraj, jako knížetství Opavské, odděleno nebylo, že ve všem spolu s markrabstvím moravským jako jedna země jedněch práv užívalo. Když pak obzvláštní kníže a. soud v té krajině býti začalo (!), tu že hned od pánů svých jedněch po druhých obdarování na svobody, práva, obyčeje království českého a markrabství moravského dostali a toho všeho v užívání byli, až před několika lety to právo skrze správy těch rad zohaveno bylo, a tím spůsobem že knížetství Krnovské právu slezskému připojeno není.

Do toho druhého artikulu, že ten třetí a čtvrtý artikul též se vztahují a tomu že se odpírá, aby to právo a obyčeje království českého a markrabství moravského s jinými kraji k tomu příslušejícími (Opavskem a Krnovskem) proti přirozenosti rozumu a dobrým mravům a slušnosti býti měly. V pátém artikulu se opět o privileji knížete zmínka činí, a že se tomu tolikéž odpírá, jako v artikulu druhém. V šestém a sedmém že se tolikéž obšírně mnoho daremného psaní činí jednak o privileji jednak o řeči moravské, načež že v předešlých zprávách JMC[i] od nich oznámeno, jakž při tom při všem od Krnovských rad utiskání a obtěžování mimo slušné jsou, že toho tuto opět pro větší zaneprázdnění JMC[e] opakovati na ten čas opominuli; než což se toho dotýče, kdež Wambach dokládá, kterak se rotovali, poddané a služebníky knížecí zjímali, zbili a sedláky německé vypověděli a na jich místo Poláky osazovali, hejtmanu v radám nenáležitě vzkazovali: že jest ku podivu, že tak krátce a nerozmyslně o tom smí vypisovati, čehož za pravé, slušné a spravedlivé nikdo nebude moci učiniti, neb že oni mezi sebou nemohou se toho doptati, aby se toho z nich kdo byl dopustil, na to pak, aby tím všickni vinni býti měli.

Strany nepřijetí hejtmana, že když do Krnova obesláni byli a na zámku vznešení o touž věc vyslyšeli, že žádali odstoupení na rozmluvení a tak že se v městě na hospodě své sestoupili, i porozuměvše tomu, že ten hejtman je cizozemec a na statku pozemském mezi nimi nic nemaje i zemi přísahou ani k soudu zemskému v ničem zavázán není, než těm radám k dvorskému právu přidán jest, což vše jest proti právu a privilejím jejich: poněvadž jich nechtěl ani moravsky slyšeti a málo co který z nich německy mluviti umí, že odpověď těm radám po dvou rytířských lidech, obyvatelích toho knížetství, psanou řečí moravskou poslali, a když ty rady toho přijíti ani přečísti, umějíc někteří z nich dobře moravsky, nechtěli, co že měli činiti, než se museli rozejíti?

Strany zdvíhání měst a bouření (proti radám) že přikládají výpis psaní, jaké městům učinili ze slušných příčin a bohdá i spravedlivých; že se to napomenutí jejich městům proto stalo, aby pokoj, řád a právo průchod míti mohlo, nikoli aby vzbouření učinili, jakž Wambach všecko

jináče převrací s jinými radami, nemajíce snad jiné potřebnější práce, že je takovými nedůvodnými, mistrnými, chytrými zprávami u JMC[e] všelijak zoškliviti a o jejich privileje připraviti chtí. Protož pro všecko jsou té naděje, že JCM. soudce a rozeznavatel spravedlivý té pře, rad úkladů a jejich nevinnosti býti a jich spravedlivě litovati a v svou ochranu císařskou vzíti ráčí.

K témuž spisu přiloženy ještě zprávy těch kterých osob, co se tu opět některým z nich od týchž rad na Krnově mimo řád a proti lantfrýdu stalo. A když jim tento spis Wambachův od JM. arciknížete z Prahy odeslán, chtíce naň odpověď spěšnou JCM. dáti, že jsou psaní učinili hejtmanu na Krnov, aby je obeslal, i že nechtěl jich obeslati, nýbrž zapověděl jim i s pohrůžkou nemalou, aby se nikde nesjížděli, a to že Wambach ve svém spise rotování jmenuje, což se pro nic jiného neděje, než aby vždy úzkosti a potřeby své na JMC[e] vznášeti nemohli a tak aby je rady k své vůli připravili.

Protož konečně JM. arciknížete prosí, aby ty i předešle oznámené těžkosti jejich k srdci JCM. připustil a jim s panem markrabím a těmi radami na Krnově rok spěšný před osobu svou položiti, je v tom milostivě vyslyšeti a výpověď spravedlivou mezi nimi vyřknouti ráčil, a mezi tím časem prosí, aby jim, poněvadž ty rady tak nesmyslně a svévolně na ně mocí, bez uznání práva, sahají, glejt dostatečný před mocí ku právu dáti ráčil.

Tento spis poslán do Prahy, odkudž (dato na hradě Pražském v neděli oculi 1566) arcikníže Ferdinand jim obdržení jeho potvrdil dada jim věděti, že nepomine to všecko JCM. i také žádost jejich strany glejtu odeslati.

Touže dobou hejtman a nařízené rady provedli věc neobyčejnou, že panu Jiříkovi z Tvorkova, který se byl vkoupil v knížetství Krnovské, nedopustili uvázati se v držení vsi Rovného, kterouž byl jemu postoupil pan Jiřík Sup z Fulštejna, nýbrž takovou ke komoře knížecí přirazili, vrátivše v červenci r. 1566 kupní sumu 1200 zl. pánům Bernartovi z Tvorkova a Ondřejovi Bzenci z Markvartovic na místě pana Jiříka z Tvorkova (list sekretáře Petracha daný v Krnově). Jakkoli tuto neběželo o čistě zpupný statek, kterého jen předešlý držitel, pan Sup z Fulštejna, beze všech závazků užíval do života, a tudíž kníže Krnovský větší právo k tomu statku míti mohl: nabývá ta okolnost docela jiného světla, když pomníme, že ten statek právě panu Jiříkovi z Tvorkova, hlavnímu jednateli v tom sporu, zadržán, kdežto potom týž statek od komory knížecí jinému držiteli puštěn byl. A právě ta věc, že komora i jiné statky skupovala, anebo koupivši je svým věrným milým pouštěla, jest pro pozdější dějiny Krnovska nesmírně závažná.

Neméně nápadné bylo počínání rad Krnovských, že zvláště tu, kdež se udávaly proměny ve statcích, násilných prostředků užívali, aby na pánech obyvatelích vynutili hold, slovem: že těm osobám, které podle staré ústavy hold činiti chtěly, statky zabírali vyvádějíce lid poddaný z poslušenství.

Za podobnou příčinou listem daným v Opavě (ten pátek po narození panny Marie) páni Jiřík z Tvorkova a Vavřinec z Drahotuš JMC[i] oznámili, že hejtman a nařízené rady na Krnově některé osoby z pro-

středku jejich k tomu rozličnými spůsoby přivedli, že hold a poddanost jim vykonali mimo starobylý pořádek: a poněvadž jsou (oni dva páni) šetřili svobod od předků jejich pracně i poctivě nabytých, z těch příčin že nemohou toho slušně učiniti a nařízeným radám toho holdu vykonati, pokudž podle pořádku markrabství moravského svobody knížetství Krnovského potvrzeny nebudou . . . (a ti radové) že se zjevně slyšeti dají, že to poručení mají, kdožkoli z nich holdu tak, jakž od některých vykonán jest, každému v statek se uvázati, kdež panu Alexandrovi Běrkovi z Násile za tou příčinou poddané jeho z poslušenství vyvedli, tak že toho statku od několika let neužíval. I prosí, aby jim glejt před mocí ku právu dáti a radám na Krnově poručení učiniti ráčil, aby pro vykonání toho holdu jim poddaných jejich z poslušenství nevytahovali."

Tato stížnost rychle jest vyřízena, nebo JMC. Maxmilian z polního ležení pod Rábem (5/10. 1566) markrabímu nařídil, aby takovou novotu u rad svých zastavil, což zároveň pánu z Tvorkova oznámeno.

Na krátce před tím udála se ještě jiná zpupnost ze strany hejtmana a rad. Když totiž stavové (okolo sv. Bartoloměje) do Krnova od nařízených rad byvše obesláni, kdež se jednalo o věci obecné, ku vznešení jejich česky odpovídali, *hejtman a rady takové české odpovědi nechtěli přijíti, než tou výminkou, aby při nejprvnějším obeslání přítele neb řečníka, který by německy uměl, sobě zjednali a o potřeby zemské obecní s nimi německy mluviti dali!*

K takovému požadavku nemlčeli, anobrž stížnost (dto v Krnově ve středu po sv. Bartoloměji 1566) JMCi přednesli, že jim to možné není učiniti, aby jiné osoby kromě obyvatelů toho knížetství při snémích obecných míti a skrze ně jaké odpovědi jim německy dávati měli, neb z prostředku jejich že žádný německy tak neumí, aby se v to dáti měl, a také že jest to i proti svobodám toho knížetství, aby strany potřeb zemských jim odpovědi německy dávati měli. I prosí JMCe, aby psaní markrabímu učiniti ráčil a tento radám nařídil, poněvadž oni jsou jiného jazyka, a někteří již pro starost německy se naučiti nemohou, aby od nich promlouvání i psaní jazykem přirozeným přijímáno i také od rad k nim činěno bylo; nebo že od nich listů českých napsaných přijímati nechtějí; i když komu rok položí, toho jináče slyšeti nechtí, než aby mluvil německy; a oni že německy psáti neumějí . . .[1])

Minul rok, aniž se v tom sporu ze strany markraběte povolovalo; teprve když císař Maxmilian pánům stavům Krnovským k jich prosbě všecky jich svobody a privileje ve všech artikulích a klausulích majestátem (to pondělí po miseric. 1567) potvrdil: nebylo jiného zbytí, než aby i markrabí Jiří Fridrich ústupněji se choval, zvláště tehdy, když císařské glejty před mocí některým obyvatelům bezpečnost od nařízených rad pojistily.

[1]) Že nařízené rady, jak ze všeho viděti, úmyslně němčinu propagovali i u poddaných ke komoře knížecí příslušných, jest nezvratně prokázáno ze starých zápisů Ubelských, vesnice to, o níž jisto jest, že tehda byla česká.

Přece však teprve ke dni 27. prosince l. 1569 markrabí Jiří Fridrichovi a pánům jednatelům ze stavů Krnovských položen do Prahy rok na uklizení všech těch sporů. Konečně tedy 17. února prostředkováním nejvyšších úředníků v království českém podvolil se markrabí Jiří Fridrich — nemluvíc o vedlejších věcech — ačkoli prý z jeděch listů vychází, že Krnovsko ke Slezsku (!) přísluší, z druhých však vychází, že k právu markrabství moravského náleží: *že stary Krnovské při jejich zřízení zůstaví;* kde by však nějaké neřády nalezeny byly, ty že s volí pánů stavů odklidí. Co se však žádosti pánů stavů týče, *aby se všecko jednání soudní dle moravského zřízení česky konalo, k tomu svoluje potud, aby se dělo dle libosti česky i německy.* Také při jiných úřadech, na komisích a v jiných potřebách, aby obou jazyků mohlo býti užíváno. Od úřadů knížecích aby se přijímaly německé listy, a úřady tyto aby přijímaly české od těch, kdož německy neumějí.

Kdo by myslil, že stavové Krnovští s tímto vyřízením spokojeni byli, jest na omylu; jakkoli k jiným všem proměnám mlčeli, ale článek o řeči české nechtěli přijati s tou proměnou. Protož žádali JMC[e], aby při jich pánu k tomu působiti ráčil, by odstoupil od takového požadavku, neboť při všem tom sporu nehledali ničehož, než aby při starodávných zvycích a při moravském právě a zřízení zůstaveni byli. Pakli by stoupili na to, co kníže žádá, přihodilo by se, že oni a jich potomci, kteří dokonale německy neumějí, z toho práva zemského vyloučeni budou, *kdežto přece ten artikul o řeči české nejpřednějším jest ve zřízení moravském.* V pravdě že oznamují, kterak mezi zemany není dvou lidí, aby německy, zvláště jak toho právo vyžaduje, dokonale uměli, protož nemohli by nálezů činiti leda po tlumočích. A zvědělili by páni přísedící u moravského zemského práva, že tento nejpřednější artikul pustili, právem vzali by nás v ošklivost, nám naučení odepřeli a nás ve všem jiném opustili. Ačkoli pak málo kdy pře hostů na tom právě Krnovském k slyšání přicházejí, že ode dávna obyčejem jest, aby Němci, kdož moravsky neumějí, takové pře některému přísedícímu pánu poroučeli. Císař vyhověl té žádosti a markrabí Jiří Fridrichovi o ten artikul psaní učinil; než markrabí (21. dubna) z Onšpachu odpověděl, že při právě Krnovském ode dávna česky a německy jednáno bylo, ano že i latinské nálezy jsou zapisovány; lidé na Krnovsku že rozumějí větším dílem jen německy i nemohou tudíž po každé v Čechách a na Moravě prokurátora hledati; pak že Krnovsko jest slezským (!) knížetstvím, v němž páni a rytířstvo umějí větším dílem německy, protož nemohou si stěžovati, svolilli k oběma řečem. Konečně že vždy nemůže míti takových hejtmanů, aby obě řeči uměli.

Takž tedy na tom zůstalo, že se obojího jazyka do vůle užívati mělo, a r. 1571 ten pátek po sv. Martině za úředníkův Jachyma von der Dhamen, hejtmana, vladyky Václava Štablovského z Kovalovic, komorníka, rytíře Jiříka Vysockého z Vysoké, soudce, a Daniele Šponara z Blimstorfu,[1]) písaře, zemský soud zahájen jest v klášteře minoritském.[2])

[1]) Potomek žije dotud ve Štyrském Hradci.

[2]) Zajímavý tento spor ústavní, který svého času rozkvašoval mysli předních pánů moravských, mezi nimiž i biskupa Vilíma Prusinovského, česky vylíčen jest tuto po prvé podle původních českých zpráv, dle svědectví

Když dodatkem přičiňujeme, abychom dějiny jazyka českého na Krnovsku dolíčili, že od r. 1571—1662 na soudech panských z obyčeje jen česky se mluvilo, kdežto kupy i po německu do desk se vkládaly: míníme upozorniti na onu podivnou proměnu, jež za 100 let po pamětihodném tomto boji se sběhla. Kdežto r. 1569 páni stavové artikul o řeči české za nejpřednější prohlašují a při tom všelijak dokazují, že sami ani německy neumějí: r. 1662 též stavové sami dožadují se toho při knížeti Eusebiu z Lichtenštejna, *aby se při zemském soudě, jako dříve dovoleno bylo, kupy německy vkládati, všecko po německu jednalo, ježto za změněných časů a lidí moravské řeči v knížetství Krnovském více více ubývá, tak že by přísedícím za těžko a stranám nebezpečno bylo, kdy by i napotom ještě moravsky jednati měli!*

Odkud se vzala taková proměna ani ne za plných sto let?

Předně jest nepochybno, že již do 16. století němčina značně na Krnovsku se byla rozšířila a tím více se zmáhala, čím více cizinců — také šlechty — v zemi se osazovalo pod ochranou markrabí a jich úředníků, při čemž násilně zaváděný protestantism jen německému živlu prospíval. Přišla válka třicetiletá i se vší hrůzou: morem, hladem opustlo Krnovsko, šlechta pak pro odboj zdecimována. Konečně nastaly doby češtině nepříznivé: šlechta domácí se jí zříkala, čím více cizích do země přicházelo, ba dospělo až v ty konce, že svá jmena poněmčovali: Bohdanovský ze Slimakova na Badewitzer von Schneckenhaus, Trach z Březí na Drach von Birkenfeld atd. A beze šlechty hynula i řeč českého lidu, jako nyní vymizí všude tam, kde lidu nevévodí šlechta duchovní, t. j. intelligence.

Běla.

Báseň

Adolfa Heyduka.

Věnování.

Ferdinandu Schulzovi.

krovnou píseň, vitou v českém luhu,
prosté kvítí Pootavských niv,
podávám Ti darem, milý druhu,
dávné přízně věrně pamětliv.

---

pana Václava z Fulštejna (v Opavě 1567 v neděli provodní); z téhož pramene čerpal i A. Tiller, který ten spor nestranně objasnil a po německu uveřejnil ve spisech histor. stat. sekce mor. hosp. společnosti. Z Tillera čerpal A. Biermann v Geschichte der Herzogthümer Troppau und Jägerndorf. — Také v Opavském Týdenníku na r. 1875 krátký obsah téhož sporu dle Tillera byl uveřejněn — proti líčení Biermannovu. Téže věci dotýkají zajímavé Historické rozhovory o našem Slezsku, jež v Praze (1881) u Fr. Kytky vydávati počal p. Bohuš Lepař. Ostatek není pochybnosti, že v Pražských archivech některé bližší doklady k tomu sporu mohou býti nalezeny.

Posud se v něm ještě rosa třese, —
povzdech noci, padší ve kalich, —
přijmi, páž má mnoho neunese:
slabne, vadne — na skráň padá sníh.

Sivým křídlem obletují čelo:
stáří, práce, lítost, trud a spor,
co by srdce v kytku skládat chtělo,
rozvane mi přes noc vítr s hor.

Často teskliv vzdechnu sobě ve snu:
o ten bouří rozervaný květ;
na mohyly drobných zvěstí klesnu:
„Mrtvy, mrtvy!" siný šepce ret.

Někdy jenom, štědrým nebes darem,
na čelo mi sletí, srdci vděk,
pod růžemi vylíbaný jarem
snův a písní bludný bělásek.

Jindy v cestě ukypřené mechem
prosté květy vykouzlí mi jih,
abych okřál pohledem a dechem —
dnes Ti, drahý, nesu jeden z nich.

Jeho kalich bílý jest a plný,
vůně rodných luhů v něm a zvuk,
jehož ladně chvějící se vlny
závistný rád třísní nedouk.

Nevražítě na pel, z něhož dýše
svěží mluva otců, písně děv,
a ta čarná dětských očí říše,
z nichž mi hvězdy padly v tento zpěv.

Ty, již záhy posvěcený krásc,
jí jsa líbán na čelo i ret,
nevypudíš víly outlopasé
z mého květu v obarvený svět.

Objímám Tě toho květu vůní,
k srdci pokládám ho na Tvou hruď,
krůpěj jeho rosy změň se v tůni,
krásy paprsek v ní duhou buď.

Naše srdce nechať beze strachu
po té duze v ústrety si jdou,
jež nad vírem pozemského prachu
mostem váže síňku Tvou a mou. —

I.

Stojí víska neveliká
prostřed kyprých luhů,
kolem chatek bystrá voda
hnědou vine stuhu;
bystrá voda, dobrá voda,
Otavice hnědá,
zlato nosí, každému však
z pokladů svých nedá;
províjí se olšinami,
ukypřuje mlází,
z ňader drobné perly trhá,
na luhy je hází.

Za vesničkou pěkný vršek
hlavu vzhůru nese,
bujnou kytkou planých růží
na kloboučku třese,
raní rosou usmívá se,
nad jiné se pyšní,
zelená si ňadra zdobí
kytkou bujných višní;
hlavu plnou ptačích písní,
srdce plno květů,
rozhlíží se jako šohaj
po dalekém světu.
Z rána v soumrak okem blýská,
na paty se zvedá,
snad že někde v Pošumaví
družku horu hledá;
hledá ji, a přes lučiny,
černých lesů peně
vyhlíží svou milovanou
družku každodenně.

Přes luhy a jasnou řeku
pěkná vede cesta,
k šlechtickému zámku vede
z nevelkého města,
alejí se vine starou
k zelenému sadu,
po kyprém se luhu stáčí
přímo k letohradu;
a ten hrádek tak se pyšní
nad svým dalným lánem,
jako vůdce, když se bitvou
bojiště stal pánem. —

Zazvonily, zazvučely
kosy po okolí,
v řadách zlatá žeň se leskla
na požatém poli.

Malé děti s plavým vlasem,
s opáleným týlem,
po mezích se proháněji
pestrým za motýlem,
v ručkách věnce z polních květů
nebo kytky klasů,
zdravínek a černýš pletou
do hedbávných vlasů;
květy svlačce na úponce
s poupat hojnou řadou
samorostlým šněrováním
na ňadra si kladou;
ze žita, — jež v řádky kladly
přiostřené srpy —
planý mák si vybírají
nebo hvězdy chrpy;
z plných ňader ustavičné
zvučí drobné písně —
aj, vždyť chaska zbavena je
ve žních školské tísně:
místo v síních na lučinách
skáčou plny pychu,
velké oči v slunci tonou,
malá ústa v smíchu;
jedno píseň hrdlem zvoní.
druhé hlasně výská,
až jim zora skvoucím nachem
z důlků tváří tryská.

Pod pahorkem vedle meze —
málem na žitništi, —
pod košatou hruší skryta
studánka se prýští;
prýští se a nevysychá,
strom se stará o ni,
plnolisté větve svoje
k zrcadlu až kloní,
tak že drobná křepelice,
jestli žízní strádá,
temným listím ku křišťálným
krůpějím se vkrádá.

U studánky pod tím stromem
v bujných větví stíně,
s mladým sedli hospodářem
švarná hospodyně,
sedli sobě za poledne
unaveni prací,
vždyť už slunce s vrchu nebes
za hory se vrací,
a než cesty k nebesklonu
sběhne ještě půlku,
bude boží požehnání
doma v přístodůlku.
Podál obou za mandely
neveliký nový,
pro kravky jen zbudovaný
vozík žebřinový;
na mezi pak bujné vzrostlé
drobnou sedmikrásou,
dvě se kravky, Hvězda s Růží,
prosty jarma pasou.

Však co je to na mandelech,
na tom žitě zlatém,
před sluníčkem opatrně
skryto bílým šatem?
je to poklad asi drahý
v snopy uložený,
že tam zírá ustavičně
oko mladé ženy,
je to poklad milý srdci,
jako oko skráním,
že se matka chví a bojí
každým větru váním,
každým hlasným slovem muže,
každou písní ptačí,
srnkou na své nohy skáče,
sotva dech jí stačí.

Co že je to? Kolébka je
plna zrn a květu,
Tomy synka jedináčka
přibylého k létu;
synka, jemuž zlaté slunce,
květ a ptačí hlasy
motýly snů přivábily
na hedbávné řasy.
U mandelů žena stojí,
zvedá plenu hebce,
ozvaloť se polohlasem
dítě na kolébce;

její líce rumění se,
slunkem oko září,
a již líbá jedináčka
do čela i tváří,
celuje mu drobné rtíky,
přivíjí ho k boku,
jako by ho neviděla
nejméně sto roků.

Sotva dítko zulíbala,
čile, usmívavě,
u samého pene sedla
v nejbujnější trávě,
a již poklad svěřený jí
s nebeského kraje
z prsu matky plným rtíkem
nové žití ssaje.

Přitulil se synek k prsu,
matka štěstím plála, —
skrývala ho, by mu peruť
vánku nezavála
v líčka zorou malovaná,
lesklý vlas a brvy,
a ta ústka přizdobená
její vlastní krví.

Do růžova do sytosti
přizdobil si líček,
plným žitím kyprých ňader
malý andělíček,
a popěvek sličné matky,
celování rtíků
na Tomkova víčka vábí
zlaté mušky sníků:

„Letí ptáci, noc je nutí,
sny a rosu na peruti,
v srdci písně nesou,
a my také sníků ždáme
‚pipi‘ na ně zavoláme,
snad že mému potěšení
v kolébku je střesou.
Pojďte chaso, proso máme,
hojnost zrnek nasypáme
maličkému zobu,
jenom pějte, křídlem vějte,
zrozeňátko uspávejte,
moje zlaté potěšení,
poklad můj a zdobu.

Za zrnečka z mojí ruky
vložte drobné sny a zvuky
v duši dítka prostou,
snad z nich, až k nám jaro vkročí,
rosou nebe, slunkem očí,
kolem mého potěšení
samé růže vzrostou.

Snad mu budou vonnou snětí
outlé srdce ovíjeti,
kéž je prosta trnů;
Milý bože, šetři robě,
já raději dvojnásobě
za to svoje potěšení
ostí v prsa shrnu . . .

Letí ptáci, v hnízda letí,
večer celá země světí;
ticho, klidno všecko!
Spi, děťátko, celý v zlatě
anděl strážce kolíbá tě,
spinkej, moje potěšení,
moje drahé děcko!"

Zase dítko milé dřímá
v lůžku zlatoklasém,
zase žena k muži svému
mluví polohlasem:
„Vojtěše můj, jak jsem šťastna,
věru, nevíš ani —
když se oko plesající
k synáčkovi sklání,
co mně všecko hlavou těká,
co mně kvapí duší,
jakým divným zvukem v ňadru
srdce vře a buší;
jak mu náhle křídla rostou,
kterak zpěvně výská,
a ký pramen blaženosti
z podbrví mi tryská.

Blažena jsem neskonale,
milý, drahý muži,
že se k dvěma našim srdcím
ještě třetí druží;
že Tománek naši mysl,
život náš i páže
pevněji než páter štolou
před oltářem váže."

Dala muži bílé ruce,
k dítku pohleděla:

„Smál se, slyšels?" zašeptala
a zas dále děla:
„Šťastna jsem a přece někdy
ňadro strachem chví se,
až zlá chvíle pro synáčka
náhle dostaví se,
až to poupě dětských rtíků
od svého dám prsu,
že mně zvadne jako lístek
na podrytém trsu!"

„Však proč napřed, milá Bělo,"
Vojtěch zahovoří,
„bujná hlava, měkké srdce
trápí se a moří?
k čemu, rci mi, na počátku
Tomáškovy pouti
všecku radost takou sobě
upomínkou trouti?
Do té doby mnoho vody
vezme proud a snese,
před vánočním hodem, myslím,
přece nestane se;
proč ti všecko k čelu stoupá
jako mladé víno?
Do té doby, milá ženo,
bude všecko jino:
přestanouť se vory plavit
jako obyčejně,
panské práce bude mnohem
méně na ratejně;
před nouzí a tuhým mrazem
bude chýška skryta,
semleta a uschována
tato hrstka žita, —
vůbec všecko příhodnějším
doma bude mnohem,
a my Tomka odstavíme
s milým pánem bohem.
Mámť to věru, milá Bělo,
vypočteno všecko,
pohodlno bude pro nás
i pro naše děcko,
v ten čas právě naše Hvězda
nahradí mu matku,
bude v ten čas, dáli pán bůh,
právě po telátku."

Stiskl Vojtěch ženě ruku,
šinul klobouk s čela:

„No, co říkáš, dobřeli je?“

„Právě tak jsem chtěla.“

„No, tak vidíš, milá zlatá,
všecko se to spraví,
jenom dáli pán bůh štěstí,
pokoj všem a zdraví;
pokavade hospodaří
matička nám stará,
žádná starost nahodilá
srdce nerozhárá,
žádná bída našich očí
strachem neskrvácí,
klidně půjdem za svým chlebem,
za poctivou prací,
dítko bude opatřeno
dobře jako nyní,
u večer pak radost sedne
s námi v jedné síni.
Hůř mé sestře ovdovělé
s dítkem sloužit v statku,
máť jen dítko z polovice,
ono z půle matku;
chceli žíti, jest jí v práci
trávit celou dobu,
dcerka její strádat musí
od kolébky k hrobu,
a Baruška doufá, věří,
že se všecko změní —
nad důvěru v pána boha,
milá ženo, není!“

Konec bylo odpočinku,
oba zase v práci,
ale matka často k dítku
pozorně se vrací;
vrací se a hlavu kloní,
poslouchá, jak dýše,
a zas po svém díle spěchá
vesele a tiše.

Pohrabky jsou povázány,
povřísla je tuží,
mladá žena snopy zvedá
na vůz svému muži;
všecko všudy seřaděno
v žebřinách se kopí,
Vojtěch ženě upravuje
místo mezi snopy.

Upravil je, dolů skáče,
k voji kravky spřahá:
„Nuže s dítkem k vrchu sedni,
hospodyně drahá,
v otepích až uhostíš se,“
— opatrně káže —
„do klína ti dítko zdola
podá moje páže.“

„Půjdu, jen pár květů ještě
v poli urvu maně,
ku potěše Tomáškovi
v baculaté dlaně;
rád má hračkou chudobičky
s rožcem v jednom hejně, —
pěkné jsou, viď? naše dítě
roste s nimi stejně.“
Vystoupila do úkrytu,
v loktech hejčká synka,
a již cestou zvonek Hvězdin
na hrdle si cinká;
cinká, zpívá po úvoze,
po luhu a pláni,
že dal pán bůh pilným rukám
hojné požehnání.

II.

Lidskou prací ustrašený
k horám den se kloní,
na pahorky, luhy, řeku
růže s hlavy roní;
chor je — rudou číši vína
žízniv k ústům nese,
zlatý vlas mu k čelu padá,
ruka se mu třese;
vypadla mu číše zlatá,
nechce píti více,
vínem zrudla na západě
nebes polovice.
Kolem lesů pobíhají
podvečerní stíny,
na řeku a třasaviska
lehly mlhy líny;

voda, teklá ňadrem luhu
v rokytovém těsnu,
mluví, žvatlá, usmívá se
jako dítě ve snu;
staré olše při potoku
kvapný soumrak tlumí,
prostovlasou černou hlavou
noční zkázka šumí,
zelenavé ruce chvatem
bílé vlny lapou,
z lesklých dlaní ustavičně
drobné perly kanou.

V kraji meze koroptvička
v posled pipla mladá,
bludný stehlík plané růži
stínem na klín padá;
jako labuť osamělá
v plesa vodě siné
modrem nebes v lesklé loďce
družka noci plyne. —

Po rovině, po dolině
prázdno jednou chvílí,
s pole v kraj jen poletuje
motýl zabloudilý.
Stichlo všecko, keře i stromy,
větřík lehnul v stráni,
z veské kaple ozýval se
zvonek na klekání;
vzdychající jeho zvuky
o lehounké noze
vstříc spěchaly s pozdravením
vzhůru po úvoze.

Stanul Vojtěch, vozem stanul,
stáhnul oprať v ruku,
potřísnilť by zvonek Hvězdin
zvěst těch svatých zvuků,
mísil by se v svaté zvuky,
při nichž lid se modlí,
ozveli se, vždycky Vojtěch
chvilku v práci prodlí.

Prodlel zase, křižoval se;
žena s vroucím retem
modlila se, — nakloněnou
hlavu nad dítětem,
modlila se, slza štěstí
z očí padla v tichu —
na luhu se rosa nesla
květům do kalichu.

Po modlitbě, po klekání
zase vozík v tahu,
vlídným slovem kravky nutí
Vojtěch k svému prahu:
„No, no! Hvězdo! proč pak dneska
zvolna tak a kleslé,
nevábí tě jetelinou
vyzdobené jeslé?
A ty, Růže, netěšíš se
na jalůvku Straku,
jež ti hlavu na krk dává
doma při vazáku?
no, no, hatou, vzhůru šíje“ —
volá, bičem točí,
aby mouchy dotíravky
zahnal kravkám s očí.

A zas zvonek Hvězdin cinká
po luhu a pláni,
že dal pán bůh pilným rukám
hojné požehnání.

V bílý dvorec vozík jede,
Vojtěch kravky staví:
„Zaplať pán bůh! po žních máme!“
Klobouk béře s hlavy,
pozdravuje starou matku.
Matka k vozu měří,
spící dítko v lokty béře
na úslubu dceři:
„Kolébka je uchystána,
dej mi dítko chvíli,
však jste se s ním při mandelích
dosti potěšili.
Mně tu přece tesknо bylo
při vší drobné práci,
srdce moje ustavičně
bez vás něco ztrácí.“

Vzala dítě, zulíbala,
na loktech je hýčká,
až se znova zaklopují
dlouhořasá víčka;
hlavičku to tíží, tíží,
v podušky se kloní,
zlaté vlasy na čelíčko
v pramenech se roní,

ručka volně po peřince
padá k jedné straně,.
a kytička chudobková
z baculaté dlaně;
babička však zpívá, zpívá:
„Spi, hlavičko zlatá,
už snů houfec křepelkový
po louce k nám chvátá,
pospíchá ti ku potěše . . .“
a za krátkou chvíli
v skráni drobné křepeličky
snů se popelily.

Vojtěch zatím vypřahuje,
kravky k žlabu vede,
Růži jemně hrdlo hladí,
Hvězdě čelo hnědé,
jetelinou obsypává,
směskem malých polí,
hrstku zrní přiměšuje,
vlažnou vodu solí,
spravil všecko, v jizbu kráčí,
a již kolem stolu,
co se po den na vsi dělo,
hovořili spolu.

„Vše je dobře opatřeno,
moje milé děti,“ —
mluví matka — „od jalůvky
dolů ke kuřeti,
ve světnici, na záprsni
čist je každý koutek,
obě příze vybíleny:
osnova i outek,
vyprány jsou košiličky,
vymnuty jsou pleny,
pekelec a podezdívka
pěkně vybíleny,
vše je; zítra do chalupy
mohou přijít hosti,
scházíli co, udělá se,
buďte bez starosti.“

Domluvila, trhla s sebou,
ku polici běží:
„Ještě něco, milé děti,
tady pro vás leží;
za poledne starostova
dcerka to sem dala —
kam jsem to jen, milý bože!
asi uschovala?
Už bych byla zapomněla,
a co v tom snad kvapí,
snad chtí páni vory plavit
nežli vyschnou slapy;
snad že budou, pokud mělko,
spravovati vrata,
teď je k tomu ovšem doba
právě vrchovatá;
to neb ono na obsílce —
nevím, co tam stojí,
staré oko nechává již
písmo na pokoji, —
kam jsem to as založila?“
A stařenka hledá,
až konečně z Nebeklíče
bílou blanku zvedá.

Rychle Běla lampu zžehla,
na stůl v koutě staví,
Vojtěch četl. „Pro tebe je,
milá ženo!“ praví.
„Musíš z rána do městečka,
tak zde píšou páni,
k doktorovi dole v zámku
s Tomkem k očkování;
půjdeš tedy. Ještě dobře,
že je sklizeň v perně,
již jsem myslil, že jsou opět
jakés nové berně,
neb že na ten domek nízký
s prohnilými trámy
po závazku tři dni týdně
plaviti mi prámy;
činímť, jako otec s dědem
činil první doby,
co je v knihách, to již nikdo
jinak neurobí;
bez výkupu nejde zhola,
peněz také schází,
ba, ti páni vystavěli
kol nás plno hrází.
Domek náš je a zas není —
chcili dítku dáti,
jest mu rovněž jako otci
pánům pracovati.
O jiné však dnes tu běží,
cedulka ta dána
od hejtmanství, to jest jako

z vůle zeměpána;
půjdeš tedy milá ženo,
já zatím v zad domku
okopu a vysázím si
pár ovocných stromků;
vyjdeš záhy; vše, co třeba,
vezmi pro mé kvítí,
o polednách mohu ti již
naproti snad jíti.“ —
Ale Běla hlavu kloní,
proč že asi smutí?

„Nač pomýšlíš?“ Vojtěch zase
k hovoru ji nutí.
„Nač pomýšlím? Bože milý,
na to malé tělo,
na své dítě — strach mám o ně,
aby netrpělo.“
Ale Vojtěch usmívá se:
„Buď jen bez starosti,
malá bolest velkou plaší,
bůh nás velké sprostí!“

(Pokračování.)

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)



Téhož ještě dne měla stará paní se zetěm poradu o „nerozvážném tom kousku doktorově,“ v němž viděla zrovna nebezpečenství pro čest domu. Pan Hajný postavil se na stranu doktorovu a omlouval kousek jeho tím, že byl to pouhý veselý nápad mladého a svobodného muže. Stará paní na ten „svobodomyslný“ výklad nepřistoupila, tvrdíc, že kousek ten jenom asi počátkem jest pletek, jež cti domu velice mohou býti na újmu. a vinila doktora z nešetrnosti k domu, kde přebývá pohostinu, žádajíc na zeti, aby s přítelem svým vážně porozprávěl a třeba přímo mu řekl, jak nelibě se příběh ten jí dotekl. Hajný viděl, že ocítá se mezi dvěma ohni, a přemýšlel, jak by aspoň jeden z nich výhodně odklidil. Předkem laskavě a mírně vyložil, že taneček se solidním děvčetem a s dcerou jeho úředníka, veřejně provedený, není nebezpečenstvím pro čest jeho domu, a uvedl příklad, že kdy by i královská rodina byla sídlem na venku, a syn její si zatančil s dcerkou úřadníkovou o své újmě, sotva by tím dvorní etiketta se považovala za porušenu.

„To by byl syn,“ přejala babička řeč; „ale doktor je host, milý pane zeti, host.“

„I kdy by to byl host, vážilo by se to jen jako veselý vrtoch nebo rozmar,“ namítl Hajný. „Vždyť i host vedle povinností svých má i svá práva, a kdo někoho hostí, musí i těchto práv šetřiti. Když jsem Jaroslava k nám zval, slíbil jsem mu, že propouštím jednání jeho u nás úplnou svobodu, což ostatně samo sebou se rozumí. Jinak znám jej z chlapeckých let a vím, jak výborného vychování se mu od šlechetné jeho matky dostalo; vím, že není nic v jeho povaze, co by společenskému libomravu mohlo býti na závadu.“

„A přec byla to lehkomyslnost; Velemínovic nejsou bez úhony.“

„Rozmar, drahá matinko, rozmar.“

„Vy muži jste příliš svobodomyslni a shovívavi, kde nás jemné ženy shovívavost přechází. A co se týče Gábi, víš, že jí ráda zde v domě nevidím a také . . .“

Stará paní chtěla říci, že nesmí spolu divadlo hráti, ale v čas se zarazila.

„Chtěla jsi, matinko, ještě něco připojiti?“

„Ano, nechcešli sám, promluvím já za příhodné chvíle s doktorem.“

„Nečiň toho, drahá matinko; však on bez toho uvidí na tobě, že hřešil.“

„Těší mne, Prokope, že aspoň uznáváš, že hřešil. Prozatím se tím spokojuji.“

Tím porada šťastně skončena. Pan Hajný odcházeje si oddychl. Hůře bylo se slečnou Mély.

Nevinný taneček s Gábinkou nakapal do milujícího srdce jed žárlivosti. To byl tedy ten slavný Jaroslav, jenž dovedl vykonati skvělý čin humanity, jenž podával jí upřímně ruku pro život! S rozpustilou dívkou, sličných tvářiček a štíhlého tílka, pouští se při kolovrátku do tance! On drží na kůstky, a ona, jež tolik skvělých partií zamítla, ona miluje jeho a právě jen jeho! Slečna Mély se večer u psacího stolku svého rozplakala, a slzy, jež smáčely líce její, byly horky jako oheň. Setřela slzy a vzpřímila se; vzpřímila i kleslou duši svou. Hrdost, jí přirodilá, vyšlehla elektricky z aksamítu krásných očí. Věru! ten člověk není hoden vážné myšlenky, tím méně slz! To krásné bejlí musí vytrženo býti z květnice jejího srdce! Vytrženo, zahozeno: není na jiném. Vytrhávala, nevytrhla; oči opět se zavlažily. Odstrojila se, rozpustila své krásné vlasy před zrcadlem. Ach! on nebude se probírati prameny jejích vlasův, on nebude se přissávati k těmto ústům, jeho klasicky krásná hlava nebude se tuliti k těmto ňadrům! A když ne on, žádný jiný muž! Slečna Mély vážně vyslovila: Přísahám!

Usedla na sněhobílé lože a chvíli tonula v dumách. Byla již půlnoc. Převrhla se na lože a chtěla usnouti. Chtěla, ale spánek byl dnes nemilosrdný; nechtěl snodárnou záclonu spustiti na vlhké oči, na ztrmácené srdce.

Za to spal Jaroslav jako na vlnách. Usínaje na Gábinku nemyslil; myslil na Benigna Neděli. Se smíchem na rtech odešel do Hajan.

Druhého dne chtěl se Jaroslav se slečnou Mély stranu divadla poraditi. Navštívil ji v její komnatě a spozoroval hned, že jest přepadlá; vyslovil to také. Slečna podívala se naň zrakem, jemu nevýslovně divným. Mráz jej obešel.

„Vyspal jste se dnes dobře?“ prohodila slečna sarkasticky.

„Výborně.“

„Po včerejším tanečku na dvorci?“

Jaroslav sebou trhl, a oči jeho ztrnule utkvěly na dívce. Bledl až zbledl jako stěna.

Slečna ztratila svou rovnováhu; síla ji opustila, žalost přívalem se na ni lila. Zaštkala hlasitě, nevýslovně bolestně.

Jaroslav stál před ní chvíli jako socha z mramoru. Ale ta socha zvolna oživovala, svezla se na koberec k jejím nohám, opřela o její

klín oba lokte, jako by se modliti chtěla, a pozvedla k ní tu krásnou hlavu s těmi kníry, nad něž v Praze nebylo, s těma očima, z nichž sálala prvotným proudem duše nevšední, čistá, plamenná.

„Mély! Já jsem vás zarmoutil!" pronášela jeho ústa, zvolna, měkce, zkroušeně, třesavě . . .; každičká hláska trhala se ze dna samého srdce.

Mély položila pravici svou na témě jeho hlavy a usmívajíc se naň skrze slzy, odvětila tónem Eolovy harfy, vánkem prochvívané:

„Vy za to nemůžete, Jaroslave."

Doktor spustil hlavu do jejího klína. Slečnina pravice ležela pořád na jeho hlavě, hodnou chvíli, a oči její se od ní neobracely. Pak sklonila se k němu, a rtové její vdychly peroutný polibek na havranní jeho vlasy.

Najednou, jako laň z teplého lože, vyhoupla se Mély ze svého křesla. Krásná její postava byla čerstva, křepka, pružna, jako vždy jindy, a sálala ze sebe štěstí a blaženost.

„Nyní, doktore, dejme se do svých divadelních záležitostí," oslovila jej pevně a vesele.

Doktor se vzpřímil; zářil štěstím. Mžik a rozpřáhnuv náručí hnal se větrem za Mély. Slečna uskočila za křeslo; ne strachy, ale ze svévolnosti.

„Zvolna, vy roztomilý větroplachu!" namítla mu polo vážně, polo žertovně. „Kam jste dal paměť! Vždyť podali jsme si posud ruku jen pro divadlo."

„Dobrá, Mély! Tu ji máte pro život."

„Až budeteli hodný."

„Budu."

„Opravduli?"

„Na věky věkův!"

„Nu tak si plácněme na amen!"

A plácli si tak srdečně, jako když kmotr Macek kmotru Vackovi slibuje svou dceru pro syna po dlouhých těžkých námluvách.

XIV.

Se starou vladařkou na Čerstvém vzduchu vyrovnal se tedy doktor jakž takž, se slečnou Mély výborně; zbýval ještě pan Zdeněk Tureček a byl to protivník věru nikoliv nepatrný, poněvadž bez něho divadelní představení bylo jen prázdnou, rozplývavou mlhou. Doktor, bohužel pozdě, nahlížel, do jakého trní se tím zpropadeným tanečkem s Gábinkou zamotal. Mladý Tureček div jej očima neprobodl, když ponejprve s ním se sešel. A nebylo divu. Vždyť pan Zdeněk nosil fotografii Gábinčinu v tobolce na srdci a obrázek její kučeravé hlavinky v srdci, a byla vůbec Gábinka lunou jeho snův a sluníčkem jeho bdění.

Pravda, láska jeho byla dříve celkem rázu Platonického, ač v podrobnostech zabíhala ve skutečnost. Ale od nešťastné chvíle, co věděl nad slunce jasněji, že sličný a bohatý doktor mu ve dvorci leze do zelí, nabyl najednou přesvědčení, že Gábinku miluje nejen nadosmrti, ale

i daleko za hrob. A co všecku tu zkušenost převažovalo, bylo, že duše jeho ideál i doktorovi Javorníkovi přeje. Vždyť slyšel z jejích vlastních úst a na své vlastní uši, že by musila míti srdce zrovna z houžve, kdy by se jí nelíbil takový sličný, spůsobný a dvorný pán. Ano i ty pěkné kníry nezůstaly bez účinku na jiskrná její očka. Pan Zdeněk byl odchovancem písárny, kde blouznění jest zbožím mrtvým, totiž bez všeliké poptávky a odbytu, a přirovnávaje svou maličkost k velikosti doktorově nahlížel, že křečkem jest proti jelenu: ale i křeček se postaví a prská, a třebali, skočí i do obličeje, a má právo rovněž tak jako jelen vytvářeti si život podle své hlavičky. Mimo to byly mu teprve dvacet a dvě léta, byl tudíž u věku, kde srdce ještě do železné logické pasti neleze, nýbrž podle své polky kolem ní tancuje. Proto jest přirozeno, že rozpálila se mysl jeho hněvem i záštím proti drzému sokovi, a že by byl doktora na revolvery vyzval, kdy by byl jen trochu umél se smrtnou zbraní zacházeti. Sekundanta by byl měl, pana kasíra Svacha.

Pan Svach byl o několik let starší a na povrchu suchoparný patron, sama číslice; ale uvnitř bylo v něm ještě poetické jádro, jen že navrtané nešťastnou láskou. Byl jednou také strašlivě zamilován, ale pohořel. Od těch dob byla mu krásná pleť, podle jeho slovníka vyjádřeno, nevěrná a bezcitná banda. Na počest jeho připomínáme, že sám od sebe svému podřízenci, jehož měl rád pro jeho nepokrytost a veselou mysl, nikdy collegium filosoficum o ženách a jich lásce neohlásil; ale když odehrálo se ono nešťastné duo mezi Gábinkou a doktorem Javorníkem při kolovrátku ve dvorci, svrbělo ho srdce jeho tak, že mu musil pustiti žilou před mladým Turečkem. Tento nahltal se krve se žlučí smíšené, a záští proti doktorovi vyšlehovalo z rozpálené jeho mysli plamenem. Když byl v této tragické náladě, dostali v písárně neobyčejnou návštěvu. Přišel tam s nimi vyjednávat dr. Javorník.

Svach vida v doktorovi přítele svého pána, na jehož počest kromě toho divadlo se mělo provozovati, přislíbil spolu účinkovati. Leč Zdeněk se rozkohoutil. Vždyť stál před ním vrah jeho ideálu, upír jeho srdce, tygr nejsvětějších jeho citův a žádal, aby hrál v kusích, od téhož vraha jeho blaha sepsaných. Rozvaha jej opustila, krev zavířila klokotem, jazyk stal se bezohledným stísněné duše tlumočníkem. Doktoru bylo, jako by kamení naň pršelo. Nešťastný taneček s Gábinkou! Včera Mély, dnes ráno Prokop, jenž mu šetrně mínění staré paní o tom příběhu svěřil, a teď Tureček, nešťastný milovník!

Ó těch slastí divadelního ředitele! To zrovna aby si barvivo na vlasy koupil!

Jaroslav se nerozehřál a čekal. až pan Zdeněk náboj svůj vystřílí. Když byla nábojnice prázdna, promlouval doktor pokojně:

„Slečinka Gábinka ráda tancuje. To vím. Chtěl jsem, aby s vámi hrála při divadle zamilovaný páreček. Jak jsem ji mohl lépe získati, neli tanečkem? Kolovrátkář se namanul. Zatančili jsme, a ona slíbila hráti.“

Zdeněk vyvalil naň oči. Svach podíval se naň úkosem, a v zraku jeho stálo: Ten člověk měl jíti k diplomacii! Nešťastný milovník rozmýšlel; doktor ho nevyrušoval.

„A pravdali, co mně tu povídáte, pane doktore?“ otazoval se konečně Zdeněk, jemuž se svaloval kámen nedůvěry se srdce.

„Pravda jest, že jsem s ní tancoval.“

„Inu ano, ale pravdali, že jste proto s ní tancoval?“

„Což máme tu jinou slečinku ke hře?“

„To je pravda.“

„Tedy vidíte, že je všecko pravda, pane Turečku.“

Zdenkovi šla hlava samou pravdou kolem. Štěstí lásky, jež již zakopával, vstalo v jařejší a skvělejší obnově v jeho mysli. A k tomu ještě divadlo! Od jakživa přál si hráti divadlo.

„Tedy ujednáno. Hráti budete v obou kusích: v jednom v rytířském hávu, v druhém v občanském oděvu. Přistupujeteli k našemu personálu jako pan Svach?“

„Budiž. Divadlo to je můj ideál!“

„Spoléhám tedy úplně na vás, pánové. Zítra rozdám úlohy.“

Doktor odešel z písárny.

„Je to zvláštní člověk a dobrý člověk,“ prohodil Tureček.

„Diplomat,“ odvětil Svach. „Já jsem jist, že i tu emancipovanou z Čerstvého vzduchu otočí si okolo prstu.“

„Vidíte, na slečnu Mély jsem nevzpomněl! A já myslil, že béře na Gábinku. Jak se může člověk mýliti!“

Svach odpověděl dosti významně: mlčením.

Z písárny šel doktor do dvorce získat Gábinky pro svůj personál. Tam nepotřeboval diplomacie. Gábinka i bez ní byla by slíbila, hráti pod jeho vedením divadlo třeba po celý svůj život. Na odpoledne si nechal pana Račte. Byl by sice dnes již snesl trochu odpočinku, ale nedalo mu to. Dobrý jeho duch byl mu dnes věrným průvodčím. Kdo ví, bylli by zítra po ruce! Věděltě sice od slečny Mély, že Borovec pro divadlo jest získán, ale nesdílel se s ní o mínění, že jen tak holou rukou přijme kopřivu, jež vězela v úloze Benigna Neděle. Každým spůsobem musil Borovec prve úlohu zevrubně poznati a pak teprve se vysloviti, a postavíli se na odpor, bylo prve pře s ním náležitě skoncovati.

Odpoledne bylo na pokraji hájku pod Vražnem viděti malebnou skupinu. V mechu, pěkně v chládku, seděl doktor v levo a Borovec v pravo o smrky podepřeni. Aby si záda smolou neumazali, byl za každým na smrku velký arch novin hřebíčkem připjat. V popředí mezi nimi seděl na bobku Imam, hlavou k nim obrácen. Jaroslav četl z knížky, Borovec a Imam poslouchali. Bylo to asi Kopyto, co právě doktor přednášel, nebo pan Račte byl jeden smích a každou chvíli přerušoval čtenáře nějakou duchaplnou propovědí, jako: „I to je chlap stará!“ nebo: „A tohle jste, doktore, zkopal; na mou duši, krásně jste to zkopal!“ Autorská čest dostávala asi ve spisovateli rýmu, ale hlasitě nekýchal; nechtěl si pana posluchače napřed podrážditi. Když dočetl, podíval se doktor zkoumavě na panice. Tento odfoukl několik kotoučů modravého dýmu, mrknul třikrát a prohodil:

„Toho slepého Stanimíra z Ještěra budu hráti. Za jedno má krátkou úlohu a za druhé je to scéna pohnutlivá a effektní, když shledává se s dcerou, kterou má za dávno ztracenou. Ale co se týče

toho ševce, ten není, doktore, pro mne. Není, doktore, kde pak! Já a taková úloha!"

„Ale, račte uvážiti, velectěný příteli," namítal laskavě pan principál; my kromě vás nemáme tu ani živé dušičky, jež by Kopyto hráti mohla. Nebudete přece skaliskem, o něž by se potné naše úsilí na kousky rozbilo!"

„Hrajte jen Ještěra, bude ho dosti."

„Nemožno; Kopyto nelze vypustiti."

„Víte, doktore, já vám povím upřímně pravdu, proč. Ondyno, jak jsem byl na Čerstvém vzduchu, nalezl jsem, chvíli úzkostně ji hledaje, spanilou naši rajku na odlehlém místečku v houští. Však víte, kterou rajku myslím."

„Slečnu Mély."

„Ach! ano. Bylo vám to místečko, doktore, zrovna pro dva zamilované lidičky stvořené. Měl jste viděti, jak se slečna radostí zapýřila, když mne spatřila v té rajské samotě. A hned mně vyslípla v oči, že se na mne hněvá, že ji zanedbávám, že tak dlouho nepřicházím. Ó, vy nevíte, jak mně bylo! Žádná prosa, žádná báseň to nevysloví! Ale udělám vám to zkrátka! Sedl jsem si s jejím laskavým svolením naproti ní, těsně naproti ní, a ukázal jsem jí v mistrné řeči, že jsem mlád, věčně mlád. V tom, bůh milý ví, jak se událo, dotkla se vám nožka její mé boty. Doktore, neškubejte sebou nedůvěřivě; vypravuji událost a ani o smítko víc. Elektrický oheň jako láva projížděl moje tělo a zajel do srdce, do mozku. Ostýchavost se mne spadla, a kromě toho slečna mi sama dobrotivě napomáhala, sama mi v ústrety přicházela, doktore, sama, samičká . . ."

„A vy jste spustil vyznání lásky."

„Což jsem nějaký smrk, doktore, abych byl mlčel?!"

„A co ona?"

„Ona mne škádlila; však znáte ženské. Škádlení a láska patří při nich na jeden talíř jako rejže a křepelka."

„A jak vás škádlila?"

„Inu, že neví, můželi mé horoucnosti důvěřovati."

„A vy, to se rozumí, skákal jste jazykem pro ni do horoucího pekla?"

„Nu a může člověk s nimi jináč? Pravila, že mi uloží zkoušku, že musím s vámi hráti divadlo. Já slíbil, to se rozumí."

„A teď se zdráháte!"

„Ale, doktore, vy jste přec učený muž; račte uvážiti! Jak mohu nyní, když hradba mezi mnou a Mély se sesypala; když vím, že ona mne miluje; když to medové tajemství jest již z našich úst venku: jak mohl bych nyní já ukázati se před ní jako umouněný švec, starý a domýšlivý, pošetilý dobrák, na jevišti? Jak mohl bych nyní prováděti před ní tatrmánky? Jak mohl bych býti terčem a cílem úsměškův jednajících osob a beránkem, jenž snímá smíchy obecenstva? Vždyť, na mou duchu věrnou, musil bych se jí zoškliviti, vždyť musila by mne ze srdečka zrovna vytrhnouti a hoditi někam za plot!"

„Gusta dám se filosofie smrtelníkův nedozkoumá. Či nezamilovala se božská Desdemona do mouřenína, mladičká dci Košubejova do sta-

rého podagristy, Mazepy? Znám krásnou a vzácnou paní v Praze, jež do smrti zamilovala si komika, jenž hrál nejhloupější, nejsměšnější, nejošklivější úlohy, a proti němuž ve skutečnosti my oba jsme Adonidové!"

„Concedo, příteli, concedo! Ale ševce v Kopytě nemohu hráti."

Jaroslav prudce vstal.

„Co vstáváte, přítelínku?"

„Vy jste neupřímný, příteli! Vy jste neslíbil jen slečně Mély hráti, vy jste jí slibil, hráti kteroukoliv úlohu; rozumíte, kteroukoliv úlohu. A v kterékoliv úloze jest uzavřen také Benignus Neděle. Mám to z jejích úst; vždyť tvoříme spolu divadelní družstvo."

Pan Borovec zbledl.

„Ah! vy máte skoro pravdu. Ano, teď se pamatuji. Plavu krásně v omáčce!"

Doktor mlčel.

„Proč nic nemluvíte, doktore?"

„Na vás jest mluviti."

„Ano, na mně, na mně. Ty ženské, to je Kainovo plémě! Ale prosím vás, slečně Mély to neříkejte, já si musím uleviti; tak mezi námi. A na konec myslila třeba na Benigna Neděli!"

„To se rozumí, že naň myslila."

„Inu tak, nebude jinak. Já musím jí ukázati, že jsem mlád, mlád . . . Nu, přineste mi úlohu, ale musíte ji se mnou vycvičiti."

„Mohli bychom i slečnu vzíti na pomoc."

„Ne, ne, já ji musím překvapiti; já jí ukážu, že jsem mlád, ano mlád; že nejsem žádný morous."

„A teď přijmu od vás sklínku vína."

„Pojďme, příteli, pojď Imame. Dnes nebude posilnění na škodu."

Divadelní ředitel si oddychl. Personál měl šťastně pohromadě.

XV.

Oznámiti staré paní, kdo kterou úlohu hráti bude, vzala z dobrých příčin slečna Mély na se. Klubíčko její rozvinulo se zcela hladce, a jen pro Vraženského panice rozpředla se krátká debata. Ale slečna vedla si tak opatrně a po žensku sladce, že mamá vyslovila uspokojena své konečné „budiž."

Doktor Javorník měl plné ruce práce se svými sladkými nesmysly. Aby Zdenka, jenž se mu líbil, si naklonil, vyjednal mu na den dovolenou a jel s ním do blízkého města, aby tam opatřili dekorace a kostymy. Zdeněk jej vedl k městským ochotníkům divadelním a ti by byli potřebné dekorace půjčili; ale doktor, jenž dbal na pěknou úhlednost, nestál hrubě o ně. Byly mu poněkud ošumělé a nevkusně malovány, proto zamluvil si jen dobré lampy. Ale štěstí panu principálovi téměř nadbíhalo samo. Když vystoupili z divadla, kde jim myšky přes nohy běhaly, potkali odkojence Mus, zde na prázdninách meškajícího, pana Trnku. Trnka byl čiperný žák malířské akademie v Praze, a doktor znal jej od vidění. Dali se do řeči a za tepla do vyjednávání.

Trnka přisedl celou duší k podniku a slíbil, že do jisté doby vymaluje i oponu i dvě dekorace i s příslušným průčelím, budeli mu dán zdejší městský malíř na pomoc, a zaručil se svatě, že postaví domácí divadelko jako z cukru. Vyhledali malíře, ujednali s ním mzdu, najali ve střelnici za městem sál pro dobu malování a nakoupili barev, štětců i plátna. Zatím minulo poledne, i šli do hostince pozvavše pana Trnku k obědu. Tento odběhl zatím domů a přinesl sobě papíry a tužky, a nežli byli po černé kávě, měl již mladý malíř všecky náčrty načmárány. Jaroslavu šly dobře k oku, přijal je a umluvili ještě potřebné a žádoucí barevné tóny pro ně. Rozměry a polohopis velikého pokoje na Čerstvém vzduchu měl obezřetný podnikatel s sebou.

Dekorace byly tedy v pořádku; šlo nyní o oděvy. Ani tu nebylo těžkostí; Trnka věděl radu. Byl tu v městě krejčí Jelínek, jenž sám byl dlouho při divadle a měl celou sbírku kostymů nejrozmanitějších. Některé prý byly málo opotřebovány a při večerním osvětlení zrovna skvostny. Jelínek půjčoval oděvy ty na maškarní plesy a do ochotnických divadel v okolí i v městě a dal prý si dobře zaplatiti, jakož vůbec jeho kostymní půjčovna byla hlavní jeho výživou. Obyčejné šaty prý dvakrát rád nešil a takto prý náležel k posledním krejčím ve městě.

„Ale originál je, pane doktore," dokončoval Trnka o Jelínkovi svůj referát; „než slovo promluví, uvidíte, že originál. Já jej mám již třikrát v mapě. Však uvidíte sám."

Šli k Jelínkovi. Bydlel na předměstí ve vlastním domku. V nízké učazené světnici trávil dni své s manželkou a třemi dětmi, a doktorovi se ani dobře přes práh nechtělo; neboť čistoty a pořádku nebylo tam nazbyt. Jelínek seděl při stolku u okna a spravoval nějaké dětské kalhoty. Na stole byla ještě hromádka slupek od brambor po obědě. Vstal a protáhl tělo. Byl o dobrou hlavu větší než obyčejní smrtelníci, hubený ano vyzáblý, měl řídké přirysavělé vlasy a knírky, oči tragicky zapadlé a ústa komicky široká. Doktor se otřásl omrazem: to byla figura, kterou v Ještěru musil vypustiti a která by i Kopytu dobře šla k duhu.

Trnka přednesl, proč přicházejí, Jelínek si změřil doktora, jako by odhadoval, kolik má na něm za obleky chtíti, shodil prudce bramborové slupky se stolu na podlahu a pravil hlasem, na prknách patrně vymluveným a vykřičeným: „Pojďme."

Doktor se zachvěl. „Tento hlas," pomyslil si, „jest pro Ještěra zrovna uladěn!"

Jelínek vedl příchozí pány přes síňku ku dveřím, jež otevřel velikým klíčem dle fasony z předešlého století. Vstoupili do komory, prostorné, čisté a řádně provětrávané. Osvětlovalo ji dobře veliké okno, jež uvnitř se dalo na okenici zavříti. Nebylo pochybnosti, že zde jest pravý svět Jelínkův a nikoli v první jizbě. Na všech stranách visely divadelní nebo maškarní obleky pěkně vedle sebe; úplný oblek vždy na jednom kolíku. Něco zbraní a drobnějších requisit leželo slušně spořádáno na zemi.

Jelínek postavil se uprostřed, zajiskřil očima a pravil jako by stál před obecenstvem dlouhánskou rukou svou dle potřeby ukazuje:

„Tu jsou Španělé, tu rokoko, tu orient, tu sedláci, a tuto fraška a masopust. Sto a padesát obleků.“

Příchozí si prohlíželi nápadnější a pěknější kostymy.

„Kde jste takovou sbírku sehnal?“ otazoval se Jaroslav.

„Dvacet sedm kustýmů“ — Jelínek říkal důsledně kustým — „skoupil jsem v Praze; hromadu od divadelních společností zbankrotovaných; tu i tam kousky, kde se mně tak po cestách mých namanuly; ostatní jsem střihl a ušil sám. Však jsem z toho. Patnáct let hrál jsem při divadle. Leží v tom mnoho peněz.“

Doktor si vybíral, co nejlépe mu svědčilo. Jelínek zvědavě ho stopoval očima.

„Není, prosím, milostpán od divadla?“

„Proč tak myslíte?“

„Proto že rozumí effektu. Co vybírá, je při lampách samý effekt.“

Doktor ptal se po zápůjční ceně, podotknuv, že to do Záhořan.

„Když je to přes pole,“ připomenul Jelínek, „je cena o něco větší. Na cestě se kustýmy omícejí.“

To předeslav vyslovil bez ostychu slušné peníze za půjčení. Doktor přijal bez smlouvání podmínky, vyjednal s ním zálohu a určil, že obleky s sebou vezmou, až povezou do Záhořan dekorace.

„Za půl druhé hodiny je všecko řádně spakováno; ale musíte sám nebo aspoň pan Trnka osobně přijíti; neznámé osobě kustýmů nevydám.“

Doktor se měl k odchodu; Jelínek mu zastoupil vážně cestu.

„Milostpane,“ deklamoval, „oblek nedělá celou figuru. Hlavní věc je při ní pořádná hlava. Ráčíteli míti k čemu líčitele pro představení?“

Doktor se pozastavil. Hned, jak Jelínka spatřil, hrálo v něm všecko neodolatelnou chutí, připojiti jej ku skrovnému personálu. Leč ostýchal se kroku toho pomýšleje, že stará paní by sotva dovolila, aby na domácím divadle hrál s nimi cizí člověk a k tomu ještě řemeslník jaksi pochybné existence. Poslední otázka Jelínkova měla svou dobrou podstatu a mohla býti jaksi vstupenkou do domu a snad i na jeviště. Ovšem musil prve dobrou radu o to vzíti s Mély. Doktor si minutu hladil kníry a prohodil:

„Umíteli dobře líčiti?“

„Já!? Patnáct let byl jsem u divadla, a těmato rukama prošlo na sta a sta hlav a fizáží. A jakých, milostpane! Za pět minut mám z mladíka starce, a když jsem nalíčil intrikána, sršela z něho zrovna hrůza do parterru. A zamilované dědky umím také. Já na ulici ani v kostele nikdy nestrčil oči do kapsy, a to je hlavní věc.“

„Nu uvidíme, pane Jelínku, uvidíme; času máme na to dost.“

„Nu, račte si rozmysliti a na mne pozeptati. Drahý nejsem.“

Když na večer doktor slečně Mély skládal ze dne účet a o Jelínkovi se zápalem se rozhovořil, kroutila k tomu povážlivě hlavou a vyčítala mu vlídně, že jeho divadelní touhy se vlekou do nekonečna a že povlekouli se tak dále, bude musiti z družstva vystoupiti. Co do Jelínka, že by ovšem herec ze řemesla byl výhodnou výpomocí a pro nalíčení že jest ho i pilná potřeba: ale aby spolu hrál, k tomu ústupku že asi paní intendantka — myslila tím starou paní — nezměkne.

Jednu cestu že by tomu sice věděla; ale že neví, vedlali by k cíli. Jaroslav poslouchal na obě uši a podivil se nemálo důvtipu své společnice in theatralibus. Cesta ta měla jíti přes Vražno. Borovec měl si vzíti Jelínka, jakožto herce, k vycvičení se v úloze své a měl u slavné intendance vymoci, by směl spolu hráti za tou příčinou, by Borovec nepropadnul.

„Když již tolik jde na jeho útraty, ať jde i Jelínek," končila svou intriku; „nám již intendance v ledačems ustoupila, ať Benignu Nedělovi také v něčem ustoupí."

Uraděno, provedeno. Pozvali pana Borovce na Čerstvý vzduch, a slečna Mély mu všecko pěkným na vrch tak vyložila, že uznal toho potřebu pana Jelínka si na několik dní za mentora vypůjčiti a že sám došel k intendanci o povolení, aby směl pro zajištění dobrého účinu Jelínek, jenž buď jak buď k líčení herců vzíti se musí, s ním vystoupiti. Stará paní se v duchu nad tím nemálo ošívala, ale přec ostýchala se velectěnému panu sousedovi něco zřejmě odepříti, co mu mohlo býti se skutečným prospěchem. Poněvadž svou záležitost tak vylíčil, jako by to byla pouhá Minerva z jeho hlavy, nepomyslila při tom ani na doktora, a Borovec odešel od ní s dobrou pořízenou.

Básník byl nyní jist dobrým výsledkem. „Přidělal" Jelínka do Ještěra i Kopyta, rozepsal úlohy a rozděliv je kromě Jelínka, vzýval Apollina, by ochranné peruti své rozestřel nad dramatickým jeho podnikem. Čerstvý vzduch, druhdy sídlo arkadického poklidu a rodinné lásky, proměnil se v úl, plný svistu, šumu a práce. Veliký pokoj byl vyklizen a doktorovi odevzdán, a tesař a truhlář se vestěhovali do něho. Jaroslav i slečna byli po celý den na nohou, a manželé Hajných zamhouřili oči. Věděli jen, že na patnáctého srpna chystá se jim slavnostní překvapení doktorem i slečnou. Že očekávají divadlo, neprozradili, ač pan Hajný věděl, že přítel ani nic jiného podle svých libostí připravovati nemůže. Také viděli oba dva rádi, že hosté jejich vstoupili ve spolek za jedním účelem.

„Neshledajíli se v nesmyslech, jinak se neshledají," připomenul jednou polo žertovně, polo opravdově Prokop.

Spanilá jeho ženuška odvětila laskavě:

„Doufejme, že již se dohledali, co tak dlouho hledali."

Mladá paní byla již zasvěcena v tajemství své přítelkyně.

Doktor zajel si do města, by dohledl na malíře. Dal zastaviti na střelnici a vkročil do malírny. Pohvizduje seděl Trnka na malířském řebříku a pilně maloval. Vychvaloval si městského malíře, že mu jde práce od ruky jako vítr, jen když má obstojnou předlohu, dobrý plat a odpoledne pivo na občerstvenou. Však také se doktor přesvědčil, že dekorace rostou do honu. Nejtěžší kus, opona, byla hotova a sušila se. Představovala nebe, v němž letí dva geniové, jeden plavovlasý a druhý černohlávek; jeden s výrazem veselým a druhý s vážným. Nesli společně koš s květinami a rozhazovali kytičky, jeden v levo, druhý v pravo do všehomíra. Dole, v ptačí téměř perspektivě, byla krajina, podobná Záhořanské. Idea celku byla případna; zpodobovala i komické i tragické básnění divadelní, a ty kytičky, vzduchem letící, byly rozkoš, jež pozemšťanům sype v klín. Jinde rozestaveny byly nedokončeny

ještě: dvě pozadí, jedno rytířská dvorana a druhé měšťanská světnice, kulisy a sufity. Kollegy Trnkova zde nebylo; má prý doma neodkladnou dnes práci.

Trnka s výše své se rozpovídal o Jelínkovi.

Vypravoval, že celé hodiny tu prosedí, většinou mlčky jako čáp; někdy však neví řeči konce. Dekorace prý se mu líbí a říkává prý, že ještě nikdy při tak effektních dekoracích si nezahrál a že by si toho vážil jako poloviční spásy duše své, kdy by po letech opět jednou, tak z plné duše, mohl v Záhořanech nějakou mastnější úlohu odříkati. Zdejší ochotnické divadlo prý ho neuznává a nejde prý na představení, leda když mají od něho obleky, aby se na ně při lampách podíval.

„Pořád mi leží v uších," pokračoval Trnka, „abych se při vašnosti zaň přimluvil, byste mu dovolil spolu hráti. Já mu to již padesáti devíti spůsoby vymlouval, že to nejde při domácím divadle; ale on se vždycky k tomu vrací jako štika k lovu. Mám s ním tady kříž! Však slyším jeho krok. On chodí jako podle bubnu."

Jelínek vstoupil do sálu a sedl do kouta na lavici. Smekl uctivě a poklonil se, ale mlčel. Doktor se ujal slova:

„Co tomu říkáte, pane Jelínku?"

„Jsou dobry."

„Nu vy jste znalec. Budeli se při nich dobře hráti?"

„Dobře."

„Vy jste již dlouho nehrál?"

„Dlouho."

„Ale ještě byste to dovedl?"

„Milostpane! Poroučejte a já postavím pořádnou práci."

„Pojďme na střelnici."

Vyšli. Střelnice se táhla šňůrou podle bývalých hradeb, a byla vlastně jen dlouhé lipořadí, nyní tiché a opuštěné. Jen vrabčáci švitořinkali v košatých lipách. Došli mlčky asi doprostřed. Tam při zdi byl stůl a dvě lavičky. Doktor si sedl a pobízel Jelínka na lavičku. Ten z úcty stál a hladově se díval na dva sešity, jež doktor z náprsní kapsy vytáhl. (Pokračování.)

Píseň o mozolech.



Vznešené písmo — mozoly dlaní,
ale ne každý čísti je umí:
o dálném cíli psány v nich dumy.
hymny v nich skvělé dobytých přání,
rodiny četné jediná spása,
písmo jich vzletem nadšení hlásá,
srdce jak touhou buší̇vá denně
po drahých dětech, milené ženě;
hlásá, že pro krb rodinný není
svízelem svízel, potem pot skrání,

sladká že práce do unavení —
divné to písmo, mozoly dlaní!

Učte je čísti vy, kdož k svým dětem
mistry všech vzácných umění zvete;
učte je číst — a milostným letem
z mrazivé bídy blahobyt zkvete,
teprve potom nad vaší hlavou
vzdělání záři rozleje pravou —
zřídíte věčné pomníky sobě,
podavše ruce kýžené době,
v níž lidstvo nové spasení vidí,
která mu z těla vyrve zas trny,
ve které lidská důstojnost skvrny
stoleté láskou bratrství zčistí.

Nuže ta láska vaším buď znakem:
mozolův písmo učte se čísti —
srdce však při tom budiž vám zrakem!

Ant. Koukl.

Za dědictvím.

Povídka z venkova

od

Frant. Heritesa.

(Pokračování.)



Po skončení oběda pan Souček každou chvíli podíval se na hodinky a několikrát vyzval Boženku, aby vyhledla z okna nespatřili blížiti se někoho krokem důstojným ke statku. Ale očekávaný nepřicházel. Tři hodiny konečně. Starcův nepokoj stupňoval se až k rozčilení. Proč jenom nejde?

„Marto!“ volal pan Souček snaže se hovorem zaplašit zdlouhavost času. „Jeli pak v zahradní besídce už prostřeno? A lenoška březová na místě? Na proti vchodu, k pravé straně? jako vždy? Tam nejraději sedá, jak víte! Aby ničeho nepohřešil! — Co pak řekne našim letošním okurkám?“ pokračoval. „Nezapomeňte poslat jich košík na faru, Marto! Proberte lepší, ale sama, rozumíte! Ne abyste svěřila zase vše Barči, té lehkovážnici. Broskve také ještě neviděl! A jaké pak je dnes máslo? Co, Marto — co? Ondy nestržila jste mnoho cti — nu, nu, ne hned vzhůru! Myslím to jen tak, rozumíte, Marto! Jen jestli se mu nic nepřihodilo —“ doložil velmi již starostlivě. „Půl čtvrté!“

„Zpozdil se asi,“ podotknul Robert dosti suše; patrně jej pozornost věnovaná výhradně neznámému člověku příliš nepoutala. „Obmeškal se.“

„Zpozdil, zpozdil, milý hochu!“ zvolal dědeček. „Obmeškal. Doufám ovšem, že tentokráte příčina není horší. Ale u nás starých lidí třeba pomýšleti vždy na jiné možnosti. Pan farář jest v mých letech; chodili jsme spolu do školy a společně pásali jsme panský dobytek jako děti. Nuž, ani jeden ani druhý se za to nestydíme. Lépe z prachu se povznesti než spadnout s oblak do prachu. Ano, ano, brachu. Zpozdil! Obmeškal! Což ty víš, co jest stáří! Dnes po trávě a zítra pod travou! Našinec musí vždy být připraven.“

„Ó to zajisté!“ vpadl souhlasně Robert. „Kdož jest konečně jist, kdy Asrael —“

„Kdy boží prst zaklepá člověku na šedivou lebku,“ nahradil dědeček vnukův nedokončený obraz způsobem svým.

„Ani mládí nechrání nás smrti,“ doložil Robert s povzdechem sepjav ruce na prsou. „Ano, ano,“ pokračoval, jako by nebylo mu ničím nezvyklým obírati se myšlenkami na poslední věci člověka. „Nikdo není jist, kdy chvíle jeho nadejde. A proto — má být každý vždy připraven.“

Nastala chvíle mlčení. Robert díval se upřeně k zemi, ale proto přece pozoroval, že dědeček jest hluboce dojat.

„Nejen,“ chopil se Robert opět slova, „vypořádán a smířen s bohem svým, se svým svědomím, ale i,“ doložil s přízvukem — „vyrovnán v povinnostech k lidem, ke svým přátelům . . . Ano dědečku,“ pokračoval po krátkém pomlčení směleji, spatřiv, že dědeček vážně přikyvuje a ani posledně pronešené myšlence není nepříznivým. „Ano, člověk má vždy míti především záležitosti své právní v pořádku, aby mohl pokojně v každém okamžiku oči zavříti. Má postarati se o budoucnost, jež přijde po něm — pamatovati na své milé — učiniti poslední vůli —“

Dědeček se zalekl toho slova, Robert přiskočil k němu a chlácholivě chopil se obou jeho rukou. „Nehněvej se, dědečku,“ řekl měkce, „mysli si, že mluvil k tobě právní přítel, drahý dědečku! . . . Přeju ti dlouhá léta nejkrásnějšího stáří — mnohá, přemnohá, dědečku —“

Stařec nebránil se objímání, ano nevyhnul se ani polibkům, jimiž mladík tváře jeho zasýpal.

„Ty proto,“ pokračoval Robert hlasem ještě zjemněným, lahodnějším, „proto neztratíš vteřinu vzácného a drahého tak nám všem života — ale — pořádek — povinnost, dědečku, jistota —“

„Pan farář! Pan farář!“ ozval se z venku hlas Boženčin. Vidouc dědečkovu nedočkavost a netrpělivost, odběhla až na silnici, aby dříve spatřila příchozího. Vrazila teď do světnice sotva dechu popadajíc, s rozpálenými tvářemi. „Jest již na křižovatce!“

„Nu, nu,“ smál se dědeček, pojednou vytržen z nálady stísněné a uveden dobrou zprávou náhle v rozmar veselý. „Toť není ještě takový kvap, abychom vyšli už přes práh domu!“

„Proto však přece neměškal okamžitě vstáti a v spěchu co největším zaměřil ku dveřím. Boženka hopkovala po jeho boku.

Robert zůstal v pokoji. „Výborně!“ zvolal, „hrál jsem úlohu svou znamenitě. Ještě dnes sdělím vše tetě Lenoře. Víme aspoň zatím tolik,

že testamentu není vůbec, tedy též ne takového, který by mě skracoval. O ostatní se už postaráme," doložil sebevědomě.

Vedouce se důvěrně vešli starci. Pan farář byl již cestou starostlivého přítele svého seznámil s příčinami dnešního opozdění, které objevily se opravdu docela bezvýznamnými. Boženka představena již venku vzácnému hosti; teď podroben obřadnosti té také Robert. Všichni odebrali se pak společně do zahrady.

Boženka brzo vybavila se společnosti a hbitě otáčela se již v kuchyni. V bílé zástěrce, lehkými kroky vznášela se pak zahradou mezi květinovými záhony, nesouc v obou rukou plechový tác, na něm chléb, sůl i máslo v sousedství prázdných talířů a sklenic. V patách za ní Baruška s plným džbánem zastávajíc úřad, který jí byl v domácnosti páně Součkově vyhražen. K líbezně něžnému zjevu štíhlé dívčiny tvořila plná, trochu kolísavá a těžkopádná postava druhé krásky přiměřený doplněk.

Pan Souček dosti dlouho prováděl hosta svého po zahradě nemoha odolati, aby neukázal mu výtečnost nových okurek, jichž símě byl objednal z Erfurtu, aby nepochlubil se před ním broskvemi, jež počínaly zardívati se právě pod vytrvalými polibky letního slunce, aby nedovedl jej k oulům a nepochválil včely krajanky, za houževnaté oposice páně farářovy, který za vlašky lámal oštěp.

Robert v boji tom zachoval vzornou neutrálnost. Nejevil vůbec na procházce zahradou mnoho účastenství. Řekl sice „výborné" u okurek, „rozkošné" u broskví a „aj, znamenité! jak podivuhodné! zajisté!" — prohodil několikrát — ale jinak zaháněl si dlouhou chvíli chytáním much, oškubováním růžových poupat a zíváním, kráčeje stále v čele, aby k spěchu pobízel. Nejméně odpovídala jeho chuti stanice před oulem. „Zajímavé!" zvolal nahlédaje do okřídleného státu rukou dědečkovou odhaleného, ale pak začal oháněti se před dotěrností několika těch malých občanek i ustoupil strategicky do slušné vzdálenosti, jakmile se ctí mohl to učiniti. Cítil skorem lítost s ubohými starci, že takovým malichernostem věnují tolik pozornosti.

Tvář jeho se vyjasnila, když spatřil dívky nesoucí pokrmy a nápoje. Věnoval půvabné sestřence lichotivý úsměv, ale také mohutnější průvodkyni její vyznamenal blahosklonným a dosti povzbuzujícím pokynem.

Společnost mužů srazila se s děvčaty před samou besídkou. Spor o přednost jednoho včelího plemene nad druhým ukončen okamžitě a zapomenut. „Aj, aj, co vidím?" zvolal pan farář v příjemném překvapení. „I to si dám líbit! Toť bude nám dnešní svačina chutnat, jak náleží!"

Boženčina hezká, okrouhlá bradička octla se v přátelsky míněném styku s páně farářovým šnupcem; levici jeho zatím nepozorovaně bylo okusiti ohnivost Baruščiných kyprých rtů.

Pan farář sundav klobouk posadil si na hlavu černou sametovou karkulku; na temeni jeho bylo se znamení kněžského posvěcení padesátiletým podemíláním vlasového břehu rozšířilo v rozsáhlé hladké jezero, řádnou pleš, již potřeba se ukázala chrániti před nastuzením. Karkulku lemovala dokola prořidlá stříbrná příze stáčející se na spáncích

v několik koketních prstenců, jež vlídnou tu starcovu tvář hladce oholenou, hostící stálý úsměv, harmonicky doplňovaly.

Usedl do připravené pro něho lenošky zeptav se dříve po zdraví staré Marty, jež uslyševši zvěst tu vděčností dala se do pláče. Naproti záře štěstím zaujal místo pan Souček. Robert uvelebil se těsně vedle sestřenky, netaje se jí, kterak rozkošnou shledává ji v bílé zástěrce, a když ona, konajíc úřad domácí paní, nabídla také jemu chléb a máslo, poprosil jí, aby vlastnoručně namazala mu skývku, která že bude zdáti se mu pak ambrosií. Se smíchem namazala bratránkovi dva ohromné krajíce, přejíc mu Olympickou chuť.

Veledůstojný host činil předloženým jemu občerstvením všechnu čest. Pan Souček nepřestával pobízeti a předcházel jmenovitě v záležitosti tekuté části požitku dobrým příkladem. Objemný džbán vykonal prostřednictvím Barušky několikrát pouť po zahradě, udržuje mezi besídkou a studeným sklepem pravidelné spojení.

Staří přátelé bavili se předměty těmi nejrůznějšími a nejvíce vzpomínkami na mladost. Mladost! Slovo čarovného zvuku. Starcům bývá vždy zaříkací formulí, která přivolá před duši jejich světy dávno uprchlé, která uvede je daleko nazpět — žel, že ne více ve skutečnosti, ale toliko na perutech fantasie!

Pan farář i pan Souček trhali o závod v tom minulosti vábném sadě květy vzpomínek a uvíjeli z nich pestrou kytici. Pan farář čím více do proudu hovoru přicházel, tím častěji sahal do šosu dlouhého kabátu a konečně držel třpytnou sandavku v levici skorem nepřetržitě. A pravice klepala na víko v taktu stále se zrychlujícím. Po zemi u nohou jeho rozprášeno bylo plno vonného pele — „jako z jara pod kvetoucí olší," zažertoval pan farář, když spozoroval, jakou spoustu byl učinil v zásobě „božího daru." Pan Souček musil stále šňupati a v rozmaru výborném nabídnul velebníček několikrát i mladému pánu z Prahy šnupec; ano, ani Boženka neušetřena a přinucena zabořiti hezké své prstíky do černého nitra sandavky, a následující její kýchot rozesmál oba starce až k slzám. Robert ovšem smál se s druhými, ale dosti zdrželivě; shledával celý ten žert málo vybroušeným.

Nevím, kterak to přišlo, ale v proudu zábavy pronešena byla slova: Zpěv, hudba.

Hned na to vytrhla celá společnost z besídky zahradní a v spěchu ubírala se k domu, kde v kruhu domácí čeledi stála Marta. Žádost hlavy domu, aby přinesla klíče od „velkého pokoje," uvedla dobrou tu ženu na blízkost mdloby.

„Vzácný pane," volala prosebné, „vzácný pane! Máme tam zeleninu a vejce a hrnce smetany! Co si jemnostpán pomyslí? A prachu všade na dva prsty —, a pavučin — ó bože!"

Ale pan farář ubezpečil, že přimhouří jedno, po případě i obě oči, a tak dala se konečně neúprosná klíčnice přece pohnouti, že vedla společnost nahoru, zdržujíc ji však dle možnosti za každým schodem. Matýsek byl zatím k pokynutí jejímu s podřízenými bytostmi služebnými vrazil do „velkého pokoje," aby co nejhroznějšího odstranil a co nejzcuchanějšího urovnal; nepodařilo se mu ovšem více, nežli vyhnati

párek holubů, který sem byl vniknul, a odnesti jakousi škatuli, jež stála kdesi v úkrytu za kamny a docela nic nepřekážela, do prostřed pokoje. Za to Baruška v přílišné snaze, učiniti co nejvíce, převrhla důkladný krajáč mléka a štkajíc zoufale, utírala ještě bílý po zemi se plazící potok do zástěry, když hosté octli se již na prahu.

Božence uloženo obstarati dopravu potravin z besídky do nové místnosti, kam společnost se přesídlila. Barča kvapem za ní vyhýbajíc se kárajícím pohledům staré Marty, jež v rozpacích, nevědouc co počíti, spínala ruce, netroufajíc si na velebného hosta ani pohlednouti.

„He! hola! Stolici k pianu!“ zvolal pan Souček. A uvedl tím věrnou strážkyni své domácnosti skorem k zalknutí. „Ó bože!“ zaúpěla, a třesoucí se její ruka počala řáditi ve vrstvě prachu, který se byl klidně a nikým nerušen uložil po všem nábytku.

K staromodní třínohé nestvůře přisedl hřmotně pan Souček, a prsty jeho počaly hravě přebíhati po černě lesklých klapkách. Pan farář postavil se těsně za přítele hudebníka a sledoval pohyby jeho rukou, kývaje souhlasně hlavou. Robert díval se chvíli na hrajícího, ale pak přistoupiv k oknu zahleděl se ven, někdy jen s úsměvem skorem útrpným obraceje se do pokoje.

Starci, zdá se, že zapomněli jeho přítomnosti; nořili se s myslí zanícenou v sladký půvab okamžitých svých citů.

Smutně i vesele, klidně brzo a hned zas bouřlivě zněly ty zvuky vycházející z nitra starého nástroje, v němž dřímaly tak dlouho, až neočekávaně vyrušeny, vzbuzeny teď. Nechtělo se jim ani odtud; prach a rez, který se byl usadil po strunách, dusily jasnost původních tónů, a byl mezi těmi dnešními zvuky a oněmi, jež dotknutím se prstů zaznívaly kdysi z piana, poměr as takový, jako mezi hráčem dnes a před více než půl stoletím.

Bylo snad vůbec v celém tom mimovolném koncertu mnoho komického. Pan Souček ke všemu počal hru svou provázeti zpěvem, který křaplavým a vrzavým melodiím piana málo odevzdal. Robert u okna učinil rukou pohyb, jako by zacpati chtěl si uši. Překvapil také sama sebe několika satirickými poznámkami, jež zdály se jemu aspoň velice zdařilými.

Za to pan farář sledoval přítelovy písně s rostoucím pohnutím, a když zavzněla konečně Přibylova opravdu velebná hymna, proměnilo se jednotvárné solo rázem ve dvojzpěv.

Blah ten, kdo dle povolání
slouží bohu, vlasti své!

V těch verších obsaženo bylo vyznání víry obou starých poctivců. Z úst jejich řinula se ta slova v rytmu ne zcela lahodném, ale za to zpívali, jako by duši svou celou byli vdechli v ten nápěv i v ta prostá nehledaná slova. Tak nezpívají se více v Čechách písně národní a vlastenecké. Tak zpívaly se jedině v oněch pohnutlivých dobách, když každé slovo napsané poctivým českým pérem rozletělo se po širém kraji a nekritisováno ale uvítáno jako poselství nového úspěchu — když každé srdce, které zvalo se českým, zabušilo mocněji octnuvši se vedle srdce jiného, jež bylo stejně ryzí, stejnými city unášeno.

Boženka vcházejíc do pokoje nemohla ubrániti se úsměvu, ale nemohla se také ubrániti slzám. Nalezla oba starce v objetí.

„Sem k nám!“ volal pan Souček, spatřiv vnučku. „Aj, jaký to nápad výtečný!“ zajásal spozorovav v rukou jejích láhev s ohnivým mokem Mělnickým. „Sem! ať zavdáme si vlasteneckou šťavou z révy, jíž otec vlasti Karel ozdobil břehy naší stříbropěnné Vltavy a rmutného našeho Labe! Na zdraví!“

„Nuž, ano!“ svolil pan farář. „Vypijme sklenku! V dům tvůj slavilo příchod jaro, příteli! Hle!“ pokračoval obrátiv se k starému soudruhu, „jak čarodějnou moc má mládí! Tak čarodějnou, že jako na jaře posněžené vrcholy hor polibkem slunce, také šedivé, zbrázděné hlavy okřejou a se oteplí září jeho paprsků, jako dnes naše. Jest to však pouhý odlesk,“ skončil pan farář v opravdovém pohnutí, „sníh zaleskne se v úpalu slunce na horské pláni — za poledne, na chvíli — ale nesejde, neztaje více ... květy nevykvetou tu opravdové ... a také hlava vzrušená a jásající na chvíli zůstane přece jen příkrovem zimy ... Na zdar!“ zvolal pak přejímaje víno z rukou přítelových. „Ne zdar náš, starý příteli! My patříme k pokolení minulosti a zdaru netřeba nám více — vyprázdněme pohár: budoucnosti!“

Páně farářova pravice spočinula jako žehnajíc ve vlasech Boženčiných.

„Na zdar! Na zdar!“ jásal pan Souček přiťukuje též k Boženčině sklenici. „Na zdar naší budoucnosti! Naší naději, naší mládeži! A kde pak jest Robert?“

„Odpusť, dědečku,“ ozvalo se od okna, „obdržel jsem právě list a dal jsem se do čtení — od tety Leonory . . . Všem nejsrdečnější pozdravy.“

„Děkuji, děkuji,“ odpovídal pan Souček. „Ale teď pojď nám připit. Či nepočítáš se snad . . . Ach odpusť!“ opravil se spěšně. „Zapomněl jsem, že ty máš podobné pošetilosti — už šťastně a dávno za sebou . . .“

„Ale dědečku —!“

„Ach, ano — tys zástupce pokolení svého, a v tobě obráží se snahy doby, v níž žiješ ... Za nás byl život národní v Čechách ‚pastýřskou idylou.‘ Nebylo bouří, žili jsme klidně a v lásce jeden ke druhému. Ty doby jsou ty tam! Vy to nazýváte štěstím! A máte snad pravdu! Člověk roste a také národ. Jsme v proudu dramatu a musíme ku předu do výše. Rodina naše jest větší a nemůže býti již ve všem souhlasnou ... Národní cíle české nabyly tvaru praktického, vypočítatelného a vyměřitelného, nejsou více neurčitými sny, mlhavými, bez těla. My jsme byli dětmi . . .“

„Soudíš celkem správně, dědečku,“ řekl Robert, „ano, vy jste byli dětmi! Dalek jsem toho —“ pokračoval, tváře se skorem dojatě, „dalek, vkládati do slova toho význam snad vám nepříznivý.“

„Ó prosím — jsi velmi laskav,“ namítnul pan Souček.

„Ale, ale, dědečku,“ přerušil jej Robert, „na co opět myslíš? Jak mně zas rozumíš? Chtěl jsem pouze říci — chtěl jsem jen — nuže zkrátka ať vybojujem věc tu jednou pro vždy,“ zvolal v návalu odvážné myšlenky, „mám všechny snad nectnosti, ale jednu mám ctnost —

nedělám se lepším nežli jsem! Zkrátka tedy: My nerozumíme více vám. Váš svět jest pro nás příliš světem citu!“

„A vy?“ vmísil se v rozmluvu pan farář, který udiven naslouchal rozmluvě, v níž vyzněla jeho vřelá slova o mladosti. „Co vy dáváte v náhradu za ty naše city?“

„Řekněm třeba myšlenky,“ odpověděl Robert.

„Aj! aj!“ usmál se farář. „Ó té prospěšnosti vašich myšlenek!“

„Myšlenky,“ přerušil jej Robert podrážděn, maje za to, že proti tomuto protivníku netřeba mu míti ohledů, „myšlenky, které ovšem neobalujeme s hlukem planých frásí o ‚vlastenectví‘ a ‚mladosti,‘ haha — které nestavíme na odiv libůstkami v okázalosti zevnější.“

„A čím?“ zněla další otázka, „čím nahražujete vy národu tyto naše — nuž, dejme tomu, slabosti?“

Robert neodpověděl; usmál se jenom.

„Chladností a vypočítavostí, lhostejností, opatrností, tichošlápstvím a prospěchářstvím, blaseovaností, bezbarevností charakterů,“ řekl pan farář. „Vy nejste,“ pokračoval hlasem povýšeným, se zápalem, „vy nejste dětmi a nechcete být mládeží, jíž měli byste býti přirozeným rozvojem, ježto dobu naši nazýváte národním dětstvím. Vy si říkáte a dáváte říkati: muži, — ale vám schází to, co činí muže mužem: činy. Ty očekáváme od jinud, ale ne od vás. Vy až k nim jste se nepovznesli. My jsme byli,“ dokončil starý kněz, „snílkové, ale vy — vy jste spáči!“

Pan farář se odvrátil; ruka jeho octla se důvěrně na rameni starého soudruha. „A starci,“ řekl tento sotva zadržuje slzy deroucí se z očí, „my starci připili jsme jen skutečné mládeži, mládeži takové, v níž vidíme očima svýma dle svého způsobu vlasti spásu, mládeži a budoucnosti!“

„Ani generace tato,“ promluvil pan farář tónem náhle mírným ale s očima hněvivě na Roberta upřenýma, „není jí prostá — pravé, nadšené, vzletné a ohnivé mládeže, jenom že ony vlastnosti nejsou znamením celé doby. Jsou pouze jednotlivci, kteří hlásí se k praporu tomu, a ti jsou strážcové svatých ohňů ideálů, z nichžto vzplane a vzplanouti musí požár očistný. Mládeži a mladosti!“ skončil starý kněz pozdvihuje pohár.

Boženka postoupila proti bratránkovi; porážka, již utrpěl, naklonila mu snad její soucit.

„Ó proti takovému přípitku,“ zvolal Robert s poklonou, „ničeho nenamítám. Mladosti a kráse!“ řekl .přibližuje sklenku k ústům.

Ve dveřích objevil se Matýsek dávaje přítomnost svou na jevo dosti hřmotně. Pan farář okamžitě porozuměl tomu znamení otázky.

„Kdo pak vás objednal, Matese?“ durdil se domácí pán. „Proč nečekáte na rozkazy? Jistě že Marta prožluklá . . .“

„Zcela v pořádku! Zcela v pořádku!“ — volal pan farář přívětivě ke dveřím kyna rukou. „Jest nejvyšší čas. Jen zapřáhněte Matese. Kterak jsme se opozdili!“ řekl obrátiv se k starému příteli.

Sestoupili dolů do jídelny, kde za chvíli opět ve dveřích objevil se Matýsek; tentokrát ne více jako znamení otázky, ale jako naléhavý vykřičník.

Provázen veškerým obyvatelstvem statku ubíral se pan farář přes práh domu. S úsměvem děkuje všem, sedl do kočáru. Pan Souček díval se za odjíždějícím, až docela vůz v šeru zmizel; pak vrátil se do jídelny. Marta nepříliš vlídně poznamenala, že večeře asi již vystydla.

Starý pán prohlásil, že vůbec nebude dnes jísti. Usedl k otevřenému oknu a dlouho němě, beze slova, pohlížel do tmy. „Půl století," pohnuly se pojednou jeho rty k ztlumenému šepotu, „půl století pracoval jsem zde na zvolené té půdě a střádal jsem s vůlí poctivou, silami všemi, s myslí radostnou, včela naplnila chudý v počátcích oul — a teď . . . první větřík může sraziti ji v plodném letu jejím, zahubiti ji, zanesti ji daleko, daleko — kdož má o krajích těch tušení? . . . A proč jsem střádal? proč jsem pracoval? pro koho? Ó, že jsi vzal mi jediné mé dítě, bože! On byl by kráčel zajisté cestou pravou, užívaje prospěšně zděděných statků pozemských na dobro lidstvu, k prospěchu národa a vlasti a tím již i k vlastnímu svému blahu! A zatím . . . hle! Právní a nejbližší dědic můj! Člověk, který mně býti má nejdražším!"

Rty starcovy chvěly se dále, ale zvuku slyšitelného nevycházelo z nich více. „Což nejsem však pánem jmění svého a vůle své? . . ."

Stařec vzchopil se, a tvář jeho oděla se výrazem vzdorovitým, jenž mohl zdáti se i zlobným. „Ano," zvolal přistoupiv náhle k Robertovi, „rozhodnu o budoucnosti!"

Rozechvěn, pobouřen, v myšlenky zabrán odešel starý muž do své ložnice.

Robert Zelený hřmotnými kroky měřil pokoj. Ve tváři jeho zračila se mrzutost. Byl s dnešním dnem nanejvýš nespokojen. Sám s sebou, se všemi. Již ráno měl vlastně nehodu; připomenul si s nelibostí rozmluvu v kočáře. A což odpoledne! Že také nedovedl odraziti vyzývavost a pustil se v rozbory názorů o světě! To bylo neprozřetelné, nelze zapříti. Měl se lépe opanovati.

Robert pokáral se v duchu. Po druhé dá se s těmi starými dětmi třeba do tance — proč ne? Nemohl ubrániti se úsměvu, který však špatně k zamračenému jeho čelu slušel; podobal se spíše úšklebku. „Dědeček jest na mne opravdu rozhněván!" zvolal nevrle, přerušiv smích. „O tom nemohu se klamat, o tom nelze pochybovat. Poslední jeho slova zněla jako: Poradil jsi mně dnes dobře, učiním pořádek. Avšak tebe jsem od té doby řádně poznal; ty nejsi člověk mého srdce. Proto nečiň si naději na dědictví! A bah!" Robert pohnul nedbale rukou. „Že nepatrnostem takovým věnuji tolik přemýšlení! Co na tom všem záleží! Jsemli dnes i trochu v nemilosti, zítra budu hřáti se zas na výsluní dědečkovy přízně. K čemuž bych zde byl? A v zápětí této noci ještě nepojede přec Mates pro notáře, haha! Proto všechno mohl jsem si nepříjemnost dědečkova hněvu ušetřit! Nebyl bych ostatně dal se strhnouti k tak nerozvážné otevřenosti, kdy bych nebyl býval rozčilen, podrážděn obdrženým listem!"

Vina všech nepříjemností dne svezla se na ubohou Leonoru. Přísný synovec věnoval vzdálené několik kárajících myšlenek a zdrtil

ji in absentia pádností oprávněných výčitek. Vzal do rukou obdržený list a počal čísti:

„Známo ti, že dědeček měl syna, který v mladém zemřel věku, ve květu let, v cizině — nebylo mu přáno zavříti oči pod oním nebes baldachýnem, pod nímž po prvé je otevřel . . .“

„Tetin květnatý sloh,“ poznamenal čtenář uštěpačně.

„Zůstalo po něm dítě,“ četl dále. „Dědečkovi jest nebožtíkův tento román podnes tajemstvím. Milostné pletky synovy byly mu známy, ale následky jich zůstaly mu rouškou tajemství zastřeny . . . Matka byla herečkou. Starala se pečlivě o plod nešťastně skončené lásky — uznání to nemohu jí odepřít.“

„Jsme velmi spravedlivi k nepřátelům,“ zabručel Robert.

„K našemu štěstí nebyla však praktická. V tom ohledu byla bezstarostně lehkomyslnou, jako bývají dámy toho stavu.“

„Trochu staromodní názory,“ usmál se čtenář.

„Snad bála se také,“ pokračoval, „špatného přijetí, myslila, že bude jí opovrhnuto, a byla příliš hrdou . . . zkrátka: nehlásila se nikdy k rodině otce svého dítěte. Žila se synem v Praze, vrátivši se k někdejšímu svému působení na jevišti. Až překvapila ji smrt. Jest tomu již kolik let. Nezákonný ten bratránek Tvůj dokončil právě studie gymnasiální. Přátelé umělkyně postarali se o to, aby mohl dostudovati. A teď se stalo —“

Robert dočetl první stránku listu a sklesl na pohovku. „A teď se stalo!“ opakoval malomocně. „Ukončil studie své na technice ve Vídni. — Proč nenalila mně teta čisté vody!“ zvolal zlobivě. „Mohli jsme dávno již podniknouti něco na svou ochranu. Jaký účel mělo zatajení okolností tak vážných? Žádný. Pouhá libůstka staré panny, která vždy musí míti kousek tajemství zvlášť pro sebe.“

„Člověk ten,“ pokračoval polohlasitě ve čtení obrátiv list, „nebyl by nám nebezpečným, kdy by —“

„Ano — to kdy by!“ zvolal Robert nahlas. „Kdy by náhoda nebo osud nepříznivý nebo snad i zloba našich nepřátel — snad plány jeho vlastní,“ četl dále, „nebyly zanesly jej. — Právě se dovídám — přijat za inženýra ke společnosti — v těchto dnech počne vyměřovati — v nejbližší blízkosti páně Součkových pozemků . . .“

Věnoval třetí straně listu jen těkavý pohled. „A teď jest na Tobě,“ dočetl pak, „abys učinil potřebná opatření. Spoléhám na Tvou bystrost, Tvou obezřelost, na osvědčený Tvůj důmysl . . .“

„Děkuji za poklonu!“ zvolal; uznání jakékoli vždy mu pochlebovalo. „Mrzuto! K zlosti!“ zabručel pak. „Ó teto Leonoro! Ó teto Leonoro! Naše plány se zamotávají . . .“

Mladý muž vyskočil z pohodlné své polohy a jal se zas přecházeti prudce po pokoji. „V případě nejhorším,“ zvolal zastaviv se, „popřejeme raději ubohé dívce několik tisíc z našeho půl milionu!“ Tvářil se velmi milostivě; zdálo se mu, že jest příkladným šlechetníkem.

Octnul se u divanu, a tělo jeho znova kleslo v jeho pružnou náruč. Převaloval se chvíli z jedné strany na druhou, mezi rty cuchajc doutník, který byl mu uhasl, aniž to spozoroval. „Ano — nabídnu jí smír,“ zvolal vzchopiv se opět, „budeme postupovat společně proti

společnému nepříteli. Situace se změnila. Věci mají se teď jinak. Zájmy naše jsou skorem totožné — v jistém ohledu totiž. Jest v našem oboustranném prospěchu předně teď, aby hrozivé stíny, jež v podobě pozůstatků z romantických zápletek minulosti vystupují na obzor, byly co možná zažehnány ... aspoň aby on — kterak se jmenuje? Co na jmenu konečně! Teta zapomněla na jmeno — aby nevyhodil nás oba ze sedla dědečkovy přízně. My dva spolu pak budeme snadno hotovi," doložil, nemaje patrně ani nejmenší pochybnosti o skutečném výsledku. „Ačkoli," přerušil se opět, jako by přece jen nedůvěřoval. „Dnešní události — okamžitý stav věcí — Ej!"

Robert vyskočil s pohovky a přikročiv ku stolu zapaloval si doutník o hořící svíčku. Zajisté však úmysl tento nepovzbudil jej k pohybu tak zbytečně prudkému. Byly to as jiné myšlenky, jichž návalem tak nechal se unesti ...

„Není to nápad zlý!" prohodil vypustiv z úst několik hustých kotoučů dýmu. „A věru ..."

Vzal při těch slovech do rukou zas tetin list. „I hleďme!" zvolal, „post scriptum — celá poslední strana! Aj, aj! Také mohlo mi napadnout, že dopis ženský neobejde se bez tohoto nespůsobu, ano, že nejdůležitější přicházívá tu pravidelně až za podpisem," doložil rozmarně.

Tvář jeho se vyjasňovala; počal se usmívati. „Jaká to shoda myšlenek!" zašeptal pak. „Nuž, vezmem si sestřenku!" zvolal rozhodně. „To bude to nejkratší!"

Robert ulehl, ale nemohl usnouti. Myšlenky nejrůznější těkaly hlavou jeho; přízrak za přízrakem valil se před jeho očima; nemohl jednotlivých obrazů ani postihnouti.

Bylo mu těsno; zdálo se mu, že chmury jej udusí. Kolem rozhostila se tma, a nemohl jí proniknouti. Umínil si, že usnouti musí, stůj co stůj, i použil všech známých prostředků uspávacích. Pokusil se soustředit myšlenky své k jednomu bodu, počítal několikrát od jedné do tisíce, a není jisto, zdali filosof povznešený jinak nad podobné malichernosti nezačal se i modlit polozapomenutý otčenáš. Vše marně. Tmou kmitaly se drobné jiskřičky, jako když spálíme papír a díváme se, kterak na zuhelnatělé hmotě pak i nejpevnější a dlouho vzdorovavší atomy rostlinného tkaniva podléhají procesu spálení.

Konečně vyhoupla se jedna z jiskřiček nade všechny zmatené temné mraky; rostla a měnila se v určitou podobu, v sličnou, mladou, úsměvnou tvář ...

Robert Zelený spal a snil.

Jitro na statku.

Noc měnila se teprva v přítmí, bylo ještě šero, když ze dveří chléva vynořila se ženská hlava, dosti rozcuchaná, a když se byly rozespalé oči rozhledly na všechny strany, následovalo poprsí; pak vyklouzlo ostýchavě celé tělo vězící v povážlivých nedbalkách.

Postava tiše plížila se prázdným dosud dvorem; ze středu prostranství, od pumpy, ozval se pak plískot a pleskot; tajemný zjev

kmitl se opačným směrem a zmizel zas beze stopy v místnostech svého východu.

Brzy po tom z protivné strany objevil se Matýsek, bos a v modrých spodkách; prvním cílem jeho též byla studna, kde se umyl, věnuje ranní toilettě své podezřele mnoho péče. Obstárlý ten mládenec přinesl s sebou i plechové zrcádko a zhlížel se v jeho zamaštěném povrchu při mdlé záři prvního zábřesku jitra dosti dlouho, česaje si švihácky ježaté své vlasy.

Za ním Bartoš, čeledín, nepozorovaně se přikradl, tak že Matýsek uleknut po něm se ohledl, zpytavě jej přeměřiv a s patrnou nedůvěrou pátraje po směru, kterým se kroky jeho sem nesly; zrak Matýskův utkvěl tázavě chvíli na zavřených dveřích stájů a přemetl se pak podezřele na druhou stranu dvora, kde umístěny chlévy skrývající v sobě ložnice ženské části domácího služebnictva. Myšlenky své hlasitě nepronesl.

Spěšnými kroky odebral se Matýsek do stáje, odkud vrátil se v každé ruce nesa dřevěnou putýnku, žena bručivým hlasem před sebou Kubu pohunka, kterého byl vyplašil z nedovolené v tom čase již dřímoty. Naplnil u pumpy obě nádoby a odnesl vodu do stájí.

Kuba osaměl na dvoře a použiv nedostatečného dozoru, osvobodil se pro dnes důsledností nepříjemného styku s vodou. Utřel si oči a nos suchou dlaní a zatáhnuv za rameno pumpy, přidržel pod vyvalivší se pramen čistící jen prsty špinavých nohou, které osušil pak opodál na trávníku. Na to vklouznul do stájí za Matýskem.

Činnost domácích skřítků skryla se na delší dobu za zdi, do stavení. Dvůr byl prázdný, totiž prázdný lidí, nikoli pustý.

Sem tam se procházeje, vážně vykračoval si Cikán podezřelým vrčením provázeje každé hnutí, každý šust venku, za vraty, dosud zavřenými. Na hnojišti vévodil strakatý kohout obklopen harémem slepic. Sbor kachen brodil a máchal se v špinavé louži, lově z vln jejich podezřele chutná sousta. Spokojeně chrochtaje přibatolil se tučný vepř a přiměl důstojným svým zjevem vybíravé lovkyně k okamžitému, uctivému ústupu; zaujal sám místo ve vábné kalužině, zabořiv údy své do měkké její náruče. Protahuje se tu šilhal potutelně po vlastních potomcích, opodál kolem své roditelky bázlivě se kupících a k ní se tulících; v některých okamžicích šlehaly těmi pohledy starého labužníka, jak se zdálo, i choutky snad kanibalské.

Se střechy sletovali holubi; párek po párku opustil útulný kout své domácnosti, aby ohledl se po snídaní. Houf vrabců snesl se šustem na prostranství před stodolou a rozprchnul se do všech stran, po zemi vybíraje nejlepší sousta a nevyhýbaje se v drzosti své nikomu než chocholatému kačeru, který v čele švitorných kačen postupoval proti každému výbojně, zaháněje kleštěmi širokého svého zobáku i odvážné krysy slídící tolikéž mezi rozházenými tu plevami po nějakém vhodném pamlsku.

Živoucí mosaiku doplňoval malebně statný cizozemec, krocan; nadýmaje tělo své a skrývaje malou svou neúhlednou hlavičku v rozčechrané peří a za červený lalok, podobal se poněkud hloupému člověku, pyšnému v nedostatku myšlenek na svůj šat a své břicho.

Rozednilo se úplně; úsměvně spočívala zlatá sluneční záře na ranní té idyle . . .

Dvorem přeběhla Kačka. Baruška s ohromným krajáčem v pozdvižených rukou několikrát po sobě kolébala se z chléva přes dvůr i zmizela v místnostech podzemních, aby v příjemném jich chladu složila nadojené mléko.

Po nějaké chvíli vynešena z kuchyně obrovská hliněná mísa a postavena na stůl umístěný pod kolnou, z jejíhož krovu ozývalo se v směsici kdákání slepic, vrkání holubů a pískot mladých vrabčíků. Po obou stranách stolu usedla čeládka, a když byla Kačka fantastickou kytici, vymalovanou s křiklavým nevkusem na dno mísy, zatopila rybníkem vonné zelnice, chopil se každý plechové lžíce.

Mužští po jedné, ženské po druhé straně zahájili gastronomický koncert v dokonalé harmonii. Hladina polévky rychle se nížila, a brzo nořila se z ní opět bílá kytice i objevila se konečně v celé nepokryté kráse. Stolovníci rozešli se každý po své práci.

Venku objevila se Marta s hlavou do těžké pleny zavázanou a když byla sebe i od Kačeny přinešenou nádobu opětovně poznamenala křížem, začalo pod kolnou „vrcení."

V patách za Martou se zvonivým smíchem vyběhla z domu Boženka. Nastal spor mezi zkušenou obyvatelkou venkova a městskou slečinkou, „která se do všeho plete" — „s cukrovýma svýma ručičkama k tomu se nehodí" — „měla by raději sedět v pokoji" — „nejsnáze tu ještě přijde k úrazu . . ." a jak další a ostatní Martiny poznámky zněly.

Rozumí se však, že klika belíku z rukou karatelky znenáhla se octla v svižných ručkách slečny Boženy. Točila vesele jednotvárným tím flašinetem dupajíc k tomu takt a s úsměvem ohlížejíc se po odcházející Martě, jejíž bručení doznělo, až když zmizela v kuchyni.

Otevřely se dvéře stájů, a vykročili bělouši s Matýskem.

Boženka mžikem zanechala výroby másla a skotácky rozpustile rozběhnuvši se po dvoře, chopila se Matýska pod paží. „Na pole? na pole!" volala radostně.

„Ano, na pole! Budeme svážet," odpověděl stálý ten jinak mrzout s úsměvem zvláště svátečním.

„Ve jmenu božím tedy začneme!" ozvala se Marta, která opět vyšla. „Jen nedostanemeli odpoledne zas bouři — co Matese? — jako předevčírem. Pán bůh rač chránit nás všeho zlého!"

„Hm, hm," odpovídal Matýsek odpíraje a „hm, hm," doložil ihned oním tónem pochybnosti, nejistoty, kterým venkovští proroci povětrnosti pro každý případ ponechávají své reputaci otevřená zadní dvířka.

Boženka vyhoupla se na vůz a tleskajíc rukama postavila se v předu vedle Matýska opírajíc se o řebřinu. „Na pole! na pole!"

Bělouši zatáhli. A za vozem ubíraly se děvečky s vykasanými rukávy, v krátkých sukních, s bílými šátečky na hlavách.

Bartoš a několik jiných mužů s lesklými kosami na ramenou přidali se k tlupě a oddělili se až na rozcestí, aby na vedlejším poli porazili ječmen.

„Na pole! na pole!“ jásala Boženka štěstím zářic a ohlížela se po statku a — ohlížela se nejvíce po jistém rožním okně.

Za ním Robert Zelený dosud hověl si v sladké dřímotě. Byl by nepochybně odhodlal se vstáti, snad byl by i nedůstojně mladicky vyskočil s postele, kdy by byl tušil, že spatří ve skutečnosti a v obrázku tak rozkošném onu, jíž obíraly se právě jeho sny. (Pokračování.)

Po bouři.

Třesk hromu za vrchem již doburácel
a vichr zahnal těžké mraky v dál —
hle, západ náhlou změnou zakrvácel —
ne, luzně ve čarovném nachu vzplál.
Vztek bouře ukrocen a blesky zhasly,
mír trůní na stromech, jež tak se třásly.

Den dokonává. Klidně noc se blíží,
luk na koberce zvolna sedá si,
hvězd zlatem protkaná ji říza tíží,
jí pozdrav nesou ptačí dohlasy.
Pak ticho, tichounko — sen všecko jímá —
po bouři žití též se sladko dřímá . . .

K. H. Sýkora.

Výlet do Skandinávie.

Píše

Josef Kořenský.

(Dokončení.)



Vzdělání lidu proniká ve Švédsku všecky vrstvy národu. Abychom švédského školství spravedlivě ocenili, dlužno bráti zřetel k fysikálním a ethnografickým okolnostem skandinávského severu. V Čechách žije na 1☐ km. asi 70 obyvatelů, ve Švédsku však pouze 11. Švédsko sice zajímá asi 9kráte více plochy nežli Čechy, ale má asi o pětinu méně obyvatelstva, kteréž rozptýleno jest v malých dvorcích, zřídka slučujíc se ve větší osady vesnické. Veliká vzdálenost malých osad a samot stěžuje ještě pravidelnou návštěvu školy, čemuž jsou nemalou závadou také tuhé zimy studeného severu. Ze 497 obyvatelů jsou 62 škole povinni; připadá tudíž na školu 45☐ km. Bylali by škola právě středem toho kruhového území, potřeboval by žák na obvodu jeho bydlící 4·7 km. nebo přes hodinu cesty do školy. Uvažujíce však, že jest obyvatelstvo

švédské ve mnohých městech hlavně soustředěno, a že více než osmý díl švédské rozlohy náleží jezerům, tu třeba vzdálenost školy vzíti spíše trojnásobně větší. V tom se patrně jeví, které momenty valně nepříznivy jsou zdaru švédského vzdělání školního, však lid je překonává ke cti svého národu a ke blahu svého rozvoje národohospodářského, dosahuje prostředky malými výsledků skvělých.[1])

Namáhavá cesta do vzdálené školy obecné příliš záhy přivodila by vysílení dětského těla. V krajích řídce obydlených postaráno jest o to, aby ani odrůstající mládež nemusila vážiti unavující cesty do daleké školy, a proto zřízeny jsou tam *flyttande skolor*, t. j. školy kočovné. Týž učitel vyučuje v roce na dvou až i na třech místech. Tím ovšem zbývají mládeži dlouhé prázdniny, nepřinášejíce tolik zanedbání, jak se domýšlíme. Zdravé a čilé tělo snadno dohoní věci v útlejším mládí zanedbaných, ne pak tělo předčasně vysílené duševními pracemi. Pro školy kočovné najme se světnice někde ve větším dvoře. Než i tyto školy kočovné vyžadují soustředěnějšího obyvatelstva a nevyhověly by severnějším krajům švédským, kde samoty vzdáleny jsou od sebe několik hodin cesty. V takových okresích zřizují se školy, ve kterých mládež přebývá po všecken školní rok.

Ve Švédsku dělí se školy obecné ve *smaaskolor* (malé školy) a *folkskolor*. Prvé mají „lacinější“ učitele, kteří pro prvý počátek dětského vzdělání dostačují.

Učitelé a učitelky pro školy obecné připravují se ke stavu učitelskému v semináři, kterých bylo před dvěma roky 12 ve Švédsku. Kurs v ústavech je čtyřletý. Nad to jest několik seminářů pro učitele a učitelky malých škol s kratší přípravou. Kandidátův a kandidátek hlásí se třikráte více nežli může býti přijato. Jeden ústav učitelský zařízen jest až pod 64^0, jen asi $2^1/_2{}^0$ pod kruhem pólovým. Tam učí se chovanci také jazyku laponskému, majíce vyučovati mládež její jazykem, k němuž pojí se ve vyšších třídách jazyk švédský. Tedy i v ledových markách finských a laponských plyne kulturní požehnání z obětovnosti pokročilých Švédů. Všudy je švédský učitel, kde švédský je poddaný. Návštěva školy je ve Švédsku závazna.

Od roku 1877 učí se mládež ve vyšších třídách obecné školy také počátkům řemesla, soustružnictví, řezbářství, zámečnictví a j. Ovšem ve Švédsku má toto odborové vyučování jiný význam, než by mělo v krajích našich, po čem mnozí velice touží. Ve Švédsku, kde obyvatelstvo tak je rozptýleno v mnohých krajinách, že přes hodinu bylo by ke kováři, dvě hodiny snad k zámečníkovi a několik hodin k jinému řemeslníkovi, odkázán je osamělý baráčník nebo malý hospodář na své ruce a své umění. Většímu pak statkáři starati je se o to, aby měl na svém statku jednotlivá řemesla zastoupena.

Vyššího vzdělání poskytují ve Švédsku *högre folkskolor* (vyšší národní školy). Úkol jejich jest vštěpovati posluchačům moudré zásady lidského spolčování, nadchnouti budoucího občana k plnění vlasteneckých povinností, buditi v něm samostatnost, pěstovati lásku k práci,

[1]) Vypsání švédského školství najde čtenář v mém článku Škola a život ve Švédsku v Paedagogium č. 3. r. 1882.

naváděti ho k samostatnému vzdělávání. Aby však vysoká škola národní nepracovala na nejisto nebo s prospěchem jen polovičatým a pro život pochybným, vyžaduje se, aby posluchač vstupuje do ústavu měl 18—30 let, ve kterém věku duch lidský dovede již kriticky a samostatně pojímati učení mu předkládané. Prvější högre folkskolor přijímaly mládež 12- nebo 13letou, jíž nelze pochopiti myšlenek sociálního života. Proto nemoudré je klásti v tento věk požadavky, jež zdárné ovoce přinesti mohou teprve u věku mužném. V době mladistvé nevychováme ani obchodníka ani průmyslníka ani umělce. Za to významné jsou pro stát školy, v nichž odborně vzdělává se mysl dospělá, občanská, a takové jsou švédské högre folkskolor. Co do vzájemnosti mezi učitelem a posluchači upomínají na řecké akademie. Místo přísného vyučování pouze prostě se přednáší, učení na paměť ustupuje živému rozhovoru a posuzování věcí, jež byly probrány. Škola přístupna je posluchačům i mimo školní vyučování, že nenáleží to k řídkým úkazům, vídámeli učitele, an se svými svěřenci na večer v přátelském hovoru se baví, vysvětluje a odpovídaje k různým otázkám. Tu se zpívá, deklamuje, rozmlouvá. Na všech vysokých školách národních je dovoleno, aby obecenstvo účastnilo se veřejných přednášek. Kurs těchto škol jest jednoletý. Položen je v tu dobu, která není na závadu polnímu hospodářství, totiž od 1. listopadu do konce dubna.

Dívčích vysokých škol bylo ve Švédsku zařízeno patero.

Střední školy švédské byly r. 1859 reformovány podle vzorů německých. Nynější sedmitřídní ústavy, *elementarläroverk,* jsou buď klasické nebo reální. Nejnižší tři třídy jsou sloučeny po spůsobu našich reálních gymnasií. Úplné rozdělení obou těch škol je v posledních dvou ročnících. V oddělení klasickém je latina obligátní, řečtina počíná ve třídě předposlední, jsouc předmětem mimořádným.

University nejsou položeny do hlavních měst, ale po spůsobu německých vysokých škol do měst venkovských. Švédsko má dvě university, v Lundu a Upsale; jen lékařská škola nalézá se ve Štokholmu. —

Posléze, před odjezdem ze Štokholma, spatřiti chceme báječný obraz vykouzlený ve hladině Mälaru a Baltu za severního večera. Z Mosebacke na Södermalmu loučíme se s nejpůvabnější panoramou nordického světa. Ráno unáší nás vlak do Upsaly.

V Upsale je smutno jako v hnízdě, z něhož ptáci vylítali. Jsou právě prázdniny, a v tu dobu nepoznáš čilého ruchu universitního města. Ale ani v měsících od února do máje a od září do listopadu, kdy akademické přednášky počínají, jakož ve Skandinávii vůbec jest zavedeno, marně bys hledal mladé zápasníky vědy s jizvami a modřinami, jež způsobily jim šermování, korbele, džbány a rvačky při nadšení kultu salamandrova. Takové „poesie,“ za niž bojovali vykřičení študenti Virtemberští [1]) v 16. věku a jíž posud holduje se v kneipách buršáckých, akademikové švédští neznají, vynikajíce za to vyhlášeným zpěvem sborovým. Prvního máje, kdy ve Švédsku slaví svátek probuzení přírody, sbratří se jednotlivé krajinské sbory studentské (na-

[1]) Melanchton takto naříká si na ně: „Nechovají se jako lidé, ale jako Cyklopové; celé noci honí se po ulici, zběsilým hulákáním všecko naplňují, urážejíce, házejíce kamením, zbraní sápají se na lidi pokojné spů-

tion) přijímajíce na vzájem přátelské tykání. Roku 1881 studovalo na universitě Upsalské asi 1600 posluchačů.

Upsala leží po obou stranách říčky Fyrisâ v požehnané rovině majíc přes 12.000 duší. Na západním břehu ve čtvrti Fjerdingu usadil se učený a studovaný svět, tam jest Upsalský quartier latin, universita, dóm, knihovna, botanická zahrada.

Velebný dóm, největší ve Skandinávii, posvěcený sv. Eriku, Vavřinci a Olafu, mnohokráte již požárem utrpěl, ač osamělc stojí na mons domini. Oheň r. 1702 přivodil, že gotické věže nahrazeny byly nižšími a nevkusnými přístavky. Kromě portálů celá budova vystavena je z drobných cihel upomínajíc rázem na severofrancouzské kathedrály, zvláště na Notre Dame v Paříži. Vždyť francouzský architekt, Etienne de Bonneuil, „tailleur de pierre“ a stavitel Notredameského chrámu, nejen plány Upsalského dómu navrhl než i také stavbu jeho počal s 20 pomocníky, podepsav smlouvu dne 8. září 1287 v Paříži.

Uvnitř chrámu odpočinku došel Gustav Vasa I. Leží na castrum doloris mezi první a druhou manželkou tak klidně a sladce, jako dřímá člověk s dobrým svědomím. Koruna zdobí jeho hlavu, žezlo a říšské jablko v rukou spočívají. První svou choť, princeznu Kateřinu Lauenburskou Gustav příliš nemiloval, ale Marketa Lejonhufved byla „hans hjertans allrakäraste“ — jeho nejmilejší, perlou a jasnou hvězdou tehdejší doby. „Margaris aetatis gemma nitorque suae“ zní její pohrobní nápis. Bylať ona orodovnicí všech, kdož pomoci hledali, a mírnila láskou rozhorleného panovníka. Také Karin Stenbock, třetí Gustavova manželka, odpočívá v té kobce záhrobní, ale místa na castrum doloris pro ni nebylo. Kůr, v jehož středu hrobka Gustavova se nalézá, vyzdoben je freskami s výjevy ze života slavného Vasy, kterými starý „Gösta“ stal se u lidu švédského osobou téměř báječnou. Gustavovy příběhy v Dalarnu, jeho útěk, jeho poranění ve voze, kde pod slamou se zachránil, dobrodružství, jak přestrojen ve stodole obilí mlátil, jeho ohnivé řeči k Dalarnským, první boje s Dány a jiné a jiné učinili Gustava zbožňovaným hrdinou. Tu loučí se se říšskými stavy (r. 1560) ve starostech sešedivělý zachrance vlasti, sedě na trůnu a obklopen jsa svými dítkami. Jeho řeč ke stavům takto počíná: „Milí občané švédští! Všichni vidíte mě v paláci královském. Než nezapomněl jsem, že před čtyřiceti lety nebylo lze na to ani mysliti, když Dalarnským jsem bloudil krajem, tam honěn a pronásledován tyrany národu. Tehdy byl jsem příliš sláb, abych sobě samému pomohl. Vyznávám, že jen milostivý bůh věci změnil, nepatrného užívaje nástroje k pokoření pyšných. Vyvolil mladého pastevce Davida, seslal mu vítězství nad obrem Goliášem a za krále jej povýšil. Tak i mne bůh svým sluhou učinil, na mou pak hlavu panovnickou leč pomíjející korunu švédskou vložil, z níž brzy klásti budu účty před tváří jeho. Vím, že v mysli mnohých králem nehodným jsem byl: však přijde čas, kdy Švédův synové mě z prachu pozvednouti by chtěli, kdy by jenom mohli . . .“

---

sobem nepřátelským, do domů počestných měšťanů se dobývají, dvéře i okna vyrážejí, ruší spánek rodičkám i ubohým nemocným starcům; rozbíjejí boudy na náměstí, vozy a cokoli se namane.“ Viz Zoubkův článek: Školy za náboženského různověrství v Čechách v Osvětě 1880.

Památník Jana III. († 1592), znamenité dílo vlaského mistra Donatelliho, měl zvláštní osud. Koráb, který jej do Švédska odvážel, utrpěl pohromu na moři Baltickém, že mramorový pomník téměř dvě stě let ležel ve skladišti Kdánském. Teprve r. 1777 byl objeven a za Gustava III. do Švédska přivezen. V dómu Upsalském postaven je od r. 1818.

V téže kapli složeny jsou kosti Kateřiny Jagelonky.

Linnéovi postaven tu jest památník ze zelenavého a vyleštěného porfyru s bronzovým medailonem od Sergla modelovaným s nápisem: Carolo a Linné, Botanicorum Principi, Amici et Discipuli 1798.

V sakristii ukazuje nám provázející „klockare“ zlatý kalich bohatě posetý perlami a drahými kameny. Vypravuje se, že jej Königsmark učené Kristině z Prahy poslal. Věrohodné listiny o této antikvitě po ruce není.

V bibliothéce Carolina Rediviva uchován jest světového jmena Codex argenteus, zavírající v sobě mösogotický překlad čtyř evangelií od biskupa Ulfila, narozeného r. 318 a zemřelého r. 388 v Cařihradě. Také tento Codex, jediný svého druhu na světě, přišel do Švédska z Čech. Pergamenové listy barvy fialové a stříbrným písmem popsané svírají těžké desky ze stříbra zhotovené.

Zakladatelem Upsalské knihovny jest vlastně Gustav Adolf, neboť nejen daroval jí svou bibliothéku soukromou, než i také nařídil, aby knihy ze zrušených klášterů, zvláště pak Waldstenského, Strengnäsského, z Wisby, ze Štokholma a j. byly tam odevzdány. Dcera jeho, Kristina, poslala knihovní kořisti z Prahy, Olomouce a odjinud. Její následník Karel X. z vyrabovaných klášterů Poznaňských též mnoho pokladů literárních v knihovně Upsalské uložiti kázal, tak že nyní asi 200.000 svazků čítá. Mezi těmi chovají se korrespondence Gustava III. (1771—1792), kteréž dle poslední vůle královy teprve 50 let po jeho smrti byly otevřeny. Očekávalo se v nich mnoho tajemného, ale sklamání bylo obecné. Zápisky Erika XIV., syna Gustava Vasy, obsahují, kolik běžný měsíc měl dní, kdy vojákům žold byl vyplacen, kdy král léku užíval proti trudnomyslnosti a p.

Zajímavější má po něm knihu knihovna Štokholmská. Ta byla mu v žaláři jedinou potěchou v posledních dnech života. Po stranách knihy s filosofickým pojednáním „Sabellicus“ od Eneáše Sylvia, potomního papeže Pia II., kreslil královský vězeň všeliké črty, jež vedle mudrckého uvažování a hloubání v podivném jsou poměru. Uhlím — olůvka a péra užívati bylo mu zakázáno — illustrovány jsou tam korunovaní králové v pláštích hermelinových, rytířové a páni, pážata a vojáci, kroj, jejž Erik sám byl předepsal. Dále stojí v knize poznámka, že náležela králi Erikovi, „když v žaláři byl, ve kterém života pozbyl.“

Stoupáme k výšině, na níž vypíná se Upsalský zámek vystavěný Gustavem Vasou r. 1548. Královské rodiny již dávno jej opustily. V klidných jeho zdech po vyhoření sešlých usadily se úřady. Obcházíme smutné místo plné žalostných upomínek. Tráva přikrývá stráně kopce, před nímž otvírá se veliká rovina Upplandská. Jižní křídlo zámku pohřbeno je v ssutinách. Také stará věž zadní strany hradní vzala za své,

Mezi zříceninami ukazuje se nám někdejší sklepení (Sturehvalfven), kde hrozivé drama se odehrálo. Strašlivými reky té tragédie nejsou tu zavraždění Stureové, ale šílený král Erik XIV., onen Hamlet na královském trůnu. Jeho osud zřejmě věštily hvězdy hned při jeho narození. Králová Kateřina tři dni v bolestech ležela, a všecken dvůr neštastnou novinou byl poděšen. Pozdě na večer třetího dne spěchal královský lékař a astrolog do předsíně ložnice králové, zsinalý a ustrašený, žádaje přítomných dám, aby na kolena padnouce boha prosily, aby v tuto chvíli nedopustil narození nového potomka královského, ježto hvězdy jen neštěstí věští dítěti a zemi. Než v tom přišel na svět princ s pěstí krvavou (r. 1533). „Kung Göstä“ dal jedenáctiletého svého syna vyhlásiti za dědičného krále švédského pod širým nebem na Mälarském jezeře ve Westerås. Vypravuje se, že když v královském hávu lidu se ukazoval, blesk na nebi šlehnul, a hrom zaburácel, načež duha překlenula jezero. Zjev ten zlým byl znamením pro příští Erikovo panování. Zpomínáno bylo jeho, když o třicet let později neštastný král spoután v těžkých okovech přinášel vodu do svého vězení na zámku Westeråsském. Neblahé své vladaření poskvrnil ohavnými činy, obraceje všecky zprvu dobré vlastnosti v ďábelskou zvrhlost.

Slyšme dějiny, co zaznamenaly o vězení na zámku Upsalském: Výslech Stureů byl skončen. Rozhněvaný Erik vyrazil vášnivě slova: „Jsem jak housenka užíraná v mraveništi. Je čas, aby mě ta luza nezhltila.“ Ale svědomí ho hnětlo, a král odpustil obžalovaným. „Jsem přesvědčen o nevině vaší,“ psal Svanteu Stureovi, „ale zlí přátelé rozseli svár mezi nás.“ Krásná Kateřina Månsova, Erikova manželka, jež dříve na trhu Štokholmském oříšky prodávala, a kterou král svou pastýřkou nazýval, těšila příbuzné odsouzenců, že „všecko zase dobře bude.“ Však chvilkou změnil král svou vůli podněcován svým kancléřem Göranem (Jöranem), který oznamoval zprávu, že královský bratr Jan vzbouření lidu osnuje. Zuřivě vrazil král do vězení Nilse Sturea, který nábožnou zpíval píseň. „Zrádcové!“ zvolal šílený král, maje před očima přízrak svého bratra Jana, jenž záhubou jeho býti měl — nebo tak astrologů znělo předpovědění. V rukou Erikových zablýskla se dýka. „Nejsem zrádce“ — odvětil Nils, a v tom okamžiku projela ocel rámě jeho. Nils klidně vytáhl dýku z rány své, otřel krev a líbaje rukojeť vracel zbraň králi svému řka: „Milostivý králi, tvého hněvu jsem nezasloužil.“ „Slyšte,“ zvolal rozpoutaný Erik, „jak ten taškař umí za sebe orodovati!“ Peder Welamson, jeden ze zbrojnošů, pikou svou vrazil do oka ubohého vězně. Nils se skácel volaje: „Nejmilostivější pane, šetři života mého!“ „Což ještě může mluviti!“ křičel král, šlapajc nohama po své oběti. Jedna vražda byla vykonána. Potom hryzen svědomím kvapil do vězení k Svanteovi, prose na kolenou za odpuštění. Ale usoužený kmet řekl: „Nevinně tekla krev mého syna, jehož jste usmrtil. Bohu samému budete za skutky své odpovídati.“ „Aj, ty nechceš odpustiti? Nuž, zahyneš také!“ Jako divý utíkal ze zámku k lesu. Jeho stráž a bývalý jeho učitel Dionysius, obávajíce se o svého pána, v patách jej následovali. Dionysius, dohoniv zběsilého Erika prosil ho, aby král do Upsaly se navrátil. Leč král vztekle se rozsápav, meč tasil na svého učitele. „Potrestán budeš na místě!“ křičel

král, a již Peder Welamson konec učinil životu Dionysiovu. Na místě tom prýští se pramen podnes Dionysiův zvaný. „Svého učitele jsem ubil! jsem krutý jako Nero!“ Tak naříkaje toulal se král po lesích a ukrývaje se v samotě. Mezi tím skonali v žalářích všichni odsouzení. Jen jeho milé Kateřině (Karin), přestrojené za sedláka, podařilo se umírniti vášeň šílencovu. Jako dítě vedla jej za ruku do města.

Erik mnoho zlého napáchal, ale ještě více zkusil. Šestkráte trpěl muka v žalářích. V září 1568 byl zajat, 1. ledna 1569 sesazen a $1^3/_4$ roku ve Štokholmu vězněn. V červenci 1570 vyvezen byl do Åbo, 1571 do Kastelholmu na Ålandě, téhož roku do Gripsholmu, 1573 do Westråsu a konečně r. 1574 do Örbyhusu. Tu dokonal útrapy svého života. Jakožto zajatec bratra svého Jana III. držán byl ve vazbě v někdejších síních švédské pokladny na Riddarholmu. Za Gustava otce byla klenotnice stříbrem zasypána, že sotva dvéře bylo lze otevříti pro poklady drahého kovu. Však hospodářstvím Erikovým brzy až na dno byla vyčerpána. Gustav Bannér činil královskému vězni proto výčitky řka: „Kde jsou poklady starého krále Gösty? Nenili s hanbou pro tebe, že tu nezůstalo stříbra ani za mák?“ — „Ký div, když takovou měl jsem kolem sebe chasu, jako ty jsi,“ odvětil vězeň. „Lžeš!“ zvolal Bannér, „nebyl jsem v tu dobu ani v zemi své. Králové jako ty vždy jen zloděje ve službě své mají.“ Ve vězení bylo s Erikem krutě nakládáno, nejvíce pak Olaf Stenbock na něm se mstil. Do naha jej svlekl, a když uvězněný král se bránil, rámě jemu Stenbock prostřelil, za vlasy jej uchopil a po zemi vláčel. Však Stenbock jako stařec odplaty došel za své surovosti; lapen byv ve Finsku přívrženci vévody Karla, nejmladšího syna Gustavova, ke stromu byl přivázán a zastřelen.

Dne 19. ledna 1577 rozhodl se osud vězněného Erika. Jeho bratr Jan poslal veliteli Örbyhusu tento list: „Dáváme Tobě moc a rozkaz ukrátiti život Erika krále. Dáš mu nápoje otráveného merkuriem nebo opiem tolik, aby déle žíti nemohl. Budeli hotov nápoj přijíti, podej mu ho. Zpečovatili se bude, donutíš ho k tomu, užiješ násilí, posadíš ho na stolici, na nohou i rukou žíly mu otevřeš, aby k smrti vykrvácel. Nepodáli se ještě, svážeš jej nebo polštáři udusíš. Však ve všech případech kněz se svátostí budiž k němu poslán. Od těch věcí neupustíš, chcešli slouti mým sluhou věrným.“ — Tak psáno bylo vlastní rukou vlastního bratra. Jed přimísen byl Filipem Kernem. Násilí třeba nebylo. Erik požil jedu s polévkou hrachovou. Smrtelné křeče svíraly jeho údy. „Odpouštíte svým nepřátelům?“ tázal se kněz. „Ze srdce odpouštím!“ Skonal 25. února 1577. Volněji dýšeme opouštějíce trudná místa zámeckých pobořenin a vcházejíce do památné zahrady botanické, v níž působil její zakladatel Linné, rozsévaje slávu svého jmena a university Upsalské daleko za hranice své vlasti. Vegetace zahrady nepřekypuje jarou a svěží zelení, jako ztepilé tvary v našich parcích pěstované: severní klima valně mění podobu a tváře stromů a keřů z jižnějšího nebe tam zasazených, dávajíc listům zeleň bez lesku a mdlého vzezření. Za to však přibývá jim líbezné vůně, zvláště bobule, jahody a jiné ovoce silné aroma vydávají. Tu znamenati lze, kterak klimatické poměry nápadně mění ráz téhož rostlinného druhu. Žlutavý

hrách z jihu přinesený a tam zasetý má pak semena tmavozelená; obilí nabývá listů větších a silnějších, zrna pak ztrácejí světlé barvy. Zahrada skrovná jest sice v nádheře a bohatosti forem, ale při vší své prostotě a nepatrnosti připomíná každému tvůrce svého Linnéa, švédského Aristotela nebo Humboldta. Jmeno jeho náleží všemu světu, tím méně zapomenou ho jeho rodáci.

Ve Stenbrohultu ve Smålandu nedaleko Wexiö žil sedlák jmenem Jöns. Na jeho dvoře košatila se stará lípa, kterou osadníci za svatou pokládali. Když vracely se vánky teplého jara, a lípa květem se obsypala, uplynulé mládí vracelo se starcům pod lipou. Milovali a ctili ji, kladouce mladé její letorosty na hrob svých drahých. Z té staré lípy tři rodové jmeno své vzali, všickni z předka Jönsa pocházejíce a vynikajíce slavnými členy rodiny: Tiliander, Lindelis a Linnaeus (Linné) jsou jejich jmena.

Vypravuje se, že když rod Lindeliů vymřel, hlavní z lipových tří větví uschla. Když poslední dcera Linnéova se světem se rozloučila, také druhá větev života pozbývajíc vadla, až uvadla bez puků a listí. A když poslední člen Tiliandrů na věčnost se odebral, celý strom se vysílil. Jönsovi rodové již jen v památce žijí mezi lidem, ale lípy kmen posud rozkládá holá ramena ve starém dvoře. Majitelé jeho ni jediné větve suchému kmeni neuberou nad zlato jej ceníce. Ten povždy tady státi má — říkává lid — dokud jmeno Karlovo nevyjde z paměti lidské.

Botanické auditorium, jehož budova spočívá na mohutných sloupech dorických, zdobeno je poprsím Linnéovým. Kolem školy na krátký čas vyneseny jsou oranže a vavříny na čerstvý vzduch. Široké cesty a přistřižené křoví jehličnaté spíše parku než botanické zahradě se podobají. V místě Hammarby nedaleko Upsaly chová se v uctivosti dřevěný domek červeně natřený. V něm trávil Linné letní dni a prožil poslední bolestné chvíle leže po měsíce churav. Ukazuje se tam jeho pracovna a ložnice se skrovnou postelí a prostou lenoškou. Na stěnách visí portréty jeho tří dcer.

Stará Upsala (Gamla Upsala), asi hodinu cesty vzdálená, byla kdysi nejstarším sídlem švédských králů a středištěm pohanského kultu. Z té doby pocházejí 3 mohyly nazvané „královské“ (Kungshögarne) a posvěcené bohům Thoru, Odinu a Frejru, kromě norského Raknehougu nejstarší hroby ve Skandinávii. Dávno již shořelo božiště, na němž v plamenech hořely oběti k oslavě pohanských bohů, dávno v rumy rozpadly se jeho zdi bronzovými plotnami se lesknuvší, dávno poražen posvátný strom tisový. Zbyly pouze navezené kopce z roviny 20 metrů vysoko k nebi trčící. Kdo pozná hrob těch hrdinů, kdo poví nám jmena těch, jichž popel země tíží? V Ödinshögu odhaleny byly zuhelnatělé kosti lidské, ozdoby bronzové a zlaté, perličky skleněné, popelnice a j.[1])

Málo jest asi poutníků z našich krajů, kteří z Upsaly nastupují cestu do hornických měst Saly a Faluna severozápadně od Upsaly le-

[1]) Viz Montelia: Führer durch das Museum vaterländ. Alterthümer in Stockholm p. 70.

žících. Jednotvárnost švédské pláně nemůže melancholickým svým zjevem buditi nové a nové vzpružení v cestovateli, jenž týdny po ní putuje. Nových krás jsme od neznámého nám kraje na dalším severu neočekávali. Ty věčné skogy, ty smutné bařinaté smrčiny a ještě smutnější jezera mohou utlumiti i jarou mysl cestovatele zkušeného a nejednou sklamaného prostotou krajů, ve knihách příliš chvalořečených a ódami opěvovaných.

Mezi lesinami zelená se obilí, dozrává, ale sotva dozraje. Chlady letní vzrůst žita zadržely, že špatná bude toho roku úroda. Srpnové dny schylují se již ku konci, a příští dnové tepla již nepřinesou. Ve Švédsku metává žito v máji a dozrává koncem července. Proto říkává hospodář švédský: Dáli Erik (18. máje) klasy, dá Olaf (29. července) koláče. Také brambory se smutnou natí teprve počínají odkvétati. Na pahrbku blíž i dále točí se křídla větrných mlýnů jsouce jedinou oživou ve trudném kraji. Větrníky tamější osmi rameny se ženou, v nich jediný jen druh mouky se mele na černý knäckbröd.

Sala jest malé město nevelikého stáří, založené na začátku 17. věku a majíc asi 4000 obyvatelů. Mnohem starší jsou blízké báně stříbrné, otevřené již ve 12. století s nejhlubší šachtou 270 m. Mateční hornina, kterou stříbronosné žíly a couky v různém směru prostupují, jsou dolomitové vápence, jež doprovázeny jsou trapem, vyvřelou horninou. Žíly její prostírají se do délky 9 kilometrů majíce tloušťku až 3 dm. Ryzí stříbro zřídka v kutiši se vyskytuje. Však nám štěstí přálo. K velikému podivení horního hejtmana p. Th. Nordströma [1]) a vrchního inženýra p. Hebrle, kteří s převzácnou ochotou přijali a doprovázeli nás jakožto své odporučence, vynesli jsme z haldy na světlo dolomitovou plotnu potaženou na celém povrchu lupeny ryzího kovu. Kus vzácného nálezu byl nám podílem za řídké objevení na kutišti. Teď uložen jest daleko od své domoviny — v našem školním museu. Větší kus chová se ve sbírkách horního úřadu v Sale s poznámkou, že nálezci jeho jsou Čechové z Prahy. — Kromě leštěnce olověného stříbrem bohatého, z něhož těží se ryzí kov v nedalekých hutích (Sala hytta), věrným průvodčím jeho jest blejno cinkové. Význačným minerálem Salských bání jest salit, zelený to augit temnozelených krystalků. Výtěžek Salských dolů je velice skrovný; racionální práce nově tam počaté k lepším výsledkům snad povedou. Neroubované šachty byly příčinou mnohých neštěstí. Propast Salská, jež v 17. století se utvořila, jest analogon propasti Macochy na Moravě. Tam sřítily se dolomitové massy ve propast 40 metrů hlubokou, tuto devonské vápence propadly se do podzemních jeskyň vodou vypláknutých. V obou případech kolmé stěny obstupují hlubinu. Sníh do propasti Salské zapadlý po celý rok v ní se udrží. Kolem kutiště roztroušeny jsou po lesích bludné balvany žulové, spočívajíce na celistvé odrůdě skandinávské ruly, jež jeví se

[1]) Jmena osob skandinávských obyvatelů úzce souvisí s přírodou jakožto poetický nádech nordických krajů: Eklund (dubový háj), Vinterros (zimní růže), Vinqvist (vinná réva), Liljekrans (liliový věnec), Ångström (luční proud), Fagerström (krásný proud), Falkenberg (sokolí hora), Nattochdag (noc a den), Nordenberg (severní hora), Lindenkrona (lipová koruna), Runsten (runový kámen) a j.

jakožto hmota skrytě vyhraněná s tmavými nebo šedými pruhy. Švédští geologové nazývají tuto rulu haelleflinta.

V lesích okolí Salského hojná jest vysoká zvěř, zvláště losi, z pernaté zvěře obecným ptákem je tetřev (orhane). Zadělávaného tetřeva sotva kdy pohřešujeme na švédském måtsedlu. Losí maso nechutná tak lahodně jako naše zvěřina a jako kýta sobí, proto jen sedláci požívají masa losího nasolujíce je na zimu. Jediný odrostlý los (velikosti koně) poskytuje až 150 kilogramů masa. Stříleti losy zapovězeno jest až do 1. září 1882 v těch krajích švédských, kde jevily se neblahé následky v hubení této vysoké zvěře. Tímto zákonem rozmnožili se losi v posledních letech znamenitě, rozšiřujíce se jak na jih tak na sever Švédska až k 64° severní šířky, kde počíná se revír sobů. Srnčí jen zřídka vyskytuje se v některých distriktech. Medvědů ve Švédsku stále ubývá. Od r. 1870—1879 bylo jich zastřeleno 575. Také vlci jen na severní kraje se obmezují. Seznam zastřelené zvěře za r. 1879 vykazuje jenom 43 vlky a 164 rysy. Slavíci a čápové do kraje Salského nikdy nezaletnou obývajíce jen ve Švédsku jižním. Za to včelky bzučí po pláni švédské ještě za 60. stupněm severní šířky.

V milé společnosti Salských montanistů, kteří ku poctě naší hostinu nám vystrojili, přešly den i radostné chvíle večerní. Skola vi lägga bort titlarna — zanechme titulů, zněla slova našich hostitelů. Skål brother! spečetilo přátelské naše tykání. S heslem: „V Praze na shledanou!“ vyprovázeli nás k vozu.

Následujícího dne byli jsme ve Falunu. Falun zahalen je v dýmu, v němž jen vysoké komíny prokmytají. Holé balvany kryjí všecka návrší, a vysoké haldy strusek jako mohyly vynikají nad městem. Kol kolem všudy pusto, kouřem všecko vypraženo a umrtveno, že se ani bídné křoví více neujímá, nikde stromu ratolest se nezelená.[1]) Ač dýmy a výpary z továren Falunských stěžují dýchání, usazujíce všudy moury, přece zdravotní poměry města ukazují jen normální úmrtnost. Nad to nikdy nebylo město stíženo cholerou, morem aniž jinými epidemiemi. Když jinde nákaza zuřila, město Falun bylo bezpečným útočištěm. Domky Falunské většinou ze dřeva zbudované nikdy červotočině nepodléhají, ačkoli mnohé z nich přečkaly již staletí. Kromě kamenných stavení je všecko ve Falunu červené: ploty, střechy, zábradlí, mosty, domky. Ze 6500 obyvatelů jest asi 1000 dělníků v hutích a dolech zaměstnaných.

V dolech Falunských vyrábí se nejvíce mědi na skandinávském poloostrovu. Gustav Adolf nazýval je pokladnicí Švédska a to právem; za jeho času těžily se ročně asi 2 miliony metrických centů měděné rudy, v níž převládá kyz měděný; ostatní součástky jsou kyz železný a magnetový, blejno cinkové a leštěnec olověný. Něco málo vypadá na stříbro a ještě méně na zlato. Však nesystematickým dolováním zmenšen byl výtěžek nápadně. Roku 1650 vytěžilo se ze 798.000 centů rudy 65.000 centů čisté mědi, kdežto r. 1862 pouze 17.000 centů.

Také doly Falunské potkala podobná nehoda jako stříbrné báně v Sale. Neštěstí bylo tím větší, že mnoho horníků pod zemí za živa

[1]) Fal (plur. falor) znamená nelesnaté pastvisko.

bylo pochováno. Roku 1687 propadly se doly do hlubiny 100 metrů v těch místech, kde nyní rozesedlina „Stöta“ 400 m. dlouhá a 200 m. široká otvírá se nad hrobem nešťastníků. Po delší dobu před tím několik štol neprozřetelně založených hrozilo sesutím, že hormistr viděl se nucena zastaviti práci v těch místech. Když pak po několik dní nikde trhliny se nejevily, zbouřili se dělníci bez práce, a nedavše se přes všecko přemlouvání zdržeti, násilně vedrali se do vrchu — kde všickni společný našli hrob: v tu chvíli, kdy ve štolách práci počali, zaduněl rachot v podzemním sklepení, a utichla vzpoura nešťastných obětí navždy.

Nepřišli jsme sice v pravý čas, kdy dovoleno bývá doly prohlednouti, avšak ředitel Falunských bání a hutí pan B. v. Steyern a metallurg p. Åkerblom sami laskavými byli průvodčími „hostem z kraje tak dalekého.“ Hluboké ticho v temných klenbách, jejichž vysoké stropy slabý kmit plápolající pochodně sotva dostihuje, přerušeno bývá dušeným rachotem, jež způsobují stroje ženoucí z hlubin vodu nebo vynášející rudu na denní světlo. Mocněji tísní mou duši jednotvárná melodie švédské písně tam, kde kahance jako bludičky míhají se v tajemném podzemí. Chvílemi bouře nad hlavami hučí a nitrem zemským citelně otřásá. Skalisko třaskavým doutnákem odtržené řítí se v hlubokou propast a ozvěnu šíří v kobkách rudonosných. Slyšíme praskot, hrčení a šum nad sebou i pod nohama. Kamínky steré se stěn a stropů se valí, a krůpěje vodní cvakotem k zemi dopadají. Rozkladem měděných kyzů skalice modrá mísí se s vodou, v pramének protékajíc báně Falunské. Ta zachovává ústrojné věci po mnohá léta chráníc je před setlením.

Začátkem 18. století horníci překvapeni byli nálezem, na nějž přišli ve hlubině 160 metrů. Toho roku nově otevřen byl starý, před tím opuštěný chodník, kde přišli na mrtvolu mladého muže; byla působením skalice modré téměř napolo zkamenělá, zachovavši věrnou podobu svého mládí a vzezření. Vynesli ji na denní světlo. Všecko, z blízka i daleka, přicházelo podívat se na mumii z bání Falunských vytaženou. Leč žádný k nebožtíku se nehlásí, nikdo jeho tváře nepoznává; ani nejstarší lidé na nebožtíkovu podobu se nepamatují. Však tu belhá se ještě stařenka vysokého věku, prodere se zástupem udiveného lidu až k mrtvole, dívá se v její tvář a s děsným výkřikem zoufale se vrhá k nebožtíku. Poznává v něm svého ženicha, jenž před dávnými lety náhle zmizel, aniž vědělo se kam. Dívka od té chvíle s pevnou důvěrou hořce oplakávala jeho věrnost, stále čekajíc návratu svého milence. Pomalu uplynulá léta vryla hluboké vrásky v její tvář. Teprve nyní země vrátila stařeně mrtvolu oplakaného mládce v plné jeho kráse jarého někdy života. Žal usmrtil ubohou na zkamenělé mrtvole jejího snoubence, s nímž aspoň po smrti společně pochována byla ve vší slávě. Heine tuto událost v baladu složil, Hoffmann pak v novele tklivým pérem vylíčil.

Ve Falunu vyrábí se měď methodou hydrometallurgickou, záležející ve vyluhování pražených kyzů měděných. Srážením mědnatých solí dobývá se měď cementová.

Falun je hlavním městem švédských dolanů, kraj pak jejich Dalarn nebo Dalekarlie [1]) se nazývá. V těch zasmušilých výšinách, ve hlubokých údolích, na blízku klidných jezer Siljanského a Runnského a podél bystřin horských vlévajících se do Dalelfu (elf = řeka), tam mezi tmavými smrčinami, kde za tuhé zimy ledový vane vítr, že až rtuť zamrzá, usazeni jsou ode dávných let stateční Dalarnští, lišíce se podnes mravy, obyčeji a řečí od sousedních rodáků, a vynikajíce nadšeným vlastenectvím, svobodnou myslí, udatností a pracovitostí. Ke krásným těm vlastnostem náleží zvláště jejich srdečné pohostinství, kterým každého vítají. Když pak hospodář vytáhne s bravem z domu, zanechává klíč ve dveřích u světnice, aby cizí příchozí za jeho nepřítomnosti mohl se nasytiti pokrmy na stole připravenými. Láska k vlastní domovině jeví se u Dalarnských i v tom, že sňatky obmezují se z pravidla na tuže osadu. Rusé vlasy splývají volně mužům i ženám přes ramena. Mužští oblékají na se modré punčochy, bílé nebo modré kabáty, v zimě kožichy, nízké klobouky se širokým okrajem. Dívky a ženy nosí bílé plátěné kazajky a bílé čepečky, stojaté nákrčníky, barevné zástěry a červené punčochy. Střevíce nebývají úhledny, mívajíce také podešve z březové kůry.

Dalarnští proslavili se ve švédských dějinách bojujíce za neodvislost a svobodu své vlasti pod praporem statečného svého vůdce Gustava Vasy, jenž mezi nimi jako soudruh žil skrývaje se tam jako podělkář, aby ušel dánským nepřátelům po něm pátrajícím. Na jihovýchodním břehu jezera Runnského leží osada Rankhytta. Tam podnes stojí stodola (kungsladan), v níž přestrojený Gustav pracoval jako dělník, když po dobytí Štokholma po něm pásli. O zachování tak vzácné památky z časů švédského soužení, kdy Gustav jako báječný hrdina povstal s nadšeným lidem ku spáse vlasti, pečuje vláda opatrujíc stavení jakožto říšský monument pro potomky budoucích věků. Také v Ornäsu, na jihozápadním břehu, v největší uctivosti chová se stavení s památnou postelí, v níž Gustav spával.

Z Faluna do Kristianie ubíráme se železnicí přes Kil, ležící na sever jezera Wenerského. Tak octneme se v kraji, o němž pěje básník: Wermeland du sköna, du herliga land, du krona bland Svea rikes länder! Wermeland jest kolébkou švédského pěvce Tegnéra, který v Kyrkerudě 13. listopadu r. 1782 se narodil. Tam mnoho vypravuje se o mládí jeho. Když se dostal Tegnér ku svému ochranci, assessorovi Brantingovi, který ho na písařství připravoval, tu nejraději trávil chvíle v lesích a polích, čítaje vše, co se mu namanulo. S Brantingem jezdíval po kraji a zatouživ po jeho půvabech přírodních, v něž se vší myslí se pohroužil, brzy zanevřel na své příští povolání. Tegnér připomínal si té doby velmi často říkávaje žertovně: „Kdo ví, kteraký by byl osud můj, kdy bych byl dospěl ku svému prvotnímu povolání. Snad bych byl došel i královského správcovství, ale domnívám se, že bych již dávno byl — pověšen.“ Když se r. 1799 do Lunda na studie odebral, najal si, jsa chudičký synek pastorův, skrovnou světničku společně se svým přítelem, jemuž přezdívali Achilles. Tu Hektor i Achilles spávali

[1]) Dalekarlie jest méně správné. Dalekarl značí muže, chlapa (Kerl) z dolů.

v jedné posteli zřízené vlastně jenom pro jednu osobu. Když pak pro nepohodlí ze spaní se probouzeli, zaháněli spánek partií šachovou. Mnoho času k tomu ovšem nepotřebovali, neboť o půl noci chodili spat, a ranním šerem o třetí hodině již opět studie počínali. Tegnér prostudoval denně až 20 hodin nebera podílu na studentském životě. Však také měl celé vzezření förläst, t. j. zastudované. Životní prostředky jeho byly bídné, že v básni utíkal se k Bohu žádaje chleba:

För den bleka nöd
stäng igen min dörr;
gif i dag mig bröd
som du gifvit förr![1])

Blažené chvíle kynuly Tegnérovi u jeho tchána Myhrmanna v železárnách Rämenských. V jehličnatém háji na pobřeží jezerním prostý kámen s písmeny *E. T.* a *A. M.* označuje místo, kde vřelá srdce věčnou lásku si slíbila. Roku 1806 odvážel si Tegnér milou družku svého života, nejmladší dceru svého dobrodince, Annu Myhrmannovu, „s vonným věncem ve tmavých kadeřích.“ Když pak r. 1811 tchán jeho na věčnost se odebral, byla pozůstalost mezi osm synů a dva zetě rozdělena. Tehdy přibyl také Tegnér, jakožto profesor university Lundské, do svého druhého domova. Té letní doby čtyři podivní vozkové vyjížděli z malé dědiny. Byli to noví majitelé statku, dva synové od vojska, jeden kancelista a čtvrtý profesor Tegnér. Umluvili se, že pojedou společně se železem do města, aby za ně obilí naložili a domů přivezli. Chtěli takto dobrým příkladem býti své čeledi, ukazujíce veřejně, že úctu mají ku práci, a že ruce jejich dovedou i těžké břímě snášeti. Před odjezdem náš básník mazal kola své káry a o druhé hodině z noci zapřahal koníka. Za nedlouho hnuly se všecky povozy a vedle nich jejich vozkové. Tak ujeli šest mil, až večer dorazili do města (Philipstad). Druhého rána vraceli se s nákladem obilí. Však toho dne pršelo jen se lilo,[2]) že mnoho bylo jim snášeti, aby domů se dostali. O hladu, promoklí vjížděli do své osady, ale přece radost s tváří jim zářila, poněvadž dokázali svému lidu, že nejen pány býti dovedou, ale také těžkou práci zastanou.

Tegnér, zastávaje úřad akademického učitele v Lundu, obdržel později faru blízko universitního města, z níž plynuly nutné příjmy k živobytí potřebné, neboť jakožto universitní učitel neměl ničeho nazbyt, bera 83 tolary ročního služného. Jinak ovšem bylo, když r. 1826 stal se biskupem Wexiöským maje bohaté příjmy. Konaje větší cesty navštívil také naše Karlovy Vary. Štědrá jeho ruka všudy pomáhala trpícím. „Budeli v paměti chován *básník* Tegnér, nechť u vděčné žije vzpomínce také *biskup* Tegnér,“ říkával. Osadníci jeho s dětinnou láskou lnuli ke svému pastýři. Dívky samy koníky jeho napájely, netajíce se, že si to za čest pokládají. Ale ve šťastném jeho působení v rodině i národě zhoubný červ užíral jeho život, jemuž řídký lidumil, pravý křesťanský

[1]) Před bledou bídou chraniž dvéře mé, dej mi můj denní chléb, dej mi ho i na dále.

[2]) O silném dešti praví se ve Švédsku, že padají „staré báby,“ v Dánsku „ševcovští učedníci,“ v Anglii „kočky a psi.“

učitel, hluboký myslitel a nejslavnější Švédův poeta konečně podlehl. Lihoviny otrávily jeho mysl, podkopaly jeho zdraví, zničily jeho bytost, že skončil jako šílenec. „Mrtvolou páchne život lidský.“ Ta slova básníkova vanou i z jeho poesie. Ve všech jeho listech jen hořký zaznívá žal a stesk. „Resignace jest koncem vší lidské moudrosti,“ volával u vytržení, „bůh chraniž rozum můj!“ Národ odpustil svému miláčkovi a zapomenul na zkalený jeho obraz, vida v něm největšího genia.

Pravá lidskost i největší poklesky usmiřuje.

Punsch o' vatten nebo cognac o' vatten jsou slova, která v šepotu zaznívají v každé švédské hospůdce i v nádherných hotelích jakož i ve vzorné domácnosti, kdež veselá společnost dovršuje rozčilení sklenicí toddy (cognac s horkou vodou a cukrem). Žel jen, že také útlý věk švédského dorostu lihovými nápoji se omamuje, a že tělesné síly již v prvém rozvoji se utlumují. Příliš kyprá tvář statného Švédy vždy budila ve mně podezření, že v ní září neblahé následky lihové stravy, jež proniká všemi stavy skandinávských obyvatelů.

Na celé čáře z Faluna otvíraly se po obou stranách tratě bohaté poklady země v nitru Wermlandského kraje uložené. Skvělý lesk štípatelného magnetitu, jehož hromady čekaly na odvezení do četných pecí a hutí na všech stanicích, oslňoval zrak náš za poledního slunce. Řečiště potoků a pramenů horských rudou barvou jsou tu potaženy, a šumivé jejich vody spíše anglickému portru se podobají, červenajíce se sloučeninami železitými.

V pohraniční stanici Charlottenberku svěříme se státní dráze norské. Také její vozy železniční opatřeny jsou nádržkami na pitelnou vodu. O tu se ve Skandinávii starají též čekárny na všech stanicích. Čerstvá voda tam nikde neschází. Ve vagonu vytéká otočením kohoutku do zavěšené nádobky plechové, na stanicích pak přináší se čerstvá na stoly v láhvích, které ovšem lesknou se čistotou jako všecko náčiní skandinávské kuchyně. Okna železničních vozů této trati jsou pouhá okenka, ale i dvojnásobným sklem (proti tuhým mrazům) dobře viděti bylo za časného jitra zakrnělý bor jinovatkou potažený. Zahalujeme se v teplé plaidy a krčíme se druh k druhovi. Nedaleko stanice Blakjer největší a nejdelší řeka norská (567 kilom.), Glommer, o tvrdé balvany se rozráží, v tisíce smaragdů lesklých perlí se tříští a vysoko povznáší nad ostatní klidnou hladinu, po níž jen klády a drva se plaví.

Za nedlouho vyzíráme do fjordu Kristianského. V Kristianii na shledanou!

Boka Kotorská.

Od

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

Kotor leží na jihovýchodním břehu zátoky, vzdálen jen malé půl hodinky od hranice černohorské. Část města, stojící na rovném terrainu, je z mořské strany oku poutníkovu zahalena stromořadími, jimiž je nábřeží posázeno; tak se zdá Kotor ještě menším, nežli skutečně jest. Část zadní, chráněná pevnostmi, vystupuje na svahy *Štirovníka* (ital. Monte Sella), výronku velebného *Lovčena* (ital. Montenero), jehož témě, věčnými sněhy kryté, vypíná se do výše bez mála 5300 stop. Lovčen je horou posvátnou jak Černohorcům tak Bokelcům. V jeho hájích a roklích dosud jako před tisíci léty přebývají dobré víly, které drží ochrannou ruku nad slovanským národem, jehož víra v ně neutuchá. Široboký, plecatý Lovčen připadá nám jako statečný strážce obou jednokrevných krajů, Černé Hory i Boky.

Kotor, druhdy hlavní město Benátské Albanie, nyní sídlo okresního hejtmana a pravoslavného biskupa, má kolem 3000 obyvatelů. Původ jeho sahá do šeré dávnověkosti a jest obestřen pásmem bájí. Římanům byl znám pod jmenem *Ascrivium*, Konstantin Porfyrorodný nazývá jej *Dekatera*. Palladius Fuscus odvozuje jmeno jeho ode dvou bystřin, z nichž jedna, *Fiumera*, vynořuje se na severní straně z útrob Lovčena, druhá pak, *Gordacchio*, valí se po straně jižní, a tak obě město obtékajíce (*καταῤῥεῖν*) činí je poloostrovem. Giovanni Bona de Boliris myslí, že Kotor nazván byl od čistoty (*κάθαρος*) mravů tamního obyvatelstva. Jiní spisovatelé mní, že se do rozbořeného za válek města přistěhovali *Kotarci* z Dalmacie, obnovili je a dali mu jmeno dřívějšího svého domova. Národní píseň udává za vystavitele Kotora srbského cara Štěpána. Car Štěpán chtěl zbudovati hrad vysoko na nepřístupné skále, která zůstává na levo při cestě na Černou Horu. Co za dne vystavěl, víla mu v noci pobořila. Když se to třikráte za sebou stalo, car Štěpán se víly tázal, jaká jest její rada, kde by stavěti měl. Víla mu ukázala na místo, kde nyní Kotor stojí. Car Štěpán stavěl, a víla jako dříve bořila, tak nyní se svými družkami pomáhala. Dílo rostlo jako z vody. Za nedlouho bylo dokonáno město, které bylo nejen pevné pro případ útoku nepřátelského, nýbrž i výhodné pro pokojný obchod a mořeplavbu. Car měl velikou radost a sezval množství mocného panstva, samé cary, krále a knížata, aby přišli a bohatou hostinou s ním oslavili založení krásného města. Hosté přišli a ke stolům zasedli. Car, vysoko se myslí popjav, osoboval si celou zásluhu sám a nezmínil se o pomoci vílině. Víla, která také při hostině byla, připamatovala mu, že bez jejího přispění město nebylo by pozdviženo. Car se hněvem rozpálil a vílu do tváře udeřil. Víla, aby se pomstila, otrávila všecky sladkovodné prameny ve městě. Hosté carovi napili se vody a zešíleli. Na mnohé

prosby carovy víla se částečně usmířila, jeden z pramenův, který byl na jižní straně, jedu zbavila a hosty uzdravila.

Touto pěknou pověstí lid básnicky vysvětluje příčinu, pro kterou není voda ve studnách Kotorských pitelná. Věcná příčina jest ovšem ta, že voda mořská spodem do studen prosakuje a sladkou vodu kazí.

Divná věc, že Kotořané dosud nenásledovali příkladu Dubrovníka a nezřídili nádržky na vodu dešťovou anebo neužili obou bystřin a nezaložili řádný vodovod.

Kotor je vlastně pevností, k jejíž ochraně jiné pevnosti vystaveny jsou. Část města, která vznikla vně hradeb, na první pohled ráz pevnosti zastírá.

Zdi 28 stop vysoké vtěsnávají Kotor do trojhranu, z něhož vede *brána mořská* (Porta di mare, Porta marina) na nábřeží, *Porta Gordacchio* a *Porta Fiumera* na zmíněné bystřiny. Porta Gordacchio přezvána r. 1818 na počest císaře Františka „Porta Francesco.“ Před branou Fiumerou je tržiště černohorské, kteří sem každou sobotu a neděli přicházejí na pazar, dodávajíce tak Boce výrobky své země, skoro naskrze plodiny zemské, hospodářské výrobky a suroviny, a vyměňujíce si za ně výrobky řemeslné, průmyslné a sůl, jíž na Černé Hoře není. Černohorcům je dovoleno, aby mohli na pazaru státi v úplné zbroji, s puškou, handžárem a bambitkami; chtějíli však vstoupiti dovnitř města, musejí ve bráně zbraň odložiti. Aby se tomu vyhnuli a nezbavili se ani na okamžik předmětů, bez nichž dle jejich názoru muž není mužem, nýbrž ženskou podšívkou, Černohorci raději do bran města nevcházejí a pokud možno všecky svoje záležitosti vyřizují na pazaru. Ve zbrani smějí do Kotora vkročiti pouze důstojníci černohorští.

Jdemeli podle Fiumery vzhůru, padneme do boku *hradu sv. Jana* (grad svetoga Jovana, castello di St. Giovanni), jenž s výše 891 stop nad městem vévodí a toliko z této strany může býti přístupným. Město, majíc ve hradu sv. Jana obrance výborného a sotva přemožitelného, není pod ním opásáno zdí.

Mezi městem a hradem sv. Jana vyčnívá několik strmých skal, asi 100 stop vysokých, na nichžto jsou zřízena opevnění spojovací. Skály tyto jsou tím vyšší, čím blíže jsou hradu. Jsou pro svou příkrost naprosto nedobytny. Dva z těchto bodů, *Casamatta* a *Piazza Saranzo*, jsou tak pevny, že samy dva mohou se postaviti na obranu. Pochopitelno, že při opevnění Kotora hrají tyto bašty důležitou úlohu; stéci je nelze, toliko vyhladověním mohou býti přinuceny, aby se vzdaly.

Hrad sám tvoří malý, nepravidelný čtverhran. Cesta, která do něho vede z dolejší pevnosti, je tak příkrá a klikatinou tak zmnohonásobena, že je potřebí půl druhé hodiny, nežli se dojde do hradu. Náspy jsou nízké, zdi nejsou pevné, avšak poloha je tak nepřístupná, že je mu dostatečnou náhradou za mohutné opevnění. Jsa příliš vysoko umístěn, hrad sv. Jana může jen málo přispěti k obraně města, dokud nepřítel pouze na ně útočí; ale když se obhajci města soustředí do hradu a nepřítel jej chce vzíti, může si hrad, i když jiné zbraně již nemá, ještě čestnou kapitulaci vynutiti válením kamenů na lebky nepřátelské. Sto mužů posádky pro hrad postačuje.

Ale jako je bezpečným proti útokům z dolejška, tak jest nejistým proti útokům shůry, t. j. ze strany černohorské. Posadíli se Černohorci pohodlně na své výšiny nad hradem, vidí jeho mužstvu takořka do talíře, jako s ptačí perspektivy, a kdy by naň hnali útokem, ani děl by nepotřebovali a opanovali by jej pouhými puškami.

Kdy by nic jiného, zajisté množství kostelův a klášterův svědčí dosud o tom, že v Kotoru panovávali Italové.

Hlavním je katolický chrám sv. Trifona, jenž byl vystaven počátkem 11. století v byzantinském slohu. Má dvě věže. Strop je podepřen žulovými sloupy. Chovají tu mnoho ostatků svatých, zvláště pak sv. Trifona, patrona Kotorského.

Jak se sv. Trifon stal patronem Kotorským, o tom vypravuje legenda: R. 950 pluly dvě lodi do Benátek. Jedna z nich vezla ostatky sv. Marka, druhá sv. Trifona. Tato loď veplula do zátoky Kotorské a přistála na místě, kde nyní město stojí. Staré Ascrivium bylo položeno jižněji na vrchu. Biskup přišel, vyzdvihl ostatky světcovy a přenesl je do chrámu. Ale již druhého dne rakev sv. Trifona z chrámu zmizela a sama se octla dole při moři. Když se to několikrát opakovalo, viděli zbožní Ascriviané zázračné pokynutí, že sv. Trifon zvoliti chce sídlo zde dole a nikoli tam nahoře. Uposlechli, opustili staré město a jali se budovati nové.

Sv. Trifon narodil se r. 232 a zemřel r. 250. Již ve věku jinošském konal zázraky. Hlavně se proslavil tím, že ďábla, když jej pokoušel, statečně chopil za ohon, a není pochyby, že by se bylo ďáblu dostalo zaslouženého trestu, kdy by nebyl nechal ohon vyškubnutý v ruce svatého a neprchnul.

Sv. Trifon těší se veliké úctě všech Bokelců, katolíkův i pravoslavných. Je mu do roka zasvěceno nic míň a nic víc než pět svátkův: den 10. listopadu, kdy se narodil, 14. ledna, kdy Kotor jeho ostatků nabyl, 20. listopadu, kdy byla ztracená jeho hlava znova nalezena, třetí neděle po svátcích svatodušních, kdy bývá oslavován patronát jeho — hlavní pak svátek připadá na den 3. února, o němž tělo světcovo ve stříbrné rakvi a hlava ve zlaté nádobě uschovaná noseny bývají ulicemi měšta a potom na hlavním oltáři vystavovány.

Colleggiatou nazývá se chrám, zbudovaný na počest panny Marie (S. Madonna del Fiume). Chrám tento býval pod patronátem společnosti vznešených rodin, které při něm na vlastní útraty vydržovaly zvláštního opata. V colleggiatě odpočívá svatá Černohorka Osana.

Ve chrámě sv. Josefa pohřben leží znamenitý Kotořan Trifon Visanti, doktor práv a filosofie, bibliothékář vévody Modenského, profesor filosofie a jazyka latinského i řeckého na universitách v Boloni a Peruggii, posléze pak biskup Kotorský, jenž tu pozemskou pouť dokonal r. 1532.

Mimo ně jsou v Kotoru katolické chrámy sv. Ducha a sv. Kláry a klášter menších bratří.

Pravoslavné chrámy jsou tři: hlavní sv. Nikoly Divotvorce, filiální sv. Lukáše a filiální sv. Spiridiona.

Koncem minulého století byly v Kotoru čtyři kláštery mužské, tři ženské a pět nábožných bratrstev.

Obě vyznání jsou si v Kotoru co do počtu věřících téměř na rovni, ano spíše mají pravoslavní malou převahu, kdežto v poměru ke všemu obyvatelstvu Boky jsou katolíci ve veliké menšině.

Život v Kotoru není ani tak originální ani poetický jako jinde v Boce. Příčina toho je, že zde živel cizí už dávno příliš opanoval na úkor živlu národnímu. Jednotlivci i celé vrstvy obyvatelstva již od počátku, co se Boka dala pod protektorát republiky sv. Marka, vyhledávali prospěch v tom, že se jazykem, náboženstvím, zvyky i krojem připodobňovali těm, kdož nad nimi dle vzájemné úmluvy měli držeti ochrannou ruku, ale v pravdě za jejich pány se pokládali. Jazyk italský a vyznání katolické stály se panujícími, jazyk srbský platil za nízký, sprostý, vznešených úst patricijských nehodný. Vyznání katolické podporováno jakožto jediné spasitelné, pravoslavní pak zrovna krutě po celá století pronásledováni, protože jmíni byli za kacíře. Katolíci počali se styděti i za svůj slovanský původ, nazývajíce Slovany pouze pravoslavné. A tak slovo Slovan nabylo znenáhla významu potupného. Katolíci byli pány, pravoslavní otroky. Ve statutech města stojí psáno, že svobodní občané nesmějí nikdy býti podrobeni útrpnému právu, ale za to všichni Slované, Albánci a Vlaši (t. j. sedláci). Benátčané konávali na tyto „Slovany“ lovy jako na rudochy, zaváželi je domů, určovali je k nejnižším pracím a nutili je, aby jim na galejích zastávali službu lodníků, jsouce do pout ukováni jako nejhrubší zločinci. Ulovení „Slované“ bývali v Benátkách prodáváni na nábřeží, které se odtud nazývalo zprva „la riva degli Slavoni,“ později pak „la riva dei Schiavoni.“

Onen zvláštní úkaz, že pravoslavní Slované všude spíše dovedli vzdorovat útiskům i svodům cizáctví, spatřujeme i zde. Pravoslavní mlčeli a trpěli, avšak nesmazali ani jediné črty na svém rázu. Opovrhli výhodami, které je vábným úsměvem lákaly, a zůstali pevni a jazyku svému věrni.

Pomalu nebylo v Kotoru nižší vrstvy katolické, a patriciové byli nuceni svěřovati nejen obstarávání domácnosti nýbrž i hlídání a výchov dětí pravoslavným. Tím spůsobem vštěpována známost jazyka slovanského i těm, kdož ho nenáviděli a jinak by se mu nebyli přiučili — podobný případ, jako u nás mezi češtinou a němčinou.

Nyní jsou pravoslavní emancipováni, ale propast, která je druhdy dělila od spoluobčanů katolíků, dosud není vyrovnána. I dnes pozorujeme u nich jakousi vnější sklíčenost, stísněnost a nesmělost, jako by nebyli doma. Podotýkáme ještě jednou, že tak je pouze v Kotoru, jenž byl znemravňujícímu působení nejvíce vysazen a jím nejhlouběji dotčen, a v obcích, kde pravoslavní byli tak odstrkováni, jako v Dobrotě a Perastu, kdežto v místech, kam ruka republiky Benátské nemohla dosáhnouti plnou dlaní, je docela jinak. Právě proto je na místě, abychom se tuto zmínili o rysu, jenž patří ku charakteristice Kotora.

Pravoslavní jsou vážnější, uzavřenější, nepřístupnější, konservativnější; katolíci naproti tomu veselejší, rozmařilejší, hovornější a podložnější. I pravoslavní Kotořané jsou znalí jazyka italského, ale neužívají ho bez potřeby, kdežto katolíkům dosud se zdá, že patří k bon tonu

a že na veřejných místech, v zábavách a s lidmi, jimž chtějí dáti na jevo šetrnost, jinak mluviti se nesluší a nesmí.

Srbský jazyk nevzal v Kotoru na vzdor italštině té úhony jako v Dubrovníku, kde se hovoří směsí slovanských a italských slov se slovanskými koncovkami, tak že dubrovnický jargon stojí svou jakostí i hodnotou na rovni s „vasrpolštinou;" naopak dlužno přiznati, že srbština i v ústech katolíka zní tu plně a čistě. Spisovatel zaslechl v Kotoru nejedno slovo, které považuje za známku konservatismu i ve mluvě, na př. prší ve významu mží, duždí ve významu poprchává, špatan (špatný) atd.

Národní ruch v Kotoru za poslední doby utěšeně se vzmáhá hlavně přičiněním popa Jovana Sundečiće, chvalně známého srbského básníka, jenž byl dříve tajemníkem knížete Nikoly. Sundečić neúmorně o to pracuje, aby nešťastné rodinné rozmíšky mezi Srby a Chorváty, pravoslavnými a katolíky vymizely a místo nich aby nastoupila bratrská shoda. Myšlenku Sundečićovu zdárně tlumočí časopis Slovinac (Slovan), od něho založený a v Dubrovníce vycházející, v jehožto sloupcích svorně vedle sebe stojí dávné dvě sokyně — latinka a cyrilice. Napomínaje je, aby byli jednomyslní a na vzájem se milovali, nepřestává jim na oči stavěti pravdivé srbské přísloví: Tko neće brata za brata, imaće tudjina za gospodara — kdo nechce bratra za bratra, bude míti cizince za pána.

Společenský život v Kotoru jeví jakousi snahu, aby se podobal životu ve městech západoevropských, ale přestává na pouhém nátěru vnějším, za nímžto se skrývají staré obvyklosti. Tento zevnější nátěr není prost upřílišnění, což jej někdy směšným činí. Švihácí Kotorští jsou hotoví tancmistři, točí se jako holubi na báni, jsou samá kytička, samý zlatý řetízek, samá lakýrka, samý parfum. Jejich italské švebolení, rychlé, jako by jim jazyk po železnici ujížděl, pronikavé a drkotavé nevypadá prospěšně vedle mužného, vážného, zvučného a lahodného hovoru srbského. Krásotinky jsou důstojným pendantem šviháků. Nemají nic důležitějšího na mysli, než aby se jak možná nejdříve dověděly o každé nové modě, která se objevila v Terstu nebo Benátkách, aby ji na podívanou vyvěsily na své lepé postavy. To je celá jejich starost a snaha. Jinak zůstávají v čiré nevědomosti. Za Bokou nebyla žádná z nich, obzor jejich sahá až k Novému Ercegu nebo k Dubrovníku, a když s nimi tatínek po parníku dopluje do některého z těchto měst, dceruškám se zdá, že podnikly namáhavou cestu do dalekých zámořských krajin.

Taková je Kotorská „zlatá mládež," jejíž dědové byli Benátskými povýšenci, nobily nebo konty, a více méně stvůrami sešlé, zdemoralisované republiky křídlatého lva.

Třída měšťanská uzavírá se ve svých domácnostech a vede jako dříve přísný život rodinný.

Život spolkový je málo vyvinutý. Jediná Čitaonica působí i času letního. Do jejích místností scházejí se vlastenci, aby se tu bavili čtením novin a knih, jestli náhodou některá zabloudila do Kotorského ústraní. V zimě pořádají taneční zábavy, akademie pěvecké a deklamatorní, někdy si zahrají ochotnicky divadlo.

Život literární je přiměřen odlehlosti a malenkosti Kotora. Literárně činnými jsou zde kromě Jovana Sundečiće ředitel nižšího gymnasia Luka Zore a profesor Risto Kovačić, jenž r. 1878 v Dubrovníce vydal knížku: Prilozi za povjesnicu Boke Kotorske (Příspěvky k dějinám Boky kotorské), kde je umístěno několik výňatků z pamětí theologie doktora a kanovníka Antuna Kojoviće z Budvy. Kojović v době, kdy republika Benátská padla a velmoci jedna druhé Boku z rukou vydíraly, žil ve svém rodném městě a zapisoval si, patrně pro soukromou potřebu, co se kolem něho přiházelo. Zaznamenával spůsobem velmi primitivním a špatnou italštinou věci nejpodřízenějšího druhu a při tom zvláště důkladně registroval, kde byl kdo na jakou hostinu pozván, kdo opomenut a která vzácná jídla hostem na tabuli podána. Rukopis Kojovićův dostal se po jeho smrti mezi rekvisity, jichž mládež Budvanská užívala, pořádajíc karneval. Teprve později, když už byl částečně roztrhán, poznali na něm, že by mohl míti do sebe nějakou zajímavost, a darovali jej Záhřebskému museu, kde od té doby jest chován. Zápisky Kojovićovy, ačkoli nedostatečny, obsahují přece nejednu zprávu, která je pro novou historii Boky Kotorské důležita, tím spíše, že každá písemná zvěst z oněch vážných let jest bílou vranou. Inteligentní vlastenci dalmatští měli by sobě vzíti ze zápisků Kojovićových příklad a výstrahu, pečovati o to, aby byly potomstvu zachovány spolehlivé zprávy o současných dějinách jejich otčiny, a pátrati po pramenech, které by objasnily starší její osudy.

V Kotoru mají také knihkupectví, které však má na skladě skoro vesměs literární plody takového druhu, jako jsou snáře a rozličné kratochvilné historie. Hlavní odbyt má Kotorský knihkupec na psací potřeby, školní knihy, nože, hůlky a hračky.

Kotor nemá ani elegantního corsa jako Dubrovník, ani množství stromového stínu jako Erceg Nový, ani orientálních čardakův a altánův jako Risan. Na procházku nelze nikam jinam vyjíti než na nábřeží, kde dvakrát za týden vojenská kapela veřejně koncertuje.

Za to poskytují Kotořanům mnohonásobnou náhradu rozkošné projížďky po zátoce. Bárkáři mají za tím účelem loďky plátny obestřené a vnitř pohodlnými sedátky opatřené, tak že se podobají plujícím besídkám.

Smrtelník nemůže si pomysliti poctičtějšího požitku, než jest ten, jejž podává projížďka zálivem Kotorským za tiché letní noci. Moře usnulo, je hladké jako sklo. Žádný zvuk neruší posvátné, tajemné ticho, kromě šplounání vesel. Vesla se stápějí do světélkující hladiny a každá krůpěj, která s nich kane, zdá se roztaveným zlatem. I boky lodičky jsou pozlaceny, a za ní zůstává zlatá stopa. Strmé stěny, jež obklopují záliv, obrážejí se v zrcadelných vodách ve vší své obrovitosti. Zátoka, již tak dosti úzká, zdá se ještě užší. Jen uprostřed zbývá temnomodrý pruh shlížejícího se ve vodách nebeského blankytu, posetého nesčíslnými hvězdami a bledým světlem luny ozářeného. Tělo jest unaveno denním vedrem, plíce pracují zrychleně a marně lapají po občerstvujícím vánku, jehož se jim v bezvětrném zátiší nedostane; avšak duch je při tom čil, odpoutává se ode mdlé schránky své, kochá se nevyrovnanou krásou a nemůže se jí nabažiti. Jako by se člověk ocitil na

moři zapomnění. Světské strasti a starosti přestaly tížiti, duše nabývá křídel a na volné peruti poletuje od těch hvězd tam dole na dně až k oněm na kopuli nebes.

Vedro Kotorské jest i domorodcům nesnesitelné. Není proti němu jiného útočiště, než v kupeckých krámech, které dýchají chladem sklepů. Od poledne až do čtvrté hodiny jsou všechny krámy zavřeny, neboť úpal slunečný je tak africky hrozný, že nikomu při něm pracovati nelze. Lidé za spuštěnými žaluziemi svých obydlí trpělivě čekají, až vedro poněkud ulevi. Na sladký odpolední spánek těšiti se nesmějí. Není se možno téměř ani posaditi, natož položiti. Lůžko pálí jako Záhořovo lože. I dlažice na zemi jsou tak otepleny, že člověka neochladí, když na ně složí rozpečené údy.

Co tedy lidé v tom zoufalém stavu dělají? Spisovatel bude indiskretním a na tuto otázku odpoví, ačkoli nemůže se vysloviti plnými ústy. Ustrojí se toilettou, proti níž tak zvané hluboké nedbalky jsou mělkými. Zabalí se do vlhkých prostěradel a procházejí se po pokoji jako by užívali vzduchové lázně. Šťastni jsou tam, kde mají rohový pokoj, neboť sklopenými klapkami žaluzií prochází mírný průvan, jenž by měl u nás v podobné situaci zajisté v zápětí onemocnění, ale tam má účinek osvěžující.

Ačkoli je v Kotoru teplota větší, než v Ercegu Novém a Dubrovníku, přece je tu flora poněkud severnější. Dubrovník má již palmy, ovšem poměrně malé, kdežto v Kotoru by se neudržely. Příčina toho je, že je v Kotoru méně slunečného světla. Slunce tu později vychází, protože potřebuje času, aby se vyškrábalo na černohorské hory, a dříve zapadá, protože po krátké cestě přes záliv opět je za horami. Nejkratší den v Kotoru trvá pouze tři hodiny.

Kotor je pověstný svými dešti, které všude na jihu při Středozemním moři jsou velmi hojné a za rovnodennosti trvávají 4—6 neděl, ale v Kotoru rovnají se potopě — snad je černohorský Lovčen sem vábí. Lije se bez přestávky jako z konve. V dešťoměrné zprávě, kterou máme po ruce, je zaznamenáno, že bylo v Kotoru do roka 178 dní jasných, 94 zamračených, 93 deštivých a mezi nimi 7 přívalných lijáků. Spadlo do roka 59 palců deště, což jest asi tolik, jako pateré průměrné množství deště v Čechách.

Opustíme nyní Kotor a vydáme se na cestu do Budvy. Dobrá císařská silnice vyvede nás na mírně vysoké sedlo a odtud jde znenáhla dolů. Je to nejpohodlnější cesta v Boce. Jí na obranu jsou dvě tvrze: *Trojica* a *Goražda.* V údolí pod Trojicou leží ves *Škaljari* (it. Scagliari) se 464 obyvateli. Silnice vine se údolím, jehož hráz na černohorské straně jen ztěžka je přístupna. Silnice, sestupujíc na rovinu, rozdělujě obec *Grbalj* na horní a dolní. Z Grblje prý pošel Lazar Grbljanović, poslední car srbský. Mezi oběma Grblji leží Benátské hrabství *Župa,* skládající se z obcí *Bojkovići*, *Lazarovići*, *Ljubanovići a Tujkovići.* Každá z těchto obcí měla pod Benátkami právo, aby si volila doživotního starešinu, jenž obdržel titul hraběcí (conte). Potomci těchto starešinů podrželi si název kontův a protože volba přecházela na rozličné rodiny, nebylo prodlením doby v Župě sedláka, aby nebyl hrabětem. Od Župy prostírají se k moři dvě krásná, úrodná pole,

Soliorko a *Mrčevo*. Pod zelenou horou *Spasem* dospívá cesta do *Budvy*, která leží při samém moři nad písčitým zálivem, jenž se jako lučiště rozpíná od *Zavaly* až do *Pastrovićů* na jihu. Odtud na severozápad leží jeden z nejlepších přístavů v Boce, *Traste*, jenž i po stránce vojenské jest velmi důležit, protože z něho může býti snadno opanována Lustica, Krtoly i Budva.

Budva je malé městečko, mající as 500 obyvatelů. Patří mezi nejstarobylejší města Dalmacie. Již ve 4. století před Kristem byla známa řeckým kupcům. Starým slula Butua, Buthoe, Butama. Zároveň s Rosou byla od Saracenů zpustošena. Dokud říše srbská trvala, Budva patřívala k Zetě, nynější Černé Hoře. Když Kotor přijal protektorát Benátek, Budva, nahlížejíc, že sama obstáti nemůže a že Černá Hora je příliš zabavena sebeobranou naproti Turkům, aby možno bylo pomýšleti na spojení s ní, rozhodla se, že učiní po příkladě Kotora. I učinila tak r. 1442. Benátky jí nechaly samosprávu a potvrdily její svobody. Šlechta, nobili a contové, měla 40 domův a tvořila obec, „kommunitu.“ Měšťanstvo, „cittadinanza,“ drželo jen asi 20 domů. Šlechta žila v dobré shodě s měšťanstvem a spojovala se s ním svazky rodinnými.

Podivné statuty města obsahovaly rozličná ustanovení, jež spíše zplodil rozmar než rozvaha. Na př. otec měl právo, aby své syny dle své vlastní vůle oženil, dokud nedosáhli plnoletosti. Jakmile byli plnoletí, potřeboval jejich svolení, aby je mohl oženiti, avšak synové nesměli tak učiniti o své vlastní vůli. Přineslali snacha věno, nepatřilo synovi, nýbrž otci. Když se tomu syn protivil, otec měl právo vyhnati jej z domu. — Mělli otec syny i dcery, musil dcery dříve provdati, než syny oženiti. Kdy by syn poslechnouti nechtěl a volil oženiti se o vlastní újmě, otec měl právo jej vyhnati. — Dluhy otcovy byly děti povinny zaplatit, „mělyli peníze; nemělyli, povinny nebyly.“ — Žádný Budvanský rodič nesměl se státi advokátem.

R. 1571 byl Benátský náčelník Budvanské posádky od Turků přinucen, aby jim město vydal, ale za nedlouho Kotorský proveditor Zachariáš Salamone Budvy na Turcích zpět dobyl. Turci ji po druhé opanovali r. 1686 pod vedením Skaderského paše Sulejmana, ale byli opět za nedlouho vypuzeni od Cornara. Od té doby byla Budva nepřetržitě pod vrchní správou Benátek. Když pak republika padla, Budva chtěla užiti svého práva a požádala vladyku černohorského, Petra I., aby ji přijal pod svou vládu. Vladyka přišel do města, ale vydal je dobrovolně Rakousku, které spěchalo, aby se uvázalo v držení snadno nabytého podílu.

Obyvatelstvo jest až na malé výjimky pravoslavné — odtud jeho příchylnost k Černé Hoře. Pravoslavné chrámy jsou dva: farní sv. Trojice a filiální sv. archanděla Michala; katolický jeden.

Město jest obehnáno hradbou, z níž jedna brána vede na silnici Kotorskou, druhá pak do přístavu, jenž jest mělký a příliš otevřený, proto chatrný.

Obyvatelstvo živí se plavectvím a obchodem s Černou Horou. — Na severu nad Budvou leží po horách tři obce, *Pobori, Maini, a Braići*, mající společné jmeno „Tri obštine“ (tre commune). Nad nimi pozdvihuje

se vrch *Maina* do výše 1313 metrů. V Poborech je monastýr *Stanjevići*, jejž republika Benátská darovala vladykům černohorským; r. 1837 prodal jej vladyka Petr II. Rakousku, které jej zrušilo. R. 1766 objevil se v Mainách zajímavý dobrodruh Štěpán Malý, jenž se vydával za ruského cara Petra III., již několik let před tím zemřelého. Mainští byli první, kteří jej uznali, dovedli na Černou Horu a Černohorcům za panovníka odporučili.

Krajina, která se prostírá jižně od Budvy a jíž území Boky Kotorské končí, nazývá se *Paštrovići.*

Blízko od Budvy, na příkré skále nad mořem, vypíná se hrádek *sv. Štěpán*, jejž Paštrovičané vystavěli na slib, zadaný bohu a sv. Štěpánu, z kořisti, již naplenili v neustálých bojích s Turky. Na skále, trčící naproti, stojí monastýr *Praskvica.* Nedaleko vynořuje se z moře zelený ostrůveček *sv. Nikola*, kde má Budva své pohřebiště. Blízko hory sv. Spasa (Salvatora) je monastýr *Lastva*, kde se počíná Župská dolina.

Asi hodinu cesty na jih od Budvy leží obec a tvrz *Kastel Lastva*, kde je pravoslavný chrám sv. Ilije. Kastel Lastva je na stejné zeměpisné šířce jako Řím, jehož bujná jižní vegetace zdá se býti sem přenešena.

Mezi Budvou a Kastelem Lastvou strmí nad mořem skála *Skočidjevojka*, která, jak pověst vypravuje, dostala jmeno své odtud, že dívka Paštrovská, aby se uchránila před násilím Turka nějakého, skočila s ní do hlubin mořských.

V Paštrovićích vystavělo Rakousko tvrze *Spiridion*, *Kopac* a *Presjeku.*

Paštrovičané jsou vesměs vyznání pravoslavného. Jest jich asi 2500. Pozoru hodno je při nich, že nesympatisují s Černohorci, s nimiž byli za republiky Benátské hotovi každou minutu bíti se. Již k císaři Sigmundovi uměli se přivinouti a byli za to odměněni právy i četnými šlechtickými diplomy. Ovoce se stromu poznání jim zachutnalo a Rakousko v nich nalezlo tak věrné poddané, jako Benátky. Mělali nastati kdy změna v souverainovi, Paštrovičané bývali vždy prvními, kteří spěchali, aby novému pánu složili hold a vymohli si u něho při té příležitosti potvrzení svých svobod. Pod Benátkami tvořili Paštrovići selskou republiku jako Tři obce.

Přehlednemeli nyní celou Boku, vidíme, že je pokračováním a zakončením vysočiny černohorské, kteráž je výběžkem Dinarských Alp. Tedy po stránce geografické tvoří Boka s Černou Horou jediný celek.

(Pokračování.)

Nové písemnictví.

Literární historie.

Úkol dějin literárních trefně vystihl kdysi Buffon známými slovy: Literatura jest národ. Takových však obrazův a dějin písemnictva, které by dovozovaly platnost toho výroku, které by se tedy snažily osvětlovati všecky vidiny, všechno smýšlení a cítění národa našeho v tom onom století, pokud došlo slovesného vyjádření, abychom měli tak říkaje zachycena ducha aspoň, když odumřelo tělo, které by dále zachovaný soubor plodů duševních rozkládaly v jeho složky a stopovaly, jak tyto z doby vyrůstaly a zas na ni působily, jest u nás ještě po vzácnu. S tím upřímnější radostí uvítali jsme nad očekávání šťastný — pocházíť od Nečecha — nákres dějin literatury české, jehož se nám dostalo od A. N. Pypina v jeho *Historii literatur slovanských* (z druhého přepracovaného vydání vzorně do češtiny přeložených od Ant. Kotíka). Pypin o každém století podává celkový obraz všeho života i ruchu duševního, jak se stýkala a pronikala různostranná práce na vzájem. Přistoupil k dílu svému vyzbrojen důkladnou znalostí výzkumů Šafaříkových, Nebeského, Jirečkových, Rybičkových, Schulzových, Gebauerových, Brandlových a ostatních literárních historikův a kritikův našich, četl též sám mnoho, kde mu tyto prameny vysychaly, a osvětluje tak bystrozrace kulturní podklad spisů zvláště v době staré a střední. Úsudky jeho o ceně a váze spisovatelův a jich prací bývají nezkaleny jakoukoli předpojatostí; vše dobré, co Čechové vykonali a čím se vyznamenali před jinými národy, zvláště pak, čím k vyššímu osvícení svého národa i Slovanstva vůbec přispěli, plně se uznává a oceňuje. Co pak práci jeho dodává zvláštního významu a světla a čím se ona též liší od našich domácích, jest slovanský její ráz. Spisovatel vždy vyšetřuje, kdy Čechové od své slovanské podstaty se odchylovali a kdy kmenové vědomí zas u nich oživuje a na jevo proniká, při čemž mu jeho původ usnadňuje nestranný soud. Proto také jest procházka naší literaturou za jeho průvodu nemálo zajímava a plna poutavosti a nemůže se dosti vřele odporučiti laikovi i odborníku. Nejdříve zevrubně vypisuje činnost apoštolů Soluňských a zápas mizející slovanskosti mezi Čechy s vítězícím latinismem a germanismem. Prvním plodem tohoto vítězství byl vznik duchovního básnictví, druhým středověký romantismus. Mistrným pérem vykresleno hnutí husitské a „zlatý věk“ české literatury. Za jeho líčením Hus oživuje v plné velikosti a ryzosti své před námi; Hus je zjev specificky český a jeho působení zjednalo nám v dějinách světových čestné místo i nehynoucí paměť; spisové jeho však jsou z většiny neznámi a v našich literárních dějepisích se obyčejně jen vypočítávají, aniž se ukazuje, jaký jest jejich obsah, čím Hus vlastně jest velik a domohl se takové slovutnosti a moci. I jest docela na místě, že spisovatel o době Husově se rozhovořil obšírněji, a pokud bylo k ocenění jejímu potřeba, místa nešetřil. Se zvláštní láskou prodlévá též při Chelčickém, jednom z největších myslitelů svého století. Objasňuje učení jeho ze skrovných pozůstalých spisů, jeho radikalismus a demokra-

tičnost názorů o správě státní a církevní, jeho vliv na smýšlení tehdejších Čechů, který byl tak mocný, že vyvolal jiný skvělý a specificky český zjev: *české bratry.* Hrdostí pak se naplňuje naše hruď, když vidíme úsilovnou činnost této jednoty u zvelebování domácího písemnictví, školství a knihtiskařství, dušenou tolikerým nepochopitelným pronásledováním a tolikerou neuznalostí! Bez českých bratří literatura naše ve středověku byla by suchým kostlivcem, byla by utonula v záplavě cizáckého humanismu, jejž už Hanuš trefně posoudil pravě, že jest ozdobným náhrobkem, pod nímž zdrceno leží srdce slovanské. Avšak — Chelčický, Blahoslav, Veleslavín, Žerotín a Komenský věčně budou zářiti hvězdami prvního řádu na temném obzoru středověké literatury naší a záře ta vždy bude patrna i mezi skvělými hvězdami té doby u národů jiných.

Dobu probuzení spisovatel vyličuje způsobem dosud i u nás obyčejným: ani u nás není ještě o tomto velikolepém a v historii vzácném ději vše jasno, sami namnoze přestáváme na rysech všeobecných. Aby se pochopily dějiny našeho národního probuzení, nutno především jasně vylíčiti hluboký úpadek národa kdysi tak duševně čilého a vzdělaného: jak Čechy byly světu už jen pojmem geografickým, jelikož v Čechách nebylo ani české šlechty ani měšťanstva českého, a čeština tudíž vymizela z úřadů, ze škol, z církve, z obchodu, ze společnosti a veřejnosti a leda z nouze tu i tam trpěna byla; jak následkem toho nevzdělaný jazyk klesal hloub a hloub, potráceje své ryzosti, lexikálního bohatstva i formální vybroušenosti, až pomalu nestačil pojmy jen poněkud nad všednost sahající vyjádřiti, a jak Václavem Pohlem, „v c. k. urozeninské věstni řeči čechské nejvejš vyřízeným učitelem“ arciknížat synů Marie Terezie v jeho nešťastném plodě: Grammatica linguae bohemicae oder die böhmische Sprachkunst bestehend in vier Theilen (ve Vídni 1783, 4. vyd.) v celé zbídačelosti své byl stigmatisován; jaké dále byly sociální poměry, jak lid neustálým pronásledováním a nepřetrženými úklady byl ve smýšlení ochaben, povaha jeho ku přetvářce nebo zradě toho, co mu dosud bylo svatým, nucena a vycvičována, ale jak přese všecky tyto příkory v porobených chatách sémě nového života utajeno se skrývalo, čekajíc jen obrozujícího slunce, aby vzklíčilo opět. Když bylo na tento úpadek posvíceno ze všech stran, teprve možná přistoupiti k hlavním připravovatelům našeho probuzení.

Byla to především vláda sama. Rakouská politika v minulém století směřovala k podobným cílům a výsledkům, jakých se byla dodělala francouzská, k tužšímu sjednocení všech částí říše. S Německem to nešlo, anoť v 17. a na počátku 18. století rozdrobilo se na množství státečků a vladaříků, kteří na sebe vespolek byli žárlivi a o nějakém sjednocení ani slyšeti nechtěli. Poměry ty illustrují nejlépe příjmy svaté římské říše, které jeden čas klesly až na 13.000 zl.[1]) Nad to některá mocnější knížata německá, především Prusko, překáželi Rakousku krok co krok a nebyli by dopustili, aby se snahy rakouské vlády uskutečnily. Proto obrácen zřetel k říši užší. Zde bylo centra-

[1]) V. Rob. Zimmermanna Studien und Kritiken zur Philosophie und Aesthetik II. str. 26 a d., kde tato snaha rakouské politiky pěkně se vypisuje.

lisování, sjednocení jednotlivých organismů ve státní celek spíše možno, hlavně v Čechách, kde šlechty veliký díl byl vším povinován panovníkům rakouským. Z této snahy rakouské vlády vysvětlujeme si nejlépe, proč rušeny dávné výsady a stírány zvláštnosti administrativní i politické, které Čechy dosud měly, i proč na druhé straně vyhledávána přízeň lidu: by tento, nemaje na očích památky bývalé samostatnosti a velikosti pevněji přilnul ke trůnu Habsburskému. Co Marie Terezie a Josef II. učinili dobrého českému lidu v ulehčení jeho břemen, dále rakušanská výchova nového pokolení v nově organisovaném školství i přízeň projevovaná českému divadlu a někdy též jeho jazyku — vše zdá se nám vyplývati též z těchto pohnutek. A jako teplejší vánek jarní a paprsky sluneční probuzují přírodu z jejího spánku, vyluzují květenu i přivabují ptactvo do našich krajů, tak i tato přízeň shůry oživila tajné písmaře a čtenáře tu a tam se uchovavší, vyvábila staré kroniky a bratrskou bibli z truhlic, sklepů a jiných úkrytů zase na stoly, a z ciziny přilákala mnohé vyhoštěnce zpět do opuštěné vlasti. Z toho pak, že Josef II. zašel ve svých reformátorských pokusech příliš daleko, byl zase ten neobmýšlený prospěch, že i šlechta počala přemýšleti, pokud má panovník právo rušiti jejich práva a výsady stoleté: oživly v ní historické tradice a vědomí právní. A tak šlechta i lid, každý jinou cestou přivedeni k uvědomění a toto stalo se bodem, ve kterém se střetli a našli: šlechtic bál se mohutnícího lidu a umírnil svou dosavadní bezohlednost, a sedlák vida obrat v jeho smýšlení a jednání i jakousi přízeň k jeho dosud opovrhovanému jazyku, počal si toho více vážiti a nabýval samostatnějšího ducha. V jiných zase Sylvestrový zákaz r. 1780, že synové jejich nesmějí na dále do latinských škol, neumějíli německy, zbudil neb utvrdil nevykořeněného posud ducha odporu.

Zbývá vyšetřiti, jak se chovalo v převratném tom ruchu měšťanstvo, mezi nímž bylo nejvíce intelligence. Toto už obnoveným bádaním historickým v II. polovici XVIII. století rozkvetlým povzbuzováno bylo k novému přemyslování a přiváděno k vědomí zvláštního svéprávného postavení království českého, jeho slavné minulosti a smutné přítomnosti. Nadobro ze své stagnace vyburcováno bylo všezachvacujícím vzduchem z Francie po Evropě rozvanutým. Nové velikolepé idey pozvedaly téměř i zamluvily se hned všem nespokojeným, myslícím a vůbec svěžím duchům: rovnoprávnost lidí a nezbytná průvodkyně její, rovnoprávnost jazyků. Jako pak každá veliká idea a pravda — i nejhumannější křesťanství — installována bývá potoky krve, tak se stalo posléz na sklonku století i zde. Mnozí, vidoucí jen krev, odvrátili se i od věci, za niž prolévána. Ale myšlenka, za kterou se obětují životy, bývá neodbytné mohutnosti a zúrodňující síly, a tak brzo i ony idey nebylo již možná zbaviti života a působnosti. Myšlenka národnostní byla tu. Němci záhy byli pochopili význam její. Klopstock plamennými ódami vyzýval národ, aby se nepodceňoval, Lessing rovněž vypuzoval bezohledně cizotu z vlasti, boře všemi silami dosavadní názory. Schiller napsal Tella, Goethe Egmonta. I toto hnutí v sousedních Němcích brzo, jakož vždy bývalo, proklestilo si cestu do Čech a zde rozněcovalo Čechy a Němce. V měšťanstvě našem takto

z více stran zkypřována půda myšlence národnostní; z ní vyrůstal zprvu jako domnělé bejlí nový národ český. I kněží dotčeni byli a prodchnuti ruchem nové doby; ale chtíce uvarovati lid od nezřízeností a přepjatostí všerušivých výstřelků jejích, podrobili se z části obecnému proudu, ale nezavrhovali naprosto všeho starého, i byloli to dobré, jako činili mnozí jiní. I hájili proto staročeské poctivosti a ryzosti našeho lidu proti cizím vlivům a stali se tak z opatrovníků mravnosti a zbožnosti jeho též obhajci a opatrovníky českého jazyka. Jen přeskrovná část tu i tam hleděla napravovati a zvýšiti zbožnost lidu tím, že nahrazovala jazyk latinský neb německý domácím; ještě vzácnější výjimky byly si vědomy dávné slávy a nynějších útisků českého národa a potají mu přály. Tak se dál obrat, z něhož vzklíčil nový život český. —

Tuto novou dobu Pypin rozděluje podle Tieftrunka na tři periody (1750—1820, 1820—50, 1850—). Nám se zdá příhodnějším a lépe z vnitřního rozvoje literárního vyplývati ohraničení první periody rokem 1817, i spadaly by sem všecky první pokusy obrozovací (obrany jazyka, probuzování divadlem a veršováním, utvoření poetické řeči nové Jungmannem a p.). Druhá doba po našem by sahala od r. 1817 do 1831 čili od objevení Rukopisů a založení Musea jakožto střediska nového života českého do založení Matice České. V této době rozhodly se boje o prosodii a pravopis, vzbuzena záliba k poesii prostonárodní, vystoupila druhá národní škola básnická, Čelakovským a Kollarem především representovaná, založeny první vědecké časopisy. Třetí doba by pak zajímala dobu od založení Matice r. 1831 až do r. as 1860. Co založení Matice znamená, o tom ještě níže promluvíme. Literatura v této periodě stala se životním projevem a orgánem celého národa a nejen několika jednotlivců, vznikla česká věda, poesie jdoucí směrem národním a slovanským vydává nejkrásnější plody; nastává též veřejný život český, společenský a politický. Nadmírné napjetí sil přivádí však v zápětí ochabnutí, které po roce 1849 se rozplyne v čirou reakci. Teprve za deset let nastává zas utěšenější obrat. —

Další líčení národního a literárního vzkříšení a činnosti vynikajících mužů v době té děje se u Pypina s obvyklou mistrností a bystrozrakostí. Pypin kreslí málo, ale charakteristickými a ostrými rysy, své výtečníky vidíme v plném životě a významě před sebou. Otázku pravosti Rukopisu Zelenohorského a Kralovédvorského spisovatel probírá obzvlášť obšírně. Uvádí celou historii provenience i sporů, dává místo důvodům pro i proti a shrnuje svoje o sporu tomto více než půlstoletém mínění v těchto konečných slovích: „Rozepře není ještě vyčerpána. Obranci těch památek mají postavení velmi nesnadné, ale i odpůrcům mnoho ještě činiti zbývá. Nestranní diváci toho boje, dychtivě nicméně očekávajíce, jak dopadne, nadějí se, že zápůrčí kritika vykládajíc své důvody proti původnosti těch památek, neopomine též vysvětliti, jak byly možny ty padělky, kde mohly býti jejich prameny a kde se vzaly prostředky k jich vykonání.“ — Styky slovanské, které v prvních desítiletích trvaly mezi literáty našimi a jinoslovanskými, tak že Praha byla říkaje Mekkou učenectva slovanského, docházejí vřelého ocenění, jakož i vynikající postavení, jež si Čechové jakožto

hlasatelé slovanské vzájemnosti získali ve Slovanstvě; žel, že za posledních desítiletí pozoruje se značný krok nazpět ve věci té.

Co se tkne doby nejnovější, jsou u nás samých názory o významě mnohých spisovatelů ještě neustáleny, rozvoj živoucích pak není ukončen; střízlivý bádatel ruský přirozenou měrou nevyhověl v této části všem subjektivným přáním a pretensím. Avšak i tu provádí úkol svůj s pílí a svědomitostí, hodnou neobmezeného uznání; některá nedopatření v dátech letopisných a u výpočtu prací nemohou měniti soud náš o výbornosti díla. Co v této části na konec praví o směrech a rázu nové beletristické literatury české, *o nedostatku národovosti a slovanskosti její,* jakož i o chabnutí slovanské vzájemnosti mezi Čechy, zasluhuje všeobecného povšimnutí a bedlivé úvahy.

Celkem vane z české části díla Pypinova a Spasovičova osvěžující duch. Vidíme, že mnoho vykonáno u nás za sto let, že dobře zasloužil si národ český uznání Slovanstva i ciziny, však vidíme se též na své vady a *povinnosti* upřímně upozorněny. Objektivnost, vřelost, pilnost i osvěživost práce té jakož i slovanské její stanovisko zasluhují tím větší chvály, čím řidčeji se naskytují u Nečecha.

Tyto vlastnosti charakterisují i ostatní statě Historie. Prof. Schulz byl již r. 1880 na tomto místě poukázal na přednosti líčení a pravdymilovnost i vřelost jeho, kteráž rozehřívá i čtenáře. Mysl naše žije tu celým tím tisíceletým životem jednotlivých větví slovanských, trpí, když na ně upadají strázně a příkory, bojuje a myslí s vynikajícími bojovníky a mysliteli jejich, vidí je vítěziti nebo padati a s nimi národ celý, který teprve po čase zase k novému životu se probírá, dob slavných úsilně a za nepřízně sousedů se dodělává, vidí posléz v nové době svítati všem utěšenější a bezpečnější budoucnost. Tyto dějiny zápasů duševních jsou nejdojemnějším divadlem: zde bez krve a surovostí, bez intrik a zápletek hrdinové dobývají národu statků nehynoucích, slávy neodervatelné, a padneli který, duch jeho žije a povznécuje dále. — Dávno a všeobecně již touženo po celkových a jednotných dějinách literatur slovanských. Nutkal k tomu též neradostný zjev ten, že za posledních let známost spisovatelů a zvláště poesií slovanských — i nejbližší a nejbohatší poesie polské — obmezovala se na kruhy pořád užší. Kdež jsme se octli ode dob, kdy Kollarův spis o vzájemnosti slovanských literatur neslýchané nadšení budil po všem Slovanstvě, kdy naše časopisy nedostatek celkové historie literatur slovanských nahrazovati hleděly periodickými o nich referáty! Ovšem nemálo viny spadá na vrub toho, že nynější generaci nepřáno již, jako předchozí, býti součastnicí nejslavnějších duchů slovanských a tudíž ani společnicí jich osudův a že tedy také nemůže již býti účinlivostí jich přímo zasahována. Ale proto též obrat stal se už nanejvýše žádoucím; jest třeba, aby spisovatelé ruští, polští neb srbští a j. nebyli méně známi Čechům, baště Slovanstva, než jsou známi Němcům. Zvláště mladé generaci jest třeba oživovati a udržovati jejich památku, aby z jich života plného neohrožených bojův a strádání, neúnavné práce, ideálního povzletu a sebezapírání mohla čerpati sílu, povyšovati své cíle, aby sama toužíc po vyšším procítovati mohla strasti a útrapy velikých vzorů a za jich příkladem stávala se schopnou podobných obětí, po-

dobné dráhy per aspera ad astra, a v nich nalézala útěchu v podobných se octnouc poměrech. K tomu přispívati může a bude bohdá Historie Pypinova a Spasovičova; jsme jisti, že si získá srdce všech, kdož ji lépe poznají a bez prospěšných účinků nezůstaví žádné mysli slovanské. O uspořádání knihy zevnějším zmínil se tak již částečně v referátě svém F. Schulz; zbývá dodati, že po všeobecných zprávách národopisných a statistických, filologických a historických probírají se dějiny jednotlivých literatur slovanských v tom pořadě, že v I. oddíle se skupují Bulhaři, Jihoslované (Srbochorvátě, Korutanci), a z Rusů zatím pouze Jihorusi a Haličtí Rusíni, ve druhém pak oddíle následují Poláci, jimž nejvíce dosud místa věnováno, pak Čechové a Slováci, a čekají svého vyjití ještě Lužičané a Velkorusové. Každé literatuře předeslán stručný přehled politický a nejdůležitější jeho letopočty.

Vedle Historie literatur slovanských současně vydávány jsou *Illustrované dějiny literatury všeobecné,* jež sestavuje V. Petrů. Přízeň, s jakou byly zprvu přijaty, brzy ustoupila ostrým kritikám; vytýkáno totiž, proč se při díle, jež jest patrnou kompilací, neuvádějí též prameny, z nichž čerpáno, a poznačovány jsou zároveň některé spisy, odkud první části byly vzaty a ne všudy správně podány. Spisovatel odpověděl na to, že prameny uvedeny budou až na konci díla a literárních mystifikací že nebude se dopuštěno. Prameny se také skutečně uvádějí při konci I. dílu, jehož jsme se nedávno dočekali; avšak nevysvítá z nich, pokud a kde spisovatel kterých užil. Toto určiti nám ovšem není snadno; bylo by k tomu potřeba pilného a hlubokého rozboru. Avšak spisovatel v předmluvě rovněž na konci připojené praví sám, že „by křivě jednal, kdo by knihu tu posuzoval podle přísného měřidla vědeckého;“ jest prý jen psána obecenstvu širšímu, což si nemíníme vysvětlovati na újmu spolehlivosti díla, nýbrž tak, že obsahem spoléhá na své prameny, forma pak zevnější, jako osnova celku, způsob zpracování jednotlivých částí a jazyková úprava jejich, jest jemu vlastní. Nehodláme se tu pouštěti do úvahy, pokud čirá kompilace jest oprávněným způsobem spisovatelským, pokud spisovatel posuzované památky oceňuje soudem svým z vlastní četby nabytým a p., to přání však snad bude lze vysloviti, aby slovanské literatury vzhledem ke spisu Pypinovu, na ten čas sotva překonatelnému, nebyly pojaty v pokračování díla p. řed. Petrova a tak nezpůsobovala se neprospěšná konkurrence. V I. díle jeho dějin došlo na literatury čínskou, indickou, perskou, hebrejskou, arabskou, egyptskou, řeckou, latinskou, francouzskou, španělskou, portugalskou, italskou, rhetoromanskou a rumunskou; v druhém má dojíti na literatury bližší a nejbližší. Z vydané dosud části širší obecenstvo nehledící kritické hloubky a zevrubnosti může dobře se poučiti a přivedeno býti k poznání duševní dílny jednotlivých národův a veleduchův a majíc v ní praktickou rukověť českou nepotřebuje již sahati po knihách cizích, namnoze strannicky psaných, jak o tom nejlépe svědčí částečné neb úplné vylučování národů slovanských z družiny ostatních národů kulturních (na př. Dr. Ad. Sterna Allg. Literaturgeschichte mezi Webrovými illustrovanými katechismy vydaná). Illustrace této knihy, z nichž ovšem mnohé nepřiléhají k textu, bývají nevždy ceny stejné, mnohé však jsou pěkné.

Dobu probuzení českého, o jejichž přípravných fasích nahoře jsme promluvili, probírá v pozdějších osudech jejích spis K. **Tieftrunka**: *Dějiny Matice České*, vyšlý jakožto XXIV. číslo Novočeské Bibliothéky vydávané nákladem Musea království Českého a jakožto CLIV. číslo spisů Musejních. Spis tento vzbuzuje v nás hrdou potěchu nad tím, co malými silami vykonati se může. Spisovatel ukazuje, jak dějiny Matice jsou, abychom tak řekli, řetěz dobročinův a druhdy též obětí české literatuře prokázaných; jak ona povyšovala snažení a práci buditelů a vymaňovala literaturu z úzkých mezí prostonárodnosti, ve kterých že zůstane nad ně se nepovznesouc, pevně věřila většina spisovatelů v prvních desítiletích tohoto věku. Jediní Jungmann, Presl a Palacký napořád usilovali o to, aby též věda pěstována byla jazykem českým; proč Jungmann po třicet let mysli získával, co Presl pomocí šlechetného hr. Berchtholda a se zřídkým sebezapřením a obětováním světové pověsti uskutečniti se pokoušel, toho posléze dovedl Palacký svou obratnou energií. Nelze tajiti, že fortuna nám přála v dobách těch. Spanilomyslní šlechticové a velicí duchové propůjčovali nového lesku českému jmenu, zaštiťovali národ od umrtvující působnosti podezřívavé byrokracie a zastiňovali mladou nedostatečnost a skromný počet národovců vahou svých prací. Pod jich křídly mohl nový národ vyvinouti se k potřebné síle budící uznání a úctu. Matice Česká vychovávala spisovatele, vlastence, odběratele knih a stala se tak skutečnou matkou národu i písemnictvu. Imposantní počet děl vědeckých, mezi nimiž jsou díla světové pověsti, jakož i beletristických, z nichž zase zvláště zasloužilé bylo vydání překladů Shakespeara, jež vydány buď nákladem jejím aneb s její pomocí, skvěle illustruje její šťastnou úrodnost. Každý ten spis měl svou platnost v literatuře a mohl by býti význam jeho obšírně glossován. I vybízí nás maní tento spis k hrdé otázce, kde jinde ještě svépomoc literární je tak markantně provedena a tak skvělými výsledky provázena? K dokonalému tohu porozumění jest však ještě potřebí znáti též skrovnost prostředkův a finanční zápasy, které Matici bylo prodělati. Sbor nadaný statisíci snáze by byl mohl vzbuditi život v pustých krajích, ale Matice pracovala jenom s nemnohými tisíci. I tuto stránku, jakož i nesnáze z politických konstellací časových vyrostlé, spisovatel, jenž si pro snadnější přehled celý spis vhodně rozdělil na více oddílů (O původu Matice. — Doba I. od r. 1831—34: Počáteční činnost. — Doba II. od r. 1835—40: Kterak první základ k vědecké literatuře položen. — Doba III. od r. 1841—51: Rozkvět M. Č. — Doba IV. od r. 1852—60: Čas těžkých protivenství. — Doba V. od r. 1861—80: Nový rozvoj), osvětluje bedlivě.

Prací tak pečlivě a hladce po stránce formální i obsahové vybroušených i dokonalých a tak klidně a svěže psaných, jako je Tieftrunkova, literatuře naší přáli bychom co nejvíce. Jimi vlévá se v národní těleso síla a chuť k další vytrvalé práci, a když někdy mysl klesá vidouc příkory, jimiž národ šlehán osudem napořád, a se oddává pessimistickým vidinám, zde, na tomto obraze padesátiletých bojů, tolikaleté však i horlivosti a obětivosti mnohdy též ze zoufalosti prýštící, tolikaletého též vzrůstání národa, najisto se vyrve všemu pochybování a uvěří, že bytnost národa jest neúmorna, budeli jen ovlá-

dati všecka srdce láska a všecky mysli talisman naší přítomnosti i naší budoucnosti — *práce!*

Podobné vzrůstání ze skrovných počátků k patrnosti a uznávanosti vypisuje nám i jiný spis, Jos. Koubla *Stanko Vraz* a jeho život, poesie i působení slovanské, složený dle chorvátského originálu dr. Fr. Markoviće. Stanko Vraz (vlastně Jakub Frass) jest jedním z nejohnivějších básníkův ilyrismu, jednoty slovinsko-chorvátské. V trudných letech studentských (živil se na př. po celý jeden rok ve Štyrském Hradci pouze bochníčkem suchého chleba denně, jen aby si mohl kupovati slovanské knihy) naučil se všem hlavním slovanským nářečím. Psal pak, jsa rodilý Slovinec, z počátku svým domácím nářečím slovinským, později výhradně chorvátským. Kdežto však jeho přítel od mladu Fr. Miklosich, který měl na směr literárných studií Vrazových největší vliv a rovněž původně slovinsky básnil, později se zapomenul nad svým ubohým národem, Vraz opět odstoupil od rodného jazyka z pohnutek jiných, vznešenějších, aby tím totiž svému národu zajistil méně ohroženou a slavnější budoucnost, zaručenou již patrnějším počtem Ilyrů. Tak učinil r. 1838, kterým Chorvátsko se mu stalo též druhou domovinou. Spisovatel vyličuje teď zápasení, jež nastalo mezi příznivci a nepříznivci jeho u Slovincův i Srbů. Vrazovi však rostlo nadšení s počtem nepřátel. Neocháble bojuje za svůj slovanský ideál, vysvětluje, dokazuje, radí a přesvědčuje — vše na ten čas marně. Poesie jeho dýše něžností a nadšením; nejskvělejším jejím projevem jsou milostné Djulabie vyšlé téhož roku, co naše Růže stolistá. Další sbírky jeho básní jsou Glasi iz dubrave žerovinske, jimiž zavedl baladu a romanci do chorvátské literatury, Gusle i Tambura.

Vraz v nejednom vzhledě podobá se našemu Čelakovskému, s nímž též byl spřátelen; jako ten cestoval i on ve studentských letech po vlastech ilyrských a sbíral národní písně, jež vydal r. 1839, pro kteréž cestování však jednou byl vyšetřován z agitace panslavistické, ovšem bez výsledku.

Aby snáze uskutečnil a utvrdil ideály své aneb jim aspoň hojné přívržence získal, vydával s přáteli svými Dragutinem Rakovcem a Vukotinovićem časopis Kolo, který však dni života svého neměl sladké. Nicméně v prvních třech knihách zjednal si svrchované uznání domácích i cizích předních literátů, z nichž mnozí (z Čechů: Šafařík, Erben, Zap a j.) sem přispívali. Po té na přímluvu Šafaříkovu Kolo mělo býti dále vydáváno nákladem Ilyrské Matice, k níž Vraz byl podal prvý podnět. Když pak r. 1846 Vraz zvolen jejím tajemníkem, jmenován i redaktorem toho listu. Avšak politický ruch nové doby i neustálé postonávání Vrazovo nedalo dovesti Kolo za knihu VII. Tu zásluhu však mu získal, že v něm založil chorvátskou literární kritiku. R. 1851 tento slavný pěvec, muž největších zásluh o znovuzrození chorvátské literatury, houževnatý bojovník za myšlenku ilyrismu a horoucí milovník Slovanstva, tuberkulemi podlehl smrti k velikému žalu svého národa a celé vlasti slovanské. Umlkla ústa zpěvná, nadšení už nevlévají v národ, ale díla jeho hlásati budou slávu Vrazovu po vše časy.

Dokončiv běh života básníkova spisovatel obraz jeho mnohostranné neustavičnosti doplňuje výňatky z jeho korrespondence. Ta jest ne-

ocenitelně důležita i nevšedně zajímava osobami, které si s ním dopisovaly; jmenovati třeba jen Šafaříka, Palackého, Čelakovského, Erbena, Kollara, Hurbana, Štura, Srezněvského, Bodjanského a skoro všecky čelnější vlastence slovinské a srbo-chorvátské. Stykům Vrazovým s Čechy po zásluze zvláštní kapitola věnována. Spis Koublův zakončuje se rozborem Djulabií a ostatních básní, jakož i seznamem překladů jejich a přehledným oceněním působnosti Vrazovy v literatuře chorvátské.

Vítáme rádi tuto monografii v literatuře naší, a přáli bychom si, aby přispěla svým dílem k obnovení styků literárních se spisovateli srbo-chorvátskými, neboť bohužel ty časy minuly, kde Křížkova Anthologie jihoslovanská šla z ruky do ruky. Jenom trochu více stručnosti by neškodilo. Sloh je plynný a správný až na některé drobnosti jako: Šafařík žasnout bude (37), jenž v akk. m. jejž (33), abych vyhověl přání Šafaříkově (80 a j.) a p. Lahoda sice místy mu schází, ale věc ta omlouvá se asi částečnou vázaností na originál. Spis vyšel ve prospěch obnovy národního divadla a za příležitostí oslavy třicetiletého úmrtí Vrazova, v Chorvátsku konané. Zbývalo by jen jedno přání, aby podobné monografie v naší literatuře nezůstávaly ojedinělými.

Na konec míníme ještě zabaviti pozornost čtenářovu spisem druhu u nás nezvyklého, který půl je literární historií, půl statistikou, *Zásluhami duchovensta o řeč a literaturu českou,* vylíčenými katechetou Janem Ježkem a vydanými tiskem i nákladem Cyrillo-methodějské knihtiskárny r. 1880. Kněžstvo české od nejstarších dob vydávalo ze sebe valný počet spisovatelů, někdy polovici, někdy i více. Zvláštních zásluh zjednalo si v době nového života českého účinlivou láskou k opovrhovanému jazyku i neunavenou působností s kazatelny, ve společnosti, mezi lidem a v literatuře. Přece však i povědomého těch zásluh naplní žasnoucím podivem ten znamenitý zástup kněží-literátů: napočítali jsme jich na 660! Aby však tato číslice vysvitla v plném jasu, bylo by třeba ještě ukázati, v kolika oborech na př. V. Štulc, K. Šmídek, M. Procházka, Fr. Sušil, dr. Bílý, dr. Kl. Borový, B. M. Kulda, V. M. Pešina, K. Vinařický, V. Zahradník atd. pracovali Na kterých všech polích s dělníky stavu kněžského se potkáváme, spisovatel vypisuje zevrubněji, rozděliv si dle nich celé dílo. Týkala pak se práce jejich od r. 1780—1880 stejně luhů poetických jako oborů rozumových a nevyhýbala se ani polím praktickým, jako hospodářství, včelařství a j. Nad jiné pěkně provedeny jsou statě o literatuře prostonárodní, jazykovědě, próse zábavné, školství a vychovatelství a přehledná stať úvodní. Podává se tu — místy též i jinde — zevrubnější rozbor spisovatelův a jich prací, který povznáší spis nad apologeticko-statistickou rukověť k ceně literárně-historické a esthetické. Chváliti dlužno, co spisovatel nového uvedl o některých spisovatelích, jakož i že zapomínaným zásluhám propůjčuje nového lesku (v. na př. str. 87 o Javornickém, tomto kněžském Krameriusovi, o Šmidingerovi, Michlovi atd.). Jinde však zas není dost uznalý, na př. ke Kosmákovi, jehož spisy lid moravský říkaje hltá, tak že bude málo rodin čtenářských, kde by neznali „kukátkáře.“ Že některá nedopatřeníčka se vloudí, toho možnost spisovatel hned v předmluvě neodpírá. Ačkoli pak jsme některá skutečně našli, jako na př., že Vinařický neuveřejnil pouze jeden článek z oboru filologického v Mu-

sejníku, nýbrž čtvero, jakož viděti z Jungmannovy Historie, dr. Bílý že napsal též Dějepis Moravy, že Dobrovského spis Über die Bildsamkeit der slavischen Sprache nevyšel r. 1802, nýbrž r. 1799, a j., přece ani všecka nespadají na váhu při ohromném materiálu s trpělivou pílí zde sneseném. Jedno však přání se nám namanulo při tomto díle a myslíme, že oprávněnost jeho uzná i p. spisovatel, aby totiž při možném druhém vydání přidal aspoň u důležitých a vynikajících spisovatelů, děl, časopisův a sbírek potřebné letopočty, u osob nad to léta života a místo narození. Bez toho je názor neúplný, instruktivnost spisu tím trpí. Tak na př. nemile neseme při Javornickém, že se nepraví, kdy žil (1785—1847, nar. ve Vys. Mýtě) a kdy svou Českou bibliothéku vydával (1830—46 v 6 sv.); rovně čtenář nemá náležitého užitku ze zprávy, že Ziegler vydával Dobroslava, Milozora a Milinu, nevíli, kdy to as bylo (r. 1820, 1824, 1825). Letopočet osvětluje též význam spisů. Vytýkámeli některé poklesky formální, jako na př. nazvíce, zřetel bráti, obdivovati minulost a v. j.), jsme hotovi s výtkami a nezbývají nám už než slova chvály té pilnosti nevšední, která si zajistila trvalou památku spisem tím, jakož i vzletu a kritickému bystrozraku, jehož četné stopy tu nalézáme. —

Týž spisovatel vydal letos novou práci literárně historickou, monografii o jednom z nejzajímavějších spisovatelů nového údobí literárního, *Ant. Jar. Puchmajerovi* a to v Kobrově Národní bibliothéce, která již více biografií autorů zde vydaných uveřejnila při posledním svazku jich spisů. Byli jsme v pravdě potěšeni svěžím tónem Ježkova vypravování, četnými jeho novými zprávami, jakož i trefně charakterisovanými periodami literárních bojův o pravopis a prosodii. Proti jeho Záslubám tato monografie jeví utěšený pokrok v jistotě a rutině spisovatelské, hlavně pak ve formální stránce jeho práce. Mohloli se říci již na základě Zásluh, že v Ježkovi dostalo se literární historii české nového zdatného pracovníka, soud ten jest přítomným spisem úplně potvrzen. Abychom pak už přistoupili ke spisu samému, rozdělen jest na více odstavců dle význačných dob života Puchmajerova provedených. Nejdříve stanoví spisovatel pravý způsob psaní jmena básníkova na základě zápisů matriky Vltavotýnské o celé rodině. Jelikož tu převládá forma Puchmajer, slušno bude této užívati obecně a souhlasně a zanechati všech ostatních variantů (Puchmír, Puchmýr, Puchmayer; Jungmann psával Puchmayer, podobně i Ježek ještě v Záslubách). Dále opravuje se tu den narození Puchmajerova. Byl jím pokládán dosud 11. neb 22. leden; dle výtahu z matriky na jisto postaven jest den 7. ledna 1769. Proved nás lety studií gymnasiálných spisovatel déle prodlévá při vypsání, kterak Puchmajer z odrodilého stal se věrným a horlivým synem svého národa, a při činnosti jeho v literárním kroužku, který mezi sebou utvořili r. 1791 on, bratří Nejedlí a Hněvkovský, jenž má zásluhu o jich všech národní uvědomění, a posléz v semináři. První sbírka jich básní r. 1795 Puchmajerem za názvem Sebrání básní a zpěvů vydaná poskytuje spisovateli příležitost zevrubněji nás seznámiti se stavem prosodie české od středověku až ke konečnému rozhodnutí sporu theoreticky ve prospěch časomíry, v praxi ve prospěch přízvučné prosodie. Bylo by jen ještě dobře bývalo po-

znamenati, že Čelakovský obojí spojoval užívaje časoměrné délky náhradou za přízvuk, jestliže iktus spadal na slabiku nepřízvučnou. Další vydání tohoto Sebrání, jež representovalo veškero tehdejší básnictvo a bylo věrným odleskem všech jeho předností a zvláště nedostatků (neb těch bylo více), kterým však založena zvláštní — první — básnická škola národní, pořizoval již Puchmajer jakožto kaplan na rozličných stanicích. Při překladě Chrámu Gnidského užil pravopisu, odchylného od obecně užívaného; chtěl totiž označovati obojetné souhlásky, když byly tvrdými, kroužkem (na př. lov imper. od loviti a lov̊ subst.). Avšak návrh jeho se neujal, nýbrž přispěl jen k většímu zmatku pravopisnému, v němž čeština k novému životu se probírala, a tím i k bojům vzniklým za příčinou konečného jeho ustálení. Z dalšího života Puchmajerova jest zajímav poměr jeho k Jungmannovi. Oba mínili vyhověti citlivé potřebě vydáním slovníku. Jungmann byl by se snad zřekl svého úmyslu, kdy by Puchmajer byl býval rychlejším a nebyl chtěl míti slovník uspořádán etymologicky, což on za praktické uznati nemohl. Z Jungmannova Života od Zeleného víme, že patriarcha nové literatury naší ve svých dopisech k Markovi někdy i nelichotivě se o Puchmajerovi vyjádřil, ba jednou, když tento už další svazek básní nechtěl vydati sám, nýbrž Nejedlého k tomu měl, mu lakotu vyčítá. P. Ježek osvětluje celý poměr obou mužův a ukazuje, že v poslední věci Jungmann se mýlil, an Puchmajer byl horlivě dobročinným. On také navrhoval, aby se císaři v petici vyložil ubohý stav národa a jazyka českého a aby byl požádán za nejvyšší přízeň a ochranu, ale návrh ten nedošel ohlasu. — Vylíčením, jak vznikla jeho ruská a cikánská gramatika (onano následkem častých invasí Rusů), jakož i soukromého jednání a působení Puchmajerova (zřídil na př. první čtenářský spolek v Čechách ve své farní osadě Radnicích a j.) a posledních dob jeho života končí pěkná biografie tato. Litujeme jen, že spisovatel nevetkal v ni též rozbor prací Puchmajerových. Jestiť život zevnější znáti sice důležito, ale on zůstává přece jen pouhým rámcem, ve kterém jest zahrazen cenný obraz, život duševní. Jaký má Puchmajer význam jakožto básník a zvláště bajkář, jakožto překladatel a gramatik, nepověděno nijak, a tak spisové jeho čekají pořád ještě svého glossátora a ocenitele. Kéž by p. spisovatel touto stránkou někdy ještě hodlal doplniti, co tu schází! Pak teprve byla by zásluha jeho úplna.

Fr. Bílý.

Výpravná prosa.

Pobyt Josefa Štolby v severní a střední Americe (1873—74) přinesl krásnému písemnictví našemu hojný užitek. Cestováním vypravovatelský talent vyspěl ke vzácné dokonalosti, z obratného genristy stal se výborný novelista. V úpravě velice spůsobilé, aby její pomocí čtenářstvo české beletrie některými posud nepřístupnými směry a vrstvami naší národní společnosti se rozmnožilo, pod společným jmenem *Americké povídky* počaly dříve hlavně ve Květech uveřejňované skladby Štolbovy vycházeti v čele nového J. Ottova podniku Z našich a cizích (illustrovaná bibliothéka novel a cestopisův, redakcí Fr. A. Šu-

berta). V pěti posud vydaných sešitech jsou čtyři Štolbovy povídky: Prales, Naši černí bratři, Episoda z cesty pro zábavu a V stínu Modrých Hor. Takto v jednu kytici rovnány, Americké povídky Štolbovy teprv vynikají s veškerou svou uměleckou zvláštností a básnickou krásou. Co nás dříve svým půvabným obsahem a svou lahodnou formou jednotlivě bavilo, nyní působí na nás soustředěnou silou znova a ještě mocněji. Příčina tohoto esthetického požitku jest vědomí, že vypravovatel nás neprovádí žádnými mlhovitými říšemi, nýbrž po půdě skutečné, světem opravdovým, krajinami, kteréž sám viděl, mezi lidmi, kteréž sám poznal. Podklad přírodní a životní pravdy, na nějž skrze všechen přibásněný děj, veškerou duhovou hrou bohaté obraznosti stále jasně pohlížíme, činí nám čtení Amerických povídek Štolbových zvláště příjemné. Vidíme před sebou pravdivý americký kraj, lid, život; poznáváme společenské i politické, rodinné i dějinné poměry tamější v rouchu poesie, věříme vypravovateli a jeho osobám, v naší literatuře naskrze novým a svými snahami a osudy velice zajímavým. Základní zvuk ve skladbách Štolbových jest romantika; ale obroubená a pokrytá takovou reálností, že čtenář ji sice všude vidí a cítí, však ona nikde se mu nevtírá, nýbrž napořád mu uniká. Romantika Amerických povídek záleží v ději, nikoliv ve slovích. Osoby nehorují ve svých citech, nedeklamují nám o svých radostech a strastech, vidíme je žíti a jednati, a musíme vlastně cítiti a mluviti za ně. Sestavení charakterův a přirozený rozvoj děje vyvozuje dojem romantiky ze slov prostičkých a ze situací někdy zcela všedních. Dvě dekorativní pomůcky ovšem velice prospívají záměrům spisovatelovým: prales a moře; dvě básně samy o sobě, jichž třeba jen se dotknouti, aby daleko kolem nich všechno se rozezvučelo nedostižnou lahodou. Při Americe ani menší skutečně básnický talent nemůže se jim vyhnouti. Tím větší účinky slovesné provede pak s nimi poeta vyššího stupně. Štolba z vlastního, bezprostředního názoru poznal jejich kouzla; jeho povídky jsou oslněny blahostnou září velikolepých krás přírodních. A tu opět ona ekonomie, kterou zachovává při líčení osob a dějův. Skrácená kresba; několika čarami plasticky naznačena nezměrná velebnost pralesův a mořských tůní. Z Amerických povídek, posud uveřejněných v illustrované sbírce Z našich a cizích vlastí umělecky nejvýše stojí Prales, jedna z nejkrásnějších beletristických skladeb českých vůbec, plna srdečné něhy, myšlenkové síly a přírodního půvabu. Zde jest tolik duchovního zdraví, svěží a pružné lidskosti, tolik tragiky a humoru, že celek musí rozechvěti a uchvátit i mysl blaseovanou. Lidé jako příroda ještě s prvotním pelem stvoření. V tom ohledu Štolbův Prales nemusí se vyhýbati porovnání se Chateaubriandovou Attalou a s Pavlem a Virginií Bernardina de St. Pierre. — Vedle Pralesa klademe nejblíže povídku Ve stínu Modrých Hor.

Zapoteato a Garg, Izhuak a Obeahman, Lora a Jane, Delibes a Gibbens: naskrze postavy, kterými typy české novelistiky se rozmnožují. Americké povídky Štolbovy dokazují, že ani nejpraktičtější země, ba ani národové, jimž se říká divocí, nejsou bez poesie. To má svou nemalou váhu v národě, který od jakživa k ideálnosti nakloněn a pouze ideálností od úplné záhuby zachráněn nejnověji musí ve vlastním jazyku slyšeti z brusu novou náuku, že ideál a nesmysl neboli bláznovství

jest jedno a totéž! I mezi Indiány kvete poesie; i otroci a nejhrubší černoši pěstují ideální stránku života, i chovají k ní patřičnou úctu: a českému národu, jenž v dějinách světa toliko svou vyšší, ušlechtilou a obětavou snahou duchovní sobě zjednal místo i slávu, jenž toliko nejideálnějším rekovstvím několika svých synův do té chvíle zde jest, chce nejnověji někdo jeho vlastním jazykem namluviti, že ideály jsou překonané stanovisko, na němž lidstvo ve svém dětství mělo nevinnou zálibu, a jež dospělému věku jeho prý už nesluší, nýbrž škodí. Opováží se někdo říci, že idealista Zapoteato nestojí v životní ceně tisíckráte výše než „naturalista“ Izhuak? Potupí někdo Loru proto, že chudý Zapoteato jí byl milejší, než bohatý Izhuak? A to jsou nevzdělaní Indiáni, lid *přirozenému* spůsobu života bližší než my, lid, nad nímž osvícený svět bělochův evropských i amerických vyřkl a bohužel také vykonává ortel smrti, poněvadž prý není žádné kultuře přístupen. Kdy by novověká kultura měla záležeti ve zlehčování ideálův, v potupování a hyzdění poesie, tož jen honem prchněme před ní k Indiánům, kde ještě srdce a cit, a tedy také poesie s ideály mají útulek . . .

Ve vydávání výpravných spisův A. V. Šmilovského (nákladem Frant. Šimáčka v Praze) od minulého roku nadešla zastávka, jíž v prospěchu české beletrie velice litovati jest. Náležíť Šmilovský ke spisovatelům, jichžto neznati nebo zanedbávati znamenalo by jisté mezery v písemnické praxi české. A mimo to právě Šmilovský nejlépe ze všech beletristův našich může nás poučiti, jakou cenu v poesii mají ideály. Jdeť z nich všech na ledě reálnosti čili naturalismu tak daleko, jak jen možná, aby se do něho i s poesií neprobořil.

Už před desíti lety vyslovil zřejmě svůj spisovatelský program. Nalézáme jej znova otištěný v čele druhého svazku Spisův výpravných, jakožto úvod k vypravování o *Setníku Dřevnickém.* Zde čteme ve spůsobě rozprávky mezi kritikem a spisovatelem následující: „Ledacos bych pohřešoval při tobě, jedna však věc dělá mně potěšení . . .“ — „A která, laskavý pane kritikuse?“ — „Že procházíš se tak jistě ulicemi metropole, jež sluje život; že daříváá se tobě kus pravdy tam vyhledati, uchvátiti a zpodobiti.“ — „Díky za uznání; a co se tobě při mně nelíbí?“ — „Že netvoříš ideálův a že někdy poněkud odvážlivě sestupuješ k okresu, kde stojí již nulla na historickém našem krasoumném teploměru. Sem a tam zabíháš ovšem s rozmyslem i pocitem v čarodějnou říši ideálův, ale v žádnou figuru neshrneš tolik dokonalosti, aby byla okrouhlým ideálem.“ — „Máš pravdu; bojím se mlhavin, byť i kmitala se jim kol hlavy gloriola ideálnosti, a abych na vzájem za pravdu ctil pravdu: nerad odložil bych tu svou chybu.“

Tu tedy máme spisovatele, který se ujal péra, aby líčil toliko pravdu skutečného života, který přímo praví, že chce vyhýbati se ideálům. Po tom vyznání následuje Setník Dřevnický. Postava, samý suk a mech všedního života na samém počátku vypravování. A jak skončil? Jako nejryzejší idealista! Bylli takový ve skutečnosti, jak spisovatel nás ujišťuje, tím lépe; vytvořujeť život sám větší idealisty, než tak leckterý naturalista jen z daleka tušiti dovede; ale že v povídce, pod rukama spisovatele, který o sobě zřejmě praví, že netvoří ideálův, opravdu se jím stal, vidí každý.

Setník Dřevnický řídí vyšší, myšlenkovou stránku života při třech pokoleních po sobě; on v celé povídce nejstarší, životem nejvycvičenější, všelikými zkušenostmi nejbohatší, všedních poměrů, přírodní a přirozené pravdy nejznalejší člověk vše kolem sebe i v sobě pozoruje ze stránky ideální; nejvšednější, všeho duchovního vzletu a nejslabšího citového vzrušení prosté osobnosti přemlouvá a rozpaluje pro názory a skutky ideální. Tak literární *poctivá* praxe mění i osobní spisovatelovu theorii; vlastní dobrota a šlechetnost nedá spisovateli zapomenouti, že také jiní lidé jsou ve světě dobří a šlechetní, a tož bez všelikého jiného podnětu, leda z lásky k dobru a kráse, z názorův ideálních. Pod pérem autora, jakožto člověka *dokonalého,* vyroste idealista ve všech poměrech sám sebou.

To jest odvěká, vítězná, přirozená moc krásy a dobra, proti které neobrňují ani nejrozhodnější úmysly, sepjati srdce do ledových obručí a zavěsiti na ně zámeček. Slabounké zavanutí nikoliv uměle sestrojeného, nýbrž opravdového vzduchu životního, a srdce se rozhřeje a rozšíří, obruče puknou, zámeček odletí a jsme — v ideálech, ani sami nevíme, jak se to stalo. Setník Dřevnický také velmi dobře uměl komandovati svou baterii; ale před dívčím okem a před dětským úsměvem sklonil svou šavli k zemi. Bez nejmenšího hnutí pod levými žebry mířil záhubné jícny děl proti baštám a věžím nepřátelských měst, proti šikům lidí, kteří mu osobně nikdy nebyli ublížili; ale prvorozené dítě své někdejší milenky musil při křtu držeti na rukou, má její obraz ještě co kmet nad psacím stolkem, a ránu v srdci, kterou láska k ní mu zadala, nese nezhojitelnou až do hrobu! Nesmysl, bláznovství, ideál! zvolají naturalisté, kteří si tak říkají týmž právem jako jesuité po Ježíšovi; ale nahledněte opravdu do života, jejž pravíte, že líčíte, který však naprosto neznáte, a nejeden Dřevnický objeví se vašim zrakům.

Kdo tvrdí, že poesie může obejíti se bez ideálův, ovšem tím méně připouští jejich potřebu, cenu a platnost v životě. Jak ale jedno i druhé bez nich by ve skutečnosti vypadalo, ukazuje nám moře bez — vody. To jest Sahara! Zde ani není třeba, zabírati se do theorie. Počněme s koncem, s praxí. Vyndejme ze života českého jen tak několik postav, na příklad: Jana Husa, Jeronýma Pražského, Jana Žižku, Prokopa Holého, Jiřího z Poděbrad, Jana Augustu, oběti krvavého sněmu, Jáchyma Šlika a jeho druhy z 21. června 1621, Jana A. Komenského, Jos. Jungmanna, Frant. L. Čelakovského, Jana Kollara, Frant. Palackého, Pavla J. Šafaříka, Josefa K. Tyla, K. Jaromíra Erbena, Boženu Němcovou, Karla Havlíčka, a všechny vynikající osobnosti české za doby nejnovější, neboť *všechny* rozhodně stojí v řadách *idealistů:* a potom vizme, co nám zbude! Když na tom nebudeme míti ještě jasné poučení, jak by písemnictví a veškeren praktický život národní vypadal bez ideálův, pomysleme sobě, že náhle zmizeli z dějin světových na příklad jen Řekové se svými reky, filosofy, sochaři a básníky; Egypťané se svými hvězdáři a měřiči; Maurové se svými staviteli; Kristus se svou náukou a svým příkladem neskonalé lásky k celému lidstvu; Leonidas, Miltiades, Hannibal, Vilém Tell, Panna Orleanská, Egmont, Kościuszko a toho druhu lidé až po nedávné hrdiny Balkánské, se svou obětovností

za svobodu národův; Rafael, Leonardo da Vinci, Michal Angelo, Murillo, Rembrandt a podobné osobnosti až nejnověji Matejko, Grottger, Vereščagin, s kouzlem barvy; Beethoven, Haydn, Schubert, Mozart, Chopin, Berlioz, Rossini a tak dále až po Gounoda, s mocí zvukův, Puškin, Lermontov, Mickiewicz, Malczewski, Krasiński, Słowacki, Petőfi, Vörösmarty, Dante, Petrarca, Tasso, Leopardi, Chateaubriand, Lamartine, Victor Hugo, Björnson, Shakespeare, Byron, Longfellow, Tennyson a příbuzní jim duchové v říši poesie: a udělejme účet. Zhrozíme se ho. A nebudemeli míti ještě dost, vylučme ze soukromého života lidského jen lásku mateřskou, přátelství, milosrdenství, vděčnost, obětavost a podívejme se pak na člověka! Bez ideálův není rodiny, není vlasti, není národa, není lidstva; jest toliko roj těl, vášní a sil, mezi sebou hlomozně se chumelících a vzájemně se potírajících. Ani sobectví, ba ani čirá smyslnost, která dle literární praxe samozvaných naturalistův má zasednouti po vypuzených ideálech na osiřelý nejvyšší trůn v životě lidském, nezachovaly by lidstvo, nýbrž samy by je zničily za čtyřiadvacet hodin. Však žádné obavy. Pokud bude na světě neštěstí a bolest, bude také modlitba; a pokud bude v prsou lidských srdce a cit, budou v něm také ideály! Věčná záruka obou pak jsou — slzy, kteréž sama *příroda* z veškerého tvorstva jedině člověku přistvořila, a kteréž ani nejzdivočilejší naturalista nedovede tělu našemu odelhat nebo vyrvat! A co věčně zůstane v životě lidském, zůstane i ve všelikém umění, zůstane i v literatuře, zejmena v poesii.

Nějaký hyperidealism, proti němuž by bylo potřebí ve jmenu zdravého rozumu bojovati, v písemnictví našem nikdy ani nebyl. Takovému druhu myšlení a básnického tvoření odporuje už sama slovanská střízlivá povaha naše, nelibující sobě v abstraktnostech a povždy velice nakloněná k reálnosti. Zejmena v novověké bohaté literatuře naší až na jednu nebo dvě zvláštnosti všechno ostatní jest samá reálnost. Ale ovšem nikoliv bez ideálův, už proto ne, že písemnictví české napořád věrně trvá ve službě celého národa, nehovíc choutkám žádného jednotlivce, a poněvadž náš národ, jakož toliko ideálností své mysli se zachoval mezi živými, ani nyní by neučinil jediného zdárného a platného kroku na dráze k své zabezpečené budoucnosti, jakmile by ideálnímu směru svého snažení a jednání dal výhost, jakmile by zradil, co mu tak dlouho bylo draho. Pro národ náš nemají pražádné ceny a platnosti některé všeobecné formule politické, však ani ne literární. Naše postavení dějinné, zeměpisné, státní a kulturní nedá se zahrnouti do rámce náuky, vypěstované a snad i dobře se hodící pro národy jiné, veliké a zejmena západní.

Bratři naši Rusové jsou v každém ohledu o něco větší než my a mohli by třebas i některou část svého času a své bytosti obětovati na experimenty; nicméně vidíme, jak právě nyní, co uvědomění národní a státní zvláštnosti mezi nimi nabývá větší síly a praktického účinku, roste i na literárním a kulturním poli jejich ostražitost v hájení a zachování duchovní samostatnosti, jejich žárlivost a odpor k světu západnímu. Jednajíť Rusové dle vlastních svých potřeb domácích a vymykají se vlivu cizích mód a model, politických rovněž jako uměleckých a literárních.

My máme tisíckráte více příčin k podobnému jednání. Naše duchovní a jazyková, česká a slovanská bytnost vymáhá ještě větší pečlivosti a opatrnosti. Když někde u cizích národův, zejmena západoevropských se provolá nějaké nové heslo, mějme se na pozoru, abychom se tím nenechali ihned omráčit a se své vlastní půdy strhnout. Nejdříve zkoumejme: jestli to také pro nás dobré? A nepospíchejme pranic, *abychom byli vždy první v nápodobování cizích novot!* Co na příklad Francii se hodí, nebo co jí neuškodí, co ona ve velikém svém tělese bez všelikých obtíží a dalších nepříjemných následkův stráví, může býti nám, v našich jiných a menších poměrech, velice osudné.

Proto není ani rozumné ani vlastenecké házeti u nás do veřejnosti na příklad heslo jakési nové francouzské „školy," že poesie může býti bez ideálův. Už proto ne, poněvadž máme zkušenost, co Francouzové nechají stát venku před dveřmi, že u nás se uvede ihned do salonu. Mimo to ve Francii takový duchovní vřed zase brzy se vykvasí. Francouzové budou míti vedle duchovní nízkosti už při své přirozené povaze vždy hojnost idealistův. Na tu pravdu můžeme vzíti jed, že ve Francii ideály a idealisté ani v politice ani v literatuře nikdy nevymrou! Ale u nás pokus s bezideálností jest velice na pováženou, a mohl by snadno smutně skončit. My sobě nemůžeme dovoliti luxus takových duchovních poblouzení a chorob, ano takového nerozumu a nevlastenectví. U nás jest každé dobré, buď produktivní buď konsumující síly veliká škoda, a na dovoz jakéhosi *bezideálního západnictví* musíme položiti nejvyšší clo: národní kletbu!..

Pravý Čech, a byť sebe více chtěl a se namáhal zůstati v obvodu čirého realismu, stane se jako Šmilovského Setník Dřevnický bezděky idealistou. Naturalista český ví, že příroda vedle mnoha věcí hnusných a ošklivých obsahuje v sobě ještě více zušlechťujících, krásných a velebných, nýbrž že sama jest nedostižný vzor krásy a majestátnosti. Naturalista český ví, kdy by příroda měla vedle sebe nějaké smetiště, na něž by všechny své tělesné i duchovní šerednosti odhoditi mohla, že by to té chvíle učinila, a proto nebude se labužně probírat a šťourat v jejích přikrytých stokách, jen aby světu dokázal, že o nich také ví. Naturalista český zná, že vedle pravdy ošklivé jest také pravda krásná — ideál, a bude se držeti tohoto!

Tu jest vedle naturalisty Šmilovského na příklad Fr. Herites, spisovatel, jemuž také přísluší právo, aby ve věcech literárních pronesl platné, rozhodné slovo. Ptejte se ho, co smýšlí o naturalismu? On vám podá svou knížku s nápisem *Z mého herbáře* (nákladem J. Otty v Praze). Čtěte a vizte, jaký to idealista při vší skutečnosti a pravdě, kterouž vám vypravuje. Pod tváří květin čtrnácte typův lidské přirozenosti, vybraných většinou z českých krajův. Něha a satira, humor a sarkasm, celá stupnice dojmův a citův, naskrze s úmyslem vyšší duchovní zábavy. Fr. Herites zná svět, přírodu a lidi až do nejvnitřnějších záhybův, ale jeho kresby mají naskrze nádech ideální. Sbírka Z mého herbáře jest v obsahu i ve formě naskrze nový a velice zdařilý plod jeho krásného talentu pozorovacího a vypravovacího; řada figur věrně dle přírody kreslených a přece na sobě nesoucích znak básníkovy samostatné umělecké tvořivosti. (Pokračování.)

Ferd. Schulz.

Rozhledy v dějinách současných.

V Praze, dne 20. března 1882.

Od samého počátku novověké ústavnosti rakouské zástupcové národa českého nepřestávali jasně a důrazně dokazovati vady a nepřístojnosti volebních řádův ze dne 26. února 1861. Způsobilyť tyto řády, že národ náš ani na sněmě domácím ani na říšské radě Vídenské neviděl se zastoupena takovým počtem důvěrníkův, jaký mu dle zřejmých poměrův statistických nepopíratelně přísluší. Odtud pak také šlo, že se nemohl domoci žádoucí nápravy starých křivd, jež na politických a jazykových právích jeho se páchaly, nýbrž že musil patřiti, jak takových nátiskův ještě i přibývá.

Strana, kteráž únorovými řády volebními dosáhla vrchmoci nad námi, odbývala všechny naše žaloby a důkazy stálým pychem, ano majíc většinu na sněmě zemském i na radě říšské, ještě dalšími opatřeními, jež s právem naším se nesrovnávala, upevňovala se ve svém pohodlném panství, měnila volební řády tu a tam, jak se jí líbilo. Po dvacítiletém strádání v takovýchto krutých poměrech zástupcové národa českého za působení vyrovnávací vlády Taaffovy octli se konečně na říšské radě Vídenské ve většině, a mezi nejúsilovnějšími snahami jejich nalézá se i ta, aby ve volebních řádech z doby Schmerlingovy a Auerspergovy staly se nápravy ve směru spravedlnosti dávno zjevné a dokázané. Jeden článek z tohoto řetězu právě nyní se projednává na velmi pilných a zajímavých poradách říšské rady. Totiž onen, který jest jaksi hlavním pramenem všeho zla, jež národu našemu v minulých dvou desítiletích snášeti bylo: spůsob volení v kurii českého velkostatkářstva. Nejdříve ovšem jen, pokud se týká říšské rady.

Už dne 2. května 1881 český poslanec A. O. *Zeithammer* učinil v parlamentu návrh, aby řád volení kurie velkostatkářské v Čechách pro radu říšskou se změnil. Tento sbor až posud činí jedinou třídu voličův, která jediným volebním výkonem vysílá do parlamentu Vídenského 23 poslance. Poněvadž pak velké statky v Haliči na dvacet a v Tyrolsku a v Bukovině všude ve dva volební sbory rozděleny jsou, a poněvadž svěřenské velkostatky tvoří majetek ustálený, kdežto allodiální přecházejí velmi často v jiné a jiné ruce (v Čechách prodlením toliko dvanácti let stalo se ve skupině allodiálních velkostatkářův 371 změn državnosti), navrhuje poslanec Zeithammer, aby svěřenské velkostatky v království českém shrnuly se na příště ve volební sbor jeden a všechny allodiální ve druhý, který by pak se rozdělil na pět volebních okresův, a sice: Pražský, Budějovický, Karlovarský, Liberecký a Chrudimský. Vlastníci statkův svěřenských aby na příště volili pět poslancův, a z allodiálních okresův volebních Karlovarský a Chrudimský po třech, ostatní po čtyrech.

Výbor, zvolený na prozkoumání návrhu Zeithammrova, učinil jen nepatrné změny v počtu oprávněných voličův, jinak přijal všechny jeho články a ustanovil toliko Cheb místo Karlových Varů za sídlo volby, poněvadž Cheb pomocí drah jest veškerému okolí svému přístupnější.

Jiný návrh na změnu volebních řádův pro radu říšskou učinil autonomistický poslanec *Lienbacher* ve čtyrech článcích. V prvním navrhuje, aby při velkostatkářích oprávněnost k volbě nadešla jen tehdy, když čtyři pětiny všech jejich daní jsou *daň pozemková* (tento požadavek schvaluje výbor) a když povinnost k placení této daně v této výši už trvá po celý jeden rok (toto ustanovení výbor odmítá, však na jeho místo klade požadavek, aby dotyčný vlastník byl už aspoň jeden celý rok v držení velkostatku). Lienbacher navrhuje dále v článku druhém, aby k volbě poslance do rady říšské oprávněn byl každý bezúhonný a plnoletý občan rakouský, který platí nejméně *pět zlatých přímých daní* (přijímá se od výboru) aneb má právo, voliti do zastupitelstva obecního (odmítá se od výboru). Ve třetím článku navrhuje týž poslanec, aby ve volební skupině měst každé místo bylo zároveň sídlem volby (přijímá se výborem), a konečně v článku čtvrtém, aby ve volebních okresích městských všechna místa, která s městem dělají jednu obec místní, volila ve volební třídě dotyčného města, tedy předměstí velikých měst a míst průmyslových s městy (výbor jest proti tomuto ustanovení, poněvadž by se tím příliš měnil ráz městských voleb). Menšina výboru (osm členův s dr. Herbstem v čele) vyslovuje se proti návrhu Zeithammrovu a přijímá některé většinou zamítnuté návrhy Lienbachrovy.

Dne 16. t. m. dostaly se návrhy z většiny i menšiny parlamentární komise do plného shromáždění poslancův, a dne 17. a 18. rozpředlo se o nich velmi živé, ano památné rokování. Hlavní úloha připadla ovšem zástupcům národa českého, aby jedna bašta neoprávněného panství ústaváckého stečena a sbořena byla. V obraně návrhu Zeithammrova vynikli zejmena poslanci čeští Rieger a Tonner jadrnými a pádnými důkazy, ostrým vtipem a svěžím humorem. Zejmena řeč dr. Riegrova má vysoký státnický vzlet a dokazujíc stále rostoucí souhlas mezi parlamentární pravicí a vládou Taaffovou v názorech o dalším rozvoji vnitřní politiky rakouské, zajisté neminc se mocného a blahého účinku na místech rozhodných. Náležíť tato řeč k nejzdařilejším, kteréž bystroduchý vůdce poslancův českých kdy měl.

Dne 18. března, v druhý den povšechného rokování o důležitém návrhu Zeithammrovu také předseda ministerstva, hr. Taaffe, ujal se slova, aby označil stanovisko vlády vůči navrhovaným změnám. Učinil to opět spůsobem, jenž nás opravdu potěšil. Připomenul, že vláda už před delší dobou podala předlohu českému sněmu v tom přesvědčení, že neshodám, vyplývajícím z volebního řádu sněmovního, má se odpomoci, a ta předloha že rovněž měla za účel rozdělení sboru velkostatkářského; však tehdejší sněm (s většinou ústaváckou) že tuto předlohu nepřijal. Vláda pak že tím nikterak nebyla zmatena ve svém přesvědčení, a že tedy vítá s uspokojením, když z iniciativy sněmovny samy vyšel návrh, odpovídající tomu, co vláda hleděla docíliti ve sněmu českém; proto že vláda návrh Zeithammrův co nejúsilovněji bude podporovati. V dalším průběhu své řeči, plné ostrých a spravedlivých výčitek straně ústavácké, hrabě Taaffe pravil, že neshody, jež ve volebních řádech z roku 1861 a 1873 dle zkušeností se objevily nejznačnější, pozvolna a důsledně se budou odstraňovati.

Tím vládním prohlášením rokování o návrhu Zeithammrovu dosáhlo svého vrcholu. O osudu jeho ve sněmovně poslanecké není už žádné pochybnosti. Zbude pak na starosti vlády, aby mu zjednala většinu také ve sněmovně panské a pak jej předložila brzy k císařskému schválení. O tomto závěrečném kroku ovšem už nyní se věští, že se nestane tak rychle, jak bychom sobě přáli, poněvadž po jeho vykonání vláda ihned by musila rozpustiti nynější sněmovnu poslaneckou, kde zasedá z kurie velkostatkářstva českého množství poslancův, kteří na základě přijatého návrhu opravního už tam nepatří; ale rozpustiti nynější sněmovnu poslancův není prý na ten čas v úmyslu vlády Taaffovy. Z přijetí druhého článku návrhu Lienbachrova přibylo by ve všech na říšské radě zastoupených zemích 96.000 voličův. V Praze bychom jich měli o 5776 více a v Brně o 2800. Takový přírůstek by hlavně naší národnosti přišel k dobrému. Že rozmnožením voličův bude muset zvětšiti se také počet poslancův, zejména v Praze, která se chystá spojiti se se všemi okolními předměstími, rozumí se samo sebou. Ministr Taaffe také už napověděl v parlamentě (dne 18. března), že vláda podobnou změnu volebních řádův má na mysli. Po rozčileném rokování, plném bouří a výtržností ze strany ústavácké, přijat dne 20. března návrh většiny sněmovní komise za podklad podrobné debaty. Nepřátelé oprav utrpěli ještě druhou porážku, že dva jejich nejpřednější členové, de Pretis a Walterskirchen, nechtějíce se podrobiti terrorismu strany, raději složili mandáty.

Po opětovaném volání za spravedlnost dostane se také našim bratřím Slovincům naplnění některých práv jazykových. Dne 16. března poslanec český, profesor Kvíčala, podával ve školním výboru sněmovny poslanecké zprávu o žádostech slovinských obcí o zavedení slovinského jazyka jakožto řeči vyučovací v krajích Slovinci obydlených. Kvíčala navrhuje, aby se zřídilo slovinské gymnasium v Lublani a jazyk slovinský aby se stal vyučovacím jazykem na gymnasiích v Rudolfově, Krani, Mariboru, Ptuji a v Cilji, dále na ústavech pro vzdělání učitelův v Lublani a Mariboru. Zpravodaj předkládá konečně několik resolucí toho smyslu, aby vláda rozšířila učební odbor jazyka slovinského. Tyto návrhy, jejichžto proslovení a odůvodnění byl přítomen také ministr vyučování, byly většinou školního výboru velice příznivě vyslechnuty a daly se do tisku. Kéž by jen brzy došly svého projednání a přijetí v parlamentě a pak svého rychlého provedení, aby slovanské právo v Rakousku zase na jednom důležitém místě učinilo krok ku předu!

Slovanstvo v měsíci březnu i na jiných místech mimo Rakouska učinilo utěšené pokroky. Den 6. března stal se slavnostním a památným pro národ srbský. Toho dne totiž vstoupilo knížectví srbské do řady evropských *království,* a sice *z vůle srbského národa.* Skupština odbývala své valné shromáždění, když předseda Popović učinil návrh, aby knížectví srbské za království a kníže Milan za krále prohlášen byl. K tomuto návrhu předseda ministerstva Piročanac připojil vyjádření, že velmoci evropské proti tomuto povýšení srbského knížectví a knížete na důstojnost královskou nebudou nic namítati. Na to skupština s jásotem návrh jednomyslně přijala a odebrala se ihned plným počtem do knížecího paláce, aby knížeti své usnešení oznámila. Kníže, kněžna

a korunní princ Alexander uvítali národní poslance co nejsrdečněji. Místopředseda skupštiny, Kujundžić měl řeč, ve kteréž vzpomněl dřívějších knížat srbských a pravil, že chtěje dáti na jevo svou vděčnost knížeti Milanovi za veliké služby vlastenecké, národ srbský cítí se povinna, posaditi mu na hlavě korunu královskou. Kníže děkoval vřelými slovy a osvědčil se, že vůli národa vyplniti chce a korunu královskou přijímá. Radost rozletěla se po Bělehradě i po celém Srbsku. Hlahol zvonův a hřmění děl oznamovaly veliký svátek národa srbského. Ve sněmovně předčítal se ihned zákon o prohlášení království a král Milan I. jej také téhož dne podepsal. Z velmocí evropských první Rakousko, a sice málo hodin po prohlášení zákona o království srbském, uznalo novou hodnost svého souseda na jižním Dunaji. Císař rakouský sám přislal blahopřání králi Milanovi. Následovalo uznání královského jmena srbského ode všech ostatních velmocí. Srbské království čítá 48.582 čtverečních kilometrův rozlohy a něco přes 1,700.000 obyvatelstva; nejnovější král Milan Obrenović narodil se 10. srpna 1854, za knížete srbského byl prohlášen po smrti Michala dne 2. července r. 1868, vlády se ujal r. 1872.

Že nové království srbské jest hlavně dílem Rakouska, nepochybuje nikdo. Tu a tam chce se i dokázati, že Rakousko osvědčilo tak velikou přízeň Srbsku jediné za tou příčinou, aby si je zavázalo k díkům a zajistilo ve své politice Balkánské. Také prý má obyvatelstvo nového království býti odvráceno od nynějších válečných běhův v sousedních krajích bosensko-hercegovských. Kolik na tom všem pravdy, ukáže nejbližší budoucnost. Na všechen spůsob nabylo Srbsko vyššího státního lesku, z čehož zajisté žádná škoda mu nehrozí. Bude toliko na něm, zejmena na vládě a skupštině, aby s důstojností státní rostla také důstojnost národní. Že národ nepřestal ani v nejradostnějším opojení svém jasně viděti kolem sebe, toho důkazy podávají nám další příběhy ve skupštině Bělehradské. Sotva dozněly první jásavé zvuky nad nabytým titulem královským, už pokračuje se v hlomozu sněmovní oposice. Ano zdá se, jako by od 6. března právě bylo přibylo ohně a odvahy v řadách nespokojencův s nynější vládou Bělehradskou.

Příčinu k tomu zavdalo příliš těsné spojení této vlády s padlou Pařížskou bankovní firmou Bontoux. Srbsko utrpělo úpadkem tohoto peněžního domu veliké ztráty. Oposice by ráda věděla určitou číslici této finanční pohromy a vznesla proto dotaz k vládě, zajisté s nepochybným úmyslem, aby odpovědi užila proti vládě samé a přivedla ji k pádu. Však takovému pokoření vlády, která má jistou zásluhu o povýšení knížete Milana na krále, chtělo se v Bělehradě zabrániti a oposice dostala 16. března místo očekávané odpovědi od ministra ostrou důtku od předsedy skupštiny za svou prý nevlasteneckou všetečnost. Na to následovalo 18. března opět její vyjádření, že všichni její členové, počtem padesát jeden, *vystupují ze skupštiny a skládají své mandáty.*

Skupština se tím octla v nespůsobilosti k dalšímu jednání. A také opravdu ozval se mezi poslanci návrh, aby se rozpustila. Však předseda Kujundžić oznámil, že jest splnomocněn, vypsati nové volby na místě odbojných poslancův, jichžto počet ještě o šest se rozmnožil. Vypsáno jest tedy v Bělehradě 57 nových voleb, do jichžto vykonání

skupština zatím odročila své rokování. Oposiční poslanci zajisté se přičiní, aby opět zvoleni byli, a vláda Piročancova, kteréž vytýkají, že příliš straní Rakousku, bude míti s novými volbami kousek perné práce.

Však přes tyto vnitřní bouře parlamentární a politické nemáme o další rozkvět nového království slovanského žádné obavy. Národ zajisté bdí nad politikou vlády a nedopustí, aby se chýlila směrem, s kterým by jeho práva, prospěchy a tužby nesouhlasily.

A ještě na druhém, severním konci slovanského světa zaznamenáme ten měsíc něco potěšitelného. Carským úkazem ze dne 4. března zřídila se stolice *literatury polské* na universitě *Varšavské*.

Tím konečně odstranila se jedna z nejtrpčejších žalob národa polského, naplnila se jedna z nejvroucnějších jeho tužeb, učinil se zase krok ke smíru rusko-polskému, jehož sobě každý věrný Slovan horoucně přeje, a z něhož zajisté vzejde nesmírný prospěch oběma stranám. Poláci musejí přiznati, že z Petrohradu k nim vane už teplejší vítr, a nebudou odmítati ruky smířlivé. Mimo zřejmý projev carské a vládní přízně dostalo se jim i jiného sice neúřadního, ale proto nikoliv méně významného ujištění, že nadchází doba, kde stoleté nevražení ustoupí bratrskému objetí. Generál Skobelev, ruský hrdina proslavený dobytím prosmyku Šipky na Balkáně r. 1878, vraceje se ze svého výletu západoevropského do Petrohradu, zastavil se 4. března ve Varšavě a měl tam ve sboru důstojnictva řeč, v níž věnoval velmi vřelou a vděčnou upomínku polské hrdinnosti v bojích za osvobození jižního Slovanstva od svěřeposti turecké, s hrdostí uváděl shromážděným na paměť ony dni velikého nadšení pro věc lidskosti a svobody, i skončil ohnivým provoláním: „Ať žije Polska!“

Z úst nejpřednějšího generála ruského, o němž známo jest, že ví, jaké mínění má vrch v nejbližším okolí osoby carovy, slova: „Ať žije Polska!“ mají význam dalekosáhlý. I co Rus i co rekovný vůdce a miláček ruského vojska i co zasvěcenec do politiky kruhův dvorských, generál Skobelev pronesl slova, která ve všech srdcích slovanských našla nejradostnější ozvěnu a v Polsce zajisté na tisíci zasmušilých tváří vyvábila záři oživlých nadějí.

Ve všeobecné politice evropské první polovice měsíce března vůbec náležela Skobelevu. V těch časích jmeno žádného člověka nevyslovovalo se v kruzích diplomatických a žurnalistických tak hojně, jako jmeno tohoto ruského generála. Byl to věru zimničný poplach, který kolem jeho osoby se rozvlnil a téměř celou Evropu zasáhl. Koncem měsíce února Skobelev opustil Petrohrad, jak v německých listech škodolibě se tvrdilo, poněvadž prý musil jíti na dobrovolné vyhnanství za sensační řeč, kterouž měl „při sklenici vody.“ Však kdož takto vykládali zájezd Skobeleva do západní Evropy, brzy seznali svůj omyl. Generál zastavil se v Paříži a přijal k sobě deputaci tamějších studentův ze zemí jihoslovanských, jakož i několik členův redakcí Pařížských a Londýnských. Řeči, kteréž při těch příležitostech měl, dostaly se ihned na veřejnost, rychlostí blesku rozletěly se po celé Evropě a způsobily poplach ještě větší, zvláště v kruzích velkoněmeckých. Po té Skobelev se vrátil do Petrohradu.

R. 1882. Čís. 5.

OSVĚTA



Z Východní Rumelie.

Píše

dr. Konst. J. Jireček.

I. Trajanova Vrata.



Za oblačného jitra vyjel jsem dne 14. září 1880 ze Sofie po Cařihradské silnici směrem k rumelským hranicím. Nejel jsem tenkráte za nějakou veřejnou záležitostí s náležitým spěchem a nezbytnou okázalostí, ale vypravil jsem se dle svého spůsobu v ošumělém poutnickém oděvu, veden jsa pouhou zvědavostí, abych zase jednou se díval na lidi a na krajiny nepozorován a bez ukvapení.

Již povoz, který mne vyvezl z hrbolcovitých uliček hlavního města bulharského ven do pole, dle evropských ponětí sám sebou byl dosti originální. Podobal se káře, ve které druhdy ctného rytíře Dona Quijota slavné paměti chytili dobří jeho přátelé a jatého jako v kleci vezli domů k náležitému vyléčení z rozmanitých zábavně bláznovských nápadův. Čtverhranný dřevěný truhlík naplněn byl senem a různými pokryvkami, kolem do kola řadily se žebřiny, které se mohly plachtou zakrýti proti dešti a slunci, a nahoře celek byl pokryt černou plátěnou střechou, ježto pro nízkost svou nutila více ku pohodlnému ležení, nežli k sezení. Tento druh vozův slove bulharsky taliga a cestuje se v něm dosti příjemně. Žiješ ve voze jako ve stanu, můžeš se natáhnouti a obraceti, kolik ráčíš, třebas i spáti cestou, a nad to jsi chráněn před větrem i dešťovým přívalem. Tři koníci s nezbytnými zvonci a rolničkami vesele táhli tento spůsob pohyblivého lidského obydlí, vymyšlený patrně (ač neozvouli se učení proti této smělé kombinaci) od kočovnických národů ve stepích. Vozka s nohama přes kříž položenýma seděl na přední straně truhlíku a pobádal své trojspřežení různými, nevelmi rhetorickými výkřiky, jakéž jsou společny nejrozmanitějším národům a proto přece ve slovnících scházívají. Byl to Armén z Rumelie, starý chlapík s bílými kníry v širokých hnědých šalvárech

a krátké modré, černě obšité kazajce; na hlavě měl beranici, na vrchu ozdobenou zeleným pytlíkem. Jelikož já za prvních dob svého zdejšího pobytu v tureckém jazyku pramálo jsem prospíval a on slovansky jen napolo rozuměl, hovořili jsme spolu jakousi turecko-bulharsko-ruskou mezinárodní hatlaninou, jakáž se utvořila k takovýmto potřebám za poslední války; a když tato makaronská výmluvnost nedostačovala, napomáhali jsme si mimikou.

Laskavý čtenář vidí, že dnešní své vypravování počínám s náležitými podrobnostmi a snad i ne bez jistého rozmaru. Ale onoho rána mi taková nálada nadobro scházela i ani při nejlepší vůli dostaviti se nechtěla. Sama příroda měla líce jaksi zádumčivé. Oblačné nebe, které ty dni náhle bylo zaměnilo stálý jindy jasný blankyt nebeský co první příznak nastávajícího podzimku, jakož i poletující krůpěje lehkého mžení i jakýsi jesenní horský prochlad nutily mne zavinouti se dobře do těžkého kaučukového pláště. Nastávala mi výprava daleká a zajímavá, skrze neznámou mi posud zemi mezi Rhodopou a Starou Planinou (Balkánem), skrze nynější „Východní Rumelii,“ a odtud přes Šipku i Trnovo k Dunaji. Příčin k netrpělivosti, zvědavosti i nadšení bylo tedy dostatek. Ale deset měsíců v Sofii v domácích službách uprostřed onoho prvobytného vření, ze kterého se rozvíjí a ponenáhlu vytvořují pevné základy nového státu, i onoho víru, který je pravým opakem šablonovitě ustálených i zevrubně vypočítatelných forem naší západní Evropy, ku podivu může přispěti k rozmnožení Ovidiových Metamorfós. To jsou věci, o nichž cestovatel, jenž tudy jen letem probíhá, ničeho nezví a nezkusí, ale kteréž i jiní trpělivější idealisté za delšího stálého pobytu na východě tolikráte na sobě pozorovali. Teprve pozvolnu se akklimatizuješ čili „divočíš,“ ani nevěda jak, i najdeš v sobě samém potřebnou fatalistickou rovnováhu i náležitý protijed ke všem svízelům a protivenstvím. A tak jsem onoho pochmurného dne seděl zamyšlen ve své ambulantní kleci, přemítal o svých osudech i uvažoval, neníli skutečně mezi mnou a Donem Quijotem i kromě povozu ještě snad nějaké jiné podobnosti.

Na východu z města stihl jsem baterii bulharského dělostřelectva, táhnoucí od letních cvičení, odbývaných na širé zelené pláni mezi městem a úpatím Vitoše, nazpět do svých bytů v Samokově. Vyměniv pozdravení se známými ruskými a bulharskými důstojníky jel jsem rychle ku předu na návrší, kde silnice přechází lehounké sedlo mezi dvojicí mohutných tureckých redut, které na dvou nízkých alluviálních nánosech s velikým nákladem byly zřízeny za poslední války, ale po smělém novoročním přechodu Gurkově přes Etropolský Balkán vítězům padly do rukou bez jediného výstřelu. Až sem sahají obvyklé odpolední procházky Sofijského obecenstva po Cařihradské silnici. K náležitému pohledu na Vitóši [1]) a ku přehlednému rozeznání všech jejích úvalův a roklí zde je pravé stanovisko, jmenovitě na těchto redutách. Na úpatí horského velikána černají se mezi širými pastvinami ukryté v hájích vesnice Dragálevci a Bojana se starobulharskými klášteříky.

[1]) V knihách i cestopisech se čte ponějvíce *Vitoš* (muž. rodu), ale zdejší obyvatelé po vesnicích všude říkají *Vitóša* (žen. rodu), což je pravá forma.

Nad Bojanou, mezi ostatky dubových lesův čili lépe řečeno houštin, prokmitují stříbrné pásky velikých vodopádův Bojanského potoka a pod nimi na ostrohranném kuželu v temné rokli zračí se ssutina hradu Bojany, okolo kteréhož již za dávných dob, l. 1015, se byzantinští Řekové pod císařem Vasilem II. „Bulharobijcem" rvali s chrabrou bulharskou posádkou. Vitoša sama vypadá jako zubatý kastell s rozmanitými výstupky a baštami i představuje ze všech stran rozličné silhouetty. Vrchol její je kamenitá, pustá pláň, z níž se pozvedá několik menších pyramid. Nejvyšší témě, podobající se zvětralému zubu nějakého předpotopního velikána, leží na horním konci hluboké rokle, ježto sbíhá do roviny u kláštera Dragalevského. Vysedlý vršek onoho výstupku, který se vznáší nad Bojanou, slove Kikeš (od staroslovanského kyka, kštice vlasův), jakož vůbec každé místo na hoře nese své zvláštní jmeno: vrchol Bojérci (od boljarův či velmožův), úžlabina Mostóvi, jakás bývalá ledovcová moréna kamením zanešená, ve které prý slyšeti hukot podzemských vod, atd.

Avšak pozornost cestovatelova není upoutána jediné Vitoší, asi hodinu odtud vzdálenou. Kolem do kola po celém obzoru stojí hory, hřebenatí velikáni, na sever tři hodiny odtud pásmo Balkánské, plné úvalův a nemnoho vysedlých vrcholkův, s Komem nad Berkovicí a Murgašem, jenž výškou svou zápolí s Vitoší, až k onomu zubatému vrchu Zlatického Balkánu, kde se hřeben horský od směru jihovýchodního obrací ven z našeho obzoru přímo na východ. Jsou tu ještě jiné vrchy, na severozápadě ve veliké dáli modravé napolo zamlžené a jako průzračné tvary různých homolí na srbských hranicích, na jihu hory, přes které se vine silnice do Samokova, a na jihovýchodním obzoru na pravo od onoho zubatého Balkánského vrcholku nízké nejasné obrysy Sredné Gory, za níž se začíná již thrácká rovina. Za oněmi horami směrem k Samokovu, kterými řeka Isker si proráží cestu do Sofijského pole, vykukují na dvou místech sněžné hlavice nějakého docela alpinského pásma, ježto za jarních dnův, když s hor bližších již splynuly zimní sněžné čepice a když obloha se zaskví v jihozemském temnomodrém jasu, bělostí svou obzvláště jsou nápadny každému bedlivě pozorujícímu oku. Sníh mizí s nich jen za nejparnějších týdnův a i to ne vždy úplně. Levé skupení těchto běloskvoucích čeřenův jsou hory pásma Rylského nad samým Samokovem na trojmezí Rumelie, Bulharska a Turecka, přímou čarou asi 55 kilometrův od nás, a skupina na pravo jsou vršky horské nad samým klášterem Rylským, koňmo dvou dní vzdálí od Sofie.

To je denní naše panorama v Sofii v zimě v létě. Valnou část její vidíme ze samých našich oken, jmenovitě Vitoši, která v proměnlivém svém oděvu je nám zároveň i kalendářem i barometrem. Za slunečných dnův s vlhkým počasím, když lehké podlouhlé páry bělavé barvy se strou podél podnoží horského, Vitoša se všemi krabatými podrobnostmi jasně nám předstupuje před oči, jako by v celé své výšce povzrostla i postoupila několik krokův blíže k městu. Jindy pak za nejasných dnův veškery obrysy její halí se v mlhu a ve průhledný dým horských střežáh, i zdá se, jako by naše hora se zmenšila i oddálila od města, ježto se prostírá na vodorovném, horami ohrazeném dně Sofijského

pole sedm kilometrův od jejího úpatí. Z druhé strany Murgaš vládne nad šikem Balkánských vrcholkův. Z města samého výška jeho není tak nápadna, avšak jakmile se přiblížíš k západnímu okraji kotliny na úpatí Vitoše nebo Lilinu, hned poznáš, kdo je králem v dlouhém pořadí vršků a hřebenův Staré Planiny. Koncem února pak nebo v měsíci březnu, když za teplého slunka se otvírají sněhová pole, místo dávajíce vynořujícím se chrastinám loňských bodlákův, divizen a obilních strnišť, když po nivách a ve struhách všude hrkotem klokotají kalné potůčky i led hlasitě puká na říčkách a kalužinách, když Vitoša mění svůj sněžný obraz v nečistou pestrou strakatinu s černými rýhami a skvrnami: tu v ranní páře, ježto se rozlévá nad probouzející se ze sna přírodou, nad temnými zamlženými obrysy hřebenův Balkánských jako bílý obláček plave smetanová čepice Murgaše, vzdorujíc ještě teplu slunečnému.

Pole samo, nejen profily hor, není bez půvabu. Největší jeho část arci, jako všude na východě, není než nezoraná pastvina, ale počet vesnic je velmi veliký. V létě vsi ty poněkud mizejí pod zeleností vegetace; za to v zimě na sněhové pláni, jejíž bělost za jasného slunce přechází do zvláštního modravého odstínu, snadno poznáš hustě sražené jejich slaměné nebo cihlové střechy, obklíčené holým větvovím ovocného stromoví. Kostelních věží, jakéž na západě z daleka prozrazují každou osadu, na Balkánském poloostrově není, jakož vůbec turecké panství nedovolovalo nižádné okázalosti a zevnějšího vystavování křesťanské bohoslužby, ať již ve městech nebo na vesnicích. V končinách se smíšeným anebo čistě tureckým obyvatelstvem štíhlé minarety, obyčejně z klád a proutí sroubené i bíle natřené, polohu obydlí lidských ohlašují způsobem ještě zřetelnějším nežli západoevropské věžky a báně selských kostelíkův. Ale v Sofijském poli vesnic tureckých není; zde všecko čistě je bulharské, jako v celé západní polovici nynějšího knížectví na západ od Iskru, kdež Turkův nikdy mnoho nebývalo, leč jen po městech. Nejzajímavější příležitost spočítati, kolik je osad po Sofijském poli, přichází rok co rok v poslední dva nedělní dny před začátkem pravoslavných velikonočních postův, na tak zvané *zágovezni* (zagovjávam: začínám se postiti). Ty dva dni u večer, jakmile se smrkne, v každé osadě u pokrajních domkův jejich rozdělají se veliké ohně; vedle nich hoši kývají sem tam dlouhými žerdmi, na kterých jsou upevněny hořící slaměné věchty. Po celém poli svitnou za soumraku červené třpytivé plaménky, někdy dosti vysoko na úbočí hor. Starodávný tento mythologický obyčej (spalování zimy) upomíná velice na naše ohně Svatojanské.

Zahleděvše se do této panoramy, k níž na cestě hodláme připojiti celou řadu jiných rovněž rozkošných vyhlídek, ztrácíme s očí naši Sofii, která v krátké době tak velice se byla proměnila a ještě neustále kvapem se mění, obracujíc se ze zapadlého i křivolakého orientálského města s domky hliněnými a dřevěnými ve výstavnou metropoli všeho Bulharstva s úhlednými domy a přímými ulicemi. Celé čtvrti mizejí a nové vzrůstají na jejich místě, zrovna jako v Kalifornii a jiných západních končinách Spojených Států amerických.

Za hodinu cesty od města přirazili jsme k řece Iskru, která průhledné i bystré vody své nese v plytkém korytě, asi osmdesát

krokův širokém. Dřevěný most, spočívající na několika massivných i neforemných čtverhranných pilířích z tesaného kamene, patrně hrubá práce makedonských a epirských zedníkův, právě se přestavoval, pročež jsme jeli brodem. Na druhé straně zelená se veliký a stinný dubový háj, vzácnost na bezlesném Sofijském poli, nyní pohříchu od sedlákův již silně vykácený. Za letních dnův sem přicházívají výletní společnosti ze Sofie obědvat v zelenu a pochutnat si mezi jiným hlavně na jehněti, na rožni pečeném. V okolí je hojná příležitost k loveckým zábavám. Vedle zajícův, koroptví a křepelek vyskytuje se tu naše evropské miniaturní vydání afrického pštrosa — pták drop (bulh. dropla), žijící v malých hejnech po desíti nebo více kusech. Z jiných zvířat hlásí se nejvíce sokolíci a straky, které před cestovatelem čtveračivě sedají na telegrafní dráty, a jakmile se přiblížíš, uletují o kus cesty dáleji, a tak si s tebou hrají na půl hodiny cesty. Blíže k Vitoši počíná se revír živočichův silnějších a zajímavějších, orlův a medvědův.

Isker je jedna ze znamenitějších řek Balkánského poloostrova. Pramení se nad Samokovem, vytékajíc z krásných temnomodrých „mořských ok," ježto se kryjí mezi jehličnatými lesy oněch dalekých sněžníkův, které vídáme ze Sofie. Proběhnuvši město Samokov a posloužívši jeho starobylým průmyslovým závodům, odtud horskými soutěskami vstupuje do pole Sofijského a protékajíc je vejpůli razí si další cestu Balkánem do rovin Podunajských, až konečně naproti ústí rumunské Olty vtéká do Dunaje. Onen průlom Iskru skrze Balkán je jedno z nejznamenitějších přírodních divadel celé Evropy, arci do nedávna kraj úplně neznámý, teprve asi od patnácti let vědě znovu odkrytý a doposud od nemnohých navštívený. Místo samého průlomu od Sofie vzdáleno jest asi tři hodiny. Žádná vozová cesta nevede k němu; jen koňmo lze dojeti tam přes pusté pastviny a selská pole, při čemž třeba broditi se různými menšími přítoky Iskru. V šiku vrcholův Balkánských místo to z oken našich snadno poznáváme jakožto vchod takořka do nějaké klikaté ulice, nad nímž v létě vždy se vznášívá modravá pára, vystupujíc z vod, jež tam z roviny se hrnou do rozsedliny horské. A uvnitř jsou pravé divy. Celý průlom se všemi svými ohromnými oklikami má asi 60 kilometrů zdélí. Tu strašné holé stěny jako skalná zrcadla zastupují cestu, že nevíš, kam se řeka ztrácí, tu kolmé srázy svírají ruslo hlasitě bouřícího Iskru, tu zase údolí se otevře i objevují se líbezné miniaturní krajinky se zelenými háji a rozptýlenými idylickými chatami. I klášterních osad je zde několik, jmenovitě klášter Čerepišský, ke skalním stěnám jako vlaštovčí hnízdo přilepený. Veliké husté lesy ozdobují mírněji strmé stráně i pobočná údolí. Žádná silnice nevede těmito propastmi, jen těsný stezník, kde kůň za koněm leckde s nouzí projde, a i tato cesta sbíhá nahoru dolů a na čtyřiceti místech jede se brodem přes rozpěněný Isker anebo postranní jeho bystřiny. Mnohý byl divokostí kraje a nesnadnou cestou odstrašen i obrátil se u samého vchodu. V poslední době, koncem l. 1881, celá Sofie mluvila o tomto průlomu, když se objevila železniční otázka a s ní i problém, jak se dostati od bulharského hlavního města k Dunaji. Ruští inženýři vyměřili trať přes Orchanijské sedlo s nesnadným vystupováním nahoru (jako na Brenneru) a se dvěma velikými tunely; francouzští inženýři

jedné bulharské společnosti vypracovali projekt trati skrz Iskerský průlom, zůstávajíce v témž niveau bez vystupování a bez tunelův, ale kladouce 40 mostů přes Isker a jeho přítoky.

O těchto Iskerských prosmycích věděli již i staří Řekové za dob rozkvětu Athenské republiky. Řeku Isker a její průsek skrze Haemus (Balkán) znal již nejstarší dějepisec evropského člověčenstva a takořka zakladatel geografické náuky, Herodot, jenž při popisu přítokův Dunajských (IV, 49) praví: „Ze země Paionův i hory Rhodopy řeka Skios, prorážejíc Haimos uprostřed, vlévá se do Dunaje.“ Poněkud pozdější Thukydides velmi dobře zná thráckou řeku Oskios. Římanům známa byla co Oescus; při ústí jeho podnes se na Dunaji vidí rozsáhlé ssutiny města řečeného Colonia Ulpia Oescus, a celý kraj odtamtud až k podnoží Balkánu slul Euscia, jakož svědčí o tom Jordanes v popisu boje císaře Decia (249 po Kr.) s Gothy. Slované římský Oescus připodobnili ve svůj Isker, při čemž nepochybně na mysli jim tanula podoba se slovem „jiskra.“

Od mostu a jeho háje jede se širými nivami žitnými a kukuřičnými. V pravo se hory, kterými se jezdí do Samokova, přibližují až na tři kilometry, kdežto v levo se otvírá rozhled do jižního cípu zelené pláně Sofijské, do „Novoselské okolije.“ Silnice do Samokova odděluje se nedaleko za samým mostem. Podél cesty zde onde zbývají kusy vrbových alejí, vykácených za poslední války. Menší můstky zrovna všechny byly ve správě, a my je objížděli skrze všelijaké rokle a výmoly; při tom jsem ve svém povoze přicházíval vždy do kollise s proviantem mého Arména, totiž s několika jako telecí hlava velikými melouny, ježto při takovýchto přechodech vesele se kutálely semotamo po vnitřku našeho svrchu popsaného povozu. Po cestě potkávali jsme sedláky i selky, jdoucí na trh do Sofie, děvčata v malebném pestrém kroji, o dlouhých copech, stříbrnými penízky propletených, a se žlutými květinami za uchem; mince na kožených pásech a ve vlasech, celý to archeologický kabinet od babek řeckých, římských a starobulharských až k šestákům Leopolda I. a španělským „kolonátům“ Karla III. i odtud až po naši dobu, řinčí při každém kroku jako řetězy. Veliké stádo ovcí vracelo se patrně do zimovišť. Pastýři, v makedonském kroji z bílých houní, na řetízkách drželi velikého psa, z dálky vlkovi nenepodobného. Byli to kočující obyvatelé hor, kteří tisíce kusů dobytka v létě pasou na vysokých travinách Balkánu, Rylu a Vitoše a na zimu táhnou do teplejších nížin v Thrakii anebo až u Bílého (Egejského) moře, v Sèrsku a Soluňsku. Jsou to namnoze „Vlasi,“ t. Rumuni makedonští a epirští, ačkoli i Bulhaři (ku př. od Panagjurište) se zabývají tímto spůsobem skotovodstva. Právní poměry kočujících pastýřův na Balkánském poloostrově ode dávna jsou urovnány různými obyčeji, ježto, jak je dokázáno, sahají i s celým tímto stěhovavým hospodářstvím nejen v doby starosrbského zákonníku caře Štěpána Dušana, ale až do dalekého starověku, do zakonodárství prvních císařův, sídlících v Cařihradě. Vypravuje se anekdota z poslední války, jak takoví „Vlasi,“ žijíce stále na výšinách horských, kdesi náhle sestoupili do dolin a ejhle k nesmírnému svému překvapení spatřili plno nevídaného vojska, pěchoty, kozákův, dělostřelectva, vše v cizích uniformách: noviny o bitvách,

vítězstvích a porážkách nesou se jen dolinami a nejdou k vrcholkům! Noční ohníčky těchto pastýřův často probleskují na vysokých hřebenech, kmitajíce k večeru jako modravé nebo červenavé hvězdy. Jistý ostrovtipný diplomat v Sofii jednou připadl na podivnou domněnku, že tyto ohně, ježto za hvězdnatých teplých nocí letních nezřídka vyskakují na výšinách Vitošských, jsou snad nějaké signály, vyměňované mezi „tajnými panbulharskými komitéty" v Sofii a povstalci čili bandity v pohraničních končinách makedonských. A ti horští kočovníci se svými vlčími psy, puškami, pistolemi, dlouhými čibuky a pastýřskými píšťalami seděli tam nahoře u večeře při mléku a bílém ovčím sýru, nebo při žlutém přitvrdlém „kaškavalu," zpívajíce jednotvárné národní písně i ani netušíce, jaké hrozné tajné zálusky proti obecnému pokoji na východě se připisují jejich ohníku z dubového chrastí, jenž je ohřívá při horském pronikavém chladu a zároveň zaplašuje medvědy, vlky, rysy a jinou zvěř!

Místa, kudy vede naše cesta, náležejí k nejpamátnějším na celém poloostrově. Jakkoli trať silniční zde onde se měnila, přece v podstatě neustupovala nikde mnoho od staré římské silnice, vedoucí z Byzantia přes Philippopolis a Serdiku (Sofii) do Singiduna (Bělehradu) a odtud na západ kamkoli chceš, přes Aquileji do Říma nebo do Gallie. O dějinách této starožitné dráhy, která po všecky doby měla velikou důležitost a která i nyní je na denním pořádku za příčinou železnice, jež touže cestou má se dostavěti z Cařihradu do Bělehradu ku spojení orientu se západní Evropou, napsal jsem před několika lety celou historicko-geografickou rozpravu.[1]) Kniha mi byla v rukou a po cestě ledacos jsem si doplnil ohledáním samých míst a vyptáním rozličných ne bezcenných podrobností. Když přehlížíme osudy této prastaré dráhy, veliký kus všeobecné světové historie se rozhaluje před našima očima.

Četné mohyly, rozptýlené všude po zelených nivách pole Sofijského, ježto jmenovitě v zimě zřetelněji se spatřují, když při slunce západu vrhají stín svůj na hladkou pláň sněhovou, jsou památkami po starých Thrácích, nejstarších obyvatelích země této, plemeni iranském, a tudíž příbuzném dřevních Maloasiatův i dnešních Arménův a Peršanův. Herodot (V, 8) líčí nám svým prostým a jasným slohem docela názorně, jak se nasypávaly za jeho doby tyto mohyly. Když zemřel nějaký náčelník thrácký, po tři dni vystavovali mrtvolu s pláčem, zabíjeli rozmanitá zvířata v oběť i jedli pečené maso jejich. Pak tělo buď spálili buď nespálené do země kladli, načež nasypali nad ním mohylu (χῶμα δὲ χέαντες) a u ní provozovali hry všelijaké, jmenovitě souboje. Zajímavé toto svědectví, zdá se, arci více se vztahuje k mohylám, jichžto se zrovna hemží na rovině thrácké, v sídlech Odrysův, předního kmene thráckého, s nímž Řekové jmenovitě za doby Peloponnesské války mívali mnohé blízké styky. Nálezy učiněnými při rozkopání některých mohyl potvrzuje se vypravování starohellénského cestovatele: vyskytujíť se tu buď kostlivci, buď popelnice, bronzové zbraně, jelení parohy, rohy volí atd.

[1]) Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe. Eine historisch-geographische Studie von Dr. Constantin Jos. Jireček. Prag, Tempsky 1877. 8°, 172 str.

Neméně trvalou památku po sobě zůstavili Římané. Stopy jejich, solidně dlážděné silnice, devět krokův zšíří, všude vystupují na bílý den nedaleko nynější nové tratě z 19. věku, ku př. u vsi Slatiny u samé Sofie, u Vakarelu atd. Ještě cestovatelé 16. věku vezli se z části po této starověké dlažbě, která však již tehda se počínala rozpadati, tak že se jezdilo namnoze v pravo nebo v levo od ní. Sedláci okolo Sofie jmenují tuto starou dlážděnou cestu *trojan*. Totě nový doklad ku přečetným případům, kde jmeno císaře Trajana na poloostrově v ústech prostého lidu podnes se poutá k rozličným antickým stavbám. Jmeno Trajanovo, které dle svědectví Ammiana Marcellina se četlo po celé říši na všech stěnách, pomnících a kamenech jako prý nějaký drnavec (herba parietina), ještě za dob císařství římského od provinciálův se připisovalo ke všem starým stavbám. Od těchto románských provinciálův, praotcův dnešním Rumunům dáckým i makedonským, a od Byzantincův přejali památku Trajanovu i nově přistěhovalí Slované, a odtud jsou četná jmena „Trojanov Grad“ v Dalmacii, Srbsku i Bulharsku, „Trojanova Cesta“ i „Trojanova Vrata.“ Učený Dalmatinec Vrančić (Verantius), jeda k sultánovi s císařským poselstvím, slyšel l. 1553, že celá cesta od Bělehradu do Cařihradu slove cesta Trajanova, a náramně se tomu podivil, jak se paměť císaře toho mohla až potud zachovati u takových „surových barbarův“ (apud tam rudes barbaros), jakž on ve své humanistické nadutosti nazývá vlastní své krajany, Balkánské Slovany.

Tato vetchá, travou zarostlá dlažba viděla mnohé historické a kulturní periody, mnohé slavné příběhy a mnoho osob, jejichž jmena se skvějí v dějinách světových. Krok římských legií nejednou se rozléhal po jejím kamení za vnitřních rozbrojů v době císařské a za bojův při stěhování národův. Císařové Aurelian, Konstantin Veliký (rodilý z Niše) a Julian postupovali tudy na válečných svých pochodech. A za mírných dob tudy se pohyboval obchod, spojující veliká a skvělá města Naissus (Niš) i Serdiku s ostatními provinciemi. A podle dlažby i četných stanic (mansiones), jejichž jmena i vzdálenosti se zachovaly zapsány v římských itinerářích, vidíme, že tehda se tudy jezdilo pohodlněji a příjemněji nežli nyní. Toť byla jedna z nejspořádanějších dob našeho zemědílu, když celé Středomoří obemknuto bylo provinciemi jednoho silného a dobře organisovaného státu, když se po krásných silnicích v zimě v létě mohlo cestovati bezpečně a spokojeně od břehův Atlantického oceánu až k Cařihradu a dáleji až k pomezí Armenie i Arabie.

Za stěhování národův i poboření světové monarchie římské naše silnice viděla Gothy, táhnoucí s ženami, dětmi i veškerým majetkem hledat si nových sídel na teplejším jihu, viděla Hunny a Avary, kočovnické národy tureckého kmene, ženoucí se mrakem na lehkých koníčích, a východořímská čili byzantinská vojska, obhajující poslední zbytky staré moci a slávy. Konečně Slované zaplavili poloostrov, usadivše se mezi zbytky římských provinciálův, ježto během středověku pomalu vymizeli až na zbytky horských pastýřův, zedníkův a jiných řemeslníkův v horách makedonských a epirských. Byzantinci drželi Serdiku (Srědec Slovanův) až do l. 809 co osamělý vojenský tábor proti Bulharům, až jim jej odňal kníže Krum. Byzantinská vojska se

svými prapory a vlajícími soukennými draky na dlouhých žerdech, se svou směsicí žoldnéřův z rozličných národův, vycvičenou dle pravidel starořímské taktiky a vedenou od důvtipných řeckých a armenských vojevůdcův, zmizela z těchto krajin a kraj stal se bulharským. Potom sv. apoštolové Solunští ubírali se naší cestou z Cařihradu ke Slovanům moravským a českým, nesouce jim slovo boží a písmo slovanské. V 10. věku tudy se pohybovala vojska bulharského caře Samuila v boji s Byzantinci a zejtra pojedeme přes místa jednoho bojiště, kde tehda „střela bulharská zvítězila nad kopím byzantinským."

Za 11. a 12. století zase tudy chodila byzantinská vojska, a v našem Srědci často pobýval císař Manuel Komnenos se svým štábem, stroje se k výpravám na Srby a Uhry. Noví kočovníci tureckého původu zabíhali do těchto krajin ze stepí Zadunajských, Pečenci a Kumáni (Polovci). Ale největší příběh té periody bylo památné ono tažení západoevropských bojovníkův, kteří z pobožnosti a z touhy po dobrodružství i po báječném štěstí valem jako lavina se hrnuli na východ, vyplašujíce i křesťanské národy poloostrova a pobouzejíce rozmanitá podezření o pravém cíli svého pochodu. Táhli tudy křižáci prvních tří výprav, a po naší silnici rozvíjely se prapory Gottfrida Bouillonského, Ludvíka VII., krále francouzského, Konráda III. německého, s nímž táhl i náš Přemyslovec Vladislav II., kníže český, a konečně císaře Fridricha I. Barbarossy. Od konce 12. století zase se tu rozhostilo panství bulharské obnovené říše se stolicí v Trnově, a tato místa vídala Asěnovce a jejich nástupce. Cař Jan Alexander založil tam onen klášter Dragalevský, „iže jest v Vitoši," a syn jeho, poslední cař Jan Šišman, darování toto potvrdil.

Koncem 14. věku zjevili se tu Turci, veliká jízdní vojska, přísnou kázní, vzorným pořádkem a nezlomnou nadšeností pro věc svou daleko silnější nad nesvorné poslední ochránce křesťanské svobody na poloostrově a nad bujné i domýšlivé bojovníky, kteří přicházeli od západu vyhánět osmanské vetřelce z Evropy. L. 1443 po naší cestě táhl za pozdní jeseni Vladislav král uherský i polský spolu se slavným Janem Hunjadem a s Jiřím Brankovićem, posledním panovníkem srbským. Ve vojště tom krajan náš Jeník mladší z Mečkova a na Uherště u Vysokého Mýta byl rotmistrem nad šesti sty bojovnými vozy českými; válečníci, vycvičení v bojích husitské války, táhli tu co žoldnéři na Turka. Křesťané, vidouce, že přímou cestou nelze proraziti do rovin thráckých, obrátili se ke Zlatici, ale prosmyky našli zataraseny, načež za kruté zimy po několika vítězných srážkách nastoupili zpáteční pochod. Rok po tom bitva Varnenská zmařila všecky naděje v možnost ztroskotati nové císařství turecké.

Potom silnice viděla veliké dobyvatele Mohammeda II., Suleimana Velikého a jiné táhnouti na západní křesťany, viděla janičáry a spahije i zřela bídu zjímaných otrokův křesťanských, vedených na východ, i celou potupu kříže. Za těch časův nejeden krajánek, který vesele byl si prozpěvoval po císařských zámcích a táborech v Uhrách (dle zpráv italských svědkův bývali jsme na vojně vždy velicí furianti) a nejedno děvče slovenské, polapené od tureckých nájezdníkův v dolinách Tatranských, smutně táhli touto cestou na lidské trhy do Cařihradu

a odtud i do daleké Anatolie. Benátští, francouzští a němečtí poslové se svými sekretáři jezdili tudy do stolice, světoborných sultánův nad Zlatým Rohem, a v zápiskách svých, na první pohled tak suchoparných, zachovali tolik vzácných podrobností k oživení minulého obrazu těchto krajin. S nimi tudy putoval i náš Vratislav z Mitrovic v poselské družině císařského vyslance Krekvice (1591) a zůstavil o té pouti knihu, která jasností, plynností a prostotou svého vypravování je pravou okrasou naší cestopisné literatury. Za nejposlednějších pak let bohatýrské tažení ruských vojsk pod velením generála Gurka, jenž po 435 letech zase jednou rozvinul křesťanské prapory na Sofijském poli, a smělý i rychlý jich přechod přes Etropolský Balkán pod Murgašem i na Araba-Konaku k Sofii a odtud uprostřed novoročních mrazův k Plovdivu a k Cařihradu na týchže staroslavných místech dokázal, že alpskými výpravami Hannibala i Napoleona I. v dějinách člověčenstva ještě se neskončila řada takovýchto skvělých a nesmrtelných skutkův.

Za takovýchto historických úvah přirazili jsme tři hodiny od Sofie ke větší vesnici, řečené *Jeni-han* čili bulharsky *Novi han.* Jmeno to pochází od velikolepého kamenného hanu, jehož zříceniny cestovatele pozdravují hned při vchodu do vesnice. Budova ta byla podlouhlá se špičatou střechou; okolo ssutin jejích prostírá se širý hrazený dvůr, na němž by se směstnati mohlo několik set jezdcův na koních. Spatřují se i stopy cisteren a fontán. Není to nic římského, ani středověkého, nýbrž stavba turecká z l. 1670, nyní již po dvou stoletích zřícená. Za slavných dob osmanské říše, za 16. a 17. věku, podél veškeré silnice od Cařihradu do Bělehradu vystavěna celá řada takovýchto prostranných hospod, hanův i karavanserajův, z části od slavných vezírův, jako od Rustema, Aliho, Mehmeda Sokoloviće a jiných. Nyní všecky zapadly jako celé císařství turecké samo. Ostatně hospody ty nejsou nic originálně tureckého; již ve středověkém Cařihradě byla takováto *pandochia,* ku př. jedno založené od císaře Isáka Angela v 12. stoleti s místem pro sto mužův i tolikéž koní.[1]) Před vystavěním Jeni-hanu staří cestovatelé na témže místě nebo v jeho okolí zmiňují křesťanskou vesnici s pěkným kostelem, řečenou *Bela crkva,* turecky *Aladža klissé* (strakatý kostel).

Hodinu odtud dostihli jsme konečně na pokraj dna pole Sofijského a vyjeli nahoru na jihovýchodní jeho břeh i stanuli tam v poledne u jedné malé hospůdky. Odtud je daleká vyhlídka nazpět na celé pole, které zajisté má všecky příznaky bývalého jezera, a v geologickém pravěku skutečně bylo jezerem, dokud Isker si neprorazil cestu ven k Dunaji. Okolo hospůdky cestovatel je překvapen spoustami nejmodernějších zřícenin. Ohromná hráz železniční vine se mezi úžlabinami, nad hlubokou roklí vidí se přípravy k nějakému viaduktu, a na sta kusův bílého přitesaného kamení leží jako hřbitov rozseto po pustých trávnících. Ssutiny malých travou porostlých budov řadí se vedle hospůdky, a na jedné polo spadlé stěně čtou se latinkou malované písmeny „. . . rant.“ To jsou zbytky železnice, kterou Turci, když společnost Hirschova dokončila hotovou nyní trať z Cařihradu do Belova

[1]) Niketas Akominatos, ed. Bonn, str. 585 (πανδοχεῖον).

blízko pramenův Marice (1873), začali stavěti ve vlastní režii, chtíce ji dovesti do Sofie a odtud na západ do Skopje v Makedonii. V oněch sesutých chaloupkách bydleli italští kamenníci a francouzští inženýři, a onen nápis je zbytek jejich „restaurantu." Srbská válka (1876) přerušila stavbu, jejíž stopy, jmenovitě hráze, podnes stojí u Sofie, v Radomirském poli a na jiných místech. K podniku tomu je připoutáno jmeno proslulého Hafiza paše, rodilého Bosňáka, téhož, jenž za bulharských massakrův (1876) zničil Panagjurište a jenž za okkupace Bosny od Rakušanův (1878) řídil bojovný odpor bosenských musulmanův. Hubení lesův a daremné ztráty peněz při této stavbě připisují se obecně na jeho vrub.[1])

Hospůdka, u které jsme stáli, podobala se na vlas všem ostatním institucím tohoto spůsobu na východě. Čtenář nepochychně žádá ode mne, abych mu pověděl i takovéto podrobnosti, které náležejí ku přečetným rozdílům mezi orientem a okcidentem, ale které mně již úplně zevšedněly. Představte si dřevěnou chalupu s dveřma a několika okénky, jež papírem a skleněnými fragmenty jsou zalepeny, a uvnitř prostrannou síň s hliněnou podlahou a učazeným dřevěným stropem. Kolem do kola něco lavic, několik kulhavých stolův (ostatně to jsou moderní přívěsky — v originálu sedí se na zemi), v jednom koutě učazené otevřené ohniště a v druhém police s bateriemi kořalkových lahvic a sklenic. Vše to bez čistoty a bez geometrie. Hospodští jsou nejvíce makedonští a epirští Rumuni (Cincaři, Vlasi), ponejvíce z horského pásma okolo vrcholku Peristeri mezi Bitolem a Ochridem, ze vsí Magarova, Gobeše atd. Gastronomických pochoutek je zde více pro zvířata, nežli pro lidi, kteří nejlépe si pochutnají na tom, co si sami přivezou s sebou, neboť hospodský sotva má co více nežli kořalku, kyselé víno, chléb, česnek, sýr, a leda vejce a kuřata. V noci se spí na stolech a na lavicích i nejlépe venku na vlastním voze. Často jsem si pomyslil, jak by se asi pitvořil v těchto okolnostech lecjaký něžný a parfumovaný panák z uhlazených salonův naší západní Evropy, uvyklý na onen báječný komfort, který se nám zde na východě akklimatizovaným zdá býti něco docela neslušně přehnaného a nemírně raffinovaného.

Za tímto místem jede se horami, pustým smutným krajem, jehož oděv je nízké dubové chrastí, kteréhož nelze nazvati lesem. Široká silnice byla deštěm rozryta, plna hlubokých rýh, a nejednou jsem na přepravě přes hluboké výmoly pocítil všecky své kosti. Pět hodin od Sofie přitrhl jsem k vesnici, řečené *Vakarel.* Zde je nejvyšší místo po cestě mezi Cařihradem a Bělehradem a zároveň rozvodí mezi Černým Mořem (Dunajskými přítoky) a mezi mořem Bílým čili Egejským (840 metrů, asi 300 metrů nad Sofií). Vesnice sama čítá asi 600 domův, rozptýlených na dvě hodiny cesty v 19 skupinách po lesnatých pahorcích. U silnice stojí jen asi 30 domkův. Za starověku byla zde osada, jejíž jmeno v pramenech velmi nestejně se píše (Terta, Sartum, Sparthon, Sparata). Vesnice Vakarel po prvé se zmiňuje l. 1530. Obyvatelé její byli Bul-

---

[1]) Hafiz není jediný poturčený Slovan mezi nynějšími hodnostáři tureckými. Proslulý v Bosně i Albanii Derviš paša ku př. je musulmanský Bulhar (Pomák) z Lovče v knížectví; z téhož města a rovněž Pomák je známý mezi Turky co jurista a filolog Dževdžet paša.

haři *derbendžiji*, kteří za jisté nepatrné výsady měli stříci prosmyk (derbend) proti loupežníkům, což se dálo spůsobem dosti primitivným, totiž bubnováním v hlídačských slaměných budkách podél silnice, jakmile se objevila v dáli nějaká karavana. Tento obyčej trval podél velikých silnic v Bulharsku až do minulého století. Za našich dob Berlinský traktát přes Vakarel položil hranici mezi Bulharskem a Východní Rumelií, a od r. 1879 stojí zde celnice. Obyvatelé mluvou a typem liší se již úplně od *Šopův* pole Sofijského, jsouce tváří úhlednějších a těla pružnějšího. Ženy vynikají malebným krojem: barevné šátky na hlavě vzadu za ušima svázané, vyšívané těsné rukávy s prouhy rozmanitých barev, pestré kobercovité zástěry a podobné punčochy. Sousední obyvatelé, přecházející tudy cestovatelé a vůbec celé Bulharsko vypravují všelicos o převelikém prý pohostinství těchto lepotvárných Vakarelek. To ostatně nikterak není věc nová, neboť podobné zprávy jsou sepsány již i v cestopisných dennících 17. století, ku př. u všetečného Angličana Riccauta.

Projeli jsme za lehkého deštíku mezi rozptýlenými hliněnými domky šedohnědé barvy s červenými cihlovými střechami a s dlouhými rulíky tvrdočervené papriky po obou stranách dveří. U celnice jsme stanuli. Strážník rumelský, ručnici s nasazeným bodákem maje na rameně, opustil své stanovisko před nízkým celním domkem, nahledl do vozu a vida pranepatrná má zavazadla, zřízená dle latinského pravidla „omnia mea mecum porto,“ nevěnoval nám pražádné pozornosti.

Odtud jede se četnými oklikami dolů podél potoka Ръжany. Hranice je několik set krokův za vsí. Spatřuje se tu již více pěstovaných pozemkův a rychle pozorujeme, že jsme již na cizí půdě: podél silnice, dosti dobře upravené, označeny jsou kilometry bílými kamennými mílníky s čísly, což tehda v knížectví ještě nebylo provedeno. Tu a tam jde se i stromovou alejí. Konečně se objeví před námi ovální dolina Ichtimanská, miniaturní nápodobení Sofijského pole a rovněž jako tato, staré dno jezerní. Obruba její po levé straně je strmější, nežli po pravém boku, který je ohrazen řadou lesnatých lehce vlněných hor s homolovitými vršky, za nimiž v pozadí se pozvedá cosi vyššího — známé nám pásmo Rylské. Alluviální dno samo je pokryto dílem lukami, dílem úrodnými a dosti pilně zpracovanými nivami. Na západní straně spatřuje se celá řada vesnic. Ochrana horské ohrady kolem do kola, vysoká poloha nadmořská (610 metrův) a vlhkost, pocházející od četných, nesnadno odtékajících vod, působí na vegetaci zdejší, která i na podzim je ozdobena obzvláštní svěží zeleností, nevyžehnutou palčivými paprsky letního slunce.

Blíže k jihovýchodnímu kraji této elliptické horské pánve leží asi 2½ hodiny od hranice městečko *Ichtiman*, z daleka se ohlašujíc několika minarety. Čítá 547 domů velice chatrných, namnoze dřevěných a hliněných, s dlouhou klikatou hlavní ulicí, z hruba vydlážděnou, na které se vidí několik dosti dobrých krámův. Obyvatelstvo (2926 duší) před válkou patrně bylo z veliké části turecké, a proto má město obyčejné truchlivé příznaky osmanských osad v 19. století, — t. trávu, bláto a ssutiny. Ostatně na nový rok pravoslavný 1878 Sulejman paša na ústupu před vojsky generála Gurka město z části vypálil. Zdá se,

že i doposud několik set Turkův zde zůstalo. Obchod je slabý, za to však mnoho cestujících tudy přechází. Za starověku leželo zde město, které v římských popisech silnic slove *Egerica*, později *Helice*. Za středověku, v 12.—15. věku, zde vystupuje opevněný kastell *Stoponion* čili po slovansku *Štiponje*, jehož jmeno naposledy zpomíná Vrančić (1553) co „vesnici Stippos." Novověké jmeno Ichtiman patrně je od Turkův zděláno z tohoto středověkého názviska.[1]) Zbytky hradeb středověkých odstraněny teprve na počátku našeho století, když za turecké anarchie a za hrůz, páchaných od loupežných tlup Krdžalijův, mnoho lidí z okolních vesnic začalo se přesídlovati do města. V Ichtimanu sídlelo několik rodin tureckých bejův, příbuzných s musulmanskými velmoži v Samokově a napolo pobulhařených, a ti vykonávali zde panství nepříliš příznivé pro rozvoj selského lidu bulharského. Jakkoli na blízku leží v horách skrytá ohniska bulharského národního ducha a historické tradice, na západ Rylský klášter a Samokov, na východ Panagjurište i Koprivštica, zdejší krajinka zůstala docela zanedbána a nevzdělána. Až do války nebylo zde žádných škol. Takové následky mělo turecké panství všude podél velikých cest.

Nyní náleží Ichtiman k rumelské prefektuře Tatar-Pazardžické a je sídlem okolijského náčelníka i jiných úřadův: finančního birníka, okolijského soudce atd. Je zde i stanice poštovní a telegrafní. A že věci se obracejí rázem k lepšímu, o tom svědčí nová školní budova, jež byla vystavena s pomocí vlády rumelské na samém severním konci města, na ten čas nejlepší a nejúhlednější budova celé osady.

Armén mi pravil cestou, že je zde nejen han, ale dokonce „hotel," i v skutku našel jsem hospodu, rozumí se dřevěnou, ale s numerovanými pokoji a v nich postele — pryčny s matracemi. Když jsme přijeli, byl ještě den. Vyšel jsem ohledat město a prošel je různými směry. Ale incognito bylo brzo u konce. Poznali mne žáci Samokovského duchovního semináře, a v okamžení seznámil jsem se se všemi místními autoritami, i mohl jsem se od nich dověděti rozmanitých podrobností o stavu zdejší krajiny. Kromě toho byl jsem po prvé v Rumelii a ovšem hořel jsem netrpělivostí, abych z blízka zřízení její mohl srovnati se stavem věcí v knížectví.

Nazejtří ráno hnuli jsme se zase ven z kotliny Ichtimanské. Vyjíždějíce z města spatřili jsme opět stopy oné nedostavené železnice — haldy rezavých kolejí. Dále přirazili jsme pět kilometrů od města k říčce, řečené Mъtivir, [2]) která sbírá všecky vody vlhké kotliny. Kamenný mostík s jedním obloukem právě byl ve správě, a my přejeli brodem. Pod mostem říčka se obrací na východ a mezi strmými lesnatými stěnami vlézá do klikaté soutěsky. Tu jsme na památném místě pro dějiny Balkánské geografie. V minulém století jeden kartograf tuto Ichtimanskou říčku vyhlásil za počátek řeky Vidu, která teče kolem Plevna, i provedl ji velikými prosmyky okolo Zlatice skrze Balkán a dále až do Dunaje. Druzí po něm nepátrali blíže a prostě opisovali tento omyl jeden od druhého. Ještě před 15 lety myslilo se,

[1]) Ichtiman z Istipon anebo z podobného nějakého tvaru (s předrážkou hlásky *i* jako Istambul, Isnik—Nikea, Izmir Smyrna).

[2]) Po česku by bylo Rmutivír.

že od projektované železnice z Cařihradu do Bělehradu lze provesti jednu větev od Ichtimanu dle Vidu až k Dunaji. Konečně francouzský cestovatel Lejean a inženýři, kteří vyměřovali trať pro budoucí železnice, přišli na pravou cestu. Ukázalo se, že Mъtivir není Vid, ale že teče divokou roklí na východ do nedaleké Topolnice, dále že tato Topolnice se pramení u Koprivštice, protéká kotlinkou u městečka Zlatice na jižním úpatí Balkánu a odtud skalnými oklikami si razí cestu skrze Srednou Goru k Marici, do níž vpadá u Tatar-Pazardžika. Pravý pak Vid pramení se na opačném, severním svahu Balkánu nad městečkem Tetevenem. U Zlatice není žádného prosmyku přes Balkán, a kdo chce se dostati na severní stranu hor do Etropole, musí přelézati hřeben 1900 metrův vysoký. Ichtimansko a celá Sredná Gora i se Zlaticí náležejí tedy k oblasti Egejského moře, a ne k Podunají; v celém pásmě Balkánském od srbských hranic do Černomoří není než jediného průlomu a sice na řece Iskru v Sofijsku. Teprve l. 1870 uvedena tato oprava do map vědeckých, ale rozumí se, že po rozličných atlantech školních všecko zůstává při starém, neboť pokroky vědy jen pomalu si klestí cestu do kompilací.

Za mostem cesta jme se vystupovati do vrchův. Blížíme se ku pověstným Trajanovým Vratům. Kolem do kola habrový les a silnice sama rozryta dešťovými vodoteči. Při obecném nedostatku zpěvného ptactva i slabém osídlení těchto krajin panuje tu příšerně smutné ticho. Za tureckých dob cestující tu obyčejně duši poroučeli pánu bohu, neboť zde bylo eldorado hajdukův. Nepotkáváme nikoho. Celý kraj bezděky nás napomíná, abychom měli zbraň pohotově. Ještě l. 1841 arnautští zákeřníci na těchto místech francouzského cestovatele Blanquiho málem svlekli do košile, kdy by se nebyl v čas postavil na odpor. L. 1880 zde nebylo nic, ale vloni (1881) loupežnický náčelník Spanos se svou mezinárodní chasou, objeviv se u poslední železniční stanice v Belově, rozšířil postrach až i sem.

Konečně se pootevře vyhlídka na pravo, a ejhle před námi docela blízko, asi 25 kilometrův, vynoří se imposantní alpské panorama — strmé, jako mečem přiseknuté skaliny uzlu Rylského, staří známí ze Sofijského pole. Mezi naším stanovištěm a popelavými těmito stěnami, věžícími se do výšky asi 6000 střevícův, leží prohlubeň, na jejíž dno pro některé blízké lesnaté vršky nedohlédáme; tam jsou prameny Marice, která v levo vybíhá do roviny thrácké. To, co vidíme před sebou, je ostatně jen východní nižší kus tohoto horského uzlu v srdci Balkánského poloostrova; ostatek s nejvyššími vrcholky (do 8500′) zahýbá se dáleji k západu i zůstává neviditelný. Odkudkoli se blížíš k těmto horám, vždy tě naplňují podivným pocitem velebnosti, jmenovitě u Dupnice v údolí Strumy, kde bez přechodu najednou vystupují z doliny, věžíce se zubatým cimbuřím svým asi 6500′ nad vinice Dupnické a to lícem strmým a nepřístupným.

To jsou „hory pusté i veliké,“ sousedící s Rhodopou a řečené *Skombros*, o nichž starý Thukydides v 5. věku před Kr. píše, že z nich se pramení čtyři znamenité řeky, Oskios (Isker), Hebros (Marica), Nestos (Mesta) a Strymon (Struma), odtékajíc ve čtyrech rozdílných směrech. Zpráva je věrná, leda že Struma své vrchoviště má den cesty dále na

sever, v idylických horských dolinách na západním úpatí Vitoše. Slované horstvo to přezvali *Ryla*, spolu s říčkou Rylou, která z něho odtéká velikými skalnatými vraty na západ od Strumy. Všichni staří cestovatelé živými slovy vypisují pohled na tyto velikány s téhož místa, kde jsme se právě zastavili; ku př. Busbeck (1554) vyličuje je jakožto hlubokým sněhem na vrších pókrytou Rhodopu, ježto prý u Bulharův nyní slove „Rulla.“ Dubrovčané, kteří za středověku a za starších dob tureckých kupčili po celém poloostrově a při tom doma četli klasiky, dle Ovida vynašli na vrchovišti Marice sedm vřídel bystré vody, které prý mythický Orfeus veselými svými zpěvy vyvábil ze země. Gundulić († 1638) zmiňuje se o tom místě ve svém „Osmanu,“ tomto krásném pomníku poesie Dubrovnické, v němž (nehledímeli jen ke komposici a k Ariostovské fantasii) je zachováno tolikero dozvukův středověkého ducha i života jihoslovanského. Tytéž „sept fontaines d'Orphée“ vypisuje i souvěký francouzský cestovatel Des Hayes de Courmemin (1621), kterýž mnoho obcoval s Dubrovčany a pobyl i v Dubrovníku samém.

Pro Bulharstvo Ryla je hora posvátná, ležící uprostřed zemí bulharských a chráníc v sobě tradice dějin starobulharských. Klášter Rylský, skrytý v nitru těchto hor, založen i nadán jsa od starých panovníkův národních a honosíc se podnes originálním chrysobullem posledního caře Jana Šišmana se zlatou pečetí, vždy byl duchovním centrem všeho Bulharstva. Tam k ostatkům zemského patrona, sv. Jana Rylského (žil v 10. století), za těžkých dob tureckých se putovalo odevšad, tam pečlivě chráněna zpomínka na starou slávu a neodvislost. Nyní hory Rylské jsou na trojmezí tří částí Bulharska, rozdělených mírem Berlínským, a v živé jest paměti, jak ne bez namáhání klášter Rylský na kongresu zůstaven na půdě knížectví bulharského.

Jedeme dále. Minulost nás neopouští a zasypává starými zpomínkami. Přijedeme na sedlo, kde se cesta sklání opět dolů (809 m. nadmořské výšky). Zde se nalézá osada *Kapudžik*, bídné tři chalupy mezi habrovými lesíky. V jedné stojí piketa rumelské žandarmerie k ochraně cesty.

Zde jsme na půdě historické. Teprve nedávno barbarskou rukou zničeny stavby, které téměř po dvě tisíceletí vzbuzovaly úctu poutníkův a hlásaly slávu národův dávno zaniklých. V pravo i v levo na návrších po obou stranách cesty spatřují se podnes podvaly čtverhranných římských tvrzí. Od jednoho hradu ke druhému přes těsné sedlo položena byla silná stěna z tesaných kamenův, a uprostřed otvírala se brána, vždy pečlivě střežená. Zde byla polovice cesty od Bosporu k Dunaji, a zde za dob pozdních císařův římských stála hranice mezi provinciemi Dacia mediterranea (s hlavním městem Serdikou) a Thracia, mezi orientem a okcidentem. To byly ony proslulé *Succi, Succorum claustra* anebo *Succorum angustiae* Římanův, ona „Vrata Trajanova,“ která podnes zapsána jsou na mapách, ale ve skutečnosti již zmizela.

Za středověku brána tato nepozbyla své strategické důležitosti. Nejprve slyšíme o tomto místě pode jmenem „bulharské soutěsky“ nebo lépe řečeno „zátvory“ (*βουλγαρικὴ κλεῖσις*). Zde l. 986 cař bulharský Samuel na hlavu porazil byzantinského císaře Vasila II., když tento

po nepodařeném obléhání Srědce, nucen jsa nedostatkem potravy, rychle se vracel k Cařihradu. Za byzantinského panství v 11. a 12. století brána proměnila jmeno a po řecku slula „Vasiliki klisura,“ císařský prosmyk (či zátvora), „claustra Sancti Basilii“ křižákův a *Vasilica* Bulharův, jakož posud slovou některá skupení salašův na západ od Kapudžika. Když l. 1189 Fridrich Barbarossa táhl do svaté země a Řekové se báli tajných jeho úmyslův, tyto „starodávné zátvory věkem rozpadlé (antiquas clausuras vetustate collapsas), síla i ohrada všeho Bulharska,“ opraveny i opatřeny dřevěnými věžemi, zásekami velikých kmenův ze sousedních pralesův a barikádami skalných balvanův. Ale křižáci zapálili ohrady a záseky a vítězoslavně prošli branou ku předu směrem na Plovdiv i Cařihrad.

V 15. století uherský letopisec Bonfinius popisuje stará Vrata a první zmiňuje pověst, připisující je Trajanovi. Toto středověké podání brzy ustoupilo novým legendám. V 16. století domorodci přičítali bránu junákům padlých říší slovanských, Nováku Debelićovi a Marku Kraljevićovi, jakož čteme i u našeho Vratislava z Mitrovic. Živě se pamatuji, jak jsem před osmi léty po prvním svém vstoupení na půdu poloostrova seděl v jedné mehaně uvnitř Srbska u večerního ohně s kupci, táhnoucími na veliké výroční trhy v Uzundžově blíže Adrianopole, jak mi popisovali cestu svou a na ní i toto místo, řečené prý posud Markova Vrata. Turci nazývali zdejší prosmyk *Kapu Derbend* (prosmyk s vraty) a bránu samu *Kapudžik* (vrátka), jakož podnes slove zdejší vesnička. Cestovatelé 16. 17. a 18. století všichni píší o této bráně, ana dle jejich popisův měla 24′ zvýší a 15′ zšíří. Dolejší část byla z kamene, hořejší z velikých cihel, ale svrchu bujně pučela tráva, křoví i stromky. Vlach Marsigli († 1730) zachoval i vyobrazení brány, která tehda stála již osamocena, beze stěn, spojujících oba hrádky. V minulém století již velice se rozpadávala i pukala, a milovníci starožitností ulamovali sobě cihly na památku. L. 1837 jel tudy vědecký objevitel poloostrova, nedávno u vysokém stáří zesnulý dr. Boué, ale brána již byla zmizela. Bylť ji rozbořil dvě léta před tím (1835) Chosrev paša, guvernér Sofijský, k žádosti Achmeda paše, jednoho ze „vzdělaných“ Turkův, bývalého vyslance ve Vídni a v Paříži. Operace tato provedena hlavně ke zlepšení silnice, a z materiálu tím způsobem nabytého vystavena jedna „karaula“ (strážnice) a dvě hospůdky. Chosrev, který náležel tolikéž k „učeným“ (jeho orientální soukromá bibliothéka nalézá se nyní v Sofijské národní knihovně), nemálo se podivil, když mu Boué vysvětlil, jaký zajímavý pomník byl zničil, sám nevěda. L. 1864 turecká vláda zde, jako u všech jiných horských přechodův a soutěsk, usadila kolonii Kavkazských Čerkesův, kteří seděli v chatrčích na Kapudžiku až do poslední války.

Jmeno Trajanových Vrat v kraji samém, kolik vím, je zapomenuto, jakkoli se lidé na bránu ještě pamatují. Nyní vše zmizelo. Jeda těmito pustými končinami, ať již slunce se odráží na lesklém listí bukův i habrův, nebo ať mlhy a deště zahalují vyhlídku, ani bys nepomyslil, že k těmto místům se poutá tolik zajímavých upomínek. Orient je velikým v budování nehynoucích, věkům vzdorujících pomníkův, ale je i velikým v ničení památek tvoření lidského.

Železnice, až bude jednou hotova, nepovede cestovatele těmito památnými místy; její trať je od Ichtimana položena přechodem, řečeným Sulu Derbend (vodní prosmyk), k nejhořejšímu toku Marice a podél břehu jejího do Belova, tedy okolkem několika hodin na pravo od starých Vrat.

Za Kapudžikem nastává krušný kus cesty. Třeba projíti skrze malou pánev, mající v přímé čáře sotva osm kilometrův v průměru, v níž se nalézají vrchoviště potoka Javorice (Ucasus Římanův), který podobně jako Ichtimanský Mъtivir odtéká skrze vrchy na východ do Topolnice. Dolů jede se habrovými lesy podél hluboko zaryté do roklin bystřiny. Silnice byla ve strašném stavu, plná rýh a hrbolců. Na dně, 180 metrův pod Kapudžikem, nalézá se jednopatrová karaula s posádkou, na jejímž balkóně jeden žandarm v černé beranici s červeným svrškem a jeden ozbrojený sedlák s chlupatou ovčí čepicí stojí na stráži a ostrým okem sledují každé hnutí na silnici. Od karauly jede se zase na druhé straně do vrchu. Zde se pilně pracovalo o stavbě silnice na účet rumelské vlády. Sedláci a selky z okolí v řadách kopali příkopy a rovnali materiál. Není to žádná *angarija* (robota) více, jako za dob tureckých; dělníkům se platí. Mosty již byly úplně hotovy. Vyjíždějíce na vrch, měli jsme nehodu; polámalo se cosi na nápravě, a Armén musil kladivem zabezpečiti svou káru před dalším rozkladem. Měl jsem příležitost zatím rozhlednouti se dobře po celé krajině a poslouchati zpěv pastýřův ze druhé strany kotliny; již německý cestovatel Gerlach l. 1578 slyšel tu takové zpěvy — „haben die bulgarischen Hirten zwischen beyden Gebirgen lustig und chorweise gegen einander über gesungen, und eh' eine Parthcy aufgehöret, hat die andere angefangen.“

Na jižní obrubě kotliny vystupuje cosi jako švýcarské hospice v Alpách. To je *Palanka* (710 m.), totiž bývalá strážní karaula o jednom poschodí, ale zvenčí i zevnitř úhledně upravená, že bys v ní ani nepoznal tureckou ledabylou erární stavbu. Okolo domu se horské sedlo zrovna hemží syslíky, kteří docela krotce si hrají, kočkují se a metají kotrlce. Zde sídlí osoba, která, jakož jsem po cestě pozoroval, v mysli obyvatelův nyní zaujala místo starých Trajanův, Novákův a Markův, totiž správce silničních prací, krajan náš, inženýr p. Trnka. Bydlí zde již dlouho se svou paní (Bulharkou) a úplně se zařídil na této samotě. Rozumí se, že tu učiněna delší polední zastávka s veselým občerstvením mysli i těla a se zpomínkami na dalekou vlast.

Odsud do Tatar-Pazardžika počítají se ještě tři hodiny jízdy. Několik krokův od Palanky cesta se sklání dolů a to naposled. Soutěskám, úvalům a horským přechodům je zde konec. Před očima otvírá se ohromná vyhlídka do hloubky i do dálky, rozhled právě rozkošný. Pod námi 500 metrův hluboko prostírá se širá rovná nížina, pokrytá lukami a nivami i lesův prázdná; v ní klikatým tokem plyne Marica, obroubená topoly a vrbami. Na východě pláň tato, neustále se šíříc, splývá s oblohou nebeskou; zdá se nám, že tam v nedohledné dáli poznáváme Plovdiv s jeho akropolemi. Na pravo vidí se ještě ony Rylské stěny a pod nimi kotlinka, v níž se ukrývají prameny Marice a teplá vřídla u osady Kostenec zvané. Poznáváme i prosmyk Momina Klisura, kudy řeka z hor vyskakuje do roviny. Podivné jmeno tohoto

prosmyku (dívčí soutěska) pochází ze středověké strategie, an prý je tak neschůdný, že by i dívky jej mohly ubrániti proti nepříteli, podobně jako u Soluně podnes stojí městečko řečené „ženský hrad," Gynaikokastron Byzantinců̊v, nyní turecký Avret-hissar, bulharsky Žensko, za středověku tak silně prý opevněné, že by i ženy ho uhájily. V levo od nás rozkládají se nižší vrchy lesnaté Sredné Gory. Ale popředí celé panoramy vyplňuje Rhodope, veliké pásmo horské s ostře vyznačenými vrcholky až 4—6000′ zvýší, které jako nakupená mračna je sešikováno na protějším břehu rozprostřené dole nížiny od stěn Rylských až do nedohledné dáli, kde obrysy jeho se kalí na východním obzoru v mlze a páře. Úpatí jeho na nejbližším místě je vzdáleno od nás asi 15 kilometrův; na vrcholcích a hřebenech sníh patrně neležívá přes léto. Zahleděl jsem se do té spousty tajemných roklí, zvonovitých homolí a přiostřených čeřenův, sledoval hluboké průřezy vod, tekoucích odtud k Marici, a hledal polohu oněch hradův a městeček, o které za středověku Bulhaři tolikráte kruté vedli boje se Řeky. Ejhle tam asi leží Batak truchlivé paměti z bulharské řeži l. 1876 a tam vzadu po nejvyšších hřbetech běží hranice Rumelie a Turecka! Celé to horstvo od roviny thrácké až k Egejskému pomoří podnes jen málo je prozpytováno a plno je vědeckých hádanek.

Pohled na všecky tyto přírodní krásy naplňoval mne nevýslovnou blažeností. Třeba prožiti celý rok, zimu i leto, v těsných alpách Šopských, v zabedněném horském světě, abys pocítil, co to je spatřiti zase jednou volný horizont s mnohomílovou vyhlídkou, a jmenovitě otevřenou rovinu, jejíž obruba v dálce splývá s nebesy! Oddechneš si a zpomeneš si na hellénské bojovníky Xenofontovy Anabase, jak po krušném pochodu skrze horský labyrinth Armenie a Pontu konečně nad Trapezuntem spatřili zase lesklou hladinu mořskou a jak s jásotem provolávali své „Thalassa!"

Skrze velikou ves Vetren sjeli jsme rychle dolů. Odtud silnice běží přímou čarou do roviny k východu. Horský prochlad ustoupil vzduchu docela jinému, a žhavé slunce italsky nás pozdravovalo od západu. Řady dělníkův selských s veselými a intelligentními tvářemi pracovaly o konečném upravení silnice, která na hotových místech solidností svou ani nejméně neustupuje před nejlepšími svého druhu bitými cestami v Němcích a ve Francii. Mohyly až na 50′ vysoké stojí zde onde po rovině, na pastvinách se zjevují celá stáda černých bůvolův, ale krajina čím dále tím více odhaluje svou úplnou bezstinnost.

Pozornost mou poutala nejvíce Sredna Gora k levé ruce. Toto ne nepatrné pohoří teprve od l. 1870 je uvedeno do map. Starší cestovatelé, vidouce z roviny hory na severu, domnívali se, že je to Balkán sám (Stara Planina), až teprve nedávno se ukázalo, že před Balkánem leží ještě dlouhé mezihoří, od něho odštěpeno jsouc hlubokými dolinami. Z těchto hor přichází k nám řeka Topolnica, vykluzujíc z křivolakých prosmykův a plynouc ve stínu různého stromoví. Asi 15 kilometrův od nás začíná se úpatí Sredné Gory, jejíž vrcholky patrně nesahají výše nad 4500 stop. Prolukou, kterou tvoří Topolnice v tomto horstvu, uzříme v nedohledné dáli bledomodré obrysy nějakého vyššího pásma; nemýlímli se, jest to Etropolský Balkán nad městem Zlaticí.

Lesnaté pohoří Sredné Gory je jedno z nejpamátnějších míst celého Bulharska. Ve skrytých úvalech jeho bydlí obyvatelstvo čistě bulharské, beze všech příměskův živlu tureckého a prosté oněch následkův osmanského nátisku, jakéž jinde tak zhusta se spatřují. Za slavných dob císařství osmanského tito bulharští horalé byli lid privilegovaný zvláštními fermany a co „vojníci" provázeli vojska osmanská, hlídajíce oboz a zavazadla. Starý národní duch zde trvale se udržoval i za nejtěžších časův jařma tureckého; novověké národní hnutí z veliké části odsud mělo své východiště. Nehrazená městečka Panagjurište (8426 obyvatelů) a Koprivština (5753 obyvatelů) jsou středisky tohoto zajímavého kraje, jenž učenému světu po tu chvíli jenom neúplně a dle doslechu je povědom; prohledněte celou literaturu vědeckých cestopisův o Balkánském poloostrově od dr. Boué až po tyto dni a nikde nenajdete popis oněch dvou zmíněných městeček ani vylíčení přírody Srednogorské, neřkuli bezpečné zprávy o výšce vrcholkův a jiné takové podrobnosti. L. 1876 v květnu Srednogorci s podivnou smělostí povstali proti portě, ale známo jest, jaký krvavý konec vzalo toto „Panagjurské povstání" a s jakými úžasy Turci hnutí tomu učinili konec. Toto pozdvižení a následující po něm vraždění bylo bezprostřední příčinou poslední války a tudíž i osvobození Bulharska.

Dále na východ vidíme, že Sredna Gora přestává, místo činíc daleko široko se rozkládající vodorovné nížině, za kterouž na severovýchodě obzor lemován jest modravým pásmem samého Balkánu. Na hřebenech jeho jasně poznáváme špičák Maragedik nad Kaloferem (přes 7000'), nejvyšší vrchol Balkánský, asi 80 kilometrův od našeho hlediště.

Konečně vjedeme do Tatar-Pazardžika, jehož četné minarety již z daleka nás pozdravovaly. Město je převelmi rozsáhlé, leží však docela hluboko u samé Marice při stoku jejím s Topolnicí, vydáno jsouc i častým povodním (14.380 obyvatelů, z nichž 3129 Turkův). Dlážděné ulice, četné slušné krámy a silný obchod byly jediné věci, kterých jsem si v letu povšimnul. Dějiny města nesahají daleko nazpět. Římská silnice nešla tudy, nýbrž sledovala úpatí Rhodopy na druhé straně Marice. Za středověku přední místo celého kraje byl hrad Batkun, asi 15 kilometrův od nynějšího města na jih na výběžcích Rhodopských, nepochybně totožný s antickým kastellem a městem Bessaparou. Tatar-Pazardžik, „tatarské tržiště," založil l. 1485 sultán Bajezid II., i usadil zde turecké spahije i bessarabské Tatary. Město z počátku mělo ráz úplně turecký, a ještě koncem 16. století dle cestovatele Gerlacha zde nebylo než sotva 30 křesťanských domův bez popa a bez kostela. Obchodní důležitost jeho tou dobou bývala velmi znamenitá. Zdeť se rozvětvovaly obě hlavní cesty osmanského císařství, spojující Cařihrad s okcidentem; na severozápad se chodilo Trajanskými Vraty na Bělehrad a na Vídeň, a na západ se jezdilo podél Marice okolo pramenův jejích na Samokov a odtud přes Kjustendil do Bosny, Albanie, Skadru, do dalmatinských přístavův a do Dubrovníka. V Tatar-Pazardžiku byla i skladiště Samokovského železa, na úpatí hor Rylských sbíraného z písku potokův, nesoucích drobty magnetové rudy železné. Turci, Dubrovčané, Arméni, Židé a Maloasiaté oživovali dvory zdejších kupeckých „kuršumli-hanův," velikých to skladišť s olověnými kupolemi.

Pro mne hlavní otázkou bylo, jedeli téhož večera vlak do Plovdiva. Ptal jsem se lidí po ulici, a tu mi jeden odpověděl: „Ano, dnes je středa, dnes jede jeden *bampúr* na Filibé.“ Čtenář zajisté se zarazí nad tím slovem „bampúr.“ Neníliž to snad nějaké podivné zmatení s krvelačnými vampyry? Nikoliv. Je to docela potvorně zkomolené francouzské slovíčko *vapeur*. Zaplatil jsem svému Arménovi smluvených s ním 24 stříbrných rublův a spěchal ihned přes veliký dřevěný most na Marici k nádraží. O 6. hodině večer skutečně jel vlak do Cařihradu.

Zase jednou železnice, kamenné nádraží s restaurací a se sadem, koleje, vagony, lokomotivy! Bylo mi, jako bych ze středověku upadl přímo zase do našeho 19. století. Téměř celý rok živořil jsem v nejnemožnějších (dle západoevropských ponětí) obydlích, probděl celé noci na poštovských karách po nejhorších silnicích, seděl mnoho dní od rána do večera v sedle po neschůdných stezníćích horských a brodil se na koni přes kamenitá rusla rozpěněných bystřin horských — a ejhle zase moderní vehiculum, které člověka jako hračku parou přenáší s místa na místo!

V nádraží našel jsem úředníky rumelské administrace v Tatar-Pazardžiku, mezi nimi několik známých. Hovor byl hlavně o cestě anglického plukovníka Wilsona, jenž krátce před tím jezdil po Rumelii vypátrat, kolik pravdy je v pověstech o hrozných prý ukrutnostech, jakéž prý bulharské místní úřady páchají nad ubohými Turky. Prefekt Pazardžický p. Ivan Cankov provázel Wilsona až ke hranicím rumelským v Rhodopě. Tam nahoře jsou věci po tu chvíli ve velikém nepořádku. Jisté krajinky, Berlínským mírem přidělené Rumelii, nechtěly se poddati a tvoří nyní jakési neutrální pásmo mezi územím rumelským a tureckým. Obyvatelé jejich jsou mohamedánští Bulhaři (Pomáci), titéž, kteří nejvíce mají na vrubu zničení Bataku a na sta jiných krvavých zločinů z l. 1876. Kromě toho tyto neutrální končiny jsou cařstvem loupežníkům, potulujícím se po slabě zalidněných lesích a pastviskách Rhodopských a provozujícím svou živnost po území obou sousedův.

Konečně zavzněl zvonec, a vlak se hnul. Byl „smíšený“ s nemnohými cestovateli. Na hrázi i mezi kolejemi roste bujná tráva, vlak vesele se loudá ku předu asi s rychlostí Vídenského fiakra, cestovatelé od stanice ke stanici pohodlně se navštěvují z jednoho coupé do druhého, a kunduktoři sedí venku na prknech, spojujících dvéře vagonův, zvoní nohama a bafají z dýmek. V noci se nejezdí, neboť prý toho není potřeba. Cestovatelé, jedoucí z Tatar-Pazardžika do Cařihradu, nocují v Adrianopoli a putují tedy dva dni a jednu noc. Je to železnice docela „gemüthlich“ spůsobu, která, budeli jednou otevřena světovému obchodu mezi Cařihradem a Evropou, musí ještě velice se zdokonaliti a zlepšiti. Po stanicích úředníci Hirschovy kompanie kromě Levantincův patrně jsou nejvíce Němci a Švýcaři s úředním jazykem francouzským, a konduktoři se hlásili ke mně co Češi a Dalmatinci. Trať sleduje pravý břeh Marice s jejími háji a ostrůvky. U řeky spatřují se vesničky dosti úhledné. Vyhlídka objímá v pravo blízké hory Rhodopské, na jejichž výšinách v soumraku vyskakují četná světélka vesnic i městeček; v levo vidí se „polé-to“ (rovina) a v dáli Balkán se Srednou Gorou. V pozadí trvají hory Rylské co černý mrak

na obzoru a v nich zřetelně se zračí kolmý průlom Marice (Momina Klisura).

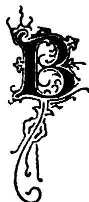
Za 88 minut (bez zastávky) staneme před stanicí Plovdivskou. Rychle vsedneme do jednoho z čekajících fiakrův s Turkem ve fesu na kozlíku a jedeme k městu, asi čtvrt hodiny vzdálenému. Cesta vede přímou silnicí mezi novými, po válce vzrostlými villami. Stříbrný lesk měsíce téměř v úplňku, teplá vlažná noc, rhytmické skřípání cvrčkův po polích a zahradách i jihozemský večerní zápach vegetace upomínají nás na daleké břehy Středomořské, na Gruž a Dubrovník. Vjedeme do města. Všude domy docela po evropsku bílé s okny do ulice, příjemná to obměna po městech tureckého spůsobu, v nichž do ulice jsou obráceny jen smutné zdi dvorův i zahrad a v nichž převládá temnohnědá hliněná barva nebílených vepřovic. Slezeme v „hôtel Bulgaria“ a uhostíme se v pokojíku, který v porovnání s hany a nocleby po vesnicích byl pravý palác. Že mne přátelé při měsíčku poznali ještě před příjezdem do hostince a že jsem hned prvního večera upadl „in medias res,“ dokládám k vůli úplnosti své poutnické historie. (Pokračování.)

V zemi Feáků.

Ze svých cest

píše

Josef Wünsch.



Bylo překrásné poledne podzimní, když jsem v Terstu vstoupil na Lloydův parník Austrii. Musím se vyznati, že mne to nikterak netěšilo. Jsem příliš klasicky vzdělán, než aby mne to nebylo táhlo jinam: — hned vedle totiž odpočívala štíhlá Diana a dále houpala se krásná Galathea. Nic však naplat. Ať bohyně ty lákaly jak lákaly: musil jsem zůstati Austrii věren. Ovšem že jsem toho pak nikterak nelitoval a také jsme Austrii již náležitě odprosil. Austrie je velmi dobře stavená; slouží již sice mnohá léta, ale posud je dosti zachovaná a čistá. Nákladu do Alexandrie tentokráte má hojnost velikou, tak že pod čáru hluboko se noří. Tím stojnost její rozmnožena k velikému potěšení veškerého zde plavícího se obecenstva.

Že se nás tu sešla pěkná cháska a čeládka ze všech konců světa, rozumí se samo sebou. Jsem tu především já, pak jedna rakouská excellence, několik Angličanů, Rumunů, Řeků atd. U našeho stolu mluví se mezi jiným také česky. Paluba má asi 40 pocestných a ta je ještě pestřejší. Posud cestuje mnoho chudého lidu do Egypta jako do vyhlášeného eldorada. Mnozí přicházejí tam sice ku štěstí, ale většina z pravidla brzy opět se vrací se sklamanou nadějí a s holýma rukama.

Na zádi parníku je vznešené korso vrchností. Zde prochází se a usedá se v pohodlných fauteuilech dřevěných, zde se čte a hraje v šachy, zde rozkládají se učené náhledy, zde se politisuje, zívá atd.,

každý dle svého zvyku a umění. Největší radost dělá nám ovšem dvouletá Meri, roztomilá dceruška roztomilé matinky, devatenáctileté vdovičky Angličanky. Muž zemřel jí konsulem jsa v Paříži. Teď k rodičům se vrací do Alexandretty. Neštěstí svého malá Meri ovšem nikterak nepřipouští si k srdci. Modrýma očkama svýma tak vesele dívá se do světa, jako by celý ten svět byl jí tou nejkrásnější hračkou. Pracovitá je a hravá jako opička. Zaměstnání nějaké musí míti. Nenfli nic jiného, zouvá a obouvá si botičky; rozumí se, že krásné botičky, těch každý musí jí pochválit.

Dodávám ještě, že k dovršení všech rozkoší pozemských Austrie má také výbornou kuchyni a obstojné istrianské. Počasí po celé dva dni máme to nejkrásnější, vzduch teplý je a líbezný jako balšám, vody hladké jsou jako na Vysočanském rybníčku. Parník ani v pravo ani v levo sebou nepohýbá. Ani bychom nevěděli, že jedeme. Jen pravidelné dunění stroje: rumtumtumtum — rumtumtumtum, že parou ujíždíme, činí nás pozorny.

Tak ve dolce far niente uplynul den jeden, uplynul druhý. Pak přišla neděle, a po levém břehu táhly se šedé, skalnaté stěny albanské jako olbřimové drsní, nehostinní, divocí. Jen tu a tam jeví se jako kopeček chudého stromoví a několik malých baráčků rozeseto po stráni rozjizvené. Později pak na jihu vynořily se krásně zelené břehy Kerkyrské. Na Kerkyře přistáti jsme měli sice až o 5. hodině odpoledne; ale Austrie tak si byla popílila, že již o polednách kotvy v přístavu tu ponořila s rachotem pekelným.

Když se spolucestujícími jsme se loučili, šlo to náramně bídně. Rád byl bych zůstal na Austrii. K další pouti lákala překrásná povětrnost, lákala společnost velmi příjemná. A přece zůstal jsem na Kerkyře! Přebolestnou oběť tuto přinesl jsem jenom vám, vy čeští filologové, vy — —

Každému smrtelníku, který o řečtinu jen trochu zavadil, známo je zajisté, jak božský trpitel Odysseus na ostrov Feáků se dostal.

Nikdo však ať nemyslí, že mně vedlo se právě tak, — že probudila mne hra panen krásně učesaných, že vykoupaly mne v Potamu, přioděly šaty skvostnými, daly jísti a píti a do města pak že vedla mne princezna Nausikaa, krasavice ramen liliových. — Především nezapomínejte, že nejsem Odysseus, nýbrž že přišel jsem jako člověk dobře ošacený a s kufrem ctihodným velice, jehož zmocnily se hned osmahlé ruce hranatých marinářů Kerkyrských. Jen za to bohy nesmrtelné snažně jsem prosil, aby v okamžiku tom osudném neodstoupila ode mne Pallas Athéne, bohyně moudrosti. Bylť jednati mi s barkáři, a ta cháska v jednom přístavu věru horší je než v druhém. Konečně smluvili jsme vše na 4 fr. i se zavazadly. Rychle do barky a do města. V celnici příliš nás nezdržovali, tak že za nedlouho octli jsme se v hotelu u města Constantinopole neboli u Parnassu. Tak usadili jsme se v zemi Feáků.

Kerkyra je nejsevernější z Ionských ostrovů. Má podobu půlměsíce, jehož strana vydutá obrácena je k pevnině, k Epiru. Průliv,

který severní cípek ostrova dělí od pevniny, je jen asi půl hodiny široký; je to průliv Butrintský. Dlouhou osou svou táhne se ostrov ze severozápadu k jihovýchodu. Břehy východní mají několik dobrých přístavů. Na západě však přístavu není. Zde břehy kolmými skalinami spadají k moři. Ale břehy ty prosty jsou všeho úskalí, a i lodi s velikým ponorem až na kilometr přiblížiti se sem mohou bez nebezpečí. Při jižním cípu ostrova je však mnoho skalin nad povrch mořský vyčnívajících i pod hladinou skrytých, a tu plavba je velmi nebezpečna.

Dle podoby srpovité jmenovali prý staří ostrov ten Drepani. Homér vypravuje, jak Odysseovi od nymfy Kalypsy se vracejícímu u ostrova Scherie loď se rozkotala a jak Odysseus sám jen stěží nahý život z vln zachránil. U pohostinných Feáků na Scherii zdržel se Odysseus některý čas, až pak do vlasti jeho Ithaky jej zavezli. Už z dob nepamětných udržuje se na Kerkyře podání, že Odysseus zde u krále Alkinoa se zdržoval, že Homérova Scheria není nic jiného než nynější Kerkyra. Domněnky tyto učená kritika sice již dávno jako klamné vyvrátila a dokázala, že Feákův král Alkinoos nemohl panovati na Kerkyře. Ale přes to přese všecko podání udržuje se ve staré síle své. Věřte nebo nevěřte. Vezměte jen Homéra do ruky a procházejte s ním po ostrově, toho přesvědčení nezbavíte se nikterak: tak jako vypadá nynější Kerkyra, že musila vypadati i stará, temná Scheria Homérova, tak že musila vypadati země, kde odehrála se tak dojemná část Odysseje, tohoto romantického eposu plaveckého.

Od dob nejstarších co vládců se tu vystřídalo! Zprvu Řekové s Řeky se tu utkávali. V dobách šedých bájí přichází Herakles s Melitou, jež tu Hylla porodila. Argoplavci sem se vracejí; zde Jason s Medeou se snoubí. Pak vratký člun Odysseův zde se rozbíjí o skaliny. Zbožný Aeneas zde se staví. R. 730 přichází Chersikrates s Korintskými osadníky, zakládají Kerkyru, jež v krátkém čase zkvétá a sama osady zakládá. I Korintu samému stává se Kerkyra nebezpečnou. Loďstva obou srážejí se mezi Sybotou a Leukymnou. Válkou Peloponnesskou přichází Kerkyra pod vládu Athénských. Pak velí tu Filip a Veliký Alexander macedonský a po nich ilyrská Semiramida, královna Teuta, až sem panství rozšiřuje. Odtud ilyrští loupežníci mořští daleko zajíždějí, až Římané vše tu vyčistí. Římané pak Kerkyru velice si oblibují. Při dělení římské veleříše připadá Kerkyra Byzantincům, slovanští, germanští a hunští národové honí se tu, až r. 1081 loďstvo Roberta Guiscarda ostrova se zmocňuje. R. 1386 ze všech stran jsouce stísněni, utekli se Kerkyrští pod ochranná křídla lva Benátského. V 15. věku poslední Palaeologové sem se uchylují. R. 1797 Bonaparte Kerkyru odňal Benátčanům. Po dvou letech však Rusové a Turci opět mu ji vyrvali. Po míru v Tilži sjednaném vládli tu Francouzové sedm roků. Od roku 1815 byly ostrovy Ionské sice samostatny, ale ochrana Anglie tížila Iony více než tíží jho ujařmení. Teprve 1. června r. 1864 spojeny jsou ostrovy s královstvím řeckým, a od toho dne prapor svobodné Grecie vlaje s bašt pevnosti Kerkyrské, jíž noha Musulmanův nikdy neznesvětila.

———

Pokojík mám malý, ale velmi pěkný. Má jen jedno okno, t. j. jedny dvéře na balkon, a z pokoje již rozhled přerozkošný.

Spal jsem velmi dobře. Probudil mne konečně ruch denní. Vyšel jsem na balkon. Tam větříček ranní pohrává si s rozmanitou jižní zeleninou. Právě pode mnou je veliké skladiště černého vína Kerkyrského, oinopoleion. Právě stojí tu několik vozů s ohromnými měchy a menšími placatými soudečky. Všecko plno je výtečného nektaru. Vedle vinárny hlučné řemeslo provozuje potomek nebožtíka Vulkána, S. Kokotos siderurgos. Tedy mistr kovářský. Kokotos je člověk velmi pilný a pracovitý a co do síly samému Vulkánu zajisté mnoho nezadá. Bůh mu to odpusť! Já pozoroval to hlavně časně z rána, když co den z nejsladšího burcoval mne spánku. Ale nechme již toho umouněného hromotluka! — V levo na kolmé skále kupí se opuštěná nyní pevnost Fortezza Nuova, v pravo pak rozkosem vzhůru se vine široká silnice po nábřeží právě upraveném a železným zábradlím ohrazeném. Pod kovářem neveliký špinavý dvůr a za ním malý chrámeček sv. Mikuláše, patrona řeckých plavců. Vedle chrámečku právě proti nám táhne se jednopatrové obydlí řeckého faráře Anastoria, člověka dobrého. Osmnáctiletou dcerušku jeho s očima i vlasy jak uhel černými často vídáme u okna. Vyšívá ustavičně, jeť velmi pracovita. Z příčin optických i ona často nás vídá. — Dále k moři širá skladiště, nerovné až běda nábřeží a přístav se sty lodic a loďiček. Lodi plachtové dále v levo pod Fortezzou náklad skládají. Zde proti nám, před ostrovem Videm, na kotvách stojí vždy několik velikých parníků rakouských, anglických, francouzských neb i řeckých. Jeden přichází, druhý odchází, několik jich vždy zůstává. Malé lodi s plachtami i bez plachet hustě je obletují; přivážejí zboží a odvážejí. Na protějším Vidu viděti sice několik stavení, ale celkem jsou to jen smutné rozvaliny nejvýdatnějšího opevnění přístavu Kerkyrského. V levo od Vida z moře noří se osamělá skalina, dále pak táhne se ostrůvek Lazzareto zvaný. A za tím širý, krásný chobot moře modravého a za mořem velebný Pantokrator do oblačné výše asi 1000 m. příkře se vypíná. Vrchol jeho vodorovnou tvoří čáru, a na obou koncích po menší nasazeno pyramidce. Pravá vyvýšenina je spolu i nejvyšší bod celého ostrova. Stojí na ní chudý chrámeček a několik obydlí. Jako obětnice obrovská povznáší se Pantokrator k nebesům. Jednoduchá, ale uchvacující je ta stavba jeho. Po drsných hranách jeho duch lidský volky nevolky od tajemného lůna mořského vyšvihuje se přímo do líbezného azuru nadoblačného, jenž v končinách těchto rozesmál se nad zemí požehnanou. —

K severu Pantokrator ještě několik odnoží vysílá. Ty stále se snižují a končí se u předhoří Kasopského. Odtud zdá se, jako by splývaly s mocnými pasy horskými protilehlého Epiru, tajemné pravlasti starých Pelasgů. Odtamtud Pelasgové a Grékové k jihu se táhli a Řekům dali jmeno své. Tam tajemná věštírna Dodonská co nejsevernější sídlo staré vzdělanosti řecké. Tam po drsných vysočinách po mnohá století honili se drsní a otužilí národové lovečtí a pastýřští. Mluvili a mluví řečí, která dosud je nám hádankou. Ten teplý větřík východní ovívá nás jako dech šedé, nepozuané dávnověkosti a přítomnosti dosud neznámé, dosud tajemné. —

A celý tento rozhled nádherně malebný i s rozjímáním tímto nejvýše elegickým měl jsem každý den ráno hned ku snídaní.

Že mi toho závidíte, co?!

Pravil jsem, že ostrov Kerkyra má podobu půlměsíce. Asi uprostřed dutiny půlměsíčné ze země do moře vystupuje neveliký trojhran. Na tomto trojhranu směstnáno město Kerkyra. Ostrý úhel trojhranu do moře nejdále vybíhající tvoří slavnou pevnost Kerkyrskou. Město samo sevřeno dosud vysokými hradbami pevnostními, jež na západě o Novou pevnost (Fortezza Nuova) se opírají. I před hradbami mnohé pahrbky dosud jsou opevněny, jako Fort Abraham a j. Město mívalo dříve několik bran; ty však snešeny jsou již až na velikolepou bránu královskou, Porta reale. Je to vysoká a pevná klenba s postranními vchody menšími. Předměstí má Kerkyra několik. Manduchio na západě při moři. Odtud v mocném oblouku s hradbami souběžně se táhne San Rocco se zahradami a sady ovocnými. Na východní straně pak Castrades, sídlo plavců a rybářů, moře se drží až ku předhoří, na němž rozvaliny starého mlýna větrného smutně shlížejí do vod modravých. Záliv mezi Citadellou a tímto předhořím se rozlévající pokládají mnozí za starý přístav Scherijský, přístav Alkinoův.

Stavba a vzezření města samého úplně odpovídá podmínkám, za kterých povstalo. Stará Kerkyra, kterou Korintští založili, ležela zajisté mnohem jižněji než nynější, asi nedaleko starého města feáckého. Později teprve znamenali, že obě skaliny z moře směle vystupující městu poskytovaly by pevnosti veliké. Tak vedle této staré Kerkyry opevnily se i obě skaliny, a pod nimi povstávalo město pevnostní. Stará Kerkyra od Vandalů a Gotů je vybrána, ale ještě v 10. věku byla obydlena. V 15. věku však již spustošena byla a opuštěna jako Kassiope. Tu kvetla již nová Kerkyra, která položením svým pevnosti a jistoty před vpády nepřátelskými poskytovala velice. Obě skaliny sluly Koryfoi. Z toho povstalo nové jmeno města — Korfu. Korfu není jmeno čistě řecké, než Benátčany znetvořené. V novější době staré jmeno Kerkyra úředně opět je zavedeno.

Kerkyra je město Benátské, Kerkyra je pevnost. To jsou obě podmínky, za kterých město vzniklo. Jako pevnost sevřeno bylo mocnými hradbami, nemohlo se rozšiřovati ve směru vodorovném, rozšiřovalo se tedy ve směru kolmém. Proto domy s úzkým průčelím, dvory a dvorečky pak pražádné. Proto stavěli 3, 5 až 6 pater nad sebou. Stavěno na svahu, proto mnohé ulice stupňovitě se zvedají. Ulic a uliček náramné množství; ale větším dílem tak jsou úzké, že dva lidé stěží procházejí. Hlavní ulice vede od přístavu asi středem města přímo k Citadelle; od té jiná odbočuje ku bráně královské. Ale i ty místy tak jsou těsny, že dva vozy nebo jen dvě káry dvoukolé stěží se minou. Mnohé domy mají ve přízemku úzké arkady. Jsou sice vesměs zděné, ale z kamene vyvedeny jsou jen čtyři hlavní zdi. Vše ostatní uvnitř, stropy a příčky z prken jen lehce bývá zbudováno. Vysoká okna zvenčí zelenými žaluzijemi se zavírají. Barva ta domům Kerkyrským dodává vzezření velmi veselého. Kostelů, kaplí a kapliček s jednoduchými

zvonicemi, kde několik menších zvonečků zcela lehce mezi sloupy je upevněno, veliká je tu hojnost. Ale ani jediný ze všech chrámů Kerkyrských nade všední obyčejnost a ošumělost nikterak nevyniká. Nejúpravnější z nich je snad chrám sv. Spiridiona. Zde v pravo od hlavního oltáře chovají se tělesné pozůstatky tohoto svatého apoštola; složeny jsou v těžké rakvi stříbrné, zlatem bohatě zdobené. Po celý den přicházejí sem zbožné zástupy a líbají rakev na všech stranách. Dóm katolický vyniká snad jen špinavou ošumělostí a těžkopádnými, stlačenými rozměry svých místností. Takovým chrámem snad ani poslední městečko vlaské by se nehonosilo. Dřívější bursa již zvenčí prozrazuje se jako důkladná stavba Benátská, ale když v divadlo je proměněna, znešvařena je mnohými přístavky nejapnými a nechutnými. Nedaleko přístavu viděti ještě čtverhranné prostranství sloupořadím objaté. Uprostřed na sloupcích spočívá jakási věžička. Pod sloupořadím řezníci a rybáři masité zboží své mají vyloženo; po dvoře pak probánějí se ostatní obchodníci v malém a mořskou tu drobotinu z košíku prodávají. Slyšeti tu křik ohromný pro nic za nic, hlavně k večeru vřava roste, když mnoho ještě je na prodej a kupců již na mále. Celek pak tone vesměs ve blátě a špíně nevídané.

To slavná architektura Kerkyrská. Kerkyra ovšem je pevnost a hlavní stavba je proslavená její Citadella. Citadella Kerkyrská z moře jeví se oku našemu jako pravé dílo umělecké. To nejsou tmavé, stuchlinou a plísní zapáchající kasematy: tu vše zdá se, jako by rozkošný letohrádek na letohrádku uprostřed sadů zelených. Od města a ostatního ostrova oddělena je Citadella hlubokým, pevně vyzděným příkopem, tak že mořem ze všech stran je oblita. Vcházíme po lehkém mostě dřevěném a dvojitou branou pevně sklenutou. Proti nám rozsáhlé stavení velitelovo, kolem kasárny v dlouhých řadách se táhnoucí. V pravo veliké prostranství, na jehož konci pod samou již skalou chrám v ionském slohu ze žlutého mramoru zbudovaný. Býval to dříve chrám anglikánský; teď slouží se tu služby boží řecké. Opodál v trávě leží asi 6 nebo 7 nebožtíků. V pravdě nebožtíků. Jsou to děla Benátská, tuším v 16. věku v Bergamě litá. Těch několik děl páni Angličané tu r. 1864 velikomyslně zanechali; ovšem jen proto, že potřebovati jich nemohli a že žid koupiti jich nechtěl.

Kolem obydlí velitelova vzhůru kráčíme podle hradeb se střílnami a procházíme temnou chodbou pevně sklenutou. Jsme tu na vysoké terase cypřiši, piniemi a myrtovím hustě zarostlé. Zde kaktus i laur bují, a růže kvetou po celý rok. Jsme tu uprostřed dvou skalin. Na nižší, k moři obrácené skalině je nyní nemocnice a prachárna. Všude silné zdi ochranné, za nimiž skrývaly se zhoubné baterie, všude střílny, za nimiž stávala děla zkázonosná. Teď po všem tom, teď po vraždě a po válce zde není ani památky, teď tak klidno zde jako na hřbitově, i zde tak přemnohý krutý dobojován boj.

Vzhůru po příkré cestě na skalinu nejvyšší. Cesta ta bývala vyzděna a vydlážděna. Ale teď již valně se drobí. Ještě jedny schody, a jsme na prostranství nejvyšším. V jednom cípu jeho pod věkovitá ramena starého fíku tulí se malý domek strážníkův, jehož dcera s vojáky se směje, až se to kolem rozléhá. Je zde maják Kerkyrský pevně

vyzděný a pak tak zvaný optický telegraf. Je to vysoký stožár, na němž nahoře upevněna je žerď příčná; s ní kolmo k zemi napjata jsou lana, dvě po každé straně stožáru. Po lanech vytahují se veliké černé koule. Koule bližší ku stožáru znamená loď plachetní, vzdálenější označuje parník. Visíli koule od stožáru k severu, znamená, že parník neb loď plachetní od severu se blíží; jinak znamená to, že z jihu přichází. Vlajkou pak se dává věděti, kterému státu loď náleží. I zde nahoře veliká stávala děla. Místo, kde stávala a kde pohybovalo se jimi, posud je viděti.

Ale nechme již všech těch nástrojů vražedných a popatřme raději kolem ve kruhu čarovném. K jihozápadu pod námi město se rozkládá a za městem ostrov s pahrbky a údolími, se slunnými výšinami a tichými choboty, se zahradami utěšenými a s nekonečnými háji olivovými. Na jihu jako dóm velebný do výše se klene posvátný vrch Hagioi Deka, vedle něho ostrý hrot s kapličkou sv. Kiriaky uprostřed temných cypřiší. K západu úrodná pahorkatina až po záliv Govinský, pak nedostupné výšiny Pantokratora a moře odpočívající ve stínech večerních. Na severovýchodě nekonečné řady drsných, pustých hřbetů horských, za nižšími vyšší a za těmi velikáni věčným ledem se skvoucí. Od Buthrinta až ku Parze přehlédáme ty šiky nekonečné. Tu a tam bílé osady roztroušeny, zde Konispoli a Kataino, tam Liopesi a Sajada. V šedé dáli Janina se bělá. Co tu forem a skupení, co barev tu jemnějších, onde ostře zářících, co světla se tu kmitá nade stíny rostoucími! Stříbrem jasným posud skví se pásma nejvyšší, nižší již jemnou šatí se oranží, na nejbližší stíny již se kladou fialové, jež při pokraji mořském pruhem oranžovým se lemují. A všecky ty stíny a oranž a světlo stříbrojasné v moři opět obráží sledem opačným.

Slunce sklonilo se za výšiny Pellecké. Světlo hasne za světlem, na zemi i na vodu temný závoj padá za závojem. Na nebi zaleskly se světy tisíceré. S majáku prudká záře se rozlévá po tiché hladině.

Sníti tu můžeme do půlnoci, ale bude lépe, půjdemeli spat.

Mezi Citadellou a městem je širé prázdné náměstí. Kolem je sice stromořadím lemováno, ale celkem je zcela holé. Je to proslavená Spianata Kerkyrská. Proslavená proto, že do nebe ji vychvalují. A přece na holé, jen místy trávníkem porostlé prostoře pranic není hezkého. Vojsko mladé Hellady cvičí se tu den co den v abecedě vojenského umění a to i se svými trubači. Je viděti, že o požitek sluchový s dostatek je tu postaráno. Vojsku ovšem poskytuje Spianata cvičiště velmi krásné a pohodlné, ale utěšeným libosadem není nikterak, a přece již píle velmi skrovná mohla by ji proměniti v zahradu nejrozkošnější.

Proti Spianatě obráceno průčelí nejlepších domů Kerkyrských, z pravidla čtyřpatrových i vyšších. Jsou to větším dílem přední hotely a množství kaváren. Kaváren v Kerkyře je tolik, že mám kavárníky ve velikém podezření, že jeden ke druhému chodí na kávu.

Severní část Spianaty uzavírá palác nyní krále řeckého. Dříve sídleli tu angličtí gubernátoři. Je to největší budova Kerkyrská, má

3 patra se dvěma křídly, jež spojuje dlouhé sloupořadí. Tam pod baldachýnem stojí ještě zlaté křeslo, na kterém sedávali nenávidění ochranci angličtí. Palác leží uprostřed jednoduché zahrádky. Před palácem stojí pomník lorda Adama, lord Maitland a jiný ještě lord rovněž mají pomníky na Spianatě. Je viděti, že angličtí lordové nikterak nezapomínali pochybné zásluhy své kamennými památníky zvěčniti. Bídní kramáři! Ovšem řeklo se pak zcela jednoduše: Ionové, vděční Ionové postavili —. —. Ale „vděční“ Ionové nikterak nebyli by postavili, kdy by nebyli musili.

Vedle zásluh gubernátorů anglických má ovšem copovitý pomník Braniboráka Schulenburga — proti mostu na Citadellu vedoucímu stojící — zcela jiný význam. Schulenburg byl ve službách Benátských, a když Turci r. 1716 Korfu vší mocí dobývali, všechny jejich nájezdy vytrvalostí a stateční svou zmařil a tak nejen Korfu nybrž i celé moře Jaderské a celou Italii před Turky zachránil. Zle by se bylo vedlo světu křesťanskému, kdy by se tu byli Turci tehdáž usadili. Republika s vděčností uznávala veliké zásluhy svého generála a již za rok, ještě za živobytí jeho, tento pomník mu postavila.

Vavříny statečného Schulenburga nedaly asi lordům anglickým spáti, a tak na Spianatě pomník vyrůstal za pomníkem. A ty zásluhy anglické?!

Leží toho celá tlustá kniha přede mnou. Mohl bych napsati historie nekonečné. Ale povím to zkrátka a suše.

Kerkyřané od pradávna byli tak nešťastni, že málo kdy zůstali nezávislí a že nemohli tedy sami sebou přirozeně se vyvíjeti. Od pradávna střídaly se tu milostivé vrchnosti, každá pomýšlela jen na sebe a na hmotný prospěch svůj. O lid nikdo se nestaral, každý jenom vyssával lid. Jelikož pak lid dobrácký nikterak se nebránil, upadal v poddanství, jež tuhlo a pevněji svíralo jej den ode dne. Když Kerkyršti pod ochranu Benátčanů se utekli, zdálo se na počátku, že teď bude lépe, než bývalo. Benátčané nerušili jich ani v řeči mateřské, ani v náboženství ani ve zvyklostech národních. Ale za nedlouho i lev Benátský ukázal své drápy. Benátčané stavěli jen pevnosti a hleděli si jen svého obchodu a užitku. Aby zámožnější třídy Kerkyrského obyvatelstva si naklonili, podělovali jich nevídanými tu dříve právy a výsadami, jimiž zámožný nad méně mohovitým nabýval moci skoro neobmezené. Benátští šlechticové se tu usazovali, jiní pak rozsáhlými polnostmi jsou podělováni. Tím rozrušeny jsou demokratické poměry společenské na Kerkyře a znenáhla vyvinulo se tu mocné a pyšné šlechtictvo, pod jehož drsnou patou úpěl nebohý, v potu tváři pracující lid. I musilo se takto státi, že otrhaný sedlák proklínal pána svého, že z té duše nenáviděl utiskovatele, který všecko, čehož on prací a spořivostí byl si nastřádal, mocí mu vydíral a ve městech prostopášných prostopášně utrácel. Práva sedlák nikde se nedovolal. Zákon tu sice byl, ten však mluvil vždy jen pro utiskovatele, nikdy pro utlačeného. Ode všeho vzdělání sedlák naprosto byl odloučen, zanechán temnotám nevědomosti a pověry. Věděla šlechta velmi dobře, že jen nad nevědomci takto lze panovati.

Tyto nepřirozené poměry společenské i na půdu a úrodnost její neblaze působily. Nevolník nevzdělával půdu již tak pečlivě, jako dříve číníval, když ještě sám tu pánem býval. Půda dříve tak úrodná zpustla a zdivočila, a výtěžek tenčil se od roka do roka. Tím příjmů pánovi se umenšilo, a aby schodek uhradil, hleděl na porobu teď vynutiti přísností a ukrutností, co země dříve sama a tak hojně podávala. Tím opět sedláci rozezleni, a vzdoru i nenávisti nebylo konce. Kdykoli nepřítel nějaký ostrov jejich ohrožoval, vždy bouřili se a ohněm i mečem mstili se svým potlačitelům.

Pod vládou Benátskou úřadovalo se jen vlasky. Řeč řecká kazila se jako i staré dobré mravy. Škol a ústavů vzdělávacích nebylo naprosto. Mladým Kerkyřanům za vzděláním odcházeti bylo do Benátek a do jiných měst vlaských, kde vlasti své naprosto se odcizili, odnárodnili. Aby tomuto Benátskému Babylonu ušli, mnozí Řekové raději jinam se vystěhovali.

Když slavná druhdy republika Benátská neslavně zahynula, tu i na Kerkyře zavládla trikolora svobody francouzské. I Kerkyřanům uhněteným pode jhem cizáckým dostati se mělo konečně práva a svobody. Lid zaplesal osvoboditelům vstříc. Staré rejstříky šlechtické veřejně jsou spáleny, lid tu opět zavládl.

Ale i tenkráte všecky ty krásné naděje sklamaly je. Po míru Campoformijském Kerkyřané prohledli. Francouzové přivtělili je ku své říši. Bonaparte dovedl důležitost ostrova oceniti, zde chtěl se usaditi a opevniti, odtud ovládati chtěl moře i země okolní. Ostrov Vido, jenž táhne se proti Citadelle a proti městu, veliký byl tehdy ještě les olivový. Ten sesekán, a na Vidu založeny pevné baterie k obraně a k opevnění uchvatitelů francouzských. Kerkyřané na Francouze již velice měli s vrchu. Proto ani nezaplakali, když ruský generál Ušakov baterie Vidské ztekl a s Turky se spojiv generála Chabota z Kerkyry vytiskl. Ale ještě téhož roku odtáhli Rusové i jejich spojenci, a až do r. 1802 Kerkyra sama sobě ponechána. Vnitřní rozbroje a nepokoje; tu ovšem za okamžik nemohlo se vykořeniti zlo, kteréž dlouhá století tu nasila. Ionové obrátili se k císaři ruskému, aby mír zjednal. Alexander odeslal hraběte Moceniga s plnou mocí. Dne 28. prosince 1806 prohlášena ústava nová, ale staré zlo zůstalo i tenkráte, když od r. 1807 Francouzové opět se tu usadili. Jitření a nespokojenost rostla rok od roku, až konečně r. 1814 trůn Napoleonův povalen a ostrovy Ionské přišly pod ochranu anglickou. Konvence ze dne 5. listopadu r. 1815 v Paříži uzavřená a od předních mocností evropských uznaná stanoví, že tyto řecké ostrovy „tvořiti budou jednotný stát svobodný a nezávislý pode jmenem sjednoceného státu Ionských ostrovů.“ Třetí odstavec konvence uděluje sice Ionským ostrovům právo, že své vnitřní záležitosti a poměry sami smějí si upraviti a urovnati, však jenom „schválíli moc ochranná“ (Anglie). Anglie jmenuje vrchního lorda komisaře, jenž tu sídleti bude a opatřen bude vší autoritou potřebnou. To jest: Citadella Kerkyrská naplnila se vojskem anglickým, anglické lodi válečné stály ve přístavu, mnohá jiná místa na ostrově opevnila se ionskými penězi a opatřila anglickými posádkami. — A teď mohli Ionové chtíti něco, co se pánům Angličanům nelíbilo!

Dle jmena Anglie jenom ochraňovala, ale ve skutečnosti plnou měla moc. Cokoli chtěla, to musilo se státi. Nuže, měla chtíti a zaváděti mnoho dobrého pro zemi. Příležitosti, aby se vyznamenala, bylo věru až nazbyt. Upravovati a znovuzřizovati bylo velmi mnoho. Cožkoli by byla chtěla Anglie, vše by se bylo stalo. A což medle chtěla, což učinila tu dobrého? Nic. Zlořády a nespravedlivé rozdělení pozemků, přetížení a vydírání sedláků atd. — vše zůstalo při starém. Pro vzdělání lidu skoro nic se nedělo, — věděliť i Angličané velmi dobře, že nad nevzdělanými a nad rvoucími se nejsnáze se panuje. I řeč národní odkopávána jako za vlády Benátské. Jak vzniknouti tu měla důvěra, jak uhostiti se spokojenost?

Sir Tomáš Maitland byl první Lord High Commissioner, který r. 1816 na Kerkyře se usadil. Byl to muž vůle nezdolné a přišel s mocí neobmezenou. Sliboval, že udrží mír uvnitř a bezpečnost osoby i majetku, že odstraní privileje jednotlivých tříd, daně že sníží a p. Moc zákonodárnou měl sněm. Poslanci voleni jsou na 5 let. Sněm scházel se vždy 1. března na 3 měsíce Zákonodárství řídilo se dílem i dle zákonníka Napoleonova. Moc výkonnou měl senát, jehož předseda slul „kníže“ a Řek býti musil. Ale pravou moc měl přece jen vrchní komisař v rukou. On mohl sněm rozpustiti nebo prodloužiti a veškera snešení zrušiti. Jen to, co on vládě anglické předložil, přijala a potvrdila Anglie. Jinými slovy: Ionové hráli si na parlament, a anglický komisař byl vládcem Ionův.

Upraviti otázku agrární, toho Maitland ovšem se neodvážil; obával se patrně, že by si s těmi, kteří byli „beati possidentes,“ rozlil ocet. O napravení křivd staletých nikterak mu neběželo. Soudnictví dílem opravil, monopol na olej uvalený zrušil, cesty a mosty opravoval, obchod zveleboval, ale to vše Ionům ujařmeným přece jen očí nezatemnilo. Národnosti řecké nešetřil naprosto, a řeč řecká ze zákonodárství a a z veřejného jednání jsouc vyloučena zůstávala v podruží jako dříve. Stěžovalili si Ionové, že spravedlivých práv jejich se nešetří, dýmem rozplývaly se stesky jejich.

Když propukl boj Řeků za svobodu, přísně zapověděl Maitland jakékoli projevování souhlasu a jakékoli účastenství v něm. Když pak těch, kteří poslušni byli hlasu srdce svého, ukrutník s přísností brutální trestal, tu dávno doutnající nespokojenost Řeků ve zjevnou zpouru proti němu propukla. Některé z ostrovů Ionských vzbouřily a přidaly se k Řekům za svobodu bojujícím. Anglické vojsko tam odesláno a krev prolévána. Ejhle jak Anglie sama vraždí ty, jimž měla býti záštitou!

Maitland zemřel r. 1827. Vděční Ionové dobrodinci svému postavili pomník, — hlásalo se do Anglie s drzým čelem.

Po Maitlandovi nastoupil generál Sir Frederik Adam. I ten se miliskoval se šlechtou, stavěl vodovod, opravoval cesty a bral se vždy svými cestami: povoloval Kerkyrským jen to, co za dobré uznal.

Rozumí se, že i jemu pak „vděční Ionové“ postavili pomník.

Pak přišel lord Nugent, Sir Howard Douglas, Mackenzie, Leaton, Ward, Joung, Gladstone a konečně Knight Storks. Panovali všichni skoro stejně. Než přišli, vykřičeni byli jako pravzory svobodomyslníků. Veliká důvěra. Když přišli, jednali jako nejzarytější karabáčníci. Veliké

sklamání. Skoro všichni shodovali se v tom, že Iony neměli ještě za „dosti zralé,“ aby sami sebou dovedli vládnouti. Sebe ovšem každý považoval k této vládě za nejspůsobilejšího. Ale aby „nezralé“ Iony vzdělávali a tak ku politické zralosti přiváděli, to málo komu na mysl připadlo. To ovšem nebylo v záměrech milostivé opatrovatelky Anglie. Za toto opatrování platiti bylo Ionům ročně asi 400.000 zl. Nad to pak Douglas byl první, jenž za svého panování nadělal Ionům půl druhého milionu zl. dluhů. Proto není divu, že již od r. 1839 ve sněmu utvořila se oposice, jež rostla rok od roku. Ionové ve sněmu veřejně prohlásili se, že nechtějí býti pod cizáckou vládou Anglie, že spojiti se chtějí s ostatními Řeky, bratry svými. Sněm tento byl rozehnán, a proti mluvčím přísně zakročeno. Ale nepomohlo to. Nový sněm stejné měl přesvědčení a opět byl rozehnán.

Vysokého stupně dosáhla nenávist proti Anglii již za Jounga r. 1855. Již tenkráte nechtěli Ionové o Anglii ani slyšet. Panství anglické bylo tu již tenkráte v koncích. Ale Anglie tenkráte ještě z bryndy si pomohla: zaplavila Ionské ostrovy žoldáky svými. Prostředek ten na dlouho vystačiti nemohl, ale okamžitě pomohl přec. Nyní snad již v Anglii viděli, že na Kerkyře je zle. I pomýšleli teď skutečně na to, jak by nebezpečí dalo se odvrátiti. Výtečný politik a hellénista Gladstone odeslán na Kerkyru jako komisař mimořádný. Přišel 24. listopadu 1858, vedl si velmi obezřele, vyslyšel stesky, sliboval pomoc, cestoval z ostrova na ostrov a všude dával se poučiti. Pak činili Ionům ústupky, moc komisaře značně obmezena atd. Ale ani toto již nezpomohlo. Když Gladstone sdělil sněmu, že Anglie s Iony jednati chce o vyrovnání stůj co stůj, ale také že odhodlána je nespustiti se nikterak práva moci ochranné mírem Pařížským jí uděleného: odmítli Ionové veškero s Anglií vyjednávání co nejrozhodněji. Když pak nové jsou vypsány volby, nařizovali voličové poslancům, aby spojení s Řeckem se vším důrazem *žádali.* Bylo pak zcela přirozeno, že tento sněm zamítal všecky předlohy anglické. Nikdy nechtěl housti dle not anglických, nepronášel již jen *přání*, než sděloval svrchovanou *vůli* svou a rozhodoval mimo všecko očekávání: že veškero sedmiostroví Ionské nerozlučné spojuje se s královstvím řeckým pod ústavním žezlem hellénského krále Jiřího I. a jeho nástupců, že radostné i žalostné osudy sdíleti chtějí se svými bratřími.

Toto rozhodnutí sněmu Ionského politiky anglické překvapilo i zarazilo. Co nyní činiti? Nezbývalo již jen: buď vzdáti se dle vůle Ionů protektorátu a svoliti ku spojení s Řeckem, anebo protiviti se mocí a mocí sedmiostroví si obsaditi. K tomuto poslednímu neměla však Anglie práva nižádného. Ostatní mocnosti by byly také stěží k tomu svolily. Nezbývalo tedy Anglii nic než bráti si na vysokomyslnou a učiniti Ionům po vůli. Že tak Anglie učinila velmi nerada a jenom z donucení, to viděti je ze vzteku, s jakým opevnění Kerkyrské jala se bořiti. K boření Anglie práva neměla žádného. Dílem stály tyto pevnosti již, než Angličané sem přišli; bořili tedy, co sami nestavěli. Dílem pak stavěny jsou pevnosti ty za peníze ionské; bořili tedy Angličané i tu majetek cizí. Boření to ničím nedá se omluviti ani ospravedlniti, zůstane*ť* Anglii vždy k hanbě jako skutek brutální

zlovůle. Všecky pevnosti až na Citadellu prachem nemilosrdně jsou roztrhány; 80.000 liber prachu k tomu se spotřebovalo. Zničena je takto Fortezza Nuova, tvrz Abraham, celý polokruh tvrzí přede městem a pak všecka opevnění na ostrově Vidu. Bořilo se po celé 3 měsíce. Dne 22. dubna 1864 vyhozena konečně i jižní baterie na Vidu. To byl poslední výbuch zlosti rozčertěné kramářky Anglie. Veškera zásoba válečná i 354 děla zavežena mezi tím dílem na Maltu dílem do Anglie.

Tak odstraněna konečně anglická vlajka s Citadelly, kde Řekům ku škodě a na potupu vlála 48 roků.

Jsou na Kerkyře posud ještě lidé, kteří přes to přese všecko vládu anglickou nemohou dosti vynachváliti a kteří o letech panství anglického nemluví jinak než o zlatých na Kerkyře časech.

Komu věřiti? Jak tedy v pravdě vládli tu Angličané?

Přihledněme trochu blíže k věci samé a hleďme odpověděti k otázkám: co měli tu činiti Angličané a co činili?

Zlopoměr mezi sedlákem a majitelem panství nikterak neopravili a neupravili. V zemi usadili hejna úředníků, které země draze musila platiti. Tím správa velice se zdražila. Co rok jevil se značný nedostatek a státní dluh vzrostl až přes 3 mil. zl. Daně nestejně byly rozděleny. Neplatiltě jich pán nýbrž dělník. Na olej a na hrozinky, jež hlavně se vyvážejí, uvalena daň skoro 20% ceny. Ačkoli celá země potravin skoro jen na ¼ roku vyrábí, i dovoz potravin stížen clem velikým, kdežto výrobky anglické platily, jak samo se rozumí, clo jen pranepatrné. Tak sehnalo se asi 1 mil. 800 tisíc zl. ročních příjmů. Z těch asi 2 třetiny pohltil lord komisař a drahý jeho aparát správní, kdežto na všechny ostatní potřeby země zbývala jen nepatrná třetina.

O vyučování a vychovávání lidu Angličané pranic se nestarali. Je smutná pravda, že školství svobodných, od osvícené Anglie ochraňovaných obcí ionských horší bylo než školství řecké, ačkoli Řekové ještě po dlouhá léta úpěli pode jhem tureckým. O průmysl na ostrovech se Angličané také nestarali. Vyžadovaltě toho vlastní jejich prospěch, aby se tu nic nevyrobilo, aby jejich výrobky tím větší měly odbyt. Obchod pak a plavbu rovněž podporovali jen svou vlastní. Bylo dokázáno, že obchod a plavba ionská pod ochranou Anglie valně byly poklesly.

A tak když Angličané odtáhli, rmoutil se tu snad jen šlechtic, že přišel o krev svých poddaných, a kramář a dodavatel, jenž dělával dříve dobré obchody. Angličané vyhazovali privátně dosti peněz, ale byly to peníze, které boháč s opovržením hází žebráku, jehož žebrákem chce míti stůj co stůj, jehož ničemu nechce naučiti, jehož vzděláním nikterak nechce povznesti.

Takové pak vyhazování peněz není lidu obohacování, nýbrž v pravdě — znemravňování lidu.

Celý ostrov má asi 80.000 obyvatelů. Z těch ve městě bydlí 25.000. Tito jsou na veliké většině Řekové řečí i náboženstvím. Vedle nich je tu něco přes 4000 Vlachů náboženství katolického a nejméně 5000 Israelitů. Osada vlaská byla za Benátčanů ovšem mnohem četnější; podobně i Israelitům již za starých časů velmi dobře se tu dařilo. Benjamin z Tudely vypravuje, že přišel na Korfu, kde žije jediný žid jmenem Rabbi Josef. Na počátku 17. věku bylo tu židů již na sta; zdá se, že hlavně po pádu Cařihradu zde se usazovali. I pravého potomka Jidáše Iškariotského zde ukazovali a na ostrově v osadě Iskarii jeho dům. Nejstarší výsada Israelitův pochází z r. 1323. Ale přes to nevalně byli oblíbeni. Majetek jejich často vybírán a loupen, hřbitovy jejich jsou pustošeny, oni sami jsou kamenováni. Nezdá se však, že by toto kamenování bylo příliš kruté bývalo. R. 1406 úředně bylo prohlášeno, že nikdo nesmí žida kamenovati; za to měli Židé platiti 300 dukátů. Ale židé platiti nechtěli: raději aby prý je kamenovali, ale — „mírně.“

Mimo toto obyvatelstvo žije tu i mnoho Albanců. Svobodné tyto syny svobodných hor snadno poznáš po rouně huňatém, jímž se odívají, po fezu, gamaších a střevících ostře zahrnutých jako zobák. Nejsou tu usedlí; mohamedánům na Kerkyře nikdy se nedařilo. Přicházejí jen ob čas z pevniny sem za příčinou obchodu neb že práce si tu hledají.

Řekové mají na Kerkyře metropolitu, katolíci biskupa a židé vrchního rabína. Pokud sedmiostroví Ionské bylo ještě republikou, měla Kerkyra, Kefalonia a Zante své řecké biskupy, kterým po řadě dostávalo se i hodnosti metropolity. Tenkráte stáli Řekové ovšem pod patriarchou Cařihradským. Když však Ionské ostrovy s Řeckem jsou spojeny, veškeru vrchní moc náboženskou má synoda Athénská, jíž metropolita předsedá. Veřejných chrámů na Kerkyře je teď 23, mimo to však je tu ještě ohromné množství kaplí a chrámů a chrámečků klášterních. První katolický kostel založen tu koncem 14 věku. Teď jsou tu čtyři, a duchovní katoličtí jsou tu mnohem lépe placeni než řečtí.

Pravili jsme již výše, že o duchovní vzdělání Řeků Angličané zde pramálo se starali. Jedinému soukromníku lordu Guilfordovi sželelo se lidu zanedbaného a hleděl křivdu tu napraviti. Vlastními penězi svými založil na Kerkyře universitu, knihovnu a jiné školy. K tomu hrabě Capodistria přičinil školy lékařské. Ale když v Athénách založena byla universita řecká, zrušili zdejší vysoké učení. Je tu nyní jen lyceum, několik obecných škol soukromých a několik soukromých ústavů vzdělávacích jak pro hochy tak i pro dívky. Chovanci ústavů těch mají vždy stejný kroj.

Mohlo by se také mysliti, že někdejší universitní město řecké má zajisté i výborná knihkupectví. Ale to to! Rád byl bych se seznámil s literaturou místní a tu po knihkupectvích bedlivěji jsem se ohlížel. Našel jsem tu jediného knihaře, který vedle papíru, tužek a per prodával také jenom knihy. Ale jaké knihy! Především řecké autory Teubnerova vydání, pak nějaké řecké škváry „šedou černí“ tištěné, modlitbičky na pijavém papíru s ukrutnými obrázky svatých, malé kalendáříky řecké, knížečky asi o půl archu papíru. Ale byly to

přece jenom knihy a mimo knihy nic tu nebylo, co by ten vědám posvěcený prostor rušilo. Byl jsem pak i v jiných knihkupectvích; tam byly sice také knihy, ale jen tak mimochodem se prodávaly. Hlavní věcí nebyly knihy, než nitě, kalounky, svícny, kratiknoty, košťata a čerň na boty. Jinde opět brambory, máslo, sýr a — knihy — vše ve svorném leželo spolku. Suďme na duševní stav obyvatelstva zdejšího dle toho, co čtou. Nehojní cizinci četivo ovšem z ciziny hojně si opatřují. Ale ti zdejší nečtou — zhola nic. Jak to vypadá asi v hlavách jejich!

Mimo knihkupectví stálá jsou tu i kočující obchody antikvární. Takový velkoobchod zaříditi si může každý, kdo sežene asi 20 odřených knih školních ať již tištěných nebo psaných, nebo i takových hojně je viděti. Knihy ty rozloží si kdekoli na ulici na nějakém stolečku nebo někde na kamenných stupních u chrámů a čeká pak klidně, až vědychtivé obecenstvo přijde, bude se obdivovati a prohlížeti a koupí nebo nekoupí. Prohlížel jsem velmi často, ale nikdy jsem nekoupil. Nepozoroval jsem ani, že by jiní jinak byli činili.

Ráno a večer v ulicích a na náměstích Kerkyrských je nejživěji. Ráno do města žene se, kdokoli v městě chce něco prodat. Přicházejí nekonečné kavalkády malých oslíků a na nich v koších a pytlech velikých ovoce, zelenina, suché chrastí a uhlí dřevěné. Vše to obchází ulicemi a uličkami městskými. Plodiny s křikem se vyvolávají a vychvalují.

Čerstvým mlékem opatřují se Kerkyrští spůsobem prazvláštním. Z rána totiž pastevci do města vženou veliká stáda koz a s těmi pak potulují se po ulicích. Když ta která hospodyně potřebuje mléka, dojde si ku pastevci, zde tedy již i obchodníku, a ten jí na ulici čerstvého mléka do nádoby nadojí, když o cenu se byli smluvili. Zde však musím dodati, že potřeby pro hospodářství a hlavně pro kuchyni, jako je maso, zelenina, chléb, víno, olej atd. nekupují paničky na trhu, jako u nás snad se děje, nýbrž že toto všecko páni sami ráno před svým obchodem a před kanceléřem obstarávají. Je to spůsob, který na východě vůbec nacházíme.

Večer za prvního soumraku prazvláštní proudívá život po ulicích Kerkyrských. Co posud klidně odpočívalo anebo v zátiší temných síní klidně pracovalo, vše nyní pojednou na ulici se valí v proudu plném, živém a veselém. Skoro se divíme, kde se tu ty černé, husté zástupy vzaly. Město zdá se nám skoro malé na tuto lidnatost. Ale nezapomínejme, že má domy 4—5patrové a do těch již se něco vejde!

Ulice samy odívají se tu leskem tisíců lamp a lampiček, svic a svíčiček, a tu teprve s podivením nahlížíme hluboko do síní přízemkových, a zde teď v jasné záři jeví se nám život, který za světla denního tajil se oku našemu.

V přízemí domů jsou především krámy a dílny. Dílen, hlavně krejčovských a obuvnických, veliká je hojnost; zdá se, jako by jediná Kerkyra celé království řecké obuví chtěla poděliti. Ve všech dílnách posud pilně se pracuje. Zde stříhá se, tam odměřuje, zde se brousí, tam ťuká, onde váží, zkouší, smlouvá atd. V četných jídelnách pouličních ty nejrozmanitější večeře smaží se, pekou a vaří, vše před očima a pod nosem kolem jdoucích. Zde mísa, sud a láhev, onde

sklenice, hrnek, talíř, košík a koš v podobách, rozměrech a barvách nejrozmanitějších. V přečetných kafenejích (kavárnách) a oinopolejích (vinárnách) statně se popíjí a pokuřuje. I krámů, kde nejrozmanitější prodávají se tabáky, nemalá je hojnost. Veliké sklady přerozmanitého ovoce, pomerančů, citronů, mišpulí, fíků a jablek v krámcích nevelikých jsou nahromaděny a rozloženy ozdobně, až milo pohleděti. I chléb na ulici po librách se odvažuje. Řezníci i maso prodávají i jaternice i malé ptáčky. Podobně i menší a laciné rybičky modravé a červenavé na ulici se prodávají. Zeleniny pak ohromné stohy: tu sladká cibule, tu veliké bílé řetkvičky, onde brambory a jiné bobule. Prodavači zboží své všemožně ozdobují a v tom, budiž jim to ku pochvale, vyznají se jak náleží. A kdy by jediný to byl lístek, který zde na ovoce, onde na rybu nebo maso se klade, — jak ozdobně, jak lákavě hned všecko vypadá! Prodavačů na kopy a na sta, i těch, kteří pevné mají bydlo, i těch, kteří s místa chodí na místo. Jeden přes druhého zboží své vychvaluje slovy volenými, melodicky pronášenými. Jeden volá a zpívá přes druhého, jeden ve chvalozpěvu druhého chce předčiti. Každý křičí hlasem zvučným, až daleko se rozléhá. Ale přece křik ten nikterak neuráží; vše jen tak hravě se děje, jako by vyražení dělali si na vzájem. Prodáli, prodá; neprodáli, také dobře. Prodá jindy. Kolem jdoucího nikdo neobtěžuje.

Po ulicích hlavních procházejí se četní zástupové. Jsou to však jenom muži. Žen za soumraku viděti velmi málo. Jen velmi zřídka prastará, shrbená babička nějaká po dárečku vztahuje ruku kostnatou. A i ta obličej černým šátkem ještě si zastírá. Slušnost tu panuje všude až ku podivu věru. Muži procházejí se a živě hovoří. Hučí a šumí to kolem jako v oulu. Při večerní této procházce kupují muži hlavně také potraviny, kterých kuchyně tu chudá, tam bohatší, tu studená, tam teplá vyžaduje. S prázdnou nikdo neodchází anebo málo kdo.

Tak pestrý život proudí po hlavních ulicích ve městě. Je to život národní, podstatně Kerkyrský. Nečetná noblesa zatím, jakož i cizinci hlavně času zimního tu přebývající procházejí se ve stromořadí po esplanadě. To jsou ovšem lidé, jakých v každém městě evropském viděti lze na tisíce. Kdo nechce již se procházeti, usedne na stoličku buď pod arkadami nebo pod stromy proti kavárnám. Mnohý popíjí, ale mnohý sedá jen na prázdno.

Tak i zde živo až k sedmé hodině. O sedmé udeří rána dělová, trubači mladé armády řecké zanotují večerní čepobití a ztrácejí se v temnotách pevnostních. Četní hosté esplanadu znenáhla opouštějí, až není tu skoro ani človíčka. Ve městě však hlučný život bují dosud. Ale i zde všecko v mezech slušnosti zůstává, zde není žádných opilců, žádných výtržností. Prodavačů a kupovačů sice i zde valně již bylo ubylo, ale v dílnách a krámech pracuje se ještě. Teď počíná se také zpívati. Zpívá se na všech stranách, v oinopolejích, v kafenejích i po ulicích. Řekové jsou národ velmi zpěvný, hlasy mají jako slavíci a zpívají rádi, velmi rádi. Člověk vidí to a cítí, jak jde jim to nejen od srdce než i ze srdce. Náš švarný sklepník na př. prochází se po jídelně a kdykoli se mu zlíbí — a zlíbí se mu velmi často — zpívá nebo hvízdá si svou nejzamilovanější písničku. A což teprve páni uličníci

Kerkyrští! Těm budiž všecka čest a sláva! Zde jeden ve přepychu blaženosti zanotuje si nějakou melodii, jiný z protější ulice přicházející hned mu přizvukuje, několik jiných drží hlasy hluboké atd. Než se naděješ, je ten nejkrásnější sbor na chvilku pospolu, než po svých se rozejdou a opět notují. A hlasy mají krásné, čisté a jasné, jako stříbrné zvonečky.

Tato chvála neplatí ovšem o liturgickém zpěvu kostelním. Tam kněží a zpěváci huhňají, ňuhňají a fňukají, až běda poslouchati. Člověku nelze toho vydržeti. Já alespoň vždycky hned utekl.

(Dokončení.)

Běla.

Báseň

Adolfa Heyduka.

(Pokračování.[1])

III.

Na tabulky oken klepal
růžový prst zory,
mladé ráno pohlíželo
Běle do komory;
však jí v loži nezastihlo,
popěvkem je vítá,
rozvlněné plavé vlasy
sčesává a splítá.

Spletla, vida! s milou tchyní
děťátko své koupá,
obléká je, zdobí si je,
u prsu je houpá,
na kolébku zase klade,
a pak teprv jista
po vůli se doktorově
do městečka chystá.
Sváteční si sukně béře,
živůtek i plenu,
jak ji vídat u velký jen
svátek vystrojenu;
punčochy jsou vzorkovány,
střevíce jsou z laku,
temná růže lesklých stužek
na každém jich svlaku;
ústrojno je na ní všecko
od hlavy až k patě.
Posnídala, s bohem dala
mateři i chatě.

Vojtěch Bělu vyprovází
před zahrádky dvéře,
pro město jí radu dává,
pro dům radu béře,
a když sobě s bohem dali,
za vsí na tom chlomku,
k městu Běla pospíchala,
Vojtěch nazpět k domku. —

Před obydlím lékařovým
veský lid se těsná,
jako v jaře na pasece
vřes a tráva lesná,
pospíchalot k očkování
všecko po okolí,
byla síla žen a dětí
jako máku v poli,
matky různých vnad a tváří,
hodností i šatu,
od klobouků sametových
na holou až patu;

[1]) V předešlém čísle Osvěty na str. 315, v prvním sloupci, řád. 25 místo *dcerka* její čti: *hošek* její atd.

však co jich tu bylo koli,
tak pěkného těla
žádná v obdiv nepřinesla
jako švarná Běla;
nebylo tu také vnady,
také prosté něhy:
líce, jak by zora padla
na Martinské sněhy,
oči, jako hvězdy v jaře
když se nejvíc nítí —
byla ona sama krása,
samo živobytí.

Do síně je zavolána,
přišla řada na ni,
ulekla se, zarděla se,
celou sličnou skrání.
Lékař též se pozastavil,
dlouho na ni zíral,
dvěma prsty na klenutém
čele brejle svíral;
usmíval se přívětivě,
chytl vousy brady
promlouvaje: „Milá matko,
vy jste prvně tady?
to je vaše jediňátko,
pravda, moje milá?
živíte je posud sama?“
Běla přisvědčila.
„Hned to bude, sedněte si,
uvolněte tíži;
nebojte se, neštovičky
dítku neublíží,
na ručky i na nožičky
po dvou mu jich dáme,
snad se ujmou aspoň způly,
nu, však uhlídáme!“
Co si lékař jehlu čistil
zdřimlo dítko zase:
„Hle, to vaše holoubátko
jehle vyhýbá se;
nechce, však ho nevzbudíme,
lépe bude, matko,
necháméli naposledy
ono holoubátko,
nemáteli příliš spěchu,
lépe se to spraví.“
Běla tiše přisvědčila
pokynutím hlavy.

Šla; však lékař: „K čemu venku?
vždyť je místa všady;
než se vyspí, sedněte si
třebas u mne tady,
sedněte jen!“ . . . Běla sedla,
dítko v spánku leží;
jedenáctá odbila již
na zámecké věži . . .
Doktor mnoho vyptává se,
dlouho mešká Běla,
vše se vrací — ona posud
zpět se nevracela. —
Bylo brzy na poledne,
Běla v cestě sama,
temný stín se víc a více
krátil pod nohama;
ticho bylo v stráni, v lese,
ticho v dalném kruhu,
modlitbě jen děti učil
skřivan, básník luhů;
semo tamo na strništi
při ztraceném klásku
zvonil cvrček tajným zvonkem
letní svoji zkázku;
olše v luhu stály němy,
proudníky a mřeny
hnalo slunce zlatým šípem
stromů pod kořeny,
potok hochy poškádlený
vzdorně zvedal pěsti,
když mu někde neúdolný
kámen ležel v cestí.
Sucho bylo na pěšině,
vlhko jenom místem,
klidno vše, jen břízy někde
šeptaly si listem.

Drsná cesta po úbočí
protáhla se Běle,
teplá rosa zjevila se
na rudnoucím čele;
pod plenou však Tomáškovi
na maličké tváři
krůpějky, jak kapky deště
vrchol trávy září.

Vršíku již dostoupila,
veska leží dole,
v sluníčku se koupá vůkol
zahrádka i pole.

Plny jasu pohlížejí
na ves černé oči,
jen pár kroků, také její
domek vstříc jí skočí.
Skočil. Ejhle, zelenou ho
páží sádek svírá,
z malých oken usmívavě
klid a radost zírá,
prostota si na práh sedla
ve kmentové pleně,
holubi se vyhřívali
střechy na hřebeně.

Ve Bělině srdci mile,
když svůj domek zřela,
ze komůrky do komůrky
radost přecházela,
přecházela, těšila se,
teď si zrovna výskla;
Vojtěch vstříc jde, jeho ruka
její ruku tiskla;
z loktů Běly dítě žádá,
ta je sama nese:
„Pozor, setřeš neštovičku,
potom neujme se!“

Vešli v jizbu, — Vojtěch s hlavy
vesel klobouk smeká:
„Ulož dítě, milá ženo,
sedni, oběd čeká.
Nechtěli jsme pojíst dříve,
o dvou jizba smutná,
s tebou, s Tomkem na kolébce
dvakrát líp nám chutná.“

IV.

Pojedli, hoch tiše dřímá.
„Nabumbal se, pane,“
praví Běla, „zimnici snad
velkou nedostane?“
„To to!“ vece stará máti,
„dejte si přec říci,
jak neštůvky ujaly se,
již je po zimnici;
pověz raděj, jak se dělo,
kde jsi promeškala?“
A Běla se polohlasem
do hovoru dala;
chválí sobě, vypravuje
všecko pěkně shora,
jaká dobrá pořízená
byla u doktora,
jaký matek shon byl v městě,
jak se vůbec měla,
jak jí městská paní stará
Tomka záviděla;
jak ta paní nejstatnější
ze všech matek byla,
mladá, svěží: krev a mléko,
a přec nekojila.
„Bůh ví,“ děla, „proč se vzdala
toho štěstí asi?
tím by věru neztratila
zdraví ani krásy;
ne však, raděj Plzeňačku
kojnou s sebou měla:
pěkné děvče, zavalité,
buclatého těla,
plných retův, oblé tváři,
švarná, jen jen kvetla,
dlouhé vlasy do dvou velkých
vrkočů si pletla;
vyšívanou bílou plenu
kolem hlavy svila,
vzadu peruť cípů zdobně
rozkřídlena byla;
krátké sukně do záhybů
těsnily se vzadu,
na hrdle jí velký peníz
visel pro parádu;
živůtek byl dykytový
prošívaný v pase,
zástěra, s píď sukní delší,
v slunci měnila se;
krátký rukáv u košile
krajkou vrouben všudy,
ve střevících lakovaných
nohy vázly rudy,
stále se jí oči smály
jako zory laňky,
věru, vzor byl roztomilý
mladé Plzeňanky.

Paní stará hrda byla
malou dcerkou svojí,
snad že také mladou kojnou
v jejím hezkém kroji;
vždyť je měla vystrojeny
pěkně, na vše strany,
krajky měla u peřinky,
pestré povijany;
vedla sobě nade všecky
vystoupivši z dveří,
třebas doktor hlavou vrtěl
při chorobné dceři.
Zle děťátko churavělo,
v stálém bylo kašli,
viděla jsem, když šly kolem,
slyšela, když zašly;
co panence asi schází?
má tak silnou matku,
nu a při té kojné také
nemá nedostatku!“

A zas mluví o lékaři,
co jak radil komu,
a jak vposled očkování
nechal sobě Tómu.

„Hodný je ten doktor, milý,
hlava polou sivá,
ale oko jako jiskra
na všecko se dívá;
jako blesk jsou jeho ruce,
vše hned v konec spěší,
ústa vždycky přívětivě
tu i tamo těší;
u mne činil dvojnásobně:
sladkého dal vína,
ptal se, vícli dítek máme,
já, že jenom syna.
„Je to tedy hošek?“ — „Ano!“
„Stár?“ — „Bude půl roku!“
„Aj, aj, matko, tenť vám roste,
jak říkáme, v skoku,
jako hříbek na výsluní,
přímo jako z vody, —
no, a kdy ho odstavíte?“
„Na vánoční hody.“
„Teď kdy byste učinila,
nepřijde již v zmary,
do té doby z něho bude,
matičko, pan starý!“

A pan doktor usmíval se,
já jsem radost měla,
„když mu pán bůh požehnává“
jen jsem pověděla.

Pan doktor vzal Tomka k sobě,
rozvinul ho zkrátka:
„Máte, věru, milá matko,
vzorek Jezulátka,
hlavička jak makovička,
pěkná malá ouška,
a ty řasy velkých očí
jako zlatá rouška;
ústka jako malé poupě,
pěkné tuhé svaly —
Ježíška by podle něho
v Praze malovali.“
A tak stále chválil dítě,
že jsem se až rděla,
ale v srdci celé slunce
radosti jsem měla.

Po tobě se také tázal,
jakého jsi zrostu,
kolik náš rod, kolik váš měl
dětských letorostů.
Jsouli živi: otec, máti,
jakové jsou tváři,
čím se asi rozstonali,
v kterém asi stáří.
Odkud jsem, jak mnoho máme,
jaké naše jmeno,
mělli jsi svůj domek vlastní,
a já jakés věno —
zkrátka: všecko vyptával se,
různé stavil léčky,
a to všecko znamenal si
tužkou do knížečky.

Chtěla jsem mu líbat ruku,
nepřipustil toho,
co jsem dlužna, ptala jsem se,
on zas: „Hodně mnoho!
Co je naší povinností,
za to platu není,
ale přijďte, jestli chcete,
v době osmidenní . . .“
a zas rukou pohladil se
po temeně holém:
„Nebo u vás zastavím se,

až pojedu kolem;
pohledneme, jak se dařit
bude dítku tomu,
tak, matičko, s pánem bohem!“
A já jsem šla domů.
Kráčela jsem cestou k mlejnu,
kamo potok bočí,
ramenem jež vzdychající
stará kola točí,
klokotal si, mluvil ke mně,
přes kameny skákal,
abych nohy občerstvila,
vábil mne a lákal,
ale já si nevšímala
různých jeho spádů,
ani olšin, v kterých z jara
ptactvo má svou svádu,
ani vření jeho proudu,
kterým břehy ruje
a jich trávu křišťálovým
skvostem přizdobuje;
potěšena celou duší
nesla jsem se k tobě,
loktuškou jsem ukrývala
svoje malé robě.

Průhonem chci namířiti,
kam se cesta stáčí,
tu mi v ústret pěkný párek
mladých lidí kráčí,
nejspíš, že to kněžna byla
se svým mladým pánem;
za nimi šel táhlý lokaj
v šatě premovaném.
Samý hedbáv byla paní,
pán měl černé šaty,
lokaj kaput žemlovitý
po samé až paty,
pod kloboukem s portou zlatou
hladká byla hlava,
manšestrové spodky byly,
vesta do krvava;
na rukou měl rukavice,
přesky na střevících,
pyšně sobě vykračoval,
stálý úsměv v lících.
Paní k pánu sklonila se,
šeptala mu cosi,
a již u mne: „Ukažte nám
svoje dítko!“ prosí.
Dívali se, hovořili
neznámou mi řečí
a pak zase česky ke mně,
jak prý mi to svědčí,
jak mám krásné zdravé dítě
po líčku i vlase,
a že zcela podle tváří
matce podobá se.
Pohladila Tomka v líce —
spal, klučina malá —
a než zašli, bílý peníz
v peřinky mu dala.
Hodní, milí jsou to páni,
přívětivi věru,
zdali asi dítky mají,
synali či dceru?
neli, dlouho nepotrvá —
všimla jsem si v sledu,
že k nim něco maličkého
přijde na besedu;
bůh ví, po čem srdce jejich
bude asi toužit —
s návrší jsem kolem zámku
zřela čápa kroužit.“

V.

Podzim. V síni přívětivo,
smutněji však venku,
brouci skrejši hledají si
různém při oddenku.
Na stromech již listí žloutne,
v luhu řidne tráva,
špačků houfec poletavý
kraji s bohem dává;
pod břehy se hněviv dere
potok deštěm spilý,
v suchoparech hlavu zvedá
naháč potměšilý;
na severu víc a více
mraků sbor se množí,
buřan plnou tváří duje
do trní i hloží;

smutně olše do potoka
hnědé listí střásá,
jenom rudý šípek ještě
leskne se a jásá;
kde sluněčko usměje se,
rázem v divém reji
tělíska svá jehlovitá
komárové hřejí,
víří, hýří, v dál se šíří
zbojníci ti ručí,
kolujíce povždy stejně
známou píseň bzučí.
Semo tamo vylíhován
úhor hladkým pluhem,
křehot sivých vran se nese
strništěm i luhem;
na rozhoru při souvrati
v novém oraništi
pokrývá se mělký příhon
zakalenou tříští;
teskno, kam se oko kloní,
ze svadlých jen stebel trávy
zádech mlh se roní.

V kraji jeseň nedočkavá
hbitě sobě vede,
na tajemném kolovrátku
bílé nitě přede,
a ten divný kolovrátek
tak se rychle točí,
že od kola do všech koutů
ostrý vítr bočí.

Přede, přede ustavičně,
přece sotva stačí,
na trav stébla, keře, stromy,
sivou přízi stáčí,
všecko všudy zamotává —
sever k tomu hvízdá —
i pod střechu vlákna motá
na lašťovčí hnízda;
motá, až je zamříženo,
jeseň neustává —
rodný koutek malých pěvců
žalářem se stává.
Kéž by také zamřížila
zívající hroby,
do nichž se to lidské žití
zvolna všecko drobí . . .

Odpoledne za neděle
kol bílého stolu
v rohu sedí šťastní lidé
všickni pěkně spolu;
matička čte v Nebeklíči:
nábožno je stáří,
Vojtěch výsev znamená si
perem v kalendáři:
kolik dnů měl na ratejně,
kolik plavil vorů,
kolikrát mu po žních bylo
jíti na oboru;
co byl přijal, co byl platil,
co mu dluhem zbývá,
když něčeho nezpomíná
vážně hlavou kývá.
Běla zatím ustavičně,
jak když niva kvete,
do karkulek pro Tomíka
rudé stužky plete;
punčošky mu k zimě chystá,
kabátky mu šnoří —
při děťátku, pravím ještě,
nikdo nerad spoří —
kmotřička co nadělila
dávno k tomu stačí —
a zas Běla hrubší uzly
sklepává a tlačí.

Zory hocha zavřely se
dávno hodin tikem,
ale noha matky dále
kolíbá již zvykem;
na pecině trojbarevná
stará kočka přede,
pod lávkou pes mouchu lapá,
osudli ji svede,
a ten, věru, stále svádí
a pes stále vrčí,
prstemli mu Běla hrozí,
do kouta se krčí.

Nedaleko na silnici
kola zahrčela,
Vojtěch k oknu jak by maně
uklaňuje čela;
od městečka kočár jede,
víc a víc se blíží,
premovaný na kozlíku

kočí stranou shlíží,
sluha sedí vedle něho
a to jeho páže
ku vesnici od silnice
ouvozem jet káže.
Jedou k domku Vojtěchovu.
Kam pak jedou asi?
Stojí! — Z vozu vystupuje
pán s šedými vlasy.
Na očích má okuláry
z červeného zlata,
lokaj vrátka otvírá mu,
dvorečkem pán chvátá.

Skáče haťan zpod lavice,
vrčí, kňučí, štěká,
marně zvadlou rukou brání
máti nedaleká;
Tomík zplakal na kolébce,
Běla v klín ho béře:
„Zas štěkotem dítě zbudil,
otvořte mu dvéře!"
A když mu je otvořili,
na dvoře je v letu,
zatím kočka na pecině
shrbila se v hřbetu,
protáhla se, umyla se
mýdlem skrytým v noze,
venku starý soudruh její
štěkal na příchoze!

Zaklepáno, zavoláno,
všecko tiše čeká —
a pan doktor prostřed dveří
hladký klobouk smeká,
za ním pes však ustavičně
na černém je fraku,
marně Vojtěch odhání ho:
„Půjdeš, nezdvořáku,
lehneš!" a zas k doktorovi:
„Kňučí, již vás čichá,
jakmile si usednete,
hnedle bude zticha . . .
No, no, jdi! Již uchlácholen,
dal si přece říci,
opět na své staré místo
lehá pod lavici."

Doktor zase: „Pozdrav pán bůh!"
v laskavém dí zvuku.
„Zaplať pán bůh," vece Běla,
chtíc mu líbat ruku;
on však brání: „Nechte přece!
Jak se máte? rcete!
Jdu pohlednout na Tomáška,
snad ho ukážete?
věru, klučík roztomilý,
rty jak by mu hrály, —
no, a jak pak neštovičky?
pěkně asi zrály?"
„Tuze pěkně, dokonale!" —
„Vida, to mě těší . . ."
A pan doktor pohladil se
na průsvitné pleši,
šinul brejle v klenbu čela,
sáhnul dítku k lebce,
teménko mu zkoumal, hladil
přítulně a hebce,
hošík právě probuzený
chytil jeho ruku,
a pan doktor laškoval s ním:
„Pustíš, pustíš? kluku!
z tebe bude silák ňáký!
vyrostešli zdarem,
nejtěžší ti palaš připnou,
budeš kyrysarem!" —

„Chraň nás pán bůh!" vece Běla,
„nechci myslit na to,
a kdy by měl kolem límce
trojnásobné zlato,
nechtěla bych!" Ale Vojtěch
slovo vposled vloží:
„Inu, inu býtli musí,
staň se vůle boží!"

Se stolu co Vojtěch zatím
zápisky své loví,
zástěrou máť židli čistí
panu doktorovi;
nutí, prosí, aby sednul,
on pak jako maní:
„Ovšem, abych hošíkovi
neodnesl spaní;
vy však také přisedněte,
jsemť vám pravý mořil,
nejdu s krku, pokavad bych
s každým nehovořil;
dříve mi však dovolíte
k opláknutí prachu,

jenž mi cestou v hrdlo skočil,
vypít pohár nachu;
stará, dobrá mělničina
každému je líkem —
slyšíš, Jene," volá sluhu,
„je tam za kozlíkem;
přines nám ji se zákusky,
které s sebou máme,
ať ten vzácný boží dárek
řádně ochutnáme."

Už se víno v sklenkách chlubí,
už vše hrudí hřeje,
a zas doktor: „No, Vojtěše,
pijte, výborné je,
stále ovšem zdravo není,
svěžest ducha míjí
víc než tomu, který nikdy
vína nepopíjí,
ale časem ducha křísí,
stará krev jím mladne . . .
no, jak chutná?" „Trpké zprvu,
ale pak jen sladne!
Plíseň je však pomíchána
s onou šťávou rudou!"
„Plíseň? to, to! příchuť ona
révy jesti půdou,
totě známka nejvzácnější,
jíž se víno skvěje,
no, a potom neobtíží,
ale pěkně hřeje;
Je to zvláštní dárek boží! . ."
Popíjeli lehce,
babička též přihnula si,
jenom Běla nechce.
Doktor nutí: „Nebojte se,
také vám se hodí,
matce, která přikajuje,
sklenka neuškodí,
ostatně snad lze vám Tomka
odstaviti snadno!"
Na to Vojtěch: „Chtěl jsem také,
není prý však radno;
žena nemá pomyšlení,
posavad se bojí,
že jí Tomek při odstavu
zdravím neobstojí.
Všecko lidské domlouvání
pádí kolem planě,
na srdce si dítě tisknou
její bílé dlaně;
hned má oči plny rosy,
ukloňuje hlavy,
a Barušku, sestru moji,
příkladem nám staví.
‚Hleďte,' říká, ‚nuzuje se
posavad den ze dne,
v práci dítě s sebou nosí,
v noci k němu sedne;
nemá nic než holé ruce,
bůh dal zdraví pouze,
ale dítě nepoznává
hladu přec ni nouze.'
Nepoznává?" Vojtěch ruče,
„vím to, drahá, lépe;
častokráte ostýchavě
o groš u mne klepe,
dám, co mohu, dávám dítku
chudší sestry — vdovy,
vlastně to náš Tomek dává
svému bratránkovi;
před týdnem však, tak mi děla,
odstavila dítě,
přesvědčíš se, dobrý příklad,
myslím, utiší tě!"

„K zlému příklad málo svědčí,
říkáš milý muži;
neučiním! Větší prací
ženy hruď se tuží;
přečkala jsem léto celé,
přečkám jeseň taky —
neodstavím, pokud zimní
neztratí se mraky;
až si slunce luhem skočí,
učiním vám k vůli,
teď bych raděj vyrvala si
z ňader srdce půli! . . ."

„No, to svědčí mladé ženě,"
zase doktor, „věru,
v zimě však je vykonati
též věc tisíceru;
mnoho dítě nedostane
po takové práci,
často s matkou dětský život
do hrobu se kácí;
buďto že svou sílu pouze
dítku zachováte,

anebo mu za náhradu
dojnou kravku dáte."

„Bože! trávit bez podělku
nelze," Běla vece,
„jsme teď čtyři, peněz není,
a chcem žíti přece.
Co tu dělat? při vší práci
nevíme kam kudy —
i své dítě mořit musí
takto člověk chudý."

„K čemu mořit, milá matko,"
doktor rychle těší,
takých drobných záhad hejna
osud různě řeší...
ale pijte přece, pijte!
nu, babičko, k stolu,
na šťastnější všechněm chvíle
ťukneme si spolu...
Tak, tak!... Ale na mou milou,
mám to, poslechněte,
navrhnu vám něco, pěkně
uvažte a rcete."

Poposedli blíže k stolu,
uklonili hlavy,
v loktech matky hoví sobě
Tomek kadeřavý;
usmívá se, protahuje,
usmívá se znova,
snad že touží pochopiti
doktorova slova.

„Návrhem svým," vece doktor,
„vás mám na zřeteli,
svolíteli, dobře bude,
hůř však, nechceteli:
kravku domů dostanete
k živobytí hochu,
pěkné prádlo, každý týden
deputátu trochu,
a plesnivý zlaťák denně
mimo živobytí,
na zámkuli u děťátka
chcete kojnou býti.
Tím se dítku uchováte,
hošíka pak světu,
vždyť ho kojit nebudete
k druhému až létu;
budete mít hojnost všeho,
odvyknete zlému,
dítě taky; z peněz potom
pole koupíte mu;
však tu třeba odhodlání,
kněžna po vás touží,
a čáp s dítkem dnem i nocí
nad zámkem již krouží,
nuže dítko při hojnosti
odstavíte hravě,
a co dál, to k zahození
také není právé."

(Pokračování.)

Za dědictvím.

Povídka z venkova

od

Frant. Heritesa.

(Pokračování.)

Starostlivá hospodyně nesla nahoru do pokoje mladého pána vlastnoručně snídaní. Byl již vstal a oblekl se. Jeho „dále" znělo co nejpřívětivěji. Rozběhl se také s úsměvem sladkým naproti ke dveřím.

Ovšem byl poněkud zaražen spatřiv Martu zachoulenou v strakatou plenu. Úsměv jeho změnil se v rys velice vážný, a vztažená ruka sklesla dolů a chopila se pak knírů rozpačitě je hladíc.

Příchozí omluvila se, že tak dlouho nejde, a že káva nebude as nejlepší, poněvadž nedostane člověk nic pořádného, když si sám pro všechno nedojde, a že celý dům jest na poli a jen ona ponechána zpět, a že všechna starost o domácnost spočívá jen a jedině na její hlavě, a že nebylo by divu, kdy by se z toho všeho opravdu rozstonala a že musí — aby odpustil — okamžitě odejít nemajíc ani času, aby se otočila.

Při tom ubohá, těžce zkoušená žena otočila se nejednou ale několikráte, ano ochotně přijala i nepředložené jí nabídnuté sedadlo, rozpoutávajíc čím dále tím hrozivěji stavidla své výmluvnosti.

Robert oddychl si z hluboka, když konečně vyzvěděvši důkladně, kterak spal, a máli dobře ustláno a nepřejeli sobě ničeho, a co soudí o jejím bolení hlavy, loupání v kříži, píchání v játrech a jiných ještě protivenstvích — vzdálila se.

„První po ránu baba — nebudu míti dnes štěstí," zabručel mladý pán mrzutě a málo pochlebně pro povídavou návštěvu. „To by mně buclatá Baruška byla bývala milejší." Ukončil větu hryže se ve rty; poslední slovo pronesl pološeptem a odděluje slabiky, jako by nechtěl vysloviti jich více, a ono setrvačností myšlenky samo od sebe bylo doznělo. „Vždyť jsem již tak dobře jako ženichem!" zvolal hlasitě. „Nuž," řekl po chvíli, slévaje z porcelánových konviček smetanu a kávu, „proto snad nemusím vzdáti se docela všech vedlejších milostných dobrodružství. Ó to bych raději . . . jaký půvab měl by svět, co by řekla Pražská společnost takovému šosáckému pokání dona Juana . . . a pak," doložil přestávaje míchati kávu, „což miluji sestřenku opravdu? Haha," zasmál se, „já a milovat! Což jsem mladíček v dědečkově slohu?"

Vzpomněl, kterak o Boženče snil, a jak v blízkosti její bylo mu útulno a volno. Rozhledl se kolem, jako by se lekl, že na blízku jest někdo, kdo by myšlenky jeho mohl přečísti, svědkem státi se jeho nedůstojné slabosti. „Láska!" zvolal posměšně. „Význam ten nepatří do slovníku rozumného moderního člověka! Proto ovšem poženu na sestřenku útokem jen city, vzdechy, pohledy. Praktické ohledy, jež mě k ní vlastně jedině nesou — —"

Ustál na chvíli v samomluvě, přemýšlel o tom, co řekl: „Rozumové, důvody," pokračoval pak, „zamlčím zatím opatrně. To bych tomu dal, abych jí otevřel celou knihu! Ženská chce každá být milována jen k vůli sobě, k vůli svému srdci, jak se říká — každá, i ta nejemancipovanější — jak pak teprve taková — taková venkovská husička! A teď: hurá! útokem! Pevnost zajisté to nebude. A mně nedobytná? Haha, mně?! Pomýšlí již sama na kapitulaci. Včera otvírala mi patrně již brány srdce svého dokořán . . . Prožluklý výstup včerejší!"

Robert Zelený zatím dojedl. Vzpomínka nepříjemná uvedla jej skorem z dobré míry.

„Co teď?" otázal se sama sebe, vstávaje. „Jak se k dědečkovi zachovati? Mám jíti k ‚vzácnému pánu' a tvářit se, jako by nebylo se nic přihodilo mezi námi? Anebo — podlezti a omluviti se a slíbiti pokání? A! Nejsme dětmi! A hrdost povahy vždy imponuje — vždycky. A bude také jemu — hlavně pak jí, sestřence, a to je pro okamžik

hlavní věci. Zdá se, že nehoda má obráti se posléze vlastně v můj prospěch — stanu se v očích naivní dívky rázem hrdinou!"

Vešla nanovo Marta přinášejíc poselství. Po dlouhých oklikách a odchylkách zvěstovala, že mladého pána z Prahy navštívit přišel pan Moravec z města.

„Ten troup?" zvolal Robert. „Oho," pomyslil si, „ty šelmo! Chceš mým prostřednictvím přiblížiti se k pokladu? Ano, pro mne jest ona pokladem! V pravém slova smyslu — žádné básnické rčení. — Bon jour! Bon jour!" volal sběhnuv hbitě se schodů, jako by touha spatřiti přítele nesla jej na perutech. „Jsem nad míru potěšen!"

Se smíchem stanul. Pan Vilém Moravec se sklíčkem na levém oku, španělkou v pravici, širokým bílým límcem, na němž vztyčoval se houpavě dlouhý husí krk nesoucí drobnou hlavičku, balancoval tu na ozdobných podpadcích v prostřed nádvoří, nemoha do domu se dostati.

Koza Mlsa z příčin nepovědomých shledala na nezvyklé, snad venkovskému jejímu vkusu nápadné návštěvě pohoršení, a postavivši se do cesty, sklonila čelo i pohrozila příchozímu přirozenou svou zbraní jako v rozkošné báchorce o zvířátkách a Petrovských stalo se hloupému Honzovi. A hledanému lvu maloměstských plesů nebylo v okamžiku tom v mysli hrubě jinak, než jako onde směšnému sprosťáku. Zdálo se mu, že v každém okamžiku lepé jeho a milované tělo nabodnuto bude na špičaté podávky a vyzdviženo do výše jako snop prázdné slámy. Pobouřená fantasie zveličila mečivou čtvernožku v ohromnou báječnou potvoru. Lícní svaly elegánovy v úzkosti upustily ozdobné sklíčko, že na zemi na kusy se rozbilo a ve zmatku zahozena také španělka. Učiněn malomocný ústup.

K dovršení nesnáze vjížděl do dvora právě Matýsek veza plnou fůru žita. Okolo vozu kráčela Barka, udržujíc vidlemi sem tam klátící se náklad v rovnováze. Koně z vlastního popudu zastavili, jako by komický výstup i jejich zvědavost dráždil. Barča propukla v hlasitý smích podobný harašení s výše do vody vysypaného hrachu. Matýskův hlas provázel ji klepotem větrného mlýna. A ubohému modernímu rytíři zdálo se v okamžiku tom, že za terč kratochvílné zábavy vyhlídl si jej sám kníže pekel.

„Čert na něj — tuze dobře! Takhle na takové! —" zvolal Matýsek, nemoha zdržeti jazyk za zuby. Není jisto, zdali další hlasitě ovšem neprojevené myšlenky tohoto mravokárce v haleně nenesly se k zbožnému přání, aby vyšší zlá nebo dobrá mocnost, co tuto komickým obrazem pouze naznačeno, do pravdy provedla v naší vlasti na všech podobných paňácech, jichž typickým představitelem jest pan Vilém Moravec.

Jadrné „Půjdeš, stará!" osvobodilo sklíčeného šviháka od ošemetného nepřítele. Mlsa hnána trestající rukou Baruščinou odběhla na druhou stranu dvora a s chutí, jako by byla vykonala opravdu nejkrásnější na světě skutek, dala se do jetele vyčuhujícího tu z okenka jakési komory.

„Nuž, dráha je volna!" zvolal Robert stěží potlačuje smích. „Servitore! Servitore!" A vztáhnuv proti příchozímu ruku, zavěsil se na jeho rameno. „Jen dále! jen dále! Jak hezké od tebe, že jsi ke

mně přišel. Ty pokrytče," doložil šeptmo, „jako bych nevěděl, komu vlastně tvá překvapující návštěva platí. Vyhledáme slečnu Boženu," sliboval zlomyslně, „okamžitě!"

Pan Vilém tvářil se, jako by byl spadl do rybníka, ale ne v létě, nýbrž v zimě, do ledové vody.

„Prosím tě," volal, „ich bitt dich . . . já jsem zničen! Zdá se, zdá, že jsem činil figuru prahloupou. Jedinou mou útěchou jest, že nebyla ona svědkyní!"

„Kdo může za nehodu?" těšil Robert přítele.

„V tomto okamžiku," pokračoval Vilém hlasem skoro plačtivým, „nemohu se přece ukázat vyvolené svého srdce. Ta nevzdělaná čeládka zajisté vše vyžvaní, a dojem, který jsem zjevem svým chtěl na ni učinit, jest ten tam! Po mně jest veta! Jak mohl bych se objeviti jí teď a takto! Vždyť nemám ani monocle, ach, běda! Kterak bych mohl se dívce s milionářem za dědečka takto zalíbiti. Ich bin untröstlich!"

„Budiž," smiloval se konečně Robert nad nešťastníkem. „Chtěl jsem právě do města. Půjdeme spolu. — Také pro mne," skončil v myšlenkách, „bude nejlépe, vzdálímli se na okamžik vůbec s jeviště."

Pan Souček opouštěl lože z pravidla časně. Chodil, jak se na venku říká, se slepicemi spat a s kohoutem vstával. Ale dnes zmeškal stařec nadobro tichou idylu, již představoval statek za jitra, a neobjevil se ani, když rozmarem náhody scenerie změnila se v burlesku. Z čeledi nikdo si toho nepovšimnul. Ve společnosti pracovitých lidí jest každý člen přes příliš zaujat sám sebou, aby o druhé se staral. A v létě, ve žních na venku musí každý všechny síly své napnouti, aby vykonal práci svou. Ani hlavy hospodářství zde valně nepohřešili, kde každý z mnohaleté zkušenosti cele znal rozsah svého úkolu. Že bude dnes svážeti se žito a ječmen, ustanoveno bylo v radě držené mezi pánem a Matýskem za obvyklé oposice švitorné Marty hned včera, a ráno provedlo se zkrátka usnešení, když počasí bylo příznivo, aniž kdo čekal na nové rozkazy. O tom, že ‚vzácný pán' z pokoje svého vůbec dnes nevyšel, nikdo tušení neměl, ani Marta, která, jak ve zvyku bylo, v ustanovenou ranní hodinu pootevřela dvéře a nepohlednouc ani dovnitř, na stolek u dveří stojící vstrčila tác s hrnkem kávy a houskou i vzdálila se okamžitě po svém zaměstnání. Též Boženka, ačkoli několikrát vzpomněla, že dědečkovi nedala ani dobré jitro, nepřišla k tomu, aby se po něm ohledla, nenapadlo jí, aby jej vyhledala.

Práce v poli měla pro ni tolik novosti, tolik půvabu a zajímavosti, že věnovala se jí cele, vhroužila se cele v ni, jako by nebyla jí zábavou pouze, ale povinností. Bylo jí milo zde uprostřed těch dětí přírody, jež v potu tváří, za mzdu, ale s láskou takovou, jako vlastní majetek, sklízeli úrodu z polí svého hospodáře. Cítila se k nim puzena a také i vděčností zdálo se jí že jest jim povinna. Za těch několik dní, jež trávila pod dědečkovou střechou, seznala všechny a s každým vyměnila nějaké vlídné slovo. Všickni ji za to milovali.

A nejvíce přilnul k slečince z města Matýsek. Starý ten hoch byl by ji nosil na rukou, jak praví pořekadlo. Na vzájem ona přijímala

ve všem jeho rady a vysvětlivky, jeho tázala se na vše, činíc jej snad nevědomky důvěrníkem i mnohé skrytější své myšlenky.

Matýsek, jak to u staré čeládky bývá, vpravil se vzhledem k domácí slečně v úkol jaksi otcovský i umínil si, že musí zde býti strážcem milého toho dítěte a že ochrannou ruku nad ní bude mu držeti, aby nezkušenou mysl její chránil před všeho druhu zlem a nástrahami.

S nelibostí spatřil chráněnku svou včera v městě ve společnosti vyfintěného mluvky, Moravce. Zdálo se mu nemožným, aby dívka tak jemnocitná a ušlechtilá, jakou Boženka se mu jevila, mohla zalíbení nalezti v té vyšňořené a opentlené loutce. A přece! Kdož nahledne v tajemství dívčího srdce, jež bývá nevyzpytatelné, kloníc se někdy k protivě nejnesnesitelnější, vrhající se v záhubu bez rozmyslu a bez rozvahy . . . Sprostý ten venkovan, nevzdělaný ale přirozeně rozumný, dospěl k podobným úvahám. Ale nemyslil více na pana Moravce, myslil na Roberta. Nedovedl ovšem oba tyto charaktery způsobem přesným a určitým roztříditi. Onen — hastroš bez myšlenky zakrývající obmezenost ducha svého nejmodernější vždy façonou oděvu a několika naučenými frásemi; tento — člověk vzdělaný, myslící, ale uvázlý životem svým na písku, na suchoparu, člověk nadaný, který zapomněl, že úkolem jeho byla vlastně čilá plavba na moři, v práci životní, i nalezl zalíbení v lapání prospěchu a okamžitých požitcích, stav se nečinným ve směru vyšším, v duševních snahách a zápasech. Prostý muž přirozeně neviděl v nich valného rozdílu. V mysli Matýskově byli oba mladí páni stejné ceny; on, člověk pracovitý, oběma stejně opovrhoval.

Ale ne tak soudila Boženka. Páně Moravcovo sladkomluvné dvoření odbyla s posměchem, na bratránka však pohlížela zcela jinak. Galanterie jeho byly sice podobny oněm, avšak tam za nimi neskrývalo se nic, pranic, a zde . . . Boženka hleděla do duše Robertovy zpytavě, pátrajíc v ní po vysvětlení něčeho tajemného v jeho zevnějším chování. A chvíli co chvíli jevilo se jí bratránkovo nitro v osvětlení příznivějším. Viděla brzy již jen brejlemi své fantasie, jež hravě tvořila si z jeho slabostí zajímavosti . . . Robert v představách jejích rostl do výše. Byla na nejbližší cestě, do bratranka se do pravdy zamilovati. —

Blížilo se k poledni. Na poli pracováno s pílí stále rostoucí. Mračna sletovala se na obloze a postupovala s neočekávanou rychlostí. Nebe hrozilo každým okamžikem deštěm.

„Aspoň fůru musíme ještě dostati domů,“ určoval velitelsky Matýsek ku spěchu pobízeje a sám předcházel nejlepším příkladem; pot řinul se mu s čela. Ani Boženka nezůstávala pozadu za všeobecným chvatem. Stála nahoře na voze a pomáhala ukládati tu vyschlé snopy s větší zajisté ochotou než silou.

A shůry skáply již první dešťové krůpěje.

„Marný náš boj proti živlům!“ zvolala Boženka se smíchem, přerušujíc mlčelivé napjetí sil venkovských soudruhů. „Nic nepomůže více!“

„Ani vašich rukou píle, jež vám, slečno, tak pěkně sluší,“ ozvalo se za ní.

Překvapena ohledla se Boženka. Stál tu muž, mladý. Tvář přívětivá, vlídná usmívala se z rámce plavého vousu, a oko, modré, bylo výrazem mysli klidné, ale nikoli lhostejné, schopné naopak zajisté

i největšího vzrušení. Slova jeho pronešena byla hlasem měkkým, lahodným, však dojem lichocení nečinila.

Cizinec díval se na dívku s patrným zalíbením a s pohnutím vždy větším. Bílý šáteček stínil půvabně hladké bezstarostné její čelo, a tváře rděly se zlíbány parnými paprsky letního slunce; růžový nádech tváří změnily rozpaky, jež nenadálý zjev v duši dívčině byl vzbudil, kvapem v záplavu purpurovou. Boženka učinila pohyb, jako by chtěla odvrátiti se, ukryti své jí samé nepochopitelné pohnutí, ale nedovedla, nežli před spočívajícími na ní pohledy sklopiti upřímné své oči...

„A teď rychle dolů s vozu, dívenko!“ zvolal cizinec, a nečekaje na rozhodnutí, vztáhl ruce a obejmuv Boženku kol pasu, snesl ji hravě na zem. „Což nepozorujete, že začíná již pršet pranešetrně?“ doložil vesele. „Promokla byste tam nahoře jak náleží!“

„A domů již nedojdu!“ odpověděla Boženka. Zdálo se jí, že musí za každou cenu vzchopiti se a uteci — Čemu? Snad letnímu dešti? Aj, něco zcela jiného pobádalo ji k útěku. Chtěla prchnouti před ním, před tím mužem, který se jako v báchorce čarovným prutem ze země vykouzlen octnul před ní. A přece nešla, neučinila jediného kroku. V blízkosti jeho, pravilo srdce, netřeba jí ničeho se báti. On vzbudil rázem její důvěru, a duše její byla plna k němu sympatie.

Prška změnila se náhle v liják; pojednou, mžikem, jak v létě se stává, jako by rázným trhnutím stavidel byl někdo tam nahoře rozpoutal proud vodní. Matýsek úprkem ku statku, aby vůz co nejdříve skryl pod střechu. Za ním Baruška s vykasanou sukní přehozenou přes hlavu. Ostatní čeleď hledala úkrytu na poli. Kvapem schovávali se do skulin, jež zůstaly mezi jednotlivými snopy snešenými k střechovité stavbě, jíž říká se „voják.“ Boženka nehýbala se, nevěděla, co počíti. Tu vztáhl on ruku svou po ruce její — nebránila se, šla za ním. Usadil ji do jedné z těch slaměných chýšek. Podrobila se jeho ochraně, nevyvinula chvějící se ruku svou z dlaně jeho. Byla pobouřena, vzrušena. Nevěděla, co děje se s ní, v srdci jejím, v duši její...

Déšť ustal; proud zastavil se opět mžikem tak, jak se byl rozpoutal, zase jako by táž ruka nahoře byla stavidla náhle zarazila. Pouhá letní přeháňka. Krajinu zasáhlo jen křídlo mračen, jež přeletěla již docela. Práce na poli však musila pro dnes odložena býti. Déšť zmokřil za krátkou dobu výdatného svého působení značnou vrstvu schnoucích klasů. Slunce dostupujíc právě největší své denní výše, vysílalo dolů žhavé paprsky, a působením jich promoklé snopy halily se v páru vystupující nahoru.

Z městečka zazníval hlahol zvonů, bylo poledne. Chasa stála již pohromadě, aby nastoupila společně cestu domů.

Také Boženka opustila svůj úkryt. Plachost její zmizela. Hleděla na cizince jako na člověka, s nímž dávno se znala, k němuž přátelskými poutána jest svazky.

„A proč nechcete,“ otázala se, „navštíviti dědečka?“

„Pana Součka? Nemohu, nemohu,“ odpověděl, přemáhaje své pohnutí. „Nežádejte mne za vysvětlení. Proto však přece,“ doložil hlasem měkkým a skorem žalostným, jako by neodvážil se doufati v to, co

ústy pronáší, „proto přece spatřím zajisté ještě v životě svou — krásnou vidinu letního snu . . .“

V tom nebylo žádné lichocení, žádná zůmyslnost. Jak zcela jinak pronášel Robert podobné příjemnosti! Proč právě teď vzpomněla na bratránka? Snad aby porovnala jej s mužem, který stál před ní k rozchodu podávaje jí pravici. Snad — ale možno také, že v okamžiku onom nebylo jí třeba žádného porovnání více. Robert Zelený byl již nadobro sklesl s výše své, do níž jej fantasie mladé citupiné dívky, hledající vysněný ideál srdce svého, byla již již unášela — ustupoval hluboko dolů a daleko do pozadí před nenadálým soupeřem . . .

Boženka pozdvihla zrak a spatřila bratránka v skutečnosti. Přicházel kráčeje po mezi, promoklý, tváře se mrzutě. Déšť byl jej stihl na cestě z města, odkud se vracel zacházkou — schvální zacházkou — okolo pole, na němž se pracovalo. Boženka vítala jej zvonivým smíchem. Náhle však ustala v rozmarném projevu své veselosti. Robert stanul před ní a jejím společníkem i měřil tohoto pohledem plným zloby.

„Dubský?“ zvolal s přízvukem, zostřuje slovo v otázku.

„Ano,“ odpověděl cizí muž, „inženýr Karel Dubský, kterého štěstí dnes po prvé zaneslo do této krajiny.“ Pohledl výrazně při tom na Boženku. „Kterak mě poznáváte?“ přerušil větu a zadíval se ve tvář muže, který jej oslovil. „Robert Zelený!“ zvolal pojednou radostně překvapen. „A já tě nepoznal okamžitě!“ Vztáhl k němu ruce. „Jak dávno jsme se neviděli, příteli! Ó krásné ty doby naše! Pamatuješ? Chovám v duši živou upomínku na jich kouzlo. Ten mladický náš tehdejší ruch a šum! Byli jsme horské bystřiny razící sobě cestu bez bázně a bez ohledu na překážky — osud urovnal teď tok života našeho v určité dráhy, vykázal břehy našim myšlenkám i našim citům. Ó škoda těch časů mladických, nespoutaných! A kterak,“ přerušil mladý muž pojednou své horování, „kterak zanešen byl jsi ty sem?“

„Můj bratránek,“ vmísila se v rozmluvu Boženka. Porozuměla, že oba tito lidé, přátelé kdysi, poznali se teď sice dle podoby, ale duší nepoznávají se. Chtěla trapný dojem takového setkání zmírniti.

„Jak že?“ zvolal Dubský ustoupiv; planoucí oči jeho ulekly se pohledů, s nimiž se setkaly. „Vnuk páně Součkův? Pochopuji,“ řekl po chvíli hlasem mírným, úsměvným, podávaje Robertovi znova ruku, „pochopuji tvé chladné přijetí. Tenkráte v kouzelných dobách mládí oba nevěděli jsme, jaké svazky nás poutají. A kdy by! Tenkráte nebyly by obavy před možnými důslednostmi těch svazků naplnily trpkostí žádného z nás. Neboj se, příteli!“ řekl pak ne zcela bez povzdechu. „Nepovažuji se za oprávněna z událostí dávné minulosti těžiti pro sebe, využitkovati na prospěch svůj styky blízké, nejbližší zajisté, ale mezi lidmi dávno teď mrtvými již . . . Mám příliš mnoho hrdosti! Ne méně než moje matka! A jsem samostatným dosti, abych žebral teď — tam, kde mně — kde nám — kdysi snad mělo být, ale nebylo nabízeno. Jsem zde a zůstanu inženýrem Dubským původu neznámého a lhostejného . . . A k onomu muži tam,“ ukázal ke statku, „nebudu hlásiti se nikdy . . . Přeji tobě cele jeho lásku i — jeho dědictví. Nepřišel jsem, abych stavěl se ti v cestu . . .“

Umlkl a Robert hleděl na něho udiven, jako by dobře nechápal. Co to praví? Bylo mu, jako by náhle unešen byl do světa, který byl kdysi také světem jeho, ale teď najisto jím není více. Upíral oči své zpytavě na svůj protějšek, jako by opětovně chtěl přesvědčiti se, mluvilli s ním muž zralý, s vousem na tváři a ne blouznivý mladík, nemající o prospěšnosti a praktických stránkách blahobytu ani ponětí... Dal se do posupného smíchu. Myslil, že nemůže na onu deklamaci odpověděti jinak než posměchem, projevem své nedůvěry v její pravdu...

„Buď bez starosti," řekl ještě Dubský hlasem pevným, „nechci urvati tobě tvé naděje," a měl se k odchodu.

„Tvé naděje!" opakoval Robert. „Ó ano, tys je již urval!" zvolal v náhlém vzplanutí vášně. Udiven zastavil se Dubský. Jakým tónem byla pronešena ta slova! Robert upíral zrak na něho a pak zas na Boženku a vpíjel se pohledy těmi až na dno její duše, jako by čísti chtěl vše, co v ní se dálo. Neznal se ani sám.. Kde jest jeho klid? Kam se poděla jeho rozvaha? Jeho chladnost a vypočítavost? Náhle jako by blesk byl jej osvítil. Srdce její jest opředeno kouzlem vznikající lásky! Snad nechápe dosud celý obsah okamžitých svých citů — ale pochyby není. A pak praví on, ten člověk, že nepřišel, aby mu urval — — Robert nemyslil více na hmotný prospěch, který napovídal mu rozum, že vynese mu spojení se sestřenkou. Ten chladný sobec včerejška zapomněl vůbec na všechny prospěchy i neprospěchy materielní, zapomněl na dědictví, na vše. On mu urval ji! Vědomí toto pobouřilo ne Robertovu vypočítavou mysl ale jeho cit, rozechvělo jej k zoufalství, ranilo smrtelně — jeho srdce . . .

Hněvivě stáli proti sobě sokové, někdejší přátelé. Oba hledali slova, ale žádný nemohl jediného nalezti.

V tom směrem od statku přiběhla Baruška, udýchaná, plačíc a štkajíc. Vzácný pán byl konečně pohřešen a nelze ho nalezti, nikdo o něm neví. Nebyl spatřen ani na dvoře, ani na poli, ani v zahradě, nikde. A okno jeho pokoje, jež ráno vstana vždy hned otvírává, dosud jest zavřeno. Až teď povšimnuto si okolnosti tak závažné, tak rozhodné.

Boženka uplašena běžela k domovu. Robert za ní.

Ze statku vyšel jim naproti Matýsek; tvář jeho byla bledá, sotva stál na nohou. Bylo mu do pláče, ale plakat nemohl a nechtěl.

„Matýsku!" volala Boženka, spínajíc proti němu ruce, jako by uprositi jej chtěla, aby nevyřekl nic, co by mohlo zarmoutiti.

„Co se stalo?" tázal se Robert. „Co jest s dědečkem?"

Žádná odpověď.

Vnikli do domu a po schodech do ložnice starého pána.

Pan Souček zpola oblečen ležel na podlaze, uprostřed pokoje, na znak — ruku maje skleslou bez vlády podle těla, oči zavřené. Paprsky sluneční vnikající sem oknem osvěcovaly jeho vlídnou poctivou tvář, zsinalou, a na studeném vrásčitém čele lámaly světlo své v laškovnou hru duhových barev . . .

Statek osiřel; statek nemá pána.

Vesele jako vždy jindy koupaly se bílé čisté stěny budovy v odlesku červánků, jež zapadající letní slunce za sebou vykouzlilo nad modrajícími se v dálce vrchy. A nová střecha stodoly vyhlédala úsměvně z pozadí zahrady, z korun starých jabloní a hruší plných zrajícího ovoce a ptačího zpěvu.

Ani uvnitř statku nestala se změna. Pod kolnou stály vozy přichystané do polí na ráno, a po nich přelétaly kdákající kury, a pod koly kmitl se časem bílý králík stříhaje ušima. Z chléva ozývalo se bučení krav a řehtot koní ze stájů, a Mlsa vyběhla ven slídíc, věrná jmenu svému, po všech koutech rozsáhlého nádvoří — i cikán seděl na místě svém před boudou vrče a štěkaje střídavě.

Nebylo na pohled nikde znáti rozdílu mezi včerejškem a dneškem, mezi ránem a večerem. Ano, i lidé byli zde ti samí. Tam Bartoš čeledín klepaje dřevěnkami odměřený jambus a za ním pohunek tichým krokem a loudavým přispůsobením obvyklé vážné chůzi rohatých jeho svěřenců, obou lysých volů. Tam směrem ke sklepu přenesl se k obvyklému účelu pádný a kolébavý krok starší děvečky s objemným krajáčem v rukou, a v určitou hodinu objevila se na prahu kuchyně Kačena, a pod kolnou na dřevěném stole octla se hliněná mísa s kyticí, jež zatopena kouřící se večeří. Chasa usedla k jídlu, veškera čeleď, nescházel ani Matýsek. Avšak bílá kytice nevynořila se více z pokrývající ji hladiny jako ráno, při snídaní. Nikdo nejedl. A nikdo nemluvil. Všichni byli pohříženi v myšlenky, na rtech nebylo smíchu, a z očí všech zíral smutek. Odloživ lžíci šel každý zas po své obvyklé práci; konána však mlčky, bez uspokojení a bez radosti a bez zpěvu.

Na statku ležela těžká duma. Nikdo jí nevyslovil, ale byla zde. Statek byl jako jindy, ale — byl osiřelý, neměl pána.

Co bude nyní? K té otázce nikdo se dosud nepropracoval. Zvěst o páně Součkově nenadálé a náhlé smrti účinkovala ranou ohromující. Vybuchl pláč a nářek. Pak přirozeně následovalo strnutí. Každý chodil jako zamlklý; dvůr podobal se zakletému zámku. Na okamžik zastavena všechna činnost, odloženo vše, zahozeno vše a ruce malomocně sklesly dolů. Brzo ale chopily se odložené věci, zdvihly odhozenou nanovo. Domácnost ve statku pohybovala se ve vyjetých kolejích, nezastavilo se jediné kolečko, žádné z četných těch pojidel, jež vykonávají společně práci, nevypovědělo službu.

Ráno zapřaženi bělouši, a jelo se na pole. Včerejší déšť dávno beze stopy zmizel s poraženého žita a v podobě páry vznášel se již v prostoře shlukuje se tu nanovo v oblaka. Matýsek mlčky a vážně vyšinul se na vůz a za ním vyhoupla se Barka nahoru, a Bartoš s několika dělníky sáhli ke kosám — pokračovalo se v práci, jako by byla pouze a jedině náhlým deštěm přerušena bývala. Ječné klasy hromadně padaly pod silou svalnatých ramen a fůru za fůrou ukládali žito do stodoly. Nikdo nerozkazoval, nikdo nepobízel, každý sám od sebe postavil se na své místo. Pracovali — jako stroj. Stroj, kterému scházel vůdce, řidič, pán — ale který pohybuje se přece bezvadně rozpoutanou svou silou.

Jak dlouho však bude možno, aby takto se pohyboval? aby buď nezastavil se anebo aby nepocítil pojednou nové ruky vedoucí?

Ve hlavě Matýskově kmitla se konečně tato myšlenka — ne v určitém tak rouchu, ne zcela jasná; myslí jeho přeletělo několik obrazů, kvapem, v těkavých obrysech.

Pozdvihl zrak. Vždyť v pozadí onoho pokoje tamo s otevřeným oknem nalézá se dosud hospodář — není ještě z domu — nikdo jiný nemá práva na statku... Starý sluha se skorem usmál; možnoli jmenovati úsměvem, když oko třpytí se a leskne zahaleno v slzu rozteklou po rohožce.

Bylo odpoledne a vjížděl právě branou do statku s nákladem, jenž tíží se povážlivě kolísal.

„Matese," ozvalo se tu naproti. Robert stál na prahu domu s čelem zamračeným, s hlavou vztýčenou. „Matese!" opakoval hlasem ne drsným ale pevným, určitým, velitelským. „Vypřáhněte a pojedete na nádraží! Rychle! Přijedou večerním vlakem hosté!"

Nečekaje odpovědi, zmizel Robert v domě. Byl by se také nedočkal tak snadno. Matýsek hleděl němě před sebe jako zkamenělý. Ústa pootevřená nepohnula se ani. Oči se mu zalily — nerozeznal, nalézáli se kdo před ním nebo ne — před ním zatmělo se, a ta tma sbalila se v kouli a počala se prudce otáčeti... Zadržel koně trhnutím ruky hned jak byl osloven — teď spráskl obě ruce nad hlavou a přitiskl je k prsům a přitiskl je pak na čelo a k očím... Propukl v hlasitý pláč; prsa pohybovala se křečovitě; štkal bolestně...

Teď teprve pocítil ztrátu, již utrpěli. Nyní teprve, v tomto okamžiku celou tíhou padla na něho změna, jež nastala nešťastnou včerejší událostí. Obrazy, jež hlavou jeho před chvílí mlhavě se nesly, shlukly se v obraz přesný, jasný, určitý, o jehož pravdivosti nemožno pochybovat — obraz skutečnosti. Situace celá objevila se mu rázem ve světle neklamném. Statek má nového pána...

V tu samou hodinu večerní a týmže směrem jako před několika dny, od nádraží kolébal se městem známý kočár ze statku. V oknech všech domů na náměstí objevily se opět zvědavé hlavinky dívčí a tlačily se jedna přes druhou. Překvapení nebylo však druhu tak příjemného jako ondy. Ve voze seděly vedle sebe dvě staré dámy.

S povzdechem, sklamány schovaly se hlavinky za záclony, zmizely za květinami v oknech rozestavenými; jen několik tváří, vesměs méně kvetoucích, vydrželo na místě i obracely se za kočárem, až na konec náměstí i města se doklátil a v prach silnice se potopil.

Vůz pohyboval se dále; jednotvárný vrzot kol a dupot konských kopyt nebyl přerušován ničím než čas od času nedočkavým řehotem některého z běloušů, jemuž zachtělo se odpočinku. Matýsek seděl na kozlíku se šijí sehnutou; v ústech měl dýmku, ale do vzduchu nevalily se tmavé kotouče — dýmka uhasla a kuřák ani toho nespozoroval; hleděl před sebe vážně a mlčky. Také uvnitř kočáru umlkl hovor a nevyměnilo se teď jediné slovo.

Konečně dojeli cíle, statku.

„Zde jsme tedy opět!“ zvolala jedna z paní naproti Robertovi, který přistoupil k vozu. „Kdož mohl se nadáti, že tak krátce za tebou sem přijdu!“

„Zajisté!“ odpověděl Robert, „kdo mohl vše tušiti! Ó teto Leonoro — tak brzo! A přece — jak mnoho stalo se v krátkém tom čase! S námi se všemi! Co různého poznání leží v těch několika dnech, jež zde trávím — co poznání a — jaké klamy!...“

„Roberte!“ Teta pohledla naň uleknuta. „Co se stalo?“ Zdálo se jí, že čte odpověď zřetelnou s jeho sevřených rtů. Jak vážná jest jeho tvář! Jak zkabonělé čelo! Starostlivá tetinka nemohla se ani dočkati, aby se synovcem svým se octla o samotě.

Robert neměl příležitosti jinak než stručně, telegraficky, oznámiti domů stav věcí a tu nemohl událostí, jak posledních dnů na statku se sběhly, blíže se dotknouti. Nevěděla tedy teta Leonora mnohem více, nežli že pan Souček raněn mrtvicí, náhle zemřel. Zajisté, že prvním hnutím mysli její byla lítost. Vždyť nemohla nevzpomenouti sobě krásných a milých chvil, jež zažila v rodině toho, o němž zvěstuje jí zde několik odměřených slov, že skončil pozemskou svou pouť, že zastavily se v hlavě jeho myšlenky, a srdce přestalo tlouci navždy...

Avšak brzo v mysli její nad bolestí zprávy o smrti strýcově nabylo převahu rozumování o možných smrti této následcích, a když při churavosti sestřině a v nepřítomnosti švakrově rozhodla se vydati na cestu... ovládala jí jediná skorem myšlenka: aby miláček její Robert nebyl sklamán v nadějích svých na dědictví.

Slova, jimiž synovec ji přivítal, zvýšila nejasné obavy její na stupeň určitých pochybností.

Ve zmatku myšlenek svých zapomněla úplně i na družku, jež s ní přijela a jež namáhavě, obtížně, slézala za ní s kočáru. Robert přiskočil, chtěje staré dámě dolů pomoci. Neznal jí a obrátil se tázavé k tetě Leonoře. Tu však vyběhla z domu Boženka a s výkřikem radosti vrhla se druhé příchozí na prsa.

„Ó tetinko Fanny! Ó tetinko!“ volala, skrývajíc uslzenou líc v jejím objetí. „Že přicházíš! Neměla bych v těchto dnech smutku srdce přátelského! Ach, nemám od chvíle této také v životě více nikoho, ke komu bych se mohla uteci, nikoho než tebe, tetinko!...“

Nikoho! Starý Matýsek zakašlal. Slza objevila se na hrubé jeho tváři a ztratila se v hřívě náručního...

Hosté vešli do domu. Robert po krátkém uvítání ponechal návštěvu z Moravy společnosti Boženčině a vedl rádkyni svou do pokoje pro ni přichystaného.

„Co se stalo?“ tázala se kvapně teta Leonora dříve ještě než odložila vrchní šat cestovní. „Jaký jest pravý stav věcí? Snad bylo vše dávno ustanoveno rozhněvaným na nás strýcem, a pouť tvá na venek skončila příliš záhy, aby byla mohla způsobiti prospěšnou změnu.“

„Nebylo žádného ustanovení dědečkova před naším příchodem,“ ubezpečil ji Robert.

„Co tedy? Mluv!“

Tetinka zbožňovala synovce příliš, aby dala vzniknouti myšlence, že snad osobní zakročení miláčka jejího u kohokoli potkati by se

mohlo s nezdarem. A přece tedy! Slov nenalézajíc, strnula, zadívala se na Roberta, když zběžně, nakresliv obraz dnů strávených na statku, skončil výstupem ve velikém pokoji, „který se podobal dokonalé roztržce."

„K jejímuž vyrovnání nezbylo více času?" otázala se Lenorka pamatujíc se po dlouhém pomlčení.

„Zajisté nebylo. Noc na to učinila nemožným každý pokus..."

„Rozhněván na tebe, odešel strýc," mluvila tetinka, jako by Roberta přivesti chtěla k tomu, aby události další vypravoval.

„Ano — a octnuv se v pokoji svém, dědeček, sedl, jak se zdá, neprodleně ke stolku."

„A psal sám — vlastnoručně . . ." zpola tázala se, zpola pronášela tvrzení Lenorka. „A naše plány . . . tvoje naděje . . ."

„Moje naděje!" opakoval Robert s úsměvem zpola ironickým, zpola trpkým. „Ty tam — ty tam!"

„Ó bože!" zalkala tetinka a zahleděla se na Roberta pohledem plným zármutku. „Tedy marné byly dvacetileté mé snahy! Jediný okamžik zničil všechno... On zde již byl! Mluv, byl zde Dubský?"

„Tys mně nerozuměla... Dubský s dědečkem ani se nesetkal..."

Teta zajásala. „Což tedy?" zvolala pak netrpělivě. „Jak si mám vše vysvětliti? Dědeček rozhodl se učiniti poslední vůli — vždyť jsi jej sám na myšlenku tu vlastně přivedl," doložila s výčitkou málo zakrytou. „A proti tobě byl v okamžiku tom předpojat, roztrpčen, rozhněván na tebe... A dále? Co dále? Tuším již všecko! Tedy — ona! Ona vytlačila tě s pole. Ta slabá, nezkušená dívka mého rozumného Roberta! Nemohu tomu ani uvěřiti! Ty mě klameš anebo sám zbytečným podléháš obavám... Tak zle zajisté není! Pro nepatrné nedorozumění nemohl muž tak spravedlivý, jako nebožtík, tebe docela — snad vyděditi . . . Ty mou nedočkavost přepínáš! Mluv! V nejhorším případě — snad rozděleno jmění mezi vás oba na stejno... Nuž, pak není neštěstí tak veliké! Tito dva dědicové mohou snadno se srovnati... Či zavrhl jsi nezvratně plán, který jsem ti sdělila?"

„Zmizel shodou událostí nepochybně sám sebou," poznamenal Robert dosti tajemně.

„A teď již vysvětli mně vše!" zvolala teta Lenorka nedočkavě v značném rozčilení; zapomněla, že unášena myšlenkami svými nepustila vlastně sama synovce svého dosud k slovu. „Tvé naděje ty tam! Dědicem strýcovým nejsi ty . . ."

„Já? Kterak to? Tys mně nerozuměla! Nemyslil jsem na tyto naděje . . ."

„Ne na tyto?" Teta Lenorka zahleděla se na synovce svého zkoumavě.

Robert podal jí papír.

„Ve jmenu trojjediného boha," četla tetinka. „Očekávaje blízké naplnění svých dnů . . ." Ruce sklesly jí do klína. „Naplnění svých dnů a . . . konec!" zvolala obrátivši se k Robertovi.

„Jiné listiny zde není," odpověděl tento.

„A tato zde neznamená přec pro nás ničeho! Ubohý muž nedospěl ani tak daleko, aby projevil vlastně vůli svou . . ." Tetinka

měla za neodkladnou povinnost proliti slzu. „I kdy by byla listina dopsána osudného toho večera,“ hovořila dále, „neměla by platnosti. Což tobě to povídám? Poslední vůle bez podpisu svědků! A zde nestojí ani to nejmenší, co by jinak, třeba ne právně, závazným býti nám mohlo. Nerozumím ti, Roberte. Snad nermoutíš se myšlenkami o tom, co mohlo napsáno snad býti na prázdný ten kus papíru, jenž nachází se za posledním zde slovem a napsáno nebylo, když ruka nedovedla déle pérem vládnouti . . . Co na tom, co mohlo se snad státi? Nám stačí úplně to, co skutečně jest . . . a napsáno není nic. Ani zde, ani dříve nikdy a nikde, jak jsi pravil. Nuže! Ty jako nejbližší nebožtíkův příbuzný! . . .“ Lenorka se zamlčela; Robert pozdvihl k ní zrak — spočívala v tom pohledu otázka. Bylo odpověděno na ni rovněž jen pohledem němě . . . „Jsi po zákonu jediný dědic Součkovy pozůstalosti,“ skončila teta s probouzející se kvapem radostí. „Svědomí tvé může býti zcela pokojno. Ani k oné dívce nejsi vázán ničím . . .“

„Ničím, praničím,“ zašeptal Robert, a hlas jeho podobal se zalkání.

Teta Lenora pootevřela ústa, chtějíc pokračovati ve svých vývodech, ale nevypustila ze rtů slova — uvázlo jí pojednou v hrdle. Dívala se chvíli němě na synovce, který seděl proti ní s rukama skříženýma na prsou, s hlavou skloněnou, s čelem zamračeným.

„Roberte!“ zvolala konečně prudce se vzchopivši. „Ty ji miluješ . . .“ Nemohla ubrániti se úsměvu. Zdálo se jí, že záleží jedině na něm, zbožňovaném jejím synovci, aby touha srdce jeho každá okamžitě se vyplnila. Byl jí vzorem muže, i nechápala, že by nalezla se žena, jež by úsměv jeho přijala bez radostného vzplanutí očí, bez souhlasného záchvěvu srdce.

„Nyní ti rozumím,“ pokračovala položivši ruku na jeho rameno. „Rozumím ti, ale — nepochopuji tě! Nenadála jsem se do tebe takové — romantiky. Nepoznávám tě . . .“

„Nedivím se ti,“ odpověděl Robert. „Mně samému se tak děje,“ pokračoval mluvě polo šeptem, více pro sebe. „Jsem jako vyměněn. Sám se nechápu . . . Jsem unášen něčím neviditelným, neznámým — něčím, čemuž marně se bráním . . . Nevěděl jsem, že takovou moc . . .“

„Má láska,“ doložila teta. „A nyní tě i pochopuji!“ Stará panna vzdychla hluboce a sepjala ruce. Snad sešedivělou hlavou její letěly upomínky na vlastní minulost, mládí její. Za povzdechem následovala slza objevujíc se v přivřených řasách, a jedna po druhé kanula pak dolů po tváři.

Brzy zapomněla tetinka na vlastní příčinu pláče . . . slzná potopa jejích očí upomenula ji maně, že nalézá se v domě smutku, i zdálo se jí konečně, že pláče tak žalostně — pro ubohého strýce . . .

Rozmluva se synovcem byla přerušena. Tetinka odebrala se do pokoje zemřelého, aby učinila mu návštěvu. (Dokončení.)

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)

XVI.



rátiv se domů vyhledal doktor na večer slečnu Mély a vyzval ji kousek na procházku. Sotva vyšli ze vsi, zastavil se a pravil: „Rozkošno!“

„Že jste přece jednou spokojen a že vám do smíchu.“

„Chytil jsem ve městě lososa. Jelínka.“

Doktor se znova rozesmál.

„Vy máte, doktore, dnes pro smích uděláno.“

„Ano, má zlatá družice v Muse! Povím vám, jak jsem dnes studoval úlohu s Jelínkem.“

„Prosím.“

Jaroslav vylíčil jednou větou jeviště na střelnici a dvěma, třemi větami popsal figuru Jelínkovu. Pak pokračoval:

„Jak jsem vytáhl papíry, vyšlehl z tragických očí Jelínkových hlad, přenáramný hlad; div úloh nepohltil. Řekl jsem, že s ním obě úlohy projdu, aby dobře rozuměl jejich smyslu. Počali jsme s Rozhonem z Ještěra; Jelínek poslouchal na obě uši. Při verši: ‚Veřejný ohlas šumí po kraji‘ sáhl mi lehce kostnatou svou rukou na loket. ‚Prosím, milostpane, račte ještě jednou od slova: ‚vejřevný.‘ Já si zprvu toho výrazu nepovšimnul, ale když Jelínek slavně po mně opakoval: ‚Vejřevný ohlas šumí po kraji,‘ div jsem se potají smíchem nezakuckal. Přišlo místo:

O hrůzyplná pro mne situace,
sám nebes hrad se hrozí sesouti!

Na lokti mém spočinula opět Jelínkova pravice: ‚Milostpane! Co je to sesouti?‘ Vysvětlil jsem, že jako sesypati; jenže sesypati užívá se více o kamnách. ‚To dá rozum,‘ odvětil Jelínek; ‚o situlaci se to nemůže říci.‘ Zaťal jsem zuby, abych zadržel smích, a žádal jsem ho, by mně to místo zadeklamoval. Jelínek deklamoval: ‚O hrůzyplná pro mne situlace, sám nebes hrad se hrozí szezouti! — To je pěkné místečko,‘ dodal; ‚takovými se prorazí i dubové fošny!‘ — Opět cítím ruku Jelínkovu dále čta ‚v plášti černé noci.‘ — ‚Milostpane, to musím si vzíti také černý plášť! Abych to věděl; já již něco shledám, třeba z nějakého domina.‘ — Odvětil jsem, že nemusí býti; obecenstvo že si toho nevšimne. — ‚Také pravda; ale o plášť mi nebude zle.‘“

„Doufám, že již piskne parostroj,“ nadhodila slečna Mély.

„Stanice jest ještě daleko. Ale k vůli vám přidám páry. Četl jsem dále Rozhona. Přišel verš:

Věk k bídám lidským povždy lhostejný.

Ruka Jelínkova dotýká se mého lokte. ‚Nerozumíte?‘ — ‚Prosím vyložiti.‘ — Vykládám, že neštěstí jest vždy kruto, buď si člověk mlád nebo stár, i žádám, aby verš opakoval. Jelínek recitoval: Věk k bídám lidským vždy je h o l s t e j n ý. Jedno ‚holstejný‘ by se mohlo přeslechnouti, pro zvýšení effektu přidal jsem do úlohy ještě druhé. Tuším, že nemáte nic proti tomu?“

„Vy zdáte se již býti nasycena!“

„Po situlaci holstejný, jest, příteli, jen salát po pečeni.“

„Tedy ještě jednu pečínku. Verš zní:

Soud lidský jest jen první stolice,
bůh vyšším soudem lépe rozhodne.“

„Na lokti vašem spočinula opět Jelínkova pravice?“

„Spočinula. Nemohl pochopiti, jak do toho poetického místa přichází prosaická stolice. Já vyložil mu, že stolice znamená tolik jako instance, že tedy bůh soudí u vyšší instanci nežli lidé. Jelínek přitakal, že nyní rozumí, a opakoval si místo toto takto: Soud lidský jest jen první dištance, bůh vyšším soudem lépe rozhodne.“

„Vy pracujete, příteli, v nesmyslech,“ dí slečna.

„Ale sladkých,“ přidal doktor.

Slečna se vážně do něho zadívala. Doktor vzal ji za ruku a pravil srdečně: „Kromě vás, Mély.“

„I jinde, příteli, vím to. Týž muž, jenž komickým spůsobem se starým pošetilým hercem prochází úlohu vlastní tragické básně a vlastní plod s jeho nesmysly opepřuje sobě k potěše, týž muž zjednává ubohé, opovržené, opuštěné ženě, když jest na rozchodu se životem, ztracený mír, ztracenou blaženost, aby šťastně umřela.“

„Odkud to víte?“

„Od paní Hajné.“

Nastala pomlka. Slečna ji přerušila.

„Dovolte mi, Jaroslave, otázku, zcela upřímnou, srdečnou a odpovězte mi, prosím, na ni také tak.“

„Odpovím, Mély.“

„Miloval jste snad někdy nešťastnou onu herečku?“

„Když jsem byl študentík,“ odpovídal doktor dobrosrdečně, „poznal jsem ji v rodišti svém na divadle v prvním rozkvětu její mladosti a zablouznil si po ní. Ale Prokop, jemuž jsem se svěřil, varoval mne z toho, bych matce své známostí tou nepřístojnou neučinil zármutku a hany. Já jsem ho uposlechl; měltʼ duševní převahu nade mnou. A když jsem po letech se s ní opuštěnou v Praze shledal, věřte mi, Mély, jednal jsem z čistého, pouhého lidského citu.“

„Vážná pravda, ale opět u sladkého nesmyslu. Nuž ruku mou máte. Půjdu s vámi jako srna se svým srnem. Vždyť sama plavala jsem v samých sladkých nesmyslech a chytám se teprve u vás vážné pravdy.“

Podala doktorovi ruku; on skláněl se k ní, by ji políbil. Slečna nedovolila.

„Není, Jaroslave,“ pravila pevně, „pro vaše líbání; jest jen k upřímnému, srdečnému stisku, jenž důstojen jest pravého muže.“

„Ale nesmysly zapředené spolu dohrajeme? Vždyť Borovce nemohu zhola propustiti bez dostiučinění. Chlubil se mi do očí, že jste mu skoro lásku svou vyznala, ano, že jste i pod stolem nožkou svou jeho nohy se významně dotkla.“

„A vy jste věřil, Jaroslave?“

„Jak bych mohl, Mély, znaje vás až v duše krásné hlubinu?“

„Díky. Ale s Gábinkou nebudete více tancovati?“

„Nebudu. Což vám to utkvělo v mysli?“

„Více nežli vám Borovcova lež a chlubnost. Ale s tím pryč! Divadlo dohrajeme, jak se na poctivé komedianty sluší. Dávám vám plnou moc a vůli, pane kollego; vím, že jste zcela spolehliv, pane režisére. Borovec nemůže míti lepšího instruktora pro Kopyto nad Jelínka.“

XVII.

Tesař s truhlářem odklidili se ze sálu, první partie dekorací i průčelí přivezena, rovněž kostymy. Jeviště bylo s polovici hotovo. Úlohy se pilně studovaly: mladý Tureček s Gábinkou již opět dýchali jedním dechem, ač v Gábince, v pozadí srdečka, doktorův obraz se ještě jasně pokmitával; Jelínek s Borovcem. Vraženská paní Marjánka myslila již opravdově, že neblížili se již poslední soud, aspoň potopa nějaká odplaví Vražno. Takové bláznovství, oblohu zrovna prorážející! Pán její, padesátník, a strojiti jiným ze sebe šašky na divadle! Pováživá její hlava přicházela věci na kloub: nikdo jiný za tím nestál, nežli ta emancipovaná Pražanka z Čerstvého vzduchu! Co by byla za to dala, kdy by se byla mohla dostati do milostpánova šuplíku ve psacím stole. Jindy pohodil leckteré psaní, a ona si je potají mohla krásně přečísti; ale nyní, již po delší čas, byl opatrný jako četník: každé psaní schoval pod klíč a klíče nedal z kapsy. A pak ta Pražanka! Viděla ji asi dvakrát. Pravda, je to postava krásné proporce a bohatá; ale krásu všecku nesnědla, a jiné panny a slečny jsou také bohaty. Že by jejího pána chtěla, nezdálo se jí; tolik zdravého smyslu paní Marjánka při všem bezpokojí si zachovala. Co tedy chtěli tím divadlem u Hajných? Kratochvíli, nic nežli kratochvíli, a její pán, ten pošetilý dobrák, jim pomáhá oběma rukama. Snad chce se tím té slečně z Prahy zalíbiti; bral by asi, bral. Ti mužští! Všichni jsou stejni; staří, mladí. Ukažte jim pěknou ženskou larvičku a fuk! saze z komína! Svět, aspoň mužský svět, již dávno zasluhuje novou potopu!

Byla by ráda pána varovala, ale neměla jaksi k němu cestičky. Tloukla sice již kolikráte tak z pozdalečí na keř, ale viděla, že zajíc nevyběhne, a že by v pánovi probudila hněv a nevoli. A on má dobrou paměť, a žertu s ním není. A tu na Vražně měla paní Marjánka teplé hnízdo, proč by z něho vylízala; jistě by jí bylo hůře na stará kolena na jiné službě. U svobodných pánův je přece nejlépe; nerozumějí tak hospodářství jako paní, nu, a ledacos spíš odpadne do kapsy! Však ona ta hloupost pomine; ale mlčeti nežli pomine! Mlč, ženská hubo, když se chce mluviti! Sám Jelínek by řekl, kdy by byl duševní náladu paní Marjánky znal, že je to hrůzyplná „situlace.“

Jelínek se měl na Vražnu jako v nebi na kraji. Předně ten rajský pocit neposlouchati vřeštění dětí a nebýti na očích své ostré „Korfeliáně.“ Tak říkal v duchu své drahé polovici, podle jisté úlohy téhož jmena v nějaké divadelní báchorce. V duchu, pravíme; nebo kdy by jí byl Korfeliáno řekl do očí, bylo by se mu jistě od nějaké nádoby v očích rozjiskřilo. Jeho paní věděla, jak sladka jest vláda, ač o noviny ani nikdy nezavadila. A pak jak se na Vražně měl! Jedl sám druhý s milostpánem při tabuli i ve všední den někdy jídla, která doma ani o božích hodech nepřišla mu do úst. A nápojův, jež duši lidskou dle bible i zkušeností rozveselují, bylo také dostatek. Ký div, že herec, ať tak dím, v plísni i prachu všedního života zašlý, na dvorci Vraženském tak na duchu a těle okříval, jak upocený chodec, když z parna i s tvrdé i nudné silnice zabočí do vonného chladu lesního na pěšinu, pružnou a mechatou, jež mimo to vede k hostinci, kde čeká naň pěnivý džbánek čerstvé chmeloviny. Tento chodcův ideál bylo Jelínkovi vystoupení na divadle v Záhořanech. Z Vražna neměl tam daleko; na lopoty a sloty, na plíseň i tíseň, jež nechal ve městě v domku svém, zapomněl a žil do dne v radostné práci. Ano, Jelínek se se sladkou zahálkou na Vražně neobjímal: vždyť šil pro Kopyto milostpánovi z brusu nový kustym a pro Ještěra mu oblek upravoval; studoval a připravoval mu dvě masky a nehledě ani k tomu, že sám dvěma úlohám se učil, nešetřil potu, ani plic, ani celého těla svého, aby aspoň pro ten jeden večer z milostpána učinil herce nejen obstojného — Jelínek měl čest v těle — ale přímo znamenitého. Bylo to pachtění se za oblakem; ale Jelínek si myslil, když jsem jednou zde a dobře se mám, musím také něco dokázati a ukázati doktorovi, kdo jest Jelínek. Ale vycvičiti pana Borovce pro divadelní výstup bylo vrtati v suku. Měl málo trpělivosti, zanedbanou paměť, a žije stále téměř mimo společnost, malou zevní obratnost; a což horšího, mysl jeho byla málo pružna a čila k dojmům rychle po sobě jdoucím, a jak jim měl teprve zevnější tvar udíleti! Ale Jelínek nebyl bystrým psychologem, aby to viděl.

„Však ono to, milostpane, půjde a jak!“ říkával. „A Kopyto, milostpane, to je úloha! Ta se nedá zabiti. Až vystoupíte ve své masce, bude obecenstvo vaše. Dobrá maska jest půl výsledku. A druhou polovici zjedná vám dobrá moje škola. Vy musíte býti lvem večera, to je Jelínkova starost!“

Budoucího večera posléze překonal všecku skepsi a uvěřil, že to půjde, ano viděl se již v duchu, jak za bouřlivého tleskotu obecenstva a volání k srdci svému tiskne vavřínový věnec, jejž mu krásná ručka slečny Mély na jeviště hodí . . . Ó! on jí ukáže, že posud v žilách jeho krouží krev jinošská; že dovede něco pořádného pro lásku svou postoupiti a dokázati; že hoden jest vrchovatou měrou, by srdcem i rukou oblažila jej pro život; by zavěsila se bělostnými a měkkými lokty svými naň jako chmel na tyč, a tu krásnou kadeřavou hlavu svou na věrná prsa jeho přitiskla!

I dal se konečně opravdu do učení a nalezl zalíbení v Kopytu, jež mu mělo býti řebříkem k metě vysoko se lesknoucí. Do mysli i těla jeho vjela i pohyblivost a pružnost, pokud vůbec bylo lze, a

jednoho večera, když dohráli zkoušku, promluvil Jelínek toto vážné slovo: „Teď, milostpane, můžete směle vystoupiti a třeba i v Praze, vždyť tam to někdy také lépe nedělají. Zítra máme zkoušku. Nenamáhejte se při ní; neboť ti druzí by viděli, že vynikáte, a sami by pak se přičinili, aby se vám o produkci vyrovnali, a vy byste se pak od nich tak dobře neodrážel. Já sám se budu mírniti v scéně s vámi; vždyť jde mi jen o to, bych si zahrál, a vím, že jsem ve společnosti, jež výše stojí nežli já."

Druhého dne z rána přišel doktor na Vražno.

„Nu jakž, příteli," oslovil pana Račte; „půjdeli to?"

„Inu tak, tak, snad dost mizerně," odpověděl pan Borovec líčeně; „ale Jelínek myslí, že to nebude k utečení."

Doktor si všimnul, že mluví nějak pod barvou, a pravil:

„Naposledy, příteli, budete orlem mezi vranami!"

Borovec pokrčil rameny a potutelně třikrát zamrkal. Pomyslil si: Aha! již jde strach na ně; nu počkejte, však já vám vypálím rybník. Nahlas řekl:

„Ráčíte čtveračiti, doktore. Však je to v dobrém pořádku. Vždyť hrajeme všichni komedii; proč bychom nečtveračili, viďte? Co dělá naše drahá slečna?"

„Těší se na vás a nemůže se ani zkoušek dočkati."

„To je dobře! Já již zrovna žízním po jejím pohledu jako kantor, který čtrnáct dní piva neviděl."

Na večer byla zkouška čítací. Trvala dlouho a byla důkladna, poněvadž doktor na význačnější odstavce a místa v obou kusech svůj personál upozorňoval. Slečna seděla v přízemí zastupujíc obecenstvo, a doktor se k ní někdy potazem obracel. Nejvíce zajímali ji Jelínek a pan Račte. Z úst Jelínkových slyšela po prvé klasickou „situlaci" i „dištanci" a některé verše rozkošně zkomolené, z nichž i sám doktor malou měl radost. Celkem počínal si Jelínek trochu chladně, jako aby svou převahu nad ostatními ukázal.

„Trochu vřeleji," napomínal jej místy doktor.

„Však já se rozehřeju, pane režisére; vždyť jsme při zkoušce."

Borovec vedl si jaksi ledabyle, z čehož prosvítalo nemalé sebevědomí, jež slečnu Mély až překvapovalo. V Kopytě uhodil místy na tón živý, ano rozpustilý, a slečně se zdálo, že jen tak před ní vystrkuje růžky. Doktor jej neopravoval.

Po zkoušce bylo podáno malé občerstvení, studená pečeně a pivo, v přízemí. Slečna Mély zastupovala domácí paní a vykázala panu Račte místo první vedle sebe. Rozplývala se chválou o něm, že se Tureček i Svach potají durdili. Borovec byl samý cukr a med a slunil se v přízni a, jak se domníval, i v lásce své milostenky. Pronesl přípitek na zdar i slávu „dnešního našeho obecenstva." Slečna se mu odvděčila přípitkem na Kopyto.

Mrkal stále samolibostí a Jelínek hrdostí na svou školu zářil. On jediný ani slova nepronesl. Necítil se doma. Tureček bavil se s Gábinkou a tiskli si pod stolem ruku. Ostatně točil se hovor o divadlo.

Když již po deváté hodině divadelníci se rozcházeli, ujednána nazejtří zkouška jenom na Ještěra.

Borovec s Jelínkem usedli do kočárku již starožitného a jeli k Vražnu. Noc byla teplá a klidná, cvrčkové cvrčeli ze všech stran, a vzduchem táhla vůně zvěstující, že asi později spadne deštík. Chvíli jeli bez hovoru. Pak ujal se slova Borovec.

„Nu což, Jelínku?“

„Inu celek půjde, ač pan režisér nemá zběhlosti v divadelní výpravě. Ale já mu přece bez potazu nebudu raditi. Tolik mám úcty k velevážené společnosti a vím z praxe, že jeden musí vésti slovo a vládu. A pak ráčil jste si všimnouti, milostpane? Každého opravoval pan režisér, jenom vás neopravoval. Z toho zřetelně viděti, že moje škola jest dobra a že má úctu pan režisér před mým uměním, třeba ani slovíčkem nechválil.“

„Není pochybnosti, Jelínku; myslím, že my zvítězíme!“

„Kdy bych měl všecko tak jisto jako to, milostpane.“

Téže chvíle doprovázel pan Tureček slečinku Gábinku do dvorce. Asi deset krokův a více před nimi šla dueňa Gábinčina, hospodyně jejího otce, jež na ní dole v kuchyni čekala. V ořechovém stromořadí, vedoucím od zelenářské zahrady Čerstvého vzduchu do dvorce, bylo poetické přítmí, provanuté vůní z ořechového listí. Jinoch a dívka vedouce se tulili se k sobě a povídali si co Borovec s Jelínkem, že totiž není pochybnosti, že oni při představení zvítězí. Gábinka byla divadelní slávou všecka unešena, tak že ani nepozorovala, že Zdeněk jí krade hubičky. Když docházeli k dvorci, zastavili se a milovník pravil dojemně: „Ó kéž bychom tak hodinku ještě se mohli procházeti!“

„Bohužel, nelze. Vy nejste jak živ spokojen.“

Zdeněk přivinul ji k srdci a dopustil se ještě jedné krádeže. Starostlivá dueňa šla zvolna ku předu a vytáhla z kapsáře klíč ku dveřím.

„Nu jak?“ tázal se pan Velemín dcery vstupující do pokoje, kde kouře z dlouhé dýmky byl vyložen v okně do milované zahrady.

Gábinka si poskočila.

„Ó tatínku!“ pravila, „já budu královnou divadla. Sám pan doktor na dvou místech mne pochválil.“

„Nu, jen ať jim to nezkazíš!“

Svach přišed do pokojíka svého v přádelně zul si boty a navlékaje trepky bručel před sebe: „Jeden větší tatrman nežli druhý! Ale život chce také zábavě. Čemu se stavěti proti větru! Myslím, že i na prknech dobudu si uznání a dobrého oka u Hajného. Snad dá se pak spíše nakloniti k zvýšení služného.“

Z toho všeho viděti, že veškeren personál ovládala důvěra v sebe a vůbec dobrý duch a že bylo se nadíti souhry, chutí i láskou prodechnuté, či animované dle slovníka divadelního. Při dalších zkouškách vedl si doktor Javorník rázně a neúnavně, a personál, kromě Jelínka, neochaboval. Jelínek v duchu režisérovi vyčítal, že stará se více o přirozené provedení her nežli o effekt. Podle jeho školy byl effekt divadelním pánbíčkem, ať se docílí tak nebo jinak, jen když jest effekt. Leč z úcty k „velevážené společnosti“ nekazil panu režisérovi radosti

a myslil si: Nu, při představení půjdu já a Vraženský pán podle mé školy a prorazíme. Ti ostatní jsou bez toho jen samá chamraď.

Pět dní před představením byl iEštěr i Kopyto řádně nacvičen, a doktor popřál na dva dni svému personálu oddechu. Však i mimo zkoušky bylo práce plné ruce. Novina, že na Čerstvém vzduchu hráti se bude domácí divadlo, roznesla se po okolí jako po telegrafu a živě zajímala kruhy, jež postavením svým v společnosti do domu Hajných měly přístup. Mladí lidé ze vzácnějších rodin těžce nesli, že nepřibráno jich do personálu a vůbec byli pominuti, a starší „šesté velmoci“ kupecko-průmyslné záviděli, že tak drahé pobavy si může popříti. Nebyloť tajno, že zřízeno bude zcela nové jeviště Pražským malířem, a k tomu ještě akademickým, a že vůbec co do výloh žádné meze se nekladou vystrojení divadelního představení, a popředně tomu věnován náležitý podiv, že Vraženský pan Račte za to, že zábavy účastniti se může, i delší čas docela herce u sebe bytem má. Nebylť vůbec Borovec pro přílišnou štědrost a k penězům vlažnost v okolí na slovo brán, a výklad o tom stíhal výklad, až obecně dohádáno, že dvornost jeho k slečně Měřínské jest rázu povážlivého. Vraženský platil u sousedův za muže majetného, mimo myslivost a povídavost střízlivého, ale šípům Amorovým již odrostlého, a proto dodávalo neobyčejné jeho jednání domácímu divadlu na Čerstvém vzduchu zvláštní pikantnosti. Nebude tedy na div, že vybranější kruhy o to se zajímaly, aby chrámec Thaliin v Záhořanech jim nezůstal uzavřen, a proto ještě v příhodný čas plnil se salon u Hajných návštěvami četněji než jindy a hovor býval více méně opatrně sváděn na domácí slavnost za tím ovšem účelem, aby bylo na ně zpomenuto laskavým pozváním.

Manželé Hajných shledávali, že za takových okolností porada již z dobrého tónu jaksi nutna jest, i byla skutečně za předsednictví slavné intendance svolána a divadelní družstvo i s Borovcem bylo k hlasování i k úradě přibráno. Když se s dostatek narokovali, uzavřeno, pozvati tři nejbližší statkářské rodiny i rodinu domácího lékaře dr. Netušila z města, ano, by se dobrá vůle k lidu, v jehož lůně Hajní přebývali, ukázala, vymohl Prokop, že pozvání rozšířilo se i na starostu a prvního radního ze vsi, starce to, již obecné přízně a vážnosti v lidu se těšili. Že na Drahokoupila nezapomenuto, rozumí se samo sebou. Takovým spůsobem vzrostlo obecenstvo na více nežli dvacet hlav; zhotovili pozvánky s přídechem humoristickým a rozeslali je týden před představením po náležitých adresách.

Trnka přivezl z města ostatní dekorace, a pomocí praktického Jelínka dostaveno nadobro jeviště a shledány potřebné ke hrám rekvisity. Pokoj za divadlem upraven v oblekárnu a klavír postaven před jeviště a řádně naladěn. Trnka již z Čerstvého vzduchu neodešel a malé jeho postavičky i živé letory bylo všudy plno. Krasochutí svou přispěl nemálo k úhledné a vkusné úpravě zejmena hlediště. Divadelko samo bylo skutečně jako z cukru a když jednoho večera bylo na zkoušku i s hledištěm osvětleno, dostalo se Trnkovi celou společností jednosvorné, zvučné pochvaly. Mimo to vzal na se Trnka vytahovati a spouštěti oponu.

Když již všecko stálo pohotově, nedaly sladké nesmysly satirické žíle doktorově pokoje, i prohodil, že by žádoucno bylo, oživiti malířské a výzdobné umění také nějakým slovesným přídavkem, čili nápisem. Trnka se postavil na obě nohy proti tomu, ale veškeren personál i s orchestrem přidal se k režisérovi. Vida se na holičkach změkl Trnka jen si vymiňuje, by nápis byl docela krátký. Všichni napjali struny fantasie a vtipu, ale režisér slavil opět triumf. Za obecného příhlasu i souhlasu přijat návrh doktorův. Trnka vymaloval pásku, úzkou a větrem rozehranou a napsal v červeném poli zlatými staročeskými literami ujednanou propověď a přibil ji druhého dne na průčelí nad oponu. Skvělť se pak na divadle tento nápis, významný i pro herce i pro obecenstvo: „Kritika a smích se zapovídá.“

XVIII.

Nadešel den patnáctého srpna. Byla právě neděle a svátek, a povětrnost lahodná. Přírodou táhlo posvátné ticho, ale v Záhořanech, okolí a zvláště na Čerstvém vzduchu bylo šumu a ruchu jak v úle před rojením. Nebylo téměř komnaty ano místa vůbec, jehož by ruka divadelníků se nebyla dotkla, ani sama svatyně babiččina své brány proti nim neuchránila. Skleník a zahrada byly vyšumovány, a paní Turečková nevěděla prací a starostmi, na čem jí hlava stojí. Trnka byl všudy jako vzduch, a zbylo mu ještě času dvořiti se slečně Mély a významně všímati si Gábinky, čímž dopaloval i Borovce i Zdenka a snad i poněkud pana režiséra. Konečně o druhé hodině odpolední ruch se na chvíli uložil. Přípravy byly dovršeny. Pánové slezli se k doktorovi do komnaty a hovíce si v křeslech s doutníky v ústech sílili se na večerní slavnost, jež síly jich již tolik vyčerpala. Největší blažeností zářil Jelínek, a jen pomyšlení, že za nedlouho jej osud jeho života opět smete do náručí jeho Korfeliány, přikalovalo chvílemi lazurovou hladinu nynějšího jeho blahobytu. Leč těšil se tím, že má ještě aspoň dva jasné a zlaté dni před sebou; nebo na zítřek byla ustanovena na večer společenská zábava pro divadelníky a pozejtří hodlal ještě na Vražné si odpočinouti.

Ač začátek představení byl na osmou hodinu oznámen, přece již po čtvrté bylo živo v oblekárně. Pánové chtěli rytířského kostymu přece náležitě užiti, tu i onde bylo ještě třeba nějaké krejčovské popoprávky, a líčení, jehož přese všecko dožadování se pana Trnky Jelínek šťastně sobě uhájil, potřebovalo mnoho času. Řídě se zásadou, že kvapné dílo nebývá milo a že již čest jeho tomu chce, aby postavil řádné dílo, umínil si Jelínek, že žádnou hlavu dříve z rukou nepustí, dokud nebude povedena. A půlhodinka dlouholi není ta tam?! Žalusie byly v oblekárně uzavřeny a světla hojnost. Neb co je pro světlo, musí se dělati ve světle, poučoval Jelínek, a posuzuje práci svou odstupoval vždy asi tak daleko, jako jest obecenstvo z první řady od herce. Bývala to mnohdy komická skupina: ta nedohotovená maska v záři lampové a dlouhý Jelínek z pozdalečí ji posuzující. Trnka je jen polykal očima: bylť to účinný genrový obraz. Nepletl se Jelín-

kovi do řemesla a uznával, že jistá zručnost a jisté výhodné počiny se mu nedají odepříti; ale masky se mu zdály přece jen křiklavými. Vyslovil také mínění své po straně panu režisérovi. Ten však se Jelínka ujal pravě, žeIeštěr jest rytířská hra, v níž teče také krev, a ta že již něco snese. V sedm hodin byli všichni hotovi kromě Jelínka, jenž si nyní vážně sedl před zrcadlo, by sebe sama nalíčil. Když vstal, vypadal v pravdě hrozný; i žíly na rukou si namodřil, tak že i z nich šla hrůza.

„Takového Rozhona jsem si právě myslil," pravil doktor satiricky se usmívaje.

„Nu vidíš," myslil si Jelínek rukou máchna; „teď víš aspoň, kdo jest Jelínek!"

Běla-Gábinka vypadala jako orientálská krasavice.

„Slečinko," lichotil jí Trnka; „z vás zrovna prší oheň lásky!"

„To musí býti," odvětil hrdě Rozhon-Jelínek.

Oblekárna se utišila. Zimnička před vystoupením počínala účinkovati. Tu i tam zacvakaly stranou zuby. Jen Jelínek si mlčky a po rytířsku statně vykračoval po komnatě. Režisér a Trnka snažili se lhostejným pohovorem krev slavného personálu do oběhu přivesti, ale nedařilo se jim. Čím blíže k osmé se rafije na hodinách přibližovala, tím úzkostlivěji otáčeli se po ní zrakové herců.

Najednou zastavil se Jelínek před režisérem a pravil mu důvěrně:

„Trochu piva by personálu nebylo na škodu."

„Nyní již pozdě," odvětil doktor; „až před Kopytem."

Zimnice se zmáhala; herci se choulili k sobě, aby se jaksi ohřáli; Trnka odešel k oponě; Jelínek šel prohlížet lampy; režisér se sešitem a scenářem postavil se na stupně, vedoucí na jeviště.

Zbývá nám několik minut; podívejme se zatím do hlediště, nežli přijde obecenstvo.

Prostora před jevištěm jest skvěle osvětlena vesměs lampami s mlékovým sklem a přeměněna péčí Trnkovou v malý park. V rozích, v pravo i v levo od jeviště, jsou skupiny z cizokrajných listnatých květin malebně sestavené. Dvéře proti jevišti jsou čalouny zakryty a na tmavočervené půdě monogram z *M* a *P*, složený z oranžových květův u věnci ze živé myrty. Vstup jest z korridoru z levé strany. Proti němu z okna utvořen výklenek, od jehožto pozadí, opět tmavočerveného, odráží se sněhobílé veliké poprsí Apollina Belvederského, postaveného na šedém sloupci, jenž obklopen jest tmavou zelení živých rostlin. Podlaha pokryta měkkými koberci mimo pruh před samým jevištěm, na němž v levo stojí klavír, na jehož pultě jsou připraveny hudebniny. Po obou stranách pultu hoří ve stříbrných dvouramenných svícnech svíce. Opřena levým obnaženým loktem o pult dívá se slečna Mély do hudební skladby. Má na sobě skvostný plesový oblek z bílého atlasu, na ňadrech do rohu vystřižený a Bruselskými krajkami jednoduše olemovaný. Po šatech, jako by sám bůžek milosti je po nich rozházel, jsou připjata tu i onde bílá poupátka se zelením, a ve vlasích zatknuta nedocela rozvitá růže s dvěma poupaty právě se rozlistujícími a s několika listy. Na klíně leží jí plesová kytice z bílých

květin a tmavozelených listův, dar to doktorův. Na hr dle má zcela jednoduchý zlatý řetízek.

Trnka poodhrnuv oponu zadíval se malířskou svou duší do lepého toho zjevu jako dítě do kouzelných niv čarokrásné pohádky. Zapomněl na všecken svět a všecka jeho duše letěla očima jeho ven ku slečně. V tom zvedla slečna Mély svůj hnědý laňčí zrak k oponě. Trnka sebou otřásl, jako by přistižen byl při hříšném skutku, a prsty jeho pustily oponu mimoděk. Na korridoru ozvaly se hovořící hlasy a šum lehkých krokův. Hodiny v oblekárně bily osm. Slečna Mély vstala a šla ke dveřím, aby uvítala obecenstvo, jež přicházelo všecko najednou. Napřed stará paní, pak paní Hajná a manžel její, pak ostatní. Zasedli si do křesel ve dvou řadách postavených, dle pořádku napřed ustanoveného. Manželé na čestném místě uprostřed. Hajný vida ten vkus, tu krásu bez liché nádhery a přepychu, vzpomněl si bezděky na matku svou a nebožtíka strýce Vavřince. Jen jedno slovo ozvalo se mu v mysli, jediné slovo: „Práce.“

Obecenstvo si usedlo a dýchalo do sebe vzduch jemnou resedovou vůní prostoupený. Za oponou zacinkal dvakrát uchu lahodě stříbrný zvonek. Slečna Mély svlekla rukavičky a bílé prsty její sáhly do klávesnice. Vlny nějaké tragické ouvertury pojaly v sebe mysl obecenstva. Byla v nich čirá dojemnost poesie, nic umělkovaného, ač skladba byla technicky nesnadna. Byl to asi tvůrce Fidelia, Adelaidy. Slečna dohrála. Tleskot zašuměl hledištěm; srdečný, upřímný, nikoli ze zdvořilosti. Došuměl. Zvonek zacinkal znova, třikrát. Pan Trnka chytil kliku, geniové tragické i komické uměny soukali se s kytičkami svými do nebes a obecenstvo vstoupilo s básníkem do rytířské dvorany ze šedé dávnověkosti.

Kdy bychom se o obsahu Ještěra v ráji čili Meče a dýky rozpovídali, nepověděli bychom nic nového. Ten vévoda byl tu již stokrát a bude opět a bude míti po každé jiný na ramenou plášť. Ale co bylo nového, byla „hrůzyplná situlace,“ „věk k bídám lidským holstejný,“ stará a věčně mladá pravda, že „soud lidský jest jen první dištance,“ „vejřevný ohlas“ a jiné věci „vejřevné.“ A vše přednesl Rozhon-Jelínek tak mohutným pathosem a tak účinnými posunky, že se zdálo, jako by okoralé svědomí veškerého světa chtěl proklepati a protřásti. Jeho postava, i nehybná, byla již na rozměr jeviště trochu veliká a padala tudíž obecenstvu do oka; když však přišla do ohně a jednala, trhala všecko s sebou jako povodeň do hučivého proudu effektu. Jen že dojem byl zcela opačný toho, jakého Jelínek v seči a davu své horlivosti se dořečniti a dojednati snažil. Vybrané a jemnoduché obecenstvo přistoupilo volně k jeho intencím, jsouc mimo to devisou: „kritika a smích se zapovídá“ poučeno. Přijímajíc za vděk dobrou jeho vůli usmívalo se jen potají a splácelo mu jeho pachtění se hojným potleskem. Jelínek bral vše za pravdu pravdoucí a pásl se, snad naposledy v živobytí svém, vší bytostí svou na rajském palouku divadelní slávy. I ostatní herci konali svou povinnost jak nejlépe věděli a uměli: Stanimír-Borovec shledal se zcela pohnutlivě se svou dcerou, dávno za ztracenu považovanou, a cedil poetické slzy, ač tyto v zracích obecenstva skutečné ovlahy nevzbudily; Běla-Gábinka a Jaro-

vít-Tureček trpěli, milovali a slavili zásnuby „na věčnost“ coram publico způsobem na divadlech běžným; Lutoš-Svach zuřil a umíral zcela slušně naplňuje chrapotným rykem za posledních svých chvil i jeviště i hlediště: než lvem večera co do Ještěra byl Rozhon-Jelínek se svou dobrou školou. Byltě při otevřené scéně chválen, a když opona spuštěna byla, sám o sobě jednou a s ostatními všemi dvakrát za sebou vyvolán. I autor činobry neušel hlučnému vyzvání; leč jsa příliš skromen jako básníci vůbec a divadelní zvláště, neobjevil se při otevřené oponě, zůstav jako stydlivá panenka v oblekárně. Zaň vystoupil Rozhon-Jelínek omlouvaje „pana režiséra,“ že poodešel trochu na čerstvý vzduch. Omluva tato se líbila, a v hledišti mezi obecenstvem rozvlnila se živá zábava, při níž nebylo viděti, že následuje po vážné hře. Chvála lítala z úst do úst, a oči se potutelně usmívaly. Skupiny utvořily se po hledišti, z nichž jedna byla charakteristická, totiž správce Velemín a oba rolníci. Tito brali vše docela opravdu, a starosta neznaje dobrého tónu nechválil otci do očí výkon Gábinčin, nýbrž vynášel do nebe pana kasíra Svacha, jenž prý si to umírání tuze pěkně „sesumíroval.“ První radní si liboval Rozhona, jenž prý mu z „gruntu protřásl osrdí.“

Ještě se šumot v obecenstvu ani neuložil, když zvonek za oponou dvakráte zazvučel. Slečna Mély jakožto orchestr přisedla ke klavíru. Mělať dle programu mezi Ještěrem a Kopytem dva delší kousky veselé nálady zahráti, by herci nabyli času na přestrojení. Obecenstvo utichlo; první kousek započal. Vlibné jeho nápěvy, proplétajíce se i uměle i rozkošně mezi sebou, zajaly uši obecenstva i loudily se v mysl jeho, připravujíce ji na druhý veselý kousek. Když skladby akkord poslední dozvučel, nastal v hledišti nový, hlučnější ruch, a muži i dámy hrnuli se k slečně, děkujíce jí nelíčeně za pochoutku. Slečna přistoupila k společnosti a bavila se s ní, až opět znamení zvonkem ji k pianu přivolalo. Tenkrát zavděčila se ještě povýšenější měrou: dovedné její prsty zahrály fantasii na některé české i moravské národní písně, jíž, ať bránila se jak bránila, musila opakovati. Zatím byli v oblekárně hotovi, kdež všichni do jednoho obstoupili Benigna Neděli, příjmím Kopyto. Trnka svíjel se smíchem a všem bylo do smíchu. Pouze Jelínek, jenž představoval jen episodní úlohu starého tovaryše a k tomu bručivého panice, Slepičku, byl vážný jako Shakespearova tragédie. Režisér zahnal pana Trnku na jeho stanovisko a rozdělil herce na jeviště i mezi kulisy a dal znamení osudným zvoncem. Obecenstvo utichlo a „Kopyto na zamilovaných cestách“ vstupovalo do světa z malovaného plátna, latí a prken.

Po dvou úvodních výstupech, nic delších než byla potřeba a co do rozmluvy rozmarných, mezi starým Slepičkou-Jelínkem a mladším tovaryšem Františkem Boubelou-Turečkem a Karličkou-Gábinkou, schovankou Nedělovou, již, mimochodem podotčeno, na vzájem srdce si poranili, přišel vstup Benigna Neděle, nemálo vděčný. Právě když výmluvný František Karličce podával bulletin o stavu roztesknělého srdce svého, strhl Neděle v levo za scénou hluky a hromy jako starý desátník od skladiště, vyhrnul se na jeviště jako povětří, porazil ve chvatu Slepičku i s verpánkem, kteří mu byli v cestě, ztratil trepku

s levé nohy, jež na kus odlítla, a stanul uprostřed omráčen podívanou na zamilovaný párek, jehož krásnější polovici, jak dříve v kuse světle vyloženo bylo, sám miloval. To byl nastudovaný effekt z Jelínkovy školy. Obecenstvo bylo uchváceno a propuklo v smích, jenž stupňoval se v rozpustilý jásot, když rozkohoutěný Benignus svou figuru postavil na odiv. Pana Borovce nikdo by nebyl v něm poznal. Bylť to komický ideál zamilovaného dědka. Ryšavá vlásenka s vysokým čelem činila jeho hlavu šišatou; tváře byly rozryty a složeny v starobné vrásky; nos měl dobrodružný tvar; v levo na bradě seděla bradavice jako trojník, a oči se dívaly na půl dvanáctou. Měl černé kožené nohavice dole na tkanici, tmavozelenou kamizolu se žlutými knoflíky, a ševcovskou zástěru, z níž mu vykukoval cíp modrého šňupáckého šátku a na níž vystupoval profil kulaté piksly. Jelínek měl pravdu: dobrá maska půl výsledku. Benignus Neděle nepotřeboval ani mluviti, a osrdí celého obecenstva se protřásala, jako prve při Ještěru panu prvnímu radnímu, jen že nyní nikoliv tragickou strázní, nýbrž smíchem.

„I ty moje kopyto!“ mluvil Borovec úlohu; „já, kde ona, a ona tu s tím holobradým konipáskem!“

Rozumí se, že František nemlčel a Slepička, jenž si pádem koleno narazil, také ne, a Neděle, jenž Karličku miloval „otcovsky a ještě trošku více,“ také ne, a Karliččina malinová ústa nebyla také zamrzlá, a tak se to pletlo ráz na ráz, až se Benignus Neděle svou autoritou přece nahoru vypracoval a Karličce uložil trest, pro mladé děvče hrozný: skonfiskoval všecka zrcadla a zrcádka v domě, aby se neměla do čeho podívati. Z toho vznikl nový komický konflikt se žertovnými situacemi, z nichž vtipná a velmi směšná byla tato. František nepozorovaně Kopytovi přišpendlil zrcádko na záda a Karlička držela se kolem mistra, aby se mohla v zrcádku zhlížeti. Benignus Neděle si to vykládal, že už „měkne,“ a spravuje na verpánku botu vykládal dívce, jež za ním komicky si vedla, stav raněného svého srdce.

Schovanka na oko „změkla,“ ale žádala, aby dokázal, že jest lásky mladého děvčete hoden, k čemuž se krásná příležitost naskytla. Venku zazněl kolovrátek. Karlička vyzvala snubiče k tanečku. V tomto oboru nebyl sice mistr kován, ale z lásky hnutí svolil a začal se s děvčetem točiti do kola, při čemž spadl do škopku s mazem, z něhož nemohl chuďas vstáti. Na štěstí přiběhl Slepička vyděšen volaje o pomoc, že mají zloděje na půdě. Pomohl Nedělovi a odběhli. Karlička s Boubelou byli sami a nastal výstup pokojný, lyrický a dosti něžný: Karlička nemajíc zrcadla zhlížela se na radu milencovu v jeho očích. Zatím to nebyl zloděj, ale byl to bývalý soused Nedělův, uzdář Řemínek, vlastní otec Karliččin. Po letech vrátil se totiž do otčiny, by poohledl se po dceři, kterou malou ještě po smrti ženy své, holduje nad slušnost pití a nestálosti, zanechal dobrotě dobrých lidí odešed do světa. Jsa bezdětek ujal se Neděle s nebožkou ženou děvčátka. Řemínek-Svach měl krásného psíka, jenž spatřiv na schodech, na půdu vedoucích, kočičku, za ní se pustil. Ale mistr měl na půdě husy na krmníku, ty strhly povyk, a Řemínek, nežli vkročil k Nedělovům, běžel za psíkem na půdu, aby nehodě zabránil. Slepička myslil nejinak, nežli že to zloděj. Po tomto meziději, zajisté původním a mistrně

odůvodněném, rozvázal se dramatický zádrhel sám sebou. Neděle žádal ve vší počestnosti odměnu od Řemínka za vychování jeho dcery, totiž Karličku samu. Řemínek, jemuž se Boubela líbil, odevzdal rozhodnutí dceři. Tato nestonala na rozpaky. Zavázala oběma ženichům šátkem oči a slíbila, že bude toho, kdo ji chytí. V témž okamžiku, když ona sama vběhla do náručí Františkova, přišel Slepička Nedělovi do cesty. Tento jej objal a jásal: „Už ji mám! I ty moje kopyto! Už ji mám!“ V tom spadl mu šátek s očí a poznal omyl. „To je z toho,“ končil Slepička poučlivě hru; „když je kopyto na zamilovaných cestách.“ Benignus Neděle sklesl zdrcen na verpánek volaje: „Ach, ach, ach!“ Opona spadla.

Za hry přihodilo se ještě něco mimodivadelně pikantního. Ač měl od Jelínka zakázáno, aby za hry nedíval se do parterru, přece nepřekonal pan Račte srdce svého touhu, aby chvílemi nezahleděl si na slečnu Mély, jež v dnešní strůji se mu zdála všech Venuší spanilejší. Pokaždé pak uvázl proud jeho úlohy, a doktor jako nápověda měl svou potíž s ním, aby jej opět náležitě rozhýbal. Zasvěcenější obecenstvo a zvláště krásná pleť klepů chtivá dobře si toho všímala, a dojem hry se jen tím zvýšil.

Nebudeme vypisovati, jakou hojnou žeň na pochvale a slávě po Kopytu pan Borovec sklidil. Připomínáme toliko, že když po třetí byl vyvolán, slečnu Mély rarášek tak ponoukal, že mu dívka, jindy tak rozvážlivá, neodolala: hodilať Benignovi Neděli svou kytici za odměnu. Když doktor ku konci s celým personálem i s Trnkou na jevišti vystoupil, nebylo čelo jeho beze chmur. Viděltě nerad svou kytici v rukách Borovcových. Leč dnešního dne vyjma několik satirických šlehů, jimž jenom slečna Mély rozuměla, nedal nic na sobě viděti.

Hosté rozjížděli se teprve po půlnoci v teplou hvězdnatou noc. Všichni zářili spokojeností a výbornou náladou. Leč duši pana Račte unášela slast po rajských výšinách Elysia. Vždyť obstál skvěle ve zkoušce lásky a tiskl k srdci kytici z její ruky.

XIX.

Po práci byl odpočinek i milý i dlouhý, a divadelní společnost naše tím více si jej libovala, poněvadž s východem dnešní večernice kynul jí na Čerstvém Vzduchu kvas a beseda. Měla to býti odveta manželův Hajných za potěšení, jež způsobili jim včerejším slavnostním představením naši chráněnci Melpomeny i Thalie. V hořejším poschodí u Hajných bylo v pondělí dopoledne jako po vymření. Všechno vyspávalo, jen stará paní nevykročila z obvyklé každodenní dráhy své, zůstávala však i s Jarouškem v komnatě, poněvadž venku bylo nebe zataženo a větrno. Po polední vystoupil doktor Javorník z pokoje a šel se podívat k Trnkovi. Malíř polo seděl polo ležel v křesle, maje pravou nohu přes levou položenu a drže v klíně mapu, do níž čmáral.

„Kresliteli?“ otázal se doktor.

„Namazal jsem tak z dlouhé chvíle Benigna Neděli, jak kytici od slečny Mély vine k zástěře.“

Doktorovi rtové sebou trhli, jako by nějaká jiskra se jich dotekla. Díval se mlčky oknem do zahrady, a zdálo se mu, že v zeleni zakmitl se šat slečnin. Pobyl chvilku a vyšel na chodbu, kdež potkal slečnu.

Podala mu ruku a pravila srdečně i žertovně:

„Jakž venku, pane kollego?“

„Větrno.“

„Jakž ve vás?“

„Zataženo.“

„Po včerejším triumfu?“

„Borovcově?“

„Odkud bodláčí? Povídáte to přihořkle.“

„A kytice . . .“

Slečnin zrak utkvěl chvilku na mladém muži, vážně, zpytavě. Odvětila:

„Liboli na kousek pohovoru ke mně?“

Vstoupili do komnaty. Slečna si sedla na milé místo své k psacímu stolku.

„Jsemli vinna, doktore?“

„Odpověď musí ve vás býti.“

„Této chvíle mi praví vnitřní hlas, že nejsem bez viny; ale včera, za obecné, rozvázané veselosti, mně to neříkal. Zabředla jsem do nesmyslův a dala se unesti. Odpuštění, doktore.“

„Dovolte, Mély; kytice byla dar ode mne, a byl v ní lísteček ode mne.“

„Nebezpečný?“

„Nikoliv; neškodný.“

Slečna si oddechnula.

„Stojím, doktore, před vámi na velmi vážném rozhraní. Myslila jsem, že mi aspoň něco svobody při jednání mém ponecháte.“

„Láska jest soběcká.“

„A zotročuje.“

„Snad.“

„Vy, milý otrokáři. Tu máte si obě ruce mé. Spoutejte si je, spoutejte. Já nereptám nyní a nepozvednu nikdy hlasu k odporu. Abyste viděl, že láska vaše jest láska moje. K čemu mi svoboda, když mám lásku; upřímnou, ryzí lásku.“

„Mély, stojím před vámi zahanben.“

„Ne, ne, Jaroslave! Jsem vaše! V tom slově leží všecko. A vězte to, muži; bez vás jsem prázdný stín, ano méně nežli ten, bez vás jsem nicotný pojem, nic, nic.“

„Jsem štěstím zpit, Mély!“

„S Borovcem třeba se spořádati. Učiníteli tak sám, Jaroslave?“

„Ublížil jsem tomu muži. Nyní teprve, co vás mám, to cítím. Prosím, proveďte vyrovnání sama. Věc tak drsná zjemní se, podajíli ji mu měkké a lahodné vaše ruce.“

„Učiním po přání vašem, Jaroslave.“ —

Na Vražně byli po obědě. Nebyli dnes sami, měli hostě, faráře Suchotínského. Pozval se dnes sám na oběd. Nedalo mu, aby zůstal

doma. Stěny příbytku jeho tísnily jej dnes jako málo kdy jindy. Tak dokonale, tak olympsky blaze jako včera na Čerstvém vzduchu snad nikdy se nepobavil. Ještě dnes prochvívalo duši jeho blaženství, a všecko jeho myšlení živilo se ze zpomínání na rozkošný věerejšek. Nebyl dávno v divadle, a představení obou kusův zanechalo trvalé a účinné stopy v něm; ale v popředí se v jeho mysli nehrnulo. Tam stála slečna Mély, její krása a líbeznost a všecka ta svatozář poesie, jež včerejší její zjev oskvívala. I hra její na pianě, ač nebyl hudebník, proznívala posud myslí jeho jak ozvěna z ráje niv nepoznaných. A ruka její podala krásnou kytici Borovcovi za šašky a frašky! Suchotínský farář neměl pokoje. Vzal hůl a rozběhl se na Vražno. Musil s někým o včerejšku si pohovořiti, zapomněl nadobro na zlaté hodinky. I panu Račte bylo velmi milo, že Drahokoupil přišel; jeho duše byla jako svodič elektřinou nabitý. Práhnul po výboji. Zasmál se, spatřiv oknem přicházejícího faráře. I Jelínek byl tomu rád, že zavítal host. Prudký zápach včerejšího vavřínu kouřil se mu posud v hlavě. Duše byla bez toho v tom člověku, na pohled suchopárně střízlivém a škrobeném, povždy ve dví rozpoltěna. Noci pokojné na dnešek neměl; naopak házel sebou v loži jako pijavice v soli, klna osudu svému, že naň pustil kletbu v podobě Korfeliany a hladových dětí. Měl přece jen ostati při divadle, při umění. Kam to již mohl přivesti! Včera se jeho škola osvědčila, na něm i milostpánovi, a jak zřetelně a skvěle! A před jakým obecenstvem! Kdy by se byl před dobrými desíti lety neodtrhl násilně od kastalského pramene, jak mohl nyní se na výsluní divadelní slávy hrdě procházeti! A místo všeho, co jeho údělem na zemi? Prosaický džbán vody, mísa bramborův, ostré levity vadivé ženy v učouzené jizbě. Duše jeho rozhlodána světobolem sklopila smutně peroutky. A milostivý pán byl dnes naladěn do alleluja. Jak měl mu jen poněkud s úspěchem tovaryšiti?! Kůže se mu zrovna rozvolnila, když vstoupil Drahokoupil.

Oběd vzhledem k večerní hostině nebyl hojný, ale zúplna postačoval, a steré podrobnosti z včerejšího večera byly mu příchoutkou velice vděčnou. Po obědě, při doutníku, povídalo se ještě rozkošněji, a celý roj myšlenek o slečně Mély rozekroužil se hovorem. Najednou vstal Borovec a vedl kněze do parádního pokoje, kde na stolku, při okně mezi záslonami, vzácným kobercem pokrytém, stála nejpěknější váza z domu s květodarem slečniným. Celek vypadal jako nějaká obětnice, a bylo to již po třetí, co Borovec dnes kytici faráři ukazoval. Jelínek zůstal v jídelně a zapíjel světobol.

Drahokoupil prohlížel bedlivě kytici a připomenul:

„Podívalli jste se dobře, neníli v kytici nějaký lísteček. Bývá to již tak mezi milenci.“

„Ani mi nepřipadlo, příteli.“

Drahokoupil rozhrnoval opatrně kvítky a lístky.

„Zvolna, zvolňoučka; račte pozor míti,“ napomínal Vraženský.

Farář zvolal: „Je tu něco, je. Proužek papíru.“

„Ó dejte sem, dejte sem, přítelínku,“ zajásal Borovec a přitisknuv záviteček k ústům ustoupil s ním k druhému oknu a hltavě četl jeho

obsah. Čelo jeho se zasmušilo, oči přitemněly; nerozuměl patrně obsahu, nebo byl mu nemilý.

„Nu?“ otazoval se farář.

Borovec podával mu papírek mluvě hlasem rozechvěným: „Račte přečísti a možnáli rozřešiti smysl.“

Drahokoupil četl hlasitě: „Krásné polovici družstva polovice šeredná.“

„Ruka jest mužská, viďte, příteli?“ otazoval se třesavě Borovec, v jehož blažené duši se najednou zdvíhal rarášek žárlivosti.

Drahokoupil studoval chvíli papírek. Pak odvětil pokojně:

„Proč by ta ruka musila býti mužskou?! Nynější vzdělané dámy mívají také vypsanou ruku.“

„Ah! Ráčíte mysliti!? Ale obsah, obsah; temný jako adventní noc!“

„Záhadný jest; ale přečtouli se hieroglify na egyptských náhrobnících, proč by se nedala rozluštiti tato jednoduchá věta? ‚Družstvo!‘ Co může to býti, neli vy všichni divadelníci dohromady.“

„Pravda.“

„A vezmemeli obsah ironicky, a takovým zdá se v pravdě býti; zněla by propověď takto: Šeredné polovici družstva polovice krásná. Pak — ano, již to mám. Šerednou polovicí jest švec Neděle a krásnou polovicí . . .“

„Mély!?“

„Nu a máme to.“

„Díky, neskonalé díky, přítelínku. Já si to myslil jinak. Představoval jsem si, že doktor dal kytici slečně, že ona o lístku nevěděla a že uchvácena mou dojemnou hrou, kyticí mne poctila. Hroznejš žárlivosti mi dusil srdce. Já ji miluji, zbožňuji. Jí jen k vůli hrál jsem divadlo, jež již pro mne není. Ona mi tu zkoušku uložila. Doktor by mne nebyl přemluvil; dušuji se vám, nepřemluvil.“

Drahokoupil měnil barvu; Borovec si toho nevšímal.

„Příteli,“ pokračoval panic; „již před divadlem byla na polovic moje. A pak můj úspěch a tato kytice, jíž mne před elitou naší společnosti vyznamenala, veřejně vyznamenala; a k tomu ke všemu tento důvěrný lístek . . . Ó vždyť sám jste ráčil připomenouti, že jest to tak zvykem mezi milenci! Ó příteli! Dnešní noc musí se můj, musí se náš los rozhodnouti; dnešní noc musím míti rozhodné, konečné slovo z jejích zlatých úst.“

„Spěch nebývá vždycky úspěchem.“

„Nemožno mi déle čekati; nemožno, bratříčku, nemožno. Zalknul bych se nejistotou! A pak ten doktor! Nedůvěra klíčí ve mně k němu. Vy jste mi ovšem psal, že jest zarytý bezženec; ale on s ní pod jednou střechou v jedné společnosti. I led ledoucí by časem roztál na výsluní těch nebeských očí! Tu nelze se více ohlížeti, tu třeba jednati.“

Drahokoupil svěsil filosoficky hlavu.

„Vidím, že nejde tu o mou radu,“ připomenul diplomaticky.

„Leda, že byste mně u staré paní mohl posloužiti.“

„Prosím vás, v té věci pusťte mne. Kněz a namlouvati!“

„Nuže, půjdu sám po svém.“

Vrátili se do jídelny. Leč hovor každou chvíli seděl v písku. Prošli se trochu po zahradě a po dvoře. Ke čtvrté hodině Drahokoupil odešel předstíraje, že asi k večeru dá se do deště.

Když byl kousek od Vražna, zastavil se a pravil k sobě: „Ten a slečna Mély!“

Farář rozpřáhl se ze vší síly holí a přeťal bodlák, při cestě stojící, že ubohá hlavička jeho daleko do pole zaletěla.

(Pokračování.)

Boka Kotorská.

Od

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

II. Lid.

Množství obyvatelstva v Boce Kotorské Štěpán Ljubiša na základě předposledního sčítání udává na 34.770 duší, z nichž 17.900 žen; dle vyznání je z nich 25.270 pravoslavných a 9500 katolíků. Výsledek posledního sčítání dosud veřejně oznámen nebyl.

R. 1851 J. F. Neigebauer cenil obyvatelstvo Boky ne dosti určitě na „více než 33.000 duší.“

R. 1808 zaznamenal Němec anonymus, jenž nazývá se „očividcem“ událostí, jichž jevištěm tehdáž Boka byla, že je tu „nejvýš 39.000 duší obyvatelstva.“

Ačkoli ani tato číslice není náležitě přesna, přece z ní jasně vysvítá, že Boka měla na počátku tohoto století více obyvatelů, než nyní; že potom, když Rakousko v Boce opanovalo, populace tamní značně prořídla a teprve za doby přítomné zvolna zrůstá.

Již německý anonymus pronesl se, že Boka je málo zalidněna, a hledal příčinu toho v neustálých domácích bojích, v čemž patrně pochybil. Pravda, že krvavé rozmíšky mezi jednotlivými rodinami a obcemi byly za republiky Benátské na denním pořádku, tak jako tehdáž ani sousední Černá Hora nevycházela z drobných občanských válek; ale jako na Černé Hoře, bylo by i v Boce obyvatelstva přibývalo na vzdory všelikým krveprolitím, kdy by se tu nebyly jiné příčiny přičinily, aby počet obyvatelstva zůstával malým.

Příčinu náhlého úbytku obyvatelstva na počátku tohoto století dlužno především spatřovati v pádu republiky Benátské. Benátky měly v Boce důležité místo pro obchod s Hercegovinou, Černou Horou a severní Albanií. Přístavní města v Boce kvetla, kupci Bokelští slynuli bohatstvím. Čilý obchod přivábil množství italských osadníků, z nichž někteří vyvolili si tu trvalé bydliště, jiní pak v Boce jen s tím úmyslem prodlévali, aby se obohatili, a toho když dosáhli, stěhovali se nazpět do domova. Osadníci italští těšili se zvláštní přízni republiky Benátské

a proto se jim lépe dařilo než i těm domorodcům, kteří rovněž o její ochranu se ucházeli.

Když nastaly boje o Boku, které v jednom kuse sedmnáct let trvaly, byla smrtelná rána zasazena obchodu a bohatství tohoto území. Osadníci opustili svoje zdejší stanoviště, domnívajíce se, že doma najdou svému zaměstnání lepší podmínky. Podnes vidíme po celé Boce, zvláště pak při zátoce, mnoho spustlých domův a palácův, jejichž dřevěné součásti dávno strouchnivěly, ale solidní kvádrové zdi ješte dlouho v celosti zůstanou, aby Bokelcům připomínaly, kdy nastalo nové období v jejich osudech. Pádem republiky Benátské poklesl blahobyt Boky, a známo je, že všude v témž poměru, jako mizí zámožnost obyvatelstva, mizí i jeho počet. — Sluší také uvesti, že velká část mužů z míst pobřežních sobě výživu hledá na moři, po němž plují do dalekých krajin buď jako samostatní obchodníci, kteří vesměs požívají čestného názvu „kapitánů," nebo jako lodníci. Dokud nebylo parních lodí, byly tyto cesty zrovna nekonečné, avšak i nyní nejednou trvají rok i dvě léta.

Postačí jediný pohled, abychom poznali, že Bokelci po stránce národopisné tvoří jediný celek s oním lidem srbským, jenž obývá Černou Horu a Hercegovinu. Stejné postavy, stejný kroj, stejné povahy, stejné mravy a zvyky, stejný jazyk; jen varianty málo se odchylující můžeme uznamenati. Bokelec je zrůstu štíhlého, údů křepkých, paží silných, pohybů svižných, tváře sličné, čela hrdého. Pravíli Andrija Kačić o Kotoranech: „Šavlí sekají jako Maďaři, z pušek střílejí jako Černohorci, junáci jsou jako Kotarci, hbití jsou jako Hercegovci, ušlechtilí jako Angličané, chytří jako Italové, ztepilí jako Bosňáci," můžeme slova jeho prostříti na všechny Bokelce.

Anonymus z r. 1808 napsal o nich: „Čemu jsem se nejvíc obdivoval, jest jejich přirozená strategie; byl jsem sám svědkem, kterak rekognoskují a posice zajímají, když jsem se odebral na výšiny u Braićů, abych se pokochal výhledem na jezero Skaderské. Protože právě měli boj s Černohorci, byl jsem 40 muži eskortován. Tito rozestavili stráže, aby nebyli přepadeni a kde možno, aby některého nepřítele, jejž větřili z daleka (pravím „větřili," neboť jsem Černohorce sotva dalekohledem spatřil, když oni už prostým okem je vypátrali), do zálohy vlákali, a činili to s takou dovedností, že pochybuji, že by si byl nejzkušenější generál lépe vedl, a málo schází, aby z nich byli vychováni nejlepší vojínové. Ale vojsko nelze tu odváděti, neboť při nepatrném zalidnění bylo by záhodnější, aby sem byli osadníci posíláni. Jsou silní a obratní, běhají jako kamzíci po nejstrmějších stěnách, berou za vděk nejchatrnější stravou a jsou při tom velmi zdrávi; jsou neméně dobří střelci, než Tyroláci, ale mají víc osobního udatenství a nejvycvičenější bystrozrak, aby z každé okolnosti výhody dobyli."

Jsouce bojovní jako jejich bratří, Sparťané nad Lovčenem, Bokelci podobně jako oni život svůj uspořádali.

Hoch, jedva první krok učinil, sahá po pušce. Ve 13. nebo 14. roce jest už obratným bojovníkem. S vrstevníky svými nebaví se jinak, než bojovnými hrami. Ani nevěda jak, výrostek stává se ve zbrani virtuosem. Záhy dospívá, i hrdé sebevědomí muže záhy se v něm probouzí. Je vtipný, rád si jiného dobírá a mluva jeho je plna humori-

stických obratů, což však jí nevadí, aby byla vážna, důstojna, opravdova. Vážnost charakteru vyžaduje střídmost v jídle a pití, neboť nikdo tak snadno nestává se směšným jako člověk nestřídmý a rovněž nikdo tak jistě neoslabuje sílu ducha i těla svého. Ovšem už samo podnebí a povaha kraje k tomu přispívají, aby Bokelce střídmosti přiučily a jemu ji usnadnily. Jsouť potřeby žaludku všude v jižních končinách menší, než na severu, a nedostatek pramenité vody učí Bokelce, aby ani tímto darem neplýtval. Způsob života Bokelcova je prostý a drsný; jeho obyčejným pokrmem je luk (druh cibule), brambory, které byly do Boky uvedeny r. 1780, a chléb nebo kaše kukuřičná. Léto podává dostatek ovoce. Přilepšuje si kastradinou (sušeným masem) a beraninou. Země jest jeho lůžkem, kámen poduškou, hrubá struka nebo kabanice jeho pokryvkou. Je do krajnosti pohostinným a s hostem svým rád poslední sousto sdílí, při čemž umí se mu postarati o příjemnou zábavu vypravováním rozličných příhod z junáckého života; avšak není žvatlalem, slova svoje opatrně cedí, tajemství svého neprozradí, spíše tajemství cizí vyláká. Kraj svůj nade vše miluje, a usmáloli se naň štěstí v cizině a zahrnulo jej bohatstvím a poklady, Bokelec přece touží stále po domovině, až konečně neodolá, vábnou cizinu opustí a spěchá domů, aby žil dle způsobu svých předků. Má zálibu ve vkusném národním kroji a pěkných zbraních; zpěv guslarův jej rozjařuje a povzbuzuje; všedních zábav civilisovaných národů nezná a nemiluje. Řemeslům se nerad učí, neboť se nesrovnávají s junáctvím, a jeli nucen jíti za výživou do ciziny, volí státi se námořníkem. Nezvratně setrvává na jazyku, víře a mravech po předcích zděděných, a žádná moc ani chytrost jej v tom zviklati nedovede. Jako si krve své velice váží, žádá i od cizince, aby ji ctil. Vtipkováním snáze někoho urazí, než sám urážku snese. Hrdost jeho vyžaduje, aby urážka byla pomstěna. Po pomstě dychtí, dokud jí neukojí. Kdy by jednotlivec s to nebyl pomstu vykonati, pomáhají mu příbuzní, bratří, pobratimové, kumové. Chtivost pomsty často dosáhla stupně nezřízenosti a způsobila celým obcím nemalé škody; ale praktický smysl připadl na výhybku, že ten, od koho má býti pomsta vzata, může se vykoupiti. Rána je proceněna na 10 dukátů, dvě rány na 20, vražda na 120. Za zavražděného žádají pomstu jeho pozůstalí. Kdo se penězi pomsty zhostil, čili, jak říkají, kdo svou „hlavu vykoupil,“ musí se ještě podrobiti krutým, dlouhým a velmi ponižujícím obřadům; musí se po kolenou plaziti, maje o krk ověšenu zbraň, jež z jeho ruky dala smrt, plakati a rodinu zavražděného zkroušeně za odpuštění prositi; to vše jako na Černé Hoře.

Rakousko, když jalo se Boku spravovati, chtělo vraždám ze msty přítrž učiniti největší přísností, ukládajíc na ně trest šibenice jako za prostou vraždu. Způsob tento se neosvědčil. Bokelec sice právě tak, jako rád smrti vychází vstříc v mužném zápase, hrozí se smrti rukou katovou, neboť cítí živě celou její potupu; ale protože dle jeho zásady dlužno i malou urážku mstíti, hanebná smrt na šibenici má v zápětí jen úsilovnější ještě žádost odvety.

Touž dobou byla i plemena Černohorská rozvaděna a podnikala proti sobě hotová válečná tažení. Vladyka Petr I. jinak si na Černohorce

zašel. Vida, že přísnost proti nim je marna, účinkoval na jejich cit a rozum. Dostavoval se na místa, kde mělo býti svedeno pobití, napomínal, prosil, vykládal, zapřísahal a svojí kletbou hrozil. A skutečně dodělal se toho, že na Černé Hoře zavládla svornost a bratrství. A jako je život pod Lovčenem jen odleskem života za Lovčenem, lze předpokládati, že Bokelci znenáhla své domácí spory pokojně urovnali, ačkoli porůzné případy osobní pomsty dosud se vyskytují.

Jihoslované nevyhledávají pomstu z nedostatku právního citu, nýbrž proto, že právní cit ve prsou jejich příliš je živý a křivda sebe menší jej z klidu vyrušuje a pobuřuje. Majíce pak dost hrdosti, statečnosti a síly, zjednávají si právo sami.

Uplývá páté století, co Boka je pod nadvládou živlu cizího, dříve italského, nyní německého, jenž sobě předchůdce svého béře na pomoc. Za celou tu drahnou dobu cizí kultura nezapustila kořenů do lidu, jejž dovedla sice v přirozeném rozvoji zdržeti, nikoli však zjinačiti a cizině zpodobniti. Jako každý světa kraj, jenž měl podobné osudy, i tento zapomenutý kout nás poučuje, že národ, máli duševně prospívati a kultuře obecné vydati zdárné ovoce, může tak činiti toliko na základě své vlastní individuality; jinak aneb divočí aneb krní.

Národní řády, s nimiž se v Boce potkáváme, jsou dosud takové, jako byly na počátku věku patnáctého, když tam Benátčané dostali vrch: jsou totiž směsí řádů staroslovanských a feudálních. Autorita cizího živlu nikdy nebyla tak mocna, aby je vyhladila, a musila k nim vždy aspoň jedno oko zamhuřovati.

Staří Slované soudívali po citu a po rozumu, dle toho, jak jim svědomí napovídalo, spravujíce se při tom spíše zvykem, nežli psaným zákonem. Soudcové scházívali se pod širým nebem, nejraději pod korunou posvátného stromu.

Tak se soudí v Boce podnes. Soudy od vlády ustanovené mají okrsek úzký. Pouze lid městský se jim podrobuje, vesničané sami mezi sebou své spory urovnávají a na soudy pře svoje nevznášejí. Nemohouli se porovnati a potřebujíli vyšší autority, uchylují se na Cetyň, kde jest nyní, jak říkají, soud „jako u kteréhokoli krále.“

Za pobytu spisovatelova na Cetyni r. 1876 někteří Bokelci „smiřovali mrtvou hlavu,“ t. j. odstraňovali neblahé následky zabití stanovením peněžité pokuty. Protože byl vrah nemajetný, Černohorci učinili mezi sebou soukromou sbírku, aby mu pokutu sehnali; i hosté, na Cetyni prodlévající, ochotně k ní přispěli.

Na počátku tohoto století byly v Boce v platnosti ještě „boží soudy“ ohněm a vodou. Božímu soudu byl vydán, kdo zapíral přečin, z něhož byl viněn, a nemohl dokázati dvanácti svědky, že nespáchal, co mu za vinu kladeno. Člověku na boží soud odkázanému bylo buď choditi po rozpálených radlicích nebo nohy či ruce potopovati do vařící vody.

Po skončení každého soudu strojena bývala hostina, při nížto zasedali soudcové vedle obou sporných stran.

Poměr mužův k ženě jest jako na Černé Hoře.

Bokelka je štíhlá, spíše suchá než plnotvárná, pleti jemné, broskvové, vlasův a očí kaštanových, pohledu nyvého. Dcery z rodů zá-

možných jsou velmi krásny; ženy chudé, které musejí vykonávati namáhavou práci, brzy vadnou a stárnou; neníť chudoba a namáhání prostředkem krásivým. Dívky se neprovdávají z náklonnosti, nýbrž z vůle rodičů. Ženy jsou mužům věrny a oddány tak, že více si přáti nelze. Za nepřítomnosti mužův obstarávají celou domácnost. Jsouli mužové na moři, ženám přísluší po případě i obrana domu, jenž zůstává každé mužské noze uzavřeným, dokud se hospodář jeho nenavrátí, a byť to bylo teprva za několik let. Dříve byl muž neobmezený pán nad životem a smrtí své ženy. Přistihnulli ji při nevěře, měl právo, aby ji bez milosrdenství smrtí potrestal, aniž komu z toho odpovídal. Dívka, která se nad svým panenským vínkem zapomněla, bývala veřejně kamenována, a její otec byl prvním, kdož na ni kámen vrhal.

Anonymus vypravuje: Velmi hezké děvče bylo r. 1802 v Risnu od tohoto spůsobu smrti zachráněno mužstvem, jež před tímto nepokojným místem stále s nabitými kusy na zakotvené dělové lodi stálo. Otec dívčin už pozdvihl kámen a kdy by jej byl na tělo dceřino hodil, bylo by bývalo dáno znamení ku všeobecnému kamenování; ale vojáci tomu zabránili. Dívka se pak brzy na to provdala za poddůstojníka Likánského pluku a žila s mužem ve vzorném manželství; vláda dala nelítostnému otci milost, ale přinutila jej, aby dal dceři přiměřené věno.

Neporozuměl by životu národa, kdo by nazval Bokelku otrokyní svého muže. Vnější podřízenost ženy muži zachovala se ještě z dob staroslovanských; však žena milující a milovaná dovede se postarati, aby v kruhu rodinném slovo její bylo slyšeno a váženo. Bokelky, jako i Černohorky a Jihoslovanky vůbec, pyšní se svou cudností, věrností a zachovalostí, aniž sobě žádají v příčině této jakés emancipace. Ženy, jeli jejich cudnost ohrožena a nemajíli na blízku mužského ochrance, samy si odvety dobývají. Rakouští vojáci, kteří sem kdy posádkou se dostali a s sebou přinesli názor o volném a bezuzdném životě vojenském, mohli by mnoho vyprávěti o zkušenostech, jichž nabyli v Boce.

Kdysi stál voják na stráži za městem. Šla kolem něho krasavice, kterou vojákovi líto bylo propustit, aby nevzdal půvabům jejím hold takovým spůsobem, jak to doma v lacmansku číníval kuchařkám, jejichžto srdce chtěl si získati. Objal dívku, — ale v témž okamžiku válel se ve své krvi, proklán dýkou. Smrtonosnou zbraň klidně utírajíc, hajitelka své cti hrdým krokem ubírala se dále, aniž jí v tom od koho bylo zbraňováno.

„Vůči lidem docela cizím žárlivost Bokelská často zabíhá do nezdvořáctva," napsal německý očividec.

Únos dívek, jenž druhdy byl takořka denním úkazem, přihází se podnes, jen že ne zhusta. Kde mladí lidé obojího pohlaví mají tak málo příležitosti k veřejnému styku, a často tak málo možnosti, aby mohli sňatek uzavříti, tam jest únos následkem přirozeným a nevyplývá snad z pouhé zbujnosti. Únos dívky obyčejně se děje s jejím svolením, a tesťové se po nějakém čase smiřují se stavem věcí. Jsou i případy, že zamilovaný pokoušel se dívku unesti proti její vůli, prostým násilím; takové historky končívají tragicky.

Kroj nosí národní, jenž je v podstatě týž, který vidíme na Černé Hoře. Hlavními jeho znaky jsou: „dokolenice," t. j. soukenné obaly,

které na háčky zapjaty drží pohromadě svaly lýtkové; široké spodky, „gaće," jež kolem boků tkanicí se sdrhují a jen po kolena sahají, kde jsou k noze připoutány podvazky; pás vysoký, z červeného safianu, jenž napřed celé břicho zakrývá, proti poranění a nastuzení je chrání a slouží za přenosnou zbrojnici a spížnici. Hořejší těla část odívají rozmanitěji. Grbljané, Mahiňané, Poboři a Braići nosí dlouhý kabát z bílého sukna, zpředu otevřený, „bělaču" či „guň," jako Černohorci. Risňané a Pastrovići milují místo guně zelenou „dolamu" s prémováním zlatým nebo červeným. Pod guní nebo bělačou viděti jest na prsou červenou „dječernu," druh to vesty, jejíž konce přes sebe se překládají a na háčky zapínají. Při slavnostech naděje se přes dolamu „koret" z aksamítu červeného, pošitý černými a zlatými šňůrami, v rozličné figury skroucenými, a na prsou mající buď malé pozlacené hranolky nebo stříbrný pancíř, „toky." Někteří Krivošijané ještě nosí turbany či „suruky." V létě spatříme na hlavách zámožnějších Bokelců široké slaměné klobouky, které národní kroj docela slušně doplňují. Jako pokryvka hlavy zobecněla v posledních letech čapka černohorská s černým okrajem, jenž symbolicky znamená smutek pro Kosovo, a s červeným dýnkem, na němž při kraji zlatem vyšit oblouček, znamenající, že nad Srbstvem slunce vstává, a v obloučku jsou buď iniciálky knížete Nikoly, nebo čtyři cyrilská *s* (C) zády k sobě obrácená, jež značí počáteční písmeny hesla srbských vlastenců: Samo sloga Srba spasava — jen svornost Srba zachraňuje. Tyto čapky, nyní od úřadů zapovězené, zavedl černohorský vladyka Petr I.

V místech, položených při samé zátoce, jako zejmena v Perastu, Stolivu, Prčuji, Dobrotě a Kotoru, zavládl tak zvaný „kroj Dobrotský," jenž je střižen jako národní, ale je barvy černé, obyčejně hedbávný, vyšíván nitmi zlatými nebo stříbrnými a někde perletí vykládán. Kroj Dobrotský doplněn je vysokou, ale splesklou čapkou se střapcem jak u fesu, taktéž zhotovenou z černého hedbáví.

V Kotoru již převládá kroj v Evropě obvyklý, tam francouzským, lacmanským i švábským nazývaný.

I národní kroj ženský je v podstatě týž jako na Černé Hoře. Celkem na něm převládá temnomodrá barva. Po hrdle a hrudi rozvěšeny jsou řady zlatých mincí. Sem tam i hladké čelo ozdobeno je řadou zlatých penízků. Obyčejnou pokryvkou hlavy je bílá rouška, nad čelem kolem do kola do vroubků složená, která, jeli hlouběji do obličeje stažena, koná tutéž službu jako jašmak žen tureckých, číně tvář téměř neviditelnou.

Ženský kroj Dobrotský je černý jak u mužů, jednoduchý, s opásáním pod samými ňadry. Bílá rouška na hlavě zůstává. Žena, krojem Dobrotským oděná, vypadá jako jeptiška.

Šněrovačky jsou neznámy; proto ženy dlouho podržují pěkný zrůst a nerodí děti znetvořené.

Výroční obyčeje jsou jednaké s obyčeji na Černé Hoře a v Hercegovině. I pověry jsou stejné. Věří v tence či vlkodlaky, víly, vileníky a věštice (čarodějnice). Pobratřují a posestřují se a posvěcují se tím ideálnímu přátelství. (Pokračování.)

Česká zpěvohra.

Minulá právě zimní saisona byla, pokud se týká novinek původu domácího, nejen velmi plodná, nýbrž i rozhodně šťastná. V září provozováni Bendlovi *Černohorci,* brzy potom Dvořákovy *Tvrdé palice* a již v listopadu zase Fibichův *Blaník.* Všechny tři novinky měly rozhodný úspěch — tím více ovšem jest toho litovati, že nyní z repertoiru docela zmizely. Neustálé churavění některých z předních sil pěveckých, mezera v podřízeném ale přece důležitém oboru již několik měsíců trvající a dosud nevyplněná, a jiné ještě příčiny jsou tím vinny — správě divadelní mělo by zejmena nyní, při zahájení letní saisony v nově upraveném divadle na Vinohradech, záležeti na tom, aby alespoň tolik, seč skutečně jest, učinila pro opětné předvedení těchto nových zpěvoher.

O Černohorcích a o Tvrdých palicích podány svého času podrobnější zprávy v těchto listech. Zbývá mi tudíž promluviti u příležitosti tohoto povšechného přehledu činnosti naší opery toliko o novince třetí, o Fibichově *Blaníku.* Se jmenem skladatelovým setkává se hudbymilovné obecenstvo české již po celou řadu let v nejrůznějších oborech; osvědčilť vzácné hudební nadání i vzdělání své v nejpřísnějších formách hudby instrumentální, komorní i symfonické, a jemný smysl pro vztahy mezi poesií a hudbou v četných skladbách vokálních, jakož i v některých komposicích rázu programního a — se zvláštním důrazem i toho zde vzpomínám — ve svých melodramatech. Rozhodný úspěch na jevišti zpěvoherním arci není ještě podmíněn pouhou sumou vlastností uměleckých, v různých formách a směrech po různu se vyskytujících, nýbrž teprve možností dokonalého soustředění jich v jedné toliko snaze umělecké, a pak takovou energií tvoření hudebního, která neochabuje, vzrůstajíli rozměry díla měrou nezvyklou. O podmínkách těch nemohlo býti ovšem ani řeči při Fibichově Bukovínu, jenž předveden byl českému obecenstvu r. 1874: bylť autor jeho tenkráte nezkušeným začátečníkem. Teprve nyní podán Blaníkem důkaz neodmluvný, že jeho talent dramatický nikterak nestojí za dávno již uznaným jeho nadáním absolutně hudebním. Zisk, jenž z toho kyne našemu umění, je patrný; neboť Fibich ve všem, cokoliv dosud psal, jevil snahu nejvážnější, vždy za nejušlechtilejšími vzory se beroucí. Také ve své zpěvohře osvědčil se jako hudebník veskrze opravdový a solidní, jenž nesklání svou šíji před triviálními effekty běžného slohu operního, a právě tím nejlépe si zabezpečuje účinek ryzí a trvalý.

Text Blaníka napsala El. Krásnohorská. Přední zásluhou jeho jest opět ona plynná, ušlechtilá forma slovesná, kterou autorka v naší literatuře operní dosud zastupuje bohužel sama jediná. Zásluha to věru sama o sobě jen podřízená, vzhledem k neutěšeným poměrům našim však dosti závažná a nejednou i v těchto listech již nelíčeně uznaná. Škoda, že co do dramatické stavby a operistické úpravy celé hry nelze o libretu Blaníka pronesti podobnou chválu. Řada účinných, pro skladatele i pro výkonné umělecké síly vděčných situací nyní již nestačí na dobré libreto, neníli celek s to, aby vzbudil v posluchači živý,

sympatický interes na všem tom, cokoli na jevišti se děje. A této podmínce vyhovuje libreto naše jenom nevelkou měrou, ačkoliv šťastně volená báje o Blaníku zdá se právě z tohoto důvodu nad míru býti výhodnou. Avšak autorka s bájí tou se nespokojila, přibrala k ní — a to rozhodně v neprospěch celku — ještě pověst o Bílé paní, rozvinula nad to široké pozadí historické (následky bitvy Bělohorské), a to vše jen proto, aby se odehrálo romantické drama rodinné, na jehož konci Blaník i Bílá paní jsou takořka jen stafáží, jen obvyklým romantickým aparátem operním. K tomu nad celým dějem se vznáší jakési dusné kouzelné ovzduší, které většinu jednajících osob zbavuje volného sebeurčení a tak z vlastního děje činí takořka pouhý mechanismus, aniž by však báji samotné dostalo se plného, dokonalého práva.

Fibichova hudba v prvním jednání trpí přílišnou pestrostí zevnějšího děje, tak že jen zřídka rozvinuje se plným, širokým proudem; dalším průběhem svým stává se však libreto příznivějším hudebnímu rouchu, které také čím dále tím více nabývá zajímavosti a působivosti. Již zpěvy loupežníků a milostná scéna v druhém jednání objevují nám skladatelovo umění ve světle plném, vrcholem však celku, vynikajícím i koncepcí i hudebním provedením, zdá se mi býti ona veliká scéna třetího jednání, v níž Zdeněk probouzí spící rytíře Blanické a za pomoc pro zuboženou vlast je žádá. Plná vláda nade všemi formami hudebními činí Fibichovi možným, vyhověti poetickému slovu, jež deklamuje vždy správně, a dramatické situaci, již zejmena instrumentací šťastně charakterisuje, aniž by tím však porušil ony zákony specificky hudebního tvoření, jež nám zjevuje nejideálnější vrchol hudby instrumentální: symfonie. Opouštění vyjezděných kolejí všední šablony operistické znamená mu tolik, jako navrácení se k pravé, ovšem že neskonale rozmanité a mnohotvárné formě umělecké. Chcemeli směr ten oceniti jak sluší a patří, uvažme, že snaha skladatelova při vší výraznosti a dramatičnosti především k tomu směřuje, aby nám v každém okamžiku podal hudbu dobrou, ušlechtilou, vší obyčejnosti a triviálnosti dalekou. O hudebním stanovisku skladatele dramatického nejlepší svědectví podává spůsob, jakým provází v orkestru své melodie, věnujeli totiž harmonickému podkladu nápěvu vážnou snahu a svědomitou práci uměleckou, anebo spokojujeli se s nejotřepanějšími, nejjednotvárnějšími formulemi. A právě na základě tohoto měřítka dlužno partituře Blaníka vzdáti plnou chválu; Fibich kráčí zde úplně v šlépějích Smetanových, o němž je známo, že všude bez výminky umí se vystříhati veškeré všednosti a mělkosti faktury hudební — a vlastnost takovou věru nelze ani dosti oceniti za našich dnů.

O hudební vynalézavosti skladatele Blaníka implicite již vynešen jest soud. Neboť o kom se může říci, že umí nalezti charakteristický výraz pro každou situaci, a při tom přece vždy dobrou, ušlechtilou hudbu nám podává, ten zajisté má fantasii bohatou a mnohostrannou. Vynalezení krásného tvaru hudebního vyžaduje patrně mnohem větší plodnost fantasie, máli se vyloučiti všechno to, co by v určitém případě nebylo charakteristické, než při úplné volnosti skladatelově, která připouští všechno, ať je to rázu a výrazu jakéhokoliv. Čím dokonalejší má býti charakteristika, tím větší jsou nároky na fantasii skladatelovu,

Dotýkám se této věci hlavně proto, že namnoze i v hudebních kruzích panuje mylný náhled, jako by snaha po hudební charakteristice zaměstnávala více rozum než fantasii, a tudíž i méně důležitou byla pro posouzení čistě hudební stránky jak díla samotného, tak i spůsobilosti skladatele. Nezapomeňme, že od prvních počátků zpěvohry hudba dramatická právě svou tendencí, vynalézati vždy nové prostředky výrazu, stala se nejbohatším, ničím nenahraditelným zdrojem tvarů hudebních, které s jeviště operního dostaly se pak i do hudby instrumentální a na konec ovšem onen původ svůj z dramatické charakteristiky zapřely. A jako se bezprávím podceňuje hudební význam charakteristiky vůbec, tak zlehčuje se namnoze jeden zvláštní její spůsob, totiž užívání tak zvaných hudebních příznaků čili motivů příznačných. Také zde nikterak neběží o duševní činnost pouze rozumovou ani při skladateli ani při posluchači. Moderní zpěvohra všemi směry usiluje o větší individuálnost, celistvost a jednotu uměleckou. Dlouhá řada nesouvislých mezi sebou čísel, která se bez ostýchání z opery do opery přenášeti mohou, nevyhovuje již vkusu našemu, jehož první základy položili Gluck a Mozart. Avšak i vnitřnímu individuálnímu rázu jednotlivého díla i hudební jeho jednotě a zaokrouhlenosti zevnější nejlépe zajisté slouží provedení hlavních motivů skladby skrze celou partituru. Teprve když melodická myšlenka překročila hranice arie, scény, jednání, a stala se materiálem, z něhož se těží při tvoření celé zpěvohry, koná plně a platně svou službu specificky hudební — arci musí pak motiv takový již sám v sobě býti schopen podobného, v některých formách hudby instrumentální již dávno běžného zpracování. Jsouli však motivy příznačné jednotnou hudební osnovou partitury, jest na bíledni, že se jich nesmí užívati na zdařbůh, nýbrž jen v určité shodě s průběhem děje, se situací a se slovem básnickým. S každým vynikajícím útvarem hudebním sdružují se totiž zcela přirozeně jisté současné představy básnické a scénické, a při opětném objevení se útvaru toho snadno mohou se vrátiti posluchači na mysl a kaliti dojem nové situace, nejsouli v patřičné shodě s ní. Z druhé strany zase opakují se některé dramatické a scénické dojmy během celé hry nejednou; a naleznulli hudebník pro dojem takový (na př. pro charakteristiku hlavní osoby jednající nebo pro náladu některému motivu děje slušící) nejpřípadnější výraz hudební, patrně nepochybí, když se ho přidrží i v dalším průběhu skladby své všude tam, kde by pro tutéž věc musil vyhledávati výrazu jiného. A tak přivádí se ono čistě hudební provádění motivů skrze celou partituru v souhlas s plánem dramatickým, hudební jednota a souvislost celého díla motivuje se jednotou a souvislostí poetickou.

Laskavý čtenář promine mi toto theorisující vybočení z mezí pouhého rozhledu kritického; zdálo se mi zde býti na místě, jelikož zvláštní jakási předpojatost proti důslednému, rozsáhlejšímu užívání příznačných motivů, plynoucí patrně z mylných o věci té pojetí, nezřídka kalí soud o snahách našich skladatelů dramatických. A vedle Smetany nepřihlásil se nikdo tak rozhodně k principu motivů příznačných, jako právě Fibich; poznámka moje hájí tudíž stanovisko i Libuše i Blaníka zároveň.

Mezi novinky původu domácího patří do jisté míry i Angrova opereta Záletníci, provedená po prvé na českém divadle dne 29. ledna r. 1882. Bohužel se mi dosud nenaskytla příležitost seznati dílo to právě tak, jako Dvořákovu všeobecně s neobmezenou chválou přijatou hudbu k Šamberkovu Tylovi (po prvé dne 3. února dávanému); nezbývá mi, než přestati zde na pouhém registrování, a poukázati ke zvláštním posudkům povolaného znalce hudebníka, kterými tento rozhled se doplňuje —

Celkem repertoir zpěvoherní až do konce ledna byl velmi slušný; v posledních měsících však značně ochabnul. Akt piety uznání hodný vykonán jest opětným předvedením Škroupova *Dráteníka*. Arci nebylo obsazení a vypravení první naší opery ve všem takové, aby vyvážilo onu velkou změnu vkusu, která se od r. 1826 udála v oboru dramatické hudby vůbec a u nás zvlášť. Z literatury klasické opět uvedena do repertoiru Gluckova *Armida*, a ze starších oper francouzských nově studovány *Zampa*, *Blesk* a *Postillon z Lonjumeau*, z německých objevil se jakožto novinka Lortzingův *Pytlák*. Jmenované právě opery komické dvojnásobně jsou nám vítány; neboť v nich dlužno spatřovati jediný prostředek k napravení vkusu, frivolními operetami moderními pokaženého. Novější produkce zpěvoherní zastoupena Marchettiovou operou *Ruy Blas*, pro naše divadlo novou. Volba ta nebyla příliš šťastná. Za jiných poměrů bylo by arci zajímavo seznati dílo, jež Vlaši počítají mezi nejlepší novinky své, třeba by hudební cena jeho byla nad míru chatrná; avšak naše divadlo, jehož repertoir klasický má dosud velmi značné mezery a na němž se moderní zpěvoherní literatura cizí tak houževnatě zanedbává, mělo by, tuším, býti o něco vybíravějším. Jeť Ruy Blas pro nás nejnovější novinkou i v tom smyslu, že, ač po prvé dáván byl již r. 1869 v Miláně, přece v našem repertoiru nemáme ani jednoho díla směru vážného, které by od té doby bylo povstalo. Veškeru současnou produkci těchto posledních třinácti let naše divadlo úplně ignorovalo. V oboru komickém alespoň jeden rozhodný zisk sluší poznamenati: Delibesovo roztomilé dílo Král to řekl, r. 1873 v Paříži po prvé dávané a k nám hned následujícího roku uvedené. Ostatní původem svým do období toho třináctiletého padající zpěvohry jsou Jonasova opereta Javotte z francouzské literatury, a Brüllův docela nicotný Zlatý křížek z německé! Arci burleskních operet Offenbachových, Lecocquových, Straussových, Suppéových dávána valná řada hned za tepla, v nejkratší době po jich „epochálním“ objevení se na obzoru Vídenském nebo Pařížském. Jdemeli nazpět o dalších deset let, až do r. 1859, v němž po prvé v Paříži dáván Gounodův Faust, shledáme, že z oper starších než Ruy Blas uvedeno do repertoiru našeho sotva devět nebo deset, ale většinou teprve v letech sedmdesátých. Jsou to skoro veskrze francouzské opery (Gounod, Meyerbeer, Thomas, Auber). Nejnovější italská opera, která se od otevření prozatímního divadla provedla, je mimo Ruy Blasa Verdiův Maškarní ples (1859), nejnovější německá vážná opera — ovšem mimo díla krajanů našich, Abertova Astorgu a Kittlovy Francouze před Nizzou — je dokonce Spohrova Jessonda pocházející z r. 1823, v oboru komickém pak od Nikolaiových Veselých žen (z r. 1849) dostal se na naše je-

viště toliko Brüllův již zmíněný bezcenný Zlatý křížek. Vyskytujíli se v repertoiru tak veliké mezery, jež snadno vyplniti lze díly ceny trvalé, namnoze přímo klasické, nesmí se tomu nikdo diviti, že kritika přísně pokárala volbu Marchettiovy opery.

Dotknul jsem se toho, že v posledních měsících zimní saisony repertoir značně ochabnul. Hlavní příčina toho, nad míru nepříznivá zdravotní konstellace v personálu, arci byla nezaviněná; avšak okolnost, že obecenstvo po několik neděl bylo úplně bez opery a toliko operetami se odbývati musilo, zasluhuje zajisté uvážení. Dle zdání mého není věcí nemožnou, zabrániti pro budoucnost takovým nesnázím, správě divadelní zajisté právě tak nemilým jako obecenstvu. Dosud je u nás pravidlem jednoduché obsazování hlavních úloh. Z toho plyne nejen monopol umělců, jimž se jisté úlohy byly jednou přiřkly, nýbrž následkem toho v mnohých případech i jejich nenahraditelnost při náhlém ochuravění. Kdy by však stalo se všeobecným pravidlem, obsazovati úlohy dvojnásobně, pokud personál to dovoluje, nebylo by potřebí, „bráti“ teprve někomu úlohu, když ochuravěl, což ovšem každému umělci je věcí nepříjemnou; náhradník byl by již připraven a mohl by ihned k tomu přispěti, aby proud repertoiru se nezastavil. Mimo to nelze upříti, že střídavé obsazení některých hlavních úloh uvádí do repertoiru jakousi zajímavou rozmanitost, která i hmotně divadlu prospívá. Že takový systém je u nás alespoň do jisté míry možným, ukázalo se právě v poslední době, v níž podstatné změny v obsazení některých oper učiniti se musily, aby repertoir opět neuváznul. To, co z nouze a výminečně stalo se několikráte, budiž přijato za stálé pravidlo, a pak zmizí zajisté i pochopitelný nyní odpor proti změnám takovým. Takový prostředek zdá se mi býti jedinou zárukou repertoiru; neboť naše divadlo nemůže dle spůsobu divadel německých z ciziny sobě objednati v každou chvíli hosti, kteří by do jeho repertoiru byli již vpraveni.

O. Hostinský.

Angrova opereta *Záletníci* s českými skladbami ovšem jen to má společné, že vyšla z péra skladatele Čecha, který, tráviv dlouhá léta co kapelník při divadlech německých, pro potřebu těchto divadel napsal svou operetu. České divadlo, které loni získalo Angra za kapelníka, jaksi adoptovalo do češtiny přeloženou a v hudbě českému překladu přispůsobenou jeho operetu, a české obecenstvo přijalo ji velmi příznivě. Záletníci, jimž novější operety francouzské a německé byly vzorem, náleží textem svým k oněm moderním výkvětům burlesky, jichž oprávněnost jedině opírá se na to, že bohužel mají své obecenstvo. Hudba, již k žertu tomuto, v zásadě povážlivému, jinak ale obratně a nikoliv bez vtipu podanému, napsal Anger, nezapírá známost skladatelovu s oblíbenými hrdinami nynější operety a pronáší mnohé slovo, mnohou myšlenku, kterou ten neb onen z nich při jiné příležitosti byl pronesl. Vůbec není orginalita silnou stránkou této hudby, i neostýcháme se vyznati, že v jediné vložce, kterou nedávno Anger napsal pro baronku v Lortzingově zpěvohře Pytlák, spatřujeme více taktu hudebního, nežli v celé hudbě Záletníků, ve které intensivní vliv hlavně Vídenských operetistů skladateli odnímá samostatnost myšlenek, ano

i hudebního výrazu. Naproti tomu dlužno co dobré vlastnosti hudby této uznati namnoze účinné humoristické pointování, plynný sloh a střídmou instrumentaci, vyhýbající se všem brutálním akcentům, v nichž dnešní opereta si libuje. Vůbec svědčí ve prospěch skladatelův, že v koncepci této, jinak hlubšího významu postrádající práce své nevstoupil do šlepějí oněch hubitelů zdravého směru hudebního, kteří ve svém výdělkářství ubíjejí veškery příznaky uměleckého tvoření. Myslíme, že zdravé ovzduší českého umění další skladatelské činnosti Angrově bude na prospěch.

Dvořákovu hudbu k Šamberkově činohře *Josef Kajetán Tyl* možno nazvati přímo skvělým uměleckým činem a dlužno vřaditi mezi nejlepší činoherní kusy, jimiž literatura hudební vůbec vykázati se může. Celá hudba tato, sestávající z ouvertury, jakož i úvodů a doher ku jednotlivým jednáním činohry, opírá se jen o dvě themata, a sice o znárodnělý, v době našeho probuzení k významu hymny české povznešený zpěv Škroupův Kde domov můj na slova statečného Tyla, a o prostonárodní píseň českou Já nechci jiného. V pathetických a tklivých místech užito thematu prvního, pro živější a pohyblivější části čerpal skladatel stručné motivy ze švítořivé národní písně; v ouvertuře stojí pak oba tito živlové v kontrastujících částech skladby proti sobě. Žel, že činohra Šamberkova nemá tolik životní síly do sebe, aby s krásnou, svěží hudbou v ní vepsanou trvale sloučena zůstati mohla; pak slyšeli bychom povždy ony dojemné dohry a tklivé, bohatými hudebními krásami oplývající a případným tónem nálady vynikající úvody na těch místech, kde téměř neodolatelnou mocí působí. Tím však, že hudebník poetu na dlouho přetrvá, bude musiti, jak s vynikajícími skladbami tohoto druhu namnoze se již stalo, hudba Dvořákova uchýliti se do koncertní síně, kde ovšem pak jediné ouvertura co samostatná skladba celou svou mocnou působivost zachovati může, a podle našeho přesvědčení na dlouhou dobu i zachová. Jestiť ale také tato ouvertura v pravdě dílem mistrovským. Jak by z jednoho mohutného dechu tvůrčí síly skladatelovy byla se zrodila, plyne bohatým nepřetržitým proudem, v němž myšlenka myšlenku jak vlna vlnu stíhá, nikde nerozptylujíc se ve pramének, které seslabovaly by sílu přímo za cílem se beroucí. Nejen bohatstvím krásy, ale i souvislostí, *jednolitostí* překvapila nás tato skladba. Souvislost tato vyplývá z logické síly uměleckého tvoření Dvořákova. Logika v uměleckém tvoření předpokládá bohatou vynalézavost hudební, neboť ona napíná tuto v jistém určitém směru, vyžadujíc od ní vždy nových obrazů, vždy nových tvarů, z nichž žádný nemá rušiti, nýbrž každý jen podporovati vývoj základní myšlenky, souvislost umělecké stavby. A v konsekvenci motivické práce, ve které jaksi z jediné myšlenky tvůrčí síla skladatelova vykouzluje na tisíce hubebních obrazů se základní myšlenkou příbuzných a přece vždy nových a překvapujících, jeví se, jako ve všech vynikajících skladbách Dvořákových. i v ouvertuře ke Kajetánu Tylovi síla jeho talentu.

Em. Chvála.

Nad čerstvými rovy.

Jen o několik dní dříve, než umřel profesor Alois Vojtěch Šembera,[1]) došla k nám z Ameriky truchlivá zvěst, že tam v Raciné dne 17. března po delší churavosti skonal Matouš František Klácel jako kmet 74letý, nynější generaci skoro již neznámý. V letech třicátých a čtyřicátých náležel k úzkému kruhu národovcův a vlastencův našich, kteří zvláště na Moravě znamenitě působili; byli to vedle Klácela a Šembery Dominik Kinský (jako přední jejich vůdce), z mladších pak Jos. Sychra, Fr. Cyr. Kampelík, K. Šmídek, Jan Ohéral, Jos. Bř. Neděle, Fr. Dobrom. Trnka, Jul. Urban ze Švábenova, Vinc. Pav. Žák (Ziak) a ještě jiných několik. Všechněch jejich hlavní snahou bylo, aby se počet sebevědomých Moravanů rozmnožil a opovrženému jazyku českému průchod do kruhů širších zjednal.

Jako většina vrstevníků právě jmenovaných, dal se i Klácel na kněžství, vstoupil r. 1828 do řádu augustiniánův a působil již za pět let potom jako profesor filosofie na biskupském ústavu v Brně. Ačkoliv ještě mlád, nicméně byl výborným učitelem a oblíben u studující mládeže, k níž vřelou láskou lnul. „Hlubokost jeho vědění rovnala se umělosti jeho, nejnesnadnější pojmy a myšlenky tak vyložiti, že i méně nadaný v podstatu jejich vniknul, a tak uváděl hravě své posluchače ve studium filosofie, jež považoval za nejpřiměřenější gymnastiku mladistvého ducha.“ [2])

Přiznával se k filosofickým zásadám Heglovým a jsa mužem svobodomyslným, šířil i svobodomyslnější myšlenky politické mezi žáky svými. Proto záhy představení počali ho stíhati, dali se do prozkumu přednášek jeho podle explikací, jak si je posluchačstvo jeho bylo sestavilo, a shledali, že prý je pantheistou a že učení jeho s dogmatikou katolickou se nesrovnává. Klácelovi, ač se všelijak ospravedlňoval, bylo se přece vzdáti profesury; od těch dob počal proň život, plný trudův a svízelův. Odebral se do Čech (r. 1844) a zajel do Libichova, kde lidumil a našinec statkář Antonín Veith jej laskavě přijal a bibliothékářem svým ustanovil. Avšak věc měla tu závadu, že Klácel, jsa klášterníkem, vedle pravidel své řehole ku klášteru byl poután. I poprosil za propuštění ze svazku klášterního; ale přání jeho nebylo vyhověno. Musil se vrátiti do Brna ku své řeholi.

Svobodnější ruch památného roku 1848 uvolnil také Klácelovi. Byl jmenován redaktorem politického listu (Moravských Novin). Než publicistické působení jeho nepotrvalo dlouho. Po zrušení konstituce (r. 1851) vzdal se redaktorství, žil opět v klášteře a zanášel se studiemi, zejmena přírodnickými. Nemoha více snésti jha klášterního, odešel roku 1869 do Ameriky, kde mezi tamějšími Čechy na různých místech pobýval a nejvíce literárně činným byl. Založil tam také

---

[1]) O Šemberovi přineseme budoucně obšírnější stať. *Red.*

[2]) Srv. V. Brandlovy Příspěvky k životopisu Matouše Františka Klácela v Čas. Matice Moravské r. 1881. Jest to biografie důkladná a podrobná, zahrnujíc v sobě 50 tištěných stran, k níž čtenářstvo odkazujeme.

zvláštní sektu „svobodomyslných," jinak „svojanů" či „osvojenců," kteří zachovávajíce některé obřady katolické, užívají při náboženských výkonech svých výhradně řeči české. Hlavní zásluhou Klácelovou za oceánem byla snaha, udržovati rozptýlené Čechy americké ve přátelském spojení a nedati zahynouti vědomí národnímu, jež jediné může udržovati ostrovy krajanů našich na vlnách života amerického.

Vedle spisův obsahu filosofického (*Dobrověda* vydaná Maticí Českou, *Mostek* anebo sestavení skrovných myšlenek o tom, na čem každému záležeti má, *O citu a rozumu* a j.) Klácel napsal dva díly *Lyrických básní* (r. 1837), vesměs složených metrem antickým, v nichž v rouchu poetickém hlásal základy filosofie a humanismu, pak svého pověstného *Ferinu Lišáka.* Lyrické básně jeho v Musejníku přísně posoudil Jak. Malý, řka, že Klácel nebude básníkem. K tomu odpověděli Brněnští přátelé a příznivci Klácelovi (v Pospíšilových Květech): „Klácela Kollárovi po boku stavíme, a to právem, ne sice proto, že bychom tyto dva muže k nejvýtečnějším básnickým geniům počítali, ale proto, že si jich vážíme, že oni přede všemi jinými znají nás rozněcovati, šlechtiti, do výšin nebeských povznášeti, že nám podávají hojnost myšlenek, učíce nás doufati, a to Kollár, jenž nám ideu Slovanstva představuje, Klácel, jenž nás k věčným ideám pravdy, dobra a krásy odkazuje." A Klácel sám odpověděl těmi slovy:

Ať se básníkův nehodím do počtu,
jméno v písařském cechu mám nezvučné:
jen když příspěvkem podanou Slovanstvu
úlohu zmenším!
Němci písařskou zanecháme chválu.

Ferina Lišák z Kuliferdy a na Klukově čili Kratičká historie zlopověstných kousků starého Reineke (v Lipště r. 1848) za příčinou obtíží censorských nebyl vlastně vydán pod jmenem Klácelovým, anobrž jmenem dr. J. P. Jordána (Hornolužičana). Klácel chopil se starodávné látky poetické a líčí kousavou satirou a ironií převrácenost světa v obrazech ze státu zvířecího vyňatých. Kniha byla u nás v letech po svém vyjití dost oblíbena a čítána.

Klácel napsal také hojnost rozličných článků vědeckých do českých i německých časopisů, dále roku 1843 *Počátky vědecké mluvnictví českého,* v nichž potřebu filosofického vzdělání vůbec uvádí proti jednostranným mluvozpytcům, kteří z řeči mateřské vše jiné odvoditi chtějí, horlí a na vědecké projatí toho tlačí, co vtipem a náhodou se proneslo; předkládá dále nutnost pokrokův a proměn jazyka, pokud organicky z lůna národu vzejdou, konečně jedná v knize své o spůsobu a zákonech poznání lidského, jichž i v mluvozpytu šetřiti náleží.

Přestěhovav se do Ameriky redigoval tam během let různé časopisy: Slovana Amerického, Hlas Jednoty Svobodomyslných, Svojana; vzdělal Věčný kalendář, Životopis Satana, Šestnáct ukřižovaných spasitelův; posledním pak spisem jeho byla knížka „*Vesměrnost,* domýšlení se Nejvyšší Jednoty Všeho, či toho, co jest pro Všecky, Vždycky, Všudy nejsvětějšího, Rozumu co Pravdy, Života co Dobra, Lady co Slušnosti a Krásy i Osvědčení cesty ku Vědě, Statečnosti a Blaženosti." —

Muž vzdělání vynikajícího nezasloužil osudu tak krutého, jaký jej téměř po všechen čas jeho živobytí stíhal. K tomu všemu byl za posledních let života svého odkázán k dobročinnosti a milosrdí krajanův svých. Smutný to věru los pro učence a básníka, jakým byl zvěčnělý! On ostatně všeliká protivenství snášíval bez reptání, říkávaje: „Člověk se narodil, aby trpěl a umřel . . .“

Ferd. Čenský.

V poslední den roku 1881 rozloučil se s životem jeden z těch spisovatelů, jimž popřáno bylo stopovati od počátku až na přítomnou dobu vzkřísení a rozvoj veřejnosti české. *Jan Zátka,* narozený dne 26. května 1802 ve Velešíně, od r. 1827 katecheta na hlavní škole a osobní kaplan v Písku, později katecheta gymnasia Jindřichohradeckého, vyměřil si metu mnohem vyšší, než jaké mu nepříznivé okolnosti dopustily dosáhnouti. Byl muž ducha hloubavého, názorů svobodomyslných, obzvláštní přítel filosofie, která mu byla pramenem mnohé potěchy a radosti, ale také mnohých nepříjemností. Když r. 1848 nastala reforma školství, vyzván Zátka prefektem Jindřichohradeckým, Hudcem, aby některé učebnice sepsal, jichž nutná potřeba bezodkladně vyžadovala. Zátka vyhověl vyzvání a sestavil Děje biblické nového zákona, které však konsistoří biskupskou byly závadnými uznány nejméně na dvaceti místech. Spisovateli pohroženo suspendováním ab ara et officio, i byl vyzván, aby řečená místa odvolal. Zátka hájil spis svůj s řídkou důvtipností a vytrvalostí; konečně podivným sběhem věcí Děje i do Říma se dostaly, kdež vepsány na index librorum prohibitorum. Od toho času byl Zátka podezřelým u víře; konečně pak byl s místa svého sesazen a do výslužby dán. Tu pak sepsal hlavní svou práci: *O názoru světa na základě pokročilé vědy,* kteráž kniha vyšla v trojím vydání, prvně r. 1863, posléze r. 1879. Po různých časopisech roztroušeno více jeho statí. Spisy Bolzanovy byly mu nejmilejším čtením. I jest litovati, že mu nebylo dopřáno vykonati ve filosofii tolik, kolik podle nadání svého vykonati byl schopen. —

Čím méně příznivců a přátel má národ náš mezi příslušníky národů cizích, tím bolestněji dojímá vždy zpráva, zvěstující, že smrtí zasažen opouští život muž, který síly své posvětil ušlechtilé snaze, získati jmenu českému u soukmenovců svých toho uznání a úcty, jaká mu dávno náleží. *Alfred Waldau* byl jedním z toho nepatrného hloučku mužů, jichž duševní oko nejsouc zastřeno clonou strannické vášně, rádo uznává vše, co dobrého a ušlechtilého vzešlo z lůna našeho národa. Waldau narodil se 24. listopadu 1837 v Petrovicích v Žatecku; vystudovav na universitě Pražské byl od r. 1863 vojenským auditorem na různých místech Rakouska. R. 1870 vystoupiv z vojska jako setník auditor, přijal místo notářské v Žacléři, kdež i dne 3. února 1882 zemřel. Ač rodem Němec obracel síly své žurnalistické a literární skoro výhradně ve prospěch českého jmena. Mimo četné různé rozpravy a články v zahraničných listech německých a překlady českých písní, pohádek i básní umělých (České granáty, České národní písně, 2 sv. 850 písní, Kniha českých báchorek, K. H. Máchy Vybrané básně a V. Hankovy Písně) vyšly z péra jeho ve zvláštních otiscích najmě čtyři studie: *České národní tance, Staročeská poesie milostná, Čeští*

básníci z lidu a *Dějiny českého tance,* vesměs v Praze. Kdokoli ty studie přečetl, odložil je s hlubokým a trvalým dojmem. Tak psáti, s takou láskou ponořiti se v studium poměrů kulturních našeho národa, jak to o nás činil A. Waldau, spisovatel rovněž obratný, jako hluboce vzdělaný a jemným vkusem obdařený, to u sousedů našich bylo vždy vzácností. Kdo čta studie Waldauovy, nevěděl by, že byl Němcem, věru domníval by se, že má před sebou spisovatele, jenž odkojen mlékem matky české. Slova, jež zesnulý učinil závěrečným akkordem jedné ze svých studií, zníti budou v srdcích českých vždy jako milý zvuk těch úst, která tak přátelsky a vroucně dovedla se o něm rozhovořiti. Praví Waldau doslovně: „A teď — ještě jeden pohled na prošlé právě pole českých samouků. Co jsme viděli? Krásný, širý, jasně modrým, hedvábným nebem překlenutý, svěžestí ranního, jarního vzduchu prováty luh básnický, kdež vděkuplně se zelenými lukami a lány zlatým klasem se vlnícími potůčky a stráně se střídají; trhali jsme vonné fialky a plané růže, porosené konvalinky a pomněnky; naslouchali jsme pěkným a dojemným melodiím, jež z hájů a sadů, rolí a luhů, ze světnic veských k nám zaznívaly; zapomněli jsme všech starostí a útrap — vždyť byli jsme mezi dobrými, poctivými, srdečnými lidmi, jichž nejkrasší radostí hudba a poesie, a kdo by necítil se zde blahým a šťastným, i tehdy, když synem národa cizího jest?! Nuže — úctu, přátelství té zemi a tomu lidu, neobmezenou úctu jeho pěvcům, vzájemnou shodu a lásku! Bůh dejž k tomu své požehnání!“

Lad. Šebek.

Marie Čacká.

Na Marii Čacké, která dne 18. března t. r. v 71. roce věku svého zesnula, vyplnilo se přísloví, že bývá dlouho živ, o kom se roznesla nepravdivá pověst, že umřel. Už totiž r. 1844 (ve Květech str. 351) jí Václav Nebeský napsal opravdový nekrolog, jenž počínal takto: „Jsme zas o jednu naději chudší. Oněměla zpěvná ústa. Přestalo tlouci srdce plno písní. Marie Čacká umřela.“

Pověst ta vlastně povstala za příčinou pseudonymity naší pěvkyně. Byla dcerou Františka Svobody, proslulého po vlastech našich Staročecha, v letech třicátých a čtyřicátých profesora v gramatikálných třídách gymnasia akademického v Praze; narodivši se r. 1811, jmenovala se Františka Božislava (Bohunka), a provdala se za dr. J. B. Pichla. R. 1838 v České Včele počaly se vyskytovati písně vesnické tak prostomilé, jako by byly písněmi národními, ku př.: „Když jsi, drahá Andulinko, v žitě trávu trhala,“ nebo jiná: „Slunce hřeje, kvete kvítí, já si budu věnce víti“ atd. Podpis pod nimi zněl: Marie Čacká. Tuto pseudonymitu svou uměla paní Františka B. Pichlová ukrývati tak mistrně, že nikdo se nedověděl, kdo a kde naše poetka jest. Písně vesnické a jiné posílány brzy z Prahy, brzy z Pardubic, brzy z okolí Bohdaneckého a odjinud do Včely a do Květův. Jednoho času (1844) umlkly

na krátko, a v Praze někým nepovolaným rozhlásila se pověst, že Čacká zemřela, a tak vzalo svůj původ „Několik slov na památku Marie Čacké“ ve Květech. Několik týdnů potom dr. Pichl napsal dopis do Květů: že je Marie Čacká pozdravuje a jest chvála bohu zdráva. Tak vstala tedy z mrtvých, aby ještě 40 let mezi námi šťastně a pokojně žila.

Písně své od sklonku let třicátých až do roku 1856 uveřejňovala po různu v časopisech, v České Včele, ve Květech, ve Věnci, v tak zvaných Pomněnkách, malounkých to knížečkách, které na místě tanečních pořádků v českých plesech a besedách vhodně se rozdávaly,[1]) a v Mikovcově Lumíru. Byly to písně vesnické, písně matčiny a různé. Vyznamenávaly se veskrz lehýnkou dikcí a ušlechtilou myšlenek jemností, a jak tehdáž ani jinak býti nemohlo, horoucím zápalem vlasteneckým. Zde několik veršů na ukázku:

Nad Prahou se snésti ráda bych si přála
a ty drahé duše všecky zulíbala.
Pak bych na své lokte jala kteroukoli
a nesla ji vzhůru nad hory a doly.
Tam u slunce blíže s drahou bych stanula,
aby jeho záři všecka zaplanula.
Pak bych s chloubou světu na ni ukázala
a na všecky Češky dolů zavolala . . .

Mrazivá doba absolutismu v letech padesátých působila zhoubně i na literaturu, že *Písní* M. Čacké sebraných a vydaných r. 1857 sobě téměř nikdo nepovšimnul. To se bolně dotknulo útlocitné pěvkyně. „Vaší přítelkyni Čacké“ — tak psala nám z Kladna 17. dubna r. 1860 do Roviga, kde jsme stáli tehda na kordonu podél řeky Pádu — „přešla všecka chuť zpívati od těch dob, co její Písně sebrané tiskem vyšly a s chladností mrazivou od krajanů přijaty byly. Jediný Slavomír Haštalský (Vincenc Vávra) v kalendáři Českomoravská Pokladnice něco o nich napsal a z toho měl ještě s některými pány — mrzutost. Budiž. Přestanu zpívati. Vždyť v rodině bez toho pořáde dost je co šukati a se starati, že matce nebývá do zpěvu.“ —

Poslední, jednu z nejkrásnějších a nejdojemnějších básní svých poslala do Lumíra, když jí nebe vzalo dcerušku Lidunku (zemřelou dne 15. prosince 1855):

Má drahá dceruško, tys mě opustila
a svou dobrou matku tolik zarmoutila,
ty mé šťastné lásky nejmilejší kvítko,
péče dnův a nocí mých, přemilé dítko.
Což jen proto mi tě dobré nebe dalo,
aby již tak záhy opět mi tě vzalo?
Ó přetěžké jest to srdci uložení!
Ruko boží! ach, za jaké prohřešení?

[1]) Ročník 1843 tohoto almanahu zahrnuje v sobě jedině příspěvky českých básnířek. Stůjtež zde na upamatovanou jmena spanilých těch vlastenek z onoho času, z nichž, tušíme, už ani jedné není na živě: Fr. B. Svobodová (Čacká), Marie Pospíšilová, Vlastimila Růžičková, Bohuslava Rajská (Čelakovská), Dobromila Rettigová, Ant. Šemerová, Ludm. Tichá, Ant. Salová, Vlastimila Rymavská (Slovenka), Zdenka a Milada Němečkové, Milina Hlavsová, Nina Herbstová a Marie Hošková.

Že jsem ji tak velmi, velmi milovala?
Ach, vždyť byla moje. Ty jsi mně ji dala.
A byla tak draha, tolik k milování,
že se srdce třáslo pohlednutím na ni.
A mateřská láska? Ó ta hříchem není,
v té vždy míval pán bůh svoje zalíbení — —

Čí srdce nepocítilo by hluboký ten bol? Která z něžných čtenářek neuronila by slzu nad hořem matčiným?

Marie Čacká přeložila též hojné povídky a novely na jazyk mateřský, předkem z jazyka francouzského. Ve Vlastimilu (r. 1842 u Spurného vycházevším za redakce K. B. Štorcha) čteme od ní přeloženou povídku Lucie, v Mikovcově Lumíru (r. 1853, 1855 a 1856) J. N. Bouillyho Jenofeva a Marcelín, též z francouzského, potom Obecné polívky a Patnáct let. Tyto dvě poslední pak vyšly pohromadě v Zábavách pro mládež jako 107. svazek (nákl. Jaroslava Pospíšila). I v úředních Pražských Novinách a v moravském kalendáři Koledě za oněch let dočítáme se povídek lidu francouzského, Marií Čackou přeložených.

Nekrolog Nebeským r. 1844 tak předčasně sepsaný byl zároveň tak pravdivý, že i my teď do slova podepsati můžeme, co on tehdáž napsal: „Marie Čacká nebyla veliký, obsáhlý a hluboký talent, ale měla do sebe něco, co u nás a v našem věku vůbec pořídku se nachází; ona uměla básniti písně a to písně pravé. Ona znala pramluvu citu a mateřský jazyk duše, a co jí se prýskalo ze srdce, vylila v malých a milých písních svých. Jemný duch poesie vanul v její duši, ona jistě sama nevěděla odkud. Píseň v její duši vyrůstala a spříbuznila se se všeobecnou mluvou duše — s hudbou, protože bezprostředně z citu celistvého vycházela. V jejích písních takořka již zdaleka zaznívá nápěv. Kdy by člověk ty písně častěji čítal, zavzněl by znenáhla ze slov nápěv celý. Tak jsou spojeny ty dvě mluvy (tón a slovo) v těchto prostých, ale roztomilých hlasech písní Marie Čacké. To je teď velmi řídký úkaz. Novější literatury mají lyriky výtečné, ale je rozsedlina mezi slovem a tónem. Nedají se uvesti v hudbu. Goethe a Heine u Němcův jsou znamenité úkazy, jak může již ve slově býti hudba zavřena. — Marie Čacká zůstala docela nedotknuta cizím duchem, a v té uzavřenosti a klidné obmezenosti povstaly její písně. V její duši zůstal, abychom tak řekli, ráj bezprostředního citu zachován, malá a milá zahrada tím utěšenější, čím řidčeji ji nyní nalézáme. Tak povstávají písně národní a těm podobny jsou písně Marie Čacké. Taková píseň zotaví každého. Když je duch upachtěn bojem s myšlenkou; když je zemdlen stáním na stráži tendenční, aby pravda a duch a pokrok nebyl přelstěn lží a vším, což mrtvo a nevolno jest; když se vrací z trhu hlučného, kde vášně, sobectví a všeliké nápady a chuti se hemží: tu píseň taková potěší a zotaví jako zeleň lučiny, jako zpěv skřivánkův, jako lahodný nápoj z čistého zdroje. Také to je velmi krásné u Čacké, že její poesie zůstává poesií ženskou. Láska je kořen její. Z kořene toho vyrostly tři květy: láska k vlasti, láska ku přítelkyni a láska k dítěti."

Na konec máme jen ještě jedno přání, a to jest, aby veřejnost naše nezapomínala na ty své pracovníky, kteří národní písemnictví pě-

stují, jako zapomněla na Marii Čackou. Vštěpujme sobě stále v paměť, že jejich činění k dobru a blahu národa se neslo, že oni to byli, jižto nám národnost naši zachovali. A tu přivádíme báseň M. Čacké *Sestrám*, která jest toho hodna, abychom si jí povšimli dnes, třebas byla psána před čtyřiceti lety i s těmi rýmy *vlast* — *slast*, na něž mnozí z pokolení nynějšího tak velkopansky pohlížeti uvykli:

Sestry slávské! Sestupme se blíže,
páska jedna ať nám srdce víže,
pouto svaté, zdroj ten rajských slastí:
láska k mluvě naší, k naší vlasti.
Klaněti se déle modle cizí,
blud ten ze srdcí ať našich zmizí;
ctít a šetřit svaté jiných práva,
jesti duší ušlechtilých sláva.
Avšak srdce jen své vlasti vzdejme,
sestry drahé! rukou slib si dejme,
a buď naším heslem v každé době:
„Zdar a blaho, česká vlasti, tobě!"

Setník prof. *Ferd. Čenský.*

Z básnictví polského.

Při tolika řečech o vzájemnosti slovanské je to až k víře nepodobno, jak velice potuchlo spojení mezi spisovatelstvem a písemnictvím různých slovanských národův, na př. českým a polským. Pilná potřeba, aby tomu bylo odpomoženo, nyní opět živěji se pociťuje, a hustěji vyskytuje se snaha, aby se nová generace tu i tam na vzájem poznávala i sbližovala.[1]) Toho i my vřele sobě žádajíce, chceme dle nejlepší možnosti své obraceti zřetel obecenstva českého k duševní práci našich krevných bratrů, s nimiž jak minulost tak i budoucnost naše úzce je sloučena.

I.

Slavná doba velikých básníků podobně jako na Rusi zašla také v národě polském. Na Rusi pouze druh Někrasova, Polonskij, čas od času ještě sáhne ve své stříbrné struny, v Polsku zase Lenartowicz a Ujejski — ale to jsou již jen slabé záblesky dávných požárů; posud žijící slavík Ukrajiny, jehož osmdesáté narozeniny v těchto dnech Polsko oslavovalo, Bohdan Zaleski, též dávno umlkl. Proto se v písemnictví polském již začínají ozývati hlasové, kteří o poesii polské pessimisticky soudí. Avšak můžeme říci, pokud žije Adam Asnyk, že nářky podobné jsou do veliké míry neoprávněny.

[1]) Pěkný toho doklad nalézáme v únorovém sešitě letošního *Przeglądu Polského*, kde chvalně známý publicista *Eug. Lipnicki* (*Puffke*) důkladným pojednáním o Em. Bozděchovi zahajuje obšírné rozpravy o české dramatické literatuře.

Asnyk není dědicem myšlenek Mickiewiczových, Słowackého a Krasińského. V prvních jeho pracích ovšem ozývá se tu i tam některý tón, jenž upomíná na lyrické básně Słowackého, avšak reminiscence ty jsou řídké a působení jich bylo jen pomíjející. Poesie Asnykova, vypučivši v poměrech zcela jiných, zní také jinou strunou, které arci ne všude v Polsku dostává se uznání. Neprávem bývá Asnyk přirovnáván k některému z oné věhlasné trojice polských básníků knížat; jeho poesie má mnoho příbuzného s tím, co zvučí v pracích novějších básníků ve Francii, ve Vlaších, v Anglii, na dalekém severu norském, a dílem také u nás, ale i to všecko je zvláštní, individuelní, prodchnuto úplně jeho bytostí. Čím Asnyk liší se ode všech básníků polských doby nové vůbec, ano i ode všech současných, jest onen zvláštní, olympský klid, s jakým ve svých předních básních dívá se na boje a zápasy člověčenstva, na jeho útrapy a radosti, na jeho naděje i sklamání — není to pouhá, trpce se usmívající resignace, ačkoliv tu a tam zachvěje se bolestný akkord, svědčící, že básník mnoho ztratil a mnoho pochoval — jest v něm i nadšená, jásavá důvěra v budoucnost, v onen osud smířlivý a blahý, „jenž s láskou vezdy výš a výš po stupních proměn vodí vše světy!“ Ten mír, ten pokoj úplný, získaný snad za mnohé muky, za těžké oběti, v největší míře vane i v třetí knize jeho *Poesií*, před rokem vydané, o níž posud, až na několik skromných ukázek se veřejnosti naší nedostalo žádné zprávy. A přec vyniká tato sbírka v jisté míře nad obě předešlé. Celá básnická bytost Asnykova jeví se nám v ní v jasnotě nezkalené. Jest to lyrik čistý a ryzí, vždy myšlenek mužných a energických, zlatými duhami svých rozkošných zpěvů vždy ukazující cestu k tomu, co krásné, šlechetné a veliké — k ideálu. Ta pevná, neotřesená naděje plní jeho hruď, kterou o lidstvu vyslovil již dříve ve svém pěkném mythu o Herakleovi: „On zvítězí! a blesků při plápolu on Promethea z vazeb vysvobodí!“ A ozveli se někdy přec nějaká pochybnost, i na tu nalézá vhodnou odpověď, neboť jeho duch

v propastech noci, jež se pne kol v snění,
již bezmoc nezřel svou ni opuštění,
a mohl poddati se, atom lidí,
myšlence tvůrčí, která světy řídí,
i shodnouti se s osudem, když hřímá,
a v klidu snít — jak matky před očima!

Jest v tomto smíru něco dojemného, hlubokého, ano mystického, a básně Asnykovy rázu tohoto jsou jeho práce nejlepší. Ze starších připomínám pouze onen nádherný, svou hloubkou myšlenkovou uchvacující zpěv: *Torsu Psychy od Praxitela*, který jest takřka evangeliem básníkova názoru o světě a člověčenstvu; zvláštní, skvělou bravurou provedeno zde spojení minulosti s myšlenkovým světem moderním. V novém cyklu jeho Poesií rázu podobného jsou jmenovitě básně *Thamyris*, *Z egyptského rituálu mrtvých*, *Tajemné božství*, *Odpověď minulosti* a zvláště překrásná báseň *Lykofron k Fatum*; jsou to nejpěknější práce celé sbírky a skutečné skvosty poetické. Současníci Asnykovi v Polsku vytýkají mu kontemplativní ráz těchto prací a namnoze chválí jeho práce jiného druhu.

Antika nalezla mezi básníky novověkými již celou řadu šťastných opěvovatelů, u nás jmenovitě v Jar. Vrchlickém; avšak rozdíl mezi tímto i Asnykem jest již na první pohled patrný. Tvoření Vrchlického jest objektivnější, ale také bouřlivější; Asnyk má více klidu a svou individuelní subjektivností proniká naskrze antické tvary, které jsou mu takřka ideální přítomností, neboť od této nikdy zcela odloučiti se nedovede. Snad příčinou toho jest nedostatek talentu epického, který u Asnyka pozorujeme i při básních, jejichž látka k epickému tvoření přímo vybízí. Jsouť všecky rázu převážně lyrického. Nejšťastnější splynutí obou živlů jeví se v básni *Julian Apostata*, která náleží rovněž k nejlepším jeho inspiracím. V nové sbírce k tomuto druhu patří básně *Král Juba*, *Tantal* a *Epaminondas*. Co při této sbírce překvapilo, jest okolnost, že v nich čistá, prostá, jásavá píseň má místo dosti podřízené. — I v cyklu nadepsaném *Album písní* nalézáme jich pouze několik, které tohoto názvu plnou měrou zasluhují. Za to jsou to opravdové perly.

U větší míře než kdy prve rozvinul Asnyk ve svých nejnovějších pracích jinou stránku svého talentu: stránku popisnou. On vůbec vedle Słowackého mezi básníky polskými jest nejlepším koloristou, to, čeho se mu nedostává v plastice, nahrazuje barvami. Nejsou to ony žhavé záplavy, svitem slunečním v tisícero zářících duh se rozpryskující básníka čarovné idyly *Ve Švýcařích*, v líčení přírodním u Asnyka jest více průsvitnosti a lahody akvarel. Předmětem jeho jest část Tater, svými krásami přírodními světoznámá, která již celou řadou básníků polských (Fel. Faleńským, Vlad. Tarnowským, Glińským a j.) opěvána byla, leč nikým tak nadšeně a krásně. Básně Jitro v horách, Mořské oko, Noc pod Vysokou, Průvodci v Zakopaném a j. překonávají na ten čas všecko, co podobného v literatuře polské bylo napsáno. Asnyk spojil tyto motivy v jediný cyklus *V Tatrách*, jenž k předním náleží ozdobám jeho poslední sbírky. Několika rysy dovede Asnyk vykouzliti před námi celou krajinu, ztápějící se buď v brilianty ranní rosy nebo v žhavé zlato západu, a jakou hudbou zní při tom jeho verš! Architektonika jeho verše vždy jest mistrná, zevnější formou není Asnyk mezi Poláky posud nikým dostižen, pokud se týče leposti, umělosti a bohatosti slok.

I v *Mosaice*, kterou básník umístil na konci své knihy, nalezneme dosti pěkných prací. Také to, co jej činí u současníků nejoblíbenějším, nacházíme v několika básních tohoto oddílu: totiž ono mužné slovo, jež k práci vybízí, překážek se neleká, vždy ku předu jde a věří v budoucnost šťastnější, slavnější. Asnyk zejmena touto energickou strunou své poesie působí velmi mocně na duševní směry svých sourodáků. Leč na všech jeho pracích znáti jistý přídech smutku, jakési bolné resignace, která vlastního štěstí ani nehledajíc, vše obětuje jiným a kojí se sama alespoň blažeností a nadějí ostatních. Ten zádumčivý tón ozývá se všude a nedává lyrickému vzletu vytrysknouti jásavě, tvoře zvláštní ovzduší a namnoze i originální kouzlo Asnykových básní. Jím rovněž liší se zcela od jiných básníků polských — to jest jeho výhradní vlastností, Asnyk jest básníkem melancholie.

Třetí svazek jeho Poesií jest nejlepší básnické dílo, které od druhého vydání prvních dvou svazků (r. 1876) v polské literatuře uveřejněno bylo. —

Z ostatních polských básníků souvěkých zasluhují pozornosti především J. S. Chamiec a Marie Konopnická. O Chamcovi a spisech jeho šíře promluvil jsem v Národních Listech r. 1879. Jeho nejnovější básnické dílo jsou *Zpěvy podzimní* vydané r. 1881 v Paříži. Chamiec již jako jinoch přibyv do Paříže byl tam adoptován tetou svojí, a Francie stala se mu tak druhou vlastí. Proto jeho básněmi větším dílem vane Pařížský vzduch, v umění stal se mu vůdcem i vzorem Th. de Banville. Chamiec jest talent převážně lyrický, rázu více kontemplativního a popisného než dramatického; vládna výtečně jazykem polským tvoří těsnou soustředěností myšlenek, neočekávanými obraty, veršem ohebným, schopným vyjádřiti sebe delikátnější odstíny citu a myšlenek, i spůsobem vyjadřování poněkud trhavým, ale vždy bystrým a úsečným, ze svých básnických prací opravdová umělecká arcidílka, filigranové hříčky, jimž nikdy neschází vtipu a duchaplnosti a časem též sžíravého sarkasmu. Nejlepším jeho dílem posud byla lyricko-epická báseň *Která* (z r. 1878) a sbírka poesií *Čím chata bohata* (z r. 1875). Přirovnámeli k nim Zpěvy podzimní, neshledáme v těchto až na tón poněkud zachmuřenější zvuků úplně nových. Hlavní síla talentu Chamcova, jak se zdá, spočívá v genru. Rozkošný obrázek Pařížský *Sami* z knihy Čím chata bohata jest skutečnou perlou. Na tón podobný ve Zpěvech podzimních naráží jen několik zdařilých básní, sebraných pod společným titulem *Skizzy perem.* Jest jich celkem dvanáct, ale nejsou všechny rázu genrového, dobrá polovice jsou drobné popisy, nálady časem velmi skvostné, pravé to obrázky Teniersovské neb Van-Ostadovské. Svěží jich kresba a bohatá barvitost činí je přední ozdobou neobsáhlé knížky. Vzorů k nim našel básník ovšem dosti mezi mladšími básníky francouzskými, jmenovitě také François Coppée svými drobnějšími pracemi na něho působil. Mýlil by se však, kdo by za to měl, že v básních Chamcových není originálnosti. Zejmena zpomínky na dalekou vlast, hluboce cítěné, nedaly Chamcovi zcela utonouti ve světě cizím, a jemná tato struna časem zachvívá se u něho písněmi velmi dojímavými. Připomínáme z poslední sbírky pouze báseň *Polská sosna.* Satirická vloha básníkova propuká i v této sbírce v celé řadě prací, po většině zdařilých, jako jsou na př. básně *Ptačí fara*, *Přespaný život* a *Sic vos, non vobis.* Ale i nad tím vším rozložena chmura smutku — Chamiec dovede se sice smáti, ale směje se skrze slzy. V delší výpravné básni *Idyla* pokusil se spůsobem realistickým vykresliti blouznivé obrazy a fantomy nepraktického snílka vůči nahé skutečnosti tak příkře, že tím práce tato namnoze ztrácí své básnické ceny, zanechávajíc v mysli čtenářově dojem trapný a neuspokojivý. Mnohem většího významu jest báseň *Zřídla poesie,* ze všech nejobšírnější, v níž Chamiec obrací se proti tvrzení, že poesie nemá budoucnosti, poněvadž svět stal se prosaickým a hledí si jen cílů praktických. Jest to nadšená i skutečná „hymna poesii."

Dramatické fragmenty od *Marie Konopnické*, jež vydala pod souborným titulem *Z minulosti*, jsou již druhou knihou veršů, jež bá-

snířka r. 1881 uveřejnila. V prvé sbírce, nadepsané *Poesie*, podala řadu básní, z nichž některé, jmenovitě lyrické, rázu poněkud rhetorického, způsobily v polském literárním světě značnou sensaci. Básním výpravným jako: *Jarní román*, *Klaudia*, *Štít Scipionův* nedostává se náležité plastiky a časem i životní pravdy; zdá se, že i nadání M. Konopnické převážnou měrou se chýlí k lyrice. Bezúhonná forma zevnější, skvělá dikce a svěží barvitost jsou hlavní přednosti této sbírky, a básně *Lastovky*, *Tesknota*, *Z osudův písně*, *Buď silným*, *Ženě*, *Nediv se mi* a j. zasluhují zplna té chvály, s jakou mladá poetka byla veřejností polskou uvítána. Nelze však zamlčeti, že schází jejím pracím jedna vlastnost důležitá — půvab, kterého žádné vynikající dílo básnické postrádati nemůže — půvab výrazné individuálnosti. Zdá se, jako by Konopnická byla více virtuoskou nežli samostatnou, vždy a ve všem svou a sobě věrnou poetkou. Tato okolnost v míře ještě větší vyniká při jejích dramatických fragmentech. Z rozmanitých věků látka k nim čerpána, a přece jest ve všech zevnější i vnitřní podobnost tak přílišná, že se zdá, jako by dle jedné šablony byly napsány. Představuje nám v nich spisovatelka slovem nadšeným neohrožené bojovníky za myšlenku, za své přesvědčení, kteří stali se nešťastnou obětí neblahých poměrů. V prvním, nadepsaném *Hypatia*, líčen osud věhlasné této dcery slavného mathematika Teona (narozené v Alexandrii ku konci IV. století); v druhém jest hlavní osobou znamenitý lékař i anatom *Vesalius* (žil v polovici 16. století); látku ku třetímu a poslednímu fragmentu poskytnul poetce známý příběh o astronomu *Galileovi*. Ve všech převládá rhetorika — málo činů, málo charakteristiky! Hlavní osoby jsou si ve všech kusech velice podobny, Galilei se od Vesalia i Hypatie valně neruzní. Vedlejší osoby pak jsou pouhou dekorací a tolikéž všude stejnou. Autorce nedostává se tvůrčí síly, aby vykouzliti dovedla řadu postav, obdařených životem skutečným i vlastní svou individualitou. Namnoze jeví se i nedostatek prostoty a přirozenosti, ve všem pak náklonnost k rozumování, jež brání rychlejšímu rozvoji akce. Hlavní význam dramatických fragmentů Konopnické spočívá v ruchu myšlenkovém, jejž representují. Dech, který jimi vane, je svěží, ač ne vždy nový, verš nepozbývá lahody, i když není rýmován, a lze se nadíti, že v nedaleké budoucnosti podá M. Konopnická veřejnosti díla ceny mnohem závažnější. —

Vedle ní a J. S. Chamce z řady ostatní mladší polské generace básnické zasluhují pilnějšího povšimnutí ještě Vladimír Zagórski, Boleslav Czerwieński a Czesław Jankowski. Prvý nedávno vydal dvě sbírky prací svých, nadepsané *O soumraku a svitu* a *Písně a žerty*. Ve svazku prvním jsou básně obsahu satiricko-politického, po většině již dříve ve Lvovském humoristickém časopise Szczutku tištěné, ve druhém zase verše lyrické, psané v duchu Heinově a Schefflově. Satira Zagórského hledá nadšení v ohni časopiseckých bojů, ozbrojena jsouc sarkasmem a ironií dosti žíravou. Nároků na nesmrtelnost nemá a míti nechce, spokojí se chvilkovým úspěchem, ač jinak forma zevnější jest velmi pečlivá. Fragment *Král Šalomoun* jest asi ze všech prací Zagórského nejlepší, a také dobře charakterisuje jeho myšlenkový svět, v němž posud skepsis ano i beznadějnost má převahu.

Talentem, jak se zdá, mnohostranným i hlubokým jest Boleslav Czerwieński, jenž ve svých *Poesiích* (z r. 1881) podal několik drobných básní epických i lyrických nevšední ceny. Strunou tohoto básníka zachvívají posud rozmanité tóny domácí i cizí, se současnou lyrikou německou a francouzskou mnoho má pokrevného, avšak vlastní básníkova individualita se také nezapírá. Jeho fantasie jest bohatá, verš uhlazený, dikce, kde látka sama toho připouští, nádherná a skvělá. Bez systému, avšak v malebné za to pestrosti, střídá se v knize jeho drobná píseň s ódou neb elegií, romance, ze které časem k nám zadýchne i žár jižních slunci a odlesk modrých, průzračných nebes čarovné Provence, s moderním genrem i ladnou kresbou krajinářskou. Také několik pověstí lidu polského zpracoval Czerwieński šťastně, uměl jim dodati náležitého koloritu a opatřil je novou, mnohdy neočekávanou pointou. Nejúčinnější z nich jest balada *Pan Halski*, ač její motiv znám již odjinud, jakož i allegorie *Tři bratři*, dotýkající se poměrů sociálních. Otázkám novověké společnosti a vůbec událostem současným Czerwieński se nevyhýbá, a práce jeho toho druhu honosi se rovněž mnohými krásami. Rozkošným genrovým obrázkem jest *Vesničanka*. Kdy by byl autor z Poesií vynechal některé práce ceny prostřední, byla by jeho kniha jednou z nejpůvabnějších, jež za posledních let v Polsku vydány byly.

Litvín Czesław Jankowski před nedávnem vydal druhý svazek svých *Poesií*. Vedle reminiscencí na Asnyka zřejmo v nich působení též jiných pěvců, jako Heina, Słowackého, Musseta i Syrokomly. Ironický úsměch, ale dobromyslný jest znakem originální vlohy básníkovy, a básně toho druhu, jako *Impromptus*, *Rozmluva*, *Divná věc* a j. jsou asi ze všech nejlepší. Jankowski není básník mohutných náruživostí ani nádherného vzletu, v jeho pracích jest cítiti více rozvahu. I několik písní v tónu Anakreontově napsaných zasluhuje větší pozornosti.

František Kvapil.

Oprava. Na straně 282 letošní Osvěty v řad. 4. místo *ne dle* čti: *vedle*, v řád. 3. a 6. čti: Châlons, v řád. 27. čti: enquête.

R. 1882. Čís. 6.

OSVĚTA



Alois Vojtěch Šembera.

Napsal

setník prof. **Ferd. Čenský.**

Šembera byl, tuším, po biskupu Val. Jirsíkovi nejstarším z nynějších spisovatelů našich. Je tomu letošního dubna právě devětapadesát let, co jsa studentem na gymnasiu Litomyšlském uveřejnil své prvotiny spisovatelské.[1]) Od toho času pak zůstal až po svou smrt neúnavným dělníkem literárním, zachovávaje při tom ryzí povahu a súčastňuje se ve všem, co k dobru vlasti, k povznešení řeči a národnosti naší čelilo.

O jeho životě chceme se jen krátce zmíniti, majíce za to, že biografie jeho i v nejširších kruzích našineckých vůbec známa jest. Narodil se dne 21. března 1807 ve Vysokém Mýtě z rodičů nezámožných. Odbyv studia právnická vstoupil r. 1830 do úřední praxe při magistrátě Brněnském, kde zůstal až do r. 1839. Téhož léta dostalo se mu profesury českého jazyka na stavovské akademii Olomoucké. Když r. 1847 akademie byla přeložena do Brna, vrátil se tam s ní také Šembera a byl po smrti archiváře Bočka jmenován správcem moravského archivu zemského. O rok později byl českým translátorem ve sněmě moravském a vedle Klácela po nějaký čas redaktorem Moravských Novin.

Když r. 1849 ve Vídni pomýšleli na vydání zákonníka říšského v řečech všech národů rakouských, Šembera byl povolán do Vídně, aby se Šafaříkem, Kollárem, Rybičkou, Erbenem, Kuzmánym a ještě s některými jinými slovutnými znalci pracoval o právnickém a politickém názvosloví československém. Téhož času byla mu svěřena i stolice české řeči a literatury (r. 1850 po smrti prof. Jana Nep. Norberta Hromátka) na universitě Vídenské. V září r. 1850 stal se spoluredaktorem české částky zákonníka říšského, kterýžto úřad vedl až do jara 1851

---

[1]) První jeho báseň byla dojemná elegie *Na zemřelého otce;* složil ji dne 7. dubna 1823. Vyšla tiskem za Šemberova padesátiletého jubilea literárního r. 1873 ve Vídni; připojeno bylo i několik epigramův z doby té.

s Antonínem Rybičkou, nynějším vrchním radou zemským, pak až do r. 1857 s A. Beckem a konečně samostatně po celé téměř čtvrtstoletí až do své smrti. Počátkem letošního roku ke své žádosti vstoupil do výslužby, ale pomáhal při tom přece v redakci zákonníka. Před několika lety byl jmenován vládním radou, a když byl dán do pense, vyznamenal jej císař rytířským řádem železné koruny třetí třídy. Zemřel dne 23. března ve Vídni po čtrnáctidenní bezbolestné nemoci (horečkou) v 76. roce věku svého.

Literární činnost Šemberova nesla se hlavně trojím směrem, a to jako redaktora a překladatele zákonů říšských na jazyk český, jako historika, historického badatele, topografa i statistika a konečně jako dějepisce literárního a filologa.

Co se týče směru prvního, dáváme pravdě průchod, řekneme-li bez obalu, že Šembera byl jedním z nejlepších a nejdůkladnějších tlumočníků věcí úředních na jazyk náš mateřský. Třicet úplných ročníků zákonníka říšského leží před námi, jež takořka úplně jsou prací nebožtíkovou. A kamkoli do něho pohledneme, jmenovitě prozkoumáme-li ročníky posledních dvou desetiletí, ovívá nás ryzí klasičnost řeči české, ona klasičnost, k níž naši Čeští bratří šestnáctého století v nesmrtelných svých překladech písma svatého Svatovácslavský jazyk byli povznesli. Od gramatických pravidel, průpovědí, frásí a idiomatických rčení biblí českobratrské Šembera neustoupil ani o krok, a na stanovisku tom zůstával po všecken čas svého 32tiletého úřadování, totiž potud, pokud český text zákonníka říšského vůbec redigoval. „Biblí bratrskou,“ tak nejednou pravil a psal nám, „pokládám, co se forem týče, za kanon jazyka, od něhož mne neodchýlí nižádná novota!“ A v skutku, nedal v něm průchodu nižádné novotě, nižádnému pokroku. Ve svých přátelských rozpravách darmo jsme mu namítali, že jazyk každého žijícího kulturního národa jest organismem živoucím, jest stromem stále na novo kvetoucím a se rozvíjejícím, jehož hlavní větve během času mohutnějí, se rozšiřují a nové listy vydávají, kdežto některé starší a nepatrnější, života neschopné částky jeho přirozeně odpadávají, odumírají a stlívají. Proč bychom tedy neměli užívati slov a forem dobrých a nových, nepříčících se tvorbě jazyka našeho, o nichž biblí Kralická ani tušení neměla, ba přirozené ani míti nemohla? Proč bychom neměli do jazyka národního přijímati ryzích slov a forem v literatuře dosud nepoznaných, jak jich tu a tam, zvláště na Moravě a na Slovensku, užívá lid ve své mluvě cizotou nezkažené? Při tom při všem arci nechať biblí zůstane i dále základem nedotknutelným těm formám, které se až po doby naše nebyly změnily.

Marné bylo všecko naše dokazování. Šembera stál skalopevně na svém stanovišti a nepovolil v ničem ani o vlas. Tvrdošíjně zůstával na svém i tehda, když jsme jemu očividně ukázali, že ustrnulostí tou mnohdykráte i smysl řeči škodu béře. Tak ku př. slova ministerium, gymnasium, museum, evangelium a p. zůstávají v jeho překladech v počtu jednotném nesklonena, ačkoli všecken literární svět náš od půlstoletí, neli déle, je skloňuje. Co z toho pochází, jestliže je ve všech sedmi pádech neskloňujeme a na jediném východě na -um přestáváme, nepředpojatě pozná každý, kdo slova takto nesklonená v textě

čítává. K našim námitkám zvěčnělý jen takto odpovídal: „A což pak jste neslýchali s kazatelny a od oltáře: ‚Tolik jest slov dnešního svatého svátečního evangelium?‘ Vidíte, není třeba, abychom říkali v genitivě evangelia, ministeria, musea.“ Ale na to zapomněl, že nebývá při každém substantivě tré adjektiv, které nesklonnému substantivu svému srozumitelnosti dodávají. [1]) Na otázku, proč pak ve plurale se přidržuje příkladu Šafaříkova a jiných novověkých koryfeův, a proč ta slova skloňuje, zůstal nám odpověď dlužen. A tak bylo i při slovech jiných, zvláště nových, když se pro věc druhdy nebývalou měla utvořiti. Německou Concessions-Urkunde přeložil na „list povolení“ (= Bewilligungsbrief), což nejen že není dosti jasno, ale je příliš všeobecně řečeno a vůbec nedává slovu tomu patřičného významu, tedy lépe že by snad bylo „listina neb list koncesionální neb koncesijní.“ Oba východy *-ální* a *-ijní* byly mu nesnesitelny. Jelikož však v písmě svatém stojí „list rozvedení“ (= Scheidebrief), Šembera podle toho po všecken čas svého redaktorství zůstával při nejasném a nedostatečném listě povolení.

A podobně bylo i s jinými slovy novějšími z mluvy lidu na světlo vynesenými. Slovakismům nepřál ani dost málo, již proto, že je navrhoval a do spisovné řeči uváděl nejurputnější (jak říkával) jeho protivník literární, profesor M. Hattala; a tudíž také zavrhoval slova: „pr*vý*,“ „škol*ská* budova,“ „formál*ný*,“ „slavnost*ní*“ a p.

Že mu při té ohromné a unavující činnosti úřední proklouzlo někdy nějaké nedopatření, kdož by se tomu podivil! [2]) Avšak i přes takové, ovšem jen nepatrné nedůstatky zákonník říšský zůstane našemu právnictvu nejen posvátným literárním kanonem naším, anobrž nezkalenou studnicí, z níž do nekonečna zlatá zrna, ryzí formy a dobrá rčení česká bude moci vyvážeti a jich na prospěch mateřštiny užívati ve spisech svých. Jmenovitě naše úřednictvo mělo by pilněji a bedlivěji, nežli dosud, všímati sobě těch čistých forem jazykových, v Šem-

---

[1]) Druhdy zkoušeli jsme to u něho žertem. Asi r. 1874 za ministerstva Auerspergova neblahé paměti otázali jsme se ho, aby rozhodnul, která jest srozumitelnější a která klasičtější z těchto průpovědí (slovo věta zavrhnul venkoncem), zda novověká: „Pokud zůstane nynější ministerstvo ministerstvem, nebudeme zachovávati jeho evangelia“ — čili po spůsobě biblí českobratrské složená: „Pokud zůstane nynější ministerium ministerium, nebudeme zachovávati jeho evangelium.“ A co odpověděl: „Inu, vaše novověká je srozumitelnější, ale tato, bratrská, klasičtější.“ A bylo po hádce. Ale ku podivu, ta srozumitelnost někdy šla mu přece nad klasičnost! Tak čteme ku př. v zákoně finančním na r. 1881 vedle slov: „kromě ordinari*um*“ již také novověký genitiv „stavba pathologického laboratori*a*.“

[2]) Za posledních let vypomáhal jsem stárnoucímu příteli překládati některé objemnější částky zákonníka českého a upravil jsem mnohá nařízení ministerská k tisku. I podivil jsem se nemálo, když jsem se dočetl v zákoně o kolku na hrací karty, daném dne 15. dubna 1881 a Šemberou přeloženém, že naši kartáři zhotovují také karty, které se mohou — vyprati. Poslal jsem mu arciť ihned opravu, že karty lakované můžeme sice jen omývati, ale nikoli jako košile práti. Než, oprava přišla pozdě. Zákon byl již asi v 8000 výtiscích rozeslán, a chyba napravila se teprva v nařízení ode dne 27. října (námi redigovaném), jež za příčinou provedení zákona o kolku na karty hrací ministerium bylo vydalo.

berově zákonníku obsažených, a uváděti je do spisování úředního. Kdy by tak bylo činívalo už dříve, byli bychom zajisté nyní zproštěni toho nemotorného stylisování, jakého při mnohém úřadě bohužel až podnes neblaze se užívá, a v němž nejhlavnějšího požadavku, srozumitelnosti totiž, se nedostává.

A jako jest čistý a neporušený jazyk v zákonníku říšském, tak důkladna a dokonala jsou, co do jazyku, díla právnická a politická, jež Šembera uveřejnil. Jsou to mezi jinými *Řád soudu trestního* (r. 1853 v zák. říšsk.), *Řád soudu civilního pro Uhry* (r. 1853), *Zákon o živnostech řemeslnických a obchodnických* i s výkladem (1860), *Obecný občanský zákonník rakouský* (1862), *Základní zákonové státní království českého, Základní zákonové státní císařství rakouského* a j. v. Všude ta stejná českobratrská (a dílem i Erbenovská) stylisace,[1]) všude hleděno ke správné české fraseologii a ke rčení českému. —

Druhou hlavní činností literární nebožtíkovou bylo dějepisectví a s ním spojená topografie. Již roku 1836 vydal monografii nazvanou *Historie pánů z Bozkovic*, r. 1841 *Historii o vpádu Mongolů do Moravy* [2]) na šestistiletou památku této události, o čtyři léta později obšírnou monografii svého rodiště, *Historii a topografické popsání Vysokého Mýta*, dále rozličná historická pojednání v Musejníku a v jiných časopisech, r. 1861 *Paměti a znamenitosti města Olomouce* a konečně r. 1868 spis svůj, nadepsaný: *Západní Slované ve pravěku.*

K sepsání knihy právě pojmenované Šembera, jak sám v předmluvě praví, konal mnoholetá průpravná studia historická a topografická. Dovozuje v ní, že Čechové, Moravané, Slováci a jiní slovanští sousedé prý v těch krajích bydlí od doby předhistorické, to jest alespoň osmapadesát let před narozením Kristovým, tedy asi od doby před Juliem Caesarem, a nikoli teprv od 5. století po Kristu, jak se Palacký ve svých Dějinách národu českého a Šafařík ve svých Starožitnostech slovanských domnívá.

V Čechách prý již od této doby bydleli Boemi Ptolomaeovi, t. j. Čechové, na Moravě Markomani, t. j. Moravané, na Slovensku Kvadi, t. j. Slováci a v Rakousích Rakati Ptolomaeovi, t. j. slovanští Rakousi čili Rakušané.

O této domněnce Šemberově ozvali se hlasové rozdílní, dílem přízniví, dílem odporní. Odporně a nepříznivě posoudil knihu Ferd. Schulz za příležitosti posudku Dějin řeči a literatury v Národních

[1]) Zvěčnělého K. J. Erbena jako stylisty Šembera vážil si velmi, anobrž prohlásil jej za nejdokonalejšího stylistu své doby. I nám postavil ho za vzor a to vším právem. I prosa i poesie Erbenova co do správnosti a dokonalosti jazykové „nebeskou dýše lahodou.“

[2]) Kniha ta stala se Šemberovi osudnou, totiž co se týče početí činnosti jeho literární jako — filologa. Neznaje se před 40 lety ani dosti málo v staročeštině, chtěl ve spise nadřečeném, aby 280. verš z Jaroslava v rukopise Kralodvorském: „*Jaroslav* ves ve *krvi* s ořem zbrocen“ (jelikož prý má jedenáct slabik místo deseti!) opravil se takto: „*Zdislav* ves ve *krvi* s ořem zbrocen.“ Nemělť ani tušení o tom, že slova *ve krvi* zahrnují v sobě pouze slabiky dvě. František Palacký tehda rázně a velmi přísně odbyl filologické prvotenství Šemberovo; ukázal mu, co má filolog nováček dříve činiti, nežli se odváží k rektifikaci a interpretaci starobylých památek jazykových.

Listech, dr. J. Kalousek v zašlé Korunĕ, a Fr. B. Kořínek v časopise Obzoru. Nejpříkřeji však proti ní ozval se prof. M. Hattala v Časopise Musea království českého, v Politice a jmenovitě v Osvětě (1872). Příznivé pro Šemberu posudky podali archivář V. Brandl v Moravské Orlici, dr. E. Kusý ve Světozoru, dr. E. Komárek v Politice, Václav A. Maciejowski v Gazetě Polské, vycházející ve Varšavě, Nil Popov v Drevnostech Moskevských a dr. Tad. Wojciechowski, úředník při bibliothéce Jagělonské v Krakově, ve své historii Velikého Chorvátska.[1]) Tento jmenovitě jest vřelým zastancem Šemberovým, zvláště co se týče důmněnky Šemberovy o Svevích: že totiž Čechové, Moravané a Slováci, jsouce od Řeků a Římanů (od Ptolomaea, Strabona, Tacita) zároveň s pokrevenci svými na řekách Sále, Labi a Odře, nazýváni „Svevy," což znamená tolik, jako středověké a nynější „Slavi," od nepamětných dob jsou obyvatelé vlastí svých. Toto pronesení Šemberovo zastává Wojciechowski velmi určitě a důrazně ve spise řečeném.[2])

Spor obou stran arciť až posud zůstává nerozřešen, a my nemohouce věc rozbírati dále, ponecháváme budoucím historikům našim i jiným, aby o tom bádali. Připomínáme ještě jen, že Šembera, dříve než knihu vydal, za příčinou hledání pramenů k ní, cestoval nejen po zemích rakouských (Dolních a Horních) ale i po Salcpursku, Bavořích, Mišni, Lužici, Krakovsku, Uhrách, Štyrsku a po jih až k Terstu.

Jako historie, byla i topografie zamilovaným jeho studiem. K Západním Slovanům připojil mapu Illyrie a Germanie a o sobě vydal velikou *mapu země moravské*, skládající se ze čtyr velikých listův a obsahující kromě Moravy rakouské Slezsko, částku Slezska pruského, částku Čech a Rakous a Povážĺ slovenské. Na mapě jsou vyznačeny okresy politické a soudní se všemi změnami až do r. 1878 učiněnými. Na mapě konečně nalézáme železnice a pošty, pak rozhraní řeči české, polské a německé. Znalcové vytknuli některé topografické názvy, které Šembera tu i tam do mapy vepsal, jež prý nejsou v užívání lidu a nemají dokladů historických, tedy bez pochyby že jsou domněnkou vydavatelovou.

Procházeje se po Rakousích Šembera nalezl vrch Šacký — Mons Scac — na jih od Znojma, kde roku 1221 král Přemysl Otakar učinil první konkordát se stolicí papežskou. A před několika lety blíž Vídně nalezl vrch historicky tak řečený Mons Comagenus (Kumenberg), známý z doby římské, pod nímž prý roku 454 (ve sv. Ondřeji) svatý Severin bydlel, kde Karel Veliký r. 791 ztroskotal ležení avarské a kde r. 884 měl císař Karel Tlustý sjezd se Svatoplukem moravským. Sv. Severin byl vůbec zesnulému badateli osobou velmi zajímavou a sympatickou, o níž konal po mnohý rok studia velmi podrobná. A není divu. Jsa déle než po tři desetiletí obyvatelem Vídenským a maje volný přístup k bibliothékám, k archivům a jiným pramenům historickým, rád obíral se bádáním o svém bydlišti a okolí jeho. Je tomu teprv několik měsícův, co vydal spisek (německý), v němž dovozuje, že sídlem toho svatého byla Vídeň, zvaná druhdy „Faviana."

[1]) Vyšla r. 1873 v Krakově s nápisem: „Chrobacya. Rozbiór Starożytności Słowiańskich."

[2]) Srov. I. díl str. 52—55.

V katastrálních obcích dolnorakouských za posledních let nalezl prý asi 1000 slovanských jmen a názvů různých hor a míst.

Nejen k topografii, ale i ke statistice Šembera velmi horlivě přihlížel. V letech, tušíme, čtyřicátých procestoval jihovýchodní cíp arciknížectví dolnorakouského až k Semerníku a pohraničné kraje uherské a popsal i sčítal počet Slováků v té krajině bydlících. Výsledky toho uveřejnil v Musejníku. Dále máme od něho *Obyvatelstvo české a německé na Moravě,* spočteno dle okresů soudních, politických a volebních, jako dobrou příruční pomůcku k užívání mapy moravské, pak velmi důkladný a podrobný příspěvek k ethnografii československé: *Mnoholi jest Čechův, Moravanův a Slovákův a kde bydlejí,* vytištěnou nejprve roku 1876 v Musejníku a o rok později o sobě. Práci té zvláště velikou obtíž činilo spočítání Slovákův. Spisovatel nemoha přestati na nespolehlivých pramenech maďarských, dal se v dopisování s čelnějšími znalci obyvatelstva slovenského a dodělal se toho výsledku, že *národu československému navráceno výše 150.000 ztracených Slovákův* (domnělých Rusínův), ježto se zjistilo, že vyznavači náboženství řeckokatolického, vůbec zvaní Rusňáci, v Gemeru, ve Spíši, v Saryši, též ve stolici Turňanské, Novoabanské a Zemenské, kteří posud byli pokládáni za Rusy, jsou ryzí Slováci. Šembera shledal také, že Němců mezi Slováky, jmenovitě ve stolici Prešpurské a Spíšské, jest méně, než jich napočteno od Čaploviče, Czoerniga a jiných spisovatelův. Spočítal též všecky Čechoslovany, kteří ve Vídni, v okolí Vídenském, v Horních a Dolních Rakousích, v pruském Slezsku a v království polském bydlejí.[1])

Jsa téměř 43 let učitelem české řeči a literatury na dvojích vysokých školách (v Olomouci a ve Vídni) sestavil sobě pro své přednášky spis, z něhož o historii řeči a literatury české posluchačům svým čítával. Tak povstaly jeho *Dějiny řeči a literatury české,* které se od r. 1858 až do r. 1878 asi čtvera vydání dočkaly. A tu již přecházíme na pole, na němž zesnulý náš národovec nalezl některé velmi přísné posuzovatele.

Neujímajíce zvěčnělému ničeho z ostatních ještě málo oceněných zásluh v jiných odborech, přiznáváme upřímně, že Šembera ve spise svém jen málo ku předu postoupil od stanoviska, které 33 let před ním ve své Historii literatury české byl už zaujal nestor písemnictví českého, tichý náš genius Josef Jungmann. Šemberovy Dějiny byly o něco málo více, nežli rozmnoženým vypsáním a doplněním bibliografie české až po r. 1858. Rozborů literárních, jakých se nemá nedostávati

---

¹) Nebude snad čtenářům Osvěty nezajímavo, poznamenámeli podle spisu Šemberova, mnoholi vůbec bylo r. 1876 lidu československého v Evropě a Americe dohromady; 1. *Čechův:* v Čechách 3,304.046, v Dolních Rakousích 129.460, v Horních Rakousích 3000, v Haliči 982, v Uhrách 7183, v Chorvátsku a Slavonsku 2088, ve vojsku 55.000, v pruském Slezsku 11.119, v Braniborsku 110, v království polském 4400, v Rusku 8250, v Americe 12.000, úhrnem 3,645.638; 2. *Moravanův:* na Moravě (Slováky v to nepočítajíc) 1.272.129, ve Slezsku 112.061, v Dolních Rakousích 62.630, ve vojsku 22.000, v pruském Slezsku 61.911, úhrnem 1,530.731; 3. *Slovákův:* v Uhrách 2,125 399, na Moravě 223.374, v Dolních Rakousích 15.753, v Bukovině 2000, ve Slavonsku 5292, ve vojsku 33.000. Suma všechněch Čechoslovanův 7,581.187.

nižádné knize podobné, a jakých národové blíže nás bydlící (Poláci, Rusové, Němci) ve svých literaturách už dávno mají, jest v nich až příliš poskrovnu, a proto dáváme skoro ve všem za pravdu tomu, co o nich prof. M. Hattala byl pronesl r. 1858 v Musejníku, vytýkaje vydavateli, že „zůstal skřehlým na kronikářském stanovisku Jungmannově“ a že „nehleděl se povznesti výše.“ Avšak ruku k srdci! Vyznejme též, že tehda, před pětadvaceti lety, když vyšly dějiny Šemberovy, bylo jen málo, velmi málo rozborně a kriticky psáno o písemnictví českém. Nehledímeli ke statím, které v tom oboru napsali Šafařík, Jungmann, Palacký a Nebeský, neměli jsme skoro zhola nic, co by se vztahovalo k rozboru věcí literárně důležitějších. A naše kritika? Ta se tehda ještě v plenky zavinovala. Kritik, na něž by literární historik mohl spoléhati se, nebylo ani tucet. Každá česká kniha byla „vítána“ a „vyplnila mezeru“ v literatuře. A za dob probuzení národního nemohlo býti jináče. Kdo by byl chtěl za onoho času psáti pragmatické dějiny staré a nové literatury naší, tomuž bylo téměř všude samému přistoupiti k ohledání a posouzení pramenův, k nimž krom toho pro jejich skrovný počet býval a jest dosud přístup těžký. Český spisovatel, stoje isolován mimo užší svou vlast, mimo Prahu, jediné to středisko naše literární, jsa stále zaměstnán lopotným úřadováním v redakci zákonníka říšského a nemaje před rukama prior skoro nižádných, jak mohl psáti tehdáž pragmatické dějiny literatury české?

Pokoušel se sice o to asi osm let po Šemberovi člověk jiný, jenž bydlel v Praze a ku pramenům, jichž potřeboval, přístup měl, ale jakých nepatrných dodělal se výsledkův? Sepsal úvod ku pragmatickým dějinám literatury dosti obstojný, skoro příliš obšírný, počal pak rozbírati a posuzovati staré básnění a bájení, ale záhy síla jeho umdlévala. Když se dal do rozbírání dalších plodů literárních, již nevěděl kudy kam, postrádal systematičnosti a vyššího přehledu a rozhledu, rozebírání jeho rozplývalo se v mlhu, i přestalo na pouhých a to ještě málo přesných výtazích z děl, jež byl pročetl. Tak se nám dostal do rukou Karla Sabiny Dějepis literatury československé staré a střední doby (vytištěn r. 1866), dílo objemné, skoro o tisíci stran velikého formátu oktávového, které však dosti skrovně literatuře posloužilo. Rozkouskovanost, nedostatek systému, bezúčelné sáhodlouhé a doslovné vypisování z pramenů přečtených, k tomu hojnost chyb gramatických a pravopisných učinily knihu nezáživnou. Kdo omluví v této příčině Sabinu, budiž spravedliv i k Šemberovi.

Na řízný Hattalův posudek Šembera, cítě se uraženým, napsal trpkou odpověď.[1]) Tím na věci samé nic se nezměnilo.

Kromě Dějin řeči a literatury zvěčnělý v tomto oboru vydal roku 1857 *Mistra Jana Husi orthografii českou* (ve Vídni) a r. 1864 *Základy dialektologie československé* (tamtéž). I tuto právě pojmenovanou knihu, zvláště pokud se týče nářečí a různořečí na Slovensku, prof. Hattala velmi příkře a nemilosrdně posoudil, anobrž odsoudil,[2]) řka, že Šembera s Kollárem patří k těm primitivním jazykozpytcům, kteří

[1]) Časopis Musejní r. 1858 str. 611.

[2]) Srov. Hattalovy Počátečné skupiny souhlásek československých. V Praze 1870. Nákladem královské české společnosti náuk.

s jazykem zacházejí tak, jak se jim Voltaire posmívá, t. j. jako by samohlásky neznamenaly ničeho a souhlásky jako by znamenaly velmi málo. Neupíráme, že má dialektologie Šemberova své vady a křehkosti, zejmena pokud se týče slovenčiny, jejímž důkladnějším znatelem, jsa rodák slovenský, Hattala ovšem jest nad Šemberu. Ale posuzujíce knihy, neměli bychom jim stále jen jejich vad a poklesků vytýkati, ale též a to předkem také k dobrým jejich stránkám ukazovati a také k tomu přihlížeti, kdy a za jakých poměrů kniha, již posuzujeme, vydána byla.

Pominemeli toho, co rok před tím do Časopisu Musejního krátce byl napsal Jos. Jireček o nářečí v Chrudimiště, na Vysoko-Mýtsku a Litomyšlsku běžném, Šembera byl prvním u nás spisovatelem, jenž počal dialektologii pěstovati. A v tom již leží velká zásluha. Ve svém spise obšírném, skoro 200 tištěných stran v sobě zahrnujícím, snesl v jedno nesmírnou bohatost rozmanitého materiálu, z něhož nejen příští dialektologové, ale i jazykozpytcové naši hojně a prospěšně budou moci čerpati. Té zásluhy tedy, že byl Šembera prvním pionérem v tomto oboru, že byl tvůrcem dialektologie československé, jemu nikdo upříti nemůže.

Roku 1877 dne 21. března Šembera slavil své sedmdesáté narozeniny. Národ náš, vděčně uznávaje zásluhy spisovatelovy, poslal do Vídně své zástupce, aby ve jmenu jeho vyslovili vroucí blahopřání a pozdravení „kmetu šedovlasému, výtečnému vlasti synovi, neúnavnému pracovníku ku zvelebení národa, badateli nad jiné pečlivému, spisovateil nad jiné plodnému, učiteli vzornému a obětavému, člověku dokonalému, který věrně stál a posud stojí při svém národě.“ Časopisy naše v Čechách i na Moravě přinášely články panegyrické o oslavenci. Četní přátelé političtí a spisovatelé z blízka i z daleka dostavili se, aby jemu svůj hold přinesli. Stálť Šembera téhož dne na vrcholu spisovatelské slávy své. A se slávou tou, nikým a ničím nezkalenou, byl by i vstoupil do hrobu, kdy by se byl o rok později nedal unesti vírem neblahého filologisování na to svůdné pole, na němž jemu již před 36 lety, r. 1841, vlastní vinou jenom pichlavé trní a hloží bylo vyrostlo.

Když kustos musea království českého, A. Patera, odkryl v Mater verborum několik set falešných gloss, Šemberovi některé glossy uviděly se býti jako dokladem k podezřelosti několika slov jedině prý v rukopise Zelenohorském se nacházejících, jakož prý jsou zejmena: rodný (germanus), ptenec (filius avis), ladný (nitens), oten (paternus) a j. Jsa ode dávna nedůvěřivým a znamenav prý už dříve v rukopise Zelenohorském některé nesprávnosti řeči, přišel na myšlenku, zdali padělatel gloss neudělal také Libušin Soud. Dal se tedy do revise sporu od r. 1818 až do posledních let a nabyl prý té jistoty, že Libušin Soud jest novověkým výtvorem Josefa Lindy a Vácslava Hanky.[1]) Ihned, nerozmýšleje se dlouho, učinil několik „dodavkův a oprav“ ke svým Dějinám řeči a literatury, v nichž venkoncem nazval rukopis Zelenohorský

[1]) Zdali Linda mohl býti jen přibližně tovaryšem Hankovým u „zdělání“ rukopisu Zelenohorského, o tom čtenářstvo zajisté utvořilo sobě již vlastní zralý úsudek svůj ze studie, kterou před třemi roky napsal ministr Jireček do naší Osvěty (ročník 1879 str. 893). Tam ukázáno, jaké asi vlohy

novověkým falsifikátem, a vedle něho i Evangelium sv. Jana. Mimochodem třeba, abychom tuto poznamenali, že *tehda rukopis Kralodvorský byl mu ryzím zlatem a skvostem, tedy authentickým.*

Proti těmto projevům Šemberovým ještě téhož roku v Moravské Orlici vystoupil archivář V. Brandl, ve Světozoru a v Časopise Českého Musea Josef Jireček. Ten i onen na vzájem se doplňujíce, vyvrátili všecky námitky Šemberovy. Vida odpor netušený, Šembera sebral své „důvody“ a vydal r. 1879 pověstnou svou brošuru *Libušin Soud, domnělá nejstarší památka řeči české, jest podvržen. Též zlomek Evangelium svatého Jana.*

Odpůrce své, kteří zajisté jen k věci hleděli a nikoli k osobě, Šembera ve spisu svém považuje za své *osobní* protivníky, a tu nejprve tónem nedůstojným na Josefa Jirečka naráží, jenž prý je původem všeho toho zanevření časopisectva českého na Šemberu, jakož i na V. Brandla, jehož šípy prý však malomocně padly mimo Šemberu. Vůbec bývalo slabou stránkou nebožtíkovou, že v každém, kdož proti jeho spisům a náhledům odpor, třeba sebe slabší a nepatrnější, byl kladl, viděl svého osobního nepřítele, na nějž pak zanevřel.[1])

S uveřejňováním svých domnělých důkazův a námitek počínal sobě tak spěšně a nepředloženě, že již mezi tiskem brošury musil sbírati „dodavky a opravy,“ jež pak dílem ku konci knihy přidělal, dílem již po uveřejnění spisu svým přátelům rozesílal. Takových „přílepkův“ — a to nejen k této ale i ke druhé brošuře, o které později promluvíme, v níž i rukopis Kralodvorský zavrhl — nahromadilo se tolik, že skutečně obě knihy v pravém smyslu slova jsou „záplatovány“ nebo chcemeli, samý „příštipek.“

Opět to byl archivář Brandl, který ještě téhož roku napsal Obranu Libušina Soudu (vyd. v Brně) tak důstojnou a vážnou, jak toho sama věc vyžadovala. Velezasloužilý učenec krok za krok stopoval všecky ty zdánlivé důkazy Šemberovy a zvrátil je tak pádně, že nebylo jediné věci, která by byla zůstala nedotknuta. Podobně, ale ne tak obšírně, učinil J. Jireček v Časopise Č. M. 1879. I Brněnský profesor Frant. Bartoš,[2]) vypsav v Osvětě r. 1879 do podrobna historii dlouholetého sporu, šťastně vyvrátil některé námitky Šemberovy.

Linda měl, jaké básně skládal (srv. jeho těžkopádně ukovanou baladu Jiří Poděbrad, která jest z jeho nejlepších) a konečně na jaký stupeň vznesla se Lindova znalost staročeštiny, když staročeský accusativ pl. ***ny*** (nás) konstruoval s předložkou *k* (posilaj k ny [místo k nám] slonce krásné), jak to totiž stojí v jeho Záři nad pohanstvem.

[1]) Ze Slovanské besedy Vídenské, jejímž členem dlouhá léta byl, vystoupil z té jediné příčiny, že tam někteří členové soukromě hovořili zcela vážně o jeho spise, osoby jeho ani slovem se nedotýkajíce. Dověděv se o tom po cestách klevetářských, Šembera ihned své vystoupení jako člen besedy výboru ohlásil.

[2]) Prof. Bartoš též napsal do Brněnského Obzoru (roč. 1879 str. 236) velmi trefnou časovou satiru na Vaškovo filologické hloubání s tímto nápisem: ***Filologický důkaz, že Moravské národní písně jsou podvrženým dílem Frant. Sušila.*** Tvary, jež se zdály Vaškovi nepravidelnými a tudíž padělanými, lze nalezti též v národních písních moravských, zajisté už dávno před Hankou na Moravě běžných.

Obrana Brandlova nesmírně rozdrážďila a rozčilila Šemberu. Toť zlého činu kletba jest, že plodě dál, jen zase zlo plodívá. A tak bylo i v tomto sporu.

Nejhorlivějším a snad také nejdůmyslnějším mezi řídkými přívrženci Šemberovými byl Brněnský profesor Ant. Vašek, nyní už také zvěčnělý. Ten dostav do rukou brošuru Šemberovu a jsa s ním v přátelském dopisování, projevil se k němu ještě téhož roku (1879), že prý nejen rukopis Zelenohorský, anobrž i rukopis Kralodvorský jest podvržen, a oba rukopisy že jsou dílem jednoho a téhož falsátora. To byla nejpříhodnější voda na mlýn Šemberův. A když pak hned potom tento jeho Brněnský důvěrník poslal do veřejnosti svůj *Filologický důkaz, že rukopis Kralodvorský a Zelenohorský, též Zlomek evangelia sv. Jana jsou podvržená díla* [1]) *Vácslava Hanky:* tu ani Šembera nedal se více držeti, ale proudem u nebezpečnější ještě vír hnán, roku 1880 oznámil světu ve své nové brošuře: *Kdo sepsal Rukopis Kralodvorský roku 1817?*

Ano. Toť otázka! Kdo by byl asi tehda mistrem tak velikým, jenž by byl *mohl složiti* rukopis Kralodvorský, toto obrovskou mohutností nade všecku ostatní epiku českou vynikající arcidílo? Bylo to pro znatele poetické literatury české, jakou byla v první čtvrti našeho století, obtíží nejnesnadnější, vypátrati toho, kdož by z té hrstky spisovatelů r. 1817 žijících mohl vynesti na světlo nejskvostnější perly epického básnění, jak nám je rukopis ve svém Záboji a Slavoji, ve svém Jaroslavu, v Ludiši a Luboru podává. „Přední“ tehdejší básníci

---

[1]) Jak sobě zvěčnělý Vašek ve svém filologickém dokazování počínal, o tom podal doklady J. Jireček ve Světozoru r. 1879 (str. 307). „Vašek nevzal si ani tolik práce, aby všecko, co v té věci na veřejnost posud již bylo vyneseno, náležitě seznal a uvážil. Ve spise jeho opakují se namnoze pochybnosti, které už dávno uvedeny jsou na pravou míru. I vědecké doklady Vaškovy jsou velice plytky. Z každé strany je sice viděti, kterak Vašek prostudoval staročeské gramatiky, ale o hlubším nějakém a samostatném bádání v rukopisech nikde není stopy. Kdo sobě nyní chce osobiti rozhodný úsudek o staré češtině, nutně a nezbytně sám v pramenech zkoumati musí tak, aby každé své tvrzení se vším dokladem mohl odůvodniti.“ K objasnění toho J. Jireček pak podává několik příkladův. — Vaškův Důkaz r. 1879 dále posoudil V. Brandl v Časopisu Matice Moravské (str. 124), a to v úvaze přes třicet stran čítající. I Brandl vytýká Vaškovi, že nečetl více staročeských památek, než jich tištěno jest, a tištěné věci samy nedostačují k takové práci, ve kterou se Vašek uvázal. Kdy by vládnul větší sečtelostí, všecko, co Vaškovi na pohled se zdálo býti nesrovnalostí, bylo by své podezřívavosti pozbylo, a on by byl viděl, že to, co těm památkám vytýká, také v jiných památkách a to v míře větší se nalézá. — Proti Vaškovi konečně psal Fr. Vymazal (v časopise Hlasu z r. 1879 č. 48). Vyvraceje náhled Vaškův, že by Hanka všecky tři rukopisy sám byl zdělal, praví Vymazal, že tomu výroku ani vlastní žákové Vaškovi neuvěří. Že Hanka k tomu byl neschopen, to dokázal už Miklosich a vlastní práce Hankovy. Hanka neuměl napsati ani ruské mluvničky. Svou ruskou mluvnici *vypsal* z Tappea i s úlohami. Že by se byl stavěl po všecken svůj život hloupým, je zhola nemožno již proto, že byl velice marnivým. Když však přese všecku svou marnivost a přese všecko úsilí nesvedl ničeho, co by za řeč stálo, může jen zarytec tvrditi, že Hanka byl mužem nadání lepšího. On nemohl také falšovati rukopisu Kralodvorského proto, že neznal staročeské gramatiky, jíž podnes dobře neznáme. Rukopis konečně nemohl býti složen od jednoho básníka; neboť rozmanitost básní je tak patrna, že nikomu ujíti nemůže.

Puchmayer, Hněvkovský, Štěpnička, hledíc zvláště k jejich slabé výpravné poesii, nemohli to přece býti. Tedy snad Hanka? Jakým epickým talentem Hanka toho času byl, to ukazuje jeho „epická báseň,“ kterou složil roku 1813, tedy jen čtyři léta před nalezením rukopisu a která se počíná těmi slovy:

Poslechněte, co se stalo
hned za Žižkových let,
když se hradů rozmetalo
i mnichů mnoho set;
když se jich tak rozmetalo,
tehdáž se to jistě stalo,
tam co vyhodili z praku,
když Sovu Táboři,
kde se bojí černých mraků,
že zámek rozboří.
Tam co do strašlivých mraků
vyhodili kněze z praku,
tam byl jinoch krásný, rovný
svým jmenem Myslibor atd.[1])

Kdo takto „básnil,“ mohlli pak býti tvůrcem rukopisu Kralodvorského? Toho se tedy sám Šembera zhrozil. Ale pomohl si brzo. Proslulý rodák Navarovský, vrstevník Hankův, prof. V. A. Svoboda, přeložil do němčiny rukopis, a to tak důvtipně, že Šembera, vida v něm spisovatele nade všecky poety tehdejší osvícenějšího a duchaplnějšího, bez rozpaků prohlásil Svobodu za původce epických zpěvů Kralodvorských, a vedle něho Hanku za skladatele písní lyrických.

A právě toto tvrzení bylo tou nejpádnější ranou, již zvěčnělý sobě samému byl zasadil. Domnělý falsátor Svoboda užil prý slov, ježto se *jedině* shledávají v epických básních RK. a v básních Svobodových v téže době složených (ajta, luna, hárati, chrabrý), dále že užil slov, frásí a obratů neobyčejných, které jsou prý ve Svobodově Odě na mír Evropy r. 1815 a i v básních RK. skoro stejná nebo smyslu totožného. A druhého zdánlivého padělatele Hanku Šembera stíhá důkazy podobnými. Nejjasnějším takovým zdánlivým důkazem Šemberovi bylo slovo *děva.* „Toto slovo,“ tak napsal doslovně nebožtík, „Hanka sobě r. 1813 utvořil, jeho ve svých písních (r. 1815) užil, je r. 1817 do Kytice, do Jahod, Žežhulice a Skřivánka, též do Zbyhoně a Jelena vložil a rok po nalezení RK. své mláďátko do Libušina Soudu přenesl. Dle těchto dokladů,“ — tak tvrdí Šembera dále — „je slovo děva samo o sobě neomylným důkazem, že Hanka jest skladatelem písní (lyrických) rukokopisu Kralodvorského, též spoluskladatelem Libušina Soudu, rovněž jako jsou slova „ajta,“ „luno,“ „chrabrý“ sama o sobě jasným důkazem, že Svoboda jest skladatelem epických básní rukopisu Kralodvorského.“

Avšak sláva objevitele domnělých falsátorů potrvala jen několik dní a brzy proměnila se v pouhý dým.

Svědomitý badatel v dějinách literatury staročeské, úředník při dvorní bibliothéce Ferd. Menčík dokázal,[2]) že Svoboda v prvním vy-

[1]) Komu se líbí, viz ostatek v Č. Č. M. r. 1871 str. 304.
[2]) V Brněnské Moravské Orlici ode dne 1. července 1880.

dání své Ody (r. 1818) slovo „ajta“ ani jednou neužil, a teprva ve vydání druhém r. 1820, právě na základě nalezeného RK. přeměnil některá rčení ve své Odě, a mezi těmi jest i slovo „ajta“ položeno na místě interjekcí ha, ej, hle, jež byly ve vydání prvním.[1])

A podobně dělo se Šemberovi s přenešťastným jeho slovem *děva*. Pisatel přítomného pojednání dokázal Šemberovi [2]) „nezvratně,“ že Hanka nebyl ani tvůrcem ani prvním slova toho uživatelem v jazyku českém. Užil ho již roku 1806 a 1807 náš Jungmann ve své baladě Oldřich a Božena a ve svém překladu básně Abelard a Eloisa; užíval ho kronikář Hájek, mluvě o *děvině* hradě; užíval ho Pulkava ve své kronice; užíval ho konečně i Dalimil (v kap. VIII.), kde píše, že dievky hradu (jejž vystavěly) *Dievin* vzděchu; kde tedy possesivního adjektiva užíváno, tam také musilo býti substantivum děva jako nevyhnutelné praecedens. [3]) A za měsíc po nás J. Jireček [4]) dovršil míru našich důkazův o „děvě“ novými výzkumy, poukázav k tomu, že v nekrologu Podlažickém, jenžto se chová v bibliothéce Stokholmské a v němž je zapsáno mnoho set jmen osob českých z X. až do XIII. století, slovo děva třikráte se čte (na str. 403, 409 a 426).

Osudné to slovo staročeské však Šembera sám již r. 1858 dobře znal, ano se nachází jako *doklad* ve spise od něho sama vydaném, totiž v Orthografii Husově. Stojíť tam psáno doslovně: „Slavi·vero non utuntur ipso *d̓*; unde ubi nos dicimus *d̓eva* i. e. virgo, ipsi dicunt *deva.*“ Jaká to ironie osudu! Spisovatel zapomněl, co byl sám jednou psal, bera ze své zapomënlivosti důkazy k věcem tak vážným. Připojujeme ještě, že také Primus Sobotka, redaktor Světozora, [5]) přispěl četnými doklady proti námitkám Šemberovým.

Šembera nepřestal však na vyvržení tří nejstarších památek z literatury naší. Pluje již v plném proudu nešťastného purifikování, zatratil konečně ještě čtvrtý rukopis, známého *Mastičkáře,* a to těmito každého jazykozpytce urážejícími slovy: „Po staročesku hudlařsky napsal, nemotorně škrabal, slova a verše porušil, verše daremně přidělal a po vytištění rukopisu r. 1823 v Starobylých Skládaních nová slova do něho vpisoval — Václav Hanka.“ Takové zatracení staré památky ve světě literárním nemá sobě rovného. A jaké asi měl k tomu Šembera důkazy?

Prof. J. Gebauer [6]) dokázal sešedivělému v literárním činění dělníku, že Mastičkáře sobě buď ani nepřečetl nebo přečísti neuměl. Šembera

---

[1]) S názvem *Literární procházka* tentýž spisovatel uveřejnil v Olomoucké Koledě (ročník 1880 č. 6—10) rozbor některých věcí, k rukopisu Kralodvorskému, k Mastičkáři a k staročeskému Tkadlečkovi se vztahujících. I polemisuje též proti Šemberovi.

[2]) Viz feuilleton Moravské Orlice ode dne 7. srpna 1880.

[3]) Srv. kromě toho Ježíšovo Mládí (rukopis ze stol. XIV., viz Výbor z lit. české díl I., str. 392), kde se setkáváme s veršem: „žeť jsem své *děvojstvo* mému tvorci slíbila.“ Také ve Slovníku Jungmannově ke slovu právě řečenému (děvojstvo) najíti lze několik dokladů staršího spisovatelstva.

[4]) Viz Světozor ode dne 10. září 1880 str. 443.

[5]) Čís. 28., 29., 47. a j. Světozora roč. 1880.

[6]) Sr. Listy filologické a paedagogické r. 1880 a v nich článek „Staročeský Mastičkář a p. A. V. Šembery námitky proti jeho přesnosti,“ str. 90—121.

na př. uvádí, že v Mastičkáři je nečeský a nevídaný vokativ „Gyrzo" (prý místo Jíro!). Ale v rukopise je psáno „byrzo" (brzo, velociter), a to četl Šembera za — Gyrzo! A tak se vede i jiným námitkám Šemberovým. Po jejich vyvrácení prof. Gebauer dospěl k tomu závěrku veskrz oprávněnému, že Šembera nemá práva vylučovati Mastičkáře z literatury staročeské. Pokládáli vyvrhovatel starých památek z literatury kritiku za věc vážnou, že mu nezbývá, než poznati nepravdy a chyby, kterých se dopustil, a odvolati zatracení Mastičkářovo, nemůželi je podepříti důvody pravdivými a správnými.

Jakými důvody tentýž znatel staročeštiny (Gebauer) vyvrátil Šemberovo a Vaškovo tvrzení o podvrženosti staročeského zlomku Evangelia Svatojanského, o tom se nám před nedávnem dostalo úplné monografie,[1]) již většina čtenářstva našeho zajisté po ruce míti bude. A proto přestáváme jen na několika slovech, jimiž Gebauer svou studii zavírá: „Kritika Šemberova," praví, „má dvě vlastnosti charakteristické. Předně tu vlastnost, že na jedné straně činí námitky malicherné a nedůvodné a na straně druhé věcí opravdu těžkých se ani nedotýká. Druhá jeho vlastnost jest, že skoro všecky jeho námitky dají se obrátiti také na ruby. Hankovo neplesání při nálezu Evangelia sv. Jana budí v Šemberovi podezření. Kdy by však byl Hanka plesal, bylo by to podezřelým zase, neboť při ohlášení rukopisu Kralodvorského plesal také. Syčení se Šemberovi protiví, a proto vytýká Evangeliu enklitické *še*. Jiný může stejným právem tvrditi, že syčení je zvuk lahodný a že je české Evangelium sv. Jana tím přesnější, čím častěji je tam enklitické *še*. Šembera činí námitku z lokálu „synagozě," poněvadž je to tvar nesnadný a přece správně trefený. Kdy by tu však byl tvar „synagogě," Šembera musil by z něho udělati námitku zase proto, že je to tvar netrefený." —

Jak viděti, bylo potýkání našinců na všech stranách jen defensivné, avšak potyčky tyto po většině zajisté byly jen zbraní důstojnou svedeny.[2])

Že zbraně ty poranily až snad do srdce kmeta stárnoucího, za to my nemůžeme. Ontě to byl, jenž nám válku vypověděl, jenž na nás dorážel zbraní offensivnou. Že byl přemožen a to úplně ze všech stran, to výsledek zbraní, jimiž po straně naší bylo bojováno. Roztrpčen odvrátil se od nás jen proto, že jsme *hájili* toho, co nám nejdražšího. Jinak ani slovem nedotýkal se nikdo zásluh jeho ostatních, jež zůstanou nepopíratelny i po této porážce.

Zvěčnělý od těch dob jen málo obcovával s bývalými přáteli. Já snad byl jediným, jenž, ač mínění o našich památkách jiného, přece zůstával blízek Šemberovi a s ním o věcech těch za posledních let zběhlých umírněně hovořival. Naslouchal mi přátelsky, ale ku přesvědčení mému se nepřidal.

Z našinců po úmrtí nejvřelejšího stoupence Šemberova, prof. Antonína Vaška, zůstali jen asi dva tři při jeho tvrzení. Z ostatních

---

[1]) Novočeská bibliothéka, vydávána nákladem Musea království českého, číslo XXIII. 1881, stran 136.

[2]) Že některé z menších listů českých proti Šemberovi psaly, ano snad jej urážely a poraňovaly, tomu nelze se diviti. Podobně děje se po všem světě při věcech tak eminentně důležitých, kde šlo o to nejdražší, co po svých otcích máme.

Slovanův opět jediný Petruševič to byl, jenž podávaje zprávu o stoleté památce narozenin slavného jazykozpytce Bartoloměje Kopitara (nar. r. 1780 v Řepni u Lublaně), dne 11. září 1880 pochvalně se zmínil o obou brošurách A. V. Šembery, který prý „nedbal chraplavého křiku českých časopisův a pamfletův a bez obalu odkryl staročeské literární padělky.“ [1])

Také naši němečtí sousedé ve svých listech občas přetřásali poslední spisy Šemberovy, a zvěčnělý proto rád registroval jejich expektorace. Vždyť ho chválili! Ale toho se nechtěl nijak domysliti, že nečinili tak k vůli jeho osobě, anobrž ze zášti k českému národu. Vždyť mohli, chválíce jediného z českých literátorů, tím více potupovati a snižovati české jmeno a blátem házeti po starobylých zbytcích našich literárních.

Takové výlevy přinesla Moravia,[2]) přinesly je Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen,[3]) přinesla je pověstná nepřítelkyně všeho, co českého a vůbec slovanského jest, Vídenská Neue Freie Presse [4]) a jiné listy německé, jež ani registrovati nemůžeme a také nechceme. Ani jedinký z nich neměl tolik slušnosti do sebe, aby také se zmínil, kdo z našinců, kde a jak vyvrátil všecko, co Šembera ve svých spisech proti našim rukopisům byl uveřejnil. K tomu jim nezbývalo ani času, aby ty věci četli, ani místa v listech, aby je uveřejnili. U nich bylo dobré jen to, co napsal Šembera. Jen když se řeklo, že Čechové mají své starobylé památky padělány.

Bylo dne 7. srpna 1881. Já toho roku těžce onemocněl a hledal jsem úlevy v studených lázních Kaltenleutgebenských blíže Liesingu (v Dolních Rakousích). Jedním z prvních, kdož mě tam navštívili, byl Šembera, s nímž jsem od počátku let sedmdesátých až do letoška byl v nepřetržitém přátelském spojení. Pozdravoval jsem se očividně. To bělovlasého kmeta potěšilo. I rozhovořili jsme se hlavně o rukopise Kralodvorském. Vytknul jsem mu přátelsky, jak mohl Svobodu z padělání nařknouti, aniž by byl měl po ruce toho nejmenšího důkazu. Ukazoval jsem jmenovitě ku přátelské korrespondenci Svobodově, uveřejněné v Musejníku. Tak přece nemohl psáti falsátor! Ten by se přece byl neodvážil tak důvěrně, tak nelíčeně a prostě v dopisech přátelských psáti o věcech, jež by falsifikovati chtěl, jak on to činil v dopisech k Hankovi. „Máte pravdu,“ pravil mi Šembera; *„Svoboda nebyl falsátorem rukopisu Kralodvorského.* Ale padělatelem jediným všechněch těch památek byl a jest — Václav Hanka!“

Tak kolísal zvěčnělý v náhledech svých. A tato povážlivá vrtkavost a nejistota u dokazování provázela jej od toho dne, co prohlásil Libušin Soud za podvržený, až po ten den, kdy ducha svého vypustil. Vida se přemožena, nicméně neupustil od svého, jak pravil, nezvratného přesvědčení, že totiž všecky čtyři rukopisy jsou padělkem, a s přesvědčením tím uložil se do hrobu. —

[1]) Sr. Lvovský časopis Slovo ode dne 18/30 září 1880, č. 102., feuilleton: Stolětaja godovčina rozdenja Bartolomeja Kopitara.

[2]) Vychází v Brně s názvem: Moravia, eine Monatsschrift für Literatur und Heimatskunde von W. Müller. Sr. seš. VI. 1880 str. 363.

[3]) Číslo 1. z r. 1880; viz jeho literární přílohu.

[4]) V čísle 6057 ode dne 9. července 1881.

Jsa dlouhá léta zkoušecím komisařem kandidátů českých profesury pro školy reálné, Šembera býval jim nejen upřímným rádcem, ale i laskavým podporovatelem v dosažení míst učitelských, a proto zajisté zůstane u přemnohých z nich ve vděčné paměti.

K jeho 70letému jubileu universita Vídenská propůjčila mu titul čestného doktora filosofie.

Od vlády ruské byl již před několika lety poctěn řádem sv. Anny s korunou.

Byl členem četných učených společností i jiných, zejmena čestným členem university Moskevské, dopisujícím členem university Moskevské, dopisujícím členem vědecké akademie Petrohradské a královské české společnosti náuk, c. k. moravsko-slezské společnosti pro zvelebení rolnictví, přírodovědy a zeměvědy, geografické společnosti Petrohradské, Moskevské společnosti přátel přírodovědy, anthropologie a ethnografie, Vídenské centrální komise pro vyhledávání a zachovávání památek uměleckých a historických, mimořádným členem vědecké akademie Krakovské a ještě jiných společností.

Státu sloužil jako úředník 52 let, jako profesor na universitě Vídenské a jako český redaktor zákonníka říšského 32 léta.

Smutečné obřady slaveny ve Vídni dne 25. března s okázalostí zřídka vídanou. Četní naši poslanci říšští, s doktorem F. L. Riegrem a A. P. Trojanem v čele, přední našinci Vídenští Ant. Rybička, dr. Albert, dr. Jarník, svob. p. Helfert, dvorní rada Neubauer a jiní, mnoho úřednictva z ministerií, redaktoři zákonníka říšského, někteří němečtí spisovatelé Vídenští, zástupcové všech Vídenských spolků českých a slovanských, české a slovanské studentstvo, mnozí měšťané Vídenští, Čechové i Němci, doprovodili rakev pěšky od bytu zvěčnělého do chrámu servitův. Po obřadech postavena rakev přede dvéře chrámové, a profesor dr. Eduard Albert, vedle rakve promluvil ke shromážděným, vylíčiv dojemnými slovy krátce zásluhy nebožtíkovy. „Kmetovi," tak asi zněla slova jeho, „kmetovi na pocty bohatému a pocty hodnému jest ustláno v této rakvi k věčnému odpočinutí. Znal jsem zesnulého. Nelíčený a jasný byl všecken život jeho. Prožiti život sedmdesátipěti let, počatý za poměrů nejskrovnějších, provázený prací neúnavnou, a skončiti ve cti zářivé, — toť dáno jen povahám pevným a dobrým. Stopy mužů takových zůstávají nepomíjejícími. Zůstavil nám řadu děl literárních. Díla ta zakládala se na nejpilnějším bádání. Sloh v nich jest ušlechtilý, prostoduchý, takový, jaký za dnů nynějších jen pořídku nalézáme. Úřední postavení, k němuž zvěčnělý právnickým vzděláním svým a vynikající jazykovou znalostí svou nad jiné byl povolán, poskytlo mu příležitost ku pracím mistrovským. Přeložil říšské zákony naše na jazyk svůj mateřský spůsobem, jenž zůstane vzorem potomstvu našemu. Rovněž za svým povoláním učitelským na vysokých školách Vídenských účinkoval blahodárně. Integer vitae scelerisque purus. [1]) Muž dokonalého života, všeho zlého prost. Tak působil po mnoha desetiletí klidně a skromně a přicházel světu v ústrety s řídkou dobrotou srdce. ‚Tu dostihnul ho po dlouhé, mírumilovné a klidné pouti

[1]) Slova tato skvěla se též na jednom z četných věnců, jež za rakví vezli. Věnec ten, jakož se domníváme, sám řečník na rakev byl položil.

života případ tragický. Zůstávaje důsledným ve svých mnoholetých výzkumech, věnovaných ryzosti památek jazykových, počal pochybovati o pravosti některých literárních děl, která národ jeho a dříve také i on sám měl za nejdražší a nejsvětější statek, po otcích zděděný. Prohlásil, že památky ty jsou falsifikátem dobře míněným. Odpověď k projevům těm byla trpká. Krajané hněvivě vzdalovali se teď muže druhdy tak slaveného. To ranilo hluboko a rozhodně stárnoucí srdce kmetovo. Muž v nezničitelném idealismu sešedivělý pozbýval jistoty. Večerní nebe života jeho zazářilo sice ještě sluncem pocty, jímž jej stát byl obdařil. Avšak po straně protější vznášeli se stále černí mrakové. Tu zemřel bez bolesti, jako by věčná příroda milostivě chtěla zmírniti los staroby jeho. Zemřel přesvědčen, že byl hlásal pravdu. Zemřelť chovaje v srdci nejvroucnější lásku k vlasti a k národu svému. Otázka, o kterou tu šlo, je čistě vědecká, o níž ještě příště mnohý duchaplný učenec přemýšleti bude. Z otázky té zesnulému vyvinula se událost, jež měla veškeren příznak tragiky. Nám přísluší ve věcech těch jen úloha sboru tragického. Nuže, dle přání oslavencova propusťme s požehnáním mrtvolu jeho z města tohoto, z města, jehož dějiny ode tří desetiletí zajímaly mysl nebožtíkovu, jehož rozkvět jej blažil, kde po dlouhá léta při šťastné práci žil, nejsa na úkor nikomu a těše se úctě a lásce obyvatelstva, propusťme jej odtud do města jeho rodného, aby země vlastenská s popelem rodičů spojila popel jeho. Tam odpočívejž v pokoji věčném." — „Amen!" doložili, kdož stáli kolem řečníka. A my činíme tolikéž.

Rodiště Šemberovo, Vysoké Mýto, pohřbilo jej dne 26. března r. 1882 velmi důstojně. Pohřeb vykonán za ohromného účastenství přátel zesnulého, z blízka a z dáli přišlých. V té světnici, v níž Šembera před 76 roky se narodil, byly ve skvostné kovové rakvi vystaveny tělesné pozůstatky jeho; katafalk byl okrášlen množstvím věnců. Litomyšlský děkan Šanta, přítel zesnulého, za četné assistence kněží Vysokomýtských a vůkolních vedl průvod, jenž vzrostl na několik tisíc osob. Na hřbitově byla rakev vykropena a za zvuků písně Kde domov můj do vyzděné hrobky vložena.

Šembera byl malé, skoro drobné postavy, při tom čilý a hbitých pohybův, s hlavou poněkud do pravé strany nakloněnou, s vlasem i plným vousem sněhobílým, vzezření upřímného a vlídného, v obcování sdílný, ale poněkud samolibý, chtívaje rád, aby jiní náhledy jeho za své neb aspoň za pravé uznávali, ale při tom přece dobrosrdečný, o němž plně platila slova: Integer vitae scelerisque purus.

Korrespondence jeho byla rozsáhlá a jest zajisté zajímavá. Vídali jsme u něho v rukopise právnickou terminologii, jež by tištěna činila objemný svazek. Bylo by přáti, aby na zmar nepřišla.[1])

[1]) Tento svůj náčrtek napsali jsme ten týden po úmrtí Šemberově. Učinili jsme tak s rozvahou, abychom neubrali ničeho od zásluh, kterých zvěčnělý jako český spisovatel a učitel až do r. 1878 sobě byl získal. A tu o měsíc později dostává se nám do rukou brošura: *Die Königinhofer Handschrift als eine Fälschung nachgewiesen von Dr. Alois Schembera, weiland Professor an der Universität Wien* (Wien 1882, Verlag von Karl

Z Východní Rumelie.

Píše

dr. **Konst. J. Jireček.**

(Pokračování.)

II. Plovdiv.



V Plovdivě pobyl jsem čtyři dni. Nazejtří časně z rána spěchal jsem hned zjednat si náležitou zeměpisnou orientaci. Poloha města je něco prazvláštního. Uprostřed roviny thrácké, která zde má 162 metrův nadmořské výšky, zvedá se na pravém břehu Marice skupení tří osamělých skal syenitových, a na těch je vystaveno město. Nejvyšší vrch, řečený *Džambas-tepé* (tur. vrch kejklířův), na severní straně až nahoru pokryt je domy a zahradami; k jihu spadá dolů strmými srázy. Na východ, něco málo blíže k řece, stojí mu po boku nižší vrch *Nebet-tepé*, také pokrytý domy; na západ pak se od hlavního vrchu hlubokým úvalem odděluje skalnatý holý *Sahat-tepé* (vrch hodinový). Ostatek města je rozprostřen okolo těchto

---

Gerold's Sohn), kterou *V. K. Schembera* syn jako svého otce dílo pohrobní právě do veřejnosti chystá, aby tedy také Němci od *Čecha* měli v rukou zprávy o té domnělé falsifikaci rukopisu Kralodvorského a ostatních tří památek staročeských. Několik měsíců před svým odchodem na věčnost prof. Šembera vtěsnal zkamenělou fixní ideu svou také do oděvu německého pro zábavu sousedův. Větší částka brošury (o 103 stranách) jest doslovný překlad toho, co jest už tištěno v české brošuře z r. 1880 s tím toliko rozdílem, že ve knížce německé již ani Linda ani Svoboda, *ale Václav Hanka jest jediným prý padělatelem i rukopisu Kralodvorského i Libušina Soudu i Evangelia sv. Jana i Mastičkáře*, jak nám to Šembera dne 7. srpna 1881 v lázních Kaltenleutgebenských již ústně byl napověděl, — dále že autor od některých výtek před dvěma roky vytištěných upouští, a naopak že některé jiné nepatrné a bezvýznamné výtky přidává. Tím Šembera nestálost a vrtkavost svých planých domněnek dovršil; pravíme „domněnek," neboť nových podstatných důvodův a důkazů nepodává. Našim filologům, kteří stojí blízko pramenův, bude snadno i tyto výtky z kořene vyvrátiti. — Co však ve spise pohrobním jest věcí ohavnou, toť vytištěno v úvodě k němu, jejž V. K. Schembera syn, spolupracovník Vídenského Tagblattu, ke knize připojil a kde čteme doslovně: „Mein Vater wurde von den Czechen mit ganz geringen Ausnahmen *in der erbärmlichsten und niederträchtigsten Weise verfolgt.* Ich werde das allen Jenen, die das Leben meines Vaters verkürzten, so lange ich athme, mit dem *bittersten Hasse heimzahlen.* Das habe ich mir zugeschworen, als mir der Sterbende zum leztenmale die Hand gedrückt." — Nechť nezkušený jak patrno v té záležitosti vydavatel srovná rozpravy Jirečkovy, Brandlovy a Gebaurovy a jiných s tím, co jeho otec ve svých brošurách byl napsal, a nechť svědomitě udá, kdo kde z nich „erbärmlich" a „niederträchtig" sobě počínal. My osvojujeme sobě právo, že jsme tu záležitost od prvopočátku až na dobu nejnovější pilně a bedlivě až do nejmenších podrobností stopovali, a ve sporu tom, vyjmouc snad jen časopisy satirické a některý list krajinský, nikdo z předních odpůrců Šemberových nepronesl nijaké osobní urážky, nijakého slova nepřístojného. — Nuže, i přes tu „nenávist" V. K. Schembery syna národ český přejde k dennímu pořádku tak, jako literární dějepis jednou přejde k dennímu pořádku přes filologické výzkumy Aloise Vojtěcha Šembery otce.

tří akropolí, jmenovitě mezi úpatím jejich a řekou. Nejlepší orientační punkt nalézá se na vrcholku kamenitého Sahat-tepé, vedle turecké hodinové věže; jakkoli přístup je trochu nesnadný bez úpravných stezníkův, nicméně v jisté dni večer, když zde hraje vojenská hudba, Plovdivský beau monde sedí tu okolo malé kavárny na lavičkách při limonádě, kávě a jiných nápojích i těší se čarovné vyhlídce, která se otvírá na všecky strany až k mlhavému horizontu.

Odsud viděti celé téměř město. Domy jeho jsou arci ponejvíce ze dřeva i vepřovic o jednom poschodí, ale zvenčí vypadají velmi přívětivě pro světlou svou barvu bílou nebo žlutou a veliká okna. Ulice jako ve starých městech italských jsou těsné a klikaté, kryjíce se pod balkony a arkýři svých domův. Po dlažbě jejich, z velikých kamenův zdělané, za krásného počasí dosti kluzce a strmo se vystupuje nahoru na rozličná *tepé-ta;* jak se tudy chodí za zimy a deště, nevím. Skoro každý dům má svou zahrádku. Aristokratická čtvrt Řekův i Bulharův je Džambas-tepé s úhlednými a prostrannými domy jako villami. Méně výstavný je sousední Nebet-tepé. Mezi oběma v hloubi leží armenská čtvrt. Na jih pod kolmým srázem středního vrchu prostírá se v rovině čtvrt katolických Pavlikiánův. Obchodní a úřední život je však soustředěn na sever od vrchův tou stranou k řece Marici. Zde vidíš dlouhou *čaršii* (tržní ulici) s krámy, starý *bezestan* (kupecký dvůr, podobný italským fondacco) s klenutými krámy a sklady i s velikým uprostřed nádvořím, dáleji nově založenou veřejnou zahradu na starých tureckých hřbitovech, tureckou lázeň (hamam), vkusně upravenou za sněmovnu rumelského „oblastního shromáždění,“ a konečně u řeky nevábný a nepříliš čistý *konak* bývalých pašův a nynějšího generálního guvernéra. Přes řeku, která zde jako Vltava u Chuchle jest široká a dosti prudká, vede dřevěný most; na druhé strané v nížině rozkládá se chudobná „Rylská“ čtvrt (čili Karšjak).

Mezi domy vyniká několik pěkných mečetův, jmenovitě *imarét-džamisi* u řeky a veliká čtvercová *džumaa-džamisi* na tržišti pod samým Sahat-tepé, dosti elegantní pomník musulmanské architektury. Kostely křesťanské, jako všude v krajinách islamu nedávno vyrvaných, skromně se kryjí a nijak nevynikají. Hledíce s vrchu na vřavu lidskou po ulicích, spatříme mnoho koníkův s velikými koženými měchy po obou stranách sedla, vedených od lidí, kteří hlasitě cosi provolávají. To jsou *sakadžiji,* prodavači vody. Plovdiv totiž kromě cisteren nemá vody, a všecka vodní spotřeba se béře z Marice. Že tato voda po ulicích prodávaná v kožených *sakách,* rovněž jako ta, ježto se čerpá z cisteren, představuje hojný materiál k mikroskopickým analysím, zvláště dokazovati netřeba.

Avšak vyhlídka se neobmezuje na tuto spoustu domův, které v nejrozmanitějších vyšších i nižších situacích k nám obracejí své sluncem zjasněné líce. V nejbližším sousedství spatřujeme na jižní straně ještě dvě podobné osamělé skály, poněkud širší a vyšší s plochými vrcholky. Ty však obydleny nejsou. Bližší slove *Bunardžik,* dle pramene (bunaru) na vrcholku, kde za ruské okkupace vesele se tančilo na oficírských bálech při měsíčku a pochodních, a další nese jmeno *Džendém-tepé* (tur. pekelný vrch).

Než pohledněmež od těchto blízkých předmětův na další širý horizont. Vidíme odtud víc než polovici východní Rumelie. Kolem dokola šíří se jednotvárná bezlesná rovina s četnými vesnicemi a osamělými mohylami z pravěku. Na dalekém severu modrá se dlouhá píla Balkánu (Staré Planiny) se zřetelným zubcem Marагediku, který dle magnetické střelky kompasové padá téměř zrovna na sever od nás; tam na podnoží hor kryjí se neviditelná odtud bulharská městečka *Sopot, Karlovo* a *Kalofer.* Na pravo zřetelně se poznává před pásmem Balkánským nižší Kazanlycká *Sredna Gora*, vedle níž na obzoru severovýchodním v mlhách se rozplývá rovina Starozágorská. Na levo spatřuješ západní část Sredné Gory okolo *Panagjurište* a *Koprivštice.* Než obraťme se na jih. Tu nepříliš daleko od nás vystupuje rozkošné horské panorama Rhodopy, nahoře lesy a pastviny, dole vinice, letohrádky, kláštery, vesnice a zřícené hrady. Na dalekém západě spojují se obojí hory, severní Balkán se svým předhořím Srednou Gorou a jižní Rhodope, a tam se tmí profil hor Rylských, východiště Marice.

Je to vyhlídka, že bys celé hodiny mohl tu seděti zadumán a jako očarován velikolepostí přírody. Jmenovitě za letních večerův, když se slunce ponoří pod obzor, toto přírodní divadlo má do sebe docela obzvláštní půvab; nejprve se rozloží temné stíny po rovině a pak ponenáhlu mizejí poslední rudé pablesky sluneční, poskakujíce od jednoho vrcholku ke druhému, od západu k východu, až konečně úplná tma obejme celé panorama a naposled obestře i nás samy.

Sestoupímeli ze spousty domů ven do roviny, odevšad nás dojímá profil města, rozloženého na třech ojedinělých skaliskách. Slunce se odráží v oknech bílých domův, světlošedé stěny skalní se vznášejí nad zelenou plání; kolem nás rovina, v dálce modré hory a nad námi jižní temnomodrá obloha se svými různobarevnými večerními odstíny. Jako prý tři bílí velbloudi, odpočívající v širém poli, vypadá Plovdiv se svými třemi vrchy dle slov novobulharského básníka Vazova.

Poloha tato je jako stvořena pro založení města. Od prvního vstoupení člověka do těchto krajin vždy tu bývala osada lidská, hrad vznášející se nad rovinou a viditelný z daleka jako ostrov nějaký. Přírodou samou jsa vyznačen za místo pevné a bezpečné, Plovdiv má slavnou minulost, jako málo jiných měst v severní části poloostrova; vzpomínky jeho sahají nazpět na celá tisíceletí. Přítomný jeho stav co hlavního města a střediska nového ve svém způsobu jediného útvaru na mapě evropské, kterýž nazván jest „Východní Rumelie,“ snad na ten čas je předmět zajímavější a pikantnější pro zvědavé politiky; my však, věrni jsouce svým uprášeným knihám, zetlelým pergamenům a vybledlým nápisům nejprve chceme si v duchu opakovati jeho dávnověké osudy alespoň v nejhlavnějších nárysech.

Nesnadno je nyní představiti sobě pravěký obraz kraje, když husté pralesy sestupovaly s úbočí Rhodopy a promícháný jsouce jasnozelenými pastvinami, prostíraly se po celé rovině. Thrákové, mezi jejichžto plemeny vévodili Odrysové okolo Adrianopole, obývali tehda hory i rovinu a zanechaly ony mohyly, jež všude po Plovdivském poli vynořují své hlavy. Není pochyby, že mezi hrady Odryskými jeden byl i na skalách Plovdivských. Nesvornost plemen thráckých usnadnila

dobytí země od sousedních Makedoncův. Král Filipp II., otec Alexandra Velikého, v letech 342—340 před Kr. Thrákii pokořil až po Balkán a k ochraně zabraného kraje založil celou řadu makedonských kolonií. Mezi nimi bylo i město Philippopolis, kterým se jmeno energického zakladatele moci makedonské zachovalo po všecka století, po 2222 let až do dnešního dne. Po pádu makedonského panování v těchto místech Thrákové hospodařili dáleji starým spůsobem, až se v sousední Makedonii objevili Římané. Ti nejprve opanovali horstvo makedonské, l. 29 před Kr. zaujali celé Podunají až k Černému moři, ale Rhodopu i Thrákii přese všecky časté výpravy ponechávali dlouho domácím králíkům pod římskou svrchovaností. Odrysové v rovině a nezkrotitelní Bessové v Rhodopě, slovutní kovkopové, po nichž tu zbývá plno starých strusek po horách a dle nichž v římské strategii nazvány byly „besské průkopy" při obléhání měst (cuniculi more Bessorum), neustále svářili se o nadvládu, a slabá knížátka Odrysská, ve sporech s horaly a někdy i mezi sebou samými nejednou bývala nucena dovolávati se pomoci římské. Philippopolis byla tehda sídlem jednoho z těchto údělných králův thráckých, kteří Římanům povinni byli sloužiti vojsky pomocnými ze svých bojovných soukmenovcův. Tacitus vypravuje, jak tu Římané za vnitřních nepokojův dělávali pořádek, a jak l. 21 po Kr. propraetor Trebellienus Rufus, poručník nezletiletých dětí krále Kotysa, zavražděného od vlastního strýce krále Rhekusporida, ve Philippopoli byl obléhán od Odrysův z roviny, od Diův z Rhodopy a od Coelaletův z Haemu, až Publius Vallaeus z Podunajské Moesie přirazil s legiemi a s jízdou, i podporován jsa výpadem z města, thrácké povstalce rozprášil. Brzy potom l. 46 císař Claudius zabral Thrákii, vřadiv ji mezi provincie a na místo Odrysských králův přišel římský prokurátor (později legatus pro praetore) se svým štábem.

Za římských dob Philippopolis, jsouc hlavním městem provincie Thracie, velice zkvétala. Tehda pro polohu svou nazývána byla i *Trimontium*, kterýžto název trval v paměti až do dob byzantinských. Hlavní vrch slul *Eumolpias*, což dle Ammiana Marcellina bylo i nejstarším jmenem města; vedlejší se jmenoval *Musaios*. Tři akropole a město pod nimi položené opásány byly silnou zdí z velikých balvanův zbudovanou se čtyrmi branami. Dle nápisu podnes zachovaného dal ji císař Marcus Aurelius l. 172 opraviti od legáta C. Pantuleia Graptiaca. Kus její z velikých kamenův spatřuje se co zahradní ohrada podnes v jedné uličce, a na jiném místě klene se přes jednu strmou ulici mezi domy stará brána „hissar-kapija," arci ve formě ne původní, ale středověké. Po tři století bývala tu i mincovna. Stopy hyppodromu, jakož i velikého vodovodu na obloucích (od Rhodopy) spatřovaly se ještě za středního věku. Po Hebru (Marici) plavily se za těch časův lehké lodice až k ústí jeho; nyní se po hladině jeho nesou jen vory a pramice s obilím. Dle četných nápisův, které spolu s jinými památkami všude přicházejí na jevo, kdekoli se kopati začne, město za dob římských mluvilo řecky, rovněž jako celý jižní sklon poloostrova až k rozvodí Egejského moře a Dunaje; ba ještě u Trnova, u Sofie a na pramenech Strumy nalezl jsem vedle latinských nápisův i řecké. Miniaturní profil polohy starověkého Plovdiva zachoval nám žertovný Lukián (v 2. století) ve svém

dialogu „Drapetai“: dvě pohoří převysoká i překrásná, širá rovina mezi nimi, od samého úpatí jejich začínajíc, a uprostřed město Filippovo se třemi akropolemi a řekou Hebrem, omývajícím lem samého města, kteréž prý jest největší a nejkrásnější ze všech; „dalekoť svítí krása jeho.“

Doby hlubokého míru a příjemného blaha brzo za své vzaly mezi pohromami stěhování národův. Za císaře Galla (251—253) Gothové se spojenci svými od Dunaje přitrhli až pod město, do kterého se bylo uteklo vesnické obyvatelstvo z celého okolí, i vedravše se dovnitř, způsobili v něm strašlivou řež. Od těch dob, jmenovitě od přenešení císařského sídla do Cařihradu, Philippopolis stala se jednou z hlavních pevností říše proti Zadunajským cizojazyčníkům, neboť hrady a tábory u samého Dunaje již nedávaly dosti jistoty a bezpečnosti. Za návalu Hunnův (441—7) město znova vypleněno. Císař Justinián, opraviv na sta měst i hradův po celém poloostrově, obnovil i hradby Plovdivské, a za císaře Maurikia (582—602), který naposled se snažil zaraziti hrozící slovanské zaplavení poloostrova, vojska východořímská, bojovavše za Dunajem v lesnaté i bařinaté rovině valašské se Slovany, zhusta zimovala v městě Filippově.

Záplava slovanská nedala se zastaviti a v 7. století Plovdiv se ocitnul na samých hranicích říše. Na sever od něho od Černomoří až k Adrii prostírala se *Slavinia*, země neodvislých plemen slovanských, z nichž brzo se vytvořil jednotný stát — *Bulgaria*. Slovanská plemena usadila se i na samé půdě byzantinské a podnes se v titulu metropolity Plovdivského zpomínají staří *Dragoviči*, obyvatelé podnoží Rhodopského. Za těchto dob Plovdiv byl přední baštou imperie Cařihradské proti Bulharům, opřen jsa o celý systém hradův a zámkův, zavírajících hluboká údolí Rhodopy. Kdo držel Rhodopu, byl pánem Plovdiva a naopak. Císařové Cařihradští za 8. a 9. století, nemajíce důvěry k poddaným Slovanům a nedůvěřujíce slabým silám ostatku antického obyvatelstva řeckého a římského (rumunského), jali se v Plovdivě, v rovině na sever od města a odtud dáleji k východu až k Černému moři usazovati spůsob vojenské hranice proti Bulharům, a sice bojovné Armény a Syry od horního Eufratu. Tito kolonisté odchylovali se poněkud od spůsobu řeckého pravoslaví, jsouce přívrženci různých maloasiatských sekt a jmenovitě učení pavlikiánského, a proto pozdější zbožní císařové nejednou s nimi měli veliké nesnáze.

Od těch dob hory náležely ponejvíce Bulharům, rovina Byzantincům. Na úpatí Sredné Gory bylo rozhraní. Ještě podnes trvá památka těchto poměrů v topografických názvech, málo povšimnutých a takořka bezděky po století opakovaných. Horalé okolo Koprivštice, v Trnovsku, u Kotla a na jiných místech rovinu thráckou zovou *Rómanja* a její obyvatele *Rómanci* (ženy *Romanky*). A horalé Kotlenští i jiní Rumelioté říkají obyvatelům kraje Trnovského *Zagorci*. Obé pochází ze státní terminologie středověké. *Romania* slulo officielně císařství východořímské u Řekův, Slovanův i Italův až do svého pádu; zároveň se Zabalkánské Bulharsko do 15. století od Byzantincův, Srbův a italských plavcův na Černém moři nazývalo *Zagorije* a panovník jeho slul „cařem zagorským.“

Cař bulharský Simeon († 927), rozšířiv říši svou až do Epiru a ke břehům Adrie, také Plovdiva a dvakráte i samého Adrianopole dobyl i nejednou táhl až k moři Egejskému a pod samý Cařihrad. Od té doby v Plovdivě panovali Bulhaři, až se říše jejich rozpadla na dvé. Armenští sektáři z okolí Plovdivského k Bulharům tehda přinesli začátky onoho učení, které je známo pod jmenem Bogomilství. L. 970 Rusové pod knížetem Svjatoslavem vzali celou východní říši bulharskou, v Přeslavi (u Šumna) jali samého caře Borisa II., vtrhli pak přes Balkán a dobyli Plovdiva za strašného boje, v němž prý pobito do 20.000 lidí. Ale již roku následujícího řecký císař Cimisches Svjatoslava vypudil za Dunaj a veškeru tuto východní říši Bulharův s Plovdivem a Přeslaví připojil k provinciím byzantinským. Za krutých válek, které pak po něm vedl císař Vasil II. k vydobytí západní (makedonské) říše bulharské, Plovdiv spolu se Solunem byl hlavním východištěm bojovných výprav řeckých vojsk na Bulhary.

Po úplném dobytí Bulharska (1018) od Byzantincův za 11. a 12. století, jmenovitě pod císaři z rodu Komnenův, Plovdiv stal se zase jedním z předních měst byzantinských, ohrazen jsa silnými a vysokými hradbami s příkopem a ozdoben paláci, chrámy a kláštery. Císařové často pobývali v této „megalópolis,“ jakož ji zove císařská spisovatelka Anna Komnena. Obyvatelstvo bylo míchané, Řekové, Arméni a Bulhaři. L. 1096 táhli tudy křižáci prvního pochodu, bez násilí a pokojně. Na druhém tažení (1147) již po rovině thrácké loupili, ale jinak se na těchto místech nezdržovali. Docela jinak vypadaly věci na třetím pochodu (1189). Tehda říše byzantinská byla silně na úpadku, a bratří Petr a Asěn právě byli v Trnově obnovili cařství bulharské, se spojenci svými Kumány zabíhajíce zase až k Plovdivu. Řekové, držíce ještě celou cestu až do Bělehradu, křižáky docela nepřátelsky znepokojovali, ale pochod jejich zastaviti neuspěli. Císař Fridrich Barbarossa prorazil zásekami na starých Trajanských Vratech a se svými vyhladovělými zástupy vyrazil z nehostinné „silva Bulgariae“ do thrácké roviny. „I našli jsme zemi rovinatou, oplývající vinicemi a všemi dobrými věcmi, ve kteréž všecken nedostatek vojska milostí boží jest napraven, jakož se občerstvuje zemdlený ve stínu a žíznivý u pramene,“ píše tak nazvaný Ansbertus. Toto občerstvení ovšem se nedálo bez násilí, drancování a pálení. Dne 24. srpna 1189 křižáci přirazili před Plovdiv. Město bylo téměř prázdno. Doma zůstala jen chudina i Arméni, kteří z řevnivosti proti Řekům za příčinou náboženských třenic „Latiny“ uvítali co přátele; rovněž i Bulhaři v okolí milerádi zásobovali vojsko všemi potřebami. Byzantinský náměstek Niketas Akominatos (známý letopisec) a vojevůdce Kamytzes s vojskem a s uteklými obyvateli byli ustoupili do Rhodopy. Jedenácte neděl císař Fridrich ležel v městě Filippově. Křižáci vesele se pustili do vinobraní, v opuštěných vesnicích obilí vykopávali z podzemních skrýší, vytloukali hrady Rhodopské a plenili po celé rovině. Jedné noci syn císařův Fridrich, vévoda švábský, s 5000 obrněných jezdců potají vyjel z města, a veden jsa arménskými vyzvědači, pod Rhodopou rozprášil celé vojsko Kamytzovo. Potom lezly křižácké houfy až do hor a vzaly tam i veliký a nádherný klášter Bačkovský, šest hodin jižně od Plovdiva, založený l. 1084 ode dvou

gruzinských velmožů ve službách Komnenův a osazený kavkazskými mnichy; klášter ten, se starým pergamenovým typikem (ústavem), psaným řecky, arménsky a gruzinsky, podnes jako pevnost středověká stojí na rumelské půdě nedaleko hranic a náleží nyní mnichům řeckým. Po odchodu Fridrichově do Adrianopole pět biskupův latinských s vojenským lidem svým zůstalo v Plovdivě do ledna, až se celé vojsko hnulo přes Dardanelly do svaté země. Na odchodu Plovdiv od nich zapálen.

Po této pohromě město od obyvatelův rychle zase obnoveno, ale pokoj a štěstí více mu nebyly souzeny. Císař Isák Angelos za následujících šesti let častěji pobýval v něm, všemi silami namáhaje se o udržení panství v Podbalkání a Podunají a ještě jednou naposledy rozvinuv prapory byzantinské za Trajanovými Vraty i až u Dunaje pod Bělehradem. Než nebezpečenství ze strany Bulharska rostlo neustále. Isákovi konečně zdálo se býti nejvhodnějším, aby Plovdiv i Rhodopu svěřil jedné z oněch tragických postav, jichž není málo v dávných dějinách jižních Slovanův, osobě, která je hrdinou nejlepšího dramatu novobulharského — „Ivanko," sepsaného Klimentem, nynějším biskupem Trnovským. Tento velmož Ivanko, když následkem milostných pletek a ve srozumění s Řeky vlastní rukou zavraždil caře Asěna I., ale nicméně prestolu bulharského zmocniti se nemohl, utekl se k císaři i jmenován velitelem v Plovdivsku. Ale u Ivanka brzy se hnulo svědomí proti Řekům. S veškerou krajinou svou, prostírající se od Marice přes Rhodopu až k Egejskému moři, odstoupil od Cařihradu, smířil se s bratrem zavražděného Asěna, bojovným a energickým cařem Kalojanem, a začal zuřivý odboj proti Byzantincům. Jediný Plovdiv jemu odolal, ale Rhodopští Slované vesměs se pozdvihli pro něho, pobíjejíce kde jakého Řeka zastihli. Isák Angelos rychle přikvapil zachránit říši od dalších pohrom, vzal hlavní hrad Rhodopský *Stanimaku* (Stenimachos), tři hodiny jižně od Plovdiva položený, a tam v táboře pod hradem lživými přísahami přimámil Ivanka i věrolomně jej zajal (1199).

Zvláštní osudy měl Plovdiv za dob, když v Cařihradě panovali francouzští a italští rytíři za tak řečeného „latinského císařství." Tehda stal se jevištěm bohatýrským „aventurám" rozmanitých flanderských a burgundských kavalírův. Když nádherná světová metropole nad Zlatým Rohem, toto jediné antické město, které od římských dob uvnitř hradeb svých nebylo spatřilo žádného cizojazyčného nepřítele, byla dobyta loďstvem Benátským a smělými „křižáckými" dobrodruhy z Francie a z Lombardie (1204), a když vítězství toto bylo dokonáno scénami, ježto hodně lze přirovnati k loupežnému řádění španělských conquistadorův ve starém Mexiku, tehda říše imperátorův východořímských rozdělena na úděly. „Vévodství Filippopolské" dostalo se flanderskému rytíři Renierovi de Trit. Ten v listopadu 1204 se 120 rytíři od Adrianopole přirazil do města. Měšťané přijali jej s velikou radostí, neboť po pádu řeckého císařství obávali se rychlého opanování ze strany svých nepřátel, proti nimž střehli hranice říše, od Bulharův. Renier bez nesnází se uvázal nejen ve město, ale i v sousední hrady. Však nebylo tomu na dlouze. Náhlým rozptýlením latinských dobyvatelův, i sic jinak nevelmi četných, po všech městech, hradech i provinciích pokořené říše byli Řekové ve východní i přímořské Thrákii ponuknuti k odboji; v tom našli pomoc

u bulharského caře Kalojana, jenž velmi nerad viděl tyto francké bojovníky rozlézati se po zemích druhdy řeckých a rušiti dozrávající jeho plány na přivtělení týchže krajin k Bulharsku. Když i Adrianopol odpadl od Latinův, na hradbách svých vztýčiv korouhve bulharské, a když v menších hradech, jako v Dimotice na dolní Marici, slabé posádky rytířův od tamních Řekův náhle byly přepadeny a porubány, tu se soudruhův Renierových v Plovdivě zmocnila taková panika, že v porůzných družinách úprkem a bez pořádku dali se na útěk do Cařihradu. Mnozí po cestě pobiti anebo schytáni od Bulharův. Ale Renierovi samému neklesla junácká odvaha. S nepatrným hloučkem patnácti rytířův a malým zástupem žoldnéřův zůstal, odhodlán jsa hájiti se v Plovdivě stůj co stůj. Při tom doufal v oddanost byzantinských měšťanův, kteří, věrni jsouce účelu, k němuž druhdy zde byli osídleni od císařův řeckých, raději podporovali Latiny, než aby se sdružili s Bulhary.

Latinský císař Cařihradský Balduin I., chtěje zastaviti rozklad sotva vydobyté říše, vytrhl proti Bulharům, ale od Kalojana před branami Adrianopolskými dne 14. dubna 1205 na hlavu byl poražen i zajat, ze kteréž vazby více nevyšel.[1]) Po této osudné katastrofě i v Plovdivě nastal obrat. Arméni (Pavlikiáni), kteří před 16 lety se přátelili s křižáky Barbarossovými a patrně nebyli jedné mysli se svými spoluobčany Řeky, začali jednati s Kalojanem, slibujíce, že mu vydají město. Situace stala se tak povážlivou, že Renier, vida nezbytí, jednoho jitra z nenadání se všemi svými Latiny vsedl na kůň, vyjel jižní branou ven, prostírající se tam podměstí Pavlikiánův zapálil a rychle přikvapil na blízký hrad Stanimacký, kdež ihned od nepřátel sevřen a obležen. V Plovdivě však po jeho odchodu Pavlikiáni neprovedli svého úmyslu, nýbrž jeden řecký velmož Alexios Aspietas se tam zmocnil panství. Kalojan po bitvě Adrianopolské nespěchal k vypuzení Aspiety, ale nejprve táhl na Soluň a když jeho dobyti nemohl, teprve na podzim přirazil k Plovdivu, proti jehóž obyvatelům, dle svědectví zmíněného již od nás byzantinského letopisce Nikety, ode dávna plál nesmiřitelnou zlobou. Město dobyto a k rozkazu Kalojanovu Aspietas oběšen, řecký arcibiskup sťat, ostatní byzantinští velmožové pobiti a valná část Plovdiva pobořena. O Reniera samého Kalojan nedbal i kázal jej pokojně dáleji obléhati. Flanderský rytíř zatím na hradě Stanimackém trpěl hlad i nouzi, živě se již masem koňským, když tu z nenadání v červnu

[1]) Byzantinské zprávy o strašném prý konci Balduinově v zajetí bulharském, ježto podnes se opisují i v lepších spisech, naprosto odporují souvěkým svědectvím samých Latinův. Balduinův bratr Jindřich v červnu 1205 psal papeži, že Balduin prý v zajetí na ten čas držán jest dosti počestně (satis, ut asserunt, pro tempore honorabiliter procuratur). Maršálek Villehardouin, jeden z účastníkův bitvy Adrianopolské, ve svých pamětech, kterými se začíná přebohatá memoirová literatura Francouzův, píše, že císař „zemřel v zajetí“ (vyd. Wailly str. 263), a ničeho nepraví o nějaké násilné smrti, jakkoli jinde vypravuje, jak Bulhaři ku př. sťali některé příbuzné Renierovy, zjímané na útěku od Plovdiva do Cařihradu, a jak věrolomně postínali rytíře, kteří na volný odchod kapitulovali v Sěru. Rovněž i druhý spolubojovník Balduinův, Robert de Clary, ničehož nevypravuje o nějakém násilném konci prvního císaře latinského, řka, že se vůbec nevědělo, co se s ním dáleji událo.

r. 1206 s věží spatřil prapory a pancéře nějakého jízdného vojska, sjíždějícího s vrchův dolů k němu. Byla to výprava nejstatečnějších rytířův, mezi nimi i maršálka a kronikáře Villehardouina, kteří na zdařbůh projeli skrze horské pustiny Rhodopy (údolím Ardy), ani nevědouce, zdali Reniera ještě najdou mezi živými. S nimi Renier po radostném shledání opět se navrátil do Cařihradu.

Tím však osudy jeho v této zemi nebyly u konce. Když car Kalojan náhle za své vzal před hradbami Solunskými (1207), tu druhý císař latinský Jindřich, bratr Balduinův, osobně přitáhl až pod Plovdiv a zde v rovině před městem 2. srpna 1208 setkal se s carem Borilem, sestřencem a nástupcem Kalojanovým. Kronikář Henri de Valenciennes zachoval nám poetický popis této bitvy. Dle něho Bulhaři, ozbrojeni kopími zelenými s dlouhými prý „českými železy,“ stáli rozřaděni na 36 sborův po 900 mužích; jen sbor caře samého měl 1600 mužův. Proti nim stáli Latini, rozptýleni na čety opancéřených jezdcův. Za řehotu válečných ořův, rozléhajícího se po rovině, vojska s válečným pokřikem se srazila lícem v líc. Latini rozbili šik Bulharův, rozprášili jejich vojsko a dobyli skvělé kořisti. Renier znovu se ujal svého vévodství Plovdivského. Zároveň rytíři vešli ve přátelský svazek s bulharským knížetem Slavem, bratrovcem Borilovým, jenž tehda, podobně jako Ivanko, si byl založil vlastní panství v Rhodopě s hlavními hrady Kričimem, Stanimakou a Melnikem; dle něho Rhodope ještě v 15. i 16. století slula slovansky „Slavievy Gory.“ [1]) I s Borilem uzavřeno přátelství, stvrzené nad to sňatkem císaře Jindřicha s Borilovou dcerou Marií. O pozdějších věcech nevíme mnoho bezpečného, ale tolik je jisto, že po Renierovi v Plovdivě následoval ještě i příbuzný jeho Gérard de Stroem.

Kdy se skončilo toto latinské panství v Plovdivě, s úplnou jistotou není známo. Stalo se to prý l. 1235, když bulharský car Asěn II. spolu s řeckým císařem Vatacem, sídlícím v maloasiatské Nikeji, oblehli Cařihrad, avšak od Latinův tam ještě se držících jsou odraženi.[2]) Buď jak buď, za posledních let latinského panství byl to jen osamělý, napolo ztracený, feudální stateček, jehož území se končilo před samými branami městskými. Kolem dokola nalézaly se hranice jiných pánův. Z těchto sousedův vynikal Theodoros Komnenos, řecký panovník z Epiru, který se v Ochridě dal korunovati za císaře, Latiny vyhnal ze Soluně a (1224) z Adrianopole, ale brzo se srazil s Asěnem II., na vrcholu moci své míchaje se i do vnitřních záležitostí bulharských. L. 1230 vytrhl s vojskem, skládajícím se z Albancův, Řekův a franckých žoldnéřův, z Adrianopole po veliké Cařihradsko-Bělehradské silnici na západ, maje úmysl vpadnouti do zemí bulharských. Ale nedaleko Marice u vsi

[1]) Zpomíná se tak od Konstantina z Kostence v životopise srbského knížete Štěpána Lazareviće, sepsaném l. 1431, a u Vrančiće (1553).

[2]) Tak dle nejlepšího znatele dějin latinského císařství Hopfa (Geschichte Griechenlands im Mittelalter). L. 1224 Gerard chtěl se poddati Benátčanům, a ještě 1228 se zmiňuje v jedné listině „totus ducatus de Filipople, quis eum teneat“ (Ljubić, Monumenta III. 402). Potřebné knihy a prameny k objasnění této otázky, rozmanité folianty a sborníky, mně arci zde, píšícímu daleko od západoevropských knihoven pod Vitoší ve svobodných nočních hodinách, po ruce nejsou.

Klokotnice, jejíž polohu se nám podařilo vynajíti ve starých netištěných cestopisných denních a která nyní slove po turecku *Semizče* (v Chaskjojsku), byl pochod jeho zastaven nenadálým objevením se Bulharův.[1]) Ti nepochybně přišli od severu, od Boruj-gradu (Berrhoey), dnešní to Staré Zágory. Sám cař Asěn velel vojskům svým, před sebou na kopí nesa nabodnutou přátelskou smlouvu, jež od Theodora Komnena věrolomně byla zrušena. Bitva skončila se velmi rychle s úplnou porážkou epirského císaře, Theodor s celým vojskem zajat, ale Asěn, jenž dle všech zachovaných zpráv byl vzor lidumilného křesťanského panovníka středověkého, podržel si jen boljary; prostý lid válečný ihned rozpustil, ať si jde každý, kam se mu líbí.

Po skvělém tomto vítězství od Bulharův opanovány nejen Adrianopol, Rhodope a přímoří jižní Thrákie, ale i celá Makedonie i Albanie až po Soluň a Drač, i obnoveny téměř tytéž hranice, jakéž říše jejich měla v 10. století za caře Simeona. Vlastní slova vítězného caře o tomto slavném boji, pronešená oním hrdým a velikolepě stručným slohem, jejž mají nápisy všech velikých vítězův, začínaje od klínových řádek perského Daria na skále Behistunské, hlásá starý jeden kámen, který podnes stojí v Trnově; tam jsem jej po několika dnech na této své cestě vlastníma očima četl. Z téže doby po bitvě pochází privilegium, od caře Asěna II. dané kupcům Dubrovnickým a podnes zachované, v němž do podrobna se vyčítají země tehdejší říše bulharské. V obou pomnících mezi oblastmi a městy bulharskými není zmínky o Plovdivu. Za to však z následujícího roku po bitvě zachovala se v okolí města jedna zajímavá památka písemná. Na jedné vysoké skále u Stanimaky čtou se do kamene vydlabaná slova bulharská devíti řádkami neforemného písma spletitého: „Léta 6839 (od stvoření světa, l. 1231 po Kr.) indikce 4. Bohem pozdvižený Asěn cař Bulharův i Řekův i jiných zemí postavil Alekse sevasta (úředníka) i vystavěl tento hrad.“ Nápis ten viděl i dosti věrně okreslil již l. 1706 francouzský cestovatel Pavel Lucas z Rouenu, nemoha arci rozluštiti, jakému jazyku nebo národu by on náležel; v cestopise svém dokládá, že obyvatelé tamní myslí, jako by řádky ty obsahovaly tajemství kamene mudrcův, a proto, jakmile spatřili, že francouzský cizinec nápis ten opisuje, sběhli se kolem něho a ptali se jeho, jak se dělá zlato. Nápis od těch dob ještě od mnohých jiných byl znovu „objeven.“ [2])

V rukou Bulharův zůstala Rhodopa s městem až do l. 1246, když po smrti mladého Asěnovce, caře Kalimana, řecký císař Vataces opanoval zase Thrákii i Makedonii. Nadarmo snažil se druhý syn vítěze Klokotnického, Michail Asěn, vyrvati Řekům Rhodopu i Makedonii. Ko-

[1]) V denníku rytíře Dernschwamma (1554), dosud netištěném, se čte: „ein bulgarisch Dorff mit Namen Klokodnitze und türkisch Semische“ (ruk. v Českém Museu). Viz moji Heerstrasse str. 98.

[2]) Nápis zní dle originálu takto: „V lěto 6839 endikta 4 Bogom vъzdviženyj carь Asěnь Blъgarom i Grъkomъ taže i pročimъ stranamь postavi Aleksě sevasta i dzizda sej gradъ.“ Paul Lucas, Voyage dans la Grèce, l'Asie Mineure, la Macédoine et l'Afrique, Paris 1710 (německy v Hamburce 1715), nápis No 46. Odtud u Šafaříka, Památky jihoslovanského písemnictví, 2 vyd. str. 94. Lucasův přepis jen na počátku je nejasný; slova na originále jsou rozdělena dvojpuntíky. Nejnovější otištění nápisu v Plovdivské Marici 1881, číslo 275 od 7. dubna.

nečně však přece (ok. 1260) car Konstantin Asěn, jehož podobizna podnes živými črtami se zračí na stěnách temného starobulharského kostelíka v Bojaně pod Vitoší, některý čas pobyl v držení Plovdiva a Stanimaky, ale ne na dlouho. Za vnitřních rozbrojův i za nátlaku Tatarův, panujících na Rusi, Bulhaři pak po více než půl století nechali Plovdiv s pokojem. Teprve l. 1322 car Jiří Terterij II. z kumánské dynastie (Bulharsko Trnovské tehda, jako i současné Uhry, prosáknuto bylo živly kumánskými) použil rozbrojův, ježto v Byzancii nastaly mezi oběma Androniky, a vzal Plovdiv. Ale již následujícího roku zemřel, poslední jsa svého rodu. Císař Andronik mladší ihned přitrhl pod Plovdiv, za spojence maje strýce Terterijova, vojvodu Vojsila, [1]) který jako neodvislý kníže panoval ve svém údělu po celé Sredné Goře od Zlatice do Slivna, sídlo své zaraziv na hradě řečeném Kopsis, jehož jmeno posud nese řeka Gjopsa v Karlovsku. Obležení trvalo čtyři měsíce. Bulharské posádce, vložené od Terterija, velel zkušený a energický vojvoda Ivan Rus, maje tisíc bulharských a tatarských jezdcův a dva tisíce obrněných pěšákův. Andronik od jednoho německého strojníka sestaviti dal věž obléhací dle starých římských receptův, jakéž u Byzantincův vždy byly zachovávány. Byl to dřevěný dům na 15 kolech a na něm věž o pěti poschodích, každé s prostorem pro osm samostřelcův. Při zvuku trub hnul se tento kolos na kolečkách k baštám městským. Již střely s věže začaly rozháněti obrance, postavené na hradbách, když věž z nenadání vjela na staré prkny a travou zakryté cisterny a s velikým rachotem se skácela. Po této nehodě Andronik se svými odešel s nepořízenou. Ale když nově zvolený bulharský car Michail Šišmanovec Ivanovi poslal posilu a Ivan tyto příchozí vítal před městem, řečtí měšťané, majíce tajné sporozumění s blízkými oddíly řeckých vojsk, zavřeli za ním brány a z druhé strany vpustili vojska byzantinská (1323).

Ale tím Plovdiv neušel svému osudu. Dvacet let později car Jan Alexandr, použiv rozbrojův mezi Janem Palaeologem a samozvancem Janem Kantakuzenem o císařství byzantinské, od matky nezletilého Palaeologa, císařovny Anny savojské, dal si postoupiti za pomoc válečnou Plovdiv a k tomu všechny zámky na severní straně Rhodopy (Cepinu, Kričim, Paruštici, sv. Justinu, Stanimaku, Voden atd.). To bylo poslední rozšíření říše bulharské (1344). Plovdiv více se nevrátil do rukou řeckých. L. 1360 Manuel, metropolita Plovdivský, spolu s ostatními biskupy bulharskými zasedal na sněmě církevním v palácích Trnovských.[2]) Ještě Dubrovnický cestovatel Jakub Lukarić, který v 16. století za obchodem dlouho pobýval v Plovdivě, v klášteře Bačkovském na stěně viděl velikou podobiznu caře Jana Alexandra, jenž byl rozmnožil a utvrdil stará darování gruzinských zakladatelův tohoto monastyru.[3])

[1]) Vojsil a ne Vojslav; viz mou poznámku v ruském Oděsském vydání Dějin bulharských, str. 382 pozn. 12.

[2]) Leto 6868 (1360), 28. rok cářství Jana Alexandra výslovně se zpomíná v životopise sv. Theodosia Trnovského v jednom rukopise kláštera Rylského.

[3]) Luccari, Copioso ristretto degli annali di Rausa. Venezia 1605 str. 52. Obraz ten stojí prý podnes.

Nezmínili jsme se posud o novém jmenu starého města Filippova. Bulharský lid daleko široko zná město jediné pod jmenem *Plovdiv.* Tento název není novověký, ale i nynější forma jeho není původní, proměnivši svou koncovku. Za 15.—17. století čte se v památkách starosrbských, ve spisech Dubrovnických, v Hájkově kronice české a rozmanitých západoevropských cestopisech vždy co *Plovdin.* Vysvětlení, odkud vzniklo toto slovanské jmeno, posud se ještě nenašlo; neboť cokoli dosud proneseno, nejsou než domněnky. Jisto je, že název ten lze stopovati nazpět až do 14. století. Za našich let Řekové Plovdivští vinili Bulhary, že to jmeno vynašli k odštěpení Bulharska od říše osmanské, a l. 1876 název „Plovdiv“ od tureckých úřadův officielně pronásledován. Po turecku město slove *Filibé.*

Ještě za dob caře Alexandra Turci začali dobývati Thrákie. Asi l. 1363 padl Adrianopol, dosud byzantský, a brzo po něm (rok není zjištěn, l. 765 prý dle hedžry) vzat i bulharský po tu dobu Plovdiv; dle pověsti stalo se to přerušením vodovodu. Sultánové stolici svou zarazili v Adrianopoli, v Plovdivě pak se usadili první „beglerbegové rumelští,“ vojvodové nad zeměmi evropskými, řídíce výboje a nájezdy do sousedních zemí bulharských, srbských, uherských i rumunských. Zároveň se v městě usadila silná osada bojovných Turkův. Když pak dobyto Zabalkánské Bulharsko s Trnovem (1393), poslední car Jan Šišman, upadnuv v zajetí vítězův, dle zpráv tureckých byl odveden do Plovdiva a tam u vězení skonal smrtí, neví se, zdali přirozenou nebo násilnou.

Nedlouho potom, když synové velikého sultána Bajezida I. svářili se o panství v říši, Turci Plovdivští drželi s Musou, křesťané pak ve vasalních státech, jmenovitě v Srbsku a i jinde, stáli se Suleimanem. Po bitvě, jež se mezi oběma bratry a křesťanskými jejich spojenci svedla u Zlatého Rohu před stěnami byzantinského ještě Cařihradu, (1410) poražený Musa přepadl Plovdiv a tamního metropolitu Damiana dal zabiti v kostele a tělo jeho vyhoditi přes městské hradby. Ale brzo potom přirazil Suleiman a Plovdivské Turky za jejich nepokornost potrestal vypálením města.

Z dob následujících nejzajímavější je zpráva cestovatele, kterým se začíná dlouhá řada cestopiscův po říši osmanské. Francouzský rytíř Bertrandon de la Brocquière 1433 byl v Cařihradě i viděl ještě byzantinský jeho lesk 20 let před konečným pádem, spatřil velikolepou sv. Sofii co chrám křesťanský, nádherný palác Blachernský, turnaje a hry v hippodromu, při kterých jezdci stříleli z lučišť po vyhozených do vzduchu kloboucích, misterie divadelní ze starého zákona, představované v chrámě sv. Sofie, a kupecký život Janovanův, Benátčanův i jiných zámořských národův okolo Zlatého Rohu. Císař Jan Palaeolog na cestovateli vyzvídal o panně Orleánské, jejíž historie tehda hýbala světem. Rytíř Bertrandon zhledl před vraty sv. Sofie i císařovnu, dceru císaře Trapezuntského, velmi krásnou prý dámu s tvářemi nalíčenými, s dlouhými náušnicemi a vysokým kloboukem o třech zlatých pérech, i byl překvapen, když panovnice zhasínající říše východořímské pomocí stoličky vsedala na kůň ne jako evropejské dámy z jedné strany, ale okročmo jako mužští, což ostatně na Balkánském poloostrově uvidíš

podnes, kdekoli potkáš selky křesťanské nebo musulmanské na koních. Z Cařihradu Bertrandon přijel do Adrianopole a v zápiskách svých rozvíjí znamenitý obraz sultánského dvora i tureckého života za dob největší síly osmanského plemene, dávno před dobou úpadku, kterou nyní máme před očima. Dvůr Murada II. podobal se spíše hlavnímu táboru středoasiatských velitelův nežli dvoru pozdějších Bosporských padišahův. Sultán měl tisíc loveckých koní, dva tisíce sokolův, tři sta žen a třicet panošův. Ženy turecké vesměs jezdily na koních, způsobem svrchu dotčeným, namnoze v sedlech velikolepě vystrojených. Židé, znající turecky a italsky, dělali tlumočníky ve styku s cizinci. U dvora se pilo víno bez ostychu, jedla se rýže se skopovinou (pilav) z mis cínových a při tom zpěváci, drnkajíce na jakési strunné nástroje, zpívali junácké písně (chansons de geste) o vítězstvích Turkův nad křesťany.

Na další cestě ke dvoru srbského despoty Jiřího Brankoviće Bertrandon projel i Plovdiv. „Přijel jsem do Philippopole, hlavního města Makedonie, [1]) vystaveného od krále Filippa. Leží nad řekou zvanou Marisce ve veliké rovině i v znamenité krajině, kde se nalézají všecky druhy jídelných věcí, a to za lacinou cenu. Bylo to druhdy značné město a je jím i posud. Objímá tři vrchy, z nichž dva jsou na kraji k jihu a třetí uprostřed. Na tomto byl vystaven veliký hrad v podobě podlouhlého půlměsíce, ale nyní je zbořen. Ukazovali mně místo, kde byl palác Filippa krále, rovněž pobořený, ale zdi stojí podnes. Philippopoli je obydlen z větší části od Bulharův, kteří se přidržují víry pravoslavné.“ Onen hrad středověký stál patrně na nejvyšším vrcholku Džambas-tepé, kde nyní vše je pokryto domy, a lícem svým hleděl na jih, kde nyní pod strmými skalami, půlměsícem vystupujícími, leží kostelík sv. Petky a katolická čtvrt. V jeho komnatách nepochybně dokonal poslední car bulharský Jan Šišman co turecký zajatý.

Z následujících čtyr století panství tureckého máme velikou hojnost cestopisných zápisek. Město tvořilo jako kruh okolo tří vrchův, rozloženo jsouc půl v rovině půl na výšinách, i ohrazeno bylo pobořenou zdí starodávnou z velikých kamenův pěkné práce, která teprve v 18. století docela rozrušena. Nad branami Angličan Riccaut (1665) spatřoval vybledlé nápisy literami řeckými. Uvnitř řadily se domky chudobné, zbudované z hlíny, z vepřovic, ze dřeva a někdy slamou pokryté. Vrcholky korunovány byly více nebo méně patrnými zříceninami starých budov; spatřovaly se tu i stěny dvou z cihel vystavených kostelíkův se středověkými freskami, na nichž oči svatých, jako téměř všude v zapustlých chrámech křesťanských, byly vypíchnuty od šavlí musulmanských. O jednom z těch kostelíkův vypravovali Řekové cestujícím, že tu prý sv. Pavel kázal Filippenským, přenášejíce makedonské Filippi (u Sěru) do svého města, a rozumí se, dovtipujíce se v historické své zběhlosti, že apoštolové již na prvních svých cestách asi našli hotové kostely křesťanské. Jinde mezi ssutinami ukazováno sedadlo, odkud prý král Filipp s vrchův přehlížíval vojska svá. Hodinová věž Sahat-tepé

[1]) Za dob byzantinských jmeno Makedonie stále přenášeno na západní Thrákii. Viz mou Heerstrasse str. 94.

již v 17. věku byla nápadna všem, kteří cestovali městem. Za dlouhým dřevěným mostem přes Marici nalézaly se rozsáhlé stáje pro mnoho set velbloudův, jichž užíváno jmenovitě při artillerii na pochodech do Uher a Dalmacie. V samém okolí města a na západ od něho podél Marice až k Tatar-Pazardžiku Turci již v 15. století byli zavedli nový spůsob zemědělství, pěstování rýže, které trvalo po staletí a teprve nedávno přestalo, když vláda východorumelská za příčinou nezdravých výparův, ježto vystupují z periodicky zavodňovaných polí, úředně zastavila vzdělávání *čaltikův* (rýžových niv).

Za těchto starších tureckých dob křesťanské obyvatelstvo patrně bylo počtem nevalné. Dle Gerlacha, který tudy projel 1578, nebylo tu více nežli 250 křesťanův čili spíše domácností neboli rodin křesťanských. Ti měli osm kostelův, z nichž nejhlavnější byl chrám sv. Mariny. Metropolita, rodilý Řek, bydlel prý v residenci velmi pěkné, ale německý cestovatel velice byl překvapen, když v příbytku tohoto duchovního pastýře nalezl po stěnách plno oštěpův, sudlic, šavlí, lukův a toulcův, ale žádné knihy. I Angličan Riccaut se zmiňuje o veliké ignoranci zdejších křesťanův, světských i duchovních. Ostatně křesťanští obyvatelé, Bulhaři i Řekové, za těch století jako ve všech velikých městech říše osmanské ustupovali docela v pozadí. Nejen vláda, ale i obchod a řemesla byla v cizích rukou; jen koncem 17. věku zmiňují se mnozí krejčí pravoslavní, kteří šili oděv pro sprostý lid (per le povere genti) z hrubé hnědé látky, tehda jako i podnes *aba* nazývané.

Za této periody vedle velikých středisk provincií tureckých zhusta vznikala v sousedství jejich, a to v horských dolinách, otevřená městečka čistě křesťanská, do kterých se byla uchýlila valná část středověkého měšťanstva jakožto do útočišť bezpečnějších a svobodnějších. Tak bylo u Plovdiva. Pod rozvalinami starého hradu *Stanimackého* utvořilo se dosti značné město, obydlené hlavně od potomkův oněch byzantinských Řekův, jižto druhdy tolikráte hájívali Plovdiv proti návalu Slovanův. Stanimaka, čítajíc 9425 obyvatelův (z nich 6819 Řekův, 1852 Bulharův a 703 Turci) a proslulá svým vinařstvím (druhy temnočervenými nebo až černými), podnes je přední ostrov hellenismu mezi Balkánskými Slovany a opora všeho řeckého ruchu ve Východní Rumelii. Obyvatelé tohoto osamělého ostrůvku jazykového, kteří mají zděděnou jakousi nenávist proti svým bulharským sousedům, mluví zvláštním nářečím, plným starobylých slov i obratův, které se poněkud liší od novořečtiny jinde obvyklé, a při tom obsahuje zajímavé příspěvky k poznání řečtiny středověké. Vedle Řekův bydlí však nyní ve Stanimace též nemálo Bulharův, ba i samí místní Řekové ne všickni jsou potomky starých Byzantincův, nýbrž dosti je mezi nimi hellenisovaných Bulharův. Stanimačtí Řekové u Řekův Plovdivských a u Bulharův zvláštním jmenem slovou *Langerá*.

Obchod v Plovdivě za oněch dávných dob provozovali namnoze cizozemci, jmenovitě Dubrovčané za 16. a 17. století, jakkoli nikdy zde neměli osadu tak velikou, jako ku př. v Sofii nebo v městech srbských. Vedle nich tu kupčili Židé španělští a portugalští; a později se tu osadili i noví příchozí Arméni.

A co se stalo s oněmi starodávnými Armény, které císařové byzantinští v 8. století zde byli rozsadili a kteří ještě v 13. věku se tu ozývali? Ti nezmizeli podnes a pozůstatkové jejich posud jsou patrni. Arci již ode dávna přestali mluviti svým jazykem a jali se hovořiti bulharsky. Jen víra jim zůstala po dlouhý čas, zůstaly i pověry a matné zpomínky onoho učení, pro kteréž druhdy mívali s Řeky tolik nesnází, jakož i jmeno víry jejich — Pavlikiáni. Angličan Riccaut píše (1665), že zde mezi Bulhary je druh lidí, řečený „Paulins," kteří prý prve měli podivný náhled o víře křesťanské a při křtu užívali ohně, předstírajíce, že v tom následují učení sv. Pavla, a apoštola tohoto nad samého Spasitele vynášejíce. Ale několik kněží obřadu římského, kteří přišli do těchto krajin, obrátilo nebohý tento lid ke svému vyznání, jemuž prý nyní jsou oddáni „až k pověrečnosti." Tuto zprávu Riccautovu lze doplniti tím, že obrácení Pavlikiánův bylo provedeno v 17. století od kněží Dubrovnických, jmenovitě od františkánův bosenských, kteří s kupci zavítávali do těchto krajin a jmenovitě v Sofii, v Čiporovcích a v Provodu pobývali co kaplani obchodních faktorů, vysílaných ze skrovné slovanské republiky na březích Adrie. Zajímavé by bylo dopátrati se bližších zpráv o pověrách Pavlikiánův za posledních dob před jejich obrácením. Ostatně podotýkám, že zmíněné od Riccauta ctění ohně v Thrákii posud nevymizelo. Na pobřeží Černomořském, v kraji vědecky téměř docela neprozpytovaném mezi Burgasem a Midií, bydlí prý okolo městečka Vasiliko Řekové řečení *Nestinari*, kteří provozují všelijaké pověrečné obřady u ohňův, avšak úsilím duchovenstva z největší části již zase jsou přivedeni k čistému pravosláví. Podrobnějšího něco sděliti na ten čas nemohu, neboť do tohoto pomořského kraje jsem se posud nedostal.

Nynějších Pavlikiánův čili, jakož officiálně slovou, „Bulharo-katolíkův" čítá se 8395 duší. Bydlí v devíti vesnicích nejvíce smíšeni s pravoslavnými, a sice ve čtyrech osadách na sever od města v rovině na cestě k teplým vřídlům Hissarským, ve třech na severovýchod v nížině u stokův řeky Strěmy (Gjopsy) s Maricí a ve dvou na jih od města.[1]) V městě samém bydlí jich 2267 v téže čtvrti pod skalami hlavního pahorku na cestě ke Stanimace, kde před 677 lety rytíř Renier de Trit na odchodu vypálil podměstí tehdejších „Popelicans." Duchovní jejich, nejvíce Italiáni z řádu kapucínského, věřící své drží velmi přísně, zapovídají jim všecko okázalé veselí a nejsou prý příznivi častému jich stýkání s pravoslavnými křesťany. Čtvrt pavlikiánská v městě má vzezření velmi úhledné a čisté, s alejemi po ulicích. Na hlavní ulici její stojí veliký chrám katolický, vystavený asi před 15 lety; za ním se nalézá přívětivý dům katolického biskupa Plovdivského, stařičkého Francouze Reynauda, jenž v prvních sezeních rumelského oblastního sněmu obyčejně předsedá co nejstarší z poslancův a vítá

---

[1]) Tyto vesnice jsou Komatovo a Achlan na jih od Plovdiva (s nepatrnými přísadami několika rodin katolických), Seldžikovo, Hambarlii (obě smíšené), Duvanlii a Davadžovo (obě čisté) na sever k Hissaru, 6 hodin od města vzdálenému, a Giren (smíšená), Baltadžii (čistá s 1970 obyvateli) i Kylyčlii (čistá s 1772 obyvateli) na severovýchod v krajině protkané kanály k zavodňování rýžovišť. Roztřídění těchto vesnic je důležité k objasnění situace starých kolonií arménských ze středověku.

shromáždění řečí čistě bulharskou, jakož i obydlí jeho koadjutora, Monsignora Menini, rodilého Dalmatince. Je zde i škola mužská i dívčí, která se navštěvuje i od nekatolíkův k vůli naučení se francouzskému jazyku. Typ těchto Pavlikiánův zjevně se liší od bulharského: jsouť postavy jiných rysův, vesměs černovousé a černovlasé. Pozoroval jsem, že bulharština v ústech jejich má jiný rhytmus a kromě toho oplývá zvláštními tvary a slovy, představujíc při oddělenosti Pavlikiánův nepochybně stav jazyka, jaký byl před několika sty lety, podobně jako Řekové Stanimačtí ve své odloučenosti zachovali starší stadium novořečtiny. Bohužel nebylo mi možno, nabyti o těchto věcech bližší jistoty, neboť ke sbírání filologických materiálův z úst prostého lidu je potřebí mnoho volné chvíle, a můj čas byl odměřen.

Větší obchodní ruch v Plovdivě nastal během minulého století, když říše turecká začala klesati, když obyvatelstvo osmanské rok od roku řidlo a když kupecké spojení se zeměmi zahraničnými se dostalo do pevnějších kolejí. I bulharské i řecké obyvatelstvo se množilo. Bulhaři přicházeli nejvíce z Koprivštice a Karlova tam na severu pod Balkánem, Řekové ze Stanimaky, z Epiru i z ostrovův středomořských. Usadilo se tu i něco Rumunův makedonských, jmenovitě po úpadku Moskopole, kupeckého emporia makedo-rumunského v dolině albanského Děvolu. Francouzský cestovatel hrabě Ferrières (1788) nalezl zde čilé obyvatelstvo řecké i bulharské, které vesměs se zabývalo obchodem do Rakouska, s hedbávím, vlnou a bavlnou. Tehda celé kupectví ve východní části poloostrova obráceno bylo do Brašova v Sedmihradsku, což přestalo teprve v letech třicátých našeho století, když paroplavba po moři a po Dunaji veškeren obchod převedla na jiné dráhy. V Brašově za těch dob bývala celá kolonie tak zvaných „řeckých“ kupcův, t. skutečných Řekův, makedonských Rumunův a jmenovitě Bulharův ze Svištova, Rusčuku, Gabrova, Slivna, Plovdiva, ba i z dalekého makedonského Velesa i Kostura. Také první školní kniha novobulharská, Berovičův „bukvar“ (1824), vytištěna byla v Brašově nákladem jednoho kupce tam usedlého. O těchto starých časech, když se jezdilo za obchodem pomalu a ne bez velikého risika do Brašova, do Lipska a do Smyrny, třebas na pobyt několikaletý, podnes rád i s potěšením vypráví nejeden stařec v liščím kožichu tureckém a s dlouhým čibukem v ústech, okřívaje duševně při zpomínkách z těchto „tempi passati,“ jakéž bývaly před železnicemi, parolodmi a reformami.

Veliké pohromy utrpělo okolí města na počátku našeho století za dob turecké anarchie. Tehda vojska loupežníkův „Krdžalijův“ vypálila i vydrancovala všecka městečka na úpatí a v úvalech Rhodopy, Balkánu i Sredné Gory, mezi nimi i Stanimaku, Koprivštici, Panagjuriště, Kalofer a jiná. Jen Plovdiv sám zůstal neporušen. Věrné zprávy o tomto zpustošení celého kraje zachovány jsou v jedné nyní převzácné, téměř současné knížce geografické, sepsané od popa Konstantina jazykem novořeckým: „Rukověť o eparchii Filippopolské“ (tištěna ve Vídni 1819). Nová utrpení přišla na křesťany, jmenovitě na vynikající jejich rodiny, za dob řecké revoluce, když se Turci i po městech bulharských pronásledovati jali množství rodin pro dokázané nebo domnělé účastenství v tak zvané „závěře“ (spiknutí).

Potom však nastala perioda úplného klidu. Jen l. 1846 veliká část města vyhořela, načež Plovdiv proměnil valně svou fysiognomii, odchýliv se od oněch bud, jakéž popisují staří cestovatelé, k lepšímu spůsobu měst pomořských. Mezi křesťany na první místo se dostali silným svým vlivem u vlády turecké někteří bulharští *beglikčiji*, nejvíce z Koprivštice, kteří od vlády v nájmu měli „beglik“ čili poplatek z dobytka, pasoucího se ve velikých stádech po horách i rovinách Thrákie. Zvolna se v Plovdivě utvořila jakási třída primátův nebo patriciův křesťanských, kterou nejlépe lze porovnati ještě se starými kupeckými rody v přístavních městech severoněmeckých. Jsou to majetné i četně rozvětvené rodiny řecké i bulharské, nyní namnoze teprve v druhé nebo třetí generaci, které se po jistou míru uzavírají před ostatním obyvatelstvem, žení se jen mezi sebou (nehledě k národnosti, ať řecké nebo bulharské), pěstují jakous odměřenou etiketu i mají také svou klientelu jako ve starém Římě. Někteří z nich byli i v tureckých službách a požívali značné vážnosti u vlády Cařihradské. Při tom podporovali křesťanstvo, pomáhali školám a obnovovali i stavěli kostely; v klášteře Rylském vidí se plno zajímavých památek od takovýchto „ktitorův“ z doby od nás jen asi 40 let vzdálené. Pobyl jsem příliš krátko mezi společností Plovdivskou, abych to, co mi bylo vypravováno, mohl porovnati s pravdivou skutečností; ale Rumelioté i cizinci, jižto v zemi dobře se obehledli, nejednou mne ujišťovali, že existence takového třídy patricijské je prý klíč k celému porozumění vnitřní politické situace dnešní Východní Rumelie.

Ještě na počátku našeho století *rája* křesťanská necítila v sobě rozdíl národností; neboť stará zášť, planoucí za středověku mezi Slovany a Řeky, společným porobením, ztrátou možnosti k politické samočinnosti a proudem mnohých století napolo byla upadla v zapomenutí. Ale nový věk se svou ideou národnosti probudil i tyto staré zpomínky. Boj Řekův s Bulhary obnoven, ale ne oblehacími věžemi, jako za caře Michaila Šišmanovice, ani polními bitvami, jako v lesích Chaskjojských u Klokotnice, nýbrž sporem o školy a kostely. První bulharské školy otevřeny v městečkách Podbalkánských. Z počátku ruch bulharský hleděl domoci se škol utrakvistických, v nichž by se učilo i řecky i bulharsky, a to tím více, poněvadž mezi rodilými Bulhary v městech bylo nemálo takových, kteří se byli docela pořečtili anebo alespoň duševně úplně přiznali převahu hellenismu. V Plovdivě podnes najdeš rodiny „řecké,“ které řecky pořádně mluviti ani neumějí, nad to pak pocházejí v druhém pokolení z okolních vesnic čistě bulharských; rodiče mnohého takového „Helléna“ před nedávnem v opánkách chodili do města na trh s máslem a sýrem. Řekové velmi brzo poznali nebezpečenství, které národním jejich tendencím hrozí od škol utrakvistických, natož od čistě bulharských. Nastal urputný boj, který v Plovdivě samém trval asi od l. 1850 a který i po všech převratech války podnes není zapomenut a nezřídka vypukuje se starými symptomy, jako onehdy v hádce o kostel sv. Petky, držený od Řekův. Po sporu o školy a o utrakvistické užívání obou jazykův, slovanského i hellenského, v kostelích po Krymské válce následoval i otevřený boj o odštěpení Bulharův od duchovní moci Cařihradského patriarchátu. Plovdiv vždy byl jedním z prvních ohnisk

tohoto zápasu, kterýmž bulharská národnost po prvé se vynořila zase na jeviště evropské politiky. Zde, v centru veliké provincie, obydlené od čilého a majetného lidu bulharského, stávala před válkou dobrá sedmitřídná reálná škola bulharská; asi od 25 let až po dnešní den je zde i středisko bulharského knihkupectví. Ale tiskárny tu do války nebylo, neboť takového něco vysoká Porta ze starosti o duševní blaho svých poddaných povolovati nechtěla.

Veliký obrat nastal otevřením dráhy z Cařihradu do Plovdiva l. 1873. Celý kraj rázem se přiblížil velikému světu trhovému, a veškeren obchod v zemi obrátil se do nových kolejí. Ale rozvoj ten v zápětí měl rozsáhlé ekonomické proměny, které hluboko zasahovaly do veškeré konstrukce dosavadních státních i společenských poměrův a které nemohly nevesti k velikým převratům politickým. Od počátku našeho století v proudu reforem Turek neustále ztrácel staré výsady, pozbýval neobmezeného druhdy panství a při tom mravně klesal i chudnul. Stará majetná šlechta turecká téměř nepozorovaně zmizela od zrušení feudálního zřízení (1840), na kterém spočívaly staré vojenské řády cařství osmanského. Marnotratnost, lenost, zhýřilost a požívání opia záhubně působily na lepší rodiny turecké. Při tom zbytkové majetnějších tříd spolu s prostým lidem musulmanským, kochajíce se v tradicích staré slávy a síly turecké, při rostoucí chudobě víc a více hořeli závistí a zlobou nad rostoucím blahobytem uvolněné ráje. Z druhé strany křesťané ustavičně nabývali nových práv, bohatli přičinlivostí a obchodem, prospívali v osvětě a ve mravním povznešení a všemi silami tíhli k civilisaci západoevropské, bažíce po širší samosprávě a svobodě. Srážka chudnoucího fanatismu tureckého s bohatnoucím pokrokem křesťanským byla nezbytna, a to srážka nad jiné krvavější; neboť jedna strana měla v ruce zděděnou fysickou moc a nadvládu, druhá pak opírati se mohla jen na svou četnost, na svůj majetek a na sympatie ciziny. Tu dobu před katastrofou Turci po Thrákii zvolna, ani nedbajíce a nevědouce jak, pozemek prodávali za pozemkem, a kupec arci téměř vždy byl křesťan. Tento materiální úpadek islamu vidíme i nyní po válce turecké doposud v Makedonii, kde musulmani při veškeré síle svého panství nicméně nepozorovaně prodávají a křesťané při veškeré potlačenosti nepřestávají kupovati. Že pak ona strašná katastrofa, která předcházela válku i byla příčinou osvobození Bulharska, vypukla právě podél první větší železnice říše osmanské a v nejbohatší provincii evropského Turecka, toť podle toho, co jsme tuto nastínili, je věcí docela přirozenou; neboť v tomto kraji ony ekonomické protivy, hlodající ode dávna na samých kořenech státu tureckého, nejprve a nejsilněji musily propuknouti v urputný boj o bytí a nebytí obou zápolících stran.

Vypsal jsem před několika lety na stránkách tohoto časopisu krvavou historii strašné katastrofy, která stihla Thrákii a jmenovitě Plovdivsko l. 1876.[1]) Základem toho vypravování byly tištěné úřední raporty anglických a amerických komisařův, zprávy cizozemských korrespondentův, kteří jezdili spolu s komisaři, a zvláště balík netištěných

[1]) „Knížectví bulharské“ v Osvětě 1878 str. 321 a 401 sld. Vyšlo téhož roku v Plovdivě bulharským překladem v Marici i co zvláštní knížka překladem G. Beneva.

listův bulharských, psaných od osob jmenovitě duchovních z Plovdiva a z jiných měst za samých těchto úžasův do Cařihradu, pramen tudíž docela bezprostřední, žádnými pozdějšími legendami nezkalený. Vím velmi dobře, že mnohý náš čtenář trnul nad těmi hrůzami a při tom nemohl se ubrániti pochybnostem, zdali ty strašné věci skutečně tak se sběhly. Od té doby žiju v zemi, stokráte slýchám od nejrozmanitějších lidí všeho druhu nové podrobnosti a skepticky opětně se vyptávám na věci často slýchané, ale vše to nikterak není s to, aby zprávám řečených mých pramenův odejmulo věrohodnost a zmírnilo děsný jejich ráz. Byť i rozliční turkofilové byli potiskli dosti papíru, aby podvrátili svědectví amerického konsula Schuylera, jeho krajana korrespondenta Mac Gahana a anglického komisaře Baringa, byť i v Anglicku „bulgarian atrocities“ byly sloužily hlavně za vítaný agitační prostředek ve vnitřní politice: zločinův Hafiza paše při pokoření Panagjurište a barbarské řeži při zničení Bataku ze stránek turecké historie nikdo více nesmyje. Ale tím ještě úžasy nebyly u konce. Válka rusko-turecká rozdmychala fanatismus musulmanský k žáru ještě většímu, i nevím, zdali zahlazení Staré Zágory, k jejíž ssutinám čtenáře na této cestě povedu, a zničení Karlova i Kaloferu (1877) není horšího něco nade všecky smutné spousty l. 1876. „Solitudinem faciunt, pacem appellant“ — dělají poušť a nazývají to děláním míru: tato slova starého Tacita nejednou mi přišla na mysl, když jsem jel kolem těchto čerstvých stop orientálského způsobu válčení, jehož veškera síla a hrůza je v bezohledném pálení a vraždění, beze vší milosti anebo slitování. Asi 15.000 Bulharův namnoze bezbranných pobito za „massakrův“ (bulharsky „klánija“) l. 1876, a nemnohem méně tisíc pohynulo mečem, zimou a hladem za války. Nad to v půdě osvobozeného Bulharska dřímá asi 100.000 vojákův ruských, padlých v boji nebo zemřelých nemocmi. Pomyslete k tomu i kolik vojska tureckého kosti své složilo na polích Podunajských a Podbalkánských, a uvidíte, jakými obrovskými hekatombami lidských životův je vykoupena svoboda bulharská.

Nechci vám vypravovati znova strasti oněch černých dní i chci jen obraz jednou nastíněný doplniti několika črtami. Obyvatelé podnes se úplně nezpamatovali z těchto nezahladitelných dojmův a jako příšerou od nich bývají pronásledováni. V květnu 1876 náhle zplanuly vesnice na onom širém obzoru vyhlídky Plovdivské a den co den u večer svítily ve tmách jako sloupy ohnivé. Turci měštští nože i pistole zastrkovali za pás a s ručnicemi bojechtivě pobíhali ulicemi, vyhrožujíce křesťanům i roztloukajíce, neli co jiného, aspoň hrnce a jiné nádobí, když někoho s tím potkali. Brzo hrnuli se bašibozuci z vesnic do města, a za nepatrný peníz prodávali po ulicích hojný lup, dobytý ve zničených osadách. V lázních (hamamech) a jiných veřejných budovách dusili se a mřeli hustě napěchovaní „zajatí“ bez rozdílu věku a pohlaví. Musulmanští cikáni, národ jindy opovržený, i s ženami dělali pány, plni jsouce kořisti a nadrancovaných ozdob. K popravám, kdykoli nějaký „gjaur“ byl věšen, bíle zakuklené Turkyně, které jsou fanatičtější nad mužské, davem a s jásotem se hrnuly, vlekouce i malé děti s sebou, aby jim ukázaly, jak nevěřící chtěli jednou dobyti cařstva, a čeho se jim za to dostalo. Celé město se třáslo, kdykoli náhodou

vypukl někde nějaký požár, neboť všichni se báli úmyslného zapálení ze strany musulmanův, hledajících příležitost ke drancování. Řekové Plovdivští až na čestné výminky tehda hráli svou zvláštní roli a situaci zostřovali zlomyslnými denunciacemi. Lid vesnický potají se vkrádal do města, aby aspoň zde nalezl útočiště. Podnes tu mnoho žen a děvčat z Bataku slouží po domech; mužských a chlapců není — všickni zahynuli pod jataganem.

Následovala srbská válka. Vojska turecká táhla městem, a jakmile se blížila, vše zavíralo krámy, a kromě opilcův i pobudův žádný křesťan se neukazoval na ulici. Ale nejhorší doba bylo posledních šest měsícův před vstoupením Rusův. Rodina Gešovův, jedna z prvních v celé zemi, s ženami, dětmi i služebnictvem odvlečena do Cařihradu a tam internována. Celá intelligence bulharská znova pronásledována, a sám stařičký exarcha Antim se třemi sekretáři z Cařihradu odvezen do Angory i držán tam až do míru. V Plovdivě tehda nastaly krušné časy, které byly zmírněny jeń přítomností několika cizích konsulův, jižto jediní byli s to, aby leccos zlého zamezili. Po ztroskotání Staré Zágory město se naplnilo novými uprchlíky; tu bylo viděti ženy z nejlepších rodin bosy a v hadrech s dětmi prosit o kus chleba. Mnoho jich bylo i raněno. Bašibozuci vesničankám uřezovali dlouhé copy, ozdobené dle zdejšího selského obyčeje stříbrnými penízky, hledajíce nad to zašité v nich mince zlaté. V městě stálo vojsko turecké, i byly ulice, kudy za zpupnosti vojákův žádný křesťan nemohl projíti. Čerkesi v nocích „žertem“ tloukli vystrašeným měšťanům na vrata. Lidé nevycházeli z domův, sotva měli co jísti, a ku konci, když všecky koně vodařův (sakadžijův) vzaty pro vojsko, roztápěli led a sníh za nápoj. Pošta přestala, nikdo nevěděl, co se děje za městem, a každý myslil na smrt. Útrapy duševní, ustavičný strach a neustálé bdění mnohé, jmenovitě ženské, uvrhlo ob čas v jakousi zoufalou apatii a bezcitnost. Turkyně a cikánky chodily po domech vyděšeným Bulharkám vypravujíce povídky o ohromných porážkách Rusův a skvělém vítězství věřících. Buben bašibozukův leckdy zavířil za tmy před zorou a obyvatele naplnil strachem před obecným vražděním a pálením i hrůzami úplného rozkladu vojenské kázně.

Konečné vysvobození ze všech těchto tísní přinesl vítězoslavný pochod ruských vojsk. Pole Plovdivské, které od tolika staletí bylo odvyklo sloužiti za bojiště, opět se proslavilo smělými skutky válečnými a velikými bitvami. Rusové přišli od západní strany. Po pádu Plevna v památné vojenské radě, v níž rokováno o to, co činiti dále, mínění, které směřovalo k zimování v kraji Podunajském a k obléhání čtverhranu pevností východobulharských (Rusčuk, Silistra, Šumen, Varna), podlehlo návrhu odvážnějšímu, aby se neprodleně přešlo přes Balkán k moři a k Cařihradu. Tím se mělo rychle využiti okamžité ohromenosti Turkův po katastrofě Plevenské a zároveň vojsko z nezdravých zimovišť Podunajských převesti do jemnějšího klimatu rumelského. Přechod měl se díti na třech místech, přes Balkán Etropolský, u Trojanu nad prameny řeky Osmu [1]) a přes Šipku.

[1]) Tento Trojan nesluší másti s Vraty Trajanovými. Řeka slove bulh. Osъm (muž. rodu), tur. Osma; je to římský Asemus.

Nejdříve měl vytrhnouti Gurko s gardou a s 9. sborem, s nimiž v horách Etropolských zamezoval již po delší čas tureckým vojskům Šakira paše přístup k obleženému Plevnu. Gurkův úkol byl, aby odtud horami prorazil do kotliny Sofijské a postupoval po oné staroslavné cestě na východ k Adrianopoli. Přechod ten ve vánočních mrazech uprostřed ledu a sněhu vykonán s překvapujícím junáctvím. Vojska turecká, tam poražená, nejvíce utekla do Makedonie. Sofia zaujata bez boje (dne 23. prosince dle pravosl. kalendáře). Odtud vojska vytrhla třemi proudy do Thrákie, po hlavní silnici přes Ichtiman, pak horskými cestami přes Zlatici, Srednu Goru a Panagjurište a konečně krajinami s prameny Iskru a Marice přes Samokov, a všecka měla se spojiti v rovině u Tatar Pazardžiku. Noc před novým rokem pravoslavným 1878 štáb Gurkův strávil na Vakarelu. Sulejman paša, tehdejší vrchní velitel vojsk tureckých, proslulý svými boji v Hercegovině a na Šipce, dle uznání starých svých osobních známých více prý horkokrevný žurnalista nežli vojevůdce, všemožně hleděl nabyti času, aby mohl s vojsky svými poklidně odtáhnouti až k Adrianopoli a tam zaujíti pevnou posici k poslední ochraně Cařihradu. Vojsko jeho čítalo ještě 130 „taborův“ (praporův). K tomu cíli chtěl oklamati Rusy vymyšlenými zprávami o jakémsi příměří, spoléhaje se na velikou vzdálenost ruských sborův od hlavního štábu a na nedostatečné vespolné spojení jejich za příčinou potrhaných telegrafův. Ale Rusové rychle poznali lest. Na nový rok v Ichtimaně ptal se Gurko tureckého parlamentáře, zdali příměří postačí Sulejmanovi k vybití posledních ještě Bulharův, kteří zbývají v Thrákii. Turci totiž na ústupu zapalovali všecky vesnice, ba zažehli i Ichtiman a Tatar Pazardžik. Postup sborův ruských nebyl zastaven. Téhož dne štáb nocoval ve Vetrenu, odkud se otvírá vyhlídka do pole rumelského, a nazejtří (večer 2. ledna) stánul již dole v poli v jedné vsi před Tatar Pazardžikem.

U tohoto města Sulejman postavil jeden silný sbor pod Fuadem pašou, aby zadržel Rusy; sám pak spěchal do Plovdiva, aby s ostatními zbytky bez úrazu ustoupil do Adrianopole. Rusům tento pohyb a plán neušel, Gurko nechtěl se zdržovati bojem s tureckými vojsky u Tatar-Pazardžiku, a rozhodnul se udeřiti zároveň na Fuada i na Sulejmana. Jeden sbor pod hrabětem Pavlem Šuvalovem na pravém břehu Marice u Tatar-Pazardžiku vrazil na Fuada a tisknul jej podél úpatí Rhodopy ku předu. Druhý sbor pod Dandevillem pustil se na levém, severním břehu Marice skrze vlhká nízká rýžová pole rychle ku Plovdivu. Za ním následoval po témže břehu třetí sbor generála Krüdenera. Dne 3. ledna Dandeville zaujal onu čtvrt, která leží na levém břehu, ale do samého Plovdiva vniknouti nemohl, neboť most přes Marici byl zničen. Sulejman stál v městě, a z obou stran vyměněno několik ran z děl. Zatím Fuad, hnán Šuvalovem, blížil se mezi Maricí a Rhodopou ku Plovdivu. Bylo nutno překaziti spojení jeho se Sulejmanem. K tomu cíli sbor generála Krüdenera několik hodin nad Plovdivem přešel Marici (3. ledna v poledne). Vojáci, držíce pušky vzhůru nad hlavami, až po prsa brodili se mrazivými vodami; později přenášeni od koní dragounské škadrony kapitána Buraga. Na druhém břehu pak udeřeno rychle na Fuada, a prapory jeho zatlačeny až k úpatí hor.

Kapitán Burago večer ohlásil Gurkovi, že přenesení vojska škadronami jeho na druhý břeh jest vykonáno, i žádal další rozkazy. Gurko jako žertem řekl: „Vzít Plovdiv.“ Burago v noční tmě se vypravil s 70 jezdci znova přes řeku, objel kolem města a přišel k jižnímu jeho konci u nádraží. Za rychlého vystřelování z karabin, aby se zdálo, že vojska je mnoho, blížil se ke stanici. Tam se nalézal sám Sulejman paša, neboť večer byl opustil město, jakmile viděl, že Rusové v dáli již přecházejí na druhý břeh. Čekal právě na večeři. Když uslyšel střelbu pořáde blíže rachotící, rychle se dal na útěk ke Stanimace. Jen čtvrt hodiny, a byli by ho lapili. Po tomto náhlém vskočení této odvážné hrstky Turci, cokoli jich zbývalo v městě, rychle utekli, po tmě nevidouce, kolik Rusův mají za sebou. Nazejtří ráno, dne 4. (16.) ledna, Plovdivčané po krutém napnutí na ulicích spatřili již vojáky ruské, sbor Dandevillův. Sulejman měl úmysl na odchodu vypáliti město, ale cizí konsulové (rakouský, francouzský, italský a řecký) a rychlé pohyby Rusův zamezili tento barbarský skutek. Jen když spalován most přes Marici, chytilo několik pokrajních domův. Vděčné obyvatelstvo Plovdivské při každé příležitosti srdnatému Buragovi, nyní plukovníkovi v Petrohradě, posílá gratulační telegramy za udatné vysvobození města od nepředvídaných pohrom rychlou noční operací.

Dne 5. ledna Dandeville, Krüdener a Šuvalov sevřeli Fuada u vesnic Markova a Dermenderé asi 8 kilometrův na jih od města na úpatí Rhodopy. Po urputném boji, ve kterém Fuad sám hrdinsky padl se šavlí v ruce, vojsko turecké se ztrátou celé artilerie úplně potřeno; jen malá část utekla přes hory na jih. Sulejman stál docela blízko u Stanimaky, ale nemohl přispěti ku pomoci ani postupovati dále k Adrianopoli, načež nazejtří (6. ledna) na hlavu poražen i on od Dandevilla. Se zbytky vojsk svých utekl neschůdnými stezkami přes hřebeny Rhodopy k Egejskému moři. V obou bitvách Rusové ukořistili 113 děl. Bylo to nesmírné napjetí všech sil, neboť nehledíc k rychlým pochodům na zamrzlé půdě kromě silnic, k tuhému mrazu, k nočnímu bdění a k smělým přechodům přes zimní říční proudy, vojska byla k posledku 72 hodiny v boji.

Ještě 4. ledna vojska Gurkova se sblížila se sbory, které po zajetí Vesela paše pod Šipkou postupovaly od Balkánu na jih. Již dne 8. (20.) ledna generál Strukov vjel do Adrianopole. Staroslavné gardové pěší pluky Preobraženský a Semenovský, založené od Petra Velikého, tehda ve sboru Gurkově urazily celou cestu ze Sofie do Adrianopole, 350 kilometrův, za 16 dní a to ve sněhu a mrazu, za ustavičných bojův, ovšem ne beze značných ztrát.

K válečným pochodům a k rychlým pohybům velikých vojsk družilo se i celé takořka stěhování národův. Po pádu Plevna turecké obyvatelstvo z veškeré Thrákie hnulo se na vozích s ženami, dětmi, dobytkem a všelikým náčiním k Cařihradu, na tisíce povozů v dlouhých karavanách. Kdekoli Rusové takový tábor zastihli, všude vraceli je nazpět do rodných sídel. Ale mnozí na tomto útěku po cestě byli stíženi hladem a mrazem i zahynuli bez pomoci podél cesty. Když Rusové táhli od Plovdiva k Adrianopoli, po celé cestě všude se spatřovali

zmrzlí muži, ženy, děti v nejrozmanitějších polohách, opuštěné vozy se zahynulými jich majetníky, a podél silnice po bezlistých lesích a sněhem zasutých pastvinách vše se bělalo rozptýlenými stády dobytka těchto nešťastníkův. Mnozí arci ušli a naplnili Cařihrad i okolí jeho tisíci hladových a zoufalých rodin. Po uzavření míru celá tři léta trvalo navracování se těchto uprchlíkův musulmanských (tur. muchadžiri) nazpět do svých vesnic. Do Rumelie se navrátili dosti rychle. V knížectví otázka ta z části posud není ukončena, a úřady po dnešní den snaží se o to, aby vyzvěděli, kdo chce se vrátiti a kdo ne, ba posledně dán konečný termín do 1. listopadu t. r. Vídali jsme ty musulmany den co den, bývalé pány země, nyní zedrané, znuzené a duchem kleslé s „arabami" (kárami) od volů taženými a s ženami, které při vší otrhanosti vždy ještě nalézají nějaký hadr k zakrytí tváře až pod oči, jakož je předepsáno přísným obyčejem musulmanským. Vídali jsme také i nové stěhování ven ze země k Cařihradu, nastalé po zřízení státu bulharského, dlouhé truchlivé průvody — obrazy z dávnověkosti, z oné nám báječné periody, kde se přenášeli celí národové z jedné země do druhé.

(Pokračování.)

S Krkonoší.

Tak stál jsem vysoko, jak blízko bůh.
Zpět ohlednu se — propast; vzhůru — mrak!
Z mé mysli vyšla míra, a můj duch
blíž domova jest — letí do oblak.

Však nedoletěl; zpět ho strhla touha:
můj zrak jde v kraj, i vidím krásnou zemi.
Hle kraj! Hle ráje kus, hle nebes prouha!
Meč archanděla nešel místy těmi,
když brány ráje lidem zavíral,
leč, jako já teď, podivením stál
a pod peruť to hnízdo milé schoval,
jež bůh v své kráse tolik pomiloval.

To můj je kraj! Vlas prostý větrem vlaje
a oči planou. To má otčina je!
Tak vidím daleko, až zdá se mi,
že Šumavu zřím, a mé volání
že odráží se jejích od strání,
a výskot rozléhá se po zemi,
že Vltavu zřím, luhy ztamtud běží — —
Co pláčete tam tolik, že je plna?
To radostí! Hle, jak se leskne vlna,
a na ní stíny vidím stera věží,
a slunce zář, v níž leskne se ta líc,
jež slávu poznavši teď chce jí víc.

To celé lůno zřím, kde mladá matka
svých dětí kopu jarobujných chová,
v jich ústa s mlékem slova leje sladká
a smíchem zlatí líčka malinová.
Ty s klína skáčou jí a s jarem kvetou.
Jak mravenci tam půdu nezasetou
a úhor ryjí — údolím jde pluh.
I slyším zpěvy odtamtud sem znít.
Hle kraj ten v mlze — nelze zapomnít!
Tam žije národ, naň se dívá bůh.

Josef Jakubec.

Za dědictvím.

Povídka z venkova

od

Frant. Heritesa.

(Dokončení.)

Robert osaměl; zůstal seděti v lenošce, zadumán, pohřížen v sebe. Láska! Ne, ne — on jí nemiluje! Vždyť chtěl ucházeti se o ruku sestřenky z důvodů rozumových. Robert uváděje si opět na mysl okolnost, nalézal v tom značnou útěchu. Byl to zajisté jen projev uražené samolibosti, který se ozval včera v duši jeho. Nepřipustil, že by i jen na okamžik duševní ono pobouření považovati se mohlo za pocit jiný než naznačený. Jen rozčilení tak značné jako ono, v něž uvedlo jej setkání s člověkem, o němž musil domnívati se, že přišel poškodit v každém ohledu jeho zájmů — mohlo zmásti jej v poznání pravých citů a svésti i ke slovům nerozvážným. Nemiluje jí a nemiloval!

Ale k čemu v myšlenkách s ní se obírá? Stále a stále! Teď důvody rozumové pozbyly pro něho platnosti. Dnes netřeba více prospěchu svému přinesti oběť, jež ondy zdála se mu nutnou Může vypustiti ji docela ze svých plánů. Události byly mu příznivy, a on zmocní se celého dědečkova majetku i bez ní i bez oné oběti . . . Sestřenka jest mu cizí, a také on jest jí. Nemá žádných povinností k ní, žádných závazků. Bylo vlastně pravým pro něho štěstím, že nemohl provesti milostný svůj plán . . . teď s hrůzou díval by se na pouta ovíjející ruce jeho . . . takto jest svoboden. A jest zde pánem na statku, svrchovaným pánem a sám — a ona může jíti, kam jí libo a s kým jí libo — třeba s ním, s Dubským.

Fantasie Robertova zajisté letěla dále, než kam sahala skutečnost.

Srdce Boženčino nemilovalo dosud, ale nalézalo se ve stavu oné nejistoty a nevědomosti, jež podobá se mrakům plným skrytého ohně, který uhasnouti může ještě v zárodku, prve nežli vzplane — který však někdy a častěji pojednou a neočekávaně vyšlehne bleskem opravdové

lásky... Setkání se tak nahodilé a krátké, jako s plavovousým mužem na poli, mohlo zanechati stopy v dívčině srdci, ale v obraz jasný a srozumitelný pro ni neseskupily se dosud její představy. Událost tragická, která za setkáním tím v zápětí následovala, zaujala mysl její zcela a upoutala veškeren její cit. Někdy ovšem jisté pokojné a přece tak hluboké, vroucí modré oči usmály se náhle na ni z beztvárné tmy, jež před ní v bolest pohříženou se rozkládala, i zdálo se jí, že před vlídným a zářivým tím pohledem ustupují všechny chmury, jež na mysl její padly . . . Brzy však tento polosvit zmizel zase, a srdce její pocítilo celou tíhu opuštěnosti, bolesti... Dobrá teta Faninka jest jedinou bytostí, u níž hledati může opravdově ochrany, utišení, útěchy! . . . Proto pozdravila příchod její jako tonoucí podanou ruku.

Ale tetinka Fany, která posvětila velikou života svého část starostem o dítě sestry své — v okamžiku příjezdu svého v dům smrti nebyla přístupna jeho žalostem. Netázala se slovem na nic, co a kterak na statku se sběhlo, a Boženci jediným slovem nedodala síly. Tetinka celou dalekou cestou zabývala se myšlenkami na minulost, na uplynulé dávno doby mládí — a když dojela cíle cesty své, vedly první kroky její do pokoje zemřelého. Srdce její bušilo mocně, ale pro chráněnku svou vždy tak milovanou nemělo záchvěvu — po dlouhé, dlouhé době po prvé zabušilo staré srdce Faninčino pro sebe jedině, ve vlastním zájmu . . .

Poklekla štkajíc vedle lože, na němž spočívalo strýcovo tělo. Závojem slz neviděla zřetelně jeho vráščitou tvář, pro ni se šedivá ta hlava z bílé podušky rýsovala v podobě jiné, v podobě plné mužské síly — v podobě, kterou měla před věkem.

Boženka plníc přání tetino, nechala ji o samotě.

Vyšla do zahrady a procházela se pod košatými jabloni, v jejichž větvích rozkládaly se již noční stíny. Bylo jí do pláče, a srdce její bylo sevřeno nevýslovně. Opuštěnost její zdála se jí teď teprve hroznou. Nerozumovala o budoucnosti, ale myslila na ni podléhajíc citům ji unášejícím.

Pojednou stál před ní Robert.

Díval se na ni upřeně. Hlavou jeho letěly znova a kvapem všechny ty obrazy, jež za posledních dnů kroužily tu bez přestání. Opakoval si znova všechny své námitky i důvody rozumové, jimiž sama sebe nesčíslněkráte snažil se přesvědčiti, že dívku tu nechce a nebude znáti. A teď — pojednou chopil se její pravice a stiskl ji v obou rukou svých a klesl na kolena. „Kladu všechno bohatství své k vašim nohám!“ zvolal, a oko jeho zalesklo se v mocném vzplanutí.

Své bohatství! Boženka vytrhla ruku svou z rukou jeho a ustoupila na krok. Své bohatství! Vyčetla jen zpola, co ve slovech těch skryto bylo jinak — ona neporozuměla tomu: hle, tak tě miluji! . . .

Bohatství! Jako led padlo slovo to na její duši! Zač ji považuje? Myslí snad, že ona city své, lásku svou prodala by za přepych nabídnutý — že k vůli jeho bohatství rozhodne o svém srdci?

„Nikdy! Nikdy!“ — Odvrátila se a chtěla prchnouti. Robert ji mocí zadržel. Hlavou jeho vířila bouře, duše jeho byla unášena zmatkem. Nikdy! Ona ho tedy odmítá, nepřijímá podávané jí ruky! Zavrhuje

city jeho, zašlapuje v prach srdce jeho! Proč? Z jakých příčin? Pobouřená jeho mysl na otázku tu měla jedinou odpověď. Vášeň, žárlivost zaslepila každou konejšivou myšlenku: „Miluje Dubského! . . .“

Robert pronesl slova ta hlasitě. A v duši Boženčině náhle jako by se bylo vyjasnilo. To byl náraz, kterým probudily se dřímající v nitru jejím city. Líce její vzplanulo ohněm, v žilách jejích zaproudila krev zrychleně Přitiskla ruce své k srdci. Neodpověděla . . .

Ale Robertovi bylo mlčení její odpovědí srozumitelnou. Jemu, soupeři jeho náleží její láska! On uloupil mu ji, dívku srdce jeho, dříve ještě, než on sám lásky své stal se vědomým . . .

„A já mám své dědictví!“ Robert slova ta zalkal, ale při tom se zasmál divoce. Zvuk hlasu jeho byl výrazem zoufalé bolesti. Vstal rychle a odcházel.

Teď Boženka se ulekla. Výkřik tento pověděl jí všecko — ne, ne, on přece není chladný, vypočítavý sobec jedině! V očích ubohé dívky objevily se slzy; učinila krok za ním . . . Robert byl již zmizel v domě.

Byla již noc. Na nebi plály hvězdy.

V pokoji dědečkově u lože jeho smrtelného dosud klečela Faninka. V tichý vzlykot její mísil se nářek tety Lenorky. Přerušovaly střídavě vážné ticho síně.

Vstoupila domácí čeleď, aby u nebožtíka vykonala večerní modlitbu. Vešla Boženka, a konečně objevil se také Robert.

U nohou mrtvoly hořela lampička, a u hlavy na stolku bílým ubrouskem pokrytém, stál starý dřevěný krucifix rodinný, na němž tvář Kristova a ruce i nohy zlíbány až k nepoznání; kolem beder spasitelových otočen klokočový růženec, který nebožka babička přinesla z pouti, jíž byla by málem zaplatila životem, ale na niž zpomínala s radostnou pýchou až do smrti. Vedle kříže byla sklenice se svěcenou vodou a do ní namočen svazeček pšeničných klasů.

Všichni poklekli.

Pak vytrácel se jeden po druhém zase ven. Odešli členové rodiny a pak i čeleď. Mužští zmizeli ve stájích, vyjma Matýska, který měl držeti noční stráž. Marta s Baruškou a ostatními děvčaty vyšla ještě na zahradu, aby zaklepala na ouly a zvolala hlasem žalostným: „Včeličky, včeličky, jdeme oznámit vám, že hospodář váš umřel — a zítra nebude ho více v domě . . . včeličky, včeličky, upokojte se . . .“

Bělouši zapřaženi k vozu vystlanému svěží zelenou chvojí. Mužská část čeledi domácí vyzdvihla rakev nahoře z pokoje. Snesli ji mlčky dolů a z domu.

Rakev uložena na vůz a průvod hnul se ku předu. Matýsek vedl koně za uzdu hlavu maje odkrytou. Před koni kráčel venkovský hoch, bos, v křiklavě kostkované kazajce, s dřevěným křížem v rukou. Za vozem pohybovali se všichni domácí a četní venkované modlící se hlasitě.

Jednoduchý tak průvod venkovský i se svým přítěžkem komiky má mnoho dojemného a více snad než pohřeb velkoměstský se svým

falešným pozlátkem a stříbrem na voze, středověkými chocholy na hlavách koní a zjednanými nosiči v parádních uniformách a s tváří dle předpisu více méně dovedně zarmoucenou.

Ve městě očekával i nebožtíka ze statku alespoň surrogát hlučné takové pompy. Na náměstí shromaždovali se již místní spolkové s prapory i hudbou, a nejvíce v popředí vystupoval pan Vilém Moravec s tváří zcela spokojenou a šťastnou kráčeje v čele hasičů, v hrdém přesvědčení, že v okamžiku tomto zraky nejen města ale veškerého světa upřeny jsou k třpytné jeho přilbě.

Vůz dojel až ke kostelu. Rakev vyňata z útulné náruče lesní zeleně a položena na přichystané máry. Čeleď s pláčem loučila se s hospodářem. A také koně zařehtali truchlivě, když chvějící se ruka Matýskova je odváděla. Byli pánu svému prokázali poslední službu . . .

S věže ozval se hlahol zvonů. Otevřely se dvéře chrámové. Vystoupil s průvodem pan farář. Hlasem pevným začal starý kněz obvyklé modlitby odříkávati nad mrtvolou svého přítele — ale brzy stlumila se slova jeho v přidušené lkání, a s krůpějemi svěcené vody skanulo i hojně slz na víko rakve . . .

Již počaly sypati se na ni hroudy. Zakryt již i poslední kvítek z věnců do hrobu naházených. Zpěv dozněl. Pan Souček uložen do země k věčnému odpočinku . . .

Účastníci pohřbu se rozešli; čeleď ze statku vracela se domů. Zde bylo pusto a prázdno. Cikán dělil se o stráž s Martou, která zůstala zpět a jen v myšlenkách, sedíc na prahu a přebírajíc kuličky růžence, provázela vzácného pána na poslední jeho cestě.

Matýsek přišel poslední. Vyměnil pozdrav s ostatními a pak připojil se k nim. Byli všichni shromážděni na dvoře. Nemluvil nikdo, nikdo se netázal po ničem, nevyslovili žádného jmena. A přece byl v myšlenkách jejich souhlas. Pohlíželi v jednu stranu, směrem k městu, na silnici.

Konečně objevil se kočár. Shromáždění popošli naproti. Pomohli oběma starým dámám uctivě z vozu, a Matýsek hyl by slečnu Boženku vynesl na pracovitých rukou svých až nahoru a nejraději hned někam do nebe. „Ó vám ano“ — šeptal poctivý ten stařec — „vám bychom sloužili všichni, a já až do posledního vzdechu! Ó zůstaňte naší paní!“ doložil vkládaje v zvolání to všechen svůj cit, pronášeje slova ta jako nejvřelejší přání srdce svého a nepomysle na to, jaký význam možno jim jinak dáti.

Boženčina bledá tvář zarděla se. Také Robert zaslechl slova Matýskova a v prsou jeho zavířila pocity bouřnými. Upřel na sestřenku pohled podobný blesku. Ó ano! Nepronášíli prostý ten venkovan nevědomě, co on včera vyznal jí na kolenou . . . Zůstaňte naší paní! Ó, dnes mají slova ta pro něho význam zcela jiný!

„Nuž — co jest?“ otázal se Robert, když byl spozoroval, že zraky všech čekajících upřeny jsou k němu.

„Pán statku,“ začal Matýsek učiniv se z vlastního popudu řečníkem soudruhů. „Pán statku zemřel a nový pán . . .“

„Bude zajisté i k vám všem uznalý,“ vmísila se v hovor teta Lenora — „k vám všem, na něž nebožtík překvapen božím pokynutím

neměl času pamatovati, jak by šlechetné jeho srdce zajisté bylo učinilo. Nový pán . . .“

„Nechceme mu sloužit,“ řečnil Matýsek dále, obrátiv se opět přímo k Robertovi.

„Mně?“ otázal se tento. „Musíte obrátit se jinam, přátelé! Mně služba vaše nenáleží . . .“

Teta Lenora pohledla na Roberta překvapena, a všichni tázavě pohledli na něj. „A vám,“ obrátil se k Božence, „možno bude snad teď vyplniti přání vašich přátel,“ doložil ukázav na čeleď v udivení tu stojící. Pak vešel přes práh a do domu.

Všickni jej sledovali očima, významu slov jeho nechápajíce. Co se sběhlo? Na všech rtech chvěla se tato otázka.

A otázka ta zastavila Roberta, když vstoupil do pokoje. „Co se sběhlo? . . .“ doléhala teta Lenora. „Vše jest zde hádankou . . .“

„Ale to jest jistotou,“ odpovídal Robert namáhaje se, aby hlas jeho zněl klidně, lhostejně, „to jest střízlivou pravdou, že Jan Souček zemřelý v emigraci na půdě švýcarské — jak víš — zanechal syna . . .“

„Který nenosí jmeno otcovo,“ vpadla mu do řeči Lenorka živě.

„Ale který,“ pokračoval Robert, „může a smí, právo má je nositi. Jan Souček — z té stránky byly zprávy tvé neúplné, teto Lenorko! Anebo snad věděla jsi i to a přece za dobré jsi uznala vše skrývati? . . . Tvoje Nemesis, tetinko . . . Jisto jest, že strýc na smrtelném loži po přání svém s milenkou svou — Helenou Pavlovnou Dubskou — řádně oddán byl i přihlásil se k svému dítěti . . . Zvěděl jsem zajímavé ty podrobnosti laskavostí“ — doložil Robert klada na slovo poslední ostrý poněkud přízvuk — „laskavostí pana faráře v městě. Nechtěl jsem cestou domů, z pohřbu, mluviti o nich . . . Došel zkrátka list od jistého přítele nebožky dědečkovy snachy.“

„Jíž on nikdy neznal — která se k němu nehlásila . . .“

Robert pohledl na tetinku kosmo, nedůvěřivě, kroutě hlavou.

„A on neuznal nikdy tohoto svého vnuka,“ pokračovala teta.

„O němž nevěděl,“ doložil Robert. „Ale teď uzná jej zákon. Zkrátka: boj náš byl marný.“

„Tedy přece — přece k tomu došlo!“ úpěla teta. „Marné bylo všecko mé úsilí, všechny mé kroky učiněné ve prospěch tvůj, z lásky k tobě, Roberte . . .“

„Včera,“ odpověděl Robert, „byl bych si snad zoufal. Ale dnes . . . tato rána nebolí mne více. Musíš také ty, milá tetinko, přivykati myšlence,“ doložil Robert skorem měkce, „že Karel Dubský, vlastně Karel Souček, uznán bude právním dědicem tohoto statku . . .“

„Rozhodneli totiž spor o to vedený v jeho prospěch . . .“ namítla teta Lenora rozhodně, vzpamatujíc se z užasnutí svého.

„Spor! . . . O to, co nejdražším mně se stalo, nemohu se s ním soudit,“ odpověděl Robert s přízvukem elegickým. „A dědictví?“

Pokrčil jen rameny a usmál se, jako by upomenut byl na věc, jejíž zdar nebo nezdar úplně jest mu lhostejným. Tetinka Lenora ulekla se němé té a přece výmluvné tak odpovědi snad více než prve zdrcující zprávy jeho. Teď stal se jí moudrý její Robert dokonce zas nesrozumitelným, docela k nepochopení.

Spor o dědictví! —

Nad tichým sídlem pokojného vždy pana Součka vznášel se černý ten pták; po statku vlekl se plíživě stín jeho neviditelných křídel.

Tetinka Lenora odejela domů hned příští den po pohřbu, aby společně se sestrou a mužem jejím v záležitosti dědictví učinila potřebné kroky a zanechala na místě Roberta samotného, aby zde zájmy rodiny zastupoval. Boženka nezůstala na statku; nejraději byla by s tetinkou Faninkou zapadla do moravského svého úkrytu, ale pro churavost této nebylo lze nastoupiti neprodleně cestu tak dalekou. Odstěhovaly se do města, kde u Kroupovic nalezly útulku přátelského.

Matýsek odvážeje s bělouši svou tolik milovanou slečnu Boženu plakal snad více nežli o pohřbu vzácného pána. Zbožný ten a křesťansky pokorný člověk proměnil se málem v zarputilého rouhače. Moudrost a spravedlivost boží nebyla přísné tak obžalobě nikdy ještě podrobena myšlenkami trpělivé té hlavy. Také nebožtík pán, jehož jednání bývalo Matýskovi vzorem vší dokonalosti a v něm aspoň vždy nalezlo zastance, nepotkal se tentokráte s tak bezohlednou shovívavostí starého sluhy; a uctivá památka na zemřelého zkalena trpkými pocity. Mezi veškerou čeledí, jakmile byl hospodář k svatému pokoji uložen, vznikla přirozená nespokojenost, že věrné mnohaleté služby jejich ničím nebyly odměněny. Konejšivé vědomí toho, že nebožtík v plném ještě zdraví svém smrtí byl překvapen a času neměl, jak zajisté byl by učinil, pamatovati na ně odkazem — znenáhla, když první dojmy zármutku se ztratily, ustoupilo pochybnosti, bylali taková bezstarostnost vzácného pána na místě — ustoupilo smýšlení, že starý muž neměl s lehkovážností tak mladickou hleděti do budoucnosti ... V tomto myšlenkovém proudu octla se i stará Marta, která opravdu těžce byla stížena. Matýsek lišil se ode všech jedině tím, že nemyslil na sebe, ale na slečnu Boženu. Proto také slibem Robertovy tety, že budoucí pán na prospěch čeládky vše učiní, aby náprava v té věci stala se spravedlivá, nebyl on upokojen ani dost málo, jako ostatní, Marty nevyjímaje. On nechtěl a nehodlal výpověď svou ze služby vzíti nazpět, jako mlčky učinili ostatní.

Brzo však vysvětlila se i čeládce tajemná slova mladého pána pronešená po návratu z pohřbu; nezvěděli všecko, ale to doneslo se k nim, že nápad jeho ku jmění pana Součka, jak se zdálo nepochybný, nespočívá na základech zcela pevných, nezvratných, a že tu jest ještě někdo jiný, s nímž nutno účtovati. Nejistota, která panovala v té věci, přenešena sama sebou i na okolí těch, jichž přímo se týkala: byli nerozhodni, co mají činiti, majíli odejíti anebo zůstati... Jedině Matýsek ustanovil se právě teď, že vytrvá za každou cenu na místě, až vše se vyjasní. On viděl dále a nahledl v celou osnovu zmatku. Byl by as lhostejně se díval na jeho výsledek, kdy by pochybnost o dědictví vznášela se mezi Robertem a člověkem kterýmkoli jiným — ale zvěděl, že neuadálý soupeř mladého pána jest plavovousý muž, který ondy přiblížil se k sličné Ruth, k Božence ... A tu v duši nevědomého ale zkušeného lidských srdcí znatele vznikla představa, že pro případ vítězství této strany — mohla by i Boženka na statek dědečkův se vrátiti... Matýsek předl sny své dále.

Rozumí se, že na statku učiněno úřední opatření, aby stav věcí se zjistil a pozůstalost páně Součkova zákonně se projednala. Právně nebylo takových obtíží, jak z Robertovy rozmluvy s tetou Leonorou se jevily a jak udržovaly se v pověstech mezi lidem. Byl zde list neznámého člověka, z ciziny, který pronesl tvrzení — kterého však nikterak neujímal se ten, jehož prospěchu týkalo se v první řadě a vlastně jediného. Inženýr Dubský byl v městě, ale neujímal se nikterak záležitosti, o níž tolik se mluvilo, čině spíše kroky vyhýbavé, odmítaje zatvrzele všeliké nabízené prostřednictví. Hleděl si výhradně práce své, zdržuje se celé dni v polích. Toho ovšem tajiti nemohl a také neměl příčiny, že skutečně jest osobou, která celému světu maloměstskému, zejmena dámské jeho části, stala se pojednou tak zajímavou — mnoho zajisté pro romantickou tajemnost, jež minulost její zastírala, bez pochyby však hlavně pro možné praktické výsledky, jež by úplným odhalením té tajemnosti a uvedením jí na pravdu a právo musily padnouti v klín jejímu hrdinovi.

Den za dnem ubíhal, a na místech rozhodujících nepodáno žádným spůsobem očekávaných průkazů příbuzenstva se zemřelým panem Součkem. Vyzvání, aby, kdož domnívají se míti právo ku jmění jeho, přihlásili se, zůstalo bez výsledku; ani hlas z Berna neozval se více — jako by byl spokojil se tím, že rozptýlil mraky, pozdvihl prach, který na minulost napadal . . .

A ten zdvižen docela — bylo viděti vše jasně a v zřetelných obrysech.

Pan Souček od syna svého opětovně obdržel zprávy o milostném poměru jeho s Helenou Pavlovnou. Starý muž poměru toho neschvaloval a protivil se tomu rozhodně, aby církevně a právně byl spečetěn. Tak stalo se, že syn uražen tvrdohlavostí otcovou, celý rok a více nehlásil se domů — ani tenkráte, když svazek jeho s Helenou požehnán životem dítěte. Chtěl nevěstu svou vésti k oltáři i bez otcova svolení, proti vůli jeho a přičinil se ze všech sil, aby se to stalo možným — nemoc překvapila jej a zmařila všechno jeho přičinění. Umíraje rozpomenul se v starostech o budoucnost svých milých a prosil od něho pomoci dítěti a ženě, jíž stala se Helena opravdu, za okolností nejsmutnějších, když smrti dech vanul již přes spojené pravice manželů.

Z ciziny vyslán vzdech a pláč úpěnlivý opuštěné vdovy — nevinné ručky dítěte sepjaly se prosebně — odpuštění nedocházelo, ani potěchy, slova konejšivého, pomoci nejmenší . . Tu nazván ten, od něhož vše očekáváno bylo, mužem zatvrzelým a nelítostným, a každé další slovo k jeho srdci považováno za ponížení . . .

Dubský prohledl teď zcela a poznal i došel k přesvědčení, proč na listy matky jeho kdysi nedošlo odpovědi tak toužebně očekávané z rodného statku muže jejího . . . Památka dědova byla nálezy těmi očistěna zcela v očích vnukových. Nitě oněch intrik, jimiž tehda, v minulosti každé srozumění překaženo, potlačeno, ztrácely se v rodině Robertově a hlavně v rukách tety Lenorky . . .

Robert Zelený zůstal na statku očekávaje rozhodnutí své budoucnosti. Vzpamatoval se brzy z ochablosti své a resignace, v kterou upadl po dědečkově pohřbu. Maje od matky a tety postoupeno sobě řízení a provedení záležitosti dědictví, byl odhodlán odraziti každou ránu vedenou proti jeho nárokům a nevzdati se za žádnou cenu, vésti spor až k poslední možné krajnosti . . .

Znenáhla však přicházel k poznání, že vlastně žádného sporu tu není, a že vše, co týkalo se pochybnosti o jeho nároku, bylo planým poplachem. Nedůvěřoval proto přece ještě svému domnělému soupeři obávaje se od něho lsti . . .

Tu konečně úřadní rozhodnutí o pozůstalosti páně Součkově stalo se skutkem. Matka Robertova a sestra její Lenorka uznány bez překážky právy dědictví. Robert stal se na statku pánem.

Životní jeho sen se vyplnil; dospěl cíle. Byl bohat a budoucnost pojištěnu měl v každém ohledu bezstarostnou. Mohl býti spokojen a šťasten zcela.

A přece — nebyl.

Myslil na Boženku. Ale v těchto jeho citech ztrácela se kvapem míra jeho hněvu, ve kterém byl s ní se rozloučil, nabývala vrchu nálada méně rozkvašená, zloba ustupovala tiché bolesti.

Také proti Dubskému otupělo se ostří nenávisti, pozbývala příkrost smýšlení svého rázu. Roberta nemohly události minulých dob zůstati tajemny; nahledl teď podrobně v tuto dosud sotva pootevřenou pro něho knihu. Účinek byl na čtenáře mocný. Poznal, na jakých úskocích založeno bylo jeho právo, jež dovedlo jej k vítězství jedině přítelovou šlechetností . . . Nemohl ubrániti se pocitu ponižujícímu . . .

Myslil na Dubského a na něho mysle, vzpomínal také na doby, kdy byl jemu tak blízkým v smýšlení a cítění, a pak vzpomínal na život svůj vlastní, který následoval po dobách oněch — i činil porovnání obou těchto protiv . . . V srdci jeho ozvalo se něco jako nespokojenost, lítost, stud a pak zas jako touha . . .

Dospěl cíle, k němuž směřoval po celou řadu let, a teď — vysněný jeho ráj měnil v nedozírnou poušť, z níž nekynula mu jediná travka . . . Co bude činiti? Jaká jest jeho budoucnost? Zrak jeho svezl se vždy na šedivou pentli ovíjející krajinu a ztrácející se za vrchem. Tam za tou cestou leží jeho minulost. Ztráta života, který opustil, vyloudila před nedávnem z prsou jeho dosti vzdechů. Teď jest svoboden a může zítra, chceli, vrátiti se ve společenský vír, z něhož zanesl jej prospěch osobní. Jak nerad přinesl nevyhnutelnou oběť . . . Teď není třeba žádného sebezapírání více — nic mu nebrání, aby vyhledal své přerušené zábavy, vrátil se k přátelům svým Pražským v salon paní Horské, do kaváren a do klubu, zapadl znova v bývalý svůj svět . . .

Zdaž zapadne tam? Vrátí se? Jest boháčem a může teď teprve oddati se požitku, píti plným douškem z číše rozkoše . . .

Proč to nečiní? Proč odvrací se s ošklivostí od té prachové silnice, jež byla mu dříve znamením vedoucím k životu, který zdál se mu jedině býti životem štěstí? . . .

Robert octnul se jednoho dne na hřbitově. Blížila se noc, a svislé větve babylonských vrb houpajíce se větrem kolébány, po svěžím drnu vrhaly chvějící se a těkavé stíny podobné nočním můrám poletujícím nad zemí. Ticho rozkládalo se kolem posvátné. Jen holubů několik zčeřilo vzduch bílými křídly svými a v houpavém letu zakroužili nahoře a rozsedli se pak po náhrobcích a křížích.

Robert postál chvíli nad prstí drnem a květy letními zakrytou, pod nimiž děd jeho odpočíval. Obrátil se již k odchodu, když spatřil přicházeti Boženku po boku Dubského. Dubský z daleka vztahoval k němu ruku, a také Boženka kynula mu vlídně, z těžka potlačujíc slzy v očích svých . . .

Vedli se důvěrně za ruce — bylo patrno, že mezi nima jest úplně jasno. Robert pocítil celou tíhu svého zklamání. Srdce jeho zabušilo mocné a roj blesků vyšlehl z jeho očí . . . Oni oba povrhli jeho bohatstvím! Každý svým spůsobem, z pohnutek jiných, ale oba ukázali, jak málo cení sobě peněz, jež staly se jemu života modlou, pro niž zapomněl na všechny lepší své stránky. A přece — hle, jak jsou šťastni! Jaký život plný lahody, plný kouzla! . . . Ale on! Co jej vábí, co jej poutá? Jaký život směje se na něho? V okamžiku tom zdálo se mu, že by mu bylo nejlépe, kdy by zahynul . . . „Co mě spasí? Co mě spasí!“ zalkal podléhaje zmatku duše své.

„Práce!“

Robert byl již několik kroků popošel, když od hrobu dědečkova ozvala se tajemným hlasem odpověď na jeho otázku. Okamžik zdálo se mu, jako by sám starý jeho děd byl probudil se ze spánku svého a povstal a vztýčil se z rakve své a projevil heslo, kterým nesl se celý poctivý jeho život . . .

Nad hrobem stál přítel zvěčnělého, starý kněz. Ústy jeho proneseno ono slovo, ale myšlenka skrytá v něm byla zajisté i myšlenkou soudruha pod zemí — strnulou teď v dřímajícím na věky mozku . . .

„Buď požehnána práce!“ opakoval pan farář hlasem povýšeným. Měl hlavu obnaženou, a stříbrný jeho vlas třpytil se i poletoval kolébán vánkem večerním.

Robert zůstal nerozhodně státi. Práce! Práce! Nestrávil konečně léta svá snad docela v zahálce, ale to, co činil, bylo mu vše prostředkem, aby dodělal se cíle — teď po prvé vynořilo se slovo to na povrch značíc účel — účel života . . .

Práce! — Teď uhodilo to slovo v mysl jeho právě, když stal se dědicem velikého bohatství a mohl by život svůj budoucí stráviti v pohodlí, v přepychu, v požitcích všeho druhu . . .

Ulekl se z počátku slova toho, jež zavznělo mu zvukem tak cizím — ale pak zaskvělo se před duševním jeho zrakem v záři zlaté. Zdálo se mu, že z té tmy pochybnosti a nespokojenosti a zoufalství, jež hýbaly myšlenkami jeho, z těch mlh, jež obkličovaly je a dusily, z toho chaosu, který hlavou jeho se valil a z jehož úmorného objetí nemohl se vyprostiti . . . vyhoupla se pojednou — hvězda vůdčí . . .

Dubský v okamžiku tom s Boženkou přiblížili se až k němu, a Robert pocítil ruku přítelovu na svém rameni.

„Což mezi námi musí být nepřátelství?“ promluvil Dubský s pohnutím. „Což nepřestupné jsou hradby mezi námi, příteli,“ pokračoval vřeleji, „kteří jsme byli si tak blízkými. Či zapomněl jsi zcela již těch dob? A ničeho není, co by dovedlo propast mezi tehdejškem a dneškem vyrovnati?“

„Práce! Práce!“ zvolal Robert sleduje svou myšlenku, ale slova jeho mohla býti také odpovědí. Chopiv se přítelovy pravice stiskl ji a pak Boženčinu ruku chvíli podržel ve své . . .

V duši jeho zachmuřené a zatmělé rozkládalo se kvapem světlo. Necítil trpkosti ani zloby, a i lítost a bolest srdce jeho mizela ustupujíc citům důvěry v sebe, myšlenkám povznášejícím. Nechápal, co se s ním děje. Nebyl ještě hotov úplně s sebou . . . Šel za hvězdou, ale cestu neovládal ještě, kterou jej vedla . . .

Rychlými kroky odcházel opouštěje hřbitov.

Zaměřil k domovu městem. Na náměstí přicházel mu vstříc pan Vilém Moravec. Kynul Robertovi z dalcka a rozpřáhnul náruč, jako by chtěl jej lapiti a zavříti do svého prázdného srdce. Robert učinil krok zpátky.

Zdálo se mu, že dívá se do zrcadla a vidí v něm vlastní svůj obraz — karikaturu svého života v dobách posledních i života toho, který v budoucnosti vésti chtěl. Zastyděl se za své ponížení . . . Změřil Moravce pohledem plným opovržení a spěchal od něho, jako by se bál, že jej zadrží a mocí stáhne v ten vír, z něhož on ubíhá.

Pan Vilém stanul v udivení pohlížeje za někdejším svým soudruhem, nedůvěřivě houpaje drobnou svou hlavičku na husím krku. „Zpyšněl!“ prohodil. „A přece musím si jeho přízeň udržeti za každou cenu. Ti hloupí velkoobchodníci naléhají na mne pranešetrně . . . jako bych neměl o nic jiného se starati než o jejich směnky. Musím se co nejdříve, nevyhnutelně, oženiti. Kdy by tak byla sestřenka na jeho místě! Škoda! Nuž — ohlednu se jinde. Jak věci se mají, bylo štěstí, že mé zálety za moravskou tou kráskou nedospěly daleko. Byl bych se napálil! To děvče nedostalo ani krejcaru . . .“

Robert neslyšel ani slova z této samomluvy. Rychlým krokem kráčel dále a brzy octnul se doma, na statku. Odebral se do svého pokoje. Postavil se k otevřenému oknu. Větřík večerní příjemně chladil rozpálené jeho čelo. Hleděl ven, do šera.

„Práce! Práce!“ Slovo to zaznívalo k němu z toho šera, které houstlo a stupňovalo se znenáhla v čirou tmu, v noc. Pátral a hledal v té tmě nemoha jasně prohlednouti . . .

Práce! Jaká práce! Neslyšel odpovědi na tu otázku a sám nemohl si ji dáti určitě. Má pracovati snad, aby rozmnožil své bohatství, zděděný poklad? Ó ano, on zachová jej, udrží a snad i rozmnoží ten majetek, který jeho děd vytrvalostí a pílí svou přivedl na výši takovou . . . Ale — jest práce tato též pro něho života účelem a údělem? Jediným? . . . Dědeček konal prací touto svou povinnost. Blah ten, kdo dle povolání . . . Robertovi připadla na mysl sloka, jejíž význam nebyl mu ondy ještě nikterak srozumitelným. Co mohl dědeček jeho jiného! On sloužil zajisté poctivě vlasti své! Dle své možnosti! dle svého povolání.

Vlasti své! I to slovo udeřilo v otevřenou duši Robertovu zvukem ryzím a zachvělo souhlasně strunami jeho srdce . . .

Konal by on povinnost svou, kdy by síly své věnoval výhradně práci hmotné? . . . Jiné jest jeho postavení, povolání jeho — nadání! A jiné jsou jeho povinnosti. — K národu, k lidu, s nímž bude žíti! . . .

Robert hledél do tmy a vzpomínal na mladost svou a na ty světy, jež hýbaly tehda duší jeho nadšenou, zanícenou pro vše, co dobrého a krásného.

Práce! Práce! Buď požehnána práce . . . A teď věděl pojednou Robert, co jest mu činiti, jak vyplniti má on života svého úkol . . .

Na obzoru objevil se pruh zlaté záře a pak vynořil se z té třpytné záplavy oslňující bod, který rostl a rostl . . .

Slunce vycházelo.

Běla.

Báseň

Adolfa Heyduka.

(Pokračování.)

VI.

Nepokojna se židlice
Běla vyskočila,
bledla hned, hned v bílé tváře
krev se vyproudila;
líbá dítko, k srdci vine:
„Uchovej mne, bože,
abych denně hlavu kladla
v Záhořovo lože;
hodláte mne rozpáčiti
v úmysle a vůli,
však já přece neopustím
dítka stříbru k vůli,
mrzko bych je zaprodala
strádání — snad smrti —
chraň nás pán bůh všeho zlého —
ne, ne!“ hlavou vrtí.

„No, jenom se nehněvejte,
nátlaku zde není,“
dí zas doktor, „nabízená
staň se; bez nucení;
nechci první zrovna snítku
lámati vám z trsu,
ale Tomík právě dozrál,
odvykejž si prsu.

Kdy by dítko pro slabotu
nebylo snad k tomu,
nic dojista neříkal bych
vám a pranikomu,
ale takhle, milý bože,
což pak vás chci klamat?
jako rys je Tomek, věru,
skály může lámat!“
„A já přec ho neodstavím,
Tomík je mé zlato!“
volá Běla, „neprodám ho
za to, ani za to!“

„Ale, Bělo,“ Vojtěch zase,
„což to prodej jaký?
Není! Nikdo nenutí tě,
stojím s tebou taky;
pan doktor jen navrhuje,
ptá se a nic více,
pro zámek se najde, bože,
kojných na tisíce;
shrne se to ze všech koutů,
snad i z městských rodů,
ty máš návrh za neštěstí,
jiný za výhodu;

vždyť tě nikdo mořit nechce,
zde jsi pod svým krovem,
já — vždyť znáš mne — nebudu tě
nutit ani slovem.
Staň se po tvé vlastní vůli,
jak ti srdce káže,
teď mám dvě, z dvou pro Tomíka
čtyři budou páže;
což na tom, že porouchâno
posavad to jedno —
byloli, vždyť nebude nám
věčně věkův bědno;
pro takové maličkosti
nebude nám sporu,
však já přece umím řídit
třeba dvacet vorů;
až mi stáří šíji shýbne
kraj matičky země,
podepře mne pán bůh synkem,
synek zastane mě."

Při těch slovech vzdychla Běla,
zbledla v sličné tváři,
za to oko doktorovo
stopilo se v záři;
odkašlal si, zapil vínem,
záda na lenochu:
„Pijte, co s tím dělat budem,
pijte ještě trochu,
lok jen, pokud bublinkuje,
v korálky se sbírá,
zaplašte jím, co vás hněte,
uduste, co týrá.

Zavdala si stará máti,
na stůl staví sklenku:
„Vždyť to všecko pořídíme
nějak ve přístěnku;
nějak bylo, nějak bude
z boží vůle," praví,
„bez té lidem neupadne
ani vlásek s hlavy.
Přičiním se, utužím se,
ať jsem babkou třeba,
všem nám bude pro domácnost
oděvu i chleba.
Na jaře se všecko změní,
hoch odvykne matce,
a mně také svěžest vzejde
v šedin jinovatce:
co jsem dříve učinila,
Běla vynahradí —
udělej si, milá dcero,
jak ti srdce radí;
rozmysli si, uvaž pěkně,
neníť bez potíže —
každému je v světě nésti
břevno svého kříže;
nesmíme se ohlížeti,
kde a jak nás tlačí,
proto říkám: ať se stane,
jak sám pán bůh ráčí;
nestýskám si, nenaříkám,
nelámu si hlavy,
zajíček kde vylíhne se,
hodí bůh víc trávy."

„Vidíte, a přec, má zlatá,"
praví doktor běžně,
„tak, jak díte, nestane se —
při mladistvé kněžně!
Příroda jí odepřela
toho, vám co dala:
nesmí kojit; tím by sobě
rubáš přichystala.
O život tu běží dvojí:
o její i dítka,
mezi oba vedrala se
osudu zlá plítka.
Přál bych to té mladé paní,
je tak hodná, milá,
s všemi jedná, jak by s nimi
z jedné chýšky byla;
vždy se chová vlídně, mile,
plna upřímnosti,
ke služebným jako k družkám,
ke mně jako k hosti . . .!"

„Vzorná paní," Běla vpadla,
„znám já paní onu,
ta to byla — pravili mi —
ondy u průhonu
k polednímu; šla jsem od vás
z toho očkování;
bože, vždyť je pouhé dítě
ubohá ta paní!"

„V tomhle ano," doktor zase,
„jestiť příliš mláda,
taká matka při děťátku

letmo zdraví strádá;
náhradu jsem hledal dítku —
kněžna se již čeká —
ale marně, musím jinam —
čas jde jako řeka; —
pojedeme o kus dále
vyhledávat líku,
mám tu jiné matky ještě
ve svém zápisníku;
ale pro vás, milá Bělo,
mám jen jednu radu:
kojíteli, kojte řádně,
ostatní buď vzadu;
cvalíkali odstavíte,
štědře přejte všeho,
vaše kravky snadno zmůže
zdravá lačnost jeho!"
„Utrhnu si od úst, pane,"
Běla zas — „nechť v muce
dílem nohy uběhám si,
upracuju ruce . . ."
„A my též!" dí Vojtěch s matkou,
„staň se, jak bůh velí,
na voru jsem častokráte
nejídal den celý,
pil jsem pouze vodu z řeky,
na tvrdých spal kmenech,
stýral jsem se, když mně prámy
vázly na kamenech . . ."
„A já nikdy," vece matka,
„jídla nevzpomenu,
pokud visí na přeslici
jakés vlákno lenu;
nu, vždyť všecko přestojíme,
budeli jen zdraví . . ."
„Při takovém odříkání?"
rychle doktor praví.
„Důvěřujme!" Vojtěch zase,
„mám teď síly za tři,
zmozolím se, aby Tomek
dostal, co mu patří;
snes jsem mnoho, snesu ještě
bez hluku a sváru,
však on Tomeš pomůže mi
jistě někdy k stáru;
budeme se tužit všichni
spolu v bázni svaté —
proto snad se, vzácný pane,
na nás nehněváte?"
„To, to! Proč pak? Nevěděl bych!"
vážně doktor sloví,
„proto přece nepůjdeme
ještě k rychtářovi?
Nenaléhám, nechceteli,
nestropíme hněvu,
nevidíte zrna v slovech,
vidíte jen plevu;
přestaneme, pozoruju,
že vás návrh moří,
proto, doufám, mezi námi
spor se nerozhoří.
K čemu? Víte, řeč se mluví,
a pan páter káže,
zůstaneme, čím jsme byli,
podáme si páže;
chtěl jsem, aby dítě žitím
nebylo vám třeno,
návrhem mým mohlo vše být
dobře opatřeno,
prospělli by hošík v škole,
byl by nejspíš asi
vydržován na studiích
ze knížecí kasy;
štěstí vaše dospělo by
ku většímu zdaru,
kdy by místo voraření
výstavnou měl faru,
kdy by dostal péro v ruku
místo rýče v cestě,
nebo třeba — jako já jsem —
doktorem byl v městě.
Jistě by vám štěstí přálo,
kdy byste jen chtěli,
ale vy jste na budoucnost
zhola zapomněli . . .
Hoch bude, čím otec býval,
a jak u vás zvykem,
dědičným jak každý jiný
v domku nájemníkem . . .
Teď však půjdu s pánem bohem,
ovšem líto je mně . . ."

„Počkejte přec — vzácný pane,"
vece Běla temně,
„pojednou mně něco v srdci
vpřed i nazpět tlačí,
mám, či nemám? — nevím posud,
ale jest mi k pláči."

Při těch slovech do myšlenek
tůně padla Běla,
k domovu ji srdce nutí,
k zámku úsvit čela —
dlouho myslí, uvažuje,
potom rychle vstane:
„Nuže, k vůli Tomíkovi
poslechnu vás, pane,
rádli totiž Vojtěch svolí
a má stará matka,
abych chůvu na vrub vzala
svého zrozeňátka —“

„Zrovna vhod, má ženo zlatá;
avšak k čemu službu,
mámeli už koho vzíti,
myslím na Barušku;
nám i jí tím pomoženo,
prosta bude nouze.
Tomka věrně opatřiti
může ona pouze;
chceš?“ — „Ba ano, s pánem bohem,
bude bez ústrku!
Vidíš, teď mi jedním rázem
padl kámen s krku!“

„Snad že je v tom vůle boží,
dcero moje milá;“
vece matka, „na tvém místě
též bych učinila;
za peníz, jejž obdržíte,
koupíte si nivu,
sypáním a kravkou Tomek
dosť má na výživu;
já Vojtěcha odstavila
dřív než po půl roce,
no, a Tomík můželiž mít
statnějšího otce?“

Při tom matka usmála se,
syn se usmál taky,
doktorovi jiskřily se
temnosivé zraky.
Jenom Běla hocha tiskla:
„Už tě v rodném domku
musím tedy zanechati,
Tomíčku můj, Tomku!
Ale často spatříme se,
snad že týdně asi . . .“
a bohaté slzy tekou
s dlouhé její řasy. —

Doktor na to: „K čemu slzy?
Sama dobře víte,
že to svoje potěšení
častěj uvidíte,
třebas týdně nebylo to
ani v týdnu dvojím . . .“
„Tak? že ne? to milý pane,
v slovu nedostojím!
Za tři týdny aspoň, myslím,
pustíte ho k matce?“

„Nevím! Ale aby jednou
konec bylo hádce,
na měsíc to umluvíme,
jináče už není,
rozčilení mysli škodí
kojné při kojení;
vždyť bude hoch zaopatřen
jak při dvorském kvasu;
snad i otce uvidíte
též od času k času,
přivezou ho na kočáře
až před panská vrata,
a tak bude vaše radost
vždycky vrchovatá!“

„A kdy musím z domu?“ — „Myslím,
zítra odpololedne,
lépe dříve . . .“ Matka pláče,
Běla v tváři bledne. —
„Vzmužte se přec!“ Běla kvílí,
ale doktor stranou
nový dukát na stůl klade:
„Toto na zavdanou;
hned, jak domů přijdu, pěknou
kravičku vám hbitě
z knížecího pošlem dvora
pro to vaše dítě;
odstavte je bez prodlení,
chystejte se ruče,
kdo ví, jestli čáp už dneska
v zámku nezatluče;
zítra bude panský kočár
před vaším zas domkem,
rozlučte se jenom klidně
se svým statným Tomkem!“

Podal ruku po pořádku,
každému dle stáří,
potají cos domlouvaje
ještě hospodáři;

ve předsíni hladký klobouk
na lysé dal čelo,
v kočár sed . . . a již to zase
k zámku ujíždělo. —
Vojtěch ještě chvíli venku
na záprsni čekal —
volal psa, ten ustavičně
za kočárem štěkal;
snad se durdil na doktora
jako dřív i nyní,
že přemluvil hospodáře
s mladou hospodyní. —

VII.

S Bělou náhlá pojedenkrát
udála se změna,
neplakala nad hošíkem,
stála jako pěna,
až konečně jako ve snu
rudým děla retem:
„Nebudeš mi otročiti,
lehčej půjdeš světem,
nebudeš mi nouze třiti,
vím, co otec zkusí,
když tu pernou panskou práci
před svou konat musí;
nebudeš ty pole orat,
ani v bouře sporu
po zvlněné řece svážet
těžké klády voru;
pro tebe jsem učinila,
pro tebe, mé děcko,
pro tebe jsem krev svou dala,
pro tebe dám všecko;
hajej, dadej, dítě zlaté . . .
bože, zbav je trnů,
já jich raděj stonásobně
do své duše shrnu."

Tišej bylo na chalupě
nežli Vojtěch tušil,
neklid srdce hlasitější
v žebra nezabušil;
kradmo půlnoc k ránu spěla,
a hned na úsvitě
požehnala, odstavila
Běla svoje dítě;
neplakalo, že na místo
obvyklé své dávky
teplé mléko dostávalo
od švýcarské kravky.

Těšila se Běla klidu.
chystala si šaty,
ale Vojtěch bez potuchy
vytratil se z chaty,
od domova ubíral se
s vyjasněným okem,
v druhou vísku, naprotější,
spěšným kráčel krokem,
a než stromův u silnice
stín se půldnem zkrátil,
s Baruškou a s jejím dítkem
v chalupu se vrátil.

Velké bylo potěšení
pro Bělu i matku,
když jim jako v zavolanou
přišla pomoc v chatku.
Vojtěch šťasten usmíval se
v blahém srdce vření,
že upravil ženě svojí
také překvapení.
Ta mu kolem krku bílé
ovinula ruce:
„Zaplať pán bůh, zlatý muži,
konec bude muce!"

„Zůstaneš tu tedy, drahá,
matkou na mém místě?"
Barušky se Běla ptala,
a Baruška: „Jistě;
jenom na mne spoléhejte
vždy a se vším všudy,
od srdce vám odpadnětež
starosti a trudy;
vám i mně je pomoženo —
bůh to již tak řídil;
překážkou co v cestě bylo,
vyrovnal a sklidil."

Což tu bylo objímání!
Běla rozechvěta
se švakrovou, jako by jí
neviděla léta;
ukazuje, vysvětluje,
co jak bude s Tomkem,

až jí bude loučiti se
se síňkou a domkem.

„Měj jen děti na starosti,
aby byly zdrávy,
maminka a Vojtěch spraví
stodůlku i krávy,
ty dbej dětí, nechoď od nich
v noci ani ve dne,
a Tomkovi dávej mléčko
vždycky od té jedné,
pomalu ho budem taky
zvolna přikrmovat . . .
ale bože, jak pak budeš
své i moje chovat?“

„Inu dobře! Moje sedká,
je tak naučeno:
Vítouška dám do postele,
tvé pohejčkám věno,
pomyslím si, že jsem stejně
matkou jim se stala,
však si mnohá po dvojčátkách
zdárně přichovala!“

„Obtížno však bude přece!“ —

„K čemu nepokoje?
nejdřív tvé mi na starosti,
pak teprve moje;
půlletem je Vítek starší,
a to vydá mnoho,
chápe všecko, stihne v pláči,
dímli: nechej toho;
ošetřím ti chovanečka,
jen se nermuť více
uhledím ho jako vlastní
oka zřetelnice;
pán bůh také dopomůže,
zdraví dá a sílu —
ostatně chci také jinde
přihlížeti k dílu;
nestarej se! Uchystej se,
nežli slunko sedne,
snad pro tebe podle všeho
přijdou odpoledne,
no, a potom všecko na mé
srdce vlož a páže . . .“

Vojtěch vzdychl, Běla vzdychla —
v uzel šaty váže. —

Modré nebe nad vesnicí
potáhlo se mraky,
všude k dešti chystalo se,
v srdci Běly taky;
ústům zvolna ubývaly
hovornější hlasy,
ale za to krápalo již
z přiklopené řasy.

Blýskalo se od severu,
mrak se honil s mrakem,
bouře nebem pobíhala
s vytřeštěným zrakem;
v každém oku žhavých hadů
smečka smýkala se,
sjelli jeden bleskem dolů,
zlíh se druhý zase;
týčil hlavu, skotoučil se,
první nade všemi,
ovinul se kolem mraku,
střemhlav letěl k zemi.
Bouře oči vyvalila,
stáhla černé brvy,
skráně zprvu olověné
podlily se krví;
z nebesklonu k nebes vrchu
děsnou rostla hlavou,
levou peruť výši vznesla,
k nohám kladla pravou;
poháněla svoje tury,
by se rvali čely,
ti na sebe v zajíkání
rázem doráželi;
řvali, že se hory třásly,
ohně z nozder metli,
sotva vichrem oddechnuli,
hned se nově střetli.
Bouře turům chechtala se;
na zběsilé pouti
žertem stromy vyvracela,
za vlas rvala proutí;
v řeku peruť ponořila
stále kroužíc v kolu,
a když křídly zavládala,
déšť se hrnul dolů.

Hrnul se a hrne znova,
bouře hněvem spita,
mraky, kde se jaký jeví.
v jedno stádo chytá;

strašlivo, kde zkosmatělou
hlavou zpupně třese:
s pláčem řeka děti svoje —
vlny — na břeh nese,
ale ony nazpět skokem
na srdci jí leží —
leč již zase matka s pláčem
k břehům s nimi běží;
na pole je v brázdy klade,
na luhy a lada . . .
a bouř stále neustává
a déšť stále padá.

Čím víc krajem množily se
mračen kapky spory,
tím víc Běle jasnily se
potažené zory;
a když ze chmur nedohledných
průtrží se lilo,
již to její krásné oko
ranní hvězdou bylo.
Proč? Aj, Běla těšila se,
za takého deště

že zůstane panský kočár
v zámku přes noc ještě,
že užije Tomka svého
odpůldne i ráno —
a zas sedli, hovor vedli,
cesty málo dbáno!

Hovořili. Běle z ňader
vymizely strachy,
do tabulek krápalo to
bohatými hrachy,
příval hnal se po ouvoze
pokaleným slapem,
dvoru štěrk byl na půl stopy
vymlet pod okapem;
v oraništích bahno stálo,
stopeno půl obce,
sterou rýhou tekla voda
s protějšího kopce;
jindy Běla smutnou byla,
dnes však smutnou není:
„Nepřijedou!“ — Člověk míní,
ale pán bůh mění!

VIII.

Liják ustal, vybralo se,
rozprchla se mračna,
jako v zimě po zaváté
pláni havěť lačná,
nebe sem tam jasnilo se
pod peřestým mrakem,
jenom blesk se ještě kmital
rudožhavým drakem.
Z trhlin nebe tu i tamo
stopenému luhu
sluníčko se vysmívalo
z oblak světlých pruhů;
vysmálo se, ukrylo se,
samé žerty kuje —
silničku i průhon celý
voda zaplavuje.

V světlém nebe okamžiku
Vojtěch z okna zírá,
jeho pole na poříčí
povodeň je širá,
řeka na luh rozbíhá se
a hned zase couvá,

valem voda vlny valí,
hněv jí ňádro zdouvá;
břehům písku přihrnuje,
oblázků i rmutu,
vyhazuje plné hrstě
nalámaných prutů;
stezky není vidět v poli,
nikde živé duše,
všecko šťastno, že lze klidně
poseděti v suše;
není vozu ani pěších
nikde v celé cestě,
rolník v dál se nevypravil,
měšťák zůstal v městě;
silnice je rozemleta . . .
kdož by dnes jel po ní,
nemusili. — Však co je to? —

Tiše! — Řehot koní.
Slyš! vždy hlasněj ozývá se,
od zámku se blíží,
kočár to však není jistě,
vůz snad s hrubou tíží. —

Také Běla k oknu měří,
poslouchá a tuší . . .
Hle! Hle! . . . povoz uviděla,
žal jí proběh duší;
černý kočár, krytý zcela
ze předu i strany,
ve spřežení s pyšnou hlavou
komoňů pár vraný;
všecko všudy zastříkáno
od koles až k víku
i ten kočí se svým druhem
výše na kozlíku.
Viz, jak jedou! Jako kdy by
strhat chtěli koně,
voda smrští před kočárem
skáče ve průhoně;
déšť se hrnul z mračen dolů,
kal nahoru zdola,
po nápravy do kaluží
zapadala kola.
Nedbá kočí, nedbá sluha,
přímo k domku míří,
Běla křikla: „Už jsou tady!“
strast jí čelem víří.
„Tedy přece dneska, přece?“
a již zase pyká,
ale Vojtěch pamatuje:
„Činíš pro Tomíka!
Nebude mu aspoň v žití
strádat těžkou prací . . .“
a Běle se jedním rázem
v srdce poklid vrací.

„Šetři slzy!“ matka těší:
„Pláčem voláš sejčka,
nač? Baruška věru pěkně
synáčka ti hejčká;
všecko dobře bude zase,
a my všeci šťastni . . .“
Kočár stanul — Běla stichla —
obloha se jasní.

Loučila se Běla s dítkem,
s mužem svým a matkou
se švekruší, se slípkami,
s kravkami a s chatkou;
stokrát hocha zulíbala,
s lůžka zvedala ho:
„Dítě, dítě! nikdo neví,
kterak jsi mi draho,
neví, aniž vědět bude
myšlenek mých tíže,
svoje srdce nechávám ti
v této známce kříže . . .“
Křížem dítě znamenala
na klenuté skráně:
„Opatruj vás, ostříhej vás
tady anděl Páně,
ochraň vás tu všecky spolu
svatá boží ruka,
ale nikdo, nikdo neví,
jak mně srdce puká,
ale nikdo, nikdo neví,
jak mně stále k pláči! . . .“
Vybrala se ze světnice,
na dvoreček kráčí . . .

Smutná stoupá do kočáru;
Vojtěch s matkou venku,
švekruše jen s dětmi trvá
klidně ve přístěnku;
ještě zpět chce Běla k dítku,
ale matka brání:
„Jdi, dušičko, každý pohled
ponovu tě zraní.
Odhodlej se s pánem bohem —
tak, tak, milá dcero,
abys raděj v městě byla,
hnedle bude šero,
liják zrovna na spadnutí,
rozžehnej se vlídně,
vždyť nejedeš konec světa,
ani k branám Vídně,
viď, Vojtěše?“ — „Pravda, pravda,“
Vojtěch matce hoví,
„vždyť to činí všecko pouze
k vůli Tománkovi.“

Utřela si kalné oči,
dvířka vozu hledá,
však už lokaj otvírá je,
Bělu dovnitř zvedá;
Běla nechce; nevzpomáhá,
lokaj nepřestává,
na krk šátek, na nohy jí
liščí kožich dává;
usmívá se potměšile —
rázem zavřel dvéře,
a již Běla uhostěna
vozu v pološeře.

Ke kočímu lokaj sednul,
do pláště se krčí.
„Na!“ vzkřik kočí, komoň frká,
a již kola hrčí;
jako bleskem cestou letí
zápřež panských koní,
marně Běla z okenečka
nazpět hlavu kloní,
marně drahých vykukuje,
marně s bohem volá,
tajná křídla mají oři,
tajná křídla kola;
zas kal cesty vzhůru stříká
od koles až k víku,
nedbá lokaj, nedbá také
kočí na kozlíku,
o penebí jazykem svým
lupá, nutí koně;
voda smršti před kočárem
skáče ve průhoně.

Vojtěch s matkou na záprsni
domku stojí ještě,
se slzou se v tváři mísí
bludné kapky deště;
stále hledí za kočárem,
v dumách vnořen celý,
jako by mu v černé rakvi
štěstí odváželi;
zírá všechen zarmoucený,
jak kůň dále kluše,
zírá, chodí po dvorečku
jako bludná duše;
ženu těšil, hůř však nyní
jemu v levém boku,
vždyť jí v síni neuvidí
po celý čas roku . . .

V panském zámku ticho vládne,
veselo však přeci,
dcerušku tam přines v soumrak
čáp na bílé pleci;
všem, kdo panstvu na obsluhu,
nohy jenom hrají,
s vikýřů a s věžních oken
drobné vlajky vlají;
od vrcholu táhlé věže
velký prapor visí
a svým vláním v praporečků
pohovor se mísí;
v oknech dolů spuštěny jsou
husté žaluzie,
nádvoří a cestu k zámku
hojná sláma kryje;
všecky schody všecky chodby
koberců jsou plny,
aby hluku neroznesly
vzduchu kvapné vlny.

Přijel kočár na nádvoří,
komoň v slámu depce,
lokaj dvířka otevírá,
nemluví, jen šepce;
starý doktor po širokých
schodech měkce kluše,
k Běle běží: „No, jste tady?
Dobře, milá duše;
děťátko je vykoupáno,
princezna to hezká,
spí! — Jste zdráva? uvidíme,
kojit vám již dneska!
pojďte, pojďte, moje zlatá,
vizte dítko svoje . . .“
a zas služkám: „Kojné jídla
dáte do pokoje,
kuřátka i koroptvičky,
vůbec hojnost všeho,
víno žádné, za to větší
džbánek plzenského;
avšak dříve — zapomněl jsem
v takém kvapném reji —
teplou lázeň s panským prádlem,
rychle upravte jí! . . .“

A zas Běle přívětivě
domlouval až něžně:
„Jděte, pak vás představíme
choré paní kněžně;
netajte se, jak to bývá,
nikdy věcí spornou,
se zdravím vždy ke mně spěšte,
s jiným na komornou,
jedno ta má, druhé ona,
vše stane se hbitě,
jenom vždy jak o své dbejte
o knížecí dítě.“

(Pokračování.)

Na Čerstvém vzduchu.

Román o dvou knihách

od

A. V. Šmilovského.

(Pokračování.)

XX.



Na večer scházeli se divadelníci do návštěvny na Čerstvém vzduchu. Poslední přijeli Borovec a Jelínek, tenkráte v kočáře novém, jako sklo se lesknoucím. Vraženský panic měl na sobě bezúhonný salonní oblek, v knoflíkové dírce ve fraku bílý karafiátek, a vůně z Kolínské vodičky linula se z něho na deset krokův. Tvář jeho nebyla zjevna a směvna jako obyčejně; zdáloť se, že zavěsila se bledá starost na peruti mysli jeho, zdržujíc ji v rozletu. Jelínek vypadal veselejší nežli v poledne a jindy vůbec: naděje na dobrý kvas a vzácnou zábavu pozdvihla duši jeho ze světobolných mátoh. Ostatní herci zářili humorem a onou v přítomné blaho oddaností, již míváme po práci řádně vykonané, těšíce se na sladké z ní plody. I všecka rodina Hajných, slečna Mély i doktor, měli dnes dobrou hodinu; společenská lahoda, přátelská přívětivost svítila z očí do očí, a všecken Čerstvý vzduch zdál se dnes dobromyslí býti nakouřen. Jiní na mysli páně Borovcově pozvolna sešlo; vždyť byl nejen na „jarním sluníčku," nýbrž i v kouzelném kole očí Mélyiných, až milo svítivých!

Za večeřadlo zvolena byla pro dnešek síň divadelní, jež proti včerejšku jen v nepatrných částech pozměněna byla. Tak byly dvéře proti jevišti, včera monogramem manželův Hajných ozdobené, dnes dokořán, aby ostatní komnaty s divadlem souvisely a prostora besedníkům se rozvolnila. Na osvětleném jevišti byla opona vyhrnuta a po každé straně stálo, šikmo za sebou, po dvou leporostlých palmách. čímž jeviště získalo co do malebnosti a živosti. Oblekárna byla uzavřena, a klíč od ní měla slečna Mély. Tabule, sněhobílým damaškem prostřená, a křišťálovými sklenicemi, dorty, ovocem ladně srovnaným a dvěma něžně složenými kyticemi přizdobená, stála ve včerejším hledišti, vábíc úhlednou, ano malebnou úpravou i oči i čich i hrdlo besedníkův. O osmé hodině dáno zrovna jako včera před divadlem znamení zvoncem, a mladá paní Hajná vyzývala laškovně se usmívajíc „velectěné obecenstvo na dnešní představení," podotýkajíc, že „kritika se dnes také zapovídá, ale smích že se bude bráti na tu dobrou stranu."

Herci jsou veselá cháska: podej jim prst a sáhnou po ruce. Bez ostychu zvrhli domácí řád stranu doprovázení dám k tabuli: svižný Trnka nabídl rámě staré paní, Borovec slečně Mély, Svach mladé paní a Tureček ostal věren své včerejší Karličce. Doktor, pan Hajný a Jelínek zbyli na ocet. Jelínek mermomocí chtěl býti posledním v průvodu, v jehož čele jako Benátský nobili si vyšlapoval Trnka se slavnou intendancí, ale pan Hajný nedopustil a stoupal jako posledník rozveseleného voje.

I strůje dámské byly dnes rozkošny. Babička volila šeď, mladá paní blankyt, slečna Mély růži a Gábinka běl za svou barvu. Gábince hořela v havraních kučerách sytě nachová růže, slečně Mély visela z řeckého vrkoče větvice s růžovými poupaty, mladá paní měla ve volně nakadeřených rusých vlasech kytici z konvalinek, a stará paní skvostný krajkový čepeček s kytičkou karafiátů míchané barvy. Páni byli kromě pana Hajného a doktora černě oblečeni. Místa při tabuli vykazovala stará paní, šetříc při tom osobní sympatie hostí. Tak dostal pan Račte za vedlejšek slečnu Mély, pan Tureček slečinku Gábinku a mladá paní Trnku, jejž asi stará paní chtěla míti na blízku, poněvadž se jí zdál býti nejsvobodomyslnějším ze společnosti. I staré paní bylo dnes do žertu; propustila dnes i z úst svých několik krotkých vtipů, když poskakovaly živější, aby plynný hovor se neobrážel o její mlčenlivost. Řada vybraných jídel, ovlažovaných řízným plzeňákem, zkypřovaly mysl i rozvazovaly jazyky, a sám Jelínek, jenž první půlhodinu se asi z ostychu k řeči neměl, jal se svým sousedům pozvolnu odhalovati některé stránky svého poetického nitra. Vlny besední veselosti již živěji se zvedaly, když po půl desáté vstoupil do večeřadla starý Bartoň, poštovský to posel ze Záhořan. Byl svátečně oděn a vyňal z tlumoku svého veliké psaní, telegram. Datován byl z ústřední telegrafické stanice přímo z Olympu a odevzdán šestnáctého dne srpna t. r. v osm hodin, žádné minuty, večer. Sepsán byl v hexametrech, z nichž právě nezvonilo péro Vinařického, a stálo v něm, že jmenem Apollona, příjmím Phoeba, vůdce a ředitele svého, devatero „na zdar“ volají Musy krásnoduchým tlumočníkům „Ještěra i Kopyta“ včerejšího dne se proslavivším, orchestr, oponáře i nápovědu-režiséra nevyjímaje. Zároveň prý se s modré výše pouštějí piršky růží, fialek i narcisků na hlavy veškeré společnosti, na Čerstvém vzduchu shromážděné. Podpis zněl:

„Z rozkazu Jeho Jasnosti, našeho světlodárného kapelníka: Melpomené a Thalia.“ Herecká chaska se rozjásala, a příboj homérického smíchu div neprobořil stěny hodovny, když za nastalé pomlky Jelínek se zcela upřímně tázal, kde Olymp leží, že toho města nezná. Byv poučen odvětil zcela pokojně, aby se velevážená společnost pranic nedivila, on že již na čtrnáctý rok jest od divadla a tu že ledacos se mu z paměti vykouřilo.

Veselí vstoupalo, a když asi o půl jedenácté stará paní, provázena svým rytířem Trnkou a panem Hajným, do své komnaty odešla, ozývaly se již hlasy po hudbě a tanci. Ale splnění svého hned nedošly, neboť pan režisér vztýčiv svou autoritu, dovolil si vysloviti návrh, aby pan Rozhon-Jelínek nějaký nástin ze svého pamětihodného hereckého života podal pro obecnou zábavu, a volena všemi hlasy slečna Mély a Gábinka, aby jej „jakožto deputace všech přítomných“ za to poprosily. Jelínek neodolal a omluviv se v úvodě neumělostí svou jal se koudel své minulosti před ušima velevážené společnosti rozpřádati.

Doktor uklouzl do vedlejší komnaty a stenografoval. Díky jeho nápadu! Co vypravoval herec „dobré školy,“ nezapadlo v tůni zapomenutí.

Jelínek dokončil; potlesk se rozlehl. Besední síní znova zahlaholil hlas po hudbě. Slečna Mély za šumu mrknula významně na mladou

paní a vytratila se ven, směrem na chodbu. Mladá paní se zvedla, šla ku klavíru, a prsty její probíhaly se zkusmo po klávesnici. Besedníci tvořili skupiny: část uchýlila se k paní Hajné, Trnka s Borovcem dali se do rozmluvy u poprsí Apollonova v okně, a doktor přišed z vedlejší komnaty rozhovořil se s Jelínkem. Paní Hajná počala souvisle hráti, nejprve porůznu nápěvy z oblíbených zpěvoher vymýšlejíc přechody mezi nimi, jež by skladatel „ze školy" s bolestným srdcem podpisoval. Ale posluchači byli vděčni, hra lichotila i sluchu i mysli, a tu i onde leckdo si potichu spolu zanotoval. Leč ve hře mladé paní byla soustava: vodilať posluchače hodně dlouho procházkou po umělých parcích, až přivedla je k luhům a lesům, přirozeným a každému přístupným. Branka se otevřela, vyhrnuli se ven. Národní písně! Srdce poskočilo, hruď se zvedla, oči se zajiskřily, mysl rozhoupala, hrdlo se dalo do zpěvu. Všichni do jednoho oblehli piano jako ti ptáčkové, lesní žáčkové, mateřské hnízdo. Zpívalo se, plně, srdečně, jen ten či onen radostně si pozvolal: To je moje! A druzí vpadli s ním do písně; bylať také jejich; od plénky a peřinky byla jejich. S tou smálo se oko, s onou ronilo slzu a vezdy srdce k úsměvu i slze blahostně klepalo takt!

V tom zacinkal třikráte zvonek za jevištěm. Všichni sebou trhli jako ta kuřátka, chutné zrní zobající, když spadne mezi ně kámen. Rozestavili se před jevištěm, jež oslňující magnésiové světlo ozařovalo.

Nikdo ani nedutal, a srdce v každém bušilo. Hodnou chvíli bylo prázdno. V tom zakmitlo se v levo za palmami něco bělostného.

Vystoupila postava; vážně ale lehounce, jako stín oblaku po rozkvetlé lučině.

Bylali to slečna Mély?

Byla. Měla na sobě běloskvoucí řízu, bohatě zlatem lemovanou. Páže krásy antické byly od ramene obnaženy, a levé nadloktí obepínal plochý, zlatý kruh. Hrdlo a plecí svrchní část opíjelo oko bělostí svou, a ňádra v nebeském poklidu vlnila se pod splývavou tunikou, na ramenou zlatými knoflíky spjatou. Pravice vinula k ňadrům věnec vavřínový, levice visela dolů. Ve vlasech zelenala se větvice břečtanu, a oči dívaly se plným duše proudem u vesmír. Nebyla to panna z luhův pozemských, byla to vzdušná bytost z hvězd kraje modrého, vidina z výsluní krasoduché Hellady.

Stanula uprostřed jeviště. Nemluvila. V divácích zatajil se dech. Tepot srdcí bylo slyšeti.

Musa!

Komu přináší věnec?! Rtové Musiny sebou hnuli. Co povědí? Promluvili. Hlasem sladce měkkým, jako když drozd na vrcholu jedle zapěje do tišiny lesní. Promluvili slovíčko, jediné jen slovíčko; maličké, kratičké, slovíčko: „Pojď!"

Kdo měl k ní jíti? Oko její utkvělo na Jaroslavovi.

Vyhoupl se šipkou na jeviště, vrhl se před ní na jedno koleno, sepjal ruce, sklonil krásnou hlavu. Ověnčila jej.

Trnka skočil na jeviště, chopil se kliky, a opona kvapně sletěla dolů. Snad nepřál malíř nezasvěcencům toho pohledu!

„Oponu vzhůru," doléhalo obecenstvo. Geniové dramatického umění vyhrnuli se do výše. Doktor klečel posud na svém místě; Musy tu více nebylo.

„Kde Musa?" zaburácelo v hledišti.

Doktor ověnčen vstal a zasmál se.

„Asi v oblekárně," prohodil s jeviště.

Dole se strhl smích. Doktor odběhl za scénu. Magnésiové světlo dohořelo.

Pan Borovec stál na svém místě, jako by zloduch jej tam přimrazil. On jediný se nesmál, on jediný truchlil. Celý ten výjev na jevišti, smyslům omamný, vysoko se nesl nad jeho myšlení, ale pravda v básni obsažená porážela jej k zemi; k zemi všední, střízlivé, potem zkropené, starostmi rozryté. Viděl nyní, kdo vyvolenec slečnin. Hroznejš ne více žárlivosti, ale zkázy, potupy dusil mu srdce. Někdo mu položil kostnatou ruku na rámě. Trhl sebou, ohledl se. Byl to Jelínek.

„Co chcete?" osopil se naň panic.

„Račte se podívati, milostpane; tamto přicházejí.".

Z druhé strany osvícenými komnatami přicházeli. Ověnčený doktor se svou Musou. Byli zavěšeni, a Musa vroucně se tulila k doktorovi. Vše volalo, vše tleskalo jim v ústrety.

„Sláva! Na zdar!" otřásalo hodovnou.

Nedošli tam. Mladá paní spustila na klavíru skočnou polku. Jaroslav objal v pasu tělo Musy své a počal se s ní točiti v divokém reji v pokoji před besední síní. Tureček objal Gábinku, ale ostýchali se připojiti.

„Chutě za námi!" zvolal Jaroslav z kola, čela Mélyna po prvé se dotknuv. Slečna se mu vyvinula nachem ne studu, ale lásky, rozpoutané, neomezené, planouc a hopkovala dle taktu hudby do večeřadla. Přímo k Borovci, vyzvala jej k tanci.

Tureček s Gábinkou vběhli do tančírny a zavířili v kole.

Borovec neodřekl. Dal se slečnou dovesti do kola a roztančil se s ní. Nebyl to tanec. Nohy se mu mátly, dech úžil. Potácel se skoro jako včera Benignus Neděle s Karličkou v „Kopytu."

Doktor s ostatními mlčky se tomu dívali. Jelínek zabručel do sebe: „Nejde mu to, nejde! Ti dva nevyrostli pro sebe."

Mladá paní při pianě dohrála polku.

XXI.

Jako když do žitného pole zaduje větřík, rozvlnila se společnost. Svižní po povrchu běhali vlčkové. Střed se objevil, k němuž se všecko táhlo, v němž se shlíželo. Slečna Mély! Krásné blankytné oči mladé paní svítily zpod dlouhých zlatých řas významně, radostně, do očí pana Hajného. Rozuměli si. Oči si povídaly: „Jsou svoji."

Ostatní si v duchu říkali: „Je to Musa, je to ona? Jest. Dýše, mluví, žertuje, jest. Jsme dnes v začarovaném kole. Přičarovala nás."

Slečna Mély kypěla humorem. Cukrovinky lítaly z jejích úst ke každému. Nikdo nebyl svůj. Trnka blouznil, suchopárný Svach byl pln

blahosti, Jelínek zapomněl na svou dobrou školu, na Korfeliánu, na kustýmy, Turečkovi točila se hlava, Gábinka hořela jako ta růže v jejích kučerách, doktor necítil země pod nohama, jen Borovec, jenž nejvíce se zasloužil o včerejší slavnost, byl zklamán, byl sražen ze svého nebe do tmy tmoucí, nekonečné, bezedné, prázdné. Příkoří, křivda mu učiněná studila teplé srdce jeho jako kus ledu, utržený z věčného ledovce. Strhl led ten!

Hněv ozval se v něm, síla k odporu se zdvihla, hlas po pomstě zahřímal v něm. Hlad pomstiti se rozžíral jeho útroby, myšlenka pomsty zavířila v něm. Ale jak se pomstiti, pomstiti na ní? Neníli ten vzdušný tvor nad všecku pomstu? Slečna jej oslovila.

„Zamýšlíteli se, pane Borovče?“

„Bůh ví. Zamýšlím.“

„Nový taneček rozčaruje zamýšlení. Maruško zlatá,“ obrátila se k paní Hajné; „nemáš mi záviděti! Však si také zatancuješ. Budeme se ve hře střídati; teď vezmu já partesy do ruky. Prosím, pánové, co srdci a nohám libo? Polka, třasák, kvapík nebo sousedská? Volba svobodná, pánové.“

„Třasák.“

„Zahraju třasák. Odstavte vedle nábytek.“

Učinili tak. Tanec otevřel pan Hajný se ženuškou svou, za ním Svach s Gábinkou. Vše hledělo do tančírny. Pan Račte přisedl k slečně Mély k pianu.

„Smíli se mluviti, slečno.“

„Ó smí.“

„Mám mnoho na srdci; Krkonoše se Šumavou. Oh!“

„Hněváte se na mne?“

„Hněvám.“

„Prahnete po pomstě?“

„Prahnu.“

„Že jsem vám včera dala kytici?“

Borovec se odmlčel a zadíval na bílé její prsty, jak se po klávesnici zmítaly. Urovnával si myšlenky, ale neurovnal.

„Viďte,“ pokračovala slečna stále statně hrajíc; „neměla jsem vám dávati kytici?“

„Kytice! A lísteček v ní.“

„Nevěděla jsem o něm. Doktor mi dnes řekl, že není v něm nic důležitého. Bůh ví, nevím ani, co v něm stojí a jak si jej vykládáte.“

„První výklad nebezpečen, a můj byl první. A nejen co se týče papírku, ale i co se týče vaší lásky.“

„Lásky!?“

„Neupírejte, co se nedá upříti. Připomeňte si jen naše první shledání v návštěvně, pak na osamělém poetickém místečku v zahradě, kde jsem vám lásku vyznal, a kde jste mé lásce uložila zkoušku. A včera! Včera jste mne veřejně a okázale vyznamenala kyticí před výběrem naší společnosti. Tím vydán jsem nyní na posměšek a potupu těm lidem závistivým, klepů chtivým, škodolibým.“

„Ten posměšek vás tak hněte?“

„Ne; srdce mne bolí.“

Slečna Mély učinila nepravý hmat do kláves. Mžikem opravila chybu a sklonila hlavu.

„Viďte, pane Borovče,“ pokračovala měkce, „já jsem vám ublížila? Bůh ví, nebylo to ze zlé vůle, ale bylo to z těch sladkých nesmyslův, v nichž jsem, až po tuto chvíli skoro, pošetile vězela až po hrdlo. Pomyšlení toto kruší mně srdce; prosím vás již, odpusťte mi.“

Borovec mlčel; prsa jeho pracovala prudkým bojem.

„Vidím,“ podotýkala slečna hlas přidušujíc, „že jsem vám velmi ublížila. Neboť ač jste dobrý člověk, odpíráte mi odpuštění.“

„Což, slečno, jsem z křemene!?“ vybuchlo z rozlítostněného muže.

„Vy odpouštíte, vy podáte mně ruku?“

Borovec jí nastrčil pravici. Slečna mu dala svou hrajíc jen levou rukou. On stiskl ji oběma rukama a odvrátil tvář. Snad padlo mu něco do oka. Slečna Mély mu pravici nevymykala. Pravila srdečně: „Na důkaz smíru slibme si: budeme sobě přáteli, dobrými, upřímnými, stálými přáteli! Viďte, že budeme?“

„A doktor!?“

„Komu dala Musa věnec, toho jest.“

„Pravda pro mne hrozná, proň po nebesku blaživá. Na zlé planetě jsem se narodil.“

„Kytice přátelství našeho nezvadne?“

„Nezvadne.“

„Díky, srdečné díky, příteli!“

Slečna vyvinula mu ruku a dohrála třasák. Tanečníci vraceli se z tančírny do večeřadla. Slečna Mély vstala od piana a zavěsila se na Borovce. Doktor sleduje oba zpytavě zrakem, viděl, že vyrovnání provedeno. Nešel za nimi, když odcházeli do vedlejších pokojův projít se. Při tabuli bylo opět hlučno; slečna s Borovcem mlčky se procházeli.

„Nebyl jsem vás hoden,“ přetrhl Borovec pomlku, když již asi třikrát sem a tam prošli komnatu; „vy máte něco v sobě, co není z tohoto světa.“

„Ó neříkejte to, příteli,“ kárala ho slečna; „nebo pak bych nestala se účastna štěstí a radostí tohoto světa, a přece toužím po nich po boku doktorově.“

„Jsem prostý muž! Nuž, buď jak bud, slečno. Přítelem vám jsem a budu, vždy, vždy; dokud bude život ve mně. Zavolejme doktora.“

Učinili tak. Mlčky podal mu Borovec ruku a odevzdal mu slečnu Mély. Všichni šli k ostatním, hlučně se bavícím. Mladá paní, jíž po tanci v lících rozkošné růže jen hořely, zasedla opět ku klavíru.

Ač bylo již daleko přes půlnoc, hosté se nerozcházeli. Byli sice již unaveni, ale odpočinku se jim nechtělo, a nikdo nechtěl první natrhnouti pásmo společenské blahosti, jež ovíjelo besedníky. Borovec toužil nejvíce po oddechu pod čirým nebem. Asi za hodinu po své rozmluvě se slečnou pravil k Jelínkovi, jenž přebrav se asi úskočným vínem již hodnou chvíli zcela zamlklý na témž místě seděl: „Myslím, pane Rozhone-Slepičko, abychom pomyslili na navrátila. Máme nejdále domů.“

„To máme,“ odpověděl bezezvučně Jelínek.

Manželé Hajní, slečna Mély, doktor a předem Tureček mu odchod rozmlouvali. Přidal ještě půlhodinky a zatančil si ještě sousedskou se slečnou Mély. Tenkrát byl jeho krok jist, dech volný. Neměl více smělosti a síly kypré slečnino tělo k sobě přivinouti; slečna sama se k příteli přitulila, tak že cítil zvýšený tlukot srdce a šťastných jejích ňader zdvih a klad.

Rozloučil se a odjel s Jelínkem. Po nich poroučel se Svach a Tureček s Gábinkou, jejíž dueňu dole v čeledníku musili zburcovati. Chtěla mermomocí na cestu rozsvítiti svítilnu, ale milenci jí to rozmluvili. Trnka shasil sám lampy na jevišti; bál se, aby dílo jeho, jež k srdci mu přirostlo, nevzalo pohromy. Pak zapáliv si čerstvý doutník poroučel se též a odešel.

Slečna s doktorem doprovázeli manžely do jich komnaty, kde ještě asi půl hodinky rozmlouvali. Služebnictvo zatím zhasilo světlo v hodovně i přilehlých komnatách; na korridoru zůstalo jen skrovné noční světélko. Noční klid rozhostil se na Čerstvém vzduchu; venku se spouštěl teplý deštíček.

U Hajných dali si dobrou noc. Doktor vyprovázel Musu svou k její komnatě. U dveří v chodbě stanuli. Doktor drže a tiskna ruce její ve svých obrátil k ní hlavu, štěstím se točící.

„Ó Muso!“ pravil. „Tys darem nejdražším ovila mé skráně. Ó dej mi posilu z úst svých, abych silen a mocen šťastně konal a dokonal života pouť.“

Musa složila na chvilku sníh pravice své do ebenové černě jeho vlasův a tisknouc v měkkých rukou svých drahou tu hlavu, přiklonila ji k sobě, že ovíval ji její teplý dech, a zašeptala:

„Měj si, muži můj, oč žádáš, aby šťastně rozvedl se záhadný akkord našeho života.“

Doktor ji objal i přitiskl k sobě, a dlouhé políbení spojilo jich duše ve svazek nerozlučný. V tom slyšeti bylo na blízku kroky. Doktor vtáhl rychle slečnu do komnaty a přivřel dvéře. Stáli chvíli po tmě při dveřích poslouchajíce. Kroky dozněly.

„Dobrou noc, miláčku,“ loučila se Mély.

„Ó jen okamžik ještě!“

„Podívejte se do chodby, prázdnali?“

Pootevřela dvéře, a doktor vychýlil se z nich, aby chodbu prohledl. V tom jej Mély lest netušícího vystrčila i se vší jeho poesií ven.

Uvnitř cvakla závorka, a za dveřmi zaznělo laškovně ano škádlivě: „Dobrou noc!“

Kniha druhá.

Vážné pravdy.

I.

Do jarního modrojasu rozletělo se dvé skřivanův, jeden v levo druhý v pravo, radostně trilkujíc. Vzduch vlažný byl, blankyt jedna charpa a u výši nezměrné houpali se tencí, prosvitní obláčkové jako labutě na hladině. Po zemi zelenal se trávníček a proskakovalo milodějné kvítí. Bylo na sklonku měsíce máje, a po dlouhých větrech, deštích a plískanicích teprv asi třetí slunečný den.

Kousek cesty na sever od Čerstvého vzduchu byl nevysoký pahorek a na něm zděná kaplička sv. Anny, větry a deštěm ometena, s mechatou šindelovou stříškou. Kol ní stály tři lípy, posud jen dopola zelené. Čtvrtá vzala předloni za bouřky za své. K Záhořanům obráceny seděly pod jednou z nich na prosté lavičce dvě paní. Kousek od nich proháněl se s proutkem chlapeček tak spanilý, jako by umývali jej žitnou rosičkou, sbíranou před sluncem východem. Byl to Jaroušek z Čerstvého vzduchu a dámy paní Hajná a slečna Mély.

„Hlehle, Jaroušku!“ promlouvala slečna Mély. „Vidíšli skřivánky, jak křídelkoma třepetají a do výše prozpěvují: tratalala?! Slyšíšli, hošku? Jeden jest teta tvá a druhý veliký Narouš z Prahy. Odtud jsme se rozletěli a sejdeme se opět v zeleném osení.“

Hošík se na ni podíval, jako by rozuměl i nerozuměl, švihl prutem do země a poskakuje vedl si svou. Paní Hajná nespouštěla oka se synka a slečna dívala se do modroty za skřivany. Choť Prokopova byla všecka změněna i v obličeji i na těle a nikoli na prospěch svůj. Bylať nápadně bledá ano unylá, pod očima modraly se jí pruhy, a kolem úst jevil se výraz nepokoje, bázně, bolestivosti. I na tvarech jejího těla, ač byla oblečena do volných, vlněných šatů barvy šedomodré, nebylo viděti předešlé leposti. Rozvolnily a rozhojnily se do nepěkna. Byla všecka do sebe zatonulá, a pohled na Jarouška, tak zdálo se, rozvlnil jen nepokoj v dílně její mysli.

I slečna Mély byla zabrána v myšlenky, ale povahy zcela jiné. Podle všeho uloženy byly v nich i jistina i úroky její lásky; neboť naděje, ten předjem budoucího štěstí, oblévala blahou září ten profil ideálné jemnosti a lineament bezúhonné čistoty jejího obličeje; svítila ze zraku jejího do jarního modra a usmívala se ze rtův, jež ovlažil již opojný nektar lásky, do živa je zbarviv touhou po dalším sladkém požívání. Myšlenky její zaletěly od skřivanův u výši se ztrácejících do stověžaté Prahy, prolítly elektrickou jiskrou velkoměstský šum a ruch a vnikly přímo do studovny doktorovy, kde zasedly si do zelena květinového stolku. A Jaroslav dlí v křesle u psacího stolu, nad nímž mezi obrázky manželův Hajných visí její podobizna. A oči jeho hledí k ní hledem praduše lásky, a snímáť on podobiznu se stěny a tiskne ji k horkým rtům, na vlas tak, jako tenkráte po divadelní besedě za dveřmi její komnaty. A podobizna obživuje, proměňuje se čarovným kouzlem v ni, v Mély, a ona zavěšuje se lokty svými naň, skládá na

bouřná prsa jeho hlavu a jedva dechu slastí popadá, jak silná jeho ramena ji k srdci tisknou . . .

Slečna div hlasitě nezajásala, jak zapomněla na přítomnost a jak rozkochala se všecka v záludu luzné obrazivosti.

Mladá paní se po straně do ní zadívala, a smrtelná bledost rozložila se po jejím obličeji. Jemná duše její sčítala asi s tváří přítelkyně, co duši její štěstím opíjí, a oči její roztruchlily se smutkem a žalem. Rtové její vícekrát sebou hnuli, nežli odhodlala se k promluvě. Sklopivši oči pravila: „Dlouholi tomu, co jsi dostala list od doktora?“

Mély sebou trhla a otočila k ní oči. Po chvilce odvětila: „Předevčírem; vždyť jsem ti jej ukázala.“

„Ach! ano. Je tomu již hodně dlouho, co jest od nás pryč.“

„Věčnost. Od dvacátého šestého srpna minulého roku.“

„Já skoro šest let čekala na Prokopa.“

„Zpomínávám na tě častěji. Já bych tak dlouhý čas nepřečkala. To bylo jen možno při tak tichovroucné hrdlici, jakou ty jsi, Maruško. Já jí nejsem, má zlatá duše. Říci mně někdo: ‚Čekej šest let,‘ bylo by pro mne, jako: ‚Chystej se do blázince.‘“

„Ó kéž by život náš se točil tak, jak mu přání a touhy naše předzpěvují! Ó drahá Mély, třeba síly, rozvahy, odvahy, a přece se mnohdy blaho životní lidem zlomí tak, jako ten proutek, jejž právě Jaroušek odhazuje.“

„Jsi po delší dobu příliš vážna a hloubava, Maruše! Nervstvo tvé nevychází z rozechvění, mysl tvá se mu nad potřebu poddává a ubíhá ve skleslost, z níž rodívá se temné hloubání.“

„Na konec, milá filosofko, výklad se všemu nalezne. Neměla s tomu odpírati, by Jaroslav o vánočních svátcích k nám přijel.“

„Ó věř, že podstoupiti mi bylo prve krutý boj, nežli jsem pro to se rozhodla. Leč úhrnem vzato, dobře jsem učinila. Vždyť víš, že psal, jak po delší čas pokašlává. A zima letošní byla tak drsna, řekněme úmorna. Sníh ležel od polovice listopadu, a cesty byly velice neschůdny. Řezavé větry, metelice byly na denním pořádku, vzduch sychravý, plicím nebezpečný. A pak, kdy bychom byli při železnici, ale takto . . . Ne, ne, nebylo na jiném, nežli vymoci na něm, aby cestu k nám odložil. Nebyl zápas s ním věru snadný. Ale pomysli, co bych si počala, kdy by se byl jen proto, by mne viděl na několik krátkých dní, rozstonal, kdy by byl zdraví si porušil pro delší čas, snad pro celý život svůj. Já odřekla si tím mnoho, mnoho radostí, ale na svědomí jsem upokojena. A oběť pro vlastní blaho má také svou blaživou sílu.“

„Tu má, pravda; a snad i má ji, jdeli o blaho, jež leží mimo nás. Každým spůsobem, slaba nejsi, Mély. Ze sta žen jedna sotva by šla tvojí cestou a pak tak jistě a klidně.“

„Rozumímli ti dobře, narážíš na nedověrnost, u milujících žen obyčejnou. Na tu nemoc bohudík nestůňu a doufám, že stěží kdy stonati budu. Jako že jista jsem, že slunce nikdy na západě nevyjde, tak jsem i přesvědčena, že Jaroslav jest můj, a třeba po deset let jsme sebe neviděli. Ve smlouvě srdcí našich nic není ukvapeného, nic nezralého. Vše pozvolna se vyvíjelo, přirozeně uzrávalo a ze zdravých

kořenů, z ryzího poznání sebe, vyrostl kmen naší lásky. Nejsemť já děvčetem a on jinochem; jsme oba ve věku, kde chutnati může jen spravedlivé víno a nikoli slaďounká ro[illegible]ka, fantasticky přibarvená, s pozlátkovou etikettou. Nás může roztrhnouti jen konec všech věcí — smrt."

Mladá paní ztěžka si vzdychla a bavila chvíli Jarouška, dokud si nenalezl nové, tiché hry. Pak přejímajíc znova hovor přetržený, prohodila:

„Mužnost, jež se při tobě, Mély, jeví, jest krásna, ale vzácna, a za jistých okolností neplatna. Myslím popředně na sebe, Mély."

Slečna upjala na ni zvědavý zrak, ostýchavě, úzkostlivě.

„Tento pohled tvůj, Mély, mi dobře povědom; již delší čas. Sama tušíš; ó nezamlouvej, drahá! Nebudu tu asi dlouho mezi vámi . . . Snad ten den, v němž novému ubohému tvoru dám život, bude poslední."

„Ale, Maruško! Který den na zemi náš poslední bude, jest nevýzpytným tajemstvím nebes."

„Ó neodpírej! Vím, že předtuchy bývají klamny, ano namnoze nicotny, že bývají planými strašáky, vycházejíli z myslí rozechvělých, roztesknělých, přecitlivělých; ale při mně toho není. Když předtucha tak zmocní se duše a veškeré bytosti, jak se mnou se děje, pak nemůže býti bez podstaty, beze pravdy; pak jest, ať tak dím, zacloněnou výslednicí veškerých sil našeho těla i naší duše. A zkušenost učí, že budoucnost pak záclonu odhalí a ukáže, že předtucha holou jest skutečností."

„Nezapomínej, Maruško, že nynější stav tvůj, již z fysiologických důvodův, mocně svádí duši na bezcestí truchlivých předtuch. Netrap sebe samu něčím, co logicky jasně před tebe nepředstupuje a neopravňuje ke skutečné obavě."

„Ó Mély, nejsem po prvé v stavu tom a sama vím nejlépe, že úkazy, jež při mně se tentokrát jeví, jsou nepravidelny, nepřirozeny a neklamně k tomu poukazují, že rovnováha mého ústrojenstva nebezpečně porušena jest. Cítím na sobě, že čím dále tím nebezpečněji rozruch ten ve mně se šíří, a návrat k prvotní rovnováze že stává se nemožným. A kdy bych i připustila, o čem mne přesvědčiti se snažíš, že jsem jaksi jen hříčkou mimořádné nálady, fysiologicky odůvodněné, jež mne mýlí, tož nemůže mne mýliti doktor Netušil. Když po prvé jsme jej k nám povolali, tu prozkoumav mne, vyslovil se jen obecně, pravdy dočetla jsem se já sama z jeho vzezření. Jest on, Mély, zkušený a opatrný lékař a v ženských nemocech platí v celém okolí za kapacitu, ale jednu vadu má, že neumí nalíčiti pokojnou tvář u nebezpečně nemocných, zvláště u takových, na nichž mu záleží. A na nás mu záleží, vždyť není jenom lékařem nýbrž i přítelem domu našeho. Tvář jeho nepokojná, rozrušená mluvila ke mně neklamně. A pak, proč přijel za nedlouho, sám o své újmě, po druhé ke mně?"

„Jsi na omylu, Maruško. Doktor Netušil měl zde v Záhořanech něco na práci a proto se u nás jen tak nahodile zastavil."

„Tys na omylu, Mély. Já tajně pátrala a vyzvěděla, že to jenom předstíral. Sám ze sebe přijel na mne se podívat. Toto jeho jednání

v jeho mluvě jest tolik: tuším, že život tvůj jest na zdlouhavém rozchodu s tělem. Požádala jsem ho za rozmluvu mezi čtyřma očima. Nerad svolil, viděla jsem to na něm. Dala jsem naň otázku, určitou, tak že vyhnouti se nebylo lze. Myslíli, zda přečkám katastrofu. Zbledl a mlčel, dlouhou, hroznou minutu. Pak odpověděl jediným jen, obsažným slovem: ‚Doufejme.' Ó doufej, Mély, doufej, když máš se odtrhnouti od štěstí, jež tě v náručí hejčká; doufej, když máš, jako vetchý list od stromu, odpadnouti od muže, jehož jsi byla první a jedinou láskou, z jehož upřímného, zlatého srdce jsi ssála do sebe sladkou a živnou mízu blaženosti, na jehož věrných prsech tak pokojně a šťastně jsi spávala jako nemluvně na klíně matčině; doufej, když máš na věky odejíti od svého synka, jenž omlazený jest obrázek muže tvého, jehož budoucí blaho visí na tobě jako kvítek na haluzi; doufej, když opustiti máš nemluvňátko, jež bůh ti položil pod srdce! Ó Mély, tu neplatí: doufej, tu hřímá do duše strašlivé, neúprosné, neodvratné: Zoufej!"

Mladá paní křečovitě zaštkala a zalomila rukama. Slečna Mély rovněž oslzela a chopila ji prudce za ruku.

„Zlatá Maruško," lichotila se k ní soustrastně, „mírni se, mírni. Což kdy by si tvé bolesti výbuchu všimnul Jaroušek a doma vypravoval . . ."

Mladá paní si rychle stírala slzy s očí a licí.

„Pravdu máš, Mély. Mně potřebí jest mužnosti, síly, rozvahy, odvahy! Ale pro bůh, kde je vzíti, kde je vzíti!? — — Kromě tebe, dušičko má, nesmí nikdo na Čerstvém vzduchu ani hlásky o tom se dověděti, co vytrhuje kořínky mého života z té půdy, slzami štěstí mého zbrocené. Ty mužna jsi, ty uneseš tajemství a byť jako skála leželo na dobrém srdci tvém; tebou jsem jista Mély. I doktora Netušila slovo mám; stojíť bezpečně na jeho cti. Ani ta stará milá matinka, ani Prokop, a zvláště on, nesmí o ničem věděti. Já před nimi budu se přetvařovati, dokud síly stačí. Škrabošku úsměvu a žertu třeba zavěsím na zsinalé líce, aby Prokop byl šťasten na těch několik měsícův, co mne ještě bude míti; až do posledního vzdechnutí budu jej krmiti jako dítě živou nadějí u věčné štěstí naší lásky. Ó Mély, víšli v Praze o dobrém líčidle, piš pro ně. Já potají si nalíčím růže do tváří, aby myslil, že mi lépe, že mu neumru . . ."

Slečna Mély hlasitě se rozplakala.

„Neplač děvče," těšila ji paní Hajná; „já jsem pokojnější, já cítím blahodárnou úlevu, že jsem se se vším tobě svěřila. Ó já vím, že bolesti jsem tobě způsobila, těžké i břitké; ale kromě tebe nemám tu nikoho, kdo by mně pomáhal nésti tajemství, jež mne již tíží svou omamovalo. Tys věrna, šlechetna, statna; ty mně odpustíš; vím to, Mély má, vím."

Obě paní na chvíli se zamlčely dívajíce se upjatě pod sebe.

„A Jaroslav?" otázala se polo nahlas Mély.

Mladá paní se chvíli rozmýšlela. Pak pravila chvatně:

„Nic mu nepiš, nic Mély."

„Maruško, věř: bylo by mně to útěchou."

„Já vím, Mély; ale nesešli již pro mne tajemství, nes je sama, prosím tebe za to."

„Budiž.“

Mély se poohledla za chlapcem. Neviděla ho a šla za ním. Za kapličkou seděl na bobku a hrál si s broučky, jež do jamky dával, odkudž mu nahoru vylézali. Stěží jen dostala jej k matce.

Mladá paní dívala se dolů k Záhořanům.

„Dnes je krásně jako v ráji; vzduch průhledný jako křištál. Zlaté, zlaté jaro! Tamto přichází pro nás Prokop od přádelny. Míří k nám; pojďme mu v ústrety.“

„Budc dobře, vyčkámeli jej tady, Maruško. Ty zatím se utišíš.“

„Ó jsem utišena; jak ho vidím, utišena.“

Mlčky čekaly, až Prokop přišel. Jen Jaroušek mu běžel s kopečku kus naproti. Vzav hocha do náručí, stupoval pan Hajný k dámám. Oči jeho smály se blažeností rodinnou.

„Nu, jakž jest, paní Maruše?“ tázal se rozmarně, políbiv ji srdečně. „Jak působil v tebe dnešní jarní vzduch?“

„Dobře, že jsi nás ven vyhnal, mužíčku; velmi dobře.“

Všichni se po chvíli ubírali domů od kapličky.

(Pokračování.)

Boka Kotorská.

Od

Josefa Holečka.

(Pokračování.)

ejvětší katolická slavnost koná se dne 3. února v Kotoru na počest sv. Trifona. Zavedli ji Benátčané, aby lid odvábili od slavností národních. „Marinerezza,“ tak se ona slavnost nazývá, se ujala a dosud slavena bývá s velikou okázalostí. Toho dne ostatky svatého — tělo ve stříbrné rakvi a hlava v zlaté nádobě — noseny bývají po městě a procesím provázeny.

Marinerezza dostala jmeno od marinářů (marinari), válečného mužstva, jež Boka dávala galejím Benátským a jež stálo pod velením sopracomita z domácí šlechty. Mariňáři provozovali o té slavnosti válečné tance a rozličné hry.

Republika Benátská dodala marinerezzi veliké vážnosti. Všichni vězňové, kromě nejtěžších provinilců na smrt odsouzených, byli tři dni před slavností na svóbodu propuštěni, aby na ní mohli míti účastenství, a teprve čtvrtý den po slavnosti měli se navrátiti do vazby; činilili tak věrně, není nám známo. Zvláštním úkazem bylo uloženo veškeré honoraci, guvernérovi, soudcům, radům, notářům, lékařům, lékárníkům atd., aby šli ve procesí za „svatou hlavou“ a nesli v rukou rozžaté voskovice, jejichž tíha byla každému stavu předepsána; tyto svíce byly po procesí složeny ve hlavním chrámě; kdo svíce nepřinesl, musil platiti pokutu. Na veřejný turnaj vypisovaly Benátky cenu 20 dukátů. Mariňáři předsebrali volby důstojníků na příští rok; sbor důstojnický skládal se z majora,

poručíka a šesti podporučíků, z nichž tři tvořili „anziguardii“ a tři „retroguardii.“ Admirál byl jmenován senátem Benátským doživotně.

Na náměstí před hlavním chrámem stál sloup, s něhož ozdobně vystrojený chlapec proslovoval chvalořeči (lodi) na dože Benátského. Taktéž na sloupě na trhu černohorském. Po skončení chvalořečí byly vyzdviženy prapory, které až osmého dne po slavnosti byly sňaty.

Guvernér, soudcové a jiní hodnostáři strojili po řadě bohaté hostiny. Admirál měl právo, aby po každé hostině kolem tabule obtančil a za to sebral si vše, co na ní zbylo. Tím byl na dlouhý čas zásobován potravinami a lahůdkami. Co nemohl spotřebovati, prodal a za stržené peníze koupil sv. Trifonu nějakou oběť.

Marinerezza měla právo, aby každý rok dala milost některému na smrt odsouzenci, jenž ale nesměl být ani velezrádcem, ani zlodějem státních peněz.

K tomu si představme národní „kolo“ na každém náměstí a nábřeží, zpěvy guslarův, ohňostroje.

Poslední marinerezza po spůsobu Benátském slavena byla r. 1809. Trvávala plných 21 dní (od 13. ledna do 3. února). Nyní je omezena toliko na jediný den.

Školní vzdělání v Boce nedosáhlo dosud toho stupně, jakého by mělo; vina toho ovšem nepadá na lid, jenž sám sebou je vysoce nadaný a vyniká skvělými dary ducha i srdce.

Republika Benátská z politických příčin domnívala se, že si nejlépe poslouží, když lid nechá tápati ve hrubé nevědomosti, aby tím spíše mohla jej udržeti v poslušnosti a pokoře. A tak se nepostarala docela nic, aby přirozené vlohy jeho byly školou vyvinuty a na dobrý směr obráceny.

Pravoslavní popové byli vychováváni v monastýrech (klášteřích), kde se připravovali na své povolání tak, že se učili církevní obřady mechanicky vykonávati, aniž poznávali důležitost toho, aby se naučili také číst v posvátných knihách, hloubali a pátrali po pravdě a byli učiteli svých oveček. K poznání této potřeby nikým nebyli přivedeni, a byť, nebylo nikoho, kdo by byl především učitele vypěstoval, aby mohli potom působiti na lid.

Republika Benátská nepečovala lépe ani o vzdělání duchovenstva katolického. Kněží katoličtí naučili se nevážiti sobě jazyka domácího, ale při tom nezmocňovali se dokonale ani jazyka latinského jakožto církevního, ani italského jakožto státního. Prašpatné platy, jichž se duchovenstvu dostávalo, nepovzbuzovaly k dalším studiím, aniž mohly vysoké vzdělání podmiňovati. Biskup míval ročního platu 1200 zlatých, kanovníci, jichž bylo hojně i kromě stolici biskupskou, brali za vděk šesti sty.

Vyniklli sousední Dubrovník ve vzdělanosti tak znamenitě, mohl toho dokázati, maje všecky podmínky k pěstování jazyka národního, jehož jarou sílu a rozkvět nemohlo potlačiti žádné koketování s italštinou. Kotor a s ním celá Boka nebyly s to, aby vešly v závody na poli vzdělanosti, když jim byla odňata možnost, aby zvelebovaly svůj zděděný jazyk slovanský. Nicméně budiž při nich aspoň pochvalně

uznáno, že tomuto jazyku zůstaly po všechny časy věrny a jej zachovaly pro příští, lepší doby.

Úsilí republiky Benátské neslo se za tím účelem, jak už bylo dotčeno, aby jazyk srbský platil za sprostý a nízký, aby padl v nevážnost a znenáhla byl vyhlazován. Srbština a pravoslavný lid, jenž se jí nepřestával přidržovati, byly po všechnu dobu panství Benátského krutě pronásledovány, čemuž za zástěru musila sloužiti víra. A tak tři čtvrtiny veškerého obyvatelstva ani nebyly připuštěny, aby se na teplých paprscích osvěty poohřály.

Chtělli pravoslavný spojiti se s katoličkou sňatkem manželským, nedostal od biskupa dovolení dříve, dokud nepřistoupil k vyznání církve římské. Kaluděři (pravoslavní mniši), kteří proti tomuto zákonu jednali, byli trestáni vyhnanstvím, žalářem i galejemi. R. 1672 vydal senát Benátský úkaz, jímž byli všichni nesjednocení pravoslavní duchovní ze země vypovězeni a jenž pravoslavným ukládal, když by se v Boce chtěli usaditi, aby se sjednotili s církví katolickou. Úkaz z r. 1679 přikazoval pravoslavným, aby světili svátky katolické. Úkaz z r. 1455 pravoslavné nutil, aby církvi katolické vrátili všechny statky, jichž od ní jakýmkoli spůsobem nabyli, jakož i aby katolickým kněžím odváděli desátek jako katolíci. V Kotoru jim byla vykázána ke službám božím pouze malá kaple sv. Lukáše, a r. 1676 ani jim nebylo dovoleno, aby ji zvětšili.

Jen šlechtě Kotorské bylo dovoleno, aby si vydržovala veřejného učitele „krásných umění,“ jenž dostával od eráru 100 dukátů ročního platu; později tento plat ztenčen na 30 dukátů. Sami katoličtí biskupové marně se dovolávali, aby byl v Kotoru zřízen seminář pro vzdělání kněží, a snaha jejich zůstala bezúspěšná a leda planými sliby odbývána i potom, když se nabídli, že na založení semináře zaopatří potřebné peníze, ano i když peníze skutečně sebrali.

Spisovatel historie republiky Dubrovnické, Appendini, sestavil také životopisy znamenitých Bokelců. Z nich některé uvedeme.

Trifone Bisanti, r. 1513 stal se biskupem Kotorským, vzdal se této hodnosti r. 1532, aby se mohl v soukromí studiím oddati, a zemřel brzy na to r. 1540. Vylíčil v dopisech kardinálu Dominikovi Grimanimu tehdejší války s Turky.

Gregorio Bisanti psal tak pěkně veršem i prosou, že mu za to papež Benedikt XIV. pamětním listem, napsaným jmenem republiky Benátské, nabídl biskupství Kotorské, kteréhož Gregorio Bisanti nepřijal.

Giovanni Bona de Bolicis čili Bolizza, výtečný vojevůdce, jenž Kotor několikrát zachránil, popsal Kotor jazykem latinským (Descriptio Ascriviensis urbis).

Mariano Bucchia sebral statuty Kotora a přičinil se, že byly vytištěny r. 1616.

Vincenc Kosović, jehož otec přistěhoval se do Kotora z Bosny, stal se r. 1735 biskupem na Korčule a proslavil se jako řečník.

Hyacint Dimitrović (Giacinto Demitri), dominikán, dobyl si jmena jakožto misionář v Uhrách a byl za to r. 1681 jmenován biskupem v Senji.

Trifone Uvrachieu, nar. r. 1696, studoval práva v Padově, byl advokátem v Zadru a dobyl si takové pověsti, že byl v 36. roce věku svého povolán do Benátek za sekretáře senátu a státního radu. Zemřel r. 1786 v Benátkách, jichž archivu odkázal několik manuskriptů.

Z těchto mužův, ať už jakkoli vynikali, ani jediný nebyl milovníkem slovanského lidu, z něhož pošel, ano Marin Dragović (Marino Drago), jenž byl r. 1688 biskupem v Kotoru a později na Korčule, kde r. 1733 zemřel, myslil, že své domovině bůh ví jakou službu prokáže učeným důkazem, že slovy „Italie a při ní ležící ostrovy“ rozumí se i Dalmacie s Bokou Kotorskou.

Republice Benátské šlo o to, aby ani domácí katolíky nemusila připustiti k předním hodnostem a aby je mohla věčně obsazovati svými lidmi. Proto jí byly tolik proti mysli snahy Bokelcův, aby jim zřízeno bylo nějaké vyšší učiliště. Kdo se chtěl lépe vzdělati, tomu bylo nastoupiti cestu do měst italských, což arci mohli podniknouti jen synové z rodů bohatých. Chudší, byť i stavu šlechtickému náleželi, musili zůstati doma, kde se mohli naučiti leda čísti a psáti, což už jim slulo „krásným uměním.“ Chudí nobili, nabyvše takové přípravy, prohlásili se za advokáty, či vlastně veřejné písaře; advokátství bylo „uměním svobodným.“ Tito advokáti uměli znamenitě pře do nekonečna zapřádati a klidné občany proti sobě štváti.

Nobilů a kontů bylo jako plevele. Republika Benátská byla v podezření, že šlechtické tituly za babku prodává. Prodej tento ovšem nebyl zřejmý, a peníze, které musil povýšenec zaplatiti, byly dávány vlastně jako taxy. Taxa za titul hraběcí neobnášela víc, než 25 dukátů ve stříbře (40 zl).

Ani nyní není o školní vzdělání v Boce postaráno tak, jak by bylo záhodno a jak by toho velmi schopný lid zasluhoval. Illustrací nad jiné výmluvnou k tomu jest, že Bokelci posílají syny i dcery své na lepší vzdělání na Cetyň; syny na bohoslovnou školu a dcery na vyšší dívčí ústav.

Dodatkem uvádíme několik číslic ze soudní statistiky, které o veřejné mravnosti Bokelců svědectví vydávají a, jakž dlužno vyznati, ve světlo nad míru příznivé ji staví.

R. 1878 bylo u krajského soudu v Kotoru 265 osob ve vyšetřování; z nich 1 pro pokus svádění, aby zneužito bylo úřední moci; 22 pro urážku úředníků nebo stráží; 1 pro jiný přestupek proti veřejné bezpečnosti; 1 pro těžké poškození na těle, zaviněné neopatrností; 1 pro těžké poškození na těle, zaviněné neobezřelou jízdou; 1 pro jiný přestupek proti bezpečnosti života; 46 pro těžké poškození na těle při svévolných potyčkách; 41 pro menší krádeže; 6 pro zpronevěření; 11 pro podvod; 7 pro zlomyslné poškození cizího majetku; 123 pro urážku na cti; 4 pro hrubší a veřejné porušení mravopočestnosti; 1 pro přestupek tuláctví.

Nikdo nebyl ve vyšetřování pro vraždu, zabití, cizoložství, smilstvo ze řemesla, kuplířství, opilství.

Z těchto 265 osob bylo odsouzeno pouze 100, z nichž 81 mužských a 19 ženských; odsouzení byli trestáni skoro vesměs pro provinění nejlehčí. Z nich sedělo 17 muž. a 1 ž. 8 dní až měsíc, 65 muž. a 18 ž.

méně než 8 dní. Na počátku roku zbyl ve vězení pouze jediný člověk z r. 1877, jenž v něm zůstal i na r. 1879.

R. 1877 stálo před porotou v Kotoru 13 obviněných. Z nich odsouzeni 2 do vězení od 8 dní do měsíce, 9 na méně než na 8 dní, 2 k pokutě.

III. Hospodářství.

Území Boky je hornaté a skalnaté, tedy polnímu hospodářství málo příznivé. Dna údolí, úžlabin, roklí a propastí, často sotva větší stolu nebo mlatu, platí za pole a nivy. Kde však se mohl nahromaditi dostatek prsti, tam jižní slunce vykouzluje hned malý ráj. Tak je v Župě a Grblji. V Paštrovicích prostírá se podél mořského pobřeží pěkná, úrodná rovinka až k nejjižnějšímu konci Boky.

Kde nejsou svahy příliš příkré a skály hrubé, Bokelci pomáhají si uměle, aby nabyli půdy. Srovnávají totiž kamení v tarasy, jichž bývá i mnoho řad nad sebou. Tarasy nazývají „mezemi“ (medje). Prsť, která byla mezi kamením, na mezi nahromaďují, a taras brání, aby ji deště nesplákly. Na mezích pěstují hlavně révu.

Veleúrodné jest pobřeží od Ercegu Nového až k lokně Risanské.

Dragaljské pole zásobilo by obilím celou Krivošiji, kdy by bylo zmeliorováno a postaráno o zavlažování umělé, když přirozeného se nedostává. Umělé zavlažování snadno by se provedlo, kdy by na severní straně nadělány byly nádržky na vodu stékající s hor, odkudž by za letního sucha pouštěna byla na pole; ale není to možno bez podnětu a pomoci státu.

Celkem dlužno vyznati, že Boka jest velmi dobře obdělána. Kde je mezi skalami přehrštle prsti, je využitkována. Polní jako zahradní práce vykonávají se skoro vesměs motykou, jednak proto, že na malých i nepřístupných prostorách nelze pluhu se obraceti, a jednak, že není dostatek tažného dobytka.

V sadech pěstují mandlovníky, olivy, pomeranče, citrony, moruše, smokvy, granátová jablka. Na níže položených a výslunných místech žlutají se pomeranče prostřed zimy, o vánocích kvetou růže „bokeljky,“ jež nevydávají vůně, v lednu rozvíjí se květ mandlovníka.

Na zahradách sázejí dýně, turky, okurky, rozmanité druhy salátu a „kupus,“ kapustu to, která se nesvinuje do hlávek.

Z obilí daří se kukuřice, pšenice a ječmen. Brambory Bokelci naučili se sázeti od Černohorců; černohorské brambory jsou lepší a moučnatější. Obilí neurodí se nikdy s potřebu. Malá úroda stačuje na 4 měsíce, prostřední na 6, nejlepší na 8 měsíců. Ostatek se doplňuje přívozem, nejvíce z Ruska přes Černé moře. Proto tak často přistávají před Kotorem ruské lodi, na nichž jest obilí naloženo.

Z dobytka chovají nejvíce bravu, málo skotu, ještě méně koní. Statistisches Jahrbuch vykazuje na rok 1878 v Boce koní 224, oslův a mezků 1410, skotu 3494 kusů, ovcí 16.036, koz 11.278, prasat 2571.

Koně jsou jen k jízdě, nikde k tahu. Ve městech se někteří lidé živí tím, že své koně pronajímají k cestování; za koně i průvodce

platí se 6 zl. denně. Špatní a staří koně vřaďují se mezi soumary a slouží ku přenášení břemen.

Chov skotu není tak značný, aby uhrazoval spotřebu hovězího masa. Nedostatku tomuto dosud odpomáhali Krivošijané, kteří byli překupníky hercegovských hajdukův a prodávali jim dobytek, jejž hajduci na četování odňali Turkům. Skotu, jenž takovým způsobem do Boky přicházel, bývalo někdy tolik, že maso jeho sušili a sušené vyváželi. Nyní jsou Krivošijané o toto odvětví živnosti připraveni.

Brav je nejvýnosnějším hospodářským předmětem. Ovce nechovají se na vlnu. Jemnovlné ovce nehodí se tu k chovu, protože jsou odkázány na pastvu, a běhajíce po stráních, zůstavily by nejlepší část rouna na skalách a trní. Maso bravu požívá se po celý rok. Na podzim jej po hromadách porážejí, maso na tenké řízky krájejí, solí a suší na „kastradinu," velmi oblíbený pokrm. Mnoho kastradiny vyváží se do Italie. I Černohorci a Hercegovci prodávají Bokelcům brav na kastradinu. Z mléka vyrábějí sýr, jenž je velmi dobré jakosti; vyvážejí jej do Italie; Italiáni jej pode jmenem „formaggio Moreotto" světu udávají.

Včelařství je sice primitivní, ale med i vosk je výborný a včely ho snášejí v hojnosti. Úly jsou stojaté špalky. Když se med vybírá, včely jsou obětovány. Statistisches Jahrbuch napočítal r. 1878 úlů 730.

Bource pěstují v domácnostech. Obírají se jimi ženy, které i vlákna soukati i tkáti umějí. Hedbáví je druhu zvláště dobrého. Ve pěstování bourců Bokelci stali se učiteli Černohorců.

Drůbeže málo hlídají. Hus a kachen nevídati. Na podzim, když ptactvo stěhovavé zaměřuje do jižních končin a zemdleno letem přes moře na skály dalmatské se snáší, Bokelci jako všichni Dalmatinci činí na ně hojný lov.

Rakouský monopol nedovoluje jim sázeti tabáku; proto jsou tím pilnějšími odběrateli pašovaného tabáku černohorského, jenž daří se výtečně v Bělopaličích a u Podgorice.

Zátoka oplývá rybami. Bokelci ještě nyní si vypravují, když do chobotu veplula první parní loď, že v rybách zrovna orala a pro jich množství téměř dále nemohla. Ryby prý, majíce parník za nějakou sobě nebezpečnou potvoru, jíž nikdy před tím neviděly, daly se na bezhlavý útěk a prchaly a prchaly, až vklouzly do Boky, odkudž nemohly dále. Tu pak prý je lidé pohodlně do rukou lapali a na břeh vyhazovali.

Protože moře jest obecné, jest o chudinu postaráno. Může tedy nejen onen Bokelec, jenž pluje po dálných mořích, nýbrž i ten, jenž nikdy z domova se nehnul, právem říci: My jsme živi od moře.

Ryby suší a nakládají. Připravují tak pro obchod i skorance, jež od Černohorců při jezeře Skaderském kupují. Skorance jsou specialita tohoto jezera a mají hojný odbyt v Italii. Obyvatelé Crmnické nahie naloví těchto drobných rybiček na miliony. Před časy Turci, pozorujíce, že Černohorci mají z lovu skoranci slušný příjem, umínili si, že jim obchod s nimi zkazí. Černá Hora, nemajíc vlastní soli, jest odkázána na mořskou sůl z přímoří. Pašové Skaderští zapověděli Albancům prodávati Černohorcům soli, čímž je přinutili, aby se o ni

obraceli výhradně do Boky; a tak měl pašovský rozkaz vlastně účinek ten, že styky Černohorců s Bokelci staly se užšími.

Řemesla a průmysl stojí na stupni nízkém. Přední místo zajímá stavitelství. Domy zámožných občanů jsou solidně z kvadrů zbudovány, ačkoli všech architektonických ozdob prosty. Selské kuče jsou chatrné, bez podlahy, bez komína, s ohništěm uprostřed na zemi. Protože je stavebního dříví naprostý nedostatek, vidíme při stavitelství snahu, aby bylo dřevo kde jen možno nahrazeno kamenem. Plátno i sukno („čohu") ženy samy tkají; ženy jsou zároveň mystryněmi v šití, vyšívání a pletení. Venkovanům jsou obuví opánky; ševcovina je ve městech přiměřeně zastoupena a výrobky její jsou spíše pevné, než úhledné. Modní obuv a šatstvo dováží se z Terstu, tolikéž výrobky jemnějších řemesel.

Nejznačnější důchody plynou kraji z obchodu a plavby.

Nejbližší obchod je s Černou Horou a Hercegovinou.

Následující číslice objasní nám obchodní styky s Černou Horou.

Prodlením roku bylo z Černé Hory do Kotora přiveženo: pšenice 58·65 ct., kukuřice 62·75 ct., ovsa 146 ct., fisolí 33·40 ct., vosku 18·80 ct., medu 33 ct., sýra 7·25 ct., vlny 31·85 ct., koží 168·92 ct., loje 213·62 ct., bramborů 1907·80 ct., zelí hlávkového 497·50 ct., kastradiny 576·30 ct., ryb 3612·60 ct., rujeviny (barevného dříví) 1991·94 ct., slámy 518·80 ct., dříví na palivo 3089 ct., louče 233 ct., staré mědi 14.18 ct.

Kromě toho mnoho drůbeže, vajec, másla, slaniny, vepřového masa, zvěřiny, liščích koží a dříví na stavivo.

Z Kotora do roka na Černou Horu vyvezeno: vína 959·50 ct., oleje 22·85 ct., rakije 250·48 ct., octa 21·40 ct., soli 5533·50 ct., rýže 40·20 ct., měděných nádob 8·12 ct., mědi 14·15 ct., železného zboží 25·10 ct., železa 22·20 ct., prken 633 ct., kávy a cukru 18·73 ct., střelného prachu 8·50 ct., papíru 2·64 ct., absintu 15·51 ct., cyperského vína 1·32 ct., plátna 9 lib., lnu 20 lib., bavlněného zboží 17·97 ct., bavlny 1·13 ct., vlněných látek 276·43 ct., jemného sukna 67 lib., koudele 6 lib., skla 7 lib., port 4 lib., měděného drátu 87 lib., kukuřice 293·30 ct.

Mimo to vyváženy na Černou Horu truhly ořechové a jedlové, hrnce, poháry, láhve, číše, mýdlo, voskovice atd.

Roční přívoz z Černé Hory do Kotora má ceny asi 90.000 zl., vývoz na Černou Horu asi 110.000 zl.

Z uvedených číslic vysvítá, že Boka a Černá Hora po stránce hmotné na sebe jsou odkázány. Černá Hora potřebuje Boky, aby mohla odbyti své suroviny a zásobila se zejmena solí, a Boka potřebuje Černé Hory, aby jejími surovinami, částečně řemeslně a průmyslně přeměněnými, dále trhovala, jakož i aby odtud pokud možno uhrazovala svůj nedostatek potravin. Nelze říci, že by Boka Černé Hory méně potřebovala, nebo dokonce, že by mohla bez ní obstáti. Dokázal to jasně již r. 1869. Tehdáž Černohorci byli v podezření, že radou i skutkem podporují povstání v Boce, a vláda Vídenská, aby přítrž učinila domnělým jejich rejdům a za ně je potrestala, zapověděla Černohorcům docházeti na tržiště Bokelská. Následek ukázal se již za několik dní. V Boce, a zvláště v Kotoru, nastala nikdy nebývalá a nesnesitelná

drahota. Obyvatelstvo počalo reptati, a znepokojení bylo větší, než dokud Černohorci měli na pazary volný přístup. Vláda musila se starati především o vojsko a steskům obyvatelstva nemohla vyhověti dovozem potravin odjinud. A tak byla již v osmi dnech okolnostmi přinucena, aby zakáz proti trhujícím Černohorcům zrušila.

Mnohem výnosnější obchod Bokelci mají na moři. Bohatí majitelé lodí, kapitáni, provozují jej na vlastní pěst, chudší pak, nemajíce dosti kapitálu na zakoupení nákladu, pronajímají se s loďmi svými obchodníkům z jiných měst při Jaderském moři a dělají jim převozníky; až i řečtí obchodníci do svých služeb je přijímají.

Když Rakousko r. 1797 po prvé do Boky vstoupilo, zastalo tam 264 lodí, jež byly majetkem občanů. Do r. 1804 vzrostl počet lodí na 381. R. 1836 Vuk Karadžić páčí patentované loďstvo celé Boky již jen na 250 kusů.

Statistisches Jahrbuch vykazuje pro r. 1877 509 obchodních lodí, které z Kotorského zálivu vypluly; z nich bylo 238 s nákladem dohromady 68.413 tun v ceně 559.600 zl.; prázdných lodí vyplulo 271 dohromady na 49.428 tun nákladu. Za jiným účelem, než za obchodem, vypluly 4 lodi na 595 tun nákladu.

Téhož roku vyplulo z přístavu Budvanského 236 obchodních lodí s nákladem 68.203 tuny v ceně 24.000 zl.; prázdných lodí vyplulo 132 na 354 tuny; za jiným účelem, než za obchodem, vyplulo 119 lodí na 3437 tun.

Téhož roku přistálo v Kotorském zálivu 482 lodí obchodních na 116.663 tun nákladu v ceně 3,623.700 zl. (Číslici tuto několikráte zveličila válka Černé Hory s Tureckem.) Prázdných lodí přistálo 38 na 1390 tun nákladu. Lodí, jichž účelem nebyl obchod, přistálo 5 na 839 tun.

V Budvě přistálo 358 lodí na 69.300 tun v ceně 361.000 zl.; prázdných lodí 12 na 451 tun. Lodí, jichž účelem nebyl obchod, přistálo 119 na 3437 tun.

Jak z těchto číslic vidno, přírůstek lodí za posledních 74 let je poměrně velmi nepatrný naproti pozoruhodnému rozkvětu v posledních letech minulého století a v prvních letech století našeho.

Za republiky bývaly obchodní lodi vyzbrojeny děly jako lodi válečné. Lodi větších rozměrů, jako tartany, navy a briggy, mívaly na palubě 6—20 děl. Bylo jim často podstupovati bitvy s mořskými loupežníky, jimiž se moře středozemní hemžilo. Ve válkách pomáhaly válečnému loďstvu republiky.

Námořský obchod Boky Kotorské za vlády rakouské poklesl. Úpadkem nejdůležitější a nejvýdatnější živnosti vystěhovalo se z Boky i bývalé bohatství. Jaká je toho příčina? Svedli bychom ji na parníky, které plachetním loděm takovou konkurrenci učinily, jako železnice povozníkům; ale na parnících nelpí jediná vina, neboť úpadek nastal už před jich vynalezením.

Kde tedy pravou příčinu hledati?

Po pádu republiky opustil Boku Benátský kapitál. Rozervané poměry, které trvaly až do r. 1814, kdy Boka připadla definitivně k Rakousku, nebyly příznivy jejímu hospodářskému rozkvětu. Rakousko,

jsouc nyní pánem Boky, navázalo — jako v celé Dalmacii — tam, kde Benátky přestaly. Neznajíc poměrů a potřeb území, rakouská správa jala se podporovati v Boce živel cizí, italský, a tím vstoupila do šlepějí Benátských. Ale po odchodu Benátčanů živel italský pozbyl pro Boku hlubšího významu a mohl jí býti dále leda na vnější nátěr, jejž doba smyje a pod ním se znova objeví přirozená půda. Kdy by rakouská správa byla již na počátku zanechala umělého pěstování živlu cizího a smířila se s myšlenkou, že podporováním a vychováváním národních individualit nenadržuje se podivnému rozmaru několika hlav, jež za chvíli samy od něho upustí, nýbrž kdy by byla nahledla, že rozvoj národů, jak duševní tak hmotný, může býti založen pouze na jejich samobytnosti, věci v Boce vypadaly by dnes jinak. Pak by se vláda byla postarala o dostatek dobrých škol, které by podávaly Bokelcům nejen základy povšechného vzdělání, nýbrž které by zároveň měly zření k tomu, aby obyvatelstvo zdokonaleno bylo v odborech, z nichž má se prameniti jeho blahobyt.

V celé Dalmacii po dnešní den není ani hospodářské školy, ani obchodní, ani námořnické pro potřebu občanskou. Nepatrná Černá Hora i v této příčině učinila již první krok a zařídila si v Danilově Gradě hospodářskou školu, jíž Dalmacie marně se dovolává. Dalmatinci, ne snad pouze Bokelci, ačkoli má pro ně námořnictví důležitost prvního řádu, jsou nuceni osvojovati si vědomosti, pro toto zaměstnání nezbytné, toliko empiricky.

Bohatství Boky je to tam, celkem však Bokelci přece žijí dobře a v poměrné zámožnosti. Heslem jejich jest: všude po bílém světě peníze vydělávati a doma je utráceti. Při své lásce k rodnému kraji myslí, že nikde pod sluncem není život tak příjemný, jako v Boce. Ale v té milé Boce jsou dosud neznámy všechny ony rafinované způsoby, jimiž se ve velikém světě statky promrhávají. A Bokelci, jsouce od jakživa velmi střídmí a skromní, nepropadli rozmařilosti, jež základy blahobytu všude podkopává.

Živobytí je v Boce velmi laciné. Kdo má 60 zl. měsíčních příjmů, může tam žíti po kavalírsku. Čí důchody obnášejí měsíčně 100 zl., sotva tolik peněz utratí a poměry samy jej nutí, aby si zachoval kapitál.

Za republiky Benátské Bokelci neplatili skoro žádných daní. Benátky měly dosti na tom, že měly v Boce dobrý obchodní bod. Nežádaly od obcí víc, než aby uznávaly, že jsou závislí od republiky sv. Marka, a na důkaz této závislosti aby přinášely „providurovi,“ jakožto representantu Benátek v Kotoru, jisté dárky, které byly všude jiné. Krivošijané na př. měli závazek, aby jejich hlaváři čtyřikráte do roka předstoupili před providura a darovali mu na znamení poslušenství bílé jehně s červenou páskou. Obce a osady byly pokládány za léna; učinilyli za dost svým lénním povinnostem, vláda si jich dále nevšímala, jsouc nesnášelivou jen ve věcech náboženství. I vladykové černohorští byli v držení léna, jež jim republika Benátská propůjčila. Lénem tím byl klášter Stanjevići, jejž republika Benátská dala vladykům černohorským v bezplatné užívání na počátku 18. stol., vymínivši si toliko, aby za to jednou do roka přijeli do Kotora a navštívili providura.

Rakousko učinilo tomuto idylickému stavu rázem konec. Prvním jeho činem bylo, když uvázalo se ve správu Boky, že zavedlo patenty na lodi. Bokelci počali kroutiti hlavami. Přišly jiné daně. Bokelci myslili, že se jim pod Benátkami dařilo lépe, a již r. 1848 se vzbouřili ve prospěch Benátek.

Hledíc k malé produktivnosti země, jakož i k politickým poměrům, vláda rakouská ani Bokelce, ani Dalmatince vůbec neobřemenila daněmi tou měrou, jako jiné svoje národy. Dalmacie vykazuje každý rok deficit, jejž uhrazuje erár, vlastně produktivné země Rakouska. Není mnoho, páčímeli tento deficit pro Boku ročně na 35.000 zl. Počítámeli deficit ve stejné výši po 68 let, připočítámeli úroky a hezkou řadu milionů, kterou ob čas vyžadují v Bocc mimořádné poměry, nabudeme přesvědčení, že Boka stála již teď říši víc, než jí kdy bude moci nahraditi. (Pokračování.)

Nové zeměpisné výzkumy na Rusi.

Podává

dr. **Jaroslav Vlach.**

Sotva že generál Skobelev skončil výpravu vojenskou proti Tekincům, ruští zeměpisci jali se prozkoumávati kraj vydobytý jakož i krajiny sousední, totiž severní stepi a jižní perskou provincii Khorasanskou. Výzkumy takými vědeckému světu známa jsou jmena Gladyševa, Grodekova, Kalitina, Lukjanova, Maslova, Melnického a především Lessara. Tento r. 1881 na podzim provedl vyměřování mezi Aschabadem a Seraksem při hranici ruskoperské. Rusové byli totiž vystavěli železnici z Michajlovska (u jezera Chvalinského) do Kyzilarvatu (54⁰ v. d. P., 39⁰ sev. š.), i jedná se jim o další stavbu k hranicím perským; vyměřováním Lessarovým jest dokázáno, že stavba tratě železniční v krajinách těchto a dále údolím Herirudským za Seraks jest velmi lehká. Počítá se, že stavba této tratě nestála by více než 8 mil. fr. Při výzkumech svých Lessar provázen byl pouze 30 kozáky; Tekinci nekonali mu žádných obtíží, ano vyslovili se velmi pochvalně o stavbě dráhy jich zemí.

Lessar opustil Aschabad na počátku října r. m. Září a říjen, jakož doba jarní, hodí se nejlépe k cestování a zvláště k vědeckému bádání v těchto krajinách. Aschabad, hlavní město Tekinců, jest opevněné místo, jež v poslední době vlivem Rusů, Peršanů i Arménů rychle na se béře tvářnost města po spůsobu našem. Město honosí se bazarem, domy vystaveny jsou z cihel sušených. Krámy zásobí tě hlavními věcmi potřeby všední; co jest nad to, dlužno si opatřiti buď v Baku buď v Astrachanu. První stanicí (11 kil. za Aschabadem) jest Annau, zbořená pevnůstka, u níž nalézá se aul (tábor, vesnice) turkomanský. V pevnůstce Lessar shledal zříceniny mešity pěkně stavené a značné velikosti; na celé cestě z Michajlovska nenašel budovy podobné. Na

další cestě dostal se do Gjauaru (21 kil. od Annau). Tekinci v okolí žijí ve stanech plstěných nebo v chyžích stavených ze sušené hlíny; četné jsou pomníky, jež vystavěli nad hroby svých náčelníků, z nichž však žádný nevyrovná se mešitě Annauské. V Gjauaru jsou tři pevnůstky, z nichž jednu drží posádka ruská; v okolí — jedině na celé trati do Seraksu — bude třeba podnikatelům stavby železničné přemáhati značné stoupání. Další stavba do Baba-Durmazu bude mnohem snadnější; k Lytfabadu jest rovina k severu nakloněna a částečně houštinami pokryta. Blíže Lytfabadu nalézají se pole vzdělaná a při březích malé říčky Durungaru jest skupina čtyř vesnic, jež slovou Kalej-Mir, Chir-Kala, Kyren a Lytfabad. Kyren obývají Turkomani, Lytfabad Peršané; v bazaru Lytfabadském dostaneme rýži, cukr, hrozny, čaj, ořechy, malá zrcadla, látky k barvení vlasů a prstů a j. Věci lepší ceny bylo by s nebezpečím nabízeti, snadnoť by propadly hrabivosti úřadů. Krajina odtud až do Kaaky jest nejúrodnější ze všech krajů tekinských. Vody má dostatek; četné kanály ji rozvádějí po polích. Tu nalézají se mohyly velmi zhusta; dle Vambéryho jsou vystaveny na počest hrdinů novějších, ale tomu odpírají obyvatelé domácí. V oase mezi Lytfabadem a Kaakou mnoho jest zvěře, zvláště bažantů. Před Kaakou jsou zříceniny velikého města Pištaku; Lessar má za to, že jsou to zbytky několika osad, jež ponenáhlu byly opuštěny. Když totiž osada byla vydrancována, obyvatelé jí už neobnovili, nýbrž usadili se dále odtud. Dle toho snad obyvatelé Pištaku založili i Kaaku, jež jest nejrozsáhlejší ze všech osad mezi Aschabadem a Seraksem, majíc na 600 domů. Obyvatelé, Alieli-Turkomani, kteří se r. 1873 z Chivy sem utekli, dělí se ve dvě obce. Způsob výživy turkomanské není tak šeredný, jak líčí Vambéry; jedí pilav (jehněčí s rýží) a živí se mlékem velbloudím a melouny. Za tímto místem vede cesta územím posud málo známým; Lessar shledal tu zříceniny pevnůstky Kara-Chanské, jejíž jmeno dosvědčuje, že kdysi patřila chánům Mervským. Na další pouti Lessar došel vesnice tekinské, jmenem Khodžamed, potom Dušaku, odkud prostírá se rozsáhlá rovina, po níž pasou se velmi hojní dikobrazi; rovněž četné jsou tu kupy všekazův, kteří žijí v celé krajině mezi Tedžentem a mořem Chvalinským; rozežírají všeliké dřevo, jen do prahů železničních se posud nedali, což asi souvisí s otřásáním prahů při jízdě vlaků. Obyvatelé Dušaku, polo kočovníci, pěstují role toliko v létě; v ostatní čas roční toulají se po stepích ponechávajíce dozor nad domovem několika rodinám. Potok zavlažující tuto oasu za dešťů mocně se rozvodňuje; ale jako ostatní nevlévá se do řeky Tedžentu, jež teče na sever. Mezi Dušakem a Meanem jest pustá krajina až k oase Meanské, kde nalézají se dvě vesnice, Mean se 100 a Emraly se 150 staveními. Cestovatel náš brzy dostal se do malé vesnice Čáče, jejíž obyvatelé živí se pěstováním bavlny; 30 kilom. za touto vesnicí křižuje se s cestou jiná, jež vede z Mešedu do Mervu. Krajina okolní jest dokonalou stepí, kterou dostaneme se do perského města Seraksu. Město jest opevněno a má posádku jednoho praporu; pole a zahrady jsou uprostřed města. Poněvadž Tekinci často pustošili krajinu okolní, Peršané neodvažují se za brány městské dál do krajiny. Seraks má několik studní; rovněž zavlažuje město kanál, který vede

se z Tedžentu, 14 kil. od města vzdáleného. Měření Lessarovo dokazuje, že výška mezi úvalem Tedženským a jezerem Chvalinským skoro není rozdílna; jest pravdě podobno, že celá rovina za jezerem Chvalinským byla kdysi zaplavena a že Tedžent vléval se přímo do tohoto moře. — Lessar se přes Mešed vrátil do Aschabadu.

V těchže krajinách zaměstnán jest vyměřováním poručík Lukjanov; i on navštívil město Seraks. Probádáním ostrova Sachalinu m. r. zabýval se neúnavný přírodozpytec Poljakov, který již po mnohá léta cestuje v rozmanitých částech velříše ruské podporou carské společnosti zeměpisné, jakož akademie náuk v Petrohradě a Moskevské společnosti přírodozpytců. Úkolem jeho bylo prozkoumati, zdali ostrov Sachalin hodí se k osazení. On odpovídá, že aspoň část jižní jest k tomu spůsobilá. Na Novou Zemi hodlá jíti Braun vyšetřit, jak bohata jest na kovy, kdežto do pobřežních krajin laponských míní se vydati v létě Krasovskij na studie o rybách severního ledového moře.

V krajinách náhorní vysočiny Pamirské mešká právě dr. Regel, by poslední posud neznámé části její probádal. Výzkumy jeho vzaly svůj počátek na březích Matše, nedaleko ledovce Zerafšanského. Odtud dal se směrem ke Garmu, hlavnímu místu v Karateginu, sedlem Pakšifským, sestupuje v úval Kyzyl-suský podél malé říčky Sor-boku. Z Garmu vypravil se do Kala-Khumbu; na cestě seznal údolí řeky Vakiš a sedla Kamčirak, Sagridešt a Khubu-rabat, z nichž první vyvýšeno jest nad moře as 2900 m. Po té sledoval tok horní řeky Amu až k oněm místům, kde vtéká řeka Vandž, kterou domácí obyvatelé považují za jeden ze dvou zřídelních toků řeky Amu (druhým jest Pjandž); dle jich zpráv jest Aksu, který obtéká Tamir, jen přítokem Vandže; spolu z toho plyne, že nevlévá se do Pjandže, nýbrž že tak činí jiná řeka Čuntuk, jež se pramení z jezera Jašil-kulu. Aby se přesvědčil o pravdivosti toho, co domorodci vypravovali, Regel šel podél břehů Vandžských až do Teš-i-Sengi a shledal, že řeka tato má mnoho vody. Národopisné zprávy jeho jsou velmi důležity, poněvadž Darvas a Šugnan nebyl prve navštívil žádný Evropan. V Karateginu Regel shledal podivnou směsici lidí rusovlasých a černovlasých; mluví řečí, jež podobna jest velmi tadžickému nářečí, obvyklému v Samarkandě. V Šugnanu obyvatelstvo mluví však řečí zcela různou, jež připomíná valně řeči evropské; nápěvy písní národních rovněž mají ráz evropských písní. Tito horalé obývají domy, jež staveny jsou z kamene a hlíny a střechy mají po spůsobu našem pokryté došky, kdežto domy Tadžiků mají střechy ploché. Uvnitř domů stěny jsou vždy poházeny hlazenou vrstvou hliněnou s malými kaménky. Regel přezimoval v Darvazu, aby na jaře pokračoval ve svých výzkumech. I horlivý botanik Smirnov pobyl r. m. v těchto krajinách; strávil několik měsíců v údolí Vakišském a v Darvazu a nyní nalézá se v chanátu Bucharském.

Dne 16. prosince m. r. opustila Petrohrad *expedice*, vypravená carskou společností zeměpisnou *k ústí řeky Leny*, jak bylo loni ustanoveno na mezinárodním sjezdu polárním. Vedle této carská společnost zeměpisná zřizuje podobnou výpravu na Nové Zemi; k podpoře její vykázala vláda ruská 20.000 rublů; výpravu i stanici pozorovací bude řiditi Andrejev, který v květnu neb v červnu odebéře se na Novou Zemi.

Výprava určená ku prozkoumání *starého řečiště mezi řekou Amu a jezerem Chvalinským* dokončila na podzim r. m. nejhlavnější část práce své a vrátila se v zimě do Petrohradu. Nivellování ukázalo, že není žádné překážky k jeho znovuzřízení. V řečišti Uzboje je stálý spád od západní hranice chivské až ke studním Čaryšlyským, kdežto měřením r. 1871 dokázáno, že i mezi Čaryšlym a mořem Chvalinským je stálý spád. Za posledních výzkumů v údolí Uzboje nalezeny četné zříceniny, jež dokazují, že druhdy krajiny tyto silně byly zalidněny.

Vedle těchto četných výprav i jinak jest zeměpisná činnost na Rusi velmi horliva. Tak pracují Rusové o vypsání nových hranic svých. Generál Stebnický ve Vojenském sborníku ruském uveřejnil vypsání hranice rusko-turecké v Armenii; byltě v letech 1878—80 členem komise, jež upravovala hranici tuto, a podává nejen vylíčení krajin pohraničních, ale spolu první dokonalou mapu hranice nové. Rovněž vydána jest mapa nové pomezní čáry mezi Ruskem a Čínou v krajině Kuldžské; mapa obsahuje též 33 astronomických bodů, jež v letech 1879—80 byl stanovil inženýr Schwartz, a skoro tolikéž stanic magnetických. Ježto určení nové hranice mezi Ruskem a Persií chýlí se ke konci, uzavřela vláda ruská ihned počíti s vyměřováním a mapováním pohraničních krajin (v měřítku 1 : 42.000). Šach perský svolil, by měření mohlo se díti po celém severním Chorasanu. Inženýr Löbel a tři soudruzi jeho provedli v poslední době nivellování krajiny mezi Orenburkem a jezerem Aralským; shledali, že rozdíl ve výšce obou krajin obnáší as 53 m. Nivellování v krajinách Baltických ukázalo, že dřívější práce slavného astronoma Struvea a jeho soudruhů vykazují veliké chyby. Některé z nich přesahují až 200 m., což jest mnoho na krajinu po většině nízkou a rovinatou. Plukovník Bonsdorf vydal zprávu o pracech astronomických a topografických, jež vykonány byly v letech 1874—79 *ve stepích kirgizských* v okolí Orenburka; dle zprávy té určena jest poloha 112 nových bodů astronomických, místopisně prozkoumána jest krajina Ufská a Orenburská, při čemž objeveno jest 776 vesnic a vesniček, jichž nebylo v letech 1842—50.

Po nějakou dobu v Petrohradě zasedá komise geologická, jež obírá se soustavným *geologickým prozkumem celé říše ruské;* děje se tak, tuším, následkem jednání při všeobecném sjezdu geologů, kterýž se byl sešel v Bologni roku lonského.

Z nových cestopisných děl právě ukončeno jest dílo zemřelého cestovatele Fedčenka *Cesta do Turkestanu;* dřívější sešity líčily zeměpisnou povahu země, její podnebí a ráz zvířeny. Poslední 18. sešit obsahuje vypsání rostlin, od Fedčenka nově objevených. Potanin chystá se vydati poslední dva svazky svých *Studií o severním Mongolsku.* Převalský pracuje o velkém díle: *Cesta do Tibetu a Číny,* jehož první svazek má vyjíti během letošního května; dílo bude opatřeno mapou a 100 vyobrazeními; mapa obsahovati bude všechny kraje středoasijské, jež Převalský prozkoumal od hranice rusko-čínské v Dzungarsku až ku pramenům Hoang-ha a od údolí Irtyšského až k severním hranicím Tibetu. Chystá se i německý překlad díla toho. *O ruchu vystěhovaleckém* vláda ruská uveřejnila právě výkaz za léta 1871—1881; dle něho tento počet Rusů překročil hranice:

roku	do ciziny	z ciziny
1871	144.000	118.000
1872	199.000	188.000
1873	236.000	204.000
1874	286.000	252.000
1875	329.000	297.000
1876	347.000	303.000
1877	331.000	284.000
1878	342.000	305.000
1879	298.000	245.000
1880	295.000	259.000
Úhrnem	2,807.000	2,455.000

Odešlo tedy do ciziny o 352.000 lidí více; v počet ten nejsou zahrnuti četní vystěhovalci, kteří opustili říši bez úředního povolení. Průměrem připadá na rok 35.200 vystěhovalců, kteří náleží větším dílem k třídám vzdělaným, často k rodinám bohatým neb aspoň zámožným.

Za to usazuje se v Rusku mnoho cizinců, kteří se rychle obohacují, poněvadž nalézají tu výdatné podpory nejen u svých konsulátů nýbrž i u četných svých domorodců, kteří žijí ve službách státních. Zvláště toto pravidlo platí o Němcích; dokladem jsou táto čísla o jich přecházení přes hranice ruské:

roku	přišlo do Ruska	vrátilo se do ciziny
1871	229.000	223.000
1872	313.000	291.000
1879	391.000	374.000
1880	406.000	388.000

Dle toho se průměrně o 16.000 lidí více přistěhovalo než vystěhovalo; po většině jsou to kupci, průmyslníci, úředníci železniční, kteří ostávají, jak praví Rus Venjukov, německými poddanými a následovně prosti jsou obromných břemen, jež tíží vlastní lid ruský. Statistika tato nemálo přispívá k vysvětlení některých úkazů národohospodářských i politických, jež spatřujeme za naší doby na Rusi a po celé Evropě.

Nové písemnictví.

Jazykověda.

Nedávno šla novinami zpráva, že p. Fr. Šimáček jakožto nakladatel Kottova *Česko-německého slovníka* vystrojil při dokonání III. dílu jeho spisovateli na počest zvláštní dychánek. Naše novější dějiny neobsahují takových příkladův uznalosti nakladatelské mnoho, ale p. prof. Fr. Kott zasluhuje zajisté za svou věru obrovitou pracovitost uznání z každé strany. Můželi se kde říci o kom, že mu práce přes hlavu

vzrůstá, zde najisto má to své místo. Nejlépe viděti pravdu těch slov z obsahu jednotlivých dílů; kdežto první totiž zabírá písmen 13, *A—M*, ukončen jest druhý díl písmenem *P*, tak že zavírá jen 3 písmena, třetí posléz obsahuje 4 písmena *Q—Š*. A nelze pochybovati, že tu není ještě vyčerpán všecek materiál jazykový. V časopisech se vyskytují ob čas nové příspěvky ke slovníku, slovníky odborné některé se teprve chystají, a z Moravy a Slezska bylo by možno sestaviti též okrouhlý svazeček doplňků. Jest viděti, jak ohromně vzrostlo lexikálné bohatstvo českého jazyka ode doby Jungmannovy, jak jazyk úžasně se rozvinul, jaké množství nových pojmů v sebe pojal, ač ještě neovládl všecky dílny řemeslnické a závody průmyslové, ba ani všecky říše duchovní nepronikl. Slovník jest nejlepším svědkem kulturního pokroku národa. Nemá však býti slovník jen mrtvým pomníkem tvořivosti národní, nýbrž může a má býti zalíbenou četbou i toho, jak pěkně dí Amande de Amicis (ve článku: Slovník četbou), kdo píše, ale také jakéholiv občana, jenž si přeje zemříti bez výčitek. Nemůžeť dle téhož duchaplného spisovatele nikdo se domnívati, že studoval řeč, nepoužilli prostředku nejjednoduššího, nejskrovnějšího a nejbezpečnějšího, aby poznal, neli všecky, aspoň pokud možná všecky živly jazykové, t. slovníka, jediné knihy, v níž možná zrakem dostihnouti, neli dotknouti se hranic jazykových, objati celek s jakousi bezpečností. Myslí, že 50 stran slovníka vzbuzuje v hlavě hustší tlum obrazů, rozmanitější, vířivější než čtení Tisíce a jedné noci. Neboť zavra knihu a oči, čtenář vidí kol sebe myriadu věcí zcela rozdílných, jež krouží a sledují sebe, ztrácejí se a zase se objevují jako mrak motýlů, způsobujíce v mysli příjemný zmatek, jenž trvá i ve snu. Však není slovník knihou jen příjemnou, užitečnou a mravnou, vynucuje lásku i proto, že je knihou nejupřímněji národní z celé literatury; o něm pracovala všecka století, učení, neučení, je to zkrátka historie naší mluvy, v níž viděti stopy věkovitého zápasu mezi prvotnou řečí a měnivým duchem národa, a proto cizinci, jenž by nás urážel, hodíme na hlavu před jinými knihami právě slovník. (V. Paedagogium 1881, seš. 6.) Tato slova znamenitého italského myslitele jsou nejlepším doporučením i našeho slovníka, na němž přestati můžeme i my. Bez výtek ovšem Kottův Slovník nezůstal. Vytýká se mu, že není ani přísně vědeckým ani praktickým; vědeckým ne proto, že bez kritiky řadí vedle sebe, co jednotliví filologové o některé věci napsali, že neprohlíží k etymologii ani k dialektům, leda povšechně nebo tu i tam; praktickým už prý není proto, že jest tak objemný. Nechávajíce tyto výtky při své váze, myslíme, že jedné ceny neupře Slovníku nikdo, že budoucímu zpracování Slovníka Jungmannova připravil a usnadnil cestu. Mnoho tu materiálu, který snad by se byl ztratil neb v té chvíli, kdy by ona práce budoucnosti byla podniknuta, nemohl býti sebrán. Kottův Slovník pak dal námět ku všeobecnému závodu u sbírání slov a vazeb. V brusičských otázkách p. spisovatel je na straně mírných; co již zvykem vešlo v obecné užívání, dovoluje, neníli to hrubý germanismus. O otázce, máli se psáti p*í*semnictvo či p*i*semnictvo, p*ří*vrženec či p*ři*vrženec, p*ří*bližný či p*ři*bližný (p*ří*blíživě je as tisková chyba), prov*é*sti či prov*e*sti, nevyslovuje se, píše však spůsobem prvým; vedle s*a*hati dovoluje se i s*á*hati. Slovo hlavobol dokládá se pouze z Prokopiova

překladu Tyssotovy Správy pro lid (1788), avšak ono vyskytuje se i v přísloví: větší hlava, větší hlavobol (Čel. Mudrosl. 179). Na slovo podárný p. spisovatel má doklady pouze z Puchmajera, i navrhuje za lepší formu zdárný; ale na Moravě ve mnohých krajích užívají obecně slova toho o lidech i obilí. Rovněž se užívá obecně na Moravě formy -sko m. -ště, o které p. spisovatel myslí, že jen v jižních Čechách jest v užívání; na př. strnisko, smetisko, ohnisko. Koncovka ta je vůbec oblíbena k vyjádření hrubosti; i žensko se říká. Štěpnost ani v Čechách nebude jen Spaltbarkeit. Schaden nevíme, jak by se vysvětlilo ve smyslo našeho škodu bráti. Některá slova se ztratila p. spisovateli při redakci, na př. hodule (lehká ženština; dobytek k posvícení chovaný), knihožrout (= Bücherwurm), konírna, lihotati, modluše (Betschwester), pekárka, přísvěc (drobné dříví), slední, šlejf a j., jiných někdy nevysvětluje úplně, na př. hodný (= též tlustý, silný), nesrstný (= neuctivý, neslušný, na Mor.), pekliti se (= býti rozpustilým) a j., aneb nijak, na př. švrčela. Avšak není zajisté možno, aby při slovníku docílena byla bezvadná dokonalost, jeli pracován v takových rozměrech, jako Kottův; nedopatření bude lze snadno doplniti, jelikož bez toho se ukázala potřeba svazku dodatečného.

Jak u nás slovníka českoněmeckého, ale vedle toho i německočeského jest potřebí, snadno lze pochopiti z německého namnoze ještě vzdělání našinců i viděti jest ze čtvrtého už vydání J. Rankova *Nového kapesního slovníka české a německé řeči* podle Jungmanna, Šumavského a jiných pořízeného. Lepší příruční knihy na ten čas není, tomu nasvědčuje i hledanost a rozšířenost její. Přece však bylo by si přáti na prospěch knihy i representace jazyka našeho před cizinou, aby slova v užívané mluvě neslýchaná, jako velprodavce, dluhoplatce, dnozlámanec, mirocelovati a p. byla příště vypuštěna, jelikož jsou nadobro zbytečným a hyzdícím balastem. Při jmenech osob spozorovali jsme nejvíce nedostatků. Bořivoj, Čeněk, Jaromír, Jaroslav, Jiljí, Kuneš, Ladislav, Milan, Vítězslav atd. vůbec dotčena nejsou. Též hojněji českých vazeb mohlo by příště přijato býti, aby cizinec češtiny neznalý neocítal se v té věci na holičkách a o slovníkářství našem nepojal nepříznivého mínění. Jest pak úkol tohoto slovníka tím větší a choulostivější, jelikož on jest jedinou příruční pomůckou, nemaje konkurrentů.

Dle hojnosti slovníků soudí se o hojnosti studia jazykového. Kdy bychom chtěli zapomenouti, že se ono děje hlavně pomocí němčiny, nebylo by dle toho u nás ještě rozšířeno žádoucí, ba nutnou měrou. Slovník polskočeský je rozebrán a jinoslovanskočeského (vyjímaje ruskočeský) vůbec ani není. Z ostatních moderních jazyků pak měli jsme do nedávna jen německo- a francouzskočeský; teprve teď k nim přibyl i *anglický slovník* péčí prof. V. E. Mourka. Spisovatel ten je již všemu čtenářstvu dobře znám svými překlady Smilesa a Thackeraye, nejnověji též Švéda Nordenskiölda; překlady jeho jsou věrné a správně české. S nemenší bedlivostí proveden jest i zmíněný slovník, a ujmeli se u nás konečně studium cizích jazyků na základě mateřštiny, co by už bylo nejvýš na čase, Mourkův Slovník bude tu pro jazyk anglický nejlepším tlumačem.

Jakési kroky k obnovenému rozšíření známosti aspoň slovanských jazyků, kterou se generace před námi mezi všemi ostatními Slovany vyznamenávala tak blahodějně, lonského roku z více stran byly podniknuty. Tak Ed. Jelínek opatřil čtvrté vydání *Špachtovy mluvnice jazyka polského* a připojil k ní pěknou čítanku, a spolek Slavia jal se vydávati texty ve všech slovanských nářečích (mimo slovinské a maloruské) s meziřádkovým překladem českým *(Slovanské čtení)*. Podnik tento druhý z rozličných příčin nedošel potřebné podpory; kdy by však i s myšlenkou měl zaniknouti, bylo by toho upřímně želeti v zájmu věci samé.

Jináče žeň tohoto roku v oboru jazykovědeckém není valná! Prof. Fr. Bartoš vydal svou *Skladbu jazyka českého*, plod práce více než desetileté, po třetí, přičiniv k ní ukázku fraseologie, která nejednu věc v Bruse Matičném nedotčenou dotýká a nejužívanější poklesky fraseologické nahrazuje hojnou rozmanitostí pěkných vazeb domácích. Skladba sama je na výši vědy a obsahuje veškeren poklad našeho jazyka prohlednut a uspořádán tak, aby čtoucí vnikl v podstatu a zvláštnosti naší mluvy, jejího ducha poznal a jej v sobě oživiv a uvědomiv čistě i dokonale mluvil a psal. Jest to pravá budova českého jazyka, jejíž chodby spletité, mnohonásobné a dílem dosud nepoznané spisovatel jasně osvětluje a chodce s nimi do podrobna seznamuje. Zásluha spisovatelova pak jest tím větší, že mnohé otázky naší skladby rozřešil, na četné zvláštnosti její upozornil teprve on a takto sám nemálo přispěl k vytříbenosti a ryzosti její.

Jiné dílo, jež si však nejen pouze český jazyk a jeho idiotismy a nuance obralo za předmět svého zkoumání, nýbrž všecky skoro jazyky známé, aby na základě jich srovnávání přispělo ke konečnému rozhodnutí otázky o původu a vývoji jazyka a pozdějšího jeho rozštěpení a rozvětvení, jakož i aby čtenářstvo české seznámilo s nynějším stavem jazykovědy vůbec, je prof. Č. Šercla spis *Z oboru jazykozpytu*. Ku podivu rozsáhlá znalost jazyků, která Šercla učinila druhým Mezzofantim našeho století, zaručuje dílu význam nejen v naší literatuře neobyčejný, nýbrž i jinde pozoruhodný. V dosavade vydaných sešitech ukazuje spisovatel, kterak domnění, že by jazyk byl člověku vrozen, odporuje celému historickému vývoji člověčenstva, a probírá na to obšírně hlavní theorie (Schellingovu, Müllerovu, Heyseovu atd.) o původu jazyka od řeči posunkové až k nynější vyvinutosti jeho. Sám jest přívržencem theorie onomatopoetické, kterou rozsáhle dokládá rozmanitými kořeny. Jest to jeden z nejčestnějších podniků vědeckých v uplynulém dvacetiletí u nás, radostný tím více, čím skrovněji tento obor činnosti vědecké ve zmíněné době obmyšlen byl, a dojde proto také zaslouženého rozšíření v národě, ač nemáli vyhlašovaná a od nepřátel zas v pochybnost braná schopnost jeho k vědecké literatuře skvíti se pouze v ústech.

Pozornost vzbudila i *Ukázka textu, grammatiky a glossaria Rukopisu Kralodvorského* od prof. J. B. Maška vydaná. Je to předchůdce spisu většího, na který se zajisté kde kdo těší. Jestiť Mašek znám jako badatel střízlivý a svědomitý a v oboru studií o RK. spolu s prof. Gebaurem už nejedné zásluhy si získal. V této Ukázce podává opravený text Róže s novým rhythmem a novou interpunkcí, ukazuje

na základě některých omylů písařských, že text našeho RK. psán byl podle předlohy, vysvětluje dále některé temné formy, jako zvláště ždaje, nedoždech, srazem a naplněm, chtieše, če a j. Při vězech upozorňujeme na vazbu *na* suk, která se některým nezdá býti tak starodomácí jako vazba s předl. *o*.

Frant. Bílý.

Výpravná prosa.

Sotva se tepna nového literárního života našeho trochu rozehřála, již vidíme i české ženy zápoliti o vavříny na poli beletristickém. První ženská spisovatelka jest, pokud vědomo, Ludmila Vítková a vystoupila ponejprv r. 1813 v Hromádkových Prvotinách pěkných umění se Satirou na muže, ač tito byli se již r. 1787 postarali skrze Krameriusa o Básně pro krásné pohlaví ženské, chtíce je tím získati národní věci. Odtud již se potkáváme se ženskými spisovateli napořád, ale dosah jejich působení mohl býti jen skrovný; nevyniklyť práce jejich ani formou ani obsahem k pravé výši umělecké. Té dostoupila teprve nesmrtelná Božena Němcová; ona pak všemi svými pracemi, nikoli pak nejméně těmi, ve kterých promlouvá k ženám, vyčítajíc jim především ze všech národův ostatních nedostatek hrdého sebevědomí českého, vzbudila celou řadu ctitelek a následovnic, jimž vévodí dnes K. Světlá. Netřeba tu zajisté připomínati jmena Podlipské, El. Krásnohorské, V. Lužické, B. Mühlsteinové, I. Geisslové a j., tanouť každému na mysli. Světlé v oboru výpravné prosy první z nich místo náleží kvalitou i kvantitou produkce její. Spokojeně by již patřiti mohla na statnou řadu dítek ducha svého, přestávajíc na nich. Ale ona jako by chtěla i mezi generací mladší, v rychlejším tempu pracující, zachovati vynikající místo své a ukázati svou duševní svěžest, neunavenou činností potěšuje četné přátele své v čtenářstvu českém. Nedávnými sbírkami jejích prací drobnějších se tento počet najisto ještě rozhojní, an úplný obraz její vynikne teprve teď, kdy se k vydaným už dříve (u Kobra i Grégra a Dattla) spisům přidružily nové její sbírky, a tak všechny práce mohou býti podkladem celkovějšího úsudku. Tyto drobnější práce vyšly sebrány dílem v Laciné knihovně (Kresby z Ještědí a Na bludné cestě), dílem v Salonní bibliothéce (Povídky a novely od K. Světlé) a v Ústřední knihovně ve sv. 25. a 26. (Několik archů z rodinné kroniky a Ještě několik archů z rodinné kroniky).

Světlá utvrdila a vytvořila dále, čemu Božena Němcová a Fr. Pravda položili základ, a tak naše literatura dnes se dobře může honositi také původním druhem beletristickým, který už bohdá nebude opuštěn, jak toho lid náš též v pravdě zasluhuje. Neboť mohl jenom on svou staletími vytvořenou zvláštní povahou, svým konservativním smýšlením a svými dědičnými mravy, zvyky a obyčeji přetrpěti všeliké to pronásledování a vyhlazování svého jazyka a při tom nezahynouti, kdežto šlechta a měšťanstvo svého jazyka a své národnosti se vzdali nátlaku podlehše.

Jakož pak pěstitel tohoto genru nemůže obsáhnouti všeho národa, nechceli se státi bezbarvým a povrchním, nýbrž se obmezí na určitý

kraj (jak to činil i Auerbach), Světlá vybrala si horaly z Poještědí za předmět líčení a tím i šťastně volila. Jestiť hlavně sever český tou měrou bohat prazvláštními, zcela samorostlými povahami, které by i mnohého psychologa potěšily hojnou prací, divokými a přece v hloubi srdce dobrými, jako žádný jiný kraj v Čechách. Zde najdeme vesnické filosofy, zde lidi, kteří půl Evropy procestovali, poctivce až zanechávající raději obchodu, než aby tu i tam někomu ukřivdili, řečníky, humoristy vtipu nehledaného, přirozeně čiperného a vždy dobře zasahujícího, muže i ženy tak hlubokého citu a takového duševního nadání, že platí o nich slova Grayovy Elegie na hrobech veských:

Snad mnohé srdce v tyto hroby kleslo,
jež božským ohněm druhdy hořelo,
a rámě hodno, aby berlu neslo,
neb lyře rozkoš plodit velelo.

Zvláště šťastně nám spisovatelka představila typy takové v *Kresbách z Ještědí,* obsahujících povídky: Přišla do rozumu, Tetu Vavřincovou, Hubičku, Nebožku Barboru a Námluvy. Zde jest výprava její prostonárodní, lidu přiměřená, zvyky a pověry jeho jsou trefně vpleteny, nezadržujíce proudu dějového ani ho po způsobě nějakého fátum nerozhodujíce, zvláštních idiotismů a lidu oblíbených slov neb forem užito k vážnější charakteristice, která jest všude umírněna, stručna, při tom přece význačna a obyčejně z činův i děje vyplývá; povahy posléze voleny jsou takové, které převládají a lid ten nám činí milým: jsou silny v neštěstí a v sebezapření, v lásce a všem konání. Zde zkrátka Světlá podávajíc věrný obraz života lidu Poještědského jeví se nám mystryní.

Jestliže tu hlavně světlé stránky v povaze lidu Ještědského vystupují, v *Povídkách a novelách* seznamujeme se i s temným jejich stínem, ba líčeny jsou tu i odporné, jež neposkytují nic ethicky ani psychologicky ani estheticky zdravého, jako jest na př. bezstoudný a bezcitný opilec, spustlec a posléze vrah Skalák. Povídka tato jest příklad upřílišeného realismu v poesii. Třebas tak spustlí lidé se vyskytují, avšak není všecko hodno uměleckého zpracování. My v té příčině se snášíme s náhledy, jež na př. prof. J. Havelka vyslovil v 15. čísle letošního Komenského: „My přáli bychom si vůbec, aby beletristé toho bolu a žalu v povídkách svých rozsévali skrovněji, tak aby beletrie nemnožila ještě rozrušenost a rozháranost duševní, nýbrž aby mysli sklíčené byla na rozveselení a povzbuzení a nitru životem drsným zraněnému na zotavenou. Možnáli tedy osnovu povídky dovesti ku zakončení radostnému, měl by beletrista vždy vyhnouti se tragice, nejvíce pak měl by zamezovati ukončení povídky samovraždou . . . Obrácení se k životu novému, k lidstvu a zájmům jeho jest mnohem větší obětí, mnohem šlechetnější, než sobecké truchlení nebo dokonce ono vrchovaté sobectví, jež sluje samovraždou.“ — Podobně jako se Skalákem má se to i s Rozárkou; zprvu je nám sice sympatická svou duševní povznešeností, potom ale klesá vždy hlouběji, a čtenář jen s odporem sleduje dále osudy její. V Lamači nerozhodují všelidské motivy, nýbrž pověry, jichž je tu z míry mnoho vsuto, a lidé zas jen ukazují nejraději svou stránku zlou. — Z ostatních Společnice zobrazuje duševní

proces lásky neopětované, která se za milence touženého obětuje i smrti; Cikánka vypisuje neukrotitelnou sílu genia, jež opovrhuje láskou i výhodami hmotnými a v pravidelné poměry se nijak stěsnati nedá. V Krejčíkově Anežce zas vyličují se vzdory lásky a jejich mnohdy netušeně smutné následky. První cenu však najisto každý přiřkne Purkmistrovic Katince s jejím ušlechtile humoristickým průvodem. Strýc Dominik ve svém hnízdě, diblík Anežka, energická a pokrokem nadchnutá postava Jonášova, copařský pan purkmistr, starosvětská panna Eufrosina, jakož i vnikání nové doby do úctyhodných zvykův a nemravův staré jsou rozkošně vykresleny. Jest to jedna z nejlepších prací Světlé, tím zálibnější, čím vzácnější jest nenucený, ze srdce prýštící a abychom tak řekli reformátorský humor.

Povídka jest čerpána z rodinných vzpomínek spisovatelčiných; ty jsou také pramenem a původem *Několika archů* a *Ještě několika archů z rodinné kroniky*. Opět se tu ocítáme v době několik sice jen generací před námi ležící, ale přece nám už snahami a myšlením svým velmi cizí a vzdálené. Byl to tehdy věru jiný svět a lidé v něm přepodivní. Což byla tehdy svéprávnost člověka, co samostatná vůle? Despotismus panoval ve státě, společnosti i rodině. Jen několika málo lidem podařilo se vymknouti z okovů doby a probořiti beztrestně tehdejší řády. Ač pak povahy v těchto arších vykreslené náleží lidem všelijak podivným, někdy až neurvalým, českobratrsky zbožným i zas opakům, morousům i lidumilům, přece všichni byli světa i jeho bolů a příkor zkušení, duševně nadaní, smýšlení, vzletu a snah vyšších, orli se schromenýma křídloma. Líčíc tyto své předky Světlá měla úkol dvojnásob nesnadný: učiniti nám dobu tehdejší trochu sympatickou, a zjevy skutečné, samy sebou vytvořené povahy představiti nám v odblesku uměleckém, neubližíc jim ani jich z liché piety nepovznášejíc; tak jen mohly „archy“ se státi prací uměleckou a býti zároveň vždy vítaným a věrným příspěvkem k budoucí kulturní historii českého lidu. Želeti jest jen toho, že spisovatelka bohatých svých zkušeností a známostí kulturně historických nezůstavuje budoucnosti ještě hojnější měrou.

Novou práci K. Světlá podala v Ottově Laciné knihovně o názvu: *Na bludné cestě.* Světlá ráda zasahuje do společenských poměrů našich ve svých pracech, ale zde učinila to se zvláštní chutí a přesvědčivostí. Milostný poměr stojí tu v pozadí, hlavní věcí jest vylíčení nestatečného otce a zbloudilé matky, kteří moderním germanismem načichnuvše chtí ze syna míti „buchhaltora“ v germanisátorské továrně svého městečka a za tou příčinou jej do německých škol poslali — dále vylíčení synových zápasů s jazykem v německých školách, jeho odstrčenosti, jeho nezdaru a posléze jeho obrácení na vlasteneckou víru. Pokládáme to za nemalou přednost této povídky; jeť citlivou vadou naší výpravné beletrie, že jí obsahem celého života lidského bývají jen zápletky milostné a následky šťastného neb nešťastného manželství a jen výminkou idey hýbající dobou, lidé vůle, činů, praktických snah, zkrátka lidé, kteří tvoří a pozměňují osudy a život národa. Odtud i ta jednotvárnost v beletrii; ostatně účinky beletrie na obecenstvo čtoucí nejsou jen esthetické, nýbrž i ethické, a následkem toho i ethika má tu své nepopíratelné slovo aspoň potud, pokud tvořící duch sám bývá hýbán

a veden názory ethickými při tvoření svém a najisto přání v sobě chová, aby plody jeho působily na *ušlechtění* vkusu obecenstva. Při této práci K. Světlé ovšem moralisující stránka převládla nad poetickou, ale ty tklivé pravdy o sebesnižování, které Čechové sami denně provozují, o nedostatku národní hrdosti, charakteru, o zaslepenosti — ta mohutná slova života, jež jsou jádrem povídky, slyšána by měla býti po všech krajích od bdících i dřímajících, neboť postavení národa našeho po všech stránkách, po společenské, umělecké, vědecké i kterékoliv jiné, srovnáno s postavením národů jiných stejně velikých ale neslovanských, jest posud skromné a neradostné.

I El. Krásnohorská zasáhla v obrázku *Básník a básník* (Ústřední kn. sv. 31.) do společenského života našeho pro látku a našla si ji v starém, dřevěném mlýně nad samou Vltavou, kdež bydleli dva čeští spisovatelé, jeden svobodný, píšící a kritisující bezohledně, druhý otec několika dětí, mezi nimi líbezné dcery, a spisovatelováním se živící. Čtverácky někdy osud tomu chtěl, že Velen (mladší básník) se zamiloval do Ludmily, roztomilé dcery staršího kollegy Záhorského, jemuž byl nedávno v novinách vytknul, že píše pro výdělek. Konflikt je tu — i rozřeší se v tom smyslu, že Záhorský Velenovi dá Ludmilu po některém odporu za manželku pomstou za onu nepříznivou kritiku, aby chudý Velen poznal sám, jak se spisuje, když má člověk doma několik hladových hrdel, jimž se má starati o výživu a budoucnost. Poutavost výpravy prostého toho děje i životnost charakterů i jadrná dikce a zdravý humor, jímž vážné jináče zjevy života chuti čtenářově ulahozeny, činí tento obrázek zdárným dítkem musy Krásnohorské.

Humor vystřelující mnohdy až ve fraškovitost je podkladem též *Rozmarných historek* Lad. Stroupežnického. Jest jich hezká řada, rovněž jako Sokolových povídek *O živých a mrtvých.* Oba stejně tepou vše bez rozdílu stavu neb pohlaví; kde jaká slabost nebo pošetilost lidská, té se uchopují ke svým účelům. A tak v obou sbírkách nalezne čtenář mnoho kratochvilných historií a scén ze života společenského velko- i maloměstského, které dobře vyhoví vlastní příčině svého bytí: pobavení a rozebrání mysli lidské na slabostech bližního, kterémuž účelu ráda se přidružuje účinem: náprava vlastních vad a chyb. Kdežto pak Stroupežnický mnoho si libuje ve vtipech a hříčkách slovních a v karikaturách přepjatostí rozličných (na př. Lidé a dudy, Chytrák Palma, Revolver, Pod pláštěm tmy a j.), Sokol komiku více buduje na zápletkách a směšnostech děje, situace neb charakterů, podobně jako Karel Müller v *Týdnu ve vzduchové lázni* (M. Knapp v Karlíně 1882), jenž 20 svých žertíků více méně originálních, vesměs nepochybně působících na nervy smíchové a proto každému příteli veselého, někdy až bujného rozmaru dobře odporučitelných, dává každý večer po celý týden vypravovati od hostí lázenských. Ceny literární a esthetické, pokud ji zde přikládati dlužno, nejvíce má sbírka Sokolova, ač i on někdy kráčí na samém pomezí uměleckosti, blíže se, jako oba ostatní, kluzkosti nebo upřílišenosti; někdy též bičem trefné satiry šlehá přemrštěnosti našeho národně-spolkového života, na př. v Jednateli spolku Žehličky. Škoda, že naši humoristé a satirikové v novelách i dramatech tohoto nejbližšího, nejvděčnějšího a nevyčerpatelného pra-

mene: přemrštěností a ještě více nedostatkův a copařství našeho života národního nechávají ležeti ladem a tak sebe i obecenstvo zkracují o látku již samu sebou účinlivou.

Humorista Stroupežnický umí také býti vážným. Jeho *Synové grafitového rytíře* (J. Otto, 1881) obsahují předzvěst budoucích sociálních bouří. Z chudého mladíka stal se náhodou sic ale poctivě spolumajetník výnosných grafitových dolů. Měl dva syny a oba pečlivě vychoval; z jednoho stane se továrník veřejností slavený za lidumila, který však jest jádrem svým jen skrblík a bezcitný sobec, z druhého nepoznaný — neužívát prostředků novodobých k nabytí známého jmena — však skrz na skrz zvláště k dělnictvu lidumilný továrník. Dobrák jest stižen epilepsií; když se chce ženiti, sobecký bratr přijde a upozorní jej na dědičnost nemoci; to vezme si ubohý tak k srdci, že podlehne návalu své nemoci právě, když užívá lázně — a tak bez pomoci zahyne. Šlechetná milenka jeho vyštvaná bratrem vydána jest hladu a skončí cestou do nemocnice. A že dělnictva nečeká rovněž nic jiného než snížení platu nebo propuštění ze služby, nový pán a dědic už napřed ohlašuje. „Tak vyhlíží“ — dí spisovatel — „soukromé jednání vyhlášeného lidumila, továrníka Borotínského, člena mnoha dobročinných spolků, vzoru ctností občanských i vlasteneckých, taková jest v soukromí povaha muže, který má vážné, ano často rozhodující slovo v životě veřejném!“ A slova tato přiostřuje v pointu celé práce: „Avšak nač tyto úvahy? Vždyť on přece nedopustil se praničeho, co by se příčilo zákonu trestnímu, občanskému neb kterémukoli jinému, obsaženému ve sbírce zákonů — — Bídný ten člověk prohřešil se toliko — proti zákonu lidskosti!“ Spisovatel byl tendencí svou tak zaujat při práci, že vybočuje z forem esthetických; zajisté by byl valně prospěl umělecké hodnotě svého díla, kdy by se nejevil tak až rozčileně předpojatým, kdy by byl především sebe ději a látce podřídil a objektivně i klidně, bez příchuti děsně romantické, vytvařoval povahy a rozvíjeti se dal ději.

Jestliže Stroupežnický v Synech grafitového rytíře učinil pouze rozběh do romantiky pessimismu, Jakub Arbes *Moderními upíry* je v ní jako doma. Moderním upírem jest tu předně syn majetného Pražského mlynáře Bohutínského, jenž každou chvíli si vypůjčí od lichváře tu 10.000 zl., tu více, — které otec v domnění, že je syn utrácí v lehkomyslném životě, beze slova otázky neb námitky zaň platí, — a takovým spůsobem chce obchod svého otce přivesti na mizinu, aby mohl svůj Plzenský závod přenesti do Prahy a tu na troskách otcova ruinu povznesti firmu svou; druhým upírem je jeho přítel profesor Esdavi, který jej z pomsty navádí. To vše se vyzradí tím, že u mladého Bohutínského nalezeny jsou peníze, jež krátce před tím Kaftanovi, příteli a spolubydliteli mlynářovu, odcizila jeho vlastní dcera z lásky k mladému Bohutínskému a v tom domnění, aby jimi pomoženo bylo jeho otci, který má právě vyplatiti několik propadlých směnek. Počítáme tento plod k nejslabším Arbesovým. Charakteristiky tu není žádné, vše je mlhavo, neurčito, ač se každá osoba kreslí nadbytkem slov a stránek; spletení děje je tak kuriosní, že bude asi málo myslících čtenářů, kteří by byli nějakou illusí pojati. Aby otec, který ne-

potřebuje vůbec směnek, měl jich už nevíme kolik napřed podepsaných v nezamčeném stolku, a když se doví, že syn jeho jich použil (a to se děje za několik dní naší povídky častokrát), že by ani slova neřekl synovi, nýbrž ochotně vyplácel 10—20 tisíc, neptaje se proč a nač — toť přece silná dávka i pro naši fantasii! Takovým spůsobem se nevzdělává náš lid, jemuž tato povídka především určena (vyšlať v Lauermannově knihovně pro český lid); vštěpujíť se mu tím nepřirozené názory, podkopává se jeho mravní těžce nabyté přesvědčení, jeho smysl hospodářský a rodinný. Ale snad se mýlíme ve svém mínění o účincích toho románu; snad lid sám svým zdravým instinktem pozná, že takový otec jest nemožný, a existujeli, že je pošetilec a syn že je neobyčejný, raffinový darebák bez kouska lidského, neřkuli synovského citu. Ale kniha má vzdělávati, vychovávati, nahrazovati zkušenost světa a lidí, a to zajisté nemůže kniha, v níž je samý rmut a kal, v níž všecky povahy až na jednu jsou nemravné a poskvrněné, v níž hlavní děj se točí kolem krádeží, jichž se dopouštějí bohatý syn a bohatá dcera na svých otcích, k tomu všemu nikoli mravně rozhořčených, nýbrž mlčky shovívavých. Tu namane se snadno otázka, jeli *to* česká společnost, hodná péra básníkova, zasluhující, aby tisíce myslí jejími povahami a činy byly ve svých citech zaujímány a zmítány, nenîli už v našem životě látek lepších? Umělec má právo voliti si látku, jakou chce; avšak kdy by jen z toho rozvláčného zpracování (uzavření lichvářské půjčky na př. vylíčeno na 16 str.!) vysvítala nějaká idea světlá, povzněcující, nebo kdy by práci zdobila ať poetická krása, ať dokonalost technická neb formální, ať řízná charakteristika, jak by se od autora tak nadaného a zručného očekávati dalo! Takto nemůžeme než litovati, že Moderní upíři na svět přišli, když Homer spal.

Frant. Bílý.




Widener Library
4 095 047 031